DIETSCHE WARANDE
EN BELFORT

DRUKKERIJ D. DE VOS-VAN KLEEF
A - N - T - W - E - R - P - E - N

DIETSCHE WARANDE EN BELFORT

XXIVᴱ JAAR

1 - 9 - 2 - 4

N. V. HET VLAAMSCHE LAND
A - N - T - W - E - R - P - E - N

ONS DOEL EN ONZE LIJN.

«Dietsche Warande en Belfort» gaat zoo stilaan naar haar zilveren jubilé. De echt, gesloten in 1900, is gebleken een goede te zijn, een vruchtbare voor 't Vlaamsche land. Nood heeft het gezin nooit gekend, geen stoffelijke, wijl voor 't bestaan werd gezorgd door steeds dezelde milde hand; geen geestelijke, wijl steeds ten overvloede milde handen zich openden die wisten te schenken wat, naar bepaalde inzichten, den volke goed was.

Dit is, natuurlijk, niet gegaan zonder verschil van meening, ook vanwege degenen, die we steeds als goede vrienden hebben gewaardeerd. Maar, door en boven alles heen, is «Dietsche Warande en Belfort» zich in geweten bewust de traditie der Alberdingk's te hebben hooggehouden en tevens in zoover 't oorbaar was, het nieuwe en het nieuwste te hebben verwelkomd. Werd in de woelingen der jongste koortsen wel eens gevraagd: Waar is nu de leiding?, dan liet ons tijdschrift zcih in sereene kalmte van zijn katholiciteit en zijn stoere Vlaamsche zede toch niet van de wijs brengen. Maar beginselvastheid heeft, durven we meenen, ons nooit in den weg gestaan, om volop de Roomsche ruimheid te vieren. En naarmate 't feestgetij nadert laten we ook de deuren van 't welkom steeds wijder opengaan. Wie degelijk is en degelijk werkt, in om 't even welken stijl, moge binnenkomen. En «vriend van den huize» is toch zeker bij ons geen ijdel woord, wijl het immer gesproken wordt onder de hoede van «Voor Christus en voor Vlaanderen».

DRIE GEDICHTEN.

VOORHEEN.

Voorheen in samenzang veel zachte stemmen kweelden
en 't schalde in mijne ziel als in een lentewoud.
Voorheen bescheen de zon der hoop een schat van beelden
door 't droomland van mijn hert in glanzen duizendvoud.
G'hebt die muziek versmacht, die beelden omgestooten
ze tot geraamten, stuk voor stuk teruggebracht,
g'hebt weten één voor een van hunnen glans te ontblooten
de zonnen van mijn ziel. Er heerscht nu zwarte nacht.
't Is stil, 't is méér dan stil, het is de ziel van 't zwijgen,
de dood is 't! in een graf 'n kan 't niet stiller zijn.
Wel U, dien 't is gelukt mijn zielglans dood te krijgen
en stram doen stijven hebt dit schamel herte mijn.
Heb's dank! en laat 't gepeins u dag en nacht verblijden,
vergeet het nimmermeer: een moord hebt ge begaan
en Caïn zal voor God op 't einde van de tijden
als 't al te berde komt, geen zwaarder boete slaan.

DE WATERVAL.

Het leven is zoo broos, en toch wie denkt eraan
dat t'elker uur met hem kan uit zijn en gedaan?
Wij zien het dag aan dag en ieder stond gebeuren
den dood die komt het valsch gordijn van 't leven scheuren
en in den bloedigen reet zijn grijnzend doodshoofd stelt
en een van ons daar voor zijn voeten nedervelt.
Wij leven almaardoor als zouden we eeuwig leven
Wij gaan, den stroom gelijk, en onbaatzuchtig geven
aan 't groen op onzen boord het leven onvergeld,
gaan, stervend zelf, voorbij en haastig heengesneld
en drijven breed en statig door de onzekere dagen,
gelijk de bergstroom vlak en blinkend voortgedragen
tot op den steilen rand van 't diepe waterdal
en storten dan al huilend en wanhopig in den val.

GEBED.

Heer verhoor mijn schaamle bede
geef me 't heil der wereld niet
geef alleen mij uwen vrede
en voor kruisen spaar mij niet!
'k Weet hoe ik voor hen vervaard ben,
hoe dat ik hun last ontzie,
maar 'k weet ook als ik gespaard ben
dat mijn welzijn ik onvlie.
Moet uw arm dan nederkomen
over mij, genadig Heer,
laat Uw hulpe mij vervromen
eerst en dan, dan kom' hij neer!
Liever duizendmaal te lijden
om U rampe en rooi, verdriet,
dan met dezen te verblijden
die uw oog niet geren ziet.
Liever hier een spanne boeten
liever hier den korten druk
en met u den glans te groeten
van het eindeloos geluk.

CAESAR GEZELLE.

Al de Beethovensonaten door Angèle Simonart.

Er zijn begenadigde wezens. Wezens die als voorbeschikt schijnen om een verheven doel te bereiken en er al spelende naartoe streven, waar anderen in 't zweet huns aanschijns, in 't bloed huns harten, voortstrunkelen en zich heen worstelen. Op 't gebied der kunst heeft men eenige dier bevoorrechten.

Enkele heb ik gekend: Joachim voor de viool, Rubinstein als pianist, Pablo Casals als cellist; Meschaert en Mevr. Noordewier voor den zang. Joachim heb ik gehoord, menigmaal in mijn jeugd, als eenige vertolker van Beethovens vioolconcert en, in 1903, te Bonn, in al de kwartetten van den meester. Pablo Casals, deze Beethovenvertolker op de cello zooals Joachim het was op de vedel, hoorde ik in Den Haag de sonaten voor piano en cello voordragen, zooals eenige der trio's, en daarnevens zong Messchaert op onvergetelijke wijze den liederkrans «An die ferne Geliebte». Doch één droom bleef onvervuld: de 32 sonaten voor klavier door eenzelfden pianist te hooren voordragen.

Wel hadden wij in 1913, in 't Beethovenzaaltje, te Antwerpen, een uitvoering van de volledige sonaten, met uitleg van E Closson, maar zij werden toevertrouwd aan verscheiden artisten, zoodat de lijn ontbrak : er was geene eenheid. En Jan Chiapusso, de Italiaansch - Hollander, op wien ik mijn hoop had gesteld, schijnt zich in Amerika te vereeuwigen. Geen uitkomst dus. De snel verzwindende tijd liet mij weinig illusie over. En zie, opeens daagt eene nieuwe verschijning op.

Een meisje ditmaal, lang en slank, dragende als een kroon haar rijke blonde vlechten, het gelaat open en rein, de armen sterkgespierd zoowel als de handen. Angèle Simonart is haar naam,en zij is het kind van ons vruchtbaar Vlaamsche land. Te Mechelen geboren, heeft zij gestudeerd aan het Brusselsch Conservatorium, maar door der oorlog uit het land gedre-

ven, zette zij in Holland, en zelfs in Itailë, op eigen hand, haar studiën voort.

Was het daar dat zij het stout voornemen opvatte al de Beethovensonaten ten gehoore te brengen? Was het in de afzondering dat zij de noodige diepte en zielskracht putte om zich te volmaken tot die reusachtige taak? In elk geval, heeft zij haar voornemen doorgevoerd en nogmaals bood het Beethovenzaaltje te Antwerpen een eenig schouwspel. In 't half duister, door een enkele elektrieke lamp verlicht, zit aan het klavier eene in 't wit gekleede gestalte en laat de vingeren op de toetsen gljiden, zooals men vertelt dat Beethoven in goddelijk gefantazeer deed. Want uit het hoofd heeft Angèle Simonart zich van haar reuzentaak gekweten en, al vermeerdert dat ontzaglijk de moelijkheid, het is de manier om alles over te laten aan den ingevenden geest, om zich over te leveren aan al de schakeeringen van gloed, passie, gratie en ontzagwekkende kracht.

Het is voor niemand een geheim dat mijn leven, in de laatste twintig jaren, bijna een aanhoudende studie van den Beethovengeest is geweest, dat ik de werken van den meester heb zoeken te doordringen met eene liefde, een gewetensvolle aandacht, eene eerbiedige bewondering die in schriften en uitvoeringen uiting zochten. Velen kwamen bij mij om raad en leiding. En nu, opeens, zie ik voor mij staan, een meisje, mij gansch vreemd, en die in hare jeugdige vervoering mij, de oudgedaagde, de vervulling brengt mijner stoutste droomen. Want iedere noot die ik haar hoor spelen klinkt in mijn hart met een bevrienden klank. Alles heeft zij, de begenadigde, macht en jeugdige gratie, diepte van toon en mannelijke kracht — iets wonders voor eene vrouw! Nooit had ik gedacht dat iemand van mijne kunne in staat zou zijn het reusachtig Beethovengewrocht te vertolken. Altijd raadselachtig was 't mij voorgekomen, toen ik in Beethovens leven las dat hij liefst onder de vrouwen zijne vertolksters zocht. Na de uitvoeringen van Angèle Simonart ben ik niet meer verwonderd.

Natuurlijk zal haar spel nog veel met de jaren winnen. De ontzaggelijkheid van de taak heeft soms haar kracht op te groote spanning gebracht, zoodat haar pianistieke bekwaamheid — die uitstekend is

— er onder leed. Maar wat heeft dit te beduiden voor wie enkel gehoor heeft voor den geest van den meester varend in de stormen van zijn gewrochten?

De heilige siddering brengt de jeugdige artiste altijd, in de frissche werken der eerste manier, in de rijk-afgewisselde der tweede, zelfs in het mystiek-schoone der derde, dat voor een jong temperament moeliijker te bereiken is. Nogmaals, dit alles zal verdiepen en rijpen, maar reeds nu weze hulde gebracht aan de inzonderlijke schoonheid van zulk eene belofte en verschijning.

Dat de toekomst vervulle wat zoo heerlijk ingezet werd.

M. E. BELPAIRE.

HOE DIK KERKHOFS ZIJN DORP STICHTTE.

Vanaf zijn twintigste jaar was Dik Kerkhofs getrouwd met Rika van Tist van Thura van Nollekens. Zijn eigenlijke doopnaam was Benedictus, maar die naam scheen te lang en te moeilijk, en daarom hadden ze hem allemaal Dik geheeten van in zijn prilste jeugd, en Dik bleef hij dan maar heeten heel zijn leven door.

Thuis waren de oude Kerkhofs er erg op tegen geweest, dat hij zoo jong den huwelijkslast op zich wou trekken.

— Gij hebt nog geen volle snor, en ge wilt trouwen! Daar dachten we in onzen tijd op uwen ouderdom nog niet aan... Ja, hier en daar een uitzondering! Ja, ja... Peer Tuerlinckx en Jan Vermeyren deden 't ook te vroeg, en die hebben het zich later ook danig kunnen berouwen!

Maar moeder Kerkhofs werd met een goede koffie door Rika voor het pleit gewonnen, en begon partij te trekken voor haar zoon, en de zaak was geklonken!

— Wat wilt ge er aan doen? zei de oude Kerkhofs. Ze hebben me van alle kanten bestormd, en dan heb ik hem voor schepen en pastoor maar aan zijn lot overgeleverd! Hij zal hebben wat hij gezocht heeft. En hij kreeg inderdaad wat hij gezocht had.

En hij ging boeren op een mager hoefken aan 't einde van het verste gehucht, de Hessie, en daar had hij na acht jaren werkens met zijn vlijtige vrouw Rika, weinig baat en zeven kinderen, waaronder een tweeling, maar het achtste jaar kon hij zijn pacht niet meer betalen.

Hij had slechten, killen grond getroffen, die vrijgeviger was in onkruid dan in vruchten, en allerhande ziekten in zijn stal hadden iedermaal, dat zijn veestapel wat opfleurde, zijn hoop dooreengeslagen.

Eerst stierf de witte, en dan de gevlekte koe, en zoo kwam het dat het achtste jaar de rentmeester van zijn heer, die een nuchtere cijferaar was, bij hem toekwam, om hem een laatsten keer aan te manen te

betalen. Den heer zelf, die in de stad woonde, had hij nog nooit gezien.

— Ge kunt toch geen kei de huid afdoen! had Dik gezeid, met de wanhoop in het hart, diep van onder.

— Neen, maar dan zal de kei er toch om bloeden, had de rentmeester geantwoord, met twijfelachtige geestigheid, en daarmee was hij heengegaan.

Het waren toen slechte boerenjaren, en wie zijn kost en daarbij zijn pacht moest verdienen, mocht groote kinderen hebben, of 't liep mis.

Het was dus koopdag bij Dik Kerkhofs.

Koopdag bij deurwaarder. — De Kerkhofs uit het dorp schaamden zich de oogen uit den kop, maar ze hadden zelf niet genoeg om hem te helpen, want zij ook waren geen dikke boeren, en 't waren magere tijden. Dik had daar ten andere niet op aangedrongen, want sinds zijn trouwdag had hij zich wel een beetje van zijn familie vervreemd gevoeld en gehouden, omdat die zich tegen zijn zuiver inzicht hadden verzet.

Koopdag bij deurwaarder.

Eerst werd zijn os verkocht. 't Beest was mager en er werd weinig op geboden, want om echte liefhebbers te vinden was hij te jong en te oud. Maar het trouwe beest keek toch met zijn groote, glundere oogen nog verschillende malen om naar Dik en de kinderen, alsof hij zelf begreep, dat hij verder zijn leven daar nuttiger had kunnen verslijten dan elders. Dat ging Dik dwars door het hart, maar hij hield zich sterk, hoewel hij nu osseboer af was.

En dan kwam de hoogkar. Nu de trekker weg was moest die ook maar volgen.

Verder een van zijn twee koeien, die hij nog had. Maar éen wou hij volstrekt behouden, want die moest den heelen boel in 't leven houden, met de melk en de boter. Zijn trekkoe hield hij, voor de kar natuurlijk.

Zijn twee witte geiten liet hij niet opkomen, want daar gaven ze toch niets voor.

Dan liet hij nog zijn staande klok met eiken kast voorbrengen, die hij van zijn peter had gehad. Een oud familiestuk. Want onder zijn karige meubelen kon hij die nog best derven. Ze gaf den stand van de maan op, en de schild was fijn bewerkt. Die kocht de notaris zelf, en omdat hij bood, zette er niemand te-

gen. En dan vroeg Dik om eens even op te tellen.

Ze waren er. Er was al één frank over.

— Schei dan maar uit! zei Dik. Het overige wil ik houden! Met wat ge hebt, kunt ge den heer betalen, en den frank, die er te veel is, geef dien maar aan uwen roeper...

— 'k Geef u twee frank, Dik, zei de notaris, als ge mijn klok naar huis brengt...

— Voor geen twee honderd, zei Dik, langs dien kant zult ge me nog weinig zien...

Het wrokte hem, dat de notaris al zoo dadelijk «mijn» klok zei, en niet verstond dat hij nu toch die verkochte klok niet kon naar ginder voeren.

Een kwartier later waren allen weg. Twee boerkens die bij den notaris in 't krijt stonden, hadden de klok op hun schouders meegenomen, nadat Dik zijn kruiwagen had geweigerd voor 't vervoer.

Ze waren allen weg dus, en Dik dacht nu aan verhuizen, want hij wou geen dag meer slijten in dat huis waar hij was «uitgespannen». Zeven en twintig jaar, en hij was een «uitgespannen» osseboer!

Maar hij had nog Rika, en de kinderen, en hij was nog jong.

— Straks trekken we er uit!

— Waar naartoe?

— Zij gerust, zij gerust! Daar vinden we wel iets op!

En hoewel het ongeluk hun nu over 't hoofd gekomen was, morde Rika niet tegen haar man, en ze wou hem volgen, al was 't tot aan 't eind van de wereld. Zij dacht wel, dat Dik zijn plan moest hebben, en haar vertrouwen in hem bleef ongeschokt. Dik zag haar aan,terwijl ze 't de laatste maal klaarde in 't huis en dat was hem 'n groote inwendige sterkte. En hij bouwde in zijn geest een heel plan op voor later...

Omdat het moest, ging dat vanzelf...

Zijn witte hennen zette hij in een kevie op de kar, en daarbij alle gerief, dat er nog over was, schuppen en rieken, een klats koren, en 't zaad, dat hij op zolder en ovenbuur nog liggen had.

— Moeder, laad nu al wat er is op de kar, zei hij tot zijn vrouw, want binnen een uur zijn we weg!

En wijl de vrouw de pakken klaar maakte, steeg hem toch nu en dan wel een kropke naar de keel uit

ondergrond van gemengden wrok en verlatenheid, nu de tocht zou aanvangen.

— Maar hij zou zijn weg wel vinden, en dood zouden ze hem en zijn kroost niet krijgen, al was hij dan ook maar 'n arme, uitgespannen boer! Daarvoor was hij te jong nog, en hij had zeven kinderen.

En nu er een uur verstreken was, stond de koe in de kar gespannen, en al het getuig en de have lagen er op geladen.

— Het is geen schoone verhuis, moeder, maar gij moet toch op de kar zitten, al is er geen huif over, zei Dik, die zich ook in dit zwakste oogenblik van zijn leven niet overgeven wilde. De jonge vrouw wou haar man deze kluchtige bijzonderheid niet misgunnen, en nam met haar drie jongste kinderen plaats op de kar.

— Gij, Jan en Drada, leidt de geiten! En gij, jongens en meisjes, neemt die pakken onder den arm...

— En ik dan, vader? vroeg de kleine Fred.

— Ge zult de kevie met den kneuter dragen, Fredje, mijn klein jongen! Een echte heikneuter! Dien dragen we weer naar zijn geboorteland!

En zoo schoot de eigenaardige processie in gang. De koe had al vroeger, in slechte tijden,als Dik geen os had, de kar geleerd, en ging parmantig vooruit, het brave beest, als bewust van zijn taak. En daarrond stoeiden de kinderen met hun last aan den arm, en liep de kleine Fred met de vogelkooi rond.

Boven op zat moeder de vrouw met den zuigeling op den schoot, en twee grootere loopertjes duwden tegen haar aan. Van tijd tot tijd, als Dik, die de koe leidde, het niet zag, keek ze toch bezorgd de diepe heide in, die voor haar en haar zeven kleinen, en ook voor haar man, dien ze wel sterk wist, ook in dezen tegenslag, zooveel geheimen verborgen hield in haar gezichteinder...

En zoo ging het, straat na straat, en dan het eindelooze heispoor in. Hier en daar bleven ze even staan, om de trekkoe te laten op adem komen. Als ze voortreden, vloog Dik eens in 't rad, om de kar in gang te stooten. Met het getierelier der leeuweriken boven hun hoofd, voelden ze zich allen goed bijeen. Hoewel Dik nog niet had uitgesproken waar ze naartoe gingen. De kinderen vonden 't prettig zoo te trek-

ken, en dat hield er bij moeder de vrouw ook den moed in, daar boven op de kar.

— Achter dat bosch zijn we er! zei Dik, voor zich uit wijzend.

De vrouw zag naar haar man, en zei niets. Hij immers wist wat hij wilde...

Achter 't hooge dennenbosch, hield Dik de koe staan. Hij nam het kapmes van de kar, kapte twee dennen af, sloeg er twee staken uit, en daaraan tuierde hij de witte geiten, die zich al onmiddellijk aan wat jonge scheuten begonnen te goed te doen. De koe werd aan een boom gebonden, en kreeg wat hooi voor, dat voor haar op de kar was geborgen.

— En nu aan 't werk! Jan, kom gij eens helpen!

En Dik nam zijn schup, het zwaard van den heispitter, en hij voelde zich twee man waard, nu hij zoo met zijn jongen naar den naasten heuvel trok. Moeder bezorgde ondertusschen de kleinen op den greppelkant.

De boer ging bij den heuvel staan, dien hij kende van toen hij kind was, en hij hier rakkeren kwam met de andere bengels.Daar was 'n steile bocht in de duinketen, en daaraan begon hij te spitten. Hij haalde een deel uit de heuvelflank weg, tot hij een heele holte kreeg.

— Hoho, vader, gij gaat hier een huis maken!... Dat's plezierig! riep nu de kleine Jan.

— Ja, manneke, ge hebt het beet, antwoordde Dik. Zie, de zon gaat neer, en eer 't donker is, moeten we wonen!

Dan kwamen de vrouw en al de kinderen naderbij, en Jan vertelde van vaders plan. De vrouw voelde wel een oogenblik de armoede door haar heen, maar omdat niemand hen nu zag, en zij voor dezen nacht en de volgende dagen en nachten toch een onderkomen moesten hebben, al was 't maar voor hun schapen van kinderen.

Dan trok Dik het sparrenbosch in, en zijn kapmes beet in de stammen van de dennen. Daarna werden de takken afgesleund.

— Jan, sleur die takken aan naar 't huis; ik zelf draag de stammen...

Dik had reeds den moed van «huizing» te spreken,

't was er uit, zonder dat hij het wist, en dan deed het woord alleen hem reeds goed...

En geen kwartier later, of boven de gegraven kamer lagen sparren gestoken, en daarover werden dan de donkere, warm-schuttende dennetakken uitgespreid als bedekking.

Langs voor werden ook sparren geplaatst tegen het dak aan, en met dennentakken dooreengevlochten.

— Jongens, wat openlaten, want ge vlecht alles toe...

— Vader, de deur moet toch kunnen sluiten...

— 't Is warm vandaag, en hier moet ge voor geen dieven vreezen, zei Dik lachend, die al zin kreeg in zijn eigen werk, en feestelijk de bedden bijhaalde met kar en al, en ze opzette in de hoeken van de nieuwsoortige woon.

En als alles er stond, bezag Dik zijn vrouw.

— Moeder, zei hij, we wonen hier en we blijven hier.

Ze rustten zacht allen, dien eersten nacht, in hun heidewoon; de sterke, uitgespannen boer,zijn trouwe vrouw, en hun zeven kinderen droomden warm rondom hen henen.

En de alvinnen in de nachtzwoelte kwamen door de takkenreten kijken, en waren lang niet kwaad, omdat hun eenzaamheid van goede menschen werd gestoord...

* * *

Het duurde niet lang of Dik bouwde een hut, en in het berghol stalde hij zijn koe. Hij was de wereld en het geleden leed al vergeten, en hechtte vaster en vaster aan zijn nieuwen grond. Hij begon te spitten, te ploegen en te zaaien, en 't was of de grond dankbaar was, want hij gaf vruchten in overhoop. 't Was van die zwarte heide, waarop de blauwe gentiaan bloeide, en God had door het werk der eeuwen voor hem die aarde vruchtbaar gemaakt met vergane planten van alle slag.

En 't was hem een weelde over de heide zijn hennen te zien omwandelen als witte stippels om voedsel te vergaderen. Ze kwamen maar weer over dag, een voor een, om hun eieren te leggen rondom en in de woon in hun nesten, en bij avond, om weg te doezelen op hun lagen polder.

Moeder de vrouw trok uit naar de markt met boter en eieren, en bracht de noodige winkelwaar mee.

Er werd gespaard en Dik kocht een tweede koe... De geiten snoepten aan de malsche bremscheuten en het wilde gras, en brachten ieder twee jongskens, die kort daarna met de kinderen over de heide wipten, en geiten- en bokkensprongskens maakten uit louter levenslust.

Dan dacht hij er over na, dat de menschen weer konden komen, als hij die braakvlakte had vruchtbaar gemaakt, en hem misschien weer dwingen zouden elders te gaan... Want hij woonde op gemeentegrond.

En hoewel hij ongaarne terug onder de menschen ging om hun iets te vragen, nam hij toch op een morgen een krachtig besluit: Hij ging naar den burgemeester.

Deze kende hem nog wel, en was verwonderd den eenzaat terug te zien. Hij had zooveel van hem gehoord, van zijn wonder leven op de heide, dat hij niet inzag waarom hij wel komen kon.

— Wat nieuws op de hei? Gij ten minste valt mij niet te veel lastig! Waarmee kan ik u genoegen doen?

— Burgemeester, staat ge me toe, wat ik u vragen kom, dan is dit het laatste. U weet, ik woon op de hei, en heb er grond gelabeurd. Aan wat voorwaarden kan ik dien in eigendom krijgen?

— Neem van dien gemeentegrond al wat ge gebruiken kunt; wij zijn blij dat hij bewerkt wordt en wat opbrengt.

— Ik wou het stuk tusschen de duinen in en de twee bosschen. Twintig bunder in al. En daarmee dank ik U, burgemeester. Het nieuw gehucht heet ik Kerkhoven, Brugemeester, naar mijn eigen naam.

En als hij thuis kwam,en zijn oogen over zijn eigen ontgonnen bunderen liet gaan, was hij lijk een nieuwe mensch. Was hij waarlijk de koning van de heide. Als een stumperd was hij hierheen gekomen, en op deze plek was zijn zweet gevallen in 't rooien en ploegen... Van dezen grond was hij dus de eigenaar geworden, louter door zijn arbeid.

Zonder klok was hij hierheen gekomen ook. Maar wat hoefde hij, de uitgespannen boer, die zoo ver weg woonde, nog te zien op een klok hoe laat het

was? Had hij niet de zon, die 's morgens het groote arbeidsalarm blies over de heide? En de haan die van in de vroegte alleman aan 't wekken ging met metalen roepstem? En de klokken van de verre torens gaven hem 's Zondags te naaste bij het uur wel op voor de diensten. En verder raadde hij nu 't uur als bij instinct, als hij zijn hoofd in den einder stak...

Hoofdzaak was dat zijn vee fokkedeerde. Het was een plezier om zien ! Met éen trekkoe was hij hierheen gekomen, en nu had hij vijf beesten in zijn stal, flink als geschilderd. En 't naaste jaar? Ziekten en kwade luchten drongen tot hier niet door. Zijn witte geiten waren tot zestien geklommen, en ze gaven de roomgele melk voor zijn bloeienden hoop kinderen,en 's Zondags rijstpap, rijstpap op «Kerkhoven»!

Zijn kinderen! Onderricht had hij hun niet veel kunnen geven. Hij had hun voor en na de gebeden geleerd, en wat spellen en rekenen, dat hij zelf had opgepikt op school, en verder gingen ze, als 't weder goed was, te leer naar het dichtste dorp.

Maar handen zaten er aan hun armen en armen aan hun lijf, van jongs af. Ze groeiden lijk koolen, en hielpen hem op de boerderij, dat het een aard had. De oudsten waren al groot, en moeder de vrouw kon nu en dan al een vrij uurtje nemen in den nanoen, als de groote slameur van den dag voorbij was. Dat was voor Dik een weelde, want hij wist dat zijn vrouw nogal wat te knoeien had, als de kinderen allemaal klein waren, ginder en hier.

Aan den anderen kant van de heide, woonde Ambrosius, de bijman, die kwam hem met Paschen en Half-Oogst regelmatig bezoeken, nadat hij, nu al jaren geleden, zijn kennis had gemaakt. En dan was 't volle brom. Te Half-Oogst voornamelijk werd de tafel eer aangedaan. Met het dorp vierde hij de kermis niet meer mee, en daarom maakte hij die kermis op zijn eentje! Was hij niet een gehucht op zijn eigen geworden, met negen menschen vast aaneen?

Zoo was de bijman, die Dik's beste vriend geworden was,weer bij Dik op bezoek. Na den eten gingen ze samen wat rondkuieren door veld en wei. Ze keken naar de spurrie en de klaver, en de welige rogge. — Opeens bleef Dik staan, en keek zijn vriend star in de oogen.

— Ambrosius, ge wordt oud. Ge moest hier komen wonen. We zullen u hier een huizeken bouwen. Dan zult ge ten minste in uwen ouwen dag een goei verzorging hebben.

— Wel, als u dat wilt, dan wil ik het ook wel, antwoordde de oude bijman, die als eenzaat best de opperste goedheid van Dik's voorstel peilen kon.

En de week daarop, bouwden ze samen een leemen huis voor den ouden Ambrosius, en Diks oudste zoon, Jan, reed over de heide den huisraad en de bijen halen van den ouden man. Zijn aanwezigheid bracht een heel gezelligheid bij! 't Werd nu een heele buurt: een vreemde, deftige man had zijn vertrouwen in Kerkhoven geuit, met er te komen wonen.

Gezelligheid. In de lange avonden zaten de twee mannen bij den haard te keuvelen. Ambrosius had het meest over zijn bijen en zijn leven op de heide in de wondere wereld van dieren en planten en bloemen. Dik haalde op van na den koopdag. Hij noemde ook maar weinig namen van uit zijn vroeger bestaan, want voor hem was zijn leven maar begonnen van toen hij uit de wereld getrokken was, die hem had uitgespannen.

Zijn oudste zoon was al eenige zondagen na elkaar de vlakte overgestoken. Dik zag hem in de week soms droomend bij 't werk staan, en over de hei turen, naar Limburg toe. Dik pakte den stier bij de horen:

— Jongen, gij hebt ginder iets gevonden!

— Ja, vader, Veva heet ze... 't Zijn kleine heiboerkens en eerlijk volk.

— Trouwen, jongen, zoo rap als ge kunt. Ge weet wel wat ik heb gedaan en ik ben er niet slecht bij gevaren. De hei is groot, en eer ik sterf moet het gehucht veel huizen tellen. Haal gij uw Veva maar gauw naar hier over!

Het duurde ook geen zes weken meer, of ze trokken een straat, de eerste straat van het gehucht, en aan den overkant bouwden ze de woning voor het jonge paar. Dat was het derde huis van 't gehucht.

En daarna brachten ze van de bruiloft feestelijk de bruid mee naar haar leemen paleis.

Van toen af was de weg open. En weldra rezen er nieuwe huizen op voor Drada en de andere kinderen.

En Dik dacht bij zich zelf:

— 'k Had meer grond moeten vragen aan den burgemeester, want gaat het zoo voort, dan staat binnen twintig jaar mijn heele vlakte vol.

Ging het een kleinen heiboer rondom niet goed,dan ging Dik hem bezoeken, en was hij een kerel waar een voor mee te ploegen was, dan leidde hij hem Kerkhoven binnen als zijn verlossingsoord.

Rondom dien tijd ook maakten ze hun kermis plechtig op Half-Oogst. Ze richtten naar ouden trant volksspelen in, en er was veel leute te Kerkhoven met die dagen.

— Geen kerkhof voorwaar... Een heel gehucht is 't geworden, zeiden die van 't dorp, die uit nieuwsgierigheid gingen kijken, omdat ze zooveel wondere dingen van Dik en zijn naastbestaanden hadden gehoord. 't Was ook zoo ver van hen. En ze kregen lijk inwendig spijt dat die taaie kerel hen jaren had moeten verlaten als een uitgespannen boer.

Ze wouden hem nu al in den gemeenteraad. Dik was in hun oogen als een stamhoofd geworden,en ze voelden dat er een heel kracht te groeien lag in dien hoop menschen, daar ver over de heide, op hun eigen grondgebied.

Maar hij weigerde feestelijk, en zond er een van zijn opgevischte geburen op uit in zijn plaats.

— Vraag er wat ge wilt, en zwijg er zooveel als ge wilt, zei hij, als hij den eersten keer optrok naar den raad, maar een kerk moeten we hebben, en liever vroeg dan laat.

Toen Aart Verschueren — zoo heette de man — zijn voorstel deed, lachten de meesten in den raad. Maar de burgemeester, die nu een heel oude man was geworden en zich immer nog frisch herinnerde hoe Dik zijn gehucht doopte, toen het nog maar één huis had, hoorde het aan met veel aandacht, en ernstig keek hij over de vroede en onvroede mannen henen.

— Als Dik Kerkhofs zelf zijn kerk komt vragen, zullen we ze bouwen, en we zullen naar den bisschop schrijven voor een pastoor...

Dik hoorde het 's avonds, als Aart terug kwam, en toen sleet hij eenige kommervolle dagen en nachten. Maar in 't eind zei hij tot zichzelf:

— Ik ben oud en voor ik ga, wil ik de kerk in 't midden van 't dorp zien.

En hij ging. Hij zei hoe honderden daar nu waren, en hoe hij, met werk en zorg, Kerkhoven had gesticht.

En hij kreeg de kerk.

Toen ze er stond, kuierde Dik nog enkele jaren rond als de patriark te midden van zijn volk... Waar vroeger, als hij eerst kwam, zijn hennen liepen als witte stippels, krioelde 't nu van kinderen, zijn eigen geslacht en dat van zijn vrienden...

Hij stierf — oud bij de honderd jaar. En hij, de stichter, werd eerst begraven op het kerkhof van Kerkhoven.

Borgerhout. JUL. GRIETENS.

(1) Over 't ontstaan van Kerkhoven in de Kempen.

Naar aanleiding der Voorhistorische Ontdekkingen te Valkenhuis.

Onlangs beleefde de archeologie een harer roemrijkste en schitterendste dagen. De ontelbare kostbaarheden uit de rouwkamer van den Pharao Toethankamon door de gelukkige vinders opgehaald, leverden al spoedig stof tot sensatie-volle verslagen en waardevolle reproducties in dagblad en geillustreerde periodiek. De hooge ouderdom van al die prachtstukken boezemde ontzag in en wekte een niet onverdiende belangstelling.

Evenwel gebeurt het niet zelden dat de opdelving van beschavingsresten van nog eerbiedwaardiger ouderdom in onze eigen valleien onbesproken, en schier ongemerkt wordt voorbijgegaan. Vooral in 't vlaamsche land schijnt er tegenwoordig een groot tekort aan leerzucht te bestaan nopens de gewichtige problemen die in zake oudheidkunde vooral door de jongere voorhistorische ontdekkingen worden gesteld.

Die leemte ietwat aan te vullen met zoo mogelijk, op genietbare wijze een paar persoonlijke ontdekkingen mede te deelen, dat is het bescheiden doel, dat wij ons in deze bladzijden voorstellen.

Daartoe zullen wij eerst de ligging van het door ons onderzochte gebied aangeven; vervolgens zal de uiteenzetting der ontdekkingen die tot het historisch tijdvak behooren ons den aangewezen weg beiden om over de vondsten uit de voorhistorie te handelen; verder zal de ontleding dezer voorwerpen ons in staat stellen een denkbeeld te vormen van de woning en de bezigheden van den oermensch, en eindelijk zullen wij dezen in zijn minder inmiddellijke omgeving, in verband tot de overige neerzettingen uit hetzelfde tijdvak in ons land, beschouwen. Om te sluiten zullen wij enkele gevolgtrekkingen zoo van speciale als van algemeene beteekenis van ons werk zoeken af te leiden.

Om nochtans aan de saaiheid van een detailleerend vakkundig verslag te ontkomen zullen wij den lezer uitnoodigen om ver van het stof onzer musea een

oudheidkundig uitstapje te willen meemaken. Aldus zullen wij een poging aanwenden om hem op het terrein zelf onzer opzoekingen iets te doen begrijpen van de werkmethode die gevolgd wordt om er de laagsgewijs boveneen getaste archieven van den mensch uit het verleden, te ontcijferen. Op deze manier zal de lezer tevens iets meeleven van de ontroering die de oudheikundige ondervindt bij het aanroeren van die oude nalatenschap onzer verre voorouderen.

* * *

Midden de grazige vlakten der Leiemonding ten Westen van Gent ligt tusschen de dorpen Mariakerke en Drongen een zandige landstrook van 600 op 100 meter doorsnede. Deze terp die eenmaal midden de meest noordelijke bocht der Leiekronkeling een afgezonderd eiland uitmaakte, zit nu ringsom door de lagere turfgronden ingesloten. De benaming «Valkenhuis» door de landkaart aan dit oord toegekend is niet onverwacht in dit wildrijk drasland. Wellicht brengt zij ons enkele eeuwen terug, naar den tijd waarop de jacht met afgerichte roofvogels het gelieskoosde tijdverdrijf der groote heeren uitmaakte. Overigens wordt deze gissing van elders gesteund zooals uit het vervolg zal blijken.

Enkele boogscheuten noordwaarts van deze zandterp teekent de westoever van de oude Leie een goed afgeronden inham die met de onmiddellijke aangrenzende velden, oudheidskundig bij het hooger aangewezen eiland behoort.

In het mulle zand dat op deze plaats met een zeldzame beweegbaarheid opstuift, verzamelden wij verschillende muntstukken die ons in een geschonden beeldenaar of een afgesleten opschrift de beeltenis of den naam van een heerscher of gezagvoerend persoon uit de geboekte geschiedenis lieten herkennen. Onder de hier gevonden munten waarvan wij de dagteekening konden vaststellen, troffen wij er een uit de regeeringsjaren van aartshertog Albrecht aan, verder een uit het pontificaat van Paulus II, namelijk een schijfje met den kop van den drievoudig gekroonden paus. Doch de merkwaardigste vondst was welzeker die van een paar geldstukjes uit het frankisch tijdperk. Een groot kruis op de keerzijde getuigt van de

verknochtheid van dien jongbekeerden volkstam aan Kristus. Wij staan dus nog in volle kristenheid.

Laat ons nu de turfgronden doortrekken om op ons eiland aan te landen. Overal ligt de bodem hier met overblijfselen van allerhande beschavingen bezaaid. Aardewerkscherven en allerlei gebroken gereedschap uit het gallo-romeinsch-, het brons- en het steentijdperk,zitten er in verwarden overvloed de schifting en klassificeering van een oudheidkundig onderzoek af te wachten.

Om aan deze kiesche taak te voldoen zullen wij, getrouw aan de wetenschappelijke methode, beginnen met een twee-meter-diepe loopgracht uit te graven, dwars doorheen de meest oostelijke der twee hoogten die aan de landstrook een golvend relief geven. Aanstonds zal het aldus opengelegd terrein op zijn vertikale doorsnede eene reeks geologische en archeologische aardlagen vertoonen.

Evenwel, zooals doorgaans het geval is op bebouwde akkers, levert ook hier de bovenste laag tot op een diepte van 30 centimeter een weinig betrouwbare chronologische rangschikking. De stratificatie is er erbarmelijk verstoord en zoodanig zijn de verschillende oudheidkundige dokumenten dooreen gemengd dat hun ouderdom slechts door de vergelijkende methode kan worden bepaald.

Onder deze dokumenten vindt men een groot aantal erg gehavende gallo-romeinsche «tegulae» of tegels, zooals die wèlke in het stadsmuseum te Gent berusten. In dezelfde zandlaag ontdekt men enkele brokken aardewerk van dezelfde afkomst. Enkele malen troffen wij deze scherven in onverstoorde ligging; dan gingen zij samen met half-verkoolde beenderen en met doorroeste ijzeren nagels. In bestendige reeksen vonden wij ook deze drie voorwerpen in gansch gave zandlagen ten noorden op de hooger beschrevene strook der Leieboorden.

Klaarblijkelijk staan wij hier voor de overblijfselen van een tamelijk uitgestrekte begraafplaats van geromaniseerde kelten; daarvoor kan het bestaan der lijkverbranding naar gallo-romeinsch gebruik als een afdoend bewijs gelden.

Om tot die overtuiging te komen, zal het volstaan het eerste het beste handboek van gallo-romeinsche

archeologie open te slaan. Men zal er in leeren, dat de Romeinen, alvorens het lijk te verbranden, het in een «arca» of kist legden en daarna de verkoolde beenderen en houtbrokken samen met de nagels der kist in een urne neerlegden die zij vervolgens in een kuiltje borgen waarvan de wanden met roode tegels waren afgezet. Bij armer lieden werd de asch, de nagels en de verbrande beenderen samengepakt en onmiddellijk aan de aarde toevertrouwd.

Met de enkele brokken aardewerk, te Valkenhuis verzameld, zou men zich moeilijk een degelijke gedachte kunnen vormen van de volmaaktheid door den gallo-romeinschen pottenbakker bereikt. Gelukkiglijk mochten wij elders een staaltje van zijn vaardigheid bewonderen.

Te Somerghem, op het negen-en-twintig meter hooge heuveltje, het aanzienlijkste op de vlakke zandstreek van noord-westelijk Vlaanderen, troffen wij een heelen voorraad verminkt gallo-romeinsch aardewerk aan op de plaats zelf waar het werd vervaardigd.

De kleur van het vaatwerk wisselt slechts tusschen donker-grijze en bleek-gele tinten, hoewel de verscheidenheid der vormen van een menigvuldigheid van het dagelijksch gebruik getuigt die zeer ver afwijkt van de elementaire behoeften bij weinig ontwikkelde of primitieve volkeren. Onder het aanzienlijk getal scherven herkent men gemakkelijk de vormen van kruiken, urnen, kommen, borden, schotels, enz.

* * *

Doch laat ons nu met het onderzoek der bovenste aardlaag te Valkenhuis doorgaan en eindelijk de eigenlijke periode der voorhistorie binnentreden.

De schifting der voorwerpen daarin aanwezig leidde tot de vondst van een paar bronzen stukken metaalschuim. Al vertegenwoordigen deze twee klompen de eenige metalen bewijsstukken die wij voor de bezetting van het eiland gedurende het bronstijdperk kunnen aanvoeren, toch wordt deze doeltreffend en overvloedig bewezen door wat verder volgt.

Men veroorlove ons nochtans hier onze uiteenzetting met een voorafgaande bemerking te onderbreken; zij steunt op wat wij zelf tijdens onze opdelvingen in verschillende streken ondervonden. — De

scheidingslijn, door de traditie tusschen het brons en het laatste steentijdperk getrokken, op het veld der opdelving terug te vinden is iets dat vooral in onze noord-westelijke landen uit hoofde hunner groote verwijdering van 't centrum der bronsverspreiding, namelijk het Oosten, de uiterste bezwaren oplevert. In werkelijkheid bevindt men, dat onder de resten, die ongetwijfeld tot het bronstijdperk behooren, een overwegend getal voorwerpen uit vuursteen werd vervaardigd, en slechts een groote minderheid uit metaal; soms zelfs ontbreekt dit laatste geheel. De meest bevredigende uitleg voor dit feit vindt men bij den uitstekenden franschen archeoloog Dechelette, die meent de zeldzaamheid der bronzen voorwerpen in onze streek te moeten toeschrijven aan den hoogen prijs van dat ingevoerd metaal; van daar groote zuinigheid in het gebruik, en ook het voortbestaan en voortbloeien der steennijverheid. Hoe men het ook uitlegge, steeds zal men tot het besluit komen dat men eenerzijds in het klassificeeren der steenen voorwerpen tusschen het brons- en het laatste steen-tijdperk, vooral waar zij alleen en buiten alle samengaande reeks worden gevonden, met de uiterste omzichtigheid moet te werk gaan en ten andere dat dit onderscheid in de praktijk van minder belang is ; te meer daar de eenheid der rassen van beide perioden een vaststaand feit is.

Indien wij nu in de loopgracht willen dalen die wij daareven dwars door onze terp groeven, zal de geheele nalatenschap van den oermensch voor ons bloot liggen. De aarden wanden bestaan uit een dikke zandlaag van ruim twee meter doorsnede waarin de kultuurlagen,'t is te zeggen,de boveneengestaste beschavingsoverblijfselen, zich in een getrouwe, hoewel praktisch moeilijk uiteen te houden, chronologische rangschikking boven elkander aflijnen.

Om het dorre en onaangename van een al te technische uiteenzetting te vermijden, zullen wij ons beperken tot de vluchtige ontleding der twee voornaamste en rijkste kultuurlagen.

De bovenste getuigt van een merkwaardige menigvuldigheid in de bezigheden. Maal- en slijpsteenen, groote vaten en kleinere kommetjes, afdrukken in de geharde klei van verscheidene graan- en grassoorten,

spin-klossen, onhandige krabbels als versiering op het aardewerk, alles wijst op een primitieve, doch opgaande beschaving en meer in 't bijzonder op de oerperiode en den eersten opbloei van den akkerbouw.

Dat wij hier met overblijfselen uit het bronstijdperk te doen hebben blijkt uit de scherven van het groot aardewerk, waarop nergens de concentrische cirkels, gewoonlijk door de draaibank achtergelaten, werden waargenomen, en dat met den zonderlingen vorm van den buik, die uit twee samengevoegde kegels bestaat, en met den wijd-geopenden hals van het vat, als hoogst karakteriseerend van dit tijdvak voorkomt.

De onderste kultuurlagen, hoewel in veel deelen op eerste gelijkende,vertoonen evenwel een zeker aantal afwijkingen die met hunnen grooteren ouderdom volkomen samentreffen; slijp- noch maalsteen werd er in aangetroffen; het groot vaatwerk bleef eveneens uit, hoewel het kleine in niet onaanzienlijk getal wordt gevonden; ook de versierselen ontbreken geheel op het aardewerk terwjil de spin-klossen er als een zeldzaamheid gelden. Doch wat als meest kenschetsend en uiterst belangrijk dient opgemerkt, is de aanwezigheid van een grooter getal vuursteenen voorwerpen welke in de hoogere laag slechts sporadisch werden aangetroffen. Om dit en om reden der algeheele afwezigheid van het brons, alsook om de geringe afmetingen en het bolvormige der meest voorkomende vaten, meenen wij deze resten tot het einde van het steentijdperk of ten laatste tot het begin der bronsperiode te moeten doen opklimmer.

* * *

Na deze voorbereidende opvorschingen, na deze vluchtige opsommingen, beginnen wij te bevroeden hoe de oermensch uit de ontleding der door hem nagelaten overblijfsels te voorschijn zal komen.

Wij zullen ons eerst afvragen waar de vroege bewoner onzer streken een onderkomen vond, en met welke bezigheden hij zich ophield. Deze dubbele vraag zullen wij hier in de mate van het mogelijke pogen op te lossen; doch zooals wij het hooger aantoonden, geldt de uitleg vooral voor den mensch uit het brons-, misschien ook voor deze uit het late steentijdperk.

Om een juist beeld op te vatten van de woning van

den oermensch beschikken wij heden over een paar uiterst belangrijke vondsten. Op de reeds meermalen aangeduide Leieboorden ten Noorden van onze terp, gelukte het ons den overzanden vloer van een hut uit het oertijdvak te ontdekken en bloot te leggen. Hij bestond uit een ovale kleilaag van 2 op 3 meter doorsnede, met een zwarte plek van 50 centimer diameter aan een der uiteinden van de lange as. Deze vlek duidde de plaats aan waar het houtvuur brandde; de asch hoopte zich daar op tot een hoogte van 20 centimeter en verborg een vat dat gevuld stond met verkoolde beenderen. Vermoedelijk hebben wij hier met een begravingsgebruik te doen. De tweede vondst bestond uit verscheidene geharde kleiklompen, het gewoon bekleedsel der hutten, waarop de afdruk van het getakte waartegen het werd aangeplakt behouden bleef.

Daar hebben wij dus de woonst van dien vroegen bewoner onzer valleien. Een rond hokje van ruim 6 vierkante meter oppervlakte, waarop men met recht, samen met den heer pastoor Claerhout in zijn bijdrage «L'habitation des néolithiques», een kegelvormig dak mag veronderstellen dat, uit takken bestaande, bij middel van wat klei werd dichtgemaakt. Weinig houdelijk moest het er zijn door den rook die uit het smeulend houtvuur opkronkelde en door een opening in het dak een uitweg moest vinden.

Na den oermensch in zijn dompig schuiloord te hebben ontdekt, zal het niet onbelangrijk zijn te vernemen aan welke bezigheden hij zijn ingedommelde vermogens wakker werkte, door welke betrachtingen hij zich stilaan tot een hoogere ontwikkeling opwrocht.

Waar het nu over de bedrijvigheid van den oermensch gaat, moet men, zelfs onder het bronstijdperk, naast de eerste proeven der metaalbewerking, ook het steenkappen als een der meest kenschetsende ambachten aangeven. Vooral op het einde der nieuwere steenperiode en het begin van het bronstijdvak is deze nijverheid van overwegend belang; zij geraakte toen tot een volmaaktheid nooit te voren bereikt. De steenkapper beperkt zich niet meer tot het vormen en scherpen der gereedschappen door het afslaan van steensplinters, maar tevens begint hij den doelmatig gekapten vuursteen tot afgewerkte pronk-

stukken te slijpen en te polijsten. Daareven gebruikten wij voor het steenkappersbedrijf der oerperiode het ruime woord nijverheid; het hoeft nochtans in 't geheel niet in verengden zin toegepast; want de werklust werd niet alleen gevoed door een bedrijvige mijnontginning, zooals die op groote schaal te Spiennes bij Bergen en elders werd gevoerd, maar tevens werd zij aangewakkerd door een uitgebreiden uitvoerhandel. Meermalen hadden wij persoonlijk de gelegenheid te bestatigen hoe in de velden van Zuid-Vlaanderen sommige bewerkte vuursteenen van kaars-gele kleur worden aangetroffen, waarvan de grondstof uit de krijtlagen van Grand-Pressigny bij Tours werd getrokken.

De steenen gereedschappen uit de terp van Valkenhuis zijn schier allen van Spiennes ingevoerd en vertoonen allerlei vormen met zeer verscheiden bestemming. Onder meer vindt men er een tamelijk groot aantal lemmers, krabbers, enkele visch- of harpoenhaakjes, verder nog pijlpunten, nucleï, d. i. de rest van den steenblok waarvan de lemmers werden afgeslagen. En toch uit de betrekkelijke schaarschheid waarmede de steenen voorwerpen er voorkomen, uit de zorgvuldige bewerking waarvan zij getuigen,blijkt aanstonds dat de bewoners van Valkenhuis er zeer zuinig mee omgingen. Bovendien behooren zij om hunne geringe afmetingen tot de soort die als «miorlithen» bekend staat en weleens als visschersuitrusting wordt uitgelegd. In elk geval zou deze interpretatie gelukkig samentreffen met de ligging van ons eiland te midden der rustige Leiewateren. Naast de ingevoerde produkten herkent men er ook inlandsche; zij bestaan voornamelijk uit een zeker aantal ronde keien die waarschijnlijk bij een slingerwapen behoorden.

Van het beoefenen der slijpkunst op onze terp bezitten wij, naast de gepolijste brokken van de bijlen, ook een ander zeer belangrijk bewijs. Het is een stukje zandsteen dat een marmergladde vlakte vertoont waarin een paar groefjes, na het slijpen van een of ander snijdend voorwerp, zijn achtergelaten.

Evenwel leefde de bevolking van den vlaamschen bodem, zooals nog ten huidigen dage, meer van wat aan de oppervlakte kon gewonnen, dan van de schat-

ten uit den ondergrond. Daarom is het van een onvergelijkelijk gewicht voor de kennis onzer terpbewoners, de talrijke sporen na te gaan waaruit wij, zoo niet het ontstaan, dan toch den eersten opbloei van den akkerbouw en der aanverwante vakbedrijven kunnen opmaken.. Doch omdat organische stoffen het meest onderhevig zijn aan bederf en vernieling, zal het voor de archeologie meestal onmogelijk zijn den landbouw door de vruchten zelf van den oogst te bestudeeren. Daarom zal men zich het doelmatigst wenden tot die bijvakken, die zich in hunne verschijning en in hunne ontwikkeling het nauwst bij de opkomst van den landbouw aansluiten.

Onder deze staat de pottenbakkerskunst, waarvan de eerste vaten overal met de eerste sporen van den landbouw samengaan, ongetwijfeld vooraan.

Deze onderlinge verhouding dient aldus verklaard. Wanneer de mensch eindelijk met het dagen van het nieuwe steentijdperk zijn zwerversleven staakte,wanneer hij niet meer zijn dagelijksch voedsel aan de kans der jacht en aan het toevallig plukken van wat onder de hand viel overliet, maarte het zorgen voor morgen en het ontstaan der voedingsvoorraden de tot dan toe uitsluitend gebruikte zakken en kalebassen om hunne geringe capaciteit ontoereikend en onvoldoende. Er moest iets anders worden uitgevonden. Dat werd door den pottenbakker uitgevoerd,die voortaan bleef aangewezen om in dergelijke noodwendigheden te voorzien.

Nog meer dan de steennijverheid is zijn kunst voor de oudheidkunde van buitengewone waarde, en dat om de duurzaamheid en de plastische hoedanigheden der gebezigde klei.

Te Valkenhuis konden wij die duurzaamheid bestatigen door den grooten voorraad aardewerk die er het voornaamste gedeelte der vondsten uitmaakt, en die in den lossen, doorweekten zandgrond de eeuwen trotseerde.

De potaarde die in de omliggende weidelanden wordt aangetroffen werd aangewend eerst voor kleine schotels, later ook voor grooter en grover vaatwerk, waarvan de scherven soms 2 tot 3 centimeter dikte bereikten. Zooals wij het reeds in de opsomming der gevonden voorwerpen aanstipten, werd al

deze keramiek zonder behulp der draaibank met de hand vervaardigd. De binnenwanden der vazen dragen de sporen van een tuig, een soort kammetje dat diende om de oneffenheden der klei glad te strijken. Het vaatwerk zelf is slecht gebakken en bestaat bij de groote urnen uit zeer grove potaarde; bij andere vooral in het jongste tijdvak zijn de fijnste stukken vervaardigd uit kleiaarde die alvorens gebruikt te worden van hare ruwste bestanddeelen werd gezuiverd.

Het gelukte ons slechts een zeer eigenaardig kommetje ongeschonden voor den dag te halen, dat aan de basis met een krans van 9 pootjes was voorzien. Aan den bovenrand meet de diameter nauwelijks 6 centimeter.

Sommige scherven dragen op de buitenzijde een of ander ornament. Op het ongebakken aardewerk werd soms een boordversiering door vingerdrukken op evenwijdigen afstand langsheen den bovenste rand aangebracht. Dit gebruik zal zeer lang daarna tot in het gallo-romeinsch tijdvak in zwang blijven.

Wat de eigenlijke teekeningen aangaat, zij verraden een rudimentair kunstgevoel, dat zelfs voor dat onzer moderne kinderen moet onderdoen. Meestal wordt de stippellijn, de rechte, of de rechthoekige verkozen, en dan nog voor geometrische versieringen die men ten onrechte met den titel van arabesken zou vereeren. Waar de teekenaar zich eens aan een volgehouden trek waagde, verraadt zijn werk een onvaste en bevende hand, als die van een dorpeling die voor de eerste maal de pen zou opnemen. Dit volk, dat voor de praktijk met zoo buitengewone gaven werd begunstigd, staat dus op kunstgebied ver ten achter bij de rendierjagers die, hoewel duizende jaren ouder, de wanden hunner rotsholten met de meesterstukjes hunner talentvolle dierenschilders lieten opsieren.

De aanwezigheid van verschillende graan- en grassoorten op ons eiland is bevestigd door de talrijke afdrukken die wij ervan bezitten. Onbewust nam de pottenbakker in zijn deeg hier een graankorrel, daar een grashalm op, die daarna door het vuur van den bakoven werd uitgebrand en in de hard-geworden klei een onvernielbare gelijkenis naliet. Dat deze graansoorten op het eiland niet slechts toevallig wer-

den aangebracht,blijkt duidelijk uit hun samentreffen met een wrijfsteen, en met de bijhoorige stukken van een handmolen. Waarschijnlijk werd het omgewerkt tot meel zooals het geval was bij de paaldorpbewoners der zwitsersche meeren, waar het maalgereedschap werd samengevonden met een soort platte broodjes, zeer gelijkend op onze hedendaagsche pannekoeken.

Eindelijk werd ook het bestaan der weefkunst alhier bewezen door de ontdekking van verscheidene dier kleine kleinvoorwerpjes die door de archeologen spin-klossen worden genoemd en steeds met het weefgetouw samengaan.

* * *

Nu de ontleding der oudheidkundige dokumenten ons een zeer omschemerd beeld heeft laten zien van de verblijfplaats en de bedrijvigheid van den oermensch, zal de geologische ondergrond waar al de kultuurlagen op rusten, ons toelaten hem in zijn minder onmiddellijke omgeving, in zijn verband tot de overige neerzettingen uit denzelfden tijd in onze streek terug te plaatsen.

Deze ondergrond, die wij te Valkenhuis op twee meter diepte bereiken, bestaat uit een grijs-groene zandformatie waarvan de bovenste laag tot een geelkleurigen rand is verschoten. Op deze diepte werd geen enkel spoor van menschelijke werkzaamheid ontdekt.

Om het ontstaan van deze zandformatie te begrijpen, zijn wij genoodzaakt tot het einde van het quaternair tijdperk op te klimmen. De ijsmassa's der laatste gletscher-uitbreiding die alhier gedurende verscheidene eeuwen een steppentemperatuur onderhielden, begonnen naar het hooge Noorden terug te trekken toen de laatste groote geologische gebeurtenissen alhier plaats grepen.. Wederom was in de vaak bewogen bergstreek der Ardennen een geleidelijke inzakking begonnen, waardoor de bodem van 't Noorden van 't huidig Vlaanderen en een groot gedeelte der provincie Antwerpen onder de watervlakte wegzonk.

Hoe lang lag onze bodem aldus onder den zeespiegel bedolven? Absolute gegevens om deze vraag te beantwoorden hebben wij niet bij de hand. Toch kunnen wij tot een betrekkelijke waardeering van den

langen duur dier periode geraken, met acht te slaan op de belangrijke zandbezinksels door de wateren alhier neergezet. Zoo bereikt de heele formatie te Blankenberghe een diepte van 26 meter terwijl zij te Kortrijk, aan de grens van het overwaterd gebied de 6 meter niet overschrijdt. Toen onze bodem terug te voorschijn kwam lag hij met een onvruchtbaren mantel overdekt, die slechts door een hardnekkigen arbeid en een doelmatig aanwenden der fluviale aanslibbingen kon worden verbeterd.

Met dat oprijzen van onzen grond uit zijn vochtig graf, sluit het tijdperk der groote geologische storingen. Het klimaat dat vroeger van het eene uiterste, de tropen-temperatuur, tot het andere, dat der ijsperiode, heen en weer ging, kwam eindelijk tot haar huidige gematigdheid. In het begin zal de helderheid des hemels wel door een zwaarderen last van regenwolken zijn verduisterd. Inderdaad de buitengewone weelderigheid, en het gedurig voortwoekeren van sommige mossoorten in de lage draslanden pleiten krachtig voor de grootere vochtigheid van de toenmalige atmosfeer. — Gedurende dit tijdsverloop vormden zich die uitgestrekte turfvlakten die men op de diepste plaatsen boven onzen zandgrond aantreft.

Het is slechts in de bovenste turflagen, dat de eerste sporen van 's menschen bestaan alhier worden waargenomen. Zij vertegenwoordigen de beschavingsresten der paaldorpbewoners die, benevens de raseenheid, met die van Valkenhuis talrijke punten van overeenkomst bezitten, waaronder de voornaamste zijn: de afzondering te midden der wateren en het gebruiken derzelfde gereedschappen. Daarom zal het niet overbodig zijn een woordje te reppen over de verschillende paaldorpen die omstreeks het einde der turfvorming alhier ietwat overal doch meest langsheen de Schelde en de Leie werden opgericht.

Vooreerst dient aangestipt de meerbevolking ten Zuiden van Oudenaerde, door kapitein Delvaux voor een dertigtal jaren ontdekt. Hare sporen werden op een plaats langsheen den rand der uitgestrekte turflanden der Scheldevallei waargenomen. Ten Zuiden van deze neerzetting, op de plaats waar in de middeleeuwen de abdij van Peteghem, later Beaulieu ge-

naamd, zich verhief, en waar de vijf-meter-hooge westeroever van het Opper-Scheldebed plotseling een zachte helling naar den waterkant vertoont, gelukte het ons, niet minder dan 500 bewerkte vuursteenen te verzamelen. De groote hoeveelheid steenen gereedschappen op die helling dicht bij den oever verspreid, schijnt den weg te wijzen naar een paaldorp, waarvan de juiste standplaats nog blijft aan te duiden.

Ook in het stroomgebied der Leie, werden paaldorpen aangetroffen. Het belangwekkendste is dat van Rousselaere op de Mandel. Het leverde het eenige ongeschonden geraamte uit het oertijdvak dat men op het gebied der oude Vlaanderenzee opdolf. Het behoort door zijn anthropologische kenteekens,door zijn kleine gestalte,ronden schedel en kort gelaat bij het aziatisch menschentype te huis. Met dit voorkomen vertoont het een aanzienlijke afwijking van den tegenwoordig alhier overheerschenden germaanschen, en overigens met de andere indo-europeesche volksstammen.

Verder wekt Denterghem met zijn paaldorp, dat ietwat van de Leieboorden is afgelegen, onze belang stelling om reden der talrijke vondsten die er door den heer pastoor Claerhout werden gedaan. Door denzelfden archeoloog werd te Afsne, op enkel kilometers afstaan van Valkenhuis, een ander paaldorp ontdekt. De beide laatste neerzettingen leverden het eenige alhier gevonden landbouwalaam op dat, meestal uit herthoorn vervaardigd, in de bestendige vochtigheid der turflagen voor vernieling werd behoed.

Men geloove echter niet dat onze streek slechts in het drasland was bewoond. Op vele hooggelegen plaatsen gelukte het ons, zelfs door navorschingen aan de oppervlakte slechts, een groot aantal steenen gereedschappen te verzamelen vooral in de heuvelen van Zuid-Vlaanderen. Doch op het hoogland valt het steeds moeilijker de juiste standplaats der neerzetting terug te vinden daar de bovenste aardlagen schier altijd door de gedurige afvloeiing der regenwateren werden verplaatst en weggevoerd.

Evenwel, waar men er dan ook, op hoog- of laagland, in gelukt de juiste ligging van een dorp aan te wijzen, staat men meestal getroffen door den defensieven aard der uitgekozen standplaats. Te Valken-

huis ligt dit voor de hand. Deze waarneming zou ons minder bevreemden indien wij ietwat meer bekend stonden met de veeten en vijandschap die soms de wilde volkstammen, ten minste daar waar zij nog buiten het bereik der europeesche bezetting bleven, onderling verdeelden.

* * *

Tot welke gevolgen zullen dus deze opzoekingen te Valkenhuis en de ontleding hunner opbrengselen leiden? Deze zijn van tweeërlei aard: de eene van speciale, de andere van algemeene beteekenis.

Vooreerst mogen wij de lokale geschiedenis van Drongen over het frankisch tijdperk heen, verscheidene eeuwen doen opklimmen met er aan den eenen kant op te wijzen, dat er eens op het grondgebied dezer gemeente een gallo-romeinsche doodenakker bestond, wat in den omtrek de aanwezigheid van een belangrijke geromaniseerde bevolking veronderstelt; en met er ten andere de aandacht op te trekken, dat dit oord niet alleen onder de vroeg-historische, maar ook onder de voorhistorische tijdvakken werd bewoond.

Voor de plaatselijke geschiedenis van Somerghem en Peteghem zouden wij tot een dergelijk besluit kunnen komen,ware dit niet van te speciaal belang dan dat wij er verder zouden op ingaan.

De tweede soort gevolgen, omdat zij van meer algemeene beteekenis zijn, zullen ook een grootere belangstelling opwekken. Zij worden samengevat in wat wij zouden noemen het bewijs der aanwezigheid in onze streek, van-, en de vertrouwelijker kennismaking met, dat geheimzinnig volk, dat de voornaamste kenteekens van het moderne gele ras bezit en wienaangaande alle boeken en geschreven dokumenten volstrekte stilzwijgendheid bewaren. Door het behulp der archeologie leerden wij dien lang-vergetene inniger kennen; wij volgden hem in zijn hut, en zagen hoe hij zich daar tegen het gure weder wist te behoeden; hoe hij in zijn dagelijksche noodwendigheden voorzag, en al de moeilijkheden te boven kwam waarvoor de oude rassen van het paleolitisch of vroegsteentijdperk honderde eeuwen stilstonden; hoe hij de volmaaktheid der steenbewerking ten top voerde, en ten andere de pottenbakkerskunst, de weefkunst,

maar vooral den landbouw, de eerste stappen deed doen.

En zoo vinden wij soms diep onder de goudzee van het rijpe koren dat over Vlaanderens bodem golft, de eerste sporen van dien akkerbouw die in het verleden was en in de toekomst zal blijven een der zekerste waarborgen van den voorspoed voor de alhier gevestigde bevolking.

M. en J. PLANCQUAERT. S. J.

AAN POGEN.

Het is voor mij een verheugend feit dat de voorzanger in de moderne poëzie ten onzent zijn aandacht heeft willen schenken aan mijn zeer nederigen sonnettenbundel.

Ik dacht heelemaal niet in aanmerking te komen, en Goddank, ik keer nog niet zoo gehavend naar huis! Want ik hield mijn hart vast toen ik al die ex-voto's van mijn bestendigen reisgezel Hilarion als simpel blik hun gang zag gaan. Alleen, dat de zon niet geschenen heeft tot in mijn bloed — de laatste zomers waren er niet naar — en ik dus bij gebrek aan licht de sterren van den hemel moest rooven...

Mijn inleider meent «dat de lichtdraad van Hadewich in mij voortloopt»... en 't is niet waar, zegt Wies. Moens! Het spijt me want dit is mijn schuld. Immers het had kunnen zijn...

Als moniale van 'n zeer oud klooster uit het Vlaamsche land, was ik toch een der erfgenamen in rechte linie van haar heerlijk mystisch leven! Maar ik heb me dat erfdeel niet kunnen aanwerven want ik ben artiste en het artistieke sluit, in onze twintigste eeuw alle mystisch beginsel uit...

Daarbij, Hadewich leefde in de beschouwing. Zij verbleef wel niet in een klooster, zij reisde wel veel en sprak tot degenen die zich onder hare leiding stelden,zij schreef niet minder... maar zoo'n leven schijnt toch heelemaal niet zoo erg bewogen als dat van een twintig-eeuwsche kloosterzuster van het H. Graf,die dag voor dag haar vijf geslagen uren in de koorbanken doorbrengt en voor wie alle actieve levenszin, volgend de wetten van datzelfde klooster, uit den booze is wanneer hij niet voortspruit uit de Gods-beschouwing...

Mijn schuld is het! Want na de vele jaren die ik in datzelfde klooster heb doorgebracht is het me nog niet duidelijk geworden dat al wie roepen: «Heere, Heere, daarom nog niet het rijk der Hemelen binnen gaan en dat het niet noodig is van God te spreken om een kristen kunstschepper te zijn...»

Toch blijft mij de hoop... Immers: «de naam van God in de jongere Roomsche poëzie duidt niet op het bezit van God, maar op het ontbeeren van God»!...

Ik heb dus mijn «abyssus» ontdekt: den Godshonger. Intusschen zal ik mij toeleggen op het «Compunctio Cordis» en mijn levensgang naar de diepte inzetten met dit gevoel, dat, helaas, zich weer inkleedt in een sonnet:

COMPUNCTIO CORDIS.

Ootmoedig zal ik knielen voor uw deur
Op kouden drempel tot ge komen zult:
Mijn liefde wordt het wachtende geduld;
Uw toeven stelt mijn liefde niet te leur.

Ik heb gezondigd door mijn groote schuld!
Gij weet het, Heer, dat ik dat betreur!
En slechts naar U mijn hart en oogen beur
Die telkens weer mijn afgrond hebt gevuld...

Ik zeg mijn «de profundis» duizendmaal
En zucht tot U zoo vaak ik ademhaal:
Ontferming zijt Ge en eeuwig medelij...

Ik vraag wat eens de goede moordenaar vroeg
Die boetend naast U 't lijden willig droeg:
Gedenk U mijner, Heer, gedenk U mij!

ZUSTER M. JOZEFA.

Aboe Isma'il et Toghraï's Klaaglied.

De Arabische taal en letterkunde die thans in Vlaanderen slechts door weinigen beoefend wordt, — de 16de-eeuwsche geleerde Kleinaerts (Clenardus) van Diest had anders op schitterende wijze de studie ervan te onzent ingeluid — heeft sedert de dagen van Thomas Van Erpen of Erpenius (1584 - 1624) in N.-Nederland steeds merkwaardige, zelfs beroemde beoefenaren gevonden, onder welke sommigen als Dozy, de Goeje en Snouck Hurgronje tot de eerste Arabisten van onzen tijd worden gerekend. (1)

En geen wonder! Het Arabisch is immers een wereldtaal die, buiten het Arabische schiereiland, gesproken wordt van Perzië tot Marocco en van Noord-Syrië en den Zuidelijken oever der Middellandsche zee tot aan Centraal-Afrika.

Het is tevens de heilige taal van den Islam — als zoodanig wordt het in alle Mohammedaansche landen beoefend als in de Roomsch-Katholieke Kerk het Latijn — en een cultuurtaal die tijdens de middeleeuwen, naast het Latijn in de Westersche Christenwereld, de tolk der wetenschap was in het Oosten, N.-Afrika en Spanje, en nog heden aan het Turksch en het Perzisch de wetenschappelijke terminologie verstrekt, als aan de Europeesche talen het Grieksch en het Latijn.

Om al deze redenen, en niet het minst omdat het beoefenen der Arabische taal en letterkunde de Nederlandsche cultuur een harer schitterendste triomfen heeft bezorgd, acht ik het niet ongepast aan de lezers van dit tijdschrift de vertaling aan te bieden van een der vermaardste gedichten uit den bloeitijd

---

(1) In België wordt intusschen de Arabische taal en letterkunde ook gedoceerd, o.a. aan de Leuvensche hoogeschool, en hier met luister, door den zeer geleerden Kanunnik Dr professor J. Forget, wiens gouden lessen Schr. met dank in herinnering brengt. Ook de Vlaamsche Jezuiet P. Henri Lammens, die sedert lange jaren te Beiroet in Syrië verblijft en doceert, is een Arabist van groote beteekenis.

der Arabische letterkunde, — nl. het klaaglied van **Aboe Isma'il** el-Hasan bijgenaamd **et Toghraï.**

Deze werd geboren te Ispahan, de toenmalige hoofdstad van Perzië, leefde eerst te Bagdad en werd later vizier of eerste minister van Mas'oed ibn Mohammed,, sultan der Seldzjoeken, die te Mossoel regeerde. Toen deze in 1121 door zijn broeder Mahmoed werd overwonnen, viel onze dichter in 's vijands handen en werd onder voorwendsel van atheïsme om het leven gebracht.

De bijnaam Et Toghraï zegt zooveel als rijkskanselier, en is ontleend aan de sierlijk dooreengestrengelde letters — **Toghra** — die boven aan de officieele oorkonden prijken en deze als authentiek waarmerken.

Aboe Isma'il schreef o.m. — en qel te Bagdad — het den lezer in Nederlandsche vertaling aangeboden gedicht **Lamijjat-el-adzjam,** d.i. de op l rijmende ode der Perzen (Aboe Isma'il, schoon hij in het Arabisch schreef, was immers een Pers), in tegenstelling met een ander vermaard gedicht, de **Lamijjat-el-Arab** of de op l rijmende ode der Arabieren, van den Arabischen dichter Sjanfara.

Et Toghraï's gedicht is een klaaglied over de wisselvalligheid der fortuin, en kan in hoofdzaak verdeeld worden in drie deelen. In het eerste klaagt de dichter over zijn verlatenheid en berooidheid (1-9). In het tweede waant hij op een nachtelijk avontuur te zijn uitgegaan met zijn boezemvriend, en vertelt ons van zijn liefde voor een meisje uit een krijgszuchtigen stam, en van de gevaren die met zijn voorgenomen bezoek aan haar zijn verbonden (10-29). In het derde deel, dat wij het gnomische of moreele zouden kunnen noemen, en het overige van het gedicht inneemt (vs 30 tot en met 59), vermeit hij zich in alerlei zedenkundige bespiegelingen als daar zijn:het nadeel verbonden met de neiging tot zelfbehoud; het nut van het reizen; het droeve lot van hen die zichzelven overleven ; 's werelds ontrouw ; tevreden zijn met zijn lot, een waarborg voor zielsrust; de onbestendigheid der menschelijke zaken; het nut van het zwijgen en omzichtig handelen.

Bij het vertalen van Et Toghraï's gedicht heb ik den tekst en over 't algemeen den commentaar ge-

volgd, uitgegeven te Jena in 1774 bij de Wwe Croecker door Joh. Frid. Hirtius (2). Deze had evenwel den tekst overgenomen uit de 1661 te Oxford door den Engelschman Pocockius bezorgde uitgave, en zich naast diens Latijnsche vertaling, ook de 1756 te Dresden verschenen Duitsche overzetting met aanteekeningen van Reiske ten nutte gemaakt.

Verder heb ik de «Littérature Arabe» van Clément Huart (Parijs, Armand Colin, 1902) voor enkele bijzonderheden van biographischen en geschiedkundigen aard geraadpleegd.

Bij het beoordeelen van een vertaald Arabisch lierdicht, moet men steeds voor oogen hebben dat we slechts met een vertaling te doen hebben, al is deze nog zoo getrouw; dat de zeden en gevoelens, alsmede de beeldspraak, der Oostersche volken ten zeerste van de onze verschillen, dat poëzie nog wat anders is dan de bloote uitdrukking van gevoelens en gedachten, en dat rhythme, klank en rijm (die uiteraard in een vertaling te loor gaan) er een voorname, niet te onderschatten rol bij spelen.

Zooals reeds hooger gezegd, eindigt ieder vers op l en meestal op al.

De aan de sterrenkunde ontleende beeldspraak herinnert er aan,dat de Arabieren uit den bloeitijd (7e tot 13e eeuw) verdienstelijke beoefenaren waren der astronomie.

Dat de Pers Aboe Isma'il in het Arabisch dichtte, hoeft niet te verwonderen: Sedert de opkomst der Abassiden (750) en het overbrengen van den zetel van het Kalifaat van Damascus naar Bagdad in de nabijheid van Perzië, hadden de overwonnen Perzen, die intusschen tot den Islam waren overgegaan, de gewoonte aangenomen, in het Arabisch te schrijven, en hun invloed op de Arabische dichtkunst, god- en rechtsgeleerdheid werd weldra overwegend.

VERTALING.

1. — De vastheid van mijn doorzicht heeft mij gevrijwaard tegen ijdele en onvoegzame gesprekken,en

(2) Het spatiëeren tusschen de verschillende verzen (door nummers aangeduid) is van mij, en dient om den gedachtengang duidelijker te maken.

het sieraad der voortreffelijkheid heeft mij gesierd bij gemis van elk ander sieraad.

2. — Mijn roem bij 't einde en mijn roem in 't begin is gelijk. En de zon, wanneer zij hoog aan den hemel schittert, is gelijk aan de zon kort voor haar ondergang.

3. — Waarom zou ik in Bagdad verblijven, waar noch mijn woning is, noch mijn kameelin, noch mijn kemel? (3)

4. — Waar ik verwijderd ben van mijn maagschap, behoeftig en eenzaam als het zwaard welks zijden ontbloot zijn van de scheede.

5. — Waar ik noch vriend heb wien ik mijn verdriet kan klagen, noch gezel dien mijn blijdschap bereiken kan.

6. — Zij heeft zoolang geduurd mijn afwezigheid in den vreemde, dat mijn rijdier steent, en diens zadel, en de punten der trillende, slanke lansen, (4)

7. — En dat mijn uitgeputte rijbeest schreeuwt van afmatting, en mijn kameel brult om wat mij overkomt, en dat mijn ritgenooten volharden in hun verwijt.

8. — Ik verlangde naar rijkdom, ik riep er de hulp van in om de plichten te vervullen van mijn hoogen rang.

9. — Doch het Lot heeft mijn verwachtingen onderste boven gekeerd, en mij doen tevreden zijn, in stede van den buit na de inspanning, met de terugkomst

10. — En met (het gezelschap van) iemand van groote en rechte gestalte als de punt van de lans.

Tusschen zijn been en zijn rijdier houdt hij een lans zoo groot als hij, en hij is noch vreesachtig noch

---

(3) Men denke er aan dat voor de bewoners van het Oosten de kemel in die verre tijden een onmisbaar rij- en lastdier was, en het voor den woestijnbewoner nog steeds is.

(4) Het rijdier steent van uitputting, de zadel piept omdat hij door het lange reizen half versleten is, de lansen ratelen omdat door het lange gebruik de punt niet meer vast in de schacht zit.

van aard om een ander zijn zaken aan te vertrouwen;

11. — Aangenaam in de jokkernij,streng in ernstige zaken, mengt zich met het ruwe zijner kracht de zachtheid van hoofsche gesprekken.

12. — Ik heb de kudde des slaaps verjaagd van de drenkplaats van zijn oog (5), toen de nacht de kudde des slaaps in de oogen dreef,

13. — En mijn ritgenooten op de zadels gebogen waren, deze door het schommelen nuchter geworden, een ander door den wijn des slaaps nog steeds dronken.

14. — En ik heb hem gezegd: Ik noodig u uit tot een zaak van gewicht opdat gij mij zoudet helpen, en gij, gij verlaat mij in een lastig geval.

15. — Gij slaapt en verwaarloost mij, terwijl het oog der ster wakende is, en gij verandert terwijl de kleur des nachts niet veranderd is.

16. — En zult gij mij hulp verleenen tegen de dwaling die ik koester, schoon soms de dwaling de vadsigheid verdrijft en er van verwijderd houdt?

17. — Want, voorwaar, ik wil bij nacht de legerplaats naderen van die bij (den berg) Idam wonen, doch zij wordt beschermd door de schutters van den stam van Thoal.

18. — Zij beschermen er met hunne zwaarden en lenige lansen de maagden zwart van lokken, rood van tooi en kleedij.

19. — Ga dan met ons onder de hoede des nachts, dolende op goed geluk af: de lucht immers van het reukwerk (6) zal ons naar de tenten leiden.

20. — Doch mijn liefste is daar waar de vijanden en de leeuwen liggen rondom de schuilplaatsen der gazellen, voor welke een woud van lansen oprijst.

21. — Wij begeven ons naar eene die opgegroeid is de kromming van een dal. Haar (met) lansen (ge-

---

(5) Een bij de Arabische dichters zeer gebruikelijke figuur, ontleend aan de zeden van het herdersvolk waartoe zij behooren. Naar de drenkplaats van iets gaan = iets aanpakken, tot iets naderen.

(6) De Oosterlingen maken veel gebruik van reukwerk.

wapende bewakers) zijn opgefrischt door de wateren van de behaagzucht en van den kohol. (7)

22. — En de geur der gesprekken nopens haar van de nobele mannen, wordt sterker door wat bij de edele vrouwen te vinden is aan schuchterheid en zuinigheid.

23. — Des nachts brandt het vuur der minne aangestoken door de maagden in de dorstige lever,en het vuur der gastvrijheid ontstoken door de mannen op de toppen der heuvelen

24. — De maagden dooden de van liefde uitgeputten, in wie geen beweging meer is, en de mannen kelen de edele paarden en kameelen. (8)

25. — En hij die door de lansen is gestoken, wordt in hunne woningen geheeld door een teug uit den poel (9) van wijn en honig.

26. — Wellicht, verbleef ik in het dal een seconde, zou daaruit een windje van genezing voor mijn kwalen stroomen.

27. — Ik verafschuw niet een flinken lanssteek die verdubbeld wordt door een schot van de pijlen uit de groote oogen.

28. — En ik vrees niet de blinkende breede zwaarden die mij gelukkig maken door een lonk uit de spleten der gordijnen en tentzeilen. (10)

29. — En ik zal haar niet ontrouw zijn,de gazellen met wie ik minnekoos, al vielen mij de leeuwen van het dichte kreupelbosch op verraderlijke wijze aan.

30. — De zucht naar veiligheid houdt hem die er mee behept is van het voornemen af om groote dingen te verrichten, en spoort den man tot vadsigheid aan.

---

(7) Vrij duister vers dat verscheidenlijk wordt begrepen. Zooals wij het opvatten, beteekent het dat de behaagzucht en de door kohol vergroote en smachtend uitziende oogen van zijn liefje haar bewakers verkwikken.

(8) Om hunne bezoekers te vergasten op het vleesch van paarden en kameelen (?).

(9) D. i. uit den overvloed.

(10) De Arabische nomaden bewonen tenten. De meisjes uit nieuwsgierigheid of uit behaagzucht kijken door de spleten van den tentdoek naar de vechtende mannen.

31. — Zoo gij neiging hebt tot veiligheid, kies u dan een hol in den grond of een ladder in de lucht, en zonder u van de samenleving af;

32. — En laat de diepe wateren der grootheid over aan hen die het aandurven ze te bevaren, en vergenoeg u in stede daarvan met een lichte bevochtiging. (11)

33. — Het tevreden zijn van den zieligen man met een nederig leven is armoede, maar de roem bestaat in den flinken stap der gedweeë kameelen. (12)

34. — Werp u dan met deze in het diepste der woestijnen, terwijl zij voortijlen en hun muilbanden op één lijn plaatsen met de leisels van de toomen (der paarden). (13)

35. — Want de Grootheid heeft mij gezegd, en zij is vertrouwbaar in wat zij zegt, dat de roem bestaat in het reizen. (14)

36. — Zoo immers in het verhevene der standplaats het bereiken der wenschen lag, nooit zou de zon het huis van den Ram verlaten. (15)

37. — Ik heb het Lot aangeroepen; hadde ik iemand aangeroepen die naar mij luisteren wilde! ; doch het Lot van mij afgewend hield zich met de dwazen bezig.

38. — Misschien, ware mijn uitmuntendheid en hun zwakheid gebleken voor zijn oog, zou het Lot zich slapende van hen hebben afgewend of op mij zijn aandacht hebben gevestigd.

39. — Ik houd mij zelven bezig met de verwachtingen die ik koester. Wat zou het erger zijn, het leven, zonder de wijdte der hoop!

40. — Ik was met het leven niet tevreden toen de

---

(11) Stoute doch duidelijke beeldspraak.

(12) De woestijnbewoners reizen op kameelen.

(13) Die gelijken tred houden met de paarden. De kameelen dragen een soort van muilband.

(14) Deze gedachte vindt men herhaaldelijk uitgedrukt bij de Arabische dichters.

(15) De dichter zinspeelt hier op de schijnbare beweging der zon om de aarde, waarbij zij achtereenvolgens de 12 hemelteekenen betrekt (Ram, Stier, Tweelingen, enz.).

dagen tot me kwamen. (16) Hoe zou ik het dan goed vinden nu zij zich van mij afwenden met snelheid? (17)

41. — Mijn kennis van haar waarde heeft mijn ziel op hoogen prijs gesteld, en ik heb haar gevrijwaard tegen hem die minderwaardig en alledaagsch is.

42. — Het is gewoonte van het zwaard dat het boogt op zijn glans; het verricht echter niets als in de handen van een held. (18)

43. — Ik zou niet gewenscht hebben dat mijn levenstijd zoolang mocht strekken dat ik de heerschappij zou zien der minderwaardigen en der zwakkelingen.

44. — Ze zijn mij echter voorbijgegaan de menschen die rennend bij mijn stap achterbleven, als ik op mijn gemak ging.

45. — Zulks is de belooning van den man wiens tijdgenooten voor hem gestorven zijn, daar hij gewenscht had een uitstel van den dood.

46. — En zoo boven mij staat die lager is dan ik, dat is geen wonder. Ik zie (immers) een voorbeeld in het dalen der zon beneden Saturnus.

47. — Verdraag het dus zonder eenigen list te gebruiken en zonder onbehaaglijkheid. In de wisselvalligheden van het Lot is datgene wat listen overbodig maakt.

48. — De ergste uwer vijanden is die het dichtst bij u staat, wien gij betrouwd hebt. Wacht u dus voor de menschen en verkeer met hen op listige wijze.

49. — Voorwaar hij is de Man der wereld en hij is het alleen, die niemand ter wereld vertrouwt.

50. — Wat gij gunstigs denkt omtrent het Lot is onnoozelheid: acht het dus slecht en wees er voor in vrees.

---

(16) Toen ik nog jong was en de toekomst mij tegemoet kwam.

(17) Nu ik oud ben en het leven zich van mij verwijderd.

(18) Dit niet zeer duidelijk vers kan in verband met de vorige slechts zoo verstaan worden, dat den dichter-staatsman tot nog toe geen gelegenheid werd gegeven om zijn voortreffelijkheid door daden te doen blijken.

51. — De goede trouw is afgenomen en de trouweloosheid in overvloed, en de afstand van 't verschil tusschen woord en daad is verwijd.

52. — Uw oprechtheid met de menschen wordt geschonden door hun leugenachtigheid. Wat krom is, stemt dat overeen met wat schoone verhoudingen heeft?

53. — Zoo er iets van nut is om hen standvastig te maken in hun beloften, dan is het dit: het zwaard voorkomt de berisping. (19)

54. — O gij die de overblijfselen zoekt des levens dat ten eenen male drabbig is, gij hebt het zuiverste dat in u was, in uw eerste dagen verbruikt.

55. — Wat werpt gij u blindelings in volle zee om er op te varen, wanneer het u volstaat er eenige droppels uit te slorpen?

56. — Het Rijk van het-tevreden-zijn-met-wat-men-heeft is er een waarvoor niet te vreezen is en voor hetwelk noch helpers noch beheerders van noode zijn.

57. — Gij hoopt duurzaamheid in het huis dat geen bestendigheid heeft: of hebt gij reeds gehoord van een schaduw die niet van plaats verandert?

58. — Dan, o man van ervaring die de geheimen gepeild hebt, zwijg, want in het zwijgen is het redmiddel tegen het struikelen.

59. — Zij hebben u voor een zaak bestemd, daar gij deze begrepen hebt: geef acht dat gij niet grazet met de kameelen over welke niemand waakt. (20)

EDUARD P. LOOS.

Antwerpen, 4 December 1923.

---

(19) D.i. de vrees voor straf make de berisping overbodig.

(20) D. i.: Zoo men u wegens uw bekwaamheid een zaak aanvertrouwt, handel met omzichtigheid en stel u aan geen gevaren bloot.

FRONTHEIMWEE.

(Fragment uit: De deemstering der Zielen. III De Daad).

Spelers. — Luitenant Geerten Gossuit;
Godelieve, zijn vrouw;
Prof. dr. Boehmer.

Een family-hotel te Parijs; winter 1917.

GEERTEN (kijkt nadenkend voor zich uit. In de nabije muziekkamer treurt een mandoline). — de las Carreras... diplomatensentimentaliteit... de huichelaars... Moeten z'hun gevoelen in 't ijle van mandolinegetokkel afleiden om het uit hun leven te kunnen weren...? (Hij zet zich in een zetel en vervalt in zwaarmoedig gepeins).

(Dr. Boehmer uit de muziekkamer op; bemerkt Geerten, tikt hem op de schouders).

Dr. BOEHMER. — Ge kijkt zoo onthutst!... Ge zijt ontroerd!?

GEERTEN (uitvarend). — Schaamt hij zich niet zulk een muziek te maken... Het zijn bakvischjesmelodieën. Men wordt er wee van... Het...

Dr. BOEHMER. — Het vloeit over u heen, als 'n geut flauwe thee over 'n klompje suiker... Ge wordt in de muziek opgelost!...

GEERTEN (boos). — Neen... de materie waar ik van gemaakt ben, is zoo oplosbaar niet als suiker.

Dr. BOEHMER. — Waarom ziet g'er uit als 'n mensch die over zich zelf verteederd is!

GEERTEN (kijkt dr. Boehmer boos aan, laat zich lusteloos, in zijn zetel, terugzinken, halfluid mompelend). — Alles lijkt me hier zoo muf en saai... Het beklemt me.

Dr BOEHMER. — Aan deze uitlating zal het bezoek van uw wapenmakker wel niet vreemd zijn.

GEERTEN (opveerend). — Episch niet? die ruwe, onbeleefde, monumentale soldatenfiguur met den loyalen, broederlijken handdruk.

Dr. BOEHMER. — 't Is 'n kapitale kerel!

GEERTEN. — Een die met het leven heeft afgerekend, wiens leven nu een strijd is, niet tegen geld

of machines of administraties, maar tegen de groote natuurkrachten midden dewelke hij leven moet...... (Hij loost 'n diepe zucht.) Kon ik maar naar het front terug gaan!...

Dr. BOEHMER. — Zijt gij dan hier niet gelukkig?...

GEERTEN (schouderophalend). — Geluk!... Maar hier is het een omgeving waar alles me teneerdrukt, wijl ginder alles me kan opbeuren... ginder was het een leven van Daad... geen verwatering, geen verwijving... het fabelachtige avontuur waar ik mijn kracht voelde groeien... en hier (grijnslachend) mandolinenheimwee.

Dr. BOEHMER. — Leven is zich aanpassen, Geerten...

GEERTEN. — ... aan de groote levenswetten, aan de Natuur die ons omringt en ons beheerscht, daar stem ik in toe; dan is die aanpassing een vermeerdering een viktorie. Hier is 't een vermindering en een lafheid... Ik wil naar ginder terug.

Dr. BOEHMER. — Onzin. Hier ook hebt g'uzelf te affirmeeren.

GEERTEN. — Hier moet men een sterke persoonlijkheid zijn om zijn omgeving te beheerschen; om door zijn omgeving niet te worden neergedrukt. U kunt dat, dokter. Ik niet... ik ben slechts 'n gewoon, zwak mensch... maar ginder, ziet ge, tegenover de Natuur, is het voldoende mensch te zijn om te triomfeeren.

Dr .BOEHMER. — Ge kunt toch niet ernstig naar zulk een leven van brute barbaarschheid verlangen!

GEERTEN (dof). — Ja... wij moeten opnieuw barbaren worden... om onze jeugd te hervinden, om boven onszelf te kunnen uitgroeien...

Dr. BOEHMER. — Gekheid! Gij die hier reeds van den vrede genieten moogt...

GEERTEN (hem in de rede vallend). — Vrede?... (Bitter.) Hier is d'uiterlijke vrede en... d'innerlijke oorlog. (Dr. Boehmer kijkt hem verwonderd aan.) Wel ja... wijl ginder: uiterlijk krijg, maar innerlijk vrede... (Dof.) Hier staat in heimelijke vrees en angst de dood steeds in mijn denken...

Dr. BOEHMER. — ... en ginder!?

GEERTEN. — ... ginder is het een makker zon-

der veel geheimzinnigheid... sterven lijkt daar zoo natuurlijk.

Dr. BOEHMER. — De dood blijft toch overal de dood!

GEERTEN. — Hier lijkt z'n monsterachtigheid, 'n zinlooze absurditeit en... hier is de dood, in feite, als een sluiperige misdadiger die u het leven ontsteelt; ginder... is het een speelkameraad, op wien ge 't door een gunstig toeval altijd gewonnen had, en die nu, óp zijn beurt, het ook eens van u wint... Begrijpt ge wat ik zeggen wil? Hier is het leven een eigendom, een bezit dat men u smadelijk ontsteelt; ginder is het een steeds hernieuwd wonder dat over u komt. (Pooze.) (Heesch - fluisterend.) Hier wordt ze genegeerd, de dood. Ze telt niet mee. We hebben ze buiten gesloten... verbannen ver van de huizen af... aan den zelfkant der steden. We trachten ze te vergeten... Maar... maar... ze is... verstaat ge, dokter: De dood is... en ze beloert ons... ze speelt met ons, als de kat met de muis... dat is vernederend. (Luid.) Voelen jullie dan niet, dat dit vernederend is!

Dr. BOEHMER (schouderophalend). — Ce sont les règles du jeu... ...

GEERTEN. — Het is onwaardig. Het is een voor den gekhouderij... Het is onuitstaanbaar... en ge vindt dat natuurlijk!

Dr. BOEHMER (koel). — Heel natuurlijk.

GEERTEN (de lettergrepen traag aanslepend). — Beseft ge dan niet, dat het juist onnatuurlijk is. (opgewonden, crescendo) onnatuurlijk zich zoo lijdelijk te laten sarren en tarten en bedreigen; onnatuurlijk heel dit schijnleven!... (Dof.) Maar ginder (luid) daar gaat het andersom (trots) daar zijn wij het... Wij! die de dood tarten en uitdagen... en in 't gezicht lachen... Daar is het een sluwe strijd... hier doet men aan struisvogelpolitiek!

Dr. BOEHMER (koel). — Geen opwinding, hé!

GEERTEN. — Vandaag moet ge door een trommelvuur om uw post te bereiken. Goed. Ge holt, ge bukt... ge laat u vallen... ge kruipt... ge wringt u door allerhande tuig... ge staat weer recht... ge loopt omzichtig voort... ge duikt in een obusput... vuurgeysers spuiten langs alle kanten op... vuilzwarte shrappnellwolken barsten open boven uw hoofd. Het

knettert, het davert, het huilt, het zoemt in uwe ooren... Ge zijt buiten adem... het zweet leekt in uwe oogen... ge wordt omvergesmakt, doofgebulderd, met grond bespat, gedeeltelijk bedolven... als g'eindelijk de hellezone doorworsteld hebt, jubelt het in u, triomfantelijk... jubelt het in u... Ik leef! Ik leef! en dat klinkt als een godswoord uit het boek Genesis... (sarcastisch) en ge lacht... een lach doorkrampt u om de gekke doodendansen der makabere maskers om u heen, wier verwrongen skeletbeenen, spillig en hoekig lijnen tegen de uitgerafelde, vluchtende wolken ... Hahaha!

Dr. BOEHMER. — En toen ge gekwetst werd, mijn waarde, hebt ge toen ook gelachen?

GEERTEN (op gedempten toon). — ... anders was het toen... maar toch... toch lachte ik:... «ze hebben me toch nog niet heel en gansch...» maar dan kwam de angst om al dat bloed... Ik kon niet weg... en ik voelde me doodbloeden... maar Wannes dook toen plots voor me op... (korte pooze) (rustig-zacht) ... O, die morgen, toen de zon gulden kanten op mijn bed lei... op mijn hagelblanke bed, die rustige zonnestraal... en de stofjes die daar zoo blij in wemelden ... en een nieuwe kracht die ik in me voelde en... een mystisch murmelen in mij (de oogen sluitend; extatisch fluisterend) ... ik leef!... ik leef!... het was als charfreitagszaubermuziek... (bitter) Hier weet ik niet dat ik leef. Ik moet naar ginder terug.

Dr. BOEHMER (koel spottend). — Kunt gij leven zonder 'n vrouw, Geerten?

GEERTEN (boos opkijkend). — Wie meent ge voor u te hebben, dokter?

Dr. BOEHMER. — Bemint ge uw vrouw niet meer? Zij heeft toch ook 'n recht op u... en uw kind?

GEERTEN (lusteloos). — Nu leef ik toch niet.

Dr BOEHMER. — Wat moet uw vrouw zonder u beginnen?

GEERTEN. — ... ze heeft haar kind.

Dr. BOEHMER. — Ge bemint elkaar niet meer.

GEERTEN. — O ze bemint me... en ik heb ze lief, maar ze kan met al haar liefde die vervorming van mijn wezen niet voorkomen... (wanhopig) maar hoort ge dan niet, dat het opnieuw Geerten's stem is die door den mond spreekt van luitenant Gossuit!

Dr. BOEHMER. — Ja maar... ja maar... Ge maakt een crisis door. Goed. Ik zal eens met uw vrouw spreken. Ze verwaarloost u misschien een beetje omwille van haar kindje. Bij teerhartige menschen als u is de vrouw een hoofdfactor. Biecht nu eens op. In wat voldoet ze u niet?

GEERTEN (zacht). — Ik heb haar niets te verwijten, dokter.

Dr. BOEHMER. — Maar hoe kont ge dan zoo'n zielige misanthroop worden! (Nadenkend.) Daar is klaarblijkelijk een tekortkoming...

GEERTEN (na een aarzeling, halfluid.) — Ze kan me de dood niet verbergen. (Na een pooze.) Dat kan ze toch niet verhelpen, niet waar... (Droef glimlachend.) Ze is 'n vrouw, dokter... 'n goede, lieftallige, gezonde vrouw, die haar huishouden bestuurt, haar kind en haar man bemint en bezorgt...

Dr. BOEHMER. — Ik vraag u met nadruk. — Hebt g'elkaar steeds lief?

GEERTEN (dof.) — ... Maar die liefde is juist de groote hindernis... indien ik haar niet beminde ware het zoo eenvoudig. (Pooze.) (Verhalend.) Ik had reeds lang te voren van Godelieve hooren spreken toen ik haar voor 't eerst te zien kreeg. Zij was de aangekondigde nieuwe verpleegster. Ik lag in een apaart kamertje en was nog zeer zwak. Toen ze binnenkwam was ik, zoo meteen, als overspannen. Toen z'in de kamer doende was, lag ik ze roerloos te bespieden, niet enkel met mijn oogen, maar vooral met dat ongenoemde zintuig met hetwelk men waarneemt, als men, daadloos, een beschieting onderstaat. Toen doorzinderde me plots een bewustwording: «Dat is de vijand». Ik bedacht kwetsende, beleedigende zinnen, maar toen ze me eindelijk toesprak klonk mijn antwoord niet onheusch.

Dr. BOEHMER. — Hoe hebt ge dat vijandig gevoel voor u zelf verklaart?

GEERTEN. — Ik had ze lief... en voorvoelde het toen, dadelijk, dat ik ze huwen zou.

Dr. BOEHMER. — Dit was uw eerste liefde niet. Hoe kondt ge weten dat ge ze huwen zoudt!

GEERTEN. — Ze ging dadelijk zoo moederlijk met me om. Ik voelde me niet meer verweesd... Toen wist ik dat, onbewust misschien, sinds mijn kinderjaren

reeds, een moederheimwee in mijn ziel getreurd had.

Dr. BOEHMER. — Dit is allemaal zeer verward... maar ge kunt me toch zeggen of dit huwelijk al of niet, een ontgoocheling voor u is.

GEERTEN. — Neen... o neen... Godelieve is me geen ontgoocheling... Het is allemaal niet zooals ik het verwacht had... ge dacht: er was misschien een heimelijke, onzinnige hoop in mijn hart verdoken geweest? Ik doorzie Godelieve zoo duidelijk; ze staat zoo nauwkeurig begrensd voor me; spijts de delicate, genuanceerde contourlijn streng afgeteekend... als een Ingres. Daarom juist weet ik, dat ik ze altijd zal blijven beminnen en eerbiedigen.... Ik zal haar niet meer vragen dan ze geven kan... zij mag me ook niet meer voorspiegelen...

Dr. BOEHMER. — Dit is heel redelijk... zooals het hoort.

GEERTEN. — ... Elsje en Lenore hebben me dit geleerd, de vurige, romantische, verleidelijke minnares; ... het extatische droommeisje, mijn Beata, Beatrix.

Dr. BOEHMER. — Maar indien uw vrouw u alles geeft wat ge verwachten kunt?... Ik begrijp niet hoe ... (Bekijkt Geerten met een ondervragenden blik.)

GEERTEN (zacht fluisterend). — Ik zei het u toch ,dokter... ze kan me den dood niet verbergen... integendeel, mijn liefde voor haar en voor mijn Wiesje... maakt me zooveel meer kwetsbaar... (huiverend.) O zich geheel in een vrouw te kunnen verliezen, dat ware de opperste zaligheid. (Smartelijk.) Ze kan me niet bedwelmen... zeuren blijft die onvoldaanheid...

Dr. BOEHMER (nuchter). — Welke onvoldaanheid?

GEERTEN. — Deze... waarom ik die twee andere meisjesliefden gebroken heb, omdat ik van hen die opperste zaligheid eischte. (Gelaten.) Nu weet ik dat geene vrouw dat geven kan. Maar d'oude nood wordt om die wijsheid niet verdoofd... (Smartelijk.) Verschroeiend brandt die dorst in mij... die dorst (fluisterend) naar eeuwigheid... naar d'eeuwigheid eener alleenheerschende liefde? (Wrevelig.) Dit is onmannelijk. (Smartelijk.) Nochtans heb ik me verdedigd... met trillende zenuwen en kloppende aderen heb ik mij, wanhopig, op de vrouw gestort als op een prooi

... in doodsangst heb ik ze gestreeld als een amulette... Ik heb me verdedigd met opwindende, geestige conversaties; met geveinsden intrest in ambtsbezigheden en onbenullige ondernemingen... ik heb me willen bedwelmen met nijvere, geduldige studie... met drank en dans en muziek, met kunst en schoonheid... kleur en vormenweelde... (Woest.) Nu rest mij niets meer dan den roes van het actieve leven. Ik moet mijn Ikheid in de brokkelingen van duizenden vurige daden laten uiteenspatten...

Dr. BOEHMER. — Maar dat is zelfmoord. Het is laf en...

GEERTEN (smartelijk.) — Maar ziet ge dan niet dat ik weerloos sta... weerloos voor die alvernielende passie... want het is een passie... een passie van oceanische diepte en drift.

Dr. BOEHMER. — Toch moet ge kampen, Geerten.

GEERTEN. — Ik kamp, ik kamp een wanhopigen bovenmenschelijken strijd sinds jaren... jaren... maar tegen welke macht? Wie is ze nu eigenlijk, die vreeselijke occulte macht die me te neer slaat... en die ik niet doorschouwen kan...?

Dr. BOEHMER (minachtend.) — Neurasthenische Weltschmerz.

GEERTEN. — Of... of is het dit wat de russen «bogaïskateltsvo» noemen. (Ontzet.) Dokter, strijd ik dan... tegen **Hem?**

Dr. BOEHMER (koel). Hem?... Wie bedoelt ge? (Godelieve op.)

GODELIEVE. — Ik stoor u?

GEERTEN. — We... we waren aan 't filosofeeren.

Dr. BOEHMER. — Zoover kan 'n mensch afdwalen, mevrouw.

GODELIEVE (ernstig.) — Ik hou niet van wijsgeeren.

Dr. BOEHMER. — Maar... u zijt met 'n wijsgeer gehuwd!

GODELIEVE. — Geerten is geen wijsgeer, dokter.

GEERTEN. — Neen... enkel 'n gewoon mensch... 'n gewoon ontwikkeld mensch... met 'n beetje subtiel kunstenaarsgevoel, nietwaar vrouwtje?

(Stilzwijgen.)

Dr. BOEHMER. — Ik persoonlijk ben absoluut

geen wijsgeer, mevrouw, toch ben ik benieuwd te weten waarom u ze mistrouwt?

GODELIEVE (eenvoudig.) — Als Geerten wat veel nadenkt wordt hij zwaarmoedig.

Dr. BOEHMER. — Ja, maar dat zal dan ook kunstenaarsfilosofie zijn... inderdaad, die is niet te betrouwen. (Uitgaande.) Goeden avond.

GEERTEN en GODELIEVE (groetend.) — Dokter.

(Dr. Boehmer af.)

GODELIEVE (neemt Geerten's arm, bekijkt zijn peinzend aangezicht, stil en schuw.) — Het is vreemd Geerten. (Ze aait hem over het hooge voorhoofd.) Het is of daar een daemon huist, die mij uw liefde zou betwisten...

(Geerten verteederd, drukt haar tegen zich aan; zoent haar, lang en innig.)

DIRK VANSINA.

WAS HADEWIJCH DE GELUKZALIGE.

Sedert mijn laatste opstellen over onze groote mystieke dichteres en prozaschrijfster HADEWYCH, die ik hier in dit tijdschrift, «Dietsche Warande en Belfort», in 1921-1922 heb geplaatst, hebben mijne onderzoekingen mij niet veel verder gebracht. Mijne overtuiging hierin toch is, dat alleen een gelukkig toeval de toen bereikte uitkomsten kan komen bevestigen, of misschien gedeeltelijk, te niet doen. Uit gedrukte oorkonden nl, is verder niets meer te halen. En of ongedrukte oorkonden, uit de dertiende eeuw, die eenig nieuw licht over de extatische beweging te Nijvel kunnen verspreiden, nog zullen ontdekt worden, is zeer twijfelachtig. TARLIER en WAUTERS toch hadden reeds alles doorsnuffeld; maar feitelijk weinig meer gebracht dan vroeger reeds GRAMAYE. Ook in den archeologischen kring van Nijvel werden, o.a. door SCHURMANS en NIMAL nog in de laatste jaren onderzoekingen ingericht,met het oog vooral op de geschiedenis der abdij van Villers, en van het grafmonument, waarin met de overblijfselen van onze HELWIGIS de So Syro,ook de overblijfselen der Gelukz. JULIANA de Cornillon berustten. Noch in de geschiedenis der abdij van Villers in de 13e eeuw, door E. P. DE MOREAU, S. J., noch in de Begijnhoven van E. H. PHILIPPEN, noch in de levens der gelukzaligen uit de abdij, komt er iets voor, dat ons verder orienteeren kan: niets dan wat reeds algemeen bekend was over de begijnen te Nijvel, en over de drukke betrekkingen, welke de monniken van Villers met haar onderhielden. Zoodat er weinig hoop bestaat nog iets nieuws aan 't licht te brengen.

Intusschen kan het zijn nut hebben, de resultaten, waartoe wij gekomen waren, nog eens samen te vatten: ze eenigszins anders voor te dragen, het zekere van het onzekere te scheiden, eenige minder juiste voorstellingen te wijzigen,enkele zaken aan te vullen en sommige argumenten door enkele nieuwe beschouwingen te bevestigen.

* * *

Dat HADEWIJCH nog tot de 13e eeuw, en wel bepaaldelijk tot het midden der dertiende eeuw moet worden teruggebracht, schijnt nu zoo goed als algemeen aangenomen te worden. In alle geval, sedert ik in Dl. XL., afl. I, 1919, van het «Tijdschrift voor Nederl. Taal en Letterkunde», de laatste poging van Dr KNUTTEL om HADEWYCH met BLOMARDINNE te vereenzelvigen, heb afgeweerd, is niemand meer opgetreden om die hypothezen nog te verdedigen. Zelfs Dr TE WINKEL, die vroeger een min of meer beslist voorstander dier hyopthese was geweest, heeft haar in zijn pas verschenen tweede uitgave van zijn «Ontwikkelingsgang» laten varen. Voor hem is nu het eulogium van den goeden kok van Groenendael die HAD. een overheilige vrouw noemde met een goddelijke leering,op eens voldoende gebleken om HAD. voor goed van BLOMARDINNE te scheiden. Maar er zijn nog wel meer argumenten, die deze gissing totaal onmogelijk maken: feitelijk is de geheel traditie, die HAD. steeds met eerbied vermeldt, vlijtig uit hare werken excerpeert,bloemlezingen en paraphrazen van haar aanlegt, enz., onmogelijk overeen te brengen met welk een gissing ook,die haar iets met kettersche of van ketterij verdachte personen laat uitstaans hebben.

Die vereenzelviging met de BLOMARDINNE was de eenige reden, waarom men haar nog, zij 't ook in de eerste dertig jaren der 14e eeuw, wilde plaatsen. Want de bezwaren uit de zoo hooge kunst zullen steeds meer gaan blijken te berusten op een verkeerde opvatting van den ontwikkelingsgang onzer letterkunde.

* * *

Aan de reeds vroeger behandelde argumenten, om HAD. tot de 13e eeuw, bepaaldelijk tot voor 1260-70 terug te brengen (1), kunnen nog volgende toegevoegd worden:

1. In het eerste visioen spreekt HAD. van den eersten Zondag na Pinksteren als van de Octaaf van Sinxen. Tegenwoordig nu is die Zondag gewijd aan de viering van het feest der H. Drievuldigheid: het is de Drievuldigheidszondag. HAD. kende dus dit feest nog

(1) Zie «Dietsche Warande en Belfort» a. c. eerste deel.

niet. Welnu, reeds sedert 1230 werd dit feest door de Cisterciënsers overal gevierd. In den loop van de 13e eeuw werd het in geheel westelijk Europa aangenomen. oodat, toen paus Joannes XXII († 1334) het voor geheel de Kerk invoerde, hij feitelijk slechts bekrachtigde, wat reeds over geheel Westelijk Europa bestond.

2. In vis. 7 (2) wordt het ontvangen van de H.Communie onder beide gedaanten nog voorgesteld, als een algemeen gebruik: **daerna gaf hi mi drinken uten kelke, ghedane ende smake alsoe men pleghet**, zonder dat zelfs vermoed wordt dat een ander gebruik, om de H. Communie, zooals nu, slechts onder de gedaante van brood te ontvangen,opkomende was.In de streek waar HAD. verbleef was dus de communie onder beide gedaante nog algemeen in voege. Ik ben niet met zekerheid te weten gekomen, wanneer dit gebruik in onze gewesten is uitgestorven. Hierover is alleen bekend, dat dit ook al vroeg in de 13e eeuw begonnen is,en bij de 14e eeuw ten onzent niet meer bestond. (3) De H. THOMAS en H. BONAVENTURA spreken ervan als zijnde in hun tijd, midden der 13e eeuw, aan 't verdwijnen, en wettigen daarom het nieuw gebruik om slechts onder éene gedaante te communiceeren. — HAD.'s uitdrukking was niet meer mogelijk in de 14e eeuw, zelfs als niet meer in de tweede helft der 13e.

3. Eindelijk heb ik nog een bevestiging van de hier voorgedragen stelling gevonden bij RUYSBROECK. Dat RUYSBROECK onze HAD. gekend en vljitig gelezen heeft, dat hij hare mystiek, verre van haar te bestrijden, slechts ontwikkelt en uitbreidt, zal ik wel eens bij een andere gelegenheid aantoonen. Intusschen diene dit uit de XII**Beghinen.**

Men weet, dat dit werk begint met de voorstelling van twaalf Begijnen, die elk om de beurt eenige versjes opzeggen. Deze verzen, hoe onbeholpen ook, herinneren toch al dadelijk aan de gedichten van HAD.: dezelfde gedachten, gevoelens, verlangens, verzuchtingen, klachten, enz. als bij HAD.; dezelfde beeldspraak, ja dezelfde woorden, soms geheele verzen. —

(2) Hetzelfde, doch minder duidelijk, in Brief, XXII, reg. 145.

(23 Zie «Dictionn. théol. i. v.»: in mijn binnen kort te verschijnen nieuwe uitg. der vis., blz. 72-73.

Duidelijk verzen met reminiscenties uit HAD. vervaardigd. Nadat twaalf Begijnen aldus voor hun hemelsche bruidegom haar hart hebben geopend, gaat de schrijver zelf voort (blz. 9).

Siet, dits die staet van goede Beghinen,
Die sere naden dogheden pinen,
Die langhe hier te voren waren,
Ende die oec leven in desen jaren,
Maer dese staat is sere vergaen.

De begijnen dus, die deze versjes hadden opgezegd, waren «de goede Begijnen», de begijnen uit den tijd toen ze nog zeer naar deugden streefden, welke tijd al lang voorbij is: **die langhe hier te voren waren.** Nu nog zijn er wel begijnen, maar hare staat **is sere vergaen».** HAD. dus leefde lang te voren, zoo lang te voren, dat de Begijnen intusschen reeds zeer vervallen zijn. Mogen wij hieruit al weer niet besluiten, dat HAD. ten minste een eeuw vroeger moet hebben geleefd? Zijn de woorden van R. wel anders te verklaren? En kan dit **langhe hier te voren,** waarna de ontaarding van het begijnenwezen al gevolgd is, tot minder worden teruggebracht? Wij meenen dat zelfs honderd jaar al weinig is, zeker niet te veel.

Ik wil er ook de aandacht op vestigen, hoe deze plaats uit R. onze opvatting, dat HAD. heeft behoord tot de extatische vrouwenbeweging die in de begijnhoven verliep, onverwachts komt versterken. **Volgens R., waren HAD. en hare gezellinnen dus ook begijnen.** Dit zijn wel kleine dingen; maar 't verheugt toch steeds, te zien, hoe alle kleine bijzonderheden, die van links en rechts kunnen samengegaard worden, steeds in dezelfde, door ons aangewezen richting, leiden: wat ons geen geringe veiligheid geeft in de verdediging van de stelling, die wij meenen te moeten handhaven.

Al deze argumenten samen nu maken het reeds zeker, dat HAD. nog in de 13e eeuw moet hebben geleefd ; ja zij wijzen er reeds op, dat wij haar niet meer aan het einde, maar al vroeger zullen moeten zoeken.

Dat HAD. nog tot het midden der dertiende eeuw moet worden teruggebracht, hebben wij aangetoond. uit de geestelijke atmosfeer van haar werk, die duidelijk de atmosfeer is der extatische vrouwenbewe-

ging uit dien tijd; uit hare zuivere ridderlijkheid, zonder eenige inmenging van burgerlijke elementen en motieven; en ook uit een onderzoek der namen die voorkomen op de reeds vermelde lijst der volmaakten, bij de Visioenen toegevoegd. Laat ik dit laatste nog eens samenvatten:

De lijst der gestorvenen, die voor HAD.'s tijd geleefd hebben, houdt op kort na den H. BERNARDUS, van wien zij bekent maar weinig te weten, wat al des te moeilijker kan verklaard worden, naarmate men haar in de 13e eeuw tegen 't einde terugschuift.

Onder de gestorven tijdgenooten staat de H. HILDEGARDIS van Bingen. Wel is waar wordt juist over haar niets gezegd, waaruit blijken zou, dat HAD. nog in haar tijd, zij het in haar laatste jaren (†1179) zou hebben geleefd. Maar het feit alleen, dat zij niet onder de gestorvenen van voor HAD.'s tijd, maar onder gestorven tipdgenooten, wordt opgenomen, moet worden verklaard, al ware het slechts hierdoor, dat HAD. haar nog eenigszins als een tijgenoote kan hebben gevoeld. Wat ook weer belet, haar te laat in de 13e eeuw te laten leven.

Verder komen er onder die tijdgenooten een paar namen voor, die met eenige zekerheid kunnen vereenzelvigd worden. ij spreekt van een HENDRIK, heer van Breda. Uit een uitvoerige studie, die ik over de heeren van Breda heb laten verschijnen, blijkt, dat de laatste mogelijke HENDRIK, Heer van Breda, die door HAD. kan bedoeld zijn geweest, heer was van Breda tusschen 1246 - 1256. HAD gewaagt verder van een meester ROBBAERT, die als inquisitor, om zijn wreedheid tegenover sommige van ketterij verdachte of ten onrechte beschuldigde begijnen, algemeen bij het volk moet veracht zijn geweest. Juist zulk een inquisitor ROBERT, Robert de Bulgaar, le Bougre, treffen wij in onze gewesten aan, waar hij omstreeks 1235-1239 de mutsaards deed vlammen. HAD. schreef over hem niet zoo lang daarna, in een tijd toen ROBERT nog in ieders geheugen lag en de vermelding van zijn naam alleen voldoende was, om begrepen te worden. Wat ook past bij de jaren van de regeering van HENDRIK van Breda.

Zoodat het ZEKER is:

1. Dat HAD. nog in de 13e eeuw heeft geleefd en geschreven;

2. ZEKER zelfs, dat zij nog voor 1260-1270 moet hebben geleefd en geschreven: na welke jaren geen der boven aangehaalde feiten, geen trekken uit haar werk nog behoorlijk verklaard kunnen worden;

3. ZEKER eindelijk, dat zij, **op zijn laatste,** hare visioenen omstreeks het midden der 13e eeuw moet hebben opgeteekend. Al wat wij hebben uiteengezet wijst ten minste zoo hoog terug, en laat zich nog veel beter begrijpen, naarmate men niet al te zeer naar de tweede helft der eeuw overgaat. Wij vinden trouwens, juist omstreeks die jaren de personen, wier namen, door HAD. vermeld, nog met eenige zekerheid kunnen vereenzelvigd worden.

Dit is al, dunkt ons, een zeer gewichtig resultaat: dit juist is, voor de geschiedenis van onze letterkunde en van onze mystiek, van wezenlijk belang. En wij mogen er ons over verheugen, dat dit nog met zoo stellige zekerheid kon bepaald worden.

Mij persoonlijk hebben mijn vrienden wel eens opgeworpen, niet dat ik HAD. te vroeg zou hebben geplaatst, maar wel, dat ik haar nog niet vroeg genoeg heb laten schrijven. Men heeft mij verweten, dat ik de door mij zelf voorgestelde hypothese: of HAD. nog kort na HILDEGARDIS, zegge in de eerste tien of twintig jaren der 13e eeuw, hare visioenen kan hebben opgeteekend, te gemakkelijk heb laten varen. En een paar beschouwingen, die ik daartegen toen ter tijde heb ingebracht, als het gebruik der uitdrukkingen **grau monic en predicaer,** zijn inderdaad, zooals ik toen toch ook al toegaf, geen eigenlijke bezwaren. Misschien kom ik wel eens, bij een andere gelegenheid, op die hypothese terug: want ik zou er meer voor kunnen zeggen,dan ik vroeger heb gedaan. (1) Maar ik haast mij er aan toe te voegen, dat ik die toch niet zeer waarschijnlijk acht. En ook, dat ze niet in strijd is met de identificatie van HADEWYCH met Helwigis de So Cyro, van Nijvel. In mijn vroeger opstellen was het er mij voornamelijk om te doen, HAD.

---

(1) Feitelijk zou heel wat kunnen gezegd worden, dat er voor pleit dat Had. in 't begin der 13e eeuw zou hebben geschreven.

met zekerheid uit de 14e tot het midden der 13e eeuw terug te brengen. En ik mocht mij al zeer gelukkig achten, zoo ik daarin inderdaad geslaagd had.

* * *

Het vorig resultaat werd hoofdzakelijk afgeleid uit feiten en bijzonderheden van HAD.'s werk zelf, en kon derhalve op zekere grondslagen steunen. Wilden wij nu verder geraken, dan moesten wij onze toevlucht nemen tot geschiedkundige hypothesen, waarvan de waarschijnlijkheid zou aangroeien, naarmate een grooter aantal treffende feiten er beter konden in geschikt worden. Tegenover dit tweede deel van onze onderzoekingen waardoor wij ertoe geleid werden HAD. te identificeeren met een vooraanstaande begijn van Nijvel, die in de abdij te Villers in 1269 als een heilige werd bijgezet, meen ik te hebben gevoeld, dat er onder de geleerden een zeker wantrouwen bestaat: men durft niet goed mede. Daarom wil ik mijn betoog nog eens anders voorstellen en toelichten.

Vooreerst moet ik dan de hypothese HAD. = HAVIDIS, abdis van Aquiria († 1248) eens voor goed uit den weg ruimen. Ik meen dit reeds te hebben gedaan, en op overtuigende wijze. Maar toch zie ik, dat Dr TE WINKEL in zijn nieuwe uitgave van zijn Ontwikkelingsgang, na de BLOMARDINNE-theorie te hebben verworpen, bij deze HAVIDIS-theorie is terecht gekomen. En Dr O. PLASSMANN in zijn hier onlangs door mij gerecenseerde Duitsche vertolking van Had.'s Brieven en Visioenen, meent, dat ik door mijn onderzoekingen juist een krachtigen steun aan die vereenzelviging van onze HADEWYCH met HAWIDIS van Aquiria heb gegeven. Maar werkelijk, tegen die theorie is het voldoende er op te wijzen, dat Aquiria een door en door waalsch klooster was, waar uitsluitend romaansch werd gesproken; de abdis van zulk een klooster nu zal zich zelf wel niet vermeid hebben in 't Dietsch verhandelingen en gedichten te schrijven, waarvan hare dietschonkundige gemeenschap geen gebenedijd woord kon begrijpen. Men zegge niet, dat LUTGARDIS daar toch ook verbleef en een groote bedrijvigheid ontwikkelde. LUTGARDIS

was de eenige dietschsprekende in dit klooster : zij was er heen gegaan, om in een dietschonkundige gemeenschap aan de waardigheid van abdis te ontsnappen; en hare bedrijvigheid oefende zij uit, niet door hare geschriften, maar door het voorbeeld van haar heilig leven, en door haar omgang met vooraanstaande geestelijken, die beide talen machtig waren, of misschien wel in' tLatijn met haar handelden.

De hier voorgedragen beschouwing moet voldoende heeten om die hypothese voor goed onmogelijk te maken. Zij heeft ook niets voor zich, dan de naam HAWIDIS, en zulke zijn er genoeg in de dertiende eeuw.

Men heeft gemeend, dat de hypothese toch wel eenigen steun heeft. En dan weer een oud getuigenis opgehaald van TRITHEMIUS omtrent WILLEM van Afflighem, den dichter van LUTGARDIS' leven. — TRITHEMIUS zegt van hem, dat hij de visioenen van een non, die in 't Dietsch eenige wonderbaarlijke dingen over haar zelve had geschreven, in 't Latijn heeft vertaald. Nu heeft men daaruit afgeleid: «WILLEM heeft LUTGARDIS gekend, dus Aquiria ook. Die non, wier visioenen hij vertaald heeft, zal dus waarschijnlijk een non van Aquiria zijn geweest. Nu vinden we juist te Aquiria een abdis met name HAWIDIS». Men moet bekennen dat het argument op zich zelf al heel zwak is. Aquiria zal wel niet het eenig nonnenklooster zijn geweest, waar WILLEM bekenden had. En tegenover de beschouwing die wij hebben ingebracht kan het zich moeilijk handhaven. Zoodat, zelfs indien wij niet meer konden vaststellen, wie die non is geweest, wier visioenen hij uit het Dietsch in 't Latijn heeft vertaald, wij dan nog zouden genoodzaakt zijn te verklaren, dat dit onmogelijk de abdis van Aquiria, een waalsch klooster, kon zijn.

Maar in 1908 reeds heb ik er, in mijn opstel: **Was Hadewych de ketterin Blomardinne?** (1) op gewezen, dat we bepaald weten wie die non is geweest: niemand anders nl. dan BEATRIX **van Nazareth.** In het leven dezer **Beatrix,** dat uitgegeven werd door HENRIQUEZ in zijn **Quinque prudentes virgines** en dat oorspronkelijk van WILLEM **van Afflighem** is, werd **de proloog** weggelaten, waarin WILLEM uitdrukke-

lijk verklaart, dat hij niets anders geeft dan de vertaling van de levensbijzonderheden, die BEATRIX hem zelf in 't Dietsch had verschaft: **Haec prout in cedula oblata suscepi illa vulgaria, latino in eloquio coloravi.** Deze proloog werd uitgegeven in **Ann. pour servir à l'hist. eccl. de Belgique,** 1970, (blz. 81).

De non, die deze wonderbaarlijke dingen over haar zelve aan WILLEM had meegedeeld, is dus onmogelijk HAWIDIS van Aquiria. Zoodat deze hypothese, in haar zelve al geheel onwaarschijnlijk, door het eenige feit waarop ze steunde, niet alleen in den steek gelaten, maar vernietigd wordt.

Ik heb gemeend er hier nog eens op te moeten terugkomen, om haar voor goed uit den weg te ruimen. Ik meen dat andere argumenten, waaruit hare onmogelijkheid nog verder zou blijken, na dit weinige reeds overbodig zijn. Wij kunnen des te veiliger voort: wij weten dat wij elders zoeken moeten.

Het betoog, waardoor ik HADEWYCK met HADEWYCH van Nijvel heb vereenzelvigd, was een convergeerend betoog. Ik heb dit herhaaldelijk en uitdrukkelijk gezegd, omdat ik wel wist, dat men tegen ieder deel ervan moeilijkheden en bezwaren kon inbrengen. Dat ieder deel op zich zelf geen stringent bewijs uitmaakte, geef ik gaarne toe. Maar er is ook in de geschiedenis zoo iets als een convergeerende bewijsvoering, die vastheid krijgt uit die convergentie zelf. Men werpe niet op: dat, zoo ieder deel slechts eenige waarschijnlijkheid heeft, het geheele geen zekerheid of geen groote waarschijnlijkheid bieden kan. Juist de convergentie der feiten, zoo die ten minste eenigszins kenschetsend zijn en niet al te onbeduidend, is een nieuw feit, dat een **ratio sufficiens** vergt: die **ratio sufficiens** nu juist is de waarheid der hypothese waarin al die convergeerende feiten samenkomen.

Ik had mijn betoog aldus opgebouwd:

Uitgaande van het gewonnen resultaat, dat HAD. in de kringen der extatische vrouwen moet worden gezocht, was ik de schriften gaan onderzoeken van een man uit dien tijd, die met de vrouwen uit die kringen in aanraking heeft gestaan, van THOMAS VAN CANTIMPRE. Ik had daarin de plaatsen op-

gezocht waarin hij sprak van een heilige vrouw uit Brabant; wat hij in die plaatsen van die vrouw meedeelde had ik dan uit HAD, trachten te verklaren, om het waarschijnlijk te maken, dat hij HAD. bedoelde.

Misschien kan het betoog, eenigszins anders voorgedragen, beter treffen.

Wij gaan niet uit alleen van zulke plaatsen die op HAD. kunnen toegepast worden en beproeven niet eerst afzonderlijk voor elk feit dit met HAD. in verband te brengen Maar:

Wij onderzoeken eerst de werken van THOMAS VAN CANTIMPRE en lichten er **alle** plaatsen uit, waarin hij spreekt van een heilige vrouw uit zijn tijd, uit Brabant, zonder haar naam te noemen. Feitelijk zijn de plaatsen, die ik met HAD. in verband heb gebracht, ook de eenige, waarin hij van zulk een vrouw gewag maakt.

Deze plaatsen nu zijn:

In zijn leven van de H. LUTGARDIS, waarvan een eerste redactie het licht zag in 1248, en een tweede in 1254, zegt hij, naar aanlediing van een gesprek, dat de dietsche LUTGARDIS met een romaansche vrouw kon voeren: «Wat wonder, vermits LUTGARDIS vol was van dien Geest,die de vereenigde discipelen met de verscheìdenheid der talen had vervuld? Ik heb een vrouw gezien **(vidi unam)** die op Sinxendag van de terts tot de vespers kennis had van alle talen. Maar ik wil haar nog niet verraden, omdat zij nog in 't leven is». Zie den latijnschen tekst in mijn opstellen, blz. 70 van den overdruk.

Ik onderzoek voorloopig niet of hier HADEWYCH bedoeld wordt. Ik constateer alleen, dat dit bij THOMAS in zijn leven van de H. LUTGARDIS de eenige plaats is, waarin hij op eene nog levende heilige vrouw zinspeelt. Ik constateer ook, dat hij zoo schreef in 1248, en er nog niets aan veranderde in 1254, dat dus die vrouw in 1254 nog leefde.

Ik raadpleeg nu zijn **Bonum Universale de Apibus** dat omstreeks 1260 voltooid werd. Ik zoek daarin op, of hij hier ook gewaagt van een heilige vrouw, uit Brabant, uit zijn tijd. In mijn vroeger opstellen had ik drie plaatsen aangehaald. Het eerste was het verhaal van ELISABETH **de Gravio** en hare gezellin, die, verdwaald, een verschijning van Jezus hadden.

Van deze gezellin zegt hij, dat hij haar niet noemen wil, omdat zij nog leeft; toch duidt hij haar genoegzaam aan, door er aan toe te voegen, dat zij in 1260, toen hij dit schreef, aan 't hoofd van twee duizend begijnen te Nijvel stond.

Het tweede voorbeeld was dat van een vrouw die in een enge kluis een zeer streng leven leidde. Reeds vroeger had ik hierbij aangemerkt, dat ik er niet op steunen wilde, omdat de bijzonderheden over haar mij niet treffend genoeg voor HAD. voorkwamen. Hier voorloopig de vergelijking met HAD. buiten bespreking latend, zou ik het moeten opnemen. Maar 't is mij later gebleken, dat ik over 't hoofd had gezien dat deze vrouw al lang overleden was, toen THOMAS dit schreef. Zij komt dus hier niet in aanmerking.

De derde plaats was die, waar THOMAS ons een vrouw voorstelt, die volgens hem als een volmaakt voorbeeld van heiligheid mocht gelden. Nooit had hij de volmaaktheid hier op aarde aangetroffen, zoo verklaart THOMAS, tenzij in haar. Hij had haar persoonlijk reeds dertig jaar gekend; anderen hadden met haar reeds zestig jaar omgegaan en nooit zooveel als een dagelijksche zonde in haar bespeurd. Zij leefde nog, in Brabant, toen hij dit schreeft.

Dit zijn al de plaatsen, waarin THOMAS van een heilige vrouw uit Brabant, uit zijn tijd gewaagt. Wij gaan nu een stap verder:

II. — Als wij deze plaatsen te samen vergelijken, dan laten de er in vermelde bijzonderheden ons toe, ja, noodigen ons uit, om ze **van een en dezelfde vrouw** te verstaan.

De drie vrouwen waren **vrouwen van jaren:** zoo zeker de «volmaakte», die Thomas persoonljik al dertig jaar had gekend en die al zestig met anderen had geleefd. Zoo ook de gezellin van ELISABETH **de Gravio.** Want het verhaalde gebeurde klaarblijkelijk in haar jeugd; Elisabeth was intusschen al gestorven, vermits Thomas haar noemt, en zij zelf was **magistra der** begijnen te Nijvel geworden. Dat de vrouw met de genade der talen oud was blijkt uit het meegedeelde wel niet. Maar opgemerkt dient toch, dat THOMAS haar al in 1248 en nog in 1254 kende. Indien die vrouw nog leefde in 1260, dan was zij voor THOMAS

in 1260 een oud-bekende, en dan had zij ook al eenigen ouderdom bereikt.

De drie vrouwen waren **oud-bekenden** van Thomas. Zoo de volmaakte, zoo de gezellin van Elisabeth; en zoo ook de vrouw uit Lutgardis' leven. Leefde die nog in 1260, dan had Thomas haar toch al een vijftiental jaren zeker gekend, en laat zij zich licht vereenzelvigen met de volmaakte, die hij in 1260 al dertig jaar had gekend.

De drie vrouwen waren bepaaldelijk **vrouwen uit de extatische begijnenbeweging.** Zoo de gezellin van Elisabeth. Zoo de vrouw uit Lutgardis' leven: althans Thomas noemt haar niet **sanctimonialis**, maar **unam: vidi unam.** Nu zou men meenen dat **sanctimonialis** moet onderverstaan worden. Maar niets in den contekst geeft daar aanleiding toe; en de vage uitdrukking **vidi unam** wijst er eerder op, dat Thomas in verlegenheid om hare juiste hoedanigheden aan te wijzen, die opzettelijk gekozen heeft. Althans de natuurlijke verklaring is wel: dat hij geen **sanctioninialis**, maar een vrouw uit de extatische beweging op 't oog had. Dat de «volmaakte» ook tot die beweging behoorde wordt wel niet uitdrukkelijk gezegd, maar uit de geheele plaats genoegzaam aangegeven. Dat zij een kloosterlinge was wordt nergens vermeld; nochtans had ze al zestig jaar te zamen met anderen, dus in gemeenschap, geleefd. Hij noemt haar alleen **personam, in Brabantiae partibus**; waardoor hij te kennen geeft, dat hij geen eigenlijke **monialis** bedoelt : waar er spraak is van een **monialis** zegt hij toch wel elders **monialis.** Blijkbaar was die volmaakte een **mulier religiosa,** die, als de vrouwen der begijnenbeweging, in de wereld verbleef. Daarom staat er ook : **qui** cum ea fuerunt; niet **quae,** waar er spraak is van die met haar zestig jaar hadden omgegaan.

Men zou zelfs kunnen aantoonen, dat deze «volmaakte», evenals de gezellin van **Elisabeth** de Gravio, aan het hoofd eener gemeenschap van begijnen, en nog wel te Nijvel zal hebben gestaan. Wij mogen wel veronderstellen, dat zij, die hij aldus prijst, een vooraanstaande vrouw is geweest. Eigenaardig nu vermeldt hij van haar, dat er waren, die zestig jaar met haar hadden omgegaan. Nu was het ook omstreeks zestig jaar geleden, dat de begijnen, volgens THO-

MAS eveneens, te Nijvel waren opgekomen, als religieuze beweging met een bepaalden vorm. De gevolgtrekking ligt voor de hand, dat de volmaakte met haar gezelschap heel goed het begijnengezelschap van 1207 kan zijn geweest.

En zoo laten die drie vrouwen zich heel natuurlijk met elkander vereenzelvigen: op die drie plaatsen schijnt THOMAS een en dezelfde vrouw te hebben bedoeld. Ja, hij zelf heeft ze met elkander in verband gebracht, door juist telkens van elke, omtrent met dezelfde woorden, te verklaren, dat hij ze niet noemen mag, omdat ze nog leeft.

Men bedenke daarbij dat deze plaatsen juist de eenige zijn, waar THOMAS van zulk een heilige vrouw, uit zijn tijd, in Brabant gewaagt; dan ook, dat zijn spijt haar niet te mogen noemen, zinspeelt op den onwil, dien die extatische vrouwen toonden om bekend gemaakt te worden, zooals in het leven van Maria van Oignies wordt gezegd.

Wij wagen nu nog een stap verder: en brengen deze vrouw in verband met HADEWYCH.

Dat HADEWICH **geen eigenlijke kloosterlinge** was, maar een vrouw uit de extatische beweging, hebben wij reeds vroeger aangetoond.

Is HAD. **oud** geworden? Ook dit moet gezegd. Het zou me hier te ver voeren dit argument volledig te ontwikkelen. Maar er zijn aanduidingen genoeg in hare schriften, die er ons toe nopen dit aan te nemen. Hare **Visioenen** heeft zij niet in hare jeugd geschreven. Wij zegden reeds dat zij de stijging uitbeelden van de ziel in haar gelijkvormigheid met den Godmensch. Nadat HAD. in het 12e als Bruid van Christus ontvangen is geworden, klimt zij in 't 13e tot algeheele godvormigheid op. Zoo iets nu heeft HAD. natuurlijk, of toch zeer waarschijnlijk, niet opgeteekend van haar zelf, dan nadat zij tot de volle, rijpe ontwikkeling van haar liefdeleven was gekomen. En de HAD. der Brieven is zeker een vrouw van rijpe levenservaring, die als zoodanig de jongeren leiden kan.

De vrouw van Thomas van Cantampré, was, evenals HADEWYCH, een **visionnaire.** En treffend daarbij is, dat in de twee openbaringen van dit visionnaikarakter, door THOMAS vermeld, sprekende overeen-

komst met HAD. bestaat. Zoo heeft die vrouw, evenals HAD., op Sinxendag, voor een bepaalden tijd, de gave der talen, waarmede de H. Geest de vergaderde discipelen vervulde, ontvangen. Zoo ook heeft die vrouw, evenals HAD., een verschijning van Christus, dien zij zich beiden op dezelfde wjize voorstellen, met kersp blond haar.

Wat nu over die **volmaakte** vrouw bij Thomas staat: wie zich uit een onbevooroordeelde lezing van HAD.'s werken een beeld zou trachten te ontwerpen van hare ziel, zou geen enkele trek, dien Thomas bij zijn volmaakte vermeldt, moeten loochenen; maar veeleer in ieder ervan een uit HAD.'s leer en geest zelf afgeleide bijzonderheid erkennen.

Wij hebben daarop reeds vroeger gewezen. Maar nog heeft ons iets anders getroffen. THOMAS leidt het beeld dier vrouw in met de bemerking: dat de volmaaktheid niet van deze aarde is; dat een volmaakte zelden of nooit wordt aangetroffen, dat hij toch het geluk heeft gehad zulk eene te ontmoeten, een **exemplum omnimodae virtutis.** Deze uitdrukking herinnert al dadelijk aan het 12 vis. van HADEWYCH, waarin zij wordt voorgesteld als gekleed met alle volmaakte Deugden. In het dertiende Visioen nu wordt HAD. verder gehuldigd als een volmaakte, die tot algeheele gelijkvormigheid met de Minne is opgestegen. Zou nu ook THOMAS' nadruk om de algeheele volmaaktheid voor die vrouw te doen uitkomen, niet een klare, duidelijke weergalm zijn van dit dertiende visioen? Hij heeft van die vrouw durven zeggen, dat zij inderdaad volmaakt was, omdat hij geweten heeft, dat haar dit zelf door Christus was geopenbaard geworden. Ook kan ik mij moeilijk aan den indruk onttrekken, dat THOMAS in die volmaakte vrouw wel degelijk onze HADEWYCH bedoelde;juis tals bij die vrouw die de gave der talen had ontvangen. THOMAS' dunkt me heeft HAD. gekend; ja, hij moet hare visioenen hebben gelezen. Was hij misschien haar geestelijke leider?

HAD. heeft ook, als die vrouw, aan het hoofd eener gemeenschap van begijnen gestaan. Zij is zeker leidster geweest, als uit hare Brieven blijkt. Dat zulk een hoogbegaafde vrouw een machtigen invloed moet hebben uitgeoefend staat ook wel vast. En als wij THO-

MAS van die vrouw hooren zeggen, dat zij in 1260 aan de leiding van twee duizend begijnen stond, verre van daarin een bezwaar te zien om haar met HAD. te vereenzelvigen, erkennen wij dadelijk, dat zulk een stelling juist van dien aard is, wij voor HAD. hadden verwacht: wij treffen daar HAD. aan in een werkkring die haar best past, waar wij haar liefst hadden gezocht.

Als laatste gemeenschappelijke trek mag nog vermeld, dat die vrouw een adellijke is geweest; althans hare gezellin was een adellijke; wat eveneens met alle waarschijnlijkheid van HAD. moet gezegd.

Concrete bijzonderheden over HAD. zijn er uit hare werken niet vele af te leiden : maar **alle** bijzonderheden die er uit **kunnen** afgeleid worden, passen ook alle in de vereenzelviging met deze vrouw bij THOMAS van Cantimpré.

* * *

Wij hebben, uit hetgeen THOMAS over die vrouwen meedeelt alles gehaald wat er uit kan afgeleid worden; en telkens mochten wij er de verwezenlijking van zien bij HAD. Wij hebben die drie vrouwen samengebracht en onderzocht wat daaruit volgen zou: en weer past dit bij HAD. En nu besluiten wij: de convergentie van die drie vrouwen in één enkele, de convergentie verder van alle bijzonderheden over ieder afzonderlijk en over alle in verband met HADEWYCH vergt zelf een verklaring: welke geen andere schijnt te zijn dan dat zij inderdaad met HADEWYCH moeten vereenzelvigd worden.

Het doet er nu weinig toe, dat die voorstelling van Christus ook elders zou kunnen voorkomen (1), of dat een of andere trek niet noodzakelijk en uitsluitend bij HAD. past.

Uit de wijze waarop wij hier ons betoog hebben samengevat, zal wel duideljik zijn, dat onze bedoeling nooit was te beweren, dat die trekken noodzakelijk **en uitsluitend** van HAD. moeten gelden. Dan ware één enkele voldoende. Voor ons doel volstaat het dat

(1) Zie **D. War. en Belfort, a. c.,** in het eerste deel.
(1) **Dietsche Warande en Belfort, 1908.**
(1) Vgl. hierover in mijn commentaar der Vis., de aant. bij regel 250, vis. I.

alle afzonderlijk en te zamen zich met genoegzame waarschijnlijkheid in die hypothese komen schikken. volgens welke HAD. die vrouw is geweest. Wil men tegen ons betoog iets inbrengen, dan moet men aantoonen, dat die trekken zich onmogelijk, of althans niet zonder geweld, in HAD. verbinden laten.

(Wordt vervolgd.)

Dr. JOS. VAN MIERLO, JUN, S. J.
Abdij, Drongen bij Gent.

POEMA MISSALE.

CONFITEOR. **Fragment.**

Confiteor.... en hoofd en rug
gaan zeer gewillig buigen:
confiteor: niet stijf en stug,
en 'k steiger niet: deemoedig riet:
zoo 't hoofd en romp gebogen
en 't wegen van mijn oogen,
confiteor, getuigen.

Confiteor... O! Vingeren, steekt
uw toppen naar beneden,
dat, als Abussos openbreekt,
als ik gestort in 't ijle word,
ik niet te leelijk stuike,
maar sierlijk onderduike
naar de orde van mijn leden.

Ik val, en voelde, dat ik ga
gelijk een steen naaronder:
Abussos gaapt: van alzoodra
Gij breken laat den brozen draad
van mijn bestaan, dat aan is;
doch **hic en nunc** gedaan is,
behalve door het wonder,

waarmee Ge mij bewaart, o God,
die mij niet wilt verdelgen,
al ben ik voor U, God, een spot:
een spuwtje, dat verloren spat,
een zwampje nauw geboren,
en dood reeds en verloren
in 's Levens stage zwelgen...

Confiteor, o God, ik zwalk
in o! wat nacht, en 'k giere
gelijk een onbestuurde tjalk,
een dolend wrak, dat tolt en holt
verstootling aller stranden.
'k zal zwalken... nooit meer landen,
tenzij me wie? bestiere!...

ELEISON.

«Pakt!» kwaakt de knaap: hij ging te verre waden:
zoo diep niet wist hij dat het was...
«Nog verder door!» was hij geraden:
en: lekker koel was 't in den plas.

Nu wordt hij paars geklemd: dat is verzinken!
hij roept benauwd 't benauwlijk «Pakt!»
Ei! Moeder!... Mag UW Hans verdrinken?
Het knaapje scheeloogt, zwelgt en kwakt:

Ik ben die knaap! Hier! Hier! Ieist... dat ik grijpe.
ELEISON! Christus! Uw Hand!
't Verwurgend Niet begint te knijpen:
Weg! 'k weer het weg met vuist en tand!...
ELEISON, die Petrus hebt gegrepen,
ELEISON!...... o Duizeling!
o Ziet! Daar schiet een licht — en — strepen:
geen zon verschoot met zulken zwing.
«Wie zijt gij, Licht? Zon?»
««Zoon van God den ader,
Telg van het eeuwige vandaag! — »»
«ELEISON: oWord! Kom niet nader,
noch waar ik lig, U veel te lààg!
ELEISON, Heer Christus, laat me zinken!»...

Hij licht me naar omhoog! en... 'k sta
druipnat van zijn Genâ te blinken
en in den gloed van 't
GLORIA:
in exelsis Deo!

extendens et jungens
manus
dicit...
Gloria in exelsis Deo.

Blij teeken ik den Gloria-boog,
en 'k jubel om dit Gloria!,
dat ik, harop! ten hemelen sla,
alsof ter keel me vlam ontvloog! — ;
«Ik eisch het: jubelt, Allerhoogsten,
die rijp staat in 't alomme Ruim.
Het licht is uw zeer edel kruim,
uw gouden licht, Exelsa, Starrenoogsten!

Ik zie, mij dunkt, den Landman gaan:
Jehovah door Zijn starrenlanden:
de starren buigen zwaar-gelaân:
hun aren schieten vuur: (hun graan!);
waar Jahwe reuzelt met Zijn handen.
Excelsa: Gloria dien Bier!
En: zingen! die de zeisen slaat,
Gods engelen, gij, die voer bij voer
van zonnenoogst en glorie laadt!
U glorie, ja, U, Starrenzaaier!
van elken engel-starrenmaaier,
U roem! om Uwe glorieschuren
vol gloed en oogst van zonnevuren!

* * *

«O God, ik ben Uw armste stakker!
En toch: ik ben zoo stout te droomen,
dat ik zal mogen!... mogen komen,
en zeer veel gouden aren lezen
op Uw nooit af te lezen akker,
en, waar Gij rust, zal ik niet vreezen...
o Ruth bij Boöz!...
Doch Gloria!
niet meer om licht en zonnen
bij schepping U gewonnen,
neen; doch: om 't ongeschapen Licht,
dat eeuwig voor Uw Aangezicht
geblonken heeft, o Jehovah!
om Licht-uit-Licht, om God uit God,
om 't Woord-kristaal, waarin Gij spraakt:
glashelder uitspraakt, wat U maakt
dien, wie Gij zijt: de Zijner: God!
U roem ik, U, zeer oude in jaren,
om de eeuwige jeugd van Uwen Zoon;
om deze Zon, die nooit begon,
en Vader, om Uw eeuwig staren
op Hèm: Uw beeld oneindig schoon!
Wat is een hemel zonnen, Heer,
voor die Zich kent in zulk een beeld,
voor wien Zijn eigen Wijsheid speelt,
voor wie van eeuwig heeft geteeld
zoo groot een Zoon: zoo groot een Eer!

* * *

Wat is gewicht, wat is getal:
wat is de Schepping, voor wie 't al
van eeuwig zag in Zijnen Zoon?
Uw glorie is deze dan: Uw Zoon!
Dien hebt Gij lief oneindig, Heer!
Dien geeft één-zelfde Liefde U weer!
o, Goddelijke slag en maat,
die van- en naar elkander gaat:
Uw beider Liefde is God, Derde Persoon,
en even groot en goddelijk als Gij,
o Vader, en Gij Zoon! Dat maakt me blij;
want dat is schoon, dat is aanbiddelijk schoon !
En ik bid aan Uw Liefde, en 't Lied,
dat Zij, de ontzaggelijke, giet
in Uwen schoot zoo rijkelijk, dat
geen eeuwigheid het ooit bevat!
En! Muggen zijn we, en muggegonzen
is aller klokken samenbonzen
bij wat geschiedt
Daarboven
in de Loven
van 't eeuwig Pinksterfeest,
dat Gij beleeft, Drievuldigheid!
o Vader, Zoon en Heilige Geest!

* * *

Ik ga niet weg van dees beschouwen:
ik schei niet van dit Gloria,
tenzij Gij komt, Drievuldigheid:
tenzij Gij komt, en in me blomt,
o Blom, die bloeit uw eigen bloei
van één Natuur in drie Personen,
en, bloeiend dus, in ons komt wonen,
o Blom, die wit zijt in den Vader,
en gouden in den Zoon,
en vuurrood in den Geest,
o Blom, die zijt te gader
eenvoudig-enkele Blomme en driemaal schoon
in wit, goud, rood, en nergens meest!
Dat allerwege Uw glorie groei!

JAN HAMMENECKER.

De Herleving van het Katholiek Vlaamsch tooneel.

Weinig landen hebben zoo diep eene traditie van volkstooneel als Vlaanderen. Wat ons is overgebleven uit de Middeneeuwen, hoe luttel ook, laat ons vermoeden wat sterke en groote kunst destijds bestond. — De rederijkers hebben daarna de traditie der volksopvoeringen levendig gehouden, zoodat wij nu — als geen enkel land — nevens ieder kerk — hoe schamel ook, een tooneelmaatschappij hebben. Wie zal ons zeggen hoeveel duizenden opvoeringen er jaarlijks in Vlaanderen plaats grijpen?

Wat de vloed dier tooneelopvoeringen voor het geestelijk en godsdienstig leven van ons volk beduidt — moet tot dusver niet te hoog worden geschat. — Spijts alle loffelijke pogingen,heeft dit tooneel zich nooit tot een werkelijke roeping weten te verheffen, tot een werkelijk leidende kracht — die de volksziel, met een geweldigen ruk op een hoogeren stand voert. Uitstekende troepen zijn er bij de vleet, en zelfs velen, die streven naar een werkelijk kuntstooneel, — maar dit streven loopt gewoonlijk alleen de beroepstooneelen na. Een stuk spelen dat met succes door een stadsschouwburg werd gespeeld schijnt zoo de maximumprestatie. Maar is er iets ellendiger dan onze stadsschouwburgen die wel bij toeval eens iets beters aandurven, maar door den band in het spoor van een onverdraaglijken slenter leven. Trouwens officieele theaters hebben zelden den werkelijken draad van het kunstideaal in handen, en in de meeste landen moet daarbuiten het interessante gezocht worden. Het vlaamsche volkstooneel is daarvan het beste bewijs; hoe onvolmaakt ook zijne werkzaamheid kan opbloeien in de speciale omstandigheden waarin het leven moet, toch blijft het ons interessantste kunstprestatie op tooneelgebied.

Het komt mij nochtans voor dat de werkelijke opleving van ons volkstheater — in het bereik ligt onzer vrije Katholieke tooneelkringen indien zij maar even dit, hunne taak bewust willen worden, daartoe

de behoefte wekken tot werkelijke studie en meditatie en hun kringen openzetten voor letterkundigen en artisten die willen medewerken — en in de meeste gevallen op eene gelegenheid wachten. Zeer eigenaardig mag men het noemen dat men maar even over dit onderwerp schrijven moet in Vlaanderen om uit alle hoeken geestdriftige brieven van toetreding te ontvangen. Men verwacht de herleving — ten allen kante — maar er bestaat geene voeling onder de belangstellenden. Zal het niet beneden de waardigheid liggen der intellectueele tijdschriften van Vlaanderen, — die reeds zoo bereidwillig hun deuren openstelden voor de zeer interessante pogingen onzer jongere tooneelschrijvers, ook de stem der gelegenheidsregisseurs te laten klinken — in de stille studiezalen hunner litteraire werkzaamheid. Wij moeten immers allereerst nauwe banden leggen tusschen onze honderden tooneelkringen en de letterkunde zelf. Tooneel en kunst zijn bloedverwanten, de kunstenaars moeten voortaan in het tooneel geen primaire werkzaamheid meer zien en het vrij tooneel moet in de letterkunde geen kasteelheer zien die voor gewone menschen,die van 't edel geslacht der letterkundigen niet zijn, zijn poorten gesloten houdt. De tijdschriften vooral in Vlaanderen mogen gerust benevens hun belangstelling voor de nieuwe pennevruchten op tooneelgebied, — die groot is — wat meer hun aandacht gaan wijden aan de pogingen die overal zich vertoonen om de tooneelopvoering zelf tot een kunstprestatie te verheffen, daar op die wijze eerst de gelegenheid wordt geboden aan de schrijvers, om in voeling te treden met de kringen die werkelijk de christelijke tooneelkunst willen dienen. Is het niet belachelijk dat zooveel schrijvers klagen dat zij niet gespeeld kunnen worden en dat de tooneelleiders terzelvertijd klagen geen stukken te vinden. Zij staan vreemd tegenover elkaar — en 't is eerst door hunne samenwerking dat wij eindelijk met een blijmoedigen tred vooruit zullen stappen.

Met die bedoeling willen wij de gastvrijheid die ons geboden wordt gebruiken om wat te praten over tooneel, — om een ongebonden wijze en vooral op een zeer onvolledige wijze — want de karakteristiek der liefhebbers zal wel zijn dat zij niet alles kunnen

overschouwen en dus maar spreken kunnen over de weinige onderwerpen die zij bestudeerd hebben — aan de letterkundige ploetocraten den last overlatende — met hunne in schuiven en fichen opgeborgen schatten — hunne (deze der liefhebbers bedoel ik) armoede aan te vullen. In den grond beoogen wij enkel wat te agiteeren, wat nieuws te bespreken of mede te deelen — met de hoop dat het zal aangevuld, verbeterd,en zelf bekampt worden — want het is ongepermitteerd dat op tooneelgebied een beweging zou voortschrijden zonder een duchtige ruzie. De traditie ligt in die lijn — wij denken maar even aan den gezonden Goldoni — en wij moeten ze niet ontwijken.

Buiten zekere Bijbelspelen en de zeer verhevene maar zware Verschaevestukken — kennen wij persoonlijk niet veel op Vlaamsch gebied dat boeiend is. Er liggen stukken ter pers waar veel van verwacht wordt, maar die wij nog niet kennen. (1) Helaas leeft het tooneel in Vlaanderen bijna alleen een eigenaardig leven in Teirlinck, — met zijn verderfelijke «Vertraagde Film», zijn veel min verderfelijke «Ik dien» (minstens naar mijn inzicht) — en het door mij niet gekende «De Torenstormen», dat als openluchtspel te Delft werd opgevoerd. Hier staan wij voor nieuw tooneel, — dat ook in nieuwen stijl werd opgevoerd. Teirlinck verhuist dan ook naar het «Theâtre du Marais» en het zou ons niet verwonderen dat hij verder naar vreemde landen zal uitwijken.

Op Katholiek gebied zijn er zeker wel interessante stukken — maar als stuk buiten de letterkunde leven die niet — omdat wij maar arme officieele schouwburgen hebben — en dat de tooneelschrijvers in onze vrije tooneelen nog geen competente medewerkers zien of misschien meenen te zien. Dat is in elk geval te weinig.

Er wordt gezegd dat Timmerman na«Mijnheer Pirroen»op een christelijke legende denkt — en dat Wies Moens er op denkt een landing te doen in het voetlicht — zoodat wij, zooniet talrijke geboorten, dan toch teekenen van zwangerschap hier en daar meenen te mogen opmerken, — en er zijn er vast andere

---

(1) Ik denk onder meer aan «De Vrek» van Delbeke, die steeds van nabij de tooneelbeweging volgde.

die nog niet opgemerkt werden: Van de Velde, Van Sina, Amter.

Intusschen moeten de spelende genootschappen naar den vreemde uitkijken. In Nederland werd op verdienstelijk werk gewezen in «de Beiaard» — maar helaas, die daar niet op geabonneerd is kan het gedrukte niet meer bemachtigen. Kan dan niemand er voor zorgen dat de stukken van Kees Meekel b.v. en andere, verspreid geraken in onze kringen?

Het Volkstooneel heeft Singe's «Heiligenbronnen» en Wildgans' «Caïn» opgediept — en wij hopen er het beste van. Dietzenschmidt's «Sint Jacobsfahrt» — in ultra tragieke lijn — komt te Antwerpen op de planken, maar dit is meer kunst dan Katholiek. In Mechelen denkt men aan «Broeder Vitalis» — maar zal dit nog Katholiek zijn?

Onder leiding van Van Overbeke heeft het Katholiek Tooneelverbond van Gent, «De Stem» van Bähr opgevoerd in het Theater «Minard», zeer verdienstelijk, — en verzorgd. De Broeders der Christelijke scholen voerden op te Gent in ouden stijl: «Lucifer» van Vondel. Temsche speelt in November in modernen stijl: «De wonderbare toovenaar» van Calderon de la Barca onder leiding van den onvermoeibaren Eerwaarden Heer De Leenheer.

Dit alles weegt niet op tegenover den inval van Ghéon in Vlaanderen. «Van den gehangene met de koorde» — wandelt over heel Vlaanderen met De Gruyter. «De doode te paard» zal weldra zijn dertigste vertooning beleven, (en het is nog niet gedrukt). In Gent wordt een groot mysteriespel van Ghéon «De wonderbare geschiedenis van den jongen Bernard van Menthon» — door het Katholiek Verbond voorbereid op grootsche wijze. Mechelen en Lokeren bereiden den «Heiligen tegen goesting» voor — zoodat wij daarbij even willen stilstaan. Het tooneel van Ghéon is vast eene gebeurtenis op Katholiek gebied. Wij hadden zeker den verfijnden Claudel, — maar dichter bij het volk, en dichter misschien bij het tooneel staat Ghéon ontegensprekelijk. Er werd zelf gezegd dat Vlaanderen in Ghéon een bloedverwant ontdekte. — Vlaamsche pittigheid zit er vast in. Eigenaardig is ontegensprekelijk Ghéon in zijn tooneel. Buiten «Le Pauvre sous l'Escalier», die de Haghespelers te Den

Haag, in Holland, voorbereiden, en tot dusver op mysterieuse wijze onze Kringen schuwen, en «Saint Maurice ou l'obéissance»,die een ernstigen toon aanslaan, is bij de andere stukken van Ghéon het komisch element overheerschend. Dat wij met Ghéon voor een werkelijken kunstenaar staan werd wel eens door zekere klassieke leeraars betwist, die uit den slaap der klassieke tragedie niet kunnen ontwaken, maar wordt niet meer betwijfeld sinds Dosfel in den Toonelegids en Wies Moens in «Onze Jeugd» flinke studies leverden.

Wat niet betwist kan worden is, dat Ghéon een zuiver katholiek tooneel bezorgt, — lat ons zelfs zeggen een godvruchtig tooneel. Met Ghéon komen meditatie en gebed weer op het tooneel. Het is ook geen geheim dat Ghéon, die dagelijks tot de Heilige tafel treedt, en daarenboven in nauwe vriendschap leeft met Thomisten als Jacques Marstain, ons een steeds groeiende kunst van godvruchtig tooneel bezorgen zal. Hij heeft, God zij dank, een onuitputbare vruchtbaarheid! Benevens hetgeen verschenen is en het stuk over Sint Bernardus van Menthon dat onuitgegeven is, zit hij met verschillende stukken op zak: Le chat botté, Peau d'Ane, Le Miracle de l'enfant bavard, Le conte des jeunes filles à marier, La montée de l'Alverne (Sint Francsicus). Op aanvraag van Luikenaars wordt een verheerlijking van Sint Thomas van Aquinië voorbereid om op het aanstaande Eucharistisch Congres te worden gespeeld. — Er wordt verteld dat een vlaamsch mirakelspel over de legende van Onze Lievevrouw ten Doorn te Eecloo in wording is. Een christelijk ballet, Cypriaan en Justinia (dat Caldéron bewerkte in zijn wonderlijke toovenaar) is afgewerkt en zal met muziek door Honegger, de Zwitsersche componist, voorzien worden. Een heele vracht dus. Ghéon die zelf in Patronaten belangloos de opvoeringen leidt (ook te Gent zal de Vlaamsche opvoering door hem geleid worden) wijdt zich dus ten volle aan de christelijke kunst. Het is goed dat bekend weze dat hij een werkelijke school voor christelijke tooneelstukken leidt, die raad geeft en bijstand aan jonge schrijvers, en over korte dagen zal een eerste bundel van een tiental stukken door jongeren geschreven uitgegeven worden.

Zeer eigenaardig is het ook,dat het Parijsch theater, dat hem tot dusver wat schuwde naar hem terugkeert.Louis Jouvet(die van het Théâtre du Vieux Colombier naar het Théâtre des Champs Elysées verhuisde verleden jaar) bereidt «Le Saint malgré lui» voor, en Lugné Poë in «l'Œuvre» «Le mort à cheval». Het Brusselsch Théâtre du Marais heeft wel reeds den verderfelijken Pirandello een plaats gegund, op zijn speelrooster, maar nog niet aan Ghéon.Het komt wellicht.

Met Ghéon zal het christelijk tooneel weer nauwer aansluiten bij de godsdienstige plechtigheid — een oude roeping weervindend. Dit werd vroeger en nu nog in ons land beproefd. Helaas, met goeden wil alleen is geen christelijk tooneel te scheppen, — dit ondervond men nog laatst te Maestricht, met het sukkelachtig spel van «Sint Lambertus». Wij hopen dat weldra in Vlaanderen ook het openluchtspel voor de Kerken hervat worde. Wij hebben al een voorraad oude stukken met Eleckerlyc aan het hoofd (een moderne lezing leverde Floris Prims) die uitstekend geschikt zijn.

In andere landen ook moet er veel te vinden zijn. Wie zoekt ons daar iets op? In Spanië werd verleden jaar met den Nobelprijs bekroond Jacinto Benavente y Martinez, een rasvolle tooneelschrijver van ongemeene vruchtbaarheid.Hij schreef meer dan 90 tooneelstukken. Hij is Katholiek — en wordt natuurlijk doodgezwegen. De pernicieuze italiaan Luigi Pirandello werd in Frankrijk onmiddellijk opgenomen (Six acteurs à la recherche d'un auteur in le Théâtre des Champs Elysées) en ook te Brussel, maar Benavente wordt doodgezwegen ofschoon Benavente geen godsdienstig tooneel schreef (behalve la Fuerza Brutta dat de vooruitstrevende tooneelkring van Temsche ter studie denkt te leggen) — zijn stukken zijn «castizo» als de Spanjaards zeggen, te zeggen, van stijf Katholieke inspiratie. Zeker is niet alles op te voeren, maar stukken als: «Interessos creados», «El Principe chi lo apprendio todo en los libros», «La losa de los suenos», «La Cenicienta», «Al Natural», «La malquerida», «La immaculada de los dolores», «La Tunica amarilla», en andere wellicht van deze die wij niet lazen,zijn zeker in onze middens te spelen. Er zijn dramas onder, —

maar meestal schripft Benavente geestige, pittige comedies vol poësie. Fijne gedachten weet hij in conversatie te ontwikkelen, leuke critieken van alle moderne toestanden. Eenige zijner stukken dragen zelf zeer moderne trekken als zijn Cenicienta, en vooral zijn Tunica amarilla, die zeer eigenaardig is. Aan onze tooneelgezelschappen dezen flinken tooneelschrijver bekend te maken.

Spanië doet ons denken aan den half vlaamschen Calderon, die een onuitputtelijk godsdienstig tooneel schreef, dat te weinig wordt gespeeld. De propaganda, die E. H. Floris Prims voerde voor hem — komt tot vruchtbaarheid. Buiten Temsche met zijn vermelde poging, zijn reeds andere pogingen gedaan.

Een schrijver als Goldoni — in Italië — niet positief Katholiek in zijn tooneel, — maar ook meestal zedelijk,mocht ook meer in Vlaanderen waar het komisch tooneel erbarmelijk laag staat in eere hersteld.

Kortom, gebrek ana stukken is er niet.

Nu hoeven wij nog een laatste woord te zeggen over régie. — Onze tooneelgezelschappen hebben veelal goede acteurs en toegewijde leiders, — maar ontbreken de werkelijke regie. Er wordt veel gesproken over moderniseering van het tooneel — alsof er een oude methode en een moderne methode bestond, die men kan verkiezen volgens zijnen smaak. Dit is eene verkeerde opvatting. Er is geen strijd voor of tegen de traditioneele schermen, — voor of tegen het doekenspel, — dit is een onderdeel. De strijd gaat over het **volledig** kunstig opvatten van **ieder tooneelstuk** — bij de opvoering. Men wil dat ieder stuk gestyleerd zij — dat alles het karakter van het stuk verhooge; alles, dat is: spel, houding des acteurs, insceneering; belichting. Men stelt brutaal vast dat onze tegenwoordige tooneelen echte tempels van leelijkheid zijn, — die moeten weggevaagd met of zonder geweld. Daartegenover bestaat geen geijkte procédé van schoonheid zooals er een geijkte procédé van leelijkheid bestond. Men moet kunnen, bij het voorbereiden van een stuk, — dit uitbeelden in een volledig esthetischen vorm. Dat is een kunst op zich zelf, die over verscheidene middelen beschikt,waarover kan getwist worden, maar die kunst moet erkend worden. Het gaat eenvoudig om de ziel van ieder stuk te red-

den — en zelf om haar tot een hooger leven bij de opvoering te bregen.

Die dit loochenen wil, heeft nooit voor de schoonheid van het tooneel gesidderd. — Dit leven van schoonheid op ons Katholiek tooneel inleiden, is een hoofdbestanddeel van zijn herleving. Eerst wanneer de kunstenaars bij ons,verzorgde opvoeringen zullen vinden, — zal ons tooneel groeien. Op dit gebied hebben wij niets in officieele schouwburgen te leeren — of zeer weinig — want de tooneelkunst is geen machinerie — maar wel bij de groote Nederlandsche, Russische, Fransche en Duitsche regisseurs.

Dat daartoe veel moet weggevaagd en afgebroken is ontegensprekelijk. Het is hier niet de plaats om die tooneelstormerij aanwijzingen te geven. Het volstaat dat men wete dat in Vlaanderen aan radicale tooneelherleving wordt gewerkt in de Katholieke tooneelgezelschappen en dat die insceneeringshervorming een hoofdvoorwaarde is opdat de Vlaamsche tooneelschrijvers, een midden vinden, waar hun tooneeldroomen werkelijkheid kunnen worden. (1)

Dit is geen droom meer — maar wordt werkelijkheid, dank zij de frissche levendige kracht van zoovele onzer kringen, — en onzer jongeren. Die beweging mag aan de intellectueele middens niet ontgaan, daar zij er een roeping in vinden moeten om langs dit machtig kanaal, een nieuwen vloed van kunstleven en vooral van diep godsdienstig leven, — naar ons vlaamsche volk te leiden.

P. THUYSBAERT.

(1) Te Knocke wordt een modern theater gebouwd, door Huib. Hoste.

Antwerpen's Boekenmarkt ten tijde van Keizer Karel. (1)

Moeten wij nog zeggen wat Antwerpen was in de eerste helft der 16e eeuw? Dat hebben de historici, van af den Florentijnschen edelman L. Guicciardini, den grooten minnaar der Scheldestad,tot Pirenne toe, aangetoond in treffende bladzijden, waarvan de objectieve zakelijkheid niet belet, dat zij vaak den glans van een apotheose en den klank van een hymne hebben.

Antwerpen die reeds op het einde van de 15e eeuw de belangrijkste havenstad der Nederlanden was, zag ten gevolge van Brugge's volledig verval, en vooral na de ontdekking van de nieuwe wereld haar economische macht en haar hegemonie over onze gewesten steeds groeien. Zij was de natuurlijke stapelplaats van den Spaanschen en Portugeeschen groothandel in het Noorden, het natuurlijke middelpunt waar de nieuwe wereldverkeerswegen elkander ontmoetten, en door haar gulle inschikkelijkheid tegenover de vreemdelingen, door het onbevangen afbreken met de traditie der verouderde privilegies, waaraan Brugge zich bleef vastklampen, door het onbewimpeld huldigen van de ruimste vrijheid op het gebied van den handel en door het capitalisme te erkennen als een van de nieuwe grootmachten der maatschappij, vereenigde zij binnen haar muren naast de Spanjaarden en de Portugeezen de groote geldmagnaten van Zuid - Duitschland, de Hochstetters, de Fuggers, de Welzers, e. a., de Italiaansche bankiers, de Engelsche lakenhandelaars, de Fransche kooplieden en een uitgelezen schare wilskrachtige, ondernemende mannen uit de Nederlandsche gewesten zelf, zoo Waalsche als Dietsche, die in deze stad hun fortuin wilden beproeven.

Antwerpen ontwikkelde zich in de eerste helft der 16e eeuw tot de rijkste, economisch het best uitgeruste, en meest cosmopolitische handelsstad dier da-

---

(1) Naar aanleiding van de voltooiing van W. Nijhoff's «Nederlandsche Bibliographie van 1500 tot 1540».

gen, door Venetië, Lyon noch Londen overtroffen, en zij werd bovendien het Nederlandsche Athene der Renaissance. Niet alleen de handelswelvaart van Brugge werd door Antwerpen overgeërfd, maar ook haar kunstbedrijvigheid. — De kunst van Memlinc en de Van Eyck's eindigt in het werk van Quinten Metsys, waarin zich reeds de onmiddellijke levensaanvoeling en de sterkere aardsche aandoeningen openbaren van de Renaissancekunst, waarvan Antwerpen het opgewekte, weelderige centrum was. Haar beteekenis als kunststad was al zoo internationaal als haar faam als handelsmetropool. Uitheemsche koopers kwamen er schilderijen en andere kunstwerken zoeken, en uitheemsche kunstenaars kwamen er met hun Antwerpsche collega's verbroederen en zich in het groote wereldverkeer mengen. Lucas Cranach kwam er in 1509, Alb. Dürer in 1520, Lucas van Leiden in 1521, Hans Holbein in 1526. Ook de wetenschap gaat zich een zetel vestigen in deze uitverkoren stad, waar haar gezichteinder en haar belangstelling al even ruim internationaal worden als die van den handel en de kunst.

Met de weelde van de zijden en fluweelen stoffen uit Italië kwam ook de weelde van de nieuwe Renaissancedenkbeelden der Italiaansche humanisten in de heerlijke uitgaven der Aldi en der Giunta ; met de wijnen uit de Rijn- en Moezelvalleien kwam ook de wijn der Duitsche denkers en hervormers in de Baselsche, Ulmsche en andere drukken; en met het zout uit de Fransche ziederijen kwam ook het zout van den Franschen geest in de sierlijke drukken van Parijs en Lyon.

Was Antwerpen een stad, waar alle natiën zich naar het woord van Guicciardini thuis voelden, het was ook een nationale stad bij uitnemendheid, het was een geestelijke hoofdstad, die haar invloedssfeer uitstrekte over al de lage landen aan de zee, hun nijverheid en handel deed leven, hun kunst onderhield en hun geest met de krachtigste kiemen bevruchtte. Het was de stad, die den toon aangaf, waarvan men droomde er eenmaal heen te gaan, van waar men het wachtwoord ontving en van waar de boeken kwamen.

Het aantal der te Antwerpen gedrukte boeken in de eerste helft der 16e eeuw is naar verhouding zoo

groot, dat de bespreking er van voldoende is om een denkbeeld te geven van de heele Nederlandsche boekenproductie dier dagen, en evenals Guicciardini in zijn **Descrittione di tutti Paesi Bassi** schrijft, dat de Antwerpsche maatschappelijke inrichtingen over het algemeen konden gelden als het voorbeeld, dat in al de andere Nederlandsche gewesten werd nagevolgd, en hem als het ware ontsloeg van de noodzakelijkheid om met een dergelijke studie buiten Antwerpen te beginnen, zoo kan de studie der Antwerpsche bibliographie uit dien tijd als toonbeeldig gelden voor al de Nederlanden.

Laten wij de cijfers hun klare taal spreken.

Op de 2221 boeken door W. Nijhoff beschreven in zijn **Nederlandsche Bibliographie van 1500 tot 1540,** zijn er 1202 te Antwerpen gedrukt, dus meer dan de helft. In de andere Zuid Nederlandsche steden Leuven, Brugge, Gent en Brussel verschenen er 223. Dit maakt dus,tegenover een totaal van slechts 796 Noord Nederlandsche, niet minder dan 1425 Zuid Nederlandsche drukken, waarvan meer dan acht tienden Antwerpsche.

Voor 1500 was de boekdrukkunst, dank zij de Broeders van het Gemeene Leven bloeiender in het Noorden dan in het Zuiden. Op 20 steden, waar de drukkunst toen beoefend werd, waren er 12 in Noord Nederland. In het Zuiden bekleedde Antwerpen in de 15e eeuw ook den eersten rang niet op het gebied der typographie. Naar verhouding was Leuven voor 1500 Antwerpen verre vooruit. Volgens de opsomming van Campbell leverde de Alma-materstad op het einde der 15e eeuw met 9 bekende drukkers 270 boeken, terwijl Antwerpen met 12 bekende drukkers slechts 395 boeken voortbracht. De geweldige ontwikkeling van de Antwerpsche drukkunst valt dus wel degelijk in de eerste helft der 16e eeuw. Het aantal drukkerijen vermindert in al de andere Zuid Nederlandsche steden. Leuven daalt op 7 drukkers met 180 boeken, Brussel van 2 drukkerijen met 44 boeken op 1 met 17 boeken, Brugge van 4 drukkerijen en 36 boeken op 1 met 9 boeken, Gent van 2 drukkerijen en 12 boeken op 4 met 17 boeken. Aalst van 2 drukkerijen en 22 boeken en Audenaarde met 1 drukkerij en 9 boeken vallen beide op nul. Antwerpen daarentegen

stijgt ineens van 12 drukkerijen in de 15e eeuw tot 56 in de eerste helft der 16e eeuw.

In de 15e eeuw werkten te Antwerpen de volgende drukkers: Matthijs van der Goes, Dirk Martens, Gerard Leeu, Nicolaas Leeu, Nicolaas Kessler, Govert Back, Adriaan van Liesvelt, Roeland van den Dorpe, Henric de Lettersnider, Hendrik Eckert van Homberch, Adriaan van Berghen en Michiel Hillen van Hoochstraten. In de 16e eeuw zetten daarvan hun bedrijf voort: Martens, Back, Wwe R. van den Dorpe, H. de Lettersnider, H. Eckert van Homberch, Adr. van Beylen en Michiel Hillen van Hoochstraten. Al de anderen, die zich zoo talrijk op de boekdrukkunst toelegden, waren nieuwelingen, waarvan er verscheidene uit andere plaatsen van het binnen- en buitenland naar Antwerpen aangetrokken werden door de buitengewone geschiktheid dier stad als centrum voor den boekhandel.

Ziehier een lijst van de Antwerpsche boekdrukkers in de eerste helft der 16e eeuw, volgens hun belangrijkheid, gesteund op het aantal hunner uitgaven, door W. Nijhoff beschreven : Michiel Hillen van Hoochstraten 264, Willem Vorsterman 175, Johannes Grapheus 122, Hendrik Eckert van Homberch 82, Martinus De Keyser 60, Simon Cock 49, Adriaan van Berghen 46, Claes de Grave 40, Jacob van Liesvelt 31, Jan van Doesborch 28, Nicolaas van Oldenborch 28, Dirk Martens 23, Johannes Steels 21, Wwe Martinus De Keysere 20, Hendrik Peetersen van Middelburch 18, Govert Back 17, Jan van Ghelen 15, Christoffel van Ruremond 13, Matthys Crom 12, Johannes Crinitus 10. Bleven beneden de 10 uitgaven de volgende drukkers of tijdelijke vennootschappen: Adr. van Liesveldt 1, Wwe R. van den Dorpe 2, Hendrik de Lettersnider 1, Jan Dinghesche alias de Lettersnider 5, Thomas van der Noot 1, Jan de Gheet 1. Joh. Thibault 9, Simon Cock en Gerard Nicolaus 7, Hans van Ruremonde 2, Hubertus Someren 1, Hadrianus Tilianus en Joh. Hoochstraten 2, Johannes Hoochstraten 4, Jacob van Liesveldt en Simon Cock 1, Petrus Sylvius 1, Claes de Graeve, Jac. van Liesvelt en S. Cock 1, Willem Vorsterman en Michiel Hillen van Hoochstraten 6, Wwe Christ. van Ruremonde 3, Govert van der Haghen (Dumaeus) 1, Arnold

Birckman 1, Martinus De Keyser en W. Vorsterman 1, Nicolaas Corvinus 1, Gregorius de Bonte 2, Jacob van Liesvelt en Marck Martens 2, Fransciscus Aertsen 1, Guillielmus Spyridipaeus (junior) 3, Antonius Goinus 7, Hansken van Liesvelt 1, Guilielmus Montanus 7, Adrianus Kempe de Bouchout en M. Crom 1, W. Vorsterman en Claes de Grave 3, Aeg. Coppenius van Diest 3, Joannes Coccius 1, Antonius van der Haghen (Dumaeus) 5, Mart. Meranus (Nutius, Nuyts) 1, Johannes Richard 2. Verscheidene van de hier vermelde drukkers leggen hun grootste bedrijvigheid eerst na 1540 aan den dag, doch bij gemis aan een min of meer volledige bibliographie hunner uitgaven kunnen wij voorloopig hun belangrijkheid niet heel nauwkeurig bepalen.

Antwerpens beteekenis als internationale boekenmarkt in de eerste helft der 16e eeuw ligt vooral in de keuze der boeken, die daar gedrukt werden en een opgewekte belangstelling verraden voor het veelzijdig geestelijke leven dier tijden, in welk land van West Europa het zich ook openbaarde, — niet zoozeer in de verscheidenheid der talen, die in de Antwerpsche drukken gebruikt werden. Het Latijn was natuurlijk de geschikte voertaal van dit intellectueel internationalisme, en het grootste aantal Antwerpsche drukken tusschen 1500 en 1540 zijn dan ook in deze taal verschenen, 614 op 1202, maar toch verrast het ons daar zulk betrekkelijk klein getal boeken aan te treffen in moderne West Europeesche talen. In het Fransch, waarvan de kennis, zoo wij zekere geschiedschrijvers als Guicciardini mogen gelooven,toen reeds te Antwerpen tamelijk verspreid was, vinden wij in die tijdruimte van bijna een halve eeuw slechts 65 drukken, in het Engelsch 11, in het Deensch 11 en in het Spaansch maar 2. Na het Latijn wordt de eereplaats met 499 boeken schitterend ingenomen door de taal van het land, niettegenstaande de eerste Nederlandsche humanisten voor hun moedertaal de grootste minachting hadden en alleen in het Latijn wilden schrijven. Dit betrekkelijk kleine aantal drukken in een vreemde taal, buiten het Latijn, treft ons ook in andere typographische centrums in de Zuidelijke Nederlanden gedurende de eerste helft van de 16e eeuw. Daar vinden wij op een totaal van 233 boe-

ken slechts 5 Fransche boeken en, kenschetsend feit, te Brussel, gedurende al dien tijd, geen enkel Fransch boek.

Laten wij thans, voorgelicht door enkele kenschetsende Antwerpsche drukken uit de erste helft der 16e eeuw, den groei der gedachte in onze gewesten gedurende dien tijd volgen.

Wij steunen bij dit overzicht nogmaals hoofdzakelijk op de **Nederlandsche Bibliographie van 1500 tot** 1540 door W. Nijhoff, doch daar dit werk niet volledig is (1), zagen wij ons genoodzaakt gewag te maken van enkele Antwerpsche drukken uit dien tijd, die niet in dat werk voorkomen.

Het eerste vierde deel der 16e eeuw is de periode van geleidelijke voorbereiding der moderne tijden. Uit de scholastiek en de mystiek der middeleeuwen groeit, voor een groot deel door de heilzame werking van de Broeders van het Gemeene Leven, de eerste vorm van het Nederlandsche humanisme, dat door de studie der Oudheid den critischen zin scherpte, het catholicisme door rationeeler opvattingen wilde versterken en in Erasmus zijn hoogste uitdrukking vond.

De practische mystiek, die de Broeders van het Gemeene Leven bevorderden met het verspreiden van devote boekjes in de volkstaal,, neemt in de Antwerpsche productie van de eerste helft der 16e eeuw een even belangrijke plaats in als in het laatste kwar-

---

(1) Het niet genoeg te prijzen werk van Wouter Nijhoff mag inderdaad geen aanspraak maken op volledigheid. Dat bekent de auteur zelf zonder omwegen. Zijn werk is «bewust incompleet»,schrijft hij. Heel veel boeken uit de jaren 1500 tot 1540 ontsnapten aan zijn ijverige opzoekingen. Zoo kon hij b. v. de vele rijk voorziene Belgische kloosterblibliotheken, wegens omstandigheden onafhankelijk van zijn wil, niet doorzooeken. De oorlog van 1914 tot 1918 maakte ook de vollediging en de controle van zijn werk door middel van zg. «feuilles provisoires» niet mogelijk.Zijn bibliographie is veel minder volledig dan de Nederlandsche bibliographie der 15e eeuw zooals ze door Holtrop, Campbell e. a. werd vastgesteld. Daar waar bij deze laatste misschien nog enkele eenheden kunnen gevoegd worden, is het op zijn minst met vele tientallen dat de bibliographie van de eerste helft der 16e eeuw kan en zal verrijkt worden. Een tweede deel van Wouter Nijhoff's werk, dat, naar wij vernamen, door Mej. M. E. Kronenberg zijn verdienstelijke medewerkster, voorbereid wordt, zal dat afdoende bewijzen.

taal der 15e eeuw. Met hun dichterlijke titels, waaruit vaak als een geur van naïeve vroomheid opgaat, lachen ons honderden dier «suverlicke ende profytelicke» boekjes als geesteljike bloemen toe. Het is een **Hortulus Animae**, een **Rosarium mysticum**, een **Fasciculus Mirrae**, een **Hofke van Devocie**, een **Gheestelicke Boomgaard**, een **Vergier Spirituel**, een **Crans van dusent Rosen**, een **Keiserlycke Crone ons Here**, een reeks **Gheestelicke Minnebrieven** of **Evangelische Peerlen**, een **Schat van Goddelycke Liefde**, een **Spieghel der Volcomenheyt**, of èen **Troost der Siele**, die de traditie van kinderlijk vertrouwend middeleeuwsch geloof voortzet en de specialiteit van vrome volksdrukken, die Antwerpen gedurende verscheidene eeuwen nog zou bewaren, schitterend begint.

Onder de meest beroemde en te onzent zeer populaire werken met mystieke richting treffen wij er verscheidene aan van St-Bernardus als het **Boecxken van verduldich Lyden** (Mich. Hillen van Hoochstraten, 1518 en 1520) of een paar andere die aan den middeleeuwschen voorganger der mystiek toegeschreven werden zooals **Onser liever Vrouwen Souter** (H. Eckert van Homberch 1503 en 1520, Mich. Hillen van Hoochstraten 1510) en **Een Boecxken van den hemelschen Wyngaert** (W. Vorsterman 1537). Naast St-Bernardus' geschriften werden al even zeer gezocht die van den generaal der Fransciskaner orde, Bonaventura, wiens **Stimulus divini amoris** te Antwerpen herhaaldelijk gedrukt werd in 't Latijn (Ad. van Bergen 1535) en in het Nederlandsch (Id. 1519 en 1535).

Vooral de **Levens van Jezus** waren in dien tijd te onzent een groot boekhandelssucces. Ludolphus de Saxonia, vriend van den mysticus Tauler en prior der Karthuizers te Keulen, omstreeks 1340, schreef in navolging van het verhaal van Jezus'leven, dat Bonaventura samenstelde voor een vrome zuster der Clarissen, een **Vita Christi**, dat een van de meest gelezen boeken der wereld werd. Dit ontroerende werk, niet alleen geput uit de evangeliën, maar ook uit de apocryphe boeken van het Nieuw Testament en uit de verhalen van bedevaarders, die uit het H. Land terug keerden en met te groote creduliteit aangenomen werden, maakte door zijn naïef-eenvoudigen

verteltrant en door de groote teederheid, waarmede daar over de passie des Heeren gesproken werd, een geweldigen indruk op de vrome zielen, die bij voorkeur hun devote oefeningen met behulp van dit boek zochten te doen. Dit **Leven van Jezus** door Ludolphus de Saxonia was een door en door Nederlandsch volksboek geworden.

In 1474 werd het voor de eerste maal in den oorspronkelijken Latijnschen tekst gedrukt te Straatsburg en in 1487 verscheen daar reeds een Nederlandsche bewerking van bij G. De Leeu en in 1488 bij Claes De Leeu te Antwerpen. In de eerste jaren der 16e eeuw vinden wij daar nog 6 Nederlandsche uitgaven van in dezelfde stad, bij H. Eckert van Homberch, in 1503, 1512 en 1521, bij Adr. van Berghen in 1510, en bij Claes de Grave in 1521 en 1536.

Onder de latere verhalen van de Passie en de Verrijzenis, die te onzent bijval genoten, verdient nog vermelding het werk van den Aalsterschen monnik G. van Branteghem, die voor 1543 in het Karthuizerklooster op het Kiel bij Antwerpen vertoefde. Zijn **Jesu Christi Vita** werd in 1537 bij Math. Crom uitgegeven voor Adr. Kempe de Bouchout, met gravuren van Levinus de Witte. In 1539 verscheen het werk bij denzelfden drukker in een Fransche vertaling, die later in Frankrijk herhaaldelijk werd herdrukt, doch eenigszins verbeterd wat de taal betreft, «le langage de l'auteur sentant son terrouer et pays de Flandres», zooals gezegd wordt in de Parijzer uitgaaf van 1543, bij Est. Cavellier voor Ch. l'Angelier. (1)

Herhaaldelijk werden in het begin van de 16e eeuw te Antwerpen ook geschriften herdrukt van den beroemden «doctor consolatorius», kanselier der Parijzer Hoogeschool in de 14e eeuw, Jean Charlier de Gerson, wien ten onrechte het **De Imitatione Christi** van Thomas a Kempis werd toegeschreven. Van Gerson zelf verscheen het **Opus tripartitum, de preceptis dei, de confessione et de arte bene moriendi** bij Mich. Hillen van Hoochstraten in 1512, twee maal in het Latijn en één maal in het Nederlandsch. Onder Gerson's naam verscheen er een **De Imitatione Chris-**

(1) Zie Brunet: Manuel du Libraire, I, p. 1210.

ti in 1518 bij H. Eckert van Homberch en een in 1536 bij J. Steels. Onder Thomas a Kempis' naam verschenen er in de eerste jaren van de 16e eeuw niet minder dan 7 Nederlandsche uitgaven van de **Navolginghe Christi** te Antwerpen, twee in 1505 bij A. van Berghen en bij H. Eckert van Homberch, één in 1517 bij H. Eckert van Homberch en vier zonder jaartal bij W. Vorsterman.

In de tijdruimte die ons bezighoudt werd op het gebied der devote literatuur te Antwerpen het grootste aantal uitgaven bereikt door de werken van Godeschalck Rosemondt (1583 † 1526), den zeer populairen professor in de godgeleerdheid te Leuven, die o.a. belast werd met de ondervraging van den ketter Jan Pistorius in den Haag. Er verschenen te Antwerpen tusschen 1517 en 1529 niet minder dan 17 drukken van werken uit zijn pen gevloeid, waaronder het **Boecxken van der biechten** zeer populair werd. Hij voorzag zijn boeken vaak van een rebus-achtige voorstelling van zijn naam in den smaak der rederijkers: een roos, het woord mond en een krul in houtsnede.

Antwerpen was in het begin der 16e eeuw reeds een centrum, waar Roomsche liturgische werken, horae, breviariën, diurnalen, hymnen en sequentiae, missalen, manualen, enz. met voorliefde gedrukt werden. Zeer kenschetsend voor den tijdgeest is evenwel het groote succes, dat daar voorbehouden was voor dergelijke werken in de volkstaal zooals de Nederlandsche **Epistelen en Evangeliën,** die daar tusschen 1506 en 1538 tien maal herdrukt werden, bij H. Eckert van Homberch, A. van Berghen, H. Hillen van Hoochstraten en W. Vorsterman; Ludolphus Nicolaas van Zwol's **Beduydinghe der Missen** (Mich. Hillen van Hoochstraten 1530); en vooral voor alles wat de minderbroeder Gerrit van der Goude op dat gebied heeft uitgegeven. Zijn **Boecxken van der Missen,** waarin hij de plechtigheden van de H. Mis in allegorischen ascetischen zin verklaart, afgewisseld met passende gebeden, alles geschikt in 3 afdeelingen bestaande uit 33 kapitels ter eere van de 33 jaren, die Christus op aarde doorbracht, heeft een ongewone populariteit genoten. De eerste uitgaaf verscheen te Gouda bij de Collaciebroeders in 1506 en het jaar daarop, in 1507, bezorgt Adr. van Berghen er reeds een Antwerpsche

uitgave van met hoogst interessante houtsneden, die Pearcer Dearmer voor eenige jaren liet verschijnen in de **Alcuin Club Collections** (Londen, New York en Bombay, 1903). De Antwerpsche drukken van het boek volgen elkander spoedig op, in 1508 en 1529 bij H. Eckert van Homberch, in 1519, 1520 en 1539 bij W. Vosterman, dit laatste jaar een Nederlandsche en een Fransche uitgaaf.

Antwerpen heeft in de geschiedenis der Bijbelverspreiding een hoogst belangrijke rol gespeeld, hoofdzakelijk wat de uitgaven in de volkstaal betreft. Tusschen 1500 en 1540 verschenen te Antwerpen, volgens W. Nijhoff, 77 bijbels of bijbelsche fragmenten,waaronder 22 in het Latijn, 1 in het Grieksch en 1 tweetalig Latijnsch en Nederlandsch, daarentegen vinden wij er 42 Nederlandsche, 7 Fransche, 3 Deensche en 1 Italiaansche, en dit getal blijft nog beneden de werkelijkheid.

De oudste Nederlandsche Bijbel werd gedrukt te Delft in 1477, maar reeds heel vroeg in de 16e eeuw brengt ons Antwerpen **Den Duitschen Souter** in drie elkander vlug opvolgende uitgaven(± 1502 H. Eckert van Homberch, 1504 en 1508 Adr. van Berghen). Bij Claes de Grave verschijnt in 1513 de **Bibel in 't Corte,** een navolging van **La Bible en francoys**, de Fransche bewerking van Petrus Comestor's **Historia Scholastica.** Dit werk heeft nog heelemaal het naïeve, oncritische karakter van de Middeleeuwen. Het Bijbelverhaal is er nog opgesierd met tal van vreemde legendarische bijzonderheden. Wij zien er b.v. de aanbidders van het gouden kalf gouden baarden krijgen als zij van het water drinken, waarin zich van het edele metaal bevindt.

Deze **Bibel in 't Corte** had heel veel bijval en werd reeds in 1516 opnieuw uitgegeven bij denzelfden drukker, die er ditmaal eigenaardige houtsneden bij voegde. In 1518 werd het boek nogmaals door Claes de Grave herdrukt en ditmaal volledigd, zoodat het den titel kreeg van **Den Bibel metten figuren.**

Kort na 1520 begint zich ook te Antwerpen de behoefte aan critisch beter verzorgde,van legendarische sintels gereinigde Bijbelteksten te doen gevoelen. — Gansch natuurlijk laat zich hier de invloed merken eenerzijds van het Erasmiaansche humanisme, dat

zonder maar iets aan de kerkelijke dogma's te willen wijzigen,de rede een ruimer plaats zocht te schenken in het geloof; — anderzijds van het Lutheranisme, dat reeds in 1518 of 1519 te Antwerpen werd aangepredikt door den Augustijner monnik, den Ieperling Jacob Proost of Praepositus, die met Luther te Erfurth in dezelfde cel leefde en door den grooten hervormer heel vertrouwelijk «mijn kleinen dikken Vlaming» werd geheeten.

In 1516 gaf ons Erasmus, die zich in Engeland met Colet in de historische en taalkundige Bijbelstudie bekwaamd had, de «editio princeps» van het **Nieuw Testament** in het Grieksch met een Latijnsche vertaling bij Froben te Basel. In 1519 verscheen daar de tweed uitgave van, volgens dewelke Luther zijn Duitsche vertaling van het **Nieuwe Testament** voltooide in 1522. De vertaling van het **Oude Testament werd** door Luther eerst geëindigd in 1534.

Onmiddellijk na 1522 verschijnen er te Antwerpen tal van Nederlandsche fragmentarische Bijbeluitgaven, naar de Luthersche **Nieuwe Testament**-vertaling. In 1524 geeft A. Van Berghen de **Epistelen van Paulus, Catholycke Epistelen**, enz. uit, naar de vertaling van Luther. In hetzelfde jaar laat dezelfde drukker een Nederlandsch **Nieuw Testament** verschijnen naar de Luther-vertaling en met proloog van Erasmus; ook Jan van Ghelen geeft in 1524 een Nederlandsch **Nieuw Testament**, gedeeltelijk naar Luther. Hans van Ruremonde brengt in 1525 **Die Bibel in 't Duitsch** en een **Nieuw Testament,** gedeeltelijk of geheel naar Luther. Ook Martinus De Keyser geeft in hetzelfde jaar een **Nieuw Testament,** naar Luther en met proloog van Erasmus.

Het duurde ook niet lang of de kerk waarschuwde tegen die Bijbeluitgaven, waarvoor de vertaling gebruikt werd van den man, die in 1517 te Wittenberg de beruchte stellingen afkondigde, welke de grondslagen uitmaakten van de Reformatie. De Keizer zelf ging er zich mede bemoeien en van 8 Mei 1521 tot 1550 af verschenen tal van edikten en plakkaten, — waarin allerlei strenge maatregelen getroffen werden om de verspreiding van de Luthersche leer door middel van het boek te beletten. In deze plakkaten vinden wij de kern van de heele zestiendeeuwsche

wetgeving op het boek. Filips II heeft later die verordeningen van zijn vader eenvoudig erkend en met meer strengheid toegepast. (1)

Kort na de afkondiging van het edikt van Worms in de Nederlanden werd herhaaldelijk bevolen alle kettersche boeken bij de openbare macht af te leveren of te verbranden. Het verwaarloozen van dit bevel bracht lichamelijke straffen mede of berooving van goed (1524), verbanning (1526) of doodstraf (1529). Boekhandelaars, dei in het bezit van kettersche geschriften geraakten, moesten ze binnen de acht dagen inleveren, particulieren moesten ze zelf verbranden (1546). Voortdurend hadden er openbare verbrandingen plaats van massa's ingeleverde of aangeslagen kettersche boeken.

De titels der verboden werken stonden in de Keizerlijke verordeningen en later in speciale «Indices» of catalogen vermeld. De eerste index van dien aard in onze gewesten werd door de theologische faculteit te Leuven samengesteld en uitgegeven op 31 Juni 1546. Buiten de werken, op deze lijsten aangegeven, waren ook verboden alle sedert 1520, en volgens latere verordeningen sedert 1510 naamloos of zonder vermelding van drukker verschenen boeken.

Geen boek mocht zonder toelating van den Koninklijken raad gedrukt of ingevoerd worden, op straf van verbanning of van het verlies van een derde van het vermogen (1526).

Boeken handelend over godsdienstige onderwerpen moesten door een bisschop of door zijn gevolmachtigde goedgekeurd worden, en alle boeken zonder onderscheid hadden een koninklijke goedkeuring noodig. Wie zich aan deze verordening onttrok werd met een kruisvormig ijzer gebrandmerkt, een oog uitgestoken of een hand afgehakt, naar goeddunken van den rechter (1529 - 1531). Die goedkeuring en toelating tot drukken moest in het boek voorkomen, zooniet was de verkoop van het werk verboden (1546).

In de boekwinkels moest een lijst hangen van al

(1) Zie: Dr H. Reusch: «Der Index der verbotenen Bücher», I, blz. 98 (Bonn, M. Cohen, 1803) en Christiaan Sepp: «Verboden lectuur», «Een drietal Indices librorum prohibitorum toegelicht». (1550, 1558 en 1570) (Leiden, 1889).

de voorradige, alsook een index van de verboden boeken, op straffen van 100 Carolusguldens (1546). Ten minste twee maal in het jaar werden de boekwinkels door openbare beambten onderzocht en de balen met boeken, die uit het buitenland kwamen, mochten alleen in het bijzijn van deze beambten geopend worden.

Het lezen of bezitten van een kettersch boek was voldoende om een proces wegens ketterij op den hals te halen. Wie schuldig bevonden werd kon zich de eerste maal door afzwering der ketterij redden, maar weigerde de schuldige zulks te doen, dan werden de wreedste straffen toegepast. De mannen werden gehalsrecht, hun hoofden op palen geplaatst; de vrouwen werden levend begraven. Wie voor de tweede maal van ketterij beschuldigd werd, kwam op den brandstapel (1529-1531).

De meeste drukkers werden nu zeer voorzichtig. De eenen lieten al hun Bijbelsche en andere theologische uitgaven door Leuvensche doctoren zorgvuldig onderzoeken; anderen, minder schroomvallig, lieten den naam, de voorredenen en aanteekeningen van Luther weg, of noemden in den titel of inleiding alleen Erasmus, die niet voor zoo gevaarlijk werd gehouden; sommigen weer sloegen de bedreigingen der plakkaten in den wind. Zoo begon er in de geschiedenis van de Antwerpsche boekdrukkunst een bewogen, dramatische periode, gedurende dewelke meer dan een van haar beoefenaars slachtoffer werd van die beperking der drukpersvrijheid.

Bij eenige van die merkwaardige figuren mogen wij wel even stil blijven.

In 1526 gaf Jacob van Liesvelt, nog voor den volledigen Lutherbijbel, het **Oude en Nieuwe Testament** uit in twee foliodeelen, gedeeltelijk volgens Luther's vertaling. In 1535, even nadat de volledige Bijbelvertaling van Luther in 1534 verschenen was, kwam een herdruk van den Liesveltschen bijbel heelemaal naar Luther vertaald. In 1540 komt een herdruk van den heelen bijbel, en in 1542 weer een, ditmaal met kantteekeningen, die een Luthersch karakter droegen en dan ook niet nalieten, naar het schijnt, de aandacht der kettermeesters te vestigen.

Zoo wij het verhaal van den Antwerpschen Pensio-

naris Jacob van Wesembeeck (1), een tijdgenoot, mogen gelooven, werd Jacob van Liesvelt voor de vierschaar gedaagd en ter dood veroordeeld om dit werk gedrukt te hebben.

Volgens Van Wesenbeeck wraakte men vooral de bewering «dat de salicheyt der menschen alleen compt door Christum». Mertens en Torfs, in hun **Geschiedenis van Antwerpen,** meenen dat ook de houtsneden, die in het boek voorkomen, aanstoot gegeven hebben, o. a. de voorstelling van den duivel met zijn hoornen en klauwen half verborgen onder een monnikspij en met een zwaren rozenhoed aan den gordel, bij het hoofdstuk IV van Matheus: «Hoe Jesus na zijn vasting van den duivel gethempteert werde».

Laten wij hierbij evenwel opmerken, dat dezelfde houtsnede gebruikt werd in andere Antwerpsche uitgaven van denzelfden tijd, b.v. in het **Jesu Christi Vita,** verschenen in 1541 bij M. Crom, zonder dat de uitgevers er voor verontrust werden. Men vindt overigens hetzelfde houtje nog veel later terug op orthodox - onbesproken, vrome boekjes als **De Woestyne des Heeren** van Pater P. Godefridus, bij H. Verdussen te Antwerpen in 1599 en 1612.

(Wort voortgezet.)

BOEKBESPREKING.

DIRK VAN SINA «De Dood der Chimera's», deel I van «De Deemstering der Zielen». Het Vl. Land, Antwerpen, P. Brand. Bussum. Prijs: 5 fr.

Wat hier in bundel verschijnt, werd destijds in dit tijdschrift opgenomen. Het feit dat «De Dood der Chimera's» op velerlei wijze werd beoordeeld, en wel zeer uiteenloopend, beduidt allereerst dat we hier te doen hebben met een arbeid, dien men niet onverschilig kan voorbijgaan. Mijn eerste indruk, bij 't lezen van het handschrift destijds, was weinig minder dan geweldig, en, nu ik het stuk gebundeld herlees, krijg ik dien indruk ongehavend weer. Vroeg men mij om over Van Sina zoo beknopt mogelijk mijn meening te zeggen, dan zou ze luiden aldus: Hij is onder onze echtbegaafde naoorloogsche Vlamingen,voor zoover ik met mijn schemerige oogen in den warboel duidelijk zie, degene die het rijkte en het schoonste leven in zich draagt, maar die 't het minst adaequaat kan uiten. Zijn greep in de kunst is van allen de machtigste, maar hij beeft van taalonmacht. En zijn taal moest juist hierom van allen de sterkste zijn, wijl ze 't meest heeft te dragen: een pracht van een hoogopstrevende begenadigde intuitie en van een bizonder zuiver wijsgeerig inzicht, en terzelfder tijd een aanhoudende bezorgdheid om in al haar maatschappelijke schakeeringen de volksziel te vatten. Zulk een rijkdom en zulk een armoe in zich te voelen woelen en worstelen is alree op zichzelf een tragiek.

Waar «de Deemstering der Zielen» moet uit komen weet ik niet, en weet waarschijnlijk Dirk van Sina zelf nog niet. Naarmate hij groeit in de menschheid en de menschheid in hem — want dit is wel zijn geval — zal hij leeren waarheen. Een ding is zeker: hij is onder ons een der echtste voelers en zieners en denkers. En de stilte die hij zoekt en, gelukkig, gevonden heeft, is die waarin de hooge stemmen spreken en varen uit een profetisch voorheen naar een profetisch hierna, door een heden waarvan hij 't apocalyptische donker wil doorlichten met den glans van zijn eigen groote ziel.

De «Proloog» is een conceptie, den Milton waard van 't Verloren Paradijs. Enkel is, alweer de uitwerking van de 2e helft nie t op de hoogte van de 1e.

Het stuk zelf in drie bedrijven is een spel van zielen en zieltjes in de jeugdige artistenwereld. Tusschen de grillige lijven van de zich uitlevende jongens en meisjes loopen twee strakke strepen door: die van den dwependen Rus, en dat is er een van rooden gloed en die andere van den trouwen seminarist, en dat is er een van zachte rozigheid. De rest is de wereld van schilders en dichters en Academiejongens met hun meisjes in ziedende jeugd. En hier is alweer de superioriteit van den jongen van Sina: hij weet waarom de gedachten van die jonge lui geen gedachten zijn, en hun gevoelens geen ge-

voelens, en hun daden geen daden zijn die 't leven van straks kunnen schragen, — het groote dat ze allemaal bedoelen en dat geen enkel bereiken zal, zoo dan niet komt datgene, van hooger orde en houvast, dat van Sina weet, maar nog niet zegt, en van welk zuiver bewustzijn hij aan 't scheppen is.

Intusschen heeft van Sina de tooneeltechniek nog niet zoo onder de knie dat zijn spel nog niet te veel ideeënspel zou zijn. Maar zijn stuk daarom opzij te leggen als niet «speelbaar», zooals men 't heeft gedaan, wil er bij mij niet in, althans zoo men onder niet speelbaar iets anders verstaat dan niet geschikt voor ons Vlaamsch publiek dat zich vooralsnog niet komt inspannen naar den schouwburg, maar wel ontspannen op de wijze die wij kennen, helaas.

Mag ik eens even iets wagen te voorspellen: Wij krijgen binnenkort een Vlaamsch tooneel, het beste wat we ooit hier mochten aanschouwen. En de scheppers daarvan zullen niet zijn degenen onder de jongeren, hoe flink ook, die thans reeds bogen op mondgemeene faam, maar deze drie, elk in zijn zeer onderscheiden soort: Dirk van Sina, Anton van de Velde en E. Amter, die stille sterke werkers, die vroeg «het hoofd vol kreuken» hebben, maar een kunstenaars-«geweten zonder rimpel.

J. P.

L. J. M. FEBER: Opgaande Wegen. J. J. Romen en Zonen, Roermond, 1923. 193 blz.

Binnen het jaar drie merkwaardige boeken van Feber. — Meestal verzameling van vroeger werk. En wat Feber verzamelt is het verzamelen waard. Wat een rijkdom is de zijne, en hoe verstaat hij de kunst om van zijn rijkdom mede te deelen!

Ziehier nu zijn «Opgaande Wegen», opstellen die over 14 jaren lagen verspreid. Hij bundelt en het blijkt een geheel zoo stevig passend in elkaar alsof in éen geut was gegoten.

De «Opgaande Wegen» gaan van het ongeloof naar het geloof. En de mijlpalen zijn: Shelley, Carlyle en zijn Heldenboek, Islam. Een roman van Tagore, de stille Beelden, van Ary Prins tot Paul Claudel, Huysmans, Vondel's Wijding, Dante voor onzen tijd.

Vooraan dan nog een «Inleiding» en achteraan een «Terugblik». Die «Inleiding» heeft het over de evolutie van de wereldsche geesteshouding tegenover het geloof en daarin is vooral merkwaardig hoe Feber den gang ziet van het Romantisme naar het Naturalisme.

Trouwens uit elk van de essays spreekt de Feber, die we sinds jaren kennen, en die de vaardigste katholieke essayist is van Nederland om tal van redenen, en wel in de eerste plaats hierom omdat zijn beschouwingen, hoe hoogstrevend ook, telkens een les bevatten voor de groote levenspraktijk. Geen bladzijde ooit, hoe bespiegelend ook, of hij vlecht er iets in dat zijn publiek zich dadelijk heeft aan te trekken. Weet u b.v. welke Nederlandsche moraal hij uit den Engelschman Shelley haalt Luister: «Of hij in later jaren, bij voortduring vereenzaamd, uitgezongen zou zijn geraakt gelijk zoo-

veel geringer epigonen ten onzent? In ieder geval zijn z'n overvloed en scheppingskracht wonderbaarlijk; de tachtiger nakomers steken schamel af bij hun grooten voorlooper. Hij was onvergelijkelijk rijker; de prachtstukken vallen bij hem niet bij enkele verzen, maar bij heel poëmen aan te wijzen. Het verschil met de tachtiger armoede is te spreend om toevallig te zijn of om uitsluitend en alleen uit een persoonlijkheid van grooter capaciteit te kunnen worden verklaard».

Wellciht het sterkste stuk van den bundel is ook het uitvoerigste: Van Ary Prims tot Paul Claudel. Nooit wellicht lazen we kraniger pleidooi tegen de verindividualiseering van de kunst en voor de socialiseering.

Ik geloof dat er maar weinigen zijn die uit dezen bundel niets hebben te leeren. En allen moesten Feber lezen, ook om 't genot van een edel denker aan 't schrijven te zien en aan 't hanteeren van het Nederlandsche woord zoo vol en zoo vaardig als 't slechts weinigen is gegund. D. W.

HENRIETTE ROLAND HOLST-VAN DER SCHALT
«De Held en de Schare». Een verbeelding van Garibaldi en de Italiaansche Vrijheidsbeweging. Mij voor goede en goedkoop lectuur, Amsterdam 1921, in de reeks : «Nieuwe romans».

Na Rousseau komt nu bij Mevr. Roland Holst Garibaldi aan de beurt. Maar voor Rousseau is 't gebleven bij een nauwgezette, ofschoon geestdriftige, biografische studie. Hier, voor Garibaldi, is gekomen na de studie, de «verbeelding» — en wel de verbeelding van een droomende en dwepende socialistische internationaliste, die... met de wetenschap een loopje neemt. Want ook gaven zoo groot als de hare kunnen niet bereiken wat hier is bedoeld, nl. de wetenschap een andere taal doen spreken dan de wetenschappelijke. De zeer bewuste bedoeling is hier immers ook de verbeelding voor geschiedenis te doen doorgaan. Het is treurig om na te gaan hoe telkens die verbeelding de waarheidsliefde aflost, om deze haar taak uit de handen te nemen. En zulk een opzet om een roman zoo geschiedkundig - wetenschappelijk te manipuleeren dat hij als echte geschiedenis moet doorgaan kan niet anders dan treurig heeten en voor deze hoogstaande kunstenaresse een hachelijk geval.

Hoe heerlijke bladzijden heldenstemming dit boek ook geeft, de totaalindruk is beroerd, en wie de echte geschiedenis van Garibaldi kent zal bezwaarlijk den moed hebben deze 400 blz. tot het einde te lezen.

Gelukkig kan men, om er meer bovenop te komen, weer bij Mevr. H. Roland terecht, maar dan bij de dichteres, die als internationaliseerende vizionnaire hoogten bereikt zoo subliem dat het mooi zou zijn konden onze geloovige kunstenaars haar buurschap bereiken.

Wat haar Garibaldi betreft, ik wed dat ze zelf over zulk een kunst tot inkeer komt als ze eveneens leest over dienzelfden Garibaldi «Die Kampf um Röm» van haar zuster naar den hoogen geest, Richarda Urich. D. W.

UIT « POËMA MISSALE ».

Fragment.

Oblatio vini.

En hier is Wijn : loof ik hem niet,
Gij looft hem, Gij, die rijpen liet
de bessen, die te pronken hangen
met zooveel zon en zomer in,
dat, hier in 't vonkelend vocht ervan,
ik nog den luister speuren kan
van 's Zomers gouden keel en kin,
van 's Zomers ovenlaai-ter-wangen,
van 's Zomers oogen toovergloed !

Er zingt een Zomer in mijn bloed !

U zij die Wijn, en 't gene erin
bleef tintelen, Heer ! : Uw zonneschijn
Uw zon, die, wijngeworden, nog
verwarmen wil eens ziel en zin !

Ik offer ook het milde zog
der Aarde, die met 't allerbeste
uit hare borst den wingerd leschte.

Ik offer U den Herfst, en 't zwieren
der ranken om het hoofd diens fieren,
die — ('t Is zijn dood, en zijn victorie.)
het land bekroont met druivenglorie !

Ik offer U bij voorbaat 't Heilig Bloed,
Dat offer is alvast u welkom ! — Lacht
de landman blijde al loerend naar de pracht
van eigen wijn en wasdom en gewin,
voorwaar, o Wijnstokplanter, Gij niet min,
als daar omhoog uw Zoon zijn intreê doet
met Wijn uit uw Plantsoen : zijn goddelijk Bloed.

Aanvaard ook 't leekje water, dat verging
in wijn als bij natuurvermengeling :
aanvaard meteen het menschelijk geslacht :
't werd door Uw Zoon tot goddelijkheid gebracht.

Aanvaard den Mensch uw Zoon, en ons, die zijn
in Hem mèt Hem, als 't water in den wijn.
Aanvaard me : 'k weet het, 't loont de moeite niet —
ik vrees dat Gij met toornende oogen ziet
naar mij, doch, God, zie, bid ik U, naar mij niet.
Zie Jezus : ik ben boos, doch Hij niet, Hij niet!

JAN HAMMENECKER.

Over de glasraamontwerpen van Eug. Joors.

Op het gebied van monumentale kristene kunst staat ons land nog ver ten achter. Onder geestelijke leiding van John Ruskin ontstond in Engeland de kunst van Burne Jones, van Walter Crane. Oostenrijk gaf von Mehoffer, Rusland Wispiansky, Nederland Toorop en in Frankrijk ontstonden «La société Saint-Jean», «Les artisans de l'autel», «L'Arche», «La Rosace». Ook Duitschland heeft zijn dekoratieve kunstscholen.

Wij mogen eindelijk ook den naam van een vlaamsch kunstenaar,een diepgeloovig katholiek vooropzetten: Eugeen Joors. — Bescheiden en eenzaam leeft hij en werkt. Te bescheiden, te stil, want van wat hij gaf mochten tot nogtoe te weinigen genieten.

De kunst van Eugeen Joors is persoonlijk, stijlvol, zuiver kristelijk. Zijn talent komt vooral in zijn glasramen heerlijk tot uiting.

Geen volgeling is hij van de Beuroonsche of Sint-Lucas-school. «Die hebben de middeneeuwsche kunst onteerd, die misdadigers», zegt Joors. Geen vriend ook is hij van de cubisten of futuristen. Van hem zij gezegd dat hij volgt de traditie, indien men door «volgen» verstaat: niet copieeren, maar voortzetten. Zijn kunst wortelt in het middeneeuwsche maar blijft oorspronkelijk, karaktervol, modern, door haar synthese, de soberheid van haar lijnen, de intensiteit van haar kleur.

Waren we niet verzonken in een moeras van smaak aberratie op gebied van kerkelijke kunst? Servaes bracht beroering in den modderpoel, onder de papieren bloemen, de gegoten heiligen en ander poncief werk. Doch waar hij streefde naar intensiteit, streeft Joors naar stijl. Joors is van Spaansch en Vlaamsch bloed en in zijn werk karakteriseeren zich de twee rassen: het zuidersche met den brand van de kleur en de passie van 't gevoel, het noordsche met den strengen eenvoud der lijn en de diepte van 't gevoel. Hierdoor gewint het werk van Joors den klaren stempel van oorspronkelijkheid, wat, na de anonieme sui-

keren «bondieuseries» der Beuron- en St-Lucasscholen «de triste mémoire» een welige weldaad is.

«Nul n'est prophète en son pays». Inderdaad, bij ons werd Joors' werk niet voldoende gewaardeerd, wél in het buitenland waar de schilder herhaaldelijk exposeerde. In 1903 voor het eerst vonden wij in de driejaarlijksche te Brussel een schilderij van hem. Hij exposeerde sedertdien meermalen te Antwerpen en onlangs in de Brusselsche tentoonstelling van religieuse kunst zag ik zijn kerkraamontwerpen die bij eenige kenners bewondering wekten en in de pers besproken werden met grooten lof. Zal nu ook het publiek waardeeren en den weg vinden naar de werkplaats van Joors?

Joors is een boeiende figuur. Zijn werk op de plaats waar het ontstond te mogen bezichtigen en door hem zelf te hooren toelichten is een genot. In vloeiende, pittige taal vertelt hij over zijn doel en streven en aan de warme bekoring die van hem uitgaat ontsnapt niemand.

Zijn teekeningen, pastels en etsen zijn wonderschoon maar mij boeiden vooral de glasramen waaraan hij in den laatsten tijd zijn beste krachten besteedde.

Hierbij een reproductie van «Pinksteren». — Sint-Jan staat midden de vurige tongen, rood en oranje, die neerslaan uit den hemel; hij slaat de hand boven het hoofd van ontzetting en bewondering. De lijnen van het lood geven de teekening aan die uiterst sober is en eenvoudig. Een tafereel grootsch door zijn strengheid en het schematische van zijn kleuren en lijn.

Even eenvoudig van uitwerking is «Het H. Hart». De donker-paarsch gemantelde Christus toont zijn brandend, bloedend Hart.

«Le pelican divin», noemde hem Léon Bloy. De geloovige ziel onder de gedaante van Sint-Franciscus stijgt tot hem op met open armen. Met slechts vier kleuren wordt dit reusachtig raam gevuld: paarsch de Christus-figuur, groenachtig de hemel, vuurrood de vlammen en okergeel het kleed van den heilige. Overweldigend is dit werk waarvan elke lijn, elke kleur, een gevoel, een gedachte vertolkt en dit zoo treffend dat de minste afwijking van lijn of toon zou

aandoen als een wanklank. En men vraagt zich af of die synthetiseering niets te maken heeft met cubisme of impressionisme.

«Neen, zegt Joors, impressionisme zoek ik niet. — Impressie in kunst is iets stoffelijks, momenteels. Ik zoek integendeel naar iets dat immaterieel is,dat niet uitsluitelijk het oog treft maar, langs het oog om, den toeschouwer tot in 't diepst van zijn gemoed. Impressie is vluchtig, oppervlakkig; ik zoek naar het emotioneele, het blijvende.»

«Toch ligt er wat cubisme in uw werk?»

«Ook niet. Kijk dieper, verder, ontleed. Gij zult zien dat het styliseering is wat ge voor cubisme aanziet. Als we een teekening beginnen, beginnen we toch altijd met de hoofdlijnen: rechte lijnen en rechte hoeken. Zoo leert men overal en altijd schetsen.

Het A B C der teekenkunst bestaat daarin dat men de richting der lijnen weet aan te duiden, de verhouding der afstanden weet weer te geven. Later pas begint de modelleering, het afronden der lijnen, het aanduiden der kleine bizonderheden. Willen wij, verder gaand, een sterken indruk geven, dan laten we bizonderheden ter zijde, geven een synthese der lijnen, verwijderen wat niet tot de essentie behoort : dan hebben we stijl. Cubisme staat onder aan de ladder, stijl op de bovenste sport. Cubisme is het begin in de kunst, stijl het einddoel, de bekroning.

Voor Sint-Franciscus, de uitverkoren heilige overigens van alle kunstenaars, heeft Joors een groote voorliefde. Meermalen beeldt hij hem uit in zijn kerkramen. In «Sint-Franciscus tusschen de vogelen» zien wij den Poverollo in de ruimte stijgen, van een aureool van vogelen omvlogen. In «Sint-Franciscus aan 't ploegen» gaat hij gebogen achter den ploeg over paarsche velden diep doorvoord. Aan den hemel een wolkenmassa van rijk oranje, teerblauw van schaduw. Vier kleuren, enkele lijnen, en toch een grootsch tafereel! Hetzelfde in «Sint-Franciscus de zee bedarend». Rustig zegent de heilige de wateren en aan zijn voeten liggen ze, de baren, in mooie, golvende lijnen neer, terwijl ze nog achter hem bruischen en steigeren. Treffend is de tegenstelling tusschen het bruin van de pij en het diepe blauw der

zee. Sober is de teekening als altijd en onvergetelijk het visioen.

Onvergetelijk is ook «Onze lieve Vrouw en de profeten», Maria verschijnt in een zon van vlammen. — Aan haar voeten onstpringt de bron van genade waarin visschen de geloovigen symboliseeren en een hert met hertekoetje Adam en Eva die zich aan het genadewater komen lesschen. Maria draagt het Kind. Fel-blauw staat zij geteekend op de roode, vlammende zon. Donker bruin zijn de twee getuigen Henoch en Elias en het water is groen.

Joors vertelt geestdriftig over een ontwerp voor een kruisweg in glasraam. «Waarom niet? Mag het licht dat schijnt in Gods huis het lijden van Christus niet in herinnering brengen? Instinctmatig zoeken onze oogen steeds het licht. Mogen wij in dat licht Hem niet ontmoeten die zegde: Ik ben het Licht? Kleur en lijn zijn voor mij niet doel, maar wel middel om diep te ontroeren.»

Het grootsche plan moge werkelijkheid worden. — Inderdaad, waarom niet?

De ontwerpen van Joors zijn zeer gemakkelijk te verwezenlijken, want in de tekniek der fabrikatie brengt hij zeer aanzienlijke vereenvoudiging. In onzen tijd van beperkte geldelijke middelen is het immers van groot belang dat het handwerk tot een minimum worde herleid. Dat is voor Joors' ontwerpen het geval.

Sedert de Renaissance heeft men geen glasramen meer gemaakt, enkel op glas geschilderde tafereelen, doorzichtige schilderijen met diepe achtergronden, oneindige perspektieven, gemodeleerde vormen. Joors schaft op-glasschildering bijna heelemaal af. Slechts aangezichten en handen zullen op glas moeten worden geschilderd. Verder zijn het de lijnen van het lood die de teekening aanduiden en de verschillende kleurenvakken aan mekaar houden. Het wordt dus eerder een mozaiek, maar geen mozaiek van honderden kleine stukjes zooals van middeneeuwsche kerkramen, doch een samenbrengen van grootere kleuren vakken tot hun uitersten eenvoud herleid. Door het feit dat er geen of haast geen werk voor den specialist in glasschildering is en ook het aantal samen te voegen

stukken glas zeer gering is en dus ook het in 't lood zetten der stukken minder werk vergt, zijn de kerkraam-ontwerpen van Joors zeker met een minimum van kosten uit te voeren.

Ik kan toch aan de verleiding niet weerstaan nog eenige werken te beschrijven al is het haast onmogelijk met woorden uit te drukken hoe lijnen, kleuren en vormen aandoen. Zelfs de beste photo geeft maar een flauw begrip van het werk vermits hoofdfaktor kleur ontbreekt.

Aangrijpend mooi is de O. L. Vrouw van de Zeven Weeën: «Je suis la Bergère des sept douleurs, des sept brebis de l'Esprit» heeft de Lieve Vrouw van de Salette aan Mélanie Caluet gezegd. Daarop ontwierp Joors zijn goddelijke herderin. Maria staat gekleed met den hermelijnen mantel der koninginnen. Haar schepter is een herdersstaf, om haar bloeit een krans van licht. De H. Geest daalt op haar neer. Aan haar voeten knielen de zeven schapen en dragen op hun rug het roode teeken dat hun voor den dood bestemt.

Op heel andere wijze verhandelde hij hetzelfde onderwerp. O.L.Vrouw der zeven Weeën, knielend, met tragisch, verheven gelaat: als zeven bliksemstralen doorsteken de vlammende zwaarden haar bebloed hart.

Een der schoonste ontwerpen is «Sint-Franciscus en Sinte-Theresia geknield voor Christus stervend aan het Kruis». Op een achtergrond van laaiende vlammen teekent zich de Zaligmaker af. Aan den voet van 't kruis ontspringen de genadebronnen.

Hierbij geven wij ook een afbeeldsel van «Sint Petrus als Herder». Hij draagt een gouden mantel en mijter en een groote kudde schapen omringt hem. Hij leidt ze en draagt een lammeken in zijn armen. Een engel in donkerrood, met uitgespreide vleugelen, draagt de sleutels.

En «Sint-Joris», te paard, bekampt den draak die als een reuzenslang zich kronkelt onder de speer.

Eenige andere ontwerpen zijn haast voltooid: «Zusterke Theresia en het kindeke Jezus»: op haar knieën zittend strekt het zusterken haar handen vol roode rozen uit naar het Kind dat in kringen van licht neerdaalt en de liefdegave ontvangt. Het jonge nonneken

zit in den hemel, in het zuivere blauw van de lucht. De aarde is vergeten en verdwenen al wat stoffelijk is.

«De H. Clara» werd ingegeven door de woorden van de Heilige: «Wat is al ons lijden als we den Heer vol bloed aan het Kruis zien hangen?» De heilige schouwt den goddelijken Verloofde in de oogen terwijl Hij, hangend op het Kruis en rood van bloed, zich over haar buigt. Achter Hem de ijzeren tralies van een gevang. «Is ons lichaam en de wereld geen gevang?» zegt de schilder.

«Ik zal den Herder slaan en de kudde verstrooien», inspireerde den kunstenaar tot een ander tafereel. De Herder hangt gekruist en de verschrikte kudde vlucht in alle richtingen. Een van de meest tragische werken.

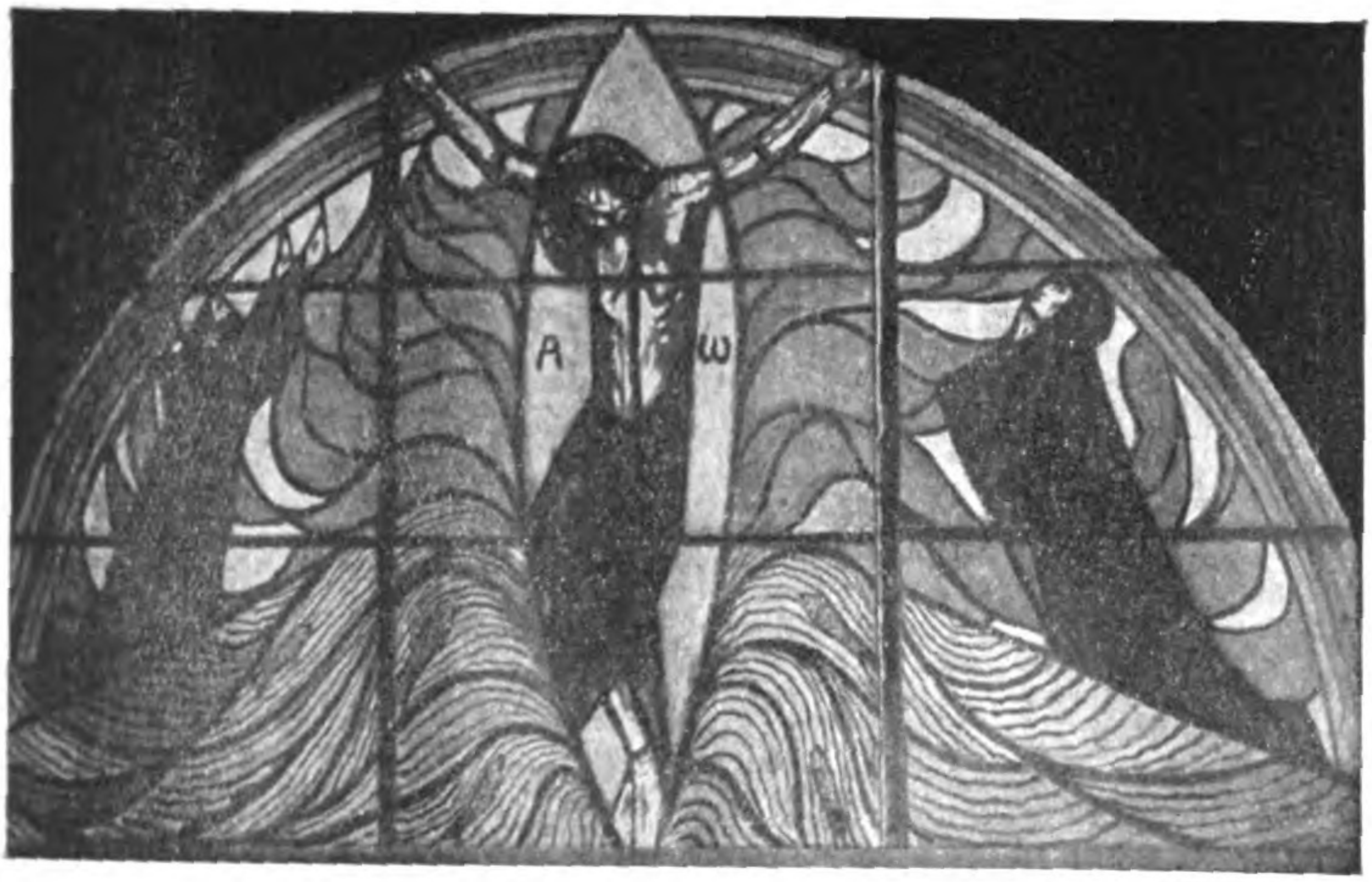
«Nuestra Senora de los resamparados», dat is, volgens Joors, «de Lieve Vrouw van onze tijden». Zij is voor de wereld bang en ook het kindje is bang. Zij draagt de zeven dolken in haar borst en het Kindje, met de armpjes reeds op het Kruis,brengt aan de wereld den kelk en de hostie. De H. Geest daalt neer op de Vrouw en om het kindje heen verschijnt een kruis van licht als een symbool van zijn toekomstig lijden.

Verder bestaan er nog ontwerpen voor «Mijn ziel is bedroefd tot den dood»: Christus, verlaten, weent in het hofken van Oliveten; «Het Kruisoffer, de redding der geloovige zielen», en nog verschillende andere.

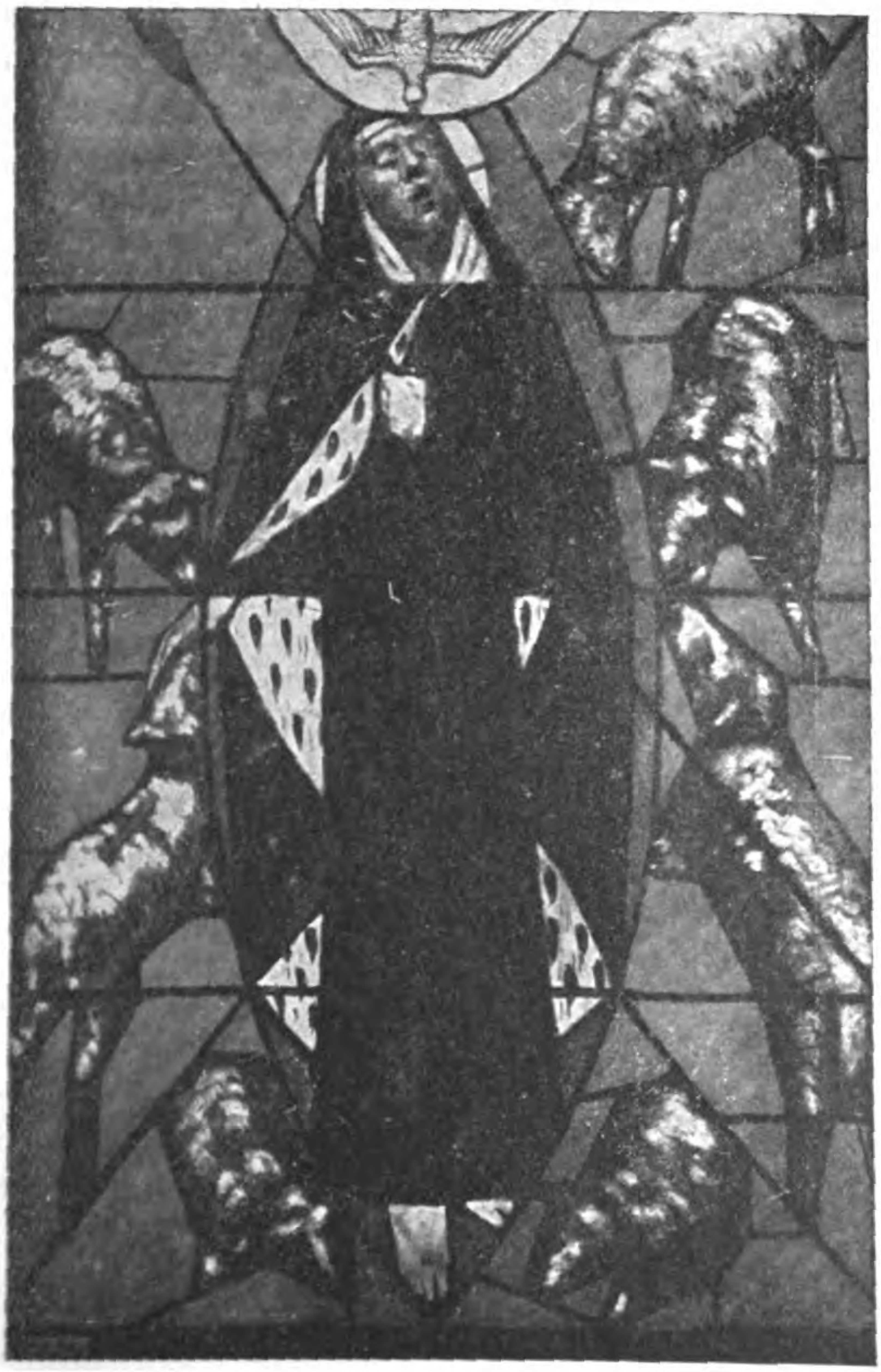
Maar wie iets voor Joors' kunst voelen wenden zich tot hem om met zijn werk nader kennis te maken.

Voor dezen raad zal de artist me niet zeer dankbaar zijn, want zijn eenzaamheid is hem duurbaar. Ik wil echter graag zijn verwijten dulden als, wat ik schrijf er mag toe bijdragen om zijn werk te doen waardeeren en de kristelijke kunst wat mooier te doen bloeien. Want voor dien bloei zijn talenten als dat van Joors noodig.

Beuron en Sint-Lucas mogen tot het verleden behooren. Voor ons is Christus niet meer de mooie, blonde man met zachte, doch onbeduidende blauwe oogen, maar de Lijder, de Arme, de Verlatene, die voor ons geleden heeft en gestorven is, die in vertwijfeling

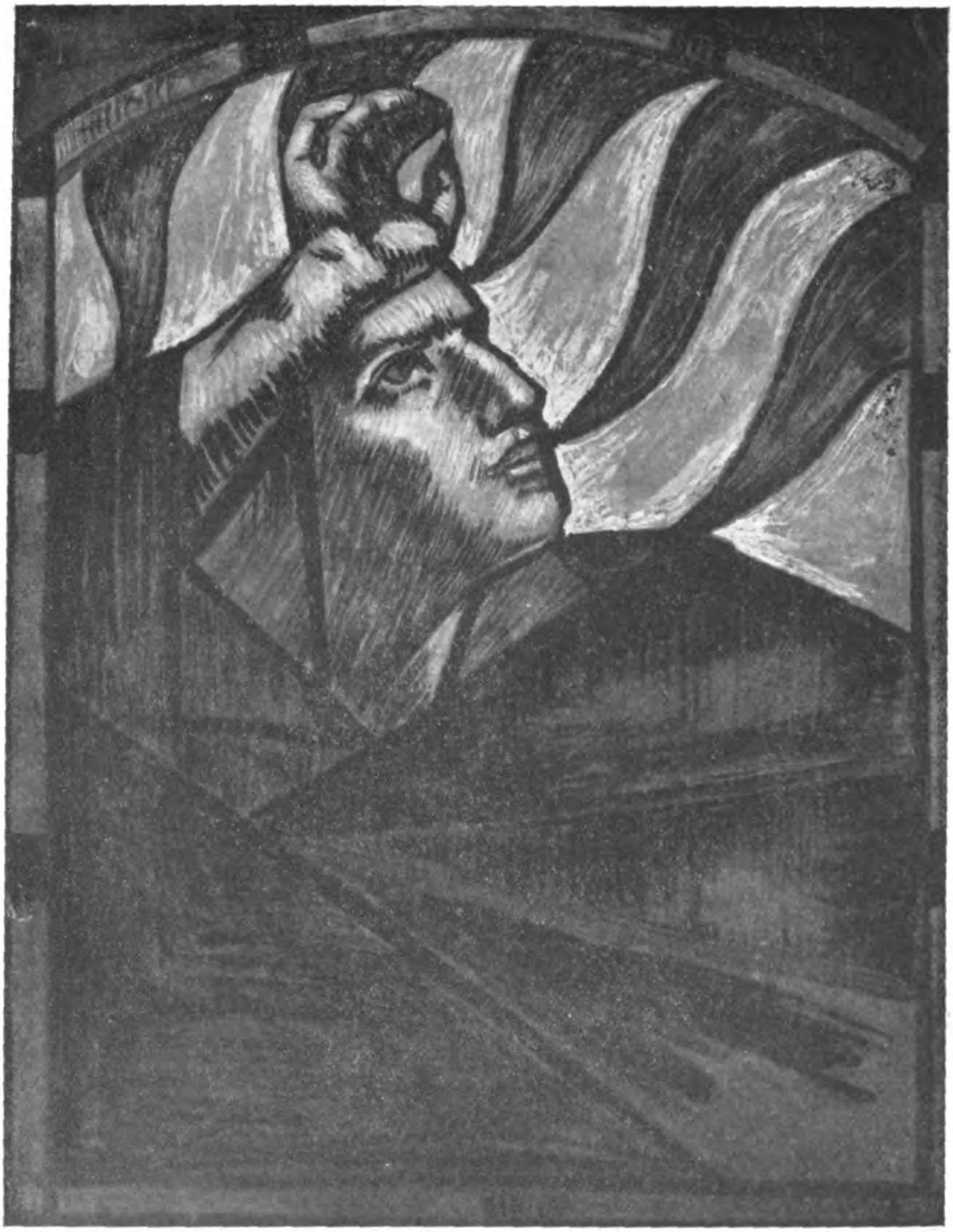

Ontwerp voor een glasraam door G. JOORS.

DE HERDERIN
der
VII WEEËN

Ontwerp voor een glasraam door G. JOORS

Ontwerp voor een Pinksterraam door G. JOORS

geschreid heeft: «Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?» Maria is niet meer de Madonna met den lieven Bambino; ze is de Moeder van Smarten wier hart bloedt met het hart van Christus. Zoo vinden wij ze beide in de kunst van Eugeen Joors: diep tragisch, van onzen tijd.

Maar zal onze tijd Joors begrijpen? Zal het nieuwe, het oorspronkelijke van zijn visie waaraan men wennen moet velen niet vreemd blijven? Reeds zijn er — verheugend, belovend feit! — vele geestelijken die hem naar waarde schatten. E. H. Joris Baers, in een voordracht met lichtbeelden over kerkramen, loofde hoog Joors' werk. Hetzelfde deed Pater Vullings. Zal het publiek ook oogen en hart openen?

Laten we het hopen, want er is gevaar dat we Joors voor goed naar Amerika zien reizen, zoo 't blijken blijft dat hij hier met vrouw en kind van zijn kunst niet leven kan.

— «En als er intusschen bestellingen komen», vroeg ik hem.

— «Gelooft gij aan het onmogelijke?»

— «En de mirakelen dan?»

— «Die waren voor de Heiligen».

— «Gij zijt zeer sceptisch».

— «Neen, geloovig... maar niet in de menschen.

Y. d. M.

WAS HADEWYCH DE GELUKZALIGE

(Vervolg).

De eenige opwerping van belang ware, dat die trekken, zelfs in hunne geheelheid, niet bepaald genoeg zouden zijn, om een zekere conclusie toe te laten. Wel zal men toegeven, dat daardoor al vele mogelijkheden worden uitgesloten. Maar de kring der vrouwen, op wie al die trekken zouden toepasselijk zijn, werd nog niet eng genoeg toegehaald, om ze alle uit te zonderen, behalve HADEWYCH. Ik zou dit kunnen toegeven: wij hebben niet het eenige, beslissende feit, waardoor alleen HADEWYCH overblijft. Maar dit is eigen aan een convergentie-argument. — Daarom heeft dit toch nog wel zijn eigen beteekenis en waarde. De vraag blijft slechts: zijn de convergeerende elementen talrijk en beteekenisvol genoeg in verhouding met de gevolgtrekking? Zijn al die elementen niet meer dan mogelijkheden? geen voldoende waarschijnlijkheden? Het antwoord hierop zal ook wel afhangen van de meerdere of mindere vertrouwelijkheid met de toestanden waaruit zij ontleend zijn, en van de wijze waarop ieder die voor zich vermag te realiseeren.

Maar zelfs, indien iemand in die punten van overeenkomst slechts mogelijkheden, treffende mogelijkheden wilde erkennen,zoo overwege hij,dat die vrouw bij THOMAS leefde juist in denzelfden tijd, waartoe wij, langs een anderen weg, HAD. hadden teruggebracht; dat wij reden hadden om aan te nemen dat THOMAS onze HADEWYCH heeft gekend, en dus over haar spreken kon, ja hoogst waarschijnlijk ook gesproken heeft; eindelijk, dat wij, geheel onafhankelijk van al 't voorgaande, juist te Nijvel een vooraanstaande begijn met den naam HELWIGIS,of zelfs HADWIGIS, zooals we later zullen toonen, in dienzelfden tijd hebben mogen aantreffen. Wij ontdekten inderdaad dat in 1269, in de abdij te Villers, de gebeenten werden bijgezet van heilige broeders en monniken uit de abdij, evenals van enkele in geur van

heiligheid gestorvene vrouwen, waaronder, naast JULIANA de Cornillon, nog twee vooraanstaande vrouwen uit de extatische beweging te Nijvel. De eene wordt, in een latijnsch relaas dier bijzetting, genoemd, HELEWIDIS, in een latijnsch opschrift bij die gelegenheid vervaardigd, HELWIGIS DE So CYRO, een parochie van Nijvel (1). De andere wordt er in genoemd MARQUINA. Twee jaar later wordt, samen met twee andere monniken van Villers, nog een begijn uit Nijvel bijgezet: MARIA de Gravio.

Die ontdekking scheen, op treffende wijze, op de door ons uitgewerkte hypothese het zegel der echtheid te drukken. De bevestiging, die wij zochten en nauwelijks hoopten te vinden, was als van zelf gekomen, daar waar wij ze zochten; des te merkwaardiger, omdat zoo weinig namen uit die beweging zijn bewaard; omdat wij, vooral, gansch onverwachts, en langs een heel verren omweg, waren komen te staan voor de eenige HELWIGIS, die als heilige of als in geur van heiligheid gestorvene ons uit de ME. is overgeleverd: wat strookte met wat over onze HAD. nog steeds wordt gezegd, dat zij was een **veneralibis virgo**, een **beata**, een overheilige vrouw.

En weer, als om het verband te leggen tusschen deze HELWIGIS en de gezellin van ELISABETH de Gravio, vinden wij haar te zamen met een zuster of verwante dier ELISABETH: MARIA de Gravio.

Over deze HELWIGIS heb ik verder niets meer ontdekt; tenzij wat ik hier nog volgen laat en dat dienen kan als antwoord op de voornaamste opwerping, die mij tegen deze hypothese werd ingebracht, de ongelijkheid in de namen.

Want, al schijnen de namen HADEWYCH en HELEWICH al zeer vroeg, zoo ze al oorspronkelijk verscheiden waren, te zijn verward, en door elkander gebruikt, toch ontstemde het eenigszins in beide dokumenten wel twee verschillende vormen van den naam aan te treffen, niet echter den vorm HADEWYCH. Men zou ook kunnen zeggen, dat de latijnsche documenten den volgens de monniken Latijnschen vorm HELEWIGIS hebben gebezigd. Maar mij dunkt dat

---

(1) Zie de teksten in «Dietsche War. en Belf.», 88, 89, overdruk.

ik nu het bewijs leveren kan, dat ook te Villers de naam HADUWIGIS werd gespeld.

In den loop der 18e eeuw bracht een benedictijn, Dom GUYTON, een bezoek aan Villers. Brokstukken van een verslag over dit bezoek werden uitgegeven door SCHURMANS, zooals ik reeds meldde in «Dietsche War. en Belf.» a. c. blz. 92.

Daarin nu lezen wij: dat daar in de kapel van den H. BERNARDUS ten Noorden, in een tombe, berustten de gebeenten van heiligen **dont les noms et personnages sont à la voûte figurés et escrits sçavoir: B. Juliana, B. Gulielmus, B. Leduvigis, B. Maria, B. Margarita du côté droit** (1).

Wat Dom GUYTON hier gelezen heeft, is niet het perkamenten opschrift bij het graf. Het moet dan al treffen, dat hij, in plaats van **Marquina**, zooals in 't relaas en in 't opschrift, **Margarita** gelezen heeft: ook een begijn uit Nijvel. Onder de gezellinnen van HAD. was een Margriet. Verder heeft hij gelezen, niet **Helewidis** noch **Helwigis**, maar, gedeeltelijk verkeerd, **Leduvigis**. En nu moet ik er op wijzen, dat deze uitgang niet die van **Helewidis** is, noch ook die van **Helwigis**, maar (**Ha** of **He**)**duvigis** veronderstelt. Men zal zeggen: natuurlijk is dit voor **Heduvigis** en heeft hij alleen de **h** als **l** gelezen. Ik kan aantoonen, dat er **Haduvigis** moet hebben gestaan.

Ik vind dit bewijs in een hs. van Villers, ook uit de 18e eeuw, waarin de in de abdij aanwezige graftomben worden beschreven. De kapel beschrijvende, waar de graftombe met de gebeenten onzer heiligen stond, zegt dit hs.: In 't midden «**van dese capel vind men eene swerte marmere graftombe, 5 1/2 voet lang, 3 1/2 voet breed ende 4 voet hoog; boven dese staet op den muer met geschilderde letters:**

> Anno milleno ac nono deciesque noveno
> post quingentenum, dum janum Antonius ornat pastorale pedum mitramque
> gerente Roberto, dena beatorum ossa
> humili sublata sacello conduntur sacra
> in hac quam o lector suspiciacede.

(1) SCHURMANS «L'abbaye de Villers», in «Ann. soc. arch. Nivelles», t. VII, blz. 14 en Annexe C, 61-62, Dietsche War. en Belf., a. c. blz. 89, 92.

In deze tombe zijn verschijde reliquie, als van B. Abundus, B. Godefridus, B. Bonifacius, B. Arnulphus, B. Gulielmus, B. Luduvigis ende andere (1).

Zooals men ziet, de naam (juist de eenige vrouwennaam!) wordt weer geschreven met den uitgang, niet van **Helewidis** of **Helwigis**, maar van (Ha-) of (He-) **duvigis.**

Dom GUYTON had deze namen geschreven gezien op de muur van die kapel; het hs. van Villers vermeldt wel als op de muur geschreven het latijnsche opschrift van de translatie der relikwieën, niet echter de namen der heiligen zelf.Toch zal het hs. die namen ook wel hebben opgeteekend van den muur; en heeft de schrijver ervan **Luduvigis** gelezen, waar dom GUYTON **Leduvigis** gelezen had.

Hoe is deze gedeeltelijk verkeerde lezing van beiden te verklaren?

Want dat hier een verkeerde lezing moet aangenomen worden staat vast. Immers geen **Luduvigis** of **Leduvigis** komt er voor onder de heiligen in 1269 bijgezet.Toch is er in beide oorkonden van deze heiligen spraak. Zoo moet ook een naam van die heiligen bedoeld zijn; en dat is onmogelijk een andere dan **Helewidis** of **Helwigis.** Wij beginnen reeds te vermoeden, hoe de verkeerde lezing moet onstaan zijn : l toch in Middeleeuwsch schrift wordt juist geschreven als het staande been van h; daaruit volgt al dat H als L gelezen werd, omdat de bochel van H onduidelijk geworden was

Wij weten niet hoe oud dit schrift was: doch waarschijnlijk werd het vervaardigd ten tijde van de translatie der relikwieën, 1599. Einde 18e eeuw waren de letters eenigszins uitgewischt.

Wat heeft er nu oorspronkelijk gestaan? — Twee

(1) NIMAL, — «Eglise de Villers, Et. hist. et arch, avec en appendice un man. du XVIIIe siècle, décrivant les sépultures, Bruxelles, Osc. Schepens, 1904, bl. 53. De verzen zinspelen op de translatie der gebeenten onder ab. ROB. HENRION, den 17en Januari (St-Antonius feest) 1599. Deze abt had alle gebeenten in ééne tombe samengebracht. Onder de Fransche Revolutie zijn ze spoorloos verdwenen. Daar de relikwieën der Gelukz. JULIANA van Cornillon er ook bij vermengd waren, werden in den loop der 19e eeuw herhaalde pogingen aangewend om ze terug te vinden; doch alles bleef vruchteloos.

vormen schijnen alleen mogelijk te zijn: **Heduvigis** of **Haduvigis.**

Welnu, **Heduvigis** kan de verkeerde lezingen niet verklaren. Stond er **Heduvigis,** en bleef van de **h** alleen **l** nog zichtbaar, dan moet er tusschen **l** en **e** eenige afstand worden aangenomen voor de bochel van h, waar dan iets anders zou tusschen gelezen worden. Stond er een **e,** dan kon die niet u gelezen worden. Wij mogen ten minste veronderstellen, tot het omgekeerde blijkt, dat de monnik van Villers, die gelast was met het opteekenen der grafschriften, goed lezen kon.

De eenvoudige verklaring, die zoowel **le** als **lu** uitlegt is: dat er oorspronkelijk stond **ha** ; de dikke streep van de bochel van **h** werd gevoegd bij het dotje en den buik van **a** en werd zoo **le,** terwijl de rug van **a** met de daar nevenstaande dikke neerhaal van **d** verward werd. De monnik van Villers heeft de dikke streep van de bochel van **h** gevoegd bij den buik en den rug van **a,** en zoo ontstond **lu:**

had — led — lud.

En zoo schijnt de oorspronkelijke vorm wel Haduvigis te zijn geweest: alleen die graphie Haduvigis legt uit, hoe dit, na afslijting der fijnere trekjes, in de 18e eeuw te gelijk **Leduvigis** en **Luduvigis** kon gelezen worden.

Zoodat ook te Villers de naam **Haduvigis** werd gespeld. De monniken, die dit opschrift in 1599 vervaardigden, hebben behalve het relaas met **Helewidis en** het opschrift met **Helwigis,** nog andere oorkonden gehad, waarin de naam **Haduvigis** werd gespeld.

Men zou mij kunnen opwerpen, dat ik niet mocht beginnen met een verkeerde lezing te veronderstellen. Hierop heb ik reeds geantwoord: dat ik er wel toe gedwongen was, vermits geen naam **Leduvigis** voorkomt onder de namen der in 1269 bijgezette heiligen en dezen toch bedoeld waren. Wil men nu dat er toch **Leduvigis** stond (wat dan nota bene, toch de monnik verkeerd als **Luduvigis** gelezen heeft), dan moet verondersteld, dat in 1599 de vervaardiger van het opschrift zelf reeds een anderen vorm heeft gekend, — waaruit **Leduvigis** moet verklaard: die oudere vorm nu was zeker niet **Helewidis** noch **Helwigis.** Het kon, ja, **Heduwigis** zijn; maar dan moet toch ook al weer

aangenomen, dat de bochel der **h** verdwenen was, en de man van 1599 er niets voor in de plaats heeft gelezen; ook dan is de vorm **Haduvigis** nog geschikter, om zijn lezing **leduvigis** uit te leggen.

De verklaring echter, die wij hebben gegeven en die beide lezingen behoorlijk uitlegt, is wel de meest natuurlijke. In alle geval schijnt het vast te staan, dat ook te Villers de naam **Haduvigis** werd geschreven.

Zoodat ook van dien kant onze hypothese nog gesteund wordt.

Is ze daarom zekerheid geworden?

Reeds vroeger hebben wij bezwaren aangebracht; bezwaren echter, waarop het antwoord niet zoo moeilijk valt. Het voornaamste, de ongelijkheid in de spelling, konden wij hier nog verder ontzenuwen.Men denke ook steeds daarbij, dat onze oorkonden alle latijnsche zijn: en dat dus de spelling van den dietschen naam **Haduwigis** kon verlatijnscht worden door den vorm van een bekenden naam **Heduvigis.** Of kon de ware naam niet HEDWIGIS geweest zijn, die dietsch, brabantsch, HADWIGIS uitgesproken werd?

Een ander bezwaar echter moet ik hier nog aan toevoegen:

In het leven van MARIA VAN OIGNIES hebben wij reeds een jonge **incluse** ontmoet, met den naam **Heldewidis:** deze had lange jaren de vriendschap van Maria genoten en was door haar opgeleid geworden in het beschouwende leven (1). Ik had mij al vroeger afgevraagd of deze HELDEWIDIS soms onze HADEWYCH kon zijn. Maar nu rijst nog een andere twijfel: zou het niet deze HELDEWIDIS zijn, die in 1269 werd bijgezet, niet onze HADEWYCH? Of indien al onze HADEWYCH toen bijgezet werd, kan zij dan met die HELDEWIDIS vereenzelvigd?

En hierop is het antwoord moeilijk, ja, onmogelijk met de gegevens waarover wij beschikken kunnen. Van die jonge inclusa HELDEWIDIS is verder niets bekend. Toch mogen wij er hier op wijzen, dat de HELDEWIDIS **inclusa** was van **Willembrouck,** niet van S. Cyrus, parochie van Nijvel.

---

(1) Over haar heb ik in mijn vroeger studie al gehandeld, bijzonder blz. 95 van den overdruk.

Natuurlijk heeft die HELDEWIDIS, die in 1201 een jonge inclusa was, nog wel tot omtrent 1260 kunnen leven. In verband hiermee moet ik doen opmerken, dat de stervenstijd dier **Helwigis de So Cyro,** dien ik uit de chronologische orde der te Villers bijgezette heiligen had gemeend te mogen stellen na 1258, jaar van JULIANA de Cornillon's afsterven, toch niet zoo zeker is; daar het mij later gebleken is, dat de chronologische orde niet zoo vaststaat: zij kan tusschen 1258 en 1269 gestorven zijn, maar ook vroeger. Is zij identisch met onze HADEWYCH, dan is zij eerst na 1260 gestorven.

Wat ik nu zelf ten slotte over de hier verdedigde stelling denk? Wat op mij bijzonder indruk blijft maken is het volgende: Alles had er ons toe gevoerd, HAD. te zoeken in de begijnenbeweging van omtrent het midden der 13e eeuw, in Brabant. Welnu, dan is het zoo goed als zeker ook, dat THOMAS van Cantimpré zulk een vooraanstaande vrouw heeft gekend. Waarom heeft hij dan over haar niet geschreven? Omdat ze nog leefde. Intusschen toch heeft hij zich moeilijk kunnen bedwingen om geheel over haar te zwijgen. Enkele malen derhalve heeft hij al over haar gesproken: eenmaal reeds een algemeene schets van hare volmaaktheid ontworpen. Want, heeft hij haar gekend, dan heeft hij over haar gesproken alleen op die plaatsen, die wij hebben aangehaald. Deze plaatsen, we zagen het, laten zich zonder geweld, met HAD. in verband brengen. En de waarschijnlijkheid, dat HAD. daar bedoeld is, stijgt nog door die beschouwing: dat Thomas, die haar zeer waarschijnlijk gekend heeft, dan ook juist op die plaatsen over haar heeft kunnen spreken. En dat THOMAS onze HAD. gekend heeft, zetten wij niet allen als à priori hoogst waarschijnlijk, voorop; maar wordt, dunkt mij, ten minste duidelijk ook genoeg bevestigd door de vrouw met de gave der talen, die moeilijk iemand anders dan HAD. kan zijn geweest.

Als ik nu dit alles te zamen overschouw : Thomas, HAD. gekend hebbende, heeft ook waarschijnlijk haar wel enkele malen vermeld; zoo al, dan in de drie aangehaalde plaatsen, die trouwens ook aanduidingen genoeg bevatten om er HAD. in te erkennen;

zoo dit het geval is, dan heeft HAD. te Nijvel geleefd als **magistra beghinarum**, omtrent 1260; juist in dien tijd wordt een vooraanstaande begijn te Nijvel aangetroffen, met den naam **Helwigis, Haduvigis**, zoodat wij langs al die omwegen op de eenige **beata Haduwigis** uit de ME. uitkomen, — als ik dat alles overschouw, zeg ik, dan voel ik me soms sterk geneigd, om deze vereenzelviging van HAD. met de HADUWIGIS van Nijvel als zeker aan te nemen.

Aan den anderen kant ben ik me wel bewust dat de historische werkelijkheid zeer complex is. Het beslissende feit dat allen twijfel wegneemt is intusschen nog niet gevonden.

Wat mij meest vertrouwen geeft is wel, de wijze waarop de feiten zich steeds als van zelf in de hypothese zijn komen schikken, hoe vreemd die soms bij de eerste ontdekking aandeden. Zoo b.v. had ik nooit aan den hoogen ouderdom van HAD. gedacht; toen ik dan, door mijne hypothese geleid, tot die ontdekking kwam dat ze wel zeventig, misschien tachtig jaar oud zou zijn geworden, werd ook veel in HAD.'s werk voor mij duidelijk. Zoo ook bevreemdde 't mij eerst, geleid te worden naar Nijvel, een waalsche stad; maar toen ik dan verder ontdekte welk een cosmopolitisch midden Nijvel is geweest, zag ik, dat ik bij een voor HAD.'s werking uiterst passende stad was aangekomen. Ook had de ontleding van HAD.'s werk mij er toe gebracht, tegen de gewone opvatting in, te beweren dat HAD. niet in een abdij of een klooster, maar in de extatitsche vrouwenbeweging moet gezocht worden. De feiten uit Thomas afgeleid zijn dit komen bevestigen. En daar vind ik nu bij RUYSBROECK zelf nog een bewijs, dat ook die opvatting tot zekerheid maakt.

Dit steeds aangroeiende vertrouwen wil mij nu nog bijblijven, dat wij op 't goede spoor zijn geraakt. — Toch zullen wij voorloopig nog best doen, aan de hypothese HADEWICH = **Hadewigis** van Nijvel geen zoo stelige zekerheid toe te kennen, dat we daardoor zouden verhinderd worden HADEWYCH nog elders dan te Nijvel te zoeken.

Echter, buiten de extatische vrouwenbeweging van de 13e eeuw in Brabant zal HAD. wel niet aangetroffen worden. Zooveel ten minste dunkt mij zeker.

Misschien was HAD. geboren in de laatste jaren der 12e eeuw: 1180-1190. Hoogst waarschijnlijk uit een adellijke familie, van Antwerpen. De castellani de Antverpia waren in de 13e eeuw de heeren van Diest: te Zeelhem, in een klooster gesticht door de heeren van Diest, worden hare werken bewaard en de overlering onderhouden van haar afkomst de Antverpia. De heeren van Diest waren verwant met de heeren van Breda, zoodat HENDRIK van Breda HAD.'s oom kon zijn. Haar vroegste opvoeding ontving ze in een door en door dietsch midden. Van haar prilste jeugd af,had ze zich op de Minnebeoefening toegelegd.Wanneer en waarom is zij naar Nijvel gekomen?... Was zij bevriend geraakt met het huis de Gravio, dat ook met het huis van Diest in betrekking stond? Was zij aangetrokken geworden door de faam van GUIDO, den lateren presbyter beghinarum, den schoonbroeder van Maria van Oigneis? Viel haar komst te Nijvel, omstreeks het begin der 13e eeuw, samen met de organiseering van het begijnenwezen te Nijvel, waar, volgens THOMAS van Cantimpré de religiositas beghinarum in 1207 tot stand kwam?

Veel tegenspraak hadden de begijnen te Nijvel aanvankelijk te verduren. IJverige geestelijken, als Jacob van Vitry, Joannes de Lira, beijverden zich voor haar bij het Roomsche hof,tot eindelijk in 1215 grooter veiligheid kwam. Hoewel de begijnen te Nijvel zoo sterk aangroeiden, dat omstreeks 1260 haar getal twee duizend bereikte en reeds omstreeks 1230 het getal der parochieën aanzienlijk moest vermeerderd worden, toch schijnen ze later dan elders van den vorm der beghinae disciplinatae, die afzonderlijk of in kleine groepjes onder een gemeenzame leiding en tucht verspreid woonden,tot dien der beghinae clausae in eigenlijke begijnhoven samen verblijvende te zijn overgegaan. Tot misschien omstreeks 1270-1280 leefden de begijnen er nog in de nabijheid der parochiekerken en gasthuizen, in kleine vergaderingen, waarvan waarschijnlijk de meeste clausuur hadden. Toelating voor die vrome vrouwen, bijzonder van Nijvel,om bij elkander in kleine geestelijke gemeenten te wonen en elkander door geestelijke opwekkingen te mogen aansporen, had Jacob van Vitry in 1216 te Rome voor haar verkregen. Iutusschen werden zulke

in kleine gemeenschappen samenwonende begijnen onder clausuur ook reclusae geheeten, of **beghinae inclusae.** In 1272 nog verleende Gregorius IX toelating aan de begijnen en reclusae van de parochiën Gouthal, H. Graf, H. Jacob, H. Syrus te Nijvel om ten tijde van interdict met gesloten deuren mis te hooren.

Eerst wat later werd te St-Syrus een eigenlijk begijnhof opgericht.

Tot omstreeks 1260 heeft HAD. dan te Nijvel geleefd, waar zij aan 't hoofd der vrouwenbeweging was komen te staan. Zij overleed tusschen de jaren 1260-1269, in geur van heiligheid: de monniken van Villers verlangden haar gebeente te bezitten, dat in 1269 plechtig naar hun abdij werd overgebracht, — waar het tot aan de fransche revolutie berustte.

Zoo stel ik mij, in breede, algemeene lijnen, HAD.'s leven voor. Misschien zal de tijd eens komen, dat wij deze schets verder zullen kunnen aanvullen.

Dr JOS. VAN MIERLO, JUN, S. J.
Drongen.

Uit : " De Ziel en de Wegen van Waldo ".
I.

WALDO'S GODLOOCHENING. (1)

Waldo raapte wat steenen van zijn ouderlijk huis tezamen en ze hebbende gestapeld tot een hokje, wat hooger dan 'n doodskist maar gansch van dien vorm, legde hij zich daaronder.

Het was immers in den dalenden avond en daar Waldo zijn ouders en zijn jongere zus had begraven en ook het werken der handen niet gewoon was, zoo was hij zeer vermoeid. Daarbij, de kolfslag op zijn bovenhoofd was geweldig ruw geweest.

Door de reten van zijn stapelhokje vlogen stralen binnen van den wind, van denzelfden wind die hier en ginder de laatste vlammen van den stedebrand dooreensloeg. En Waldo's oogen, die star openstonden als oogen van een pas gestorven man, begonnen te snerpen.

Toen kroop hij buiten en gedachteloos stond hij recht. Er lag in zijn gelaat, dat heerlijk van snede was, nauw een trek die hart of geest verried. Zijn mond stond genepen of hij nooit was open gegaan, de hoeken met een snok naar onder, en de groote,

---

(1) **Nota ter verklaring.** Waldo wordt onder de droefenis van oorlogswee godloochenaar. Hij gaat op zwerftocht om te zoeken het waarachtige leven. Zoo belandt hij in het land der wetenschap, in het land der kunstenaars, het land der wijsgeeren, het land der sociologen en vindt in geen van alle het Leven. Dan zal hij zich maar toeleggen op sociale actie om het leed te lenigen van zooveel menschen die lijden zooals hij. Hij predikt een materialistisch sociaal program. Met succes. Doch zelf ziet hij in en voelt de leegte van zijn leer; hij bekent zijn onmacht en trekt zich terug, verlaten, verslagen. Daar treft hem de genade die door geen wetenschap of kunst maar door ootmoed wordt verworven. Na jaren afzondering en zelfvorming treedt hij weer op in een christen sociale beweging; zonder succes. Hij wordt gesteenigd, maar hij zingt al stervend zijn «Zegelied van het Leven». Uit dit boek in bewerking verschenen verspreide fragmenten in Pogen en Het Vlaamsche Land.

zoo donkere ballen van zijn oogen hadden geen beteekenis in. Ik zie zijn hoofd op het verduisterende rood van den westerschen einder — want een klein uur tevoren, terwijl Waldo zijn derde graf, dat van zijn zusje, dekte, was de zon gestorven — ik zie zijn hoofd op den westerschen einder, met de klissen, opstaande, waarin 't bloed is gestold, als een bonkigen Indianenkop waarvan de siervederen verzengd zijn.

In eene groote ronde omheen Waldo lag de verwoeste stad. Haar uiterste brokkelmuren, nergens hooger dan een meter, teekenden de grillige lijnen van de horizonten zwart op het zèer donkere blauw van den hemel. De laatste vlammen waaiden geel hier en ginder, en de jongeling stond in eenen afgrijselijken tuin waar de goudene bloemen van den brand, die den ganschen dag in den hemel hadden gebloeid, onder den avond nederrezen in de ruinen. Boven de muurhorizonten dansten nog even de helmen van wegdravende ruitersoldaten. De firmamenten vonkelden van diamanten licht. De stanken van verbrande lichamen stegen naar de sterren maar zij waren onrein en genaakten haar niet. De draf van de ruiters sloeg uit de aarde het geluid van een verre doodstrom.

Met dit visioen van de dood in het glas der oogen, als een woestijn waar de steden hadden gestaan maar waren tot puin geslagen, de stralende van zijn ideaal, de roode van zijn liefde, de guldene van zijn geluk, zoo was Waldo's ziel: in de **eindige** woestijn van zijn vaderstad een **oneindige** woestijn.

Waldo had geen gedachten, geen traan. Toen al het rood uit den hemel was en de bloemen van den brand in de puinen waren uitgebloeid, en ook de aarde en den hemel woestijnen waren,de eene bruin en de andere blauw, vol diamanten, kroop Waldo in zijn stapelhokje trug — naar den vorm een doodskist — en hij legde zijn gewond hoofd op een steen.

De paardenhoeven sloegen den laatsten roffel op de aarde, de doodstrom, en het was onbegrijpelijk hoe Waldo toen insliep. De wonde begon weerom te bloeden en de steen van het ouderlijk huis werd in den nacht gansch rood.

Zoo, gelijk hij zijn ouders onder zijn oogen had

zien vermoorden en Elza, zijn kleinere zus, zoo sliep hij. Hij was dan vastgeboden, want hij had zijn geliefden in het eerst verdedigd. Soldaten hadden zijn vader eerst doorstoken en deze zeeg ineen langs den muur; dan zijne moeder doorstoken en deze zuchtte en zeeg ineen langs den muur; dan zijn kleine zus gegrepen en Waldo zag en gaf een razenden ruk, want hij wilde dat men haar liever eerst vermoordde dan... en hij werd met een kolf op het hoofd geslagen,maar was weer tot bezinning toen zijn kleine Elza doorstoken werd. En bij die drie moorden was er geen vim in hem verroerd... alleen was hij koud geworden, zeer koud, alsof hij opeens al zijn bloed ware verloren.

Gelijk hij zijn ouders zelf begraven had en Elza, zijn kleine zus, zoo sliep hij. Waar had hij dat houweel gevonden? Hij had gegraven als een daglooner, en met diens onverstoorbaarheid, alsof de heele arbeid hem niet aanging. Er was geen blos gebracht op zijn wang en geen druppel zweets van al dat zwoegen. Hij had in de drie kuilen de drie lijken neergelaten, op elk voorhoofd een rustigen zoen gelegd — want hij wist dat het vader was en moeder en zusje, zusje in den derden kuil, en dat hij hen moest zoenen — en de kuilen gedekt, teekenend ten slotte in den drogen grond op de respektievelijke graven drie woorden: Vader, Moeder, Elza», met een zeer klein kruisje boven elken naam. Met den wijsvinger had hij dat geteekend. Dan was het dat de zon stierf.

De stilte van de nachtelijke uren was gezeten in de woestijnen van aarde en hemel en de matte slag van Waldo's hart verjoeg haar niet, maar telde haar stonden. Het was een levend hart dat op een gestorven hart ligt en klopt.

Zoo sliep Waldo: de nekspieren stram, het schoone gelaat onvertrokken en het grafzand-bevuilde elpenbeen van zijn magere handen over de koude borst... De steen van het vaderhuis werd rood geverfd in den nacht.

Als de hemelen openscheurden ter hoogte van den einder over de heel lengte van het Oosten, om door te laten de geweldige opvaart van het licht, bleef de stilte gezeten in de klare woestijnen en de slag van

zijn hart ontwekte Waldo niet. Maar er kwam zulk een warme straal liggen op het bovenhoofd van den jongeling dat zijn breede wonde, verwarmd begon te snerpen... en toen ontwaakte hij.

Zoo traagzaam als het openluiken van zijn oogen werd zijn bewustzijn wakker; volle besef had hij niet vooralsnog. Doch hij begreep dat hij verbleef in en onder de woestijnen van aarde en hemel, dat hij geslapen had na de begrafenis van vader, moeder en kleine zus, onder de steenen die hij gestapeld had tot een doodskist. Dat zijn geliefden dus vermoord waren naast hem, voor hem, onder zijn oogen. Was het daarvan, in zijn oogen, die starheid, die versteende pijn?

En hij begreep dat die moorden hadden geledigd gelijk drie kamers van zijn hart, want nu was het hem of er maar eene kamer van zijn hart meer op en neer joeg van bloed: zoo zwak werd de klop. En dat hij zijn hart had begraven, zijn hart, dat begreep hij. Hoe was dat alles zoo plots gebeurd? Och ja, het was zoo natuurlijk geschied, zoo natuurlijk... maar met woorden van menschen zou men spreken van onmenschelijkheid, van wreedere wreedheid dan wreedheid van luipaarden. — Maar zoo was het gebeurd: oorlog opeens in het land, gevechten in de stad en de stad in brand en na de gevechten de moorden. Natuurlijk was dat alles geschied. En nu stond hij, in de zonnestralingen van eenen nieuwen dag ; den dag te voren heeft hij begraven al wat hij liefhad; hij draagt de ruïnen van zijn zielesteden op de ruïnen van zijn vaderhuis waar ringsom zijn geboortestad in puin ligt. En Waldo zeide:«ruïne mijn heele ziel». Zijn oogen kregen een donkeren gloed, begonnen gelijk te branden, en terwijl hij knielde voor de drie graven die hij liefhad weende hij, maar rustig, voor de eerste maal.

Hij dacht aan het morgengebed, daar moeder hem dat geleerd had en moeder hier bij hem lag met haar doorstoken hart. Maar er kwam iets vreeselijks in zijn hoofd, en Waldo verstond zeer goed dat het vreeselijk was, maar ook dat het even natuurlijk was als die moorden daar en die begrafenis.

En als een razend sarcasme begreep hij de woorden van dat gebed... Ik dank u dat gij mij bewaard hebt

dezen nacht... en... bewaar mij, zoo smeek ik u, in dezen nieuwen dag.

Omdat de menschenstem van uit de diepte der zee tot de stranden niet doorklinkt; omdat de dorstigen moeten verdorren als de oasen toch bronneloos zijn; omdat een Wezen geen Niét voortbrengt en in het Niet het Wezen wordt geloochend... om al die redenen werd voor Waldo dit gebed zinloos en ijselijk ijdel.

Maar hij zou dat nog vreeselijker voelen. En het was even vreeselijk op Vaders en Moeders en Elza's graf te knielen, als, knielend op dat graf, het morgengebed uit te spreken als een sarcasme. Maar Waldo zag dat zijn gedachten onduidelijk waren en, wie wist het, niet recht... en het vreeselijke in zijn hoofd werd een vreeselijke vraag en hij begon weerom te weenen, maar zeer rustig... En de vraag was: «Droom mijn heele leven tot heden?» En de zekerheid was: «Ruïne mijn heele ziel».

Waldo zag op naar den groeienden morgen en zooveel zilver was er in hemel en aarde nog nooit geweest.

Zoo rees de bloei van verscheidene dagen, blos in de luchten en goud op den grond. Geen enkele wolk durfde, van ontzag voor die schoonheid, den einder over. De daver van duizenden kanonnen sidderde door het machtige lichaam der aarde; hier en daar in de puinen rezen wat steenen beneden of barstte het fundament van een bouw; op een middag bezweek het keldergewelf van een groot hotel. Reuzige legers trokken over de vlakten, die in razige gevechten veel bloed vergoten en het land veroverden. Daar Waldo voor legers onverschillig bleef en de dood hem klaarblijkelijk geen leed was, werd hij niet vermoord, noch men sleurde hem weg. Hij zocht in de puinen, in de kelders, het voedsel voor elken dag, zeer weinig voedsel. Bijwijlen was zijn geest helder als de helderste der middagen en mat hij de volledige dracht van al wat zijn leven overrompeld had in dien eenen dag. Door de woestijn van zijne ziel, gelijk aansluitende karavanen, renden dan zijn drijvende gedachten en de stormen van zijn hevig gemoed. In den avond was hij droef om te sterven en hij lag te staren in het duister

van zijn stapelhokje op de vraag en de zekerheid : «Droom mijn heele leven tot heden?» «Ruine mijn heele ziel». De wonde op het bovenhoofd was toegekorst.

Als vele legers het land hadden veroverd, kwamen uitgeleden menschen terug die, gebroken-rugs, zware pakken droegen of, gelijk trekdieren ingespannen, beladen wagens trokken. Zij zochten in de puinen de plaats hunner woonsten en wat zij spraken of baden was vragen om wraak. Zij zuchtten onder onnoemelijk wee.

Waldo had de eerste menschen gezien door de reten van het stapelhokje en hij had zijne voeten ingetrokken daar zij zichtbaar waren; en in de eerstgevallen duisternis had hij meer steenen van zijn ouderlijk huis tezamengeraapt, ze opgehoopt tot zijn hokje geleek een van de duizende puinhoopen, en hij legde zich daaronder. Hij had immers voedsel voldoende en voldoende papier gevonden. Nu was het bij donker alleen dat hij op de drie graven ging neerzitten en dagelijks de namen uitwrijven en ze dan weer herteekenen — het kleine kruisje erboven — «Vader, Moeder, Elza».

En hier volgt wat Waldo neerschreef, deels in het daglicht, deels in het donker, met gesloten oogen, drift in de schrijvende hand.

Er zijn weeën die star zijn en woordeloos. Ik heb ze gekend, die de droefheid tot bloed heb gehad dagen, dagen, dagen aaneen... dagen vol zon maar donkerder dan al de eeuwige dagen der hel.

Er zijn woorden van wee die zinloos zijn en gevoelloos als verlatene rotsen. Ik ken ze niet, die mijn ziel heb voelen losrukken, al de vezels los. Ik ruk die woorden uit hoofd en hart, zooniet, me dunkt, zoude ik sterven; ik span mijn ziel over het kleine vlak van dit papier, maar uitgerokken door verdriet, heeft ze de oppervlakte van alle woestijnen en steppen.

Ik heb de zaaiers zien stappen en van hun breed gebaar zag ik de velden geweldig overheerscht en de zaden zag ik vallen en ik wist ze sterven en ik zag ze verrezen tot eenen groenen oogst waarvan de zon een gouden oogst heeft gemaakt. Ik was toen een

kind en wandelde door dat goud langs wegen die zilver waren van zand en van zon en ik liet door het goud mijn twee handen glijden. De maaiers maaiden dat goud omneer en de winters werden doorroffeld door de dorschers; en van de vrucht uit den gouden oogst heeft vader gekocht en moeder mij gevoed (Vader en moeder liggen begraven op drie meter afstand van den steen waarop ik schrijf) dat was het leven van het graan. Ik weet dat het graan zijn leven heeft en zijn levensloop die niet verstoord wordt.

De schoone boomen werden geplant, zij waren van vingerdikte. De blijde aarde spoot hun haar sappen in en de schoone boomen rezen van weelde de lucht in, manshoogte, huizenhoogte en hooger. In de Lente hieven ze hun kruinen als kronen tot ze stonden over veel vlakten heerschend als vorsten. De stormen randden hen aan maar ze zwierden trotscher hun kroon en ze zongen luider den hymnus der kracht. De Herfst beet hun blaren af en men zei dat ze, naakt wanhopig waren; maar ik zag ze heerschen gelijk geraamten van groote vorsten heerschen over hun volk. De menschen hieuwen hun voeten af,verminkten hun heerlijke gestalte, zaagden balken en planken uit hun stam. Zij lieten ze heerschen als gebinten van kerktorens en van de daken der woonsten (Ik heb er onder gewoond tot mijn 21e jaar; nu heb ik wat steenen van ons huis gestapeld, eerst tot een doodskist, daarna tot een puinhoop, want er kwamen menschen; en daaronder schrijf ik dit) Zoo was het leven en het doel van de boomen. Ik weet dat de boomen hun leven hebben en hun levensloop die niet verstoord wordt.

Ik heb de hemelen van schier elken avond aangestaard als de verstrooide lichtheiren der sterren opdaagden uit het duister in hun glans. Van de orde waarin ze optrokken, al de banen door en over van de ruimten, begreep ik geen iota; maar ik weet dat ze hun tochten in vaste rangen afleggen want anders waren ze al eeuwen te hoop geloopen. En ik zie de reizen van de zon en de wentelingen der aarde en de maan zie 'k ontsteken en uitdooven, die de lamp is van onze nachten. De jaargetijden verdringen elkaar om — bepaalde maanden lang — voor mijn oogen te staan met hun prachten te prijk in landen en lucht.

Ik weet dat de stroomen uit bronnen springen en de bronnen worden gevoed door de zee. En de stroomen zijn de wateren wegen naar de zee en van de zee gaat het water naar de bronnen.

Ik weet orde in wat er leeft onder mijn oogen, en het heeft zijn levensloop die niet verstoord wordt. Ik weet orde in wat levenloos beweegt en het heeft de bepaling van zijn beweging in zich.

Er is de mensch die dat alles begreep en hij besefte dat hij boven dat alles verheven stond. Want die dingen begrepen zich zelve niet, noch hun leven noch hun levensorde. Zijn moed groeide hoog en zijn gedachte klom boven de dingen en zag den zetel der Macht die het leven moest hebben gegeven en dat leven geordend. Ik zeide den naam van God en mijne Moeder leerde mij Hem beminnen (ik zeide reeds waar mijne moeder begraven ligt) en mijn verstand heeft hem erkend.

Ik was een mensch die zijn leven had geordend en daarvan den loop geteekend gelijk lijnen worden getrokken op de kaarten der aardrijkskunde. Ik laaide van hooge vlammen der liefde, had de oogen der droomers die de dingen en de toekomst grooter en schooner zien, had de drift van de daden die werven om de gedroomde schoonheid.

Ik wandelde door het goud der menigvuldige oogsten Vader en Moeder en zusje rond mij.. De granen en de boomen groeiden waar ze geplant waren en in den hemel toog in eendere rangen hetzelfde starrengezelschap. Moest mijn leven niet groeien midden de levens die het plantten, naast het leven met het mijne geplant?

Kijkt: goud is het graan, de boomen zwieren hun kronen, de lichte heiren der hemelen zijn in optocht. Maar gebroken ligt menschelijk leven, de loop van een menschelijk leven verstoord.

Mijn vader was niet arm en ik minde zijn geld om mijn studie. Gij weet dat ik van alles nog amper een steenen dooskist heb kunnen stapelen.

Ik droeg de liefde van drie menschen, gaf aan drie menschen mijn eigen liefde. Zij waren de drievoudige zuil waarop mijn leven rustte. Menschen hebben die zuilen omgestooten...

Hier kan ik bijna niet verder; ik duw gaten in het papier; mijn hand trilt en de steen waarop ik dit schrijf. Ik wou zoo graag hebben dat Moeder hare handen op mijn voorhoofd lei. Maar ik heb Moeder begraven.

Granen sparen granen, boomen sparen boomen, en sterren sparen de sterren. Menschen echter dooden menschen. Ik heb de Al-Macht erkend die de orde moet hebben geordend. Heb ik gedoold of gedroomd?

Die me leven laat maar uit mijn handen rukt bezit waar zonder ik niet kan leven;

Die me te stijgen heet en de ladder afzaagt onder de sport waarop ik sta;

Die me liefde bewijst en me slaat met een haat waarvan ik duizel als ik nadenk;

Die zijn zegen legt over mij en mijn hart middendoor klieft;

Die mij de orde leert en den loop van het leven en de orde dooreenschudt als een schaakbord en onder mijn voeten afgronden boort;

Onze vader die in de hemelen zijt! Mijne Moeder heeft het mij geleerd die ik daar begraven heb;

Als hij gedaan heeft wat hij deed is hij niet God.

Deed Hij niet wat mij gedaan is dan is hij niet God.

Hij heeft mij gedragen in zijn hand,me getild naar de hoogte van zijn Hart en Hij slaat me op rotsen te pletter.

Menschen hebben menschen vermoord, volkeren wurgen elkaar.

Dien ik erkende als Ordenaar der orde heeft Hij tot «orde» gesteld van de menschen dat ze de orde verbraken?

Dien ik erkende gezeten ten zetel der Al-Macht heeft Hij geduld dat al zijn harmoniën tot wanordeiljkheden verwrongen, den hoon opbraken naar zijn Al-Macht, zoodat de geesten die oprecht zijn verbijsterd staan en de harten zingen, liederen van vermaledijding?

Onze Vader die in de hemelen zijt, hebt gij, mijn heilige moeder bedriegend, haar doen leeren aan Waldo, een gebed dat bij haar sterven een vloek moest worden...

Een vloek die hem foltert als de marteldood, onze Vader die in de hemelen zijt.

Onze Vader die in de hemelen wààrt... De hemel was van moeder en mij... moeder had mij den hemel gesticht.

Onze Vader die in de hemelen zijt Gij bestaat niet.

Hadde 't gegolden om den laatsten druppel van mijn bloed, nog hadde ik, me dunkt, dat woord geschreven. Hoe is het nu alsof de aarde zich opricht als een stervende op zijn sponde, en de hemelen deinzen om dat woord niet te zien.

En nu heb ik dat ijselijk gevoel van ledigheid en mijn uitgerokken ziel wordt eindeloos eenzaam als de zandvlakten van Azië. Ruïne mijne heele ziel.

Al de krachten van mijn liefde, gewassen tot hun innigste macht, zijn tot haat verworden en mijn hechtste zekerheden tot ontkenning. Ik ben een mensch die zijn en hebben op zijn handen ging dragen, maar de wereld is leeg en zijn hemel verwoest en hij weet niet waaraan hij zich geven kan.

Nu slaat mijn hoofd met eenen snik op dezen steen van mijn vaders huis neer en wie is er in aarde of hemel die een lid om mijn snikken verroert.

Ik wou dat moeder hare handen op mijn voorhoofd lei...

Zoo schreef Waldo deels in het daglicht, deels in het donker, drift in de schrijvende hand. Daar zijne ziel ledig was van God en van de menschen zoo viel hij in een zeer diepen slaap en gij zoudt gezegd hebben dat hij nooit meer ontwaken ging. Maar hij ontwaakte in den laten morgen gelijk een mensch die even verstrooid is geweest en iets vergeten heeft aan zijn werk. Waldo greep dat potlood weer en zijn geschrift was zeer schoon:

« Uit veel duisternissen ben ik haastig ontwaakt, Helena, daar gij nog komen moet en ik u bemind heb gelijk Elza mijn kleinere zus, zeer rein, Helena, en niet gelijk verliefden waarvan ik soms in de boeken las. »

En terwijl Waldo dit schreef in zeer schoon geschrift had hij niets opgemerkt van de zenuwachtige

stappen rond zijn steenhoop in de puinen van Vaders huis. En hij had dit nauw geschreven of er werd geroepen, tweemaal, angstig, Waldo, Waldo. En het was de stem van Helena.

Toen vloog Waldo recht met een geweldigen ruk, oplichtend het halve gewelf van zijn steenhoop. Deze viel in en zette hem vast tot boven de knieën in de steenen en Waldo stond daar bestoven van steengruis en verpoederde kalk en het gelaat zeer bleek.

Helena was een meisje van Waldo's jaren en zij had de schoonheid van al de zuivere zomers. Waldo zag de rijzende zon om haar hoofd en hare ranke schaduw was naar hem toe gevallen.

Er waren drie,vier vreemde stonden want niemand sprak.

« Wij hebben de stad van verre zien branden. Het was een vreeselijke donder van kanonnen. Pa en Ma waren zoo bang om u allen... oh wij waren zoo bang. Wat is er gebeurd, Waldo? »

Zij sprak dit met het zilveren geluid van eene fijne klok maar even gevoelloos.

Toen werd Waldo zeer koud en hij werkte zich los uit de steenen, gaande daarna met Helena drie meter verder tot de drie graven. De wind had de drie namen en de drie kruisjes uitgewaaid en Waldo herteekende ze. Hij was gelijk bij den moord en bij de begrafenis; geen enkele trek van zijn gelaat gaf beteekenis aan. Helena was op de knie gezonken. De jongeling stond recht en, alsof hij alles verteld had, schoon hij nog geen woord had gesproken, zag hij omlaag, zoekende naar Helena's oogen om hun antwoord. Hij zag alleen de trillingen van haar overwelig blonde hoofd want zij weende in een deftig zakdoekje.

Zoolang de deftigheid dat toeliet weende zij, onderwijl Waldo star stond en roerloos, juist zoo roerloos als bij den moord.

Zij was dan opgestaan, de oogenranden wat rood en sprekende zinnen die zuchten geleken gelijk er alleen worden gesproken in groote droefenis. En zij vroeg dan weder hoe dat alles gebeurd was en Waldo vertelde dat alles en een paar malen onder het verhaal dreigde zij weder te weenen.

— «En is dit alles wat er overblijft, Waldo? Geen meubelen gered, uw schoone meubelen?»

— «Er is niets gered», zeide Waldo.

— «Ook geen waardepapieren, geen geld?...»

— «Er is niets gered... Alles is verloren, Helena... Ik zou u al...»

— «En van uw studies en heel uw toekomst kan niets meer komen?»

Dit was wel met veel belangstelling gevraagd maar Waldo ging onverstoorbaar voort:

«Ik zou u al gevraagd hebben neer te zitten naast mij maar wijl al onze schoone meubelen verbrand zijn kon ik dat niet en ik kon alleen wachten tot ge zoudt gaan zitten op de steenen van Vaders huis.

Helena ging terstond zitten.

Helena toen ge in den vijver waart gevallen en op 'n paar oogenblikken na verdronken, heb ik u immers daaruit gehaald, u gewikkeld in al de kleeren die ik uittrekken kon en u naar huis gedragen. Daarna lag ik vele dagen stervensgereed. Ik heb u altijd bemind immers en gij mij, Helena, al hebben we er nooit over gesproken. En als ik u ooit heb kwaad gedaan, aan uw ziel of aan uw lichaam of aan iets dat ge liefhadt, dan moet ge mij dat nu zeggen.

Helena zeide: «Nooit»; zij wist niets anders te zeggen.

Gelijk gij weet heb ik Vader en Moeder en Elza zien vermoorden, ze zelf moeten begraven nadat ons huis was uitgebrand en voor mijn voeten ineengestort. Mijne familie is nog zoo rijk als de kleeren waard zijn die ik nu draag en of mijne ziel nog zoo rijk is weet ik niet, want ik geloof niet meer.

Was dat een gil als Helena daar slaakte!

Dat is, natuurlijk, tamelijk pijnlijk, zeide Waldo.

En nu moest het voornaamste komen wat hij zeggen moest, want Helena was het laatste wat hij bezat en of hij haar verloren had... of vrienden afvallig worden als het geluk en de goederen afvallig worden... of dat moest gerekend worden bij het totaal van zijn verlies, of het totaal van al wat overbleef... Maar Waldo zei alleen:

«En me dunkt dat ik slechts gewacht heb tot gij zoudt komen, Helena.»

Hij zat stil. De vele woorden waarvoor hij zijn mond had dichtgehouden braken uit in zware tranen en er voer zulk een snok door zijn lichaam dat het leek of zijne ziel wou uit hem en zijn lichaam wilde het niet. Want nu was de martelie voltooid en de vernieling van zijn heele wezen volkomen; en zoo zijn de menschen die sterk zijn: zij verroeren geen zenuw zoolang de reeks van de rampen hun geeselt maar als de laatste slag gevallen is snikken ze.

De zon was al veel hooger den hemel ingereden en het heelal glorieerde van hare geweldige heerlijkheden. Waldo voelde zijn snokkende hoofd omhelsd want, ontroerd, had Helena wat stukken van hare liefde bijeengeflanst. Zij had hem nog nooit omhelsd en zij weende op Waldo's voorhoofd en, helaas, meer liefde had zij niet meer.

En zij zeide: oh het is hoog tijd. Ik moet gaan. De knecht zal wachten met ons speelrijtuigje ginder aan de brug.

En als zij al verscheidene stappen gedaan had:

«Komt ge mee naar ons huis, Waldo?» En dat was het toppunt van hare deftigheid en Waldo kon geen letter antwoorden daar hij schier bevroor onder de kou van die vraag.

Helena is in het speelrijtuigje weggereden.

De kanonnen tierden en vloekten in de verte dat ze nog een ander land zouden veroveren.

Over de daverende aarde plaste het glorieuze licht van de zon. Waldo lag met het hoofd op de steenen van Vaders huis en het dacht hem dat de wonde op zijn bovenhoofd weer aan het bloeden ging.

Dit ook is door Waldo geschreven. Het was in den morgen die volgde op den morgen van Helena's bezoek.

Ik heb mijn hoofd in het licht geheven en mijn oogen weiden over de verwoeste vlakten. De menschen die ik beminde heb ik begraven, behalve eene die is heengegaan; ik heb haar graf in den grond niet gegraven; zij heeft het zelve zich gehouwen in mijn hart. De hemel dien ik bewoond heb geloofd weet ik liggen als een burcht in ruïnen. En men durft er niet na of omtrent want die er gewoond hebben spoken er nog in den nacht. De wetenschap zal blijken de verfijnde vorm van bedrog te wezen waarmee onze ede-

le verlangens gepaaid worden gelijk kinderen die vroegen wat niet bestaat. Wijd rondom ligt de wereld in ruïnen en ontzaglijk wijder strekken de ruïnen van mijne ziel.

Vlakte rondom mij, woestijnen hemel en aarde, — droom van mijn heele leven tot heden.

Consummatum est.

Nu is mijne ziel in berusting gelijk een neergezeten man en ik bezie mezelve. Wat heb ik nog?

Ik ben 21 jaar. Ik ben jongelingsterk. Ik kan denken en willen. Heel de wereld ligt open; nooit zal ik van huis weggaan of nooit tehuis komen, noch ik zal beminden verlaten, noch ik zal beminden weerzien... Heel de wereld is mijn huis.

Er komt in mij een groot verlangen; ik steek mijn handen naar al de verten uit.

Ik zou gaarne weerom beminnen.

Was mijn heele leven een droom?

Ik draag krachten tot leven die waard zijn dat ik ze bestede. Ik wou dat er Iets ware om ervoor te knielen en te bidden. Oh dit is vreeselijk.

Wijs me waar het leven is, oh wijs me toch waar het leven is. Moet ik er tienmaal de reis om de wereld voor doen dan begin ik staander stonde. Ik zal de menschen zien en de dingen en of de menschen alle leven in den heerlijken droom waaruit ik ontwaakt ben tot de werkelijkheid van deze ellenden. En ik zal zien of de dingen bedriegen en of mijne levens- en arbeidsgraagte de moeite waard zijn.

Ik denk altijd, dit schrijvende, dat ik tot iemand spreek en toch is er niemand, noch in de reuzige puinhoopen der aarde, noch in de vervallen burchten van mijnen hemel.

Zie, de wereld is vol mist gevloten. Ik geloof niet dat de kring van mijn gezichteinder zes meter doorsnee heeft. Door den mist wil ik weggaan.

Gelijk een testament, bleef dit blad op den steen gelegen waarop het geschreven was. Terwijl Waldo de drie kringen herteekende in het zand en de drie namen Vader, Moeder en Elza, gleden eenige steenen van eenen hoop er op neer die niet wilden dat het blad verwaaide.

Waldo's blik was de blik van een man die veel heeft

geleden; hij had alleen het hart van een jongeling... want zijn gelaat en de zwong zijner stappen waren mannelijk.

Hij verdween in het dichte water der misten.

De kruisjes en de namen waren gauw uitgewaaid. En weinigen hebben geweten waar Waldo zijne beminden begraven heeft.

Ik, die dit verhalende ben en weet dat Waldo over de wereld zwerft, zoude willen gaan tien malen de wereld rond om Waldo te vinden en hem te zeggen waar het leven is.

GERARD WALSCHAP.

Antwerpen's Boekenmarkt ten tijde van Keizer Karel.

(SLOT.)

Wij weten overigens niet heel nauwkeurig wat de ware oorzaak van J. van Liesvelt's ter dood veroordeeling is. In de stukken van het proces, door Mertens en Torfs medegedeeld, wordt de reden niet opgegeven (1). In elk geval staat het vast, dat J. van Liesvelt reeds vroeger, in 1536, voor verscheidene zijner uitgaven, onder beschuldiging van **luterie** voor de rechtbank ook werd gedaagd. (2)

Wat er ook van zij, Jacob van Liesvelt werd onthoofd in 1545. Zijn weduwe en zoon gaven den Bijbel opnieuw uit, doch zonder aanteekeningen en na correctie in overeenstemming met de Vulgata.Bij de Nederlandsche gereformeerden bleef de Liesveltsche Bijbel nog lang de ware en in 1620 was er te Hoorn nog een boekwinkel met uithangbord: «In de Liesveltsche Bijbel».

Willem Vorsterman gaf in 1528 een **Oud en Nieuw Testament** uit in twee foliodeelen, naar Jacob van Liesvelt's uitgaaf van 1526, doch gewijzigd in katholieken zin door Leuvensche theologen. Dit werk had ook veel bijval, zeker niet het minst wegens de mooie houtsneden, meestendeels vervaardigd door Jan Swert. Het werd herdrukt in 1532, 1533 en later nog in 1544 en 1545. Niettegenstaande de Leuvensche wijzigingen werd deze Bijbel nog als kettersch beschouwd en W. Vorsterman, die er voor verontrust werd, kon zich alleen verdedigen door de verkeerde lezingen toe te schrijven aan een zetter, die zijn bevelen niet had uitgevoerd.

Ook Adr. v. Berghen's Bijbeluitgaven werden herhaaldelijk door de censuur getroffen. Bij verordening van 1529 werd het **Nieuw Testament** in 1524, naar Luther's vertaling en met twee voorredenen, bij hem

---

(1) «Geschiedenis van Antwerpen», IV, bijlagen, blz. 638.

(2) Zie P. Verheyden: «Verhooren van Mark Martens en van Jacob van Liesvelt» (Tijdschrift v. Boek- en Bibl. 1906, blz. 245.)

gedrukt, verboden. In 1536 was Adr. van Berghen genoodzaakt naar Holland te vluchten en in 1552 werd hij daar wegens het verkoopen van kettersche boeken onthoofd.

Als wij de lijsten van de wegens ketterij verboden boeken, opgesteld door de Leuvensche faculteit nagaan, dan vinden wij daar een overvloed van Antwerpsche uitgaven. Onder de rubriek «Duytsche Bijbels» op de lijst van 1546 komen alleen Antwerpsche drukken voor van Liesveldt en Vorsterman, alsook één van Hendrik Peetersen uit het jaar 1541.

Onder de Bijbels in uitheemsche talen te Antwerpen gedrukt zijn er ook verscheidene waarin de Erasmiaansche of Luthersche invloed zich rechtstreeks of onrechtstreeks liet gelden.

Het **Ancien et Nouveau Testament,** in 1534 bij Martin De Keyser uitgegeven, is de vertaling van Le Fèbvre d'Etaples (±1455 †1536), den zoo ontwikkelden, koenen reiziger en professor in de wijsbegeerte, die om zijn gemis aan eerbied voor de traditioneele monachale wetenschap en voor zijn scherpe critiek in den geest van Erasmus meer dan eens van ketterij verdacht werd. Zijn vertaling van het **Nouveau Testament** verscheen reeds in 1523 bij Colines te Parijs. Het **Epître exhortatoire,** dat de geloovigen opwekte om de H. Schrift in de volkstaal te lezen, dat de ergernis van de Parijzer doctoren zoo hevig had opgewekt, komt evenwel in de Antwerpsche uitgaaf niet voor.

Het Italiaansche **Nuovo Testamento,** in 1538 uitgegeven door Joannes Grapheus, is de vertaling van Antonio Brucioli († 1554), den rumoerigen Florentijn, een der peripathetici, die zich in de heerlijke tuinen van Bernard Rucellaï aan het genot van geleerde gesprekken overleverden,doch door Julius van Medici verbannen, naar Frankrijk vluchtte. Hij keerde te Florence terug met hervormingsgezinde gedachten,en ontsnapte enkel door tusschenkomst van zijn vrienden aan zware straffen. Hij vertrok naar Venetië, waar hij met zijn twee broeders, drukkers van beroep, de **Biblia tradotta in lingua toscana** uitgaf, dei kettersche invloeden verraadt. Deze vertaling is het, die J. Grapheus herdrukte.

De geschiedenis van de drie Deensche Bijbel-uitga-

ven, te Antwerpen verschenen, is buitengewoon belangrijk en het is eerst in 1918, dat Laurits Nielsen (1) er al de bijzonderheden van heeft vastgezet. **Dit ny Testamente,** verschenen in 1529 en herdrukt in 1531, alsook **Davidz Psaltere** van 1531, werden uit het Grieksch vertaald door Christiern Pedersen, kannunik te Lund. Deze warme aanhanger der hervorming, week in 1529 naar Antwerpen uit, zijn koning Christiern II volgende, die in deze stad na zijn onttroning den steun en de bescherming zocht van Keizer Karel, met wiens zuster, Isabella van Oostenrijk, hij gehuwd was. De studie van L. Nielsen toont op onbetwijfelbare wijze aan dat de drukker dier Deensche Bijbels niemand anders is dan W. Vorsterman.

De beroemdste Antwerpsche Bijbeluitgaven in uitheemsche taal zijn de Engelsche, die daar door William Tyndale aan den druk werden toevertrouwd. — Deze voorkamper der Reformatie in Engeland, genoodzaakt in 1524 uit zijn vaderland te vluchten, zocht een toevluchtsoord in Duitschland en later te Antwerpen. Zijn vertaling van het **Nieuw Testament,** die den grondslag werd van de latere officieele Engelsche Bijbelvertaling, liet hij te Antwerpen drukken en dan, geborgen onder de lading van koopvaardijschepen, in Engeland binnensmokkelen. Ten gevolge daarvan werd Tyndale te Antwerpen gevangen genomen en te Vilvoorde op den brandstapel gebracht in 1536 (1). In het British Museum wordt o.a. bewaard «The Newe Testament», gedrukt bij Martin L'Empereur (Martinus De Keysere), in 't jaar 1534, in een prachtexemplaar op velijn met gekleurde houtsneden dat aan Anna Boleyn heeft toebehoord, blijkens het opschrift **Anna Regina Angliae** (2).

Niet alleen Bijbels werden verboden, maar ook allerlei andere theologische en ook niet-theologische

---

(1) «Nordisk Tidschrift för Bok- och Biblioteksväsen», V (Upsala 1908), 45-60.

(1) G. Barnett Smith: William Tyndale and the translation of the English Bible (London 1896).

(2) Zie: J. Jackson: A treatise on Wood Engraving, p. 385 (Londen 1861). Andere Antwerpsche uitgaven van «The Newe Testament» van Tyndale staan vermeld in Seymour de Rici **A Handlist of a collection of Books and Manuscripts belonging to Lord Amherst of Heackney,** p. 65 (Cambridge **1906**).

werken, die soms om schijnbaar onbeduidende afwijkingen van de orthodoxe leer veroordeeld werden.

Zoo liet in 1526 de markgraaf Nic. de Soyer den Antwerpschen boekhandelaar Frans Birckmann gevangen nemen omdat hij de vertaling van den kerkvader Chrysostomus door den gereformeerden Oecolampadius (Hausschein) verkocht had. Birckmann deed opmerken dat de beambten belast met het onderzoek der boeken hem den verkoop van dit werk hadden toegelaten en dat hetzelfde werk aan de hoogescholen te Parijs, Keulen en Leuven werd gebruikt. De vervolging tegen Birckmann werd ingetrokken, maar de deken van Leuven, Joh. de Montibus, werd belast de dwalingen van Oecolampadius te verbeteren. Drie jaren later werd het boek bepaald op de lijst der verboden boeken gebracht.

De **Unio dissidentium** van Herman Bodius, verschenen in het Fransch onder den titel: **L'Union de toutes les discordes**, bij Martin De Keyser in 1527, werd in 1530 verboden omdat de auteur uit Augustinus, Hieronymus en Cyprianus alleen citaten aanhaalde, die ten gunste van Luthers leer konden gebruikt worden en achterwege liet wat tegen deze leer sprak.

Ook werken van Erasmianen werden herhaaldelijk verboden, zelfs wanneer deze zich niet rechtstreeks met Bijbelvraagstukken bezig hielden. Van Petrus Mosellanus, Protegensis, (Peter Schade uit Proteg of Bruttig aan de Moezel) werd te Antwerpen bij Mich. Hillen van Hoochstraten in 1519 gedrukt: **Paedologia in puerorum usum conscripta**, een verzameling Latijnsche gesprekken over allerlei onderwerpen, die in het bereik der scholieren vielen, voor de eerste maal uitgegeven te Leipzig in 1518. Een Grieksche vertaling ervan door Jod. Valareus verscheen in 1532 bij Greg. de Bonte (druk van J. Grapheus). — Het werk van Mosellanus komt voor op den Index van 1456, misschien wel hoofdzakelijk omdat Luther en Melanchton het zoo herhaaldelijk en zoo warm hadden aanbevolen.

Op denzelfden Index vinden wij o. a. ook werken van Henricus Cornelius Agrippa, die zich zelf altijd overtuigd katholiek noemde, maar soms hevig uitviel tegen de scholastiek en de monniken. Wij stippen

hier enkel aan: **De incertitudine et vanitate scientiarum** (J. Grapheus 1530, en zonder naam van drukker 1531) en **De occulta philosophia** (J. Grapheus 1531).

Het ligt in onze bedoeling niet hier de geschiedenis van al die verboden boeken te geven, het zou ons veel te ver leiden. Wij beperken ons tot de enkele typische gevallen, die ons op treffende wijze aantoonen met welke moeilijkheden de drukkers uit die jaren af te rekenen hadden.

Anwerpen was nu op godsdienstig gebied een waar strijdperk geworden, waar de werken van talrijke voor- en tegenstanders van Luthers leer herhaaldelijk werden gedrukt. Wij citeeren hier enkel eenige karakteristieke uitgaven die laten oordeelen over de deelname van de Antwerpsche typographie aan die algemeene West-Europeesche beweging.

Van Luther zelf verschenen in de Scheldestad van 1520 af een aantal geschriften. De **Bibliographie** van Nijhoff geeft niet minder dan 14 Nederlandsche Lutherdrukken te Antwerpen verschenen bij H. Eckert van Homberch, Claes de Grave, Nicolaas van Oldenborch, Math. Crom, J. Hoochstraten en W. Vorsterman.

De **Dialogi** van den hartstochtelijken Ulrich von Hutten, die zich zoo krachtdadig inspande om in Duitschland een radicale godsdienstige hervorming te bewerken, verschenen in 1519 bij Michel Willem van Hoochstraten, en hielpen aldus de heftige uitvallen tegen Rome van den beruchten vriend van Luther in onze gewesten verspreiden.

Van Erasmus, die in den beginne door zijn bittere uitvallen tegen het monachisme en de scholastiek met Luther hand aan hand scheen te willen gaan, doch zich later van de reformatorische partij openlijk afkeerde, liet Mich. Hillen van Hoochstraten in 1515 een pamflet verschijnen tegen den vechtpaus Julius II, die heel Italië te vuur en te zwaard zette. Dit geestige geschrift, **Julius exclusus**, waarin de paus door St-Pieter den hemel ontzegd wordt wegens zijn strijdlustigheid, werd langen tijd aan Ulrich von Hutten en anderen toegeschreven, maar zooals P. S. Allen M. A. het aantoonde (**Opus epsit. Des. Erasmi Rot,** II, 1910), is het naar alle waarschijnlijkheid een werk van Erasmus. Nooit heeft deze het durven be-

kennen de schrijver van dit werk te zijn, maar om streeks 1513-14 had hij het te Cambridge laten drukken.

Van den vurigen Lutheraanschen ijveraar Otto Brunsfels (†1534), eerst Karthuizer monnik en later geneesheer te Mainz, verschenen in 1531 bij Mart. De Keyser voor God. van der Haghen (Dumaeus) de **Precationes biblicae** en bij A. van Berghen in 1535, alsook bij H. Peetersen van Middelburg in 1538 en 1541 de Nederlandsche vertaling ervan onder den titel: **Dat gulden ghebedenboexcken wt den Ouden en de Nieuwen Testamente.** Al deze uitgaven staan op den Leuvenschen Index van 1546.

Van Willem Gnapheus, omstreeks 1522 rector van een school in den Haag en wegens zijn protestantsche neigingen tweemaal gevangen genomen en ten slotte verbannen, gaf Nicolaas van Oldenborch te Antwerpen in 1525 de **Disputacie tusschen die Kettermeesters en Jan van Woorden** en in 1531 de **Troost ende Spieghel der Siecken** uit.

Dezelfde Nicolaas van Oldenborch drukte ook verscheidene werken van den Lutheraanschen godgeleerde en polygraaf Urbanus Regius: in 1527 **Een rechte Onderscheyt tusschen die oude ende nyeuwe leeringhe,** in 1536 **Medicyne der Sielen** en in 1538 **Dialogus van de prekingen die Christus den twee discipelen dede, tot Emaus gaende op den Paesdach.**

Onder de werken met reformatorische strekking te Antwerpen uitgegeven, verdienen een bijzondere melding de geschriften van Jan Pupper van Goch (Gochius Joh. Pupper), die in 1549 te Mechelen het klooster der zusters Augustinessen oprichtte, die de Reforprior was. Hij ontwikkelde begrippen, die de Reformatie van Luther in zekeren zin als het ware vooruitliepen, en na zijn dood in 1475 werden zijn werken door de Duitsche Lutheranen uitgegeven en door het Concilie van Trente als kettersch op den Index gebracht. Dit is nl. het geval met zijn **Epistola apologetica super doctrina doctorum scholasticorum** en vooral met 't tractaat **De libertate Christiana,** uitgegeven het eerste ± 1520 bij den vriend van Erasmus Corn. Grapheus, het tweede in 1521 bij Corn. Grapheus en ook bij M. Hillen van Hoochstraten. Dit zelf-

de tractaat **De libertate Christiana** had C. Grapheus reeds in 1520 in het Nederlandsch uitgegeven.

Dit alles berokkende hem heel wat last met de censuur. Hij werd naar Brussel gevoerd en moest daar op 23 April 1522 herroepen wat hij in de voorrede van een der uitgaven en mondelings ten voordeele der Luthersche leer geschreven en gezegd had, en kort daarna, op 6 Mei 1522, moest hij de herroeping nog eens herhalen van op het oxaal der O. L. V. Kerk te Antwerpen.

Een dergelijke herroeping van zijn Luthersche beginselen werd den eersten gezant van Luther te Antwerpen,«den kleinen dikken Vlaming» Jacobus Proost of Praepositus, ook opgelegd. In 1522 werd hij genoodzaakt Luther in de Ste-Gudulakerk te Brussel te verloochenen in een boetplechtigheid, waraover nog gedurende hetzelfde jaar een uitvoerig verslag werd uitgegeven bij W. Vorsterman: **Anathematizatio et revocatio fratris Jacobi praepositi.** Kort na deze herroeping predikte hij weer de Luthersche doctrine te Ieperen, van waar hij vluchten moest en zich naar Wittenberg begaf.

Ook werken van de hevigste bekampers van Luther en zijn leer verschenen te Antwerpen in groot aantal.

Zoo vinden wij daar b.v. verscheidene uitgaven van den geleerden en moreel zeer hoogstaanden bisschop van Rochester Fisher Roffensis, die door Henry VIII ter dood veroordeeld werd omdat hij hem niet als hoofd van de kerk wilde erkennen en zich tegen zijn echtscheiding verzette. M. Hillen van Hoochstraten drukte reeds in 1523, het jaar van de oorspronkelijke uitgave, zijn **Assertionis Lutheranae Confutatio;** — Joannes Steels gaf er een nieuwen druk van in 1537. W. Vorsterman publiceerde in 1522 het **Convulsio Calumniarum Ulrichi Veleni,** gericht tegen het geruchtmakende boek van den geleerde, die onder den naam van Velenus Monhoniensis (Ulricus) schreef : **Libellus in quo probatur apostolum Petrum Romam non venisse,** verschenen ± 1520 bij M. Hillen van Hoocstraten. Joannes Steels gaf in 1537 van Fisher Roffensis nog uit: **Sacri Sacerdoti defensio contra Lutherum.**

In 1519 had J. Eckius op het kasteel te Pleissen-

burg het beruchte debat met Luther, waarin hij den reformator voor de eerste maal formeel van ketterij beschuldigde. Van dat oogenblik af was J. Eckius een van de erkende bekampers der Lutheranen en van zijn **Enchiridion locorum communium adversus Lutheranos** verschenen te Antwerpen vier verschillende uitgaven, in 1527 en 1531 bij M. Hillen van Hoochstraten, in 1535 bij Joh. Grapheus en Joh. Steels en in 1539 bij Joh. Steels alleen.

De hertog van Saksen, Georges met den baard, woonde de disputatie tusschen Luther en Eckius bij en bleef sedertdien een beslist anti-Lutheraan. De domme jonker of duivelsapostel, zooals Luther hem noemde, gaf op de polemische schriften door den grooten hervormer tegen hem gericht een antwoord, dat ook bij M. Hillen van Hoochstraten in 1526 verscheen: **Responsio ad epistolam Mart. Lutheri (Latine a Joh. Cocleo).**

Een fel Luther-bestrijder was nog Jacob Latomus (1475 † 1544), profesor en rector te Leuven en inquisitor. In 1521 liet hij te Antwerpen bij M. Hillen van Hoochstraten verschijnen **Articulorum doctrinae Martini Lutheri per theologos Lovanienses damnatorum ratio**, waarop Luther zelf nog hetzelfde jaar onder den titel **Confutatio** antwoordde (Wittenberg 1521). Latomus weerlegde dit verweerschrift in zijn **De primatu Romani pontificis adversus Lutherum,** verschenen te Antwerpen bij M. Hillen van Hoochstraten in 1526.

Ook van den Keulschen opperkettermeester, den Dominikaan Jan van Hoochstraten, die de schriften van Reuchlin liet verbranden en die van Luther op den mesthoop werpen, een der geestelijken, die het meest den spot der **Epistolae obcurorum virorum** te verduren hadden, verscheen in 1526 bij M. Hillen van Hoochstraten een belangrijk anti-Luthersch werk : **Dialogus adversus pestiferum M. Lutheri tractatum de Christiania libertate.**

Wij hebben totnogtoe over het humanisme te Antpen alleen gesproken voor zoover 't in verband stond met de godsdienstige bewegingen voor of tegen de Reformatie. De Renaissance huldigde het beginsel van het vrije onderzoek op louter wetenschappelijk gebied, en zoo kwamen haar kampioenen er ook toe

zich aan de zijde van Luther te scharen, zoolang het gold verkeerde opvatting van teksten te wijzigen of vooroordeelen en misbruiken te bestrijden, maar zoodra zij merkten, dat Luther tegen de kerk in opstand kwam, keerden zij zich van hem af en vermeden voortaan alle vraagstukken, waar de Godsdienst in gemengd was. Zij bewogen zich nog enkel binnen de grenzen der zuivere eruditie.

In de eerste plaats gaat hun bekommering naar het uitgeven van de letterkundige monumenten der Oudheid. De heerlijke, kleurige wereld van het Romeinsche en later ook van het Grieksche Heidendom, in de scheppingen der groote meesters, wier taal- en gedachtenweelde destijds nog al de frischheid van het nieuwe bezat, wordt in het bereik onzer voorouders gesteld en door de verbetering en uitbreiding van het onderwijs der classieke talen in de menigvuldige nieuw opgerichte scholen, vooral te Antwerpen, waar er op het einde van de 16e eeuw meer dan 200 werkzaam waren, steeds dichter gebracht tot de voortdurend aangroeiende schaar der intellectuëelen.

De geschriften der Kerkvaders en andere oudere christelijke auteurs worden wel uitgegeven, maar in veel geringere maat dan de werken der Heidensche literatoren.

In de reeks der klassieke uitgaven te Antwerpen kedrukt gedurende de veertig eerste jaren van de 16e eeuw vinden wij, volgens de **Bibliographie** van W. Nijhoff, naast drie uitgaven van het poëma **Historia evangelica** of **Quattuor evangelia** van den Spaanschen kerkvader Juvencus Hispanus (J. Grapheus 1534, Id. in hetzelfde jaar voor Reginald Oliverius te Ipswich, en Wwe M. de Keyser 1538) nog enkel twee uitgaven van de **Opera** van den Christelijken poëet Aurelius Prudentius Clemens, uit Saragossa (M. de Keyser 1536, J. Steels 1540). Daar tegenover staan in dichte drommen de uitgaven van talrijke vertegenwoordigers der Heidensche Oudheid. Tot de populairste dier werken behoorden blijkbaar de **Fabulae** van Aesopus, door den Romeinschen kannunik van St-Jan van Lateranen, uit de 15e eeuw, in het Latijn overgezet (H. Eckert van Hombech, ± 1500, Th. Martens 1512, M. de Keyser 1529, 1530, en M. Hillen van Hoochstraten 1534); verscheidene geschriften van Cicero:

De amicitia, De senectute, Paradona, Somno Scipionis met nota's van Erasmus en Goclenius, de **Philippicae** en nog andere meer, alle bij M. Hillen van Hoochstraten in 1533, 1534 en twee zonder jaartal, een bij W. Vorsterman, zonder jaartal, en een Grieksche vertaling van **De Senectute** door Theodoor Gaza, bij M. de Keyser in 1528; en de werken van Ovidius Naso, waarvan er in de **Bibliographie** van W. Nijhoff niet minder dan 7 Antwerpsche uitgaven voorkomen: o.a. **Amatoria** bij M. de Keyser 1529 en 1536, **Opera** bij Wwe de Keyser, 1528, **De Tristibus libri V,** bij M. Hillen van Hoochstraten 1532 en 1540, en **De Vetula libri III** bij denzelfde 1534.

L. A. Seneca behoorde insgelijks tot de geliefkoosde klassieke auteurs; wij vinden drie uitgaven van de door Erasmus uit zijn werk bijeengebrachte **Flores selecti,** bij M. de Keyser in 1528 en M. Hillen van Hoochstraten in 1538 en 1539, en een uitgaaf van zijn **De Quattuor virtutibus cardinalibus,** bij H. Eckert van Homberch,1505. Ook de **Comoediae** van Terentius waren zeer gezocht. M. Hillen van Hoochstraten gaf er zes uit in 1534, nadat hij in 1532 een bloemlezing er uit had laten verschijnen: **Ex Terentii comoediis colloquiorum flosculi.** De Wwe van M. de Keyser gaf in 1537 en 1539 ook zes **Comoediae** van Terentius uit met aanteekeningen van Erasmus. Van Cato treffen wij uitgaven aan bij H. Eckert van Homberch in 1504, bij Gov. Bac in 1509, en bij M. Hillen van Hoochstraten in 1533. Horatius' volledige werken verschijnen in 1529 bij M. de Keyser en Gov. van der Haghen (Dumaeus); de **Satyrae XVI** van Juvenalis bij dezelfde in 1540 en 1534 ; Aristophane's **Plutus,** vertaald in het Latijn door Adrianus Chilius van Maldeghem, pasoor van St-Donaaskerk te Brugge, bij M. Hillen van Hoochstraten in 1533; de **Orationes Olyntheacae tres** van Demosthenes, in het Latijn overgebracht door Petrus Clobardus van Schoondyke, bij J. Grapheus (?) voor Greg. de Bonte in 1538; de **Opera** van Homerus, verlatijnscht door verscheidene humanisten, waaronder Judocus Velareus uit Verrebroeck in het land van Waes,bij J.Grepheus in 1528; de **Pharsalia** van Lucanus bij M. Hillen van Hoochstraten in 1529; de **Satyrae** van Persius Flaccus bij M. de Keyser in 1534 en bij Ant. van der Haghen

(Dumaeus) in 1540; van Vergilius de **Bucolica** in 1531 en de volledige **Opera** met nota's van Melanchton in 1532, beide bij M. Hillen van Hoochstraten; en de **Dictorum factorumque memorabilium exempla** van Valerius Maximus, bij J. Grapheus en J. Steels in 1535.

Melden wij nog ten slotte de geestige, vaak burlesk hekelende Lucianus Samosatensis, wiens **Dialogi,** toegelicht door Erasmus, hier gedrukt werden in de jaren 1521, 1524, en 1536 bij M. Hillen van Hoochstraten en in 1536 nog bij G. Spyridipoeus, en wiens **Libellus de non credendo** door M. de Keyser werd uitgegeven in 1530.

De drang naar het genot der classieke literaire schoonheid moest natuurlijk een verjonging van het philologisch onderricht voor gevolg hebben. In de nieuwe Latijnsche scholen, die nu zoo talrijk geopend werden, meestal door humanistisch gevormde leeken, voerde men in de plaats van de verouderde middeleeuwsche paedagogische literatuur nieuwe werken in, die van beter begrippen over onderwijs en vooral van grondiger kennis der classieke talen getuigen.

Een van de meest gebruikte schoolboeken voor de studie der Latijnsche spraakkunst bleef evenwel nog altijd 't **Doctrinale puerorum,** in verzen van den minoriet van Dole, Aleander de Villa Dei, uit het begin der 13e eeuw.

Dit boek werd door den humanist en uitstekenden paedagoog J. Murmellius in zijn **Scoparius in barbariei propugnatores et osores humanitatis** (1517) ongenadig onden den bezem genomen wegens zijn menivuldige lexigraphische en syntaxische gebreken, maar toch hield 't in vele schole stand. Van 1501 tot 1535 vindt men van De Villa Dei's **Doctrinale** in de Nederlanden nog 30 herdrukken, waaronder niet minder dan 9 Antwerpsche (H. Eckert van Homberch 1504, 1506, H. Hillen van Hoochstraten 1509, 1510, 1511, W. Vorsterman 1512, 1535). Het beter philologisch inzicht openbaart zich evenwel in dit boek zelf door de commentaren die er door jongere taalkundigen als Herman Torrentinus uit Zwolle e. a. werden aan toegevoegd.

Naast de oude **Doctrinale** verschijnen echter talrijke nieuwe taalkundige werken, waarin de humanisti-

sche invloeden van de school van Deventer met haar geleerde leiders als Agricola, Hegius, Murmellius, e.a. zich vertoonden, en waarin vooral de machtige stuwingskracht van Erasmus zich liet gevoelen.

Van Erasmus zelf gaven de Antwerpsche drukkers tusschen 1500 en 1540 reeds 11 schoolboeken uit : **De civilitate morum puerilium** (M. H. van Hoochstraten 1530, M. de Keyser 1532, J. Grapheus en J. Steels 1539), **De constructione octo partium orationis** (W. Vorsterman, 1525), (**Brevissima conficiendarum epistolarum formula** (M. H. Hillen van Hoochstraten, 1521),**De Conscribendis epistolis** (Id. id. 1525, 1531), **Lingua** (n. 1525, M. Hillen van Hoochstraten, — 1526), **Paraphrasis in elegantiarum libros L. Vallae** (J. Grapheus 1532) en **De pueris statim ac liberaliter instituendis libellus** (H. van Hoochstraten, 1529).

De meeste andere auteurs van te Antwerpen in dien tijd uitgegeven paedagogische handboeken over classiek taalonderwijs, behooren ook tot de nieuwlichters. Het zijn onder anderen: de beroemde rector van de Latijnsche school te Alkmaar, Johannes Murmellius van Roermonde, met zijn **In artis componendorum versuum rudimenta tabulae** (M. Hillen van Hoochstraten, 1537) en zijn **Tabularum opuscula tria** (J. Grapheus 1536) ; Luthers vriend en strijdgenoot, de «praeceptor Germaniae» Philips Melanchton, met zijn **Grammatica latina** (M. Hillen van Hoocfstraten 1538) ; de Engelsche kardinaal en staatsminister, Th. Wolsey, die voortreffelijke colleges oprichtte te Oxford en te Ipswich, met zijn **Rudimenta grammatices**, die te Antwerpen drie uitgaven beleefde (M. de Keyser, z. j., 1536, Wwe M. de Keyser, 1537) ; de Elzasser Jacob Wimpheling, de gevierde opleider van verscheidene jonge lieden van voornamen huize,met zijn zeer bekend werk **Elegantiae maiores** (M. Hillen van Hoocfstraten 1522) ; de Spaansche praeceptor van W. de Croy en van prinses Maria, dochter van Hendrik VIII van Engeland, J. L. Vives, die met Erasmus en Budaeus het **triumvirae rei literariae** van die dagen uitmaakte, met zijn **De epistolis conscribendis** (M. Hillen van Hoochstraten 1531, 1534) ; de hartstochtelijke minnaar der zuivere en mooie Latijnsche taalvormen, de scherp critische L. Valla, met zijn **Elegantiarum Libri VI** (M. Hillen van Hoochstraten

1528, 1530); de door Erasmus om zijn zuiver Latijn zoo hoog geprezen, en later door Ignatius de Loyola zelf in de Jezuietenorde opgenomen Cornelius Crocus met zijn **Colloquiorum puerilium formulae** (M. Hillen van Hoochstraten 1536); Jan de Coster uit Brecht of Custos Brechtanus, **ludi magister** in de school der O. L. Vrouw kerk te Antwerpen, met zijn **Etymologia** (M. Hillen van Hoochstraten 1515, 1539), zijn **Syntaxis** (Id.) Maart 1519 en September 1519); en Jan van Spauteren of Despauterius uit Ninove,leeraar te Leuven, te 's Hertogenbosch en te Sint-Winnoxbergen, met zijn **Introductorium iuvenum in grammaticam opusculum** (A. Van Berghen 1515), zijn **Syntaxis** (M. Hillen van Hoochstraten 1528 en S. Cock 1535) en zijn **Vestificatoria** (M. Hillen van Hoochstraten 1530).

Een zeer belangrijke plaats wordt onder deze studiewerken ingenomen door de woordenboeken,die niet enkel met het oog op het aanleeren van de classieke, maar ook van de moderne talen werden samengesteld, wat voor een groote cosmopolitische stad als Antwerpen een eerste behoefte was.

Wij vinden er zeer belangrijke zooals het **Dictionarius quinque linguarum,** Latijn, Nederlandsch, Fransch, Spaansch en Italiaansch (J. Steels 1534); het **Dictionarius septem linguarum,** een uitbreiding van het voorgaande werk, waarbij nu het Engelsch en het Duitsch kwamen (J. Crinitus 1540); en vooral het **Vocabulare** van den Antwerpschen schoolmeester Nic. van Berlaimont, met zijn Vlaamsch-Fransche gesprekken (W. Vorsterman 1540), dat later zoo dikwijls nagevolgd en aangevuld werd. Ook het eigenaardig boekje van J. Murmellius: **Pappa puerorum,** waar naast een Latijnsch - Nederlandsch vocabularium ook gesprekken ter oefening, een «leere der manyeren te leeven» en een reeks spreekwoorden 'n voorkomen, werd te Antwerpen bij W. Vorsterman gedrukt in 1530. Tot in het midden van de 16e eeuw bleef dit boekje buitengewoon populair in de Nederlanden, Duitschland en Zwitserland, waar het naar men berekent 32 maal uitgegeven en op meer dan 30.000 exemplaren verspreid werd. De **Latijnsche synonymorum Collectanea** met Fransche en Nederlandsche vertolking van Hieronymus Cingularius, ver-

scheen bij Willem Vorsterman 1529 en bij M. Hillen van Hoochstraten z. j,. Herhaaldelijk herdrukte men te Antwerpen ook het **Pinachidium, Elucidarius carminum** of **Dictionarium poeticum** van den Zwolschen grammaticus Hermannus Torrentinus (M. Hillen van Hoochstraten 1515, 1531, 1536, 1537 en Mart. de Keyser 1535) en het **Lexicon Graeco-Latinum** van Johannes Servilius (Knaap) uit Weert in het Luikerland, die te Antwerpen den steun mocht genieten van den maecenas Ladislas van Ursele (Wwe M. de Keyser voor J. Gymnicus 1539, J. Steels 1539, 1540). Al die werken bereiden als het ware het terrein voor, waarop in de tweede helft van de 16e eeuw de merkwaardige lexigraphische uitgaven van Plantin, Kiliaan, Meurier en anderen zouden ontstaan en zoo wordt Antwerpen exenals op het gebied der devote literatuur ook een centrum voor boeken over taalstudie.

Naast de herdrukken van de classieke auteurs der Oudheid en de paedagogische werken, die vooral de studie van de andere talen beoogden, bloeide te Antwerpen ook de nieuwere Latijnsche literatuur der humanisten. De taal van Cicero en Vergilius was in de eerste helft der 16e eeuw weer een levende taal geworden en allerlei gedichten en prozawerken uit dien tijd werden door de ijverige Antwerpsche drukkers in het licht gegeven.

Een zeer belangrijke plaats onder die moderne Latijnsche uitgaven wordt door het werk van Erasmus ingenomen. Te Antwerpen verschenen van 1503 tot 1540, altijd volgens de **Bibliographie** van W. Nijhoff, 18 verschillende drukken van allerlei louter literaire werken van Erasmus, bloemlezingen uit zijn **Adagii,** zijn **Colloquia, Epistolae, Parabolae,** een uitgaaf van zijn **Laus Stultitiae** (Th. Martens, 1512), enz. Van den gevierden dichter en generaal der Carmelieter Orde, Joh. Baptista Mantuanus (Spagnoli), van wien er niet minder dan 58 drukken verschenen in de Nederlanden, gedurende de tijdruimte waarover wij spreken, vinden wij twee Antwerpsche uitgaven van zijn **Carmen bucolicum** (H. Eckert van Homberch, 1511, J, Grapheus voor J. Steels 1540). Van Adrianus Barlandus, den Zeeuwschen philoloog en historicus, die met zooveel gezag Latijn doceerde in het **Collegium Buslidianum** te Leuven, gaf M. Hillen van

Hoochstraten vier bundels **Dialogi** uit (1526, 27, 28 enn 34) en twee maal zijn **Jocorum veterum ac recentium centuriae** (1529). Van P. Nannius van Alkmaar, dien anderen profesosr van het college Busleyden, vriend van Granvelle gaf S. Cock de **Comoedia quae inscribitur Vinctus** uit (1552). Van Henricus Cornelius Agrippa van Netterheym, die een tijd in den dienst was van Margaretha van Oostenrijk, Gouvernante der Nederlanden, bezitten wij verscheidene Antwerpsche drukken: **De Incertitudine et vanitate scientiarum**, een werk waarvan beweerd wordt dat het den schrijver eene gevangenisstraf kostte (J. Grapheus 1530, z. n. 1531), **De nobilitate et praecellentia faemini sexus** (M. Hillen van Hoochstraten, 1529), en **De occulta philosophia** (J. Grapheus 1531). J. Grapheus gaf in 1530 ook uit **De nostrorum temporum calamitatibus** Sylva van Johannes Dantiscus (Flachsbinder), den dichter, die een tijd lang raadsheer der Poolsche koningen was, en van wien H. Peetersen van Middelburg in 1531 een werk in het Nederlandsche vertaald uit gaf: **Victorie van den Coninc van Polen tegen grave Hans Weida.** M. Hillen van Hoochstraten gaf de **Opuscula** uit (±1520) van Hieronymus Emser, die met hertog Georges van Saksen zulken bitteren strijd tegen Luther voerde. W. Vorsterman gaf de **Epistolae proverbiales** uit van **Faustus** Andrelinus Publius, den Italiaan, die het onder Karel VIII tot gekroonde poëet van Frankrijk bracht. De zoo hoog geroemde Latijnsche poëma's van den Doornikenaar Jean de Mourcourt (Morocurtius), karthuizer te Marly, werden door J. Crinitus uitgegeven: **Threnodia adversus Lutheranos** (1540), **Hugonias** (id.), **Brunonias** (id.) De **Epistolae breviores** van Franciscus Philelphus,den Italiaanschen philosoof uit de 15e eeuw, die te Constantinopel in dienst was van Keizer Joannes Palaeologus, werden bij A. van Berghen uitgegeven in 1512 en 1520. De **Auree espistole** van Marcus Hieronymus Vida bij J. Grapheus voor bij Th. Martens, en het poëma **Christados libri VI** van Marcus Hieronymus Vida bij J. Grapehus voor J. Steels ,1536). Wij mogen ook de uitgaven niet vergeten van Petrus Aegidius (Gillis), den geleerden stadsgriffier van Antwerpen, die Dürer te gast had, vriend was van Erasmus, Vives, Lefèvre d'Etaples en

andere beroemde humanisten, en wiens kinderen over de doopvont gehouden werden door Thomas Morus.

M. Hillen van Hoochstraten gaf in 1519 zijn **Threnodia** of treurzang op den dood van Keizer Maximiliaan I uit. Het was ook Petrus Aegidius, die de **Opuscula nonulla** verzamelde van Rudolf Agricola, uitgegeven in 1511 door Th. Martens.

Onder die nieuwere Latijnsche werken, waarvan wij hier maar enkele opnoemen, yinden wij een aanzienlijk aantal tooneelstukken, vooral schooldrama's, die er ons aan herinneren, dat de Vlaamsche jongelieden destijds in de scholen bij hun Latijnsche studiën die tooneelspelen opvoerden. Van den Amsterdamschen Jezuiet Cornelius Crocus verscheen hier het schooldrama **Joseph** (J. Grapheus voor J. Steels 1537, 1538) ; van den Benediktijner monnik Nicolaas Bartholomeus uit Loche in Touraine de tragedie **Christus Xylonicus** (Wwe M. de Keyser voor Jan Coccius 1537, en Ant. Goinus 1539) ; van den grammaticus G. Macropedius, rector te 's Hertogenbosch en te Luik, **Andrisca** (M. Hillen van Hoochstraten 1538), **Hecastus** (Id. 1539) en **Asotus evangelicus**, het spel van den verloren zoon (Joh. Hillen van Hoochstraten 1540) ; van G. Gnapheus, den beroemden praeceptor van de kinderen van de Gravin Anna van Friesland te Emden, **Acolastus** (M. Hillen van Hoochstraten 1533 en 1535) ; van den Elzasser leeraar Johannes Sapidus **Anabion** (J. Grapheus voor J. Steels 1540) en van Jacobus Zovitius, eerst Latijnsch leeraar te Hoogstraten en later rector te Breda, de comedie **Ovis perdita** (Wwe M. de Keyser voor J. Coccius 1539, en Ant. Goinus 1540).

Naast deze neo-classieke voortbrengselen der humanisten zette de literatuur in de volkstaal haar leven voort, in den beginne nog sterk middeleeuwsch van wezen, maar toch geleidelijk de opvattingen der Renaissance als een nieuw ideaal beschouwend en toepassend.

De romantiek van de middeleeuwsche ridderromans laat zich op de lezers aan de eerste helft der 16e eeuw nog zeer machtig gelden en te Antwerpen werden talrijke prozabewerkingen van deze »schoone« ende waerachtige» historiën uitgegeven.

Wij vermelden enkel de **Historie van Buevyne van**

Austoen (Jan van Doesborch 1504), vrij vertaald naar **Le Livre de Buefves de Hautonne**; — die van **Heer Frederick van Jennen** (Genua), (W. Vorsterman, 1531), het roerend verhaal van de koopmansvrouw, die als man verkleed lange jaren rondzwierf en tot groote eer kwam; — de **Historie van ridder Parijs ende Vienne** (H. Eckert van Homberch 1510), de boeiende Zuidfransche roman van Pierre de la Seppade, die reeds als Vlaamsch prozaboek op het einde van de 15e eeuw te Antwerpjen verscheen bij G. Leeu (1487, 1488, 1491); — de **Historie van Sandrijn ende Lansloot** (Adr. van Berghen, 1508, en W. Vorsterman, ± 1520); — de **Historie van Sydrac** (G. Brac, z. j., M. Hillen van Hoochstraten 1522, W. Vorsterman, 1540); en de aan Flavius Josephus ontleende **Destructie van Jherusalem** (W. Vorsterman, z. j.) met het verhaal van den melaatschen Vespasiaan, die door den zweetdoek van Veronica genezen werd, een eeuwen lang geliefd gebleven volksboek.

Geliefkoosde volkslectuur boden ook de menigvuldige kluchtboeken, die met dartele grappigheden en vaak wonderbare verhalen de lezers moesten vermaken, zonder dat daarbij een satirische bedoeling uitgesloten was.Een typisch werk in dien aard verscheen omstreeks 1520 bij M. Hillen van Hoochstraten: **Die Evangelien van den Spinrocke**, een bewerking van **Les evangiles des quenoilles**, in 1480 te Brugge gedrukt, waarin een aantel beuzelzieke vrouwtjes in de taveerne van Marvie Ployarde, hun hart ophalen aan allerlei sterk folkloristische getinte onzinnige en superstitieuse praatjes. Nog populairedr werd het verhaal van de «schimpelycke werken en wonderlycke avontueren» van **Thiel Ulenspieghel** (M. Hillen van Hoochstraten, ± 1519), die later door het sterke werk van Ch. de Coster een onzer legendarische nationale helden moest worden. Omstreeks hetzelfde jaar verscheen het verhaal van de vroolijke daden van dien kwant te Antwerpen ook in het Engelsch: **Tyll Howleglass** (Jan Van Doesborch, ± 1519).

In 1528 verscheen bij M. Hillen van Hoochstraten **de Historie van den Jongen Jacke**, naar het Engelsch **A merry geste of the Frere and the Boy**, de eerste vorm in gebonden stijl van het in Vlaanderen tot op

den dag van heden populair gebleven prozaverhaal van **Jakske met zijn Fluitje.**

Vol middeleeuwsch wondergeloof is ook het verhaal van Virgilius, den aartstoovenaar, wiens rol eenige tientallen van jaren later door Dr Faustus werd voortgezet. W. Vorsterman gaf omstreeks 1525 het boek uit **Van zijn leven, doot, ende van den wonderlycken wercken die hij dede by nigromancien ende by dat behulpe des duvels**, naar het Fransch **Les faictz merveilleux de Virgile.**

Het **Schip vol wonders** (Claes de Grave, 1535), den **Sack der Consten** (Jac. van Liesvelt, 1528) behooren tot die zeer gezochte ontspanningsboekjes, waaruit de meest uiteenloopende dingen te leeren vielen, als daar zijn goud en zilver maken zonder kosten, het haar blond verwen, aan de vrouwen «harde borstkens» bezorgen, honden het bassen afleeren, remedies tegen allerlei kwalen en ook de toekomst voorspellen uit den stand der planeten,wat deze geschriften laat rangschikken naast de vele **Prognosticaties, Openbaringhen en Prophecien,** die destijds te Antwerpen het licht zagen.

Het gedicht **Den Spiegel der iongheers** (G. Bac, ± 1500, H. Eckert van Homberch, 1501) van Lambertus Goetman, den prelaat der Park-abdij te Leuven, de **Manieren alsmen over tafel sal hantieren** (H. Eckert van Homberch ± 1510) zijn werkjes van didactischen aard, waarin vooral de «wellevenskunst» betracht wordt.

De uitgaaf van de werken van Clement Marot in den oorspronkelijken tekst: **L'adolescence clementine,** bij G. Montanus voor J. Steels in 1539, bleef zeker niet vreemd aan de geleidelijke vorming in onze gewesten van een nieuw literair bewustzijn naar het voorbeeld der Fransche pleïade.

Vooral in het werk der rederijkers openbaart zich langzamerhand de Renaissancegeest. Is het mooie esbattement van **Elckerlyc** of **Den Spieghel der Salicheit** (W. Vorsterman ± 1525) van den Diesterschen monnik Petrus Doorland, nog zuiver middeleeuwsch, in de tooneelspelen, die voortaan op de landjuweelen vertoond worden, komt de mythologische klinkklank, en de zucht naar vertoon van classieke geleerdheid sterk naar voren. Dit blijkt ten overvloede uit de

Spelen van Sinne binnen Ghendt vertooght in 1539 en in hetzelfde jaar uitgegeven bij Mathijs Crom te Antwerpen. Dezelfde uiterlijke teekenen van den aantocht van Renaissance-smaak vinden wij in de lyrische werken der rederijkers, o.a. in de **Refereynen int vroede, int zotte, int amoreuze vertooght binnen Ghendt in 1539**, uitgegeven bij Joos Lambrecht te Gent en het jaar nadien bij A. Van Berghen te Antwerpen (1540). Dit laatste werk is ook zeer interessant in louter typographisch opzicht daar in het voorbericht het gebruik der Latijnsche drukletter voor het uitgeven van Nederlandsche teksten aanbevolen wordt. Joos Lambrecht, die niet alleen drukker maar ook lettersteker was, klaagt over de «plompheyt» zijner landgenooten, die hun «vlaemsche sprake in Romeynscher letteren gheprent niet ghelezen en kunnen». Hij drukte zijn boeken in Romeinsche letteren, die volgens hem «allen anderen vlaemsche letteren (hij bedoelt natuurlijk gothische letters) in nettigheden ende gracyen te boven» gaan. Dit gebruik der Romeinsche lettertypen, die tot nog toe voor Latijnsche teksten voorbehouden bleven, bij het drukken van een Vlaamsch boekje, is ook een kenschetsend uiterlijk teeken van den groei van den nieuwen Renaissance-smaak.

In vele van de sinnespelen en referyennen voorgebrancht op het Landjuweel van 1539 te Gent, openbaart zich de Luthersche gedachte, wat aantoont welk vruchtbaar veld de Kamers van rhetorica voor de nieuwe leer waren.

De uitgaaf van de letterkundige voortbrengselen van het Gentsche landjuweel werd op de lijst der verboden boeken gebracht bij placaat van 22 September 1540.

Tal van Antwerpsche rederijkers werden wegens het kettersche van sommige hunner werken ter dood gebracht. Jacob van Middeldonck van de «Damastbloem» onderging dit lot in 1546, omdat hij de proloog had voorgedragen van het fel kettersche spel **Den Boom der Schriftueren**, gespeeld te Middelburg in 1539 en waarschijnlijk in hetzelfde jaar te Antwerpen gedrukt (1). Peter Schudematte van de «Vlo-

---

(1) **Antwerpsch Archievenblad**, VIII, blz. 359-362.

lieren» werd in 1546 gehalsrecht als schrijver van het spoorloos verdwenen spel **Babel van Vilvoorden** (2); en Frans Fraet, eveneens van de «Violieren» werd in 1559 ter dood veroordeeld als dichter van **Tpalays der gheleerder ingienen** (Antwerpen 1554).

Tegenover de gereformeerden verhief zich met kracht de bekende Antwerpsche schoolmeesteres Anna Bijns in haar **Refereinen** (Jac. van Liesvelt 1528), die het jaar nadien, in het Latijn vertaald door Eligius Eucharius (Houckaert), onder den titel **Cantica** bij V. Vorsterman verschenen.

Tot de literaire werken van dien tijd, die het meest weerklank vonden in onze gewesten, behooren ook de verschillende uitgaven der **Souterliedekens**, waarvan de eerste verscheen in 1540 bij Simon Cock. Er zijn negen uitgaven bekend van dit boek, die alle den datum van 12 Juni 1540 dragen. Zeker werden die niet alle te gelijk gedrukt. De datum en het privliegie van de eerste uitgave werden eenvoudig in de 8 volgende nagedrukt. Deze bewerking van de Psalmen Davids door Jhr. Willem van Zuylen van Nyevelt, alhoewel zij zelf nog geen gereformeerd karakter vertoonen, luiden toch de lange reeks latere Calvinistische psalmberijmingen in.

Buiten de theologisch - wijsgeerige wetenschappen en de literatuur geeft de Antwerpsche boekenproductie uit het tijdperk van Keizer Karel eveneens een treffend beeld van de bedrijvigheid op elk ander gebied der menschelijke gedachte. Dezelfde kenmerken van deze voor ons volk zoo beteekenisvolle overgangsperiode komen voor in de boeken over plant-, dier- en geneeskunde, over aardrijks- en wiskunde, over cosmographie, rechtsgeleerdheid en geschiedenis, die destijds te Antwerpen gedrukt werden.

De **Questiones naturales** van Aristoteles worden gedrukt bij G. Bac (± 1505), het **De Sanitate tuenda** van den Romeinschen geneesheer Aurelius Cersus bij M. Crom (1539), het **De paratu facilibus** van Galenus bij J. Grapheus voor J. Steels (1533), en brengen aldus natuurkennis uit de Oudheid over. Van de Middeleeuwsche geleerden is het de **doctor universalis** Albertus Magnus, die het leeuwenaandeel in de

(2) Id. id., id. blz. 375.

Antwerpsche drukken heeft. Zijn **De virtutibus herbarum,** dat reeds bij G. Bac gedrukt werd in 1498, krijgt bij denzelfde een herdruk in 1502 en 1504, één bij Joh. Thibault in 1519 en één bij Simon Cock in 1534; zijn **Secreta mulierum et virorum,** dat M. Van der Goes reeds drukte in 1484 en G. Bac in 1490, wordt heruitgegeven in 1538. De **Chirurgia magna et parva** van Lanfrancus de Mediolano, die omstreeks 1295 te Parijs een zeer gevierd professor was, werd naar de eerste gedrukte uitgaaf van 1519 bij Giunta te Venetië in het Nederlandsch bewerkt en uitgegeven door W. Vorsterman in 1529.

Van Guy de Chaulieu of de Cauliac, meester in de chirurgie en in de medicijnen te Montpellier gedurende de 14e eeuw, drukt H. Eckert van Homberch in 1507 de **Cyrurgie,** een boek dat nog lange jaren gezag behield. Het **Fasciculus Medicinae** van Jean de Ketham, dat in 1491 voor de eerste maal verscheen te Venetië bij Joh. en Greg. de Gregoriis, werd door Petrus Antonianus in het Nederlandsch vertaald «ter eeren van der generoser stadt van Antwerpen ende ten profijte van den gemeinen volcke» en uitgegeven bij Claes de Grave in 1512. Een herdruk van dit werk verscheen bij denzelfde in 1529.

Onder de tijdgenooten, wier werk te Antwerpen gedrukt werd, noemen wij den Antwerpschen geneesheer, afkomstig uit Hazebroeck, Jacob Castricus (**De sudore epidemiali,** J. Grapheus 1529); Paulus Jovius uit Come, verbonden aan het hof van Keizer Karel (**De romanis piscibus,** J. Grapheus 1528) ;twee jaren na de eerste uitgaaf te Basel); den Leuvenschen professor Hieronymus Thriverus (Drivere) van Brakel (**In primum Aphorismorum Hippocratis librum commentarius,** M. Crom 1538); Jean Thibaut, den empirischen geneesheer en astroloog,die tot aan haar dood in 1530 deel uitmaakte van het gevolg van de gouvernante Margaretha van Oostenrijk (**Thresoor van den preservatyve remedien ende cure vander pesten,** M. de Keyser, 1531); Jan de Vigo, den Genueeschen arts, die als heelmeester naar Rome werd geroepen door paus Julius II en met zijn **Practica in arte chirurgia copiosa,** vertaald in het Spaansch, Italiaansch, Portugeesch, Duitsch en Nederlandcsh veel roem oogstte (**Dat chirurgylick werk,** Claes de Grave 1533) en P.

Sylvius Antverpianus (**Tfundament der medicinen ende chyrurgien,** W. Vorsterman 1530, 1540).

Buitengewonen bijval genoot hier de **Roseghaert vanden bevruchten vrouwen,** Nederlandsche bewerking van het beste boek uit dien tijd over verloskunde door Eucharius Röslin uit Francfort. De oorspronkelijke Duitsche uitgaaf verscheen in 1513 te Francfort, in 1516 gaf de drukker Thomas van der Noot te Brussel er reeds een Nederlandsche vertaling van,die te Antwerpen herdrukt werd bij M.Hillen van Hoochstraten 1529, W. Vorsterman voor Barth. Jacobsz. te Leiden 1530, Jan van Ghelen 1540 en Simon Cock, 1540.

Zeer gezochte boeken waren ook: **Der Dieren Palleys** dat teruggaat op een middeleeuwschen **Bestiarius** (Jan van Doesborch, 1520) en te Antwerpen onder den titel **The wonderful shape** in het Engelsch vertaald werd door Laurens Andrewe uit Kales (Id. id. na 1520) ; **Dlicht der aptohekers,** een boek dat de «aromatieke confectien» leerde, naar het **Lumen Apothecariorum** van Quiricus de Augustis uit Tortona (Claes de Grave, 1529) en **Die rechte const om alderhande wateren te distilleren** (W. Vorsterman, ± 1520).

Een gansch uitzonderlijke melding verdienen ook de verscheidene kruidboeken, die te Antwerpen het licht zagen en ons als het ware geleidelijk brengen naar de prachtwerken, die op dat gebied in de tweede helft der 16e eeuw geleverd zouden worden door Dodoens, De l'Escluse en de Lobel. Het oudste gedrukte kruiboek in het Nederlandsch werd door J. Veldener te Culemborg uitgegeven in 1484. De oudste Antwerpsche is de **Herbarius in dyetsche,** een bewerking van een Latijnschen herbarius, verschenen te Mainz in 1484 bij Peter Schöffer (G. Bac 1511). Hetzelfde werk evsrcheen bij W. Vorsterman, ook omstreeks 1511. Claes de Grave gaf in 1514 **Den groten Herbarius** uit, vertaling van den Duitschen **Ortus Sanitatis** in 1485 bij Peter Schöffer te Mainz verschenen. Nog twee maal gaf Claes de Grave hezelfde boek uit in 1526 en in 1533. Deze belangrijke aftrok van dit boek begrijpen wij eerst best als wij weten, dat het niet enkel een beschrijving van planten bevat, maar ook talrijke practische wenken over de geneeskracht der

kruiden, een «tractaat om de urine te onderzoeken», een anatomie van den mensch, een tractaat voor personen, «die op dorpen en casteelen wonen, ver van de meesters gelegen», een tractaat over de Spaansche pokken en dergelijke dingen meer.

Onder de werken handelende over geschiedenis nemen de landskronijken de eerste plaats in. Het aantal drukken van de **Kronijken van Brabant, Hollant, Seelant en Vlaenderen** zijn vrij aanzienlijk. Wij vinden er bij Jan van Doesborch in 1512, 1518 en 1530, bij denzelfden voor M. Hillen van Hoochstraten en Hendrik Peetersen in 1530, en bij W. Vorsterman voor Barth. Jacobsz. te Amsterdam in 1538 en 1539. **Die excellente Cronike van Vlaenderen** verschijnt in 1531 bij W. Vorsterman, het **Fasciculus temporum,** historiën van Adam tot Christus, bij Claes de Grave in 1529, en **Den spieghel historiael** naar een gedeelte van het **Speculum historiale** van Vincent van Beauvais, onafhankelijk van Maerlant's vroegere bewerking, bij Claes de Grave in 1515.

Een succesboek op historisch gebied was in die tijden het **Historarium et chronicorum mundi epitome usque ad annum** 1533 van den Augsburgschen arts Achilles Pirminius Gassar. De eerste uitgaaf van dit werk verscheen te Bazel in 1532 en reeds het jaar nadien vinden wij er te Antwerpen drie uitgaven van bij J. Grapheus, M. Hillen van Hoochstrate en J. Steels, in 1536 drukt J. Grapheus er nog een uitgave van voor J. Steels. Een Nederlandsche vertaling van het boek zag het licht bij A. van Berghen voor Wouter van Lin in 1533 en 1534 en voor eigen rekening ook in 1534. Gassar geeft in zijn werk geen theologische uitweidingen, doch zijn voorstelling der feiten verraadt een voorstander der Reformatie. Het boek werd dan ook in 1540 op den Index gebracht.

Op het gebied der rechtsgeleerdheid en der wetgeving ging de gunst der belangstellenden onder de vele uitgaven van ordonanties en plakkaten, costumen en keuren, van de geschriften van Volcardus, Vives, Hegendorphinus, Cellarius en zooveel anderen naar de codices van het oude recht. Wij vinden twee drukken van een Nederlandsche vertaling van Justinianus' **Institutiones imperiales** bij Claes de Grave in 1520 en 1534. De **Spiegel van Sassen,** door Eyke van

Repgau, het oudste der Duitsche rechtsboeken, ontstaan tusschen 1198 en 1235, en het Saksische land- en leenrecht bevattende voor alle Duitsche landen tot aan de Frankische en Friesche grenzen, wordt tusschen 1504 en 1539 tot 7 maal herdrukt te Antwerpen (W. Vorsterman 1504, 1528, 1535, 1539, A. van Berghen 1506, Simon Cock 1526, 1527). Zeer gezocht was ook de **Summe rurale** van den Doornikschen baljuw uit de 14e eeuw, Jean Le Bouteiller, een samenvatting van het gebruikelijke en canonieke recht met opgave van interessante gevallen uit de practijk ter opheldering.Dit werk,een noodzakelijk handboek der rechters, eerst in talrijke handschriften verspreid, werd voor de eerste maal gedrukt bij Collard Mansion te Brugge in 1479. De eerste Nederlandsche vertaling werd gedrukt bij Jac. Jacobsz. van der Meer te Delft in 1583. Daarop volgen dan vier uitgaven van den Nederlandschen tekst te Antwerpen: H. Eckert van Homberch 1503, Nic. de Grave 1520, 1529 en S. Cock 1542.

Interessante uitgaven, vooral met het oog op de typographische inkleeding, waren ook de vele muntboeken, waarin niet alleen de ordonantiën betreffende het geldwezen werden uitgegeven, maar waarin de in omloop zijnde muntstukken in hout- of kopergravure voorgesteld werden, Er verschenen er te Antwerpen in verscheidene talen: **Valucien ende ordonantien van den gelde** (Th. Martens ± 1500), **Valuacion des monnoyes** (W. Vorsterman 1536), **Valuacyon of golde and sylver of 1499** (Jan van Doesborch) en veel andere meer.

Onder de boeken over wiskunde en cosmographie hadden die van Petrus Apianus het meest bijval. Deze geograaf en sterrekundige uit Ingolstadt, door Keizer Karel tot den adelstand verheven, liet in 1524 zijn **Cosmographicus Liber** verschijnen, die hem beroemd maakte. Verscheidene drukken van dit werk volgden elkander te Antwerpen in korte tijdruimte op, bij J. Grapheus in 1529, 1533, 1534 en bij Aeg. Coppenius van Diest in 1539 en 1540. Een Nederlandsche vertaling werd er van bezorgd door Greg. de Bonte in 1537. Al die uitgaven werden verbeterd en bijgewerkt door Gemma Phrysius, uit Dokkum, den geleerden vriend van Keizer Karel. Van dezen

laatsten geleerde, grondlegger der cartographie in de Nederlanden, drukte Aeg. Coppenius van Diest voor Greg. de Bonte in 1540 een **Arithmeticae practicae methodus facilis**, en J. Grapheus voor Serv. Zassenus Diesteus te Leuven en voor Greg. de Bonte te Antwerpen een **De principiis astronomiae et cosmographiae** (1530).

De nieuwe tijdgeest, die een groote nieuwsgierigheid aan den dag legde voor de betere kennis van verre streken en met frisschen drang alle wetenswaardigheden over vreemde volkeren, hun gewoonten en gebruiken navorschte, openbaart zich zeer sterk te Antwerpen door de uitgave van talrijke werken over reizen en aardrijkskunde. In de groote havenstad waar vertegenwoordigers uit alle gewesten der bekende wereld samenkwamen moest de belangstelling voor dergelijke studie natuurlijk nog levendiger zijn dan elders, en de groote overzeesche landontdekkingen van Spanjaards en Portugeezen, die elkander te dien tijde opvolgden verhoogden die belangstelling in ongewone maat.

Wij vinden eerst drukken van enkele geschriften uit de Oudheid, zooals het **De situ orbis** van Dionysius Afer (Periegetes), den Byzantijnschen geograaf, die in Grieksche hexameters deze beschrijving der aarde met de toen gekende hoofdzeeën, kustlanden en eilanden maakte op verzoek van Keizer Augustus. De Latijnsche vertaling van dit werk, gemaakt door Priscianus, verscheen in 1529 te Antwerpen bij M. de Keyser. Ook Middeleeuwsche werken over aardrijkskunde derden herdrukt, zooals de **Descriptio terrae Sanctae**, die omstreeks 1240 door den Duitschen Dominikaan Brochardus of Burchardus werd geschreven. J. Grapheus drukte dat werk voor J. Steels in 1536. Een echt middeleeuwsche geest vol zin voor wonderbare fantazijen spreekt ook nog uit het boekje dat Jan van Doesborch drukte omstreeks 1506: **Van die wonderlicheden ende costelicheden van Pape Jans landen.** In het Engelsch vertaald en vereenigd met andere verhalen, werd het door denzelfden drukker nogmaals uitgegeven omstreeks 1520: **Of pope John and his landes.** Deze geheimzinnige Pape Jan of Johannes Presbyter is een half legendarisch personage, waarover sir John Mandevyl, die omstreeks 1322 het

verre Oosten bezocht,Brochardus, Marco Polo en veel andere middeleeuwsche schrijvers verbazende dingen vertelden. Hij regeerde in het verre Oosten, in het Indisch wonderland, dat naast het Paradijs lag en zou priester geworden zijn (1). Van denzelfden priester-keizer wordt gewag gemaakt in het **Legatio Indorum imperatoris Presbyteri Joannis ad Emanuelem Lusitaniae regem,** uitgegeven bij J. Grapheus in 1532 door Mamianus a Goes, den Portugeeschen edelman, die zich als gezant in de Nederlanden een tijd te Leuven vestigde.

Het verhaal van de reizen die Vasco de Gama voor zijn koning Emmanuel ondernam ten einde een zeeweg naar Indië om de Zuidspits van Afrika heen te zoeken, vond hier zeker gretige lezers. — Over de tweede reis, door Vasco de Gama in 1501 naar Calcutta ondernomen als strafexepeditie tegen de bevolking, die een veertigtal Portugeezen der bezetting vermoord had, verscheen er te Antwerpen z.n. een onderhouden verhaal in 1540 : **Dit is die reyse die een man self bescreven he || ver** (sic) **die seylde mit LXX scepe wt die rivier va lisboen in poertegael na Calcoen in Indien en geschiede int jaer XVC en een.** Van een andere reis in 1498 gaf Jan van Doesboch ook een verhaal uit in 1508: **Die Reyse van Lissebone om te varen na de eylandt Naguaria in Groot Indië gheleghen voorby Callicuten en Gutschi dair dye stapel** is van der specerien... Dit zelfde werkje in het Engelsch vertaald maakt deel uit van den bundel, waarin de Engelsche lezing van de reis naar de landen van Pape Jan verscheen (J. van Doesborch ± 1520).

Ook van de reizen van Amerigo Vespucci naar de nieuwe wereld vinden wij sporen in de Antwerpsche uitgaven van dien tijd. Over zijn derde reis naar Amerika in 1501-1502 gaf de Italiaansche zeevaarder verslag in een brief aan Lorenzo de Midici. Een Nederlandsche vertaling van dit espistel werd onder

---

(1) Fr. Zarncke: **De epistola quae sub nomine presbyteri Johannis fertur,** Leipzig 1874. — Van denzelfde: **Der Priester Johannes** (Abh. der phil.-hist. Classe der Sächs-Gesellschaft der Wissensch. VII (1879). Viii (1883). — **Brunet : La légende du prêtre Jean, Bordeaux,** 1877.

den titel **Van der Nieuwer Werelt** bij Jan van Doesborch uitgegeven omstreeks 1507.

Tot deze reeks behoort ook het werk, dat verscheen bij M. Hillen van Hoochstraten omstreeks 1523 en waarin wij de Fransche vertaling krijgen van hetgeen de conquisador Fernando Cortez, den grondvester van het Nueva Espana vertelt over de eilanden met goudmijnen en specerijvelden, die hij ontdekte en in 1522 aan zijn koning aanbood.

Wij sluiten de opsomming van die enkele Antwerpsche uitgaven op aardrijkskundig gebied met het **Epitome topographica totius orbis** (J. Grapheus 1535). Deze bijbelsche geographie van den Zwitser Joachim Vadianus (Von Watt), door Keizer Maximiliaan I tot poëet en redenaar gekroond, komt voor als werk van een **autor damnatus** op de Indexlijst van 1540.

Er zou een leemte zijn in ons beeld van het geestelijk leven in de eerste helft der 16e eeuw te Antwerpen indien wij om te eindigen geen gewag maakten van enkele werken over ambachten en speciale technische vakken. **La noble science des joueurs despee**, uitgegeven door W. Vorsterman in 1538 en het **Tractat de la noble art de leguille** z. j. ook door W. Vorsterman gedrukt, toonen ons hoe de typographie de mannen en de vrouwen reeds te gemoet kwam in hun geliefkoosde bezigheden en ontspanningen, doch meer belang nog leveren werken op, waarin de schoonheden van de plastiek der Oudheid bekend gemaakt en bestudeerd worden. Die laatste boeken hebben een niet te loochenen aandeel gehad in den groei onzer Vlaamsche Renaissance-kunst en verdienen te dien titel onze bijzondere aandacht. J. Grapheus drukte in 1528 het werk **De Sculptura**, waarin de Napolitaansche humanist Pomponus Gauricus in 1504 de beeldhouwkunst der Ouden bestudeerde. Pieter Coecke van Aalst, de ontwerper van den Antwerpschen Ommegangsreus, de beroemde bouwmeester, van wien Guicciardini getuigt «qu'il transporta dans les Pays Bas la vraie architecture», gaf op eigen hand ten behoeve van schilders, beeldsnijders, steenhouwers en alle anderen «die gheneuchte hebben in edificien der Antiquen» het werk **Die inventie der colommen** uit, getrokken uit het beroemde werk van den Romeinschen bouwmeester Marcus Vitruvius. Van het modellen-

boek met schilden, helmen, zuilen, kapiteelen, harnassen, enz., dat Heinrich Vogtherr in 1538 te Straatsburg uitgaf om schilders en beeldhouwers, die naar het Antiek werkten ter hulp te komen, verscheen er te Antwerpen een Fransche uitgave bij Jean Richard in 1540: **Livre artificieux... pour pointres, tailleurs des images et Dantiques, orfevres et plusieurs aultres gens ingenieuses.**

Vatten wij dit overzicht samen, dan kunnen wij zonder eenige overdrijving zeggen, dat de Antwerpsche typographie in de eerste helft der 16e eeuw een der glorierijkste uitingen is van onze nationale beschaving in een tijdperk, waar ons godsdienstig, politiek, economisch, wetenschappelijk en artistiek leven een intensiteit en een internationale beteekenis bereiken, die zelden overtroffen werd.

Dr MAURITS SABBE.

TWEE GEDICHTEN.

LAATSTE ZOMERAVOND.

Nog brandt aan lage firmamenten
een glorieuse zon...
Maar wie droomt nu van ander lente
en die niet sterven kon?...

De Zomer : Stoet van gouden dagen
hoe trok hij ras voorbij :
een sprookje, kind... en wat we zagen :
een feërie van Mei.

Toen teere glans 't gelaat U streelde
zoo blank : en 't kleurde rood...
O laatste dag van ijdle weelde
O sieraad vóór de dood...

HERFST.

Waar Gij uw gouden zon juweel
met toovering van licht liet glansen,
en waar Gij hingt uw sterrenkransen
op zilverblauw fluweel,

Waar meenge roos — o sierlijkheid —
verkoren werd met teere handen,
waar hebben aan uw loofguirlanden
stille oogen zich vermeid,

Waar eens een oor geluisterd heeft
naar simfonie uit hoogste kruinen,
waar vreemde wind door geurge tuinen
heel zoel gefluisterd heeft...

Waar wies de vrome heerlijkheid :
misterieuse schemer-uren
wanneer een nacht mocht eeuwig duren
geen morgen werd verbeid.

Daar is de Herfst — o vale smart !
met donkre wieken neergestreken :
Een mensch klaagt luid en voelt er breken
de broosheid van zijn hart...

HUBERT BUYLE.

Franz Uyttenhove.

Op het einde van het vorig jaar overleed te Gent de talentvolle toondichter-organist, Franz Uyttenhove, nauwelijks negen en veertig jaar oud. Buiten zijn vaderstad is hij enkel bekend als de schrijver van het onvolprezen kunstlied, «Moederken alleen», dat onlangs met een Fransche vertaling herdrukt werd. In Antwerpen heeft men ook zijn klassiek-schoone ouverture, «Eneas», kunnen toejuichen, doch nooit is het er gekomen tot een opvoering van één zijner drie opera's:«Gerda», «Walda»(Het Woud) , «Marieke van Nijmegen».Te Brussel had Uyttenhove, op een Taal- en Letterkundig Congres, een gullen bijval gevonden met zijn lyrisch poëma, «Langs de Leie», doch in 't vervolg is er zijn naam niet meer op de programma's verschenen, — dan bij zeldzame uitzonderingen.

In 1905, ter gelegenheid van een officieelen prijskamp voor vaderlandsche schoolzangen, kwam zijn naam tijdelijk op aller lippen : van de tweehonderd mededingers werd hij nummer één geclasseerd. Nog heden rekent men zijn kinderliederen, waaronder «De Torenwachter» en «Ver over de Golven», tot de meest artistieke, die voor het Vlaamsche kind gezongen werden.

Wat zijn mis, zijn trio, zijn motetten, koren en cantaten betreft, die zijn onbekend gebleven buiten de muren van de Arteveldestad. Zijn trio verraadt nochtans een meesterhand.

Uyttenhove was een uitmuntend organist,en al had hij nooit les in het orgelspel ontvangen, tot driemaal toe zegevierde hij in een organisten-prijskamp. De Gentenaars waardeerden hem vooral als klavierbegeleider, een fijn en moeilijk vak, waarin hij de hoogste eischen bevredigde.

* * *

Frans Uyttenhove, die een mooien Vlaamschen naam droeg, beroemd in de geschiedenis van Gent, was één der meest typische figuren van zijn vaderstad. Had men hem éénmaal ontmoet, dan kon men zijn beeld niet licht meer uit het geheugen verliezen.

«Een gezonde broer! Een fleurige Vlaming! Bijna een Falstaff!» Ziedaar eenige overwegingen, die de schrijver van «Eneas» den vreemdeling ontlokte, — al had hij nooit een lekker bierliedege nonderteekend. Een prachtig vertegenwoordiger van zijn ras, gelijk men er vindt op de schilderijen van Breughel en Jordaens, — wier artistiek credo echter weer het zijne niet was, bij lange niet! Zijn kunst herinnert veel meer aan die van sommige ontroerde, maagdelijk-mystieke meesters uit de oude Vlaamsche schilderschool: Hans Memlinc of Geeraard David misschien. Er zijn echter menschen die alles door vergelijkingen willen uitleggen. Sommige van Uyttenhove's bewonderaars namen grifweg aan ,dat hij vindingrijk was, dat hij fraaie gedachten had, doch, wijzende op zijn diklijvigheid, voegden zij er bij, dat zijn volzinnen niet kernig genoeg en vooral te kort van stof waren. Geen adem, beweerden zij. In «Den Torenwachter», b.v. is dat het geval, doch wat een verscheidenheid wordt hier niet bekomen! Voor elk vers vindt hij wat nieuws. Van eentonigheid, van uitgewaterde kunst, hield hij hoegenaamd niet. Soberheid was, integendeel, zijn hoogste kracht.

Die lijvige man, een wandelend biervaatje, had een blozenden, verstandigen, artistenkop, voorzien van een puntbaardje, en van twee mooi-donkere, geestig tintelende oogen, waardoor de bezoeker zich onweerstaanbaar aangetrokken gevoelde, omdat zij spraken van groote goedheid, gezond optimisme en vurige liefde voor de kunst.

Het zingen ging hem nog minder goed van de hand dan het spreken, maar dat is eigenlijk een specialiteit van al de toondichters; zelden heb ik er één ontmoet, die een volzin op min of meer behoorlijke wijze kon zingen; gewoonlijk is het een heesche of een oud-versleten stem, soms hoegenaamd geen stem, — waarnaar men te luisteren zit.

Maar zette Uyttenhove zich neer voor het klavier, dan veranderden de toestanden: dadelijk kreeg men de overtuiging, dat men te doen had met een bezield kunstenaar. Onmiddellijk sprong de geest van het mooie in hem wakker. Hoe een Sacré of een Boute hem in die houding nooit geconterfeit heeft, dat kan ik moeilijk begrijpen. Zoo'n kiekje hadde nochtans

bijval gevonden! Zelfs mocht een prachtkop gelijk de zijne wel een meester-portretschilder van Gent of elders doen watertanden: een Richir of een De La House, een Van Holder of een Delvin. Zijn kleine, korte vingeren holden door de toetsen,dat 't een plezier was om zien. Zijn voeten, die zelden voor een oogenblik van de pedalen weken, — weinig artisten vatten de poëzie der pedalen zoo goed als hij, — waren bijna even welsprekend als zijn handen; en als men hem voor het orgel in de Jezuietenkerk weg en weer zag wippen,kon men wel eens denken aan den ouden Bach, die, naar de legende beweert, even vlug met zijn voeten kon spelen als een ander organist met zijn vingeren. Een waar virtuoos op het orgel, in den zin, dien men gewoonlijk aan het woord hecht, was Uyttenhove nochtans niet; aan mannen gelijk Guilmant, Widor, Mailly of Vilain deed hij in de verste verte niet denken.

— Speel telkenmale alsof gij voor den koning speeldet! leeraarde Schumann in zijn tijd, en dat scheen ook de leuze van den schoonheidsminnenden Gentenaar te zijn.

Hij leefde de muziek heelemaal mee, die hij vertolkte, hij ging er in op, hij scheen er mee te versmelten; en moest er iets gelijk een ontploffing in de concertzaal plaats gehad hebben, misschien zou hij het gerucht niet gehoord hebben.

Uitgaande van hetgeen hooger gezegd werd, moet men niet gaan denken, dat Uyttenhove slechts doffe tinten op zijn palet had, of dat hij te veel hield van het zoeterig-lieftallige: met zijn vuisten, die aan de knods van Hercules herinnerden, kon hij er, waar het noodig was, vreeselijk op losdonderen, en wanneer hij de zware registers in de Jezuietenkerk gebruikte, kon hij den toehoorder op stormen van geluid door de ruimte zweepen,en den vromen christen soms voor het ontzettend bazuingeschetter van het laatste godsgericht met schrik doorhuiveren.

«Toute la lyre!» zou de Franschman zeggen: wij kregen het teedere naast het geweldige, het strenge naast het zwierige, het schilderachtige naast het akelige te hooren; doch laten wij herhalen: in het teedere, het dichterlijke, het rein-mystieke was hij best in zijn element.

«Hij speelt gelijk een engel!» zegden zijn bewonderaars.

«Musica est praeludium vitae eternae!» knikten de paters.

Zonderling genoeg! Hij was begonnen met de gewijde muziek, — en zijn bekroonde mis, evenals zijn «Ave Maris Stella», waren reeds meer dan beloften, — doch, het is in wereldlijke richting, dat zijn talent zich ontwikkeld heeft. Later is hij weer naar zijn eerste idealen teruggekeerd en zijn zwanenzang was een Cantate voor Onze Lieve Vrouw van Lourdes, die hij gaarne ging vereeren, te Oostacker. Het werk blijft onuitgegeven liggen. In zijn nagelaten papieren werd nog een vierstemmige mis gevonden, — waarvan de orgelpartij ontbreekt.Zij schijnt tot zijn beste periode te behooren.

Om volledig te zijn moet hier nog aan toegevoegd worden, dat Uyttenhove ook het Mustel-orgel of orgel-carillon met groote handigheid bespeelde. Trad hij in onze concerten op met dit moderne instrument, dan veroverde hij gewoonlijk hetgeen men noemt... «un succès bœuf!»

* * *

Wie enkele malen met Uyttenhove in aanraking is geweest, kan niet verlegen zijn om zijn zedelijk portret met enkele vlugge trekken te malen. Met de woorden, «een man die voor de rust is», zal hij waarschijnlijk zijn indrukken samenvatten. Uyttenhove behoorde inderdaad tot de stillen in den lande; hij maakte zich geen kwaad bloed; hij leefde voor de kunst, voor zijn dagelijksche taak en voor zijn huisgezin, bestaande uit zeven of acht kinderen en een dappere vrouw, die zich nog altijd aan het hoofd van een roetsmelterij en een kaarsengieterij bevindt. Hij woonde op de Vrijdagmarkt te Gent in een mooi Renaissance-huis, waarvan de gevel bekroond is met het borstbeeld van den Gentschen geschiedschrijver, Van Vaernewyck. Door sommige geleerden wordt beweerd, dat zich daar vroeger een ander huis bevond, voorzien van een balkon, waaruit Jacob van Artevelde tot het volk zou gesproken hebben.

Zonder te morren of te jammeren tegen het lot, zonder zich in ijdele bespiegelingen van wijsgeerigen aard te verdiepen, liet Franz Uyttenhove Gods

water over Gods akker rollen. Ook telde hij niets dan vrienden. Een musicus zonder vijanden, dat is zooveel als een witte raaf, zal de lezer zeggen, wel wetende, dat die kereltjes door den band nog al kittelig zijn. En hier was het nochtans de waarheid. Maar moeilijk kan ik mij inbeelden, hoe iemand den moed zou gehad hebben den doorgoeden,zachtgeaarden man een steen in den weg te willen leggen, ofwel de hoogte van zijn talent te willen loochenen.

Dat rustig-teere vind ik ook weer in zijn muziek, die meer houdt van trage bewegingen, vleiend gewiegel, innig gebed en poëtisch gedroom dan van ijzersterke rythmen, kakelbonte kleuren en levendige dynamiek. Een zoon of een erfgenaam van Benoit was Uyttenhove hoegenaamd niet. Van den Antwerpschen meester moet hij, mij dunkt, meer de twee prettig-lieve en gul-blijde kindercantaten bewonderd hebben dan de breed golvende en luid schetterende klankenfresco's. Geweldige stormen moeten in zijne ziel niet gewoed hebben.

Moeilijk, subtiel, precieus, gelijk die van sommige Parijzenaars uit den laatsten tijd,kan zijn trant even min genoemd worden, al werd de allergrootste zorg aan zijn harmoniseeringen besteed, die doorgaans bekoorlijk zijn, rijk, zelfs in veel gevallen schatrijk. Zijn vorming was reeds voltooid, toen de meeste Fransche ultra-modernisten, — De Bussy, Dukas, Ravel, Schmitt, Roussel, Reuschel, de Séverac, Samazeuil, enz., — op 't tooneel verschenen, zoodat hier geenszins op de mogelijkheid van een invloed kan gewezen worden. De geurige slingerpaden van «Pelléas et Mélisande», «le pays des neuvièmes», heeft hij in zijn jonge jaren niet doorwandeld. Bij zijn modellen, die wij reeds hooger genoemd hebben, zullen er spoedig een paar andere gevoegd worden.

Bleek het uit zijn omgang met zijn collega's en met zijn medemenschen in 't algemeen, dat hij een optimistische levensbeschouwing had, dat werd nog duidelijker, als men hem met zijn lieve kinderen bezig zag. In zijn woning was trouwens het wiegelied dikwijls aan de dagorde, nog tot verleden jaar toe. Hij was een echt kindervriend, bijna een huismoeder, en zijn kleine gasten konden jubelen van pret, als zij, den Zondag namiddag b.v., met hem op wandeling

mochten gaan. En dan was de koddige, kabouterachtige dikke man even zoo gelukkig als zij. Hier raken wij een andere zijde van zijn talent aan: zijn voorliefde voor het sprookjesachtige, het kinderlijk-blijde, het guitig-naïeve in de muziek, en zijn groote vereering voor den schrijver van «Haensel und Gretel». Slechts een teergevoelig vader kon het lieve wiegeliedje scheppen, dat hem in volle daglicht heeft gesteld.

Het spreekt van zelf, dat een katholiek organist geen liederen mag onderteekenen, die men lollig of triviaal zou kunnen noemen. Een vroolijk kinderlied mag hij echter wel schrijven, en, laat het ons maar dadelijk zeggen: in dit vak heeft hij het Belgische schoolvolkje een heele greep perels toegeworpen, die hem een benijdenswaardige plaats naast de vertegenwoordigers van dat vak binnen en buiten het land hebben geschonken! Zijn prettige kinderliederen verbleeken niet naast die van Taubert en Reinecke uit Duitschland, noch naast die van Jaques-Dalcroze uit Zwitserland, en vooral niet naast die van zijn Hollandsche confraters en confrateressen: Viotta, Verhulst, Loots, Catharina Van Rennes en Henriette van Tusschenbroeck. Ten onzent moeten wij Franz Uyttenhove in éénen adem noemen met de beste onder de vele nederige mannen, die voor het kinderwereldje hebben gewerkt : Benoit en Blockx, Miry en Roels, Huberti en Broeckx, plus de geheimzinnig-knappe man, die de mooie liedren heeft gecomponeerd, waarmee in den nationalen prijskamp van 1905, De Vestel van Gent onverwachte lauweren won. In den laatsten tijd werden nog flinke kinderliederen onderteekend door : Ghesquire, De Hovre, Van Nieuwenhove, P. Miry, D'Haeyer, Ceulemans, Verhoeven, Broeckx, Pape,, Van Hoof, enz. Weinigen waren even gelukkig als Uyttenhove.

Een van Uyttenhove's beste schoolliederen verheerlijkt «De Dulle Griet», het Gentsche reuzenkanon, dat zich op eenige stappen van zijn woning bevindt: een voorlooper van de onlangs beroemd geworden Bertha's? — Naast de titels, die in den loop van dit opstel reeds vermeld werden, moeten nog aangehaald: «Waar ik geboren ben», «België bovenal!», «Ik min mijn Vaderland», «Voor Vorst en Vaderland», «Het

Lied van het Vlas», «De Torenwachter». — Dit laatste, oorspronkelijk op een Franschen tekst gecomponeerd, is puik! Wie zulk een bladzij onderteekenen kan, is een Meester!

In veel dezer inspiratiën toont Uyttenhove, dat hij klein kan zijn met de kleinen, zonder daarom een oogenblik den wenk van het «Excelsior» uit het oog te verliezen. Hij bewijst ook nog, dat hij de jonge harten kan doen trillen van medelijden en doen zwellen van trots, dat hij goed kan lezen en op voorbeeldige wijze kan scandeeren, dat hij een boeiend verteller is in de muziek, en dat er van hem, gelijk trouwens van veel andere scheppers kan gezegd worden: «Een kunstenaar is een groot kind!»

Billijkheidshalve dient hier aan toegevoegd, wat zekere betweters over deze prettige bladzijden denken, namelijk dat zij hem zoo heel weinig moeite gekost hebben, en dat het vak eigenlijk niet zeer hoog staat. Wat dit laatste punt betreft, hierop antwoord ik, dat een goed kinderlied evenveel waarde heeft als een goed minnelied en dat eenige der grootste toondichters van de wereld — als Wagner en Beethoven, — het niet beneden hun waardigheid hebben geacht, het vak te beoefenen. Op de eerste beschuldiging antwoord ik als volgt: ik geloof niet dat een geweldige inspanning van krachten gewenscht is voor het dichten van een simpel kindervooisje. Losheid hoeft natuurlijk geen oppervlakkigheid te heeten.

Op mij en veel anderen maakte Uyttenhove den indruk, dat hij een geboren dichter was, een dichter die wel geen verzen schreef, maar die het schoone en het beminnelijke, het edele en het reine in alles poogde te vinden, die zich door het nijdig-booze op aarde en het laag-schrille in de kunst niet liet verleiden. Hadde hij met woorden en beelden kunnen goochelen als met liederen en akkoorden, voorzeker zou hij de stappen niet gevolgd hebben van een Zola of een Buysse, maar veeleer het kunst-credo gedeeld hebben van een Tony Bergmann of een Maurits Sabbe; mogelijk zou hij een broeder zijn geworden van De Cort, Antheunis of Perk. Naast Wagner, Franck en Humperdinck blijkt ook de zwierig-lyrische,de bekoorlijk-subjectieve Gounod tot zijn goden of halve goden behoord te hebben, een naam waarvoor hij hoegenaamd

niet hoeft te blozen, al is de ster van den ietwat salonachtigen Faust-zanger in de laatste jaren merkelijk verbleekt. Niemand kan loochenen, dat Uyttenhove iets van de elegante Franschmans weg had. Hetgeen ongetwijfeld een uitzondering, — een gelukkige uitzondering, — heeten mag in het leger van de stoere, dikwijls boersch-ruwe zangers in het Vlaamsche land. Hier wordt geen directe invloed bedoeld, geen stoornis van reminiscenciën, alleen maar artistieke verwantschap, overeenkomst van aanleg en idealen, met dit onderscheid, dat Uyttenhove meer modern was in zijn harmoniseeringen en veel stouter,veel rijker was in zijn orkestreeringen.

«Een geestverwant van R. Hahn», hoorde ik iemand vooropzetten.

Mogelijk wel voor hetgeen de poëtische kleur betreft, maar zonder het verwijfd flauwhartige en de schrale preciositeit van dengene, die de stemmig-fijne en vormschoone liedekens ciseleerde: «D'une Prison», «L'Heure exquise», «Si mes Vers avaient des Ailes». Onze Vlaming is breeder, guller, gezonder.

«De man met de mooie akkoorden», heb ik hem hooren noemen, en dat wijst inderdaad op een der schoone zijden van zijn talent. Men zie b.v. «De Torenwachter».

«Wat een beminnelijk mensch moet die Uyttenhove zijn!» besluit de Vlaamsche dilettant,wanneer hij voor de eerste maal zijn zonnig-mooie melodieën hoort. Zonneschijn, ja, zonneschijn, daar heb ik het woord uitgesproken: dat is de stof geweest van zijn droomen, van àl zijn droomen, de synthesis van heel zijn kunst; deze kunst tintelt en lacht, lonkt en aait, danst, dartelt en vlamt inderdaad gelijk de gouden zonneschijn in de eerste reine lentedagen.

Vandaar ook de buitengewoon keurige vorm, dien wij in al zijn werken aantreffen, want Uyttenhove onderteekende slechts wat haarfijn afgewerkt was. De vorm van zijn liederen is even vlekkeloos als die van de Heredia's sonnetten.

En nochtans, men staat verstomd, als men hoort getuigen,dat hij voor de meeste zijner bekroonde liederen geen kladwerk gemaakt heeft. Door dat stelsel is zelfs een voortreffelijk lied van hem verloren ge-

gaan, «De Jongeling in het Woud», gecomponeerd op een tekst van Julius Vuylsteke.

Tot het opteekenen der noten moet men maar overgaan, meende hij, als de muziek heelemaal rijp is in den geest, rijp gelijk een vrucht op den boom, die men maar even hoeft te plukken of af te schudden. Vandaar ook de vele aanduidingen nopens maat en kracht, uitdrukking en beteekenis, die men in zijn muziek aantreft, en die den Vlaamschen zanger doorden band zoo welkom zijn. Uyttenhove wist bij ondervinding, dat men in Vlaamsch België geen verklaringen genoeg bij de noten zetten kan.

Vandaar ook zijn groote strengheid nopens den vorm, als hij werk van anderen beoordeelde of als jurylid beoordeelen moest; ja, die doorgoede man kon scherp-streng,onmeedoogend streng zijn, waar hij te doen had met kunst die banaal van opzet of onbeholpen van contrapunt was, of waar hij dingen in de handen kreeg, die niet logisch beredeneerd waren,die niet goed ineenzaten, die rammelden, gelijk de schilders zouden zeggen. Een bewijs dat hij zelf zeer verheven idealen diende!

Een bevoegd leeraar-componist, dien ik over de muziek van Uyttenhove ondervroeg, prees vooral haar stevigen bouw, haar rustig evenwicht. «Hij weet hoe ver hij gaan mag met de deelen en de onderdeelen van een werk, hoe zij op elkander moeten volgen, hoe zij tegenover elkaar dienen te staan, hoe zij op elkaar moeten inwerken, hoe zij, in hun rijke verscheidenheid, tot een eurythmisch en rijk harmonisch geheel moeten samenvloeien». Dat wil zeggen: hij was sterk in hetgeen de Fransche letterkundigen noemen, «l'art de la composition».

* * *

Uyttenhove had den naam, dat hij niet vlijtig genoeg werkte; dat hij, met ietwat inspanning, veel meer hadde kunnen voortbrengen; dat hij de volle mate van zijn krachten en zijn kunnen niet heeft gegeven; dat hij zedelijk verplicht was het Vlaamsche volk te besteken met hetgeen het rechtmatig van hem meende te mogen eischen: een heele reeks gevoelde, hoogedele kunstwerken, als koren en symphonische poëma's, ouvertures en motetten, benevens 'n bundel Vlaamsche kunstliederen, die niet verbleeken

zouden bij dat allerbekoorlijkste «Moederken alleen».

«Hij kan toch niet altijd de schrijver blijven van «Moederken alleen»!» hoorden wij somwijlen klagen. Dat lied, zooveel als een tegenhanger van de beruchte «Berceuse de Jocelyn, — die het echter kilometers achter zich laat, — is «de coqueluche» van veel onzer Vlaamsche juffrouwen - melomanen geworden. Geen kleine eer in het verfranschte België en het door en door verfranschte Gent !... «Nu moet hij ook eens wat anders scheppen,iets dat nog eenige vademen hooger staat, iets waarin hij nog een stouter en machtiger vlucht neemt. Wie componeeren kan, moet ook componeeren willen!» Zoo morden en porden vele van zijn stadgenooten. Mannen gelijk G. Fauré en A. Bruneau in Parijs leveren telkens twintig à vijf en twintig liederen in een enkelen bundel, waaronder er dan drie of vier kans hebben in te slaan bij het zangminnend publiek. Dat voorbeeld hadde Uyttenhove moeten volgen.

Veel zal hem echter vergeven worden, omdat de natuur hem diklijvig-lympatisch had geschapen. Het is mij niet bekend of hij het voorbeeld van Buffon of dat van den legendarischen «Dormeur» uit de Fransche leesboeken heeft gevolgd. Uit een omstandige beschrijving van zijn werk zou nochtans blijken, dat zijn dapperheid grooter is geweest dan men gewoonlijk vermoedt, en dat hij gansche stapels geregeld papier heeft volgeschreven. Het onderhouden van zijn virtuositeit en het schrijven van een opera gelijk «Het Woud» veronderstelt voorzeker heel wat meer arbeid dan het neerpennen van een honderdtal liederen. Zoodat hij, in tegenstrijdigheid met hetgeen de Gentsche lacher wel eens durft beweren,zijn brood niet in ledigheid heeft gegeten.

Het spreekt van zelf, dat hij niet alle dagen componeerde. Het ging met hem gelijk met sommige paarden: als hij «op trok» was stapte hij flink door; maar als hij stil stond, o wee, dan was het gewoonlijk voor lang! Overigens, bij de meeste scheppende kunstenaars is dat zoo. Nu en dan gunnen zij zich een kleine ... werkstaking! Op korte oogenblikken kan men daarboven soms heel veel beleven en ook heel veel

scheppen. In een enkele bladzijde zit bijwijlen meer synthesis dan in gansche boeken.

« Il convient de distinguer entre tels de ces artistes » qui ne produisent que dans de rares moments, où » l'inspiration les exalte, qui retombent ensuite pour » longtemps dans l'état normal de la vie quotidienne » et chez qui, par conséquent, les moments d'inspira- » tion alternent avec les moments prosaïques de » l'existence, et tels autres artistes qui se trouvent » sans cesse dans la disposition productrice, étant » aptes à reprendre, le lendemain, le fil du travail in- » terrompu la veille. » (Fr. Bendel: «Histoire de la Musique».)

Behoort Franz Schubert tot de scheppers van de laatste reeks, Franz Uyttenhove moet stellig in de eerste categorie geplaatst worden.

Van een Gentsch dilettant, die langen tijd nauwbevriend is geweest met Uyttenhove, mocht ik op zekeren dag vernemen, dat deze bij het componeeren eenigermate zou uitgegaan zijn van kleurvisioenen. Als van zelf zou een gedicht een reeks donkere en heldere tafereelen voor zijn oog hebben doen opdoemen. Vandaar reeds, om te beginnen, het onderscheid tusschen majeur en mineur, evenals, heel een stukje door, de logische afwisseling van deze beide factoren met elkaar. Voor het ontwikkelen der begeleiding, voor het opvatten der orkestreering, voor het afwerken der bijzonderheden, die zoo schilderachtig en zoo smakelijk in zijn compositiën kunnen zijn, zou hij alweer op dezelfde wijze te werk gegaan zijn. Geen onzer, of hij kent het vers uit Ledeganck's «Klavier»:

't Is soms schoon als 't appelblozen,
Waarin zich de boomgaard tooit,
Of als bloesem van de rozen,
Zacht op leeljensneeuw gestrooid.
't Is soms zwart als nachtlijk duister,
En soms klaar als zonneluister,
Aan het Oosten opgegaan;
't Zijn soms zomeravondluchten,
Waarin zuidenwinden zuchten, —
Of 't is 't stormen van d'orkaan!

Welnu, voor Uyttenhove zouden dat geen zinledige woorden, geen ijdele figuren geweest zijn. Van hem hadde men werkelijk kunnen zeggen, dat hij de mu-

ziek... zag! Ik acht het niet absoluut onmogelijk en beken gaarne, dat eenige van zijn compositiën mij weleens doen denken aan kleurig-frissche aquarellen.

Niets is nieuw onder de zon en reeds in de Memoriën van den ouden Grétry werd een dergelijke theorie besproken.

Van een bekende Duitsche «Putzmacherin» weten wij, dat in Wagner's compositiekamer een ware Oostersche weelde heerschte : die mooie kleuren wekten mooie inspiratiën, naar de meester zich inbeeldde.

Omgekeerd, een twintigtal jaren geleden hebben we in de letterkundige wereld gehoord van een zekeren René Ghil, die sprak van «instrumentation verbale» en doorgaans minder te werk ging als een dichter dan als een componist, hetgeen trouwens een regel is geworden voor al de symbolisten uit den voor-laatsten tijd, zoowel in Nederland als in Frankrijk, zoowel bij Karel van de Woestijne als bij Laforgue en Mauréas.

Van Rimbaud is het zonderling-beroemde vers:

A noir, E blanc, V ver, O bleu, voyelles,
Je dirai quelque jour vos puissances latentes.

Dat gaat een beetje te ver, niet waar? Zoo iets moet onvermijdelijk voeren tot knutselwerk!

Het schijnt, dat Hélène Swarth een tijdje lang zou meegedaan hebben aan die vreemdsoortige liefhebberij, die dus nog een beetje verder ging dan het onschuldige rijmpje van Verlaine:

De la musique avant toute chose!

Heb ik niet gelezen van een Engelschman of een Amerikaan, die een toestel zou verzonnen hebben, waarmee, gedurende de uitvoering van muziekstukken, allerlei verspringende en geleidelijk ineensmeltende kleurverbindingen op een scherm geworpen zouden worden? Een verbetering dus van de oude kleurbuis of kaleïdoscoop?!... Met de hand op het hart: naar die opvatting wensch ik de Eroïca van Beethoven niet te hooren uitvoeren.

Anderzijds, bij sommige moderne en ultra-moderne schilders — Knopff, Ensor, Klimpt, — hebben wij van een mogelijke musico-plastische kunst hooren gewagen. « Knopff est un des seuls qui sachent qu'en » peignant ou en dessinant, il transpose. Le ton qu'il » applique n'est pas pour lui la représentation d'une » couleur vue dans la nature; c'est une valeur émo-

» tionnelle, qui, placée dans sa relation juste, peut
» produire une sensation d'art. C'est exactement ce
» qu'en harmonie, une dissonnance, un «intervalle»
» est pour le musicien. C'est là en somme une doc-
» trine des impressionnistes, lesquels adoptent volon-
» tiers le même langage technique que les musiciens,
» et prétendent penser en orangé ou en ré majeur,
» l'orangé et le ré majeur contenant des sentiments
» exprimant le langage direct de l'âme. » (Dumont
Wilden: «Fernand Knopff».)

Met andere woorden: de meeste kunsten schijnen hedendaags te willen verbroederen, ja, eenigszins ineen te gaan vloeien.

Tot deze en dergelijke bespiegelingen kan men zich wel overgeven bij het hooren van Uyttenhove's rijkgekleurden «Eneas». Anderen beweren nochtans dat die ouverture zou ontworpen zijn naar het schitterend model van Tinel's «Polyeucte», waarvoor de Gentsche meester een groote bewondering koesterde. Een novator is hij eigenlijk niet geweest. Zijn akkoorden, hoe weelderig en hoe frisch, zijn direct af te leiden van die der classiekers en romantiekers in de toonkunst.

* * *

Om het onderhavige opstel te kunnen voltooien, zouden wij in de gelegenheid moeten gesteld worden, de opvoering van een of twee der lyrische drama's bij te wonen, die Uyttenhove onderteekend heeft. — Waarom het nooit tot een opvoering was gekomen? Omdat zijn laatste partituur, naar zijn oordeel, verreweg de beste is, en ongetwijfeld, meende hij, indruk zou gemaakt hebben op het Antwerpsch publiek.

«Dan staan de poorten van zelf open voor de andere twee!» besloot hij.

Wie kon hem ongelijk geven?

Tot nog toe kennen wij den toondichter slechts als een melodist en een harmonist, — een teeder, buitengewoon bevallig melodist, een vaardig, vindingrijk, vormlievend harmonist. Door een tooneelopvoering zouden wij nog andere punten kunnen onderzoeken, waarvoor wij nu een rij groote vraagteekens moeten zetten. En daar hij nooit een versje van mij of mijn goeie vrienden op muziek heeft gezet, zou ik

met dezelfde onafhankelijkheid tegenover hem blijven staan als nu, bij het boeken dezer nota's.

Een lezing op het klavier, — gelijk ik er twee van hem heb bijgewoond, — is absoluut onvoldoende, om te laten besluiten, of hij, ja dan neen, aangelegd was voor 't tooneel, of hij over een rijk-welsprekende orkestreering beschikte, of hij de menschelijke driften tegen elkaar kon doen botsen, of hij levende karakters in de muziek kon uitbeelden, of hij een machtig onderwerp zegevierend kon beheerschen,of hij de atmosfeer van een tooneel kon scheppen, of hij spanning, klimming, emotie kon verwekken, — en zoo meer. Al zijn wij geneigd op de meeste van die punten in bevestigenden zin te antwoorden, toch willen wij ons oordeel voorbehouden, — dans le doute le sage s'abstient, — en ons voorloopig bepalen tot het uitdrukken van den wensch, dat wij heel spoedig kennis mogen maken met het geheimzinnig en al te lang verbeide «Marieke van Nijmegen».

LAMBRECHT LAMBRECHTS.

De oude Sint Joriskerk te Antwerpen en Matthias Flacius Illyricus. (1)

Men kent de tegenstelling tusschen historische synthese en analytische monographie. Er zijn geschiedkundigen van eersten rang, als Gachard b.v.,die zich nooit aan synthesis gewaagd hebben. Zijn innigen omgang met de archiefstukken maakte Gachard al te wantrouwig om eenige synthese aan te durven. En onze grootste synthetist Henri Pirenne heet de synthese-werken «des entreprises historiques dont le progrès des idées provoque continuellement la construction, puis la chute». En toch is er geen groote, waardevolle geschiedenis zonder synthese. Toch is de menschelijke geest om zijn kennen van het verleden onvoldaan, zoolang daar niet uit oprijst een gezamenlijk beeld dat ontdaan is van het accidenteele, en dat hij desniettemin voor waar kan aanzien.

In deze studie waag ik mij én aan synthese en aan analytisch onderzoek.

Ik wensch namelijk een synthetisch beeld te geven van een Antwerpsche parochie door de eeuwen heen, aan de hand van mijne Sint-Jorisgeschiedenis, en daarna in 't bijzonder het vraagstuk te onderzoeken der identificeering van den grooten Magister Matthias Facius Illyricus met den beruchten pastoor Matthijs van het Kiel aan wie ons stadsbestuur als aan een orthodoxen doch bijzonder volksgeliefden priester Sint-Joriskerk overleverde.

* * *

Geestelijk Antwerpen heeft tot nog toe geen synthetische geschiedenis. Het merkwaardigste algemeene werk is dat van **Dierckxsens**, — den pastoor van Sinte - Elisabeth's gasthuis die in de jaren 1770 schreef «Antverpia nascens et crescens». Over de geschiedenis der **bisschoppen** vergaderden dokumenten Foppens en De Ram. Maar de synthesis

---

(1) Lezing gehouden op het stadhuis te Antwerpen, 13 Januari 1924, bij de plechtige Jaarzitting van den Oudheidkundigen Kring.

heeft veel meer nood aan eene geschiedenis van het **kapittel van O. L. V.** en hieraan is nog niet eenmaal begonnen. Geheel Antwerpen toch hing af naar het geestelijke, van het kapittel en 't was deze «ecclesia matrix» die binnen haar grondgebied nieuwe min of meer onafhankelijke parochiën stichtte.

Die parochiën waren 6 in aantal, binnen de Spaansche vestingen: de O. L. V. parochie Zuidwaarts, de O. L. V. parochie Noordwaarts, Ste-Walburgisparochie, St-Jorisparochie, St-Jakobsparochie, St-Andriesparochie.

Van al deze had nog geen enkele parochie hare geschiedenis. Het materiaal geleverd voor St-Andries door Visschers, voor St-Jakob door van Lerius, is ongetwijfeld degelijk naast zoo menige monographische studiën over bijzonderheden voor andere kerken die ik hier niet heb op te halen, maar eene werkelijke uitgewerkte geschiedenis hebben we noch aan het eene noch aan het andere.

Kortom over het geestelijk Antwerpen hadden we na Dierckxsens niet veel meer dan hetgene in de algemeene geschiedenis van Mertens en Torfs gegeven is: geene gespecialiseerde studie.

Om in dat onbekende land in te breken heb ik me dan een dubbelen weg voorgeschreven: een vertikalen en een horizontalen.

Een vertikalen: die monographisch loopen zou voor een gegeven en liefst voor een der oudste parochiën, van haar ontstaan tot nu, door de eeuwen heen.

En een horizontalen: die me op een gegeven tijdstip in den loop der eeuwen,geheel het geestelijk Antwerpen zou laten overzien.

Eens die twee hoofdlijnen getrokken kunnen meer vertikale lijnen bijgeteekend worden: door monographische studiën op de andere parochiën, en ook weer meer horizontale,door opname van het geestelijk Antwerpen in ander eeuwen.

Geraken deze lijnen nu genoegzaam vermeerderd dan krijgen we vergelijkingspunten, — dan kaarten der philologen met hare isoglossen. En dan straalt daaruit op, de voortaan historisch gevestigde synthese.

Heden heb ik het nu over mijn vertikalen weg: ik bestudeerde dan de St - Jorisparochie van haar ont-

staan in 1304 tot op heden. Voor mijn horizontale studie koos ik het einde der XVIIde en het begin der XVIIIde eeuw, het tijdvak waarop de godsdienstige Renaissance hare kentering krijgt. Eerlang hoop ik ook deze tweede studie, zooals mijne eerste, te mogen in 't licht geven. En ik eindig deze inleiding met den wensch dat beide deze studiën weldra mogen in de schaduw gesteld worden door meer en betere studiën van andere beoefenaars onzer geschiedenis die met ons de liefde voor de moederstad deelen.

* * *

Wanneer we de oorspronkelijke geschiedenisvraagstukken omtrent St-Michiels, O. L. Vrouwkapel en Burchtkerk daarlaten, dan bevinden we dat de eerste plannen voor eene zielzorgdekkende indeeling van het stadsgebied dagteekenen van het einde der XIIIe eeuw.

Alle drie eeuwen krijgt Antwerpen een slag van de tooverroede, in de XIIIde, in de XVIde, in de XIXde eeuw. In de tweede helft der XIIIde eeuw ontwikkelt zich de stad op ongemeene wijze. Reeds in 1290 voorziet men voor de derde maal binnen een eeuw tijds het aanleggen van een ruimeren versterkingssingel. Bij dien aangroei van de bevolking denkt het kapittel op gedeeltelijke vervanging van het oude kapelanieënsysteem door de oprichting van subalterne parochiën.

Daarvoor kwamen in aanmerking de kapel van het gehucht van St-Willebrords waar de ieverige en initiatiefrijke kanunnik Gilles van Wyneghem reeds zoo veel voor gedaan had, en de kapel op het einde der hovingen van den voetboog in welke richting de rijkere burgerij meer en meer hare hoven koos, de kapel van St-Joris.

Beide lagen toen nog buiten de wallen, maar naar de reeds ontworpen vergrooting zou de eerste kapel buiten de omwalling blijven, de tweede integendeel er nog juist in besloten worden, ook al lag een groot, ja het grootste, gedeelte van het grondgebied waarvoor zij van hulp zou zijn, daarbuiten.

De eerste bisschop die Antwerpen bezoeken zou,zou verzocht worden om de altaren en kerkhoven der nieuwe hulpkerken te wijden, zoo geschiedde het voor St-Joris en voor St-Willebrords in 't jaar 1304.

Hiermede is ons uitgangspunt bepaald. Voor het overzicht in vogelvlucht over de eeuwen heen van de geschiedenis der nieuwe stichting past het nu de mijlpalen te doen kennen, die de opeenvolgende perioden teekenen.

En opvallend is het onmiddellijk dat zoowel op parochiaal gebied als op dat der ambachten, op geestelijk gebied zoowel als op het sociale en economische, hetzelfde verschijnsel van Assoziationsepochen en Dissoziationsepochen dat Lamprecht opteekende en dat Pirenne voor onze sociale geschiedenis uitwerkte, zich voordoet.

Er is voor onze parochie een tijdperk van kalm opbloeien tot het einde der eerste helft van de XIVde eeuw;

dan komt de «Dissoziation» die haar gevreesde revolutionnaire, toch niet onvruchtbare omzettingsrol afspeelt in de tweede helft der zelfde eeuw.

Volgt opnieuw een opbouwend tijdvak: XVIIde en XVIIIde eeuw;

dat verloopt in een tweede krisisperiode met Jozef II en de Fransche Revolutie.

En 't is in een **derde** periode van **organisatie en opbouwing** dat wij thans die deiningen van de menschen uit het verleden overschouwen.

St-Joriskerk heeft in elk dier tijdperken een belangrijke geschiedenis beleefd. Kwam zij chronologisch na de Burcht, in feite, door haren omvang, door hare bevolking, kwam zij onmiddellijk na de moederparochie. En hare ligging aan de poort die uitweg gaf op het hertogdom, maakte haar tot ontvangstkerk van uit St-Joris werden de bisschoppen opgeleid naar de Kathedraal.

* * *

Laten we van meet af nagaan wat de nieuwe stichting van 1304 te beteekenen heeft. De uitdrukking «nieuwe parochie» behoort, wanneer het de steden geldt, zoowat tot de taal van het moderne kanoniek recht. De Ecclesia Matrix, O. L. Vrouwkapittel, denkt er in 't geheel niet aan van St-Joriskapel eene onafhankelijke parochiale kerk te maken. De nieuwe kerken zullen in plaats van den vroegeren kapelaan een ter plaats verblijvende vicepastor perpetuus hebben die vooral voor berechting en communie in de bedie-

ning voorziet. Feitelijk is de wijding van 1304 zelfs geen kerkwijding; 't is slechts een wijding van altaar en kerkhof. En de stichting kostte dan ook niets meer dan het bezorgen van een beneficie aan den vicarius perpetuus en het verkrijgen van een kerkhofgrond. In beide zaken helpt de stad.

In den stichtingsbrief is het tot tweemaal herhaald dat altaar en kerkhof gewijd worden «infra parochiam B. M., ipsius ecclesiae B. M. jure semper salvo in omnibus».

Dat beteekende dan vooreerst dat die kapel geen deel van het tiendenrecht bekwam waarvan de Ecclesia Matrix bestond; dat beteekende verder dat er geen dooprecht was en de doopelingen immer naar de kerk moesten worden gebracht; ook de gebruikelijke offergelden bij de Paaschcommunie zoowel als de belangrijke begrafenisrechten bleven aan de hoofdkerk. En deze stelt niet alleen den perpetuus vicarius aan maar ook, zoodra deze functiën optreden, den koster, den organist, den schoolmeester, enz., benevens alle de kapelanen.

Welk een grondgebied heeft deze nieuwe «parochie»? Uit den tijd der stichting is daaromtrent nergens iets te vinden en hoogstwaarschijnlijk is er toen ook geen parochiale omschrijving geweest. Die was er ook niet noodig en kon zelfs niets anders dan betwisting veroorzaken. De grens zal er langzamerhand komen, is er beslist, met de dooprechten. Eerst in de tweede helft der XVde eeuw bij de fel toenemende bevolking, komt het kapittel tot een ietwat breeder opvatting van succursale kerk en op verzoek van magistraat en kerkmeesters schenkt 't in 1477 de doopvont «pro infantibus ipsius parochiae Ste Georgii.» Maar nog eens,en strenger dan te voren,worden alle de oude moederrechten omschreven en den offerwas bij het doopsel wordt voor dezelfde moederkerk voorbehouden.

Hoe ver reikten dan in 1477 die parochia Sti-Georgii? Binnen de wallen van 1314 liep de scheidingslijn van Zuidwaarts St-Michielsklooster aan de Schelde tot aan den huidigen hoek van Wappersstraat en Schutterhofstraat. Dat was toen tot aan de wallen. Zuidwaarts van die lijn was alles St-Joris. En daarbuiten behoorde tot de parochie het Kiel, Beer-

schot, de Markgravelei en Harinkrode. Later zal de lijn van aan het uiteinde der Wappersstraat worden voortgetrokken tot aan het einde van het Hopland bij de Spaansche vestingen.

En nu we dat grondgebied kennen zal het wellicht aangenaam zijn de verhouding dier uitgebreidheid met die der andere parochiën te vergelijken.

De oude O. L. V. parochie die later in twee verdeeld wordt, in Noordkwartier en Zuidkwartier, heeft samen: 20.000 vierkante roeden;

De St-Walburgisparochie, waarvan slechts de helft bewoond is, 22.000 vierkante roeden;

St-Jakobsparochie, 16.000 vierkante roeden;

St-Andriesparochie, 7400 vierkante roeden;

St-Joris (binnen de wallen alleen) 24.000 vierkante roeden.

* * *

Die kapel van St-Joris wordt nu tot kerk vergroot, gedeeltelijk in de jaren 1326 en volgende, gedeeltelijk op het einde der XVde eeuw na het verkrijgen der doopvontrechten. De latere bijbouwen, in de XVIIde en XVIIIde eeuwen zijn versierings- en hernieuwings- maar geen vergrootingswerken. Opmerkelijk dat de toren, vooral gebouwd wordt dank zij de hulp van de voetbooggilde. De toren zou ten andere dienen als wip voor de gilde en wel tot in 1562. Jaarlijks betaalde de stad, geheel of gedeeltelijk de schade die het dak erbij leed. De haan had er echter niet minder bij te lijden, zooals bleek, toen men in 1563-4 geheel den toren ging herzien en herstellen. De haan werd afgenomen en in de plaats werd boven het kruis een massief koperen ruiterbeeld van St-Joris gesteld, dat ook met den wind meedraaide. Het was echter te zwaar voor het kruis en stond er slechts op van 1564 tot 1589. (38 pond tegen 18 pond.)

Nu de kapel wordt vergroot,tijdens haar opbouw,komen er kapelanieën. De eerste dateert van 1328 en wordt gesticht door kanunnikken van 't kapittel,door de gebroeders van Wyneghem. Er zullen in onze kerk een twaalftal kapelanieën komen, en het is noodig dan ook bij dit hoogstbelangrijke element in onze parochiegeschiedenis een oogenblik te verwijlen.

Men gelieve vooreerst de moderne instelling van pastoor en onderpastoors weg te denken. Het onder-

pastoorschap van thans is een instelling van de XVIIe eeuw en ze heeft een laborieuze geboorte gehad. In de XIVde eeuw is er een pastoor die zelf vicarius is tegenover het kapittel en van geestelijke, ondergeschikte, helpers, is er geen sprake! Hij alleen bedient de Sakramenten. Maar in de godsvrucht der XVde eeuw zijn de Sakramenten niet alles: zij zijn de individueele inwerking van de Genade in de zielen; daarnaast, haast daarboven is er cultus, de eeredienst die de gemeenschap aan den Almachtigen God biedt. En die eeredienst, die nooit genoeg kan worden gegeven, is door de priesters aan God te bieden door Sacrificie en Officie, d.i., door de Missen en den Koorzang. Daar komt nog bij dat men bij de Missen de afgestorvenen gedenkt en van hulpe is. Van daar de vermenigvuldiging der Missen met daarnaast de dagelijksche zang der getijden door min of meer talrijke priesters gezongen. Die mis opdragen, die getijden zingen, dat was de bestaansrechten van den kapelaan, aan een bepaalde kerk gehecht.De stichters hebben daarvoor inkomsten voorzien, 't zij groote voor een bepaalde kapelanie, 't zij kleinere «tot der distribuciën behoef»,'t is te zeggen voor alle degenen die in een bepaalde kerk het officie zingen zullen. En deze kapelanieën zijn alle gesticht bij de moederkerk, de kapelanen worden benoemd door en hangen af van het kapittel. Is er in de kerk iets te regelen tusschen pastoor en kapelanen als omtrent de uren der missen of zoo meer, 't is het kapittel dat optreedt.

In St-Joriskerk kwamen er aldus, zegde ik, 12 kapelanieën van minstens één mis te week, die echter nooit door meer dan zeven kapelanen werden waargenomen, en slechts althans sinds de XVIIde eeuw, waren er slechts vier.

Hier is nog bij te voegen dat de kapelanieën het bouwen meebrachten van menigvuldige altaren, in zijkapellen of tegen kolommen. Onze oude St-Joriskerk heeft aldus in de eerste helft der XVIde eeuw een 12-tal altaren gehad.

Nog een enkel punt valt er hierbij te bespreken: de kerkmeesters. Ik heb hier niet te onderzoeken welk hun oorsprong is in 't algemeene, wel, :elk hun oorsprong is bij die subalterne parochiën zooals ons kapittel deze stichtingen opvatte.

In de stichtingsakt is er vooreerst geen spraak van. Toch is er de kiem der instelling gelegd: de gemeente staat borg voor een altaarbeneficie. In 1315 vinden we een stichting aan de **fabrica Sti Georgii.** Veronderstelt dit echter kerkmeesters, vertegenwoordigers van het Magistraat? In elk geval zien wij kerkmeesters optreden enkele jaren na den bouw der kerk. Zooverre de dokumenten reiken blijkt het dat ze 4 of 5 in getal zijn, dat ze door de stad worden aangesteld, dat ze jaarlijks of tweejaarlijks, juist gelijk de regeerders der Ambachten, aan de stad hunne rekeningen voorleggen.Hun ambt is een burgerplicht die men bij verkiezing moet opnemen,maar het zal meermalen gebeuren dat men er zich op voorhand, bij nakende verkiezing, van vrijkoopt. Een der grootste kerkmeesters is Jakob Smit geweest. Feitelijk was hij het die de herbouwing-vergrooting van 1500 erdoor haalde. Hij overleed in 1526 en liet haast alle zijne goederen — die talrijk waren — aan de kerkfabriek.

Zoo kennen we de inrichting bij den oorsprong. Welke evolutie zal ze doormaken?

* * *

Gedurende het eerste tijdvak is er één groot feit dat grootelijks van beteekenis zijn zal voor ons parochiewezen, namelijk het schisma van het Westen in 1378. Onze bisschoppen van Kamerrijk houden met Avignon, ons Kapittel houdt het met den Paus van Rome.

Dit heeft voor gevolg dat ons kapittel tal van rechten ontvangt die het zoowat tot een bisschoppelijke macht maken.

Maar erger is, dat ten gevolge der tweedracht alle zielzorg verzwakt, en het stoffelijke naar voren treedt. Voor onze parochie zullen we vooral op te teekenen hebben dat de Paus, d.i. het Roomsche Hof, zich weldra het benoemingsrecht voorhoudt, en dit was niet de overleg die het best in de noodzakelijkheden der zielzorg zou voorzien.

Vandaar dan ook dat in de XVde eeuw, ons parochieleven eerder een voortleven is van oude geplogenheden, dan een frisch inleven van de oude maar altijd nieuwe waarheden.

* * *

Opmerkelijk wordt dit vooral zoodra de krisis inzet. Onze overheid — de burgerlijke althans — zal, om zich te vergewissen van de katholiciteit van een predikant op het Kiel, veel min naar zijn leering vragen dan wel naar zijn wijze van Mis-doen. En de geestelijke overheid heeft schoon zich te verzetten, koster en kerkmeesters komen voor de rechtgeloovigheid uit van den man, op grond van zijn kerkelijke costuymen. In 't geheim moet de deken van Leuven de sermonen van den man gaan beluisteren.

Een ander crisisverschijnsel is de laicisatie der H. Geesttafels of parochiale liefdadigheid. Bevolen in 1531 door den Keizer, gaat de stad er toe over in 1540 en krijgt het slechts gedaan in 1558: ook in onze parochie was er een beteekenisvolle tegenstand.

Onbegrepen zijn nu ook de geestelijke orden. De afgebrande Karthuizers van het Kiel worden uit de stad geweerd.

Aan het herinvoeren van inniger godsvrucht bij de massa, werken intusschen — zoo nog niet te Antwerpen dan toch zoo in de buurt dat men er ten onzent mee bekend is, — de Paters Jezuieten. Maar ze komen wat laat, nu de kritiek in de zeilen blaast, en de predikant van het Kiel spot met die Jebusieten, ja Jesabelieten, die met groote paternosters of met boekskes achter een pilaar popelen, juist of ons Heer zou zonder zoo'n hulpmiddelen niet verhooren.

En dan breekt de wilde beeldstormerij uit van 1566: het radicalisme der ontbindingsperiode; en onze kerk krijgt er ruimschoots haar deel van. Het Magistraat staat haar zelfs af aan den verdachten heer Matthijs waarover wij het straks breeder hebben zullen.

Midden dien krisistijd, pas na Alva's bloedbad, vergadert een provinciaal synode: nu gaat groote belangstelling naar catechismus en parochiaal onderwijs. Nu denkt de bisschop van Antwerpen op het aanleggen van tal van nieuwe parochiën en allereerst op de verdeeling der monsterparochie van St - Joris die voor haar 30.000 zielen slechts één bedienaar had. Maar de crisis valt opnieuw in, eer er van die plannen veel terecht komt. De bisschopsstoel staat ledig, de protestanten overweldigen het stadsbestuur, en onze kerk wordt voor de tweede maal, eerst gedeeltelijk, dan

geheel door de Lutheranen en de Waalsche Calvinisten in gebruik genomen (1578-1585). Daarbij worden de kerkelijke goederen verbeurd, het koper gerekwireerd, de meubelen verkocht. — En onze pastoor wordt verbannen.

Van geheime Missen is er geen sprake.

Ziedaar het schematische beeld van de eerste krisisperiode in onze kerk.

* * *

Met Farnese komt de machtsherstelling, met de aartshertogen de katholieke Renaissance. Dit beteekent voor onze kerk heel wat verandering. Men streeft ernaar den ouden tijd te doen herrijzen, en al de middeleeuwsche geplogenheden worden terug ingevoerd ; maar ze hebben den diepen ondergrond van vroeger niet meer, waaruit ze toen hun sterkte haalden. De getijden worden verzuimd door het volk dat tot meer gebeden in eigen taal gekomen is. Ook de kapelanen toonen weinig iever meer voor hun officie, en we zien het langzamerhand inkrimpen.

In de plaats komt er ander parochiaal werk: catechisatie en Zondagschool, ziekenbezoek, predikatie, waarbij de burgerlijke overheid haar vollen steun biedt voor een **Status Animarum.** In de stad en in onze parochie worden geestelijke orden bijgeroepen, en er komt zelfs een kluizenares een kluis bouwen bij onze kerk. Nu is er een onderpastoor noodig, ook al is de bevolking veel minder talrijk. In de kerk bouwen de ambachten hun altaren terug op, oude schoenmakers, lijndraaiers ,lintwerkers-passementiers.

Kortom, eer we in de jaren 1650 zijn, staan we volop in eene herstelde katholieke gemeenschap.

Maar toch is er groote verandering, is het geen werkelijk herleven van het oude. Vele middeleeuwsche gebruiken, als het bewaken van het H. Graf op Goeden Vrijdag,het ten grave komen van de drie Marieë en de twee engelen op Paschen,'t oplaten van de Sinksenduif, enz. komen al te naief voor en verdwijnen op het einde der XVIIde eeuw ondanks het jammeren van den oudheidminnenden Papebrochius. In de plaats komen er, juist in denzelfden tijd de talloze broederschappen, van de Zielen, van de Berechting, van het H. Kruis, en hunne leeke regeerders aanzien het als **De godsdienstzaak** die te doen bloeien.Zoo krij-

gen we in St-Joris den «bloedweg», uitgemeten door de parochie, naar den bloedweg Christi te Jerusalem.

Het hoogtepunt dier ontwikkeling is te plaatsen rond 1700.

Nu de strijd is verdwenen, nu de leeken zulk een plaats innemen in de kerk, rijzen er stilaan meer en meer betwistingen 't zij om een geldelijk voordeel, 't zij om een eererecht. Zoo strijdt onze pastoor Callebout tegen het kapittel om de tienden, zoo is er twist tusschen kerkmeesters en confrerieheeren om voorrang, enz. Daarbij komt een zeker Jansenisme tot strengere gedachten omtrent uiterlijkheden, en zelfs het jaarlijksche titelblad in onze confrerieboeken zal er zijn symbolische beelden bij inboeten.

* * *

Een tweede krisis zou inzetten in het laatste kwart der XVIIIde eeuw.

In 1784 schreef onze bisschop Wellens aan den Eximius Vandevelde: «Quant à moi, je crains que l'une ruine ne succède à l'autre, et que finalement nous ne trouverons partout que des masures».

Het is letterlijk wat voor St-Joriskerk zou voorvallen, eer de eeuw ten einde was.

Maar de krisis is ditmaal door andere elementen verpersoonlijkt dan die der XVIde eeuw. Toen waren het inheemsche kampers die op hervorming aanstuurden, en Philips, Alva, Farnèse, die den godsdienst steunden, hadden allen het voorkomen van vreemden. Nu integendeel is het een Oostenrijker die optreedt tegen de inheemsche vrijheden en godsvruchten en na hem is het een nog veel vreemdere Fransche overheersching. Ditmaal is de godsdienstzaak met het nationale gevoelen verknoopt en we bemerken het voor St-Joris zoowel in de geschiedenis van de afgeschafte broederschappen onder Jozef II, waarvan de officieele uitvoeringskommissie zelf de goederen helpt redden, als de geschiedenis van de volksdeelneming bij de plechtige berechtingen in 1797.

Ook de overheid zelf zal weifelen in haren aanslag op het parochiewezen. Eerst Jozef II. En bij den goeden gang der Brabantsche Revolutie doen alle de pas afgeschafte en reeds herrezen Broederschappen in onze St-Joriskerk op beurt dankmissen celebreeren.

Ingrijpender was echter de hand van den Fransch-

man. Weer werd de kerk gesloten, werden hare klokken gerekwireerd, werden hare meubelen verkocht.

Omtrent de afbraak aarzelt echter de Fransche-Antwerpsche overheid. Innig was de kerk met het volksleven vergroeid. Daar waren de grafzerken van de Happaert's, de Van der Goezen, van een Breughel, om slechts enkelen te noemen. En men weigert den zwartkooper de toelating tot afbraak zoolang hij zijn koopprijs niet heeft gestort ook al brengt hij borgen aan. Maar het onrecht gaat ten slotte zijn gang en de gansche kerk wordt gesloopt tot op de grondvesten. Intusschen is onze pastoor tot verbanning veroordeeld en geschieden de geheime missen bij de Weduwe de Lincée in de St-Jorispoortstraat. Voeg daar nog bij dat ook nu weer de eigendommen der kerk als nationale goederen zijn aangeslagen en ge hebt de volle vergelijkenis met de krisis van de XVIde eeuw.

Terloops weze hier een dankbare hulde gebracht aan de nagedachtenis van den grooten getuige van alle die gebeurtenissen die al gedaan heeft wat een geschiedkundige kon doen om uit de vergetelheid te redden al het historische dat met het gedoemde gebouw verdwijnen moest: J. B. van der Straelen, de zoon van den laatsten drossaard van het Kiel (1761-1847). 't Zijn zijne nota's van alle de zerken en inscriptiën genomen, die benuttigd zijn geworden door de Commissie voor de graf- en gedenkschriften der provincie Antwerpen in het gedeelte dat ze aan St-Joriskerk wijden.. En daarnevens heeft hij de gebeurtenissen gevolgd met nauwgezetheid, en opgeteekend met een van angst kloppend hart. Op het stadsarchief ligt een groot gedeelte dier nota's nog steeds onbenuttigd, zooals ook zijn hoogst belangrijke «Kronyke van 't Kiel». In St-Jorisarchief mocht ik terugvinden wat verder op St-Joris betrekking had.

(Wordt vervolgd.)

FLORIS PRIMS.

Overzicht van Tijdschriften.

Decembernummer van Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift brengt Frederik van Eeden aan 't woord over **De Beteekenis der Nederlandsche Letterkunde.** In zes bladzijden van een benijdenswaardige klaar- en beknoptheid krijgen we voorgezet een overzicht van de Nederlandsche Letteren van Vondel tot nu.

Vondel was de grootste dichter van onzen bloeitijd, «een lyricus van den eersten rang maar van zijn dramatische werken is er geen buiten onze grenzen bekend geworden». Hooft, met Breeroo de grootste na Vondel, «bracht hoofsche verfijning en dcihtkunst uit Italië naar Holland». Representatief voor Holland in 't begin der 19e eeuw was Bilderdijk «die voor een groot dichter doorging en van zichzelven getuigde dat als hij van den grooten kerktoren zou springen, hij in gruis van verzen zou nederkomen». De eerste helft der 19e eeuw was «of bombastisch - rethorisch - patriotisch of wel humoristisch. Wij hadden een aantal bizonder komieke verzenmakers (Schoolmeester, Piet Paaltjens, Van Zeggelen).»

Zoo typeert de vast merkwaardige tachtiger die Van Eeden is, verder : Hildebrand «ook humorist, maar van zoo fijnen en geestigen aard dat hij met de besten van 't buitenland kon wedijveren» ; Busken Huet, «geestig, welsprekend, geleerd — maar niet creatief» ; Potgieter, een man die Dante bewonderde en zelf schoone verzen schreef. Tot eindeljik kwam een die opschudding maakte, een knuppel in het hoenderhok, Multatuli.

«Tusschen 1880 en 1890 vormde zich een groepje dat nu nog steeds genoemd wordt: de generatie van '80. Deze erkenden Multatuli als hun voorganger, — maar overtroffen hem nog in zelfoverschatting, hoogmoed en verheffing van het dichterschap. Tot dat groepje behoorde ik ook en hun fouten waren aanvankelijk ook de mijne. Gelukkig duurde bij mij de verdooling niet lang en vocht is mij na enkele jaren geheel vrij. Hetgeen ten gevolge had dat ik de heele generatie van '80 met smaad en hoon achter mij

kreeg als een troepje keffers. Dit duurt nu reeds twintig jaar en nog blaffen zij door».

Het «troepje keffers» krijgt dan ook, Jacques Perk uitgezonderd, weinig liefs mee. Kloos Verwey (deze nog minst) en Van Deyssel krijgen zoowaar hun zaligheid mee. Niemand in het groepje was het met Multatuli en Van Eeden eens «dat een Dichter zijn leeven en zijn werk in zijn dichterschap moet opnemen en er een dichterlijk geheel van maken in den strijd voor een beter maatschappij. Wel was daar Henriette Roland Holst, Herman Gorter, maar de eerste beging «de groote flater zich tegen de religie te kanten en de tweede, eevenmin als Henriette Holst, had wijsgeerige zelfstandigheid noch religieuse wijsheid». Deze «droevige vergissing» vervreemdde Van Eeden van beiden.

«Nu moet nog worden opgemerkt dat Nederland en Noord-België (Vlaanderen) literair één zijn... — De vlaamsche literatuur behoort tot groot Nederland en heeft dit op de hollandsche voor dat ze door en door katholiek is en vrij van het ondichterlijk protestantisme. Ze heeft zich in eigen banen bewogen en terwijl men in Holland kampte over de beteekenis van het Dichterschap,was er een bescheiden hoogbegaafde Dichter, katholiek priester, die als lyricus vrijwel aan 't hoofd stond van de groot-Nederlandsche literatuur (Guido Gezelle). Ook in episch werk zijn de Vlamingen de Hollanders voorbijgestreefd en hebben onzen taalschat met schoone en sterke, al is het wat boersche, werken verrijkt. (Felix Timmermans).»

Tusschen verzen in van Victor Brunclair, Jan van Holder, Singer en Paul van Ostayen, presteert de documentarisch aangelegde schrijver der «Oubollige Poëten» in het Nov.-Dec. nummer van Vlaamsche arbeid een vrij interessante studie over Jan Ysermans, een ander oubollig poëet, fakteur der redelijkkamer «De Olijftak», een Antwerpenaar in 1590 geboren en daar in 1631 gestorven. Naar aanleiding der tentoonstelling van Bourdelle's werk in de Driejaarlijksche te Antwerpen schrijft Muls voor de kroniek over Beeldhouwkunst een schets over Bourdelle's leven en werk. Uitvoerig en vinnig komt Paul van Ostaeyen op tegen Urbain van de Voorde nog steeds betrekkelijk de polemiek tusschen dezen en Wies Moens in De Stem.

Of van Ostaeyen het zal winnen met zijn Kantisme blijft intusschen een groote vraag. Wij dachten anders het Kantisme ook al lang te moeten rekenen onder de wijsgeerige «overwonnen standpunten». Meer daarover voorloopig niet.

Een der merkwaardigste verschijnselen in het tijdschriftwezen van den dag is de onlangsche stichting van «Boekengids», de eindelijk geboren vlaamsche weerga van de holandsche Boekenschouw.Minder geroepen om, als zijn hollandsche broer, in een godsdienstig verdeeld land het orthodoxe van het andersdenkende te schiften, neemt deze gids voor taak zoo weidsch mogelijk opgevatte documentatie te geven met een degelijke beoordeeling die den bibliothecaris terzij staan en den boekenmensch richting wijzen.

Het Januarinummer van De Beiaard laat Gerard Brom aan het woord over «Protestanten en katholieken». De studie, hoe hollandsch ook, is interessant genoeg voor Vlamingen om er hier bij gelegenheid meer in den breede op terug te komen. Het vlaamsch nieuws dat volgt is te belangrijk om het te dezen te doen.

De tweede jaargang van Pogen herstelt in nummer één het verzuim van den eersten met een verheugende program-verklaring. «Het is de geest die wij willen neerbidden naar de aarde door ons werk: als kunstenaars, wetenschapmenschen, politici e. a., als arbeiders in de tuinen van het verheven droomen, denken en streven der mensen. Omdat wij Hem noodig hebben — Veni creator Spiritus! — die alleen de verspreide brokken van ons hart en van ons avontuurlijk verstand weer bijeen zal brengen tot één gave, klare bouw van licht». Na de vage program-opgaven der reklaam-kaarten van verleden jaar is deze kleurbekentenis voor Pogen's vooruitgang een zeer merkwaardige mijlpaal, aan het kruispunt geplant vanwaar de tocht vertrekt die niet zal falen: Vlaanderen naar Christus. Naast dit opzet krijgt nog hooger beteekenis de bijdrage van Pater Van Winckel over Sint Thomas' wijsbegeerte en de nood van onze tijd.» Of dit geweldig discuteerend en polemiseerend landje van een groepje hoogbegaafde artisten nu eindelijk gaat beseffen de nood aan het neo-thomisme, aan wijsbegeerte? Het wil ons voorkomen dat die

neo-thomistische beweging voor ettelijke jaren aan de Leuvensche Alma Mater gesticht, nu zij uit die philosophische school naar buiten breekt en de vlaamsche artisten wil gewinnen, daar grooter sociaal en artistiek heil zal brengen dan waar ook elders. — Pogen, met behoud van andere verschillen, moge als litteraire factor aldus aansluiten bij Het Vlaamsche land waar Eeckhout de artisten studie en wijsbegeerte aanbeveelt als feilloos medecijn, en Dosfel den vlaamschen nationalist toeroept: «meer wijsbegeerte». Mag deze beweging aangestipt als een teeken van den vlaamschen tijd? Dan valt nog, in hetzelfde verband te vermelden de vernieuwde en uitgebreide Tooneelgids. Al zoo esthetisch verblijdend als de titelplaat, is én esthetisch én ethisch verblijdend déze program-verklaring. In dezelfde lijn als die van Pogen en de lijn die Het Vlaamsche Land zich sinds langer reeds getrokken heeft op politiek, sociaal, wetenschappelijk en literair gebied, wil tooneelgids voor vlaamsche tooneelkunst streven. Als deze klip wordt omgezeild: dat men christelijke vernieuwing niet te druk beschouwt als een vermoderniseering van techniek en insceneering, dan vaart Tooneelgids vast voor op een weg dien Vlaanderen geestdriftig zal volgen.

G. W.

BOEKBESPREKING.

Sed Exultemus. In memoriam Dr Marg. Baers.

Een fraai wit boekje dat een daad is van piëteit; een verzameling van wat onze beste mannen en vrouwen, in opwelling van een zelfde christelijke droefenis en bewonderende genegenheid schreven of spraken in memoriam Dr Margriet Baers. Op haar graf waar geen kronen geduld werden, werd de stille eenvoud der te vroegtijdig overledene niet verstoord maar dit boekje blijft een mooi wit ex-voto in Vlaanderen, huis van trouw herdenken. G. v. M.

Het H. Kruis, gedicht door Vincent Lefere, pastor te Rolleghem-Cappelle — bij den schrijver.

Lodewijk De Koninck op zijn ellendigst. Niet minder dan 264 blz. vervaarlijk op mekaar aandrummende alexandrijnen, verdeeld in vier en twintig «boeken». Nochtans schrijven we den dag van heden zooveelste Februari 1924.

Salva reverentia, ondanks het zweet en bloed dat zekere nu nog niet eens aanneembare «verzen» blijkbaar hebben gekost, en het reuzenwerk van heel het ideologisch opzet, de didactische dichter E. H. Vincent Lefere, moge het hierbij nu laten.

G. v. M.

Christelijke poëzie, door Richard Dewachter, Puers.

Ik had van dezen dichter weinig goeds gehoord. Zijn twee (of drie?) vorige bundels hadden me weinig stichtelijk aangedaan door hun droeven bombast en haast totale afwezigheid van eenig fijner taalgevoel. Nu ben ik blij. Dit is een veel beter boekje verzen. Valt het zoo wat (om een zelden gebruikte uitdrukking te bezigen) in het teeken des tijds dat er christelijke kunstwerken worden geschreven waarin de naam Gods ettelijke malen per bladzij wordt ingeroepen, het is toch merkwaardig dat de geestelijke levensverdieping Richard Dewachter een artistiek accent laat treffen dat we kwalijk van hem konden verwachten. Een artistiek accent noem ik de vloeienden bewogenheid die, hoe weinig gaaf en hoe onzuiver ook, tot aan de laatste bladzij,mij toch den moed ontnemen deze christelijke poëzie niet aan te bevelen als een nog vage artistieke belofte. Maar toch een belofte. Verdieping van denken en leven weze Richard Dewachter's leuze. Zij zal hem ingeven nog veel eenvoudiger woord en nog directer uitingsvorm. W. S.

Jef Leynen. — Liederen van Innigheid, uitgave der Sint-Lambrechtsgilde van Limburg. — Voor België 6.00 fr. — Voor Holland fl. 1.50.

Zuiverder toon weet alreeds Jef Leynen te treffen. Bij hem vloeiendheid van rhythmus, zachtheid van het woord en de stille weemoed die alle drie van Limburg zijn. Hij staat daardoor Hilarion, dien hij zelf propageerde in den schoonen bloeitijd der omheinde hoven heel na, maar ook ver eronder. Dat mocht. Thans stond op in een na-tachtigersche periode en deze zenuwachtige jaren brengen geen dichter meer voort van zijn stijl en gehalte, Jef Leynen moge zich nog zoo afzonderen. Eenzaam te zijn en niet de milde zonnewijding te hebben gekend van de liefde, met alle verlangen naar levensfijnheid en edel gedroom zich te voelen vervreemden van wereld en bijna alle menschen om te behouden als alle warmte wat uitzonderlijke maar daarom des te zorgelijker gekoesterde vriendschap, dat is wel de, mij overigens zeer sympathieke, ziel van Jef Leynen in Liederen van Innigheid. Het zal hem als «défaut de ces belles qualités» waarschijnlijk ontbreken aan de, wat ik zou durven noemen, poëtische levensworsteldrift waaruit geweldiger, spontaner werk ontstaat. En dit verklaart wat de altijd gereede verzen- en eerste bundel-inleider,pastoor Cuppens, in de inleiding meedeelt, dat de dichter deze verzen jaren lang herzien, herwerkt, verbeterd heeft. Ter zake is dat een lof voor de artistieke nauwlettendheid van dezen fijnen Limburger,niet steeds voor zijn poëtisch kunnen.Welnu na jaren omwerking,enz.,mag een gedicht als bv.Communiedag,niet meer zijn wat het nu is, mocht Leynen bij «Denk soms aan mij» (blz. 47) al eens gedacht hebben aan De Musset's bekende «Souviens toi», inhoud, rhythmus en prosodie, en in alle geval geen gerijmel laten staan als:

«als een bloeme zoo
te bloeien staan, te bloeden, o!
en sterven ongeplukt, zoo noo! »

Zonder dat weinig laakbare mag de bundel, mag Jef Leynen er zijn! G. v. M.

Godvruchtige Maanrymen door Karel van den Oever, ingeleid door Marnix Gijsen. Uitgave Neerlandia, Antwerpen.

Door Marnix Gijsen in hun «nieuw» fatsoen gepatroneerd en door Buschman mooi uitgegeven is deze heruitgave der maanrijmen in haar witten omslag een boekje om stil blij mee te zijn. Ik zet het maar niet van me af dat ik hier den besten Karel van den Oever bij me heb dien ik ergens vinden kan in gelijk welk boek van hem. Marnix Gijsen mag dan ook in den religieuzen evolutiegang van den dichter de maanrijmen voor of na, onder of boven welk ander werk ook situeeren, mij blijven deze het niet zoo ras vergankelijke werk van den diepgeloovigen Van den Oever met zijn wondere macht over het woord. De vroeger Renaissancespelling bleef hier — niet zoozer misschien in b.v. Den Lof van Antwerpen) een graag vergeven spelemeien met archaistische maar mooie vormen waarbij de rijke inhoud niet vergeten werd doch te fonkelen gelegd als zware edelsteenen in vers na vers.

Een bewijs: de verzen doen even welig aan in deze als in oorspronkelijke spelling. De lust om veel smijdig-moois te citeeren moet ik me bepaald — kwestie van plaatsgebrek — ontzeggen.

G. v. M.

Zuster Maria Jozefa. — Lichtsonnetten.

Om na de maanrijmen iets te bespreken dat bij dien sitllen, rijken glans niet verbleekt, moest ik ter hand nemen deze licht- of zonne-sonnetten. Die gloriën van de soevereine zon-overplanten-en-bloem, maar meer van het tabernakelzonnelicht en van de zon zooals Dante ze schouwde in de slingerkringen van triljarden engelen. Ligt een symboliek, gewild of ongewild, van Zuster Jozefa's bestendig Godsbeschouwen niet in de bestendigheid van haar sonettenvorm ? Wies Moens mocht zich hieraan ergeren mits, nota bene, zich voor gezegd te houden de bescheiden wederwoorden van Thans in Pogen, januari-nummer, zelf en van Zuster Josefa in onze voorgaande aflevering. Het gaat eenvoudig niet op een vorm te vermaledijden die zijn recht heeft en zijn reden van bestaan even goed als een vers-librisme. Niemand zal anderzijds, zelfs niet na de prachtige inleiding van Dr Persyn, het nonnetje-dichteres van wat cerebraliteit — wat klinkt dat gek over een dichteres! — zoeken vrij te pleiten maar het licht dat hier straalt en somtijds gudst in gulpen, is geen koud, God, neen, het is zoo'n warm licht. Het is de speierende vuurkets die uitspat waar een hooge reine menschenziel God genaakt en in zijn omhelzing blijft hangen. Want van deze poëzie mocht gezegd: «Zij blijft op de hoogten waar geen schaduwen vallen, ze kent niet de grilligheid van bewegingen, de wispelturigheid van stemmingen die van deze wereld zijn.» Daarom zoo'n mooi boek, met een roeping voor Vlaanderen dat zoo donker blijft. En komt er ooit nog een sonnetten-periode in onze literatuur, ge zult zien hoe men gretig naar deze modellen zal grijpen.

G. v. M.

VERZEN

door

KAREL VAN DE WOESTYNE

I.

Over de zee hangt matelijk te tampen
een zoele en droeve klokke door den mist.
De dag is zonder klaarte en zonder lampe.
En wie zijn hart bezit, weet wat hij mist.

Een stemme roept, en ieder loopt verloren.
Ik loop alleen. En 'k weet dat duizend zijn
die naast me dragen door te dichte smooren
'lijk al te volle teilen melk hun pijn.

Ga niet terug : gij zult den weg niet vinden.
Gisteren, morgen, en eenzelfde klacht....
— De mist-klok zingt onzichtbaar-manend in den dag-witten nacht.

II.

Een vrucht, die valt....
— Waar 'k wijle in 't ónontwijde zwijgen,
buigt statiglijk de nacht zijn boog om mijn gestalt.
De tijd is dood, omhoog, omlaag. Geen sterren rijgen
haar paarlen aan 't stramien der roerelooze twijgen.
En geen gerucht, dan deze vrucht, die valt.

Een vrucht.
— En waar ik sta, ten zatten levens-zoome,
vol als de nacht maar even stil; blind als de lucht
maar rijker aan 't verholen licht van mijne droomen,
voel 'k — loomer dan in 't loof der luidelooze
[boomen
een vrucht die valt, — mijn hart, gelijk die vrucht.

III.

Gij draagt het gladde mom der dood ;
uw oog is groot van lijden ;
het naaste naken van den nood
heeft uwen mond gescheiden.

Reeds is het, of het laatste woord
uw lippe gaat verpaarsen.
Gij spert uw vingeren, door-gloord
van eeuwig licht, als kaarsen.

Gansch uw gedaante is als verklaard ;
uw gang is eêl en zedig ;
gij zijt gezuiverd, of gij waart
van zekerheên volledig.

En waar mijn eigen leên en brein
van levens-koortse dorden,
is 't, of mijn weiger medelij'n
mag eindlijk liefde worden.

IV.

Die mijn linkerhand omvingert
laat mijn rechtre vlak en leêg.
Heel de herfst stolt in den wingerd ;
heel mijn hart is heet en veeg.

Heil'ge koppigheid van 't lijden :
geene hoop meer om me-zelf ;
slechts wat zonne bij 't verscheiden
en wat mane in 't laatst gewelf.

Neen : mijn eindlijk stoelken zetten
aan den rand waar de afgrond gaapt....
— En Gij zult mijn blikken betten
met Uw duister, en beletten,
God, dat de ooge weent of slaapt.

V.

*Wij zijn nog niet genezen van onze oogen :
verdeelde schoonheid die gescheiden ligt
in klaarte of duisternis, en, zwaar of licht,
uw weelden rijk, door niets zijt opgetogen
naar de opgeloste zuiverheid van 't Licht.*

*Wij zijn van onze handen niet genezen
die hare koelte gretig warmen gaan
aan al de vaste vormen van den waan :
vergeefsche hoop, eens vol aan ijlt te wezen
en onbeweeglijk in 't ontberen staan.*

*Wij zijn nog niet van reuk, noch zijn van ooren,
wij zijn nog niet genezen van het woord ;
wij snuiven de' aêm uit de omgedolven voren ;
een vrouwe-stemme komt ons hart bekoren,
waar de eigen klank als wijsheid ons bekoort.*

*Wij zijn nog niet genezen van de wake ;
wij zijn nog niet genezen van den slaap ;
geneuchte ! : en doornen-roze om onze slaap ;...
— gebondnen, tot de dood genieten slake
en, overtuigend, ons de zonde rake
die van haar vuur ons lippe zuiver make :
o Goddelijke wrake !...*

VI.

Er is geen smart te groot voor ons :
wij zijn te glanzend van geluk
dan dat de roodste en felste wond'
ons niet als eene roze smukk'.

Het effen leven, — blank geweef
waarop ons vreugde of ons verdriet,
al naar ze een trage zorge dreef,
de teeknen stikten van een lied, —

gewerd bij beurte schacht of schicht
die duister brast of blinkend klaart.
Maar wij staan lichtend in het Licht
dat in zich diepte en hoogte gaêrt.

Er is geen macht die wakend wacht,
er is geen dag die open-slaat
dan ons gelaat dat hoop-vol wacht
de teistring toe van Uw gelaat.

En waar de stilte in 't hart ons bonst
als teeken van een laatsten nood :
't is' of de trommel van den dood
— o horzel die de zon door-gonst, —
ten reddings-tocht ons noodt.

DE JONGSTE WERELDPOEZIE

door Joris Eeckhout.

Men kan in de ontwikkeling der kunst drie verschillende stadia onderscheiden.

Van primitieven eenvoud gaat zij uit; geraakt alras in vormgeschillen verwikkeld, en viert haar triomf in klassieke rust.

Hoever heeft het, in haar ontwikkelingsgang, de poëzie van onzen tijd gebracht?

Dit opstel wil niets anders zijn, dan een poging om die vraag te beantwoorden. Wat ons allereerst treft bij het overschouwen der moderne poëzie, is haar sterk-kosmopolitisch karakter.

In tegenstelling met de politiek, die er, hoe langer hoe nadrukkelijker, op uit blijkt, om de grenswachten overal te verdubbelen, is zij, over geen grenzen, van welken aard ook, te spreken.

Zij betreurt alleen maar dat, ter uiting van hare gedachten en gevoelens, haar niet ter beschikking staat: een wereldtaal, die overal ingang vinden zou.

De moderne dichter immers wil spreken tot de gansche wereld. Want overal wonen broeders en zusters van hem, die kunnen meewerken aan het ophelpen van den mensch, uit den chaos, waarin hij, hoe langer hoe dieper, verzinkt.

Velen nog dienen gewekt, die slapen aan den boord van den afgrond; den meesten hoeft een riem onder het hart gestoken; allen moeten ten strijde opgeroepen en gewapend! Laten we hier al dadelijk dien kosmopolitischen grondtrek met enkele voorbeelden belichten.

Het eerste gedicht is van den Duitscher Franz Werfel; het tweede, van den Hongaar Lajos Kassak.

Wat dezen laatste betreft, ben ook ik de gevangene van een vertaling, waarbij het oorspronkelijk rythme onvermijdelijk te loor gaat.

We vestigen hier dan ook alleen de aandacht op het ideeële gehalte. Bij de jongsten overigens, geldt niet langer de eenheid van vorm en inhoud, maar blijkt tusschen beide een volkomen dissociatie ingetreden.

AN DEN LESER.

Mein einziger Wunsch ist, dir, o Mensch verwandt zu sein!
Bist du Neger,Akrobat,oder ruhst du noch in tiefer Mutterhut,
Klingt dein Mädchenlied über den Hof, lenkst du dein Floss
[im Abendschein,
Bist du Soldat, oder Aviatiker vol Ausdauer und Mut.
Trugst du als Kind auch ein Gewehr in grüner Armschlinge?
Wenn es losging, entflog ein angebundener Stöpsel dem Lauf.
Mein Mensch, wenn ich Erinnerung singe,
Sei nicht hart, unt löse dich mit mir in Tränen auf!
Denn ich habe alle Schicksale durchgemacht. Ich weiss
Das Gefühl von einsamen Harfenistinnen in Kurkapellen,
Das Gefühl von schüchternen Gouvernanten im fremden Fa-
[milenkreis,
Das Gefühl von Debutanten, die sich zitternd vor den Seu--
[fleurkasten stellen
Ich lebte im Walde, hatte ein Bahnhofsambt,
Sass gebeugt über Kassabucher, und bediente ungeduldige
[Gäste.
Als Heizer stand ich vor Kesseln, das Antlitz grell über-
[flammt,

---

(1) Uit «Menschheitsdämmerung. — Symphonie jüngster Dichtung». Herausgegeben von Kurt Pinthus. (Ernst Rowohlt Verlag; Berlin; 1920). bl. 239. In de inleiding tot die bloemlezing staat o.m.: «Man erwarte also weder ein Gesamtbild der lyrischen Dichtung unserer Zeit, noch eine nach (lügnerischen) absoluten Massstäben der Qualitätsbeurteilung zusammengestellte Auswahl der besten zeitgenössischen Gedichte. Sondern charakteristische Gedichte einer Jugend, die recht eigentlich als die junge Generation des letzten Jahrzehnts zu gelten hat, weil sie am schmerzlichsten an dieser Zeit litt, am wildesten klagte und mit leidenschaftlicher Inbrunst nach dem edleren, menschlicheren Menschen schrie».

Voor de Fransche poëzie raadplege men: G. Walch. «Poètes nouveaux» (Delagrave; Paris; '23) en Robert De La Vaissière. «Anthologie poétique du XXe Siècle». Twee deelen. (Crès; Paris; z. j.)

Het jongste geluid der Eneglsche poëzie werd opgevangen o.a. in: William Kean Seymoor: « Miscellany of Poetry 1920-1922». (John G. Wilson, '22).

Italiaansche poëzie van dezen tijd vindt men gebundeld in Papini G. e Pancrazi P., Poeti d'Oggi. (Vallechi, Firenze; z. j.).

Een keus uit de Russische lyriek geeft Alex. Eliasberg, in «Russische Lyrik» (Piper; München.)

Men kent te onzent: «Het Jonge Vlaanderen». Bloemlezing uit het Werk der jongere Vlaamsche Dichters, samengesteld door A. W. Grauls (Antwerpen, '23). Alsook «De Jongeren», Bloemlezing uit het Werk der jongere Nederlandsche Dichters, samengesteld door Ernst Groenevelt (Van Looy, Amsterdam, '19).

Und als Kuli ass ich Abfall und Küchenreste.
So gehöre ich dir und Allen!
Wolle mir, bitte, nicht widerstehn!
O, könnte es einmal geschehn,
Dass wir uns, Bruder, in die Arme fallen. (1)

INSTANT ROUGE.

Mes yeux s'ouvriront solennellement comme des portes:
Frère! Frère!
Qui a bu les perspectives irréelles?
A votre arrivée le temps mathématique s'efface.
L'infini fourimlle dans chaque individu.
Quelque part, fusée d'un cri unanime:
Et votre procession passe sous les drapeaux rouges et noirs
de vos plaintes et de vos désirs
A travers le Rien admirable, et à travers la terreur des années
Le proche et le lointain s'embrassent en cet instant,
Il n'existe rien d'autre que l'instant.
Et vous vous rapprochez tellement: que la terre blessée commence à rire, que les tables des lois s'effritent, et les phrases nationalistes fondent aux devantures.
Vous traînez dans vos yeux la réalité du temps et de l'espace:
Etudiants. Soldats, Ouvriers des usines, Voleurs aux doigts lestes, Paysans, Athéistes et Demoiselles pudiques
Votre langue moud une vérité rouge par le monde efrayé.
Et je vous vois!
Tous, je vous vois, frères!
Je vous chante des flambeaux: nous nous rencontrons sur les routes embourbées,
Je m'offre à vous, je vous embrasse en cette aurore, je vous entoure comme un portail rouge.
Je salue votre première journée libre et victorieuse
Où chacun devient pur et plus fort,
Comme du feu qui s'étend.
Comme des eaux sans rives.
Ainsi sera-t-il sûrement!
Dans l'immensité ardente du monde,
Tu es tout, homme révolutionnaire,
Tu es
Mon frère jumeau à chaque instant! (2)

---

(2) Ontleend aan «Les Cinq Continents». Anthologie mondiale de Poésie contemporaine, par Ivan Goll. (La Renaissance du Livre; Paris; '22) bl. 237. Uit het voorwoord knippen we het volgende: «J'ai sciemment fait un ouvrage subjectif, unilatéral, qui ne satisfera ni les historiens, ni les littérateurs, ni les politiciens, qui tous auraient un intérêt à une documentation complète. J'ai uniquement pensé à un lecteur de nos jours, qui à Paris ou à Montréal, cherchait la poésie de l'homme contemporain, des émanations de vie, des cris de la terre: rien d'autre. (bl. 12). Als typisch staal van klownachtige halsbrekerij een unicum! Hier treft men dichters aan «ex omni tribu!»

Ook de Rus Alexander Block ('80-'21) besluit een lang gedicht met dezen oproep:

Pour la dernière fois: réveille-toi, vieux monde!
Pour la dernière fois: à une fête fraternelle,
Fête de paix et de travail.
T'appelle la lyre barbare! (3)

In elken tijd erft de poëzie haar naam van de meest karakteristieke strooming, die er in waar te nemen valt. Die benaming slaat dus nooit op het heel komplex der poëtische verschijnselen.

Ook thans nog worden parnassiaansche en symbolistische, ja zelfs zuiver-klassieke verzen geschreven; al zal ook bij geen mensch het idee ontstaan, de moderne poëzie parnassiaansch, symbolistisch of klassiek te heeten.

Ter kenschetsing van de wereld-poëzie van dezen tijd doet het woord «expressionisme» opgeld.

Al dadelijk worde hier in 't oog gehouden dat woord en zaak, allebeide, reeds lang voor den oorlog, als gangbare munt versleten werden.

Waar de naam vandaan komt?

Hij is van Franschen oorsprong.

In 't jaar 1901 dook hij voor 't eerst op, toen de schilder Julien Hervé, in den Parijschen «Salon des Indépendants», acht van zijn schilderijen onder de rubriek «Expressionisme» bijeenbracht. (4)

Hiermee was natuurlijk in eerste instantie bedoeld: een reactie tegen het toen-nog-overheerschende impressionisme.

De naam werd een vaandel, waarrond zich schaarden de velen, die langer geen vrede meer hadden met een kunstmethode, welke op alle kompositie smaalde.

De bedoeling was uitstekend; het uithangbord echter liet aan duidelijkheid bepaald te wenschen over. Want, is er alle kunst niet om iets uit te drukken? Of werd hier misschien betracht een kunst die wou zijn: uitdrukking zonder inhoud, gebarenspel zonder ziel, klank zonder gevoel, — een louter-vormelijke dus?

Maar, in hoeverre past op dit soort verschijnsels nog de naam kunst? Wel zouden enkele extremisten

(3) ibid.; bl. 201.

(4) cfr. Ermatinger. Die deutsche Lyrik. (Teubner, Leipzig; '21) dl. II, bl. 278.

het zoover pogen te brengen, maar met echte kunst had hun poging dan ook al even weinig gemeen, als vroeger deze van sommige symbolisten, die, zwerend bij Verlaine's «de la musique avant toute chose», uitsluitend met 't klankgehalte der woorden wenschten af te rekenen.

Het is voldoende bekend, dat op dien weg, René Ghil o.a., met zijn pseudo-wetenschappelijke theorieën over het vers en zijn minstens even barokke poëtische (?) prestaties heel schrale lauwers plukte!

Als kultureel verschijnsel kon het expressionisme niet uitblijven. Het kantte zich immers vooral tegen een systematisch-vervlakte en -geniveleerde kultuur, die op een volkomen materialistische levensbeschouwing berustte.

Daarin was de natuur alles, de mensch, niets.

Het wilde een veiligheidsklep zijn om de hooge drukking, die de menschheid benauwde, te verlagen.

De expressionisten waren tot de bezinning gekomen, dat een wereld-kultuur, gebouwd op marxistische principen, al de kiemen eener noodzakelijke verwording in zich draagt.

Wie God en ziel uit zijn levensbeschouwing schakelt en alleen bekommerd is om geld en macht, kan er zich aan verwachten, dat ten slotte alles uitloopt op eene «Umwertung aller Werte».

Was het Gottfried Keller niet, die reeds omtrent het midden der verstreken eeuw, met het oog op Feuerbach's theorieën, zich afvroeg, of niet «mit dem Aufgeben der religiösen Ideen alle Poesie und erhöhte Stimmung aus der Welt verschwinde». Ook Ermatinger, in zijn, ondanks flaters van wijsgeerigen en vooral dogmatischen aard, prachtig boek «Das Dichterische Kunstwerk», besluit zijne beschouwingen over het modern tooneel als volgt: «Nun versteht man schliesslich, warum das Absterben der idealistischen Weltanschauung und der immer konsequentere Ausbau des positivistisch-materialistischen Denkens die Tragödie, das Drama überhaupt, untergehen liess. Wo der Mensch in Haufen Sandes steht, vermag er nicht mehr zu kämpfen, nur zu versinken». (blz. 237). — Verder luidt het: «So lehrt auch die Geschichte der Symbolik die Vereinzelung, Verflachung und Erstar-

rung des Lebens mit dem Siege des Materialismus im 19. Jahrhundert». (bl. 306).

Juist op het vasthouden aan zekere idealistische levenswaarden,bleken de expressionisten uit te zijn. Hun kunst wou de weerwraak zijn der «anima naturaliter poetica».

De werkelijkheid zonder geestelijken inhoud — hadden realisten en naturalisten wel iets anders uitgebuit? — kon hen niet langer voldoen.

De persoonlijkheid van den kunstenaar moest weer op den voorgrond treden. Zijn ziel immers, is een spiegelbeeld van het heelal. Is er edeler werkelijkheid en rijker schoonheidsschat?

De kunst moest weer worden de taal, die van mensch tot mensch, de wereld door, de blijde boodschap brengen zou, dat het heil voor allen, in aantocht is.

Maar wat liet het lang op zich wachten! Zou het wel ooit opdagen?

Hoe noodig was het er nochtans, om den mensch te verhinderen, naar Schopenhauer's leer,een aanvang te maken met den kosmischen zelfmoord!

Edeler toch ware 't te sterven dan te verzinken in de poelen der laagste mediokriteit.

«Niemals — getuigde voor '14, Hermann Bahr in «Expressionismus» (München; z. j.) — war eine Zeit von solchem Entsetzen geschüttelt, vom solchem Todesgrauen. Niemals war die Welt so grabesstumm. Niemals war der Mensch so klein. Niemals war es ihm so bang. Niemals war Freude so fern und Freiheit so tot. Da schreit die Not jetzt auf: der Mensch schreit nach seiner Seele. die ganze Zeit wird ein einziger Notschrei. Auch die Kunst schreit mit, in die tiefe Finsternis hinein, sie schreit um Hilfe, sie schreit nach dem Geist: das ist der Expressionismus» (blz. 111).

Van een generatie, in ontevredenheid en twijfel groot geworden, draagt de voor-oorlogsche wereld-litteratuur — om hier niet te gewagen van de plastische kunsten en de muziek — de duidelijkste kenmerken.ken. Zij is de generatie van het relatieve, het wordende. Heet Bergson één harer profeten, Walt Whitman is haar Messias.

Zij voelt dat de tijdsomstandigheden haar nooit zullen toelaten tot den edelen eenvoud der klassieke meesters te stijgen. Dit stemt haar uiterst prikkelbaar!

De dichters weten zichzelf te zijn: bruggen, die zoodra het gros der troepen voorbij is, opgeblazen worden...

Op den weg der kunstontwikkeling zijn ze slechts mijlpalen, wijzend naar grooter kunst. Ze maken deze misschien mogelijk of — wie weet? — bereiden ze zelfs onmiddellijk voor. (5)

Toen kwam de oorlog. Vier jaar lang woedde dood en verdelging, de gemoederen tot uiterste vertwijfeling opzweepend.

De menschheid, welke de dichters vroeger wilden redden van den zekeren ondergang, had het thans alleen zich zelf te wijten, dat zij gebroken lag.

Die menschheid moest bestreden worden, ten ondergang gedoemd; zij droeg de schuld van de kosmische ellende.

Op de puinen der oude, rotte wereld moest een nieuw geslacht rijzen, een nieuwe, schoone menschheid. Die in 't leven te roepen, zou de taak der jongeren zijn, vooral van dezen, welke den helletocht hadden meegemaakt, en met verschroeid gelaat en ziedende ziel op den nieuwen morgen wachtten!

«La guerre, zegt Ivan Goll, — van wien het in «Menschheitsdämmerung» heet : «durch Schicksal Jude, durch Zufall in Frankreich geboren, durch ein Stempelpapier als Deutscher bezeichnet» — a eu ses répercussions jusqu'au plus lointain Groënland. Les cinq continents en sont ébranlés. Et les suites du désastre sont partout les mêmes. Lentement, lentement les peuples se resaisissent, mais sûrement.

Un grand mot est inscrit au fronton de tous les pays:

Jeunesse.

---

(5) cfr. Die neue Lyrik. Eine Einführung in das Wesen jüngster Dichtung von Rudolf Wolff. (Leipzig; '22) bl. VI, en Fernand Baldensperger. L'Avant-Guerre dans la Littérature française». 1900-1914 (Payot; Paris; '19). Ook B. Croce: La Letteratura della nuova Itala. Saggi Critici. (Bari; Laterza; '14-'15). Vooral in het vierde en het laatste deel: Di un carattere della piu recente letteratura italiana; blz. 179 en vlg.

«Recommençons toujours», a dit Hérodote.

C'est là l'éternel refuge de l'homme qui sait pourtant qu'il n'y a rien de nouveau sous le soleil. L'homme qui en dépit de l'automne, veut garder son printemps a besoin de la poésie.

Découvrir la vie quotidienne régénérée; voici votre tâche, jeunes poètes du monde. Energie et bonté: ces essences primordiales de l'existence, chantez-les! Et pas de sentimentalité: évitez le mensonge de toutes les trivialités.

Aujourd'hui, après 1920, nous exigeons de celui qui prétend être la bouche de son peuple, qu'il dise des mots de vérité et qu'il donne des baisers de sincérité. Qu'il soit un **Frère du Monde**, avec toutes les responsabilités qui en découlent. Nous lui demandons de créer de la vie, et nous répudions tout retranchement dans un Moi pudique, tout symbolisme nuageux, tout romantisme fat, tout breuvage fade aux crépuscules framboisés.»

Hoe werd dit programma verwerkt in de algemeene litteratuur van dezen tijd?

Wij laten hier nogmaals Goll, overzichtelijk aan 't woord; daarmee hebben we, naast enkele stalen van expressionistische poëzie, tevens een proefje van dito proza!

De eerste kreet ging op in Italië; hij was snerpend genoeg «pour faire lever la tête à l'Europe engourdie. Bien qu'il ait été vite à bout de souffle après sa première envolée en aéroplane, le futurisme garde encore le titre de champion de la poésie moderne».

Overal vond het navolgers.

«En France, le phénomène sismique a été enregistré par des esprits récepteurs très fins, peut-être même un peu trop fins, qui ont plutôt insisté sur les détails que sur les grandes formes d'ensemble. Seul le surréalisme a été un salubre parfum contre les pestes qui montaient des champs de bataille et des comptoirs d'importation. Le reste des esprits latins suit simplement le pas.

Dans les pays germaniques: pareille angoisse dégénérant en lutte agressive en crise farouchement révolutionnaire. Là, le réveil est si rapide qu'on n'a pas le temps de résoudre les questions de forme; tout

l'intérêt se concentre sur cette idée obsédante: liberté.»

Ook heeft het expressionisme er zelfs geen kunstvorm gewekt: «il ne fut qu'explosion, geste, crampe: un bras convulsé vers le ciel».

De Skandinaafsche landen lieten zich aan de jongste kunstomwenteling al even weinig gelegen als aan den wereldoorlog. Ook in de poëzie bleven ze neutraal. «Glaciers déserts», schimpt Goll.

In Europa zijn het vooral «les pays presque sauvages, dont le sang commence à peine de s'éveiller, un sang neuf, pur, fort, incandescent», welke overrompeld werden door de expressionistische lawine.

«Les Tchèques, les Yougoslaves, les Hongrois ont une poésie autrement jeune, autrement vigoureuse et audacieuse que nos pays de civilisation surannée. — C'est chez eux qu'on ira un jour puiser de la puissance.»

Het zijn immers de «negers van Europa,die we niet kunnen ontberen!»

We hebben dan verder nog af te rekenen met de Mongolen en de jongste Russen, «qui, dans leur poésie, se déclarent de la barbarie la plus féroce, et qui montrent leurs grimaces jaunes aux nations-snobs, quand elles viennent les toucher avec des gants beurre-frais.»

In Amerika echter, «jaillit l'autre source d'âme thermale et de sang ferrugineux». Hoe zou het ook anders, na den doortocht van den machtigsten vader aller dichters: Walt Whitman!

«Son nom plane par-dessus toutes les littératures contemporaines, car c'est à lui que nous devons la découverte de l'âme moderne: machine d'airain aux ailes d'aigle! Bains de soleil. Villégiatures aux pôles. Le front nu irradié d'étoiles. Poète de nos jours, citoyen du monde, frère de chacun, il tutoie les présidents des républiques en leur parlant de vérité, de force, de dynamisme, de lumière!»

Zuid-Amerika heeft het daarentegen leelijk verkorven; het heet hier «une province spirituelle d'une Europe vieillotte», heelemaal vergiftigd door Fransch symbolisme.

In den Oosterschen muur, heeft de moderne Euro-

geesche geest al meer dan een aanzienlijke bres geschoten. In Japan, o.a. — «les rigides formules de la poésie ont cédé à une mode européenne, qui n'est d'ailleurs pas nécessairement meilleure».

In Indië, en bij de Musulmanen over 't algemeen, kon de moderniteit geen wortel schieten. Niet aldus bij de, over-gansch-de-wereld-verspreide Joden, wier poëzie de trouwe weerklank is van de gefolterde volkspsyche.

Bij de Roodhuiden en Negers vindt men de «rechtstreeksche, intense, ware poëzie». Bij hen hoeven we in de leer! Want: «la vraie, la grande poésie ne se compose pas de visions ou de sentences, mais du simple et profond amour de la nature». De wilden staan dichter bij de aarde en de waarheid. Ook zij zijn de «groote broeders der wereld»!

De expressionistische dichters uit alle landen hebben dan ook gemeen: het felle, intensieve, radikale in de uitdrukking van gedachten en gevoelens. Rafelden de impressionisten hunne psyche in broze stemmingen uiteen, de expressionisten daarentegen zouden de wereld overdonderen met de lawine van hun titanische menschelijkheid. Zij zelf heeten hun kunst chaotisch; — en op dit stuk hebben ze overschot van gelijk; — ze voegen er echter aan toe, dat ze niets anders zijn kan of mag, vermits de tijd zelf een chaos is, en vergeten daarbij, dat de kunst tot taak heeft, niet de werkelijkheid te kopieeren maar te herscheppen en ons naar een hooger plan te voeren, dat nl. der rustige aanschouwing.

Van rust echter is bij hen geen spraak. Ze 'n kunnen, en konden ze. wilden niet rustig zijn.

Hun kunst is een bankroet, even wanstaltig als 't ekonomische! (6)

De oorzaak, overigens, ligt voor 't grijpen. Ware der jongeren hoofdleus het «omnia instaurare ... in Christo», de moderne kunst zou der wereld een heel ander, want zonniger, levensblij gelaat vertoonen!

Hier bleef hun ethiek in gebreke. Alleen uit een vernieuwde menschheid kan de bloei van een nieuwe kunst ontstaan.

---

(6) cfr. Joh. Hönig. Dichtung und Weltauschauung. Habelschwerdt, '23.

Ook Dirk Coster, een onzer flinkste essayisten, die nochtans van een zuiver-menschelijk standpunt uitgaat, heeft het getroffen, hoe, die jongeren «alle de oude, slechte gewoonten der 19e eeuw ongewijzigd en met ijver voortzetten. Intellectualistische bezonnenheid, dialectische sophistiek, schrille liefdeloosheid, verachting die de natuurlijke haat is van het Ik tegen ieder ander Ik dat recht vraagt om te leven, — en ten slotte de intellectueele habileteit om dit alles te camoufleeren en te rechtvaardigen — al deze oude gewoonten zetten zij zonder uitzondering voort — alleen is de flitsende zelfkennis en de duistere onrust, die bij de grootste en bitterste 19de-eeuwers nooit ontbrak, bij hen tot zelfvoldaanheid verbleekt.» (7)

Er werd geklaagd over de anarchie in het drama; ook de lyriek werd er door overgolfd. Het ontbindingsproces van de expressionistische poëzie is in vollen gang.

Zij is tot auto-plagiaat verschrompeld.

En dien weg sloeg zij des te gereedelijker in, daar haar hoegenaamd geen hooge eischen gesteld worden. Eenieder kan zoo wat aan expressionistische poëzie doen.

Met een kwantum beelden rechts en links, niet rechtstreeks uit 't reilende, zeilende leven zelf opgediept, maar aan de ontelbare verzenbundels van anderen ontleend, is een gedicht, — of 't geen aldus geheeten wordt — al dadelijk klaar.

Would-be kunst, zonder leven, want niet organisch opgegroeid; een echte parasiet; ten slotte toch maar: een papieren litteratuur!

Gewaagde men niet reeds — en te rechte — van een expressionistische rhetoriek?

Het is opvallend, bij het genieten van menig schoon gedicht, dat men eigenlijk niet ziet, hoe het gemaakt is. Het schijnt wel of het niet de minste moeite heeft gekost.

Van alle groote kunst is dit het kenteeken.

Bij de expressionisten wordt men maar al te dui-

---

(7) «De Stem». Sept. '23. Zie ook: Orplid door Fr. Muckermann, S. J. in «Der Gral». (Jan. '24). Verder nog: Marcel Arland «Sur un nouveau mûr du siècle» en Jacques Rivière «La Crise du Concept de Littérature» in «La nouvelle Revue Française». (Febr. '24.)

delijk gewaar, hoe een gedicht, ik zal niet zeggen ineensteekt of zelfs aaneenhangt, maar in bonte beelden-scherven en -schilfers uiteenvalt.

Bij vele jongeren is aan-poëzie-doen een mode geworden; het newst-fashion-sport! Daarbij is natuurlijk van innerlijken drang geen spraak meer.

Zij zijn overtuigd — want hun hoofd steekt vol theorie — dat een nieuwe tijd, en dan nog wel een zoo geweldig-nieuwe als de na-oorlogsche, ook een nieuwe kunst moest voortbrengen.

«Deze ellendige formule, — aldus Dirk Coster, — die feitelijk een kinderachtige rekensom is, heeft,ondanks de gansche platheid en armzaligheid harer structuur, in alle landen na 1918 zeer veel kwaad gesticht, en de stille en diepe ontwikkeling eener waarachtig-moderne kunst is erdoor geforceerd en verstoord.» (8)

Die stampt men overigens zoo maar niet uit den grond. Het is dan ook overal een zwelgen in louter vormelijkheid geworden.

Dr Ernst Friedrichs, de schrijver van een beknopte maar zeer degelijke «Russische Literaturgeschichte» stelt zich de vraag waarom de jongste -ismen in de poëzie naar den kelder moesten. Eenvoudig meent hij: «weil sie lebensfern sind, weil sie auf die Form grösseren Wert legen als auf den Inhalt.» (Gotha; '21; bl. 136).

De vraag: welke gedachten en welke gevoelens vertolkt de schrijver, wordt niets eens meer gesteld; alleen deze geldt nog: hoe drukt hij zich uit?

En het antwoord luidt dan meerendeels: beelden op beelden stapelt hij opeen, tot een Babelsche torenhoogte, die geen oog zelfs meer bereiken kan.

Tot het verstand dringt alleen een verwarde indruk door.

Men vraagt zich bij dergelijke dionysische elukubraties af, of de kritikus niet beter zijn taak op een psychiater overdroeg; hier heeft deze allerduidelijkst een psycho-pathologisch geval te meer aan de hand.

Tegen dergelijke uitlating wordt al dadelijk inge-

---

(8) Uit eene, vooral met het oog op den modern-litterairen toestand in Nederland, zeer belangrijke aanteekening. cfr. «De Stem»; loc. cit.

bracht, dat het expressionisme niet bedoelt te zijn: een bepaalde richting in de kunst, zooals romantisme of realisme, maar alleen een nieuwe levensleer. Geen stilistiek dus, maar wel een wereldbeschouwing.

Deze laatste ligt aan het expressionisme voorzeker ten grondslag, maar komt dan ook eerst tot uiting in en door een bepaalden stijl. Ook hier geldt de spreuk: aan de vruchten kent men den boom.

Of zijn Gothische-, Renaissance- en Barok-stijl geen teeken des tijds, en uitdrukking eener wereldbeschouwing?

Waar wij het expressionisme hier verder beoordeelen, gaat het hoofdzakelijk over dien stijl, waarvan we thans wel enkele karakteristieken wat nader beschouwen.

Stippen we vooreerst aan, dat het expressionisme, hoe heftig het ook optrad tegen het impressionisme, heel wat impressionistische elementen in zich opnam. Ook aan het futurisme heeft het heel wat ontleend. De jongeren, «die strijden tegen alle epigonisme, zijn zelve epigenistisch georienteerd». (Dirk Coster.)

De eerste stormloop der expressionisten gold natuurlijk de taal. Die heeft het overigens bij alle reaktionnairs verkorven. Gedenkt hier maar even Victor Hugo die, als haantje-vooruit van de romantische bent, met hooge borst verklaarde: «J'ai mis un bonnet rouge au vieux dictionnaire». En hoe hebben later, de symbolisten en de impressionisten, de taal uiteengerafeld!

Schafte Marinetti, die 't futurisme lanceerde, met één pennetrek het gebruik niet van af van adjectief en adverbium, onder voorwendsel, dat deze de vrije vlucht van het substantief belemmeren?

Ook Pascal durfde het aan, de syntaxis hier of daar een duwtje te geven; zijne expressie werd er te raker door.

Zulke vrijheid past genieën alleen.

't Zal nochtans niemand verwonderen dat ook Guillaume Apollinaire verzekert:

... L'Homme est à la recherche d'un nouveau langage
Auquel le grammairien d'aucune langue n'aura rien à dire
Et ces vieilles langues sont tellement près de mourir
Que c'est vraiment par habitude et manque d'audace
Qu'on les fait encor servir à la poésie.

(Uit «Calligrammes».)

Waarom is het dan eigenlijk den expressionist met de taal te doen? Apollinaire orakelt hier alweer:

On veut de nouveaux sons
de nouveaux sons
de nouveaux sons
On veut des consonnes sans voyelles
Des consonnes qui pèsent sourdement
Imitez le son de la toupie
Laissez pétiller un son nasal et continu
Faites claquer votre langue
Servez-vous du bruit sourd de celui qui mange sans civilité
Le raclement aspiré du crachement
ferait aussi une belle consonne
La victoire avant tout sera
De bien voir au loin
Et de tout voir
De près
Et que tout
Ait un son nouveau.

(ibid.)

«Il faut un nouvel arsenal de mots, il faut un outillage de sensibilités modernes pour exprimer ce qui agite l'homme d'aujourd'hui et de demain.» (Goll.)

Het woord wordt kleur en reuk, tint en lijn, klank en rythme, — maar meer ook niet. (9)

Een ideeëndrager is 't niet meer.

Meteen dient opgemerkt dat alle punktuatie wegvalt; met zoo'n kinderspel houden ze zich niet op.

Tot het volkshuis der moderne poëzie hebben alle woorden vrijen toegang; een bizonder protokol hoeven zij er niet op na te houden; alle omgangsvormen worden er geduld.

Waarom ook wetten gesteld? Spruit de kunst niet voort uit het onderbewustzijn van den artist,en speelt deze in het wordingsproces van zijn werk wel een ander, dan een passieve rol?

Beweerde Jules Laforgue niet:

L'art est tout, du droit divin de l'Inconscience

en:

Je m'agite aussi, mais l'Inconscient me mène
Or, il sait ce qu'il fait, je n'ai rien à y voir.
(Poésies, II. La Lune est stérile.)

Het onderbewustzijn is het uitgangspunt van hun poëtische roes: zij worden er door bedwelmd als si-

---

(9) cfr. Fr. H. R., Tijdschrift voor Taal en Letteren. Van nieuwe Strevingen en oude Princiepen. Overgenomen in «Ter Waarheid», jaarg. III; Nr VII; bl. 269.

byllen. En evenals deze, spreken zij dan een taal die, lexikografisch en syntaktisch, meestal onverstaanbaar blijkt.

In dit opzicht, deed men opmerken, hebben ze veel weg van pas-geborenen, «les vrais poètes du subconscient».

Alleen maar is 't spijtig, werd er kalm-ironisch aan toegevoegd,«que leurs œuvres sont difficilement compréhensibles!» (10)

Aan de onverstaanbaarheid van het expressionisme heeft vooral schuld: de aard van beeld en rythme.

Het beeld, dat door de jongeren gebruikt wordt is — «het onmiddellijke, drastische beeld, niet alleen direkt dus, maar vergrootend, het beeld dat vastzit aan andere, door associatie, dat deze andere tegelijk oproept; de stoet van beelden, het devieeren van den dichter, de groote zwaai, uit het kader van het poëem in he teindeloos domein van de poëzie». (Aldus, op de spelling na, W. Moens; «Het Nieuwe Dichten».) (11)

Jean Epstein, dien men geenszins verdenken kan van gebrek aan sympathie voor de jongeren, heet het moderne gedicht: «une chevauchée de métaphores qui se cabrent». (12)

Juister kon het niet uitgedrukt.

Onder den indruk van de alleen-zaligmakende theorie van het onderbewustzijn, moest de beeldenweelde, wars van het ordenende toezicht van het verstand, allengerhand ontaarden in beeldenwoede. En 't gevolg hiervan? «Men wordt niet meer ontroerd: het gansche gedicht wordt herleid tot een aaneenschakeling van min of meer suggestieve figuren, die ten hoogste voor gevolg kunnen hebben, dat de lezer uit zijn lood geslagen wordt door hun vreemdheid, hun gewaagdheid, hun nieuwigheid, terwijl alle ontroering echter uitblijft, onherroepelijk.» (U. Van de Voorde.) (13)

(10) cfr. Jacques Boulenger. ... Mais l'Art est difficile. — (Plon; Paris; '22) dl. II; bl. 101.

(11) «De Stem»; October '22.

(12) «La Poésie d'aujourd'hui. Un nouvel état d'intelligence». (Editions de la Sirène; Paris; '21) bl. 176.

(13) «De Stem»; Februari '23; bl. 125. Heel interessant deze jongste «Querelle des anciens et des modernes», waarbij Urbain van de Voorde wel meest kans heeft het gelijk op zijn kant te krijgen.

De jongeren hechten over 't algemeen, in hun poëtiek, al te groot een belang aan het beeld, dat van de poëzie geen hoofdbestanddeel uitmaakt.

Er bestaan immers overheerlijke gedichten waar geen enkel beeld in voorkomt, terwijl andere slechts de ontwikkeling zijn, van een en hetzelfde grondbeeld.

«L'image en elle-même, — beweert Hans Larsson, — n'est pas essentielle dans la production d'un état émotif. Elle est un moyen de synthèse, et si elle ne l'est pas, ce n'est qu'un colifichet sans valeur; ... et si le même but peut être atteint par un autre moyen, cela vaut autant mieux. Parfois la langue de tous les jours, la désignation toute simple a plus de force synthétique, et comme il peut arriver qu'un auteur trouve subitement une image où se concentre un vaste ensemble d'éléments qu'il voulait tenir serrés, de même il peut arriver aussi qu'il découvre une formule très simple et très directe qui lui permet de tout dire mieux qu'il ne l'avait fait d'abord dans son style imagé. Et le point saillant d'une œuvre de poésie est souvent une expression de ce genre qui dans sa simplicité parfaite, jaillit droit du cœur et porte en elle l'émotion la plus intime et la marque la plus caractéristique de la personnalité.

Dans la poésie bien connue de Heine, Alte Geschichte: «Ein Jüngling liebt ein Mädchen...» on chercheriait en vain une circonlocution imagée». (14)

Een element van essentieele waarde in de poëzie is de rythmus: «gesetzmässige Bewegtheit des seelichen Lebens».

Of bij de jongeren er ook deze gehavend uitkomt?

Inderdaad en allerdeerlijkst!

Men verwart eenvoudig metrum en rythmus, en giet dan ook het kind met het water mêe uit! (Ermatinger.)

Het prosodische vers is uit den booze; alleen het dynamische vers heeft recht op leven!

Prosodie immers is heel en al willekeur; dynamiek de vrije natuur zelf!

---

(14) Hans Larsson. La Logique de la Poésie. Traduction de E. Philippot. (Ernest Leroux; Paris; '19) bl .37. Een merkwaardig boek.

«Het verschil tusschen het dynamische vers en het prosodische vers, meent Moens, is hetzelfde geworden als tusschen een levend lichaam en een mummie, gesteld dat men deze mummie, door een of ander fijnuitgevonden mecanisme, nog bewegingen kon doen uitvoeren.» (15)

Hier krijgen we, eens te meer, te doen met machtspreuken, die kant noch wal raken.

Niets is inderdaad minder willekeurig dan de prosodische rythmus, die ten slotte wortelt in onze physiologische en intellektueele natuur. Het is hier de plaats niet om breedvoerig uit te weiden over de rol van den rythmus, als bestanddeel van 't schoonheidsgevoel, dat door de poëzie gewekt wordt; wie daarover meer verlangt te weten, verzenden wij naar de flinke studie van Marcel Braunschvig: «Le Sentiment du Beau et le Sentiment poétique. — Essai sur l'Esthétique du Vers». (16)

Laten wij nochtans uit deze verhandeling een en ander mogen excerpeeren. Eerst en vooral: «les seules formes métriques légitimes sont celles dans lesquelles le rythme d'un vers puisse être aisément perçu; il faut que les syllabes qui le composent constituent des groupes égaux ou des groupes inégaux divisibles par un même chiffre». Verder: «Quand l'inégalité entre les éléments rythmiques n'est plus simplement une égalité approximative, nous ne saisissons aucun rapport entre ces éléments, nous ne percevons aucun rythme. C'est le cas de la plupart des vers de nos poètes décadents.» En eindelijk: «Il n'existe pas de rythme pour nous en dehors de la perception de rapports numériques; et notre oreille est ainsi faite qu'elle ne perçoit d'autres rapports d'égalité absolue ou approximative, ou bien des rapports d'inégalité soumise à des conditions particulières de divisibilté. Partout où il y a rythme et cadence, il y a donc ordre et régularité, c'est à dire, en somme, tendance à l'unité». (blz. 47 en vlg.)

De grondwet van ons intellektueel wezen is inder-

---

(15) «De Stem», loc. cit.

(16) Bij Alcan, te Parips; 1904. Zie ook: G. Lechalas; Etudes Estéthiques. 3de hoofdstuk: L'Art et les mathématiques (id.; ibid.; 1902).

daad een streven, door verscheidenheid heen, naar eenheid. In de dichtkunst wordt deze drang alleen voldaan door het aanwenden van het prosodische vers, waarin de mathematische rythmiek tot haar recht komt.

Meestal houden de jongeren zich tevreden met den psychologischen rythmus, den rythmus van het proza.

«Il y a, aldus Frankrijk's grootste dichteres van dezen tijd: gravin de Noailles, la prose, il y a le vers, et les lois intangibles qui les constituent.

Désarticuler et défigurer les vers pour ne point écrire de bonne prose, puisqu'une contrainte arbitraire et sans nécessité empêche la pensée soit de bénéficier des chances du rythme et de la rime, soit de conserver la netteté du naturel, voilà ce qui me semble le type même de l'erreur.» (17)

Laat ik hier,ter verduidelijking van zooveel zwaar-op-de-handsche theorie, — «abyssus abyssum invocat!» — met een konkreet voorbeeld voor den dag komen.

Hier volgt een gedicht van Wies Moens, — een van zijn beste, want minst-gekompliceerde.

PASTORALE.

Zoals Gij de wolken aanblaast
uit de volle zeehoek:
een leger muziekanten
met doedels en schommelende blazoenen!
Wij in dit dal
— met onze vrouwen, met onze pijpen uit welriekend hout —
de heuvelen rondom: één val
van groen en klinkende vogelzang.
En de kavalkade der Lente
diep in het land.
Op de kalme hemel voert Gij de wolken aan:
eskader van lichtgezeilde boten.
Grote, exotiese schatten brengen zij mee,
tapijten van Oriënt, kralen en papegaaien,
en specerijen waarvan de geur
een gans jaar lang omwaart in het huis.
Al dat nu moeten wij vangen
met onze ogen
en in ons groot hongerig hart
dat als een kind zijn vader komt toegevlogen,
U, Heer, onder de bergen en dalen,

---

(17) cfr. Pierre Varillon et Henri Rambaud. Enquête sur les maîtres de la jeune Littérature. (Bloud; Paris; '23) bl. 282.

het musicerende land,
en de baren die dragen
van Uw voet de lichte aanraking, goudvinnen van Uw man-
[telrand!
De donkere boeren op het veld
zullen wij luid begroeten
in een Harbalorifa dat helmt over de verten zo rond en wijd,
de landsman die de bruine hofpoort binnenrijdt
met de gothiese boog van zijn rug
en de glimmende-schonk van zijn merrie
gegoten in avondbrons.
Als het wolkefestival is opgerold
— priesteren die hun kazuivels bergen tot morgen —
Heer, neem het duister land als een conotrabas aan Uw knie;
speel Uw wiegelied voor het heim der mensen a giorno!
(Uit: «De Stem», Nov. '23.)

Wat heeft den lezer al dadelijk getroffen in dit gedicht? Allereerst, het wegvallen van het rijm; ook, de ontstentenis van den prosodischen rythmus, waardoor dit stuk feitelijk geworden is: een brok poëtisch proza op afstand geknipt; dan, het kakelbonte van de beelden; verder, het onsamenhangende van de beelden, en ten slotte, in die dissociatie tusschen inhoud en vorm, de tyrannie van den vorm — in casu het brutale beeld — over den inhoud, die zich niet meer geleidelijk ontwikkelen kan, maar al de bokkesprongen van den vorm heeft mee te maken!

Waar is hier te zoeken: «die seelische Einheit, die der Mannigfaltigkeit der Teile entgegenwirkt und statt Zerfall Gliederung schaft?» (Ermatinger; op. cit.; bl. 328).

Laten wij de jongeren herinneren aan Goethe's : «Natur und Kunst».

Vergebens werden ungebundne Geister
Nach der Vollendung reiner Höhe streben.
Wer Grosses will, muss sich zusammen raffen.
In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister,
Und das Gesetz nur kann uns Freiheit geben.

Waarom heeft de metriek zich zoolang gehandhaafd? «Ongetwijfeld — merkt Dirk Coster op — als zelftucht, als de discipline, die de dichter zich zelf onbewusterwijze oplegde — (wij noemden dit hooger, een gevolg van ons natuurlijk streven naar synthesis. J. E.) —, als de natuurlijke zelf-beperking der stroomende lyrische uiting, opdat binnen deze perken de zielsmuziek des te intenser zou zijn, opdat zij zich

aan deze belemmeringen intensifieeren zou». — («De Stem»; December '23.)

Ook in de muziek vinden dissonnanten plaats (18).

Wie zal het echter aandurven te beweren, dat ze tot het wezen zelf der harmonie behooren.

Dat schijnen wel de voorstaanders van het dynamische vers te doen.

Op dit terrein staan ze overigens niet alleen ; de Fransche vers-libristen konden hun daarheen den weg wijzen. Het «nihil novi sub sole» wordt immers ook in de litteratuur bewaarheid.

Het dynamische vers is geen uitvinding der jongeren.

Overbekend is de lapidaire zet van den futurist Marinetti: «Verso libro creato in Francia da Gustavo Kahn».

Nauwkeurig is dit weer niet; reeds vooraan in de zeventiger jaren,schreef Rimbaud zijn 1ste vrije verzen. Kohn kwam met de zijne eerst in '86 voor de pin. Om nu niet te gewagen van Lafontaine,noch. een eeuw vroeger, van Maurice Scève, dien de Fransche symbolisten als een stamvader begroetten.

In om 't even welke litteratuur overigens treft men vrije verzen aan.

Ook Vondel schreef er.

Waarom met het prosodische vers afgebroken werd?

Eenvoudig, omdat het niet bij machte bleek, om de geheele gamma van de menschelijke gevoelens, tot in hun fijnste nuanceeringen, langer nog te vertolken. Zoo werd beweerd.

De waarheid lag elders.

Bedoelde onmacht kan immers niet liggen aan de techniek van het vers zelf; honderden jaren lang werden op de vleugels van den prosodischen zang, de verhevenste ideeën en innigste gevoelens gedragen, maar wel «aan het feit dat op dit oogenblik de levensintensiteit niet sterk genoeg was, of ook dat, eenvoudig-

---

(18) «Die Musik kann Dissonanzen einführen um sie aufzulösen und in der Ueberwindung des misklangs durch seine Fortführung zur Harmonie deise um so energischer triumphiren und jubeln zu lassen». (M. Carrière;Aesthetik; Leipzig; 1859. dl. II; blz. 91).

weg het scheppingsvermogen in gebreke bleef,de ziegolvingen tot een zuiver vloeiende harmonie te versmelten met de elementen van de taal.» (U. Van de Voorde.)

Aan den geestelijken nood der jongeren meet men het best het taaie leven van zekere formules. Hun leus, als zou de kunst niets anders zijn dan de projektie «in einem Guss» van innerlijk leven is ten slotte maar een amechtig naloopertje van de armtierige formule der realisten: kunst is precies-juiste weergave der werkelijkheid. Was deze overigens wel iets anders dan zelf een produkt der materialistische levensbeschouwing van een eeuw, die niet alleen Daudet, maar ook Stefan George als «das ewig zu verdammende» bestempelt?

Men kan er niet genoeg den nadruk op leggen : waar de kunstenaar «die Wirklichkeit d. h. die Welt, einfach abschriebt, ist er nicht Realist, sondern Kopist, nicht mehr Dichter und Künstler, d. h. Schöpfer, sondern Knecht und Handwerker». (Ermatinger; op. cit.; bl. 146.)

Alle kunst is schepping van een geestelijke wereld. En deze kan niet geschieden buiten de physio- en psychologische wetten om, die ons geestelijk leven beheerschen. Die daartegen op staat, loopt zijn kop tegen een ijzeren deur te pletter.

De expressionisten hadden zich zelf geen hooge eischen gesteld. En zooals 't gewoonlijk gaat: van wie weinig wordt gevergd, wordt ook niet veel bekomen. Op groote persoonlijkheden en meesterwerken kan 't expressionisme dan ook bezwaarlijk wijzen.

Wij kunnen hier overigens meer dan een «confitentem reum» aanhalen.

«Rien de définitif, getuigt Ivan Goll; pas un seul grand poète en Europe; des recherches partout».

En Kurt Pinthus bekent in zijn nawoord tot het 20e duizendtal van zijn anthologie, dat de jongste poëzie van onzen tijd «vruchteloos en onvruchtbaar» dreigt te worden. Wat men de voorstaanders er van voornamelijk, als een veertje onder den neus moet houden, is hun onophoudelijk schermen met theorie.

Nog nooit werd zoo druk aan programmatisch getheoretiseer gedaan: Daarmee is iedere groote kunstperiode eerder spaarzaam geweest.

Het genie allermeest; — gedenkt te onzent Vondel, met zijn zeer beknopte maar zinrijke «Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunst» waaruit hier wel een kleine passus, met het oog op het expressionisme,mag aangehaald.

«Verciert ge uw vers naar den stijl der Rederijkkunste, haal het niet te wijd, maar blijf bij een voegelijke verwe, en binnen het bestek van verstaan te willen wezen. Zal een ander uwe rol verstaan, versta ze eerst zelf te dege en spreek klaar. Eenigen schrijven al willens duister, en willen zich zelf niet verstaan, opdat men zich hierover verwondere, en hun dit tot wijsheid toeschrijve. Anderen schrijven slecht van heerlijke dingen en schilderen de zon met houtskolen.»

Groote kunstenaars willen in eerste instantie, schoonheid scheppen, en maar terloops over de schoonheid zelf redeneeren. Wie schreef lijvige boekdeelen ove aesthetika; waren het vooral scheppende kunstenaars? Wie me hier Sully Prudhomme's «Testament poétique» ('01) of diens «L'Expression dans les beaux-arts» ('90) voor de voeten gooit, speelt volkomen in mijn kaart. Nooit heeft bij een dichter het hoofd zoozeer het hart geschaad.

Thans wordt, tot vervelens toe, tot in de kleinste puntjes vastgesteld, hoe een goed vers er moet uitzien... en intusschen verwaarloost men er goede te schrijven.

Het expressionisme houdt geen voeling met de natuur, spruit niet voor uit het leven, met een woord: is ten volle neurastheniek.

Een zenuwkrisis zoo maar op 't papier gegooid.

Vergeten wij immers niet dat het uitwerksel van alle schoonheid: «n'est pas tant de satisfaire ou de nourrir l'esprit, que d'ébranler mytérieusement l'une après l'autre, et comme par une lente propagation d'onde en onde, toutes les puissances de l'âme. (Brunetière.) (19)

Tegen dit star-everintellektualiseeren der kunst, is dan ook als reaktie opgetreden, het dadaïsme — de parodie van alle kunst en van 't expressionisme niet het minst.

Over het ontstaan van het dadaïsme, lezen we bij

Dr. J. Wiegand: «Dada soll in Zürich entstanden sein in einer Gruppe fahnenflüchtiger Neurastheniker aus verscheidenen Ländern; zunächst bezieht es sich auf die Malerei dann auf die Dichtung. Ursache ist Verzweiflung an dieser im Grauen des Krieges erstickenden Welt, Hohn auf dies Leben und diese Zeit. Daher wirkten die Gedichte wie Ulk und sollen es auch gewissermassen sein. Wie die Wissenschaft wird auch die Logik verachtet: «Logik ist eine Schutzimpfung greisenhafter Wissenschaft gegen das Leben» heisst es. Auf die übliche Sprache als das vermeintliche Werkzeug des Logischen übetrügt sich diese Abneigung.

Wir schreiben ohne Rücksicht auf den Sinn der Worte, sagt ein Dadaist. Man will zum Lallen des Kindes zurückkehren, zum Stil einer Urzeit, in der es nur Ausrufe und Ausschreie gab.» (20)

Eigenlijk een afbraak, op groote schaal, van alle levenswaarden.

Het bolchevisme in de kunst; «Sowjet - Rusland ist für die jüngsten Dichter das, was fur Goethe Italien war.» (Wiegand.)

Gelukkig toch maar! «une tempête dans un verre d'eau».

Te rechte werd beweerd: «Le dadaïsme est l'aboutissement inévitable du romantisme. Du moment où la primauté de l'art passe du domaine de la raison à celui de la sensibilité pure, on doit arriver à cette conclusion que de simples onomatopées sans aucune espèce de sens peuvent exciter la sensibilité. C'est la preuve par l'absurde.» (21)

Inderdàad. We staan hier tegenover een volslagen litterair nihilisme.

Te vergeefs zal men bij de Dadaïsten nog gedachten of gevoelens opspeuren.

We zouden eigenlijk verkeerd doen, over die jong-

---

(19) Essais sur la Littérature contemporaine. (Calmann-Lévy; Paris; z. j.) bl. 93.

(20) «Geschichte der deutschen Dichtung in strenger Systematik, nach Gedanken, Stoffen und Formen, in fortgesetzten Längs- und Querschnitten. (Hermann Schaffstein; Köln; '22) bl. 433.

(21) Pierre Mille. cfr. Frédéric Lefèvre. Une heure avec ... (Paris; '24), blz. 236.

ste akrobaten veel woorden te verspillen; men mocht nog wel gelooven, dat we in de dadaïsten iets anders zien dan... fumisten! Op dit punt, — wie zou 't gelooven? — zijn ze 't zelf met ons volkomen eens.

Schreven ze immers niet : «Vous ne comprenez pas n'est-ce pas ce que nous faisons?

Eh! bien chers amis nous le comprenons encore moins.» (22)

Dat heet men toch: iemand klaren wijn schenken.

Herhaaldelijk werd van het expressionisme getuigd dat het als kunstrichting geen toekomst heeft, en reeds op een dood spoor versukkelde.

Laten we hier onderscheiden tusschen theorie en praktijk, tusschen expressionistische leer en expressionistische dichters.

De leer, — zooals om 't even welke andere — zal nooit volstaan om meesterwerken voort te brengen, zooveel te meer dat zij in zich de kiem der anarchie draagt. Zij sluit immers de rol van de ordenende rede uit.

En waar deze haar zeg niet heeft, blijft ook alle ware kunst buiten.

Wat vele expressionisten betreft, hoeft hier al dadelijk erkend, dat hun ideaal, om bij middel van de kunst, de menschen dichter tot elkaar te brengen, aller instemming verdient. Alleen werd niet uitgezien naar de gepaste middelen. Het liep meestal uit op Babelsche spraakverwarring.

Doch ook hierbij past het vers: «même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des ailes».

Onder de expressionisten zijn flinke krachten, rasechte artiesten.

Noemen wij velen onder hen, terecht, de verloren zonen der poëzie, die nog aanzitten in den vreemde — in 't verre Oosten, niet het minst! — aan orgiastische beeldenfestijnen, ook hen zal die overdaad, in hetgene, ten slotte, de essentie der poëzie niet uitmaakt, niet blijven voldoen, en onverzadigd zullen ze terugkeeren — we hopen het vast — naar het vaderhuis van een gezonde, minder-gekompliceerde kunst!

---

(22) Jacques Boulenger. (op. ict., reeks I; bl. 166).

Op dien terugtocht wijzen reeds allerlei, sporadische wel is waar, maar toch zekere teekenen. (23)

De litteraire geschiedenis overigens, doet ons meer dan een voorbeeld van dien aard aan de hand.

Gedenken we hier bijv. het Fransche symbolisme.

Toen Jean Moréas zijn eerste, vrije verzen in het licht zond, beweerde hij : «le vers régulier nous le tuons, nous l'avons tué, il est mort à jamais».

Later kwam hij voor den dag met zijn «Stances»: een bundel regelmatige,echt klassieke, heerlijke verzen, en bekende: «C'est dans Racine que nous devons chercher et les règles du vers et le reste».

Ook Henri de Régnier — en hoevele anderen nog konden hier gememoreerd! — evolueerde in denzelfden zin.

Wij staren dan ook hoopvol in de toekomst. Zelfs bij de extremistische expressionisten, blijkt in hun poëzie een appolinisch element voorhanden, dat een kentering ten goede vermoeden laat.

Met Maeterlinck, die onlangs beweerde: «Le vers a épuisé selon moi toutes se ressources», kunnen we 't onmogelijk eens geraken; wij gelooven niet dat de poëzie-in-verzen ooit ten onder gaat.

Die is er, zoolang er menschen zijn.

Moge weldra een frissche morgenbries zoovele jonge krachten uit hun dionysischen roes opwekken tot den eenvoud eener lente-heldere kunst!

Want ook in eenvoud zal steeds het Schoone zegevieren.

Gent.

---

(23) cfr. **Rükkehr nach** Orplid. Dichtung der Zeit. Prosa, **Lyrik, drama.** Herausgegeben und eingeleitet von Dr Martin **Rockenbach. (Essen;** '23).

De oude Sint Joriskerk te Antwerpen en Matthias Flacius Illyricus.

door Floris Prims.

(Vervolg en slot.)

Maar ook de krisistijd verliep,en lag er de Kerk en heel de parochiale inrichting, zij leefden voort in de gewetens der Antwerpsche burgerij,en daaruit zouden ze terug opstaan. 't Zijn de overblijvende kerkmeesters geweest die de herinstelling gewild hebben, die zich als kerkmeesters durven aanbieden bij d'Herbouville, 's daags na 't Concordaat,om de gewezen kapel der Theresianen op den Rosier, waar ze voorloopig St-Joriskerk voortzetten, als parochiekerk te doen erkennen. En 't wordt een succursale, een hulpparochie van pas 2000 inwoners en die aanvankelijk, buiten allen staatssteun om, van de vrijwillige bijdragen der burgers zal moeten bestaan. — Daarenboven zijn kerkmeesters en parochianen niet erg welkom bij de strenge kloosterzusters en 't zal zelfs tusschen hen, na herhaaldelijke moeilijkheden tot een proces komen — dat zijn beslag krijgt in 1843. De parochie moet den kloostereigendom verlaten. En nu beleven we het verschijnsel van een parochie met parochiale geestelijkheid, met een kerkfabriek, met kerkelijke goederen, met verplichtingen van jaargetijden, enz., maar zonder kerk. Men wou de oude kerk der Discalsen, die voor Arsenaal diende, opkoopen, maar de militaire overheid kon zonder dat arsenaal daar, niet instaan voor de veiligheid van Belgenland. Eerst in 1848 zou men aan een nieuw gebouw kunnen beginnen, eerst in 1853 zou men opnieuw een St-Joriskerk hebben.

Intusschen had de pastoor der parochie zonder kerk, met een scrupuleuze getrouwheid gezorgd voor het vervullen van alle de parochiëele verplichtingen, voor het bewaren van al wat aan de oude kerk toebehoorde. En dank daaraan is ons op heden nog menig eerbiedwaardige gewoonte, die van over honderden ja-

ren dagteekent, in onze nieuwe St - Joriskerk bewaard. Zoo wordt er nog alle dagen in die kerk — en in die kerk alleen nog — de Completen in de koor gezongen, overblijfsel van het oud koorofficie en gefundeerd op de oude distributie van de koor.

Tevens is St-Joriskerk, eens de grootste parochie, daarna de kleinste, wéér tot een groote parochie geworden, door den tooverslag van de XIXde eeuw op onze goede stad, door den wonderen bevolkingsaangroei die aan de XIIIde en aan de XVIde eeuw, met hun forten afbreken en straten trekken, doet terugdenken.

Wat in deze nieuwe organisatieperiode het godsdienstig-parochieele leven is, vergeleken bij dat der XVIIde en bij dat der XIVde eeuw, heb ik hier niet verder na te gaan.Eenerzijds staan we er te dicht bij en anderzijds is het meer een philosophisch-historisch oordeel, dat ik liefst aan bekwameren overlaat.

Zoo hebben we dan St-Jorisparochie gevolgd van 't jaar 1304 tot op heden. Wat is er werkelijk typisch in? Wat integendeel uitzonderlijk en indruischend tegen de lijnen des tijds is? Meer parochiëele studiën moeten dat uitmaken.

Intusschen heb ik met mijne uiteenzetting meer dan eene aangenomen historische voorstelling verloochend.

Onze Antwerpsche historieschrijvers zijn steeds zeer kritisch opgetreden wanneer het het onderzoek gold van geschiedkundig werk van tijdgenooten. — Maar wat ze verwaarloosd hebben is het kritisch onderzoek van de oude getuigenissen die ze ontdekten. Zoo heerschte b.v. de meening in de boeken, en ze mag zich beroepen op de Antwerpsche traditie van de XVIIde eeuw, dat St-Joris eertijds St-Pieter en Pauwels heette en slechts van naam veranderde na de overwinning van den Kloppersdijk in 1485,op St-Jorisdag. Dat is zoo legendarisch als 't maar zijn kan. We hoorden daarstraks toch reeds dat in den doopvontbrief van 1477 van **parochia Sti-Georgii** gesproken werd. Maar ik heb hier bij deze synthetische studie daar niet verder op in te gaan.

* * *

’t Is een soortgelijk gebrek aan kritisch onderzoek dat ik verhelpen wil in mijn bijzondere studie omtrent Pastoor Matthijs en Matthias Flacius Illyricus.

Er treedt nl. een pastoor Matthijs op in de kerk van het Kiel en in St-Joriskerk. En zonder het minste onderzoek hebben Mertens en Torfs en Genard hem geidentificeerd met Matthias Flacius Illyricus. Of ze gelijk hebben of ongelijk durf ik niet absoluut uitspreken. Ik denk voor ’t oogenblik dat het twee verschillende personen zijn, en toch zouden vele andere bijzonderheden weer beter te begrijpen zijn indien het een en dezelfde was.

Alle de kritiek die ik op de overigens zoo verdienstelijke oudere geschiedschrijvers uitoefen is dan dat ze zich het vraagstuk niet gesteld hebben, dat ze de oude teksten slechts hebben aaneengeregen met het dwaze gevolg dat ze zich zelf tegenspreken. Zoo zegt bv. Genard in Archievenblad VIII dat Sire Matthias van St-Joriskerk Matthias Flacius Illyricus is, en dat geldt voor de gebeurtenissen van Augusti-September 1566, en in Archievenblad IX zegt hij even uitdrukkelijk dat Matthias Flacius Illyricus voor ’t eerst in November 1566 naar Antwerpen kwam. Ook wordt bij hem zoowel als bij Mertens en Torfs de eene maal Flacius de andere maal Flaccus geschreven. Laat me het geval nog interessanter maken met te zeggen dat reeds Alva’s bloedraad, naar mijn oordeel althans, in 1569 dezelfde vermoede persoonvergissing begaan heeft.

Ziehier nu de feiten:

Men herinnert zich hoe het Kiel tot St-Jorisparochie behoorde en hoe de bevolking van het Kiel van hare parochie was gescheiden sinds de wallen van 1314. Aanvankelijk had het Kiel een Ste-Catharinakapel en ’n Karithuizersklooster.Maar in 1542 brandde dit laatste af en zijn heropbouw werd door de stad verboden. Nu groeit de bevolking van het Kiel fel aan in die jaren en men ijvert voor een eigen kerk en parochie, voor afscheiding van St-Joris. Dierk de Jonge, de pastoor van St-Joris, was daar met alle krachten tegen evenals het kapittel,terwijl daar voor waren de Karthuizers, die nu te Lier woonden doch op het Kiel nog veel haaf en erf hadden. Die van ’t

Kiel wenden zich echter tot den Pauselijken Legaat te Brussel en deze kent hen zekere parochiëele rechten toe op voorwaarde dat ze voorzien in den opbouw eener kerk en onderhoud van een priester. Van af den brief (1558) handelde men op het Kiel alsof men parochierechten had. De «rector» van de kapel, door de Karthuizers aangesteld, wordt door de kerkmeesters van St-Joris bij 't Magistraat schier elk jaar een keer of twee, in vinnige rekwesten aangeklaagd,maar het Magistraat laat begaan. En in 1563 hebben die van 't Kiel het zooverre gebracht dat de Bisschop van Kamerijk kerkhof en doopvont toestaat.

Maar nu eischt het kapittel het begevingsrecht op en gaat akkoord met den pastoor van St-Joris om er een kapelaan dezer laatste kerk te benoemen. Op die wijze zouden er de dooprechten van St-Joris gevrijwaard zijn. Maar die van 't Kiel, samen met de Karthuizers, doen door Kamerijk een anderen kandidaat als rector aanstellen. Hiertegen wordt er nu proces ingespannen in 1564 bij den Raad van Brabant, maar deze verklaart zich onbevoegd en de twist wordt in 1565 al scherper en scherper.

Nu krijgen we in 1566, (naar het Antwerpsch Kronijkje) een pastoor Frans, pastor Franciscus, op het Kiel, die onmiddellijk de confessie van Augsburg predikt en den pastoor van St-Joris in zijn prediking aanvalt. Door Alva is daar onderzoek tegen ingesteld geworden in latere jaren en die stukken zijn ons bewaard.

En wie wordt nu in de plaats van pastoor Frans die geschorst wordt, benoemd? Twee kerkmeesters van het Kiel hebben aan prior van de Kerkhove te Lier een zekere pastoor Matthijs voorgesteld,iemand die rond Leeuwarden en te Middelburg was in dienst geweest, zoo hij zegde, en die naar hun meening veel goed kon doen tegen de heretieken en sectarissen.

Pastoor Matthijs wordt aangesteld en neemt zijn dienst waar, doch na enkele weken, in Juni 1566, wordt hij geschorst door het magistraat, op bevel van het Vikariaat van Kamerijk, daar ook hij verdacht is van valsche leeringen.

En nu gebeurt er dit verwonderlijke dat een paar weken later 't Magistraat denzelfden man terugroept

om te Antwerpen de situatie te komen redden. De illiciete predikatiën hebben zich uitgebreid, en om die te obviëeren zonder russtoornis, meent men den gezegden Matthijs, die de mis opdroeg als ieder katholiek geestelijke en daarbij vrij en naar het volksgevoelen preekte, van doen te hebben. Gijsbrecht Conincx, een wever op 't Kiel, gaat hem uit zijn nieuwen dienst halen te Meerssen bij Maastricht en hij is er terug mee te Antwerpen rond 22 Juli. Het Magistraat stuurt Grapheus onmiddellijk tot het kapittel om de nieuwe aanstelling te bekomen, terwijl het twee schepenen uitstuurt om 's morgens van den 23e de mis van Pastoór Matthijs bij te wonen en aldus getuigenis te geven van zijn rechtgeloovigheid. Tevens schrijft men (24) aan het Magistraat van Kamerijk om dezelfde toelating. Maar Kamerijk is weigerig (29) en ondertusschen predikt Matthijs met ongemeen succes. Op 25 Juli had hij 4000 toehoorders en de menschen zeggen: Hadden de papen pastoor Matthijs van 't begin af laten preeken daar zouden nooit illiciete predikatiën geweest zijn.

Wat doet nu Kamerijk? Ik vermoed dat het Vikariaat naar Leuven om hulp schrijft. Iets is zeker, op Zondag 10 Augusti is de deken van Leuven, Petrus Cunerus incognito in de kerk van 't Kiel om het sermoon van Matthijs te beluisteren en op 't eind van 't sermoon onderbreekt hij en vraagt uitleg. Daarop redetwist, rumoer en mishandeling, gevolgd van rechterlijk onderzoek, waarbij de overheid op de hand is van Pastoor Matthijs en Cunerus afkeurt of zijn daad.

Tusschen 10 en 15 Augusti vernemen we nu niets meer van Pastoor Matthijs, maar des te meer van de beeldstormers die op 21-22 Augusti in St-Joriskerk inbreken en het al te schande maken. En om nu het oproer te stillen in de stad met de gesloten poorten, doet het Magistraat, dat op 24 Augusti eindelijk ingrijpt, Pastoor Matthijs binnen de stad roepen en stelt hem aan als pastoor in St-Joris om er op Zondag 25 Augusti te prediken. Pastoor Matthijs bleef in de kerk tot korts na den 17en September op welken dag hij een schermutseling met den koster had. En dat is het laatste wat wij van pastoor Matthijs vernemen.

Maar in Oktober 1566 — ten laatste in November — verschijnt er in de stad een kettersche doctor Matthias Flacius Illirycus.

Is het de man van het Kiel, die zijn masker afrukt?

Mertens en **Torfs** hebben er geen oogenblik aan getwijfeld: «De Lutheranen begonnen nu ook openbare preken te houden. Den 25 July gaven zij hun eerste samenkomst: doctor Matthijs (Matthias Flaccus Illyricus) predikte op het Kiel...» (IV. 321). **Genard** doet hetzelfde nagenoeg, zegt eenvoudig dat sire Mathias van St-Joriskerk Mathias Flaccus Illyricus is («Archievenblad» VIII, 199).

Wie was die **Flacius** of Flaccus? **Genard** doet hem, zooals gezegd, («Achievenblad» IX, 240) in November 1566 naar Antwerpen komen, wat natuurljik in tegenstrijd is met de eerste vereenzelviging. **Mertens** en **Torfs** zijn waarschijnlijk bij de waarheid waar zij opteekenen dat **Flacius** reeds in Maart 1567 naar Frankfurt vertrok.

In den Winter 1566-1567 was de man in elk geval te Antwerpen en onderscheidde zich door zijn scherpe redetwisten. Eenerzijds waren er de katholieken Sebastiaan Baerts, plebaan van O. L. Vr., Kan. Jan Garetius, van Leuven, de Jezuiet Robertus Claessonius en de minderbroeder van Poitiers, Jean Porthaise (1), anderzijds de drie zendelingen van Mansveldt, Spangenberg, Wolfius en Aartman, Vossius, Taffin, Strabius en Illyricus. Deze laatste voerde wel het hoogste woord als blijkt uit zijn boekje dat met taalhulp van Balthazar Houwaert in 't Vlaamsch uitkwam : «Corte verantwoordinghe ofte Bescherminghe der Confessiën oft Bekintenisse des Gheloofs der Christelijcker ghemeynten van Antwerpen, der Ausborchser Confessien toegedaen».

Van waar kwam die Flacius?

Het is Matthias Flasich, van Albona, uit Illyrië, waar hij geboren werd in 1520, uit zeer katholieke ouders. Zijn oom, Baldo Lupetino, provinciaal der minderbroeders - conventioneelen riep de aandacht van

(1) Deze schrijft: «J'ai expérimenté à Anvers en publique dispute les outrecuidez méspris de Mathias Flacius d'Illiricq, ministre de Magdebourg»...

den jongen student op Luther, en in 1539 is hij te Augsburg,daarna bij Melanchton te Wittenberg. Op zijn huwelijksfeest in 1545 is Luther aanwezig. Men verwachtte ook veel van zijn talent. In 1546 behaalt hij den titel van Magister. Hij is thuis in Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, gelijk niemand zijns tijds. — Zijn theologisch stokpaardje is de Luthersche leering: gerechtigheid sola fide. Maar zijn karakter en strijdlustigheid om princiepen doen hem zoowat overal het spel overhoop zetten. In 1566 is hij op den rijksdag te Augsburg en overhandigt keizer Maximiliaan II een historisch - juridische studie over de rechten van het keizerrijk. Vervolgd door August van Saksen, geroepen door die van de confessie ten onzent, komt hij in 1566 naar Antwerpen. — Naar Preger («Matthias Flacïus Illyricus und seiner Zeit», 2 Bde, Erlangen 1859-1861) die tot hiertoe het uitvoerigst dit personnage bestudeerde, (zie ook het artikel Flacius, door Dr Prof. G. Kawerau, in «Realencyclopoedie für Protestantische Theologie und Kirche») kwam Illyricus eerst in Oktober naar Antwerpen.

Ook naar onze meening kan hij niet met den Matthijs van het Kiel vereenzelvigd worden. Aangenomen nog dat de besluiten van Preger-Kawerau omtrent den datum onzeker zijn, dan blijft toch nog dat heer Matthijs dagelijks naar volmaakter uiterlijken vorm de mis doet, en vooral dat hij verstaanbaar voor onze menschen predikt, dan wanneer Flacius van zichzelve zegt dat hij wel Duitsch (Hoogduitsch) schrijft maar het hoegenaamd niet spreken kan. — (Zijn verantwoordinghe is door hem oorspronkelijk in het Latijn gesteld geworden).

Verdere studiën zijn er noodig om de zaak op te klaren. Vooral in Nederland is er te zoeken naar stukken betreffende pastoor Matthijs. De heer Staatsarchivaris te Maastricht was zoo vriendelijk het verblijf van Matthijs te Meerssen na te speuren doch ontdekte niets. Mogen anderen elders gelukkiger zijn.

Ten slotte waag ik de gissing dat men zich ten onzent, reeds kort na het gebeurde, de twee Matthijsen als één persoon voorstelde. In de beschuldigingsakte tegen Van Straelen (in 1567 opgesteld), luidt het:

«5. Oultre plus, se trouve avecq ses dicts confrères et pairs en Loy avoir suffert et laissé prescher sur le Kiel soubz la juridiction d'icelle ville depuis IIII ou V ans aulcuns prédicans professeurs d'hérésies et sectes réprouveés.

6. Que le dict défenseur et confrères estants requis par les Marglissiërs de l'église parochialle de St-George au mois d'Aougst 1566, s'ilz debvroient permettre ung sire Mathias, professeur de la dicte confession d'Augsbourg, faire prescher en la dicte église et à cette fin en faire ouverture, y ont respondu qu'ilz l'avoient ainsy ordonné, et qu'il debvoit ainsy advenir pour l'appaisement de la populace, ordonnans aus dits égliseurs de ainsy le souffrir.

7. Que en signe de ce, le dict sire Mathias fut le lendemain introduit en la dict église avecq grand nombre de sectaires, au nom de dict Magistrat, assisté de cincquente harquebusiers ou environ, au grand regret, esclandre et publique offense des dicts catholiques.»

De aanduiding **Sire Mathius, professeur de la dicte religion d'Augsbourg** past voorzeker beter voor Illyricus dan voor Pastoor Matthijs,om wie het in elk geval gaat.

Maar een vergissing was mogelijk bij de gelijkheid der namen. Beiden zijn toch slechts enkele weken in Antwerpen geweest.

Ook kan de vergissing ietwat bewust of onbewust zijn gewild ter verzwaring van de beschuldiging tegen Van Stralen. Men herinnere zich toch hoe pastoor Matthijs als een katholiek werd aangezien.

Opmerkelijk is het daarbij dat Van Stralen zich enkel verdedigt tegen die beschuldigingen zeggende dat hij nader zal antwoorden als geheel het Magistraat er mee belast wordt. We weten dus niet of hij de vergissing omtrent de Mathijsen, — als het vergissing is, — bemerkt heeft.

Welke nu ook de oplossing weze, al wat licht bijbrengt omtrent den persoon van pastoor Matthijs van het Kiel helpt ook op belangrijke wijze de geschiedenis van de godsdienstkrisis van 1566 opklaren, werpt licht ook op de rol van Willem van Oranje, heeft dus

een veel breeder belang dan dat van een parochiaal-historisch vraagstuk. Wij schetsten daarom 't vraagstuk hier in zijn groote lijnen, voor verdere dokumentatie verwijzende naar onze **«Geschiedenis van St-Joriskerk»** blz. 129-156. (1)

(1) Boekhandel der Studiekringen, Ploegstraat, 23, Antwerpen, 1924.

UIT "OZANAM"

door Jan Hammenecker.

Emmaüs.

Denkt gij soms niet aan de discipelen van Emmaüs: de twee benijdbaren, die wandelen mochten met Jesus, — met Jesus, door dien valavond vol zoetheid, naar dat landgoed, waar Hij 't brood zou breken, en zich daardoor kenbaar zou maken?

Te mogen wandelen met Jesus, die, drie dagen te voren doodgebloed, daar nu, terug levend, ging, met in zijn Hart de steeds levende liefde, waaruit Hij was gestorven!

Dat was de wandeling, waarnaar al de menschen in hun beste binnenste verlangen, al is 't vaak onbewust: de wandeling met Hèm, die «goed» is, met Hem, die zich de Liefde noemt.

Dààr gaan de twee discipelen met Jesus tusschen hen, en wij benijden hen om zoo goddelijk een gezelschap; en wij gaan kijven op hen, omdat zij, de geblinddoekten, niet vermoeden naast Wien zij mogen wandelen! Waarom herkennen zij niet hun geluk dan nadat uit hun oogen verdwenen is de Meester, de Verrezene!

Hoe blij zijn we, dat zij dan toch gezeid hebben: **«Blijf bij ons, want het wordt avond»**: dat zij goed zijn geweest jegens een vreemdeling, die, zooals hier bleek, God kan zijn, God, op wandel met de menschen. Met reden waren zij verwonderd, dat hun harten niet hadden gegloeid, toen Hij langs de baan tot hen had gesproken. — Nu toch, en dat maakte veel goed, — nu toch brandden hun harten, en gloeiend legden zij den terugweg af om hun wedervaren aan Jesus' apostelen te vermonden, en ik geloof : nog meer om hun goddelijken Reismakker langs de baan terug aan te treffen, en ditmaal met bewustere kennis en genot van hun heil.

Gewis, benijdbaar mogen deze twee discipelen worden genoemd. o Mochten we hun wandeling met Jesus doen, met den geliefden Meester!

❖ ❖ ❖

Och, wie weet, doen wij soms niet, — zonder dat we 't vermoeden, zonder dat we 't voelen, hier, in ons gemoed — die zoo verlangde wandeling met Jesus?

Ziet! Daar gaan twee gezellen langs de baan: zij praten, om den weg te verkorten, over dit en over dat; en: dat de wereld zoo slecht wordt, en dat er iets zou moeten op gevonden worden om alles terug in orde te brengen.

Een man uit het volk gaat hen langs, zij groeten hem, daarom stapt hij langzamer naast hen, en alle drie nu kouten over 't dees en 't geen.

Hij nochtans zucht af en toe, zonder het te willen, zucht,... verkropt het niet langer: dat hij doodarm is; de begrafenis van zijn vrouw kan hij niet bekostigen; een jaar en half heeft zijn vrouwtje gemarteld, en zeven schapen van kinderen! — hij loopt plots heen, beschaamd, omdat hij zijn leed niet heeft verzwegen...

Wie weet was het niet dezelfde man, als die medeging met de twee Emmaüsgangers?

* * *

't Is avond: de twee gezellen van daareven gaan samen naar 't lokaal of 't lokaaltje van 't Sint Vincentius' Genootschap. Daar treffen zij den Voorzitter aan, en nog enkele leden van 't Gezelschap: steeds dezelfde, die steeds hetzelfde komen doen: de vergadering deftigheidshalve getrouw bijwonen. Er worden enkele stijf uit het Fransch vertaalde gebeden uit een lang beduimeld boekje gelezen; er wordt een houterig verslag over den verrichten Vincentianenarbeid uitgebracht, een wilsbeweginkje voor de werking in de toekomst wordt geschetst; en 't licht der lamp begint hun oogen te prikkelen, zij worden vakerig, en hebben ooren om te hooren, doch hooren niet, en slapen of zoo goed. En zij gaan terug naar huis; want het wordt laat, en morgen is 't vroeg dag.

Wie weet hebben die twee gezellen niet dicht bij Jesus gezeten? Dicht bij Jesus, ja, daar op die vergadering van Sint Vincentius' genootschap? Of is daar de Geest van Christus niet?

Zij denken neen, en hebben gelijk, althans naar hun harten te oordeelen die geenszins hebben ge-

gloeid als bij 's Heeren tegenwoordigheid zou worden verwacht.

En toch, Jesus was daar? Ik denk stellig, dat Hij daar was.

Wij verlangen er naar om te mogen wandelen met Jesus, en met Hem wàndelen we; doch we weten 't niet; we willen 't niet weten, en onze gemoederen zijn zonder gloed.

We wandelen met Hem, wanneer we naar Hem luisteren en naar hij 't leert met onzen evennaaste willen omgaan alsof het ware met Hem zelf.

Er staan woorden in 't evangelie, die we niet nutteloos zouden overwegen.

Wat gij doet aan de minsten onder de mijnen, hebt gij mij gedaan.

Ik was naakt, en gij hebt me gekleed.

Ik had honger...

Ik had dorst ...

Waar er twee of meer in mijn Naam vereenigd zijn, ben Ik midden onder hen... zooveel woorden, die beduiden, dat wij, wandelend met onzen evennaaste niets aan de discipelen van Emmaüs te benijden hebben, immers met Jesus wandelen wij, maar we weten 't niet, we willen 't niet weten, eilaas!

TWEE SPROOKJES

door M. A. Theunissen.

I. — VAN HET ONNOEMBAAR VOGELTJE.

Die dag was de schemering vroeg gevallen, de avond die volgde was stil en grootsch. De bloemen vouwden, bezorgd voor het teere leven dat zij droegen, behoedzaam hun kroonblaadjes toe. In den roes van hun jong geluk hadden de vogeltjes hun nieuwe nestjes opgezocht. Overal eendere, mysterieuse stilte die wijding legt over den avond...

Op het hoogste takje van een bloeienden kerselaar, voor een nieuwgebouwd nestje zat een merel aan zijn vrouwtje zijn jonge wonne te fluisteren. Een windje streelde zachtjes den witten sluimer der bloesems. Aan den hemel bloeiden de sterren open. Even schrokken de merels, maar toen verroerden de oude takken van een hoogen popel begrepen zij. «'t Onnoembaar vogeltje» zei het merel-mannetje.

Zoo was dat vogeltje bekend; in de buurt werden er vreemde vertelsels over verteld aan de jongskes. Waar het verscheen werd het heel stil. Het was jaren geleden in het land gekomen en zijn nestje, nu al bouwvallig, had het gehouden hoog in den glinsterenden popel. Daar sliep het 's nachts door het geheimzinnig lied gewiegd van de zwierige takken. Bij dag was het weg, niemand wist waarheen. Niemand kende het land van zijn geboorte, noch zijn vader noch zijn moeder. Zijn kleedje was als dat van de lijster ongeveer; ook wel het bekje en... «'t is een lijster» werd er gefluisterd. Maar de lijsters kwamen in opstand. Zulk een vogel een lijster! Hij zingt niet, en zingen is 't eerste lijsterstalent!

Zoo verviel ook de naam lijster en 't vogeltje was voor ieder geworden het onnoembaar vogeltje.

Het verliet zijn nestje bij de eerste klaarten en het kwam voor de schemering niet terug. Dan zat het nog lang voor zijn nestje en staarde in den zwijgenden nacht. Geen lichtjes in zijn gitzwarte oogjes, over heel zijn wezen een groote weemoed en niemand wist waarom.

En telkens de lente, jong van licht en groeikracht, steeg in de blauwe lucht en de vogelen uit de zonnelanden keerden, werd het onnoembaar vogeltje droever met in zijn oogjes schrijnender weemoed. Lustig werkten de vogeltjes aan hun nieuw tehuis, hun jonge bruidje zat zwijgend van geluk naar het nestje te zien. Dan zong elk vogelpaar een wonderschoon lied en ingetogen luisterde de aarde.

In die dagen werd het onnoembaar vogeltje niet gezien. Het bleef mijmerend in zijn vervallen woningske en terwijl buiten 't leven jubelde in iedere vogelstem, blonken traantjes in twee donkere oogskes. — Nooit had het vogeltje gezongen en het droeg toch wonderschoone liederen!... En droomend van wat zijn lied zou zijn, zag het even zijn wezen van wonne doorzond, zàt het even en luisterde als hoorde 't werkelijk zijn lied... Daarna werd het nog treuriger: nooit zou het zingen, want uit enkel zonnewarmte en levensweelde rijst zulk lied. En zonnewarmte kende 't onnoembaar vogeltje niet en het was altijd eenzaam.

Een nacht waarin het mysterieuse maanlicht bevallig over de zilveren popels streek, lag het vogeltje in zijn nestje en droomde. Daar ruischte door de stilte een wonderschoon lied. Huiverend luisterde 't onnoembaar vogeltje... Nooit had het zulk lied gehoord, zulk een zuivere melodie. Zoo had het zijn lied gedroomd. Het was zacht en in iederen klank trilde verdoken weemoed. En gehuld in het zilverlicht der maan zat het vogeltje, gesloten de oogjes en rillend... Even viel een dauwdrop, een traan op een popelbladje. Alles was stil; alleen de onbekende zanger zong hoog in den boom zijn schoon lied. Over den nacht kwam een groote wijding...

Lang was het lied geëindigd als eindelijk,van zaligheid dronken, 't onnoembaar vogeltje tot bezinning kwam. Het schrok daar het lied zweeg en ook de maan droomde in een hemel zonder wolken.

Dan is 't onnoembaar vogeltje weggevlogen om te zoeken den onbekenden zanger. Dagen en nachten stond het nestje leeg en er werd gefluisterd over het eenzaam vogeltje dat verdwenen was. Het is weergekeerd maar treuriger nog en stiller dan voorheen. — Want het had een stondeke vreugde gekend en armoe

sloeg weer in die akeliger was na de weelde en wreeder. Uitgemergeld was het en ziek en men zeide: het zal gauw sterven.

En het vloog nog vroeger uit en keerde in later uren weer en de vogels verschrikten die het zagen stijgen hooger en hooger de lucht in, wild van verlangen naar oneindigheid. En bij nacht in de duisternis zat het te staren naar de plaats waar de onbekende zanger had gezongen het lied dat een licht had ontstoken in zijn zieleke, maar alles bleef stil en alleen de zwijgende sterren wisten de wanhoop van het onnoembaar vogeltje.

De meiklokskens hadden, freel van stemmekens, de meimaand ingeluid. Overal jonge zon, blauwe lucht! De dag had gebloeid als een roos: nog eventjes in den avond bloosde de hemel ervan.

Toen is 't onnoembaar vogeltje eens weergekomen, stralend, stralend, fonkelend van oogskes! Hoe verwonderd waren al de vogelkens! En er ging zoowaar een lied op waarvoor de bloemen hun blaadjes openhielden, waarvoor de wind den adem inhield, en de aarde werd stil en luisterde en al de vogelkens werden stil... Want zoo was er nooit door een vogel gezongen! En, zoowaar, in den boom daarnaast ontstond een ander lied.

Hoog in de lucht en in 't zuivere licht verloren had het onnoembaar vogeltje zijn onbekend zangertje weergevonden. Alle armoe werd weelde, alle treurnis was vervlogen... een groote vreugde bloeide.

En 's anderdaags werd in den wuivenden popel een nieuw nestje gebouwd, gij zult wel weten door welke vogeltjes.

... ...

Liefste kindertjes en lieve groote menschen, over den onbekenden zanger is er nu nog een sprookje en als gij nog niet moe zijt, zal ik dat gaarne vertellen. Wilt dan de luiken sluiten en ontsteekt de stille lamp in huis want het is, zooals het vorige, een sprookje, waarmee de luide wereld niets gemeens heeft en men vertelt het met simpele woorden van ziel tot ziel...

II. — VAN DEN ONBEKENDEN ZANGER.

Een boos man had een vogelken gevangen dat mooi kon zingen. De vogelstrik was heel listig gespannen en gij weet dat een vogel, hoe mooier hij zingt, des te argeloozer en veel te goed-betrouwend. En die man hield het vogeltje in zijn hand geknepen en zeide gebiedend: zing! Maar er zijn vogeltjes die trotsch zijn en niet zouden zingen al deed men ze dood. Het vogeltje zweeg en zong niet.

Het werd geplaatst in een koperen kooitje met glimmende staafjes en traliën deurtje; velerhande zaden kon het eten en drinken het puurste water uit een bekken van blinkend glas. Het werd gehangen bij een keukenraam waarrond een krans groeide van jeugdig klimop; men zag er de lucht en ook wat boomen. En de booze man die zich regelmatig in de keuken kwam vet eten, stond dikwijls voor het kooitje en zeide: gehoorzaam mij, zing! Het vogeltje zweeg en zong niet. Eens nam dat monster een breipriem, maakte hem gloeiend in de stoof, hield het vogeltje weer in zijn hand geknepen en stak het beide oogjes uit. De priem siste in de oogjes maar het vogeltje gaf geen geluid. Zoo leed het dagen aan dagen een pijn die een pen niet zeggen kan en de droefenis van levenslang het licht te derven en de wreede martelie te moeten zingen van treurnis en uit fierheid te moeten zwijgen. De oogenbrander at zich vol.

Maar eens stond het traliën deurken open en door het keukenraam woei wind. Het blinde vogeltje voelde den weg der vrijheid; het gilde hoog op toen het zich buiten wist en, loodrecht de lucht in, steeg het boomen en huizen te boven. Daar brak zijn harte uit in een snik en het zong, na zoolang, zijn eerste lied dat niemand hoorde want het hing heel hoog.

En toen begon het te zwerven.

Het was zoo bang nog in handen van menschen te vallen en zoo bang van de wereld waar het, blind, zich kon doodvliegen tegen huizen of boom, dat het hoog in de lucht bleef om eenzaam te zwerven. Wat het toen zong van weemoed en van eenzamaheid heeft vogel noch mensch vernomen. Dat vernam alleen God die de goede vader is ook van de vogelkens en van de blinde vogelkens meest.

Het werd moe en moest bijwijlen rusten. Het hoorde dan den windhaan van ergens een toren piepen en op het geluid af zocht het den toren. En als het rustte op het koud ijzer van het kruis dacht het aan de vogelkens die met hun vrouwken in een nestje rusten en het werd droef... Of het rustte op den killigen mast van schepen of boven 't rumoer van steden of op ergens een hoog gebouw.

Zekeren nacht vloog 't op 't geluid af van een zacht geruisch en voor de eerste maal, ach sedert hoelang wel, ging het zitten in loover. Dat was het loover van een wiegenden popel. Hier zit ik nog hoog, dacht het blinde vogeltje en buiten 't bereik van menschen. In den nacht ging zijn eenzaam liedje op: het was zacht en in iederen klank trilde verdoken weemoed. — Het blind vogelke bleef lang zingen... tot het meende een geritsel in de blaren te hooren; het schrok op en het wiekte de lucht in, hoog de lucht in. Liefste kindertjes, dat geritsel maakte 't onnoembaar vogeltje!

En de onbekende zanger is weer gaan zwerven hoog in de lucht en eenzaam, rustend op torenkruisen, op masten van schepen en op hooge gebouwen der stad, en hoog in de lucht werd het eens gevonden. Die het vond was het onnoembaar vogeltje uit het sprookje en zoo eindigt dit tweede sprookje gelijk het eerste: alle armoe werd weelde, alle treurnis was vervlogen... een groote vreugde bloeide.

En 's anderdaags werd in den wuivenden popel een nieuw nestje gebouwd, door welke vogeltjes weet gij al...

LIEDEREN VAN LOUTERING. (1)

door Gerard Walschap.

Aan M. A. T.

Dank God, zoo heeft de zwerver rust gevonden
die ging naar God en viel
en zwierf, hoe zwaar van weemoed, en vol wonden
de ziel.

Stond in zijn huis niet Christus' Hart geouterd?
en, tot àl leed gereed
heeft zijn krank hart gevlamd van 't vuur dat loutert
het leed.

Totdat het leed hem lief werd om Gods' troosten
en Moeders milden zoen
Hij zou 't, zoo 't moest, nu 't licht wordt in den
[Oosten,
herdoen!

Moge U dit leed in deemoed benedijden
die slaat en weer geneest.
Het Leve'is goed al is het een van lijden
geweest.

Geliefde die mijn tochten begeleidde,
die mij weer leven leert
Jóu, heeft dit lied nog 't innigst te verblijden
begeerd!

---

(1) Dit gedicht is de inleiding tot een nieuwen bundel verzen « De Loutering », binnen kort te verschijnen.

CHRISTOFFEL

door Anton Van de Velde.

Inleidend woord bij 't fragment.

We kennen allen de heerlijke Christoforus-legende.
Christoforus — met zijn heidenschen naam: Auferus — was een reus. Hij zocht in de wereld de grootste macht. Die zou hij dienen, geen andere. Op zijn lange zwerftochten had hij drie ontmoetingen (de legende telt verschillende varianten) en bood zijn diensten achtereenvolgens een koning en den duivel. Nadien zocht hij Christus Hij vond en droeg Hem, erkennend de allerhoogste macht van den Heer der Heeren.

Die legende heeft me geïnspireerd bij de planvorming van «Christoffel». Ik nam niets over dan den naam der hoofdfiguur en het schema: dus de periodeverdeeling. Het geheel werd gespijkerd op een kader-van-alle-tijden, omdat de Waarheid ook van alle tijden is en als dusdanig hoeft voorgehouden!

In het eerste deel, getiteld «De blinde gekroonde», is Christoffel beland aan een koninklijk Hof. De blinde koning had nood aan een leidsman. Dra ervaart Christoffel dat niet de koning regeert maar wel een Hofmeester — monseigneur Tourniquet — die opstandige droomen koestert. Zwak staat de vorst tegenover deze intrige. Christoffel heeft zich dus vergist, is onbevredigd, verlaat het Hof en zoekt nu de macht bij het volk. Dat gebeurt in het tweede deel. Ik situeerde 't in een herberg omdat zulk milieu — en dat is niet zoo mooi — de uitverkoren verzamelplaats der goei gemeente is.

Bij het volk dan doet Christoffel nieuwe ontgoocheling op. Hijzelf wijst de massa op haar macht... maar ze schrikt voor iets geweldigs: De bedreiging van naderenden oorlog!

Verder alweer, Christoffel, de zoeker.

Hij komt te rade in het derde deel bij een oorlogsmagnaat, mijnheer Specie, een dikgebuikte vent met een dikke sigaar in zijn dikken kop. Specie is geflan-

keerd door den Geharnaste, monseigneur Tourniquet, Bekkeneel en Bokspoot. Deze twee laatste figuren krijgen echter de bovenhand, want hooger dan de macht van Specie, 't gouden kalf, en den Geharnaste die de Kaïn-traditie voortzet, gaat de macht van Bekkeneel, de dood, en Bokspoot, de duivel.

Dit derde deel werd hierbij gereproduceerd. En na die derde ontmoeting die een derde ontgoocheling geworden is, komt Christoffel eindelijk tot het Licht, het Eeuwige. Hij wordt gelouterd door de contemplatie van eindeloos merschenleed. Met de geweldige wereldmiserie gaat hij bergopwaarts naar de zalvende zegening van den Eenig-machtige.

De vier deelen van het dramatisch spel staan, voor wat atmosfeer en personages betreft, onafhankelijk, al loopt door heel het geheel, onafgebroken, de draad van het logisch verder vloeiend gebeuren.

In het milieu waar de **Geharnaste, Specie, Tourniquet, Bokspoot** en **Bekkeneel** evolueeren, steun ik bizonder op suggestieve weergave van het conflict. — Niet een overdadig razen noch een film-activiteit werden hier gezocht. Momenten van stilte naast bruuske opflakkeringen van passie moeten de kracht van dit gedeelte imponeerend maken. De opvoeringen (Brussel en Antwerpen) die voor Paaschtijd in voorbereiding zijn, zullen ons die moderne proeve aanschouwelijk voorstellen.

A. V. D. V.

* * *

CHRISTOFFEL.

DERDE DEEL. — De Geharnaste.

'n Interieur heterocliet geschikt.

Wandkaarten met geteekende models van allerlei wapentuig. 'n Schrijftafel beladen met 'n massa papieren en wapens. 'n Paar comfortabele zetels. 'n Brandkast.

EERSTE TOONEEL.

SPECIE, TOURNIQUET.

SPECIE, **zit achter de schrijftafel, 'n sigaar tusschen de tanden.**

TOURNIQUET, stapt in de kamer op en neer en spreekt eentonig als bij dictaat.
Het heeft den genadigen vorst behaagd
van kroon en schepter afstand te doen
om wille van hoogere staatsbelangen...

SPECIE:
Geen staatsbelangen! Dat klinkt veel te zwaar!
De reden is: ouderdom! kort en goed.

TOURNIQUET, (a. v.):
Om wille van ouderdom.
Drukkende wet!
Wij treuren om 't droeve vorstenbesluit
en denken terug aan de wondere goedheid...

SPECIE:
... aan de edele goedheid!

TOURNIQUET:
... die alle standen beschermen kon,
in vaderlijk pogen tot vredebehoud!

SPECIE:
Dan zeg je meteen nog 'n lyrisch woord,
zooiets als: «Voor eeuwig bewaart hij z'n kroon
in 't harte van gansch z'n erkentelijk volk...»
He? Prachtige treffer en fijn-klassiek!

TOURNIQUET, (a. v.):
Wij kunnen den koers van 't Lot niet mennen
en leggen, berustend, ons hoofd dus neer
bij wat is geschied.
Hij leve gelukkig
z'n jaren — die allen nog talrijk wenschen —
in 't zonnige land aan den Oceaan...
Wij kondigen tevens den landë aan
het wijzigen van den regeeringsvorm.
Fier zijn we, hoe groot ons besef ook zij
der drukkende verantwoordelijkheid,
langs wettigen weg belast te worden
met 't eervol bestuur van dezen Staat.

SPECIE:
't Kan goed zijn, 't kan slecht zijn, ik oordeel niet,
maar toch is, mijn inziens, die peroratie
te lang...
Mag ik even mijn woordje zeggen?

TOURNIQUET:

De schijn van bezadigdheid hoeft toch bewaard?
En presidentieele besluiten zijn ernstig,
vriend Specie!

SPECIE:

Ik loochen niet eens je verdienste,
m'n vriend Tourniquet, maar er is nog wat meer!
Dàt wou ik je leeren. Zit rustig daar neer...

(Tourniquet zet zich.)

Ik keur het begin van je boodschap goed.
Genadige vorst — kroon en schepter — afstand —
ouderdom — treurig — maar fier en bewust
in je presidentieele fungeeren... Goed.
Dan ratel je voort op kordate manier:
Het dreigend conflict met den laffen vijand...
— je drukt op dat «laf» en op «vijand» ook —
barst los en eischt ons aller verweer.
Nijdig hùn afgunst om ônze welvaart.
Listig werden wij overvallen.
Daadlijk ook wij in de bres voor den strijd.
«Recht» is de leuze.
Krom loopt de weg,
maar we gaan naar den zege.
Punt. Dan begin je iets anders te zeggen.
Wij hebben, in onzen Raad, besloten:
Ieder gezin leent ons minstens vier armen
die alle heldhaftig 't geweer hanteeren...
Vòor gebeurlijke kosten bij overlijden...

TOURNIQUET:

Niet verstandig van zulke dingen te spreken!

SPECIE:

Nah! Kostlooze soep of 'n gratis begraafnis,
't schenkt hen wat moed want ze vreezen ellende.
Zorg je voor buik en voor het fatsoen
dan loopt het gesmeerd!

TOURNIQUET:

En dat wensch ik, vriend Specie!

SPECIE, z'n sigaar wegsmijtend:

Bah! smerig dat goedje. Dat noem je «sigaar»,
doet extra-bestelling met klinkende munt
er wordt nog bedrogen met viezigë ersatz!

TOURNIQUET:
Zoek bij 't gepeupel geen eerlijk bedoelen;
't is het gebrek aan moreele educatie!

SPECIE:
Mooi, Tourniquet, maar 'n mensch zoo bedriegen
met eindjes tabak die 'n kruier verstikken...
Nee, allemachtig!

TOURNIQUET:
Nou, Specie, blijf kalm.
Wat maakt je sigaar naast je zakenprocent?
Ik heb je benoemd tot leverancier
van alle behoeften voor landverweer!
Is dat niet 'n troost die je steunen kan
bij 't verlies van 'n kisje mismaakte sigaren?
Laten we zorgen voor volkseducatie
aan zôôveel kardoezen per man.

SPECIE:
Draaf maar door!
Ik leef heel eenvoudig zooals je wel weet;
ik wijk voor het onrecht! Maar 'k erger mij dood
als 'n individu uit de lagere soort
'n moreel-hoogstaand man op de flesch wil trekken...
(bruusk.) Zand nu daarover.
Ik gaf je 't recept.
Ik gaf je 't recept voor 't regeeringsbevel.

TOURNIQUET:
't Wordt nog heden gedrukt
en op alle goed-zichtbare hoeken geplakt.

SPECIE:
Je teekent dan ook: President Tourniquet?

TOURNIQUET:
Natuurlijk, spijts wroeging der nederigheid.

SPECIE:
Zeg, lust het je soms de collectie te zien,
de nieuwe collectie van schema's en plannen...
Daar is onder meer — in vertrouwen, m'n vriend! —
'n tuig dat verbazende dingen kan doen!
Verbeeld je...
(Beiden pratend af in nevenkamer.)

TWEEDE TOONEEL.

De GEHARNASTE, BEKKENEEL.

Van achter het scherm hoort men reeds den lach van Bekkeneel 'n sissend of gillend lachen; die lach moet 'n obsessie worden. Na 'n poos treden Bekkeneel en de Geharnaste samen op. Bekkeneel heeft 'n zwart masker vôôr de oogen. De Geharnaste draagt, onder z'n modische vest, 'n glimmend harnas.

BEKKENEEL:

Hihihi...

GEHARNASTE:

't Is heel snel en eenvoudig gegaan.
Die ietwat onwillig beweerden te zijn
gingen stipt het gevang in, de boeien aan.
Zoo houden we rust in de Hofstad!

BEKKENEEL, (a. v.):

Hofstad...

GEHARNASTE:

Ik gis dat vriend Specie en Tourniquet
in de nevenkamer visite maken...
Heb jij ook zoo'n idee over Specie, zeg?
Zoo'n idee, ja, hoe noem ik het...?

BEKKENEEL, (a. v.):

Speci-aal...

GEHARNASTE:

Heel geestig! Ik vind hem pyramidaal!
Kom, gaan we niet zitten?
(ze zetten zich.)

BEKKENEEL, als voren:

... niet zitten...?

GEHARNASTE:

Ik zie
in zoo'n kerel het fijne lemmer
Toledo-staal... O, dat buigt zoo gewillig!
De druk van één vinger is reeds genoeg,
maar let op den weerslag die je verrast
en je flitsend het aangezicht striemen komt.

BEKKENEEL, (a. v.):

Striemen...

GEHARNASTE:
Ik hunker naar Specie's rapport.
Je weet dat we heden de daad bepalen:
Onder of boven! We hebben de macht...
voorloopig... Er hoeft nog 'n fundamelnt
zôô hecht dat we torens-der-toekomst bouwen
heel rustig, Havanne of Manilla rookend!

BEKKENEEL:
Hihi...

GEHARNASTE:
Wat ik jou nog persoonlijk wou zeggen:
Je kalmte... begrijp ik; zoo is je natuur,
maar dat je zoo weinig te praten weet
of alles in zwijgend bedreigen kauwt...
dat werkt me geweldig op 't temperament.
Je weet, 'k ben niet gauw van 'n kleintje vervaard
en 'k lust liever donder dan kwezelgefezel,
maar juist om die reden verbaas je me, vent!
Je zwijgt, net als ware je mond proppensvol
en wou je, beleefd, eerst wat binnenslikken!

BEKKENEEL:
Hi... Wat zou ik...?

GEHARNASTE:
Wel, praten, verdomme!

BEKKENEEL, staat recht.

GEHARNASTE:
Wat? Ga je nu loopen?

BEKKENEEL:
Werk in m'n handel, en vreugde wil ik;
vreugd voor mezelf.
Dat is genoeg.
Geef ik 'n rozige deern 'n kus,
ze vraagt me geen tweede; ze vraagt «niets» meer.
Groet ik verleidelijk - zwijgend 'n reus
'n reus met bagage van spieren en vet,
dan valt hij in onmacht en zegt «niets» meer.
Dans ik geruischloos m'n eigen wals
in 't rumoer van 't oneindige menschenbal,
zoo bleeken de wangen en vele luiken
dalen voor zwijgend-gesloten vensters...
Ben ik het fatum, het fatum zwijgt!
Ik spreek nu om jou eens plezier te doen.

Schrijf 't op in de annalen der politiek:
Ons aller bekende, Bekkeneel,
heeft vandaag in 'n rede... et caetera...
Hihi... als de wereld ook zwijgen kon
en draaien op vilt of op gutta-percha?

DERDE TOONEEL.

GEHARNASTE, BEKKENEEL, SPECIE en TOURNIQUET.

Specie en Tourniquet zijn onder Bekkeneel's spreken binnengetreden.

SPECIE:
Zoover zal het komen, Bekkeneel!
Dë achtbare vriend-in-het-harnas weet het.
Hij tuurt naar de toekomst. 't Belooft heel wat!
Straks maaien de menschen mekaar omver
op duizende mijlen afstand!

GEHARNASTE:
Sssssst...

TOURNIQUET:
En stil zal het gaan... 'n Zuchtje slechts
en honderden liggen in laatste extase!

GEHARNASTE:
Vergeten de heeren het doel der bijeenkomst?

SPECIE:
We luisteren graag naar den heer directeur...
minister van kunsten en landverweer...

BEKKENEEL:
Het is toch geen kunst z'n evennaaste
te jagen naar 't uur van z'n testament?

GEHARNASTE:
Wat ik, plichtbewust, theoretisch wit noem,
kan praktisch wel zwart zijn...

SPECIE:
Dat heeft geen belang.
Geef het volk alle mooglijke kleuren te zien,
dan wordt het hen geel en groen voor de oogen.

BEKKENEEL:
Hihi... hihihi...

GEHARNASTE:
Nu, ter zake, mijnheeren.
(Ze zetten zich alle vier bij de tafel.)
Wij hebben dus alles derwijze geregeld
dat, buiten het vrouwvolk en eenige kreuplen
of ouden-van-dagen die toch van geen nut zijn,
geen man meer te huis blijft.
't Werd netjes geordend
in zoovele rangen dat al onze grenzen
driedubbel bezet zijn door al wat kàn werken
met furie in 't glorie-gedoe van den oorlog.
SPECIE:
Gefeliciteerd!
TOURNIQUET:
't Is heel knap.
SPECIE, tot Bekkeneel die roerloos blijft:
Bekkeneeltje,zeg jij niet 'n woordje van instemming?
BEKKENEEL:
Lekker...
Het laat mij, au fond, onverschillig, mijnheeren,
Ik ben aan zoo'n dingen vervelend gewoon.
GEHARNASTE:
Dat ruikt wel naar wreedheid.
BEKKENEEL, onverschillig:
He ja...
SPECIE:
De gewoonte...
TOURNIQUET:
Routine...
GEHARNASTE:
Wie ridderlijk is, houdt de maat
in z'n slagen en slaat ook niet langer
dan noodig voor 't eens te bereiken doel! Zoo...
SPECIE:
Prachtig! Ik gis al...
BEKKENEEL:
Ik lust wel het rythme
— jij noemt het: de maat — in den gang van de we-
[reld...
GEHARNASTE:
Zoo komt de conclusie vanzelf, waarde vrienden...

TOURNIQUET:
Dat vraagt analyse.

GEHARNASTE:
We trokken de denkers,
de menschen-met-aandacht, ver weg uit de sfeer
waar wij, de hervormers, gerust moeten zijn
voor studie en arbeid.
Wanneer onze plannen
gerijpt en ten uitvoer gereed zullen liggen
is ook het conflict aan z'n eindje gekomen...
We spreken van vrede — 'n logen van liefde! —
en allen, de mannen die thans nog vervloeken
den weg dien ze trekken in roode gewelddaad;
de vrouwen die schreien om zonen en ega's;
de grijzen die zwijgend hun woede verkroppen,
zij allen begroeten ons blij als de redders
en zingen 'n bulderend alleluia
ter eere van hen die de zon weer doen schijnen!

SPECIE:
Nou!

GEHARNASTE:
Weg is 't gevaar dan voor onze regeering.
We zien onze handen door duizenden kussen
en dragen den lach van 'n vader op 't wezen...

SPECIE:
'n Traan in onz' oogen?

GEHARNASTE:
Zoover staan de zaken.
Ik meen dat m'n bondig relaas kan bevallen.
't Is eenvoud en waarheid op 't witte stramijn
onzer plichten.

TOURNIQUET:
Gefeliciteerd.

BEKKENEEL, echo:
... onzer plichten...

SPECIE, tot Bekkeneel:
Jij schijnt er niet erg mee ingenomen?
'k Begrijp dat 't vooruitzicht van vrede je dwars-
[boomt,
maar... ieder z'n taak.

BEKKENEEL:
Ik heb jullie niet noodig
om verder te gaan.

TOURNIQUET:
Dat is mooglijk.
BEKKENEEL:
Heh is zoo.
Mijn weg loopt rechtdoor.
SPECIE:
En je rust tusschenbeide?
BEKKENEEL:
'n Grilletje, Specie...
Ik weet niet waarom jij zoo snullig mij aankijkt...
Je doet soms nerveus in je vriendschapsbewijzen
en trekt aan m'n jas — in figuurlijken zin —
om eens diep in m'n zakken te voelen?
Ik gis wel
je ziertje wantrouwig begroeten
van heer Bekkeneel in je rarë omgeving...
SPECIE:
Ik moet protesteeren!
GEHARNASTE:
Waarheen loopt dat zaakje?
TOURNIQUET:
In 't honderd!
BEKKENEEL:
M'n vrienden,
m'n vrienden-van-heden, m'n sluwe vrienden,
m'n achtbare vrienden, m'n nobele vrienden,
ik ben in de firma geassocieerd
uit louter verlangen naar eenige rust,
naar vredige studie van jullie karakter...
M'n naam heb ik niet op papier gezet...
GEHARNASTE:
Maar mondeling...
SPECIE:
Mondeling gaf je je woord!
TOURNIQUET:
Dat hoeft geen getuignis, want menschen van eer
verbreken hun woord niet.
BEKKENEEL:
Ach, mondeling...
SPECIE:
Zou je
finaal ons 'n stok in de wielen steken?

GEHARNASTE:

Dat mag je niet denken van onzen vertrouwling!

TOURNIQUET:

Neen, Specie!

BEKKENEEL:

Ach, mondeling...
Zeldzaam is 't woord
door mijn mond tot verstaanbaren klank gevormd...
Ik houd niet van nutteloos razen, heeren.
Ik heb jullie mondeling meegedeeld
dat 'n zaak als 'n oorlog niet zonder mij
kan bedacht noch voltrokken...
En meer toch niet?

SPECIE:

Dat was wel 'n ietsje verwaand.

TOURNIQUET:

Niet verwaand.
Het gebaar van 'n groot ondernemer was het.
Het zelfbewustzijn van zakenmenschen.

GEHARNASTE:

Ook ik vat het zoo...

BEKKENEEL:

'k Vraag verschooning, vrienden...
Dat «zelfbewustzijn» was opgelost
in 'n kinderlijke nieuwsgierigheid...
Hihi... Waar drie menschen 'n poppenkast
aan 't woelen en 't rumoeren brengen
mag ik toch wel eventjes komen kijken?

SPECIE:

Nee, maar...

BEKKENEEL:

Is 't vervelend, m'n Specie lief?
Ik zeg je de onnoozele waarheid, dikkert!

SPECIE:

Je bent brutaal!

TOURNIQUET:

En effet; zoo'n motieven
zijn dissonant...

GEHARNASTE:

Och, begrijp hem! Hij gekscheert!

BEKKENEEL:
Ik zocht naar 'n zoetjes-romantisch gedoe
om even te rekken m'n moede leden
in geeuwerig-gapend zelfvergeten...
'k Ben weer, als verdoemd, in 't reëele verdoold!
Dood! Dood! Dood!
Ik zal dwalen, mijnheeren-van-wet-en-plicht,
langs de grens door den man-in-'t-harnas daar
driedubbel met «levende» menschen bezet.
Is mijn werk niet altruïstisch genoeg?
'k Verdien toch geen cent in m'n groote praktijk?
(Hij steekt 'n wijzende vinger uit. — De drie partners wijken.)
Ach, Specie, en jij, m'n geharnaste man,
en ook jij, Tourniquet, als ik even wijzen,
slechts wijzen wou naar je modische kleeren,
dan lag je vernietigd vôôr m'n voet!

SPECIE:
Laat ik even den huisknecht komen?
(Schelt.)

BEKKENEEL:
Vriend Specie, m'n dank!
En straks keer ik hier weer...
('n Knecht treedt binnen.)

GEHARNASTE, tot knecht:
Doe mijnheer uitgeleide.

KNECHT:
Daar wacht aan de deur
'n man die den heer directeur wil spreken.

TOURNIQUET:
Hoe ziet hij er uit?

BEKKENEEL:
Ik verdwijn.
(Met 'n reverentie.)
Mijne Heeren...
(Knecht wil voorgaan. Bekkeneel steekt hand uit. — Knecht blijft roerloos. — Bekkeneel af.)

VIERDE TOONEEL.

VORIGEN, min BEKKENEEL.

TOURNIQUET, tot knecht:
Nou, jongen, wat zegt ons die man aan de deur?
KNECHT:
't Is 'n sjofele kerel, 'n vent als 'n boom...
GEHARNASTE:
O ja, ik vermoed...
(Tot knecht.)
Laat hem binnen.
(Knecht af. — Tot Tourniquet en Specie.)
Ik heb — nu we Gummi niet langer bezitten —
'n anderen man-van-vertrouwen doen zoeken.
Wel mogelijk is het...
SPECIE:
Dat regel je zelf.
Maar kijk uit jë oogen...
TOURNIQUET:
Hernieuw het gevaar niet.
SPECIE:
Ik ga 'n sigaartje rooken, hiernaast.
En jij, Tourniquet?...
TOURNIQUET:
Ik ga mee. (Beiden af.)

VIJDE TOONEEL.

GEHARNASTE en CHRISTOFFEL.

(De knecht laat Christoffel binnen.)

KNECHT, tot Christoffel:
Kom hierheen. (Knecht af.)
GEHARNASTE, tot Christoffel:
Verlang je persoonlijk te spreken
dë achtbare directeur?
CHRISTOFFEL:
Zoo is het.
GEHARNASTE:
Je bied je diensten?

CHRISTOFFEL:
Als duivel-doet-al.

GEHARNASTE, reikt hem een degen:
Leg eerst je proef af.
Vlekken op 't staal.
Wat oud die vlekken, en ingeroest...
Poets me dat wapen eens netjes op
in vijftien seconden. Dan neem ik jë aan.

CHRISTOFFEL, degen vattend:
Het lijken wel vlekken van...

GEHARNASTE:
Kattenbloed!
Haha! Dat was toch 'n raar geval...
Verbeeld je — voor eenmaal wil 'k familjaar
je vertellen... — Daar zat in dit huis 'n kat...
'n kat met veel jongen.
Die piepten te luid
en de heer directeur kan zoo'n mormel niet zien
als het nutteloos aast naar z'n voedsel, vat je?
Dan heeft-ie, uit meelij, die degen daar
in d'r boddie gespiesd...
't Was 'n leuk gezicht...
Aan 't braadspit vier jongen en moeder kat!

CHRISTOFFEL:
Ik poets geen vlekken van... kattenbloed.

GEHARNASTE:
Dan ga je maar spoedig verder, man!

CHRISTOFFEL:
Is het geweten zoo gauw tevree!
Als ik 'n mensch den adem ontneem
en meteen ook z'n eetlust...
Wordt dat 'n weldaad
omdat hij té arm was om brood te hebben?

GEHARNASTE:
Nou, nou, asjeblieft, nou geen boetpredikatie!
Je biedt je diensten?
Wil je dienen of niet?

CHRISTOFFEL:
Ik zoek in de wereld de grootste macht.
Velen heb ik den weg gevraagd.
Dikwijls volgde ik verkeerde richting...

GEHARNASTE:
Hoe kwam je terecht in dit huis?
CHRISTOFFEL:
De menschen
hebben zich schor geschreeuwd.
Ze hebben gevloekt en radeloos, dol
klonk hun krijschen in 't oor mij:
Wat baat ons verzuchten naar vrede?
We bukken ellendig voor hem die 't land
het gansche land naar den afgrond jaagt!
... ...
Ik heb gezien hoe ze kropen... kropen...
De macht die duizenden kruipen doet,
duizendmaal duizenden, schijnt me zoo groot
dat ik dienen wil haren wil...
GEHARNASTE:
En die vlekken?
CHRISTOFFEL:
Is dat lemmer door 'n lijf gestoken?
Heeft het gevlijmd door 'n hart,
'n hart dat brandde van liefde?...
GEHARNASTE, schatert het gemeen uit:
'n Kat!...
CHRISTOFFEL:
... Heeft de harde pezige vuist
dien stalen punt in 't vleesch geboord
om 't sterven te zien van 'n mooien lach...
GEHARNASTE, als voor:
De lach van 'n kat!
CHRISTOFFEL:
... om 't sterven te zien van 'n edel begeeren,
het laatste snikken van jongen mond...
(crescendo.)
Ik wisch niet het spoor hier nagelaten
door druppels bloed van 'n schamel mensch!!
(Op Geharnaste.)
O... daar... daar trilt ook 'n rillende huid!
Moest ik eventjes prikken...
GEHARNASTE, recht:
Wat wil je beginnen?
CHRISTOFFEL, luid:
... Zooals bij die jongen en moeder kat...

GEHARNASTE, schelt en wijkt.

CHRISTOFFEL, ziet het harnas aan de borst van den geharnaste:

'n Harnas... Gepantserd zijn longen en hart.
Wat jammer dat katten geen pantsers dragen.

GEHARNASTE, schelt nerveus.

(Plots treedt Bokspoot de kamer in, den huisknecht bij het oor houdend.)

ZESDE TOONEEL.

GEHARNASTE, CHRISTOFFEL, BOKSPOOT.

BOKSPOOT, tot Geharnaste:

Geachte collega... je knecht is lam
als 'n afgejakkerde koppige ezel.
Geef 'm logies op de straat...

(De knecht krijgt 'n schop en maakt zich uit de voeten.)

BOKSPOOT, groetend:

Mijne heeren...

(Christoffel met degen ziende.)

Kom ik 'n les-in-schermen storen?

GEHARNASTE:

Mag ik uw naam?

BOKSPOOT:

Senor Bokspootiènsis.

GEHARNASTE:

Waarvoor dit bezoek?

BOKSPOOT:

Uit nieuwsgierigheid.

(Tot Christoffel.)

Doe maar.
Stilletjes mag je menheer wel begroeten,

(Christoffel met degen ziend.)

GEHARNASTE:

U zou me 'n beteren dienst bewijzen
met dit fenomeen te ontwapenen, senor...

CHRISTOFFEL, legt degen op tafel:

Ik dacht niet zoo dreigend-gevaarlijk te zijn.
Was niet m'n vraag «uwe» macht te dienen?

BOKSPOOT:
Bied jij je diensten zoo hoffelijk, vriend?
GEHARNASTE, tot Christoffel:
Maak nu maar voort.
'k Zal je kommerloos missen.
(Tot Bokspoot.)
Maar wat bracht u hier?
'k Heb u nooit ontmoet en ik kan niet begrijpen...
BOKSPOOT:
Je kan niet begrijpen?
(Tot Christoffel.)
Ga eventjes zitten.
(Christoffel gaat naar 't venster en tuurt buiten.)
(Tot geharnaste, Christoffel bedoelend.)
Die rustlooze geweldige vent
zit scheef in het zadel...
En weet je waarom?
IK heb 'm doen draven;
dat kan hij niet.
GEHARNASTE, vat de schel.
BOKSPOOT:
Jij meent: die bezoeker is wat geschokt
in z'n hersens?
Je kan niet begrijpen, vriendschap?
Ik heb dien kerel hierheen gesjord!
Prikkend de spoor van m'n duivelswil
in z'n zoekend gedachte!
Hij zoekt, hij zoekt
de verbazende macht
die aarde of hemel beroeren kan...
— De hel is geen woonst van verlangen —
En ik, die geniepig de wereld beheersch,
ik sol al wie zoekt naar de macht!
GEHARNASTE, tot Christoffel:
Zeg 'reis, vriend,
haal den huisknecht eens hier!
CHRISTOFFEL, blijft onbewogen.
BOKSPOOT, tot Geharnaste:
Ach, ik ben zoo gemoedlijk in conversatie...
Laat knechten en meiden in keukenrust.
(Christoffel bedoelend.)

Hij roert niet en hoort je niet vragen, heer...
Hij luistert naar andre geluiden, ver,
ach, eindeloos-ver,
of toch schijnbaar-ver
voor 'n oor dat niet bijster geoefend is...
Sssst... Zwijg nu... en open
de zwijgende gangen van uwe zielen...
Daarin klinkt de wee-roep van andere zielen...
(Gedempt.)
Hoor... hoor... Hoor je?... Zeg, hoor je?...
(Drukkende stilte.)

GEHARNASTE, zegt verbijsterd, klankloos:
Nee.........

BOKSPOOT, lispelt, sterk accentueerend:
Hoor je dàt niet?
Dàt wat jij bewerkt onder mijn impulsie?...
Miljoenen draden op 't weefgetouw
die jagen, jagen in snorrende vlucht...
En jij... zeg, jij komt met de groote schaar
en knipt...

GEHARNASTE:
Au!

CHRISTOFFEL:
Die smartkreet weergalmt als 'n echo
uit menschenleed dat, in nacht verlaten,
de paars-bloedge lippen 'n vloek doet bijten...

BOKSPOOT:
Jij hebt het gezegd, onbewuste dicipel,
maar hier, die menheer, heeft het niet begrepen...
... ...
Daar naderen ons menschen van gewicht...
Ik voel het plankier geweldig trillen...

ZEVENDE TOONEEL.

GEHARNASTE CHRISTOFFEL, BOKSPOOT,
SPECIE en TOURNIQUET

SPECIE, tot Geharnaste:
Wel, heb je gevonden?
(Tot Bokspoot.)
Bonsoir...
(Christoffel bedoelend.)
Is-ie dat?
'n Pootige kerel... Hoe heet je, vriend?

TOURNIQUET, tot Geharnaste:
Hoe bleek is je wezen?
GEHARNASTE:
Het is me te warm...
BOKSPOOT:
Mijnheeren, ik groet u beleefd en charmant.
TOURNIQUET, tot Bokspoot:
Mag ik ... ?
SPECIE, tot Bokspoot:
Zeg ons ... ?
BOKSPOOT:
Zeker... Uw nieuwe relatie
— ik zeg het deemoedig — gaat prat op haar afkomst
en educatie.
Noem ik me doctor en specialist
in alle problemen der psychologie;
geef ik 'n kaartje met predicaat
van ronkend allooi... of verwaardig ik mij
den naam van 't onsterfelijk ras te noemen
waarvan ik de glorie vertegenwoordig,
dan gaan jullie borsten als in orkaan
'n el uit normale breedte stijgen...
Ik zegde m'n naam aan menheer uw gezel...
M'n titulatuur zal ik liever sparen...
Ik reis incognito...
SPECIE:
't Vereert ons...
TOURNIQUET:
't Vereert ons...
GEHARNASTE:
Ik snak naar de rust.
M'n hersens zijn loom en kapot gewerkt!
CHRISTOFFEL, tot Geharnaste:
U hebt me nog geen advies gegeven.
Sta ik in 't huis van den nieuwen meester?
GEHARNASTE:
Ach, loop naar den duivel!
BOKSPOOT:
Haha! (Hij speelt met 'n rapier.)
GEHARNASTE:
Dat gesol van troebele woorden...

CHRISTOFFEL:
Nog vlamt in m'n geest
het gedenken van wat ik ervaren heb...
BOKSPOOT:
Bij de menschen!
CHRISTOFFEL:
En wat ik ervoer was zoo naar
als 'n sterlooze nacht...
Wie geeft me toch eindelijk, eindelijk licht?
Wien zal ik m'n dankbare diensten wijden?
BOKSPOOT:
Wijd ze den duivel!
Dan sta je meteen op het peil dezer heeren!
Ach, nu geen protest!
Neen, collegas,
ik weet dat ik even het teere punt
uwer nederigheid heb aangeraakt...
SPECIE:
Alles gekheid!
Ik wou nu precies eens weten
(Wijzend op Christoffel en Bokspoot.)
wat dié en dié hier komen verrichten.
Dit huis is geen toevlucht voor fenomenen
lang-mager, kort-stevig, en tutti-quanti...
Wat jullie als eigen moraal debiteeren
laat ons onberoerd.
BOKSPOOT:
Ach, kort-stevige tempel
van Mars en Mercuur...
SPECIE, kwaad:
'k Doe je buiten smijten!
BOKSPOOT:
Dan ga je toch mee?
TOURNIQUET, tot Geharnaste:
Nu, verklaar ons, per saldo,
hoe draait hier de boel? Ik erken dezen kerel;
hij diende aan het Hof!
GEHARNASTE:
Zoo'n knecht in m'n dienst?
We zochten 'n man van vertrouwen... en dié,
die stak me de ribben haast krom en dwars!
Wat jullie beslissen is mijn besluit,
maar snel moet de rommel geordend worden

SPECIE:

of 'k geef m'n ontslag!
't Zal zoo'n vaart niet loopen.

CHRISTOFFEL:

Ik zoek in de wereld de grootste macht...

BOKSPOOT:

Je dacht ze te vinden op deze markt,
omdat hier de koopman het hardste kwaakt
en z'n buurman, de mindere, overdondert?
Wie meen je — Silentium, mijne heeren! —
wie, meen je, trekt gierend de touwtjes van 't spel
dat armpjes en beentjes nu zus dan zoo gaan?
Wie blaast met 'n sprietje dat buikje dik,
dat buikje... meteen ook het buideltje geld?
Wie prikt de dropjes venijn in het bloed
van den man-met-het-harnas, zoodat z'n hart
op 'n miniatuur-brouwerij gelijkt
van kwaje driften en kokenden haat?
Wie leerde den andere kalmpjes reeknen
wanneer en hoelang hij de baas zou wezen?
— Silentium, mijne heeren!! — 'k Geniet
van m'n satansche vreugdekuur!

(Tot de heeren, Christoffel bedoelend.)

Die povere kerel is voortgegaan
als 'n hond, op den reuk van jullie spoor...
Het scheen hem 'n weelde voor de toekomst...
Hij heeft zich vergist.
En hij weet het niet.
Al zeg ik de waarheid, de waarheid wijkt
voor 't cynieke liegen van jullie mond.
En die mond is mijn, en dat liegen is mijn...

(Christoffel bedoelend.)

Ook hij is mijn.
Want z'n jachten vuur ik dol-blazend aan...
Voort maar! Vooruit maar!
Wie is DE macht?
Zijn jullie de macht zonder mij, m'n vrienden?
Ach, kijkt zoo onnoozel den man niet aan...
Hij bedelt... zooals nog miljoenen beedlen.
Ze komen hierheen, gaan in jullie tempel
en gissen niet eens dat ze mij aanbidden...

CHRISTOFFEL, vooruittredend, kalm tot Bokspoot:
Ik zal ù dienen...
want zôô te spreken is niemand buiten u gegeven.

BOKSPOOT:
Toch wel... toch wel...
Daar nadert iemand.
Ja... Hoor je dat schuiven van lichte voeten?

SPECIE, schelt geweldig-zenuwachtig en roept met 'n onmenschelijk geluid:
Hul... hulp!...
(Hij zakt in 'n zetel.)

GEHARNASTE, heeft 'n degen gevat.

TOURNIQUET, doet 'n schrede voorwaart.
(Dat einde van vorig tooneel moet het logische culminatiepunt zijn uit de obsedeerende handeling van Bokspoot gesproten. — Nu hoort men achter de deur het «hihi» van Bekkeneel weer.)

ACHTSTE TOONEEL.

CHRISTOFFEL, BOKSPOOT, SPECIE, GEHARNASTE, TOURNIQUET en BEKKENEEL.

BOKSPOOT:
M'n vriend Bekkeneel...

BEKKENEEL, ziet de ietwat martiale houding van eenige der aanwezigen:
Nee, nee, nee!
Doet zonder bedenken die wapens weg
en steekt jullie moed in hetzelfde foedraal...
Ik breng een tijding zoo recht plezierig
dat deze vendetta me schrikken doet...
(Bokspoot groetend.)
Ach, goeie collega... Ik groet je van harte.

BOKSPOOT:
En wederkeerig m'n hartegroet.

BEKKENEEL, rondkijkend:
Zijn muren en deuren goed dichtgestopt?
Ik kan niet voor vreemdë ooren spreken.
(Christoffel bemerkend.)
Zou jij niet 'n rustige wandeling doen?
(Christoffel gaat naar achtergrond.)

TOURNIQUET:
Meneer Bekkeneel, na uw zonderling heengaan
verwacht ik vooreerst 'n excuse...

BOKSPOOT:
Welhoe? Heeft hij, Bekkeneel, zich bezondigd, men-
[heeren?

SPECIE, moeilijk:
Voor mijn part verdient hij den strop!

GEHARNASTE:
Dat is larie!
Het heeft me gekwetst in m'n krijgsmanseer
door zulk 'n persoontje bedrogen te worden...
Ik daag hem dus uit.

TOURNIQUET:
En ik zal getuigen.

BOKSPOOT:
Wat prettig zoo'n interessant duel!

BEKKENEEL:
'n Zondvloed van woorden...
Verzuipt me toch niet!
Zit allen genoeglijk in 't ronde, vrienden.
Ik breng u rapport mijner ondervinding.

GEHARNASTE:
Onnoodig.

SPECIE:
Nou, laat 'm slechts rapporteeren.
Wie weet...

TOURNIQUET:
'k Ben nieuwsgierig.

BEKKENEEL, tot Geharnaste:
Jij, man-in-het-harnas, verricht goed werk,
en zegemaren doorklieven de lucht
als de zoevende bommen der schutterij...
De vijand...

TOURNIQUET:
De vijand?

SPECIE:
Verloor toch den slag?...
BEKKENEEL:
Natuurlijk... en liet ons den lieven last
van duizende lijken...
BOKSPOOT:
Die gun ik je graag!
GEHARNASTE:
Elkeen z'n bevoegdheid!
SPECIE, tot Christoffel:
Vermits jij, voor heden, als knecht fungeert,
haal wijn en sigaren...
(Tot overigen.)
Voor 't zegefestijn!
BEKKENEEL:
Ik voel me zoo gek dat ik dansen zou
was de dag niet zoo somber...
GEHARNASTE:
Met alle respect
voor je lekker rapport, kan ik niet verstaan
hoe geen stafbericht mij kwam overtuigen...
BOKSPOOT:
'k Versta des te beter, m'n waarde... Kom.
De staf is ad patres!
GEHARNASTE:
Wat?
BOKSPOOT, tot Geharnaste:
Maak je niet dik!
Die heeren zijn even stoffelijk als
'n kikker, 'n paard of 'n boerenkinkel!
BEKKENEEL:
Rechtvaardigheid draag in 't wapen mee.
Ik moest — ach, het fatum! — veel stakkerds vellen,
veel menschen die leefden in droom van geluk...
Dus gaf ik 'n zwaai ook in de andere richting,
en droeg het visioen van den rictus mee,
den rictus van officieele facies
die ongemanierd mijn persoontje vervloekten!
SPECIE:
Bah! Walgend zoo'n spreken!
BOKSPOOT:
En slecht voor je maag.
Hoe smaakt je diner na zoo'n inzet, dikkert?

GEHARNASTE, rapier in de vuist:
Genoeg! Hel en duivel! Genoeg!
Wie z'n ziele wil redden, maak voort of ik vlijm
jullie lijven omver!

TOURNIQUET:
Mijne heeren...

BEKKENEEL:
Ssssst... Wacht nog.
(Op Geharnaste.)
Het schijnt dat m'n vriend ongeloovig blijft
voor m'n eerlijke boodschap?
Ik heb het voorzien.
En ik bracht, tot bewijs mijner dissertatie,
'n specimen mee uit het doodenland...
Zegt... Willen die heeren soms even zien?
(Langzaam richt hij zich achterwaarts naar de gangdeur.)
M'n machabeus is onvolledig...
De helft van z'n kop is weggehouwen.
Toch is het nog leuk. Willen jullie eens kijken?

BOKSPOOT:
Haha!
(Geharnaste, Specie, Tourniquet zijn achteruitgeweken met instinctmatig afwerend gebaar.)

CHRISTOFFEL, in deuropening:
Moet ik voorgaan?

BEKKENEEL:
Of breng ik 'm hier?
Ach, antwoordt me toch...
Zijn die heeren verlegen?
... ...
(Hij nadert het drietal.)
Nu staan ze te rillen...

BOKSPOOT:
Wie is DE macht?

BEKKENEEL:
Ze wijken, versuffend, vermemelde poppen!

BOKSPOOT:
Wie is DE macht?

BEKKENEEL:
Ze gruwen voor wat ik bewijzen wil:
't Verstarde staren van doode blikken
die mogelijk vragen zouden: Waarom?
BOKSPOOT, tot drietal:
Waarom, goeie vrinden?
BEKKENEEL:
Waarom wordt gij laf?
BOKSPOOT:
Waarom is het koud in uw binnenst, heeren?
BEKKENEEL:
Waarom is dat lijk als 'n vogelschrik
die kraaien en musschen verjagen kan?
BOKSPOOT:
Waarom wijkt het leuke triumviraat?
Uit wanhoop?
BEKKENEEL:
Uit hoogmoed? Ach, zegt toch: Waarom?
(Het drietal stom, nog meer geweken tegen zijdeur. Zijdeur lichtjes open.)
BEKKENEEL, tot Geharnaste:
Kom nader, m'n dappere degenman!
BOKSPOOT, tot Specie en Tourniquet:
Komt, laat ik 'n accolade geven!
GEHARNASTE, springt met het rapier vooruit.
BEKKENEEL, vat rapier in beide handen en rukt het uit de handen van Geharnaste.
BOKSPOOT:
Aan wie nu de beurt?
(Specie en Tourniquet zijn nog meer geweken en staan reeds met één voet in de nevenkamer.)
BEKKENEEL:
Is 't niet gek voorwaar
dat 'n geestige baas zich zoo lomp gedraagt
en degenstooten in 't water geeft?
Blaas, nobele held, nu den aftocht snel!
Den aftocht naar wijn en sigaren en rust!
Ik schimp op je rust die je wanen doet
de zon in je zetel op te vangen,
de zon in je koffer voor laatste reis,
de zon in de wereld der eeuwigheid!

Geen licht op je wegen waar ik steeds loop
in 't spoor van je dravende dreunende rennen!
Geen licht, maar 't gehunker van al je zinnen
naar licht dat voor jou niet bereikbaar is!
Ik schimp op je rust, op je leven, op al
wat jij en je dito's verlangen en doen.
Maar vast aan m'n zij zullen jullie voort,
steeds voort tot aan 't einde waar ik weer sta
om grijnzend m'n kelder te ontgrendelen!
Zôô, zôô spreken die oogen des machabeus...
en vragen m'n vrienden-van-elken-dag,
m'n schrikkende vrienden nu ook: waarom?
Ei, lieven, het fatum is mijn: Daarom!

(Wringt een glas in z'n vuist aan scherven.)
(Bekkeneel is steeds nader tot het drietal gegaan. Als onder hypnose zijn ze geweken. Bruusk verdwijnen ze in de nevenkamer en snokken de deur als 'n verschansing dicht.)

NEGENDE TOONEEL.

BOKSPOOT, BEKKENEEL, CHRISTOFFEL.

BOKSPOOT, *tot* Bekkeneel:

Wat heb je 't weer grappig klaar gesponnen!

BEKKENEEL:

Vaak werd mij verweten: Je zwijgt te veel.
Heb ik nu niet te veel gesproken?
Bah! Dat ik gedoemd ben om in zoo'n wereld
als aaklige grapjas te fungeeren!

BOKSPOOT:

Nou, spichtige broeder, de dag is voorbij...
We schragen ons lot, solidair en kordaat...

(Beiden keeren zich naar den gang. Christoffel staat daar nog.)

BOKSPOOT:

Ha, trouwe discipel! Jij zal ons dienen!

BEKKENEEL:

Volg zwijgend ons spoor... op vier passen afstand.

(Ze zijn den gang genaderd)

BOKSPOOT:

Maar graaf eerst 'n put voor dat overschot.

CHRISTOFFEL:

M'n dienen begint met 'n vrome daad...

BEKKENEEL:

Goed, goed. Maak wat voort.

CHRISTOFFEL:

In de witte wade
ligt roerloos die eens naar de verten zag
en zocht — ja, waarom niet? — en zocht zooals ik...
Zoolang ùwe macht alles overheerscht
wil ik al mijn daden u wijden.

BEKKENEEL:

Goed. Maak voort!

BOKSPOOT:

Laat 'm grommen... We gaan voorop.
Ik ben in te zinneloos-mooi humeur
om langer te wachten naar wilder gedoe!
Kom, kom, Bekkeneeltje...
Het ruikt hier te slecht!...

(Beiden af.)

(Christoffel ziet hen 'n oogenblik na. — Dan volgt hij, peinzend.)

Hulsterloo en zijn wonderdadig Mariabeeld

door E. P. Schepens S. J.

Op hollandsch gebied aan de grens van Oost-Vlaanderen dicht bij Kieldrecht ligt het zeeuwsche dorp Nieuw-Namen, dat gebouwd werd, nadat in 1584 eene geweldige overstrooming der Schelde het voormalige dorp Hulsterloo vernield had. Deze naam was in de middeleeuwen ver van onbekend in Vaanderen. Het beroemde dierenepos «Reinaert de Vos» zal niet weinig bijgedragen hebben om het onaanzienlijke Hulsterloo ruchtbaar te maken in het gebied der dietsche taal. Tweemaal immers wordt deze plaats er in vermeld als een woest en verlaten oord. In eene redevoering van «Reinaert» tot den «Coninc» leest men:

Int oostende van Vlaendren staet
2555. Een bosch, ende heet Hulsterloo.
Coninc, ghi moghet wesen vro,
Mochti onthouden dit:
Een borne heet kriekepit,
Gaet suutwert niet verre van dane;
2560. Here coninc, ghine dorft niet wanen,
Dat ic u de waerheit iet messe:
Dats een der meeste wildernesse,
Die men hevet in enich rike.
Ic segge u oock gewaerlicke,
2565. Dat somwilen es een half jaer,
Dat toten borne comet daer
No weder man, nochte wijf,
No creature, die hevet lijf,
Sonder die ule entie scuvuut,
2570. Die daer nestelen in dat cruut...

In den «Reinaert» is het tooneel geplaatst in een tijd toen Hulsterloo nog weinig bekend was. Immers de «Coninc», dien «Reinaert» bedrieglijk aanzet om in Hulsterloo bij Kriekeput den verborgen schat van Koning Hermelinck te gaan opdelven, vraagt of die plaats gelegen is bij Aken of bij Parijs.

Ic ne wane bi mi selven
Aldaer nemmermeer gheraken;
2610. Ic hebbe ghehort noemen Aken
Ende Parijs, eist daer iet na?

De «Coninc» drukt zelfs de meening uit dat Kriekeput niet bestaat buiten het vindingrijke brein van den sluwen «Reinaert».

Kriekeputte, dat ghi hier noemt,
2615. Wanic, es een gheveinsde name.

«Reinaert» verzoekt «Cuwaert» den haas, als getuige op te treden, en vraagt hem:

Weetstu waer Kriekeputte steet?
Cuwaert sprac: Oft ict weet?
Jaic, hoene sout wesen so?
Ne staet hi niet bi Hulsterlo,
2645. Up dien moer, in die woestine!
Ic heb er ghedoghet grote pine,
Ende meneghen hongher, menich coude,
Ende armoede so menigfoude,
Up Kriekeputte, so menighen dach,
2650. Dat ics vergheten niet ne mach... (1)

Hier kan er slechts spraak zijn van Hulsterloo bij Kieldrecht. In zijne aanteekeningen op den «Reinaert» had J. F. Willems eerst ook gedacht aan Hulsterloo te Beernem bij de vaart van Brugge naar Gent. Maar in zijn nabericht maakte hij de juiste opmerking dat een Husterloo in 't oostende van Vaanderen gelegen slechts bij Kieldrecht te zoeken is. — Daarom valt er evenmin te denken aan Hulsterloo bij Damme.

De oudste oorkonde met vaste dagteekening,waarin Hulsterloo genoemd wordt, is eene schenking van het jaar 1136. In 1120 had de H. Norbertus, geboortig van Xanten in het land van Cleef, te Prémontré bij Laon, eene nieuwe orde van reguliere kanunniken gesticht. De goede naam der Witheeren of Norbertijnen verspreidde zich zoo spoedig dat vôôr den dood des stichters in 1134 zijne Orde reeds een twaalftal kloosters in de Nederlanden telde. Een graaf van Aalst, Iwein van Gent, bijgenaam de Kale, verlangde twee jaar later ook een klooster van Norbertijnen in een zijner leengoederen te stichten. Hij gaf de voorkeur aan eene plaats genaamd «Saleghem», een wijk

(1) Tekst van W. J. A. Jonckbloet, «Van den Vos Reinaerde», Groningen, 1856.

(2) J. F. Willems. «Reinaert de Vos», 2e druk. Gent 1850. bl. 389-390.

der gemeente Vracene in het noorden van het huidige Oost-Vlaanderen. Tevens schonk hij hun de plaats genaamd Hulsterloo, met bosschen en «moer» en weiden en andere toebehooren. De graaf van Vlaanderen, Dirk van den Elzas, die aan Iwein eene dochter in huwelijk had gegeven, moest als leenheer beide schenkingen bekrachtigen. Uit godsdienstigheid geliefde het hem deze bezittingen vrij te maken van alle lasten. Zulk is de inhoud der oorkonde door den graaf van Vlaanderen uitgevaardigd in het jaar 1136. (3)

De eerste abt van «Saleghem», was een bloedverwant van Iwein, met naam Goswinus. Hij zou eerlang zijnen titel verwisselen tegen dien van abt van Drongen bij Gent.

Op deze plaats was reeds in 606 een klooster van geestelijken gesticht door den H. Amandus. Bij den aanvang der XIIe eeuw was de kloostertucht bij deze reguliere kanunniken zeer verzwakt. Iwein, graaf van Aalst, die ook heer was van Drongen, stelde alles in het werk om daar in het klooster den levensregel der Norbertijnen in te voeren. Alles was vergeefsch. Om hunne verslapte levenswijs niet te moeten veranderen, besloten de kanunniken in 1138 aan het kloosterleven vaarwel te zeggen. Aanstonds liet Iwein eenige kanunniken uit Laon naar Drongen komen, en stelde aan hun hoofd Goswinus van Saleghem, die evenzeer uitmuntte door zijne godsvrucht als door zijnen adel. De graaf van Vlaanderen, Dirk van den Elzas, bekrachtigde als leenheer de schenkingen door graaf Iwein te Drongen en elders gedaan aan de Norbertijnen van Saleghem,en bepaalde tevens dat voortaan deplaats zou beschouwd worden als van het afhankelijk klooster van Drongen (4). Van toen af werd de abte-

(3) Contradidi etiam illum locum qui dicitur Hul terloo cum sylvis et «moer» et pratis et pasquis et caeteris appenditiis inter praedicta loca sitis usque ad circumjacentes parchias porrectis. «Corpus chronicorum Flandriae» ... edidit J. J. De Smet t. I. (1837). Appendix IV, p. 705.

In de handschriftelijke Kroniek van Drongen bevinden de oorkonden zich niet in een aanhangsel, maar in den tekst onder het jaar waartoe zij behooren; soms nochtans wordt het stuk slechts vermeld met verwijzing naar een register waarin de oorkonden der abdij vereenigd zijn.

(4) «Corpus chron. Flandriae» I, p. 706. (Append. V.)

lijke waardigheid uit Saleghem naar den oever der Leie bij Gent overgebracht. Hulsterloo, dat eerst toebehoorde aan Saleghem, zou insgelijks afhangen van de abdij van Drongen.

Uit de verzen

> Ne staet hi niet bi Hulsterlo
> Up dien moer, in die woestine!

alsook uit den giftbrief van Dirk van den Elzas van 1136, waar men leest «de plaats die Hulsterloe heet», en uit een ander document van 1139 waar Hulsterloo bedoeld schijnt met de woorden «wat land in de omstreek van Saeleghem» besloot Jonckbloet dat er in 1139 op die plaats nog geen dorp was. Dat er in den «Reinaerd» spraak is van een nog onbewoond oord mag licht toegegeven worden.Maar 't komt mij zeer twijfelachtig voor of de oorkonden van 1136 en 1139 dezelfde gevolgtrekking veroorloven (5). Wat er ook van zij, Jonckbloet geeft toe dat Hulsterloo in 1141 moest bewoond zijn;want in eene breve van Innocentius II van dat jaar wordt gewaagd van «de hoeven en dorpen van Landeghem... Hulst en Hulsterloe» (6).

De Kapel van Hulsterloo. — Althans in 1156 was het aantal inwoners aanzienlijk genoeg om er de kerkelijke diensten in te richten. Want in dat jaar verleende Godfried, gekozen bisschop van Utrecht, de vergunning aan de abdij van Drongen om te Hulsterloo de kerkelijke diensten te verrichten en te begraven.

Dat laatste schijnt mij een voldoend bewijs dat Hulsterloo in 1156 vrij wel bewoond was. Ik geef gaarne toe dat hieromtrent niets te besluiten is uit de vergunning tot het verrichten der kerkelijke diensten. Deze geschieden nog hier en daar op buitengewone dagen in kapellen, die zich in afgelegen oorden bevinden. Maar dat de kerkelijke overheid de toelating zou gegeven hebben om den begravingsdienst in te richten in de kapel eener onbewoonde plaats, is uiterst moeilijk, ja, onmogelijk aan te nemen. Men werpe niet op dat de vergunning toegestaan werd ten gunste van

(5) Er is zeker geen afdoend bewijs daarvoor in de woorden «locus qui dicitur Hulsterloe» noch in deze «nonnulla terra in circuitu (Saleghem)».
(6) «Corpus chron. Fl.», I, p. 709 (App. IX).

het klooster der Norbertijnen, die met den dienst der kapel belast waren. Van een klooster kan hier, zooals we verder zullen zien, eigenlijk geen spraak zijn,daar de kapel hoogstwaarschijnlijk slechts door een enkel Witheer bediend werd, en dit niet alleen in het begin, maar ook in de laatste tijden. Hulsterloo telde dus reeds in 1156 een voldoend aantal inwoners om op eene afzonderlijke begraafplaats aanspraak te kunnen maken.

In 1236, juist honderd jaar nadat de Norbertijnen in het bezit gekomen waren van Hulsterloo,verleende Otto, gekozen bisschop van Utrecht, alstoen te Middelburg aanwezig, de machtiging aan den abt van Drongen om bij gelegenheid de kapel door eenen bisschop plechtig te laten wijden.

Hoe is deze toelating overeen te brengen met de vergunning in 1156 door een abt van Drongen verkregen om te Hulsterloo de kerkelijke diensten te verrichten en te begraven? Dit immers veronderstelt dat er daar reeds in 1136 een bidplaats bestond of gebouwd werd.

Hier kunnen wij slechts gissingen vooropstellen.Om de kerkelijke diensten in eene kerk of kapel te verrichten is het voldoende dat zij door een priester daartoe ingezegend worde; eene plechtige wijding,die slechts een bisschop kan toedienen, is wel gewenscht maar toch niet vereischt. Was het eene nieuwe kapel, die de abt plechtig wilde laten wijden, of was het de oude met twee zijkapellen vergrootte bidplaats, of eenvoudiger nog de eerste kapel, waarvoor men alsnog om hare afgelegenheid, de vergunning niet gevraagd had om ze door een bisschop plechtig te laten wijden? Al deze gissingen zijn even mogelijk, en niet ééne dringt zich door hare grootere waarschijnlijkheid aan ons op.

Welk de vorm der kapel was vôôr en na 1236 is ons dus volkomen onbekend. Maar uit de kroniek van Drongen vernemen wij dat voor de afbraak in 1580, de kapel van Hulsterloo twee zijkapellen had, die een kruisbeuk uitmaakten. Er was ook een toren en eene begraafplaats. Deze beschrijving stemt overeen met eene teekening van het jaar 1574,gemaakt door den landmeter Boudewijn Speelman, — en waarvan het

staatsarchief te Gent eene kopij bezit die dagte kent uit het jaar 1733 (7). Deze teekening verbeeldt eene kapel met kruisbeuk en toren.

Het mirakuleus beeld. — Volgens de kroniek van Drongen was het koor der kapel van Hulsterloo toegewijd aan de H. Maagd en op het hoogaltaar prijkte een mirakuleus Mariabeeld (9).Toen in 1156 de machtiging bekomen werd om te Hulsterloo de kerkelijke diensten te verrichten en te begraven, was het mirakuleus beeld van O.L.V. sedert vijftig jaar ter plaats aanwezig. Deze omstandigheid zal niet weinig bijgedragen hebben om de inrichting van den kerkelijken dienst te Hulserloo te bespoedigen.Want de tegenwoordigheid van het mirakuleuze beeld herschiep dat vroeger verlaten oord in eene druk bezochte bedevaartplaats. Vôôr 1580, toen het Mariabeeld zich nog ter plaats bevond, werd de oorsprong der bedevaart in het latijn geboekt door den Eerw. Heer Kanunnik Jan Meeusens (9), die in de abdij te Drongen in 1603

---

(7) Deze teekening staat op den kant der kaart n. 726 afkomstig van de Sint-Pieters abdij bij Gent, waarop de polder van Kieldrecht verbeeld is.

(8) Id autem sacellum habebat chorum divae Virgini sacrum ac in summo altari sculpturam illam miraculosam divae Virginis; habebat et sacella lateralia exstantia ab utraque parte, altare unum D. Livini, aliud ignoro; et navim ecclesiae; eratque ecclesia per modum crucis; habebat et turrim et caemeteruim. «Chronc. Trunchin ad ann. 1850. De Smet p. 665.

(9) Is. Teirlinck, «De Toponomie van den Reinaert» bl. 95, 2e kolom, 2e noot zegt dat De Potter en Broeckaert Meeusens schrijven, maar dat men bij De Smet («Corp. chron. Flandr.») meermaals Meensens aantreft. Ik heb in het hs. de plaatsen nagezien waar de naam voorkomt, maar nergens is de lezing duidelijk. Dat er niet eenmaal een diaeritisch teeken staat waarmede men destijds gewoon was u̧ van n te onderscheiden bewijst niets, want dat teeken ontbreekt ook gewoonlijk daar waar ongetwijfeld u moet gelezen worden. In twee stukken van het handschriftelijk aanhangsel (f° 13r en f° 28v) staat de naam geschreven met dubbele s in het midden. Zou dit niet bewijzen dat de schrijver den naam met u heeft willen schrijven ? Of zou hij nutteloos na n eene dubbele s geschreven hebben?

In het schepenenboek van Gent (1301-1795) staat een Jan Meeusins vijfmaal als schepen vermeld, en telkens is de naam duidelijk met u geschreven. In het hs. der kroniek van Drongen staat op den rand onder het jaar 1548: Ioannes Meeu-(?) sens, twaalfde schepen der eerste bank. Dat strookt bijna met den tekst van het schepenenboek. Men ziet hieruit dat Meeu-

overleed. Hulsterloo was hem persoonlijk bekend,daar hij er met de bediening van hofmeester was belast geweest.

Ziehier de vertaling van zijn verhaal, waarvan een afschrift bewaard is in een oud register (nr XXI, bl. 161) van het archief der abdij te Drongen (10). Ik geef den oorspronkelijken tekst weer in zijn ongekunstelden schrijftrant.

« De H. Maria, die bezocht wordt te Hulsterloo, werd eertijds vereerd in het klooster van Terenburg (11), waar zij stond in eene kapel, in welke een kloosterling van Terenburg, zoon van een zekeren heer ... (12) lange jaren gewoon was geweest het beeld te

---

sins en Meeusens dezelfde naam zijn. Deze bloote vermelding van Ioannes Meeusens als schepen der eerste bank van Gent, is slechts hierdoor verklaarbaar dat hij een bloedverwant,misschien de vader was van den gelijknamigen Drongenheer, die toen 22 jaar oud was. In alle geval kan er geen spraak zijn van denzelfden persoon.

(10) In de gedrukte kroniek van Drongen, die eindigt in Augustus 1640, vindt men bij het jaar 1580 hetzelfde verhaal van Meeusens in een lange voetnoot. — Edoch deze tekst strookt niet volkomen met dezen dien wij hierboven vertalen, alhoewel tusschen beide geen verschil van belang bestaat. De gedrukte tekst schijnt een verbeterde tekst te zijn. Van waar hij komt weet ik niet. In de handschriftelijke kroniek van Drongen is dat verhaal niet te vinden noch onder het jaar 1580 noch in het aanhangsel. Zou Meeusens' verhaal soms op een los blad gestaan hebben dat verloren ging, zooals er nu nog twee losse beschreven bladen in het handschrift der kroniek van Drongen zitten? Hetzelfde verhaal bevindt zich ook in vrijere vertaling in het werkje van den Eerw. H. Martinus Steyt, Norbertijn van Drongen, betiteld «Het Leven ende Miraekelen van de Heylige en glorieuse Martelaeren Basinus ende Gerulphus en de H. Maget Aldegondis (Gent, 1658, 1761 en 1813). Een kort aanhangsel handelt over het wonderbaar Mariabeeld.

(11) Terenburg = Térouane in fransch Vlaanderen bij St-Omaar. Steyt schrijft: «Terrenborgt ofte Teroanen». Bij Pierre d'Oudegherst, «Chroniques et annales de Flandre», vindt men op f. 1v Theerenburch. — Men leest driemaal «Theremborgh» in het «Cartulaire de Louis de Male», uitgegeven door graaf de Limburg-Stirum, t. II p. 198, n° 935. De vorm «Terenburg» is door mij verkozen als meer overeenstemmend met de huidige spelling.

(12) Steyt schrijft hier: zone van Mynheer Van Heyghen. In 't hs. staat: D. Aiguensis. — J. J. De Smet heeft gedrukt: «domini Angiensis». Is deze laatste lezing juist, dan zou men

bezoeken, en hij werd bisschop. Bisschop der Morinen geworden liet hij na het beeld te bezoeken, en de H. Maagd wilde daar niet langer geplaatst zijn, en naderhand op het feest van Sinxen zag men het beeld staan op den muur der Kerk, naar het oosten gekeerd. Toen kwamen twee witte duiven uit het oosten met wierook aangevlogen, zoodat allen meenden dat de stad vol vuur was door dien wierook. Dan werd het beeld opnieuw teruggebracht in de oude kapel, en den volgenden morgen zag men het weer staan op denzelfden muur.Toen werd een openbaar bevel door een trompetter afgekondigd, en eene plechtige processie ingericht door den bisschop der plaats, waarin allen, die omtrent vijftien jaar oud (13) waren, verschenen en hetzelfde beeld der H. Maagd eerbiedig omdroegen zijnde met ljinwaad bekleed, blootsvoets en nuchter; en zij baden vuriglijk God en de Maagd (14) dat zij door een teeken zou willen bekend maken waar zij wilde geplaatst en vereerd worden. Toen vraagde een blind priester dat men hem zou willen leiden naar de plaats waar het beeld der H. Maagd stond. Daar gekomen verzoekt hij dat men zijne hand op het aangezicht van het beeld zou leggen; toen hij ze er op gelegd had, nam hij eenen doek en wreef hem tegen het beeld, en daarna wreef hij zijn oogen met den doek, die het beeld der H. Maagd aangeraakt had, en aanstonds begon hij te zien. Dat was het eerste wonder dat men door dit beeld zag verkrijgen. De priester

---

misschien mogen vertalen: heer van Ingen, verkorting van Edingen, in het latijn «Angia».

(13) «omnes qui quindecim annorum plus vel minus erant». Bij De Smet: «omnis quindecim annos natus et supra».Deze lezing lag Steyt voor, die vertaalt: «een ieder die vijftien jaeren oud en daer over waeren». De zinbouw van af: «Toen werd een openbaar bevel» tot aan «nuchter» is in den tekst van De Smet in een logischer verband gesteld, dat men ook terugvindt in de vertaling van Steyt. Het schijnt dus wel dat er vôôr 1658 twee verschillende recensies van Meeusens' verhaal bestonden.

(14) Het gevraagde mirakuleus teeken kon eigenlijk slechts door God uitgewerkt worden; Maria kon alleen tusschenkomen als voorspreekster. Bij De Smet en Steyt wordt het teeken alleen verzocht van God. Hier ziet men ook dat de handschriftelijk bewaarde tekst een oudere lezing bevat dan de verbeterde tekst vrij vertaald door Steyt en gedrukt door De Smet.

die het gezicht terugbekomen had, nam toen het beeld, en droeg het naar Kortrijk, gevolgd door den bisschop en al het volk, naar aanwijzing der twee genoemde duiven waar zij ook vlogen; en bijna altijd vergezellende (15) tot op de plaats waar de H. Maagd wilde rusten, gingen zij van Kortrijk naar Groenendaal, en de abdis of overste der plaats en de priester droegen het beeld naar Sint-Pieters bij Gent, en van daar naar Sint-Baafs (16). En van daar werd het beeld weder overgebracht naar Baudeloo, van daar naar Saleghem, en de graaf van Vlaanderen verbleef toen in Baudeloo en ter Clusen, en toen zij gekomen waren te Saleghem, vlogen zij steeds verder. (17) De graaf was aanwezig met geheel zijn gevolg, en zoo groot was aldaar de toeloop des volks, dat er geen spijs gevonden werd om eene zoo groote menigte te voeden, zoodat men van stad tot stad zenden moest om spijs en drank aan te schaffen (18). Dan beval de graaf dat alwie vijftien jaar oud was en daarboven, het beeld der H. Maagd zou vergezellen in lijnwaad en blootsvoets, zoover die twee witte duiven met wierook zouden vliegen. Toen vlogen zij naar eene woestijn op eenen boom, waar zij met hunne nagels krabbende, aldaar een nest maakten, en het beeld werd gesteld op de plaats die nu nog Hulsterloo heet. De priester, die het gezicht bekomen had, woonde daar als kluizenaar vele dagen, namelijk vijftig jaar, eer een klooster gebouwd werd, en verschillende kluizenaars woonden daar achtereenvolgens, den eeredienst aan de H. Maagd bewijzend». Dit verhaal is gevolgd van deze aanmerking: «Dat schreef Frater Joannes Meeusens, die de laatste hofmeester was in Hulsterloo vôôr de nederlandsche beroerten». (19)

(15) Dit is gezegd niet van het volk maar van de twee duiven, zooals blijkt uit het latijn «secutae».

(16) De tekst van De Smet voegt er bij: «en de genoemde duiven vlogen altijd voorop».

(17) Bij De Smet: Daar was de graaf aanwezig ,enz.

(18) Bij De Smet volgt hier: «en weinig gevonden zijnde, leed men grooten honger». Hetzelfde ontbreekt ook bij Steyt.

(19) Volgens de kroniek van Drongen begonnen de beroerten der beeldstormerij in 1566 eerst in den omtrek van Ieper en kort daarna heel België door. Te Gent begonnen zij den 23 Augustus. Een hofmeester van Hulsterloo, Aegidius Van der Hoeven stierf den 27 Maart 1566. Meeusens zal aanstonds daarna benoemd zijn geweest.

Beoordeeling der legende. — Welke mag de geschiedkundige waarde zijn van het door Meeusens geboekte verhaal ? Deze vraag is moeilijk te beantwoorden, daar alles afhangt van de geloofwaardigheid der bronnen, waaruit de schrijver geput heeft. Misschien heeft hij de bijzonderheden van zijn verhaal gevonden in het oude archief van Hulsterloo vôôr den inval der beeldstormers. Wij weten immers uit een inventaris in 1573 door een hofmeester van Hulsterloo opgemaakt, dat vele schriften der bibliotheek door kwaadwilligen en ketters verscheurd waren. Misschien steunt het verhaal alleen op de volksoverlevering,die voorheen nooit geboekt werd. Misschien ook zijn schriftelijke en mondelijksche overleveringen tot een verhaal samengesmolten. Wij kunnen het niet verder brengen dan deze drie gissingen, en daar dus de mogelijkheid niet uitgesloten is dat Meeusens verhaalt naar schriftelijke bronnen van lateren tijd of naar eene gelijktijdige volksoverlevering, mogen wij de door hem geboekte gegevens niet zonder voorbehoud aanvaarden. Immers, zooals uit het vervolg van dit opstel nog eens blijken zal, kan eene onjuiste volksoverlevering ontstaan in jongere tijden, nadat de oude echte overlevering met den loop der eeuwen in vergetelheid is geraakt.

Dat is gezegd «a priori». Als wij het verhaal van nabij beschouwen komen wij tot het besluit dat het in zijn onderhavigen vorm niet uit de eerste tijden der bedevaart kan voortkomen. Immers wij vernemen er in dat het klooster te Hulsterloo gebouwd werd «vijftig» jaar na het overbrengen van het Mariabeeld. Daar de vergunning om de kerkelijke diensten ter plaats te verrichten van 1156 dagteekent, werd het beeld dus overgebracht in 1106.

Nu, in dat jaar bestond er nog geen klooster te Groenendaal, en de abdij aldaar gesticht in 1343, was 'n klooster van reguliere kanunniken, niet van vrouwen zooals Meeusens verhaal veronderstelt. Het kan dus niet volgens de oudste en echte overlevering zijn dat het beeld door de abdis van Groenendaal naar de St-Pietersabdij bij Gent gedragen werd. Frans De Potter zal deze onmogelijkheid ingezien hebben; want bij hem leest men Groeninghe in plaats van Groenen-

daal (20). Deze willekeurige tekstwijziging ruimt toch niet alle moeilijkheid uit den weg; want de vrouwenabdij van Groeninghe bestond nog niet in 1106; slechts in 1285 werd zij daar overgebracht uit het dorp Marke, waar zij in 1238 gesticht werd. Het verhaal door Meeusens geboekt behoort dus noodzakelijk tot een tijd waarin men geen versch geheugen meer had van de stichting der abdij van Groenendaal. Dus moet het verhaal zijn huidigen vorm slechts verkregen hebben een ruim aantal jaren na de stichting van het brabantsch klooster in 1343. Hieruit volgt nochtans niet dat de heele geschiedenis van het ontstaan der bedevaart van Hulsterloo als een louter verzinsel moet verworpen worden. Het oude verhaal kon in den loop der tijden door bijkomende omstandigheden eenige wijziging ondergaan, die niet alle geloofwaardigheid aan het geheel ontneemt.

Geschiedkundige gronden. — Wat de oudheid der bedevaert betreft, wij hebben eene oorkonde van graaf Lodewijk van Male van het jaar 1351, waaruit wij vernemen dat de kapel van Hulsterloo destijds zeer bezocht werd. Immers op 18 December 1351 vinden wij in zijn oorkondenboek deze samenvatting: «Lettren dat min here neimt in ziin sauvegarde den mester (sic) van Hulsterloe, sine mesniede ende al siin goet, om dat de capelle van Hulsterloe staet up den cant van den lande ende int ghesceet van vele baillien, ende vele versocht es. — Ghegeven te Hulst den XVIIJ dach van December, jnt jaar L» (21). Dat de kapel veel bezocht werd kan slechts verklaard worden door de vermaardheid der bedevaart. Hulsterloo, vroeger «een der meeste wildernessen» had later ook niets dat bezoekers kon aantrekken behalve het beeld van O. L. V. waarvan reeds uitdrukkelijk spraak is in oudere oorkonden,die

---

(20) In de omvangrijke «Geschiedenis der gemeenten van Oost-Vlaanderen» is Meeusens verhaal vertaald waar De Potter over Hulsterloo handelt. — Zie de geschiedenis van Kieldrecht, bl. 38.

(21) «Cartulaire de Louis de Male», tome I, p. 368. — In de aanteekeningen op Kiliaens «Etymologicum teutonicae linguae» door Gerardus Hasseltus (Utrecht 1777) wordt opgemerkt dat «versoecken» ook den zin heeft van «bezoeken». — «Mesniede» beteekent «personeel».

het grafelijk getuigenis van 1351 verklaren en staven.

De strafbedevaarten. — Het was een gebruik in de middeleeuwen dat de rechtbanken de schuldigen niet zelden straften tot bedevaarten naar meer of min afgelegen oorden volgens de zwaarte van het misdrijf. Nu, luidens oorkonden stammende uit de XIIIe en XIVe eeuw was Hulsterloo als strafbedevaart bekend te Aalst, te Audenaarde, te Gent en te Ieper. In de rekeningen van 1326 - 1327 der laatst genoemde stad staan drie veroordeelingen vermeld tot eene geldboet en eene bedevaart naar Hulsterloo (23). Hier kan onmogelijk gedacht zijn aan Hulsterloo bij Damme, waar nog in de XVIIe eeuw eene kapel te zien was; immers, deze bedevaart was te weinig bekend om zonder nadere bepaling aangeduid te kunnen worden (24). O. L. V. van Hulsterloo staat ook vermeld op eene lijst van strafbedevaarten uit het jaar 1338 berustende in het archief der stad Audenaarde (25). In het stadsarchief van Gent heb ik de strafbedevaart

---

(22) Deze gerechtelijke bedevaarten zijn bij ons waarschijnlijk in het begin der XIIIe eeuw opgekomen, daar men ze tegen het einde dier eeuw vermeldt vindt als eene reeds van oud dagteekenende gewoonte. Zie L ab Utrecht Dresselhuis, «Specimen historico-juridicum de poena peregrinationis sacrae medio aevo in Neerlandia usitata». Goes 1851, bl. 8. — Ik heb dit werk niet kunnen raadplegen en verlaat mij hier op J. A. F. Kronenburg, C. SS. R. «Maria's Heerlijkheid in Nederland» IV, 153. Dat deze bedevaarten aan soms zeer weinig stichtende personen door de burgerlijke rechters opgelegd aanleiding moesten geven tot misbruiken is licht te begrijpen. In 1618 werden zij uit onze strafwetten geweerd door de aartshertogen Albrecht en Isabella.

(23) Ibid. bl. 108.

(24) Is. Teirlinck. «De Toponomie van den Reinaert» (uitgaaf der Vlaamsche Academie), Gent 1910-12, bl. 100.

(25) Van Lerberghe en Ronsse. «Audenaerdsche Mengelingen» I (1845) bl. 130. Men leest er: T'onser Vrouwen t'Ulsterloe op XII lib. par.» In plaats van ponden moet men hier zeker schellingen lezen, want dat is ook de afkoopprijs van de bedevaart T'Onser Vrauwen t'Ardenborch. Deze bedevaart,die later ontstaan is dan die van Hulsterloo, komt in de Audenaardsche lijst achteraan en is er van gescheiden door vier andere bedevaarten. Er moet te Audenaerde nog eene andere lijst bestaan hebben, want in de «Audenaerdsche Mengelingen» I, bl. 132 noemt men nog negen andere bedevaarten vermeld in verzoeningsakten van de volgende jaren.

van Hulsterloo vermeld gevonden in een vonnis ingeschreven in het oudste bewaarde soundinc-bouc» (1350-51) (26). Waren oudere registers van dat slag voorhanden in Gent, wij zouden gewis hooger kunnen opklimmen.

Het gentsche stadsarchief bezit drie lijsten van strafbedevaarten in drie verschillende registers.

Een dezer lijsten bij Cannaërt (Het oude strafrecht in Vlaanderen, 3e uitgaaf),afgedrukt als staande in den «Witten-bouc C», f° 10, bevindt zich werkelijk in den «Gheluwen-bouc» f° 10. In den «Witten-bouc» staat de lijst op f° 218v. Het einde der lijst is in beide boeken verschillend. In plaats van de vier laatste bedevaarten aangegeven in den «Gheluwen-bouc», staan er slechts drie en gansch verschillende in den «Witten-bouc». In een derde register betiteld «Diversche Privilegien» vindt men deze zeven bedevaarten vereenigd, waaruit men moet besluiten dat het einde van deze derde lijst jonger is dan het einde der twee voorgenoemde. Evenwel is het grootste gedeelte dezer derde lijst van het begin tot aan: «Te Sente Stevens up te Dunouwe», enz., van ouderen datum dan de twee andere lijsten. Deze zijn elk het werk van eene en dezelfde hand. Integendeel de lijst bevat in het register «Diversche Privilegien» is van eene en dezelfde hand in haar grootste gedeelte zooeven bepaald aangeduid, behalve eenige bedevaarten die hier en daar op den boven- en onderrand bijgevoegd werden. In het overige gedeelte kan men drie verschillende handen erkennen. De hand, die het eerste gedeelte der bedevaartlijst op f° 1 «recto» en «verso» schreef, is dezelfde die op f° 2r en vg. de Keure van 1296 overgeschreven heeft. Het eerste gedeelte der bedevaartlijst zal dus even als de keure geboekt zijn in of na 1296 .Maar dat eerste deel moet een afschrift zijn van een oudere lijst. Immers het tweede gedeelte, dat van verschillende handen voortkomt, vangt aan met de bedevaart «T'ons. vrauwe te miren

---

(26) «Jan de mersman sal doen syne peregrinage tonser vrouwen te hulsterloe ende mergriet jan goedhals wyf sal doen haer peregrinage tsente hoedolfs in den brouc over dmesgryp van dmessegghen dat sy mesgrepen ende messeiden up mallinc ander... Soendincbouc 1350-51 f° 135r .

ten rodenberghe». Hiermede is O. L. V. van Aardenburg in Zeeuwsch Vlaanderen bedoeld. Volgens Meyerus begon zij hare mirakelen te doen in 1273, en dat zij spoedig ook buiten Vlaanderen bekend werd,blijkt uit een diploma van Edward I van Engeland, gegeven den 13 november 1296, waarin de koning onder meer zegt: «wij zijn vervuld van liefde voor de stad Aardenburg, waar de glorieuse Maagd met waardige eer verheerlijkt wordt» (27). Indien deze bedevaartplaats even dicht bij Gent gelegen als die van Hulsterloo — beide waren met vijf schellingen af te koopen — indien zulke bedevaart niet vermeld werd in eene gentsche lijst in of kort na 1296 geschreven, dan was het wel eenvoudig omdat Aardenburg nog niet vermeld was in de oudere lijst die den afschrijver voorlag. — Hieruit volgt natuurlijk niet dat alle bedevaarten in het tweede gedeelte der lijst vermeld later ontstaan zijn; want plaatsen in ver afgelegen oorden konden natuurlijk veel langer te Gent onbekend blijven dan bedevaartplaatsen in het graafschap van Vlaanderen. Als wij nu opmerken dat de bedevaart naar O. L. V. van Halle, die dagteekent van het jaar 1285,op de vierde plaats komt na die van Aardenburg, waar reeds in 1273 mirakelen geschiedden, dan zullen wij beseffen wat belang het heeft dat Hulsterloo in het oudste deel der gentsche strafbedevaartlijst vermeld staat,en Aardenburg slechts op de tiende plaats volgt. Wij mogen dus veilig besluiten dat het eerste deel der gentsche lijst een afschrift is eener oudere lijst die voor 1296 in gebruik was.

---

(27) Het stuk is eigenlijk een brief van Edward I aan zijne baljuws en zeelieden. Om zijn eerbied voor O. L. V. van Aardenburg spoort hij zijne kooplieden aan deze stad met hunnen handel te begunstigen en geeft haar dezelfde voorrechten als aan Brugge. De brief is afgedrukt bij Kluit. «Historia eritica comitatus Hollandiae et Zelandiae». Middelburg 1782. II, 2, bl. 982. Het oorspronkelijk stuk bevindt zich in het Aardenburgsch Archief.

(28) J. Meyerus. «Commentarii sive Annales rerum flandricarum».

Een brief van Joannes de Wasonia, bisschop van Doornijk over de oprichting van het kapittel van Aardenburg, geschreven in 1269 gewaagt van de vele mirakelen die bij het mirakuleus beeld geschiedden. Miraeus. «Op. diplomat. et histor.». Leuven 1723, II, 877.

Eene andere beschouwing leidt ongeveer tot denzelfden uitslag. Het tweede deel der bedevaartlijst in het gentsch «Privilegien - bouck» bevat, vangt aan met de bedevaart van Rodenburg. Dat is de oudere naam der stad Aardenburg. De nieuwere naam is reeds betuigd in 1201; maar daarom was de oudere niet aanstonds in onbruik geraakt. Beide namen komen als bij afwisseling voor van 1201 tot 1268 in de oorkonden van Aardenburg bewaard. Dan verdwijnt de oudere naam,ofschoon destedelijke regeering tot in 1522 en wellicht nog later gebruikt maakte van een zegel met den naam «Rodenburch» (29). Buiten de stad kan de oudere naam wel wat langer in voege zijn gebleven. In het testament van Margareta, gravin van Vlaanderen en van Henegouw, dagteekenend van 1273, vindt men nog beide vormen op twee verschillende plaatsen (30). Maar in het oorkondenboek van Lodewijk van Male, komt de nieuwere naam op veertien plaatsen voor in stukken van 1348 tot 1358, terwijl de naam «Rodenburg» in de alphabetische lijst der plaatsnamen geenszins vermeld wordt. Insgelijks in de oudste gedrukte stadsrekeningen van Gent (1280 - 1336) vindt men van af 1305 negen en dertigmaal «Erdenborgh en «Erdenbo(u)rch) (31). «Rodenburg» is niet meer in gebruik als stadsnaam, en men treft hem in genoemde rekeningen slechts tweemaal aan in den familienaam «van Rodenburg».

Uit de aanwezigheid van den ouderen naam «Rodenburg» in 't tweede gedeelte der gentsche strafbedevaartlijst mag men gerust besluiten dat dit tweede deel er vôôr 1305 bijgevoegd werd, en dat bij gevolg het eerste gedeelte, waarin Hulsterloo vermeld is,dagteekent uit de XIIIe eeuw.

Bij gebrek aan bewijsstukken kunnen wij den ouderdom der oorspronkelijke lijst niet nader bepalen.

---

(29) J. ab Utrecht Dresselhuis. «Oud Aardenburg en deszelfs handel in het begin der XIVe eeuw» (Nieuwe Werken van de maatschappij der nederlandsche letterkunde te Leiden, VIe deel, 1844), bl. 44.

(30) «Inventaire sommaire des archives départementales antérieures à 1790». Nord. Archives civiles. Série B t. I, 1e p. p. 309 1e et 2e col.

(31) J. Vuylsteke. «Gentsche stads- en Baljuwsrekeningen». Gent 1900.

Ik zal enkel doen opmerken dat de melding der bedevaart «te sente fransoys tassise» ons schijnt te verhinderen het stuk te dagteekenen van vôôr 1226. Immers de H. Franciscus van Assisië stierf in dat jaar, en werd twee jaar later door Paus Gregorius IX heiligverklaard. Ik veronderstel dat de melding van de bedevaart naar Assisië tot den oorspronkelijken tekst der lijst behoort; was hier eene inlassching van lateren tijd, dan zouden wij aan de lijst een hoogeren ouderdom mogen toeschrijven; doch voor deze bewering is geen grond aanwezig. Houden wij ons voldaan met de vaststelling dat O. L. V. van Hulsterloo te Gent bekend was ten minste in de tweede helft der dertiende eeuw (32).

(Wordt vervolgd.)

(32) De gentsche strafbedevaartlijst is niet zonder belang voor de geschiedenis der overige bedevaarten die er in vermeld zijn, om de hoogere oudheid waarvan zij somtijds de eenige getuige is. Een voorbeeld. Volgens inlichtingen mij zeer welwillend verstrekt door den Z. E. H. G. D'Hoore, J. C. D., Pastoor te Ruysselede (bij Thielt), en waarvoor ik hier mijnen dank betuig, bevat het archief der kerk eenen omzendbrief door Pastoor Franssens (1646-1679) aan zijne parochianen gericht en waarin deze verklaart dat volgens «overgebleven bescheeden ende notities... en andere teekens» de bedevaart tot O. L. V. van Ruysselede sedert twee honderd jaar of meer bestond. Daar deze bedevaart vermeld is in het eerste gedeelte der gentsche lijst mag men verzekeren dat Ruysselede als strafbedevaart reeds voor 1300 bekend was.

De gentsche bedevaartlijst vermeldt hoofdzakelijk uitheemsche plaatsen. In het eerste gedeelte treft men slechts de volgende bedevaarten aan die tot het tegenwoordig België behooren: T'Seeghes Kerst bi Ghendt. Te Doornike. T'ons. Vrauwe te Ruuslede. Te Sente Daniels up Bervelt. T'ons. Vrauwe te Ghottem. T'Ons. Vrauwe te Hulsterloe.

Overzicht der tijdschriften.

We merken op als belangrijke bijdragen in het tweede «Pogen»-nummer een fragment uit «En als de ster bleef stille staan», mirakelspel door Felix Timmermans en Eduard Veterman. De breugheliaansche Pallieter van Het kindeke Jezus in Vlaanderen viert zich hier uit in pracht van kleuren en in zijn materialisme-op-'t-nipje af tegenover heilige zaken. We verwachten dringend het geheel. Verderop hooren we Wies Moens tegen «De Stem» over de nieuwe lyriek. Wies Moens laboreert hier blijkbaar aan enkele kortzichtigheden.
Hij vergeet dat voor de huidige prosodie die we hebben van de humanisten,het onderscheid tusschen gedicht en proza even duidelijk was als tusschen ongebonden en gebonden stijl. Ook de Hebreeuwen die de psalmen dichtten, waaraan Wies Moens zoo veel te danken heeft, hadden hun prosodie, en een strenge. Die voelt Wies Moens niet in den latijnschen tekst maar de psalmen zijn niet in het latijn geschreven... Niemand heeft ooit betwist dat men poëzie in prozavorm kan schrijven maar waar haalt het W. M. zulk proza vers te willen noemen? Dirk Coster beweert niet dat er buiten het vers om geen poëzie geschreven wordt, hij beweert alleen dat tot de essentie van het «vers» of «gedicht» de prosodie behoort. Dat is totaal iets anders. Heel het antwoord van «Pogen» steunt op een groteske verwarring der begrippen poëzie en vers. Men kan in een prosodisch vers wat schrijvelen dat langs geen kanten gelijkt op poëzie, maar dat kan men immers nog beter in een vrij vers. Het zou dus al te bar zijn om zoo'n reden het prosodisch vers als verderfelijk te verwerpen, wil men dan ook maar even historisch achteruitkijken op eeuwen Nederlandsche Literatuur.

Terwijl ik dat doe denk ik vooreerst aan Vondel en herinner mij de zeer interessante feestrede door Dr J. F. M. Sterck uitgesproken in de Vlaamsche Academie en in dezer Verslagen en Mededelingen verschenen. In vlugge, klare lijn teekent de feestredenaar «De ontwikkeling van Vondel's karakter». Blijde kindejaren te Keulen. Over de jongelings- en mannenjaren beweert Dr Sterck tegen twee biografen, Haspels en Leendertz, in: «De jonge Joost was blijmoedig en tevreden, dankbaar voor zijn huiselijk geluk, gevoelig voor al het schoone van Gods rijke natuur, mede opgaande in het godsdienstig leven van zijn doopsgezinde broeders en zusters, vol belangstelling voor den bloei van zijn nieuwe vaderstad en getroffen door elke groote gebeurtenis in stad en land.

« Toetst men Vondels karakter aan de moderne wetenschap der psychologie volgens Heymans e.a. dan blijkt hij evenals de meeste groote mannen zeer zuiver een psychologische type weer te geven en te behooren tot de soort, waaronder ook de meeste der genieën te brengen zijn, namelijk dat der gepassionneerden (onnoodig is het zeker te zeggen, dat dit met

passie in den lageren zin niets te maken heeft). De besten uit dezen groep der hartstochtelijken kenmerken zich door een bijzonder eerlijk zich geven zooals zij zijn, in sterk meelijden met de onschuldigen en verwoedheid tegen hen die zij schuldig achten. Zij zijn het type van den mensch in dienst van het idee, hebbend een zeer sterke neiging om slechts één motief tegelijk te maken tot hun levensmotief. Zoo zien wij Vondel met een steeds toenemende verfijning van zijn gemoedsleven eerst opgaan in levenslust en natuurgeluk, dan ondergaan in sombere vroomheid, dan vol haat, dan hoogmoedig zich verheffen op zijn kennis, dan geniaal omhoog gaan in hooger liefde en ootmoed.»

Een der zwakste gedichten van Wies Moens, vonden wij onder titel «Tobbogan» in het Februarinummer van «De Beiaard» dat voor 't overige een puike studie van Bernard Verhoeven bevat over «De zielegang van Henriette Roland Holst», de «groote hedendaagsche figuur van dualisme, met haar gevoel van profetische eigenwaarde en haar apologie van de verscheurdheid.»

Ook merkwaardig is in «De Stem» van Januari ll. E. I. E. de schrijfster der «brieven eener vrouw» die het heeft over het laatste boek van Jac. Van Looy: «Jaap».

Het valt, — als alle vervolgen, — aanvankelijk tegen.

Men kan niet anders doen dan het eerlijk erkennen : — gaat men «Jaap» lezen in het gevoel van afwachtende bewondering dat nu eenmaal door «Jaapje» is opgeroepen, dan kan dit nieuwe boek slechts als een lichte desillusie aandoen. Alleen zouden wij willen onderstellen: deze teleurstelling ontstaat «niet» door het talent van den schrijver dat thans beginnen zou te kort te schieten, tot herhalingen te vervallen, enz., — integendeel: ook in «Jaap» handhaaft het zich in zijn rustige zuiverheid en telkens glanst het weer op. Deze teleurstelling ontstaat waarschijnlijk eenvoudig door den aard van het onderwerp. Jac. Van Looy blijft dezelfde kroniekschrijver van zijn eigen leven, trouw, precies, geheel weggeleefd in het leven dat hij beschrijft, in den Jaap dien hij was, alles ziend met Jaaps oogen, alle indrukken vertolkend, door middel van zijn kleine gedachtetjes, «maar Jaap is nu Jaapje niet meer». In datzelfde nummer ontmoeten we Daan Boens die sinds de oorlogsgedichten evolueerde tot de moderne techniek en uitpakt met «verzen van geluk».

Op het oogenblik dat ik dit schrijf is mij het tweede nummer van «Tooneelgids» nog niet toegekomen. Ik moet mij dus beperken tot het relaas van dat ander nieuw vlaamsch tijdschrift dat wij steeds blijven aanbevelen, «Boekengids».

Dit tweede nummer zet in met een, «recensie» noemt het Persijn zelf, over Th. Van Tichelen's «St-Paulus», bladzijden die tot op heden alleen Persijn kan schrijven in Vlaanderen. Na de uitvoerige recensie van G. Brom in «De Beiaard», Januarinummer, mogen we nu zeggen dat over dit beste Vlaamsch boek der laatste jaren een Vlaming ook degelijkst en schitterendst heeft geschreven. En dan volgen niet minder dan 127 boekbesprekingen! Een schat van bibliografische documentatie.

G. W.

GOEDE VRIJDAG. (1)

door Hilarion Thans O. F. M.

Proloog.

Weer naderde een tijd van boeten,
weer donkerden dagen van rouw.
Komt, en knielt aan Jezus' voeten,
aan de voeten der Smartenvrouw.

In meêlij gedenkt hoe zij leden,
voor aller, voor onze schuld.
Volgt ten rooden Heuvel hun schreden,
waar àl is volbracht en vervuld.

De Joden, ze huilden, de blinden :
« Zijn bloed kome neer op ons hoofd! »
In dat Bloed zullen wij redding vinden
die in zijn Liefde hebben geloofd.

* * *

Wat had de Heer zijn volk misdaan
dat zij Hem haatten totterdood?
Hij die hun liefde en waarheid bood,
en wondren zaaide langs zijn baan!

Hun woede en ondank was zijn loon.
Hun Koning hebben zij verguisd,
geboeid, gegeeseld en gekruist,
den Zoon des Menschen, Godes Zoon.

* * *

---

(1) *Passiespel voor Patronaattooneel, naar opgave van E. H. B. Claessens, kapelaan te Maeseyck.*

Maar wij, de door zijn dood verlosten,
om 't bloed, de tranen die Hem kostten
ons zielen, zóó door Hem bemind,
zijn Passie willen wij beschouwen
in dank, in liefdevol berouwen ;
ach! wezen wij van die getrouwen,
bij wie zijn doodsangst deernis vindt!

* * *

Heer Jezus! om uw bitter lijden,
dat ons van doodsschuld kwam bevrijden,
zal elk van ons de zonde mijden :
zij was uw eenige beul, o Heer!
En stonden we eenmaal bij de wreeden,
die striemden geesels om uw leden, —
we weenen om dit droef verleden :
U smaden doen we nimmermeer!

EERSTE BEDRIJF.

KOOR.

Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?.... Quaeremus eum tecum!

Gij, die der vrouwen schoonste zijt
hoe laat ge 't hoofd zoo treurend hangen?
Waarom die tranen op uw wangen?
Is dan geen troost voor wat ge lijdt?

Het zwaard, voorspeld door Simeon
wordt dieper in uw hart gedreven....
Waar ging Hij heen, uw licht, uw leven,
uw liefste Zoon, uw zielezon?

Waar schuilt Hij nu, waar doolt Hij nu,
Lam, dat verwoede wolven jagen?
O Moeder, wil uw leed ons klagen :
uw Jezus zoeken wij met u.

EERSTE TOONEEL.

MARIA, SALOME, MARIA CLEOPHAE, MAGDALENA.

MAGDALENA: (aan het raam. Naar vòren komend.)

Wel spoeden in de verte lieden heen —
mannen en vrouwen, knapen, wapenknechten —
doch niemand slaat den hoek om naar dit huis.
Joannes komt niet!

SALOME:

Waar toch mag hij blijven?
Het was de vierde wake toen hij, even,
hier aanliep, en ons sprak van wat in 't Hofke
voorviel, en van de rechtsspraak in 't paleis
van Kaïphas...

MAGDALENA:

De vierde wake! En nu,
het derde daguur is sinds lang voorbij!

SALOME:

O God! wat gaat er om?

MARIA CLEOPHAE:

Ik vrees het ergste!

SALOME:

Hij zei toch stellig van hier weer te komen,
zoodra hij zeker wist wat met den Heer
gebeuren zou. Waar toeft hij nu zoo lang?

MAGDALENA:

Moeder, ik draag deze onrust langer niet!
Terwijl we in werkelooze vrees hier wachten,
wie weet wat onheil over Jezus kwam!
Zijn vijanden zijn razend! Zwoeren zij
zijn dood niet sedert lang? Stond het niet vast,
sinds Hij mijn broeder uit de dooden wekte —
waarom Hem velen uit de Joden volgden —

«dat één man sterven zou voor heel de natie»
Alleen de vrees voor 't volk heeft hen weerhouden!

SALOME:

Licht is iets onherroepelijks in gang
dat ons Joannes niet durft melden?...

MARIA CLEOPHAE:

Hoort!
Heel in de verte schalt verward rumoer!
Zijt allen stil!...

(Een pooze):

MAGDALENA: (tot Maria.)

Och! moeder, laat me gaan!
Ik loop tot aan 't paleis der opperpriesters,
hoor de portierster uit; of spreek een vrouw aan
op straat. Wellicht kom ik Joannes tegen.
Als we maar weten waar de Meester bleef!
Dra ben ik weer, vertel U wat ik hoorde.
De vreeselijkste waarheid is toch beter
dan deze onzekerheid!

MARIA:

Bedaar, mijn dochter!
Joannes kan alle oogenblikken komen.
Hij vroeg ons hem te wachten hier in huis:
en wij beloofden het.

SALOME:

Maar zoo hij zelf
zijn woord vergat? Hij snelde heen, uitzinnig
van kommer en gejaagdheid!

MAGDALENA: (tot Maria, smeekend.)

Laat me gaan!

MARIA:

Joannes komt. Hij weet hoe wij hem wachten!

MARIA CLEOPHAE: (na een kleine pooze.)

Nooit kende ik langer, troosteloozer morgen!

SALOME:

Nooit waakte ik droever, hopeloozer nacht.

MAGDALENA:

Ik kon 't niet harden in mijn zwoele kamer;
ik steeg het platte dak op, om daar vrijer
mijn God te vinden in een stil gebed.
Het was een koele, klare lentenacht,
met volle maan, en àl te schoone sterren.
Nooit lag de stad in vromer hoogdagrust:
de kalme slaap na 't bont gewoel der dagen. —
En toch bekroop me een angst onzeggelijk,
alsof het Leven zelve van de wereld,
de Wereldmaker zelve in doodstrijd lag!

SALOME:

Hij streed den doodstrijd in Ghetsemané...

MARIA:

Ik leed drie uren zijn Ghetsemané;
werd wreed gekweld door bange nachtgezichten.
Hij lag, mijn Zoon, ter aarde in een spelonk,
door schaamte en smart verslagen en verplet.
Tot drie maal hoorde ik Hem ten hemel schreien,
maar uit den hemel kwam geen wederwoord.
Toen rees Hij rood van bloedzweet vôôr mijn oogen...
o Lam dat neemt de zonden weg der wereld:
wèl viel u zwaar de schuldlast der geslachten!

MARIA CLEOPHAE:

Hij was het Lam dat op het slachtmes wachtte.

MAGDALENA:

Ha! was ik daar geweest, toen de verrader
zijn laffe handlangers den hof in bracht,
en met een kus de beulen wees hun prooi:
ik had dien Judas in 't gelaat geslagen!
'k had met mijn lijf den Heer een schild gemaakt!...
Elf mànnen stonden om Hem, — en ze vluchtten!

SALOME:

Wat deed de Meester met zijn wondermacht?
Had Hem de smart, en vrees voor wat mocht volgen,
gebroken zôô dat men Hem weerloos vond?

MARIA:

Hij sprak één woord, en gansch de bende, stokken

en zwaarden voerend, deinsde en stortte neer!
Ze bonden Hem, omdat Hijzelf het wilde.
Het was hun uur, het uur der duistre machten
door de profeten en Hemzelf voorspeld.

MAGDALENA:

Zoo dikwijls, ach! Nog in Bethanië
bij Simon-den-melaatsche, aan 't afscheidsmaal.
Toen ik de reukzalve op zijn haren goot,
den nardus op zijn voeten — sprak Hij niet:
«Laat haar begaan. Ze doet het in vooruitzicht
van mijn begrafenis?

MARIA CLEOPHAE:

Zou dan zijn einde
zôô nader zijn? Ach! Wat gewordt van ons!

MARIA:

Zijn dood zal u en allen 't Leven geven.

MAGDALENA:

Verleden Woensdag bij mijn broeder thuis
zei Hij vaarwel aan Lazarus en Martha. —
Met U, o moeder, sprak Hij lang alleen...

MARIA:

Mij zei Hij geen vaarwel, maar tot een weerzien
hier, in Jeruzalem, op dezen dag.

SALOME:

Wij klagen, Vrouwë! Ach! Wat moet Gij voelen!

MARIA:

Mijn leven was een vreezen van dees dag,
van toen me Simeon een zwaard voorspelde
dat mij door 't hart zou snijden, om mijn kind.

MARIA CLEOPHAE:

Hoe vele monden, Vrouwe, noemden zalig
den schoot die zulk een Kind heeft mogen dragen,
de borst waaraan het rusten mocht!

MARIA:

Helaas!
herinner mij mijn moederweelde niet!

MAGDALENA:

Troost u en ons met die herinneringen!

MARIA:

Mijn leven was een hemel; doch een wolk
hing immer dreigend aan zijn klaar azuur!
Geen zal ooit weten wat mijn hart genoot
toen ik mijn wichtjen aan mijn hart mocht dragen.
Toen het mij «Moeder» zei voor de eerste maal,
voor de eerste maal drie wankle stapjes zette,
en vreugde-kraaiend in mijn armen viel
daar ik het, knielend, in mijn armen lokte.
Wie geeft me weer de zoentjes van zijn mond,
het aaien van zijn handjes in mijn haar!
O wee! Wanneer mijn kind mij de armen reikte:
zijn armpjes maakten van mijn kind een kruis! —
Ge meent, ik leed bij 't vluchten naar Egypte?
Egypte was mèt Hem een paradijs.
Wat geef ik om de tranen die ik schreide
toen ik mijn Zoontje zocht drie dagen lang:
mijn vrees, mijn wroeging, mijn afmattend dolen,
't vlood alles heen als nevels voor de zon,
toen ik Hem in den tempel weer mocht vinden!
Ik vond Hem weer, en wist: het was voor jàren.
Met luttel leed kocht ik de zaligheid
van Nazareth. Hoe zalig daar de dagen!...
Neen, voor een schepsel, 't had niet mogen zijn!
Hem elken dag te hebben aan mijn zijde,
gehoorzaam, met een glimlach, op één woord.
Ik dronk mijn oogen dronken aan zijn oogen,
mij was zijn stem een zoete melodij.
Hij groeide in jaren, wetenschap en gratie,
Hij groeide in liefde en teederheid voor mij!
Ik brak Hem 't brood,ik mocht zijn kleedren weven —
hij was zoo blijde eens met een naadloos kleed...
Hij zei, toen Jozef heenging, en ik schreide:
«Ik zorg voor u, zal uw beschermer zijn».
We zaten, menig zoelen zomeravond,
in ons klein hoveke aan den heuvelhang.
Hij hield mijn beide handen in de zijne,
sprak van den Vader, en van 't Groote Werk:
«Daar zult gij, Moeder, ook uw deel in nemen»...

TWEEDE TOONEEL.

NIKODEMUS is ongemerkt binnen gekomen; heeft, van op den achtergrond, Maria's laatste woorden gehoord. Terwijl allen verschrikt omkijken:)

NIKODEMUS:

Ach Moeder! heden neemt ge uw bitter deel!

MARIA:

Gij, Nikodemus? Welkom zijt ge hier!
Waar is mijn Zoon? Wat is van Hem geworden?

MAGDALENA:

Waar is de Meester, zeg?

SALOME:

Zeg, zaagt ge Hem?

MARIA CLEOPHAE:

Waar komt ge van?

MAGDALENA:

Zaagt ge Joannes niet?
Hij is het, die ons hier te wachten heette,
en niet verschijnt!

NIKODEMUS:

Wat deed hij wèl, Joannes,
u binnens huis te houden! Wat nu omgaat
is geen tooneel voor vrouwen... is geen aanblik
voor eene moeder!

MARIA:

Nikodemus, spreek!
Wij, we volgden Hem,
mag ik wel weten, die zijn moeder ben!

MAGDALENA:

Dat mag ik weten, die Hem danken moet
méér dan indien Hij duizendmaal gered had
mijn aardsche leven! — Mocht ik 't zijne redden
met mijn arm leven!

SALOME en MARIA CLEOPHAE:

Wij we volgden Hem,
op àl zijn stappen. — Nikodemus, spreek!

NIKODEMUS:

Ge weet nog wel hoe ik van de eersten was
die tot den Meester kwamen. Wat hij sprak
in dat geheime nachtlijk onderhoud
gaat heden in vervulling...

MARIA:

Zeg het ons!

NIKODEMUS:

«Zoo lief had God de wereld, dat Hij gaf
zijn eenigen Zoon!... Zooals eens Mozes hief
in de woestijn een koopren slang aan 't hout,
zal men aan 't Kruis den Zoon des menschen heffen!»

MARIA:

God! kwam het reeds zôô ver! Heeft men mijn Kind
verwezen tot de heidenen, en 't Kruis?

NIKODEMUS:

Ook dit, ge weet het, heeft Hij zelf voorzeid...
Maar zoo ver kwam 't nog niet... wie weet, Pilatus...

MAGDALENA:

Gij houdt ons op de pijnbank! — Nikodemus,
gij die van 't Sanhedrin zijt, zeg ons toch
wat met den Meester plaats greep dezen nacht:
Joannes liet slechts enkle woorden los...

NIKODEMUS:

Noch ik heb kalmte tot uitvoerig spreken!
Ik kom van Hannas weer, waar ik een laatste
— vergeefsche! — poging voor den Meester waagde.
Ik zocht naar Petrus, en ik dacht hem hier
wellicht... Ik mis hem sinds bij Kaïphas
ik hem bij 't vuur zag staan op 't binnenhof.
Met hem aan 't hoofd van trouwe Galilaeërs,
en allen wie de Heer heeft welgedaan,
was mooglijk iets te wagen. Is 't ons plicht niet
te doen voor 's Heeren redding wat we kunnen?

MARIA:

De Meester wil van manslag noch geweld.

NIKODEMUS:

Ik weet het, Vrouwe. Doch een macht van mannen
eenparig vrijspraak eischende, zou zeker
priesters en landvoogd tot bezinning brengen.

MAGDALENA:

Ze zijn met duizenden die Hij genas,
die Zondag nog het hoog Hosannah zongen!

NIKODEMUS:

Aan Petrus' moed leunt onze laatste hoop:
zijn vuurge ziel zal duizenden bezielen!
Kwam hij langs hier?

MAGDALENA:

Niet één der jongeren —
tenzij Joannes — dierf zich nog vertoonen
van toen ze vloden uit Ghetsemané!

NIKODEMUS:

Dan spoed ik heen!

MAGDALENA:

Niet vôôr ge hebt gesproken!

NIKODEMUS:

In 't kort dan. — Van bij Hannas, die den Heer
enkel wou zien voor zijn verlustiging,
en waar de spot met alle recht begon —
een krijgsknecht sloeg den Meester in 't gelaat
daar deze kalm en waardig antwoord gaf —
bracht men den Heer bij Kaïphas. Getuigen
rezen daar geen dan die zich tegenspraken.
Maar de Opperpriester, woedend dat zijn prooi
ontsnappen ging, sprong eensklaps recht en riep:
«Bij God bezweer ik U! Zijt gij de Kristus,
de zoon van Hem die in der eeuwen leeft?»
De Heer, die nog geen woord gesproken had —

MARIA:

Een duldend Lam dat voor den scheerder zwijgt! —

NIKODEMUS:

Hij hief het hoofd, hief zijn geboeide handen,
sprak plechtig in de ontzaggelijke stilte:
«Ik ben het.» — Kaïphas, de huichelaar, liet
een scherpen gil, scheurde zijn kleed vaneen:
«Deze heeft God gelasterd!» riep hij uit. —
En allen kreten wild: «Ter dood! Ter dood!»

MARIA CLEOPHAE:

O God!

SALOME:

Veroordeeld om der waarheid wil.

MARIA:

Hij kwam getuigenis der waarheid geven.
Daartoe was Hij geboren.

NIKODEMUS:

Knechten sleurden
den Meester naar een kerker. Wat hij leed,
wat Hij verduurde van dat helsch gespuis,
ik zag het 's morgens op zijn bleek gelaat,
zijn paars gelaat, gezwollen en gekneusd...

MARIA:

Ah!

MAGDALENA:

Nikodemus, spaar een moederhart!

NIKODEMUS:

Ik twistte met de Princen gansch den nacht.
Want daar een nachtgeding ongeldig is,
moesten wij 's morgens weer vergaderen.
Weerom werd slechts een schijn van recht gepleegd.
Dezelfde vraag, en 't zelfde godlijk antwoord.
Toen zag ik Judas den rampzalige,
die met een hel van wanhoop in zijn blikken,
den prijs des bloeds, zijn roode zilverlingen,
in wroeging weerbracht! — Maar ik vloekte hem!

MAGDALENA:

Geen vloek is zwaar genoeg voor den verrader,

die met het teeken van de liefde, Jezus
de onsterfelijke Liefde heeft geleverd!

MARIA:

Spreek zoo niet, Magdalena, gij die weet
hoe ver de liefde van mijn Jezus strekt!

NIKODEMUS:

Ze voerden dan den Meester naar Pilatus,
wijl zonder diens bekrachtiging, een halsrecht
der Joden ijdel is. Nu spoed ik heen,
ik wil...

DERDE TOONEEL.

JOANNES, ademloos, is binnen getreden, en houdt Nikodemus tegen.

JOANNES:

Wat wilt ge, Nikodemus? Blijf!
Geen mensch redt Kristus, die zichzelven levert!
(Tot Maria.)
Vergeef me, Moeder! Lang liet ik U wachten.
Maar dezen morgen kende ik uur noch tijd.
't Gaat àl zoo snel. Ik dool als in een droom.
Ik ken de stad, de menschen niet terug.

NIKODEMUS:

Hoe hield Pilatus zich?

JOANNES:

Een lafaard is 't!

NIKODEMUS:

Waar liet ge Petrus?

JOANNES: (weigerig.)

Petrus houdt zich schuil...

NIKODEMUS:

Wat? Petrus vreest?

JOANNES: (als hooger.)

Hij vreest uw aller blik,
daar hij het praten van een dienstmaagd vreesde...

MAGDALENA:

Joannes! Spreek ons van den Meester! Wist ge
in wat al angst en onrust gij ons hieldt
met zoo lang weg te blijven!

MARIA:

Spreek, mijn zoon.
We zijn door Nikodemus voorbereid
op 't allerergste.

NIKODEMUS:

Hoe het Sanhedrin
den Meester heeft veroordeeld, weten zij.

JOANNES:

Hoe zal ik spreken, Moeder, als elk woord
U moet een steek in 't hart zijn! Maar Gij wilt?...

MARIA:

Ik wil mijn lippen zetten aan den kelk
die Hij moet ledigen. Ik heb dit uur
gevreesd, gevreesd als vrouw en moeder. Maar
zooals mijn Lam naar 't offeruur verlangde,
verlangde ik mij te offeren met Hem! —
Alleen in 't offer vind de Liefde vrede.

JOANNES:

Nog stond de zon niet boven Moriah
of door de straten deinde een menschenzee.
De Landvoogd, norsch, verscheen op 't wild gehuil
der menigte. Van 't hooge Gabbatha
vroeg hij, misnoegd, wàt ze den Heer verweten.
De priesters hadden 't volk een les geleerd.
Uit honderd monden klonk het: «Hij maakt oproer!
Hij kent den Keizer niet! Wil Koning zijn!»

MAGDALENA:

Hoe? Hij die zich verborg toen 't juichend volk
Hem koning maken wilde!

NIKODEMUS:

Koning is Hij,
doch niet van deze wereld.

MARIA:

Koning is hij
der zielen die Hij opvoert in zijn Licht.

MAGDALENA:

O Licht! hoe scheent Gij in mijn duisternissen!

JOANNES:

Pilatus keerde uit het pretorium
waar hij den Heer gehoord had in 't geheim.
Hij deed tot stilte steken de bazuinen,
en sprak met nadruk: «Deze is zonder schuld!»

NIKODEMUS:

Heil hem, den heidene, om dit ware woord!

JOANNES:

Een lafaard is 't! — Princen en Ouderlingen
schreeuwden schuimbekkend nieuwe lastertaal.
Daaronder klonk de naam van Galilaea.
«Is Hij uit Galilaea?» vroeg Pilatus,
«dan voert Hem naar Herodes!»

SALOME:

Naar den wulpschaard
die om een danseres den Dooper slachtte!

MARIA CLEOPHAE:

De zoon van hem, die om uw Kind te dooden
zoovele onnoozele kindren heeft vermoord!

JOANNES:

'k Werd door de dichte menigte gedragen
tot in de zaal waar vorst Herodes troonde.
Hij scheen welwillend, praatte wuft en lang.
Hij wou een wonder zien. Nieuwsgierig keek
geheel het hof den Meester aan, als was Hij
een goochelaar die mooie toeren kende.

NIKODEMUS:

O God! Wat smaad!

JOANNES:

Maar Jezus zweeg.

MARIA:

Zijn woord
is enkel voor de eenvoudigen en reinen.

MAGDALENA:

Hoe kon Hij paarlen werpen voor de zwijnen!

JOANNES:

De Meester zweeg. En om zijn zwijgen won
den vorst, vernederd, een verbeten woede.
«Omhang den dwaas het witte kleed der dwazen!»
sprak hij met valen grijnslach, «en mijn lijfwacht
mag aan den zwijger ook wat pret beleven!»

MARIA:

«Hij zal de laatste van de menschen zijn,
een voorwerp van verachting», schrijft Jesaïah.

VROUWEN:
Wijsheid des Vaders, wij aanbidden U!

MAGDALENA:

Maar rees dan niemand die den Heer bekende?
die schreeuwde 't schreeuwend onrecht Hem ge-
[pleegd?

MARIA:

«Mijn vrienden en bekenden stonden verre.
Ze lieten mij alleen», staat in de Psalmen.

JOANNES:

Wiens stem kon breken door het dol gejoel?
(In de verte worden hoorbaar verwarde kreten. Allen luisteren. Magdalena snelt naar het raam.)

MARIA CLEOPHAE:

Jehovah, help!

MARIA:

Mijn kind!

SALOME:

O goede Meester!

MAGDALENA:

Haast u, Joannes, dat we tot Hem gaan!

JOANNES:

Zoo huilden ze, toen, bij den Landvoogd weer,
om Jesus daar een treurig pleit begon:
de strijd der vreeze tegen felsten haat.
Pilatus wilde redding; 't volk den dood!

NIKODEMUS:

Indien hij redding wilde, waarom niet
het plein door een cohorte schoongeveegd,
en Christus vrijgelaten?

JOANNES:

Wijl hij vreesde:
het volk bedreigde hem met de ongenade
des Keizers!

NIKODEMUS:

Waarlijk, 't is een lafaard!

MAGDALENA: (bitter.)

Vreezen
schijnt heden dan aansteeklijk?

JOANNES:

Hij begon
te weifelen. Sprak van een geeseling.
Bood hun de keuze tusschen Barabbas,
een moordenaar, en Jezus.

VROUWEN:

En zij kozen?

JOANNES:

Den moordenaar! Ze riepen: «Kruisig Hem!»

MAGDALENA:

Wie riepen?

JOANNES:

Allen! Als met ééne stem!

MAGDALENA:

Waar bleven dan de blinden en de lammen,
de dooven, de bezeetnen, de melaatschen?
Wààr de bekeerde tollenaars en vrouwen?
Wààr de tienduizend die Hij spijzigde?
Op! Bartimaeus, Honderdman, Jaïrus!
Waar zijt ge nu? En gij die welkom zongt
den Zoon van David, en met palmen wuifdet,
en spreiddet uwe mantels voor zijn voet!
Werp uw Hosannah tegen 't Kruisig Hem!
Nu is het tijd Hem Koning uit te roepen!

MARIA: (als bij zich zelve sprekend.)
Wat kon Hij doen voor u, dat Hij niet deed?

VROUWEN:
Jeruzalem! Jeruzalem! Keer weder
tot God uw Heer!

JOANNES:
Dan brachten ze — neen, nooit
kan dit tooneel gewischt uit mijn geheugen!
ik zal er in mijn doodsuur nog om huivren! —
den Heer als spotkoning op 't Gabbatha.
Ze hadden, dôôr zijn slapen, dat het bloed
in roode lijnen leekte langs zijn wangen,
een doornenkroon gedreven. Tot een scepter
droeg hij een riet. Gebonden om zijn lenden
een purpren doek.

MARIA: (als bij zich zelve.)
Ik groet U, Liefdekoning!

MAGDALENA: (rouwig.)

Eesn droeg ik rozekronen om mijn haar;
eens schreed ik heen in koninginnepurper!...
Mijn lichaam lokte tot onnoembaar kwaad...
Hoe boete ik Meester, wat Gij voor me boettet!

JOANNES:

«Aanziet den Mensch!» sprak traag Pilatus, wijl
bazuinen stilte streken op de pleinen.
Twee beulen keerden, dien zij geeselden,

traag met den rug, door geesels opgereten —
één gruwbre bloedwond! — naar de stomme scharen.
Maar plots, ontketend door de priesters, klonk
den vloekkreet weer: «Aan 't Kruis! Aan 't Kruis met
[Hem!
Deze is ons Koning niet! Aan 't Kruis! Aan 't Kruis!
Zijn bloed kome over ons en onze zonen!
Toen liet Pilatus Jezus aan hen over...

(Maria heeft Joannes aanhoord, roerloos, als in smart-extase. Langzaam is ze opgestaan; ze spreekt, het hoofd geheven, de oogen dicht, de handen saam. Rumoer begon toen Joannes zei: «Aan 't Kruis!»; dit groeit aanhoudend; breekt bij Maria's laatste woorden in trompetgeschal uit.)

MARIA:

« Ze stonden stom die zijn verneedring zagen.
» Hij was onkenbaar, aan geen mensch gelijk.
» Hij had geen vorm, geen schoonheid meer. Onze
[oogen
» zochten vergeefs zijn vroeger lieflijkheid.
» Hij werd veracht, verlaten van de menschen,
» een Man van Smarten, kennend alle pijn;
» een gruwel waar men het gelaat voor dekke,
» misprezen zôô dat niemand om Hem geeft.
» Voorwaar, Hij heeft gedragen ônze ellende.
» Beladen heeft Hij zich met al ons leed.
» We hielden Hem voor een van God geslagen,
» om onze zonden door den Heer verplet.
» Om onze trouwloosheên werd Hij gegeeseld,
» Verbrijzeld om de misdaad van ons hart.
» Maar ons zal vrede zijn om zijn kastijding;
» door zijne wonden wordt ons kwaad geheeld. »

(De lijdensstoet wordt zichtbaar door 't raam. Allen op de knieën als Jezus langs trekt onder zijn kruis, en Maria aanblikt...)

MARIA:

Moest dit ons weerzien zijn! Mijn arme Zoon!
O, laat me U volgen naar den Berg des Offers!

ALLEN:

Laat ons U volgen, Moeder, en uw Zoon!

KOOR.

Blijf, Moeder, blijf! o Zoete vrouw,
wat wil een duif te midden gieren?
Ge hoort de grove beulen tieren,
het vloeken van 't bloeddorstig grauw!

Dat is geen schouwspel voor uw blik,
dit zijn geen kreten voor uw ooren.
Ge loopt in 't wild gedrang verloren,
Ge sterft van wee en gruwbren schrik!

Wat hulpe kunt Ge bieden, Maagd?
Te zwaar is 't Kruis dat Hij moet sleuren.
Uw zoon zal dubble lasten beuren,
als Gij de helft der pijnen draagt! —

Meedoogenloos is Liefdes dwang:
wat lijdt uw Zoon, dàt wilt Gij lijden!
Gij vergt uw deel in 't groot bevrijden:
o Meeverlossers, heb dank!

THOMAS VAN AQUINO EN HET ONDERWIJS DER PHILOSOPHIE IN DE XIII EEUW.

door E. P. R. Martin, Dominikaan

EERWAARDEN,
HEEREN PROFESSOREN,
DAMES EN HEEREN,

De groote beteekenis van Sint Thomas van Aquino berust op het feit dat hij allen die hem naderen in betrekking brengt met de werkelijkheid. Zijne leer is de wetenschap van het zijn, van hetgene dat is.

Hij is een dichter, maar geen droomer.

Hij is een kunstenaar, maar hij lijdt niet aan een zieke en overspannen verbeelding.

Hij is een heilige, maar in zijn verheven en innig verkeer met God mengt hij niet den minsten afkeer, niet het lichtst misprijzen voor de werkelijkheid der zichtbare wereld.

Hij is een denker, geen sensist, maar ook geen apriorist, geen subjectivist, nog veel minder een agnostieker of een twijfelaar; al zijn denken gaat uit van de zintuiglijke waarneming, en is gedragen en gesteund door het levendig bewustzijn dat hij doordringt tot de werkelijkheid en deze door zijn denken in zich besluit.

Derhalve is Sint Thomas de **Leeraar der waarheid.** Want waarheid is in den denkenden geest de weerga van de werkelijkheid, van het zijn. Sint Thomas' geest stond open, wagenwijd open voor de heele werkelijkheid — en op alle gebied waar zijn machtige geest zich heeft bewogen:

op het gebied der theologie of der Godskennis,
op het gebied der natuurlijke kennis,
in de speculatieve orde,
in de practische orde,
in de moraal, in de sociologie, in de rechtsleer,
ja, zelfs in de hoogste kringen der mystieke wereld, waar 's menschen ziel en de Godheid — lijk Tauler zegt — samen aan den feestdisch zitten en bruiloft vieren, verliest hij geen oogenblik uit het oog

de werkelijkheid, noch de menschelijke, noch de goddelijke werkelijkheid.

Daar waarheid dus de weerglans is van de werkelijkheid in 's menschen geest, daarom is Sint Thomas de Heraut der waarheid. En daar zijne bespiegelingen en conclusies gegrond zijn op de hoogste, onveranderlijke, eeuwige beginselen der werkelijkheid, is hij de leeraar der waarheid voor alle tijden, en behoudt zijne leer haar volle waarde zoowel in de twintigste als in de dertiende eeuw.

Sint Thomas onderscheidt eene tweevoudige orde, ik ging zeggen, twee verdiepen van waarheden, eene lagere en een hoogere:

waarheden, die in het bereik liggen van onze natuurlijke denkkracht, en waarheden die onze natuurlijke denkkracht te boven gaan.

DD. en HH., het is mijn bedoeling U in 't kort aan te toonen hoe Thomas van Aquino in de dertiende eeuw het veld der natuurlijke waarheden, met scherpen blik en vaardige hand heeft beheerscht, hoe zijn onvermoeibaar streven aan de philosophische wetenschap, zoowel in zijne Orde als buiten die Orde, een verbazende vlucht heeft geschonken, en hoe hij de fel uitspattende stroomingen van het wijsgeerig onderwijs herleidde tot eene vastineengeslotene,onwrikbare leer, die het nageslacht als de **philosophia perennis** zou begroeten en toejuichen.

Toen Thomas van Aquino in het jaar 1252 als Baccalaureus voor 't eerst den leeraarszetel beklom aan de oevers van de Seine, in de hoofduniversiteit der wereld, te Parijs, lag het gebied der philosophische wetenschap niet open voor zijn oog als een weelderige akker van rijpe korenaren wuivende en ruischende onder de stralen der helle middagzon. En toch waren de ruime velden niet braak noch onbebouwd. Meer dan een zaaier was uitgegaan over het land en had met forsche greep het zaad uitgeworpen in de frisch gedolven voren; aan verschillende zijden was dit zaad aan 't kiemen, terwijl het elders levendig opschoot. Ik voeg er echter bij dat ook de vijand, **«inimicus homo»** het veld had doorkruist en onkruid gezaaid onder de tarwe.

Laat mij toe dat ik den toestand, naar zijn hoofdlijnen geschetst, zonder beeldspraak, maar volgens de feiten zelf, bij het aanbreken van Thomas' wetenschappelijke loopbaan, even aanduide.

Te vergeefs zag men uit naar een synthesis, waarin de natuurlijk kenbare waarheden over God en de andere bestaande wezens in logische orde tot een geheel zijn gerangschikt en verbonden. Denkers die een plan daarvan ontworpen, zooals Willem Van Auvergne in zijn **Magisterium divinale**, lieten hun werk onvoltooid. Er bestonden slechts min of meer uitgebreide verhandelingen of tractaten over sommige bijzondere onderwerpen, meestal geschreven onder den invloed van tegenstrijdige of niet vereenigbare geestesrichtingen. Het gebied der bovennatuurlijke waarheden, vroeger door Boetius scherp afgebakend en onderscheiden van het gebied der natuurlijke rede, werd door meer dan een wijsgeer ingesloten in de raming van louter menschelijke bespiegelingen. Inmiddels waren tot dan toe onbekende geschriften van Griekenlands grootsten philosoof, Aristoteles, aan het licht gekomen, en werden met ijver onderzocht. Uit het Zuiden daagden op de Arabische en Joodsche commentatoren, en verspreidden omtrent God en den mensch een reeks van invloedrijke dwalingen. Tegen de emanatietheorie, vooreerst valschelijk aan Aristoteles toegedicht, verhief weldra de Kerk een krachtig protest, met dat bijzonder gevolg dat de boeken van den Stagyriet over natuurphilosophie en metaphysiek in den ban werden geklonken. Voor de meesten was Plato, verklaard en gekerstend door Sint Augustinus,de betrouwbaarste gids.Vaak echter werden platonische dogmen met aristotelische theoriën aaneengeschakeld, waarbij dan nog de grieksche geneeskundige Galenus aan het woord kwam. Een voorbeeld daarvan biedt het werk van Alfredus van Sareshel (Alfredus Anglicus), **De motu cordis**, Over de beweging des harten, geschreven rond 1215, en dees laatste dagen kritisch uitgegeven door Clemens Bauemker : neoplatonische methaphysiek en aristotelische zieleleer houden er gelijken tred met aristotelisch-galenische physiologie. — Twee jaren vôôr de plechtigge opneming van Thomas van Aquino onder de Pa-

rijsche magisters, werd de dam, opgeworpen tegen Aristoteles, doorgebroken door het jonge element aan de Universiteit: den 19 Maart 1255, stelde de artistenfaculteit, niettegenstaande het verbod der Pauzen, al de natuurphilosophische werken van Aristoteles op het program van haar onderwijs.

In de Dominikanerorde, had de overheid, zoolang men geen vasten grond onder de voeten had, een zeer voorzichtige houding voorgeschreven: het hoofddoel der studiën was het bezit der theologische wetenschap. — De eerste Constitutiën der Orde, om reden der tijdsomstandigheden, hadden uitgevaardigd: **In libris gentilium et philosophorum non studeant** (fratres), **etsi ad horam inspiciant.** — De gezette studie der heidensche wijsgeeren was dus uitgesloten; slechts een vluchtige blik op hun werken werd geduld. **Seculares sciencias non addiscant, nec etiam artes quas liberales vocant, nisi aliquando circa aliquos magister ordinis vel capitulum generale voluerit aliter dispensare...** Zelfs de studie der vrije kunsten was verboden en alleen krachtens bijzondere tusschenkomst der overheid aan enkele bevoorrechten geoorloofd. — **Sed tantum libros theologicos tam iuvenes quam alii legant.** Jongeren, zoowel als de ouderen moesten zich tevreden stellen met theologische werken na te lezen.

Tegen den invloed der aristotelische wijsbegeerte op de studie der theologie, gaat Johannes de Sancto Egidio, een der eerste profesosren der Orde aan de Universiteit te Parijs, krachtdadig te werk in een tot nog toe onuitgegeven akademisch sermoon: **quando tales veniunt ad theologiam, vix possunt separari a scientia sua, sicut patet in quibusdam qui ab Aristotele non possunt in theologia separari, ponentes ibi auricalcum pro auro, scillicet philosophicas quaestiones et opiniones.** — Het beschouwen en behandelen van wijsgeerige vraagstukken in verband met het theologisch onderzoek was, naar zijn oordeel,een misprijsbaar mengsel van lood en zink verkiezen boven zwaarwegend en zuiver goud. Eenige van de eerste werken der leeraren der Orde, tot nog toe in handschrift bewaard, zijn geschreven onder den invloed dezer geestesrichting. Nog in 1271, bepaalt het Generaal Kapittel van Montpellier: **Monemus studentes**

quod studio philosophie minus intendant et in studio theologie se exerceant diligenter. — Laat zijn dat dit verbod in de praktijk neerkwam op het regelen van de studie der wijsbegeerte, en het verbieden aan onbevoegden; het was op verre na niet een aanwakkering die moed en geestdrift kon wekken voor de philosophie.

Om dien toestand te keeren en aan het philosophisch onderzoek vastheid, ontwikkeling en bloei te verzekeren, was er een man noodig van hooge geestesgaven, wijs beleid en stalen veerkracht.

Die man is geweest Thomas van Aquino.

Ik kom er toe het te bewijzen.

De ontwikkeling in de studie der wijsbegeerte kan tweevoudig worden verstaan: extensief en intensief.

Naar beide opvattingen heeft Thomas van Aquino tot de ontwikkeling der philosophische leer machtig bijgedragen.

Vooreerst in de Dominikanerorde. Met zijn genialen leeraar, Albertus de Groote, moet Thomas van Aquino onder die bevoorrechte mannen in de Orde hebben behoord, wien de overheid veroorloofde zich in de studie der wijsbegeerte te verdiepen en zich in deze studie naar alle zijden te ontwikkelen. Men vindt geen dokument in de geschiedenis dat paal of perk stelt aan hun streven. Onder Albertus' en Thomas' leiding werd de philosophische gezichteinder in de Dominikaansche scholen verruimd en werd de weg gebaand tot degelijke en veelzijdige studie.

Het meest kenmerkend feit dat ons daarvan tot bewijs strekt, staat geboekt in de akten van het Generaal Kapittel van Valenciennes in 1259. Daar vergaderden zes Magisters der Orde om eene **Ratio studiorum,** een studieprogram, te ontwerpen, en door de leden van het Kapittel te laten goedkeuren. Onder hen bevond zich Thomas van Aquino. Het lijdt geen twijfel dat in de besprekingen zijn oordeel grooten bijval heeft genoten. Nu, het is op die vergadering, dat de studie der wijsbegeerte **officieel** in de Orde werd erkend en aangemoedigd. De praktische maatregel daartoe genomen luidt: **Item. quod ordinetur in provinciis que indiguerint, aliquod studium artium, vel aliqua, ubi invenes instruantur.** Sinds dien

datum, verspreidden zich in de heele Orde en in de verschillende provincies der Orde, scholen, **studia logicae** of **studia artium** geheeten, waar denkleer en natuurphilosophie door bekwame leeraren werden uitgelegd.

Intusschen was Thomas van Aquino op 't stuk van intensieve studie niet achtergebleven. Dit getuigen zijne eerstlingsgeschriften, **De ente et essentia** en **De principiis naturae.** Naast een uitgebreide kennis van toen gevierde wijsgeeren, inzonderheid van Avicenna en Aristoteles, geeft Thomas blijk hoe diep hij is ingedrongen in de grondbegrippen der Wijsbegeerte. **De ente et essentia**, Over bestaan en wezenheid, is een ernstig strijdschrift tegen het boek, **Levensbron,** van den joodsch-moorschen wijsgeer Avencebrol, — wiens dwalingen aangaande het wezen van engelen en menschen vele geesten in verwarring brachten.

Van intensieve en systematische studie op ieder gebied der wijsbegeerte getuigt bij uitstek de **Summa contra gentiles.** — Dit boek werd geschreven in de jaren 1257-1264 voor Thomas' ordebroeders die onder het geleide van den heiligen Raymundus van Penafort, in Spanje en op de Afrikaansche kust, te Tunis en te Murcia, den strijd voerden tegen onchristelijke partijen. De bedoelde **gentiles** zijn de arabische-aristotelische wijsgeeren, de mahomedaansche leeraren, waarbij ook verscheidene joodsche richtingen dienen genoemd. Voor degelijk onderwijs en ontwikkeling der philosophische leer was het werk van zwaarwegende beteekenis. Nu wist men tusschen de verschillende geestesstroomingen klaar te onderscheiden en de beste te verkiezen; nu straalde onder de bonte wemeling van ontelbare theoriën de vaste, ware stelling helder uit. Men bezat een handboek, waarin de natuurlijke waarheden bondig waren saamgevat en klaar uiteengezet en verdedigd. Ik blijf even en bij voorkeur staan bij de negen eerste hoofdstukken en bij de eerste der twee groote verhandelingen waarin het werk is gesplitst.

In de negen eerste hoofdstukken bewijst Thomas van Aquino het bestaan en het goed recht der philosophie, dat er is een wijsbegeerte: «Met betrekking tot onze natuurlijke rede is de waarheid tweeërlei, daar sommige waarheden in het bereik liggen der na-

tuurlijke rede, andere zonder twijfel ons menschelijk begrip te boven gaan». Daarmee is tevens de wijsbegeerte scherp en klaar onderscheiden van de leer der openbaring en de geloofswetenschap. Zoo bepaald en nauwkeurig als Thomas van Aquino, had tot dan toe geen enkele leeraar desaangaande gesproken.

De eerste nu der twee verhandelingen die de **Summa contra gentiles** uitmaken, d.w.z., de drie eerste der vier boeken, betreft juist die waarheden, die de natuurlijke denkkracht uit de geschapen orde kan ontdekken, namelijk de philosophische waarheid. In streng logische orde, vôôrgelicht door hooge metaphysieke beginselen, stelt zich Thomas deze drie vragen: Wat leert de rede van God in zich zelven? — wat van den oorsprong der dingen uit God? — wat van de bestemming der wezens door God?, met andere woorden, hij behandelt er de vraagstukken: 1) der Theodicee, 2) die der natuurwetenschap en der anthropologie, 3) die der Ethica,of anders nog, hij zet er uiteen de wijsbegeerte over den Schepper, over de geschapen dingen, de betrekkingen tusschen de geschapen wezens en den Schepper. Niet veel minder dan vierhonderd hoofdstukken vormen de volledige, rijke, diepzinnige, boeiende ontwikkeling van dit eenvoudig en vruchtbaar plan. Sedert Augustinus' verheven geschrift **Over de Stad Gods**, was er geen werk meer verschenen als de **Summa contra gentiles.** Het was rijk aan inhoud en beantwoordde ten volle aan de tijdsomstandigheden. Zoowel de oud-heidensche als de nieuwe mahomedaansche en joodsche dwalingen werden er bestreden. Bij zijn rijkdom aan inhoud muntte het uit door onberispelijke eenheid. «Mijn God, roept Franciscus de Silvestris uit, de beroemde commentator van dit werk in de XVIe eeuw, wat kon men de H. Kerk,ons geloof, de wijsbegeerte glansrijker, leerrijker, heilrijker schenken? Wie dit geschrift bestudeert mag gestadig vertrouwen,tot weerlegging aller wijsgeerige dwalingen bekwaam te zijn». — Voegen wij er bij, dat tot nog toe, dit werk, naar plan, inhoud en wijze van behandeling onovertroffen is gebleven.

Zoodanig arbeidde Thomas van Aquino voor de ontwikkeling van het onderwijs der philosophie met het onmiddellijk doel zijne ordebroeders te steunen en op

de hoogte te brengen van hunne edelmoedige taak. Sedert eenige jaren kennen wij dit bijzonder feit, dat het vermaarde weerschrift van mijn Spaanschen ordebroeder en naamgenoot Raymundo Martin, **Pugio fidei adversus Mauros et Iudaeos**, voltooid in 1278, veel zijner schoonste bladzijden overgenomen heeft uit de **Summa contra gentiles**.

Het wordt tijd na te sporen, hoe Thomas van Aquino heeft bijgedragen tot de ontwikkeling der wijsbegeerte, **buiten de Orde**, in een breederen werkkring,in de Universiteit Parijs en alle van haar afhankelijke scholen, ja, in heel de toenmalige katholieke wereld.

Rond de jaren 1250 viel het niet meer te betwisten, dat alle pogingen om Griekenlands grootsten wijsgeer uit de Universiteit te verdringen vruchteloos zouden wezen. Met ongemeene geestdrift, had men de ontdekking van sommige nog onbekende zijner werken, en de arabische vertalingen en vertolkingen ervan, toegejuicht. De verklaring van Aristoteles' wijsheid werd algemeen aanschouwd als een eerste noodwendigheid en als de onafwijsbare voorwaarde van den vooruitgang der christelijke wetenschap. De Pauzen van Rome waren zich van deze vereischte bewust, maar wisten ook dat de boeken van Aristoteles, in den vorm en met den uitleg door de Arabiërs eraan gegeven, zwanger waren van vervaarlijke dwalingen: o.a. de verheven leerstukken van God, Schepper van hemel en aarde, van een onmiddellijke rechtstreeksche werking van den Oneindige op de stoffelijke wereld, van Gods alwetende kennis, voorzienigheid en leiding der individuen, werden geloochend ; anderzijds, de leer van de eeuwigheid der wereld, en van het fatum, het noodlot, voorgedragen en verdedigd. Werden derhalve de werken van Aristoteles en dier verklaring niet gezuiverd, zoo beteekende hunne opname in het onderwijs geen vooruitgang, maar besmetting en bederf der katholieke leer.

Er waren dagen gekomen van groote vertwijfeling. De vermanende stem der Kerk was niet doorgedrongen tot de geesten. De Commissie,ingesteld door Paus Gregorius IX, den 13 April, met last de Aristotelische philosophie te reinigen, had zich daartoe onmachtig verklaard en het werk laten steken. Toen heeft Thomas van Aquino, vôôrgegaan en vôôrgelicht

door Albertus de Groote, die ontzaglijke taak op zich genomen, en de wijsheid van Hella's grijzen denker uitgebaat tot de hoogste ontwikkeling van het philosophisch onderwijs.

Te Rome, in de jaren 1261-1269, daarna te Parijs, van 1269 tot 1272, heeft de **Docter Angelicus** deze taak volbracht.

Ik onderscheid in Thomas' reuzenarbeid een **negatief** en een **positief** deel.

Het positieve deel is zijne verklaring van Aristoteles.

Naar chronologische orde, worden zijne commentaren gerangschikt als volgt.

1265: Verklaring der XII eerste boeken der **Metaphysica**, en der VIII boeken der **Physica.**

1266: Commentaar op de **Ethica** aan Nicomachus en **De anima.**

1268: Uitleg van de IV eerste boeken der **Politica.**

1269-1271: vertolkt hij een deel van de **Logica** en het begin der **Meteorologica.**

1272-1273: Verklaring der III boeken **De coelo et mundo,** en der II boeken **De generatione et corruptione.**

Deze commentaren munten uit én door de methode door Thomas gebezigd én door inhoud en stijl.

Wat de **methode** betreft, Thomas gebruikt niet een syrisch-arabische-latijnsche, of welke afgeleide vertaling ook; hij wist zijn vlaamschen ordebroeder, Willem van Moerbeke, die de grieksche taal machtig was, tot geheel nieuwe latijnsche overzettingen te bewegen.

Voortreffelijk is de **inhoud** dier commentaren. Wat is de ware zin van den waren aristotelischen tekst? Dit te begrijpen en te doen begrijpen was het doel van den Aquiner. Hij beoordeelt geenszins den griekschen wijsgeer naar alleenstaande uitspraken. — Hij tracht het zinsverband te doorgronden van het verklaarde werk in zijn geheel, en ieder afzonderlijk werk vergelijkt hij met geheel het systeem van Aristoteles. Zijn vertolking is een letterkundige verklaring, en geeft zoo veel mogelijk de eigen gedachten weer van den Stagyriet.

De **stijl** is juist wel niet bevallig, maar kort, bon-

dig, scherpzinnig ; overal het heldere woord en de juiste maat. Thomas zoekt te verlichten en op te helderen, niets minder en niets meer.

Vriend en vijand hebben in hunne critiek Thomas' diep begrip van den ouden Wijze gehuldigd; als **wijsgeerige** toelichting behooren Thomas' commentaren nog tot de voortreffelijkste.

Grootelijks heeft Thomas van Aquino door zijne aristotelische verklaring de wijsbegeerte in de XIIIe eeuw bevordert. Niet alleen heeft hij aan het onderwijs den hechten, éénen grondslag gegeven van het peripatetisch systeem, maar ook dit onderwijs doen genieten van de drievoudige meerderheid waardoor Aristoteles alle wijsgeeren,zelfs Plato,overtreft: rustig en bondig betoog der waarheid, heldere,onbewimpelde voorstelling, en keurige stijl in het uitdrukken der wijsgeerige denkbeelden.

Het negatieve deel van de taak van Thomas van Aquino bestaat hierin: in het weerleggen der valsche verklaringen, én van de Arabische wijsgeeren, inzonderheid van Averroës († 1198), én van de Latijnsche Averroïsten die te Parijs in de tweede helft der XIIIe eeuw leeraarden, onder het geleide van een Belg, den scherp dialectisch geschoolden Zeger van Brabant.

De vernietigende critiek door Thomas tegen Averroës gevoerd is niet besloten in een afzonderlijk werk; zij straalt door uit al zijn werken. Zij wordt gewoonlijk ingeleid door volzinnen van deze soort:

Quod haec Averrois dicta frivola sint et impossibilia, facile est videre. (Summa c. Gentes, libr. II, cap. 59).

Est praedicta Averrois positio contra sententiam Aristotelis et contra veritatem. Ibidem.)

Quod Averroes dicit... non est intelligibile. (III De coelo et mundo, lect. 19).

..**Ex quo apparet falsum esse quod Averroes dicit in commento. Et ratio una quam inducit est risibilis.** (II Metaph. lect. 1.)

De strijd gevoerd tegen Zeger van Brabant en diens partijgenooten, omstreeks het jaar 1270, te Parijs, was om zoo te zeggen, een strijd van lijf tot

lijf. — Thomas stond te midden der gisting die zich had uitgebreid over de Faculteit der Artisten (wijsbegeerte) en der Theologanten. De hoofddwaling van Zeger had betrekking op het verstand van den mensch. Ieder mensch had geen eigen verstand. Er was maar één verstand, numeriek één verstand, voor geheel het menschelijk geslacht. Deze naar pantheisme trekkende bewering stond gelijk met loochening der persoonlijke onsterfelijkheid. De mensch vergaat tot niet: onvergankelijk is alleen het gemeenschappelijk verstand. Het spreekt van zelf dat er bij zulke leer geen kwestie meer kon zijn van persoonlijke verantwoordelijkheid, noch van loon, noch van straf. De zedelijkheidsleer der Kerk stond op 't punt een doodelijken knak te krijgen.

Thomas van Aquino gaat te werk tegen Zeger vooreerst in zijn openbare redetwisten (Questiones disputatae) **Over de ziel**; vervolgens in een afzonderlijk geschrift:**Over de eenheid des verstands tegen de Averroisten.** — Stelselmatig is het betoog gehouden naar wijsgeerige gegevens. Met beroep op de bewijzen van Aristoteles en de beroemdste commentatoren van den Stagyriet, staaft de Aquiner de stelling, dat Aristoteles altijd de ziel als het levensbeginsel van het menschelijk lichaam heeft aanschouwd, en het verstand in zijn geheel als een deel der ziel; daarenboven bezit, naar Aristoteles, ieder individu het verstand als eene afzonderlijke bijhoorigheid van het levensbeginsel.

Als heel waarschijnlijk gevolg van het krachtig verweer van Thomas, veroordeelde de bisschop van Parijs, Stephanus Tempier, na het oordeel ingewonnen te hebben der bevoegde magistri, een reeks van dertien averroïstische stellingen door Zeger en zijne aanhangers verdedigd. Dit geschiedde op 10 December 1270.

Daarmee was de strijd wel niet beëindigd;maar de richting die moest gehouden worden in het onderwijs was **officieel** aangeduid en bepaald.

MM. HH., Wat wij tot nog toe zegden, volstaat om te erkennen dat Thomas' streven voor ontwikkeling der philosophie in de XIIIe eeuw, een edele, zeer ver-

dienstelijke daad is geweest, die trouwens met succes werd bekroond.

Ik kan echter niet nalaten U in 't kort aan te toonen hoe Thomas de hooge waarde der philosophie verdubbelde, met haar een zoo ruime plaats aan te wijzen in zijn systeem der theologie.

Neemt de **Summa theologica,** het kort begrip der godgewijde leer van Sint Thomas ter hand. Is er eene bladzijde die niet het kenmerk draagt eigen aan de philolsophie? De vreedzame verhouding tusschen godgeleerdheid en wijsbegeerte, inzonderheid dialectiek, die overdreven mystiekers in de elfde eeuw hadden verbroken, heeft Thomas luisterrijk hersteld.

Beschouwt het geheele werk, de **Summa theologica,** vooreerst met betrek op de methode, door den Aquiner gebezigd. Daar heerscht de dialectiek. Wie geen streng dialectische vorming heeft verkregen is niet rijp genoeg om de studie der **Summa** aan te durven Heel de philosophische terminologie is in de **Summa overgegaan.** Met kwistige hand zijn de philosophische, inzonderheid metaphysieke, beginselen er in uitgestrooid. Bij iederen stap, in opwerping, uiteenzetting en betoog, in 't schuldig gebleven antwoord,staat men voor een sluitrede of syllogisme. Een heldere logica straalt u tegen uit het boek, dat niettegenstaande de veelvuldigheid der bouwstoffen, een kunstwerk is van eenheid, van onverbroken orde, en juiste evenredigheid in al zijn onderverdeelingen.

Beschouwt de **Summa** naar haren inhoud en leer. In de behandeling der theologische vraagstukken zijn overal wijsgeerige denkbeelden en bewijsvoeringen ingevlochten. Leest de **Quaestiones** Over God en Gods eigenschappen, Over de Schepping, Over den mensch: zij komen u voor als een statige reizang van diepdoordringende bespiegelingen,waar beurtelings Metaphysiek, Kosmologie en Zieleleer den toon aanheffen en hun stemmen blijven mengelen in het koor tot het einde toe. De psychologische analysis ontvouwd in de traktaten Over de hartstochten, Over de deugden, Over de zonden, is eenig in de litteratuur. In sommige verhandelingen, bv. Over de voorzichtigheid en Over de rechtvaardigheid, is de philosophische ondergrond van zulk gehalte, dat men er geen klaar en nauwkeurig inzicht van kan hebben, zonder Thomas'

commentaren over de Ethica van Aristoteles er bij te halen. In de **Summa theologica** is dus ook de menschelijke rede op een treffende wijze aan het woord, en haar kracht verflauwt niet.

Merkt echter wel op — en dit is een hoofdzaak — Wijsbegeerte en Openbaring, rede en geloof, hebben niet alleen een plaats gevonden nevens elkaar in de **Summa**, maar wijsbegeerte is daarbij zoo doordrongen van de geopenbaarde leer, en de geopenbaarde leer is tevens zoo doordrongen van wijsbegeerte, dat het onmogelijk is ze van elkaar te scheiden zonder het heele werk uit zijn verband te rukken. Gelijk vleesch en bloed in het menschelijk lichaam, zoo zijn rede en geloof in de **Summa** vereenigd. In geen ander werk is het onderscheid van rede en geloof zoo krachtig gehandhaafd, en niettemin in geen ander werk komt de harmonie tusschen de natuurlijke en de bovennatuurlijke waarheid zoo helder aan het licht. Mag ik wijzen op een bijzonderheid? Hoe innig b.v., zijn bovennatuurlijke zedenleer en mystiek verbonden met de psychologie van den mensch? Niets, volstrekt niets, behoort volgens Thomas, tot de voorschriften der zedenleer, of de rede ervan kan verklaard worden uit den aard zelve der menschelijke natuur.

DD. en HH., Door deze innige verbinding der wijsbegeerte met de theologie, heeft Thomas van Aquino aan de hooge wijsheid van den griekschen Meester een edele kroon opgezet, die straalt van hemelsch licht. Daardoor heeft hij de rede verheven en de wijsbegeerte opgevoerd tot eene hoogte die Aristoteles nooit heeft vermoed. Schoon heeft Paus Leo XIII deze verheffing der philosophie door Thomas uitgedrukt in de Encycliek **Aeterni Patris:** Thomas wist, zooals het betaamt, de rede zeer juist te onderscheiden van het geloof, maar tevens deed hij beide vriendschappelijk samengaan, behield beider recht en handhaafde beider waarheid, en dit zoo, dat de rede, op de wieken van Thomas tot het hoogste voor een mensch bereikbaar toppunt opgevoerd, bijna niet hooger stijgen kan, noch het geloof aan de rede meerder of krachtiger steun ontleenen, dan het reeds verwierf door Thomas.

Ziedaar, de hoogste triomf van Thomas' wijsgeerige arbeid.

DD. en HH., Ik resumeer.

Drie feiten bewijzen de ontwikkeling en den bloei die Thomas van Aquino in de XIIIe eeuw, te midden eener algemeene verwarring, aan het onderwijs der wijsbegeerte verzekerd heeft:

1) Hij heeft de philosophische leer samengevat en keurig uiteengezet in een vastineengesloten synthesis.

2) Hij heeft de wijsheid van Aristoteles gezuiverd van dwaling en uitheemsche valsche verklaringen, en ze dienstbaar gemaakt voor de katholieke wetenschap.

3) Hij heeft de wijsbegeerte verheven tot een innig maagschap met de geopenbaarde leer.

Als een ware zoon Gods heeft hij gewandeld met heel zijn verheven gestalte in het licht der Openbaring, en als een onverschrokken ridder heeft hij het zwaard getogen voor het goed recht der natuurlijke rede in den mensch.

Hier zou ik kunnen eindigen. Maar nog een paar woorden moeten mij van het hart. Zij zullen U verklaren waarom ik juist dit onderwerp liet opschrijven op het program dezer academische zitting, ter gelegenheid van het eeuwfeest der heiligverklaring van Thomas van Aquino.

1) Door de uitspraak van Paul Johannes XXII, gedaan te Avignon, 18 Juli 1323, werd voor den eersten keer, een philosoof, een academisch geleerde, een universiteitsprofessor, opgenomen onder het getal der heiligen. De Bulla van heiligverklaring, evenals de encycliek **Studiorum Ducem** van Pius XI, huldigen met klem en nadruk het wetenschappelijk, niet alleen theologisch, maar ook wijsgeerig streven van den Doctor Angelicus. Ook de studie, de moeivolle, harde, onophoudende studie der wijsbegeerte, heeft Thomas opgevoerd tot God, en hem zijn leven rein en vlekkeloos helpen bewaren in de oogen van den Heer. Was het dan niet billijk, dat op de feesten waar wij het heilig leven van den Engelachtigen Leeraar herdenken, ook een woord gerept werd over de weten-

schappelijke, philosophische loopbaan van den heilige?

2. Eerst met de heiligverklaring van Thomas van Aquino hebben wij het datum van de volle waardeering zijner philosophische wijsheid. — Toen bedaarde de ontzettende storm, die tijdens zijn leven, en eenige jaren na zijne dood, tegen een reeks zijner philosophische stellingen uitbrak, te Parijs, en vandaar overwaaide met nog feller woede naar Oxford en Londen. Toen vielen allengs, gelijk eertijds de muren van Jericho bij 't geschal van Josue's klaroenen, al de bezwaren tegen vroeger hardnekkig bevochten stellingen: betrekkelijk de eenheid van den wezensvorm in den mensch, de samenstelling der stoffelijke dingen en het zelfstandigheidsbegrip der engelen, den vôôrrang van het verstand tegenover den wil. Toen ontstond die heerlijke reeks van kunstwerken, met den naam «trionfi» bestempeld, waardoor italiaansche meesters vooral, in Thomas van Aquino niet alleen huldigden de heldhaftigheid der deugd, maar ook de overheerschende macht der wetenschap, die saraceensche en joodsche wijsheid deed wijken. Het eerste dier tafereelen ontstond op een altaarwand, in de Dominicanerkerk te Maestricht, in 1337, tien jaar na de heiligverklaring van den **Doctor Communis.**

MM. HH., ik sluit met den wensch: Het weze heden nog gelijk in het verleden, rond het jaar 1323. Moge de heiligverklaring van Sint Thomas, zoo plechtig herdacht, ook op onze dagen het uitgangspunt wezen van eene nieuwe, hooge geestdrift voor de verheven leer van Sint Thomas, en van eene grondige en geduldige studie zijner werken. Gij vooral, feestvierende en veelbelovende jongelingschap, wapent u met de wijsbegeerte van Sint Thomas, met de klaarheid zijner begrippen, met de vastheid zijner beginselen, met de forsche kracht zijner redeneering. Geharnast in dat driedubbel staal,zijt gij bekwaam om den strijd te voeren voor 't ware en het goede tegen om 't even welken vijand.Naar 't woord van Paus Pius XI, **Ite ad Thomam!**

Gaat en luistert naar Thomas van Aquino!

Voor U, Dames en ontwikkelde meisjes, is het bij

uitstek wenschelijk door te dringen tot de zedelijke beginselen van Sint Thomas, tot zijne conclusies over het innerlijk leven, tot zijne leer over de deugden, de goddelijke en cardinale deugden, waaronder bijzonder de voorzichtigheid; en deze toe te passen in het private, in het huiselijk en openbaar leven.

Richt daarenboven uw geheel leven in naar den geest van Sint Thomas: geest van éénheid, door het streven naar het éene einddoel, God; geest van eenvoud door het weren van alle overbodige praal, verwikkeling en verwarring der levensomstandigheden; geest van gemeenschap door het beoogen en het nastreven van het gemeenschappelijk welzijn.

Op die voorwaarden zult ge orde, vrede en geluk doen heerschen in uw eigen hart en in de maatschappij waartoe ge behoort.

BEETHOVEN'S SONATEN VOOR KLAVIER

door M. E. Belpaire.

De jongste uitvoering, te Antwerpen, van den heelen cyclus der Beethoven-sonaten, door Angèle Simonart, kwam bij mij den drang aanvuren om heel dat ontzaglijk werk weer afzonderlijk te behandelen — een lang gekoesterde droom! Doch even bekoorlijk als bangwekkend te verwezenlijken.

Het sonatenwerk is inderdaad de kern der Beethoven-werkzaamheid. Terwijl andere vormen : trio, kwartet, symphonie, beantwoorden aan 't gevoel eener bepaalde periode, omvat de sonatenvorm heel het leven van den meester, volgt om zoo te zeggen stap voor stap al de wisselkansen die het versomberden of vervoerden.

Men mag niet vergeten dat Beethoven pianist was. 't Was voor 't klavier gezeten dat hij aangegrepen werd door eene bezieling die uiting vond in het wonderbaarste gefantazeer. Wat zulke oogenblikken geweest zijn, kan men zich zonder huivering niet voorstellen. Als de neergeschreven werken reeds zulk een rilling zenden door merg en been — de eigenlijke Beethoven - karakterizeering —, wat moet het geweest zijn toen, warm en levend, de vloed der gedachten, gevoelens aan hart en brein ontsprong?

Die warmte van leven en gevoel leeft in het sonatenwerk.

En toch — ik noem Beethoven pianist in de eerste plaats. Als virtuoos, ja, maar zijn genie was bij uitstek een symphonisch genie, zoodat aan de klavierwerken zelf soms een gansch orkest schijnt te onderliggen. 't Is of men fagot, fluit, snaartuigen hoort klinken. Dat even maakt het voordragen der sonaten zoo bezwaarlijk. Niet dorre ivoren toetsen moeten klinken, maar de warmte van 't leven, van de levenspulseering, veel gemakkelijker te bereiken door de snaarzindering. De sonaten voor klavier zijn geen louter pianistiek werk, en dat wordt al te dikwijls vergeten. Daarom voldoen zoo zelden meesters van het klavier. Ik noem er hier een aantal van, die me onbevredigd lieten: Planté, Pugno, Risler, Hans von Bülow zelf. Integendeel kon ik iedere noot van Angèle

Simonart als samenklinkend met mijn gevoel erkennen; en vermits haar naam weer onder mijne pen komt, wil ik het programma mededeelen van de voordrachten, die mij 't hoog genot verschaften eindelijk de onsterfelijke werken eens te hooren vertolken, zooals ik het levenlang gedroomd had.

Dit programma is trouwens zoo kunstig samengesteld, dat het reeds de gehalte der artistenziel verraadt. (1)

Iets anders is het Beethovens sonaten ten gehoor te brengen, iets anders erover te schrijven. In 't eerste geval kan het dooreenwerpen van verschillende

---

Eerste concert:

(1) 1. — op 49 n° I: a. Andante; b. Rondo.

2. — op. 2 n° III: a. Allegro con brio; b. Adagio; c. Scherzo; d. Assai Allegro.

3. — op. 13 (Pathétique): a. Grave. Allegro di molto e con brio; b. Adagio cantabile; c. Rondo.

4. — op. 78. — a. Adagio cantabile. Allegro ma non troppo; b. Allegro vivace.

Tweede concert:

1. — op. 49 n° II: a Allegro, ma non troppo; b. Tempo di Menuetto.

2. — op. 7. — a. Molto allegro e con brio; b. Largo, con gran espressione; c. Allegro; d. Rondo.

3. — op. 14 n° I: a. Allegro; b. Allegretto; c. Rondo.

4. — op. 57. (Appassionata): a. Allegro assai; b. Andante con moto; c. Allegro, ma non troppo.

Derde concert:

1. — op. 79: a. Presto alla tedesca; b. Andante; c. Vivace.

2. — op. 10 n° III: a. Presto; b. Largo e mesto; c. Menuetto; d. Rondo.

3. — op. 54. — a. In tempo d'un menuetto; b. Allegretto.

4. — op. 101. — a. Etwas lebhaft und mit der innigsten Empfindung; b. Lebhaft. Marschmässig; c. Langsam und sehnsuchtsvoll; d. Geschwind, doch nicht zu sehr, und mit Entschlossenheit.

Vierde concert:

1. — op. 2 n° I: a. Allegro; b. Adagio; c. Menuetto; d. Prestissimo.

2. — op. 22.: a. Allegro con brio; b. Adagio con molt' espressione; c. Menuetto; d. Rondo.

3. — op. 10 n° II: a. Allegro; b. Allegretto; c. Presto.

4. — op. 27 n° II: a. Adagio sostenuto; b. Allegretto; 3. Presto agitato.

Vijfde concert:

1. — op. 2 n° II: a. Allegro vivace; b. Largo appassionato; c. Scherzo; d. Rondo.

2. — op. 81a.: a. (Das Lebewohl) Adagio - Allegro; b. (Die

manieren en tijdperken, door tegenstelling, eene verhooging van kunsteffect bijbrengen. Hoewel het nog eene vraag blijft of de chronologische orde niet de voorkeur verdient om de geleidelijke ontwikkeling van leven en gevoel te volgen. Maar waar het eene bespreking geldt, dan is men als verplicht stap te houden met het leven.

Zoo wordt men er natuurlijk toe gebracht het werk te verdeelen, volgens de drie perioden.

Eerste periode : de jeugdperiode. Beethoven beweegt zich in de hooge kringen der Weener aristocratie; hij is het voorwerp eener bijna grenzelooze vereering; prinsen, adelijke damen, vorsten zelfs ondergaan de macht van zijn genie, zijn gereed om al zijne grillen in te volgen; maar dat neemt niets af van zijne schichtige fierheid, van zijn behoefte naar volstrekte onafhankelijkheid. Hij blijft de trotsche Vlaming, de republikein, laat zich niet meer omknel-

Abwesenheit) Andante espressivo; c. (Das Wiedersehen) Vivacissimamente.

3. — op. 14 n° II: a. Allegro; b. Andante; c. Scherzo.

4. — op. 27 n° I: a. Andante — Allegro — Andante ; b. Molto allegro e vivace; c. Adagio con espressione; d. Allegro vivace.

Zesde concert:

1. — op. 10 n° I: a. Molto allegro e con brio; b. Molto Adagio; c. Prestissimo.

2. — op. 26: a. Andante con variazioni; b. Scherzo; c. Marcia funebre sulla morte d'un Eroe; d. Allegro.

3. — op. 31 n° 1: a. Allegro vivace; b. Adagio grazioso; c. Rondo.

4. — op. 53. — a. Allegro con brio; b. Molto Adagio; c. Rondo.

Zevende concert:

1. — op. 28: a. Allegro; b. Andante; c. Scherzo; d. Rondo.

2. — op. 110: a. Moderato cantabile, molto espressione; b. Molto allegro; c. Adagio, ma non troppo; d. Fuga.

3. — op. 31 n° II: a. Allegro; b. Adagio; c. Allegretto.

4. — op. 106. (Sonate für das Hammerklavier): a. Allegro; b. Scherzo; c. Adagio sostenuto; d. Introduzione - Fuga.

Achtste concert:

1. — op. 31 n° III: a. Allegro; b. Scherzo; c. Menuetto; d. Presto con fuoco.

2. — op. 109: a. Vivace ma non troppo; b. Prestissimo; c. Gesangvoll, mit innigster Empfindung.

3. — op. 90. — a. Con vivacità. — b. Non troppo vivo e cantabile assai.

4. — op. 111: a. Maestoso. Allegro con brio ed appassionato; b. Arietta.

len door rozenbanden dan door de banden van weelde en vleierij. Zooals zijne ziel zich verheft boven de stormen van 't lot en van het eigen leven, zoo kent zijn geest geen meerderen door rang of fortuin.

En wat zijn innerlijk wezen aangaat, reeds is hij de overgevoelige jongeling, begenadigd door al de gaven van leven, licht en liefde. Reeds draagt het machtig brein den gloriekrans van 't genie, zoo nog niet de bloedige, prikkelende doornenkroon, die 't leven later zal vlechten rond het brandende hart, om aan alle lijdende harten van komende geslachten de lafenis te schenken van liefde en lijden in schoonheid.

Het beeld van den jeugdigen Beethoven rijst zoo heerlijk op uit de eerste sonaten.

De sonaten van de eerste manier zijn, volgens mij, ten getalle van tien. Zoo dat, schaft men, als ik gewoonlijk doe, de twee sonatinen van op. 49 af, en vermindert men aldus het sonatental tot dertig, men voor de eerste periode juist een derde heeft.

Een weelderige tuin, een bloemengaard die tien eerste sonaten! loofwerk soms met schielijkė stormen bedreigd, versomberd door plotse orkanen, maar steeds weer opbloeiend in de frischheid van den levensmei, gezengd met den gloed van ontwakend leven en liefde.

Licht en schaduwzijde van 't jonge leven — ja, voorwaar. Des te bitterder vallen de slagen van 't lot op een onervaren, ontvankelijk gemoed; schijnen onverdiend, een smaad, een hoon, zoo diep voelt de mensch zijn geschapen-zijn voor eindeloos,eeuwig geluk! Dan komt eene natuur zooals die van Beethoven, in opstand; wil het lot aan de keel grijpen en bedwingen; slaakt kreten van verontwaardiging en mannelijken trots. Maar weer komt het vrouwelijk gevoel dat iedere mensch uit zijn moeder erft, boven, en in zijn wonderbare Adagio's vindt het grootsche hart de lafenis der liefdetranen, van de innigste liefdebee.

Ik denk hier aan drie Adagio's der eerste sonaten, die ik zou willen groepeeren, omdat zij mij, bij alle schakeering van gevoel, toch ontsprongen schijnen aan 't zelfde grondgevoel.

Toch moet ik vooraf verklaren dat al mijne woorden in deze studie enkel kunnen gelden als bij benadering van bepaling. Hoe zouden gesproken woorden

der menschentaal dat inlsuiten wat de muziek ons geeft, die wereld van aandoeningen, gewaarwordingen, ontroering die de bevleugelde taal der tonen in ons wakker roept?

Met die beperking dan, wil ik pogen neveneen te leggen het «Adagio» der allereerste sonate — op. 2. N° 1 — het «Molto Adagio» der 5e sonate — op. 10, N° 1 — en het «Largo, con gran espressione» der 4e sonate — op. 7.

Groepeeren, ja. In het dichte bosch der Beethovenschepping, zijn er boomstammen van een zelfde verwantschap. In de wereld zijner fantazie kan men tusschen enkele werken familietrekken bespeuren. En dat is het geval voor deze drie langzame tempo's. Het grondgevoel: een diepe wijding, smachtende liefde, de levensbee uit het diepste des harten. Zelfs in de teekening vind ik voor de twee eerstgenoemde Adagio's een overeenkomst,doch voor het Largo geldt dat niet.

Wat de schakeering betreft, het eerste Adagio is klaarder zingend, zuiverder stijgend, meer open en vrij. Het tweede — is het eene verdieping van 't eerste? — klinkt smachtender, nijpender, met eene diepte van emotie en liefdesontroering die in woorden niet te vertolken is. Het Largo dan, op zijne beurt, komt nog dramatischer voor, in breede, plechtige tonen openbrekend. Men is slechts aan 't begin der Beethoven-grootheid, en reeds zwicht de menschelijke taal.

Zooals er overeenkomst van muzikale lijn was tusschen de Adagio's van sonaten 1 en 5, zoo is het ook met de aanvang-Allegro's dezer twee sonaten.

Die familietrek weze ter loops aangeduid. Ook gewezen op het feit dat de trits wijdingsvolle Adagio's in bemoltoon geschreven is. Als alle toondichters ondergaat Beethoven dien geheimzinnigen invloed. Wie zal er het raadselachtige van verklaren? Immers alle toonladders zijn dezelfde, en toch brengt bemol onvermijdelijk bij verdieping van innigheid en gevoel.

Ik beloofde chronologisch te werk te gaan; reeds brak ik die belofte. Toch was het ter wille van een familiegroep, van die wonderbare Adagio's, kern van het Beethoven-gevoel, van de Beethoven-innigheid. In de Allegro's integendeel komt zijn bruisend levensgevoel tot uiting. Zeer karakteristiek zijn de Allegro's der eerste manier. Zij zijn jonger dan die der tweede

— wat gansch natuurlijk is — leggen meer vertrouwen in het leven aan den dag, zijn vrijer, gelukkiger, meer hoopvol. Dat geldt voor de tien erste sonaten, en dus, zonder twijfel, voor de eerste. Vrij en sprankelend schiet de muzikale zin ten hooge. — Men lette wel op dat dit h o o g e hier in gansch anderen zin moet genomen worden dan in den bovenmenschelijken zin der derde manier. Hier is nog geen spraak van mystiek. Men is nog in 't volle aardsche leven, maar een leven zoo edel dat het als van zelf ten hemel voert. En dat is waar van heel Beethovens schepping. Geen enkele noot daarin die tot zonde zou aanzetten, tot iets laags of minderwaardigs. De hoogste liefderoes brengt geen klank dan van edele drift, van de zuiverste verhevenheid. Zijn de Allegro's vurig, hun vlam is daarom niet minder rein. — Er was nooit een genie zooals het Beethoven-genie. Die overtuiging groeit in mij met elken dag.

Het is dit gelukkiger, vrijer, meer onbevangen van de jeugd dat wij moeten opvangen in de tien sonaten der eerste periode. En daarnevens het sombere, wanhoopvollere, ook eigen aan de jeugd, voor wie de smart als eene verrassing is.

En weeral moet ik afbreken met de chronologische orde, om dit treurige, troostlooze in twee verwante stukken te kenschetsen: het «Largo appassionato» der 2e sonate — op. 2 N° 2 — en het «Largo e mesto» der 7e — op. 10 N° 3.

Reeds vroeger heb ik gesproken van die overheerlijke bladzijden uit Beethovens onsterfelijk werk: de eerste, waar de heete tranen der passie leken, als druppelen zengend vuur vallen; de tweede, waarin afgrond op afgrond van troostlooze somberheid opengaat, steeds in tragische diepte toenemend.

Deze twee groepen langzame tempo's schetsen heel goed het liefdegevoel van den jeugdigen Beethoven: zijne liefde in smachten en trachten, zijne liefde in teleurstelling en zelfvertering.

Ik zal dus daar niet verder op ingaan, maar eindelijk een voor een de sonaten in oogenschouw nemen.

Sonate 1 — op. 2 N° 1. — Voor 't aanvangs-Allegro geldt wat ik zegde van Beethoven's Allegro's der eerste manier: vurig levensgevoel, vertrouwen in 't leven, geluk in 't levensbewustzijn, in den rijkdom van

't leven. Dat is de grondtoon van de meeste dier stukken, altijd met schakeering van stemming en ingeving.

Adagio, vol-zingend en zuiver-stijgend, lied uit het jeugdige, reine hart.

Menuetto. Allegretto. Die Allegretto's bekleeden, doorgaans, een tusschenplaats tusschen het vurige der Allegro's en het diep-gevoelde der Adagio's. Zij zijn derhalve inniger dan de aanvangsallegro's, vlugger, vuriger en blijder dan de Adagio's. Dit der eerste sonate heeft iets vurig streelend, vertrouwend.

Eindelijk het finale: Prestissimo, is een uitspatting van vuur en gloed, onderbroken in het «sempre piano e dolce» door een emotie van zachter gevoel, vol passie nog, maar meer zingend van liefde.

Heel deze sonate is in bemoltoon en heeft er de innigheid en warmte van.

De volgende integendeel — op. 2 N° 2 — is in A-dur, is bij gevolg meer open en beslist. Daar is het levensgevoel minder intens, gedempt, zwieriger en vrijer. In heel de sonate trouwens, met uitzondering van 't vroeger besproken «Largo appassionato». Een Scherzo in stee van een Menuetto. Dus weer iets losser en zwieriger; en een Rondo als finale, wat weer iets gracieuser en lichter bijbrengt.

Derde sonate van opus 2 — «Allegro con brio» staat er voor 't eerste stuk en dit geldt voor heel het werk dat een levensschittering is. Des te inniger en schuchterder klinkt het Adagio zich terugtrekkend onder vleugelen, in de schaduw. Scherzo en Finale. «Assai allegro» even schitterend en vurig,met zwierige gracie in dat laatste. Minder zielsaandoening en meer uiterlijke pracht dan gewoonlijk bij Beethoven.

4e sonate — op. 7. — Hier het volle levenstij, met onophoudende pulseering van levensrythme in dat eerste «Molto allegro e con brio», dat openbreekt in bruisende branding. Wat de tweede manier zal aanbrengen van overheerlijke levensboodschappen,wordt hier al in schets veropenbaard: de rijkdom van 't leven, de bruisende wijn van 't levensgevoel.

Het smachtend lied van 't wonderschoon «Adagio molto» daarop.

En dan een stoeien met rozen — het tusschen-allegro, middenin — iets zoo zuiver, vrij, boeiend-bekoor-

lijk. Onder schaduw gaande in 't «Minore».

Een «Rondo» om te sluiten.

Van 't eerste Allegro der 5e sonate — op. 10. N° 1 — heb ik reeds gesproken in verband met dat der eerste sonate. Zelfde levensgevoel als daarin, meer uitgebreid nog, met meer kennis van 't leven en zijn tegenspoed.

«Molto Adagio» reeds behandeld.

Een gloeiend Finale. Prestissimo.

Sonate 6 — op. 10. N° 2. — Al lachend levensvertrouwen in 't eerste Allegro, zoo kozend en aanminnig. Dit leven echter ligt nog geheimzinnig gehuld, omsluierd met zilverachtigen wasem.

Ook mysterie in 't vurig Allegretto, komend uit levensdiepte waar bekoring en geluksbelofte wonen.

Pittig en luimig daar tegen het Presto van 't finale.

7e sonate — op 10. N° 3 — een veel meer uitgestrekt werk.Breede golvingen in 't Presto van 't begin. De tragische bladzijde van het «Largo e mesto», nooit volprezen van levensdiepte en troostelooze treurnis.

Maar onmiddellijk daarop de zuivere klanken van 't Menuetto-Alegretto.stijgend in opene lucht vol lafenis van argelooze blijheid. Iets wonder van frischheid en bekoring. — Mijn lievelingzang in den oorlog, brengend troost en verkwikking bij, waar alles zoo tragisch was in 't ronde.

Een Rondo om te sluiten.

De Pathétique — sonate 8. op. 13 — behandel ik niet. Dit werk werd te zeer afgerammeld. Het is als een versleten muntstuk, waar men het relief niet meer van ziet. 't Adagio alleen blijft in zijn zoete rust bekoren.

Sonate 9 — op. 14. N° 1 — ook vol levensblijheid, opengaand voor 's levens belofte.

Dat voelt men in de stijging van den ersten muzikalen zin. Het Allegretto echter heeft iets zeer vertrouweljik en innig — samenspraak met de geliefde? of van 't verliefde hart met zich zelf? — Maar de blijde stemming herneemt in het Rondo: «Allegro comodo».

De tweede sonate van op. 14 — sonate 10 — is ook in blijde stemming,maar van een geheel ander gevoel

— een verrukkelijk gevoel. Streelend glijden de noten, speelsch en teer, met innig gefluister, maar altijd gelukkig. Het Andante is ook vol teer gevoel, broos als een bloemken. In 't eind-scherzo. «Assai allegro», herneemt het vlug noten-gestreel, maar met meer pittigheid en schalksch schertsen.

Met die sonate kunnen wij de eerste periode sluiten, waar geluk de bovenhand had, alhoewel de stormen der jeugd loeiden, plots openbraken in zonnigen trans; waar afgronden van smart soms opengaapten en den draaienden kolk in de diepte verrieden. Maar toch was het de tijd waar de jeugd nog in volle tonen in den boezem zong:

> J'ai vu le temps où ma jeunesse
> Sur mes lèvres était sans cesse
> Prête à chanter comme un oiseau.

De sonaten van 't volle, geweldige, rijpe middenleven moeten nu in oogenschouw genomen worden. En ja, van dit leven geven zij het volledig tafereel. Niet meer een salonverkeer, niet meer een met adelijke damen min of meer verliefd gekokketeer, of ernstig verliefd geraken op eene of andere schoone — Giulietta Guicciardini, Therese Brunswick.Wie was de «unsterbliche Geliebte»? — maar het verkeer der grootsche ziel met zich zelf, de reuzenstormen in die diepte oprijzend en er heel den bodem van omwoelend; het ruischen van de bruisende zee, klotsend, zwalpend, alle banden brekend. Dan rijzen die zangen van sublieme overgaaf aan hoogere macht — het Adagio van 't achtste kwartet; dan smeekt het trachten naar liefde van 't dorstende hart in zoo menig adagio van allen vorm en trant; dan klinken die tonen vol fierheid van den man die trotseert, alle laagheid en smalen onder de knie krijgt.

Is die periode Beethovens bloeitijd, zijn prachtigste scheppingstijd? Hoe daarin uitspraak doen? In elk geval, is dit middenleven het vruchtbaarste geweest wat de werken, de meesterwerken aangaat.

Van af deze 11e sonate — op. 22 — die als eene overgangssonate mag gelden tusschen de eerste en tweede manier, maar heel en al hellend naar de tweede. Daar heeft zij de utigebreidheid, den rijkdom van. Afgewisseld, beslist klinken de tonen van 't eerste Allegro, vol van die fiere mannelijkheid den mees-

ter eigen. 't «Adagio con molt'-espressione», met zijn pulseering van 9/8 tempo, is eene bladzijde van uitgestrekte en uitgewerkte schoonheid, die reeds in volle tweede manier verplaatst. Daarop ook een rijk Menuetto, vol aanminnige gratie, lied vrij ten hooge klinkend, dat slechts één tegenhanger in 't sonatenwerk heeft: het Menuetto der latere sonate N° 3 van 't op. 31, nog zachter zingend, nog lieflijker stijgend. Twee kinderen van denzelfden vader. Het finale der elfde sonate is een Rondo, maar een rondo der tweede manier, rijker en voller dan die der eerste.

De volgende sonate — 12e — op. 26 — is een volschoon, volklinkend werk, in sombere stemming, met passie doorgloeid — edelsteenen op donker fluweel. — Het plechtig thema van 't begin wordt in steeds schooner variaties verdiept. Een Scherzo: Molto Allegro onderbreekt een poos de treurnis, statig of zacht, maar weldra galmen de majestatisch-doffe klanken der «Marcia funebre» ,soms in triomf opbruisende — zegeviering van leven over dood, van het geestelijke over de stof — maar dan weer in statige treurnis hervallend en koninklijken rouw voerend over 's menschen brooze grootschheid.

Sonate 13 — op. 27. N° 1. — Oh! de weemoedvolle en bekoorlijke! Een van Beethovens meest boeiende werken, nu eens neurend in melancholie, dan weer uitspattend in grillige fantazie. «Sonata quasi una fantasia» heet zij met recht. Eerder gefantazeer dan korrekt neergeschreven werk. Beethovens gefantazeer was iets eenig. Voor 't klavier gezeten leverde hij zich vrij aan 't spel der inspiratie. Voor eens schijnt hij een dier plotse ingevingen neergekluisterd te hebben. Het overslaan van innig treuren tot uitgelatenheid is in het eerste stuk zoo boeiend, het «Molto Allegro e vivace» zoo sparkelend schoon, het «Adagio con espressime» zoo diep. Uit de diepe tonen stijgt de stem der ziel, biddend, minnend, ernstig smeekend.

Het finale: «Allegro vivace». Is het een razende rit altijd naar 't zelfde levensdoel? een steeds opnieuw beuken op 't levensaambeeld? En dan weer de diepe tonen van 't Adagio daar tusschen. Vruchteloos zoekt men naar woorden voor zulke schoonheden.

Brengt die sonate avondgeur? Is zij een avondbloeme, vol van de zoetigheid van 't verleden? Is 't geluk

dan geen illusie? schijnt zij te vragen, de schoonheid niet louter begoocheling? Neen, lijdend menschelijk hart! lever u aan de bekoring, zoolang zij duurt. Te vroeg zal het uur van bitter scheiden slaan. Te broos zijn de bloemenketens der liefde. Een bloem van poëzie die weemoedsvolle sonate.

Nog meer de volgende, de beroemde Mondscheinsonate? — op. 27 N° 2 — 14ᵉ sonate. — Ik zou het niet durven beweren. Mij boeit haar teere zuster, de voorgaande meer; zij is zoo grillig fluisterend,zoo rijk afgewisseld in haar spel van melancholie en blijheid. Een gelijker gevoel in de Mondscheinsonate: zachte droomerij, zwevende poëzie. Slechts in 't «Presto agitato» van 't finale breekt het bruisend levensgevoel los.

Eene reeks van wondere werken al die opera — 26, 27, 28 — alle klaviersonaten. Want de 15ᵉ sonate is ook een werk van treffende schoonheid, in opene stemming — D. dur — met rijke levenspulseering — vraag naar 't levensgeheim? wachten op 's levens belofte? — Een raadselachtig «Andante». Een verrassend «Scherzo». Om te sluiten een echt landelijk Rondo.

Nu komen wij aan het prachtig drieluik van op. 31 — sonaten 16, 17 en 18 — alle drie eenig in schoonheid en zoo verschillend in die schoonheid. — De eerste — in G dur — in volle zon, beslist, vierkantig, bijna uittartend. Met steeds verdubbelde energie verkondt het eerste Allegro zijn geloof in 't leven, in de vastheid en schoonheid van 't leven. Slechts éen zangerige zin om deze kernachtige bevestiging te onderbreken. — Deze zin moet met echt Beethovenschen eenvoud voorgedragen worden; niet huppelend, niet triviaal. — Een fijn oor maakt licht het onderscheid.

Het «Adagio grazioso» is dat kristal-reine, jubelend lied — onverpoosd trillen van honderde nachtegalen — dat bijna bedwelmend klinkt. Het Rondo-finale de «reuzenvermeiing», waarover ik het in mijn boek had. Zoo geweldig is dat stoeien als de eindbacchanaal der Negende symphonie, maar in welke andere stemming!

Tegenover het zonnig werk, werk van geweldige levensintensiteit, komt de sombere 17ᵉ sonate te

staan - D. moll. - onstuimig zeetafereel. Hier geen lachend licht meer. Onder een zwaren, grauwen hemel, klotsen de baren woest, spattend en schuimend, klimmend op elkanders kruin. Eerst echter ging het water in breed-openspreiden uiteen, op het strand — de majestatische akkoorden van 't begin. Plots vangt de dwarreling aan, echte levensdwarreling, met wanhoopskreet en wringen der handen, met al het tragische van den kamp tusschen leven en dood, tusschen verrijzen en vergaan. In 't «Adagio» gaan de golven liggen, komt de zang uit de diepte, plechtig, met liefde zwanger, rijzend ten hooge, niet zegevierend, ook niet smeekend, met plots openbreken van de lucht waar de serene bede galmt. Het eind-Allegretto is weer een krullen der baren, maar onder min somberen hemel, in schuimende spatting,in zwierige forschheid onder 't zweepen van de zeebries. Weer is dit Allegretto ontzaglijk en grootsch, met iets wrangs in de sierlijkheid der streeling. Het leven bijt als het schijnt te spelen. Dat ondervindt men bij Beethoven telkens, die de volle levensintensiteit kende, al de verrassingen van den levensstrijd had meegedaan.

De derde sonate van dat pracht-opus — de 18e, in Es dur — heeft niets van de twee voorgaande. Geen landschap voert zij voor den geest, al haar zinnen en roeren komt uit het menschelijk hart, is een zang des levens. Eerst de verrukkelijke belijdenis van liefde van 't inleidingsallegro: bange vraag, herhaaldelijk gesteld, of die liefde wel beantwoord wordt. En 't moet wel zoo zijn, want onmiddellijk daarna stijgt ten hooge zulk een levensjubeling, dat het koudste hart er door geroerd zou zijn. Telkens weer die liefde, in bange schuchterheid, in aarzelende bede aandringend, en telkens weer jubelend de verwondering, de geestdrift over de gaaf der liefde.

Heel dat wonderstuk is éen poëma van liefde in leven. Volgt een fantastisch Scherzo, luchtig, spotziek, vol fagotten-klanken als het Scherzo eener symphonie. Maar dan weer stijgt een dezer liederen ten hooge, waarvan Beethoven alleen het geheim kent, des te roerender in hunne eenvoudigheid dat zij ontwellen aan zulk grootsch, geweldig genie: het Menuetto, dat ik vroeger samenbracht met dat der sonate, op. 22. Hier is de bede nog weldadiger, de liefde

milder. Het «Presto con fuoco» bevestigt de zegeviering van leven en liefde met al het vuur, den gloed eigen aan Beethoven in zulke stukken. Als een jachtfanfare haast, klinken de tartende tonen.

De «Appassionata» volgt als van zelf op die heerlijke werken. — Sonatinen 19 en 20 — op 49 — laat ik onbesproken. Zij zijn in elk geval werk van veel vroegeren datum. Sonaten 21 en 22 verschuif ik tot de derde manier; ik zal later zeggen waarom. — Zoo komt op. 57 — sonate 23 — «Appassionata» aan de beurt. Was er ooit zeetafereel, dan toch wel dat draaien der wateren in den levenskolk. Altijd roept het eerste deel mij voor oogen dat van 't Achtste kwartet. Het is dezelfde dwarreling van schuimende baren, maar de muzikale zin der sonate schiet sneller den afgrond in. Somberder ook? In alle geval is hier heel de ladder van menschelijk worstelen en streven, van menschelijke passie aanwezig.

Kalm klinkt daarna 't «Andante con moto», maar van eene kalmte die ijzen doet, zoo troosteloos, hopeloos galmt ze. De razende dwarreling herneemt in 't eind'«Allegro, ma non troppo». Overwonnen echter is de tegenstreving.

Sonate 24 — op. 78 — een wonnevolle inleiding, uiting van menschenliefde. Een vuurwerk het tweede deel. Slechts twee deelen.

Sonate 25 — op. 79 — «Presto alla tedesca». Dat is ook zoo'n klaar zingend werk, dat men zich afvraagt of het niet uit vroeger inspiratie stamt. — Maar neen, Beethoven heeft in de rijpe jaren, en vooral aan de grens der mystieke periode, van die invallen van vereenvoudiging. Als een kind schier kan hij zich verlustigen en verheugen. Hier geeft die blijdschap zich lucht in een bijna landelijken dans. Een uiterst eenvoudig, wiegend «Andante» daarna, zingend als een andante van Steibelt. Een luimig-lief «Vivace». Wil de meester toonen dat hij zich ook thuis voelt in de eenvoudigste compositiën?

Sonate 26 — «Les adieux. L'absence. Le retour — wijst zich zelf door den titel genoegzaam aan. Hier ook zuiver menschelijk gevoel, aardsch trachten en vertroost worden, maar op de edele wijze die Beethovens opvatting van aardsch leven is.

Sonate 27 — op. 90 — is ook een program-sonate,

schildert den strijd van Graaf M. Lichnowsky om zijne tweede vrouw, een theaterschoone, te veroveren (eerste deel) en de minkozing met haar: gefluister tusschen de twee geliefden van 't tweede en laatste deel. Al is hier ook alles wereldsch, toch vind ik deze sonate veel meer derde manier dan de voorgaande. Innig suist het liefdegelispel tusschen de twee minnaars, maar met die «erklärte» eenvoudigheid, eigen aan de laatste scheppingen.

Als een overgangswerk kan die sonate gelden; zoo wel als de elfde het was van de eerste tot de tweede manier, hebben wij hier de brug van de tweede tot de derde, in het werk der sonaten.

De derde periode: het toppunt bereikt. Beethoven staat op het hoogste hoog dat menschelijk genie kan bereiken. Gelouterd door de smart, geheel ontdaan van zich-zelf,kan hij zijn zang de pennen laten uitslaan en zweven in sferen die duizelig maken: de tonen der laatste sonaten, laatsts kwartetten, Negende symphonie, Missa solemnis. Beschouwing, verwijlen in rijken van licht kenschetsen deze tijden. Echter werden zij zoo niet plots veropenbaard; trapsgewijs stijgen de onsterfelijke meesterwerken. En in het werk der sonaten zijn twee dier treden de twee sonaten die ik oversloeg: L'Aurore — 21ᵉ sonate, op. 53 — en de 22ᵉ — op. 54.

Beide baden in 't onstoffelijk licht der laatste periode, maar als vorm hooren zij er niet teenemaal aan, sluiten zich eerder bij de vroegere manier. Zoo is L'Aurore verdeeld in de drie klassieke deelen van: «Allegro con brio»,«Molto adagio» en «Rondo», maar hoe breekt de inspiratie al die enge banden! — Van 't begin af, is het een zinderen van licht dat op 't einde groeit tot een apotheose van onstoffelijken luister. Ik heb daarop menigmaal en voldoende gewezen.

De volgende sonate — op. 54 — is nog meer beslist derde trant: het olympisch Menuet van 't begin, de vuursparkeling van 't Allegretto. Twee deelen alleen in dat werk, dat de colossale afmetingen van 't voorgaande mist.

En nu voor goed getreden in de onstoffelijke sfeer der eindperiode met de vjif laatste sonaten — vijf Alpentoppen, hooger, altijd hooger, rijzend.

28[e] sonate — op. 101 — «Allegretto, ma non troppo». Streelend klinkt het 6/8 tempo, vol nog van een aardsch gevoel, maar heel en al gewend tot het hemelsche. Geen lijden meer. Dat is overwonnen en tot sereen licht geworden. «Vivace alla Marcia». Bovennatuurlijke fierheid, aan te knoopen aan 't inleidend stuk van sonate, op. 54. Hier ook de zelfde klanken als in 't 15[e] kwartet: — uitgalming eener mannentrotschheid, gedoopt in bovenaardschheid. Een overgangs-adagio. Wij zijn nu volop in den derden trant, met zijn gedurig afwisselen van rythmen, zijn overvloed van recieten, trillers en 't eindigen in fuga, waar rondo's vroeger de gewoonte waren. Dit Adagio is ook eerder reciet. Dan klinkt weer de eerste wijs en leidt tot de wondere eindfuga, vol grootschheid en goddellijk triomf.

Is deze fuga machtiger dan die, langer en breeder bewerkt, van de Hammerklaviersonate? Mij treft ze dieper, juist daar zij meer ingedrongen is, eenvoudiger. Hoe kiezen tusschen zulke reuzentoppen?

Men vergete niet dat men, met Beethoven, op die toppen verwijl, die stilaan leiden tot de Missa solemnis, Negende symphonie en de laatste kwartetten, want die allen zijn van lateren datum. De sonate die ons bezighoudt is van 1816, of zelfs vroeger, want zij verscheen in 1816. De Hammerklavier verscheen in 1819, en juist toen hij er mede klaar was, begon Beethoven aan de Missa solemnis.

Ries verhaalt hoe, toen de 29e sonate — op. 106 — heelemaal gereed, gegraveerd stond, Beethoven plots alles liet vernietigen om t w e e n o t e n — de eerste maat — bij 't Adagio te voegen. «Twee noten» laten voegen bij een zoo groot,door en door bearbeid,reeds een half jaar volledigd,werk! schrijft hij. Dus is de Hammerklavier van 1818, drie jaar na de voorgaande en nog zoo veel hooger rijzend! Want, de Hammerklaviersonate is een colossaal gewrocht, eene wereld.

Al de proporties zijn als onmetelijk: het donderend inleidings-Allegro. Steeds op 't zelfde aanbeeld beukt de reus, maar met steeds verdubbeld geweld — bevestiging van mannengrootschheid en mannenfierheid. Maar gedurig ook wordt de colosse aangegrepen door den goddelijken waanzin der derde manier, ontvoerd aan het aardsche, in zwevende bespiegeling. —

Om weer zijn reuzenarbeid aan te vangen en 't gebeuk en gehamer — het bedwingen van het lage — aan te vatten. Een luchtig «Scherzo», als van verheerlijkte geesten. 't «Adagio sostenuto» — met de twee bijgevoegde noten van 't begin, bladzijde zooals er in 't Beethovenwerk zelf geen ander voorhanden is, statig en klagend, vol diepe innigheid, weerklank uit der aarde smart, maar een smart als koninklijk gedragen.

Here I and sorrows sit...

zou hij, als Shakespeare's «Queen Constance», kunnen zeggen.

Here is my throne, bid Kings come bow to it.

Zij zat op den vasten bodem van der aarde smart en ontbood koningen voor dien troon. Zoo ook Beethoven die, om den troon vaster, ontzaggelijker te maken, er nog twee ingangstreden aan toevoegde.

Al het diep-menschelijke der aarde trachtend naar 't vol-goddelijke des hemels. De ontzaggelijke fuga om te sluiten, voorbereiding der fuga's van «Gloria» en «Credo» in de Missa solemnis. Schindler verhaalt hoe men den meester er hoorde aan hameren, toen hij te Mödling aan de compositie bezig was. «Een tijd van algeheele onttrekking aan het aardsche», volgens Schindler.

Ook dit heel opus 106 draagt dat merk, zoowel als de twee volgende sonaten.

Sonate 30 — op. 109. — Even afgetrokken als de vorige, maar in geheel andere stemming. Alles hemelsch licht hier, serene streeling, vrede en vreugde, een Paradijsvreugd. Zoo moeten Fra Angelico's engelen zingen. De streeling van 't eerste deel is reeds iets met geen woorden te malen, maar waar het echt Paradijs-achtige begint, is het lied: «Gesangvoll, mit innigster Empfindung». Hier galmt iets zoo teeder, rein, roerend dat tranen alleen er voor passen: een echt Beethovensch eind-levenlied van vrome wijding en eenige eenvoudigheid. Zoo mogen de onnoozele kinderen met hun palmen en kronen spelen onder 't oog van den al-schepper, den Vader, in de hemelhallen. Die hemelsche wijs wordt met variaties verrijkt, ieder versche schoonheid brengend, maar wanneer in 't eind enkel het lied van 't begin in zijn eenvoudig-

heid klinkt, laat men alle hoop varen om deze innigheid en schoonheid uit te drukken.

31e sonate — op. 110 — baadt ook in hemelsch licht, maar zilverachtiger. Luchtig komt het eerste deel aangezweefd — hoe zullen de toetsen licht genoeg aangeraakt worden? Het levendig «Molto Allegro» daarna is even hemelsch in zijn vluggen loop. Engelen vliegen met bliksemsnelheid. Het «Arioso dolente», aangebracht door wondere recieten, hoe dat bestempeld? Dit roerend-volle van alle menschenlijden gesmolten tot onsterfelijke sereniteit? En dan de fuga, immer breeder ontplooiend, met orgeltonen ten slotte — de heerlijke triomf van leven, licht en liefde.

Kan Beethoven nog hooger?

Ja, de laatste sonate verwacht ons nog — 32e. op. 111 — de zegel op 't overheerlijke werk, de kroon op den sonatenkrans. Beethoven legt heel zijn macht en kracht en majesteit in het eerste deel, voorportaal eer men den tempel ingaat, den tempel waar ontzaggelijkheid heerscht. En dan bloeit de «Arietta» op in nooit volprezen schoonheid en volmaaktheid.

Voor heel het Beethovenwerk geldt Dante's vers:

Al quale ha posto mano e cielo e terra.

Ja, hemel en aarde hebben bijna gelijk aandeel aan 't verheven werk: het aardsche voerde regelrecht naar het hemelsche; het hemelsche noopte, omzweefde, bekroonde het aardsche. Uit het vol-menschelijke bloeide het bijna-goddelijke op, en voerde tot het vol-goddelijke.

Maar voor zulk een werk zwicht ook de kracht: men laat de pen vallen. Uit het hart stijgt de kreet: O God, wat moet uw oneindigheid zijn, als in het geëindigde reeds zulke tonen kunnen galmen?

31 Januari 1924. (1)

---

(1) Ik mag niet eindigen zonder haar te bedanken wie ik verschuldigd ben deze lang betrachte studie te schrijven: Angèle Simonart. — Zooals Lodewijk Ontrop mij in staat stelde door zijne ideale uitvoering der «Missa solemnis» den 13en Maart 1910, dit reuzengewrocht te bespreken, zoo ook heeft de volledige uitvoering van den cyclus der sonaten mijn drang vernieuwd om het levenlang werk te behandelen. Aan de jeugdige en geniale artiste de warmste hulde. Haar spel immers rolt als de ontzaglijke levensbaar in 't Beethovenwerk ; — haar toon brengt zijn geest en zijne diepte; zijne liefde zindert in haren zang.

HET LEVEN VAN HERMAN COENE
door Ernest Claes.

EERSTE HOOFDSTUK.

I.

Daar is voorzeker niemand in het dorp die niet gereedelijk zal erkennen dat mijnheer Legein, de stationschef, een zeer achtenswaardig man is. Mijnheer Legein is dat, ontegenzeggelijk. En hij is bovendien een man van gewicht, een der voorname personnaliteiten van de gemeente. In de achting der menschen neemt mijnheer Legein onmiddellijk de plaats in na den pastoor en na den dokter. De eerwaarde heer pastoor, dat is de man der kerk en der goddelijke dingen. In zijn persoon berusten al de vreemde machten van daarboven, waaraan ze lijdelijk zijn onderworpen en waarvan ze afhangen. De dokter, dat is de man van de groote geleerdheid die alle kwalen en ziekten kent en peilt. En mijnheer Legein, die onmiddellijk na hen komt, is de hooge vertegenwoordiger van de zienelijke machten van 's lands bestuur, rechtstreeks verbonden met de verre hoofdstad en met de ministers, de man met veel voorspraak bij allerhande noodwendigheden, en de absolute meester van 'n zoo belangrijk iets als 't station en de treinen. Wanneer zij daarvan gebruik maken geschiedt er onder zijn almachtig toezicht alles volgens juiste, afgemeten regelen. Mijnheer Legein is iemand.

Met den dokter spreekt hij altijd Fransch, en dat heeft er voorzeker veel toe bijgedragen om hem in hoog aanzien te brengen bij de dorpelingen. Klein en groot neemt voor hem de muts af en zegt : «Dag mijnheer de chef!», zooals ze zeggen: dag mijnheer pastoor, en: dag mijnheer doktoor. Wanneer hij door het dorp wandelt, met bedaarden stap, de handen op den rug, dan kijkt hij niet naar links of rechts, dan blijft hij nergens staan, neen, zijn oogen zijn gericht recht voor zich over de straat, met nu en dan een zijdelingschen blik naar de menschen, wachtend tot zij groeten. Want mijnheer Legein weet dat rondkijken, of blijven staan, of eerst groeten, niet past bij de

waardigheid van zijn persoon. Een treffelijk man is mijnheer Legein, iemand die het dorp eer aandoet. Onder de hoogmis zit hij Zondags vooraan in de kerk. Hij blijft altijd geknield op zijn stoel zitten, en zet zich enkel neer om te luisteren naar het sermoon. Dan keert hij zijn stoel om, zoo bedaard, zoo waardig, dat het iedereen opvalt. Zijn verstandige blikken staan onafgebroken op mijnheer pastoor in zijn preekstoel gericht, met een intense aandachtigheid, op zijn voorhoofd is een plooi van vrome ernst, alsof de gezegde woorden voor hem een veel dieperen zin bevatten, alsof hij veel beter begrijpt dan de andere geloovigen. En daar hij in de kerk vooraan zit, en zich onder het sermoon dus moet omkeeren naar den preekstoel, met den rug naar het koor, zoo zien alle menschen het aandachtige gezicht van mijnheer Legein, en velen worden daardoor gesticht tot meer godvruchtigheid. Hij schuift nooit luidruchtig met zijn stoel, ergert zich zienderoog aan de boeren achter in de kerk, die zoo luidruchtig hun neus snuiten, alsof zij trompetters van het laatste oordeel Gods waren.

Wanneer hij in de wintermaanden naar het komediespel komt van «De Lustige Tooneelvrienden», dan zijn én het publiek én de spelers daarover ten zeerste gevleid, en deze laatsten doen dan nog zoo hun best om hun rol op de meest treffende wijze te vertolken. Zoo heeft mijnheer Legein den naam tegemoetkomend te zijn en zich niet te grootsch te voelen om zich onder de simpele menschen te mengen. Want mijnheer Legein is, wel beschouwd, een man met bescheiden betrachtingen en met matige instincten, en daar is geen enkele reden om te veronderstellen dat hij van het leven of de menschen ooit meer zal vragen dan zij hem geven kunnen.

Zie, daar wandelt mijnheer Legein heen en weer over het perron, tusschen het diepere bed van de spoorlijnen en het onooglijk stationsgebouw. Het is een pront man, hoog van gestalte, met tamelijke schouders en een blozend gezicht, een blond snorretje en blauwe oogen.

Madame Legein is in 't diepste van haar teer gemoed nog immer even verteederd op hem als in de eerste dagen van hun kennismaking, en dit prijzens-

waardig gevoelen spruit hoofdzakelijk voort uit dat wel verzorgde gezicht van haar echtgenoot.

De trein van 2 uur 15 is zoo even aangekondigd, mijnheer Legein heeft zijn zwart bolhoedje binnen in het kantoor aan den nagel gehangen en zijn roode ambtspet met dubbel gouden bandje op het hoofd gezet, en bewust van zijn goed uitzicht, van zijn gezag en zijn verantwoordelijkheid is hij op het perron gestapt. Met die mooie pet, in zijn lange zwarte jas, ziet mijnheer Legein er bepaald indrukwekkend uit. Het stationsgebouw is leelijk, in vuil, grauw geworden kleur van gemenen baksteen, een plomp vierkant blok met vettig beslagen ruitjes, en daarnaast het lagere steenen hok dat als wachtzaal dient. Maar mijnheer Legein ziet dat niet. De zwarte gruisgrond tusschen de rails, langsheen het perron, is doortrokken van olieachtige viezigheid, die te heeten ligt in de zon en een neerschen zwaren reuk verspreidt. Ook daarvoor heeft mijnheer Legein geen oog, en die reuk schijnt werkelijk zijn goed gevormden neus in geenen deele te hinderen.Aan den overgang van 't spoor zit er in het jong lutterend groen van een kanadaboom een vink te kwieteren van zotte lenteblijheid. Daar achter ligt de wijde beemd, één vlakke sappige groenigheid, te koesteren in de zon.

Maar het is al verloren voor mijnheer Legein, én vinkeslag én weidegroen, hij hoort noch ziet het. Mijnheer Legein gaat op en af het perron, van aan het depot tot aan den gevel van het wachtzaaltje. Dan keert hij zich om, ziet even den kerktoren boven het dorpje,en wandelt terug, bedaard,zelfvoldaan en zelfbewust, de handen op den rug. De blik van mijnheer Legein daalt met schoone voldoening van het witte zakdoekje in het borstzakje, over de dubbele rij zwarte knoopen van zijn perfect sluitende jas, langs de rechte plooilijn van zijn vleklooze zwarte broek, tot op zijn goed gepoetste schoenen. Dat neemt al zijn aandacht in beslag,behalve dan de enkele menschen die stil pratend op het perron den trein affwachten,of die hem ook met genoegzame erkenning nablikken. Hij hoort alleen het zachte knersen van het sintelgruis onder zijn voet, en soms kijkt hij met ernstigen blik voor zich alsof hoogere gedachten over de plichten van zijn staat hem bezighielden.

Mijnheer Legein weet enkel van het deugdelijk Meizonnetje dat het hem de gelegenheid geeft zich daar op «zijn» perron in al zijn waardigheid te laten zien en zich zelf te zien. Daar ligt op zijn blozend gezicht een uitdrukking van zoete zelfvoldaanheid, als bij iemand die smakelijk heeft gegeten en van ouden wijn heeft gedronken. Mijnheer Legein geniet.

De dubbele spoorlijn schiet stram en haastig voorbij, recht uit, en dwars doorheen de lage weiden jaagt ze over den breeden, vlakken dijk die met vier stalen banden over het land ligt vastgeschroefd. De vier eendelijke staven spitsen toe tot waar ze in de verte maar één vage lijn schijnen te vormen, die wegsnokt achter den Biezeberg. Op vaste afstanden, zwart en vreemd in de zon, houden de stramme telegraafpalen langs weerskanten van het spoor de vele draden op, die afzakken naar het midden tusschen de hooge staken, en in felle vlucht weg-ijlen, samen met de gave richels tegen den grond. De zon blinkt op de gladde staven vier koude blauwe schitterstrepen van 't geschuurde staal. Door de draden boven aan de zwarte palen zoeft een jagende, veeltonige melodie, als de geheimzinnige fluistering van een vreemd wereldgebeuren, dat heel ver weg ligt.

Van waar hij staat op den rand van het perron ziet mijnheer Legein den trein van achter den Biezeberg uitschieten. Het lijkt eerst een popperig traag ding met onmatelijken rookstaart vlak op den kop. Dan merkt men de dolle vaart waarmede de lokomotief komt aangeschoten, ze holt langs de strakstaande telegraafpalen voorbij, en het ronde voorstuk van den ketel lijkt de bodem van een ton die vastligt op den vlakken wagen. Schuins gaan de dikke rookgulpen omhoog, tot waar ze de kracht van hun oorsprong verliezen, hangen blijven, en verijlen in de lucht en het zonnelicht. Mijnheer Legein kijkt er eventjes naar, zonder eenig teeken van verrassing of ontsteltenis, als iemand die daar lang aan gewend is en er niets ongewoons aan vindt. Hij roept op een toon van streng gezag tot een man en een vrouw die wat al te dicht bij het spoor staan : «Attention!» De twee menschen schrikken ijlings achteruit, minder uit angst voor het aangierend treingevaar dan onder den schok van mijnheer Legein's plots vermaan, en de

andere wachtende dorpsmenschen kijken eveneens naar mijnheer den chef met eerbiedvolle blikken.

De lokomotief schiet daverend en zoevend langs hem voorbij,de wagens kletteren achterna met korte harde snokken waar de wielen over de railvoegen glijden, de vaart vertraagt, de trein staat plots stil met 'n gerammel van zware ijzerstukken en 't schokken van terughotsende wagens. Enkele koepeedeuren gaan haastig open en enkele menschen stappen uit, en die te wachten stonden, met de oogen zoekend langs de wagenrij,klimmen snel binnen. Door de open deurramen hangen reizigers haverlijfs naar buiten, pinkelen met de oogen naar het felle zonnelicht, blikken brutaal naar 't klein station-gedoe en met spottende vrijpostigheid naar den deftigen, zelfbewusten stationsoverste,die gebaart niemand te zien.Dat is telkens voor mijnheer Legein iets als een nieuwe smaad hem aangedaan. Het is hem of hij de blikken van die vreemden voelt als vingers die zijn gezicht betasten. Maar hij zegt dat aan niemand. Met een gezaghebbend gebaar van zijn arm geeft hij aan de lokomotief het teeken dat zij kan voortspoeden.

En terwijl de trein in gang schokt werpt mijnheer Legein een onachtzamen blik naar de vijf reizigers die zijn uitgestapt en zich nu naar den uitgang wenden, naast het depot, waar Vien, de kaartjesknipper, op zijn post staat. En daar komt opeens een andere uitdrukking over mijnheer Legein's wezen. Het gezagvolle, strenge maakt plaats voor iets bijna onderdanigs, blij verwachtends, en zelfs de statige houding van zijn lichaam wordt ootmoediger nu hij het opeens in beweging brengt. Mijnheer Legein ziet daar over het perron stappen notaris Dutry, dat ronde oude heertje in het licht zomerpak en met de zwart lederen tasch onder den arm. Notaris Dutry woont in de naaste provinciestad, hij is in de oogen van de dorpelingen een groot en rijk heer, zoo groot en zoo rijk dat het ligt buiten hun sfeer. Op geregelde tijdstippen komt hij naar het dorp voor koop- of huurdagen, voor het regelen van allerhande gewichtige dingen, en om zijn vriend, den heer van Berckelaer, op het Wazinghuis te bezoeken. Hij kent hier bijna iedereen, natuurlijk zeer goed mijnheer Legein,de stationsoverste, en wanneer hij uit den trein stapt groet hij de-

zen telkens met een hartelijk woord en een gullen handdruk, onder het oog van alle menschen. En dat is een van de groote blijheden in het bescheiden leven van mijnheer Legein. Daarom komt er opeens iets nederigs in zijn houding, wordt alles aan hem losser, en verschijnt die ootmoedig glimlachende plooi over zijn gezond blozend gezicht. Zoo schiet hij haastig vooruit, naar het uitgangshek toe, om door dien veel hoogeren en rijkeren heer gezien te worden, om den hartelijken groet en den jonstigen handdruk te ontvangen als een genade, onder het oog van al wie daar staat. Nu voelt wel mijnheer Legein het Meizonnetje, en hoort hij den frazelenden vink, en geurt de vroege hagedoorn hem tegen...

Maar oordeel over de ontzetting van den goeden mijnheer Legein, wanneer hij notaris Dutry recht naar het uitgangspoortje ziet stappen, met een wrevelig gezicht, zorgelijk, in zich zelf verdiept, zonder om te zien of zijn vriend, de chef, ook ergens zichtbaar is. Oordeel hoe de reeds gereed geplooide glimlach van zijn ootmoedig gezicht wegsterft, hoe de reeds gereed gehouden hand zich verlegen met twee vingers achter zijn jasknoopen vastklampt, hoe iets killigs hem over den rug loopt. Op dien glimlach en op dien handdruk meende hij recht te hebben. Hij ziet met wanhoop notaris Dutry aan het uitgangshekje zijn kaartje afgeven aan Vien, en doorstappen, — en dat onder de oogen van alle menschen. Mijnheer Legein staat stil, ontsteld, te midden van het perron, dat te blakeren ligt in de zon. Van den trein is al lang niets meer te zien. Al de afgestapte reizigers zijn weg. Weer stijgt de sterke brakke uitwaseming op van het met olie en vettigheid doordrenkte gruis tusschen de sporen. Mijnheer Legein vraagt zich zelf een oogenblik af, verbaasd en verslagen, of hij misschien ook eenige aanleiding kan gegeven hebben. Neen,daartoe is zijn bescheiden persoonlijkheid niet in staat. En nu voelt hij nog minder van de heerlijke Meizon,nu kan het zingen van al de vinken niet helpen dat zijn dag bedorven is, nu is het geuren van de hagedoorn hopeloos voor hem verloren...

Hij stapt langs Vien voorbij, en kijkt hem aan met een strengen critischen blik, alsof er aan Vien iets niet in orde is. Vien, die zijn hoofd een beetje scheef

houdt van het pakken en kisten dragen gedurende vele jaren, is daardoor totaal van zijn stuk gebracht en voelt zich zeer verongelijkt. Vien heeft wel opgemerkt dat de notaris is doorgegaan zonder den chef te groeten, zonder aan hem zelf te vragen, zooals gewoonlijk: «Hoe gaat het, Vien?» en hij is zijnerzijds ook een beetje gedeemoedigd. Vien zal dat straks vertellen in «De Posthoren». Iedereen zal in het dorp aldra weten dat notaris Dutry niet meer de hand geeft aan den chef, en men zal zich afvragen wat daarvan wel de reden kan zijn. Dat weet mijnheer Legein. Het is of hij 't reeds hoort, het maakt hem wrevelig. En daarom bekijkt hij Vien met dien strengen critischen blik.

Mijnheer Legein stapt 't stationskantoortje binnen Jakke, de dertienjarige telegramdrager, is zijn kunstenmakerstoeren aan het uitvoeren op twee stoelen. Met de handen steunt hij op de zitvlakken van de stoelen, de beenen steekt hij stijf omhoog in de lucht zoodat zijn broekspijpen afgezakt en zijn magere, bruine kuiten zichtbaar zijn. En in die omgekeerde houding ziet Jakke den chef binnenkomen. Met een ijlingschen sprong staat hij weer op de voeten. Mijnheer Legein maakt hem met bitse stem een dreigende opmerking over het fatsoen van iemand die in staatsdienst is, en over het respect dat hij dient te betoonen aan de meubelen van de regeering. Waarop Jakke verbaasd de twee kale, kleurlooze, manke stoelen «van de regeering» aangaapt, in een zotten lach schiet, en de dreigende hand van mijnheer Legein op zich ziet afkomen. Met een duikende beweging is de vlaskop de deur uit, en gaat zoeken of er in de omgeving van Vien meer vrijheid van beweging is, met meer erkenning voor zijn kunstvaardigheid.

Voor het telegrafeertoestel, bij het raam met de kleine ruitjes, zit Baeckx, de stationsbediende, zijn krant te lezen. De zon schijnt door het raam vlak op die plaats, en hij houdt het blad hoog op voor de schaduw. Baeckx heeft op dit oogenblik niets te doen, en leest zijn socialistisch gazetje, de ergernis van mijnheer Legein en van vele menschen uit het dorp, met de diepste aandacht. Hij heeft niet eens de kunstenvertooning van Jakke gemerkt, evenmin het binnenkomen van den chef en dezes gefnoken gezicht.

Met een korte, norsche stem vraagt mijnheer Legein een inlichting over een wagen hooi die morgen moet vertrekken, over een paar wagens steen die aangekomen zijn voor iemand van het dorp, over de lantaarn die gisteren stuk gevallen is, en daar Baeckx telkens maar antwoordt met een stom «ja» of «neen», wordt mijnheer Legein op den duur zoo kribbelig dat hij uitvliegt:

— Maar kunt ge dan die vuile krant niet een oogenblik uit uw handen leggen!

Baeckx kijkt nu op met licht tergenden blik. Hij heeft van den eersten dag dat hij, als verwaand, socialistisch denkend jong mensch hier aankwam, eene vijandige houding aangenomen tegen het fatsoen van al de anderen, en daar hij hoopt binnen kort naar een andere plaats te worden gezonden,antwoordt hij spottend op den uitval van den chef:

— Vuile krant!... Ze is splinternieuw van dezen morgen en ze is gisteren avond eerst gedrukt!

En dat ironisch antwoord slaat alle verdere woedeuitingen van mijnheer Legein terneer.

Baeckx staat recht, duwt zijn stoel met een dwazen ruk onder het tafeltje, en met de handen in de zakken stapt hij al fluitend naar buiten. Mijnheer Legein zal bepaald een ongunstige dienstnota over Baeckx aan de overheid sturen. Hij ziet het tergend bleeke gezicht nog even langs het raam schuiven, en al zijn wrevel en bitterheid zouden verzwonden zijn kon hij dien brutalen kinkel eens even handtastelijkerwijze op zijn plaats stellen. Dat voelt mijnheer Legein zoo sterk dat hij onwillekeurig zijn vuisten ineen nijpt.

Nu dat dit niet kan vergaat ook zijn wrevel niet. Hij hangt de roode ambtspet met den dubbelen gouden band weer op haar plaats,zet zijn zwart bolhoedje op, stapt buiten langs de andere deur, en komt op de straat. Hier blikt hij even links en rechts in de schelle zonneflikkering, en gaat dan langzaam naar huis...

De Meimaand bloeit, en alle vogeltjes kwieteren en fladderen nu van blij geluk, en alle boomen en weiden en struiken geuren van nieuw leven, — voor mijnheer Legein is 't al verloren.

II.

Notaris Dutry stapt over 't kleine stationspleintje, afgetrokken, met zijn eigen gedachten bezig, en hij merkt niet eens dat twee menschen op het pleintje hun muts voor hem afnemen. Zijn blik glijdt zonder te zien over den gevel van «De Posthoren», langs den wagen en het paard die voor de deur der stationsherberg te wachten staan, over de zwarte afsluiting langs het spoor. Het is echter geene norschheid, geen humeurigheid die hem zoo in zich zelf gekeerd doen voortstappen, neen, het is eer een verdrietige uitdrukking die op zijn gezicht te lezen is. De ambtsvervulling, die hem vandaag naar hier brengt, is voor notaris Dutry ook zeer onaangenaam.

Maar zoodra hij op den breeden, hoogen steenweg komt die recht voor hem uit van het dorp wegleidt, wanneer hij de hooge frischgroene kruinen ziet van de olmen, die langs beide zijden van den weg als een hooge dichte bladerschutting vormen, gedragen op zware staken, wanneer zijn blik zweeft over de Hillebeemden rechts en het Donkelbroek links, vergaat als van zelf die verdrietige trek op zijn wezen. Hij ziet de schoonheid van het lenteland, hij ademt diep de lauwe, verkwikkende lucht in, die doortrokken is van de versche geuren, hij staat zelfs even stil om rond te kijken over de wereld, zonnig opengebloosd als een groote bloem, en hij voelt hoe goed het is, het leven. Hoe kan daarin iemand lang met nare gedachten rondloopen! Zeker niet notaris Dutry.

Door de jonge bladerbossen van de olmenkruinen zeeft de zon haar schuinsche stralen, en daar trilt op den weg een teer blauwige schaduw. Links en rechts is het één vlak van weidegroen, doorregen met ontelbare witte en gele stippeltjes van madelieven, margrieten en boterbloemen. Op sommige plaatsen is het wit of het geel er als met breede ruwe vegen overgetrokken en schijnt de overheerschende kleur te zijn. Heel ver af is de zware einderlijn van de Donkelbosschen, en rechts heuvelt het weiland op in zacht glooiende deining en verloopt in de akkergronden, met gemeten zaaipanden en rechtgetrokken kleurvakken van verschillend groen. Boven de weiden hangen de leeuwerken te tierelieren met schelle orgelstemme-

tjes, de vleugelen trillend op de broze lucht, tegen elkaar opdoend om het langst en het hoogst. De musschen roetsen over den weg met fel gekwekker en ruziënd bekgesnap, prikken elkander jaloersch in de pluimen of duikelen in de lucht naar een vlieg. Met vijf zes te gelijk schieten de meezen uit dezen olmenkruin, pieperend van zoete verliefdheid, en recht dien anderen kruin in. De zwaluwen scheren hoog en licht door de ijlte met lang gerekt gewieter, en ze zweven op stijf gestreken vleugel plots van heel boven naar beneden. Een ekster fladderwiekt van over de weiden naar de boomen toe, en ze tjakkert met preutsche schorre stem om de aandacht te trekken op haar zwart en wit geveerte. De wietek roept van uit de lage struiken langs de grachten, en de kwikstaart hupt in lange schokken over de beemden. Daar gonst een dikke zwarte hommel bijna tegen den neus van notaris Dutry, zoodat hij even het hoofd terugtrekt en 't beestje dat op zijn vleugelen schijnt te hangen nakijkt. In de lucht en op den grond is alles vol lustigheid en leven en viert de blijde Mei. Van uit het geurend weidegras stijgt een stil en stadig zoemen op van bijen en horzels, van vliegen en mugjes, die zich vermeien op de jonge bloemen en aan den rijkdom der nieuwe gevulde honingkelken. Het is het grootsche jubellied der al-barende moederaarde ter eere van de zon. Van uit de blauwteere lucht, die wijdsch koepelt over de wereld, zendt ze haar schoone stralen naar beneden. Notaris Dutry meent de lichte zonnestriemtjes bijna te zien doorheen het wemelend schaduwspel der doorzichtige olmenkruinen, als zijden schitterhaartjes, of als 't neerstruifselen van gouden poeder.

De verdrietige gedachten wijken stilaan, en notaris Dutry staart met blijdere oogen over de lente. Hij ziet er zoo weinig van in zijn groot en rijk stadshuis, het is zoo heelemaal anders, zooveel mooier en ruimer en geweldiger dan in zijn besloten tuin. Hier heeft geen menschenhand er zich mede bemoeid, zijn geen paden getrokken, geen zaden gezaaid, geen bloembedden aangelegd, 't is al het werk van moeder natuur, van de zon, en notaris Dutry moet wel erkennen dat de zon er meer van weet dan zijn tuinman. In het schoone uitzicht bloeit zijn gemoed open.

Hij keert zijn hoofd naar links en rechts, ziet van onder zijn hoedrand met één blik het heele landschap en tevens ieder klein onderdeel. De grijze kasseibaan met den ardeweg lanags beide kanten, loopt zoo vreedzaam voor hem uit, en hij weet hoe die weg heenslingert langs rijke akkers, bloeiende pachthoven en malsche weiden. Het is of alles in zich zelf ligt te glimlachen.

Met de zwarte tasch onder den linkerarm stapt hij langzaam verder. Uit zijn sigarenkoker haalt hij een fijne manilla, hij laat de puftrekjes profijtig van tusschen zijn lippen verijlen, en hij houdt het brandend eindje even voor zijn neus om den goeden geur op te snuiven. Op de brug over de Hillebeek staat hij stil en kijkt naar het klare water, dat lustig voortkabbelt tusschen de grazige oevers,langs de witte waterblommetjes en de vlakke blaren van de plompen, langs kruizemunt en beereklauw, en lisch en wilgentak. Een koele kruidgeur stijgt van 't water naar hem op en vult zijn longen als met een frisschen dronk. Het blauwe watervlak blikkert in de zon, met een smalle streep schaduw langs de eene zijde, waterspinnen strippelen en over,en de zwarte klaarbeestjes krinkelen en schrijveren in onvermoeide bedrijvigheid.

Hij heeft geen haast, notaris Dutry, hij slentert langzaam voort over den weg en geniet zijn geurige sigaar. De trein waarmede hij straks terug moet komt slechts te zes uur. Bij Peter Coene, den heereboer, is hij op een half uurtje klaar, en bij zijn vriend van Berckelaer zal hij vandaag ook maar niet langer verwijlen dan het noodig is. En nu die twee namen hem zoo meteen onwillekeurig in den geest komen, Coene, de rijke wrokkige boer van de Donkelhoeve, en zijn arme vriend van Berckelaer in zijn vervallen landhuis, glijdt er weer een schaduw over het goedige gezicht van notaris Dutry,komt weer die verdrietige uitdrukking in zijne zoo pas gelukkig kijkende oogen. De sigaar smaakt hem zoo niet meer, en zijn aandacht dwaalt weg van het landschap. Daar komt over den steenweg in zijn richting een boerekar aangedokkerd en de hotsende wielslag en de ijzeren klop van de hoefijzers klinken als een ij gerucht in de innigheid van den Lentedag. De voerman stapt

naast het langzame paard, dat den kop naar beneden laat hangen alsof het op de steenen wat zocht. De voerman knikt goeden dag, het paard rinkelt even luider met zijn bellen, notaris Dutry merkt het bijna niet.

Ja, een onaangenaam werk is dat voor hem.

Het is nu al de zooveelste maal — de akten die hij onder den arm draagt zouden het kunnen zeggen zwart op wit, op gezegeld wit, — dat hij voor een boodschap als deze naar de hoeve van Peter Coene trekt en van daar naar zijn vriend van Berckelaer? En bij iedere boodschap is Peter Coene weer rijker, en is Alex van Berckelaer weer armer, bij ieder bezoek vindt hij den boer trotscher en taaivaster dan vroeger, en treft hij zijn vriend aan ouder en eenzamer, en is zijn huis meer vervallen. Notaris Dutry schudt verdrietig het hoofd.

Zijn vader reeds was een vriend van de van Berckelaers, en had al de zaken van hen in handen. Het was een oude vriendschap die bestond van toen de notarisstudie in de provinciestad werd gevestigd. In de eerste registers van het kantoor zijn reeds akten aanwezig die daarop wijzen. Als jonge notarisklerk was hij voor de eerste maal met zijn vader op het Wazinghuis gekomen. Alex van Berckelaer was toen een man van nog geen dertig, die, ouderloos van af zijn twintigste jaar, er lustig op los leefde, die geen zorgen scheen te kennen, en er voorzeker nooit aan dacht dat er na iederen dag weer een andere kwam. Den winter bracht hij met zijn vrouw door in de hoofdstad, of te Parijs, of in de zuiderlanden. Behalve het landgoed hadden zijn ouders hem een zeker fortuin nagelaten, dat hij met kwistige hand verteerde om al van het leven te genieten wat het hem bieden kon. In den zomer kwamen zij geregeld elk jaar op de Wazing wonen. Mevrouw van Berckelaer — die was nu ook al vele jaren dood — was een opvallende schoonheid geweest, notaris Dutry herinnert zich nog heel goed welken diepen indruk de jonge mooie vrouw op hem gemaakt had de eerste maal dat hij haar zag. En hij had toen niet begrepen waarom zijn anders zoo blijmoedige en vriendelijke vader later die strenge houding aannam op de Wazing. Toen begreep hij dat niet, evenmin als hij begreep waarom zijn vader,

telkens als er sprake was over de van Berckelaers,zoo mistroostig het hoofd kon schudden, juist zooals hij, de zoon en de opvolger, nu het hoofd schudt daar op dien zonnigen weg.

Want later begreep hij.

Alex van Berckelaer dacht enkel aan de genietingen van het leven, had alleen oogen voor zijn schitterende echtgenoote. Zij was de eenige dochter van een voorname maar verarmde familie uit de hoofdstad, had in haar jeugd nooit de schaduwzijde van het leven gekend, was vertroeteld en verwend geworden door een wereldschgezinde, vroeg weduwe geworden moeder, die zich zelf zware ontberingen oplegde om alle zorgen van haar dochtertje weg te nemen,om ze te zien schitteren in de wereld. En het dochtertje was opgegroeid in de overtuiging dat het leven voor haar niets anders was dan een bloem die altijd zou geuren, en waarvan de kelk nooit verslensen kon. — Alex van Berckelaer deed haar in die meening voortleven. Al hare verlangens werden door hem ingevolgd, nooit rekende hij, nooit onderzocht hij, en een glimlach van hare mooie oogen en haar lieven mond was voor hem de opperste belooning. Het landgoed liet hij over aan de zorgen van een paar knechten, en zelf keek hij er nooit naar in welken staat het zich bevond. En toen zijn fortuin wegsmolt als sneeuw, en het huurgeld van velden en weiden, van bosschen en beemden niet meer voldoende was, leende Alex van Berckelaer geld...

Lichtzinnig weg leende hij geld, en het was van den ouden Balthazar Coene, den grootvader van den tegenwoordigen heereboer van de Donkelhoeve,dat hij het leende. Het was de eerste maal slechts onder vorm van een voorschot op de landhuur, Coene betaalde hem vooraf vijf jaren pacht, tegen een bepaalden intrest. Die Balthazar Coene was de eigenaar van de toenmaals nog kleine hoeve in de nabijheid... Notaris Dutry had hem niet persoonlijk gekend,maar wel had hij hooren vertellen dat men op dien dag den ouden Balthazar, den wrekkigen wroeter, voor de eerste maal had zien glimlachen. Hij was kort daarop gestorven.

En ook had de notaris toen van de dorpelingen eens gehoord dat die Coene,dien men destijds den «grond-

duivel» noemde, omdat hij op zijn akkers wrocht en slaafde als niet een, vroeger knecht was geweest op de Wazing, bij den grootvader en den vader van Alex van Berckelaer, en dat hij daar op zekeren dag was moeten vertrekken, zonder dat iemand wist waarom. Hij was toen reeds zestig, en hij was met zijn vrouw en zijn zoon Geert op een boerderijtje gaan wonen achter de Donkelbosschen. Hij had dan later van de Wazingheeren toch een stuk grond kunnen koopen, waarop hij een klein pachthof had gebouwd dat nu de groote Donkelhoeve is geworden.Hoe het allemaal verloopen was, dat wist notaris Dutry niet duidelijk, zijn vader had hem zoo weinig medegedeeld over de geheimen van de families wier zaken hij in handen had, buiten hetgeen die zaken zelf betrof. Maar zeker was het dat de Coene's iets in hun harde koppen droegen tegen de heeren van de Wazing, en het van vader tot zoon elkander overdroegen. Van den ouden Balthazar Coene hing er in de beste-kamer op de hoeve een portret, het werk van een schilder die daar eens drie weken was komen doorbrengen om landschappen te schilderen en dien krachtigen karakteristieken kop van den boer voor model had gekozen. En notaris Dutry, nu hij daaraan denkt, ziet de schilderij zoo voor zich, en hij weet nog hoe de uitdrukking op dit magere gezicht hem had getroffen toen hij het voor het eerst zag.

Alex van Berckelaer, om zijn onbekommerd leventje te kunnen voortzetten en om aan zijn vrouw alle genoegens te kunnen verschaffen, leende geld van Balthazar Coene,die 't dichtst bij woonde,den naam had stuiver voor stuiver veel geld te hebben gespaard en zich dadelijk bereid toonde om den jongen vroolijk levenden landheer van de Wazing te helpen... Huurde de grondduivel niet weide en land van de Wazingheeren, en was hij niet een stipte betaler ? En wat wist Alex van Berckelaer van de oude dingen die misschien waren geschied onder zijn vader of zijn grootvader! En wat wist hij er van dat er in het dorp toen reeds gemompeld werd dat de grondduivel den eigenaar van het Wazinghuis tusschen de vingers had!

Notaris Dutry schudt het hoofd, en hij werpt het

eindje sigaar, dat hem bitter begint te smaken, over de weggracht in de weide.

Van dien ouden Balthazar leende hij de eerste maal als voorschot op de landhuur, en kort na dezes dood leende hij een som gelds van zijn zoon, Geert Coene, onder beding dat, zoo de som binnen vijf jaar niet was terugbetaald, Geert Coene van Alex van Berckelaer een stukje grond van gelijke waarde zou kunnen koopen.

Dien Geert Coene heeft notaris Dutry goed gekend, en hij was in alle opzichten gelijk aan den ouden Balthazar, zooals zijn zoon Peter Coene aan hem geleek. Men noemde hem niet meer den gronddluivel. Van hem leende dan van Berckelaer en aan hem verkocht hij zijn eerste stuk grond, 't weiland dat ligt tusschen de Hillebeek en de Donkelhoeve. Daar, notaris Dutry gaat er juist langs, en hij blijft even stilstaan en blikt over de groene weidevlakte, met de schittering van de duizenden gele en witte bloemen. En het staat hem nog voor den geest alsof het gisteren gebeurd was hoe zijn vader toen, in het salon naast het notariskantoor, ernstige, vermanende woorden gesproken had tot Alex van Berckelaer, en hoe deze kwaad was weggegaan en de woorden van den vriend en raadsman in den wind had geslagen. Vader Dutry zag wel waartoe het alras zou komen. Hij had Balthazar Coene gekend, en hij kende dezes zoon, die beter wisten dan de Wazingheeren waar ze naartoe wilden. Het voorschieten van geld aan Alex van Berckelaer, en de leeningen van kleine en groote sommen, geschiedden zonder hypotheek, zonder tusschenkomst van notaris, omdat de Coene's wel wisten dat een van Berckelaer, al was hij lichtzinnig en zorgeloos, nooit een oogenblik zou aarzelen zijn handteekening of zijn woord eer aan te doen. En op ieder schuldbewijs dat van Berckelaer teekende, stond duidelijk bepaald dat, zoo de geleende som na vijf jaar niet was terugbetaald, een deel der Wazinggronden aan Coene zou verkocht worden. Woeker was 't niet. Het was volstrekt eerlijk, dat moest notaris Dutry erkennen, een ander kooper zou voor den grond niet meer betaald hebben dan Coene.Deze zelf scheen daar aan te houden. Alles was voorzien, berekend, gemeten. (Wordt voortgezet.)

LENTELIEDJE.

door Zr M. Jozefa.

De weide schiet wakker met bloemen in 't haar,
Witte bloemen!
De wind wuift haar lokken met soepel gebaar,
Zoete meiwind!
Twee fladdrende vlinders ontmoeten elkaar,
Ze dansen geruischloos over 't bloeiende haar
Van de weide!
Mijn ziel is verrukt, want uw adem is daar,
Simple Schoonheid!
Ik daal in mij-zelf, waar 'k uw Wezen ontwaar;
ik aanbid U!

UIT DENEMARKEN

door D. Logeman-Van Der Willegen.

Denemarken is om meer dan éen reden een merkwaardig land en het is vooral een land, waar buitengewoon veel gelezen wordt. Iederen keer weer kunnen we ons verbazen over het enorme aantal herdrukken die goede boeken ten deel vallen. Ik voeg er met opzet het woord «goede» bij, omdat het van zelf spreekt dat sensationeele boeken, of werken met een zekere strekking altijd in ruimen kring verspreid worden. Tot de «goede» boeken reken ik o.a. die van Joh. Jörgensen. En hoewel het spreekwoord zegt dat geen profeet in zijn eigen land geëerd is, en Jörgensen's land bovendien een protestant land is,waar men alle reden zou hebben om zijn katholiek-gezinde boeken te weren, is dit woord niet op hem toepasselijk.

Zijn voorlaatste groote werk — om alleen dit te noemen — zijn autobiografie,die in verschillende deelen verschenen is, beleefde in enkele jaren van 4 — 6 herdrukken (5000 à 12.000 exemplaren). Ook in Italië en Frankrijk heeft dit hoogstinteressante werk zijn weg gevonden, terwijl in Nederland de uitgevers nog steeds, voor de drukkosten terug deinzen... Eerlijkheidshalve moet ik er bijvoegen dat het debiet voor Deensche boeken niet alleen Denemarken omvat, maar ook Noorwegen en Amerika, — waar zooveel Scandinaven wonen, — wat een zeer groot voordeel voor schrijvers en uitgevers is.

Er zijn in beide landen verscheiden uitgevers van naam. Toch zeg ik heel zeker niet te veel als ik beweer dat de grootste markt in handen is van Gyldendalske Boghandel - Nordisk Forbag, een uitgevers - maatschappij,die haar werkzaamheden uitstrekt over Denemarken en Noorwegen en Engeland, en van Aschehong in Kristiania. Beide firma's gelasten zich zoowel met wetenschappelijke uitgaven als met belletrie. Wetenschappelijke werken brengen den geleerden schrijvers nooit veel goud in den zak, maar onlangs heeft zich in Noorwegen toch een verrassend feit voor gedaan. — Het Noorsche Wetenschappelijke

tijdschrift «Edda» (Asccehong, Kristiania) loofde 'n premie uit van 5000 Noorsche kronen voor een werk, dat het best den invloed in Noorwegen teekende van den Deenschen filosoof Sören Virkegaard! 5000 kronen, een heel som! Maar een som, die in het niet viel bij de 70.000 kronen, die Gyldendal kort daarop uitloofde voor den besten Noorschen of Deenschen roman! Veel pennen kwamen in beweging, toen de oproeping tot concurrentie bekend gemaakt werd, menigeen teekende verzet aan, er werd geprotesteerd en men noemde 't heiligschennis van de literaire kunst, van het letterkundig genie, sprak van «ter wille van de smeer...» Maar hoe ook, de auteurs lieten zich niet afschrikken. 150 werken werden er ingezonden, waarvan er éen de prijs behaalde en 9 andere waardig werden bevonden om eveneens uitgegeven te worden. Het comiteit dat de werken te beoordeelen had bestond uit de eerste critici op letterkundig gebied o.a. professor Francis Bull uit Kristiania en professor Vilhelm Andersen uit Kopenhagen. De inzenders bleven anoniem tot het oordeel gevallen was, de werken werden in machineschrift ingeleverd. Toevallig hoorde ik dat het comiteit drie maanden tijd had om zich een oordeel te vormen en aangezien en 150 werken waren ingekomen, beteekent dit dat het lezen van een boek per dag voor geleerden, die zeker nog dien zelfden dag nog heel wat anders te doen hadden en zich dus zonder twijfel niet aan den acht uren dag konden houden. Drie maanden lang éen boek per dag, is het niet om te duizelen?

En plotseling werd het bekend wie de premie verworven had. Niet alleen de schrijvers zaten er met kloppend hart op te wachten, heel het literaire Denemarken en Noorwegen, allen die Gykdendal's aanbod in de pers openlijk, of in het geheim te lijf waren gegaan. Al de torenklokken hadden het nieuws niet vlugger kunnen uitbazuinen dan de dagbladen in Scandinavië het in hun kolonnen opnamen: J. Anker Larsen had de hooge premie gewonnen. Ankel Larsen een schrijver, wel is waar bekend, doch die tot dan toe niet tot de allereerste gerekend werd. De eerste 20.000 exemplaren waren «in lefs than no time», zooals het heet, uitverkocht, terwijl een Zweedsche vertaling tegelijkertijd haar weg over de Noorsche

grens gevonden had. Natuurlijk wilde iedereen zoo gauw mogelijk zien wat er voor merkwaardigs aan dat boek van Anker Larsen was. De titel werkte mee om de nieuwsgierigheid te spannen: «De Steen der Wijzen», «De Vises Sten», wat beloofde dat veel!

Gyldendal zond het boek ter beoordeeling aan allen op wier oordeel de firma blijkbaar gesteld was, en ik vond het op mijn tafel liggen met verzoek om recensie in een «Belgisch tijdschrift»,toen ik juist van een geestelijk bad in de Noorsche lektuur en de Noorsche literatuur terug kwam. Het boek uitlezen in éen dag was mij niet mogelijk. De lectuur er van heeft mij minstens verscheidene dagen gekost, 503 dichte bladzijden zijn niet zoo gauw verteerd!

Na de lezing voelde ik mij duizelig. Het was alsof ik in een bioscooptheater was geweest, waar de beelden elkaar met ongekende vlugheid opvolgden en maar een paar hoofdpersonen, en af en toe ook een paar bijpersonen op verschillende beelden wederkeerden. Had ik een roman gelezen? Neen, een roman kon ik het heelemaal niet noemen. Het was een boek dat bekroond was en dat zeker geschikt bevonden was om zijn weg te vinden naar den huiselijken haard van menig gezin. Daar vond ik het ook allerminst voor geschikt. Niet omdat de strekking onzedelijk was, of de toon en de toestanden over het geheel weinig geschikt voor den huiselijken kring. Maar wel, omdat er tooneelen in voorkomen en er theorien in verkondigd worden, die alles behalve geschikt zijn voor jeugdige gemoederen. Het is zoo onnoodig om den sluier van wat volwassenen doen en zich veroorloven, «te vroeg op te lichten». Het kleine jongetje in het boek behoefde het ons nauwelijks te zeggen. Wat begint het boek aardig met die speelplaats waar de schooljongens aan het ravotten zijn, hoe levendig staan allen ons voor den geest. We volgen de jongens verder op hun levensweg, zien ze worden van kind tot knaap en van knaap tot man. De zoon van den predikant en die van den koster zijn met den «candidaat», wiens naam nooit genoemd wordt, de hoofdpersonen van het boek. De zoon van den koster bemerkt reeds als kind dat hij meer ziet dan anderen. Hij heeft het tweede gezicht en op een geliefkoosd plaatsje tusschen de boo-

men niet ver van zijn huis, kan hij zich ongestoord overgeven aan wat hij denkt en «ziet».

«Iemand staat open» voor hem, zooals hij het noemt, als hij diens gedachten lezen kan of op diens gezicht ziet wat zijn plannen in het volgend oogenblik zijn. Zoo ziet hij ook «in den hemel» en wat hij daar zag blijft hem heel het leven bij. De liefde voor zijn broertje, dat hem zoo vroeg ontnomen wordt, is zijn eerste groote verdriet, wat heel zijn leven beinvloedt. Die liefde heeft den schrijver zijn fijnste en mooiste gedachten ingegeven. Door de natuur reeds anders dan anderen is het niet te verwonderen, dat Jens, de kosterszoon, zich aangetrokken gevoelt tot de mystiek en zelfs tot de theosofie, waar hij zich zoozeer aan overgeeft dat hij er in verward raakt en een einde aan zijn leven maakt door wat meer nuchtere menschen een treurig misverstand zouden noemen. Ik herinner me niet, dat de mystiek en de theosofie in eenig ander boek uit het Noorden zoo'n voorname rol spelen als in «de Steen der Wijzen». Ik verdenk er den schrijver zelfs van dat hij op die manier zijn eigen denkbeelden en opinies aan den man heeft willen brengen, en men moge er van denken wat men wil, «une nouvelle note» is dit zeer zeker in de Scandinavische literatuur. Ik weet niet of de schrijver zich bewust is, hoe hij door alles heen, hoe zijn theosofische theorieën ook klinken, een ernstige geloofsbelijdenis aflegt, waarin niet «de nieuwe God», waarnaar volgens hem het menschdom haakt, maar wel degelijk «de oude God» uit het Boek der Boeken de hoofdpersoon is. En met al zijn schertmutselen met mystiek en theosofische «waarheden», geeft de schrijver toch een waar beeld van den tegenwoordigen tijdgeest. Hoevelen zoeken en tasten naar een houvast, die den waren God, het troostgevende geloof, verloren hebben... of nog niet gevonden! En hij toont aan hoe zelfs een zondaar zich bekeeren kan en juist tot inzicht komen kan door de misdaad, die hij bedreven heeft, en wat meer is, hoe de zondaar dat zelf inziet en bekent. ,

Ook eenige teere, mooie vrouwengestalten trekken ons oog voorbij. Tine, vooral Tine op haar sterfbed, blijft ons bij en dat niet alleen omdat zij na «broertje» het hart van Jens het meest vervulde. Toen ik

aan het begin van dit korte opstel zeide dat het mij voor oogen duizelde, was het vooral omdat er zoo oneindig veel in het boek gebeurt en het aantal personen dat ons oog voorbijglijdt zoo groot is. De hoofdstukken zijn kort, besnoeien hier en daar aan de wijze van voorstelling van Herman Bang, en staan dikwijls geheel op zich zelf, doch passen zich toch bij de andere aan en helpen tot het vormen van een geheel. Het vele gebeuren in het boek werkt onrustig, soms bijna afmattend. Als men nauwelijks een vierde van het boek gelezen heeft, hebben we reeds een geboorte en een sterfbed gehad, een huwelijk, een verleidingsgeschiedenis en eendiep kinderverdriet. Verscheidene personen komen en gaan om als figuranten op het theater niet meer te verschijnen. Naast de hoofdpersonen speelt «de candidaat» een belangrijke rol. Dikwijls treedt hij op als Jantje contrarie, als de schrijver zijn theosofische theorieën luchten wil, een enkele maal als een deus ex machina als de schrijver vast raakt in zijn beweringen. Ik voor mij zie in dien ongenoemde het gezonde verstand van den schrijver zelf, misschien diens wezen gezien van zijn «onderbewustzijn»...

Grijpt men gretig naar het boek in de hoop daarin «de Steen der Wijzen» te vinden, dan volgt teleurstelling. De «Steen der Wijzen» wordt er niet in gevonden, maar wat men er wel in vindt is de overtuiging van den schrijver dat de mensch tot de erkentenis komen moet van de ware idealen van het bestaan, ten einde de behoefte in zich te voelen opkomen om den weg er heen te vinden.

HULSTERLOO EN ZIJN WONDERDADIG MARIABEELD

door L. Schepens S. J.

(Slot.)

In de aalstersche strafbedevaartlijst zijn de bedevaarten gerangschikt volgens de waarde van den afkoopprijs (33). Men leest er:

T'onser Vrouwen te Ruuslede
T'onser Vrouwen te Hulsterloo
T'onser Vrouwen te Miren ten Rodenberghe
T'Sent Anthonis te Borstbeke
Elck V. S.

Zooals men ziet, waren deze vier bedevaarten elk voor vijf schellingen af te koopen. In de aalstersche lijst is de invloed der gentsche lijst onbetwistbaar. Immers de bedevaarten zijn vermeld in dezelfde volgorde, alhoewel zij hier niet, zooals in de gentsche lijst, door andere bedevaarten van verschillenden afkoopprijs gescheiden zijn. Daarenboven is deze hier — behalve voor Ruysselede, — juist dezelfde als in Gent. Deze diende nochtans voor de bedevaart uit Aalst naar Aardenburg verhoogd te worden, evenals hij terecht mocht verminderd worden voor «Borstbeke». De aalstersche lijst is dus jonger dan de gentsche, waaruit zij ontstaan is, en kan ons dus niet helpen om hooger op te klimmen. Zij geldt toch als een bewijs dat de bedevaart naar O. L. V. van Hulsterloo ook in het land van Aalst bekend was.

Wat den ouderdom dezer lijst betreft, moet ik bekennen dat het «Bouck met den Haire» ook stukken bevat van het einde der XVe eeuw.

Maar de bedevaartlijst mag ongetwijfeld aanzien worden als een afschrift van eene veel oudere lijst.

(33) Deze lijst is afgedrukt bij Warnkönig. «Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305». III, 2 bl. 121. Ook bij De Potter. «Geschiedenis der stad Aalst», I, bl. 451.

Warnkönig is al te bescheiden waar hij van de strafbedevaarten schrijft: «Die Pilgerfarhten... welche im vierzehnten oder fünfzehten Jahrhundert aufkamen, und auch ausser Flandern in den Niederlanden verbreitet waren»... III, 1 bl. 172.

Immers volgens eene aanteekening geplaatst op het einde der lijst waren deze strafbedevaarten te Aalst «van ouds gecostumeert». Ook uit den titel volgt dat zij reeds in voege waren eer de lijst te boek werd gesteld. Want deze luidt aldus: «Dit zijn de Pelgrimaigen die men te stellene «pleecht» in heerlicker beternessen. Ende es te wetene dat elcken scellinc parisis es III scellinc ende elck pond III pond». (34)

De strafbedevaarten veroorlooven ons dus aan de bedevaart van Hulsterloo eene hooge oudheid toe te kennen, die wij niet met zekerheid hadden mogen besluiten uit het verhaal van Meeusens, dat klaarblijkelijk uit een later tijdperk stamt. Wat de overige bijzonderheden van zijn verhaal aangaat, wij zijn bij gebrek aan oude bewijsstukken niet in staat die te bevestigen of te ontkrachten. Toch is het waarschijnlijk dat Meeusens niet alleen aan de levende volksoverlevering de bijzonderheden van zijn verhaal ontleend heeft.

Mirakelen te Hulsterloo. — Ook na de beeldstormerij bleven er van het klooster te Hulsterloo onder andere schriften ook brieven over, waarin mirakelen vermeld waren door de voorspraak van Maria te Hulsterloo bekomen. — Dit blijkt uit een werkje (35) verschenen te Gent in 1634,

(35) Aalstersch stadsarchief. «Bouck metten Haire» f° 165. De gentsche lijst is ook gesteld in ponden en schellingen parisis, behalve enkele bedevaarten waarbij ponden grooten aangeduid zijn. Zie Cannaert: «Het oude strafrecht in Vlaanderen», 3e druk, Gent 1835, bl. 351.

(35) «Aenteickeninghe vande oude devotie inde capelle van onse Lieve Vrouwe ter Eecken by Hulst ... Wt-ghegeven ende by een gebracht by Heer ende Mr Legier, Cardon,Landt-deken ende Pasteur van Hulst. Te Ghendt bij Ian vanden Kerchove... Anno 1624. Volgens Ant. Sanderus («De Gandavensibus eruditionis fama claris libri tres», Antverpiae 1624) zou Cardon's werkje verschenen zijn in 1614, maar dat is zeker een zetfout. Immers. volgens de opdracht en bl. 9, slechts in 1622 toen hij als deken te Hulst benoemd was, heeft hij de kapel van O. L. V. ter Eeken leeren kennen, die toen geheel in puinen lag. Hij kon er dus niet over schrijven, acht jaar vroeger. Ten anderen, de geschiedenis dezer kapel, die geen archief bezat, kon geene stof leveren aan den schrijver. Ook bevat het boekje van 1624, behalve eene opdracht en inleiding slechts documenten, waarvan niet één ouder is dan 1623, namelijk oorlof om de kapel te herbouwen, instelling van eene jaarlijksche plechtigheid, verleende aflaten, getuigenissen aangaande de

dat ter loops spreekt van oude brieven bewaard in de Abdij van Drongen, waarin gewag gemaakt wordt van mirakelen door O. L. V. van Hulsterloo bekomen. Om de gewichtigheid van dit getuigenis acht ik het noodig den tekst woordelijk aan te halen.

« Sy hebben hier van ouden tyden in 't uyterste van Hulster - Prochie gehat in den wyck gheseyt Hulst-ter-Loo by de Prochie van Kildrecht een sehr schoone Capelle van Onse Lieve Vrauwe toebehoorende de Abdye en de Cloostér van Dronghene/gheseyt Onse Lieve Vrauwe van Hulst-ter-Loo, daer seer veele mirakelen Eertyts plachten te gheschieden soo ick van ouderlynghen verstaen ende / danof eenighe oude brieven inde voorseyde abdye gesien hebbe. » (36)

Deze brieven zijn niet bewaard gebleven.Misschien vergingen zij met andere schriften, toen in 1727 de abdij van Drongen door den bliksem in brand gestoken en bijna vernield werd. (37)

Van de mirakelen te Hulsterloo op Maria's voorspraak uitgewerkt bestaat nog een kort maar oud en sprekend getuigenis in den inventaris opgemaakt ten jare 1573 (38). Daarin wordt onder meer verteld: «Een tafereel van onser vrauwen mirakelen». Er was dus in de kapel eene schilderij, zooals men er nog in oude bedevaartplaatsen ziet(waarop mirakelen afgebeeld waren door O. L. V. bekomen. Voeg hierbij wat reeds gezegd werd, dat het koor der kapel toegewijd was aan de H. Maagd, wier mirakuleus beeld boven het hoogaltaar prijkte versierd met twee rozenkransen, dat het vijf beste en vier gewone mantels bezat (39), en gij hebt al wat nog geboekt staat van de geschiedenis van O. L. V. van Hulsterloo voor het jaar 1580, dat gekenmerkt is door de afbraak van kapel

---

oude kapel en bekomen genezingen. — In zijne «Bibliotheca Gandavensis» heeft alreeds V. van der Haeghen de meening uitgedrukt dat de uitgaaf van 1614 misschien wel met die van 1624 moest vereenzelvigd worden, maar zonder het bewijs daarvan te leveren.

(36) Op. cit. bl. 8.

(37) «Fulmine tacta et consumpta paene». «Ord. Praemonstr. Annal», II, 987.

(38) Hs. der kroniek van Drongen, Aanhangsel f° 11v.

(39) Waarschijnlijk zijn het dezelfde negen mantels die opgenoemd zijn in een inventaris van het jaar 1543, die zich ook bevindt in de gedrukte kroniek van Drongen.

en klooster in de eeuwenoude bedevaartplaats.

De beeldstormerij. — Deze brak uit in 1566. Den 24 Aug. had een bende janhagel zich uit Gent met luid geschreeuw naar het naburige Drongen begeven,waar zij van zes uur 's morgens tot bij zonsondergang werkten om de kerk en de abdij te verwoesten. De kanunniken, die bij de aankomst der geweldenaars gevlucht waren, gelukten er toch in alles op korten tijd in den vorigen staat te herstellen. Het zou echter niet voor lang wezen. In het jaar 1577 werden over heel België de kloosters door oproerlingen verkocht op voorwaarde dat zij zouden afgebroken worden. De abdij van Drongen, alhoewel de kanunniken er reeds dat jaar uitgedreven werden, schijnt geene koopers gevonden te hebben vôôr het jaar 1579. Dan echter werden op den 22sten Mei alle gebouwen en «moeren» van Drongen's klooster verkocht, op voorwaarde dat de koopers den ringmuur binnen vier dagen zouden afbreken, en de gebouwen binnen drie of vier weken.Het volgende jaar zou Hulsterloo ook door het calvinistisch bestuur van Gent aan de vernieling prijsgegeven worden. Alhoewel de jaarboeken van Drongen er niet uitdrukkelijk van gewagen,moet het heiligdom van Maria reeds in of vôôr 1573 een bezoek der beeldstormers ontvangen hebben. De reeds vermelde inventaris van dat jaar, zegt dat vele meubelen van Hulsterloo destijds verspreid waren in verschillende plaatsen, namelijk te Gent, te Moerbeke en te Saleghem. Misschien had men ze elders voorzichtigheidshalve geborgen uit vrees voor een inval der beeldstormers. Dat zij toen reeds Hulsterloo bezocht hadden blijkt uit eene aanteekening in den inventaris der boekerij, waarin wij lezen dat zeer vele boeken door kwaadwilligen en ketters verscheurd waren. Een noodlottiger bezoek, vermeld in de kroniek van Drongen bij het jaar 1580, was dat van twee schepenen «van der Keure» met den deken der wevers, door het kettersch stadsbestuur van Gent belast de kapel van Hulsterloo te verkoopen. Dit gebeurde den 29en januari 1580 en wel met voorwaarde dat het gebouw zou afgebroken worden op de kosten der koopers. Om dat doel te bereiken werd de kapel in verschillende deelen verkocht. Van 't klein kloostergebouw spreekt de kroniek niet; ongetwijfeld werd het ook aangesla-

gen om verkocht of verhuurd te worden als woonhuis.

Het mirakuleus beeld gered. — Volgens het verhaal van Martinus Steyt in zijn reeds aangehaald werk, hebben de ketters als zij de kapel te Hulsterloo verkochten, het mirakuleur beeld van Maria in het vuur geworpen; maar, zoo schrijft hij, «het vier dit Beeld niet anders en heeft konnen hinderen of beschadigen, als dat door het zelve eenige schelferingen van schilderye of verwe van het Beeld gevallen zijn». Het vuur heeft evenwel op het houten beeld eenige sporen achtergelaten, als een sprekend bewijs van den heiligschendenden durf der beeldstormers.

Wat er aanstonds daarna van het mirakuleus beeld geworden is, en door wien het gered werd, is volkomen onbekend. Toch is het zeker dat het niet onmiddellijk naar de abdij van Drongen overgebracht werd.

Sedert den 1en September 1577 waren de Norbertijnen uit de abdij van Drongen verjaagd en hadden behalve eenige die in Gent bij bloedverwanten en vrienden verbleven, hier en daar rondgedwaald op zoek naar eene veilige schuilplaats. Slechts den 20en September 1584 toen het weerspannige Gent zich opnieuw aan het Spaansch gezag had onderworpen,konden de Drongensche kanunniken er aan denken hunne abdij in te richten te Gent, waar zij vroeger een toevluchtsoord bezaten. In hetzelfde jaar gebeurde de geweldige overstrooming der Schelde veroorzaakt met het doel de belegering van Antwerpen door de Spaansche krijgsbenden te verhinderen. Toen werd het mirakuleus beeld van Hulsterloo naar Gent overgebracht volgens het uitdrukkelijk getuigenis van Martinus Steyt in zijn reeds vermeld werkje (40). — Zijne verklaring in 1658 gedrukt stemt volkomen overeen met een ouder getuigenis bevat in het reeds vermeld werkje van Legier Cardon, dat om zijne belangrijkheid woordelijk dient aangehaald te worden: «Dan soo de Capelle door de wederspanninghe des gheloofs ende Conincks, geruineert is. Ende dien wijck

---

(40) Op. cit .bl. 67: «Als nu Hulsterloo door den overvloed der wateren versmoort wierd, zoo heeft men genoodzaakt geweest dit Beelt te verplaatsen, daarom verdraegen zijnde van Hulsterloo, is het gebragt in onze Abdye van Drongen ...»

(Hulsterloo) mette Prochie van Kildrecht noch metter zee bevloeyt is, soo wort het mirakeleus Beelt 't welck inde voorseyde Capelle placht te rusten, als-nu bewaert inde abdye van Dronghene voorseydt, nu binnen de stadt van Ghendt» (41).

Dit getuigenis gedrukt in 1624 is vier en dertig jaar ouder dan dat van Martinus Steyt,en steunt natuurlijk op de verklaring der «ouderlynghen» (42) van wie Cardon vernomen had dat O. L. V. van Hulsterloo vele schoone mirakelen had uitgewerkt, toen zij nog ter plaatse was. Tusschen 't overbrengen van het beeld naar Gent en het door Cardon ontvangen getuigenis ligt slechts een afstand van veertig jaar. De «ouderlynghen», waarvan hij gewag maakt, waren dus onbetwistbaar gelijktijdige getuigen. Hunne verklaring is een onomstootbaar bewijs dat het oude beeldje, dat in de abdij van Drongen eerst in Gent, daarna in Drongen vereerd is geworden, wel werkelijk uit Hulsterloo is overgebracht.

Eene valsche overlevering. — Dit getuigenis bewijst de onbetrouwbaarheid der volksoverlevering volgens welke het mirakuleus beeld van Hulsterloo overgebracht zou geweest zijn naar de kapel van O. L. V. ter Eecken in de Belgische Clinge. Het beeldje, dat vereerd wordt in deze gemeente, is volgens het werkje van Cardon, niet het oude beeld, waarvan men omstreeks 1624 niet meer wist wat er van geworden was, maar een nieuw beeld in 1623 gewijd door den Bisschop van Gent, Antoon Triest, in vervanging van het oude verdwenen beeld. De waarheid omtrent dit dubbel punt werd in 1923 verkondigd in een vlugschrift uitgegeven naar aanleiding van den driehonderdsten verjaardag van de kapel van O. L. V. ter Eecken te Clinge (43). Ik acht het nuttig nog eens hierop te wijzen, omdat de valsche volksoverlevering ingang gevonden heeft in werken van wetenschappelijk gehalte. Is. Teirlinck schrijft in zijn geleerd werk «De Toponomie van den Reinaert» (44) dat, «naar men zegt», het beeld van O. L. V. van Hulsterloo he-

---

(41) «Aenteickeninge» ... bl. 9.
(42) Ibid. bl. 8.
(43) J. Adriaanse. «De Kapel van O. L. V. ter Eecken te Clinge», Hulst 1923.
(44) Bl. 96.

den bewaard wordt in de kerk van De Clinge en verwijst naar Nagtglas, «Zelandia illustrata» (II, 734) (45); deze verwijst op zijne beurt naar J. B. Krüger, «Kerkelijke Geschiedenis van het bisdom van Breda» (IV, 534) In dit deel, dat op het bisdom van 1976 afgewerkt is (46), wordt de volksoverlevering aangaande het Mariabeeld van Hulsterloo in deze bescheiden bewoordingen geboekt: «men verzekert dat ditzelfde beeld thans berustend is in De Clinge (België), wenwaart vele bedevaarten worden gedaan en waar vele wonderen, — genezingen, enz., gebeurd zijn».

Het Mariabeeld te Gent — Het staat dus onwrikbaar vast dat het mirakuleuze beeld van O L. V. van Hulsterloo omstreeks 1584 overgebracht werd naar de abdij van Drongen, die toen te Gent ingericht was, en het verbleef aldaar tot in 1698. De heropbouw der abdij te Drongen kon bij gebrek aan geldmiddelen slechts na 120 jaar voltrokken worden. Het was te Gent dat in 1658 Martinus Steyt, een kanunnik der abdij, getuigenis aflegde van de aldaar bloeiende oude devotie tot O. L. V. van Hulsterloo, toen hij schreef: «Verdragen zynde van Hulsterloo, is het (beeld) gebragt in onze Abdye van Dronghen,alwaar het tot den dag van heden van de Christenen geëert en bezogt word. In welke bezoekinge, God door de verdiensten van zyne gebenedyde Moeder, menige menschen vertroost ende van ziekte geneest. Ja vele vrouwen wezende in baerene nood, de Heilige Maegt aenroepende, en belofte gedaen hebbende dat zij in de Abdye van Dronghen het voornoemde Beeld zullen bezoeken, zijn gelukkiglijk verlost geweest en blyde moeder geworden, gelyk zy zelf daer naer verhaelt hebben. Zoo dat dit Beeld in onze Abdye tot dien eynde van vele vrouwen, niet

(45) Nagtglas schrijft zeer bescheiden: «Men zegt dat het (beeld) thans nog in de kerk van Belgisch Clinge bewaard wordt».

(46) In de lijst der dekens van Aardenburg wordt de laatste vermeld als benoemd den 3den december 1874 (bl. 365). Bl. 428 leest men: «Nu in October '76 komt de kerk onder dak...»

Pater J. A. F. Kronenburg, C. SS. R. in zijn bekend werk «Maria's heerlijkheid in Nederland» VI, bl. 491-494 handelt over «O. L. V. van Hulsterloo» en sluit zich aan bij Nagtglas en Krüger naar wie hij verwijst.

zonder profyt en hulpe, dagelyke bezogt word.» (47)

Tot de geschiedenis van O. L. V. van Hulsterloo, toen zij te Gent verbleef, behooren nog eenige feiten vermeld in het oude archief der drongensche abdij. In 1653 werd een zilveren vergulde troon ter waarde van zeven en twintig vlaamsche ponden aangekocht voor het mirakuleuze beeld (48). In 1664 was er eene plechtige octaaf met dagelijksche hoogmis en plechtig lof. Den eersten dag zong de Eerw. Heer Abt eene plechtige mis en na de vespers hield hij eene rede over het mirakuleus beeld (49). Eene zilveren lamp werd in 1666 geofferd uit dankbaarheid voor eene zeer groote verkregen weldaad (50). Twee zilveren kroonkandelaars werden in 1669 aan de Moeder Gods door het klooster opgedragen, en in 1671 werd haar nog eene zilveren lamp geschonken door een onbekenden weldoener. (51)

O. L. V. van Hulsterloo te Drongen. — Den 28en April 1636 was te Drongen de eerste steen gelegd van de nieuwe abdij. Maar bij gebrek aan geldmiddelen ging de heropbouw zoo langzaam vooruit, dat de nieuwe gebouwen slechts in 1698 voltooid waren. Den 7en September van dat jaar verlieten de kanunniken hun toevluchtshuis in Gent en deden hunne plechtige intrede te Drongen onder de bescherming van hunne relikwieën en het mirakuleuze Mariabeeld, die bij hunne aankomst midden in de Kerk werden neergezet. De Eerwaarde Heer Abt zong de Mis van den H. Geest, gevolgd van het «Te Deum» en andere plechtigheden (52). Na honderd en twintig jaar was

---

(47) Tekst der uitgaaf van 1813; deze verschilt niet zakelijk van de voorgaande (1761) waarin eenige veranderingen in opzicht van taal ingebracht werden.

(48) Oud Archief der Abdij. Register XXI, bl. 107.

(49) Ibid. bl. 184.

(50) «Voortzetting der kroniek van Drongen» (Hs. in Drongen). Zij is bevat in een afzonderlijk register, waaruit ongelukkiglijk een groot aantal der eerste folios weggerukt zijn. De eerste nog bewaarde bladzijde bevat een deel der kroniek van 1661. De voortzetting reikt tot in 1689. Later werden er feiten bijgevoegd uit de jaren 1631, op de laatste beschreven bladzijde.

(51) Ibidem.

(52) Ibid. Hier wordt enkel gezegd dat op den 7den September 1698 de Zeer Eerw. Abt met zijn klooster Gent verliet en zijne intrede te Drongen met groote plechtigheid deed.

de abdij der Drongenheeren hersteld op de plaats waar zij meer dan vier honderd jaar gestaan had. Eilaas! negen en negentig jaar later zouden hunne opvolgers uit de nieuwe abdij verdreven worden door de fransche omwenteling (53). Bij hun vertrek lieten zij het mirakuleus beeld achter in de parochiekerk van Drongen,waar het sedert de terugkomst uit Gent in 1698 vereerd wordt. Na het uitbreken van den wereldoorlog in 1914 werd het beeldje verborgen bij de Eerw. Zusters van den H. Vincentius à Paulo, die te Drongen de meisjesschool besturen. Daar bleef het veilig bewaard tot den wapenstilstand in November 1918.

In 1922 werd besloten den eeredienst van O. L. V. van Drongen in zijn vroegeren luister te doen herbloeien.Te dien einde liet de Eerw. Heer Pastoor het eeuwenoude beeld in zijne oudste gedaante herstellen. Bij deze gelegenheid ontdekte men dat het beeld ook reeds vroeger een dubbele bewerking had ondergaan. Onder zijnen mantel was het kunstig beschilderd en met kostbare steentjes bezet, niet onmiddellijk op het hout, maar op een doek van lijnwaad dat bij middel eener laag van krijtachtige mortel er op gevestigd was.

Deze wijze om de beelden te bewerken kwam in voege in de XVIe eeuw; zij diende om de barsten en ruwheden van het hout te dekken, en aldus het beschilderen te vergemakkelijken. Toen het doek verwijderd was, merkte de hersteller op dat het beeld in het vuur moest gestaan hebben. Nochtans wist hij niets van de onteering die het van de Geuzen geleden

— Volgens een welwillende mededeling van den Zeer Eerw. Heer Delestré O. Praem. tevens Pastoor van Grimbergen bij Vilvoorde, berust daar een hs. afkomstig van Drongen, waarin de plechtigheid nader beschreven wordt, en uitdrukkelijk gezegd is dat het mirakuleuze Beeld van O. L. V. met de relikwieën der Abdij naar Drongen werd overgebracht. Het feit is dus buiten allen twijfel.

(55) Onder het bestuur der eerste fransche republiek werd de Abdij geroofd en als nationaal goed openbaar verkocht. Lieven Bauwens, die in België de verbeteringen der engelsche weverijen deed kennen,richtte zijne tweede fabriek in te Drongen. De slechte loop der zaken noopte hem de gebouwen der abdij te verkoopen. In 1837 werd een noviciaat gesticht door de Paters Jezuieten, die er alsnog verblijf houden. De Kloostergemeente telt dit jaar 133 leden waaronder 57 novicen.

had; maar de brandvlekken waren zoo duidelijk dat hij geen oogenblik aan hunne werkelijkheid kon twijfelen.

Hier hebben wij dus een afdoend bewijs dat het tegenwoordig beeld wel hetzelfde is dat door de Geuzen in het vuur werd geworpen, en niet een nieuw beeld bestemd om het oude verloren beeld te vervangen. Het beeld is van kerselaarhout en slechts 21 1/2 centimeter hoog.

Voor de herstelling droeg het mirakuleus beeld het goddelijk kind op den linkerarm en hield een scepter in de rechterhand. Bij de herstelling bleek dat die rechter- en die linkerarm er later bijgevoegd waren. In de oorspronkelijke houding is Maria gezeten met 't goddelijk kindje op haren schoot, en laat hare beide handen rusten op hare knieën; de voorste stijlen van haren troon loopen elk uit op eenen bol; alles naar den trant der romaansche beelden der Xe, XIe en XIIe eeuw. De oorspronkelijke houding van het Mariabeeld is dus ook een bewijs van zijne oudheid en zijne echtheid. Wat het goddellijk kindje betreft, het tegenwoordig beeldje, dat een afzonderlijk stuk uitmaakt, is misschien van lateren datum, en men begrijpt dat het oorspronkelijk beeldje gemakkelijk kon teloorgaan in de beroerten der XVIe eeuw.

* * *

AANHANGSEL.

A. **Het Klooster van Hulsterloo.** — Boven werd gezegd dat 't voor de juiste verklaring van eene plaats uit «Reinaert de Vos» belangrijk is te weten of in 1136 Hulsterloo nog steeds eene onbewoonde plaats was. In deze veronderstelling moet de vergunning in 1156 aan den Abt van Drongen geschonken om te Hulsterloo eene begraafplaats in te richten uitgelegd worden door de aanwezigheid van een klooster, dat genoeg bevolkt was om op eene eigene begraafplaats aanspraak te kunnen maken. Deze veronderstelling wordt gesteund door de meening dat de kloostergebouwen te Hulsterloo zoo ruim waren dat er meer dan drie honderd personen konden gehuisvest wor-

den. Deze bewering werd in de laatste jaren herhaald door Is. Teirlinck in zijn reeds vermeld werk. Hij steunde op Nachtglas, die schreef: «Van de abdij te Drongen was het klooster alhier een uithof, doch zoo aanzienlijk dat er meer dan drie honderd menschen verblijf konden houden». Op zijne beurt verwees deze naar J. B. Krüger, die zich toch wat bescheidener uitdrukte: «Het klooster dat den naam droeg van Hulsterloo, was een prachtig gebouw en zoo uitgestrekt dat er ongeveer drie honderd personen in verblijven konden». Krüger steunde op het getuigenis van F. J. de Coninck, zaakwaarnemer te Kieldrecht, die in 1863 te Sint-Nicolaas een vlugschrift uitgaf betiteld «Beschrijving der gemeente Clinge en inrichting der Kerk-parochie Nieuw-Namen». — De schrijver verwijst niet naar de bron waaruit hij putte, en deze kan geene andere zijn dan de volksoverlevering, die hoogstwaarschijnlijk hieruit ontstaan is dat op de plaats waar het klooster weleer bestond, hier en daar grondvesten zullen ontdekt zijn die aan een uitgestrekt gebouw schenen toebehoord te hebben. Volledige opgravingen hadden voorzeker eene andere voorstelling van het voormalig klooster gegeven. De vraag kan echter op zeer eenvoudige wijze opgelost worden bij middel van oude oorkonden. Wij hebben reeds een oude teekening vermeld van het jaar 1703 (54) gemaakt naar eene veel oudere teekening van het jaar 1574, waarop de kapel van Hulsterloo is voorgesteld met, dicht bij de kapel, een huis, dat een weinig kleiner is. Beide gebouwen hebben een dak van blauwe tint, waardoor waarschijnlijk leien daken bedoeld zijn. Op eenigen afstand staan twee andere gebouwen met bruinroode daken, waardoor wij best pannendaken kunnen verstaan. Tusschen deze gansch afzonderlijke gebouwen bevindt zich het woonhuis naast de kerk. Men is genoopt van de twee gebouwen met bruinrood dak stallen te maken, als men in den inventaris van 1573 leest dat het klooster van Hulsterloo eene boerderij bezat bestaande uit een paard, koeien en ossen ten getalle van acht, een kalf en een varken (55).

(54) Gentsch Staatsarchief, Kaartenverzameling Nr 726.
(55) «Hs. der kroniek van Drongen». Aanhangsel f° 11v.

Volgens denzelfden inventaris was er in het klooster een gang (atrium), eene keuken, twee kamers beneden, en drie kamers boven. Men ziet in dat er geen plaats was voor drie honderd personen.

De Potter geeft aan 't klooster den naam van priorij (56). Maar een prior is daar zeker nooit tehuis geweest. De geestelijke, die den dienst in de kapel van Hulsterloo verrichte, had den naam van «magister» (meester) als zijnde tevens belast met het innen der tienden en der leenrechten (57). In 1543 werd er een drongensch kanunnik benoemd niet als «meester» zooals zijn voorganger, maar al «kapelaan» (sacellanus). Het meesterschap kon toevertrouwd worden aan iemand die in Drongen of elders verbleef en zich slechts op de vervaldagen der betalingen te Hulsterloo moest bevinden (58). Naar den inventaris van 1573 waren de twee kamers beneden bestemd voor den prelaat (van Drongen) en voor den meester.

De hier aangehaalde oorkonden zijn een onomstootbaar bewijs van de onhoudbaarheid der volksoverlevering, die aan het klooster van Hulsterloo zoo ruime gebouwen heeft toegedicht. Dat de dorpsbevolking nooit aanzienlijk is geweest blijkt hieruit dat de dienstdoende Norbertijn nooit den titel van «pastoor» heeft gedragen, zooals de kanunniken die Hengstdijk en Pauluspolder bedienden, volgens eenen staat van Drongen uit het jaar 1578 (59),maar slechts den titel van «meester» of van «kapelaan». Om dit nog beter te begrijpen, overwege men dat volgens eenen staat van 1578 een Norbertijn te Nevele den titel van «hofmeester« (magister domus) had,terwijl een ander ver-

---

Naar eene randnoot is de inventaris opgesteld door Petrus Croesens, meester in Hulsterloo, en kanunnik van Drongen.

(56) «Geschiedenis der gemeenten van Oost-Vlaanderen». — Kieldrecht, bl. 37.

(57) Zoo leest men bij het jaar 1486 dat kanunnik Hector Tackoen, die als pastoor van Hengstdijk stierf in 1504, ontvanger der goederen was in Hengtsdijk, Pauluspolder en binnen der stede ende parochie van Hulst, etc., terwijl hij prior te Drongen was in Maart, en in Juni cellarius (Hs .der kroniek van Drongen).

(58) Dat «magister» (meester) hier wel «ontvanger» beteekent blijkt uit den titel van een oud register van het archief te Drongen dat al de landerijen aangeeft die afhangen «van de meesterie van Hulsterloo».

(59) «Hr. der Kroniek van Drongen». Aanhangsel f° 28v.

meld staat als «pastoor» (60). Hulsterloo was dus nooit aanzienlijk genoeg om een pastoor te bezitten, maar toch wel om over een afzonderlijk kerkhof te beschikken van af 1156. Bij het verklaren der verzen in het begin dezer studie uit «Reinaert de Vos» aangehaald is het dus noodig aan te nemen dat het tooneel geplaatst is in een veel vroegeren tijd.

B. **De Bibliotheek.** — De inventaris van Hulsterloo uit het jaar 1573 geeft ook de lijst op der boeken, die er voorhanden waren. Men zal mij veroorloven ook daarover iets te zeggen, omdat dergelijke lijsten,die ons een kijkje geven in het verstandelijk leven der verloopen eeuwen door de oudheikundigen op zoo hoogen prijs gesteld worden. De lijst kan ons geene getrouwe voorstelling geven van de boekerij van Hulsterloo, omdat zij onvolledig is. Zij is gevolgd van deze aanmerking: «Zeer vele boeken zijn door kwaadwilligen en ketters verscheurd geworden, zooals Croesens zelf getuigt; en waarvan zeer veel stukken tot hiertoe in deszelfs handen zijn gekomen». (61)

Hierop volgt een tweede lijst half zoo lang als de eerste en die vermoedelijk de titels bevat der werken waarvan later stukken terugbekomen werden.

Wat nu den inhoud der bibliotheek betreft, de eerste lijst vermeldt een vlaamschen Bijbel, de Spreuken van Salomo, Schriftuurverklaringen van Ambrosius (Ambrosiaster) en van Haymo, de «secunda secundae» van St-Thomas,«Summa»,latijnsche sermoenen van latere schrijvers, en eenige andere werken, waaronder een naamlooze «Liber de comtemplu omnium vanitatum mundi», waarschijnlijk het eerste boek van Thomas a Kempis, een werk over de onbevlekte Ontvangenis van O. L. V. eene onderrichting van den H. Antonius voor de biechtvaders.

De tweede lijst vermeldt Calepinus (62), werken van Cicero, Sallustius, Seneca, Juvenalis en Horatius;

(60) «Hs. der kronick van Drongen». Aanhangsel f° 28v.

(61) Ibid. f° 10r Libri plurimi malivolorum opere ac hereticorum (sic) sunt lacerati, ut ipse Groesens testatur; quorum plurima fragmenta ad eiusdem adhuc devenere manus.

(62) Het latijnsch woordenboek van Calepinus verscheen eerst te Reggio in 1502 en beleefde vele uitgaven. Later voegde men bij ieder woord de vertaling in het italiaansch en andere talen.

darabij eenige latijnsche werken van latere schrijvers over de sierlijkheid van den stijl, en drie werken van Erasmus. Beide lijsten bevatten samen vier en vijftig titels.

Al de vermelde werken zijn in het latijn, behalve drie: een vlaamsche Bijbel, een vlaamsch boek «van rhetoryckspelen»,en een grieksch-vlaamsch woordenboek. Het zoo sterk overwegend getal der latijnsche werken zal niemand bevreemden, die vertrouwd is met de «Bilbiotheca Belgica» in 1739 uitgegeven door kanunnik J. F. Foppens, waarin opgenoemd zijn allen, die in de oude spaansche Nederlanden tot in 1680 vermaard zijn geweest door hun leven en hunne schriften. Daar kan men met weinig moeite zien hoe voor 1600 het latijn bijna uitsluitend de taal was der geleerde werken. De vlaamsche en de fransche talen werden gewoonlijk slechts gebruikt in de schriften die voor de algemeenheid bestemd waren.

Om de bibliotheek van Hulsterloo,voor zoover wij ze kennen, billijk te beoordeelen, moeten wij nog voor oogen houden dat het hier de boekerij geldt niet van een klooster, maar van één man, en dat bijzondere bibliotheken destijds doorgaans uit een beperkt aantal boeken bestonden (63). Men vergete ook niet dat hier spraak is van een priesterbibliotheek, waarin dus noodzakelijk werken van kerkelijken en geestelijken aard de overhand dienden te hebben.

C. — Eenige toelichting is hier noodig aangaande de «Kroniek van Drongen» uitgegeven door J. J. De Smet in het «Corpus chronicorum Flandriae» en waarvan het handschrift steeds berust in het oude archief der Abdij te Drongen. Zooals reeds vroeger opgemerkt werd, is het eigenlijk geene kroniek van jaar tot jaar geschreven. Het handschrift, dat aanvangt

(63) De bibliotheek van een Norbertijner van Tongerloo Pieter Emmerich die aldaar pastoor was en later ook te Diest, en te Tilburg. bevatte in 1600 honderd en vijf werken. Maar men verlieze niet uit het oog dat de lijst der Hulsterloosche bibliotheek onvolledig is ,en dat wij hoegenaamd niet weten of de bewaarde lijst de helft of meer der boeken behelst die daar voorhanden waren,eer de beeldstormers het klooste rbezochten. De boekenlijst van Pieter Emmerich werd uitgegeven door den E. P. Dr. L. Reypens S. J. in de «Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vlaamsche Academie» Januari - Maart 1923 bl. 41. Deze lijst vermeldt geen enkel werk in vlaamsche of fransche taal.

met het jaar 571 en in 1640 eindigt, schijnt geheel opgesteld te zijn in de XVIIe eeuw bij middel van oudere stukken die toen nog in het archief der Abdij bewaard werden, behalve het laatste gedeelte dat wij zullen beproeven nader te bepalen. De opsteller heeft ook geput uit andere geschiedschrijvers, zooals Jacob Meyerus, dien hij meermaals bij name aanhaalt. (64)

Bij het jaar 1625 lezen wij dat zekere Augustinus Merlyn het Norbertijnerkleed toen ontving te Drongen, en de Kroniek voegt er bij dat hij in 1648 tot abt gwijd werd Het heeft hier den schijn alsof de kroniek van 1625 in of na 1648 geschreven is geweest. Maar de oorpronkelijke tekst dringt deze gevolgtrekking niet op. In het hs. is duidelijk te zien dat de melding der abtswijding in 1648 uit een andere pen is gevloeid.

Insgelijks bij het jaar 1602 lezen wij dat de toen verkozen abt overleed in 1625, den 7 januari enz. — Maar deze aanduiding staat in het hs. niet bij 1602, maar op hare plaats bij het jaar 1625. Misschien stond zij op een los stuk papier dat bij het jaar 1602 geplaatst was. Wat er ook van zij, bij 1602 vindt men in het hs. het bewijs niet dat deze kroniek in of na 1625 geboekt werd. Uit deze twee voorbeelden blijkt hoe gevaarlijk het is op den gedrukten tekst te steunen zonder den tekst van het hs. zelf na te zien.

Een vaste grond voor de dagteekening van het laatste gedeelte van het hs. is te vinden bij het jaar 1570. Daar worden drie kloosterlingen genoemd, waarvan men tevens aanstipt dat zij later allen, en twee van hen te Drongen, tot de abtelijke waardigheid verheven werden. Dat alles is van ééne en dezelfde hand. Daar de laatste der drie genoemde kloosterlingen slechts den 15 Juli 1602 de prinselijke bekrachtiging zjne rabtverkiezing verkreeg, is het zonneklaar dat de gebeurtenissen althans van het jaar 1570 tot in de eerste helft van 1602 ten hoogste in dit laatste jaar geboekt werden.Wanneer men met het opstellen der kroniek in de XVIIe eeuw een aanvang heeft gemaakt, kan onmogelijk vastgesteld worden, daar alle gegevens daartoe ontbreken. Edoch was het ongetwijfeld

(64) Jacob De Meyere was geboortig van Belle (Bailleul) in de streek die nu Fransch-Vlaanderen geheeten wordt.

vôôr of in 1609, want de laatste opgave van dat jaar werd op 7den october geboekt. Immers op dien dag wordt in de kroniek de H. Gerulphus, een der patronen van Drongen, vermeld met deze aanduiding : «wiens aankomstfeest wij den volgenden dag hebben». Na den 7en october 1609 werd niets meer van dat jaar in het hs. opgeteekend. Dus was het hs. der kroniek van Drongen tot in 1609 te boek gesteld den 7den october van dat jaar.

Bij de volgende jaren — 1610 tot 1640 waar het hs. der kroniek eindigt — is het klaar dat de gebeurtenissen dikwijls van dag tot dag aangeteekend werden, zoo niet door verschillende handen, dan toch door verschillende pennen.

De oorkonden, die in het hs. ingeschreven staan bij het jaar waarin zij uitgevaardigd werden, heeft J. J. De Smet goedgeacht in een aanhangsel te verzamelen. Het laatste stuk is gevolgd van deze handteekening: **F. Guilielmus Grueninx**, praepositus Tusschenbeken (sis). Het is niet bewijsbaar dat de proost van het Norbertijnessenklooster te Schellebelle, (in 1625 en 1637 Groeninx) de kroniek van Drongen zou opgesteld hebben althans van 1625 tot einde van 1640 (65). De oorkonde, die hij onderteekend heeft, draagt het jaartal 1630, en zeven jaar later lezen wij in het hs. der kroniek dat hij den 16 Januari na langdurig kwijnen te Tusschenbeke overleed in den ouderdom van 43 jaar, (en dus geboren was in 1594), dat hij behoorde tot de abdij van Ninove. Uit deze gegevens, die de uitgever niet overgedrukt heeft, omdat hij deze evenals eenige andere te onbelangrijk achtte, volgt: 1) dat Gruenincx de schrijver der drie laatste jaren niet kan zijn, vermits hij toen gestorven was; 2) dat hij ook niet spreekt waar men in 1585 leest: «wij hebben

---

(65) De Heer V. Fris, archivaris van het gentsche stadhuis heeft de meening uitgedrukt dat Gruenincx de kroniek van Drongen geschreven had in de jaren 1625-1640 (Revue de l'Instruction publique en Belgique, 1900 t. 43 p. 322-325). De geleerde archivaris, die het hs. der Kronick van Drongen verloren waande, moest onvermijdelijk misleid worden door den gedrukten tekst, zooals hierboven getoond wordt. In den «Bulletin de la Commission Royale d'Histoire» (1920 p. 263) spreekt hij van de «chronique perdue de Tronchiennes», maar in deze studie schrijft hij de kroniek niet meer toe aan Gruenincx, maar aan «un moine anonyme de Tronchiennes».

uitgestrekte landerijen gezien die geheel verlaten waren», wijl hij werd geboren in 1594; 3) dat niet hij noodzakelijk spreekt waar de kroniek zegt dat Groeninx proost werd van Tusschenbeke ,om deze reden dat de abt van Drongen niemand uit zijn klooster had kunnen bewegen dat ambt te aanvaarden. Dat is geen bewijs van bescheidenheid,maar eenvoudig eene verontschudiging voor den abt van Drongen,die van den algemeenen Overste der Orde verbod gekregen had het ambt van proost van Tusschenbeke toe te vertrouwen aan een kanunnik van eene vreemde abdij (1574. De Smet, p. 638). In het onderhavig geval werd hij door de onmogelijkheid gerechtvaardigd.

De kroniek van het jaar 1625 kan ook onmogelijk gevloeid zijn uit de pen van Groeninx. Den 10en Februari werd een Abt van Drongen begraven in het klooster van Tusschenbeke in tegenwoordigheid van twee zijner kanunniken, Norbertus Lammius (66), prior, en Aegidius Clays, cellarius. Het verslag werd of door beide of door een van beide opgesteld, want de kroniek zegt:«na den lijkdienst zijn wij naar ons eigen klooster teruggekeerd» (67). Daar de tamelijk lange kroniek van 1625 geheel in denzelfden stijl gesteld is, moet men aannemen dat zij van het begin tot het einde van denzelfden schrijver voortkomt. Als wij nu dat jaarbericht vergelijken met de kroniek van 1609 die ontegenzeggelijk van dezelfde hand is, dan komen wij tot het besluit dat de schrijver van beide jaarberichten de prior Norbertus Lammius zijn moet. Immers bij het jaar 1609 zegt de verslaggever dat

(66) Deze lezing lijdt geen twijfel bij 1615 en 1616. Bij De Smet staat Lannuius.

(67) «ut altera die iusta fuenrī persolvimus, ad propria remeavimus». «Chron. Trunc. 1625. Corpus I. p. 688.

(68) Trunchinium gradimur, recolunt dum festa Leonis;
Mensis Aprilis erat undena luce coruscans.
Vestivit Marcus, strinxit nos Monica voto,
Anno milleno sexcenteno atque noveno.

Dit beteekent in proza:

Wij begeven ons naar Drongen op het feest van den H. Leo, den 11en April (1608); op Sint-Markus feest, den 25en April, werden wij gekleed, op Sinte-Monica legden wij de geloften af in 't jaar 1609. — Volgens eene ongedrukte plaats der kroniek van Drongen bij het jaar 1608 waren beide Bruggelingen en heetten bij hunne intrede Joannes Morbesius (Morbays, zie bij 1626) en Judocus Lammius.

hij latijnsche verzen gemaakt heeft ter gelegenheid der kloosterbeloften afgelegd door Augustinus Morbesius en Norbertus Lammius. In deze verzen spreekt de dichter als iemand die zelf de geloften uitsprak op den feestdag van de H. Monica, als hij zegt: «Monica heeft «ons» door de gelofte gebonden» (68). Daar de verslagen van 1609 en 1625 wel van dezelfde hand zijn, en in beide Norbertus Lammius optreedt, moet hij als schrijver van beide jaarberichten aanzien worden. En daar de hand van 1609 en 1625 in de meeste deelen der kroniek uiterst zichtbaar is,mogen wij zeggen dat het bewaarde hs., hetwelk uit de XVIIe eeuw stamt, het werk is van Norbertus Lammius. Nu kunnen wij den tijd waarin het hs. geschreven werd nader bepalen.

Zooals wij hierboven getoond hebben, is de kroniek van het jaar 1609 geschreven voor den 8sten October van dat jaar. Als wij aannemen dat Norbertus Lammius de schrijver is, daar deze in het klooster trad den 11den April 1608 volgens het handschriftelijk bericht dat niet gehel afgedrukt werd in het «Corpus chronic. Flandr.», dan is het hs. niet voor dien datum begonnen. Lammius zou dus op den tijd van een en half jaar het heele handschrift afgewerkt hebben tot het einde van 1609. Dat schijnt zeker niet onmogelijk. Misschien werd zijn arbeid hierdoor vergemakkelijkt dat de kroniek vôôr 1570 wellicht reeds gedeeltelijk geschreven was, en hij deze slechts bij het afschrijven met nieuwe vondsten uit het archief of ook uit geschiedschrijvers heeft verrijkt. Edoch, deze veronderstelling schijnt mij niet noodzakelijk om het schrijverschap van Lammius waarschijnlijk te maken.

Norbertus Lammius, eerst pastoor in Oostwinkel en daarna prior te Drongen, is noodzakelijk dezelfde die met den naam van Norbertus Lammens en genoemde bedieningen vermeld staat in de doodelijst der abdij van Drongen als overleden den 4 Juni 1641 (69)

(69) Deze lijst berust in de abdij te Grimberge en is betiteld «Copia authentica mortuarii ecclesiae abbatialis B. M. V. in Trunchinio anno 1775». Het sterfjaar van Norbertus Lammens is aengegeven op f° 15 volgens een bericht van den Z.E. Heer Delestré,wien ik hier nogmaals mijnen dank betuig voor zijn welwillendheid.

Hierdoor kunnen wij begrijpen waarom de Kro-
(69). Hierdoor kunnen wij begrijpen waarom de Kroniek van Drongen ophoudt tegen het einde van 1640, waarop nog veertien onbeschreven folios volgen. De voortzetting, die van eene andere hand is, bevindt zich, zooals reeds gezegd werd, in een ander register.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

De heer en mevrouw C. Scharten Antink kwamen nog lang niet tot literaire rust! Zooeven, d. w. z. in het Maartnummer van «De Gids» beginnen zij het tweede deel hunner trilogie over «Het leven van Francesco Campana». Het heet naar ondertitel «De duistere waarheid». Het derde deel zullen zij noemen «De extazen van Francesco Campana».

Tegelijkertijd trekt hier Frans Erens de parallel tusschen den Willem van Van Deyssels' «De kleine republiek» en Van Looys «Jaapje» en blijkt dit laatste ventje niet bijster genegen al wil hij ook de gebreken van Willem zien.

Met jaargg. '24 van «De nieuwe Gids» begon J. A. Simons-Mees niets minder dan een historisch drama uit den Hugenotentijd. Wel is het opzet niet een beeld te geven van een historisch tijdperk doch in het beeld van een historisch tijdperk te doen zien de werking van een zoo machtige drijfkracht als het geloof in een verscheidenheid van menschen en karakters. Wat we zullen moeten afwachten is het volgende: of deze allerfijnste vrouw, wier kracht toch hoofdzakelijk ligt in de innerlijke tragiek van gedachten- en gevolsbotsingen zich hier, waar het ook zal aankomen op historische plastiek,niet vergrepen heeft. We hebben den tijd om te wachten. Met de twee eerste nummers van 24 zijn we de eerste der 4 afdeelingen(16 tafereelen) nog niet door.

«Binnengedachten» van Willem Kloos zijn dood-gewone verzen met de habitueele dosis pretentie erin waarvan deze dichter ons nooit kan vrijlaten.

Suggestief proza plaatst L. Van Deyssel onder titel «Jonge liefde en oude bergen». Waar het heenwil is nog niet klaar uit te maken.

Bernard Verhoeven voltooit zijn prachtstudie over Henriette Roland Holst in het Maartnummer van «De Beiaard». Na de analyse van «Tusschen twee werelden» besluit hij: «Wie om dit veelbeproefde leven de allerbitterste beproevingen ziet samenpakken kan niet nalaten te denken dat hier de uiterste worsteling is aangevangen. En dat Eén, machtiger dan allen, en Die communisten als Henriette Roland Holst in zijn Gemeenschap, de opperste, de Gemeenschap der Heiligen, kan binnenvoeren, dit vlammend apostelhart voor zich begeert:

> « Ik kom nog eenmaal met u worstlen om
> uw ziel... »

Het Aprilnummer geeft, een studie over Kardinaal Mercier

uitgezonderd, louter scheppende literatuur. Twee primeurs van vlaamsch werk, een passiespel van Hilarion Thans en een fragment uit Ernest Claes' jongste werk «Het leven van Herman Coene». Van beide zal D. W. en B. voor Vlaanderen de blijde inleider zijn. Van Willem de Merode deze slotverzen:

> Jeugd is gelukkig en God geeft den slaap
> aan zijn beminden, een vermoeide knaap
> verzorgt hij teerder dan zijn mondige erven.
> Jeugd is gelukkig in het groot gewoel
> van veilge vree en levens' vaste doel.
> Jeugd is gelukkig, maar een man moet zwerven.

In «Wil en Weg» 15 Maart een vlotte studie over eenige werken van Frans Marc «een groot expressionist die met een buitengewoon sterke liefde van de dieren hield», «in den oorlog doodgeschoten toen hij nog geen 26 was».

Over een ander, een vlaamsch, maar blijkbaar heel wat minder genietbaar expressionist met name Victor Servranckx, — schrijft Wies Moens in de derde «Pogen» aflevering. Zeer wijs betuigt steller dat hij geen «pleidooi» bedoelde te houden voor de «wijze» van een Servranckx en wil zijn lof wettigen door zijn «verwachtingen» over hem. Vooralsnog schijnt me naast de drie reproducties het proza van Wies Moens te mooi om aan zoo'n werk te worden besteed.

Een fragment uit Antoon Van de Velde's «Christoffel» en een vers «Gebed voor Lenin» vormen al de scheppende literatuur van deze aflevering. Vast heel weinig, te weinig «pogen».

Paul Colin kroniekt de Fransche literatuur in «Bibliotheekgids» en heeft het deze maand over de «katholieke stuwing in de Fransche literatuur». Henri Massis heeft niet malsch met hem af te rekenen, «het zal bekend worden dat de vriendschap van Massis, samen met zijn overtuiging te koop is en daarbij nog niet bijster duur kost».

«Tooneelgids» is deze maand vermeldenswaard om de bijdragen «Strijd om het decor», door Leo Van Dorpe en «Ed. Verkade over modern tooneel» door Jan Boon.

Het tijdschrift dat zich tegenwoordig met een ernst van belang gewoon-weg belachelijk maakt heet «Vlaamsche Arbeid» onder leiding van Jozef Muls. Het is nooit ons inzicht fanatiek af te breken en ondanks onze vasthoudendheid aan persoonljike opvattingen, stellen wij steeds denken en voelen voor alle richting en uitdrukking open. Wat hier echter aan vlaamsche poëzie verschijnt is van het onbenulligste en komiekste dat ergens is te vinden. En niet alleen dat. Het is deze maand den katholieken redacteur van dit vervallen tijdschrift zelfs wenschelijk gebleken een tooneelproeve te publiceeren van een zeker heer Victor Brunclair, tooneelproeve die, alhoewel letterkundig onbeduidend, toch den gemeenen durf heeft weinig minder dan pornografisch te wezen. Het is onze plicht hierop te wijzen. Er is ruimheid en ruimheid. Er is een ruimheid die eerbaarheid en beginselvastheid doet verliezen. Dat is de ruimheid van «Vlaamsche Arbeid» en het katholieke Vlaanderen dient ertegen gewaarschuwd.

BOEKBESPREKINGEN

«Herwording», «De Dieperik», «Zwarte Pokken», «De Pauwenschreeuw», «Piot», romans door Edw. Vermeulen (Vlaamsche Boekenhalle, Leuven). «Grepen uit aardig menschenleven», door Edw. Vermeulen. (Uitgeversfirma 't Spijker, Gent).

Oudertijds werd zulk een artist gelauwerd. Zijn kop met den lauwer er rond werd in marmer gehouwen en in het pantheon bijgezet. Ik kan het niet helpen; wij hebben geen pantheon, we lauweren niet meer, maar ik droom me den lauwer voor dezen stillen, bescheiden man uit Hooghlede, die nu naoorlogs minstens om de twee jaar een roman van twee-driehonderd bladzij de wijde wereld in stuurt. Een boerenjongen. Wetenschappelijk heeft hij het tot aan de Hoogeschool niet gebracht, zelfs, vergis ik me niet, geen humaniora uitgedaan; als man van carrière vond hij al z'n ambities bevredigd door 't gemeentesekretariaat van een west-vlaamsch dorpke en hij schijnt er niet fel op gesteld zijn dorpschen staat met stadschen te ruilen. Ik las nog maar pas — ik ben nog gansch onder den indruk van Vermeulen's groot werk — in «Zwarte Pokken», zijn verheerlijking van het leven te lande en ik voel nog de gedegen, warme geestdrift waarmee in al de bovenvermelde werken buitenleven en buitenmenschen worden verdedigd en geprezen boven andere.Dat zegt me genoeg over de wereldsche roemzucht van dezen stillen arbeider die er toch niet aan denkt dat wij eensdaags behoefte zullen voelen hem op het voetstuk te zetten van vlaamschen dank en vereering zooals hier ter stede den goeden man met zijn witten baard die «zijn volk leerde lezen» en nu vereeuwigd zetelt op het pleintje dat zijn naam draagt, voor den ingang der boekerij. Die dag komt inderdaad. Deze bescheiden volksschrijver is zoo groot als schrijver als hij eenvoudig en ootmoedig is als mensch. Niet alleen schrijft hij, «uit ons volk, voor ons volk», maar uit ons volk, voor ons volk is hij. Wie dan de meeste eer bewijst, Vermeulen die zijn volk schenkt 't een epos na 't andere of het volk dat den schrijver voortbracht en zijn boeken mogelijk maakt, is een bezwaarlijk te beantwoorden vraag. Ik althans beantwoord ze niet. Toen hij pseudo zich «Warden Oom» betitelde heeft Vermeulen het eenige antwoord erop gegeven, zich stellend tegenover zijn lezers, tegenover heel zijn volk, als in geestelijke verwantschap met hen allen: Oom! Oom van het lezende, volksche Vlaanderen, hij is het langs de zijde van Conscience dien wij vader noemden, dien hij mag noemen: broeder. Door dat zelf-gewilde en zelf-erkende verwantschap: uit zijn volk en voor zijn volk te zijn en te werken, heeft hij wat van die middeleeuwsch vlaamsche reuzen die hun Belforten en torens den hemel in duwden maar hun naam vergaten op plan en op steen; zij waren het volk. Wij die nu zwieren banieren van broederlijksheidsgedachte en

de formule «gemeenschapskunst», het staat ons voorwaar niet, voor deze volkskunst onze wijze neuzen op te trekken. Zoolang wij onze verzen gemeenschapskunst noemen en deze niet bereiken, overheen alle intellectueelen, de breedste en verste geledingen van het volk, misbruiken wij ons parool en past het ons, als eerlijke menschen, in woordvoerders als Vermeulen te huldigen wat wij tot dusverre niet bereikten: onmiddellijk contact te hebben met ons eigenbloedsch volk. Het zou nu natuurlijk te gek wezen deze uitspraak op te vatten als een vingerwijzing door moderne poëten in acht te nemen. In weerwil van alle streven naar gemeenschapskunst, zal het verzen- en romanpubliek zich steeds scherp scheiden; vereeniging is te dezen een ideale onmogelijkheid. Slechts bedoel ik er op te wijzen dat, waar ons tijdschriftwezen vaak die volkskunst om haar letterkundige tekorten geneigd zou zijn te veronachtzamen, wij, andersom ziende, ze hoefden op te heffen als geestelijke factoren van hoog-cultureel belang. Want van cultureel belang is niet alleen het werk dat een kultuur verhoogt maar ook — en ik zou zeggen meest — het werk dat kultuur brengt.

Letterkundige tekorten ! Kom ! Aan taalparticularism, dialectenwoede zijn we zoo allengerhand ontworsteld na wat droeve Gezelliaantjes en wat epigonen van Streuvels. Intusschen blijven ze hoog en recht staan, Gezelle, Streuvels, Timmermans die bewijzen dat een Vlaming zelfs zijn schrijftaal niet in geschriften leert; en van anti-dialektenwoede wordt ge vast als woordproever geheel vrij door maar eens den moed te hebben een enkele bladzij van die drie te «vernederlandschen« Idem voor Vermeulen. En als deze nu beweert dat hij alleen voor zijn West-Vlamingen schrijft, dan kunt u aandragen met alle verwijten en alle contra-argumenten maar nooit zult u dit weerleggen: een mensch schrijft voor wie hij wil. Doch aan het slot van uw tegenbetoog staat u dan voor het feit dat van aan de Noordzee tot aan Duitschland de vijf vlaamsche provinciën naar Vermeulen's boeken grijpen.

Letterkundige tekorten blijven er niettemin. Niet massief als de zware bouw van Streuvels en niet jachtig als deze,waar hij oergeweldig als de natuurelementen den vloed van zijn proza ontketent, laat u de taal van Vermeulen geen geestdrift na, laat u soms onbevredigd. Goed! Maar een andere vloed die komt van dieper en verder rukt u mee in Vermeulen's werk. De epiek van Vermeulen is de epiek van het woord niet, maar van het gebeuren. De echte epiek. Volkskunst. Hij vermeit zich niet in die wondere weelde van taalklank en -kleur. Psychologische ontleding zonder meer of zonder einde zou hem zenuwachtig maken. Zijn werk is niet psychologisch diep maar het is psychologisch juist; want wat hij doet gebeuren kent, doorvoelt hij alsof hij het zag gebeuren. En hij zag het gebeuren inderdaad. Zoo warm en zoo onmiddellijk haalt hij zijn roman naar boven uit de levensrealiteit van het volk waartusschen hij leeft dat gij, hem lezend, vergeet wat gij literair-psychologisch of gewoon als fijnproever van elk ander zoudt vergen om op te gaan met ziel en zin in het drama dat overal rondom u staat te koken en te branden, in het

epische dat hoofdelement van Vermeulen's romankunst uitmaakt, en de onweerstaanbare kracht van zijn talent.

Waar echter niet in zoeken naar waardpracht en niet in zielkundige volkszielstudies om haarzelve de beweegkracht van Warden Oom's literaire bedrijvigheid en de waarde van zijn werk te vinden zijn, beide, de beweegkracht en de waarde, liggen niet ver en niet duister om zoeken. Ze glanzen u tegen uit regel na regel. Warden Oom houdt van het volk waarover en waarvoor hij zijn boeken schrijft omdat het schoon is, eenvoudig schoon; schoon in zijn gulheid, zijn levenszin, zijn kracht, in zijn willen, hopen, vreezen, durven, doen, in zijn geloof, in zijn oprechtheid, in heel zijn onbedorven gemoed. Hij houdt van zijn volk omdat het groot is, sterk, eenvoudig. Hij houdt er ook van omdat het arm is aan veel dat het hebben moest en hebben kan, omdat het duister is van geweld en van driften; en daarom schrijft hij voor zijn volk. Want hij wil zijn volk beter maken. En voor Warden Oom is de voornaamsche beschavingsfactor, natuurlijke en bovennatuurlijke, van dat volk: zijn geloof. En hij ziet al het gebeuren gebeurend onder Vaders oogen en door Vaders genadige handen geleid; de vloek die valt op 's volks misdrijven is Vaders vloek en Vaders zegen is het als er zegen rust op volks vele goed. Zoo schept Warden Oom zijn menschelijke drama's vermengd met het zichtbaar goddelijk bestier, stellend aldus én zijn vlaamsche volk én zijn drama in het waarachtige licht der geloofswerkelijkheid waarzonder het (b. v. bij dien anderen West-Vlaming Cyriel Buysse) onecht is en on-vlaamsch.

Het ware intusschen wel interessant comparatief vast te stellen in hoever onze vlaamsche volksroman sinds vader Conscience er door Warden Oom op vooruitgegaan is, maar als recensie gaat dit opstelletje stilaan de maat te buiten... Laat mij naar oude geplogenheid al de bovenvermelde werken zonder voorbehoud en dringend aanbevelen. Vlaanderen heeft nu voor 't oogenblik maar één Warden Oom. Het is plicht voor allen dien schat van een Oom steeds meer bekend te maken.

G. W.

Bij het gouden Priesterschaps-jubileum van zijne Eminentie

KARDINAAL MERCIER

aartsbisschop van Mechelen, primaat van België, sluit "Dietsche Warande en Belfort" zich aan bij de hulde van ons Katholiek Land.

Moge God onzen Kardinaal verlichten, versterken en zegenen.

IN MEMORIAM.

August Cuppens

Priester-Dichter

Weer een die voor mij valt! Een der meest geliefden, der getrouwsten. Hij, die niet genoeg had aan vier honderd jaar, naar hij beweerde, om zijn genoegen in 't leven, zijn vreugd van 't leven, uit te vieren, wordt op enkele dagen door den dood verrast en weggerukt. De blijmoedige en fijne, de zoo warm en gul van harte, de volksdichter, de smaakvolle kunstkenner, de beminde dorpsherder, hij is niet meer onder ons!... Wat een leemte! Wat een verdriet!

26 jaar is het, op een klaren Aprildag, dat wij — Hilda Ram en ik — naar 't Kamp van Beverloo togen, om kennis te maken met Cuppens, die er bij zijn vriend Lenaerts verbleef. Wij lieten de twee jonge priesters raden wie Hilda en wie Mieke was, en natuurlijk was het juist omgekeerd. Van daar gingen wij naar Beeringen, naar Cuppens' ouders, den «onbewusten dichter», Vake en het gulle Moeke. — Na haar dood heeft Cuppens mij altijd «Mieke Moeke» genoemd, terwijl hij voor mij steeds «Cupken» was.

Want van elkander hebben wij veel gehouden. Wij voelden en dachten samen, waren te akkoord over alle groote levensvragen: eenvoudig geloof en warme vaderlandsliefde.

In zijn «Verzekens» heeft pastoor Cuppens zijn eigen beeld te voetenuit geteekend: rond en gul, wars van alle pretentie en aanstellerij, van alle naäping van vreemd gedoe, zooals het staat in de voorrede van zijn jongsten bundel: «Verzen om voor te dragen», die mij voor enkele dagen toekwam. Als een soort testament klinken nu die woorden: «Want menige Vlaamsche men-

schen — en ik ook — vinden dit verhollandschen onzer schoone Vlaamsche jeugd al bijna zoo aapachtig en dom als het verbeulemanschen ervan uit vroegeren,droevigen tijd! Laten wij toch al les doen wat mogelijk is om ons e i g e n te zijn en te blijven!»

Hij was zich zelf: een echte priester en een echte Vlaming. Een volksvriend en een volksdichter.

Daar voor mij geuren die violetten, waarvan hij dichtte:

Ach! gij draagt uw' droeve kleurkens
en verspreidt uw fijne geurkens
in de goêweek, ieder jaar.

Ieder jaar brachten die bloemekens mij die verzen voor den geest, zooals menig lied uit zijn «Jaarkrans» onafscheidbaar is geworden van zekere kerkplechtigheden. Nu zal de Mei ons telkens ook weer brengen het beeld van hem die trouw zijn Heer, zijn land en zijn volk heeft gediend — den overgetelijken vriend, die zulk een leemte in 't leven laat, maar die, wij vertrouwen het, niemand van ons daar boven zal vergeten.

1 Mei 1924. M. E. BELPAIRE.

CYRIEL VERSCHAEVE.

Op 30 April is de geniale dichter vijftig jaar geworden. Bij de vele blijken van hulde en bewondering die hij bij deze gelegenheid zal ontvangen hebben wil «Dietsche Warande en Belfort» ook het hare voegen. Alhoewel de nederige priester van geen openbaar huldebetoog weten wou is het, om vele redenen, wel noodzakelijk dat eens gezegd wordt wat Vlaanderen aan hem heeft. Als Vlaming is hij de zuiverste incarnatie van de Rodenbachleus: «Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus».

Als auteur heeft hij de nederlandsche litteratuur verrijkt met enkele onvergankelijke meesterwerken; hij heeft den vlaamschen geest en het vlaamsch hert verdiept en verruimd.

Indien het Vermeylen tot een verdienste wordt aangerekend, dat hij ons uit ons eng provincialisme verlost, en tot Europeërs opgeleid heeft, moeten wij Verschaeve dan niet dankbaar zijn, die ons uit het zog van een dilettantisch, overspannen - ziekelijk, en, — spijts haar internationaal zijn — ten slotte zeer eng kliekje, gestuurd heeft naar den machtigen gulfstream der klassieke kultuur. Zoo Vermeylen ons vrij gemaakt heeft naar de ruimte heeft Verschaeve ons vrij gemaakt naar den tijd. Hij heeft in haar allerbreedsten zin, de katholieke levensvizie op de litteratuur toegepast. Zijn blik lijkt ons zoo cosmischwijdsch omdat hij alles ziet in het teeken der eeuwigheid. Zijn groote geest heeft de ruimte der roomsch-katholieke kerk waarvan hij een priester is. Zooals deze niet angstvallig gesloten bleef voor wat het heidendom aan werkelijke waarden had veroverd, maar ze in zich opnam, zooals het blijkt uit het hooge voorbeeld van Sint Thomas zoo ook heeft Verschaeve die twee tegenstrijdigheden weten te verzoenen. Hij heeft aangetoond dat het christendom zoo ruim was als het leven en niets van Gods heerlijke schepping hoefde te verzaken, het enkel in te deelen had naar de vaste rangorde van Christus' leer.

In zich zelf vond hij een andere schijnbare tegenstrijdigheid; deze van geest en hart. De manier waar-

op hij deze verzoend heeft geeft de verklaring van zijn geroemde geniale diepte. Hij houdt zijn hart als een lichtende fakkel boven zijn hoofd. — Zijn geest wordt verplicht door het licht der liefde, De diepte van zijn geest dankt hij aan de warmte van zijn hart. Hij bezit die wondere liefde waarvan hij schreef dat ze niet zoekt maar ziet en zelfs als ze den geest in beweging stelt hem 't gebaar der liefde leert : — omarmen en omvatten.

Zullen we te veel zeggen — we vragen het in gemoede aan degenen die Verschaeve's œuvre doorvorscht hebben — indien we van hem getuigen: een dér grootste zielen die, sinds de Middeneeuwen in Vlaanderen zijn opgestaan.

DIRK VANSINA.

Uit "MARIA MAGDALENA".

door JAN HAMMENECKER.

Fragmenten.

1. Maria Magdalena op weg naar den Meester.

Ik zoek hem allerwegen,
kwaamt gij mijn Liefste tegen?
ik zoek Hem dag en nacht.

Ik zie zijn oogen gensteren,
terwijl hij ligt ten venstere
en, 'k zie het, naar me lacht.

Hij ging, liet luttel spoor, en
ik ben den weg verloren,
of ben ik te blijde gegaan?

Waar zou zijn moeder wonen?
die zou me den weg wel toonen
of is dat alweer een waan?

De sijsjes zingen in de elzen,
— ik wou mijn geliefde omhelzen —
de sijsjes hebben hun zin.

Indien ik den weg hervinde,
dan loop ik gelijk een hinde —
oh wijst me dien ik bemin!

2. Haar lied tot O. L. Vrouw.

Gebenedijd, gebenedijd,
indien gij Jezus' moeder zijt,
gebenedijd boven alle vrouwen!

Indien ik ooit bij Jezus kom,
't geschiê dan langs uw goedheid om,
o goede boven alle vrouwen!

Doch, moeder, ik ben Magdaleen:
onder de vrouwen is er geen
die lager ligt en zoo moet rouwen.

Uw woorden zelf alree zijn licht,
waarvoor mijn wanvertrouwen zwicht.
gij zijt een hoop voor hopeloozen!

Oh Davids dochter, uw gelaat
is meer dan milde dageraad:
wie naar u ziet gaat blijde blozen!

3. *Haar Nardus-lied.*

Oh Nardus in dees kruike,
dat Jezus u nog ruike,
vóór Hij gestorven is!

Want sterven zal Hij, sterven;
en ik, hoe lang, hem derven —
oh jammerlijk gemis!

Oh kruike, laat u breken
en uw aromen leken
op Die niet sterven mocht!

Albasten kruik, beteeken
wat ik niet uit kan spreken,
hoezeer mijn hart hem zocht.

Oh kruike, laat uw scherven
al vallend mij verwerven
dat Jezus naar me zie,

en, naar me ziende, wete,
dat ik Hem, stukgesmeten,
mijn geurige liefde biê.

Oh kruik, geheel mijn wezen
dat, uit het slijk gerezen
alleen nog geur wil zijn

om rond Zijn Hoofd te zweven.
en Hem een waê te weven
van zielsaromen fijn!

4. Maria Magdalena onder 't kruis.

Gij ziet, Heer, dat ik weene,
ik ben uw Magdalene,
ik ben uw bruid.

Hoe kon ik mij bedaren!
Uw Bloed druipt in mijn haren!
Ik gil het uit!

Zijn dat Uw voeten, pijne?
Kuste ik ze niet de mijne,
mijn eigendom?

Is Hij niet gànsch de Mijne!
Ben ik niet gansch de Dijne,
du Bruidegom?

Laat ik mijn tent hier bouwen
en eeuwig naar U schouwen
die bloedt, die bloedt!

Kruis-standerd, blijf hier prijken
geen voet zal ik hier wijken:
hier is het goed!

Hoort, hoort, de bergen kraken!
Heer God, is dat het naken
van Ridder Dood?

De Dood wil God doorsteken.
Ik hoor de lanse breken,
de Dood is dood!

„DE DROEVE GEHEIMEN"

door J. Schreurs m. S. C.

« Venite gentes carpite
— ex his rosas mysteriis. »
(Hymnus van den Rozenkrans.)

Mijn hoofd sprak eens tot mijn hart:
«Laat ons samen een treurspel dichten», en dat is gebeurd.

En tot de personen, die stil en na levend werden in onze geest, zeiden wij : spreek ! — en zij spraken. — Het waren:

De Bruidegom en de Bruid, de dochters van Sion of de vijf wijze en vijf dwaze maagden, waaronder wij herkennen: Tabitha, Ancilla, Veronica, Maria van Magdala en anderen. Verder de Pontifex en de Pharizaeër met zijn blinde Sirach, de Schriftgeleerde en de Raadsheer. — Voorts de Landvoogd met zijn Dochterke, alsmede de Centurio en de Soldaat. Eindelijk de Vriend des Bruidegom of zijne Schim en de Satanische List in de raafzwarte omhulling van een oud en venijnig vrouw-mensch. —

Priesters, soldaten en volk, — waaronder de woordvoerder Juda en de hoofdman Jaïrus, leiden wij, waar ze ons, al zinnende, te pas kwamen, ten tooneele en de hemelsche Chorus lieten wij zinrijke zangen zingen of passend begeleiden.

En toen wij ons spel voltooid hadden — het was op de vooravond van die wondere en genadige levens-dag, wiens eerste lichten ons bevend van eerbied en verrukking vond op de Heilige Berg — zeiden we: «Deo gratias!» en schreven nog deze prologus, die wij nu met klare en duidelijke stem zullen aanvangen te zeggen:

PROLOGUS:

In de naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes —
In de naam van Sinte Maria, Onbevlekt, —
En hooge Patrones van deze diocese,
Die, met zijn gouden staf en blik episcopaal,
Laurentius, de bisschop, weidt uit Sint Christoffel's stad —

Weest welkom broeders en gegroet ook, zusters, gij!
Want aan u allen wijdt zijn spel uw landsche dichter...

Onder de gouden vleuglen der Almachtige Duif,
Die onze geest met al haar klaarheid wil omzweven
Ontbloei uw stille ziel: een glans-omgeven lelie;
En tusschen 't licht dat daalt en dalend daar weer rijst,
Laat 't Heilig Aanschijn rusten op de steen uws harten.
En als de ziel, al spelend met haar bruidsring schoon,
Aandachtig neerzit in de schaduw van het Leed
Dat, eindelooze stoet en in gelijke reeken,
Gestadig aan en druischend langs haar vensters trekt,
Terwijl de eerste val verechoot in haar hart,
De tweede in Sion en de derde in alle heem'len,
Bloeit medelijden rozen in uw handen, broeders,
En wordt de wimper zwaar van paradijs-dauw, zusters!
Volgt allen met uw hart meer dan met uwe oogen
De douloureuse gang van dit aandoenlijk spel
Waarin verbeeld wordt hoe, het schuldelooze Licht
Naar 't geestelijk bruidschap wervend met de Schaduw
De hooge hemelen een wond sloeg met zijn kreet
Toen zijne Bruid, in steê van Liefde's zegel,
't Fatale vonnis op zijn voorhoofd drukte met haar lippen.

De Simple broeder zij betuigd dat 't heilig woord
Van bruid voor Israël ,de Koningin, gebezigd,
De schoone Bruidegom niet let, de vrome Koning,
Vermits Jehova zelf, de wondertaal'ge schrijver
In zijn Schrifturen, — louter roze en morgendauw, —
Veelmaals zijn Israël, dus zinrijk heeft bejegend.
En noem ik Jesum niet — en ik doe wèl! —
Mijn Herder en mijn Bruidegom, die werd voor mij
Gehoorzaam tot de dood, ja, tot de dood des kruises?

Zij dan dit spel van wee als een gebed voltogen
Let min op stijle vlucht van taal en beeldspraak
Meer op der hooge stoffe zuivere waardij
Vermits de vogel dient tot het goede bericht
De vaas slechts 't kleed des principalen balsems is.
Hoort! door één beete zijn wij allen eens gebeten
En door één striemwond zijn wij allen eens genezen!
Zij dan uw kleed voortaan de nadelooze rok
En brandt uw kuischheid, God ten lof, als zuiver reukwerk
Daar Englen hupplen in de geur der goede Lelie
Maria, die gebenedijd, zij onder al
De vrouwen — en gebenedijd de vrucht haars lichaam.

Bij lans en nagelen doet dit tot zijn Gedachtnis
Opdat, als Jesus eenmaal komt op de bazuin,
Hij u zijn broeder groet en u zijn zuster, zuster,
En gij niet gansch verbleekt bij Gods bebloed gelaat!
Eenieder evenwel zij hier zijn eigen rechter!

En is zeer zoet en klagend spel van hemelsch wee:
De oude Slang sluipt sissend uit haar kronkel
En 't Bloed des Eeuwigen beregent de eeuwigheid.
Het heilig Lijk daalt dra gezalfd ter tombe
En peinzend, in de schaduw van zijn rimpel, ligt
Gebroken op de tombe en als dood, de Dood.
En slapen zal de Koning in het witte lijnwaad
En rusten in de regen van de roos
Die d'Engel, mijmrend, zal ontbladren op zijn aanschijn,
Tot straks de haan zijn hooge roep zal rekken
Totdat de steden weer ontwaken en de menschen
Hun wegen wedervinden en hun hart.
Dan komt de Wachter - Liefde en klopt aan d'oude tombe,
De koning zal het hooren, Alleluia!
En opstaan in de witte Paaschdag. Amen!

Zoo vangt dan eindlijk aan, o ongeduld'ge spelers
En speelt het vrome spel der droevige geheimen
Niet krank naar roem of zilver (want gedenkt:
Judas verhing zijn ziel voor dertig zilverlingen)
Maar God ter eere en allen mensch tot stichting,
Hoort allen dus en zwijgt, wij vangen rustig aan,
In de naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes.

HET VOORSPEL

waarin de DOCHTERS VAN SION, beurt om beurt, met de WACHT op Sion's muren, de aardsche verwachtingen omtrent de Koning zingen, terwijl zij Israëls bruidsluier spinnen.

DOCHTERS VAN SION:
Wachters, wie is uw wachter?
WACHTEN:
Jehova!
DOCHTERS VAN SION:
Wachters in Sion, mijn wachter Jehova!
(De wachten bliezen de eerste nachtwake en ontstelken hunne fakkels onder de avondster.)
EEN STEM:
Eia wachters, wacht een wijle
Meldt ons, wachters, wat gij schouwt!
WACHTEN:
Meeuwen wit en zilvren zeilen,
Die van Tharsis herwaarts ijlen
Met kleinodiën en goud !
DOCHTERS VAN SION:
Sneller wieltjes, duizend mijlen
zijn wij nog van onze rust;
Witte meeuwe' en zilvren zeilen
Naderen van Tharsis kust!

EEN STEM:
Daalt een lastdier uit het Noorden,
Rijst een wolk uit Gilead?
WACHTEN:
Duizend heldre hoeven hoorde
D'avond langs zijn klare boorden
Kletteren naar Zonnestad!
DOCHTERS VAN SION:
Witte wolk van specerijen
Moge Jahwe's blank gebaar
Stil voor Sions toren lei'en —
Ruischen wieltjes, ruischen maar!
EEN STEM:
Onder zang en fluitspel reizen
Epha's dromme' en Madian?
WACHTEN:
Arabier en Perzer wijzen
Juda's purp'ren paradijzen,
Uit de bronzen deur van Dan!
DOCHTERS VAN SION:
Met de maan omhoog gevaren
Kome in glans van oud ivoor
Drom van donkre dromedaren —
Jahwe's Engel ga hen voor!
EEN STEM:
Heil u, wachters, duizend malen,
Goede wachters, goede nacht!...
WACHTEN:
Hoog en blank door nacht en dalen
Gaan de zilveren signalen:
Heil den Koning! Waakt en wacht!
WACHTEN:
Luisterstil in Sions zalen
Heeft mijn ziel haar heil verwacht
Als een regen van koralen
Op een dorpel van smaragd.

(Zacht en schoon droomt het orkest door op de laatste melodie, die allen — de Wachters op de muren en de Dochters van Sion beneden — medeneuriën, terwijl de Satanische List in den schaduw der zuilen aanvangt te spreken.)

DE EERSTE HANDELING.

«Sederunt principes et adversum me loquebantur.»

EERSTE TAFEREEL.

LIST:
Het ruischen eener mare, hoort! als het gegons
Eens adelaars, dat wij als zegel des verbonds
De Galilaër haten en zijn koningsdroomen...
Een dag nog en één nacht nog en die God gaat komen
En weer een dag en weer een nacht en hij gaat heen;

Dat dan de wereld zing' en dat de hemel ween'.
Of beiden: schoone aarde en schoone hemel schreien —
Het deert de Satan niet die stil en sluw laat wei'en
De lispelende slang van zijn doortrapte list.
O simpelheid, die spint en zint en u vergist,
Wat is zij klein, uw ziel! wat zijn ze blind, uw oogen!
En zien een koning: schoone droom of vrome logen —
Een bruidegom, een redder in die vreemdeling!
Hoort! Tusschen schijn en zijn ligt wel een eeuwig ding!...
Spin voort uw teere sluier, droomend Godsvertrouwen
Eén speelde een spel met Eva, ziende vrouwe
En speelt zijn spel met Isrel, blinde bruid.
Spin voort uw mooie droom, spin voort en droom hem luid
En roep uw Heiland: heil en roep het duizendmalen,
Totdat, de sterren van de bruiloftsnacht aan 't stralen,
Zijn ster eerlang gedaald, uw ster voor eeuwig daalt...
Stil mond! Ze zijn een praatziek volk, de woorden. Straalt
Onsterfelijke sterren en verlicht mijn ziel,
Voordat één parel haar verloren viel
En een verholen woord uit 't web van mijn gedachten!

(Uit schaduw in schijn getreden, veinst de List een eindelooze eenvoud, als zij opgetogen in gelaat en gebaar, voortgaat en zegt:)

O heerlijk hemelwonder, bloei van blanke nachten
Die Jawhe mij te leven heeft geteld;
O rozentuin, waarvan geen mond de rozen meldt,
Laat mij in schoon verlangen van uw luister droomen
En eenmaal eeuwig in u opgenomen.

DOCHTERS VAN SION:

Eheu!

LIST:

Wat vreest ge? Een zuchtend riet?

DOCHTERS VAN SION:

Zooals de hand
Des druivenlezers gaat van rank tot mand,
Zoo is uw gang van raad tot kwaad, verluidt de mare;
Die zwanger gaat van Satan zal eens Satan baren...

LIST:

Ik volg de sterren en haar stille tocht.

DOCHTERS VAN SION:

Goê reis! en stille tocht!

LIST:

Zijn de oogen moegezocht
In meeren van azuur naar paarle' en edelsteenen
Wat kan de vreugde vroom — wat kan zij vroolijk weenen,
Wat spint de Liefde fijn; wat vindt de Liefde een gloed!

DOCHTERS VAN SION:

Wat veinst de Grijnzer fijn, wat grijnst de Veinzer zoet!

WACHTEN:

Waakt!

(in verte: Waakt!)

LIST:

Stondt gij, daar sterren, zon en maan niet bluschten,
Op hooge heuvlen waar Adonaïs' voeten rusten

En spont gij draad uit Jahwe's zonneschijn
DOCHTERS VAN SION:
Geslepen slang, het moeten simp'ler duiven zijn
Dan wij, die al te duifsch uw duivelsch wit niet gissen!
LIST:
Zoowaar Adonaï leeft, zijn bitterheid niet missen
Zult gij, o bitse mond, die bijt doch u verbijt
Op Jahwe's hard gericht!
DOCHTERS VAN SION:
De nachtwind riekt naar nijd;
Uit alle hoeken hoort men booze stemmen fluisteren
Als wilde rozen, doch ons harten luisteren
En zeggen zacht en ver het wachtwoord: waakt!
Voor wat des nachts is waakt, voor wat naar honig smaakt,
Voor zoet gelisp van lippen en voor luid verlokken.
Gods geest heeft in ons hart de torenwacht betrokken
De Torenwachter waakt en maant u: ga voorbij!
LIST:
Voorbij? Voorbij, dat is de weg ten allen tij
Die menschen ook aan meer dan magere honden wijzen!
Daar ruischt een vreemde tijding weer door de gepeinzen:
Van Isrels bruidegom... gaat weer zoo'n mooi verhaal...
En, wat men zeurt baart straks een landkabaal
Dat alles overluidt... ook hosiannah-klanken!...
DOCHTERS VAN SION:
Nog bloeien Saron's roze' in Soreks ranken
Die Sion sierden: wijdsch palmwuivend paradijs,
Toen Hij naar d'avond en aan 't einde zijner reis
Een hooge intocht hield door Sions toren;
En moet de Stilte, die na jubel intrad, hooren
De haat, die mort en mokt in een verbeten mond ?
Neen! luid en luider, dient verkond
Zijn faam en naam van alle tong en tale!
Ai! wie de Liefde kenne' en wand'len in haar stralen
Hen deert geen landkabaal, geen hoon, geen spijt, geen spot!
Wie werpt een steen op haar en werpt hem niet op God?
Wie krenkt het Leve' èn slaat Gods hart geen wonde?
Wie spreekt de Waarheid tegen en begaat geen zonde?
Wie leidt ons van de Weg en wie misleidt ons niet?
O! luid en luider, klinke lied
En lofspraak allermeest van alle tong en tale!
LIST:
De schijn is 't wezen niet! Hoordet gij Nabal smalen...
DOCHTERS VAN SION:
Wij hooren Jahwe's stem en die klinkt wonderbaar
LIST:
Of Core spotten met die wijsheids-redenaar:
«Op wiens gezag belet hij, dat ik handel drijve
En eet mijn schamel brood!» Hoort gij de priesters kijven
Als hij met praal van woorden tempels bouwt,
Op Äärons zonen spuwt en vroom de handen vouwt
Voor Jahwe, huichelaar! Ze roepen: «die is dronken!»
Als hij de leeraars striemt en 't hoonend hoofd te pronken
Beurt in de Schoone Poort. Elk murmureert:

Een Beelzebub die ons met streng en striem regeert!
Zijn wij een slavenvolk en Israël een slavinne!
Zijn wij een ezelsvolk en zoo gedwee van zinnen
Dat op zijn dolle rug een dwaas als koning rijdt?
Terwijl een kindsche bende palmen spreidt
En heesche kelen hem de Zoon van David prijzen!
De leeraars krijschen: zal een blinde wegen wijzen,
Die zelf geen uitkomst weet, waar leidt hij Israel heen!

DOCHTERS VAN SION:

Die Weg en Waarheid is, leidt veilig, die alleen
En Satan noch zijn List zal die rust onrust baren!

LIST:

Zijn het dan Satans àl die ons de wet verklaren,
Of die, hun handen vol van gave en geur
Tot Jahwe opgeheven, trouw de deur
Des heiligdoms bewaken? Zou dan alles boosheid
Eén slechts gerechtig zijn? — Dan is 't àl goddeloosheid
Wat men met oogen ziet en men met ooren hoort!

WACHTEN:

(Verder: Jahwe waakt!)

DOCHTERS VAN SION:

Een stil gebaar, een simpel woord
Waarmee hij wonden heelt en dooden roept ten leven,
Stuit gansch den redenvloed van die ons Heil weerstreven
Der kleinen vriend te zijn is vroom 'en vreemde eer:
Een wonder groot in Sion!

LIST:

Ah, zoo hij niet meer
En... minder dan de vriend van arme en kleinen ware...
Men zegt van hem: men meent: «hij eet met tollenaren»,
En vloekt: hij speelt de grage gast bij dat wanschoon
Gespuis!

DOCHTERS VAN SION:

Vloekt men de vader die zijn kranke zoon
Beweldaadt met wat troost en milde medicijnen?

LIST:

Die met zijn mantel dekt die weg en wet ontreinen...?

DOCHTERS VAN SION:

Gij put uit eigen put en biedt een troeble dronk.

LIST:

Ik schenk den klaren drank die mij de waarheid schonk.

DOCHTERS VAN SION:

Ons lust die klaarheid niet!

LIST:

Tot schade en schande!

DOCHTERS VAN SION:

Luisterstil in Sions zalen
Heeft mijn ziel haar heil verwacht...

WACHTEN:

Heil den koning, duizend malen

DOCHTERS VAN SION:

Goede wachters, goede nacht! (exeunt.)

LIST:

Een droom geeft klein gewin en veeltijds zeere handen...

(Exiens). Het ruischen eener mare, hoort, als het gegons
Eens adelaars, dat wij als zegel eens verbonds... exit.

TWEEDE TAFEREEL.

Priester, Schriftgeleerde en Raadsheer, dan Pharaizaër en Sirach, volk dat af en aangaat voor de avonddienst in 't voorhof.

DE PRIESTER:
«Ik zal niet rusten», heeft mijn oude ziel gesproken
»Voor 't heilig Sanhedrin gewroken —
»En smaad om smaad gegeven zij en bloed om bloed!»
Wij rillen van zijn juk en last, die zoet
Voor slaven zij en simpelen van zinnen.
Ziet, met een schoon gebaar van Sions tinnen
Herdert een dwaas alreë de heerde van ons volk.
Hij fabelt op zijn wijs en spreekt als uit de wolk
En dra zal hij als bruidegom en koning komen
Om Isrels staf en kroon, want droeve droom der droomen
Hij droomt zich koning.

DE SCHRIFTGELEERDE, lachend:
Koning!

DE PRIESTER:
En profeet!

DE SCHRIFTGELEERDE, spottend:
Profeet!

DE PRIESTER:
En Isrel argeloos, ontruimt de troon en treedt
Die koning tegemoet!

DE RAADSHEER:
Elkeen ziet in die Wijze
De bloed die op haar tijd uit David op zou rijzen...
Die wèl Schrifturen leest!

DE PRIESTER:
Verkracht ook gij de wet?

DE SCHRIFTGELEERDE:
Vertrap de bloem uws waans!

DE RAADSHEER:
Zijn wijsheid, zonder smet,
Verraadt zijn diepe geest, verzonken in schrifturen,
En weet hij puiker zeem uit Mozes raat te puren, —
Wat let dat men zijn heil bij leeraar Jezus zoekt?

DE PRIESTER:
Vloekt hij Jehova niet die tegen Mozes vloekt!

DE RAADSHEER:
Hij ook verklaart de wet en heet Jehova: vader.

DE WETGELEERDE:
Racca!

DE PRIESTER:
Wiens taal, uw taal?

DE SCHRIFTGELEERDE:
De taal van de verrader!

DE PRIESTER:
Ik lach met een profeet die 't heiligdom verstoort!

DE RAADSHEER:
Zijn ijver prikkelt priesters die de heilge poort

Voor roof en woeker niet bewaren;
Zij ergeren zich: hij eet met tollenaren
En schuwt onreinen zooals u en mij! —
Wie loopt te hoop ,als moede, eer Sabbath is voorbij
Een Learaar, langs zijn stille wegen, eet
De maaltijd van een muschje? Muggenzifter heet
U iemand; — wie heeft leugen in die man gevonden?
Zijt gij zijn meerderen? Ik antwoord u: in zonden.
Vraagt gij op welk gezag die Rabbi profeteert,
Hij vraagt: op welk gezag gij last en druk vermeert
En vergt nog dat dit volk u toejuicht op de pleinen,
Daar gij, met breed gebaar, gij, priesters en Rabbijnen,
Zoo nu en dan een maagre aalmoes laat.
Maar zeegnend al de duur en heel gezegend gaat
Eén priester, één profeet de weg van al ons kwalen
En van zijn reine, ongerepte handen dalen
Het wonder en de weldaad. En het helder loon
Zijn al die groote oogen, die zoo schoon
De vreemde dingen spreken, die zij eeuwig zwegen!
Er is mysterie in zijn wezen en bewegen,
Zijn zin, naar ons begrip, is lastig te verstaan.
Maar in zijn hartslag en zijn woord, in steê van waan,
Niet d'openbaring van de Goedheid in haar wezen?
Voor ons zal hij, gelasterd of geprezen,
Het grootste wonder blijven van die wondren al,
Die elk vast heeft aanschouwd en nog aanschouwen zal,
Als rozen uitgestrooid door onze steden
Van Dan tot Bersabee. De vreemdeling van heden
Staat morgen weer als vreemdling voor de poort.
De liefde, fluistert men, is een diepzinnig woord
En Liefde zou zijn wezen zijn, meent het te weten.

DE PRIESTER:

In ieder dwaas is iets wat wij mysterie heeten;
Een wonder is een wonder, want daar is er geen
En wat hierboven is gaat boven onze reën,
Omdat nooit sterflijk oog die einder heeft doorkeken.
Wij zien uit elke nacht een nieuwe morgen breken,
Zooals uit iedre herfst een andre lente rijpt.
Slechts dankbaar is mijn geest voor wat mijn geest begrijpt!
Te oud dan dat ik mij voor schim of schaûw begeester
Ben ik door jaren wijs, mijn eigen Heer en Meester
En dien mij-zelf...

DE PHARIZAER:

Het adderbroed heeft op zijn beurt
Gebroed, en bleeke bloem van hartstocht geurt
De zielsverrotting zoet der witgekalkte graven!
'k Ben 't moe, verwaande Vorst, in uw gareel te draven,
Gedwee te luistren naar het kletsen van uw zweep,
'k Sprak in mijn geest en zwoer: «tot hier!» en trok een streep
En daarmee is, o vorst, uw vonnis ook getrokken!
Ik neem de kroon van uw verglansde lokken,
Ik kleed u uit uw stralen, principale zon,
En klacht in Sion wordt en zucht in Hesebon
De cymbel van uw trots, de cither van uw vreugde!

SIRACH:
Mij riep een zachte stem: «mijn Sirach!» en verheugde
Het donker dal der ziel als met een dageraad;
't Was vaders stem noch moeders stem in d'avondstraat
En op de toren niet de torenwachter.
Ik riep :«wie riep mij?» en «mijn Sirach» zong het zachter
Ik zei: ik heb u lief, die lief om Sirach blaat...
DE PHARIZAER:
Waarheen zoo laat, mijn Sirach?
SIRACH:
Vader, wat is laat?...
Wie is hij die de blindgeboorne heeft genezen?
DE PHARIZAER:
Hij was niet blind, mijn zoon, hij dacht dat slechts te wezen.
SIRACH:
Wie riep dan Lazarus, en die kwam in de schijn?
DE PHARIZAER:
De doode was niet dood, doch veinsde dat te zijn.
SIRACH:
Herleefde Elias hier of wie van Gods profeten?
Ik blinde, weet het niet!
DE PRIESTER:
Hoe zouden wij het weten!
SIRACH:
Zijt gij dan blind en hebt geen oogen om te zien?
Is hij een zoon van David, ... koningszoon?...
DE PRIESTER:
Misschien...
SIRACH:
Hebt gij geen ooren om te hooren? — Laat mij vragen:
Waar is die priester, die een offer op zal dragen
En als een weerloos lam ter slachtbank wordt geleid?
DE PHARIZAER:
't Is slapenstijd voor U...
SIRACH:
Helaas, ik slaap altijd
Noemt mij de naam van hem, die komt als koning
En, vol barmhartigheid, ten drempel van zijn woning,
Wat licht en leven derft, met wijn van vreugde lescht!
DE PRIESTER:
Eén vos is zonder hol, één vogel zonder nest;
Geen steen is, waar zijn hoofd op rusten zal, de zijne!
SIRACH:
Eén hart is, waar zijn hoofd op rusten zal, het mijne!
Want Sirach heeft hem lief, die lief om Sirach blaat.
DE PHARIZAER:
Sirach!
DE SCHRIFTGELEERDE:
Wat maalt die malle jongen?
DE PRIESTER:
Zottepraat!
SIRACH:
Ik zal de leeraar noch de priester tegenspreken
Men noemt hen: wijs; doch u, mijn vader, wil ik smeeken:

Noem mij de wondre koning, noem de bruidegom;
Ik luister... Ben ik doof of is mijn vader stom...?
DE RAADSHEER:
Sion is Jesus' stad en Isrel de beminde
DE PRIESTER:
Voorwaar!... ziedaar ineens de gansche fabel, blinde!
DE RAADSHEER:
Laat kinderen hun droom, want kindren droomen schoon.
DE SCHRIFTGELEERDE:
Ze droomen het verderf en 't dul en dol vertoon
Van hun verdwaalde dwaasheid mag de leeraar deeren
Die zwicht alree dit volk met harde kop te leeren,
Daar 't boven les en leer naar brood en fabels haakt!
SIRACH, exiens:
Sion is Jesus' stad en Sirach waakt... (exit)
DE PHARIZAER:
Daar gaat hij, nog een kind en ik heb medelijden...
En, priester, als mijn ziel nog schreien kon, ze schreide;
De haat heeft haar geheimen maar de liefde ook!
DE PRIESTER:
Moet ik soms schreien om een bloem die niet ontlook?
Ai, roep de wonderdiener, dat hij hem geneze!
DE RAADSHEER:
Want... Sirach is niet blind, doch denkt dat slechts te wezen.
DE PHARIZAER:
Bij Jahwe en mijn heil, ik zweer u, priester, neen!
Gij raadsheer en verrader, hoor! en ga dan heen:
Ik spuw u met verachting als de drek der straten!
Ik haat hem die mij haat en die om hem mij haten
En haat hem tot de dood!
STEM UIT 'T VOLK:
Hij blaft niet kwaad, die hond!
VOLK, lachend:
Haha!
EEN ANDERE:
Hij is bezeten!
EEN DERDE:
Rabbi, blijf gezond!
EEN STEM:
Juda, roep de profeet, de Rabbi is bezeten.
JUDA:
Zijn maag roept «ha!» en «wraak!» want hij heeft toorn gege-
[ten!
DE PRIESTER:
Beelzebub!
JUDA:
Door die drijft men de duivel uit.
(Gelach.)
DE PRIESTER:
Uw hoofd hangt zwaar van waan!
JUDA:
Uw buik van tempelbuit.
(Gelach.)

DE SCHRIFTGELEERDE:
Gij zijt melaatschen, al!
JUDA:
Gij zijt gereinigd, reinen!
(Gefluit.)
EEN STEM:
Juda, roep de profeet,
EEN ANDERE:
of laat zijn striemen schijnen!
JUDA:
Zalig de leeraar...
VOLK:
Ha!
JUDA:
Want hij is arm van geest!
(Handgeklap.)
Zalig de priester.
EEN STEM:
O! de priester allermeest!
JUDA:
Want goud en zilver kan zijn vraatzucht niet verzaden.
Zalig de vromen.
VOLK, wijzend:
Zie!
JUDA:
Die zich in wellust baden
En treuren om de zonden van ons volk, dat lacht;
(Gelach.)
Dàt d'Aggada verwenscht omdat het u veracht
En, lomp en koppig beest, uw kàf vervloekt te eten!
Wee u, wee u! vermomde moordenaars van profeten.
DE PRIESTER, PHARIZAER, SCHRIFTGELEERDE:
Eheu!
JUDA:
Want gij zijt dronken van onschuldig bloed!
Wee, huichelaars, wee u, die vet en overvoed,
VOLK:
Zie, zie!
JUDA:
der weezen loon vermaalt met schijngebeden;
Die breede cedels draagt en kwastien aan uw kleeden,
Alsof de wijsheid in u was en niet haar schijn!
Die muntkruid en anijs vertiendt en nog kamijn
En 't kleine volk beloont met 't schraapsel uwer kelen.
VOLK:
Ha! ha!
JUDA:
Wee u, verblinden, die de zieners spelen
U «meesters» noemt in Israël en slaven zijt,
Wier woord tot spot gedijt.
Uitzuigers van de mug en zwelgers van de kemel!
Wee! die ons 't rijk der hemelen sluit en uit de hemel
Van uw verwaandheid spuwt op wat zoo laag
Beneden u in 't draf zich wentelt: pest en plaag

Van uw verfijnd fatsoen en ver verzeilde zinnen!
Striem, Juda, striem!
VOLK:
Wie zijt gij? Rondgezogen spinnen
Die hinderlagen spint en speculeert op bloed.
(Volk stuift uiteen, tempelwacht ontzet. — Alleen blinden, kreupelen, enz., blijven achter.)
DE PRIESTER, PHARIZAER, SCHRIFTGELEERDE:
Jehova's vloek op u!
VOLK, echo:
Op u!
JUDA, honend:
Rabbies, schept moed!
VOLK, ver:
Hebt moed!
HOOFDMAN, tot ongelukkigen:
Wie zijt gij, onruststokers?
ONGELUKKIGEN:
Abrams zonen
Als gij!
DE PRIESTER:
Kastijdt wie zoo Adonaïs dienaars honen.
LAMMEN:
'k Ben lam...
KREUPELEN:
'k Ben kreupel...
BLINDEN:
Ik ben blind!
HOOFDMAN, norsch:
Foei, wat een [illegible]uit!
SOLDATEN:
Een troep rampzaligen!
HOOFDMAN:
Soldaten, leidt hen uit.
Wat zoekt gij hier?
ALLEN:
Wij wachten!
HOOFDMAN:
Wie?
BLINDEN:
Het licht der blinden.
LAMMEN:
De staf der lammen.
KREUPELEN:
Help ons, heer, een stut te vinden!
BLINDEN:
Het Licht dat schijnen kwam.
LAMMEN en KREUPELEN:
De kracht die leven geeft!
(Exeunt.)

DERDE TAFEREEL.

DE PRIESTER:
Mijn ziel is bitter tot de dood en alles beeft
In mij! Nu wordt de haat eerst recht in mij geboren!

Rampzalig volk om één, hoe dwaalt gij zoo verloren;
Hoe vloek ik hem in u, die mij in u kastijdt...
Ik wil gewroken zijn, o dwaas, daar gij het zijt!
DE PHARIZAER, SCHRIFTGELEERDE:
Wij zijn bereid!
DE PRIESTER:
Wees, Galileër, welgekomen!
Gezichten zult gij zien en droomen droomen,
Als nooit een droomer droomde of wonder ziener zag!
Mijn hand is tegen u geheven, zie! één slag
En gansch de pralerij van al uw Gods-gedachten,
Van konings-roem en priester-heil, o lang-verwachte!
Valt, met de faam van uw verheugde tred, in 't niet!
DE PHARIZAER:
De Roomsche hofhond bast, hoort hij 't Judeesche lied
En wekt zijn keizer ver in 't roem-bedronken Rome,
Die, op 't Sionsche feest verhit te gast te komen,
Zijn Gallen zenden zal en losgelaten stoet,
Om 't Galileesch kabaal te stikken in ons bloed!
DE SCHRIFTGELEERDE:
Zoo boet men bitter nog den onbezonnen stoutert
Die prat als Juda's Leeuw, op Caesars rijkstoel kloutert
En tergt met tanden wit den purpren adelaar!
DE PRIESTER:
Hij klimt zoo hoog niet, neen! Hebt gij geen aanklacht klaar
Om dien verwaanden leeuw zijn dolle vaart te temmen?
Als landvoogd Pontius en Sanhedrieten stemmen,
Bezweert men kort en goed zoo 't een als 't and're kwaad.

VIERDE TAFEREEL.

LIST:
Ik lei de vinger aan de slaap en wekte raad
Hoe 'k Isrel, duifsche bruiden, in mijn net zou leien;
En listig ving ik aan te vleien
Dat overspelig hart, dat roem-verlekkerd oor.
En na een tijdje, zie! «Wat hoor ik?» zei ik... «hoor!»
Zij sprak: «wat hoort gij?» — Ik ga 't u mededeelen.
«Komt hier een timmerman de schoone koning spelen?
Wordt Israëls paleis, 't paleis eens timmermans?
En zal de schorre zaag voort lokken tot den dans
In steê van harp-muziek en cither en cymbalen?
Een schaafbank, gestoffeerd met glans van zonnestralen,
Is wel een troon die u, Jehova's dochter, past!» —
Haar aanschijn gloeide een roos, de schaamte bloeide vast,
De schaduw van haar wimpers daalde op haar wangen.
«De domme hamer zal de goudstaf dus vervangen
en geven vreemd vertoon in 't komend koninkrijk?
De beitel en de schaaf, zij worden koninklijk?
De dwazen en waanwijzen worden...» — «Heer des Heeren!»
Kreet zij een kreet, zoo hoog, dat hij mocht Jahwe deeren
Zoo Jahwe, schoone leus, naar kreten ooren had.
Een vlam sloeg uit haar oogen, maar mijn mondje bad:
«Wees lief, mijn liefje!» en andre fraaie beden.
DE PRIESTER:
En toen...?

LIST:

En nu...? Een strijd begonne' is niet volstreden.
Want tegen Nazareth dient Juda's storm gewekt,
Voor Galilea Sions heuv'len straks bedekt,
Dat meer zijn leeraar dan het Pascha komt te feesten.
Verzamelt het beleid van uwe geesten,
Bezint de krijgslist voor de naaste dageraad
En legt een keuze voor en vraagt de hooge Raad:
Of Mozes' nakroost het en Aärons zonen lijden,
Dat één, ellendig, hen de schedel kaal komt weiden
En kloek hun nek verbruiken tot een voetschabel —
Een trede tot de troon.

DE PRIESTER:

Gij, meldt dit Israël:
De priester gaat een paaschlam offren voor uw zonden.
En, voor 't laat is, met het bloed van een zijn wonden
De geeselregen weeren van zijn oude rug.
Een stramme ezel, afgebeukt, wordt stug! (Exit List).
En zal zich verder van zijn last te torschen zwichten!

CHORUS:

Zalig, gij die aarde en erve,
— Herwaard, derwaard zonder wijk —
Vrede, vreugde en vriendschap derven,
Daar zij 't al met God verwerven
In zijn Rijk!

Zalig zij die eenzaam weenen,
Want hun tranen, dauw-gelijk,
Druppen stille edelsteenen,
Die een bruidskleed sier verleenen
In Gods rijk!

Op hun arm een zegelteeken,
Om hun hals hangt vreugde'snoer,
Dat voltooid en nooit volstreken
Eeuwig als een lach weer breken
Zal op perlemoer!...

VIJFE TAFEREEL.

Tabitha, met de ongelukkigen. — Vorigen.

DE PHARIZAER:

Een bende bedelaars... die gaan het Godsrijk stichten!

TABITHA, verhalend:

Doch ziet, de doode richt zich op en roept: wie riep?
En hoort een stem: «weent niet, het meisje sliep!»
Zij kust twee blanke handen, die haar voorhoofd streelen
En ziet twee duiven in zijn oogen spelen.
Waar Liefde komt ontbloeit een wonder zoet!

DE PRIESTER:

Hij lastert Jahwe!

TABITHA:

Lastert God zijn eigen Bloed?...
Ik wil nu nog de man van Samaria prijzen
En kom de priester, op zijn weg daarheen te wijzen,
Waar deerlijk en bedroefd zijn broeder leit verdaan...

De priester kwam en zag en trok weer trotsch zijn baan
En mede de Leviet tot diep in d'avondstonde
Een vreemdeling hem vond met al zijn wonden;
Die had zijn balsem veil, zijn lijnwaad en zijn tijd,
En zorg'lijk, zijn gezel ter rustbed neergeleid,
Toog, zonder kijk op loon, een Samarieter verder...
Ik ken het schoon verhaal nog van de Goede Herder
En de verblijdenis van een verloren Zoon,
Zijn weedom en zijn wegen en zijn intree schoon:
Twee open armen die de doolaars gansch omvangen.
Twee roode rozen op zijn gansch verworden wangen...

EEN STEM:
Als liefde zingt wordt ieder woord een lied!

TABITHA:
Reikt mij uwe hand, die blind zijt of verblind niet ziet,
En 'k leid u recht het rijk der heemlen tegen;
Ik wil uw stut zijn, lammen, naar Gods avondzegen
En naar de Bron des heils, u, kreupelen, een staf!

DE SCHRIFTGELEERDE:
Zij zingt, zoo gij niet waakt, uw kreup'le ziel naar 't graf!

EEN BLINDE:
't Moet schoon zijn licht te zien en vreugde in volle stralen.

EEN LAMME:
En goed zijn vrij te zijn van krukken en van kwalen.

EEN KREUPELE:
Oh! uit die bron te drinken, moet pas leven zijn!

DE PHARIZAER:
Die bron bracht mij slechts dorst,

DE PRIESTER:
die zegen mij slechts pijn,

DE SCHRIFTGELEERDE:
Dat rijk slechts rampspoed baart...

DE PRIESTER:
Wat hij ons kwam te geven
De leeraar komt als loon!

TABITHA:
Gij, geeft gij ook het leven...

EEN BLINDE:
De blinde 't licht...

EEN KREUPELE:
de kreuple kracht...

EEN LAMME:
En hulp in nood?

DE PRIESTER:
D'een geeft het leven en een ander geeft de dood,
Zoo geeft elkeen, naar zijn vrijgevigheid, zijn gave;
En allen worden wij in ééne grond begraven!

EEN BLINDE:
En allen ook geoordeeld op hetzelfde uur.

TABITHA:
Doch allen niet verwezen tot hetzelfde vuur!

(Exeunt Priester, Pharizaër, Schriftgeleerde.)

SAMEN:
Tabitha, leer ons voor wij in beproeving treden

Hoe men de Vader groet daarboven;

EEN STEM:

Schoone bede!

(Allen knielen.)

TABITHA:

O Vader, die daarboven in de heem'len zijt
Uw rijk zij onzer en uw naam gebenedijd,
Uw wil, ten allen tijd, heel vuriglijk aanbeden;
Spijs onze ziel met eucharistisch brood,
Vergeef ons onze schulden, veel en groot,
Zoo wij vergeven wat de broeders ons misdeden.
Duld niet dat de beproeving ons beschame
En red ons allen van den kwade.

SAMEN:

Amen!

EINDE VAN DE EERSTE HANDELING.

UIT GUIDO GEZELLE'S LEVEN.

NIEUWE WORTELS SCHIETEN. (1)

door Al. Walgrave.

> 'k Heb dorst naar een- en veiligheid,
> die al te lang te komen beidt,
> 'k en weet mij niet waar bergen...
> (Tijdkrans.)

Hij moet rust hebben en tijd, om de wortelpezekens uit Brugge te lossen, en ze in Kortrijkschen grond te doen schieten. Dat ging niet zonder moeite en pijn.

Gezelle had in Februari 1874 geheel afstand gedaan van alle eigendomsrecht op «Rond den Heerd», om daarmee de geldelijke lasten der vereffening te vergoeden. Duclos werd daardoor verantwoordelijke hoofdopsteller, en eigenaar van alles wat in het tijdschrift tot dan toe verschenen was,maar hij en zijne medewerkers vroegen niet beter dan Gezelle's woord te ontvangen, en erkenden hem eenparig als hunnen Vader en Hoofdman. Onder den titel van «Ste-Luitgaarde» stichtten zij eene gilde,om «Rond den Heerd» te verbeteren en te onderhouden, en tevens om bond te maken tusschen al deze, die de gedachten waaruit het leesblad ontstaan was, als de hunne erkenden : **voor Vlaamsche taal en oudheid.** Zij wilden verjonging van de taal door de wettige woorden en wendingen der volkstaal, om ze te bevrijden van al te kwellende officieele banden. Zij werkten tevens op geschiedenis en kunstgebied, volgende de herleving der Christen - middeleeuwsche beschavingsvormen, toegepast op de nieuwe tijden.

Het streven, door geheel Gezelle's poging in gang gezet, werd daar «georganiseerd», en de lijst der leden is wellicht de prachtigste die ooit Vlaamsche maatschappij vertoonen mocht.

---

(1) Uit Gezelle's Leven. II. Boek v. «Stille genezing 1872-1881». Hoofdstuk 1 heet: Crisis, want de overplaatsing Brugge - Kortijk, veel meer dan Rousselare - Brugge, was de groote crisis in Gezelle's leven; — en toch zou juist zij die ziel tot rust brengen. A. W.

Daar had men vooreerst de oud-leerlingen van Gezelle: Callebert, de Gheldere, De Monie, Van Doorne, Van Hee, de beide Verriesten, met hun ouderen broeder Adolf, Willaert; dan zijn volgelingen en vrienden; de beste leeraars en priesters van West-Vlaanderen : Baes, Carette, De Bo, De Carne, De Grijse, Duclos, Flamen, Haghebaert, Huys, Meersseman, Mervillie, Minne, Rembry, Rommel, Stroom, Van de Putte, voorts uit ander bisdommen : Bols, Claeys, Schuermans, en een heele schaar leeken als Bethune (junior), De Beucker, De Koninck, De Mont, Helleputte, Leemans, Montflin, Rembry - Barth, Van Stenekiste, Verschelde, Walgrave.

Al die mannen eerden als hunnen Heere ende Meester den onderpastor van O. L. Vrouwe te Kortrijk; de meesten waren zonen van zijnen geest, en hij keurt in zijn brieven aan Duclos het plan van de Gilde van eerst af goed. Zij verwachtten hem dan ook zonder fout op de eerste vergadering die in bereiding was, en Duclos vraagt hem voortdurend mee te werken aan «Rond den Heerd».

Hij antwoordt daarop, half ontwijkend:

« 't Is mij onmogelijk zooverre van te voren te verzekeren dat ik ga komen; ten eerste, het ingebeelde Brugge behaagt mij meer als het wezenlijke, en ten tweede, daar is hier altijd iets of wat dat belet; geern zou ik genoeg **daar zijn**, de moeilijkheid ligt in 't komen. »

En wat schrijven betreft:

« ... Gij moet daar eerst uit zijn, om te weten wat dat het is, eens (1) aan 't schrijven te zetten. Ik enben niet verwonderd dat Callebert er niet aan te krijgen is. Ik heb daarbij nog die hooge reden, dat de overheden te Brugge mij quasi het schrijven **in** en het denken **aan** R. d. H. verboden hadden. Eventwel, als gij mij behoorlijke absolutie kunt geven, gij die daar **prope Jovem** zit, ik zal wel iets of wat doen, al ware 't maar om de lieden den mond te stoppen die zeggen dat ik R. d. H. niet meê en wille, al ware 't maar om mijn stelregel gestand te doen, dat het beter is één keer te schrijven als 20-duist keers twisten over spelregels, etc. ...» (2)

(1) = zich.
(2) Brief van Juni 1784.

Halve beloften om van de lastige vragers verlost te zijn. Hij weet heel goed dat hetgeen de Overheden verboden hadden, niet meer geldt in de huidige omstandigheden, en dat hij gerust mag ingaan op een vraag van Duclos. Maar: «ge moet daar eerst uit zijn». Daar is 't: hij is er uit, en er zijn honderd inwendige redens die hem tegenhouden. Hij zoekt rust en wil het verleden vergeten; hij is benauwd van al wat bisdom of Brugge is, nu; zijn hert bloedt, om zijnen R. d. H., nu door anderen opgesteld; al zijn het ook zijn volgelingen, zijn eigen leven is 't niet meer... Maar, als 't mag zijn, hij zal misschien toch wel iets...

Laat mij gerust!

Toch, daar op 't einde: een stelregel: beter iets doen, iets schrijven, en zien wat het weerd is, dan alle twist, over spelregels, gewesttaal, enz..

Dat twisten was trouwens in vollen gang tusschen de Westvlamingen en de officieele-taal-mannen. Voor de Koninklijke Academie te Brussel had Nolet de Brauwere den 2 Februari 1874 eene «Notice sur le particularisme linguistique de la Flandre occidentale» voorgelezen. Hij beschuldigde Gezelle en zijne volgelingen, Noord - Nederland te haten en te schuwen, de zoo lastig verkregen taaleenheid te willen verbreken, en uitsluitend hun gewesttaal te willen spreken en schrijven. Dezelfde beschuldigingen herhaalde hij in «De Toekomst», Aprilnummer. Een vinnige heren wederstrijd ontstond. De Bo en Duclos antwoordden met een striemende fransche brochuur op Nolet's «Notice». Zij toonden dat de beste letter- en taalkundigen hen ter zijde stonden en hun stelsel goedkeurden; zoo noemden zij Alberdingk-Thijm,De Vries, De Jager, Van Helten. De eenheid der stelregels hadden zij van eerstaf mede aanveerd. Zij wilden het Westvlaamsch niet opdringen, maar hunne woorden, als zij den toetssteen der gezonde taalkunde onderstaan konden, in de taal burgerrecht doen verkrijgen.

Verder antwoordden zij op treurige flauwigheden door Nolet verkocht over De Bo's Idioticon en Gezelle's gedichten, en eindigden met eenige pijlen op zijn eigen werken, waarin de smaak altijd niet keurig was. Dat verscheen den 15en April. Een reeks ant-

worden van Nolet («Toekomst», Juli en September) en tusschenkomende bemerkingen van anderen (Willems, De Bo, Van Helten) volgde. Zij hadden 't gemakkelijk tegen den pedantischen toon en oppervlakkige wetenschap van den academiegast, die 't schrikkelijk kwaad kreeg en eindelijk spartelde als een duiveltje in een wijwatervat, zoodat hij naar Brugge **en privé** pootjes kwam geven. Dat ging echter niet; door Duclos werd hij prachtig op zijn plaats gezet, en de Bisschop zelf deed hem verstaan dat hij het met al zijn priesters eens was, dat de taal niet van éene zijde mocht opgedrongen worden, zooals hij, Nolet het wilde doen. Eindelijk moest hij het opgeven, onder de veroordeeling van de ernstigste Noordergeleerden zelf.

Den laatsten klop kreeg hij, drie jaar later op het XIVe Taalcongres, te Maastricht (1877), waar de voorzitter prof. Kern verklaarde: «Wanneer men nu ziet de stukken die veroordeeld zijn door den heer Nolet, dan zien wij dat de taal waarin zij geschreven zijn geen tongval is, maar niets anders dan het gewone goede of slechte Nederlandsch, doorspekt met zeer vele woorden en uitdrukkingen die alleen in W.-Vl. gebruikt worden». En toen men tot proef een dubbele lezeing had gedaan uit Duclos' «Oude Kuste van Vlaanderen», zei Kern ten slotte: «Ik heb bij die voorlezing geglimlacht, want de bewoordingen waren geheel Nederlandsch. Wanneer nu waarlijk de pogingen van die gevreesde taalparticularisten alleen daarop uitloopen, dat zij zulke werken schrijven in die taal, waarlijk dan is er geen gevaar voor de verbrokkeling van ons taalgebied».

En Gezelle, die de eerste zulke taal geschreven had en voor haar levend recht was uitgekomen door gesmade meesterstukken ; Gezelle, wiens gedichten het voornaamste **corpus delicti** waren ; Gezelle de stichter en het hoofd van die Westvlaamsche school, zei geen woord in 't openbaar om haar te verdedigen. Hij schrijft aan Duclos die hem tracht op te wekken tot medestrijden, dat hij Nolet's aanvallen en antwoorden gelezen heeft en ze weinig sterk vindt: «Ik peize, dat er geen antwoorde noodig en is... 't Is beter van al de gedane observatiën profijt te trekken,

de aangegeven fouten wegdoen en verbeteren, en versterkt voortdoen; onzen actief te berde brengen en Nolet brave uitlachen met nog een hoop anderen daarbij...» (1)

Den 9 Juli laat hij weten: «als ik ter vergâring komen kan zal ik spreken over eenige West-vlaamsche desiderata». Den 10 Oogst: «Ik heb al 2-3 van mijne desiderata gereed». Maar 8 dagen later, op de vergadering moest de Voorzitter melden «dat de E. H. Gezelle op het onverwachts belet was geweest».

Zoo is het vier jaar achtereen gegaan. Iederen keer was Gezelle belet: oogenschijnlijk kon hij zijne schuchterheid niet overwinnen.

Toch, in 1874, deed hij iets: hij zond eenen brief, waarin hij zijne denkbeelden over de taal duidelijk uiteenzet:

Eerst: «Ik wille 't op alle manieren wel geweten hebben dat ik met ulieden volkomen 's eens ben aangaande de taalrechten die gij als Westvlamingen doet gelden».

Dat was om dezen den mond te stoppen, die zochten te doen gelooven dat Ste-Luitgaardegilde met Gezelle niet overeen kwam. Hij keurde dus hunne verdediging tegen Nolet goed, zonder er handelend in op te treden.

Daarna: «Wij trekken gezaamder hand, zoo niet aan hetzelfde zeel, toch aan denzelfsten wagen... Niet aan 't zelfste zeel, zeg ik, en dat wil ik ronduit bekennen, dat ik aan de wording eener toekomende algemeene nederlandsche of nederduitsche tale maar op mijne eigene maniere werkzaam geweest en ben.

« Ik heb namelijk de overstroomende en overweldigende macht van het hollandsch dialect tegengewrocht, met ons dialect, het westvlaamsche, of het vlaamsche, zoo ge wilt, mond en sprake te verleenen, en door den druk der nederlandsche wereld kenbaar te maken. »

« Ik heb niet anders als westvlaamsch geschreven, en zoo ievers iets ingekropen ware dat het westvlaamsch oneigen is, zoo is het tegen mijnen dank geweest... »

---

(1) Brief van Maart 1874.

« Eene tale **maakt** men niet, eene tale wordt, en zij wordt uit verschillige dialecten, na mate zij machtiger gesproken en geschreven worden. De tijd is de smeltkroes waarin die wording plaats heeft... »

Daar is de kern van den veel langeren brief: «Ik schrijf mijne eigene taal, maar zij is Nederlandsch: westvlaamsch is Nederlandsch, of zoo hij later eens schreef: alle nederlandsche woorden (ook de westvlaamsche dus) zijn nederlandsch. Laat ze ons gebruiken, de tijd zal leeren of ze algemeen zullen worden of niet.

Het verschil tusschen Gezelle en de Ste-Luitgaarde - mannen was, «dat hij verder zag dan zij. Zij wrochten voor de daad; hij wrocht voor het beginsel... omdat het Westvlaamsch 't volk zijn tale was, **de** tale, gelijk de sterren **de** sterren zijn», (1) en niet alleen om 't westvlaamsch als dusdanig, zooals zij eerder deden, maar om de toekomende, de wordende taal ook uit het westvlaamsch te doen groeien.

Daarom was het, dat hij het beter vond éénmaal te schrijven als duizenden malen te twisten over 't punt hoe men schrijven mag of niet.

Schreef hij dan, terwijl de anderen streden? Hij studeerde en zocht naar de taal, zoo hij immer gedaan had, en schreef ze op, tot nog toe voor hem alleen. In 't openbaar deed hij voor 't oogenblik niet veel. Een woordje nu en dan in «Rond den Heerd», omdat hij het beloofd had, maar zeer zelden. Van dichten kwam er nog uiterst weinig, eenige gelegenheidsverzen die wij terugvinden in **«Liederen, eerdichten en reliqua** en waaronder «Bruiloft» van 16 September 1874 nog goede getuigenis geeft van zijne woordkunst en dichterlijk gevoel.

Van Oye, die als jonge geneesheer den oorlog van '70 had meegemaakt in den verplegingsdienst,en door beide oorlogvoerende volkeren geëerekruist, — nu te Oostende gevestigd was, gaf dit jaar zijn eersten dichtbundel **Morgenschemer** uit, en zond hem aan zijnen meester die hem antwoordde met de oude vaderlijke liefde:

---

(1) De Wolf, in Biekorf XXV. 6

Ik heb u kind gekend
en knape en man zien worden,
ik heb u 't woordenzweerd
en zien en helpen gorden
... ... gij Dichter, gij,
mijn kind, gij zelve, alleen! (1)

Die oud-studenten bleven hem getrouw, in stille vereering, met woord en hert, en daad,zoo ze konden. Karel de Gheldere had reeds van op de Hoogeschool zijnen eersteling: **Jóngelingsgedichten**, aan den beminden oud-leeraar opgedragen en sedertdien was hij met hem in nauwe betrekking gebleven, hem verdedigend, hem volgend met de bange vereering van eenen zoon. «Zie dat ge in Engeland niet en blijft»,had hij Guido destijds toegeroepen, «of gij slacht van den verloren zone en zondigt voor God, tale en Vlaamsche vaderland!»

De aanvallen van de Taalbedwingers en van de vrijdenkers tegen hunnen meester hadden hun 't herte toegenepen, maar jong en onmachtig moesten zij het aanzien. Zijne lotgevallen te Brugge, en zijn treurnis zagen zij met verkropt spijt. Gustaaf Verriest studeerde toen te Leipzig, en wilde den Dichter verlossen. — Hij poogde hem meê te nemen naar Duitschland, bij hem, om daar eenige maanden te verblijven en in de Hoogeschoolboekerijen te zoeken. De Bisschop van Brugge had kennis van dit plan en was er niet tegen. Verriest schreef dan herhaalde malen naar Gezelle, om hem te overhalen, maar zoo min als de anderen mocht het hem gelukken. De brief dien hij daarop kreeg, is om vele redenen merkweerdig:

« Kon ik, gelijk het anderen kunnen, al met eenen keer af en weg zijn, dat zou genoeg gaan, maar ik ondervinde, gelijk het hier inderdaad met mij gelegen is, dat het mijne krachten te boven gaat.

» Daarbij, gelijk ik aan Hugo geschreven hebbe, moeder kan alle dagen sterven, en zoo ik alreê voor vader zaliger te late gekomen ben, zoo zou het mij eeuwig spijten, kwame moeder te overlijden terwijl ik verre weg ben...

» Daar zweeft mij een gedicht in den geest dat zou beginnen:

Ik hoore peerlen op een elpen tafel tinkelen,
ik hoore op zilverdraad met rassen vingertik,
... ... 20 - 30 verzen ... ...

(1) Ged. gez. en geb. vanaf 2e uitgave.

Ik hoor uw (nacht)muzijk, o roode nachtegaal.
» Maar ik heb nooit noch tijd noch stilzittens genoeg.
Waar zijt gij met uw reukwerk,
steêgodinnen,
Wanneer ik in den bosch gegaan...
... ...

» Gij hebt het schoone! Kijkt gij over den grooten muur en blinkt de zonne u tegen, terwijl ik beneden blijve ootmoedig schoûrke staan.

Guido Gezelle.

Kortrijk, 4-5-'74.

Dat was dus in Mei. Er was toch in zijn Dichterleven altijd iets aan 't roeren, en die twee kiemen van gedichten zouden tot rijpe schoonheid opbloeien,maar nu ontbreekt hem nog de rust, en, wat hij niet zegt: moed, levensmoed. Die reis naar den vreemde en dat verblijf onder geleerden voelt hij boven zijne macht.

Daarbij, af en toe moest hij naar Heule, waar Moeder ziek lag, en hij verwachtte iederen dag met angst het nieuws:

Heildiedig komt ge, of weer
me een rampgeval verkonden,
o briefbo' dien 'k aanschouw
te mijwaards komende af?
Zij leeft, z'heeft krank geweest!
Berecht! Ach, hergevonden
herleve 't leven dat
mij eens het leven gaf! (1)

Moeder beterde nog en herstelde half en half, zoodat de ongerustheid van dien kant nog eenige maanden verzacht werd. Tusschen de vlagen door kwam dan de blauwe lucht wel eens lichten, en zoo ontstaan er teekenen van sterker leven. Op 11 Juli is 't feest op Groeninghe; een lied van Gezelle weerklinkt over het plein rond het zeskantig kapelleken: (2)

'tIs hier dat, leên vijfhonderd jaar,
de Franschen hals en spooren lieten...

Eenige standverzen luiden daarin:

Uw taal sta vast in 't edel woord...
En sterft het eens, het sterve 't allerlaatste...

Slotvers:

Vrij Vlaming zijn, of liever sterven moeten!

Daags na die Sporenfeest is hij te Deerlijk, op de nieuwe parochie St-Louis. Pastor Van Baeten had er

---

(1) Kleengoed. IIIK 19.
(2) Over dit kappelleken, in 1832 gebouwd, zie R. d. H. 1870. 258.

een Broederschap van Sint Benedictus opgericht, en aan Gezelle gevraagd een «Pelgrimsboekske» van deze vereering te schrijven. Daarin stelde hij 't Leven van den Heilige, de geschiedenis der devotie tot Sint-Benedictus elders en in Vlaanderen,bijzonder te Deerlijk; de beschrijving van den beroemden kruispenning, en het ontstaan der parochie St-Louis met de stichting en de Regelen van het Broederschap. (1)

De Guldensporenslag, zoo 't geweten is, had plaats op St-Benedictus - translatiedag of feest der overbrenging zijner Reliquiën naar Frankrijk.«Het is die eigenste verjaardag», schreef Gezelle, «die voortaan, met Gods gratie, de jaarlijksche feestdag zal zijn van de nieuwe confrerie van Sint-Benedictus, te St-Louis bij Derelijk».

Ongelooflijk groot belang hecht hij aan zijn boekske en aan het komend feest; terwijl hij aan den opstel is, moet hij brieven wisselen met Duclos, zoo wij 't vernamen, over Ste-Luitgaardegilde en Rond den Heerd. Hij spreekt erin van taalverbeteringen, van woorden die hij in handschriften voor het blad slecht gebruikt vindt ,maar hij vermeldt in een dier brieven zijne bezigheid met St-Benedictus, en verklaart dat ze hem voor 't oogenblik boven alles dierbaar is.

Dus, den 12en Juli 1974, «in den namiddag korts na de Vespers» had de plechtige instelling van het Broederschap plaats.

De meisjes der Congregatie van O. L. Vrouw zongen op dat feest een Marialied van Gezelle. — Het geeft ons weer een kijkje in zijne ziel, en 't doet ons goed.

Het lied heeft een kleine voorgeschiedenis, waardoor het juist voor ons belang krijgt: In den Dagwijzer van 10 Augustus 1867 gaf Gezelle in «Rond den Heerd» een oud liedje ten beste, ingezonden, zoo hij er bij aanmerkt, door «een van zijne geleerdste en welwillendste inschrijvers», tegen den Hoogdag van O. L. Vrouw Hemelvaart. De eerste stroof van dat oud liedje is:

---

(1) Het «Pelgrimsboekske van St-Louis» bij Deerlijk. — Kortrijk, Vanderghinste, 1874.

Ik voele dat mijn herte leeft, **viva!**
Mijn ziele duizend weelden heeft, **viva!**
Wat is er dat geen vreugd en baart
als Maria ten hemel vaart?
Viva Maria!

Thans wilde hij dat liedje herdichten, vrij navolgend en op eigen toon. Hij schuilt achter die zingende Congreganisten en wij hooren hem zeggen:

Ik voel alsdat mijn tong herleeft, viva!
en dat mijn hert weer blijdschap heeft, viva!
Het is Maria, zuivre Maagd
die bovenal mij wel behaagt
Ave Maria!... (1)

Er waren voor Gezelle honderd ander herwerkingen van die oude woorden mogelijk; indien hij verkiest te zeggen dat zijn **tong herleeft,** en dat zijn hert **weer** blijdschap heeft, dan zullen wij het er voor houden, dat hij dit wezenlijk voelt, en dat bijgevolg het ergste en 't allerdonkerste van zijn zieleleed geleden is.

En dankbaar mogen wij erbij denken: het is Maria, zijn «Dichterkoningin», die hem geneest. Er staat in den «Eeuwkrans» van Tijdkrans een klein versje, dat veel ouder moet zijn dan deze bundel, maar in elk geval Gezelle's gevoel aandoenlijk zegt:

« Ik heb zoo lang, zoo erre gegaan,
gezocht en niet gevonden;
ik ben eilaas te verre gegaan
en 't onspeur ingeblonden!
En had daar niet uw sterre gestaan,
Maria, eer veel stonden,
Zoo bleef ik in de werre, in den waan,
en in de dood verslonden!» (2)

Zeggen wij samen: **Ave Maria!**

Ook, reeds in September 1874 zien wij dat hij aan zijn gedichten weer gaat denken: «Maakt gij verzameling van mijn gedichten, hier hebt gij nog een dat erin mag, de groote verzen ten minste... Zou er denken aan zijn om een nieuwe uitgave Dichtoefeningen (uitgekozene) te laten in druk geven?» (3)

(1) Lied. eerd. et rel. Het lied werd prachtig getoondicht door Edg. Tinel in zijn «Marialiederen».

(2) Tijdkrans. erre gegaan = verdolen; 't onspeur ingeblonden = den dwaalweg opgeraakt.

(3) Brief naar Duclos, 4 September 1874.

Zoo begint hij dus in 't leven en de kunst weder belang te stellen, al is hij nog verre van volledige kracht. Voorts vinden wij ook openbare teekenen van opbloeienden levensmoed. Op 26 Juli staat er een artikeltje van zijne hand in het Kortrijksch weekbladje: «De Vrijheid». Het onderwerp is **Potje Madeleene**, de naam van een oud-Kortrijksche geplogenheid, zijnde een potjes-, pannetjes- en speelgoedmarkt op den Zondag naast het feest van de H. Maria - Magdalena. Zoo zien wij dat hij de Kortrijksche volksgebruiken begint op te merken en te beschrijven; weer een herlevingsspeur. — In den loop van het artikel schiet hij een enkel schichtje op den particularistenvijand die toen aan 't woeden was:

« Louter dommigheden, hoore ik sommigen roepen, of westvlaamsche **stommiteiten**, om het schoon zuidhollandsche woordeken van Dr Nolet eens op te rapen, van Brussel... »

Verder gaat het niet. Tusschen die regels moogt gij lezen: **Mijn** antwoord op Nolet's aanvallen is : voortgaan met westvlaamsche volkstaal en oudheid te bewaren, en, waar 't kan, te gebruiken; dat brengt aarde aan den dijk.

Zoo wortelt de verplante boom moeizaam in den nieuwen grond.

HET LEVEN VAN HERMAN COENE

door Ernest Claes.

(Vervolg.)

Alex van Berckelaer leefde zijn lustig leventje voort, zonder zich om iets te bekommeren, zonder aan de toekomst te denken. Hij leende van den Donkelboer kleine en groote sommen, — het landgoed was zoo groot! De notaris vernam daarvan niets. Hij had enkel den verkoop te regelen bij het verstrijken van den bepaalden termijn. Op den eersten verkoop volgde een tweede, op den tweeden een derde. Vader Dutry stierf ondertusschen, zijn zoon volgde hem op, en op vaste tijdstippen, kwam hij op de Donkelhoeve en de Wazing om den verkoop van akkers en weiden te regelen. Ook Geert Coene stierf toen hij pas zestig was en liet de hoeve over aan zijn zoon Peter.

Zoo was stuk voor stuk een groot gedeelte van het Wazinggoed overgegaan naar de Donkelboeren,en Peter Coene was voorzeker de rijkste grondbezitter van al de boeren uit de Hillestreek.

Op de Wazing was in het vijftiende huwelijksjaar nog een kind geboren, Luc xan Berckelaer. Die was nu zoowat dertig, en sedert een tiental jaren werkte hij in de hoofdstad bij den bankier Verneuil, die met den grootsten lof over hem sprak en hem een belangrijk deel van zijn werkzaamheden had toevertrouwd.

Telkens heeft notaris Dutry dat met vreugde vernomen en ook met een zekere droefheid. De geboorte van dien zoon en erfgenaam had echter op de Wazing geene verandering in de levenswijze gebracht. Het ging er voort recht naar den afgrond, naar den onvermijdelijken ondergang.

De schitterende mevrouw van Berckelaer stierf op de Wazing, schielijk, na enkele dagen ziekte. En zij ging waar ze allen gaan, zoowel zij die van den overvloed van het leven hebben genoten en werden geëerd en gevierd, als zij die den wrangen beet van het leven hebben gekend.

Wanneer Alex van Berckelaer eenigszins bekomen was van den vernietigenden slag, blikte hij om zich als iemand die ontwaakt uit een schoonen droom.

Toen was hij wel gedwongen zich rekenschap te

geven van zijn toestand, en hij stelde vast dat de ondergang van de Wazing over enkele jaren een voltrokken feit zou zijn. De leeningen hadden zich opgehoopt tot een aanzienlijke som, en de Coene's hadden het wel zoo berekend dat zij op het einde de eigenaars werden van het heele landgoed. Het groote beukenbosch,achter den tuin van de Wazing gelegen, de trots van de vroegere Wazingheeren, zou over een zeker verloop van jaren afgestaan worden aan Peter Coene, tegen een bepaalden prijs. En tegelijk met den verkoop van dit laatste bezit was er bedongen geworden dat Peter Coene aan den heer van Berckelaer van dan af een jaarrente van drie duizend frank zou uitkeeren, en dat het Wazinghuis zelf, met alle bijhoorigheden, na den dood van Alex van Berckelaer, het eigendom zou worden van den heereboer der Donkelhoeve. «Tenware»,zoo luidde de onderhandsche akte, «de erfgenamen van den heer Alexander van Berckelaer voornoemd, binnen het jaar na zijn afsterven, de som van veertig duizend frank, mitsgaders de reeds uitgekeerde jaarrenten, zouden terugbetalen aan Peter Coene voornoemd». Nutteloze bepaling. Want al leek dit een toegeving, Peter Coene wist heel goed dat de zoon van Alex van Berckelaer over die som niet zou beschikken, en dat niemand het landhuis, dat geen dertig duizend frank meer waard was, zou aanvaarden tegen terugbetaling van een veel grootere som... Was het misschien een bittere spotternij van Coene geweest? Had hij door dien schijn van grootmoedigheid zich zeker willen maken van het erfgoed der van Berckelaers?

Peter Coene wist wat hij deed.

Alex van Berckelaer herinnerde zich ternauwernood wanneer hij dit stuk onderteekend had. Hij had het geld van de Donkelboeren aangenomen, bijna als een geregelde betaling van huur of verkoop, zonder er veel over na te denken,zonder zich er ook maar een oogenblik om te bekommeren wat die zwijgzame boeren der Donkelhoeve achter in hun stuggen kop droegen. Hij had altijd eenigszins uit de hoogte op hen neergekeken, hun niet meer aandacht geschonken dan er noodig was voor de geldregeling, en er zeker

nooit aan gedacht dat het eens zoo ver met hem komen zou.

De heer van Berckelaer wist dat het te laat was. Hij dacht er geen oogenblik aan de schuld te werpen op zijn overleden gade, aan hem zelf alleen was het te wijten dat zijn zoon zou arm wezen. Zijn leven was zinloos en dwaas geweest, en zijn oude dag stond nu voor de deur.

En Alex van Berckelaer wist dat die ouderdom treurig en verlaten zou zijn, en dat hij eenzaam de dagen zou tellen in het vervallen vaderhuis, dat niet meer van hem was.

... ...

Op de breede baan,waar in de schaduw van de olmenkruinen de teere lucht als een streelende koeling over het aangezicht aait, van waar hij de zon voelt trilzinderen over de groene weiden, stapt notaris Dutry langzaam voort, en peist... Een heel menschenleven heeft hij voor zijn geest zien voorbijgaan, en hij denkt, de eerzame en achtenswaardige notaris, hoe zonderling het in de wereld al verloopen kan met de menschen. Verdrietig schudt hij het hoofd.

Hij is den eenzamen man in de laatste jaren enkele keeren komen bezoeken, heeft getracht hem moed in te spreken en op te beuren, en nooit heeft hij hem naar zijn kantoor doen komen voor de zaken van de Wazing. Notaris Dutry kwam zelf naar hier om hem eenigermate de pijnlijke vernedering en de smartelijke herinnering te sparen. Het is echter alles nutteloos geweest. De eens zoo levenslustige en onbezorgde Alex van Berckelaer was geknakt, met de beminde gade was ook zijn hart begraven, en alleen zijn zoon, wien hij met zijn laatste vermogen een verzorgde opvoeding had laten geven, boezemde hem nog eenig belang in. Hij bleef het liefst van al ongestoord op zijn stille Wazinghuis, verzonken in de weemoedige herinneringen. Dan was notaris Dutry ten langen laatste maar weggebleven.

En hij weet dat het vandaag waarschijnlijk de laatste maal is dat hij van uit het huis van Peter Coene naar den eenzamen man op de Wazing zal gaan.

Want het is vandaag dat het groote beukenbosch, dat zich ver uitstrekt van achter het landhuis tot aan de heuvelen van de Donkelbosschen, het eigendom wordt van Peter Coene, den heereboer. Vandaag betaalt Peter Coene voor de eerste maal de jaarrente van drie duizend frank in de handen van notaris Dutry, die de som zal overbrengen aan Alex van Berckelaer. Het is vandaag dus het begin van het einde.

En dan zal notaris Dutry nog eenmaal terugkomen naar de Wazing.

Het zal zijn op den dag dat Alex van Berckelaer begraven wordt. Hij zal zijn vriend mede geleiden naar zijn laatste rustplaats, waar hij zal neergelegd worden naast de beminde vrouw. Notaris Dutry zal dan spreken met Peter Coene, en een jaar daarna zal deze bij hem op het kantoor verschijnen, en het laatste wat er overblijft van de van Berckelaers wordt het eigendom van de Donkelboeren.

«Tenware de erfgenamen van den heer Alexander van Berckelaer voornoemd...» Een pijnlijke glimlach komt over zijn gezicht terwijl hij denkt aan dien «Tenware...», waarvan de zin hem als van zelf in het hoofd komt. Hij kent dat.

Hij heeft het warm gekregen en hij veegt met zijn witten zakdoek zijn voorhoofd af.

Hoog boven de weiden tierelieren de leeuwerken. Hij ziet er een die opstijgt van uit den beemd, recht naar de zon toe, zijn best doend om met naarstig fladderen van de kleine vleugelen hooger te geraken, en alsaan luider en drukker klarewieterend om zich zelf moed in te preeken. Daar tjinkt een verborgen vink in den olmenkruin boven hem, en het is als de klare klank van een zilver belletje dat uit den kleinen gorgel valt. Daar roept een koekoek, ver af, zijn fluweelig lokkenden roep, met een weemoedigen ondertoon als van verborgen liefdeleed.

... Die Peter Coene! Notaris Dutry heeft den man ook nooit begrepen, nooit kunnen doorzien. Hij kent van hem alleen de koppige wilskracht en de trotsche zelfbewustheid. Hij is een man uit een stuk, gesloten voor iedereen, die weet wat hij wil. Ja, die weet wat hij wil. En die zich ten aanzien van den rijken

notaris, den grooten heer uit de stad, nooit de mindere voelde...

Had hij ooit tegenover Alex van Berckelaer op onrechtmatige wijze gehandeld? Had hij ooit zijn toevlucht genomen tot middelen die hem... Neen, notaris Dutry weet heel goed dat dit het geval niet is. Alles was op onberispelijke wijze gebeurd, geen enkele tekortkoming is in dien zin den heereboer aan te wrijven, van geene oneerlijkheid kan hij verdacht worden.

Peter Coene weet wat hij wil.

Hij heeft zelfs grootmoedig willen zijn,want:«Tenware de erfgenamen van den heer Alexander van Berckelaer voornoemd...» Weer glimlacht notaris Dutry.

Wat hij echter wel had kunnen doen, uit menschelijk gevoel had moeten doen,meende de eerlijke notaris, dat was, dat hij den loszinnigen Alex van Berckelaer had kunnen waarschuwen, hem had kunnen voor oogen houden hoe zwaar zijn goed was belast, en waar het naartoe ging. Hij alleen kon dat, omdat hij alleen er het juiste van wist. Dat had hij niet gedaan. Omdat er in Peter Coene, zooals in Geert en in Balthazar Coene, iets anders zat dan de begeerte naar grondbezit, de uitbrediing van de Donkelhoeve, iets dat als een wrok in hun gesloten gemoed was vastgeworteld, dat in hun boerenbloed klopte, en ze van vader op zoon overdroegen. Notaris Dutry voelde dat.

Alles wat hier om hem heen ligt is eens van de Wazingheeren geweest en is nu van de Donkelboeren. En notaris Dutry ziet wel hoe goed de rijke akkers zijn gelabeurd, met welke zorg de weilanden zijn onderhouden. Ja, dat weet hij wel, die grond is niet in slechte handen gekomen.

Alles van Peter Coene nu, vandaag ook het laatste.

Zoo gaat het in dit zonderlinge leven...

Totdat misschien ook voor Peter Coene eens het uur aanbreekt dat door den vinger van het zwijgzame lot is aangeduid, waarop er een keer komt in den loop der dingen...

Wie kan het weten!...

Rondom ligt de stille aarde in rijken bloei. De zon

staat over de wereld in haar hoogste glorie, het licht schalmeit de komst te gemoet van den koninklijken zomer, en de dagen schrijden als kleurrijke lichtherauten naar de witte nachten van Sint-Jan. In de aarde zwoegt de nieuwe levenskracht in haar volle barensweelde...

Notaris Dutry slaat links het gaanpad in dat door den boomgaard naar de hoeve leidt van Peter Coene, den heereboer.

III.

Het is de oude kamer, waarin Balthazar en Geert Coene hebben gezeten, waar zij hebben teruggeblikt in het verleden en gepeisd aan hun later geslacht, waar zij hebben gerekend en geteld, het hoofd gebogen over de vierkante eikenhouten tafel daar in het midden,en hun stroeve harde trekken zich menigen keer hebben geplooid tot een grimlach. Waar slechts één gedachte voor de toekomst werd geboren, maar een gedachte die taaivast gedragen werd in onverzettelijke boerenkoppen.

Het is de oude kamer, de eenige plaats van de gansche groote hoeve, die om zoo te zeggen gebleven is zooals Balthazar Coene ze lange jaren geleden heeft gebouwd. Peter Coene is niet alleen de zoon van Balthazar Coene en van Geert Coene, hij is ook de zoon van den geest der oude kamer. Die muren hebben hooren zuchten misschien, een diepen zucht uit een wrokkend hart; hebben het geluid gehoord van tanden die hard op elkander werden gebeten, hebben hooren lachen, een harden lach, als het gerucht van ijzer op een stalen voorwerp. Daar heeft nooit iemand geweend.

Het is de oude kamer, het hart van de machtige, eenzame hoeve, van waaruit ongezien de kracht en de wil heengaan over heel het uitgestrekte landbedrijf, en waar ten slotte alles weer samenkomt en wederkeert. Elke nieuwe onderneming, elk plan van uitbreiding werd daar overwogen, uitgerekend, kalm bedacht, door een Coene, alleen. Meid of knecht zetten hier nooit den voet. Alleen de Coene's treden daar binnen, en nooit wordt hier hard gesproken.

Het is de oude kamer waar Balthazar Coene de eerste schuldbekentenis schreef die de heer Alex van Berckelaer zou onderteekenen, waar Geert Coene de vele andere schuldbekentenissen schreef die de heer Alex van Berckelaer alle zou onderteekenen, en waar Peter Coene de allerlaatste schreef...

Het vertrek is niet hoog. Het licht komt er spaarzaam binnen door twee ramen, de witte gordijnen zijn langs beide zijden lichtjes opgehaald door een geel lintje, en de stores zijn hoog opgetrokken. De groote lindeboom, die buiten voor den gevel staat laat het licht slechts getemperd binnenvloeien, en het doet de beslotenheid der oude kamer nog meer voelen. Aan den muur naast den schoorsteen, en dicht bij het raam zoodat het zachte licht er matiglijk overglijdt, hangt het portret van Balthazar Coene, «den grondduivel», gemaakt door den schilder die eens drie weken in de streek vertoefde. Het oog valt er dadelijk op bij het binnentreden, en het geeft de beteekenis aan die kamer. Alleen het gezicht van den ouden boer komt duidelijk naar voren op den donkeren achtergrond. Het is een stroeve taaie kop, met een vooruitspringend bultig voorhoofd, waarover de grijze haren laag neergroeien, borstelige wenkbrauwen, een rechte sterke neus, harde vierkante kin en een vast gesloten mond. De diep liggende oogen vooral zijn vol uitdrukking.Ze schijnen te dwingen.Ze staan gericht op een vast punt, met een stoeren, ietwat terzijde gekeerden blik, waarachter men de spanning raadt van iemand die koppig aan één gedachte bezig is. Op heel dat gezicht schijnt de tragische diepte van een hard en eenzelvig leven geteekend. Aan den tegenovergestelden muur, boven de deur, hangt het portret van Geert Coene. Het is geschilderd in lichtere kleur, en Geert Coene is er destijds herhaaldelijk voor naar de stad gemoeten bij een daar wonenden schilder. Omdat zijn vaders portret er hing, wilde hij het zijne er naast hebben. Het is een jonger gezicht, voller en breeder, maar de dwingende blik, de vierkante kin en de vast gesloten lippen zijn die van den ouden Balthazar. Het is als de geleidelijke ontwikkeling van dezes denkenden kop.Tegen den schoorsteen hangt een kruisbeeld, zwart geworden door den tijd. Het Kris-

tuslichaam hangt aan het kruis als vermoeid, en schijnt hier in deze kamer meer verlaten te zijn dan elders. In een hoek staat een donkere kast, zwaar en gewichtig, met koperen sloten, en boven er op staat een bronskleurige pot van zonderlingen vorm.

De hooge klok tegen den achterwand tikt eendelijk-door den tijd af. Te midden der kamer, onder de ouderwetsche wit-porseleinen hanglamp, staat de eikenhouten tafel. Het is maar een gewone, ietwat plompe tafel, op vierkante pooten, zonder eenig versiersel. Maar de vier strakke muren, de zacht lichtende ramen, de portretten aan den muur en de zware kast in den hoek, tot zelfs het vermoeide Kristusbeeld boven den schoorsteen, schijnen er alle naar te staren, in bestendige aandacht. Het is of zij daar alle maar zijn voor die tafel, en hun aanwezigheid er nooit een andere reden van bestaan had.

En zooals de oude Balthazar daar den eersten keer gezeten was voor die vierkante tafel,zoo zat er Geert Coene zijn zoon, en zoo zit daar nu Peter Coene, zijn kleinzoon.

Hij zit met het gezicht naar het licht gekeerd, schuins op zijn stoel, zijn linkerarm ligt naar achter over de stoelleuning, en zijn rechterarm rust op de tafel. Peter Coene is een man van rond de vijftig. Hij heeft breede vlakke schouders, een korten, ineengedrongen hals, een kop als uit graniet gehouwen, met grijzende haren, de vierkante kin en den gesloten mond van de Coene's. Uit zijn onbeweeglijke trekken, met de harde blauwe oogen, spreekt sterker dan bij de twee anderen de koppige wilskracht. Notaris Dutry zit vlak tegenover hem, klein, zenuwachtig, en in het grijze schemerlicht van die kamer is het hem aan te zien dat hij zich niet op zijn gemak gevoelt.

Hij heeft den heereboer aangetroffen in den boomgaard voor het huis, waar hij scheen te wachten op het aangekondigd bezoek. — Zij hebben wat gepraat over weer en wind, over de boerderij en den komenden oogst, notaris Dutry druk, met veel zoeken van woorden, en de boer met korte, gemeten zinnen, terwijl ze beiden hun gedachten hadden staan op andere dingen. De pachteres verscheen niet in de deur van

de huiskamer, zooals gewoonlijk, neen, daar werd een dezer dagen op de Donkelhoeve een kindje verwacht, een nakomertje, want Fons, de tothiertoe eenige zoon was al bijna tien jaar oud. De Coene's hebben nooit veel kinderen gehad. Hij is de eenige zoon van Geert Coene, en deze was ook de eenige zoon van Balthazar Coene. Voor de hoeve is dit niet slecht geweest, daar moest nooit gedeeld worden.

Nu zit daar Peter Coene achter de tafel, het lijf rechtop, roerloos, en omgeven door zijn evenwichtige zelfbewustheid als door een kolk. Hij luistert naar de stem van notaris Dutry. Tusschen de twee gordijnen van het raam ziet hij over den boomgaard voor zijn huis, en daarachter het heuvelige land — zijn land. Hij ziet dit terwijl hij luistert, en in zijn hoofd zijn de twee, het land daar ginder en de woorden die hij hier hoort, een en hetzelfde.

Notaris Dutry leest de akten die hij uit zijn zwarte tasch heeft getrokken. Het stijve papier kreukelt lichtelijk tusschen zijn witte vingers, en op zijn gezicht is een bleeke weerschijn van het papier dat hij voor zich houdt. Hij leest met eentonige ambtelijke stem, zooals hij sedert dertig jaar notarieele akten heeft voorgelezen, maar hij voelt zelf wel dat er ditmaal in zijn toon een onzekere, moeilijke beving is. Want wel ziet notaris Dutry de woorden die hij leest en volgt hij daarvan den zin, maar een deel van zijn gedachten is bij den ouden man op het Wazinghuis. En in zijn hart zijn ook die twee, de akten hier en de eenzame vriend daarginds, een en hetzelfde. Daarom is die lichte trilling in zijn stem. Notaris Dutry heeft eenigszins het gevoelen of hij de overlijdensakte leest van den heer Alex van Berckelaer voor den heereboer van de Donkelhoeve.

Alle papieren en bescheiden, rekeningen en akten betreffende de Wazinggoederen zijn in zijn bezit. Alex van Berckelaer heeft ze hem op zekeren dag gebracht en alles aan hem overgelaten. Waarom had hij dit niet veel vroeger gedaan!

Zij kennen beiden den toestand, en zonder in eenige voorafgaande verklaring te treden, is notaris Dutry beginnen te lezen de overeenkomst waarbij het beukenbosch van het Wazinghuis op dezen dag het eigendom wordt van Peter Coene.

Vandaag betaalt Peter Coene voor de eerste maal de jaarrente van drieduizend frank aan Alex van Berckelaer. Van nu af dus legt ook de heereboer de eerste hand op het Wazinghuis, dat na den dood van den eigenaar hem geheel zal toebehooren. Van den prijs van het bosch wordt de som van acht duizend frank afgetrokken, de laatste leening van den heer van het Wazinghuis.

Dat leest notaris Dutry nu voor, terwijl zijn gedachten elders verwijlen, en terwijl de boer door het raam over zijn land blikt. Immerdoor voelt de notaris de strakke roerloosheid van den zwijgenden boer als een gewicht op zijn hoofd drukken. En als hij onder zijn oogen de laatste regels van het stuk ziet, denkt hij er aan dat hij daarna iets zal moeten zeggen, zeer gewoon, en een verlegenheid komt over hem.

Als de stem van notaris Dutry stil valt, gaapt er eenige oogenblikken een bodemlooze stilte in de oude kamer. Het is of het magere gezicht van Balthazar Coene even grinnikt van uit zijn donkere omlijsting. Dan knikt Peter Coene langzaam met het hoofd, en hij zegt, met kalme, gewone stem, alsof het iets geldt dat voor hem alleen belang heeft:

— Dat is dus in orde.

Hij staat kalm recht van zijn stoel, trekt een sleutel uit zijn zak en opent de zwarte kast in den hoek. Alles zoo langzaam en zoo bedaard dat het notaris Dutry zenuwachtig doet frommelen in zijn papieren, en alsof het, denkt hij er bij, niet het treurige einde geldt van een geslacht. En toch weet notaris Dutry dat ook de boer zijn hart thans kloppen moet, dat die kalmte enkel schijn is, en er diep in het gesloten gemoed iets als een jubeling moet trillen. Peter Coene telt de banknoten voor hem neer, achteloos, zonder een enkele aarzeling of beving zijner vingers. Hij schuift het geld over de tafel en zegt:

— Wilt ge natellen?...

Notaris Dutry telt een voor een de banknoten. Hij reikt daarna de kwijtschriften en een paar akten aan den boer over, die er niet eens een blik opwerpt, en ze dadelijk tusschen twee afgesleten kartons met een grauw lint omheen, opsluit in de kast. Het deurtje

knapt dicht, het slot knerkt ijzerig hard, en Peter Coene komt terug op zijn stoel zitten.

Notaris Dutry weet dat hij nu wat zeggen moet. Hij weet ook dat het niet gaat met zijn gewoon «Proficiat», als bij andere verkoopen. En terwijl hij zijn papieren weer in de tasch steekt zegt hij met afgewenden blik:

— Voor den ouden heer van Berckelaer is het geen gelukkige dag, Peter Coene, dat is nu het laatste. — In zijn stem beeft nu duidelijk zijn weeke ontroering.

— Ja, antwoordt de boer langzaam, het laatste. — Hij blikt weer door het raam, en daar valt zijn oog op het beeld van den ouden Balthazar, die met zijn starren zijdelingschen blik naar de tafel schijnt te loeren, alsof hij alles begreep... Er gaat iets als een heldere trek over het gelaat van den heereboer.

— Het deert mij voor van Berckelaer, Peter Coene, gaat notaris Dutry voort, het deert mij werkelijk voor hem... Hij zal geen gelukkigen ouden dag hebben nu hem niets meer overblijft.

— Door zijn eigen schuld.

— Ja, door zijn eigen schuld, ik weet het. — En notaris Dutry zucht even, zoo voor zich zelf, hij schudt langzaam het hoofd, alsof hij opeens heel het leven van Alex van Berckelaer overschouwt...

— Ik weet het maar al te goed, Peter Coene, maar slecht is hij nooit geweest, hij hield alleen te veel van zijn vrouw.

Een schampere grimlach vertrekt de mondhoeken van den boer.

— Hij leefde alleen te lichtzinnig, te onnadenkend, zijn opvoeding had geen ernstigen grondslag gehad, verwend door zijn moeder, heb ik van mijn vader gehoord, en te vroeg wees... Toen eindelijk zijn oogen opengingen was het te laat.

— Ja!

Het woord klinkt bijna als het toesnappen van het kastdeurtje daareven. De grimlach blijft om den strakken mond, maar ditmaal om een andere reden. De blauwe oogen blikken hard op den kleinen zenuwachtigen notaris.

— Het is nu allemaal het uwe, Peter Coene, al wat

eens van de van Berckelaers was. En als de oude man sterft dan zijn ook huis en hof van u...

En daar notaris Dutry wel voelt dat er in zijn stem iets doorklinkt dat den boer vreemd of onaangenaam moet zijn, voegt hij erbij terwijl hij zijn tasch dichtsluit:

— Ik zeg u dat niet, Peter Coene, omdat ik het niet goed vind. Ik weet dat de grond in geen betere handen komen kon, dat ge gewerkt hebt, en ik wensch er u geluk mee... Maar het deert mij voor den ouden van Berckelaer, ziet ge... Zijn vader en mijn vader waren innig met elkaar bevriend...

En nu zal hij maar gaan. Hij heeft alles afgedaan, heeft gezegd wat hij zeggen wilde, hij zal dus nu maar vertrekken.

Peter Coene schuift even zijn stoel achteruit, zijn sterke kin steunt op de vingers van zijn gesloten vuist, en zijn oogen blikken met een vaste uitdrukking.

— Notaris Dutry, — en het klinkt als van iemand die diep nagedacht heeft over de dingen terwijl de andere aan 't spreken was en het nu zal zeggen, allemaal, zooals het nagelvast in zijn kop zit, — dertig jaar heb ik op dit oogenblik gewacht, notaris Dutry, dertig jaar lang, van af den dag dat Geert Coene begraven werd heb ik dezen dag voor me gezien, heb ik er naar verlangd met al de kracht van mijn ziel. Ik ben er 's morgens mee opgestaan en ik lag er 's avonds in mijn bed aan te denken... En zooals ik er dertig jaar heb over gedacht, zoo heeft mijn vader, Geert Coene, het al zijn leven in zijn kop gedragen, en zoo heeft Balthasar Coene er elk uur van zijn laatste levensjaren aan gepeisd. Het is de eenige beteekenis van onze drie levens geweest. De Coene's hebben nooit iets half gewild, notaris Dutry. En zoo Balthazar en Geert Coene het nu weten konden, dan zouden hun koppen van op die schilderijen daar mij toeknikken dat het goed is. — En de vuist van Peter Coene wijst recht naar het magere, glurende gezicht met de borstelige wenkbrauwen en den vast gesloten mond.

De boer zwijgt, en zijn blikken staan weer strak peinzend gericht op de heuvelige landen daar, achter den boomgaard, zonder ze te zien. Om zijn oogen is

zijn gezicht rooder geworden alsof zijn eigen woorden in zijn binnenste iets hevigs hebben geschokt en wakker geroepen. Een oogenblik is het heel stil. Alleen de klok blijft luidop denken binnen in haar rechte kast, met doffen tiktak, gelijktonig. Het zijn voor haar geen geheimen. De stilte weegt zwaar van de lage zoldering. In den gang naast de kamer hoort notaris Dutry den sletsstap van holleblokken op den steenen vloer, een eenelijk geluid. Hij zwijgt en wacht, want hij voelt dat Peter Coene niet is uitgesproken, dat de sterke zwijgzame heereboer de behoefte voelt ditmaal te spreken.

— Ik weet, gaat Peter Coene voort, wat gij en al de anderen denkt, dat wij zelf Alex van Berckelaer geholpen hebben om zijn goed te verdoen, dat wij niets gedaan hebben om hem te waarschuwen, de gebreken van den lichtzinnigen man hebben misbruikt. Onzin! Allemaal onzin!... Daar is geen stuiver van de Donkelhoeve naar hem gegaan, daar is geen voet grond in ons bezit gekomen, waaraan de minste onrechtvaardigheid kleeft!... Dat weet gij, notaris Dutry!

Deze knikt langzaam met het hoofd. Hij denkt wel veel daarbij, hij zou iets kunnen zeggen, maar de woorden willen hem niet uit de keel.

— Gij weet dat, en de anderen weten het ook... Maar dat we geen vrienden waren van de trotsche heeren van de Wazing, dat er een bittere wrok bij de Coene's heeft bestaan tegen de van Berckelaers, en nu buigt de boer opeens zijn hoofd over de tafel dichter naar den notaris toe, dat is waar, notaris Dutry, dat is waar, en op dien wrok hebben we alle drie geteerd en er de kracht in gevonden om ons werk door te zetten... Alex van Berckelaer heeft het met zijn lichtzinnig hoofd misschien vergeten. Wij nooit, geen enkelen dag... Heeft uw vader u daar nooit over gesproken?

— Neen, antwoordt notaris Dutry met kleine stem. Hij zit getroffen door die ongewone heftigheid van den heereboer, en in spanning luistert hij naar de bittere woorden.

— Dan zal ik het u vandaag zeggen, gij moet het weten... Balthazar Coene, dien ge daar ziet, werd

door den vader van Alex van Berckelaer, bij wien hij huisknecht was, weggejaagd wegens... diefstal!

Het woord komt Peter Coene heesch uit de keel. Het is de eerste maal dat hij het uitspreekt gedurende die dertig jaren. Zijn gezicht is nu heelemaal rood geworden, en zijn oogen schijnen dieper te branden in hun kassen. Met een schok is notaris Dutry rechter op zijn stoel gezeten, en hij staart den boer met ontzetting in het gezicht.

— Diefstal!... Met een schorre stem herhaalt Peter Coene het woord. — Daar was een som geld verdwenen in het Wazinghuis. De oude van Berckelaer beschuldigde Balthazar Coene, den huisknecht, die van heel de huishouding op de hoogte was, en hoe zeer deze ook zijn onschuld staande hield, en al had hij veertig jaar lang zijn meester trouw gediend, hij werd niet geloofd, en van Berckelaer joeg hem weg als een gemeenen dief... Balthazar Coene was gebrandmerkt. En hij was toen zestig jaar oud. Hij liep een paar dagen rond, als waanzinnig, en verwachtte elk uur zijn aanhouding. Die kwam echter niet. Weet ge waarom?...

De oogen van Peter Coene schijnen te gloeien. Hij spreekt op gedempten toon, bijna fluisterend komen de woorden door zijn keel. Zijn vuist ligt op de tafel krampachtig toegeknepen. En notaris Dutry,die hem strak en verbijsterd in het gezicht staart, leest in die oogen iets anders dan wraakgevoel.

— ... omdat van Berckelaer bijtijds ontdekte dat de dief... zijn eigen tienjarig zoontje was, Alex.Daarom werd 't gerecht er niet bijgehaald. Maar ze hebben niettemin de schande laten drukken op Balthazar Coene, den weggejaagde, op zijn vrouw en zijn zoon, om alzoo het eigen zoontje en den naam van van Berckelaer niet in opspraak te laten komen. De naam van een Coene, dat kwam er minder op aan... Ze hebben hem niets daarvan laten weten, geen woord ter verontschuldiging, niets, het was maar een knecht. Zes maand later vernam hij de waarheid van uw vader, en den nacht daarop heeft Balthazar Coene voor het Wazinghuis gestaan met moordgedachten in zijn kop.

— Heeft Alex van Berckelaer ooit geweten dat uw

grootvader door zijn schuld als... dief werd weggejaagd?

— Ik weet het niet, en dat is mij ook onverschillig. Wel heeft de oude van uw vader vernomen dat die diefstal later een onbeduidende zaak bleek te zijn. Maar Balthazar Coene bleef weggejaagd als dief. De dienstboden van het Wazinghuis hebben nooit geweten waarom de oude Balthazar zoo opeens vertrok, alleen uw vader vernam het later. Balthazar Coene ging met zijn vrouw en zijn zoon Geert op een kleine boerderij wonen,achter de Donkelbosschen, en het is daar dat in zijn harden kop het plan is gegroeid dat hij overgelaten heeft aan zijn zoon en zijn kleinzoon. Hij had geld gespaard, hij werkte hard, en door bemiddeling van uw vader — hoe dit gegaan is weet ik niet — heeft hij dan na een paar jaar een stuk grond gekocht van den heer van de Wazing. Daarop bouwde hij de Donkelhoeve...

— Dat is allemaal lang geleden, notaris Dutry, maar ik, de kleinzoon van Balthazar Coene, den dief, heb het geen dag vergeten sedert mijn vader het mij verteld heeft...

En de gesloten vuist sloeg driemaal een krampachtigen slag op het donker blad van de tafel.

— Toen de oude Balthazar stierf heeft hij aan zijn zoon gezegd: het Wazinghuis moet eens van de Coene's zijn, en Geert Coene heeft dit op zijn sterfbed aan mij gezegd... Vandaag is de schande bijna uitgewischt, en zij zal heel en al uitgewischt zijn den dag dat ik als eigenaar in het Wazinghuis zal binnentreden.

De stilte ploft weer neer van de lage zoldering. Notaris Dutry kijkt peinzend, terneergedrukt, voor zich op de tafel. Zijn blikken volgen een kleine zwarte vlieg die over het blad kruipt, en hij hoort den eenderen gang van de klok alsof er iemand achter hun rug stil door de kamer stapt. Hij heeft niets te zeggen, niets te antwoorden. Peter Coene heeft hem dat willen mededeelen, anders niet. Maar dan komt hem opeens weer voor den geest de oude eenzame man in zijn verlaten huis.

— Peter Coene, zegt hij met stille stem, de handelwijze van de vroegere van Berckelaers tegenover uw

grootvader was schandelijk. Ik begrijp dat ge zoo iets niet licht vergeten kunt. Maar ik geloof werkelijk dat zijn zoon, die toen nog 'n kind was, dat nooit geweten heeft. En dan, Peter Coene, de wraak...

— Daar is hier geen kwestie van wraak, notaris Dutry, onderbrak de heereboer, de Coene's hebben niets anders gekend dat de diepe bitterheid voor de schande die op hun naam werd geworpen, en uit die bitterheid hebben zij de kracht geput om te werken, niets anders, en om door hun werk alleen tot hun doel te komen. Zoo wij ons gewroken hebben, zooals gij dat noemt, dan hebben wij dit op een zeer eerlijke manier gedaan.

En weer volgt de stilte, een stilte die iets plechtigs heeft, en kijkt notaris Dutry peinzend voor zich op de tafel.Het komt hem opeens allemaal zoo vreemd voor, het gaat buiten den gewonen kring van zijn bezigheden, deze tragische geschiedenis doorheen drie menschengeslachten. Hij voelt zich daar ver van af staan, de drijfveeren van die menschen liggen buiten de sfeer van zijn gedachten. Iets machteloos drukt hem op het hart.

Met een zucht staat hij op van zijn stoel.

— Peter Coene, zegt hij langzaam, het is een pijnlijke geschiedenis... Mijn achting voor u is er niet door verminderd,geloof me,en ik dank u voor het vertrouwen dat ge mij schenkt... Wij zijn allemaal in de handen van Onzen Lieven Heer, Peter Coene.

De klok slaat vier doffe slagen ergens diep in haar donkere kast, met een roezeling van stalen geronk. De boer is ook opgestaan, en komt zwijgend achter hem aan. In den boomgaard van het huis nemen zij afscheid.

Notaris Dutry is blij dat hij weer in het heldere zonlicht staat, dat hij weer naar de groene einders kan blikken, en de bloeiende lente om zich voelt. En terwijl hij voortstapt over den weg die dwars door den boomgaard naar den steenweg voert, staat Peter Coene, met de handen in de zakken, hoog en recht in de zon, en zijn blik gaat als gedachteloos over het land. Zijn oogen glijden ginder langs den breeden zoom van het bosch, van end tot end, en het is alsof hij meet.

Daarbinnen ligt weer de oude kamer in diepe gesloten stilte, en zijgt het licht schemerig door de gordijnen. De hooge klok peinst inwendig, en voor het kleine ronde glas in het deurtje glipt telkens de slingerplaat als een groot geel loenschend oog voorbij. De donkere kast houdt hare geheimen vast verborgen, het zwarte kruisbeeld hangt moe en eenzaam tegen den schoorsteen, en het scherpe gezicht van den ouden Balthazar Coene, met den harden blik onder de borstelige brauwen, met de sterke kin en den gesloten mond, gluurt weer heimelijk van uit de donkere lijst naar de vierkante tafel. De tafel die weer leeg is, en waar alles zich in aandachtige spanning schijnt naar toe te neigen, de twee gezichten in de donkere lijsten, en de sombere kast, en de peinzende klok, en het vermoeide Kristusbeeld.

IV.

Zoo staan daar nu bij het lage tuinhek, dat eens groen geverfd was, notaris Dutry en Alex van Berckelaer, gereed om van elkander afscheid te nemen.

Notaris Dutry heeft den heer van het Wazinghuis aangetroffen in zijn groote zitkamer op de verdieping, waar tegen de wanden de portretten hangen van de vroegere van Berckelaers, waar de oude piano staat die sedert jaren niet meer werd geopend, waar de ronde tafel, de zetels en stoelen, de schilderijen, de ledige boekenkast, al de meubels, spreken van vroegere weelde en huidig verval. Langs drie zijden stroomde het licht er binnen door hooge en breede ramen. Een van de ramen stond open naar den tuin.

Daar heeft notaris Dutry den heer van de Wazing gevonden, alleen, in zijn zetel met hooge rugleuning, het hoofd even voorovergebogen, wachtend op zijn komst. En notaris Dutry was getroffen toen hij zag hoe veel ouder hij is geworden op die enkele maanden tijds sedert zijn laatste bezoek, hoe de rimpels in zijn voorhoofd zooveel dieper zijn en de gestalte meer gebogen is, en hoe zijn blik zoo afwezig schijnt, ontdaan van alle levenskracht.

Hij is tegenover hem gaan zitten, heeft de zaken in zeer zachte en voorzichtig gekozen woorden uiteen-

gezet, heeft daarna iets gezegd van «toch een onbezorgden ouden dag op de Wazing», en dat hij het zich maar niet te erg moet aantrekken, en meer andere dingen. Maar het was bij dit alles den goeden notaris of hem iets in de keel stak. — En terwijl hij met haastige, maar half verstaanbare woorden, de akten voorlas, kwam het hem voor, zooals straks bij Peter Coene, of hij de overlijdensakte aflas van Alex van Berckelaer daar voor hem.

De oude man met de grijze haren en den witten baard zat stil in zijn zetel, knikte op alles met het hoofd, maar zijn weggezonken blik zegde duidelijk dat zijn gedachten er niet bij waren. En toen notaris Dutry op de tafel de som geld neertelde, die hem toekwam van zijn laatste bezit, keek hij daar niet eens naar. Hij zegde enkel met zwakke stem:

— Het zal allemaal wel goed zijn zooals gij gedaan hebt, notaris.

En dan hebben ze gesproken over onverschillige dingen, die notaris Dutry ophaalde om de pijnlijke stemming eenigszins te doen vergeten, en waar hij telkens naar zoeken moest. Van de vroege lente en het mooie weer, van de nieuwe spoorlijn en den grooten brand in de hoofdstad, — en van Luc van Berckelaer. En knikte de stille man maar eens onverschillig ja of neen bij al het andere, wanneer hij den naam van zijn zoon hoorde, kwam er meer leven in de doffe oogen. Notaris Dutry vertelde dat hij met lof had hooren spreken over den jongen man. — Hij overdreef het zelfs, om dien glans in de oogen van den vader te doen voortduren. En met opgeruimde stem zegde hij:

— Die maakt zijn weg wel, hoor, van Berckelaer, wees daar maar gerust over.

Het ijl blauwe licht van den nanoen legde een teere, weemoedige tint op al de oude dingen in de kamer. Door het open raam aan den tuinkant,kwam de geur van hagedoren en van 't jonge gras en de groeite. Men zag er den feestelijken kruin van een kastanjelaar met een rijke weelde van witte bloemen. Het was zeer stil. Notaris Dutry hoorde zijn eigen eentonige woorden alsof ze door een vreemde werden uitgesproken. En de oude dingen om hem schenen in

bange ingetogenheid te luisteren naar zijn stem. De portretten aan den muur keken met aandachtige blikken, alsof ze lang hadden gedacht over wat er nu gebeurde, en die gedachte op hun strakke gezichten was verstard. Alleen het zachte gelaat van de mooie vrouw, in gouden omlijsting naast het raam, lichtte over de kamer.Het was vreemd van de anderen,en met een heel teere glimlach scheen ze te luisteren naar den zachten lokroep van den verren koekoek, en naar den leeuwerik ginder ergens boven de weide.

Dan is notaris Dutry opgestaan om te vertrekken, en de oude man is met hem meegegaan.Zij zijn over het tuinpad gewandeld, zonder veel woorden, met langzamen stap, en daar zag notaris Dutry nog beter hoe zijn vriend is achteruitgegaan in die laatste maanden. Hij meende even iets te vragen over zijn gezondheid, over den dokter, maar hij hield de woorden tegen op zijn lippen. En hij had de gewaarwording of de oude man zelf iets zeggen wilde, en het niet doen kon. Nu zij staan bij het oude tuinhek langs den steenweg zegt Alex van Berckelaer, met iets in zijn weemoedige oogen en in zijn stille stem dat notaris Dutry opeens hevig aangrijpt:

— Moest ik eens... onverwachts weg zijn, notaris Dutry, wilt ge dan aan Luc zeggen... Zijn blik glijdt af over het groene land, en dan spreekt hij moeilijk verder... dat ik... dat ik van zijn moeder...

In zijn beide handen grijpt notaris Dutry de magere hand van Alex van Berckelaer. Hij houdt die een oogenblik stevig vast en kijkt den droeven grijsaard diep in de oogen. Dan gaat hij ineens weg, en zegt van op den steenweg:

— Ik kom heel gauw eens terug, van Berckelaer, maar nu wordt het hoog tijd voor mijn trein.

En hij stapt weer denzelfden weg op langs waar hij gekomen is.

De dag neigt naar den avond, en het licht verteedert over de weiden. De kruiden en bloemen beginnen sterker te geuren, de olmen langs den weg werpen lange zachte schaduwen over de weiden links. De blijde vogeltjes doen nog volop alsof er geen eind aan den dag te voorzien was. In het teerrozige zonnelicht krijgt het land andere tinten en uitzichten, de

horizonten zijn dichterbij getreden en schijnen zachtmoedig toe te naderen tot den schoonen Mei-avond.

Notaris Dutry stapt over het gaanpad naast den steenweg.Hij blikt weer over de frischkleurige weiden naar links en rechts,maar het zijn droeve gedachten die hem op het hart wegen. Hij verlangt naar zijn huis, naar zijn goed gezellig huis, want hij voelt zich moe. Het is een zware dag voor hem geweest. Die dingen gaan boven zijn gewone doen, hij is er niet tegen opgewassen, meent hij, al die oude geschiedenissen behooren toch eigenlijk niet tot zijn notarisambt. En die eenzame man, dien hij daar achtergelaten heeft in zijn verlaten huis, de stille hopelooze oogen, toen hij sprak... Ja, het zit hem al te wrang in de keel. En notaris Dutry schudt het hoofd, denkt weer maar liever aan zijn eigen gezellig huis, en hij loopt wat meer gebogen dan daar straks.

Als hij in de statie komt drukt hij zeer hartelijk de hand van mijnheer Legein,den waardigen stationschef, die straalt van tevredenheid, en met een zucht van verlichting laat notaris Dutry zich eindelijk nedervallen op de kussens van den wagen.

Aan het tuinhek staat Alex van Berckelaer, en met de hand geleund tegen het houten latwerk staart hij notaris Dutry na... Hij denkt daarbij niet... Zijn blikken volgen den heengaanden vriend bijna wezenloos, zooals hij ginder langzaam voortstapt langs de tuinhaag, langs den zoom van het beukenbosch dat daar een eindje, naast den tuin, tot aan den steenweg reikt. Hij ziet hem in de schaduw treden van de hooge beuken, en een lichte rilling trekt over zijn schouders, alsof hij zelf de koelte van die schaduw daarginds gewaar wordt. En als notaris Dutry aan den omdraai van het bosch verdwijnt, blijft Alex van Berckelaer toch nog een poosje staan, met de blikken over den weg gericht, zonder een beweging te doen.

Het is hem op dit oogenblik of hij van iets, iets dat als het licht is, afscheid heeft genomen voor langen tijd. Neen, notaris Dutry heeft niet geraden hoe noode hij hem zag heengaan, hoe hij bijna als een

kind bang was voor dat oogenblik van afscheid. Het is nu toch gedaan. Daar is een groote leegte in hem gekomen, met het weggaan van dien eenen en laatsten vriend die daar in de schaduw van de hooge boomen is getreden. Het is of hij met iemand gesproken heeft die naar een ver land zal vertrekken, en of hij nu niets meer te doen heeft.

En de kilte die over zijn schouders rilde, die voelt hij nu opeens om zijn oude hart. Zoo lang hij de oogen maar gericht houdt daar, waar de notaris verdwenen is, zoo dunkt het hem, komt er geen vreugde of geen smart, en blijft zijn hoofd leeg van gedachten, — zoo lang hij zoo maar staan blijft aan het tuinhek. Maar van uit zijn koude hart stijgt plots het besef van zijn verlatenheid. Ook in hem daalt de stillere avond. Hij kijkt opeens naar den rozenstruik naast het voetpad, die zijn eerste roode knoppen open breekt, en naar de dichte aucuba met de blinkende blaren, en hij ziet de witte bloemstippeltjes die van den laten perelaar zijn neergezegen op den zwarten grond. Dan blikt hij onbewust op zijn magere handen waarop een verre schijn van de zon is gekomen, en hij weet niet waarom hij dat nu opeens doet.

Met een zucht keert de oude man zich af van het hek en gaat met traagzamen stap over het tuinpad. Voor hem ligt het landhuis, met den hoogen witten gevel, waartegen de wilde wingerd zijn nieuwe blaartjes omhoog trekt,met de dubbele rij eendere ramen. en het hellende schaliedak waarop twee duiven, vast naast elkaar, roerloos zitten te peizen, met den kop naar den komenden avond gekeerd. Hij gaat tot achter het huis en zet zich daar neer op een tuinbank onder den bloeienden kastanjeboom. De dalende zon teekent op het grasplein voor hem de hooge boomkruinen in lange schaduwlijnen, die voortkruipen naar het huis toe. In de bovenste ramen vlamt de roode avondschijn en uit al de ruiten gloeit een eenderlijk vuur. Bladstil staan de boomen verder in den tuin, en de geur van de bloeiende perelaars en appelboomen, van de bloemstruiken lager tegen den grond, van de perzikboomen en de kastanjelaars die vooraan staan, drijft op de lucht. Daarachter rijzen de zeven populieren op den boord van de gracht, die den tuin

afsluit van het beukenbosch, en verder uitloopt in de Donkelbeek.

Het doet hem goed daar te zitten en op zijn handen en zijn gezicht de warme streeling te voelen van de late zon. Rustig gaan zijn blikken over het graspleintje en de boomen. De avond is goed en vol vrede aan het komen. — Daar moet nu niets meer gebeuren, alles is afgedaan. En hij is blij de stem te hooren van Pover, den ouden tuinknecht, die daar ginder in het tuinhuisje met zijn dochter Zelia spreekt. Pover is altijd bij hem geweest, is nog ouder dan hij, en is den dag door aan kleine dingen bezig in het huis of in den tuin, hardop pratend met zich zelf.

Nu ziet Alex van Berckelaer hoe schoon het Wazinghuis daar ligt in den rozigen avondschijn, en hoe oud vertrouwd alles voor hem is, de boomen en de bloemen, het huis met de rood schitterende ramen, en die krom gegroeide appelaar daar, en de stem van den ouden Pover. Het is iets dat met zijn dagen is meegegaan, dat nieuwe uitzichten en vormen heeft gekregen met den gang van de jaren en met al de gebeurtenissen in zijn leven. En nu is dat niet meer van hem... Het hoort alles toe aan Peter Coene, den heereboer van de Donkelhoeve. Hij mag er enkel blijven wonen zoo lang hij nog leeft, hij wordt er enkel geduld, hier op het Wazinghuis,het eigendom van Peter Coene, den heereboer. En als hij zal dood zijn, dan komt de boer hier wel wonen, dan gaat hij door de kamers van het huis, dan treedt hij daar de stoep af aan den achterkant van het huis, dan wandelt hij langs deze paden, dan zal hij zitten op deze bank... De oude man ziet hem, en zijn kalme oogen schijnen Peter Coene te volgen door den tuin... Wat zal er dan geworden van Pover, die al zoo oud is? Och, Pover moet dan ook maar dood gaan, als hij sterft, dat is wel het beste voor hem... En wat zal Luc... Het heeft hem zoo goed gedaan notaris Dutry te hooren zeggen: «Die maakt zijn weg wel, hoor, van Berckelaer, wees daar maar gerust over!» En stil herhaalt hij die woorden voor zich zelf. Hij had notaris Dutry willen vragen het nog eens te zeggen. Die goede jongen!... Hij kwam geregeld twee keer per maand van uit de hoofdstad naar de Wazing, en iederen keer

stond hij dan op hem te wachten aan het houten tuinhek langs den straatweg, of hij ging hem te gemoet tot aan het bosch. Met bijna kinderlijke vreugde zag hij hem aangestapt komen, den slanken jongen man, met het hooge effen voorhoofd, den blonden baard en de ernstige oogen. Hij geleek sprekend op zijn grootvader,wiens portret bij de andere hangt,daarboven op de zitkamer... Nooit had Alex van Berckelaer gesproken met zijn zoon over den toestand van het Wazinghuis, en de zoon had daar ook nooit iets over gevraagd. Wist hij het? Of wou hij zijn ouden vader niet bedroeven met pijnlijke herinneringen?...

Aanstaanden zondag zou hij weer naar huis komen, zoo heeft hij de laatste maal beloofd...

En hij had dien keer in halve woorden iets gezegd van de dochter van mijnheer Verneuil, den bankier bij wien hij werkzaam was. De vader had niets gevraagd, maar wel er bij gedacht, en een gelukkig gevoel was als een zegening over zijn oude hart gekomen. Kon dat eens waar zijn!... Alex van Berckelaer heeft den heer Verneuil vroeger gekend. Hij leeft een zeer afgetrokken leven met zijn eenige dochter. Zal hij echter zijn toestemming willen geven tot een huwelijk wanneer hij verneemt dat Luc van Berckelaar doodarm is, niets anders bezit dan wat hij bij hem op het kantoor verdient?...

Met klepperenden vleugelslag zijn de twee duiven opgevlogen van de vorst van het dak.De zon is ondergegaan, de vlammen zijn uitgedoofd in de hooge ramen, en een dauwige koelte komt over den tuin met de teere schemering van den avond. Weer voelt de oude man die koude rilling over zijn schouders, en hij hoest even. Met een pijnlijke inspanning staat hij recht, en stapt over het graspleintje naar het tuinhuis. Voor het raam gezeten neemt hij daar zijn sober avondmaal, dat Zelia voor hem heeft klaar gezet. Alleen als Luc er is eet hij ook 's avonds in het Wazinghuis, de andere dagen komt hij hier, omdat hij hier den eenzamen avond niet zoo voelt komen. En terwijl Pover voor den uitgedoofden haard zijn onverstaanbare woorden mompelt, kijkt hij door het raam over den tuin. De duisternis komt stilaan nestelen in de kruinen van de boomen, die zwart afste-

ken tegen den matklaren westerhemel. Hij ziet Zelia naar het hooge witte huis toestappen om de lamp aan te steken op zijn kamer, zooals zij iederen avond om dit uur gaat doen, en een poosje later merkt hij den rooden schijn aan de twee laatste ramen naast den gevel, waarvan het eene breed openstaat naar den tuin.

— Goeden nacht, Pover.

— Goeden nacht, mijnheer van Berckelaer, en wel te rust.

Ja, hoe lange jaren zegt de oude Pover nu elken avond diezelfde woorden...

Hij klimt de kleine terrastrap op en leunt even met de hand op de roestige leuning van het bordes. Zoo staart hij naar den donkerenden tuin. In de struiken daar links begint een nachtegaal zijn eerst nog weifelig lied te zingen, en achter de populierkruinen pinkelen twee aarzelbleeke sterren in de blauw teere lucht. De avond is als de zachte levensadem van de bloemen.

Zelia gaat langs hem heen, het steenen trapje af, en stapt over het tuinpad naar het tuinhuis. Hij volgt met den blik de wegschuivende gestalte tot zij verdwijnt achter de deur. De lamp glimt in het kleine raampje met een vriendelijken glans en daar is heel even een roode schemering op den stam van den boom vlak voor het huis. De avond is vol geuren. Alles is nu volkomen rust en vredigheid.

En de oude heer van Berckelaer blikt nog eens op naar de twee matige sterren en gaat dan binnen.

Op de schoorsteen staat de bronzen lamp met het groene scherm. De zetel die daar onder staat, een stuk van den lessenaar ernaast, een deel van den vloer, worden beschenen door het rozig warme licht, en vlak boven de lamp staat een roode ring tegen de zoldering, als een gouden roos. Het overige van de kamer ligt in een doezeligen schemer.

Alex van Berckelaer laat zich nedervallen in den zetel,legt de handen op de armleuningen,en blikt naar de wanden.

De avond vult de kamer met zuivere rust, en het licht is als een onzichtbaar vool over de meubelen en de muren. Al de oude dingen krijgen weer leven

nu het donker is daarbuiten, en elke verre heugenis treedt er ongestoord naar voren. De stilte ligt opgestapeld in de duistere hoeken. Door het open raam komt de geurige lucht uit den tuin binnengestroomd, daar is een licht windje van ergens aangevaren, en men hoort het froezelig wabberen van de boomblaartjes daarbuiten, als het ruischen van zijden sluiers. Vlak voor het raam staan de twee sterren van daar straks, die nu klaarder pinkelen boven de donkere bladermassa van de boomen. En de nachtegaal beneden in de struiken weet nu dat de felle dag wis en zeker voorbij is, en hij tjuikt zijn parelend klankenlied, alleen voor zijn eigen. Maar wel weet de nachtegaal dat de bloemetjes op het graspleintje en aan de struiken, aan de hagen en op de kastanjelaars, naar hem te luisteren zitten, en hij zingt zijn schoonen gorgel uit voor de gesloten bloemen.

En de eenzame oude man blikt door de schemerige kamer en peist. Hij voelt dezen avond geen slaap,het is zoo helder in zijn hoofd als in den klaren morgen, en daar komt meer vrede in hem met daar te zitten en te denken. Zijn blik tast over de voorwerpen in de kamer, de doode vleugelpiano, de hooge kast met de groenglimmende ruitjes, alsof daar achter geheimzinnige gezichten loerden, het slank bloemenstaandertje in rozenhout met de mat zilveren vaas, de stoelen met de hooge rugleuning en in het midden de breede tafel. De portretten aan den muur schijnen weggedoezeld, en de gezichten hebben zich dieper in hun lijsten teruggetrokken. Daar naast de kast, dat is zijn vader, die de trekken heeft van Luc. Zijn moeder hangt wat verder, bij het raam aan den voorkant, en Alex van Berckelaer keert opeens het hoofd om naar de donkere schilderij,al kan hij de trekken niet ontwaren. Maar hij herinnert zich nu meteen zijn kinderjaren. Dan zijn daar ook nog zijn grootouders. Zijn grootmoeder was de laatste von Wasing geweest en het landgoed droeg den naam van hare familie. En zijn vaders broer die zijn peetoom was, in het uniform van generaal.

(Wordt voortgezet).

VERRIJZENIS VAN CHRISTUS P. P. RUBENS

Rubens' Verrijzenis in Onze Lieve Vrouw-kerk te Antwerpen.

door Cyriel Verschaeve.

Voor enkele dagen bezocht ik de kathedraal en had daar bij toeval een grooten meevaller, die me noopt tot schrijven.

'k Bezag onder dreunend orgelspel (er was ergens een herhaling) de twee groote Rubenstukken. Het is een heerlijk ding Rubens te bewonderen bij dreunende orgelmuziek. Dan zocht ik naar Moretus' graf om er den «Verrezenen» te vinden. Hij was er niet; zelfs 't mausoleum vond ik eerst niet. Op de plaats, die 't bekleedde, was men bezig een groot schilderij van Janssens ter eere van de gesneuvelden op te hijschen.

Doch over deze schilderij en wat ze voorstelt, heb ik niets te zeggen. 't Gaat over de «Verrijzenis» die 'k dan terugvond in de sacristij en nu eindelijk eens van dichtbij mocht beschouwen.

Dat ze moet wijken voor een andere schilderij zou op zich zelf niets te beteekenen hebben, zou zelfs een heugelijk feit zijn, indien men maar van de gelegenheid gebruikt gemaakt had, om dezen schat der Kathedraal eindelijk eens tot zijn waarde te brengen. Tot nog toe kon men hem niet genieten: zichtbaar was hij zelf niet; hij hing te hoog en was te slecht verlicht. Nu heeft men 't mausoleum naar de achterwand van dezelfde kapel overgebracht op dezelfde hoogte en in even slechte, zooniet slechtere, verlichting.

Het is spijtig.

De «Resurrexit», zooals de koster 't noemde, is een kapitaal werk. 't Valt in Rubens' eerste glorieperiode, juist op haar hoogtepunt. Tusschenin de Kruisoprichting en de Afdoening van 't Kruis werd het geschilderd in 1611 tot midden 1612, toen Rubens de volle macht van zijn jeugd uitstortte, zoo geweldig dat hij, hij ook, een paar jaar vermoeinis en verzwakking daarna doorleefde van 1613 tot 1615.

't Staat nader bij de «Kruisoprichting» dan bij de «Afdoening», niet in dagteekening, maar in zijn be-

zieling: Rubens' jeugd jaagt er ongetoomd in door, zooveel macht gebruikend als hij er voelt.

Beperking en matiging kent hij hier evenmin als in de «Kruisoprichting». Wie in zijn macht de volheid draagt mag dit alleen. Voor de overigen geldt: in 't zich beperken triumfeert de Meester, en voor hem: in zijn onbeperkte machtsontplooiing triumfeert God. Wie van God de volle maat der kracht kreeg, mag ze uitstorten en volheid zal er zijn. De Grieken bereikten de volheid van 't menschenideaal langs beheerschte, rustige lijnen, Rubens langs de heenbruisende beweging en de schitterened kleur. Des levens blyden, springalen, stormrammen zijn al de mannen van de Kruisoprichting; deze Verijzende is een trillende, daverende zonnestraal, is een bliksemflits uit de donkere doodswolk.

Uit den nacht schiet hij op: zijn linker been ontrukt er zich aan, de grafnevel belet het te glansen, doch de lendenen gloriën en de romp is één levensgetril, hij rijst al wentelend op zijn as in de hoogte, gelijk de hemellichamen. Als een cosmische kracht doet dit gezicht aan, al is 't ook maar aangeduid en door een ongezocht spel van de houding teweeg gebracht: het rechter been heeft zegevierend post gevat op den rotsrand en doet den romp naar links draaien, naar de hand die 't zegevaandel opbeurt: een heerlijke speling van draaiende,rekkende spieren, opwelvende ribben, opgolvende borstwulven en schoudervoluten; daarboven rhytmeert het hoofd met den romp mee als een tegengewicht. Het is een wonder van jeugd: zij doet de bolle wangen zwellen, den haarbos weelderig fladderen, als de mane van een jongen leeuw, zij doet den blijdsten vreugdeblos stoutrood op die wangen lachen, en de oogen van den helderen reus met kindergretigheid naar 't nieuw leven schouwen.

Wat een kind is die Rubens! Wat een heerlijk kind om die hoogste oogenblikken der historie zoo frisch, zoo sterk, zoo vol leven te durven aanpakken, den toeschouwer met het aangezicht tegen de werkelijkheid te duwen, zijn vreugde zonder palen mede te deelen, de Passie spoorloos te doen verdwijnen, aan eeuwige jeugd en vreugd, verlossing en herleving te gelooven en te doen gelooven!

Ille Lucifer qui nescit occasum; hier staat hij.

Wordt gij niet gelijk de kleine kinderen, 't rijk der hemelen is voor u niet!» Ook niet het hemelrijk der kunst. Maar Rubens is allermachtigst het kleinste kind. Geleerde, vorschende, redeneerende kunst bereikt nooit het ideaal; zelfs de grootste baanbrekers in de kunst wijzen er enkel naar maar vatten het nooit. «Men is er in eens of men is er nooit» is de wet van 't allerhoogste in de kunst; de machtigen,die kinders zijn, treffen 't in eens al spelend. Wat een wonder van vorschersvlijt, pionniersdurf, kennis en wil is b.v. Mantegna, de baanbreker op zoo menig kunstgebied; nooit echter kan hij tot op de toppunten gaan staan, waar de ruimte de onze wordt, 't licht uit de oneindigheid ons toesiddert en heel de wereld aan onze voeten ligt... Rubens wel. De kruisoprichting is zoo 'n toppunt van gesublimeerde kracht: 't stormt op heel de wereld nergens 'lijk op deze rots, nergens ook wekt storm zoo een mateloos vreugdegevoel. 't Orgel in de kathedraal speelde, zei ik hooger: 't spel was goed, 't dreunde en zwol en deed de kerk daveren... Goed zoo! sterker maar!... de bassen gingen aan 't brieschen. — Maar de stormsymfonie van de Kruisoprichting zwol in 't oneindige daarboven, naar de zielsbevrediging. 't Hart des storms is opperste rust; zoo doet het biddend Christushoofd aan en de heele stille Christusreus te midden van die ontketening. 'k Voel al 't Vlaamsch oergeweld en ook de mogelijkheid van de Vlaamsche mystiek. — Rubens Ruusbroec! «Woeste stilte! Stille storm» schreef de laatste.

Ook de «Resurrexit» is zoo een toppunt. Door de geweldige stoutheid van den schilder, die maar bij een kinderziel te vinden is, verheerlijkte die gestalte zichzelf door haar gezondheid, volheid, blijheid, bloei, door al de schoonheid van haar kinderlijk machtig Vlaamsch ras; zij was de Verrezene daardoor alleen, zonder graf, soldaten, engels; heel 't Vlaamsch ras steeg in Hem op maar boven zich zelf: alle Vlaming voelt er zich in en er zich onder. Zoo voelde nde Grieken in hun hoogste werken het Grieksche en even sterk wat boven heel 't volk der Grieken geklommen was. Men moet echter deze gestalte met kinderoogen

aanschouwen; dat men zich geve en ze zal nemen; ze zal alles meenemen naar... nu maar naar een oogenblik zaligheid. Engeltjes gluren in de gloriewolk rond om Christus hoofd... hier is hun plaats; soldaten rollen holderdebolder over elkander... 't kan niet anders; een van hen durft den Verrezenen aanzien en zijn aangezicht krijgt alle doodsverwen: de aanblik van 't volle leven moet meejubelend leven te weeg brengen ofwel doodelijken schrik...

Waartoe verder te beschrijven? De «Resurrexit» is de derde schat der Kathedraal, staande ook boven «O. L. Vr. Hemelvaart». — Waarom krijgt hij zijn plaats niet in de Kathedraal?

Uit pieteit jegens Jan Moretus? Balthasar, die de bestelling deed en betaalde, was een innig vriend van Rubens, en schennis van den geest zijner gifte ware het allerminst, die schenking tot hooger waarde en beter bekendheid te brengen, met haar een plaats te geven waar ze tot haar recht komt.

WILLEM VAN SAEFTINGHEN.

door REINIER YSABIE.

Aan Vlaanderens Priesters.

1. *DE ZIELESTRIJD.*

11 Juli 1302.
Heel Vlaandren is in angst en wee.
De morgen poogt den nacht te pletten.
Van vóór de zon in 't Oosten daagt,
ter eere van de Moeder-Maagd,
klept broeder Willem de ochtendmetten...

Heel Vlaandren is in rep en roer.
De vijand viel in 't land en zwoer
den Vlaming uit te moorden.
En Willem in zijn kloostercel
draagt in zijn hart een groot gekwel :
De Waal wil Vlaandren koorden!

Een wanhoop in zijn ziele stookt
een vagevuur en koorts berookt
zijn lichtende gedachte...
Wat moet hij doen? Wat wil zijn God?
Zijn woelig hart komt enkel tot
een twijfel en een klachte :

— « 't Is oorlog in den lande! Wee!
't Is oorlog en ik mag niet mee
ten oorlog met mijn broeders!
Hoe koortsig is mijn harte, Heer!
en ach, het bidden gaat niet meer
al bid ik voor de moeders!

« 'k Wil méér! 'k Wil mee ten oorlog gaan,
'k wil ook in de gelederen staan,
van Vlaandrens vrome scharen!

Ik hoor der klokken stormgeklep
tot in mijn cel. Ik ook, ik heb
mijn leven niet te sparen!

« *'k Wil wég van hier!... O God, mijn God!*
'k Ben monnik en verwezen tot
wat machtelooze zuchten!
'k Voel mij gekerkerd in mijn cel
en van een hemel wordt ze 'n hel
voor 't hart dat wil ontvluchten...

« *Mijn God, ik gaf U heel mijn ziel,*
mijn leven en mijn jeugd! Het viel
mij alles licht om geven.
Maar nu, nu vraag ik U één dag,
dien 'k gánsch aan Vlaandren geven mag,
één enklen van mijn leven!

« *De Franschen willen Vlaandren kwaad.*
Ik ben aan U, maar ach, het gaat
om Vlaandren dat ik minne...
Het is in oorlog en in nood
en 't gaat om leven of om dood :
de vijand viel 't land binnen! »

De monnik riep zijn Moeder aan
— « *Maria!* » *bad hij* « *laat me gaan*
ten oorlog met mijn magen!
Schenk mij een teeken van den Heer,
want dezen dag keert nimmer weer
en het begint te dagen! »

Toen kwam het wonderbaar Gezicht...
Vanzelf zegen zijn wimpers dicht.
Hem werd een Vizioen ontvouwen...
Zijn ziel klapwiekte hemelwaarts
en in het lichtend Bovenaardsch'
geleidde haar de Lieve Vrouwe...

2. *HET VIZIOEN.*

Een open vlakte waar het licht
zich laaiend over openspreidde.
Een kleine beek vloeit door een groote weide.
Een stormloop en een leger zwicht

voor de overmacht. Al slijk, al bloed.
Gewonden reutelen naast lijken.
Hij ziet het bloed den grond beslijken.
Men vecht uitzinnig en verwoed.

Daar komt hijzelf te paard gezeten.
Hij zwaait een slagzwaard in het rond ;
krijgt plots een bloedsmaak in den mond :
hij heeft een mensch het hoofd gespleten !

Zijn zwaard ziet rood, zijn strijdlust luwt...
Zijn oogen zoeken milder liefde
nu hij een mensch den schedel kliefde
en voor zijn bloedige daden gruwt...

Daar nadert hem de Lieve Vrouwe...
Zij neemt zijn zwaard en zoent het kalm
en 't wordt opeens een zegepalm...
Maria spreekt : « In houe troue. »

Zij ziet hem zóó glimlachend aan
dat hij voor 't eerst weer durft bewegen.
Hij glimlacht óók Maria tegen
en in zijn oogen blinkt een traan...

Maria zegent hem en prevelt :
— « O, Willem ! Gots ghenade is groet
Gi reddet Vlaenderen uter noet !... »
Hij hoort het,... en 't vizioen vernevelt...

Als Willem de oogen weer ontsluit
staat in zijn hart een kalm besluit.
Hij zoekt den Prior op en zegt
de taak door God hem opgelegd.

Hij vraagt den Prior om een zwaard
en om des kloosters beste paard,
waarna hij om zijn zegen vraagt
en heenrijdt vóór de zonne daagt...

3. DE RIT.

Daar rijst een ruiter op de lucht
om-aureoold met uchtendgloren...
Hij jaagt zijn paard dwarsdoor het koren
dat splijt met ritselend gerucht...

De wind speelt in zijn monnikspij.
Hij drukt een slagzwaard in zijn armen.
Het gaat door bosschen en op barmen.
Op verre luchten donkert hij...

Gebukt over de paardenschoft
drukt hij zijn hakken in de flanken
van 't paard, dat steigert en al janken
zijn hoefslag stuivend nederploft...

Nu doft het ploffen in het zand,
dan is 't een luid-rumoerig kletsen
en uit de keien vonken ketsen
die dooven in den zonnebrand.

En immer golft de korenvloed
tot aan den einder, groen-doorweven
met hooge populieren dreven
die suisend snellen te gemoet.

En de einders draaien als een rad
onder het wentelend geluchte.
De dorpen naderen en vluchten
voorbij den ruiter, zonnezat.

De zonne priemt, de zonne steekt,
steeds breeder brandt de zonnelaaie
en schoon de rit het paard bewaaie
't schuimt, dat het witte vlokken leekt.

Als dronken van het zonnelicht
en dronken van het dravend zwenken,
ontroert de monnik in zijn denken,
en houdt een wijl zijn oogen dicht.

Hij snikt dit innerlijk gebed :
« — *O Vlaanderens gebenedijde*
» *openwaaiende hemelheiden,*
» *gij, die mijn oog met tranen bet,*

» *laaiende lucht en vruchtbare grond!*
» *gij, die mijn volk overlaadt met uw zegen,*
» *ik heb u zoo grondeloos liefgekregen,*
» *u benedijdt mijn staamlende mond!* »

En duizelig schier van dien hollenden rit,
waggelt en wiegt broeder Willem al rijdend,
dronken van liefde en zijn volk benedijdend,
klampt zich aan 't paard dat schuimbekkend verhit.

Voort, aldoor voort, naar de grens, naar het Zuid,
dwarsdoor de Vlaandersche zonnige vlakten,
recht vóór zich uit waar de wegen vertakten,
voort ging de rit, immer voort en vooruit!

Het horse hinkt en kan niet meer.
Daar blauwt de waterkoele Leie.
Kom, dat het graze van de weie
en dat het drinke naar begeer'...

Daar over 't water ligt een korter baan.
Het oponthoud moet ingewonnen!
We lieten ons zoolang doorzonnen,
wat water knapt ons op. Komaan!

De plompe hoeven slaan den vloed
aan kralend schuim en breede kuilen ;
het paard blijft ruggedeinend druilen
in 't water dat het overmoet.

't Klauwiert den barm weer op en luid
hinnikt het in de zon. Vooruit!
De ruiter port het in de flanken
En 't dier gaat steigeren en janken.

Vooruit! Het ros de ruimte bijt.
Als van een verren zeebrand dommelt
de lucht en heel den einder grommelt.
Willem verbleekt : daar loeit de strijd!

» O kon ik u bijstaan mijn broeders, ginds... Voort!
» Mijn zwijmelend paardeke, voort! en spoed je!
» Voort, al waggel je! voort, al bloed je!
» Voort, mijn paardeke, al weze 't een moord! »

Gebukt over de paardenschoft,
drukt hij zijn hakken in de flanken
van 't paard, dat steigert en al janken
zijn hoefslag bliksmend nederploft.

De wind speelt in zijn monnikspij.
Hij drukt zijn slagzwaard in zijn armen.
Het gaat door beemden en op barmen
Op verre luchten donkert hij...

4. DE SLAG.

De stede Kortrijk punt haar ranke torenspitsen
paars aan den horizon. De koopren hanen flitsen
als zonnen op de lucht en in het koeplend blauw
klagen de klokken luid van oorlog en van rouw.

De Vlaamsche gilden zijn de poorten uitgetogen
van vóór den dageraad, een klaarheid in hun oogen,
en zijn stilzwijgend op den vijand toegegaan.
De priesters staken in de kerken kaarsen aan.

Van op de wallen staan de vrouwen uit te staren
met wimprende oogen en verbiddende gebaren.
Daar aan den einder dreunt de reutel van den slag
die, losgebarsten, loeit en voortloeit heel den dag!...

De zon van louter licht de laaie kim benevelt
en uit de wei een waas van gouden trilling hevelt.
De slag is aan den gang; het moorden neemt geen eind,
dat, als een bare zee, ter kimme loeit en deint.

Daar rijst een ruiter op het bloedend avondgloren,
een monnik in zijn pij. De wachter op zijn toren
verkondt die vreemde komst bij schel klaroengeschal.
Het avondt in de lucht en nóg staat Vlaandren pal!

Doch Frankrijks trots besluit een laatste kans te wagen.
De ridders loopen storm wen Willem op komt dagen.
Als Vlaandren buigen moet en wijken, voet voor voet,
slaat, als een bliksem, een verwoedheid in zijn bloed.

De ridders loopen storm met opgetilde zwaarden.
Daar stijgt een donder uit de steigerende paarden,
en de avondglorie ligt te bloeden op de wei...
Gelijk een vuurwolk stort de stormloop naderbij...

Uit alle pantsers schiet de zonneglorie schichten.
De zwaarden flitsen en het Vlaamsche heir moet
[zwichten.
Geen mensch die aan den schok van paard en staal
[weerstaat :
het vleesch moet wijken als het tegen ijzer gaat.

Doch Willem weet tot aan de ridders door te dringen
en laat zijn fluitend zwaard een lied van zege zingen.
Verdelgend kapt zijn kling en elke slag is raak.
Hij kent zijn roeping en zijn glorieuse taak.

Daar rijst een ridder plots den monnik tegenover
een gouden lelie op den helm. Twee zwaarden boven
twee menschenhoofden staan en bliksmen te gelijk.
De monnik is gewond ; de ridder is een lijk.

Het Fransche legerhoofd heeft in het zand gebeten
en de avondeinder dreunt van Vlaandrens zegekreten.
Dwarsdoor het slagveld daar een luttel beekje plast.
De ridders staan versteend, hun paarden zitten vast!

Hun zwaar gevaarte zakt in 't modder van de beke.
Tweeduizend ridders staan, verankerd, in de reke.
De Vlaamsche kodde beukt de paarden in de flank ;
de stormloop is gestuit in hinnikend gejank.

De monnik de oogen sluit en dankt de Lieve Vrouwe.
Haar woorden bloeien in zijn ziel : In houe troue.
Hij voelt een pijn aan 't hart, een bloedsmaak in den
[mond
en stort voorover op den bloeddoorweekten grond.

De vijand moet geveld. De Vlaamsche klingen maaien.
« — Slaat dood, wie sporen draagt van zilver of van
[goud ;
» slaat dood, wie sporen draagt, hij weze jong of oud !»
En al de leeuwenvlaggen zonnig openwaaien...

5. DE OOGST.

Het slagveld aan een zwart-gestolde zee gelijkt,
door nacht-oneindigheid bedekt en ingedijkt.

De maan is vol en rood in 't Oosten opgegaan
en aan de wijde lucht de hooge sterren staan.

Een monnik ligt gewond en zoent den moedergrond.
Hij voelt een pijn aan 't hart, een bloedsmaak in den
[mond.

Vrij Vlaanderen zegeviert. Het Wonder is volbracht.
Bazuinen, stedewaarts, vergalmen in den nacht...

Daar bloeien sterren op den glorierijken kouter.
Hij wil ze plukken gaan en off'ren op Haar outer.

Gelijk de sterren in de zee weerspiegeld staan,
zoo glinstren sporen in het vale licht der maan.

Van gouden ster tot ster is Willem voortgekropen.
Hij schroeft de sporen los en plooit zijn pij wijd-open.

De monnik moeizaam torscht zijn guldensporenvracht,
bij zwijmelenden gang, rinkinkend in den nacht.

Hij weet er stedewaarts een Lievevrouw-kapel
en 't offer in zijn schoot zacht klingelt als een bel.

« — Maria!... Kón ik maar zóó verre nog geraken
en bij U slapen gaan om nimmer weer te ontwaken... »

De sporen rinklen wen hij strompelend zich rept
en broeder Willem in zijn schoot de metten klept!

Want broeder Willem klept, van vóór de zonne daagt,
de klok ter eere van de zoete Moeder-Maagd...

En vóór Maria's beeld bezwijmend neergezegen
ontschiet hem klaterluid een guldensporenregen.

De monnik bracht voor 't laatst de Maagd zijn mor-
[gengroet
en ligt voor eeuwig ónbeweeglijk vóór haar voet.

De wereld stond verbaasd : bij 't dagend zonnelicht
het vrije Vlaandren hief zijn stralend aangezicht!

DE ZEGEN VAN HET PESSIMISME

door P. Thuysbaert

Dat het Bestuur van de Hoogeschool, bij deze verhevene plechtigheid een notaris — en dan nog bijna een notaris van te lande — verzocht, om de feestrede uit te spreken geeft mij de verzekering en — laat het mij zeggen — de geruststelling, dat niets buitengewoons zal verwacht worden.

Op den dag van den grooten heiligen Thomas viert men de wijsbegeerte, dit is, zinnebeeldig uitgedrukt, de zon. Uit mijn rede zal — helaas — niet het heldere licht der wijsbegeerte vloeien. Ik vertroost mij — en excuseer mij bij UEd. met de gedachte dat in de zon ook zonnevlekken zijn.Dit meen ik wel aan te durven: na de heerlijke lessen van wijsheid die U hier worden bedeeld, de vlek te vormen die in het zonnelicht past.

* * *

Misschien is het die bedenking der zonnevlek die mij er toe bracht voor UEd. op dit zonnig feest, een donker onderwerp als dit van het pessimisme te behandelen. Dit onderwerp wil ik plaatsen op het gebied der sociale wetenschappen — wel een der hoofdvakken aan deze bloeiende hoogeschool. Meen dus niet dat ik bedoel een zegen te noemen het modern individueel pessimisme, dat in den hedendaagschen mensch is opgegroeid naarmate het geloofd daalde en verzonk, — en in de letterkunde de zwartste bloemen liet bloeien die kunst ooit vermocht te teelen. Het leven is een werkelijk vertraagde film geworden — voor vele menschen die alleen kennen de straat, het zinsverdoovend rumoer van het stadsleven, — en de kille omhelzing van het water, wanneer zij, na het genot, in de verlatenheid van hun ziel neerzinken... gedrenkt door zwarte wanhoop.

Voor Christelijke menschen bestaan de bruggen niet om in het water te springen, maar om beter nog in het water den hemel te zien. Zij verdrinken zich alleen in de gedachte aan God en aan het eeuwig geluk; — en terwijl onze vertraagde film ons doet rij-

zen naar de zon, verhoogt hij in ons den troost en de zielevreugde. Het lijden zelf wordt een vreugde, «perperche questo è nostro» — zegden de Fioretti. En dan beschouwen wij dit alles nog met de kalmte van de wijsbegeerte, die twijfel verslaat met zekerheid, besluiteloosheid sterk met daadvaardigheid, doelloosheid bindt aan een doel: wij voelen ons door de christelijke wijsbegeerte eerst mensch worden, wij voelen in onze ziel een ruggegraat groeien die haar opricht en beweegt tot gaan. Maar welke ongekende vreugde wanneer wij in onze ziel, benevens de kracht van het weten ook, de oogen voelen van het geloof, dat laat bekijken het bovennatuurlijk leven, waardoor wij deelachtig worden aan een rijkdom, aan een grootheid, aan een natuur, die wij onmogelijk kunnen voelen, noch begrijpen. Geen sprookje ter wereld, waarin asschepoesters princessen worden of arme mulderszoons prinsen,kan doen beseffen de oneindige verandering die een Katholiek ondervindt wanneer hij door het geloof verneemt dat hij Gods kind is in de werkelijkheid.

Die vreugdebrengende waarheid, — voor alle menschen door den Godmensch zelf verkondigd en door de Kerk in hare predikingen, hare sacramenten en in hare zingende liturgie; door de grootsten der dichters als Dante, als Vondel, als Gezelle, geschreeuwd, — door de grootste der denkers als Sint-Thomas uitgebazuind ... hoe heeft de mensch die kunnen opsluiten achter poorten van ongeloof, wegstoppen in graven van twijfel dieper en vaster als deze der Egyptische Toethankamens,verdrinken in oceanen van wanhoop?... Nochtans kennen wij nevens onze kerken, talrijke medemenschen die zitten te treuren over den onvindbaren vrede en het ondenkbaar geluk... en in zich dragen 't beginsel van ontbinding: de wanhoop.

Eigenaardig is het nu dat benevens dit zwarte pessimisme dat in al de vochtige kelders van den twijfel woekert als zwam, in de laatste eeuwen een optimisme is ontstaan dat in geen vroegere, een tegenvoeter vindt. De afschuwelijke zwammen die in zich geen frischte, noch levensblijheid voelen, droomen allen dat zij natuurlijk in hune afstammelingen tot bloemen

zullen vergroeien. Geen mensch die niet denkt dat het menschdom vooruitgaat ; — de vooruitgang, «le progrès», zijn woorden die nooit geklonken hebben als nu! Het menschdom voelt zich groeien — en gelooft dat hier op aarde — het geluk terugkomt... later maar zeker. Mysterieuse ontaarding van de bovennatuurlijke deugd der hoop! Men verhaalt gaarne dat bij het naderen van het jaar 1000, het menschdom werd aangegrepen door een ijselijken schrik : «la terreur de l'an mil!»

«Al deze verschrikkingen, als verscheidene zich ophoopende wolken een orkaan vormend, vloeiden samen bij het einde van het eerste christelijk duizendtal in een enkelen en onmetelijken angst.» Aldus Carducci, de groote maar soms anticlericale dichter van Italië. Of die algemeene schrik wel ernstig is geweest kan gerust betwijfeld worden; min te betwijfelen is de optimiste, hoopvolle stemming van het menschdom bij het naderen van het jaar twee duizend. — Gansch het volk wordt aangegrepen door een geloof aan den vooruitgang — en gansche secten verwachten met eenige hervormingen het aardsch paradijs.

Niemand heeft beter dit modern optimisme ontleed dan Georges Sorel in zijn boek:«Les illusions du progrès». Zeer bindend is zijne poging om de geschiedkundige ontwikkeling van dit optimisme op te sporen... Men glimlacht nu wanneer men herleeft het litterair enthousiasme der XVIIIe Eeuw, die overtuigd was dat zij het hoogtepunt der belletrie bereikte, — de mode der wetenschap die de scheikunde in de salons en damespraatjes introduceerde, de extase voor de waarschijnlijkheidsberekening die met lange berekeningen deed besluiten dat een zeker vonnis kon verwacht worden van een jury die zou bestaan uit 97 leden. Die blijde verwachtingen hebben hun vitaliteit verloren en wij kijken er naar als naar achttiendeeuwsche pruiken die getaand onder een venster rusten. Andere achttiendeeuwsche droomen zijn nog niet uitgedroomd. De messianieke verwachting van het volksonderwijs, waaruit men de volmaking van het menschdom zag opgroeien; ... nog leeft die phraseologie... en niemand durft te zeggen dat dit volksonderwijs feitelijk voor de massa als eenigen uitslag

heeft het dagelijksch lezen van het modern dagblad, dat in de geschiedenis der geschreven documenten zal geboekt staan als een vennootschap van het slechtste papier met de armzaligste geesteslectuur. — De marsch naar het parlementarisme en den constitutioneelen staat ... was een even blijde reis naar het beloofde land. Niet zooals in de vroegere eeuwen wilde men eenige hervormingen ten goede die altijd natuurlijk mogelijk zijn, neen, men ontdekte het definitieve, volmaakte, eindelijke redmiddel.

Men wordt het parlementarisme moede als het staatsregiem dat met het maximum verontrusting van den Burger, hem het diepst vernederd heeft. — Daarna is het socialisme gekomen met zijne apocaptylieke verwachting. Geen principieel bezwaar kunnen wij hebben tegen een collectivisme dat als een praktische methode wordt geëxperimenteerd. Maar dit is niet het socialisme. Het socialisme,in zijn volksuitdrukking, is het geloof dat het menschelijk geluk enkel en alleen afwezig blijft omdat de steenen van de fabrieken en het staal der machienen niet in gemeenschappelijken eigendom berusten.In de volkspropaganda van het socialisme leeft nog fel het dogmatisme, dat niet alleen armoede, maar alcoolisme, ondeugd, twist en tweedracht veroorzaakt zijn door het privaat capitalisme. — De theoretici spreken wel anders, maar het volksgeloof dat levend is... blijft aan de eenige erfzonde van het privaateigendom gelooven!.... Even optimistisch treedt op het voorplan het paedagogisme... dat zijn hoop stelt op opvoedingsmethoden. Het alcoolisme, de onzedelijkheid, de ongodsdienstigheid, de ondeugd zijn er omdat de ouders en de opvoeders niet goed weten hoe de opvoeding te doen. Er is een wetenschap, nog ongekend, maar te ontdekken, die op al die terreinen, den juisten en zekeren weg aanwijst. Bemerk wel dat ik niet beduid dat er niets precieus te vinden is in de opvoedingsleer, maar dit mystiek geloof in de bepaald reddende kracht van de paedagogie is het verderfelijke optimisme.

Wij zouden dit optimisme kunnen opvolgen op verdere gebieden; het leeft in bijna alle wetenschappelijke werken. Werkelijker nog leeft het in de letter-

kunde, vooral in romans, tooneel- en dichtkunst. Ik zou haast durven zeggen dat het een gemeenplaats is geworden — en zelfs door katholieken hoort men dikwijls stellingen op maatschappelijk gebied verdedigen niet als een fragmentaire verbetering — maar als een hervormingsplan waarmede werkelijke paradijsche toestanden bereikt worden.

Het leeft niet alleen bij individuën, het leeft in de massa. Een zeer eigenaardig modern verschijnsel zijn de congressen op alle gebied, die er niet zijn om vragen te stellen maar om besluiten te stemmen. Specialisten- of massa-congressen durven het aan, zonder glimlachen, te stemmen, met absolute meerderheid dan nog, over de bepaalde hervormingen om den mensch gelukkig te maken. Niet alleen op Congressen voor opvoeding en zedelijkheid worden de heiligste reddingsmiddelen aangewezen, maar op turncongressen en andere worden besluiten voorgedragen... met een wereldhervormende kracht.

Zeer opvallend mag men noemen dat dit optimisme zich niet uitdrukt in een geloof aan de heilzame gevolgen van één hervorming, maar veeleer schijnt verbonden met de denkwijze zelf. Natuurlijkerwijze, op welk gebied men zich ook bewege, schrijft men met een mysterieuze intuitie van bepaalde en universeele redmiddelen. Een letterkundige trekt de lijnen niet van 'n nieuwen interessanten vorm van dicht- of dramatische kunst, maar stelt ten aanzien der eeuwen — de bepaalde regels van dichtkunst en drama. Ieder vrijzinnige moralist verkondigt in tegenstrijd met het overgeleverde de moraal. Dit is natuurlijk bij katholieken die aansluiten bij de oeroude waarheid, — dit is min natuurlijk bij wijsgeeren die niet beweren aan te sluiten, maar de ongekende moraal verkondigen. Op maatschappelijk gebied is het optimisme het meest opvallend; de maatschappelijke geschiedenis wordt door den band als een steeds opgaan voorgespiegeld, en elke bewust negentiendeeuwer heeft voor de sociale toestanden der toekomst een volmaakt reddingsplan: dit is zijn identiteitskaart.

Het verderfelijke van de sociale toekomstplannen ligt vooral in het feit dat het ongeluk van het menschdom steeds wordt geweten aan uitwendige oorzaken.

De mensch is slachtoffer van toestanden en omstandigheden; met die te verwijderen rijst het geluk automatisch op. Ons politiek leven is doorweekt met dergelijke opvattingen.

* * *

Onbevochten is dit pessimisme niet gebleven. Heel de Katholieke leer allereerst is een protest. Toch moeten wij wijzen op het zeer eigenaardig feit dat de Katholieke wetenschap een gesloten wetenschap is. Haar voertaal was het latijn, en nu nog schrijven haar wijsgeeren in het latijn. Wat inde «eloquentia» volgare» verschijnt is soms vulgarisatie en poogt zich naar de moderne melodie te schikken. Het is zeer in de mode moderne letterkunden te ontdekken: de noorsche, de poolsche, de russische, de indische. — De Katholieke latijnsche letterkunde, oude en moderne, wacht ook nog op haar ontdekking. Kijk in de bibliotheken rond, in de boekhandels — het sterke, het beste is er afwezig. Ik ben ooit zoo vermetel geweest in een winkel die den zeer bekenden naam droeg: Société de Saint-Augustin, het «De Civitati Dei», van den Heiligen Augustinus, te vragen. Niet alleen was het boek niet in voorraad, maar het scheen den handelaar ondenkbaar dat dit zou kunnen bezorgd worden.Een Milanees wees mij eens op een prachtig werk van den Heiligen Ambrosius over de maagdelijkheid. Het is niet te bereiken dan in globale massieve uitgaven, die enkel rusten in bestoven hoeken van openbare of seminariebibliotheken. Die wijsheid komt niet in populaire uitgaven, en de rolpersen en de lynotypie zijn niet uitgevonden voor haar.

In de laatste jaren beginnen de gedachten te keeren en het verzet tegen optimisme en rationalisme wordt zeer gemeen. De Maistre werd met min liefde gevierd tijdens zijn leven dan bij den honderdjarigen verjaardag van zijn overlijden. Proudhon, — de atheist, — en ook de eenigzins optimist, maar tevens de zeer radicale tegenstander van de opkomende socialistische epopée, — wordt een actualiteit. Sorel, Chesterton, Bloy, worden de auteurs der jongeren... men ontdekt weer de oude waarheid.

Sorel schrijft in een zijner werken dat het boek

der toekomst is: «la méthaphysique du mal». Zijn optimisme is het pessimisme. La métaphysique du mal dat is de katholieke waarheid. Het geluk op aarde is eene praktische onmogelijkheid. Wij voelen ons staan op de stellingen van den Babeltoren, op den avond van den dag dat het bepaaldelijk onmogelijk bleek met steenen den hemel te bereiken. Wij hooren rondom ons de verwarring der gedachten als destijds de verwarring der talen. En wij dalen met moeite... om aan den voet der babeltorens van het optimisme, met het oog op de gesloten poort van het aardsch paradijs, op de ongemakkelijke en lage bank der erfzonde onzen eeuwigen menschendroom te mijmeren! Droefheid vol hoop, spijt vol verwachting, treurnis vol blijheid. De zegen van het pessimisme.

Blijven de deuren van 't optimisme — het aardsch paradijs — toegegrendeld, verdere maar hoogere gezichteinders worden zichtbaar. Door God geschapen — met die mysterieuze, onbegrijpelijke macht van den vrijen wil — waardoor wij ons zelf naar de diepten der erfzonde hebben begeven, behouden wij dien vrijen wil om ons menschelijk wezen weer tot God te voeren. Door de Verlossing van den Godmensch worden wij niet alleen tot een geluk geroepen dat de bevrediging is van ons natuurlijk verzuchten... maar tot een hooger ondenkbaar bestaan van bovennatuurlijk geluk in het lciht van God. Zinneloos — in zijn letterlijken zin — is dit Katholiek optimisme, en laat het Babeltorenoptimisme van het modern rationalisme verbleeken.

Dit wordt ons ook toegegeven door onze ongeloovige broeders,die dan onmiddellijk het verwijt toerichten dat wij met een hemelschen droom den strijd om het aardsch geluk willen stop zetten.

Toch heeft ons eeuwig optimisme dit groote voordeel dat nooit in het babeltorenoptimisme te vinden is, namelijk, dat door God iedere mensch tot het geluk is geroepen. Komt eens het aarsche geluk, b. v. door het collectivisme, of communisme, — wie zal dan als mensch zich kunnen troosten, dat dit toekomstig geluk alleen werd bedeeld aan de geslachten der toekomst, — de weelderige gelukscapitalisten tegenover de millioen lompenproletariers der ellende van 't ver-

leden. De onrechtvaardigheid van dit geluk zou het ongenietbaar maken. Bij de katholieken integendeel is elkeen voor zijn geluk verantwoordelijk ofschoon 't geluk niet wordt toebedeeld met de aarzelende weegschaal van een menschelijke rechtvaardigheid,als een loon, maar me tde onvatbare prodigaliteit van Gods Glorie. Ons geluk is niet de rust om de klassen der toekomst, maar pax hominibus bonae voluntatis.

Benevens het breeder collectivisme van het Goddelijk geluk en hare grootere rechtvaardigheid tegenover het menschdom in zijn geheel, ligt nog in het katholiek erfzonde-pessimisme een grootere, meer blijvende dadenkracht. Zal nog lang het menschdom zich getrokken voelen door steeds nieuwe opgezette idealen die gestadig afbrokkelen en neerstorten? — Wat een integrale allerzielendagdroefheid ligt er niet in het boek «Het Offer» van Henriette Roland Holst, gezwollen nochtans van optimisme in de uitkomst van den strijd die eens de aarde herscheppen zal

in de milde planeet
uit al wier poriën broederschap lacht.»

In het eerste bedrijf vinden de russische arbeiders de alles heelende vrijheid:

«Wij echter sture' onvervaard dag aan dag door de [luchten
onze woorden, blijde herauten, uit,
verzekerd dat makkers tusschen al die helsche ge- [ruchten
zullen onderkennen het levenwekkend geluid:
«Onze soldaten hebben de wapens weggeworpen,
van hun broederlijken wil een getuigenis;
doet insgelijks, o werkers uit alle steden en dorpen
der aarde en de vrede daalt, uw vrede». — Het is
als hoor ik een groot geluid schallen door de landen
zingende menschenstoeten stroomen aan;
bloemgetooide schakels zijn hun handen:
de makkers soldaten hebben de daad gedaan.
Verbroedring vliegt langs alle aarde-zalen,
als het licht vliegt door een stad van huis tot huis:
de schrille stemmen zwijgen die 't moorden bevalen,
de diepe hartegalmen zegepralen,
de aarde wordt vol warm levengedruisch.

In het laatste bedrijf is het optimisme andermaal

te leur gesteld, en Vera zingt:
Genooten, laat vertwijfling
niet langer uw blikken omfloersen:
zij past den strijders voor een nieuwe wereld niet.

... ...

Maar wij die dachten: «'t zwaarste is volbracht»,
beseffen nu «het zwaarste gaat nog komen.
Wij weten niet wat alles komen gaat,.

Wij, Katholieken, weten stelig dat op de aarde leven altijd zal zijn «niet weten wat alles komen gaat». Wij kunnen niet hopen onze planeet om te scheppen, maar wij weten dat wij in ons zelf het geluk kunnen verdienen. Wij weten dat voor allen de deugd der hoop de groote boom is, die op aarde een lommer van berusting verspreid en tevens de zekere belofte van het euewi ggeluk, — wij weten dat God aan onze persoonlijke verdiensten een gemeenschappelijke kracht heeft gegeven, want de Gemeenschap der Heiligen en de schatten der Katholieke Kerk zijn bij hun verdeeling niet verbonden aan de wetten van het menschelijk ruilen. Wij zien het menschdom heel anders. Wij hoeven ons zeker niet neer te leggen bij het maatschappelijk onrecht. Aan God kennen wij de macht toe ons met beproevingen te bedenken, niet aan onze medemenschen en uit hun handen mogen wij alle wapens van onrecht en lijden rukken — maar wij weten dat ook wanneer wij daarin niet slagen, geen medemensch ons ooit het eeuwig geluk kan afpersen, en geloof, hoop en liefde voor onze ziel paleizen zijn, ononteigenbaar, onaantastbaar en veilig. Ons aardsch pessimisme is vol blijheid en berusting.

O solennité de la vie! laat Claudel zingen door den Chineeschen keizer die de eeuwige waarheid ontdekt op 't oogenblik dat de melaatschheid zijn oogen uitgedroogd heeft, — o solennité de la vie! je n'ai plus d'yeux, mais mon poids même est devenu un sens très subtil;

Par la force qui maintient l'univers en équilibre, je me tiens debout.

C'est ici que nous avons à subir l'iréparable épreuve,

Dans la considération des cieux démésurés, avec le soleil sur notre face
Et la peine inperscriptible sous nos pieds.

* * *

Bénie soit ma naissance et bénie soit cette heure où j'existe et vis!
Puisque rien n'est fermé sur nous, mais à notre côté la capacité du Ciel inépuisable est ouverte.

Bij den honderdsten verjaardag der dood van Lord Byron.

Bij den honderdsten verjaardag van zijn dood dient zijn naam herdacht. Op de ruïnen van Missolonghie stierf hij den 19 April 1824. Griekenland zal hem nu plechtig herdenken dat hem voor honderd jaar bij zijn aankomst in jubel ontving en, toen hij fortuin en leven had geofferd, in vermaledijding liet sterven. Hij moge dan ook, deze lord Byron, die eenige grootheid van zijn leven gesteld hebben par dépit, hij mocht dan ook aangeland zijn, minder als reddende ridder die prachtig-spontaan zich werpt in de verdediging van een verloren zaak, meer als uitwijkeling uit eigen land door haat en door afkeer verdreven, daar ligt een pijnlijke tragiek in dit feit: dat voor zijn «noble-geste» die haat en die verachting niet stil gevallen zijn maar hem vervolgd hebben tot op de ruïnen van de grieksche stad, tot op de boot die zijn lijk terugbracht naar Engeland. Want hij heeft eeuwig willen rusten in engelschen grond.

Hij was van een reis in het Oosten terug, huwde met Miss Isabella Bilbanke en verkondde over heel de wereld zijn weinig appetijtelijke huwelijksgeschillen. Dat brak hem. Door de dagbladen te schande gemaakt, uit de salons zijner kringen geweerd, uitgefloten waar hij zich naar het parlement begaf, in de straat publiek beleedigd zoo brutaal dat hij zelfs niet meer naar zijn theater durfde... dan de fascinatie van een land dat hij op reis had leeren kennen, beminnen met romantisch-laaie passie, Hellas, dat ook in de literatuur van zijn land en zijn tijd «à la mode» was... en ziedaar de heele psychologie van de poëtische,ridderlijke stultitia waaraan de dichter van Childe Harold ten onder ging. Hij was toen 36 jaar. Hij stierf heldhaftig.

Wij die verder van hem afstaan kunnen dat ten minste waardeeren. Tegenover den toentijdschen laster mogen we ons houden aan wat Lord Beacosfield, Disraëli, zei — voor hem stonden de bibliotheekschabben waarop, naast een portret van den dichter, de «verzamelde werken». «Als die man die op zijn 36e

jaar gestorven is, zijn leven zoo dwaas en zoo losbandig heeft geleid als gij zegt, dan vraag ik mij af waar hij den tijd heeft gehaald, om al die gedichten te schrijven».

Dat werk is nu verouderd. Door het chaotische van zijn eeuwige onrust, zijn heimwee en zijn grootsch verlangen, had hij ons nader kunnen staan die toch ook uit den chaos van oorlogsche en naoorlogsche conflikten rijzen in heimwee en verlangen naar vrede en rust.

De macht en de wildheid echter van zijn romantisch recept, al gelijkt het aan onze verscheurdheidscrisis in onevenwichtigheid en woestheid, maken hem ons indigest. Bij hem het leven-in-het-gevoel vooral; bij ons in al de kunsten strevingen naar intellektualiteit. Bij hem, gevolgenlijk de scepsis der encyclopedisten waaraan hij de modernen ontworstelt en zich zelf de verwoedste romantisme-aanvallen op den hals haalt, een bizonder genot in het avontuur van den geest, een vermetele speel-lust; bij ons die, met al onzen honger naar geestesvoedsel, ons zelven niets groots tot houvast konden waarborgen een grabbeling naar éénheid; bij ons een zucht naar het Eéne Volmaakte dat wel in duizend droggedaanten aanbeden wordt maar niet dartel van hier naar ginder gesmeten, niet geprostitueerd.Bij hem de schijn slechts van een breed bruischend leven, beroerend de diepste gronden van de ziel, en in waarheid slechts een brand van driften die later oversloeg naar het materialisme; bij ons, die van het materialisme de wrange vruchten kregen te proeven in de wereldverwoesting van pas geleden, een leven dat, van pose wars, hunkert naar het hoogere met minder passie en met meerder ernst. Tegenover onze katholieke herleving, ten slotte, waar die beginselvast de rangorde wil handhaven van gevoel en rede en ook intellektueel het dogmatisme van een katholieke wijsbegeerte huldigt staat hij, als mensch van ongebonden leven, als gevoelsmensch zonder zelfbedwang, als intellektueel zonder stuur, volstrekt als tegenvoeter.

Door deze drie trekken staat hij voor ons getypeerd onder drie stralen gericht op eenzelfde middelpunt: hoogmoed. Hij is aan hoogmoed, ondanks zijn

grootheid, als dichter voor ons doodgegaan. Hij is voor ons te «dooder» daar hij van zoo hoog als de hoogte was van zijn talent, zoo laag gestort is. Stond hij als artist beneden zijn landgenoot Shelley, die slechts één jaar voor hem, jammerlijker dan hij, aan zijn einde kwam, hij liet onder zich de beste Franschen uit de periode die hij in Engeland vult; hij won het op de Musset in adel, op Chateaubriand in gloed.

In Manfred gaf hij zijn zelfportret:

This should have been a noble creature; he
Hath all the energy which would have made
A goodly frame of glorious elements,
Hat they been wisely mingled; as it is,
It is an afwul chaos — light and darkness —
And mind and dust - and passions and pure thoughts
Mix'd, and contending whithout end or order,
All dormant or destructive; ...

L. J. M. Feber zegt van hem:

« Op het leven in hoogheid van gevoelen en denken ingesteld, als verliefd op het edele en voorname, en onmachtig zichzelf tot die hoogheid omhoog te worstelen, was hij als gedoemd om levenslang door het tafereel van der evennaasten laagheid en vlakheid en platheid te worden gekweld als in een hel op aarde. En beroofd van den christenzin, die de nederigen van harte uitverkoren weet als houders van het beste deel, was ook de kleine mensch hem om zijn kleinheid enkel klein, naast zijn idealen van hoogheid bepaald verwerpelijk. Zoo werd hij de eenzame, vereenzelvigde menschenhater, de vervloeker van deze rotte wereld, en haar door hem als voos en boos gesmaad geslacht.

Hem, den romantieker, den erfgenaam der bijna verloren riddertradities, den geteisterde, die tusschen de tegenstellingen van ziel en zinnen zich slingeren laat als in zijn element, wien de verscheurde bewogenheid als tot een duivelschen lust is geworden — de lust immers in de eigen innerlijke onorde en ontkenning van iedere bepaaldheid — hèm wordt het een ware wellust, zijn menschenhaat aan der evenaasten ergernis en toorn over zijn wilden levensgang te voeden. Hij denkt het leven te overwinnen, zich ter vrij-

heid los te worstelen, door er op los te leven voor het aanschijn der wereld met een gebaar van zoo diepe geringschatting, alsof hij voor zijn hoogheid nauw of niet bestaat. Maar onderwijl smacht hij gretig, werkelijk met iets als zielehonger, naar den neerslag van haar verontwaardigd burgergemoed. Door dit aardsch bestaan stormend als in een vaart van een bandelooze vrijheid, is hij tragisch gebonden, aan zichzelf niet alleen, maar ook aan den verachten evenmensch, erger nog, aan diens spitsburgerlijke protesten. »

Zoo wordt aan hem voltrokken het eeuwig-gangbare godsedikt dat de hoogmoedigen worden vernederd. Klein is hij geworden door zijn bandelooze gedraging. Als menschenhater meteen slaat hij voor ons zijn grootheid stuk. Daar is in alle haat een bekentenis van onmacht, een bewijs van onbedwang. Op zijn passief staat geboekt dat hij zijn haat niet is te boven gekomen en « quasi in aëre verberans » nooit het grootsch gebaar ontdekte van de liefde.

Zijn werk, waarvan nauwelijks gedichten als Manfred, Caïn, Childe Harold en enkele andere onder de hand blijven, moest aan hetzelfde beginsel van ondergang voor ons aandacht te loor gaan. Er blijft ons daarvan over de herinnering aan een hoe jammerlijk verloopen geniale aanleg, die met zijn beste producten, ongeacht de geestelijke onwaarde, ons nog beweegt tot rechtzinnige bewondering voor zijn weidsch en grootsch opbouwen, voor zijn machtig uitwegen der motieven, voor zijn symboliek die het leven voordraagt volgens zijn universeele geleding.

G. W.

BOEKENNIEUWS.

J. Destrée over het talenvraagstuk in België.

Af en toe, in de Dietsche Warande, heb ik een en ander over de levenskwestie van de Vlaamsche zaak uiteengezet. Het jongste boek van oud-minisnter Destrée — «**Wallons et Flamands. La Querelle linguistique en Belgique**» — scheen mij een uiterst geschikte gelegenheid om dit onderwerp nog eens te berde te brengen. Daar, dacht ik, zal ik tal van juiste of verkeerde beschouwingen vinden, die ik zal kunnen beamen of weerleggen. Maar... ik had zonder de Waalsche lichtzinnigheid gerekend — «le Wallon est léger», zegt M. Destrée zelf. En hij geeft er het bewijs van.

In heel dat boek van 186 blz. voor het Fransche publiek bestemd, besluit de socialistische oud-minister, niet alleen tegen de vooropgezette beginselen, maar zelfs tegen de beginselen van zijn partij.

Inderdaad hij bekent volmondig herhaaldelijk het belang van den factor: taal. «La langue est le signe le plus manifeste, le plus évident, sinon d'une race, tout au moins d'une mentalité, d'une sensibilité», zegt hij voortreffelijk. En wat verder: «La langue est à ce point de vue plus important que la race!»

Met recht ontkent hij in België het ontstaan van twee verschillende rassen: «Il n'y a guère de race pure. Spécialement, sur les teritoires qui furent la Belgique». En elders: «On ne choisit pas la langue, on l'accepte de son milieu; et la langue maternelle sera toujours la plus belle».

Ook vindt de schrijver allen taaldwang uit den booze, tegen de natuur, onverdraaglijk... Men zou dus van hem kunnen verwachten dat hij, bij de Walen, een vurige voorstander zou zijn van het Vlaamsche recht. Geenszins, want als men tot de praktijk komt, dan zijn het die ongelukkige Walen die door de Vlamingen verdrukt worden! Luister maar: «Ils (les Flamands) nous ont pris notre passé... Lorsque nous songeons au passé, ce sont les grands noms de Breydel, de Van Artevelde, de Marnix, d'Anneessens qui se lèvent dans notre mémoire. Tous sont des Flamands. Nous ignorons tout de notre passé wallon...

» Ils nous ont pris nos artistes... L'art flamand brille d'un éclat radieux. L'art wallon est ignoré.

» Ils nous ont pris les emplois publics... Ils nous ont pris notre argent. Nous payons tribut, aussi qu'un peuple vaincu... Ils nous ont pris notre sécurité. Nous ne sommes plus à l'aise vis-à-vis d'eux... Ils nous ont pris notre liberté! »

Zoo gaat het bladzijden lang, uittreksels aan den beruchten brief aan den koning, door Jules Destrée geschreven in 1912, en met welgevallen door hem weer aangehaald, ofschoon hij er nu de separatistische strekking poogt van weg te doezelen.

In zijn meesterlijk boek, «Klokke Roeland», stelt Joergensen, met bijtende ironie, den aanvaller: Duitschland voor als een onschuldig lam ,verscheurd door het wreede België. Hier

ook schijnt M. Destrée ons medelijden te willen inroepen voor die rampzalige Walen, slachtoffèrs van hun Vlaamsche beullen!

Ja, want de Vlamingen zijn het getal, en vroeg of laat zullen zij de Walen verdrukken. «La Wallonie, qui fut si ardente à réclamer le suffrage universel, trouvera peut-être alors que ses fruits sont amers», zegt deze voorbeeldige socialist, een der vooraanstaande leiders die ons het algemeen stemrecht bezorgden. En toch: «Il n'y a point dans le suffrage universel une vertu mystérieuse qui lui confère l'infaillibité».

Ditmaal zijn wij volkomen te akkoord.

Een boek vol onbekookte beweringen en voorstellingen dus. Wij zullen er echter een oogenblik bij stilstaan en de voornaamste dwaalbegrippen van den schrijver aan de kaak stellen.

Ik heb den Vlamingen menigmaal verweten dat zij met de geschiedenis niet genoeg rekenschap hielden. De Walen schijnen aan 't zelfde euvel mank te gaan. Want ook M. Destrée, gelijk voor den eersten fronter den beste, is België iets artificieels, waar twee verschillende rassen zich noodzakelijk moeten bekampen. Wallonië is een lap van Frankrijk, Vlaanderen een lap van Duitschland: «J'ai dit un jour que la Belgique était faite d'un morceau de France et d'un morceau d'Allemagne» .

Dus geen historische werkelijkheid, geen land, geen volk door eeuwen lang samenleven, samenvoelen, samentrotseeren der zelfde gevaren, ineengegroeid. En nochtans, op andere plaatsen, erkent de schrijver juist dit feit: «Nous sommes les petits-fils des révolutionnaires de 1830; trois générations d'une vie magnifiquement ardente ont établi entre Flamands et Wallons des liens assez solides, ont engendré des souvenirs exaltants, ont donné naissance à un patriotisme commun qui n'est pas toujours de convention».

Als M. Destrée dat erkent voor drie geslachten, waarom het niet uitstrekken tot al die eeuwen, die Vlamingen en Walen in nauw samenvoelen vereenigd zagen? Kurth heeft aangetoond hoe in ieder onzer gewesten, behalve het Naamsche, de twee stammen — zoo men ze stammen wil noemen — in ieder geval, de twee talen nevens elkander bestonden. Pirenne zelf, door M. Destrée gedurig met voorliefde aangehaald, getuigt hoe, zelfs in 't Luiksche, de kennis van het Vlaamsch van de officieele ambtenaren vereischt werd, in de middeneeuwen, in het Burgondisch tijdvak. Wat zou M. Destrée daar nu van zeggen, hij die moord en brand roept omdat ambtenaren, in België, de taal hunner onderhoorigen moeten machtig zijn?

Maar logica, wij hebben het gezien, is niet de hoofdhoedanigheid van den schitterenden Destrée. Bij welke menschen ook speelt zij de voornaamste rol? Gevoel, passie sleepen de meeste menschen mee, en van redeneering is weinig spraak. — Men wordt het wel gewaar in onderhavig werk.

Het beste zal dan wel zijn geen redeneeringsdraad te zoeken, maar eenvoudig aan te halen wat den lezer kan interesseeren.

Als Belgisch gevoel: «Cette querrelle (des langues) menace-t-elle (l')existence (de la Belgique), ainsi que l'ont clamé certains, trop prompts à s'effrayer? Je n'en crois rien. La Belgique est une réalité assez robuste pour sortir sans dommage d'une telle crise».

— De twee aaneengebrachte «lappen» zijn dus tot iets taais en sterks geworden.

In de zelfde richting: «Je pense que la moindre alerte extérieure rendrait (le patriotisme commun) évident et agissant. Si quelque voisin menaçai notre indépendance, Flamands et Wallons se trouveraient instantanément unis pour lui tenir tête. Mais aussitôt le danger passé, ils retourneraient à leurs querelles».

Dit werd voor den oorlog geschreven, in den beruchten brief aan den Koning van 1912. M. Destrée was in dien pathos goed profeet; ook in het laatste zinnetje; maar waarom doet hij aan de kibbeling mee?

Ja, 't is waar, ik vergat die rampzalige Walen, die wij steeds gebukt hielden onder de Vlaamsche verdrukking! Want M. Destrée neemt het heel ernstig op. En weet ge waarop geheel zijn redeneering (?) berust? Op het volgende feit: De Walen zijn eentalig, de Vlamingen tweetalig. Dat staat vast. Dus is het een ongehoorde dwingelandij de Walen een tweede taal te willen opdringen, maar niet zoo te handelen tegenover de Vlamingen worden zij enkel begunstigd.

Gij denkt zeker dat ik overdrijf. Geenszins. «L'horaire des chemins de fer, etc. ... un incomparable monument de la frénésie des traducteurs. Il y a dans les bureaux de ce ministère des employés que nous payons pour défigurer de la manière la plus sanguine les noms de nos villes et de nos villages... Le ministère des travaux publics vient de suivre l'exemple des chemins de fer. Il a fait placer, au coin des routes, des plaques indicatrices bilingues. Près de Chimay (Chimei), on peut lire Soze Sint Goorinckx; à Huy (Hoei), le chemin de Borgworm; à Charleroi, Marchiennes Ter Brug». — Denk eens na!.

Maar dat nevens Antwerpen, Anvers staat, nevens Rousselaere, Roulers, enz., dat is niets. En wij, Vlamingen,het sterkst in getal, betalen natuurlijk niet de ambtenaren van den vertaaldienst.

Alles is van 't zelfde allooi, en wezenlijk geen weerleggen waard.

Ik had mij nochtans op eene aftakeling van de Brusselaars — la Cité des Métis» — verheugd, maar dit ook is tegengevallen. Want, met zijn ongeneesbare illogiciteit besluit de oudminister weer in tegenstrijd met zijn begin. Blijkbaar was de tijd dat hij aan den officieelen disch gezeten was, de gulden tijd voor hem en kan hij die herinneringen dan gulden in zijn hoofd bewaren.

Hier een staaltje nochtans van die Métis-typeering: «une seconde espèce de Belges s'est formée dans le pays, et principalement à Bruxelles. Mais elle est vraiment peu intéressante. Elle semble avoir additionné les défauts des deux races, en

perdant leurs qualités. Elle a pour moyen d'expression un jargon innombrable dont les familles Beulemans et Kakebroek ont popularité, la drolerie imprévue. Elle est ignorante et sceptique. Elle a pour idéal un confortable médiocre. Elle ne croit à rien, est incapable de générosité et d'enthousiasme, soupçonne toujours chez autrui le mobile intéressé, abaisse par la «zwanze» toute idée qui la dépasse... Cette population de la capitale, dont quelques échantillons épars existent en province, n'est point un peuple: c'est un agglomérat de métis».

Hier is de echte Waal aan het woord. — De Luikenaars van mijnen jongen tijd zagen met verachting neer op Brussel en al wat Brusselsch was. Luik alleen telde. Die taal is ook van voor den oorlog — uit den beruchten open brief — en van voor het ministerschap.

Op het einde van het boek, en van het hoofdstuk «La Cité des Métis», besluit M. Destrée integendeel: «Au surplus, si j'insiste sur cette psychologie, ce n'est pas pour la blamer d'une façon absolue. Elle peût avoir sa grandeur. Si la masse de la population bruxelloise est sans originalité et sans âme, ... il s'y forme, depuis un quart de siècle, une aristocratie intellectuelle, dont l'esprit est attentif à toutes les manifestations de la science et de l'art, en Europe et dans le monde... La cité des métis devient de cette façon l'ardent foyer d'une civilisation européenne; c'est un rôle assez beau pour que nous puissions beaucoup lui pardonner.»

Is deze man geen virtuoos in de kunst om zich zelf tegen te spreken?

Nu, het Fransche volk is op waardige en volkomen wijze ingelicht over: «La Querelle linguistique en Belgique»!

M. E. BELPAIRE.

OVERZICHT DER TIJDSCHRIFTEN

Henri Borel, in een van de vele nieuwe tijdschriften, met naam «Boek en Kunst» onder redactie van Wilhelm Loeb en F. M. Huebner en uitgegeven door de firma «Lumière» durft met een oprechtheid die men niet dan bewonderen kan, waarschuwen voor een nederlandsch letterkundig gevaar : «het bedenkelijk verschijnsel, zich in de laatste jaren voordoende,van bizondere waarde aan literatuur toekennen «omdat» officieele regeeringspersonen zoo minzaam zijn er belangstelling voor te toonen, dan wel voor te wenden, en «omdat» de Regeering (in naam: de Koningin) een letterkundige met een lintje of rozetje opsiert». Uit de geschiedenis, zegt Borel, leert men dat de allerbeste kunstwerken geschreven zijn in eenzaamheid en onbekendheid.

«Deze Nederlandsche litteratuur gaat op bedenkelijke wijze den kant op, zich gaarne te koesteren in officiëele erkenning, en zoodrà een litterator officiëel gearriveerd is, draait ook de litteraire critiek om. Terecht is er onlangs in «Het Getij» op gewezen, hoe (2e bundel studies, blz. 233) Querido indertijd

waarschuwde tegen den «lyrischen hansworst» Couperus. — Later, toen Couperus officiëel erkend en beleeuwd was, — schreef en sprak Querido heel anders over hem.»

En naar aanleiding der tentoonstelling van letterkunde in den Haag:

«Als de Tentoonstelling van Letterkunde in 1888 of 1890 had plaats gevonden, zouden mannen als Kloos en van Deyssel in «De Nieuwe Gids» daarover geschaterd en gefulmineerd hebben, dat het gansche land er van klonk, maar nu liepen zij goedig tusschen al de hooge meneeren langs ontstellende hoeveelheden boeken, waarvan die hooge potentaten natuurlijk de allerbesten nooit ingezien hadden.

In «De Gids» komt de oude Helene Swarth tien sonnetten lang vertellen over haar kinderjaren. Hoe zij zat in een zetel toen ze tien jaar oud was en droomde van groot zijn; hoe ze op dien ouderdom op den schoot zat van een grooten buurknaap en door dezen gekust werd; hoe zij thuis op den zolder oude staalgravuren vond ; hoe ze een poes waarvan ze hield eens kwijt raakte; hoe ze eens hield van een school-vriendinnetje en deze haar niet begreep. En al zulke dingen meer. Het is hopeloos vervelend.

Hoeveel mooier is dan dit van Elise Kaathoven, in hetzelfde nummer:

> «Als de zeeharpen de golven slaan
> haar greep en zangen wegbreken in klachten,
> dan moeten wel al de eenzame gedachten
> ter zee uitgaan...»

Men is, bij 't lezen van deze Helene Swarth-sonetten tot weemoedig mediteeren geneigd. Quantum mutata ab illa! En men denkt aan den tijd toen men met Swarth dweepte (want ieder student heeft met Swarth gedweept en vaak meest zij die 't nu niet meer willen bekennen). Maar neen, dit is niet meer de groote Helene Swarth van zoo menig heerlijk sonnet! Te licht veroordeelen wij tachtigers om de verzen waartoe zij hier en daar in een tijdschrift nog den treurigen moed hebben. Hun verval steekt te duister af bij de jeugd van zoo menige moderne schoonheid,maar zij blijven toch de schrijvers van eeuwig schoone verzen en ik geloof dat wij, jongeren, die nog altijd moeten leveren.

Enkele bladzijden zeer zonderling proza waarvoor destijds Van Deysel in zijn zonderlingste buienjaren nauwelijks zou te vinden geweest zijn, vond ik in «Het Getij» dat overigens ook wel wat moois kan geven (als b.v. «Ecce Homo» van C. Wilkeshuis en hier en daar een vers van J. De Hon). De bijdrage «Flakkeringen» b.v. van Martin Permijs, die van Stibbe en die van Simon Koster, alle drie in Maartaflevering,bevreemden je wat, al ben ik ook van geen kleintje vervaard. Wil de lezer een fraai, nog niet het komiekste staaltje, wat nl. Simon Koster van zichzelf zegt: «Bal masqué. Ik ben een harlekijntje dat danst op den top van een vulkaan. Op het alleruiterste puntje. Danst met malle, kromme sprongetjes, hiphop, hip-hop, precies volgens den wil van het elastiekje. Ik bungel namelijk aan een elastiekje. Een rood. Maar omdat

ik met mijn hoofd naar omlaag hang, heb ik nooit kunnen ontdekken wie het elastiekje vasthoudt. Jammer.»

Een oogenblik heeft de achterlijke tijdschriften-verslaggever van het het achterlijke Dietsche Warande en Belfort gehoopt over de allermodernste kunst nou eens precies te vernemen het allerfijnste en hoe dat nou eigenlijk in mekaar zit. Hij heeft het na drie kwart uurs worsteling à la Jacob-met-den-engel erbij laten steken aan het artikel «Over kunst in 12 punt» door Fernand Berckelaers in «Het Overzicht». Zoo begon dat: «Belang van het woord rond de kunst als ingang tot publiek. Het woord is maar toestand tot kunst en publiek, d.i. het licht van de zon vervalst weerkaatsend. Het woord nieveleert de kunst tot publiek of maatschappij-materialisme, maar die nievelleering is de tol der offisieele konsakratie. — Breughel en Memlinck zijn niet genietbaarder dan de plastiek van Jozef Peeters of het pittoresk van Léger.» Eenzame aandacht en sommige stukjes van Gezelle doorstaan op verrassende wijze de vergelijking met b.v. «Taptoe» van Paul van Ostaeyen of het in ons vorig nummer gepubliceerde «Daggeknetter». Er is enkel een verschil van offisialiteit: het woord volbracht zijn rol, er werd literatuur geweven. Voor wat er staat geschreven... en gangbaar onderteekend is maakt publiek zich klein».Voor wie van het dolste, literair sensationeele wil op de hoogte blijven is «Het Overzicht» onmisbaar om de dosis dito poëzie die het levert en de overzichtelijke verslagen over buitenlandsche... uitspattingen. Bij voorbeeld ziehier een brokje uit het gedicht «Vrijheid en geus» door M. Senphor:

> « de deur is alles,
> de deur is mijn gefronste voorhoofd
> de deur is een grafsteen

(dialoog tusschen Lord Carnarvon en de geest van Toutankamon)

> de deur is Pic de la Mirandole

(His master's voice)» enz., te dwaas om te melden.

Een der schoonste novellen die ik in langen tijd las heet «De Menschenvriend», een romantisch verhaal uit dezen tijd door Jos. Panhuizen Jr., verschenen in «De Stem», afleveringen Maart en April. Dit stuk is eenig als psychologie, als fijnheid en eigenaardigheid van vondst, beknopt en direkt van verwoording, gedurig beklemd van vreemde ontroering. Het moet gezegd dat onder leiding van Dirk Coster en Just Havelaar «De Stem» op dit oogenblik vast het meest belangwekkend nederlandsch literair tijdschrift geworden is. Dit onder het noodige roomsche voorbehoud, natuurlijk. In het Aprilnummer nog waard om lezen Gabrielle Van Laenen over Louis Couperus' Zwevende schaakbord.

In het laatste nummer van «Tooneelgids» schrijft de ijverige Ghéon-zeloot, Prosper Thuysbaert, over zijn lievelingsdramaturg dien hij de eer heeft in Vlaanderen te hebben bekend gemaakt door opvoering en vertaling. Men is het over het Gheon - experiment in Vlaanderen nog lang niet eens en hoe hij 't ook inzie, de definitieve rekening van Ghéon zal Thuysbaert de eerste jaren nog niet opmaken. Bij al de successen

voegt zich nu kortelings weer het feit dat de Antwerpsche nederlandsche schouwburg met «Le pendu dépendu» een fiasco haalt.

De belangstelling voor tooneel wordt het cultureel - artistiek feit van den dag. In aansluiting met het brusselsch tooneelcongres wijdt Pogen zijn April-Meinummer aan tooneel. Het is een eenig interessant nummer, dat opent, als een poort op een prachtigen bloemenhof, met een prozagedicht over «Liefde» door Anton Vandevelde. Waarop volgt een mooi gestelde en even mooi doordachte bijdrage, waarin we den schrijver, den huidigen bestuurder van den Ned. schouwburg maar nauwelijks meer herkennen, over «Leidende gedachten bij het oprichten van de Gentsche tooneelschool». Over het klassieke drama heeft het Balthasar Verhaegen en over het maskerspel Albert Van Valsum. Iets is zeker: van al de literaire kunstvakken is er op het oogenblik geen dat zoo druk wordt beoefend en zoo keer op keer met wezenlijk hoogstaand werk verrast als de tooneelkunst in Vlaanderen. Waaraan dit alles toe te schrijven is en waar het naartoe moet zijn twee vragen die wij liever niet sporadisch of terloops wilden oplossen maar gaarne tot onderwerp nemen van een uitgebreidere verhandeling in dit tijdschrift.

Indien in dit overzicht belangstelling voor architektuur op haar plaats is, past het dat wij met den hoogsten lof vermelden de drie eerste nummers van «Bouwgids» ons ter recensie gestuurd. De bouwkunde die mede met de andere kunsten de verjeugdiging van het moderne ondergaat, vindt in dit tijdschrift, vast het typografisch verzorgdste dat in ons land verschijnt, hare gansch up-to-date verkondiging. Alleszins lezens- en vermeldenswaard zijn bijdragen als die over meubelschildering door Leo Vandorpe en over bouwmeester H. Vandevelde door den uitgever - hoofdredakteur Dirk Devos.

Om te eindigen de vermelding van het afsterven der groote engelsche romanschrijfster Mary Corelli en van de befaamde italiaansche actrice Eleonora Duse, die triomftochten heeft gevierd over de Fransche, Spaansche, Engelsche, Duitsche, Oostenrijksche, Russissche, Scandinavische en Amerikaansche tooneelplanken. Cavour belastte haar destijds met een diplomatische zending voor Rusland, voor d'Annunzio was zij de bizonderste vertolkster van zijn tooneelwerk.

G. W.

DE DICHTER: THOMAS VAN AQUINO

door AL. WALGRAVE Pr.

De studie van Cyriel Verschaeve, over St-Thomas van Aquino als Dichter, in «Onze Jeugd» van Februari-Maart, is weerd gelezen. Gelijk al wat van hem komt, staat zij vol verrassende gedachten, vol nieuwe uitdrukking van gedegen en oude waarheid,vol prachtige gezegden, en vol geleerdheid.

En toch loopt zij uit op eene slotsom, die denken doet: hij moet iets vergeten hebben, of iets overdreven.

Dat «Adoro Te» inniger aandoet dan de vier andere Sacramentsgezangen is zeker, en dat voelt iedereen. Men zal wat verder zien dat het niet anders kon. Den hoogen lof, dit gedicht toegezwaaid in Verschaeve's studie, zullen wij dus in niets verminderen.

Maar over de vier andere kan ik zijn oordeel niet bijstemmen, en ik zal wel niet alleen staan.

«Is de grootste Wijsgeer en Godgeleerde der middeleeuwen, Thomas Aquinas, ook de grootste dichter van die tijden?»

Zoo vraagt de schrijver.

Dat is een onnauwkeurige vraag, al voor 't eerst. Want in hare uitgestrektheid genomen kan zij niet gesteld worden. De grootste Dichter van die tijden — van de Middeleeuwen, — St-Thomas van Aquino? — Zou dat iemand ooit wel ernstig beweerd hebben? Dat het nog Dante ware!

St-Thomas was voor alles de beroemde Meester der Heilige Wetenschap. Toen in 1264 het Kerkelijk Officie voor 't nieuwe «Corpus - Christi» feest moest opgesteld worden, werd hij daarmede belast. Hij koos de psalmen, de antiphonen (of maakte er zelf) koos of maakte lessen, en... hij dichtte de Hymnen en de «Sequentia» der Mis.

Daarbuiten, uit eigen devotie, dichtte hij «Adoro Te». Onthoudt dat.

De «Magister Theologioe» werd dus in 1264, bij een bijzondere gelegenheid, dichter.

De grootste Dichter der Middeleeuwen?

Meer beperkt zou dan de vraag mogen luiden: Is St-Thomas de grootste dichter in het Middeleeuwsch kerklatijn? Sommigen o. a. Dom Guéranger, beweren het, maar wij mogen hierover wel van meening verschillen, wanneer wij aanmerken dat «Dies irae» en «Stabat Mater» b.v. toch ook uit de Middeleeuwen zijn.

Doch waartoe die vraag: de grootste? Wie zal dat uitmaken? Laten wij liever eenvoudig dit beschouwen: Zijn de H. Sacramentsgezangen uit de Getijden ware gedichten ? Of zoo ge wilt : zijn ze groote poëzie?

Mijn oordeel, zooals 't van zelf uitspringt, is: ja, omdat, van mijn kindertijd af, eerst onbewust, later al meer en meer bewust, mijne bewondering tot die zangen is gegaan, vooral tot «Lauda Sion». Wel is dit maar en eerste en persoonlijke indruk, die geen dieper onderzoek mag afwijzen. Hij blijft echter, daar ik niet alleen in 't geval ben, niet zonder belang: «Het kunstwerk is eene uitnoodiging voor vrienden... Iedereen die 't kunstwerk geniet, gelooft dat hij daarin naar de muziek van 't eigen hart luistert.Waarom was de genieter reeds voor het genieten goed afgestemd? Dat ligt in 't geheim van zijn wezensvorming. Geheim hangt daarover!» aldus de schrijver.

Zoo meen ik het ook. Dat geheim zal immer geheim blijven. Honderden katholieke denkers en dichters, menschen met christen - dichterlijk gemoed hebben de hier besproken gezangen als hooge dichtkunst aanzien. Onder hen noem ik maar: Faber, Schaepman, De Groot, Brouwer, Mgr Van der Ploeg, Dom Guéranger, C. Albin... Deze opsomming wil of kan geen graadmeter van poëtische weerde zijn, maar zij bewijst dat in vele zielen, waaronder van de fijnst-besnaarde, dat «geheim van genot en stemming» tegenover die hymnen verwezenlijkt was.

Komen wij nu tot Verschaeve's bespreking. Eerst moet er iets uit den weg: Veel, bijna alles wat de Eerw. Schrijver bij en om die gedichten zegt, kan men, zooniet altijd beamen, dan toch, op zichzelf genomen, begrijpen en goedvinden; alleen het volgende (ergens bij «Verbum Supernum») kan ik me niet verklaren:

«Ik zou over deze hymne kunnen schrijven: Wat schoone zang! Wat prachtige ommegang des Woords! Van den hemel gaat de hymne uit; «Supernum pro diens», pelgrimeert door de aarde, en eindigt weerom in den hemel. En de beroemde strofe: «Se nascens» wat een wondere synthesis!... Maar zulk een beoordeeling zou ik liefst in 't Fransch stellen.

»Of ik zou kunnen van den hemelschen Parsifal spreken, die, uit de hoogten dalend, bij ons verwijlt, ons leven met zijn levensaanraking geneest en spijzigt, en terug klimt, als een eeuwige aantrekkingskracht den droom aan Hem en 't onderpand avn 't Broodgeschenk ons achterlatend, ten hemel in, in 't leven zonder einde: «Vitam sine termino». Maar deze regelen schreef ik dan best in 't Duitsch.

»Nu echter bid ik tot den H. Thomas: Leeraar der Waarheid, laat me, over u sprekend, nooit iets anders zeggen dan wat ik de echte waarheid acht, en ontvang deze handelwijze als eene u verschuldigde hulde.»

Niemand zal aan de oprechtheid van deze bede twijfelen, daarover gaat het niet. Maar laat nu een Franschman eens spreken als in 1°, een Duitschman als in 2°, zouden die menschen ook niet kunnen meenen wat ze zeggen, of kan men alleen in 't Vlaamsch iets rechtzinnigs schrijven? Of hebben wij hier enkel een geestigheid? Dat kan, maar zij bewijst niets... Het volgende werd in 't Engelsch geschreven, en wel door een der diepst-voelende en dichterlijkste onder de mystieke schrijvers van onzen tijd: Faber.

«In haar Officie laat de Kerk de stem weergalmen van haar beroemden zoon, St-Thomas van Aquino: hier, in één enkelen voorzang, doet hij voor onze oogen al de onmeetbaarheid openslaan van enkele Schriftuurafgronden; ginds, in zijne haast bovennatuurlijke hymnen, kan hij de onbuigbare strengheid van het geloofspunt overeenbrengen met eene zoetheid en een zangerigheid, die eerder weergalm uit den hemel lijken dan dichtertaal der aarde.» (1)

Zou Faber iets anders zeggen dan wat hij de echte waarheid acht? Of beteekent zijne meening niets,omdat zij in 't Engelsch geschreven werd?... Kom, kom!

(1) Het H. Sacrament. Proloog.

Niets zal ik weerleggen van de algemeene kunsttheorieën die Schrijver, vele bladzijden verre, meesterlijk uiteendoet. Wij gelooven allen dat vrijheid, liefde en harmonie ons in het kunstwerk tegemoet komen; dat redeneeren en betoogen wel dwingen, maar dat liefde de machtige dwang is, tevens vrij en bindend,, en dat liefde, door vrijheid verwekt, den heimvollen samenklank tusschen kunstenaar en kuntsgenieter doet ontstaan. Ik zal het bewonderen, hoe schoon Verschaeve door drie welgekozen voorbeelden, (latijnsche gedichten uit de Middeleeuwen), betoogen kan, dat zelfs begrippen tot poëzie kunnen worden, zoo er slechts zielsgenot of geestdriftig streven blijft bestaan, maar dat de poëzie verdwijnt in het derde voorbeeld, waar niets meer overblijft dan heldere vaardigheid.

Dat is al goed en wel, maar juist omdat liefde, vrijheid en harmonie, — geen bestanddeelen, maar uitwerkselen der poësie in de ziel, — zoo geheimvol blijven in hun oorsprong, werking en drijfkracht, is het bedenkelijk ze op te sluiten binnen om 't even welke verdeeling en voorwaarden. Ik hoor liever Upnophanes, die den kunstenaar vergelijkt met de honingbie: «omdat gij verschillig de verschillige blommen bewerkt, daarom maakt gij hetzelve zeem, het dichterlijk zoete, den honing». — «Om zeem te maken moet men bie zijn, om dicht te maken, mensch.» — «Vele zaken zijn behoeftig en de regels zonder ende, maar eene zaak alleen is noodwendig (tot de kunst) : Het is uw doel te kennen en te bereiken. Hoe gij dat doet is onverschillig.» Kunst is zoo duizendvoudig in wezen en uiting, maar schoonheid is één.

En de bewijsvoering, uit drie concrete voorbeelden naar vier andere concrete voorbeelden?? Het 1e der drie wordt zeer goed bevonden, het 2e nog goed, het 3e: niets meer in kunstopzicht. «Profitentes unitatem» is geen poësie. (Questie! maar laat het.)

Atqui. St-Thomas gedichten zijn gelijk aan «Profitentes unitatem»?... Neen? Min of meer dan? Hoe zult ge 't meten?

En zoo niet, wat wordt uw ergo?...

Dat is al goed en wel, maar het is gemakkelijker vrije voorbeelden te kiezen om er eene leering aan te

toetsen, dan deze leering nauwkeurig toe te passen op een gegeven en bestreden voorbeeld.

Want zoo licht is 't persoonlijke voorkeur die de overeenkomst met de gegeven beginselen toegeeft of loochent; zoo licht vat men zelf zijn beginselen te eng of te wijd op; zoo licht vergeet men, volle weerde te geven aan dingen, die toch gansch anderen kijk op de betwiste zaak zouden geven.

Zoo komen schrijver's beschouwingen dan ook uit op deze slotsom: «Sacris solemnis», «Verbum supernum», «Lauda Sion» en Pange lingua» zijn mislukte gedichten. Wel ziet men hier en daar dat de dichter Iemand is, maar in hun geheel: mislukt!

Ai! Ik geloof stellig dat hier te zwaar op een theorie gedrukt werd en vooral: er is iets vergeten.

Toch niet geheel.

Eénen volzin lees ik, waarop Verschaeve dieper, en eerst en vooral, hadde moeten ingaan:

«Thomas schreef enkel de gedichten voor 't feest van het H. Sacrament (1). Voor een deel ontleenen ze daaraan hun karakter: ze blijken dienstbaar gesteld aan de liturgische noodwendigheden. Ze afzonderlijk en op hun eigen te beoordeelen vermindert ze noodzakelijk. Op hun plaats te midden de getijden, de misgebeden, de processie, en met hen mede, werken ze wel diep op 't gemoed in. Zijn ze echter ware en groote poœzie, dan moeten ze ook de proef der afzondering en der ontleding kunnen doorstaan.»

Ziet ge wel! «Op hun plaats, daar waarvoor ze gemaakt zijn **werken ze wel diep op 't gemoed in.**

Waarom ze dan beoordeelen en bestudeeren, alleen buiten hunne plaats? Wat geeft het, of iemand bewere dat ze als **gedicht**, elk op zijn eigen, **groote** poëzie zijn of niet?

Belicht ze door hun samenhang met het office, beziet ze in hunnen oorsprong, vindt hunne ingeving uit H. Boeken en Wetenschap ; bedenkt het inzicht en het doel waartoe ze gemaakt zijn, dat is al wel. Maar zondert ze toch niet af. Middeleeuwsche kunst is bijna altijd zoo als die van deze hymnen: Onpersoonlijk, zelfvergetend, samenwerkend met andere kunst tot hooger doel: in kerkelijke kunst tot den

(1) Enkel? Ook het «Adoro Te».

dienst van God. — Zijn daarom de onderdeelen geen kunst?

Droom u nu eens een volledig-ééne, middeleeuwsche kerk, in al hare deelen harmonisch samenwerkend: bouw en schildertooi, en altaren en sieraden van alle slag. Zijt gij er? Kom daar nu eens binnen. Er zitten prachtige glasramen in al de vensters van die kerk. Slaan ze u de oogen uit? Neen-zij. Ze stralen, volgens 't uur van den dag of verblindend kleurlicht, of zacht-bonte beelden uit:

De zonne rijst,
't gaan balken lichts
dwers door den choor: ze malen
op wand en vloer
Gods heiligen, in
roo, blauwe en peersche stralen.

Hoe heerlijk is
de kerke nu
en weerd het huis te wezen
van Hem, die als
de bronne wordt
van liefde en licht geprezen!...

Het kan mij voor 't oogenblik niet schelen wie en wat er al op die ramen staat; zoo ze kunstig gemaakt zijn, laten ze mij, zoolang ik wille, gerust, of ze geven mij een gevoel dat wee doet in 't algeheele van die kerkschoonheid.

O ze zijn schoon, 'k wete 't wel:

« De ramen staan vol heiligen,
gemiterd en gestaafd,
gemartelaard, gemaagdekroond,
gehertoogd en gegraafd;
die 't branden van het ovenvier
geglaasd heeft in den scherf
die, glinsterend, al de talen spreekt
van 't hemelboogsch geverf. »

Straks zal ik eens rondwandelen en ze een voor een bezien, geern genoeg, omdat ik tevreden ben van hen: zij hebben mij niet gestoord door hun leelijkheid of hun geschreeuw. Ik zal ze bezien, als er de zonne niet in en zit, en mij de oogen verblindt, maar dan wordt juist die verblinding mij eene schoonheid.

Doch schaars is herontsteken in
den oosten het geweld
der zonnevonke, en valt zij op
de heilligen, zoo smelt
't samijtwerk uit den mantelworp,
de goudware uit de kroon,
en alles, even wit nu, blinkt
en bliksemt even schoon.

Verdwenen zijt gij, hertogen
en graven dan, zoo zaan;
verdwenen, maagden, martelaars
en bisschoppen: voortaan
geen palmen, staven, stolen meer,
't is alles henen, tot
één helderheid gesmolten, in
één zonnelicht, — in God.

En dat is ook wel.

Dat zonnegebliksem daargelaten; bij wolkenlucht, peist gij dat die ramen van den noordkant zouden in 't Zuiden of in in 't Ooosten mogen zitten? Als ze uit één hoofd en hand komen, van een die gewrocht heeft voor die kerke daar?

Geen gedacht ervan! Op de noorderramen valt nooit zongestraal van buiten, dus zijn ze lichter, doorschijnender dan in Zuid of Oost. Verzet ze, en 't straalt te veel zon door, die stoort; en door de andere, nu in 't noorden, komt geen licht meer genoeg.

Maar 'k heb een van die ramen gekocht en 'k zette 't in een «museum»; het verbeeldt zulke schoone dingen, zoo kunstig gedacht, gevoeld, gewerkt! Nu kan het publiek ze alleen bezien, bewonderen, ontleden... Mogelijk; misschien zit het zelfs naar den hemelkant die hem past, maar het is uit zijn kerke, uit zijnen dienst, afgedankt en in 't Invaliedenhuis. Treurig!

M. Verschaeve gebruikt zooveel beelden en gelijkenissen om zijn gedacht te doen vatten. Vergeeft me, zoo ik er een wat heb uitgebreid...

Niet nutteloos!

Want, ziet ge wel, men kan en mag dat raam op zijn eigen bezien en in kunstopzicht beoordeelen. In de kerk van Hoogstraten zitten allerprachtigste ramen: de zeven wondere stukken van het choor; een in de noorder zijkapelle; een, vooral, in den noorder kruisbeuk. Er zijn geen schooner in geheel Belgenland! Maar in dezelfde kerk zitten er ook minder goede: dat van den Zuiderkruisbeuk b.v. en voort heel

leelijke: die in 't schip van de kerk, noordwaarts. Waarom zijn ze prachtig, schoon, minder, leelijk?... Omdat ze heel en al in dien kerkbouw passen of niet passen; wel of slecht gemaakt, geteekend en gekleurd zijn. Oordeelt ze, maar altijd rekening houdend met hun plaats en bestemming eerst vooral, — met hun innerlijke kunst, daarna.

Zoo, en niet anders is het men andere stukken van de kerk: altaren, beelden, preekstoel, biechtstoelen. Zoo is het met de Hymnen van St-Thomas in het Officie van 't H. Sacrament.

Er zijn een heele hoop vragen, die hierbij oprijzen, en die Verschaeve maar in één enkel volzinnetje aanraakt, van verre en in 't algemeen.

Hymnen voor een Kerkelijk Officie zijn geen persoonlijke gedachten. «Dies irae» en «Stabat mater» waren eerst niet voor den eeredienst gemaakt, zij zijn later opgenomen door de Kerk, en men ziet het eraan. Ik zou de eerste niet zijn die «Dies irae» een prachtig stuk vindt, maar bemerkt dat het, in de mis van Requiem en de begraving uit het kader kijkt... Maar dat komt hier nu niet te passe. St-Thomas had een officie **in zijn geheel** te maken. Hij is 't niet die **dichten** moet; hij moet verdwijnen, en de H. Kerk, de officieerende priester, de geloovigen ook, laten spreken; tot hun hert en geest moet zijn zang gaan. Dan nog, die gedichten zijn hymnen = gezangen, zij mogen niet zonder hun muziek gedacht worden.

Een onzer beste toondichters, — ik zou zijn naam kunnen noemen, maar 'k en wille niet — zei me eens: «Kerkzang! Ik weet niet wat men daar schoons in vinden kan. 't Is barbaarsch muziek!» Hij zei het, ik sta voor de echtheid van zijne woorden in. Barbaarsch, zei hij! Die mensch oordeelde den middeleeuwschen zang naar moderne kunstbegrippen, en scheidde hem af van de woorden, en van de heele omlijsting der liturgie. Slotsom: een verkeerd oordeel. Zoo geschiedt hier, maar andersom.

Dan, niet voor dichters-fijnproevers, maar voor het christen volk zijn die zangen: Dat christen volk wel te verstaan, dat de kerktaal nog vatte, — en den geest der Kerkfeesten meeleven kon: de priesters en monniken eerst, die niet allen dichters zijn noch moeten zijn; dan de latijnkennende leeken, zoo-

als alle «clerken» in die tijden waren, want schoollatijn was de taal der menschen die lezen en schrijven konden, zonder daarom nog hoog geleerd te zijn. Wie geen latijn verstaat, kan natuurlijk de kerkzangen niet beoordeelen, of ze moeten hem vertaald worden (1). Hij hoort ze zingen in de Mis of in de Vespers, en hij draagt ervan mee een indruk van droefheid of blijdschap, die op 't feest pas. Met ze lang en dikwijls te hooren of te zingen, begrijpt hij half en half, en de vertalingen helpen den zin vatten, hoewel nooit geheel... De kerkzangen worden de stem van al wie ze zingt, of ze hoorende verstaat, de eenen minder, de andere meer. Zij zingen hun geloof, hunne geloofspunten, zij beschouwen, bewonderen de waarheid, en voelen den dank of de liefde die daaruit rijst in de zielen. Gelijk de muurschilderingen en brandvensters de bijbel van 't volk waren, zoo was het Officie de stem der geestelijkheid, in de taal der kerk: het officieel gebed der Kerk, en: «lex orandi, lex credendi».

Kunst — Christene Kunst — Kerkelijke Kunst, — zijn drie trappen. Omdat men dat vergeet, wil men de Kerk dwingen alle kunst, alle christene kunst als kerkelijk goed te keuren, of 't haar kwalijk nemen zoo ze hier of daar misschien echte unst, zelfs christene kunst als **kerkelijke** kunst afwijst of buitensluit. Mis! Er waren vele, vele latijnsche gedichten; Verschaeve citeert er een drijtal, en het eerst is iets prachtigs,maar de Kerk nam ze daarom niet alle tot haar als erkende uiting van haren eeredienst. Adam a Sto-Victore heeft Sequentia's gedicht met dozijnen, er is geen eene staande gebleven. Maar St-Thomas heeft in zijn «Lauda Sion» geheel Adam's verzenbouw, ja veel woorden en uitdrukkingen opgenomen. Zoo blijft dan **toch** iets van den Parijschen monnik uit St-Victor's abdij eeuwig leven. Die techniek was toen de aangewezene, de gereed-voor-de-hand-liggende. St-Thomas heeft er geen oogenblik op gedubd, ze te gebruiken; zij was gemeengoed, evenals de algemeene werkwijze, de stijl- en bouwvormen van de metselaars en steenhouwers. De menschen van toen

---

(1) En dan zoo goed mogelijk. Daarom is het maar aardig dat voor latijn-onkundige lezers een vertaling van «Landa Sion» verkozen wordt, door den schrijver zelf als «zeer slecht» gekeurd.

waren niet zoo ijverzuchtig op hun «droits d'auteur», wat iemand gevonden had, diende den andere, die het op zijn wijze aanwendde en dan weer iets nieuws kon vinden: Ieder voor allen, allen voor ieder. Wij hebben daar geen denkbeeld meer van; maar zoo was 't, en 't en was niet kwalijker als nu (1).

Naast die verzenkunst, aan Adam a Sto-Victore in «Lauda Sion», aan St-Fortunatus in «Pange lingua», aan «Verbum supernum» uit anderen kerkzang «behendig stelende» ontleend, moogt ge ook niet vergeten dat de heel scolastische taal met Schriftuurwoorden vol zat.Lees den «Magister Sententiarum», St-Albertus' uitleg van den «Pater Noster» en andere schriften; St-Thomas' «Opuscula» en «Summa». Zij kennen de heele Schriftuur van buiten en hunne leering spreekt met en door Schriftuurteksten of spreuken der Kerkvaders. Het is heel wonder, dat na te gaan in de kerkzangen.Het Responsorium «Libera», bij de lijkbaar, is een weefsel van schriftuuruitdrukkingen. «Dies irae» al niet veel min. St-Thomas' hymnen zijn iets matiger, maar hebben er nog veel van. Zie in «Sacris Solemniis»: Recedant vetera de ore vestro (I. Reg. 2. 3). — Vetera transierunt,ecce facta sunt omnia nova (II. Cor. 5.17). — Et contristati valde. (Math. 26). Panem angelorum manducavit homo (Ps. 77.25). Semitas tuas edoce me (Ps. 24.4). Et lucem inhabitat inaccessibilem (I. Tim. 6.16).

Gij kunt die teksten onmiddellijk zien zitten.

In «Verbum supernum» : Exivit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam. (Ps. 103.23). In quo nocte tradebatur (I. Cor. 11). Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo (Eph. 5.2).

In «Lauda Sion»: Lauda Jerusalem Dominum,lauda Deum tuum, Sion. (Ps. 147.1). Hymnis et canticis spiritualibus (Col. 3. 16). Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis, major est enim omni laude (Eccli. 43.33). Quis sufficit narrare opera illius (Eccli. 18.2). Dat alles in de 1e stroof al!

Ik zou alzoo kunnen voortgaan, en u toonen dat St-Thomas al zoo veel uit Gods woord als uit zich zelven

(1) Ik zeg dat hier allemaal, niet om iets te leeren aan M. Verschaeve, hij weet dat al genoeg, maar om de «Jeugd» die dit leest.

spreekt... Hij gebruikt ook andere dichters. In Summa Theol. III. qu. 91. art. 1 zegt hij:

« Quidam metrixe dixerunt:
Rex sedet in coena, turba cinctus duodena.
se tenet in manibus, se cibat ipse cibus. »

dat weerklinkt ook al in «Lauda Sion»:

Quem in sacrae mensa caenae
turbae fratum duodnae
datum non ambigitur.

en in «Pange lingua»:

Cibum turbae duodenae
Se dat suis manibus.

Maar dat werde te lang. Het is echter de moeite weerd, het op te zoeken.

Die taal,door van elders bekende woorden gesteund, werd zooveel te gemakkelijker begrepen, onthouden en als heilig geëerbiedigd. Wat wonder is, deze «reminicenzen» zijn bij St-Thomas soms zoo verrassend, dat zij als eigen vinding kunnen aandoen.

En bij zulk een kunstuitdrukking zouden wij gaan «esthetiseeren» juist zoo ik zou doen bij «Zeesymphonieën« of Cyriel Verschaeve bij «Zingende Snaren»? De fresco's van Fra Angelico in St-Marcus'klooster te Florentië zou men beoordeelen zonder te peizen op de cellekens, den refter of de kloosterpanden; erover spreken gelijk b.v. over Lybaerts schilderijen?

Een ware studie over St-Thomas als Dichter zou dus moeten beginnen met hem in zijnen tijd, de Hymnen in hunne omgeving en in 't licht der toenmalige kunstbegrippen te plaatsen.

* * *

Thans over de gedichten zelf.

Vooreerst heeft elk zijn eigen aard en hoofdgedachte, al vindt men overal 't onderwerp van 't feest: de instelling van het H. Sacrament. Maar het H. Sacrament is offerande, offerspijze, offereere, zoo Vondel's «Altaargeheimnissen» spreken. «Sacris Solemnis» spreekt klaarst van al over de instelling, in den nacht van Jesus' dood.

De Metten zijn nachtgezangen:

Noctis recolitur caena novissima...

En na 't verhaal van het laatste avondmaal, steunt de dichter erop, dat hier de eerste Mis geschiedde:

Sic sacrificum istud instituit
cujus officium committi voluit
solis presbyteris...

De Mis is de oorsprong van al 't overige, en de herhaling van wat Jesus deed:

Hoc facite in meam commemorationem.

Mis en priesterschap: «Sacrificium — solis presbyteris».

Vind dat nu dogmatische kantteekening, wij vinden het: middenpunt van dezen zang: offerande.

En dat nog heden, dagelijks, de priesters doen wat Christus deed, daardoor juist wordt het ons mogelijk het brood der Engelen te eten: ons allen, tot den minsten man van 't volk toe die naar de Mis gaat en te communie:

Pauper, servus et humilis!
O res mirabilis, manducat Dominum
Panis angelicus fit panis hominum; ...

Alles houdt samen; begrip en bewondering. «Redeneeren en betoogen» gebeurt hier niet. Alleen wordt het voorwerp vooruitgezet, opgetild, en: Aanschouwt hoe heerlijk!

Geen poësie?

«Verbum supernum». Verschaeve hecht er geen belang aan of St-Thomas' dat vers uit den Adventhymnus al of niet in 't hoofd had bij 't aanheffen van dit gedicht. Dit heeft nochtans zijn belang. De menschwording in den «Ambrosiaanschen» zang vooruitgezien, en de ware aanwezigheid van 't menschgeworden woord in de H. Eucharistie gaan in den eeredienst altijd samen. De prefatie van Kerstdag dient op H. Sacramentsdag.

En waar de adventhymne dicht:

Verbum supernum prodiens
E Patris aeterni sinu,
Qui natus orbi subvenis
Labente cursu temporis...

juist zoo ziet Thomas het Eeuwig woord uit den hemel dalen en, de tijden vervuld zijnde, de wereld ter hulp komen als... zielespijs, zoodat de tweede stroof van de Adventhymne:

> Illumina nunc pectora
> Tuoque amore concrema
> Ut cor, caduca, deserens
> caeli voluptas impleat

bewaarheid wordt, in Thomas' zin, door de H. Communie:

> Bella premunt hostilia
> da robur, fer auxilium.

Immers, Verbum Supernum is, voor alles en in ieder deel, het lof- en danklied voor de **Offerspijze**, voor de H. Communie:

> Prius in vitae ferculo
> se tradidit discipulis...
> ... Ut duplicis substantiae
> totum cibaret hominem.
> ... Convescens in edulium
> ... O salutaris hostia...
> Da robur...

Wie daar niet aan denkt, moet niet zeggen dat hier iets buiten de beschouwing valt, of dat sommige gedachten iets aanbrengen dat niet bij 't voorgaande past. Die «aardsche (?) strijd en oorlog»: «bella premunt hostilia» zijn juist de zielenood die de zielespijs vergen, haar doen verlangen, om haar danken. De gedachtenloop is één, en ontroerd, en ontroerend genoeg om erbij van poësie te spreken; hoe hoog, tot welken graad van den esthetischen zwaartemeter ? Dat laat ik aan 't geheim van ieders kunststemming over.

En gij, mijn heerlijk «Lauda Sion»! Over u zou ik een boek schrijven. 't Was maar een arme gebroken stem, die van mijnen dorpsschoolmeester, die u voorzong toen ik kind was en nog geen latijn verstond, 's avonds in 't lof der Sacramentsoctaaf. — Maar nog hoor ik hem, ontroerd opgaan:

> Sit laus plena, sit sonora...
> Dogma datur christianis...
> Sub diversis speciebus...

Sumunt boni, sumunt mali...
Ecce panis Angelorum...
Bone Pastor, panis vere!...

Later heb ik u met liefde gezongen, gelezen, als seminarist, als priester in de Mis, verklaard aan mijne lieve jongens in de les, ieder jaar met nieuwen ijver; ik heb u woord voor woord uitgepluisd, de herinneringen die ge meebrengt uit Evangelie en Psalmen opgespoord, de leering van Thomas uit zijne Summa naast ieder uwer leerstrophen geschreven, u weergevonden in Vondel's «Altaargeheimnissen»... en toch na al dat zoeken en ontleden, nog ieder jaar, als ik u zingen mag of hooren, gaat door mij die trilling van hoogen zin, van diepe bewondering, van liefde voor het H. Geheim dat gij voorhoudt en looft, en van bewondering ook voor den H. Dichter die u schreef.

En nu komt een Dichter, een Priester aan de Jeugd van Vlaanderen leeren dat gij, op enkele verzen na, een verbluffend wonder zijt van vaardigheid, spitsvondigheid en speelsch vernuft, ... maar een schrale troost.

O neen, dat geloof ik niet! Ik heb allen eerbied voor zijn hoogen geest en zijn edele kunstveerdigheden, maar hij is mis, omdat hij eigen voorkeur en stelsel aan de zaken, aan u, schoone zang, wil opdringen.

Zoo spreekt hij, na de feestelijke inleiding der aanvangsverzen te hebben bewonderd:

«Doch 't feest heeft uit: noch orgelgebruis, noch zoete zangbedwelming. Klare, heldere begripsbenadering van 't heiligste en diepste liefdegeheim. Noch 't zingen, noch 't zwijgen der liefde. Mij is 't een bijna smartelijke teleurstelling. Hier ben ik in 't hart van 't feest, liefde moet ik voelen: den Canticum Canticorum verwacht ik; niets anders kan me tevreden stellen in de Mis van 't liefdefeest bij uitnemendheid. Ik sper heel mijn ziel open naar zang en zoetheid!

In plaats daarvan zie ik een ongehoorde vaardigheid, spitsvondigheid en gevatheid van den geest, die zich speelsch beweegt te midden van de meest abstracte begrippen, haarfijne onderscheidingen, stoute veronderstellingen, en geen enkel van de vatbare zijden van 't mysterie onbeschouwd laat voorbijgaan.

Het is een verbluffend wonder, maar een schrale troost.»

Dat staat er. En wanneer nu de jonge lezers van «Onze Jeugd», zooals 't meer gebeurt, alleen het gezag van den schrijver en zijn meeslepende taal in acht nemen, dan wordt hun de «Lauda Sion»... een zaag.

Eerst een woord over het laatst aangehaalde bezwaar: Wat M. Verschaeve al in «Lauda Sion» vindt, in plaats van «zingen of zwijgen der liefde».

Spreken wij eens zonder blazerij. Ik tel 12 strophen. Eer wij, naar schrijvers woord, met «Dogma datur christianis» den feesttempel worden binnengeleid, hebben wij al 4 strophen hooren luiden. Prachtig! zegt de schrijver. En zoo ge de voorlaatste nog bedillen wilt, niemand zal toch de laatste en langste stroof: «Bone Pastor» ondichterlijk vinden!

Er blijven dus ten hoogste zeven strophen.

Daarin nu, indien wij dezen criticus moeten gelooven, geeft ons St-Thomas:

de meest abstracte begrippen;
haarfijne onderscheidingen;
stoute veronderstellingen;
en laat geen enkele zijde van 't geheim onbeschouwd voorbijgaan.

Hemel! Dit alles in 40 korte verzekens!

Zou men niet zeggen dat wij te doen hebben met de «Verhandeling over het H. Sacrament» in de «Summa»? Dààr, ja, geeft Thomas alles wat men geven kan, en niets ontsnapt hem. Maar in «Lauda Sion»! Wel, er staat niets in wat niet in mijn grooten, of zelfs kleinen Catechismus staat. Eenvoudig wat ieder christen over het mysterie behoort te weten. Geen enkele onderscheiding is er **haarfijn**, of geen enkele veronderstelling **stout.**

Neem nu eens uw potlood, en doe uwen Catechismus open. Hier is nu «Dogma datur christianis» : Dat brood in Jesus' lichaam en wijn in zijn bloed veranderen. Schrijf daarnevens uit den Catechismus : «Door de woorden van de consecratie die de priester spreekt» etc....

Wat gij niet ziet, moet gij gelooven, zegt de Dichter verder. En de Catechismus: Gelooft gij vastelijk

dat Christus tegenwoordig is in het H. Sacrament?«
— Ja, zeker.

«Sub diversis speciebus». — Onder de gedaanten schuilt de zaak : vleesch van Jesus, onze spijs, zijn bloed, onze drank. Toch blijft Hij geheel onder elke gedaante».

Waar is de haarfijnheid of de stoutheid? Dit alles staat in den catechismus: «Is onder de gedaante van brood ook het bloed van Christus? — Ja, en onder de gedaante van wijn is ook zijn lichaam». Zelfs voegt er de Catechismus nog de reden bij. Thomas niet. Hij bewijst niets, redeneert absoluut niet, zegt alleen maar, wat er te gelooven is.

«A sumente non concisus», etc. Wat spitsvondigheid is daar nu in? Leeren wij niet aan de kinderen, dat Jesus' Lichaam niet gebroken wordt, of verdeeld? Dat hij geheel is onder de gedaante, van al de hostiën die geconsacreerd zijn; «onder beide stukken en onder alle stukken al waren er ook vele?» Dat er zooveel is in één stukje als in 't geheel?

Tantum esse sub fragmento
quantum toto tegitur?...

Er staat veel meer haarklieverij in de Catechismus dan in Lauda Sion, en dat mag ook. En dat de kwaden de Communie ontvangen zooals de goeden, maar met tegenovergesteld uitwerksel, is dat ook al een «stoute veronderstelling»? Dat wisten wij toch toen wij 8-9 jaar oud waren.

Wat overblijft,is de leering,dat het H. Sacrament de vervulling is der oude voorafbeeldingen: Isaac's offer — Manna — Paaschlam.

Moet gij u daarvoor inspannen tot vermoeienis ? Zijn dat abstracte begrippen?

Neen, niet waar, heel die litanie is aangedikt. Van al wat de beoordeelaar in het «Lauda Sion» ziet, is er niets.

Er is: uiteenzetting van het Dogma der H. Eucharistie: Misoffer — verandering van brood en wijn in Jesus' lichaam en bloed. — De gedaanten blijven — onder iedere gedaante is Christus geheel. — Hij wordt niet verdeeld noch gemalen in 't eten,noch in 't breken der hostie. — Hij geeft leven aan die hem goed, dood aan die hem kwalijk nutten.

Nu is de vraag: Mocht St-Thomas dit zoo opvatten, en dichterlijk blijven, of moest het «Lauda Sion» een «Canticum canticorum» zijn? Sluit deze bewijsvoering:

Hier ben ik, in 't hart van 't feest.

Liefde moet ik voelen.

Dus: «Canticum canticorum»; niets anders mag de Dichter mij hier geven?

Met een beeldspraak als: «Wij zijn hier in 't hart van 't feest», dus moeten wij alleen hooren de taal van 't hart, maakt men schijnredenen. Wij zijn hier in de Plechtige Mis, en nog slechts in de Voormis, waar altijd gebed en leering afwisselen. Introït, Graduaal en Alleluia's jubelen al. Epistel en Evangelie leeren. Sequentia doet beide. Waarom niet?

In St-Thomas' tijd was het juist de rol der Sequentia geworden: het geheim van den dag voor te stellen en te loven. De heldere leering over het voorwerp van dit feest was, meer dan bij andere, noodig. De ketters hadden, sedert twee eeuwen,het geloof aan de H. Eucharistie verduisterd en verzwakt. Verscheiden mirakelen waren rond dien tijd gebeurd om het te bekrachtigen. De ijver tot het ontvangen der H. Communie was niet bijster groot. Heilige vrouwen als Ste Luitgaarde en Ste Juliana moesten veel lijden om meermalen in de week te mogen communiceeren. — Vergeet Berengarius niet en zijnen strijd tegen Christus' aanwezigheid in dit Sacrament, — vergeet niet dat het Nieuwe Feest groote moeite heeft gekost om ingesteld te worden en om gevierd te geraken. Wel, het was wenschelijk, dat op ingrijpende wijze, in zang en vers, de leering over het H. Sacrament verkondigd werd. De Sequentia is daarvoor het goede oogenblik, tusschen St-Paulus' brief en Jesus' leering in het Evangelie, terwijl iedereen gezeten is en met blijde aandacht luistert op den schoonen zang. Er komt hier geen stormen of zwemmen te pas, geen zwijgen ook niet: Zingt uw geloof, tot ge er warm aan 't herte bij wordt. Kerkelijke kunst!

Maar toch kunst.

Want het is er ver af, dat het Lauda Sion, in de plechtige Mis gezongen, den begrijpenden Christen koud laat! Het is wonder, maar het is zoo: die 6 strophen over het dogma zijn dichterlijk, daar, in hun

omgeving of met die omgeving in geheugen en verbeelding, niettegenstaande hun schijnbare ondichterlijkheid.

Hoe dat?

Door het gevoel van zegepraal en bewondering dat ze in ons doen opgaan. Het zijn: **de wonderen van het H. Sacrament.** Wat wij hooren noemen: abstracte begrippen, haarfijne onderscheidingen, stoute veronderstellingen, zijn de **mirakelen** van de waarheid. Zij komen opgedaagd, één voor één, uit de lezing van het Epistel: Paulus heeft er de consecratiewoorden van 't H. Avondmaal doen luiden, en gewaarschuwd tegen het slecht ontvangen van zulk een Heilige spijs. «Lauda Sion!» Looft den Heer, op dit feest van zijn Liefdesacrament!

De woorden die ge daareven hoordet, de verandering die Jesus werkte, dat doen wij, priesters, nu, in de Mis.

«Praeceptis salutaribus moniti et divina institutione formati», zullen wij dat doen tot Zijner gedachtenis.

't Is wezenlijk 't zelfde:

Quod in caena Christus gessit...
Docti sacris institutis, ...
concecramus...

En, dat gedaan, ziet eens wat wonderen er al uit voorkomen! Aldus begint dan de leering. Bemerkt hoe Thomas zelf opgaat in beminnende bewondering, en zachtjes onze herten aanlokt tot vurig geloof en liefde; overal flitsen die vonken op ; wijl hij tot u spreekt:

Quod non capis, quod non vides,
Animosa firmat fides...
... Latent res eximiae.
... Sumit unus, sumunt mille!
Sumunt boni, sumunt mali...
Vide paris sumptionis
quam sit dispar exitus...
Fracto demum Sacramento
ne vacilles, sed memento...

Dat alles zwelt, stijgt, wordt een overvloed van wondere zaken; gij zingt het en, stil in u rijst de dank, de liefde op. Zie, dat alles wat gij nu gezongen hebt, dat is nu het Hoogweerdig Sacrament.

Zoo bestaat nu die Engelenspijs, waarachtig offer, gelijk dat van Abraham's eeniggeboren zoon; waar Paaschlam, hooger Manna, waarvan de Wijsheid met oneindig meer recht hadde mogen zeggen (16.20):

«Angelorum esca nutrivisti populum tuum, et paratum panem de caelo praestitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem...»

Ecce panis Angelorum
Factus cibus viatorum
Vere panis filiorum
non mittendus canibus!

Is dat geleerdheid die de liefde doodt? Is het niet aandoenlijk hier aan ons zinnebeeld, die zwervende «viatores» van Israël, door het Manna gespijzigd, terug te denken, en aan het schoone woord van Jesus tot de Chananeesche vrouw? Niet ontroerend, Isaac, Paaschlam, hier? Die elfde stroof is een toppunt: In die beelden wordt heel de voorafgaande leering vastgeleid en concreet gemaakt... zoodat nu de ziel, na met geestdriftig verstand de leering te hebben aanschouwd, deemoedig neerbuigt en bidt:

Bone Pastor, panis vere...

Zonder het zwellen en stijgen van het geheele zou deze eindstrophe niet half zoo roerend en beminnend zijn. Oordeelt maar: Men zingt soms in 't Lof de twee laatste strophen, van aan: «Ecce panis». 't Zijn de schoonste, zegt men. Maar zij vallen buiten hunne bestemming en missen hun echt uitwerksel.

Aldus zie en hoor ik «Lauda Sion»: Een feestelijk Leerdicht, waarin de waarheid bewonderende liefde verwekt. Dat is mij genoeg, zooals het duizenden christenen sedert 1264 tot 1924 toe heeft voldaan en heeft doen sidderen van eerbied.

Is dat nu geheel opgevouwen?

M. Verschaeve zal me toelaten, eraan te twijfelen.

In zijne bespreking van «Pange lingua» mist hij alweer, en grootelijks, omdat hij zich opsluit in zijn persoonlijke beschouwingen, en die der gemeenschap niet gedenkt. Alle katholieke denkers en dichters noemen Corpus Christi het Feest der Zegepraal van het H. Sacrament: De triomphprocessie hoort er noodzakelijk bij, en de Vesperhymne Pange lingua hoort ook bij de processie, hij is de Lofzang der Overwin-

ning, zegt Mgr Van der Ploeg. Het geloof viert er zege. Waarom ? Omdat in het H. Sacrament «Jesus Christus waarlijk en wezenlijk tegenwoordig is met ziel en lichaam, godheid en menschheid,gelijk Hij nu glorieus in den Hemel is». De Koning die heerscht in den Hemel, hier wezenlijk bij ons? Ja, dezelfde, zooals hij uit Maria geboren werd, «Ave, verum Corpus, natum ex Maria Virgine». En nu hoor ik onzen priester-criticus zeggen: «In P. L. worden vreemde, of dan toch nuttelooze feiten naar voren gebracht, — als «Fructus ventris generosi» en «ex intacta Virgine».»

Kijk! In den Brevier lees ik op Corpus Christidag: «Ad Primam in Resp.brev. versic.Qui natus es de Maria Virgine, et sic dicitur per totam Octovam». In 't Missaal: «Praefatio de Nativitate per totam Octavam». Vreemde, of dan toch nuttelooze feiten naar voren gebracht??

Luister, in Joannes' Evangelie VI. 41: «De Joden dan morden over Hem,omdat Hij gezegd had: Ik ben het brood, dat uit den hemel is neergedaald. En ze zeiden: Is deze niet Jesus, de zoon van Joseph, wiens vader en Moeder wij kennen? Hoe zegt hij dan: Uit den hemel ben ik neergedaald?...» Ja, dat klonk ongelooflijk: een levend mensch, uit eene moeder geboren, die zei: Mijn lichaam is brood, mijn bloed is drank uit den hemel tot u gekomen. Wat kan de H. Kerk dan beter doen om het geloof aan dat ongelooflijke naar voren te brengen, dan uit aller mond te doen zingen:

Pange, lingua, gloriosi
Corporis mysterium
Sanguinisque pretiosi
Quem, in mundi pretium,
Fructus ventris generosi
Rex effudit gentium.
Nobis datus, nobis natus
ex intacta Virgine...
Cibum turbae duodenae
se dat, suis manibus. (1)

---

(1) Weder mag hier opgemerkt worden, dat Thomas opzettelijk met hetzelfde vers begint en in 't zelfde metrum voortgaat als St-Fortunatus, in «Pange lingua gloriosi — lauream certaminis», den zegezang van Jesus' Kruisvictorie. Ook daar toont de Dichter den pasgeboren Jesus: «Atque ventre virginali — carne amictus prodiit». — Om Hem verder op het Kruis te verheffen.

Zoo is het, ja! Het vleeschgeworden Woord maakt met één woord echt brood tot zijn vleesch, en wijn tot zijn bloed! Wat een vreugde dit te gelooven! — Schiet het zintuig hier te kort, 't geloof zal uw herte verkloeken:

Verbum Caro panem verum
Verbo carnem efficit
Fitque sanguis Christi merum,
Et, si, sensus deficit,
Al firmandum cor sincerum
Sola fides sufficit.
... Praestet fides supplementum
Sensuum defectui...

Hoe kan men dan schrijven: «tweemaal, haast op nuchtere wijze, wordt de genoegzaamheid van 't geloof om niet te vallen, aangegeven. Nuchtere wijze? Genoegzaamheid? Niet alleen! Het geloof wordt een geluk, een zegegevoel, een jubel. Dit vind **ik** niet uit; met tientallen begaafde christenen hebben dit gezeid en geschreven.

Leest b.v. het slot van Benson's: «Lord of the World». De ware triompheerders, de laatste Paus en het handvol geloovigen dat hem omringt, zingen voor het uitgestelde Hoogweerdige, den zang der Overwinning:

Pange lingua, gloriosi
corporis mysterium...
In supremae nocte caenae...

«En toen verging de wereld, en al zijne glorie verdween in den niet!» Maar zoolang de kerk op aarde leeft, denk ik dat «Pangue lingua» is en blijft : de zang der Offereere.

Hadde Cyriel Verschaeve dit alles opgemerkt, hij hadde niet geschreven: «Men zou van volledig fiasco spreken, liet niet op 't laatste een hartelijk echte toon van nederige onderwerping ons dien menschelijken hartetoon hooren...» Zeker dacht hij op: «Tantum ergo Sacramentum veneremur cernui». Ware 't dus niet van dat paar verzekens, Pange lingua ware een volledig fiasco?

Aan de zwaarte van zulke uitkomst zal de Schrijver der beoordeeling wel voelen, dat hij meegesleept werd door dichterlijke theorie; al schijnen deze twee

woorden kwalijk saam te passen, ik gebruik ze toch, omdat ze juist zeggen wat ik geloof hier het geval te wezen. Ik hoop dat men mij vergeven zal, de andere klok — de eeuwenoude triompheklokke — over St-Thomas' Officiehymnen te hebben geluid. «Et haec de Sti-Thomae hymnis et canticis sufficiant».

MARIA MAAGD.

Door Aug. Van Cauwelaert.

Maar Anna bleef dien avond dralen
en drentelde in den schaapstal rond...
Maria zou 't geheim verhalen
dat haar in eeuwigheid verbond.

Zij zat ter aarde en liet den lagen
handmolen zwijgen wijl zij sprak,
dan zei ze : ik zal geen kindje dragen...
Heel rustig was haar woord en strak.

Dan boog ze als een die schuld bezwaarde,
maar in haar hart was geen berouw :
alleen de vrees : of wat haar waarde
en wil was Jozef grieven zou.

Maar Jozef wist niet of hem woede
of weemoed brak en zat en zweeg.
Hij voelde opeens zijn hart zoo moede
en oud zijn hoofd en laf en leeg.

Was dit na maandenlange zwoegen
't loon voor zijn bruidschat ? 't Was of 't dak,
opeens gerukt uit vang en voegen,
te pletter op zijn schouders brak.

Hij had gewrocht voor dauw en dagen
en vaak bij nacht nog zongen boor
en scherpe bijtel, schaaf en zage
door ebbenhout en sycomoor.

Hij wrocht dat rug en spieren spanden,
hij wrocht zijn harde vuisten stuk.
Maar beeldde' en bouwden deze handen
niet 't eigen huis van zijn geluk ?

Sinds hij zijn kracht wist uitverkoren
herkende hij haar grenzen niet :
en nooit betrapte hij te voren
zijn mond zoo dikwerf op een lied.

Want in zijn hart was teedre weelde
ontbloeid telkens hij kindren rond
zijn werkbank aan hun droom aan 't beelden
met bout en hamer spelend vond.

En in den avond keerend poosde
hij somtijds, luistrend hoe een vrouw
met dwaze woordjes suste en koosde
een kindje dat niet slapen wou....

....De stilte groeide en zijn gepeizen
verschemerden. Want noo hervat
het hart alleen de nachtsche reize
die 't eens getwee begonnen had.

Een luide merel in de twijgen
verbrak zijn lied en vluchtte voort.
De kamer hing vol dreigend zwijgen,
maar Jozef zat en zei geen woord.

...Tot plots Maria, die gebogen
in 't duister lag, heel zacht begon
te snikken.... Jozef sloot zijne oogen
en wist dat hij niet scheiden kon.

EEN BEELD UIT BELGISCH ECONOMISCH LEVEN

door Prof. D. MISSIAEN, o. cap.

Zooals in Frankrijk wijst de Volkshuishouding in ons land op een ontwikkeling waarop onze Staathuishouding niet kan bogen. De Volkshuishouding in ons land benadert meer en meer den vooroorlogschen tijd, terwijl onze staatsfinantiën belast zijn met 'n schuld van ongeveer veertig milliarden fr. Daarom is het dat de Regeering voortdurend op bezuiniging aanstuurt en sedert 1920 alles in het werk poogt te stellen om geene lasten op de passiva van den Staat te schuiven, en vooral geene lasten te verhoogen, zonder daartegenover zekere, jaarlijksche inkomsten te stellen. Daarom heeft men, ten einde de schadevergoedingslasten te verlichten 8 milliarden dezer schuld in het gewoon budget overgenomen. De gezamentlijke schuldenlast van 40 milliarden kan op 50 jaar gedelgd worden, wanneer bij een rentevoet van 5 % 175 millioen ter beschikking worden gesteld voor de amortisatie der openbare schuld.

Iutusschen blijft het cijfer der schuld per inwoner voor België zeer zwaar. Gerekend in Belgische franken, beloopt het cijfer der openbare schuld in Engeland 14.676 fr. per inwoner, in Italië, 4.243 fr., in Frankrijk 10.968, in de Vereenigde Staten 4.095 fr., in Duitschland, de herstelschuld niet in begrepen, 71 frank; in Nederland. 3.866 fr., in Zwitserland 4.057 fr. en in België 5.251 fr. (1) Naar dit overzicht komt België op de derde plaats voor de cijfers der openbare schuld per inwoner. Zeker mogen de lasten per inwoner niet zonder meer onder elkander vergeleken worden. Zij houden inderdaad geen rekening met den betrekkelijken rijkdom van voornoemde landen, noch met de verhouding der betalingsschulden. In een jaar nochtans is de openbare schuld per inwoner met 11

(1) Chambre des Représentants. Document No 4. Session de 1923-1924, bl. 37.

% gestegen, dat is van 4740 fr. in 1922 op 5251 fr. in 1923. Dit mag natuurlijk zoo niet verder gaan,omdat de fiscale lasten ter wille der algemeene bedrijvigheid zelf moeten beperkt worden. Men verlieze daarbij niet uit het oog, dat aanzienlijke betalingen van Duitschland onvermijdelijk nog langen tijd zullen uitblijven, dat onze prioriteit reeds voor meer dan drie derden aangesproken is, en dat de 4 1/2 millard frank, die zij ons bezorgd heeft onze thesaurieverrichtingen in den loop der laatste jaren veel vergemakkelijkt heeft. Ons crediet zal dus grootendeels afhangen van het beleid onzer binnenlandsche en buitenlandsche politiek.

Hierbij komen in aanmerking de toestand der Staatsfinantiën en de ontwikkeling der belgische Volkshuishouding.

Het ontwerp der gewone begrooting over 1924 bedraagt 3.354.224.565 fr. tegen 2.992.855.470 fr. voor 1923, terwijl de begrooting der buitengewone uitgaven 434.234.986 fr. beliep voor 1923, worden de voorgestelde uitgaven voor 1924 op 501.743.080 fr. berekend. Door een amendement op de begrootingswet wordt op de gewone begrooting eene bezuiniging voorzien van 57.478.239 fr. en op de buitengewone credieten eene vermindering van 132.991.000 fr. Het cijfer der algemeene bezuiniging op de budgetten en op de verhaalbare lasten beloopt 1.012.978.539 fr. daar nu al de uitgaven voor 1924 berekend zijn op 8.332.471.485 fr. tegenover de voorziene ontvangsten geraamd op 6.687.032.833 fr.; zoo blijft er een nadeelig verschil van 1.645.439.652 fr.

De bezuiniging voorgesteld door Minister Theunis zou hier alzoo een zeker evenwicht kunnen brengen. Deze verhoopte. betere toestand spruit niet enkel voort uit de bezuinigingsmaatregelen, maar ook uit de beraamde verhooging der belastingsontvangsten. De gewone ontvangsten worden geschat op 3016 millioen fr. voor 1924. In 1923 bereikte de begrootingsraming 2.208 en in 1913, 433 millioen fr. In het herziene budget bedragen de gewone ontvangsten 3345 millioen fr., terwijl de openbare schuld voor 1924 met 150.000 fr. wordt verminderd (1). De begroo-

(1) Chambre des Représentants. Document No 157. Session de 1923-1924, bl. 939.

tingsraming der gewone ontvangsten in verhouding tot 1913 bedraagt percentsgewijze :

1913	1919	1920	1922	1923	1924
100	159	285	461	510	696

Daarbij dient opgemerkt, dat bovengemelde cijfers geen rekening houden met de lokale taksen,noch met de gevestigde opcentiemen. Onder de maatregelen die de bezuiniging moeten bewerken, wordt van officiëete zijde op eene vermindering van beambten en beheerkosten aangestuurd. Wanneer wij de beheerkosten in 1913 op 100 en de nationale munt tot de goudwaarde terugbrengen zijn de beheerkosten voor België gestegen van 1913 tot 1923 op 148 in Engeland,op 217 in Amerika op 201,in Zwitserland op 184,in Nederland op 313 (1).Naar deze opgave kunnen de belgische beheersuitgaven, alhoewel sterk gestegen,licht de vergelijking met ander landen doorstaan. Nochtans dit is geen reden om niet dieper en radicaler te besnoeien. Want vergeten wij niet, dat het getal beambten in 1914 28.566 bedragend, gestegen is op 46.083 in 1923 (2). Niettegenstaande ongeveer 5000 agenten vanaf 1921 tot op heden werden afgeschaft, is die vermindering onvoldoende.

Zonder daarom de lasten te verhoogen, maar door grootere bezuiniging der Staatsregeering op menschenmateriaal en gelduitgaven, alsook door eene betere aanpassing der bestaande belastingswetten, zou misschien voor 1924 een finantieel evenwicht voor het Staatsbudget kunnen bewerkt worden. Dit zou een machtige steun wezen voor de herstelling van het Staatskrediet.

Nochtans dit hoopvol vooruitzicht wordt in zekere mate twijfelachtig door een vermeerdering van uitgave van 362.095.431 frank, voorzien op de begrooting van 1924, alsook door het onzekere der geraamde inkomstenschatting.

In de begrooting van spoorwegen, zeewezen en telegrafen en posterijen zijn 1693 millioen fr. inkom-

(1) Chambre des Représentants. Document No 4, bl. 43, 1923-1924.

(2) Bulletin trimestriel. Ministère de l'Intérieur. No 37, Mars, 1924.

sten voorzien met eene uitgave van 1722 millioen teruggebracht op 1522 millioen. Nochtans de stijgende prijzen van kolen en andere produkten,alsook de nieuwe tarieven maken die inkomsten onzeker. Uit dit budget der buitengewone uitgaven werden 157 millioen in het gewone budget overgenomen, waarin een deficit van 495 millioen voor openbare werken,woningwezen en krijgsmateriaal voorkomt.In de voorgestelde vermindering 1.012.978.539 fr. op het budget van 1924 komen er 132 millioen op het buitengewoon budget; en daar dit geamendeerd budget oorspronkelijk voor 1924 op 431.569.817 fr. werd geraamd, zoo blijft er, afgezien van de buitengewone ontvangsten, ongeveer een deficit van 424 millioen, dat door leening moet worden gedekt en een schuldvermeerdering van ongeveer 21 millioen fr. voor intresten. Op het budget der verhaalbare uitgaven kwamen oorspronkelijk 2354 millioen fr., in het hervormde 1593 millioen, wijl op dit budget de ontvangsten op 1636 millioen berekend blijven.

Deze schatting blijft ook hier twijfelachtig, zoodat een deficit onvermijdelijk schijnt.

Zoo de geraamde vermindering van 1.012 millioen frank op al de budgetten wordt doorgevoerd, blijft dan enkel een nadeelig verschil van 412.528.898 fr. (1) Hierbij moet worden in aanmerking genomen,dat het budget der Regie en der Bevoorrading buiten deze berekeningen valt. Die beide budgetten nu vertegewoordigen op den uitgavenpost ongeveer 2120 millioen fr. en 1698 millioen op den post der inkomsten. Dit maakt dus volgens het eerste budgetontwerp een deficit van 430 millioen (2).

Wij geven toe, dat door de Regeering eene ernstige inspanning werd gedaan om het kranke staathuishouden met krachtige middelen te bewerken. Toch geeft het ons geen beeld van bloeiende gezondheid.Bezuiniging blijft het ordewoord! Doch daarbij moet de voedingskracht van het belastingsstelsel met circa 3 tot 5 % worden verhoogd, ten einde het Staatsbudget op sterker beenen te zetten.

* * *

(1) Chambre des Représentants. Document No 157, bl. 933.
(2) Chambre des Représentants. Document No 4. bl. 52.

De hoop der regeering op komende verbetering van 's lands finantieelen toestand, wordt in zekere mate gerechtvaardigd door de gunstige ontwikkeling der belgische Volkshuishouding. De belgische Premier M. Theunis heeft dan ook sterk op deze ontwikkeling gesteund op de «Journée industrielle» van 5en Februari 1924,en op den vooruitgang van het economisch leven als een der grondslagen van 's lands Herstel aangewezen.

LANDBOUW. — De toestand van den landbouw in België, de eerste en belangrijkste nijverheid eener Volkshuishouding,vertoont eene verkwikkende bedrijvigheid. Hier volgt een kort overzicht: (1)

	Bebouwde oppervlakte (in hectaren)			Totale opbrengst (in centenaars)		
	1920	1922	1923	1920	1922	1923
Tarwe	123.771	121.532	139.814	2.796.279	2.888.915	3.640.298
Spelt	17.763	11.887	16.289	326.959	172.356	356.042
Rogge	211.806	215.013	232.026	4.615.028	4.669.847	5.280.178
Wintergerst	33.013	25.612	29.932	613.357	878.711	821.401
Zomergerst	3.558	6.906	4.359	68.484	135.270	89 077
Haver	237.082	290.302	264.709	4.915.521	5.193.990	6.830.286
Vlas	50.726	16.471	18.732	693.238	151.868	480.946
Tabak	2.861	1.679	1.986	61.167	33.262	43.100
Suikerbeet	53.460	60.272	72.460	14.383.522	16.993.956	20.365.188
Aardappel	148.051	179.906	152.465	22.565.186	39.314.050	28.222.123

Er is eene vermindering der landbouwoppervlakte aan te stippen voor spelt, vlas en aardappelen. De hopbouw is stilaan met 50 % achteruitgegaan. De opbrengst van rogge en tabak in 1923 stond nog ver achter bij die van 1912. Voor de andere vruchten is er in 't algemeen eene stijging in aanbouwoppervlakte en voortbrengst. De veestapel, de roem der belgische landbouweconomie, nadert met snelle schreden den vooroorlogschen toestand. Per duizend gerekend komen wij tot de volgende cijfers: (2)

	1912	1921
Paarden	317	243
Rundvee	1830	1602
Varkens	1348	1176

(1) Répartion du Rendement des Cultures. No 17, bl. 4-8. Ministère de l'Agriculture et des Travaux publics. 1923.
(2) Répartition et Rendement des Cultures op. cit. bl. 15-17.

INDUSTRIE. — De glas-, keramiek-, cement-, suiker- en spiritusnijverheid zijn in bloeienden toestand. Zoo rekent zelfs de glasindustrie met een productiestijging van 33 %. De cementfabrieken voerden van Januari tot Juni 1923 477.000 ton uit hoofdzakelijk naar Holland en Frankrijk. De suikerindustrie produceerde 194.736 ton ruwe en witte suiker in 1913-14 en 250.832 ton in 1922-23.

Voor de nijverheden die op buitenlandsche grondstoffen zijn aangewezen,komen vooraan de metaal- en de textielnijverheid. Deze nijverheden ondergingen wel eenigermate den invloed der politieke gebeurtenissen. Het wegvallen der duitsche kolen- en cokesleveringen deed zich storend gevoelen.

Wijl in 1921 2.808.600 ton kolen werden geleverd, in 1922 2.829.000 ton, zoo kwamen er in de eerste negen maanden van 1923 slechts 1.475 .100 ton binnen; dat is maandelijks 166.000 ton,tegen 235.800 ton in 1922 en 234.100 ton in 1921. In 1921 werden maandelijks 11.500 ton cokes geleverd, in 1922 37.400 in 1923 28.433. Er was dus een tekort aan industriekolen voor cokes, door eene staking in 1923 nog verscherpt, waarbij 85 cokesovens werden gedoofd.

De belgische productie van kolen en metalen wijst nochtans op volgende ton-ontwikkeling: (1)

	Kolen		Ruw Staal (Maandelijksch gemiddeld)	Afgewerkt Staal (Maandelijksch gemiddeld)
	—		—	—
1913	22.841.590		200.338	154,922
1920	22.888.770		— —	94.311
1921	21.750.410		60.625	69.342
1922	91.208.500		124.801	117.499
1923	22.916.670	(Nov.)	211.150	190.180
1924 (Jan)	2.182.530	(Maart)	234.070	206.470

Dit overzicht beteekent in het algemeen eene groeiende voortbrengst der zwaarindustrie. Het getal der hoogovens onder vuur is gestegen van 14 in 1921 tot 45 in Maart 1924. De zinkproductie die voor den oorlog gemiddeld 17.019 ton per maand leverde heeft in Maart 1924 nog maar 14.020 ton bereikt. Deze toestand is niet schitterend, wanneer wij bedenken dat

(1) cf. Revue du Travail. No 4, bl. 666-670. 1924.

België voor den oorlog 1/5 der wereldbehoeften aan ruw zink voldeed.

In 1923 mocht de textielindustrie op gelukkige dagen bogen. — Ter oorzake van het wegvallen der duitsche vraag, hadden de boomwolspinnerijen tijdelijk met eene zekere depressie te strijden. Als voorbijgaand gunstig miiddel integendeel werkt de daling van den belgischen fr. Zoo was de linnenindustrie met ongeveer 80 % harer productiemiddelen in werking. De boomwolweverij was volledig in gang met 1.685.000 spoelen.

De papierindustrie, die in ons land sedert de XIIe eeuw bestaat, is tamelijk belangrijk. Toch was de uitvoer in ton, in 1923, nog maar 33.092 tegen 63.030 in 1911: (1)

Met een woord, niettegenstaande plotse inwerking van wisselvallige koersen vertoont de belgische nijverheid eene werkzaamheid die in vele gevallen zelfs de bloeiperiode van 1919-20 overtreft.

HANDEL. — De handel met het buitenland vertoont steeds voor België eene passieve balans, daar tegenover een waardeinvoer van 12.563.000.000 frank in 1923 enkel een waardeuitvoer staat van 8.889 millioen 776.000 fr. Zoo men deze verhouding met de vooroorlogsche toestanden vergelijkt op grondslag van den goudfrank als standaardmunt, dan komt men tot het volgende overzicht in 1000 fr. (2):

Jaar	Invoer	Uitvoer	Invoeroverschot
1913	5049.9	3715.8	1334.1
1919	3507.0	1442.0	2065.0
1920	5122.7	3296.5	1826.2
1921	3898.6	2753.8	1122.9
1922	3598.9	2366.4	1232.2
1923 (1 halfjaar)	1669.9	1103.9	566.1
1923 (1 halfjaar)	3339.8	2207.8	1132.0

Uit deze cijfers blijkt dat zelf voor den oorlog onze handelsbalans geen gunstig beeld vertoonde en de afstand tusschen uit- en invoer in 1913 en 1923 niet opvallend verschilt.

---

(1) La Revue du Travail. op. cit. bl. 655.
(2) Bulletin de documentation des chambres de commerce françaises en Belgique. No 24, bl. 65-66. 1924.

Bijzonder kenschetsend zijn de volgende posten van in- en uitvoer voor 1923 (in 1000 fr.):

	Invoer	Uitvoer
	—	—
Levensmiddelen	3.416.871	806.712
Gereedschappen en halffabrikaten	5.509.831	2.595.238
Fabrikaten	3.510.829	5.379 543

Die cijfers spreken klaar, en drukken de economische behoeften uit van ons land. De sterke achteruitgang van den belgischen handel met Duitschland is terug te brengen op de politieke gebeurtenissen die hier een blijvende beteekenis hebben. In 1913 deelde Duitschland met 15.1 % in den belgischen invoer, en met 5.50 % in den uitvoer. De transito-handel nochtans met Duitschland was voor België eene goede bron van inkomsten. Frankrijk integendeel heeft in den belgischen handel een zeer groot aandeel genomen, dat gezien den aard der ingevoerde artikelen, niet immer als een gunstigen post in onzen algemeenen handel wordt beschouwd. Zoo is de invoer uit Frankrijk in België gestegen van 1.000.297.000 fr. in 1913 en op 2.784.554.000 fr. in 1923, terwijl de uitvoer van België naar Frankrijk op dezellfde tijdstippen 792 millioen 197.000 fr. en 1.975.561.000 fr. bedroeg.

Hier volgen in de orde van hun belang de handelsverhoudingen van België met Frankrijk, Groot-Britanje, de Vereenigde Staten, Duitschland en Nederland, voor de eerste drie maanden van 1923 en 1924:

	Invoer in België (1000 fr.)		Uitvoer uit België (1000 fr.)	
	1923	1924	1923	1924
Frankrijk	598.416	1.040.357	445.500	558.912
Groot-Britange	418.907	609.748	653.500	704.488
Ver. Staten	338.645	508 504	68.195	122.191
Duitschland	185.009	404.639	98.483	889.077
Nederland	277.003	389.508	226 483	487.626

Opvallend is hier het aandeel van Frankrijk en Belgie's invoer, alsook het groot belang van Engeland, Frankrijk en Nederland op den post van België's uitvoer. In de eerste vier maanden van 1924 hebben wij uit Frankrijk reeds 1.357.605.886 fr. waren ingevoerd tegenover 829.309.290 fr. in 1923. Onder die

ingevoerde waren vertegenwoordigen de zeepen en reukwerken alleen de som van 10.295.651 fr.

Daartegenover stond voor België een gezamentlijke uitvoer naar Frankrijk voor een bedrag van 725 millioen 599.954 fr. in de vier eerste maanden van 1924 (1).

Integendeel, het sterke aandeel dat Duitschland in onzen handel weder heeft genomen bewijst dat de blijvende uitschakeling van Duitschland in de wereld-economie velen eene dwaling is gebleken, zoodat de realpolitik stilaan de bovenhand krijgt op de gevoelspolitiek, die zoozeer, ten onzen nadeele, sommige middens leidt.

Zoo deelt «Le Temps» (10-2-24) mede, dat in den Handel te Antwerpen de Duitschers reeds de tweede plaats innemen.

Nochtans het middenpunt der economische belangen blijft nog steeds de handelspolitiek met Frankrijk en den wankelenden toestand van den belgischen frank in de wisselvallige verhouding met pond, dollar en franschen frank.

De belgische handelspolitiek beleefde eene parlementaire crisis in het debat nopens het beruchte handelsverdrag met Frankrijk. De Walen, de franschgezinden,die vaak aansturen op eene tolunie met Frankrijk hebben hunne hoop moeten laten varen, voor den onafhankelijkheidszin der katholieke en socialistische Vlamingen.

Nog sterker nu zijn de gemoederen ontsteld door het onzekere van den wisselkoers en vooral door de daling, waarmede steeds onze frank blijft bedreigd. De kiem dezer krankheid ligt in de passieve handelsbalans, in het uitblijven der schadevergoedingen, in het gemis aan evenwicht van het budget, in het nationaal en finantieel defaitisme en in de internationale geldspeculatie.

* * *

Uit dit alles volgt, dat de staatsfinantiën er niet schitterend uitzien, en dat, afgezien van de onzeker-

(1) cf. Bulletin de documentation des chambres de commerce françaises en Belgique. M. 250-267. Mai 1924. — Bulletin mensuel du commerce spécial avec les pays étrangers. Mois d'avril. Ib. 190. 1924.

heid door het wisselvallige van pond en frank en onze passieve handelsbalans,de belgische Volkshuishouding voortdurend ontwikkelt en den vooroorlogschen toestand nabij komt. Daarmede zijn de zwakke punten onzer economie aangegeven en moeten krachtige maatregelen en middelen worden in het werk gesteld, om 's lands economisch leven weder gezond te maken.

Daarom moet noodzakelijk gezocht worden het belgische budget in evenwicht te brengen. Dat is hoofdzaak voor 's Lands krediet. Daarom moet bezuinigd worden niet in woorden maar in daden op alle nuttelooze staatsuitgaven, zoo wel voor menschen als voor zaken. De Premier moet onbarmhartig het snoeimes hanteeren en de parlementairen zouden hier moeten 's lands redding boven populariteit verkiezen. — Daarbij moeten de bestaande belangstingswetten volledig worden te baat genomen. Nieuwe belastingen zouden gevaarlijk zijn en de nijverheidstakken in de war sturen. Ook de papierencirculatie moet in verhouding staan met 's lands handelskrediet; zoo niet komen wij tot eene gevaarlijke inflatie. Daarenboven moeten de handelsbetrekkingen met het buitenland zoo geregeld worden, dat de ware welvaart van het land hier het richtsnoer weze, en niet persoonlijke belangen of politieke minnarij met vreemde natiën. Wij hebben alle groote landen van noode. Gevoelspolitiek is dwaasheid. Handelspolitiek moet door de rede worden geleid. En zoo wij vooruit willen en onzen uitvoer verbeteren, een der groote factoren van ons crediet, dan moeten wij recht door zee, en aannemen en regelen wat 's Lands welvaart ten goede komt.

Beneven deze middelen die meer rechtstreeks de huishouding van den staat aangaan, moet ook het volk het zijn bijdragen om 's lands nijverheid te ontwikkelen en 's lands economisch herstel te bevorderen. Ook hier is bezuiniging het ordewoord! Bezuiniging vooral op de artikelen die wij invoeren,en zelfs volledige beperking voor de waren die zuivere weelde zijn en nutteloos onze handelsbalans belasten. Daartegenover moeten wij alle vormen der nijverheid ontwikkelen, niet alleen in het moederland, maar ook, in de mate van het mogelijke, in onze kolonie. Onze buitenlandsche en onez koloniale handel moeten ont-

wikkeld worden,gesteund door eene nijverige en technisch goed onderlegde bevolking, ten einde door onzen geschoolden arbeid onze producten in het buitenland te doen begeeren en onze inlandsche voortbrengst te verhoogen.

Met het oog dus op de stijgende verbetering van onze economische toestand, die normaler wijze den frank moet verbeteren zal eenieder, benevens zijne wettelijke plichten van medewerking aan 's lands Herstel, ook zijne sociale plichten van arbeid en bezuiniging, zoowel binnen als buiten huis vervullen,ten einde den economischen toestand van België, in zijn vooroorlogschen bloei te herstellen. Zeker moeten wij rekening houden met de internationale «Konjunctur» en met de politiek der internationale roofvogels.Doch wie eerst op zich zelf betrouwt, zich vrij en vrank inspant, heeft een eersten stap gedaan op den weg der nationale verheffing.

Doch daarom moeten staatsvolk en staatsgezag zich laten leiden door hoogere idealen, die werkelijk het menschenleven beinvloeden. Wat al waarde verliezen patriotisme en christendom niet van hun zedelijke kracht, voor het onbewuste volk, zoo dit alleen ijdele woorden blijven in den mond van de hoogere standen en zoo het kruis en de nationale driekleur maar dienen om egoisme te verkleeden?

Aalst, 19-V-24.

Heeft Hugo Verriest maar weinig geschreven?

door JORIS EECKHOUT.

De legende is het onkruid van den wetenschappelijken akker. Geen is taaier: echte kattestaart.

Ook het litterair arbeidsveld wordt er door overwoekerd.

Zooeven nog, kwam Henri Bordeaux in zijn «Saint François de Sales et notre Cœur de Chair» op, tegen de meening, — die nog steeds bij de meesten als de gangbare versleten wordt, — als zou de schrijver van «l'Introduction à la Vie dévote» inderdaad niets anders zijn dan een suiker-water-zoeterig auteur voor dames, wien alle, ook litteraire durf vreemd bleef.

Sainte-Beuve, — welke meer van die ongeijkte gewichten in den handel bracht, — bestempelde dezen heilige, die feitelijk was: «un montagnard intrépide, toujours prêt à courir au secours de ses ouailles, allant de la chaumière au château et du chevet du paysan à celui de la grande dame» met den naam van: «doux cygne harmonieux» en «pieux Lamartine»!

Wij hoeven echter niet buiten de grenzen van eigen litteratuur, om meer dan een flater van denzelfden aard op te pikken.

Hoe lang bijv. — om nu maar één staaltje op te halen — heeft men onze Hadewych niet vereenzelvigd met de kettersche Blommardine?

Het volstaat dat één geschiedschrijver, die het blijkbaar met het wetenschappelijk bronnen - onderzoek niet zoo ernstig opneemt, zich een bewering kwijt maakt, opdat deze onmiddellijk als een uitspraak-ex-cathedra worde geboekt!

Wee dan den onbezonnen vitter, die het aandurft, al ware 't ook maar schuchter-weg, zulkdanige meening in 't licht van 't wetenschappelijk onderzoek, even te betwijfelen! Als een ketter wordt hij uitgekreten; op zijn zachtst heet hij een ruitenbreker.

Ook omtrent den pastor-van-te-lande doet bij velen een legende opgeld. Verriest, zegt men, heeft veel gesproken, maar weinig geschreven.

Dit is weer een van die uitspraken, die kant noch wal raken!

Verriest heeft veel meer geschreven dan men blijkt te weten.

Men sla er maar op na: «De Vlaamsche Vlagge», «Rond den Heerd», «Biekorf», «Dietsche Warande en Belfort», «Verslagen der K. Vl. Akademie», «Van-Nu-en-Straks» en «De nieuwe Tijd»; — daaruit is stof op te diepen voor minstens een paar lijvige bundels proza-opstellen.

Wie de bijdragen uit voornoemde tijdschriften leest, staat verbaasd èn over de verscheidenheid der behandelde onderwerpen èn over den scherp-fijnen kijk op leven en kunst, waarvan zij getuigen.

Lang voor Kloos, heeft Verriest in menige Vlagge-bijdrage geschermd voor meer natuurlijkheid, meer oorspronkelijkheid, meer leven in de kunst!

Wat niet wegneemt, dat velen, die voorzeker, niet meer dan een paar opstellen van Verriest lazen of maar evenveel «causerieën» van den zoetgevooisden tooveraar bijwoonden, altijd voort nog durven te bazelen, dat het bij den Ingoyghemschen pastor altijd was: koekoek-één-zang.

En op grond van zulke uitspraken, wordt dan de geschiedenis geschreven...

Wij aarzelen niet te beweren: ware het orgaan der stille Westvlaamsche werkers «in den lande», zoo in 't Noorden als in 't Zuiden, in ruimer kring verspreid geworden, geen twijfel, of rond «die vlagge» hadde zich geschaard een keurbende jongeren, die reeds voor '85, in de Nederlandsche Letterkunde zou gebracht hebben:

«een nieuwe lente en een nieuw geluid».

Hugo Verriest onderteekende zijn artikels meestendeels niet.

Iemand die vertrouwd is met zijn trant, zal ze nochthans zonder veel moeite, uit honderd andere erkennen.

Daarmee is echter niet beweerd, dat hier alle mogelijke vergissingen uitgesloten zijn. Verriest-zelf geraakte er niet altijd wijs uit, — althans dorst hij het niet aan, rondweg, voor het vaderschap van meer dan een opstel, uit te komen.

Toen ik, met het oog op mijn bloemlezing «Proza

van Vlaamsche Priesters», bij den hartelijken pastor om enkele proza-opstellen aanklopte, — (o zonnige Septemberdag, vol peerlemoeren verten!) — werden mij ter hand gesteld : de volledige jaargangen van «De Nieuwe Tijd» (1), waarin Verriest eigenhandig elk van zijn bijdragen onderteekend had. Enkele opstellen nochtans, droegen naast de beginletters: H. V., een ondervragingsteeken; onder andere, werd alleen maar een vraagteeken aangebracht.

Hierbij worden we eens te meer herinnerd aan de groote omzichtigheid, die alle apodictische uitspraken, op welk gebied ook, dient vooraf te gaan.

Wij laten hier de volledige lijst volgen der bijdragen van H. Verriest, uit de vijf jaargangen van «De Nieuwe Tijd».

EERSTE JAARGANG.

1e Nr. — 1) Goede Lezer. 2) Kunst. 3) Onze Lieve Vrouwekerk te Kortrijk.
2e Nr. — 4) Baron Surmont. 5) Gent.
3e Nr. — 6) Guido Gezelle.
4e Nr. — 7) Il parle belge!
5e Nr. — 8) Turkeien en Armenien. 9) Het Vlaamsche Volk.
6e Nr. — 10) Kunst. (Grieksche Beelden, Christene Beelden, Heden).
7e Nr. — 11) Kunst. (Vondel.)
8e Nr. — 12) Kerstdag.
9e Nr. — 13) Nieuwjaar: (Karel De Gheldere). 14) Juffr. Teichmann.
10e Nr. — 15) Spanje en Cuba.
11e Nr. — 16) Ja of neen.
12e Nr. — 17) Alfred Weustenraad.
13e Nr. — 18) Mijn weerde Vriend: (Letterkunde in de collegiën).
14e Nr. — 19) Kunst: (Een Trapken hooger — Een Trapken leeger).
15e Nr. — 20) Kamers en Senaat.
16e Ur. — 21) De oude Abdij.
17e Nr. — 22) Creta. 23) Kunst.
18e Nr. — 24) Kinderen.
20e Nr. — 25) Creta.
21e Nr. — 26) G. Antheunis.
22e Nr. — 27) Tweede brief. (Wat wordt bij U gedaan voor het herworden van het Vlaamsche Volk — Voor de Vlaamsche Taal?)

(1) «De Nieuwe Tijd». Weekschrift uitkomende elken Donderdag, aan vijf frank per jaargang. J. De Meester; Rousselare. Werd gesticht in 1896. Het eerste nr verscheen den 5n November '96.

23e Nr. — 28) Kunst. (Rijzen!)
24e Nr. — 29) Mijn goede vriend! (Over en uit Upnofanes).
25e Nr. — 30) Paschen. 31) Nieuwe Tijd.
26e Nr. — 32) Turkeien.
27e Nr. — 33) Mistrouwen. Twee scholen. 34) Yper.
28e Nr. — 37) Dichter De Bo.
30e Nr. — 38) Sonnetten.
31e Nr. — 39) Kunst. (De poëzie der maat, der klanken en der beelden).
32e Nr. — 40) J. J. Cremer.
33e Nr. — 41) Fancy-Fair.
34e Nr. — 42) Ontworden. Studie.
35e Nr. — 43) Petrus en Paulus.
36e Nr. — 44) Processie te Lande.
37e Nr. — 45) 1302.
38e Nr. — 46) Taalstudie.
40e Nr. — 47) Hoe het volk spreekt.
41e Nr. — 48) De Wet De Vriendt-Coremans. 49) Claerhout.
44e Nr. — 50) De Prijsdeeling van Ruysselede. (Brief.)
45e Nr. — 51) De Davidsfeesten te Lier. — 52) Neêrlandsch, Hollandsch, Dialekten.
46e Nr. — 53) Sint-Antonius te Ingoyghem.
50e 51e en 52e Nr. — 54) Albrecht Rodenbach.

TWEEDE JAARGANG.

1e Nr. — 1) Léon Gauthier.
2e en 3e Nr. — 2) Rijmsnoer om en om het Jaar.
4e Nr. — 3) Versteenen. Fransch kunnen en Fransch zijn.
5e Nr. — 4) Weder binnen. (I)
3e Nr. — 5) Eertijds, nu en later.
9e Nr. — 6) Kerstboom.
10e Nr. — 7) Jan-Frans Willems.
11e Nr. — 8) Timeo virum unius libri.
13e Nr. — 9) Een Dichter. (Eckart). 10) Drij Sonatinen.
14e Nr. — 11) Luisteren.
16e Nr. — 12) Weder binnen. (II) 13) Een oude Brief.
17e Nr. — 14) Gevaar. 15) Kunst. — Niet rijp.
18e Nr. — 16) Kunst. Smaak.
20e Nr. — 17) Opvoeding. Nos jeunes Demoiselles.
21e Nr. — 18) Studie. Volk.
22e Nr. — 19) Les Imbéciles.
24e Nr. — 20) Dat is reeds zoo.
25eNr. — 22) Algemeen Nederduitsch en Friesch. Dialecticon.
28e Nr. — 23) Kunst. Artist zijn.
29e Nr. — 24) Een Regenboog uit andere Kleuren. I. Grauw.
30e Nr. — 25) Kunst. Essais de critique catholique.
31e Nr. — 26) Regenboog. II. Blank-Bleek met doorschijnende licht-blauwe tinten.
32e Nr. — 27) Brief.
33e Nr. — 28) Karel Van de Putte.
34e Nr. — 29) Regenboog. III. Zwart.
35e Nr. — 30) Kunst. Die Drij.
36e Nr. — 31) 1302-1902. — 32) Twee Woorden. (Gebrek en Lombaard).

37e Nr. — 33) 1302. (Vervolg.)
38e Nr. — 34) Regenboog. IV. Dolende Schaduwboorden.
39e 42e en 43e Nr. — 35) Een Voordracht over Shakespeare.
45e Nr. — 36) Rodenbach.
46e Nr. — 37) Thielt.
48e Nr. — 38) Mijn weerde vriend. (Over Shakespeare.)
49e Nr. — 39) Dubbel Werk. Van Buiten en van Binnen.
50e Nr. — 40) Ons Fransch sprekend volk.
52e Nr. — 41) Kunst. Twee Portretten.

DERDE JAARGANG.

1e en 2e Nr. — 1) Constant Lievens.
6e Nr. — 2) Kunst. Binnen en buiten dien Kring. 3) Regenboog. V. Schemergrauw. Pier Derijcke.
9e Nr. — 4) Kerstdag. Weder binnen. III.
11e Nr. — 5) Verweer.
12e Nr. — 6) De Vlaamsche Kunst.
13e Nr. — 7) Pieter Busschaert.
15e en 16e Nr. — 8) Onze Westvlaamsche Vlamingen. — A. De Carne.
19e Nr. — 9) Pater Vyncke. 10) Een Parabel.
20e Nr. — 11) Gebonden. 12) Kloosterverzen.
21e Nr. — 12) Kloosterverzen (vervolg).
23e Nr. — 13) Mijn goede vriend.
24e Nr. — 14 Uit den Oosten. I. Tale en Dichterlijkheid. — 15) O Zonne.
25e Nr. — 16) Regenboog. VI. Bleek-groen.
26e Nr. — 17) Kunst en Kunst.
27e Nr. — 18) Uit den Oosten. II. Over onze Tale in den Oosten.
28e Nr. — 19) Emmanuel Vierin.
29e Nr. — 20) Kamiel Watteeuw. Een Studentenkop uit verleden Dagen.
31 eNr. — 21) Uit overjaarschen Zomer. Blankenberghe.
32e Nr. — 22) Regenboog. VII. Jan Braecke. Oranjevlekken boven donker blauw.
33e Nr. — 23) Quasi una Fantasia.
34e Nr. — 24) Klare Lucht. Ursenie.
35e Nr. — 25) Potterije.
36e Nr. — 26) Dat Halleke en de Groote Markt.
37e Nr. — 27) 1302. De Slag der Gulden Sporen.
39e Nr. — 28) Weder binnen. De Vespers.
43e Nr. — 29) Aan Eerw. Hr Pieter Baes, diocesanen Schoolopziener.
44e Nr. — 30) Blauwe Lucht. Een Schoon Gezin. Buitenkant alleen, in Lichtprente.
46e Nr. — 31) Eugeen van Oye.
48e Nr. — 32) Halewijn.
49e Nr. — 33) St-Pieter en St-Paulus.
50e Nr. — 34) Alfons Vanhee.

VIERDE JAARGANG.

1e Nr. — 1) Prachtige Vodden.
4e en 5e Nr. — 2) Smaak. — Voordracht aan de studenten van Met Tijd en Vlijt, te Leuven.

6e Nr. — 3) Brugge.
7e Nr. — 4) G. Gezelle.
8e Nr. — 5) Kerstdag.
9e Nr. — 6) G. Gezelle (vervolg).
12e Nr. — 7) Hendrik Persijn.
13e Nr. — 8) Onze Bibliotheek of Boekrek.
16e Nr. — 9) Smaak (vervolg).
18 Nr. — 10) G. Gezelle (De Ziener).
19e Nr. — 11) Houdt de Kinders bezig.
20e Nr. — 12) Vlaamsch blijven.
26e Nr. — 13) Dubbele schat.
27e Nr. — 14) G. Gezelle. (De Vinder.)
33e Nr. — 15) Krystallisatie.
35e Nr. — 16) Preusch zijn.
36e Nr. — 17) Die Klauw. 18) Halleke blijft.
38e Nr. — 19) Vlaamsche Koppen. Stijn Streuvels.
40e Nr. — 20) Eene andere voordracht. (Over G. Gezelle).
42e Nr. — 21) Het schoonste van Oudenaarde.
40e Nr. — 22) Lijkrede op 't Graf van Renaat Adriaens.
52e Nr. — 23) Renaat Adriaens.

VIJFDE JAARGANG.

1e Nr. — 1) Voordracht over het Lied (gesproken tusschen de twee deelen van een avondfeest, te Sint-Niklaas).
4e Nr. — 2) Dokter Karel De Gheldere.
5e Nr. — 3) Krueger.
9e Nr. — 4) Mijn Eerweerde Vriend.
11e Nr. — 5) Twee vragen.
12e Nr. — 6) Gustaf Delescluze. Artist zijn.
13e Nr. — 7) Voordracht aan de Leden van Met Tijd en Vlijt, te Leuven. — Onderwerp: Vrij.
15e Nr. — 8) Een Brief aan Stijn Streuvels.
17e Nr. — 9) De Zegepraal.
18e Nr. — 10) Die Macht is Onmacht.
19e Nr. — 11) 250 Guldens.
20e Nr. — 12) Een kostelijke Boek.
21e Nr. — 13) Jonge Dichters.
25e Nr. — 14) Middentoon. 15) Eene Printe.
26e Nr. — 16) Amaat Vyncke.
27e Nr. — 17) Vlaamsch. 18) Stijn Streuvels.
28e Nr. — 19) Emiel De Monie.
30e Nr. — 20) Aan den Eerw. Heer Priem, pastor van Waermaerde.
32e en 33e Nr. — 21) Vlaamsche Koppen. Legio.
35e Nr. — 22) Kunst. Aan Waermaerde. 23) Guido Gezelle. Een Jubellied.
36e Nr. — 24) Vlaamsche Koppen. Dokter Deplae.
37e en 38e Nr. — 25) Vlaamsche Koppen. Guido Gezelle.
40e Nr. — 26) Mijn weerde Vriend. 27) Rijkdom. Armoede. 28) Andries Dewet.
44e en 45e Nr. — 29) Vlaamsche Koppen. Dokter Lauwers.
46e Nr. — 30) Vlaamsche Koppen. G. Gezelle (vervolg).
49e Nr. — 31) Van een blijden Achternoen.
52e Nr. — 32) Mac Kinley.

In «De Nieuwe Tijd» alleen dus, bij de twee honderd opstellen!

Onder de volgende opstellen staat: H. V. ?

TWEEDE JAARGANG.

49e Nr. — Weer binnen. II.

DERDE JAARGANG.

14e Nr. — De groote gazetten op jacht.
16e Nr. — Spalding Grit.
28e Nr. — Gij hitst het volk op.

VIERDE JAARGANG.

6e Nr. — Verslag van Gezelle's Begraving.
31e Nr. — Evenredige vertegenwoordiging.
34e Nr. — Vrouwenbeweging.

Deze dragen alleen, een: ?

DERDE JAARGANG.

17e Nr. — Beelden en Stemmen uit Armenië.

VIERDE JAARGANG.

29e Nr. — Fabrieken op den Buiten.

VIJFDE JAARGANG.

6e Nr. — Eene Bladzijde uit de geschiedenis van den huishoud der Pauzen in hunne kerkelijke Staten.

* * *

Wie bekend is met de boeken van Hugo Verriest, heeft in deze lijst, hier en daar, een oude kennis ontmoet.

Veel nochtans — het grootste gedeelte van deze bijdragen — bleef onuitgegeven.

Ook uit andere tijdschriften — bizonder uit «De Vlagge» — moeten nog schatten op te diepen zijn. — Wie bezorgt hier den volledigen inventaris van zoo veel verdoken schoons?

In de Februari - zitting der K. Vlaamsche Akademie werd door Al. Walgrave, de aandacht gevestigd op de verspreide proza-opstellen van den pastor-vante-lande. Hij besloot zijne lezing — en we besluiten hier met hem — in dezer voege:

«Al is het waar, dat de levensomstandigheden en de eigen aard van zijn wezen, Verriest eerst en vooral tot «spreker», tot «pro-fes-sor» en «prophêta» hebben gevormd, — al is het waar dat zijn gedrukte voordrachten maar een verbleekte weergave blijven van zijn wonderbare welsprekendheid in klank, gebaar en daad, — al is het waar,dat hij de letterkunde

herleid heeft tot de natuur, die is: niet het geschrevene of gedrukte eerst, maar voor alles de spraak; de taal is eerst iets dat gesproken en gehoord wordt — en dat hij daarom in de geschrevene letterkunde na eenigen tijd minder begrepen en genoten zal worden, toch is hij een kunstenaar, zelfs met het geschreven woord: wij zien het, als 't ware, onder zijn penne worden, uitplooien en bloeien!

Zijn beeld van Gezelle, zoowel in «Voordrachten» als in «Twintig Vlaamsche Koppen», is daarvan een prachtig voorbeeld, en nog best van al het beeld van Amaat Vyncke ; de levenlust in den held van 't opstel krijgt uit de levenslust van den schrijver een wonder vasten vorm, die geen marmer is, maar vleesch, bloed en ziel. Zoo is het ook hier en daar in deze verspreide geschriften.

Daarom ware 't spijtig, zoo ze bleven schuilen in oude tijdschriften; een nieuwe en goede keuze daarvan zou moeten tot boek gebundeld worden, dit huldejaar nog.»

Om die bloemlezing uit Hugo Verriest's onuitgegeven werk tot stand te brengen, schijnt me Al. Walgrave als vanzelf de aangewezen man. Geen is te onzent beter op de hoogte van al wat West-Vlaanderen's letterkunde aangaat.

Gent, Maart, '24.

NOCTURNE.

Door Gerard Walschap.

Ik waak op in den nacht
voor uw klop aan mijn deur,
wreed leed van veel maanden en jaren,
g'hebt lam Blijdschap geslacht
en zijn bloed blijft een smeur
op uw kleed en uw lang hangende haren.

Zoude ik oopnen dees deur
die 'k op onrusten sloot
voor de rust van bewustlooze nachten,
om geen troostloozen treur,
doch 't verheugdere rood
van Gods dapperen daagraad te wachten.

Oh voor één nacht van hoop
keer uw angstige schrêe,
laat uw treden mijn drempelen duchten,
of de dag misschien droop
van Gods klaarten, Gods vrêe,
of Gods' vreugde verlichtte al de luchten!

Gun me rust nog één nacht
tot den uchtlijken stond;
als God laatste vlam hoop zoude blusschen
kom dan weder, u wacht
open woonst, en mijn mond
wacht uw heetste en uw bitterste kussen.

Oh bestendig getok
van verduldig wreed leed
als een snuivende dier rond de muren...
Zie, den slagboom vertrok
ik en 'k open een spleet,
want uw aandrang, wie kan hem verduren?

Maar ik plof op den knie
vóór uw aanschijn bebloed
en een snik stropt mijn keel tot versmorens,
want uw aangezicht, zie,
is God's aanschijn en 't bloed
is het bloed van Gods nagelen en dorens.

ALEKSIS KIVI

De grondlegger der Finsche Dichtkunst

door F. V. LEHTONEN.

I.

Als men Alexis Kivi, door de Finnen zelf zoo hoog gewaardeerd, moest voorstellen aan buitenlandsch publiek, niet enkel als grondlegger der Finsche dichtkunst doch ook als scheppend kunstenaar, dan was men tot voor enkele jaren verplicht den vrienden der wereldliteratuur die het Finsch niet machtig waren slechts affirmaties voor te leggen. Hen zelf laten oordeelen kon men niet. Hierin is nu verandering gekomen sedert kortelings zijn voornaamste werken in 't Zweedsch vertaald zijn en dus in 't bereik gekomen van dit literair zoo ontwikkeld volk als is het Zweedsche. Het beste blijspel van Alexis Kivi «Nummisuutarit» (de schoenmakers der heide) werd in Mei '22 te Stockholm opgevoerd en Zwedens' beste critici hebben het genoemd «een klassiek werk dat nooit verwaaien of bederven zal, een levendige humoristische schepping welke Zweden Finland met recht benijden mag» en zij hebben betuigd dat «in de literatuur van het Noorden niet veel te vinden is dat deze oergezonde, zonnige volkskomedie evenaart».

In het Duitsch zijn nu de twee voornaamste werken van Aleksis Kivi verkrijgbaar. Zijn roman «Seitsemän Veljestä» (de zeven broeders) werd voortreffelijk vertaald door Gustav Schmidt, door het Heinrich Minderverlag uitgegeven in 1921 en met vleienden lof ontvangen. Volgde, bij dezelfde uitgeverij,een jaar later,de «Schoenmakers der Heide», onlangs opgevoerd met enormen bijval door 't stadstheater van Lübeck. Er wordt gesproken over een fransche vertaling van «Seitsemän Veljestä». Deze zou klaar zijn maar nog niet verschenen. Een engelsche vertaling zou in bewerking zijn. Als, naar wij hopen, deze vertalingen kortelings het licht zien mogen wij zeggen dat de finsche dichter Aleksis Kivi zijn intrede zal gedaan hebben in de wereldliteratuur. Te oordeelen

naar de ontvangsten die hem reeds te beurt vielen, is er geen vrees meer dat het literair publiek of Europa's crritici hem den toegang zullen ontzeggen.

Veel valt er niet te vertellen over Alexis Kivi's leven.Het was er een van lijden en ontbering, het was bovendien zeer kort en het weerspiegelde zeer duidelijk de middel-negentiend'eeuwsche toestanden en verhoudingen van het volk waarvan hij een kind was.

Den 10 Oktober 1834 werd hij, jongste van vier broeders, geboren te Nurmijärvi, niet ver van de Finsch - Zweedsche taalgrens, in de provincie Nyland. Zijn vader was een arm maar alleszins eerlijk en deftig dorpskleermaker. Wat vaak gebeurt bij toekomstige grootheden zag men ook hier. De jongste voelde totaal niets voor vaders' eerlijk beroep. Hij was liever haantje-de-voorste bij 't spel der dorpskinderen. Begaafd als hij was trad hij meestendeels op als «de koning». Gaarne hield hij voor hen geweldige predikatiën en hij bootste daarbij de predikanten van het destijds gevierde Pietismus na, of borstelde de muren van het ouderlijke huizeke vol kordate tafereelen uit hel en hemel.

Er zat ten slotte voor den vader niets anders op dan den 12-jarigen bengel een schoonen herfstdag naar Helsingfors te sturen om er «ne geleerden bol» te worden. Voor de kleermakerij scheen hij evenmin geboren als voor de boerderij. Ten hoogste kon er een jager uit groeien. Had hij niet toen reeds een eerste jagersheldhaftigheid uitgehaald: hij was eens naar huis gekomen met zoowaar een voorraad vogelen! Zijn passie voor de jacht, die hem steeds is bijgebleven, dateert van toen. Nu had de Finsche knaap met een ouden zeerob te doen om van hem de grondbeginselen van het Zweedsch te leeren: zoo was destijds, en dit reeds sedert honderden jaren, de kultureele toestand verwrongen en misdadig dat de Finnen die toch in overheerschend getal Finland bewoonden, in hun eigen vaderland geen enkele hoogere school bezaten waar Finsch onderwijstaal was. — Eerst na zwaren strijd en met haast onmogelijke private offers kwamen wijzigingen tot stand. De kleermakerszoon uit Nurmijärvi werd dus eerst leerling eener lagere, later van een hoogere zweedsche school. Hij bleef daar alles saam 5 jaar en leed er vaak honger

daar men van huis uit geen voldoende hulp kon zenden.

In den herfst van 1852 moest hij schoolloopen onderbreken: de middelen schoten thuis te kort. Na veel moeilijkheden en veel ontberingen haalde hij ten slotte zijn diploma van bekwaamheid en werd in herfst '57 student. 't Jaar daarna werd de eerste nog niet volledige hoogere school met Finsch als onderwijstaal opgericht te Jyväskylä.

De 23 jarige student volgde gedurende enkele semesters de lessen van Lönnrot, den heruitgever van «Kalevals» en «Kantelatar» en van den estheticus en redenaar Fredrik Gygnaeus aan de universiteit. Hij was echter bestendig in geldgebrek en van zijn studie kwam niet veel terecht. Hij was verplicht meestentijds op den buiten le verblijven, eerst in Numijärvi, later (1863-1871) in het zweedsche kerkspel Sjundiä, bij een oude, goedhartige zweedsche dame, Charlotte Lönnqvist. Voortdurend in geldverlegenheid, zenuwziek en eenzaam, schiep Kivi nochtans in den loop dier jaren al zijn voornaamste werken. Tot leningin van zijn nooden ontving hij driemaal een kleinen prijs van den staat en van de finsche Mij voor letterkunde.

Soms ging de ongelukkige dichter in het glas zijn troost zoeken. Inusschen is hij echter niet door dien bedrieglijken vriend ten onder gebracht maar door physische en psychische overspannenheid waarvan zwaarmoedigheid het gevolg werd.

Op 1 Juni '71 werd de dichter van het ziekenhuis te Helsingfors overgebracht naar het krankzinnigengesticht der stad. — In datzelfde gesticht had de zweedschschrijvende dichter, Jozef Julius Wecksell, de schrijver van «Daniel Hjort» le meerder jaren verbleven. In den herfst van '72 werd Kivi als ongeneesbaar naar zijn broeder Albert, die in Tusby kleermaker was, gezonden en de gemeente Nurmajärvi nam op zich voor zijn onderhoud en verzorging jaarlijks 5 ton te betalen. Lang moest zij die vrijgevigheid niet beoefenen. Den laatsten dag van dat jaar reeds eindigde de dichter zijn levensloop die maar 38, deels zeer smartelijke, jaren had geduurd. Stervend sprak hij nog ; zijn laatste woorden waren : «Ik leef!» — Den 4en Januari 1873 werd hij begraven op het kerk-

hof te Tusby. Eenige vrienden uit Helsingfors, leiders en vertegenwoordigers der Finsche zaak namen aan den nederigen lijkstoet deel. In '77 werd zijn graf met een eenvoudigen gedenksteen versierd en tegenwoordig wordt door het gansch land een inzameling gedaan om in Helsingfors een monument op te richten ter herinnering aan den genialen zoon van Nurmijärvi.

II.

Het was, toen de jonge Aleksis school werd gezonden, de vurige wensch zijner moeder dat hij geestelijke zou worden. Toen hij echter eens, van universiteit terug, onverwacht zeide: «Ik ben niet van plan geestelijke te worden maar dichter, als Runeberg...» toen schrok zijn vrome moeder erg. Bijna zeker heeft Kivi, terwijl hij dit koen besluit te kennen gaf, met de woorden «een dichter gelijk Runeberg» bedoeld «een dichter in de Zweedsche taal». Wij weten namelijk dat Kivi zijn eerste gedichten schreef in het Zweedsch, ook het eerste ontwerp van zijn blijspel «Nummisuutarit», dat hij werkelijk een aantal gedichten in het Zweedsch geschreven heeft o. a. een zeer scherpe dierenfabel. Dat is licht begrijpelijk. Aleksis Kivi genoot een zweedsche vorming op school; de erkende vorst der poëten van Finland was de zweedsch schrijvende Runeberg, de schepper van «Elgskyttarna», «Hanna», «Kung Fjalar», «Fänrik Stals Sägner», «Kungarna pa Salamis». Deze was in Europa lang voor Kivi bekend; zijn klaar, klassiek, naar eenvoudig grootsche lijnen strevend kunstideaal beheerschte ontegensprekelijk den smaak des tijds en het groot publiek.

De jong-opgroeiende Finsche kultuur was nog in haar eerste ontwikkelingsstadium en slechts de idealistsche geestdrift van enkelen vormde en bevorderde haar. Na lang strijden eerst ontstonden scholen. Al wekten ook bij hun verschijnen de groote verzamelingen van Finsche volkspoëzie, de epische «Kalevala» en de lyrische «Kantelatar» in 1835 en 1840 groote geestdrift en nationalen trots, en bewezen ze dat de Finnen reeds voor duizenden jaren een eigen, krachtige kultuur hadden, de Finsche dichtskunst was

nog maar aan haar kindsheid. — In 1850 richtte de zweedsch - russische bureaukratie een dwazen, nu onbegrijpelijk schijnenden doodsteek naar het hart der Finsche literatuur. Bij keizerlijke verordening werden andere uitgaven dan religieuze en commercieele in 't Finsch verboden. Daarbij was het literair Finsch lezend publiek uitermate beperkt zoodat een schrijver die uitsluitend van zijn pen moest leven en slechts Finsch wilde schrijven waarachtig geen aanlokkelijke toekomst voor zich had.

Als nu Aleksis Kivi door zijn Finsch bloed, zijn liefde voor zijn Finsch volk en zijn nationale geestdrift ertoe kwam niet meer Zweedsch te schrijven, maar moderne lyriek, dramatiek en romans te scheppen in de taal zijner vaderen mocht hij van in 't begin al pijnlijk ondervinden wat het zeggen wil op te treden voor een verdrukt en misprezen ras dat nog vecht voor zijn allereerste rechten en hoe zwaar het valt in te gaan tegen den heerschenden kunstsmaak.

Hoe romantisch ook, Kivi was in vergelijking met b.v. Runeberg en de idealistische na-romantiek die hij beinvloed heeft, in hoofdzaak realist. Hij was een kind uit nederige hut, hij was een zoon van ongeletterd volk; uit gebrek en ellende had hij zich opgewerkt. Hij heeft dan ook het volk zooals het is beschreven, niet erop neergezien van heel hoog, niet het veridealiseerd uit de verte, maar het gezien, diep in zijn hart, in het zware dagbedrijf, in de drift van zijn ongestuim spel, maar altijd strevend naar hooger. Levend midden het volk zag hij een massa karaktertrekken en eigenaardigheden in hun volle waarheid, onverbloemd, ja brutaal, wijl hij ze zag van zoo dicht bij. Doch toen, en zelfs nu nog, ontbrak het algemeen inzicht en begrijpen dat Aleksis Kivi onder de bolster van dat onverholen brutale, dezelfde diepe levensopvatting, dezelfde dorst naar vorming en wetenschap, dezelfde deugd en mannelijkheid zag als Runeberg die daardoor, zoon van de zweedsche kust, de monumentale verheerlijker werd van het Finsche volk. Beide dichters, Runeberg zoowel als Kivi, hadden het Finsche volk van Finland lief. «Elgskyttarna» en «Seisemän Veljestä» zijn van die liefde de vruchten. Tusschen deze echter is 't onderscheid ook zoo groot als tusschen Runeberg en Kivi inzake af-

stamming, sociale en literaire betrekking, aard en kunstidealen.

III.

Ofschoon literair niet volvormd en finantieel zoo voortdurend in druk en kommer,streefde Aleksis Kivi toch bewust naar altijd hooger letterkundig ideaal. Systematisch zocht hij zijn phantasie uit te breiden door lektuur in Zweedsche vertaling van de groote werken der wereldliteratuur. Benevens «Kalevala» en de bijbel studeerde hij ook ernstig Homeros, Dante, Shakespeare, Cervantes' «Don Quichote» en de tooneelwerken van Holber. Al die meesterstukken beinvloedden sterk zijn scheppingen. Dit echter begrijpe men niet alsof zij hem zouden verlokt hebben tot rechtstreeksche navolging maar wel dat zij in hem verwekten beelden en gedachten, hem zijn scheppingen deden doorleven, ze verdiepten. Staande op echt-Finschen grond zal de zoon van het dorpskleermakertje op lucht van de grootste geesten der menschheid, zijn vlerken uitslaan en stijgen naar duizelige hoogten op zijn wereldomvattende vlucht. Het is inderdaad een eigenaardige vaststelling dat door Kivi's werk vaak vaart als een wind uit de wereldliteratuur en deze immer geurt zuiver Finsch.

Het eerste merkwaardig werk van Kivi is een kostelijke idyllische vertelling «Koto ja Kahleet» (letterlijk: «Heim en boeien») die hij, naar alles aanwijst, schreef op de schoolbanken en wel reeds in '51 of '52. In zijn volgende schepping «Kullervo», een stuk in '5 bedrijven, voltooid in '59 maar pas in '64 gansch omgewerkt verschenen nam Kivi stoutmoedig de duisterste, meest tragische stof uit het Finsch nationaal epos «Kalevala». Dit eerstelingsdrama kenmerkt reeds klaar de personlijkheid van den toekomstigen meester. Het trilt vol sterke, voor Kivi karakteristieke gevoelens, wendingen, eigen bevindingen, waarmee de dichter bedoelde den duister-opdagenden legendeheld nader te brengen tot den modernen mensch als een wezen dat menschelijk voelt en lijdt. Daardoor komt het dat ook niet zoo heel voelbaar is als men wel zou denken de sprong uit de voorhistoriek der sagen in de atmosfeer der alledaagsche menschen van

nu. van «Kullervo» in «Numissuutarit», het natuurtrouw, humoristisch spel dat Kivi in '64 opmaakte.

«Nummisuutarit» is het eerste blijspel dat kunstwaarde bezit in Finsch geschreven. Het kan niettemin als karakterspel zijn plaats innemen onder de beste in dat genre van heel de wereldliteratuur; zoo diep is het in de geheimste schuilhoekjes van 't menschelijk hart gedrongen, zoo sparkelt het van levenslustige humor, zoo vief en uit een geuf gegoten zijn de typen. De duitsch-amerikaansche literatuurkenner J. J. Meyer die Finsch zeer goed machtig is en een groot, verdienstelijk werk geschreven heeft over de Finsche literatuur, «Vom Land der tausend Seen», zegt over «Numissuutarit» het volgende : «De éénakter «Kilhaus» (De verloving) kan beschouwd worden als een splinter, afgesprongen waar de dichter in zijn groot blijspel beeldde de trouwfeesten te lande met hun vreugden en zorgen. «Kilhaus» verscheen twee jaar na «Nummisuutarit» en verhandelt dezelfde stof. Naar de handeling en boetseering der karakters is 't ondanks zijn beknoptheid een geniaal werk.

Mede onder het volk speelt de eenakter «Yö ja päivä» (nacht en dag) afgemaakt in '67, een idylle vol sterk natuurgevoel,als uiterlijk gebeuren fel beinvloed door «Kong René's Datter» door H. Hertz. Het epos van het Finsche volk schiep Kivi echter eerst in zijn grooten roman «Seisemän Veljestä» die lang rijpte, lang herwerkt werd en ten slotte in '70 klaar was.

Wat vaak in de geschiedenis der literatuur gebeurde ondervond Kivi. Zoo zeker van zijn vak als hij was en zoo taktvol waar hij 't volksleven schilderde, waar hij zich beijverde om hoogere maatschappelijke standen uit te beelden, een wereld die hem vreemd was, slaagde hij lang niet zoo goed. Zijn «groote» treurspelen, 't drama-in-verzen «Karkurit» (de vluchtelingen) (1867) en het drama-in-proza «Cauzio» met zijn italiaansch motief (1867; het verscheen eerst in 1916) kunnen deswegen met zijn ander, uit het volk gegrepen werk, niet vergeleken worden. Toch bevat «Karkurit» (een finsch «Romeo en Juliette») verscheidene ongemeen roerende tooneelen, zoowel als «Canzio», hoewel «Canzio» zwakker is van karakteristiek en over 't geheel gekunsteld. Het in Duitschland spelend blijspel-in-vier-bedrijven «Olviretki

Schleusingenissä» (de bierreis in Schlensingen) de weergave van een slemppartij van duitsche soldaten, door Kivi geschreven (1866) naar aanleiding van ergens een nota in een tijdschrift, is een echte klucht.

Daarentegen bereikt de in proza geschreven eenakter «Lea» de hoogste toppen der poësie (1869). — Het speelt in Palestina ten tijde van Christus. Kivi betrad hier terrein dat hem reeds uit zijn kinderjaren bekend was. Wonder intens is dan ook de oostersche stemming die lezer of toeschouwer toewaait uit dit meesterlijk - los geschreven, hoog poëtisch stuk, dat zoo zuiver van lijn is. Het is wel kort maar het behoort vast tot den schat van de allerbeste religieuse dramas der wereldliteratuur. En voor de Finsche kultuurgeschiedenis heeft het deze beteekenis dat het werd opgevoerd bij de allereerste vertooning die het Finsch - nationaal theater gegeven heeft den 10en April 1869. Bemerkenswaard, voor deze opvoering is dat de zweedsche actrice Hedvig Charlotte Rosa die geen woord Finsch kende, de titelrol van buiten leerde en speelde met overgroot succes.

Nog willen wij vermelden den éénakter «Leo ja Liina», 'n liefdedrama (1867) en een historische éénakter «Margarita», spelend in den tijd der overgave van Sveaborgs (de dichter schreef dit December 1869 toen hij bijna niet meer kon) en de dramatische fragmenten «Selman juonet» (Selmas' grillen) en «Alma» (verzen). Denk nu even dat al die tooneelspelen en die groote roman in tien jaar tijd geschreven werden midden veel gebrek,ziekte en weemoed; dan zal men akkoord gaan om te getuigen dat in deze dichterziel een kracht roerde die van 't een werk naar 't andere joeg en niet kon versagen.

En nu spraken wij nog niet over zijn gedichten waarvan hij zelf 'n kleine verzameling uitgaf (1866) onder titel «Kanervala». Later werden er nog vele gevonden in zijn nagelaten papieren. De gedichten van Alexis Kivi, alles saam een 50, zijn in het Finsch nog heden niet geëvenaard voor wat betreft intense stemming, poëtische klaarheid en gedrongenheid van beelden, muzikale hoedanigheden en persoonlijkheid. Hun diep-ethische visie en wereldbeschouwing treffen. Niet, zooals men zou denken, gaan ze zwaar van weemoed en van kommer zooals trouwens zijn leven

zelf geweest is. Trotsch, mannelijk zingen zij van den kamp der menschen tegen het harde lot. Er is strikt genomen maar een gedicht zwaarmoedig. Al de andere tintelen van het ideaal dat hij zelf synthetiseerde in deze verzen:

Meester van zijn lot
wil hij zijn
vér overblikkend
des levens eiland...

Zij zijn levensgelukkig. Zij beschrijven den triomfanten strijd van den man tegen den storm, den groei van geluk in zijn hart als hij tegen den gillenden noorderwind op, den steilen berg bestijgt om zijn geliefde te bereiken of van haar te droomen. Zij prijzen het blijde werk van den boer, weven een epischen aureool rond den boer die het woud neerbrandt; in zwaar rollend vers bezingen zij de rumoeren des strijds, bewonderen den kamp van jager met roofdier. Zij volgen vaak den ongunstigen gang van in 't woud verdoold meisje of lijden mee met het lied van den eenvoudigsten ossendrijver. Of zij staren in de oogen van een schuchter landelijk meisje, zien haar zwevenden dans of haar hemelvaart over de wolken; of zij vertoeven naast haar: het is lentezondag; ver echoën de zondagklokken die droomen doen van het land waar geluk is... Zij zien de gestorvenen die de poort des hemels bereiken, de boeken des levens die worden opengeslagen en Dante's vizioenen van de vreugde der gezaligden in 's hemels beloofde land. Dan vliegen zij op tot mystieke phantasieën. Zij worden ontroerd en vinden aldoor mooier en levensechter beelden voor een moeder die, in helder licht gezeten, haar onschuldig kind draagt op den schoot.

IV.

Op deze bewogen gedichten en de vermelde tooneelstukken wint het echter de roman «Seitsemän Veljestä» die het hoofdwerk blijft van Aleksis Kivi. Als dichter vindt men hem hierin rijkst genuanceerd en krachtigst.Nergens leeft hij zich dieper in 't menschengemoed in; de dramatiek van uitbeelding en de breedlijnige epiek van constructie heeft hij nergens

elders overtroffen. Het leven der Zeven broeders, aanvankelijk woest maar langzamerhand tot rust gebracht is, in dit kleurig rijk kunstwerk, een beeld van het Finsche volk in zijn nationaal ontwaken en van zijn materieele en geestelijke beschaving in die overgangsperiode.

De zeven broeders, vrijheid gewoon, vluchten eerst in de bosschen om de stroomingen en den vooruitgang van den nieuwen tijd uit den weg te gaan, maar stilaan leeren zij, wat ze vluchten, beter kennen en waardeeren en zij eindigen met zich aan 't hoofd te stellen van de beweging voor ontwikkeling, want aan edele harten en scherpen geest ontbreekt het hun niet. In de bosschen en op de velden van Tavastland wordt hun strijd gestreden die zoo wereldgemeen als nationaal is van beteekenis.

Onpartijdige en bevoegde literatoren hebben alle de grootsche voorstelling van dien strijd geprezen, als een werk dat zijn plaats moet vinden in de wereldliteratuur. J. J. Meier verzekert dat ««Seitsemän Veljestä een der beste romans der wereldliteratuur is» en de bekende finsche geleerde Prof. W. Söderhjelm die als kenner der europeesche literatuur vast niet kan vergeleken worden, noemt het werk «een beteekenisvol en in de noordersche literatuur eenig roman».

Om de frischheid in het meesterschap der karaktersweergave werd «Seitsemän Veljestä» in het bizonder geprezen. De zeven broeders zijn inderdaad zoo klaar, individueel en eigenaardig uitgebeeld dat Söderhjelm zegt: «In de psychologische karakteristiek bereikt hij een diepte en een raakheid die in gelijk welke literatuur een zeldzaamheid heet». — De oudste broeder vooral, door zijn dolle verbeelding beheerscht, is volgens Meyer «waarlijk een prachtig exemplaar van menschenuitbeelding» en geestdriftig vervolgt Meyer: «een gansch boek kon men schrijven over het meesterlijk geteekend karakter van dezen geweldigen grootdoenerigen woudbeer.»

Hoe langer men «Seitsemän Veljestä» studeert des te duidelijker ziet men hoe geniaal en tevens zorgvuldig Kivi tot het minste onderdeeltje van zijn werk heeft gekoesterd en volvormd. Het is den lijvigen roman aan te zien dat zijn schrijver hem niet om niets

tot driemaal toe herschreef. Kivi was dan ook zelf overtuigd van de waarde van dit werk; en anders was hij nochtans zeer bescheiden waar van zijn eigen werk spraak was. In een brief van 19 Mei '69 schrijft hij aan zijn goeden vriend Dr Bergborn, de stichter van het Finsche theater: Mijne broeders geef ik nooit op ook al zou u ze als totaal onbeduidend veroordeelen. Geen enkele bladzij haal ik eruit zelfs al moet ik ze ook mettertijd zelf uitgeven.»

Kivi heeft goed gedaan met zijn broeders niet op te geven. Want de toekomst, die de dichter bijna niet heeft mogen zien, heeft ze ook niet opgegeven. Zij heeft in dezen roman een der hoeksteenen van Finland's Finsche literatuur erkend en een onuitputtelijke schatkamer waarin dichters kleur, fantasie, ontroering vinden, navorschers altijd nieuwe stof tot bewondering en het groote publiek slagwoorden en oertypen. De eene oplage is gevolgd op de andere. — — Een prachtuitgave werd door Finlands grootsten schilder Axen Gallen - Kallela meesterlijk geillustreerd.

En nu gaat de roman de wereld rond om europeeschen roem te verwerven voor den ongelukkigen Finschen dichter.

(Vert.: G. W.)

GELUK.

door **FRANS DELBEKE.**

IV.

Als ik nu 's morgens de oogen open doe
De jonge zon spint licht om het hoofd van mijn
[vrouw
Of de regen striemt op de ruit — oh, de dag wordt
[grauw —
Geen vloek meer tusschen de tanden
En geen steigren van 't hart
Om de rampzaligheid van weer een dag — weer
[een dag —
Een kruis als eerste groet voor mijn lieven Heer
« *Jezus ik heb U lief*
Heb me lief ».
En dan hoor, hoe het klokje tingelinglingt,
Vreugde die dan plots in me zingt :
« *Gij wacht op me, Jezus, ik kom* ».
Ik ga... ik ga waar de disch staat gezet
(Oh ik kan niet meer leven zoo ik Hem niet eten
[mag
Iedren dag.)
En thuis gekomen : mijn vrouw die me zoent, mijn
kind dat lacht,
En mijn werk dat wacht.
Ik duikel onder in de vreugde van een nieuwen dag.

Geen uren meer van mateloos vervelen
(Stromplende kreuplen naar den eindlijken avond
En de nacht alleen brengt ontferming)
— Ik laat me drijven — 'k weet niet waarheen —
Maar het kan me niets schelen — heeft het leven
wel een doel ? —
Oh grauwe synthese van mijn trieste jeugd...
Geen uren meer van machtelooze opstandigheid
En vloeken :
Oorlog — soldaat, in 't gareel —

Obussen draaien —
(Ik : voor actieven dienst niet goed bevonden)
In mijn snorrende jachtende hoofd
Dag aan dag die martlende strijd
« Gij vermoordt uwe broeders » — « Uit gehoor-
[zaamheid ».
Foltrende tweespalt : geweten of plicht ? —
En dan, Heer, uren van wanhoop
Waarom hebt Gij mij verlaten ?
En zie ik u niet meer — zie ik niets meer
Is er niets meer
Niets meer
Het leven een Hel.

Maar in mij iedren dag nu de blijheid van mijn
[Eerste Communiefeest
En de helderheid van een rimpelooze beek.

Want nu weet ik wel dat het leven ernstig is,
In mij schrijnt nog geheugenis
Van zooveel kommer en verdriet,
Maar nu rust ik veilig in Uw hand.
Ik weet : « Tout ce qui arrive est adorable »
— Oh Léon Bloy die me dat leerde —
Het leven is schoon
En de wereld een bazuingeschal van vreugde.

Zie, mijn vrouw heeft mij « morgen » gekust,
Mijn kindje speelt en lacht,
Ik ga waar het werk op me wacht.

HET LEVEN VAN HERMAN COENE

door Ernest Claes.

(Vervolg.)

Al die gezichten van de gestorven van Berckelaers kijken van uit het breede vierkant van hun lijsten in de zwijgende kamer, strak aandachtig, en schijnen te peizen, te peizen. In hun harde onbeweeglijkheid hebben ze allen iets van strenge rechters die wachten op een antwoord... En de oude man wendt den blik af van den muur.

Maar één is er wier blik niet is als een verwijt, die vreemd is aan de anderen, en toch zoo veel dichter bij hem. Het is het portret van de mooie witte vrouw met den verren glimlach, daar tusschen de twee ramen langs de tuinzijde, en die schijnt te luisteren naar iets wonder schoon dat zij van heel verre hoort. In de schaduw van het lichtscherm kan hij hare trekken niet zien, maar zelfs met gesloten oogen ziet hij die. Op haar blijft zijn blik staren terwijl hij zijn hoofd tegen de zetelleuning laat rusten. En nu is er in zijn oogen een stil geluk dat het beeld te gemoet straalt. Het wordt hem warmer om zijn koude hart, en hij verlangt nu niets anders dan daar zoo rustig te kunnen blijven, met de oogen gericht op het beeld van zijn vrouw, altijd...

De nachtegaal orgelt zijn jubelend liedje beneden in de struiken, altijd op dezelfde plaats. Ieder klank uit zijn helder keeltje is als een gouden parel die neertinkt op een fijn kristal. Is het droefheid of vreugde dat er trilt in zijn klare nachtlied, of zingt hij een zang van verlangen dat niemand weet? — Door het raam wuiven de geuren van de bloesemende fruitboomen.

Iederen avond, van af den dag dat zij is heengegaan, heeft hij hier op deze plaats gezeten en lang gestaard naar haar beeld. Hij heeft er uren lang zitten weenen, als een kind, die eerste vreeselijke maanden, en hij vond er telkens verlichting en troost. Lang is dat geleden, en tranen heeft hij niet meer. En menigen keer heeft hij hier teruggeblikt over zijn leven

en al de vroegere dingen bepeinsd voor haar beeld... Hij weet het wel, met een lach op de lippen is hij door den lente en den zomer van zijn leven heengesprongen. Het zal wel waar zijn, wat iedereen denkt, ook notaris Dutry, dat zijn leven waardeloos is geweest, lichtzinnig — is door zijn schuld de Wazing niet ten onder gegaan? — maar in het diepste van zijn ziel gelooft hij het niet. Want iets is er geweest dat al de dagen van dien lente en dien zomer heeft gevuld met een oneindigen zonneglans, iets dat buiten hem zelf niemand begrijpen kon, en dat was geweest de liefde voor zijn aanbeden vrouw. Want zijn hart was niet geweest het hart van een notaris die akten maakt, niet het hart van een heereboer met landen en weiden. Neen, zijn leven is niet ijdel, niet waardeloos geweest. Zoo denken alleen maar zij die niet weten kunnen. En hij had gemeend er dezen namiddag bij het weggaan, iets van te zeggen aan dien goeden notaris Dutry, voor Luc, in geval dat hij onverwachts sterven zou, maar hij had het op het oogenblik zelf niet gekund.

En Alex van Berckelaer weet dat die liefde nog altijd even sterk in dat oude hart van hem klopt, als toen zij naast hem door den tuin van de Wazing wandelde.

En zijn oogen zien over de vlakke ruimten der dagen heen naar zijn jeugd.

Dat jaar, te Nice... Zij was de schoonste van al de vrouwen aan de blauwe Rivierra. Zij werd nagekeken met bewonderende blikken door iedereen. Zij leek eene koningin...

Dien winter, te Parijs... Toen droeg zij dien witten bontmantel dien hij haar geschonken had, en waarmede zij zoo overgelukkig was geweest...

En toen zij de Italiaansche meren bezochten en zij ziek viel in het hotel te Florence, — hoe had hij toen gesidderd voor haar leven. Te Rome had hij dit portret van haar laten schilderen door een der grootste kunstenaars van Italië... Zij had het schoone leven genoten als een bloem in vollen zomerdag.

En Alex van Berckelaer weet dat hij nooit of nooit berouw heeft gehad over iets dat hij voor haar gedaan heeft. Neen, zijn leven is niet waardeloos, niet ijdel

geweest, in het diepste van zijn hart weet hij dat beter dan al die anderen.

Is het vreugde in het lied van den kleinen nachtegaal omdat daar ergens dieper in den tuin een andere nachtegaal heeft geantwoord op zijn zang? — Hoor hem juichen nu van blijde verlangenis, en hoe lokkend worden nu de klanken van zijn zilver stemmetje. Luisteren nu de toegeloken bloemen tusschen het gras en op de struiken?... Daar staan vele sterren aan den hemel, en tusschen de bladeren van de hoogste kruinen en van den blauwe-regentak voor het raám, pinkelen ze mede met de zwatelende blaartjes. De blaartjes die reuzelen als zijden sluiers in den nacht... Boven de donkere kruinen rijst een stille maan, als een gouden bootje dat rechtop aan den hemel is gehangen.

En in de kamer hiernaast is zij gestorven, haar hoofd rustte op zijn arm, en haar laatste woord is een opperste getuigenis geweest van hare liefde.

Zoo heeft hij hier van haar gedroomd en gepeinsd, uren en uren, en nooit berouw gevoeld. Voor haar beeld heeft hij leeren bidden, aan haar eigen zilveren rozenkransje, dat daar altijd in zijn vestzakje steekt. En hij heeft bij haar de berusting gevonden.

Luc... Wat zei natoris Dutry ook weer? Die maakt zijn weg wel, van Berckelaer... Toen hij klein was, leefde zij nog...

Alex van Berckelaer steekt opeens de hand uit, trekt de lade open van het bureau naast hem, en haalt uit het achterste vakje een klein wit kinderschoentje. En daar is nu plotselings iets onwezenlijks in de schemerige kamer. Even strak staan de doode gezichten in hun vierkante lijsten tegen den muur, maar het licht van de lamp is anders, maar de verre glimlach van de witte vrouw vult de kamer. Op het gelaat van den eenzamen man komt een glans, alsof hij nu opeens niet meer eenzaam is. Als hij dan weer naar het beeld kijkt van de vrouw, is zijn blik niet meer weemoedig als daar straks.

En dan staat hij langzaam recht, en hij gaat met stillen stap door de kamer tot voor 't beeld van zijn overleden vrouw. De oogen blikken rustig op hem neder, onzeggelijk goed, alsof de kunstenaar het geweten heeft... Het mooie gezichtje is zacht in de

schaduw, om den kleinen mond streelt die innige, teere glimlach, en de licht geopende mond schijnt te ademen.

En Alex van Berckelaer staart lang in de oogen van de geliefde doode, en hij fluistert opeens heel zacht haar naam: «Alice».

De schaduw van zijn lichaam schokt langs de muren hoekig weg en weer, angstig, en valt plots stil als hij weer in den zetel zit. De doode gezichten in de vierkante lijsten zijn strak. De oude eenzame man ligt met het hoofd tegen de zetelleuning en staart ver naar den muur.

Zijn het stille stemmen daarbuiten die de zachte melodie neuren van den lichten Meinacht? Is het de harmonie van de eeuwige sterren? Zijn het de klaterende golfjes van het water in de beek, ginder in den donker, of wat frazelen nu de wabberende blaartjes die ruischen als zijden sluiers? En die vrede zingen, en rust, voor het moede hart.

Binnen in de oude piano beeft opeens een diepe klank, als iets dat pijn doet, en dat uitsterft als een lange en zachte traan over de wanden der donkere kamer. In de meubelen tikt de houtworm.

Hooger rijst de gouden maansikkel boven het bosch en om beurt zingen de verborgen nachtegalen onder in den tuin. De nacht is overgoten van het melkklare manelicht, en die eenderlijke zang van de nachtegalen is als een hoogheilig gebed. De sterren pinkelen vroom aan den wazigblauwen hemel, en het is Wega, de ster die vlamt als een gouden hart, voor het raam naar het Oosten, en Andromeda is de ster die schittert tusschen de wibbelende blaartjes van den blauwe-regentak, en door het open raam straalt de koninklijke Orion.

... ...

Als Zelia in den morgen in de kamer trad vond zij den ouden heer van Berckelaer in dezelfde houding. In de eene hand hield hij het zilveren rozenkransje, en naast hem op den vloer lag het kleine kinderschoentje. En door zijn half geloken oogen scheen de doode met matten blik te staren naar het beeld van de mooie witte vrouw tegen den muur met den verren glimlach om den licht geopenden mond.

Toen sloot Zelia het venster.

V.

... ...
... en in het land van de Hille zijn het de dagen van de geurende hagedoren en van de paarse seringen die bloeien. En langs de kanten en bermen schitteren de gele bremstruiken als gouden zomervlammen.

De dagen dat de roode meidoorn op hoogen stam van de bietjes verlaten staat en de bevende trossen van den gouden-regen hun gele kelkjes kwistig zaaien over de versche aarde.

Dat in den avond en in den nacht de rozige petalen van de statige kastanjelaars neerzijgen,geruischloos, en stippelen blank en rood op de paden. Hoog in de lucht trillen de room-witte franjes van de slanke acacias, en de geur van de eerste vlierbloemen bedwelmt den vredigen avond. De blauwe irissen tieren de volle schoonheid uit van hun korte dagen, en wiegen langzaam heen en weer op hun ranken waterstengel. Nu pralen als trotsche koningsbloemen de donzige rododendrons in vele koleuren.

De bloemen zijn een heel teer lied uit verre Oosterlanden.

Nu zijn het de dagen dat de traagzame eikenboom ten langen laatste zijn volle groen laat schieten, en de espenblaartjes ruttelen van jonge lustigheid aan rechtstaande twijgjes. Al de andere boomen luisteren naar de klepperstemmetjes. Het sap in den berkenstam spant in de bleeke pellige schors die barst en ruivig is, als groene kralen blinken de lijsterbessen, en de zaagblaadjes van den olm houden zich stram aan 't rilde rijs. Al de boomen staan in vol gewaad te wachten op wat de zon en de zomer nu verder met hen doen zullen.

Nu zijn het de dagen dat in de tuinen de witte narcissen en de ronde sneeuwrozen zijn uitgebloeid, en de gulden knoppen van al de rozen openplooien om hun hartje te reiken naar den kus van de zon. De clematis kruipt er door het hagegroen en de roode pioenen zwellen dik van overdane pracht, laag op hun buigenden stengel. Vergaan zijn de tulpen en treuren doen de laatste giroffeltjes,als anjelieren en penseeën met lachende kindergezichtjes groeten langs de paden. Daar hangen lichtende glansen in al de lisschen

die opspeersen recht uit den grond, versch groen blinkt het palmblaadje, en de aucuba draagt goudgele stippeltjes. De neersche aarde wrocht en zwoegt en overal is de lucht zwaar van vreemde geuren.

Nu zijn het de dagen dat het jonge gras opgeschoten in de meerschen staat, en langs de grachten en loopen de elzenstruiken en de weidewilgen bloeien. De donkerpurpere kelktrossen van den baardigen smeerwortel druipen van honing, en daar is een dikke brommende hommel in een van de nectarputjes gekropen zoodat alleen het zwart rossig achterlijfje te zien is. De beemden en weiden liggen vlak open onder de blauwe lucht, met breede golven van witte madelieven en gele boterblommen. De weegbree steekt haar mager grijs kopje tusschen de grassprietels op, de orchus en 't handekenskruid kijken blauw en mauve van uit de diepte. Het ingetogen vergeet-mij-nietje en het zeegzame viooltje zijn als kleine juweelen daar langs de voren. Bleeke margrieten dodeinen hun gouden kopje open naar de zon. Zuring, berenklauw en valeriaan, duizendblad en engelenkruid wiegewagen hoog opgetild in het lentewindje.

Nu zijn het de dagen dat aan de vlummige korenaren de grijze bloesem beeft, dat de zwellende halmen gaan overhangen en een blauwige wasem zweeft over en tusschen de rilde stengels. Daarbinnen pinkelen bedeesd de vele korenbloemen blauw en rood, en de kollebloemen vlekken scharlaken hard, alleen op haar eigen, als adellijke dames. — Zie, van de eene bloem op de andere schokkelvleugelen de witte en gele vlinders.

De dagen dat de leeuwerk met trillende vlerken schuins de lucht op vaart, al kwieterend en fel doend. Zingen, zingen, zingen maar alsof er geen eind aan komen kon, meer dan hij kan. De klanken droppelen uit zijn keeltje als klinke-tinkende beiers, en het lijkt wel of hij zonder al dat getierelier niet zou kunnen vasthouden in de lucht. De meezen schieten door de hagen in naarstig bedrijf, rap en schuw, de merel zit te broeien en daarnaast zingt de merelaar zijn hart uit van al te groote liefde, de zwaluw bouwt nog met vlijt haar altijd nieuwe huisjes, de spreeuw voedt haar jongen reeds in het hol van een hoogen beuk, de specht klopt hard tegen het olmenhout, de

roeter krijscht leelijk ergens ver af in het bosch, en hanneke ekster tjakkert preutsch boven een hoogen kruin. Van diep uit het woud roept heimzinnig de zachte koekoek. En hoor me die musschen nu overal kwetteren en kijven, en daar zijn er al die hun eerste jongen uitleiden. Op haar mosnest in de gaffel van den perelaar zit de zoete vink peiselijk te wachten over haar pareleitjes, en de schrijver en de wietek, de kwakstaart en de groenvink, ze wippen al van her naar der door hagen en heesters, over het veld en over de weiden, vol onvermoeide zorgzaamheid vanwege het jonge vogelvolkje dat uit de nesten moet komen. Hoort ge den gelen weewaal zingen bijna zoo goed als de merel! En al de bietjes en vliegjes, de hommels en dazen, de kevers en torren, gonzen bij licht en bij donker. Ontelbaar zijn die kleine beestjes van af de rosse paardenhorzel tot het zedige lieve-vrouw-beestje, de koperen-smid en de zwarte tekker.

Over alles jubelt in den avond de nachtegaal het hooglied van uit de donkere verborgenheid der lage struiken, en hij vergeet het uur, tot er een vege streep in 't Oosten kondschap doet dat de zon haar grooten ommegang weer beginnen gaat.

De aarde zwoegt en huivert van loome zwangerschap, en al de oude wonderen gebeuren weer. In de lichte nachten hijgt de grond, de bleeke sterren kijken van aan het eindpunt der dingen als verschuwde wachters, en geruischloos vallen de kleine kelkblaadjes van kastanjelaar en sneeuwroos, van gouden regen en acacia.

Mei is nu heengegaan en heeft den weg bereid van den vorstelijken zomer.

Toen werd in den nacht Herman Coene geboren, de zoon van Peter Coene, den heereboer.

De nachtegalen zongen, de krekeltjes sjierpten en de donkere kevers gonsden in den lindeboom.

TWEEDE HOOFDSTUK.

I.

Maantje Coene is geboren.

Maantje Coene is nu vijf dagen oud, hij is een mensch van vijf dagen. — In de ruime voutekamer, naast het groote bed met de gebloemde gordijnen, ligt hij in zijn wieg. De kamer is niet hoog, twee ramen geven uit op den tuin achter het huis, en het licht schemert er zacht langs de wanden.

Weet Maantje Coene nu iets van de dagen, van de kamer, van het licht? Dringt er iets door tot wat hij is, van de dingen die de menschen weten? Of is hij enkel een wezentje dat ademt, nog geen mensch? Of is hij nog daar waar ongeboren zielen wachtende zijn?...

Diep onder de dekentjes van de wieg, met liefdehanden toegestopt, ligt Maantje Coene, zijn hoofdje met de teere vlashaartjes piept even van onder den witten rand uit. Over de wieg is een kanten gordijntje gehangen, om den dag te weren van zijn slaap. In de kamer is het stil, heel stil...

Kindje slaapt en de rozen bloeien...

Wonder!... Hij heeft reeds een naam, wordt bij de menschen geteld, is iemand van het huis...

Stil nu, oude Mien daar in de keuken, en ga met leizeren tred door gang en kamer.Stil nu, Doka en Liene, met de kuipen en vaten in 't stallinghuis. Lauwerijns, laat de merrie niet hinniken, en laat het veulen niet stampen nu Maantje Coene in dit huis en in dit leven treedt!...

Max, de groote waakhond, is achter de schuur gebracht, en de speelsch kefferige Miers, die door huis en hof vrij rondholde, is aan een band gelegd naast het wagenhok. Vreeselijk ongelukkig ligt Miers daar te kijken, met zijn buik op den grond, den kop op de voorpooten, en hij vindt het zelfs de moeite niet te blaffen. Komt er iemand langs, dan meent Miers dat het uur der verlossing geslagen is, dan jankt hij zacht en blikt hoopvol smeekend, en hij vergeet zelfs te keffen naar den haan, die zich met zijn hennen waagt tot dicht in zijn nabijheid. Zachter is alles geworden toen 't wonder gebeurde van Maantje Coene's komst.

En de rozen bloeiden.

Toen was om het oude hoevehuis iets als de wijding van een heiligdom. Strak en ernstig waren de lijnen der daken in vluchtig grijze ochtendnevels. — Strak en ernstig hielden de boomen hun jonge blaren. In de oude kamer, waar op dit uur de schemering vaal over de wanden gleed, stak van uit de lijst het harde gezicht van Balthazar Coene, met de oogen scherp op de zwarte vierkante tafel. En Geert Coene scheen van den anderen muur naar den oude te loeren met de starre vraag in zijn blikken: «Wel?...» De klok telde binnen in haar hart de minuten van 't oude en 't nieuwe leven, als mummelde ze stil in haar eigen lang gekende woorden.

Dien Morgen...

Gehuld in zijïge sluiers bloeide de dag uit de geloken bloemen; boven de vaste lijn der wolkenbank in 't Oosten rees de zon, als een gulden schijf... als een roode roos,... als een schaal van rood goud die stond geplaatst op den einderrand der roerlooze wolken,... als een glorierijke kelk door onzichtbare handen langzaam geheven voor het vrome aangezicht der aarde... In de tuinhaag sloeg de vink, en op een tak van den bloesemenden pereboom zong de zwarte merelaar zijn parelklare orgeltonen al klimmend van laag naar hoog en vallend als heldere droppelen; tot driemaal toe zong de zwarte merelaar: ééns voor den nacht die heenging, ééns voor de zon die weerkwam, en ééns omdat Maantje Coene was geboren. En het was een oogenblik het eenige geluid van den jongen dag, en daar waarde een lichte huivering...

Weet Maantje Coene nu iets van de dagen, van de kamer, van het licht? Rijst er geen beeld in zijn klein hoofdje? Is er niets anders dan die lichte adem, als een bloemetje dat ademt? En als de oogjes open zijn, dan schijnen ze toch te staren naar iets, iets ver af, alsof hij blikt naar het land van waar hij gekomen is, en er over napeist; of iets heel vlak bij, dat niet het witte laken is, niet het kleine handje, maar iets uit zich zelf dat hij bekijkt, alsof hij verwonderd is daar te zijn en nog niet weet wat hij er van denken moet. O die ernstige oogjes waarmee hij 't andere leven nog nablikt!...

Het is of hij zweeft op ruimtelooze blanke wazigheden, als de stof geworden vormen van droomen... Hij kent zich zelf nog niet en voelt zich zelf nog niet. Zie nu, het mondje vertrekt, de oogjes nijpen toe, de handjes bewegen, en daar komen korte snikgeluidjes. Maantje Coene leeft, hij voelt wel pijn, dus het Leven, een onbewuste pijn is het nog, die als van zelf het mondje doet vertrekken en de geluidjes uit zijn keel stoot. En dan is er weer niets meer, hij weet niet den zachten druk van een arm, de warme aanraking aan zijn gulzige lipjes, — het komt alles van zelf.

En de rozen bloeien.

De kamer is als een groot schip dat stil ligt te midden van de wijde wateren van den oceaan.

Het breede bed met de bloemige gordijnen staat tegen den versten wand. De wieg met de bruine kap staat er vlak naast. Daar zijn kasten, eene groote en eene kleine, daar zijn andere dingen, daar zijn drie kleine lijsten aan den muur. Door de witte gordijnen zeeft het licht naarbinnen, en daarachter ziet men de takken van den blauwe-regen, en verder de kruinen van de notenboomen. De kamer is als een afgesloten deel van de wereld.

Maantje Coene ligt in zijn wiegje diep onder de warme dekens, en slaapt. Buiten zingen de vogeltjes heel gedempt hun zomerlied.

En over de vlakke wand tusschen de twee ramen worden onzichtbare lijnen getrokken, die zijn de wegen des levens. Daar zijn de wegen waarvan de Deugd zegt dat ze zijn breed of eng waarheen ze leiden; daar zijn de wegen waarvan de Liefde zegt dat ze zijn van smart of vreugde; daar zijn de wegen waarvan het Geluk zegt dat er bloemen staan geplant, of distels en doornen. Een oneindig getal van levenslijnen die alle toch, toch, uitloopen op hetzelfde punt. Daarom is het zoo stil in die kamer, die is als een groot aarzelend schip op den eenzamen oceaan.

Kindje slaapt!...

Hoe vreemd ver van hier is nu toch die groote zomer!

De dagen en weken komen en vergaan. Iedere dag is als een zomer op zich zelf. Een oneindige reeks van zonnige dagen die allen aan elkander gelijken. Door

de groote hoeve gaat de geweldige polsslag van 't zware zomerleven, knechten en meiden gaan en keeren over de beemden en de akkers rondom, hun stemmen klinken luid en vroolijk door huis en stallingen en schuren.De bellen van de paarden rinkelen,in de stallen loeien de kalfjes die te jong zijn om op de weide te worden gedreven. Daar is leven en geluid overal. De zon glanst heet en rood over de schuins hellende daken, over het hof waar de bonte hennen liggen geflokt in het stoffige mul of pikkeren in kaf en strooisel. Miers ligt lui uitgestrekt onder de notenboomen voor Sanders woning, die tegen de schuren is aangebouwd; hij snapt nu en dan met bloote tanden naar een onrustige vlieg die het op zijn flapooren gemunt heeft, en loert met een vijandigen blik naar de musschen die door de haag kwieteren. Boven het Donkelbroek is de lucht één eindelooze ruimte, vol roode flitsen, en het effen vlak der beemden schijnt nu en dan even te rillen onder den hevigen zonnebrand. — Het kerktorentje steekt in de verte scherp uit boven de hooge olmen rond het dorp, spits naar de blauwe lucht gepriemd, en de heuvelen ommetom de wijde Hillevallei schijnen op en neer te gaan voor den blik in de deiningen van 't vloeibaar zonnelicht. In de gemeenteweiden achter de Hillebeek staan de koeien, in den vroegen morgen en in den laten namiddag, en houden den loomen kop in 't lauwe gras gebogen. De hooioppers bulten met plaatsen op de vlakte, de menschen staan hier en ginds het pas gemaaide gras te keeren, en alsaan rijden hoog geladen hooikarren dorpwaarts. De helle rinkel der koperen paardenbellen klinkt ver over de weiden.

Uit de Donkelbeemden komt over de hoeve altijd aan een frissche koelte. De fruitboomen, de bloemen en planten staan er in feller groen, en de lucht is er niet zoo zwaar. Maar met de heete zomeravonden komt de warmte, die de beemden in den dag hebben opgezogen uit de gloeiende zon, opstijgen naar de heuveling waarop de hoeve ligt, en dan moemen de koeien van de zwoele warmte, en de paarden stampen onrustig, en de menschen hebben zware droomen.

Het zomert over heel het land, en elken avond daalt de zon in een roode kolk ver achter de Donkelbos-

schen, iederen morgen staat de klare dag weer open tusschen de blauwe einders. En ieder mensch draagt in zich de blijheid van een schoonen zomer, alsof die nog nooit zoo gekomen was.

Maantje Coene ligt in zijn witte wiegje en slaapt. Over hem gaan de weken en maanden,eenderlijk. En daar zijn sommige dingen die hij reeds begrijpt. Hij heeft een vaag begrip van het kleine handje daar vlak voor zijn oogen, met de spelende vingertjes, dat het iets is van hem, dat het altijd dicht bijblijft en hij het brengen kan tot aan zijn mondje. Dat kleine mondje is het voornaamste, het wonderlijkste bestanddeel van Maantje Coene's persoon, het is de onbewuste maar zekere aanwijzer van al zijn noodbehoeften, het toetsinstrument van al zijn verlangens en bevindingen. Want alles wordt tot dit mondje gebracht,'t is de eerste weg dien de handjes kennen,van zelf, van dat mondje is hij absoluut zeker. — Zie, Maantje Coene wordt wakker. Daar is iets dat hem opeens doet wakker zijn, niet een gerucht van buiten, iets binnen in hem. En de hoekjes van dat kleine mondje trekken opeens naar beneden, het wordt bijna vierkant, en Maantje huilt. Ofwel voelt Maantje zich tevreden, gelukkig om iets dat hij in zijn klein hoofdje alleen weet of verzonnen heeft, en het mondje wordt tot een tootje vooruitgestoken, zoo klein dat ge 't met uw vingertop kunt toesluiten, en het maakt kleine blaasjes. Ofwel is Maantje verwonderd over den zin der dingen, en het open mondje moet dan die verwondering te kennen geven, en hij zegt luidop: «èh-èh!» Een vaag begrip heeft Maantje Coene verder van de witte lakens die als een berg zijn waardoor zijn gezichteinder is afgesloten, van de lichtschemering daar verder waar het raam is, altijd ver af, en waar hij erg over peinzen moet. Maantje Coene redeneert er echter nog niet over, hij stelt enkel vast en tracht te denken. Als hij iets voelt dat hem hindert dan huilt hij in zijn wiegje, met stootende vuistjes en hikkende keelsnikjes, zoo van zelf zonder inspanning gaat dat. Hij weet onbewust dat hij maar moet blijven huilen, dat er altijd een bevredigend gevoel komt op het eind: de zachte arm die hem uit de

wieg neemt. Als hij opgeheven wordt is het huilen al gedaan, als verstond hij de teere woordjes die hem toegefluisterd worden. — O het kleine verwende kapoentje!

Soms is er door de stille kamer een gedreun, dat de planken van den vloer er van zuchten. Maantje Coene voelt het als een doffe schok die tot hem doordringt van heel ver, en, eigenaardig, telkens doet dit hem huilen. Weet Maantje Coene dan niet dat het de stap is van Peter Coene zijn vader? Is het hem, in zijn klein nevelig begrip, of er iets vijandigs is in dien stap? O! de vele dingen die Maantje Coene weet, en waar geen woorden voor zijn schoon en teer om het aan de menschen te zeggen!

Soms wordt Maantje Coene wakker als de twee vlekken licht daar niet voor hem zijn en hij de kleine handendingetjes niet zoo bij zich heeft, als alles zwart is en stil. Dan ligt hij met wijd open kinderoogjes te staren in den donker, en ziet voorzeker wonderbaarlijke wezens. Hij hoort daar ergens ver weg, en toch heel dicht bij, iemand zacht spreken, altijd hetzelfde, zoodat Maantje Coene het kan verstaan : tik... tak... tik... tak... altijd door en heel gedempt, en hij luistert aandachtig, en het komt hem zoo leuk voor, want hij lacht in den donker, heel stilletjes op zijn eigen lacht hij met het onzichtbaar wezen dat altijd aan tegen hem zegt : tik... tak... tik... tak... — En Maantje Coene zegt tegen het vreemde ding: «èh!» Wat zou de sombere klok in de oude kamer, die al de Coene's heeft gekend, dwars door den muur niet al vertellen aan den laatste van de Coene's, aan Maantje Coene, in de diepe eenzaamheid van den nacht!

Maantje Coene laat dat alles over zich komen zonder meer. Zijn stil nakende «zijn» vindt nog niet den zin der dingen. Ze zijn gewoon en moeten gebeuren zooals zij gebeuren.

Het zomert, en langzaam komen en keeren de dagen.

II.

Nu zal ik u zeggen wie Duvelke is.

Duvelke, dat is Sepke, de eenige maar alles belovende zoon van Sander, den hoofdknecht op de Don-

kelhoeve. Sander's vader en grootvader hebben daar ook hun leven lang gewoond en gewerkt. Hij is op de hoeve geboren en grootgebracht, hij behoort om zoo te zeggen tot het gezin van Peter Coene, is eigenlijk geen knecht, hij is Sander van de hoeve, zonder meer.

En over dien eenigen spruit van Sander, over Sepke,verneemt ge op de hoeve weinig goeds. Hij is de kleine kwelduivel van heel het hof. Over Sepke's gedragingen en daden komt er bijna elken dag iemand klagen bij Fiele, Sepkes moeder. En Fiele weet dan over het algemeen niet anders te antwoorden dan, met haar twee handen in de lucht te klagen: «Waarom moet ik toch gestraft zijn met zoo'n kind!» — Precies of niet alle moeders met bengels van Sepke's aard en jaren op dezelfde wijze gezegend zijn. Als Sander thuiskomt, en moeder met veel zuchten tegenover den verantwoordelijken vader haar hart ontlast van Sepke's laatste schelmenstreken, dan dreigt Sander wel eens met vreeselijke dingen. Met opsluiten, of vastbinden, of meegeven aan de gedarmen!... Sepke blikt dan bedrukt en berouwvol naar den grond, weet echter wel dat hij van avond toch weer op vaders knie zal zitten, heeft het al te dikwijls gehoord, toont echter door geen enkel teeken dat hij dergelijke bijgedachten koestert. Sepke is een uitgeslapen schelm... En onder vader's dreigende vermaningen denkt hij slechts aan één ding: of vader's hand zal in aanraking komen met zijn broek, wat dan ook wel eens gebeurt. Als 't heel erg is geweest zegt Sander: «Die bengel komt nog aan de galg!» Toen Sepke dit den eersten keer hoorde heeft hij vader erg geschrokken aangekeken. Hij voelde al dadelijk iets om zijn hals dat hem wurgde, hij tastte eens aan zijn keel en slikte van de aandoening. Maar toen vader die vreeselijke voorzegging nog een paar keeren had uitgesproken, werd Sepke er gerust in dat het zoo maar een manier van zeggen was van vader, en kreeg die galg in zijn geest een plaats naast de gendarmen, het opsluiten en het vastbinden. En wanneer Miers, de keffer, soms op een kat aanvloog, of de kippen deed uiteenstuiven,dan dreigde Sepke op zijn beurt: «Miers, ge komt nog aan de galg!» zonder dat dit echter op Miers meer indruk maakte dan op Sepke.

De galg is in Sepke's verbeelding toch heel wat

meer dan de andere dingen. Uit de vertellingen van vader, en van Lauwerijns den paardenknecht, die 's avonds bij vader komt zitten praten, weet hij dat éen rooverskapitein, een echte, gewoonlijk aan een galg opgehangen wordt, nadat hij eerst velerlei avonturen heeft mogen beleven. En vader's profetie over het vermoedelijk einde van zijn zoon, heeft voor gevolg dat in dezes geest gevaarlijke neigingen ontwaken. Sepke sluipt door den tuin, achter de stallingen, in de schuren, met een houten dolk in zijn hand, en plant dit vreeselijk wapen soms onverhoeds in een bussel stroo of in de schors van een boom. Hij ligt op den loer achter een struik of een haag, springt dan plots te voorschijn met verdraaide oogen en een vervaarlijk gegrol, zoodat de oude Mien, of Doka, zich haast dood schrikken en het vluchtende Sepke allerlei lievigheden achterna roepen. Miers, die hem bij die ondernemingen zoo goed als hij met zijn hondenverstand kan, tracht bij te staan, begrijpt er dikwijls niets meer van, neemt het ook veel te ernstig op, en moet voortdurend op zijn hoede zijn voor Sepke's sprongen en bedreigingen. Miers vraagt niet beter dan op den vijand met bloote tanden en woedend grollen aan te vliegen, daar hij echter heel en al beroofd is van inbeeldingsvermogen en geen begrip van humor heeft, raakt hij de kluts kwijt omdat hij geen vijanden ontdekt, of omdat hij Sepke vluchten ziet voor Doka, en kan hij enkel vaststellen dat er met Sepke rare dingen aan de hand zijn. Het is Miers daarbij aan te zien dat hij eerlijke pogingen doet om te begrijpen, en alles in 't werk stelt om zijn flapooren omhoog te steken en om aldus zijn verbazing en zijn belangstelling te kennen te geven. Hij brengt het echter niet verder dat tot een komisch optrekken van de huid boven zijn oogen, wat hem het uitzicht geeft van iemand die vruchteloos probeert te lachen. Eens heeft Sepke zijn gezicht met een kruiskool zwart gemaakt, om als een echte struikroover rond het hof op avontuur te gaan. Vader en moeder waren op het veld... Van die akelige zwarte snuit kreeg Miers het zoo erg op zijn hondenzenuwen, dat hij zijn tanden in Sepke's broek zette, en een groote scheur het eenige gevolg was van die strooptocht. Miers meende natuurlijk dat het iemand anders was. Dien avond, toen moeder met

erg pikkende zeep het laatste zwart van Sepke's gezicht had gewasschen en de rooversneigingen voor enkele dagen uit zijn kop had gewreven, sprak vader op een veel dreigender toon van die galg.

— Wel Duvelke, vraagt Lauwerijns, terwijl hij zijn handen wascht aan de pomp naast den paardenstal, wel Duvelke, wat gaat ge nu worden later?

Lauwerijns richt die vraag elke week een paar keeren tot Sepke, die zijn petekind is, en in Sepke's geest is peteroome daardoor iemand die met zijn toekomst heel wat te stellen heeft.

— Rooverskapitein, peteroome, antwoordt hij dadelijk zonder een oogenblik te moeten nadenken, met 'n blik op peteroome wat of hij daar wel van denkt, en tevens met een blik terzijde of moeder het misschien niet hooren kan. Sepke is er bijna zeker van dat hij moeders toestemming daarvoor niet verkrijgen zal.

— En als ze mij later aan de galg hangen dan zit ik daar niets mee in, voegt hij er heldhaftig en uitdagend bij.

Terwijl Lauwerijns zijn handen afveegt kijkt hij een oogenblik zwijgend naar Sepke, alsof hij nadenkt over dit kapiteinschap, en er niet veel op te zeggen weet. Als Sepke, die op den grond zit en kersenpitten in 'n holletje laat rollen, dan naar hem opblikt als om te vragen hoe hij het vindt, knikt Lauwerijns bedachtzaam met zijn grooten kop en zegt:

— Rooverskapitein, — da's 't eenige waar ge voor deugt, Duvelke.

Dat schijnt Sep maar half te voldoen; er zijn immers nog zoo vele andere dingen die hij wil en kan worden, naar gelang de dagen het meebrengen, en ietwat nijdig zegt hij:

— Misschien word ik ook nog wel paardensoldaat, peteroome!

— Ha! ha! doet Lauwerijns daarop, zonder dat Sepke kan uitmaken of die ha! ha! eene goed- of afkeuring is van de ruiterij.

— Of misschien pastoor!

Dat laatste dient om peteroome heelemaal te verbluffen. Sepke twijfelt er hoegenaamd niet aan dat de mogelijkheid voor hem bestaat pastoor te worden, maar Lauwerijns, die nu klaar is met het handen-

wasschen en zijn pijp aansteekt, bekijkt hem met een zeker iets in de oogen dat Sepke kwaad maakt, en zegt daarbij:

— Ge hebt geen pastoorshaar, Sep, ik zou maar liever rooverskapitein worden was ik van u.

Daarin ziet Sepke weer een verongelijking van zijn persoon. Wat komt zijn haar daar nu bij te pas! Hij zoekt in zijn kop naar iets om zich over peteroome, wegens dien twijfel aan zijn toekomst te wreken, en vindt niets anders dan den paardenknecht zoo hard mogelijk na te schreeuwen: «Rosse!» Dan schiet hij bliksemsnel den hoek der schuur om. Als Sepke's haar geen pastoorshaar is dan is dat roode haar van Lauwerijns zeker nog veel minder. De paardenknecht doet echter precies of hij het scheldwoord niet gehoord heeft, en stapt onder de schaduw van de hooge notelaars naar de keuken toe.

Sepke is zes jaar. Hij heeft een blozend gezicht, is pootig gebouwd, zoo vlug als een kat, en hij kent nog enkel den zonnigen kant van het leven. Moeder vindt dat hij te mager is. Aan tafel zitten voor middag- of avondeten is ook voor Sepke een van de ergste dingen van den dag. Dat is allemaal verloren tijd, oordeelt Sep. Moeder eet zoo langzaam, en vader kan aan tafel zoo streng naar hem kijken, dat hij er den jeuk van tusschen zijn schouders krijgt en van de eerste de beste gelegenheid gebruik maakt om naar buiten te ritsen. Zoo tusschen de maaltijden in, als vader en moeder niet te huis zijn, een overgebleven boterham of een droge korst op te knauwen, daar heeft Sepke honderd maal meer deugd van, en om dit te verorberen hoeft hij niet zoo vervelend achter de tafel te zitten. Miers, zijn onafscheidbare gezel, heeft van die korst iedermaal zijn deel, en daarom ligt Miers voor de deur van Sander altijd te wachten tot Sepke daar binnen klaar is.

Sedert Paschen gaat Sepke elken dag naar school in het dorp. Wat hij daar leert of niet leert, doet of niet doet, daarover heeft Sep thuis nooit wat te vertellen. Sander en Fiele komen enkel zondags voor de hoogmis in 't dorp, dat bijna een half uur van de Donkelhoeve verwijderd ligt, en met den ouden schoolmeester, dien zij in de kerk achter de bankjes van de schooljongens zien zitten, spreken zij nooit... Wie

zou er nu ook aan denken den meester te gaan vragen hoe een jongen als Sepke zich in de school gedraagt! Ze zijn allemaal eender, zou meester Braams glimlachend zeggen, en iedereen in het dorp weet dat men den meester maar moet laten begaan, dat hij het zoo al erg genoeg heeft. Sepke is op dat punt dus zeer gerust. Hij trekt elken morgen te acht uur naar de school, komt 's middags even thuis om te eten, en verdwijnt dan weer uit de oogen tot vier uur. Vraagt moeder dan: «Wel Sep, hoe was 't op school?» — «Ho, goed, moe», antwoordt Sep op een toon die moeder duidelijk doet verstaan dat hij daar hoegenaamd geen belang aan hecht.

Het gebeurt vaak dat Sepke veel later thuis komt dan gewoonlijk. Dan komt hij binnengevezen met een benepen gezicht, en moet hij daarop verklaringen geven, dan was de meester zijn zakuurwerk blijven stilstaan, dan hadden ze na het schooluur nog een liedje moeten leeren, dan was mijnheer pastoor in de school gekomen,dan was er altijd 't een of 't ander gebeurd waardoor de geregelde gang der uren verbroken was. Eens kwam hij thuis met twee bloedende schrammen over zijn wang, en toen vader hem vroeg of 's meesters zakuurwerk daarvan misschien weer de schuld was, antwoordde Sepke bedaard: «Uitgegleden en in de doornenhaag gevallen», en hij keek daarbij met zoo'n verraderlijke onschuldoogen in vaders gezicht, dat deze begon te lachen. Den volgenden morgen trok Sepke naar school met een stevigen stok in zijn handen terwijl hij zijn catechismusboek op tafel had vergeten, en 's avonds vertelde hij stilletjes aan Lauwerijns: «Peteroome, ik heb het hun dezen keer eens gegeven!»

Sedert een paar dagen is het zomervacantie, en nu is op het hof weer niemand meer veilig voor Sepke's kwaêperten. Gisteren heeft hij in den tuin een musch gevangen, en heeft die in de naaimand van Mien verstopt terwijl deze in de keuken was. Toen Mien in den namiddag onder de notenboomen kwam zitten om voort kousen te mazen, vloog de musch haar opeens in het gezicht, en van 't verschrikken tuimelde ze met stoel en al tegen den grond. Een paar dagen geleden lag Monne, de koewachter, onder den appelboom voor Sanders huis te slapen. Sepke had een oogenblik

staan kijken op het bruine sproetengezicht van Monne, op zijn open mond en zijn bezweet voorhoofd, en opeens grimlachte hij geheimzinnig, liep achter de stallingen de weide in, en kwam een oogenblik later terug met een kikvorsch dien hij met één poot aan een dun touwtje had vastgemaakt. Voorzichtig knoopte hij het andere eind van het touwtje aan een tak van den appelboom vlak boven Monne, zoodat de kop van den kikker maar nauwelijks op een vinger afstand van Monne's neus hing te bengelen. Sepke lag achter de haag op loer naar wat er gebeuren zou... De kikvorsch hing daar erg ongelukkig, met een poot stijf recht aan het touwtje, den anderen poot stiet hij zenuwachtig op en neer, met ongeduldige rukken, als protest tegen die ongewone positie, en zijn dikke ronde oogen schenen verbaasd neer te kijken op den neus van Monne. Sepke moest zijn handen tegen zijn buik houden van het lachen. Opeens onstond er in het koehuis een gerammel van kuipen en ketels, Monne werd wakker, richtte zijn hoofd eventjes op, en toen hij tegen zijn wang iets koud nattigs gewaar werd vloog hij opeens verdwaasd half overeind, alsof hij zijn kop had verloren. Hij keek een oogenblik naar den hangenden puid met nog meer verstomming dan de kikker daar juist naar zijn neus had gekeken, en in een plotselinge woede sloeg hij met zijn volle vuist tegen den kikker, zoodat deze in lange zwaaien heen en weer begon te zwieren, en daarbij ook zijn anderen poot uitstak, alsof hij plezier had van die zwevende luchtreis. Sepke had in 't gras moeten bijten om het niet uit te gieren van pret en om niet te verraden waar hij lag. Monne zocht een oogenblik met stekende blikken in het rond, en hij zou zeker op zoek zijn gegaan naar den verborgen dader, zoo Doka hem van uit den stal niet geroepen had. Miers kwam daarop uit de keuken gevlogen, met een hap had hij den schommelenden kikvorsch van het touwtje af, en rende er triomfantelijk mee weg.

Tegenover den koewachter is Sepke anders niet zoo ondernemend als tegenover de andere hoevebewoners. Dat komt omdat Monne, die pas veertien jaar oud is, de streken van Sepke niet zoo goed verdragen kan als de anderen, ze nooit vergeet of vergeeft zoolang hij Sepke niet dubbel en dik terugbetaald heeft wat de-

ze hem heeft gelapt. In het voorjaar heeft hij Sepke, zoo gezegd per abuis, in de weide eens in een gracht doen vallen, zoodat Sep bibberend en huilend van kou en zoo nat als een snip thuis kwam en door moeder erg bekeven werd; den dag te voren had hij immers tien meikevers in Monne's bed onder de lakens gestopt. Monne had op zijn kamertje boven den paardenstal een oud vogelkooitje tegen den muur hangen, waarin hij naar den gang der seizoenen achtereenvolgens musschen, vinken, meezen, leeuwerken,ook wel eens een merel, in het leven hield, die achtereenvolgens, tot Monne's groote teleurstelling, na een paar dagen stierven, door gebrek aan lucht of licht, of louter uit verdriet omdat ze daar niet graag zaten. Hij had er onlangs twee musschen in opgesloten, en terwijl hij in de beemden bij de koeien was, had Sepke de musschen laten vliegen en een jong katje in de kooi geduwd, en daarvoor zelfs de staafjes een beetje moeten verwringen. Toen Monne bij zijn thuiskomst die gedaanteverwisseling van zijn twee musschen in een jonge kat had bemerkt, was hij zoo woedend geworden dat hij het beestje met een zwaai door het raam in de kruin van den notenboom had gegooid, waar het een heele tijd benauwelijk had zitten miauwen, uit schrik voor Miers die met grimmige tanden en moordende blikken, de snuit recht omhoog, onder den boom de wacht hield. Sepke kreeg daarvoor een paar flinke meppen rond zijn ooren, waarover hij bij vader niet durfde klagen uit vrees in handtastelijk ongelijk te worden gesteld. En dien zelfden avond had hij zich bijna een ongeluk geschrokken toen hij in den donker naar buiten ging en Monne daar ineens op handen en voeten op hem toesprong.

Neen, aan Monne waagt Sepke zich niet zoo gemakkelijk. Daar komt dan nog bij dat Monne hem den donderdag namiddag wel eens meeneemt naar de Donkelbeemden, naar de Blutsekuil en de Kalverkuil, — waar het zoo heerlijk en zoo vrij is om te spelen, en waar Monne honderden dingen kent van vogels en visschen die Sepke's hart doen kloppen. En zondags in den nanoen, als al het leven op de hoeve schijnt ingeslapen, trekken Monne en Sep vaak naar de groote bosschen achter het Donkelbroek, die zich uren ver

uitstrekken over de heuvelen waarachter voor Sepke en Monne de groote, vreemde wereld ligt.

Om dezelfde reden wordt ook Lauwerijns door Sepke tamelijk met rust gelaten. Als Lauwerijns gereed staat om met de paarden naar het veld te trekken, zet hij Sepke wel eens boven op de bruine merrie... Daar is niets wat Sepke zoo heerlijk vindt. Van op den hoogen paardenrug bekijkt hij dan de wereld met oogen die glanzen van geluk en trots, en hij zegt met een stem die hij tracht zwaar en dreigend te maken: «Ju Bles! — hut Bles! — heir Bles!» zonder dat de rustige Bles gebaart daar eenige notitie van te nemen. Lauwerijns is Sepke's peter, en hij zou voorzeker ook Sepke's beste vriend zijn zoo hij niet zoo dikwijl vroeg of hij in de school ook goed leerde. Dat vindt Sepke een onuitstaanbare nieuwsgierigheid.

Fons,den zoon van den boer,ziet Sepke enkel onder de vacantie. Die is ergens op een Landbouwschool, ver weg. Fons houdt zich met Sepke weinig bezig, omdat Sepke voor hem te klein is waarschijnlijk, en hij is ook veel te ernstig voor zoo'n rakker als Sep.

De persoon van wien hij het meest houdt op de hoeve is de pachteres. Hij heeft dat nooit aan iemand gezegd, uit een zekere verlegenheid; hij weet zelf niet goed hoe het komt, maar 't zit diep in hem vast dat de pachteres boven alle wezens verheven staat en hij zich tegenover haar ook anders te houden heeft dan tegenover de gewone stervelingen van 't hof. Als de hoevevrouw ergens in den tuin of in den boomgaard doende is,en Sepke zoo braaf mogelijk uit zijn armen of beenen oefent, dan valt opeens alle driestigheid uit hem weg, 't is of zijn handen langs zijn lijf zakken, en hij doet zijn uiterste best om er onder de oogen der pachteres zoo braaf mogelijk uit te zien. Het is een stille vereering bij Sepke, en hij kan soms roerloos zitten kijken naar dat ietwat bleeke gezicht van de hoevevrouw, alsof het iets heiligs is dat hem op een afstand houdt. Wanneer zij hem tegenkomt zegt ze elken keer: «Dag Sepke!» met zoo vriendelijke oogen en stem dat het Sepke telkens dwars door zijn gemoed gaat, en hij is er dankbaarder om dan om den extra-cent dien hij zondags wel eens van Lauwerijns krijgt.Een appel of een peer van de pachteres zélf gekregen smaakt hem beter dan al-

le andere appelen of peren. Nooit heeft zij hem zelfs «Duvelke» genoemd, nooit heeft zij hem bekeven voor de eene of andere schelmenstreek, wat moest dat gebeuren dan zou hij — Sep is daarvan diep overtuigd — nooit meer eenige deugnieterij durven uithalen.

En de persoon die door Sepke op de hoeve het meest geschuwd wordt, dat is de boer... Van dezen heeft hij eenvoudig schrik. De boer is voor hem de gestrengheid in hoogsteigen persoon, die over alles heerscht en door iedereen moet gehoorzaamd en ontzien worden. Zooals Sepke soms loopt om door de hoevevrouw gezien en gegroet te worden,zoo loopt hij,en nog veel vlugger, wanneer hij gewaar wordt dat de oogen van Peter Coene op hem rusten. Misschien weet Peter Coene maar half dat er op de hoeve een Sepke bestaat, en Sepke, vraagt niet beter dan dat zijn bestaan voor den boer een geheim blijft.

Zoo leeft daar op de eenzame Donkelhoeve Sepke zijn kinderjaren door, met een glans in zijn oogen en een hoop schelmenstreken in zijn jongen kop. Al de hoeken en kanten van het groote boerengedoe zijn hem vertrouwd, overal is hij thuis en gaat hij op avonturen uit. Het is zijn gebied, waar hij, als de jongste van al de hoevebewoners, op eigen manier heer en meester is.

*

Maar al met een keer is er dan voor Sepke iets nieuws gebeurd. Maantje Coene is er gekomen. Gekomen zonder dat Sepke aan de mogelijkheid van zoo iets gedacht had. Ze hebben hem opeens voor het feit geplaatst, zonder omwegen,en hij is er een paar dagen lang heelemaal van beduusd geweest. Het begon op een morgen met in huis te moeten blijven en niet te spelen onder de noteboomen of in den tuin. De pachteres, zei moeder, was op reis naar het schip om een nieuw kindje te koopen. Sepke heeft haar toen een oogenblik zoo verbaasd aangekeken alsof moeder zelf van het schip kwam,zonder te weten wat hij daar moest op antwoorden of verder over vragen zou. Hij heeft de pachteres niet zien vertrekken, ook niet zien thuiskomen, al is zij wel een heel tijdje weg geweest, maar de oude Mien heeft het hem achteraf allemaal verteld, en hij is er stomweg van verdaan geweest.

Dan heeft hij op de hoeve menschen in hun zondagsche kleeren gezien, die hij niet kende; bij Mien in de keuken heeft hij vlaai en krentenbrood gekregen en een zakje witte suikerboonen, en Sepke heeft nevens Mien aan tafel gezeten als iemand die geen drie tellen kon.Een nieuw kindje is in Sepkes geest al iets van het wonderbaarlijkste dat er gebeuren kan, iets dat heelemaal buiten den gewonen gang van den dag ligt.

Dat is nu al enkele weken geleden. Het kindje is bij de pachteres op de groote kamer die op den bloementuin uitziet. Als een geheimzinnige schat wordt het daar zeker bewaard. Sepke heeft het al wel eens hooren huilen. Dan loopt hij telkens om zijn kop door de haag van den bloementuin te steken en naar het openstaande raam te kijken, maar hij krijgt nooit wat te zien, en lang daar blijven staan durft hij niet.

Sepke is vol verlangen om nadere kennis met dien nieuwen kameraad te maken, durft het echter op zijn eentje niet ondernemen en wacht geduldig op de gelegenheid. Dat kindje is voor hem zoo iets als Miers, iets om mee te spelen en te hollen, maar veel kostbaarder, waarmee hij voorzichtig zou moeten omgaan vermits het van de hoevevrouw is. Hij weet enkel dat het een jongentje is en Maantje heet. Aan Mien vraagt hij honderden dingen over het kindje, maar Mien weet nooit te antwoorden zooals Sepke het wel graag zou willen.

En als Sepke alleen is, en niemand hem hooren kan, dan zegt hij in zijn eigen luidop zachte, lieve woordjes tot het nieuwe kindje.

VERS.

Door Marnix Gysen.

Het radio-gezang in de regenstraat :
melopee van lauw leed in den Meienacht.
Hoe zeurt hier een zanger, — fluweel! fluweel! —
het eindeloos lied van zijn liefdeklacht.
Tot een wakker signaal met zijn donkere noot
die klacht aan onmachtige scherven stoot.
Toch herneemt het lied en het lauw geluid ;
het sterft in nacht en regen ellendig uit.

Is niet zoo onze ziel als we ver van U zijn
in den wellust van leed en onmanlijke pijn.
En hoe haakt dan ons lied naar het krachtige heil
van Uw sein door ons hart als een davrende pijl.
Hoe wacht onze ziel naar Uw zuivere kracht
die laf leed en lauw lied in de daad versmacht.

C. S. Adama van Scheltema overleden

door Gerard Walschap.

Het is zoo'n mooie zondagsche Mei-avond en zoo rustig in 't stil dorpke. Een is met zijn zusjes wandelen geweest. In de weiden hebben ze samen margrieten geplukt en heele bosjes vergeet-mij-niet. — Een der zusjes heeft verrukt in haar handen geklapt voor de vondst van een heele partij bloemen.

Ik heb toen gedroomd van een ver hollandsch dichter. Ik heb hem nooit gezien; in leeftijd, opvattingen, geloofsovertuiging verschil ik met hem; maar zijn beeld, nu hij onverwachts in 't begin dezer witte maand Mei komt te sterven, maakt mij wonder weemoedig, als had niet Holland een dichter verloren of de nederlandsche literatuur de vertegenwoordiger van een school, maar als ware mijzelf ontvallen iemand die mij van heel nabij te vriend was. Ik hield van C. S. Adama van Scheltema zonder het te weten. — De dood heeft mij die genegenheid doen ontdekken, zoo onbewust was ze, zoo spontaan.

Was het 't verrukkingsgebaar van het meisje dat mij deed denken aan hem? of had, terwijl ik aan hem dacht, dat gebaar zijn gebaar geteekend voor mij, zijn levensgebaar? Terwijl ik nu, om over hem een in-memoriam te schrijven, rustigjes over de dingen nadenk, dunkt mij: het was dat laatste.

Het levensgebaar van Adama van Scheltema: die verrukking van het kind in de groote schitterende wereld. Ik heb altijd veel en graag bewonderd maar onder de dichters weet ik geen waarvan men echt kan gaan houden zooals van hem.Wat den mensch beminnelijk maakt dat is het kind in hem. Wat het kind beminnelijk maakt dat is de eenvoud. Carel Steven Adama van Scheltema was een kind zoo simpel.

Het schijnt dat hij groot was van gestalte, breedgeschouderd en nogal gezet, een blozende kerel met een wilden Sudermann-baard,donker van haar en van oogen. Het mag zijn, maar als dichter was hij een kind, een groot, heerlijk kind.

Hij stond in de wereld en klapte in zijn handen, want vond ze mooi. De witte wimpel der zon die 's middags uithangt aan den blauwen gevel der ruimte, de groote munt der maan tusschen nikkeltjes van sterren op het blauw laken der nacht, de feestelijke pluimbos der wolken, de bonte drachten van al de seizoenen, hij vond dat allemaal zoo mooi. Met bloemen in de weiden, met wat wingerd aan een raam, met wat wind in zijn haren, met wat zon in zijn gezicht was hij gelukkig. Op een bank in den herfsttuin kan hij zitten en, als de wind wat gouden blåren blaast over zijn hoofd, neuren een wondermooi liedje; of de stille verblijdenis van een bescheiden lentebloem gaat hem doorzinderen van een argeloos mooi genot, ofwel fluistert hij een minneliedje zoo diep en oprecht dat u, die het hoort, de oogen vol tranen schieten zooals hem die het fluistert.

Hij is een kind en zoekt noch woorden noch gevoelens. Zoo stond hij in Gods groote natuur.

Zoo stond hij ook in het leven tegenover de groote levensvragen: kind.

Hij was socialist. Van jongs af geworden aan het Amsterdamsche gymnasium waar hij studeerde (onder zijn makkers: de hoogleeraar in oude talen aan de Utrechtsche Universiteit, Bolkensteyn, en, een paar jaren jonger dan hij, Pieter Van Der Meer de Walcheren). En hoe hij dat werd zegt die zelfde studiemaat van hem, ook uit de sociaal-demokratie vertrokken, later onder leiding van Leon Bloy beland op het eiland der roomsche Waarheid, P. v. d. Meer:

« De meest-idealistische intellectueelen onder de jongeren, die zich langzamerhand afgekeerd hadden van de ik-adoratie en het tot de spits gedreven individualisme der tachtigers, sociaal begonnen te voelen en nadachten met hun hart over het onrecht en de ellende die geleden werden in de maatschappij, vonden toen in Holland niet anders dan de sociaal-democratie, die hun jonge geestdrift een doel stelde.

Op koele beredeneering, op studie en verstandelijke overtuiging, berustte bij de meesten dat enthoesiasme niet. Je was sociaal - democraat, omdat 'n jong mensch nu eenmaal niet zonder een ideaal kan leven, en, edelmoedig als de jeugd is, geen onrecht kan zien zonder te protesteeren, en den armen en lijdenden

iets van geluk geven wil, iets dat wat hoop en vreugde in de doffe oogen doet lichten.

Zoo ook was Adama van Scheltema socialist geworden... was lid geworden van de S. D. A. P., niet uit verstandelijke overtuiging, niet uit koel overleg, niet na lezing van «Das Kapital» van Marx, maar omdat, evenals vele andere jongeren die rond 1900 twintig jaar oud waren, hij hongerde naar geluk, naar een ideaal. »

Hij bleef socialist. Maar hij was te eenvoudig om fanatiek te wezen; om socialist te blijven zelfs was hij te kinderlijk-goed. Indien van hem gezegd wordt dat hij te vroeg is gestorven is het daarom: zijn heerlijke oprechtheid, zijn kinderlijkheid, moesten hem ten slotte de leegheid van zijn levensbeschouwing doen inzien, doorvoelen. Wie weet hadden zij hem niet veropenbaard de volheid en de geluksgenade van een katholieke leer die hij nooit had verworpen, daar hij ze nooit van naderbij had gekend. Staat inderdaad over die leer niet geschreven dat zij veropenbaard wordt aan de kleinen en de ootmoedigen van hart?

Voor hem was de sociaal-democratie geen leuze om er dagelijks voor te sterven. Gorter en Roland Holst erkenden niets dan het ijzeren dogmatisch systeem. Zij onderwierpen er hun kunst aan,maakten ze dienstbaar. Hij niet. Het was hem niet om het systeem te doen.. Hij was een man van niets dan eenvoudige goedheid. In simpele deernis over menschelijke ellende,spontaan in verzet tegen alle onrecht werd hij partijganger. De sociaal-democratie bleef hij aanvaarden daar hij te weinig denker was om zichzelf een ander levenssysteem te zoeken, en te veel kind om het belang van zoo'n systeem te overschatten. — Hij hechtte te veel gewicht aan de echte menschelijke waarde die ligt in het hart en den nobelen wil,die bestaat in zichzelf te geven aan den medemensch, om zichzelf te verliezen in een formule. Hij heeft zich gegeven met de blijde geestdrift van het kind, met de wilde dweepzucht die de nobelste karakters tot de heerlijkste dwaasheden drijft. Hij is de «rooie rakkers» vooruitgegaan met liederen als klaroenen en daar is in de stoet geen vuriger-roode vlag gedragen dan die van zijn enthousiasme.

Zijn liedren werden mondgemeen, zijn vuur verwarmde allen; ieder heeft van hem wat strofen, wat verzen onthouden en meegedragen. In zijn warm gemoedsleven heeft ieder eens of vaker weergevonden het eigen hart op zijn paaschbest. En zoo heeft heel het volk dat zijn taal leest en zijn verzen, zich weerspiegeld gezien in zijn schoon hart, heeft den eigen levensslag in zijn frisch woord hooren trillen. Dat heeft gedaan zijn enthousiaisme. Enthousiasme, wat gloed uit den hemel in de ziel van een kind, de sublieme dolheid die den egoïsten mensch zichzelf doet weggeven.

Zijn enthoesiasme dierf alles aan, ook «De grondslagen eener nieuwe poœzie»! (1908). Muf Holland vol conventie kon hij niet luchten, individualisme was hem te eng, te nauw, en, socialist, maat van «de rooie rakkers», kon hij niets dan haat voelen voor de precieuze tachtiger-kunst die de gemeenschap verachtte. De dichter heeft een roeping, dat meent hij heilig en ernstig; onder al de menschen heeft hij een roeping waaraan de tachtigersche verindividualiseering voortdurend afbreuk doet. Kloos had gezegd dat het gedicht is de allerindividueelste expressie der allerindividueelste emotie. Hij, Adema van Scheltema, meent dat een gedicht moet zijn een muziekstuk van woorden en gedachten dat door zooveel mogelijk onzer medemenschen kan worden gevoeld en begrepen. Dat alles zal hij zeggen. Hij meent het eerlijk. Met de oprechtheid der eenvoudigen, met de bol-uitigheid der enthousiasten, met het geweld der gloeiendste overtuiging zegt hij het. Het is een groot, onevenwichtig, on-wetenschappelijk boek geworden.

Hij had toen reeds, ook in verzen, beproefd zijn inzichten te verdedigen; dramatische, lyrische, wijsgeerige gedichten: «Londen» (1903), «Dusseldorf of de ontmoetingen van Petrus Cordatus» (1903), «Amsterdam» (1904) verschenen in den cyclus dien hij noemde «Levende Steden». Wat beter dan die stedenbouw lukte «Meidroom» (1912)' een feestelijk verbeeldingsspel in 8 tooneelen.

Maar gelukkig dat hij die andere verzenbundeltjes schreef, de kleinere als daar zijn «Een weg van verzen, Uit den dool, Eerste oogst, Van Zon en Zomer,

Zwerversverzen, Eenzame liedjes, Uit stilte en strijd, De keerende kudde».

Een groot dichter is hij niet,maar de grootste dichter is niet zuiverder en echter dan hij. Het heeft hem ontbroken aan grootsch - ontroerend geweld en aan ideëelen diepgang, maar hij heeft alles bezeten dat een mooi mensch maakt. Heel de fijne, oneindig-verscheiden gamma der gemoedsgeluiden van een mooi mensch ligt daar nu, na zijn sterven nog, teer en warm te zinderen en te zingen in die kleine bundeltjes verzen waarvan haast geen ooit zal worden vergeten. Men zegt dat hij een volksdichter is. Dat is hij niet, maar, fijn en verfijnd kunstenaar, heeft hij inderdaad het geheim gevonden van zoo'n natuurlijkheid en eenvoud dat zijn vers zal leven zoolang als alle volkskunst d.i. onder het volk zoolang als het volk.

* * *

Zelf had hij ook langer willen leven. De dood heeft hem verrast in zijn landhuisje te Bergen.

Sinds eenigen tijd was hij de vroolijke man niet meer. Was het de ontgoocheling over veel dat hij in zijn jeugd had aanbeden en dat hem nu practisch levensonwaarde beleed ? Was het ontgoocheling over eigen levenswerk? Op zijn landhuisje stond: «In mij is aller streken rust». Was echter die rust verstoord geworden en had hij in de ledigheid van eigen zielegewest heimwee gekregen naar nieuwe horizonten en den opgang van een anderen dag?

Och,had deze communist met zijn gouden hart en zijn armelijk, vaag pantheisme de ware leer mogen kennen welke in haar oorsprong heeft geleverd de eenige proeve van christelijk communisme die historisch niet gefaald heeft en waarvan de hoogste wet is een van liefde. Voor de liefde onder de menschen heeft hij steeds zoo geijverd. Mij dunkt nu: hij zou begrepen hebben en,zoo kort voor zijn sterven,blijder liedje gezongen dan het stil schreiende:

> « Bitter is de smaak van het leven
> als van wilde vruchten in herfsttijd... »

Dat is het meest wat mij dezen avond om hem zoo weemoedig heeft gemaakt, dat deze nobele ziel met

zoo blij-enthousiasten jubel het leven ingesprongen, dat leven moest beëinden in weemoed van zielsverlatenheid dat zij nooit heeft mogen zingen het stille magnificat om het gevonden Geloof.

God die goed is en den mensch tot het minste goeds ten goede rekent moge zich over Carel Steven Adama van Scheltema ontfermd hebben wanneer voor den dichter is opengegaan het ontzaglijk geheim der Eeuwigheid waarin hij zich smartelijk vergist had.

BOEKBESPREKING

Lambrecht Lambrechts. — «Het Zingende Vlaanderen» (Duimpjesuitgave Nr 112). Prijs: 7 fr.

Duimpje brengt van alles in zijn klomp. Dit nu, mooi uitgegeven, met tal van portretten en een schat van wetenswaardigheden, zijn de verzamelde opstellen van L. Lambrechts over muziek en toonkunstenaars, met een woord, over «Het Juichende Vlaandren». Die artikels, zoowat overal verspreid, die we uitknipten en die ons kwaad maakten... als we ze verloren hadden gelegd of ze niet bij de hand hadden als we wilden na slaan. Lambrechts weet er alles van, en hij vertelt boeiend over zijn zaken... ce qui ne gâte rien. Al de lezers van de «Muziekwarande» zullen dit boek willen koopen en terzelvertijd, om van de prijsvermindering te genieten, misschien wel abonneeren op de Duimpjesuitgave. Want ook de uitgever haalt eer van zijn werk. Ik wed dat L. Lambrechts nog opstellen genoeg in portefeuille en in de maak heeft over het Zingende Vlaanderen, om over een paar jaar een tweede deel in Duimpje's klomp te leggen. Zou 't niet?

Dr V. Celen. — «Nagelaten Gedichten en Opstellen van Dr Stanne Serneels». — Brussel, N. V. «Periodica», Em. Jacqmainlaan, 127. Prijs: 5 fr.

De vrienden van den goeden Stanne zijn Dr Celen dankbaar voor deze daad van pieteit. Zeker, hadde de dood Dr Stanne Serneels gespaard, zou hij ons geschonken hebben mooie verzen, naast prozawerken, waarin een knap stylist, een fijn ziener en voeler zou hebben geschreven over het wel en wee, het leven en lieven van ons Kempisch landvolk. Zijn liedjes: «Als een meisje» b.v. en «De Naaisterkes» — op de muziek van zijn streekgenoot Firmin Swinnen — zullen nog lang worden gezongen. En vriendenhanden zullen ook nog wel vaak naar dit boekje grijpen om «Hazelnootjes» en «Ontwaking» te herlezen.

Warm aanbevolen. J. S.

Dr A. Snijers. — «Karl Luython als Motetten-komponist». — Uitgave der Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis. Amsterdam, G. Alsbach en Co. 1923.

Een zeer lezenswaarde — in 't Duitsche gestelde — monographie over dezen Motetten-komponist, in 1554 te Antwerpen geboren. Luython was kapelknaap (Sängerknab) onder Jacob Vaet († Jan. 1567) en Philippus de Monte (1568-1603). Na een reis in Italië werd Luython Kamer-Musicus in Keizerlijken dienst. (Maximiliaan II). Later hofcomponist van Rudolf II te Praag — stierf in Augustus 1620.

Een zorgvuldig opgemaakte bibliographie zijner werken — Missen en Motetten — neemt het tweede deel van het boekje in beslag.

De Musicologen aanbevolen. J.

Frans Delbeke en Gerard Walschap. — «Dies Irae», tooneelspel 1 bedrijf, 3 h. 1 d. — Tooneelfonds «Het Masker». Uitgave «De Vlaamsche Boekenhalle», Leuven. — 2.50 fr.

Een stukje van twintig minuten. Juist de tijd voor den autodrijver om een gesprongen band van den auto af- en een nieuwen op te leggen. Middelerwijl loopt de auto-eigenaar, oud-minister en beheerder van de Nationale Bank, een nabijstaand huisje binnen (daar speelt ons tooneeltje) waar hij zijn oud-studiemakker vindt, die zijn vrouw heeft verloren, een vrouw die hem nooit heeft bemind... die zijn eenigen zoon naar 't graf heeft gedragen, die als kunstenaar nooit iets heeft kunnen verwezelijken omdat hij het moest afleggen in zijn strijd met den vorm en — die ten onder is gegaan? Neen, die gelukkig is omdat hij zijn leven en streven steeds heeft gesteld in het licht der eeuwigheid.

Een schril contrast met den welgedanen arrivist wien alles is gelukt, die bij gebrek aan zwaarte de hoogte is ingegaan en... en in zijn ouden dag ook wel eens aan de eeuwigheid denken zal, als hem de tijd daartoe wordt gegund.

Scherper kon het niet. Mij stemt het stukje tot nadenken en gewetensonderzoek, Oud-Minister heeft geen tijd. Het gaat in volle vaart verder naar de algemeene vergadering van de Nationale Bank.

Tooneelactie,in den engeren zin,geeft het stukje niet; spanning van zielen, spel van karaktercontrasten, strijd met het woord, van 't begin tot het einde.

De taal is rijker, smijdiger dan die van «De Vrek». «Dies Irae» zal door ons patronaten en colleges gegeerd worden: immers een aangrijpend sermoen in tooneeldialoogvorm. Een welkome voorbode van wat we van die beider samenwerking voor ons christelijk tooneel nog mogen verwachten.

J. S.

Frans Delbeke. — «De terugkeer», tooneelschets in drie tooneelen. Prijs 2.50 fr. Vlaamsche Boekenhalle, Leuven.

Schrijver noemt het een «tooneelniemendalletje» dat niet ligt «in de lijn van zijn huidigen tooneelarbeid». Inderdaad hier is weinig meer gegeven dan een bloot-dramatisch geval zooals de oorlog er zeker meerdere meebracht. Deze schets dateert dan ook uit den oorlogstijd, werd in Engeland en in het Engelsch geschreven, nu pas vertaald en aan Vlaamsch midden aangepast. Psychologische verwikkeling en ontwarring zoeke men hier niet. Eerste tooneel: Rudolf heeft zich in een dronken vlaag laten inlijven bij 't leger en loopt dronken weg. Tweede tooneel: Rodolf's vrouw, Else, is getrouwd met Rodolf's broer, Harry. Strijdmakkers hadden Rodolf zien sneuvelen. Opeens verschijnt Rodolf in de kamer. Derde tooneel: Else moet kiezen tusschen Rodolf en Harry. Zij is verplicht bij Rodolf terug te gaan en terwijl Rodolf en Harry, om Else, met revolvers tegenover mekaar staan, ziet Harry dat hij moet wijken. Hij werpt zijn wapen weg en vlucht. Else: «Zul

je goed voor me zijn, Rudolf?» Rodolf: (op de knieën, omhelst haar de handen, snikkend): Elsie... Elsie... Elsie...

G. v. H.

Antoon Thiry. — «In 't Hofken van Oliveten en VII andere verhalen van simpele menschen». — Vlaamsche Bibliotheek.

Pallieter heeft in zijn jongen tijd, in «Schemeringen van den dood» rondgesukkeld en aan «Begijnhofsproken» om-van-te-griezelen soms gedaan. Thiry, de gezel van Timmermans, is dààrbij gebleven. De zon en het speierende licht bleef hij schuwen, hij bleef verliefd op de wereldvreemde knusheid van Begijnhof-binnenhuisjes, de geheimzinnigheid van avond-donkere stegen en hoekjes en de belachelijk bijgeloovige benauwdheden van «simpele menschen», rond wie steeds wonderen gebeuren 't zij van Gods macht, 't zij van duivelsche. Het lijkt mij bij A. Thiry minder een subjectief-psychologische, meer een louter artistieke manie te zijn steeds die drollige superstities en spokerijen op te zoeken. Hierin verschilt hij dan onzeggelijk van den fantast Edgar Poë die de razzia van zijn verbeeldingen moet uitvieren, niet anders kan. Hij staat tegenover Poë gelijk het gewild-planmatige tegenover het woestgeweldige van wat natuur is. De taal van Thiry, als men over 't hoofd kan zien een ziekelijke voorkeur voor verkleiningswoorden, is vol, smijdig en rijk. Te gezocht, te gewild-zonderling en vreemd is het verhaal van «Het verdoolde dichterke» en als waarschijnlijkheid ten minste overdreven: «Het manneke van den duivel». Veruit de fijnste en typiekste schets is de eerste «In 't Hofke van Oliveten».

G. v. M.

H. Ghéon. — «Van den man die zei dat hij St-Niklaas zag», vert. Pr. Thuysbaert. Tooneelfonds «Het Masker». Vlaamsche Boekenhalle. Leuven.

't Mirakelspel is gekend. Trouwens Ghéon is ons zoo vertrouwd geworden dat wij hem onwillekeurig, in de haast van een opsomming, met de moderne vlaamsche tooneelschrijvers in een adem zouden noemen.De groote verdienste van den vertaler van dit mirakelspel. Ik zeg «de groote» omdat deze vertaling een veel kleinere is.Om een reden, eerstens, die buiten vertaler ligt: dat het stuk zelf min verdienstelijk is dan b.v. de «doode te paard» of de «gehangene». Maar de rekening van Ghéon zelf hebben we niet op te maken. De vertaling echter mocht beter zijn. Sint Niklaas zegt: «Welk leven... welk leven ... Ah, wil men een leven dan is dit er een!...» De ander had moeten antwoorden: «Wilt ge slecht Vlaamsch, dàt is er!...» De fransche «que»'s worden altijd vlaamsche «dat»'s: «dat men zich niet inbeelde». Het gesproken vlaamsch voelt niets voor die «dat»'s. «Uit liefde tot God, bid ik u» is behalve dubbelzinnig, on-vlaamsch. Men zegt: «om de liefde Gods». — «Gij meent dus dat ik uitvind» is verstaanbaar, maar fout. — Verdanchet, die dat zegt, is geen uitvinder. Een jongen «die m e t anderen vermengd wordt» is er ook nogal erg aan toe in 't Vlaamsch. Er staat meer van zoo'n Fransch in deze vlaamsche vertaling en als ik er zonder plichtpleging tegen

opkom, is het omdat Gheon te schoon is voor een slechte vertaling en met den wensch, dat de vertaler zijn werk herzie om dit mirakelspel voor het volk te brengen in een taal die het de zijne voelt.

G. v. M.

M. Van Hoeck. — «Miriam van Magdala», evangeliespel in drie bedrijven. — Palmer Putmanfonds.

Het heeft den schrijver in 1912 niet afgeschrikt dat zoo goed als alle nederlandsche evangelie- en bijbelspelen fiasco's geworden zijn of althans 't hebben moeten laten bij de hatelijke middelmaat die in literatuur banaliteit heet. Eigenaardig dat desondanks een oostersch kleed ons blijft verleiden tot het schrijven van bijbelspelen en wij dan fataal onze dramatis personae met de plecht van de evangelische slagwoorden en van de bijbelsche psalmen moeten volstoppen: Na vele pogingen op ander literair gebied, ook in schilderkunst en zelfs in ascese, (b.v. de meditatiën van den H. Bonaventura en andere) om nl. het evangelisch gebeuren door eenvoud en verlocaliseering, als ik het zoo mag noemen, blijft de tooneelkunst meestal ten achter en houdt aan «locale kleur». Locale kleur is er intusschen echter niet dan in het kostumage. Want niemand maakt ons wijs dat ook in het Oosten en ook ten tijde van Christus, de menschen niet simpel-weg spraken, babbelden, kletsten, — niet gewoon deden. En dat de goede Jezus zich aanpaste aan die eenvoudigen, alles is er voor en niets ertegen om het ons te doen gelooven. Wat de primitieven voor hadden met hun vermiddeleeuwschen van het evangelie dat is van alle tijden, mocht de moderne tooneelkunst van hen afleeren en, hoe betwistbaar ook in onderdeel, het werk van een Ghéon en het tooneelspel van Timmermans «Als de ster bleef stille staan» zijn in dezen zin een poging waarvan de verdienste niet licht zal worden overschat.

Dit alles bij het evangeliespel van mijn goeden vriend Van Hoeck! Dit jeugdwerk van hem is een lyrisch stuk zonder groote tooneelmatige pretentie. «Hoofdzakelijk werd dit Evangeliespel geschreven voor gestichten», zegt het voorwoord en het is wel zeker dat deze gestichten met Miriam van Magdala bijval halen. Onder de vlaamsche evangeliespelen als «De verloren zoon», «De Blindgeborene», «Vrede op aarde» en andere, neemt het gewis zijn verdienstelijke plaats in, lang niet achteraan! — Enkele opvoeringen, waarvan de laatste door den Vlaamsche-Meisjesbond van Maeseyck, hebben dit overigens reeds voldoende bewezen.

G. v. M.

«Leven», door J. De Waelheyns. Het morgenroodfonds, Ledeberg.

De bundel gedichten bezingt, in sonnetten meestal, dingen die nu precies niet van de poes zijn: «leven», «Lente in Haspengouw», «Smart», «Liefde», «Leven en Dood». De verzen zijn soms nog minder van de poes... Het ontbreekt den dichter aan taalgevoel of -vaardigheid en zeker nog aan diepte. Hij loopt nog in zijn woorden verloren. Zijn woorden hangen

als honderden klokjes in zijn hart gelijk de klokjes aan het kostuum van een hardlooper: bij de minste beweging rammelen ze allemaal. Hij is er niet meester over. Hij moet ze nog leeren beheerschen lijk een beiaardier. Vijf sonnetten heeft hij nog noodig om te verkondigen hoe hij 's avonds zijn geliefde verwacht en om dan op slot van zaken nog niets gezegd te hebben. Dat is bepaald overdreven. Toch vindt men hier en daar een vers dat belooft en ons voor een volgende maal wat beter doet verwachten.

G. v. M.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

Mijn herhaalde pogingen om in «Het Overzicht» mijn achterlijke domheid, zoo goed en zoo kwaad als 't gaan kan, wat bij te werken, zijn voor deze maal weer mislukt. Ik zal ditmaal de verzen maar terzij laten, doch, al kost zetten duur, een staaltje geven van het proza waarvoor ik gestaan heb in deemoed en mijn onmacht bekend. Ik neem het uit «Wit of zwart» een artikel dat tusschen haakjes ook genoemd wordt: «Ideeën over muziek».

— « Als we de densiteit onzer gevoelens konden vast leggen in cijfers, zouden we tot een meetkundige reeks komen, met een rede naderende tot o ; dan zouden we in die reeks een lijn kunnen trekken,die aan de eene zijde de poëzie zou begrenzen en aan de andere de muziek, beide wel afgeteekend. Door eeuwenlange verwarring is ons die lijn ontgaan en bedekken beide kunsten elkaar gedeeltelik. In de toekomst zullen we ook deze lijn te zoeken hebben.

— Daar waar de dichter zijn toevlucht neemt tot symbolen, is hij op het terrein der toonkunst. Daar waar de komponist aan programma-muziek doet, is hij op het gebied der letterkunde. »

Ik zou echter onhoffelijk wezen als ik niet aanstipte een paar «vertaalde» artikelen die wetenswaardigheden bevatten en begrijpelijk zijn, waaronder ongetwijfeld het voornaamste over «De nieuwe kunst in Polen» door Jan Brzękowski. Tusschen door blijven echter de dichters aan 't woord en een van hen doet — met permissie der lezers — in een vers de zelfbekentenis van belang: «Mijn zitvlak is van eikenhout».

Al weinig minder geneert zich deze maand «Vlaamsche arbeid» met «Vier korte vertellingen van Paul van Oostaeyen. Het begin van de eerste vertelling luidt:

« Akwarel drijft rood. Blauw en geel. Omheen kleurbellen spoelt het water.In ontmoeting worden het rood en het blauw mild: mauve trilt ver tot aan de grens van het ervaarbare. Wattmanpapier vloeit mauvedoordrongen. Het mauve water wordt korrels Wattmanpapier. Ofwel: het geel vervloeit kinderlik begeren naar het oplossen van het stabiele. Het blauw rust, begrenst de trilling en bepaalt ze verhouding naar binnen: kern. Kinderen blinken zeer lang schitterappels. »

Waarna volgt de «vertelling» van Anais die haar maandloon ontvangen heeft en het door het venster werpt; van een harmonikaspeler die zijn eigen arm afrukt en de dokter zet bij vergissing de harmonica op de plaats van den arm (sic!) en en van... de «kraplak-karmijnroode». Victor Brunclair is met zijn dramatis personae op weg naar «mystiek of waanzin».

Van zijn suggestiefste proza, genomen uit «Het Leven van Herman Coene», liet Ernest Claes plaatsen in het meinummer van «De Beiaard». Naast hem die zeker een onzer beste prozaïsten is op 't oogenblik, een onzer beste dichters, Wies Moens, met een vers «Inham». Niet te vergeten de pracht van dezen inzet:

> « Nu luidt uw wil, dat dit leven
> niet zal verwaaien, brokken muziek
> in werelds tempeest... »

en van dit einde:

> « Iets van dit gedicht
> moet door alle aderen, als bloed,
> zijn weg vinden naar het hart
> dat zwijmelt in het gedruis
> of dronken zijn weg verliest naar u:
> brede, gestrekte vogel
> die hangt aan de nacht
> met de sterren gespijkerd door uw vlerken. »

In een, zooals altijd, allermooist Meinummer van «Bouwgids» wijdt Pol de Mont een artikel aan de hollandsche kunstenares Rie Cramer,de vrouw van den gekenden tooneeldirecteur der Haghespelers, Edward Verkade. Wie niet van deze artiste de fijne illustraties kent der sprookjes van Grimm en Andersen en van eenige stukken van Shakespeare kan zich hier te gast doen aan enkele teekeningen die kenschetsend en alleszins vleiend zijn voor het talent van deze pas 35-jarige en dus, ook «quoad annos», nog veelbelovende vrouw.

Nog over schilderkunst belangwekkends gevonden in het «Wil- en Weg» nummer van 15 April, namelijk over moderne fresko's. Geestig weet daarover Herman Hana, iemand die scherp en ruim ziet, te schrijven. Hij heeft het over de muurschilderingen van Joep Nicolas, een jonge schilder die in '23 den Vigilius - prijs (1000 gulden) behaald en over die van Joan Colette in de R. K. kerk te Dongen. Hij maakt zich druk om goed te praten en te prijzen, misschien soms dingen die, zelfs in hun genre gebreken zijn en andere die duidelijk genoeg voor hun artistiek - emotieve waarde pleiten tot al wie ook maar eventjes kan meewillen.

«Pogen». Een frissche Meigroet van Wies Moens. In zijn aesthetica Nr 2 «metaphysica en schoonheidsleer» houdt het Pater Oswald O. F. M. bij de thomistische definitie op een wijze die misschien niet zoo thomistisch is. — Alhoewel hij slechts omschrijving mogelijk acht vindt hij de bepaling «pulchrum est quod visum placet», «zoo juist, zoo klaar, zoo bondig als mogelijk is».Ik niet.Een definitie moet geven genus en «differentia specifica». Deze laatste is hier «visus». Dat is onvolledig.

Men neemt niet aan dat de smaak, ook een zintuig, schoonheid waarneemt. Pater Oswald zegt: «Het genot welke de waarneming van het schoone vergezelt is zoo blijkbaar van mindersoortige genietingen onderscheiden dat alleen een den mensch-onwaardige grofheid van zinnen in staat is het schoonheidsgenot te verwisselen met ander zingenot, b.v. dat van den smaak.» Zoo is het gemakkelijk, als men conclusies trekt uit wat men moet bewijzen. Uit de definitie zou P. O. afleiden wat schoonheidsgenot is, maar hij leidt uit schoonheidsgenot af wat de definitie moet zeggen en niet zegt. Verder is P. O. onvolledig over wat waarheid is in de kunst. «Waarheid in de kunst is de gelijkvormigheid van het kunstprodukt met de regels der kunst» maar welke die regels der kunst zijn zegt P. O. niet. Waar hij zegt nopens die regels: «hij (de kunstenaar) beheerscht ze; hij is de levende norma» is hij onduidelijk. Tusschen heerschen en de levende norma zijn ligt het verschil waar het vaak precies om gaat.

Mooie gedichten van Paul Verbruggen, Wies Moens, en Pater Schreurs maken de kennismaking met dit nummer heel aangenaam.

« **Ter Waarheid** » vertaalt oorlogsliteratuur van Bernard Shaw. De sceptieker is er met de schudding en het romantisme dier 5 benepen jaren niet op veranderd. Al de kleine kantjes van de groote zaak, al de duizend manieren waarop de gemeenheid van hebzucht en lafheid zich bloot gaven heeft hij gezien. Hij schrijft daar over met de hem eigen geestigheid en het onverstoorbaar fanatisme van zijn socialistische overtuiging. Shaw is de pessimist met den eeuwigen glimlach, de zedeprediker die zedewet verafschuwt. Aan den ondergrond van zijn luim en geestigheden ligt bitterheid. Zijn geest is een Charlot Chaplin wien het schrijnend ernst is. Een zonderling, maar altijd een groot schrijver.

Volgt een korte inhoud van Shaw's laatste tooneelwerk «Back to Methuselah», waarover Raoul Hoornaert zegt: «Dat vijf avonden te reke de Londensche élite naar Chelsea is geweest om dit werk te zien opvoeren, bewijst dat Shaw, die schrijft zonder gevoel, zonder poëzie, zonder moderatie in de alleenspraken, een interessant auteur is».

Ten slotte een objectieve, degelijke studie van hoogleeraar Hans Eibl, der Weensche universiteit «zu politischen thesen des Kardinals Mercier» betreffende den vastenbrief 1924.

Over «literatuur en zedelijke vorming» een artikel van K. Elebaers in «**Onze Jeugd**».

Breed van inzicht en mooi van gewilligheid om in den schoot van katholiek leven op te nemen ook de nieuwste vormen die literatuur aanneemt en ze daarin, louterend, te orthodoxeeren.

In verband met wat ik in ons vorig nummer schreef over Byron is misschien dit getuigenis van zijn vrouw interessant. Het wordt geciteerd door Pater Gielen in «**Boekenschouw**» (15 Maart):

— Hij is absolute monarch over woorden en hij gebruikt ze, gelijk Bonaparte menschenlevens, om te veroveren, zonder verder te letten op hun innerlijke beteekenis, hen beschouwend alleen als cijfers, die hun waarde ontleenen aan de plaats

waar hij hen zet in het getal en hen rangschikt met een volmaakte routine... Ik heb nooit iemand ontmoet, die habitueel zoo verstoken was van de geestdrift, welke hij zoo schoon kan uitdrukken en tot welke hij zijn verbeelding weet op te werken. »

Een nieuw nummer van «Tooneelgids» is verschenen. Wat mager, zooals ongeveer gewoonte gaat worden bij «Tooneelgids».

Op dees wijze geeft dit tijdschrift niet op twee jaar tijds wat «Pogen» verleden maand presteerde op tooneelkundig gebied in één enkel nummer.

G. W.

Constance Teichmann-beeld door Aug. Nobels,
in den gevel van het Antwerpsch Kindergasthuis

BIJ CONSTANCE TEICHMANN'S EEUWFEEST (1)

door E. H. ELEBAERS.

GEACHTE VERGADERING,

Bij deze viering passen gevoelens van uitbundige, ongemengde blijdschap!

Een feestelijke stemming heerscht om hààr te huldigen die was een zonnekind van hemelsche liefde!

Want Juf. Constance Teichmann is door het leven gegaan met den blijden eenvoud van een kind, in de jubelende extaze van een heilige. Zij was één van die uitzonderlijke wezens, waarop de boosheid der menschen geen pak heeft; één van die wonder-teere vrouwen, die met hun vrouwelijke eerbaarheid vervromen en reinigen àl wat ze aanraken, àl wat ze, met de pure blankheid van hun ziel, lachend beschijnen.

Hun hart is een mysterie.

Ze kennen de zedelijke ellenden waaronder gebukt gaan zoo talloos velen, en ze blijven, als de leliën in het veld, onaangeroerd in ongeschonden maagdelijkheid. Ze benaderen de lichamelijke rampen van weerzinwekkende lijders, en ze verzachten het gruwzaamste leed met de zoetheid van liefkoozend minnen.

Geen mensch weerstaat aan de bekoring van hun offervaardigheid; geen kind aan de lieftalligheid van hun lach; geen man aan de kracht van hun reinheidsglans; geen grijsaard aan den gloed van hun allesverjongende jeugd.

Wat wonder dan dat de volkswijsheid Constance Teichmann heeft genoemd: «Antwerpen's goede engel?»

Haar tocht door het leven is geweest als die van een ridder, in 't harnas gehuld van de stevigste idealen, het zwaard hanteerend van de vlammendste geestdrift.

---

(1) Feestrede uitgesproken in het Beursgebouw te Antwerpen, na den optocht der maatschappijen, op Zondag 15 Juni ll.

Haar dagelijksche bezigheden waren als die van een kloosterszuster, steeds bekommerd om 't heil der armen, en verzuchtend steeds, met haar diepste verlangens, naar Christus, den goddelijken bruidegom.

De lijn van heel haar bestaan loopt rechtdoor langs dien éénen weg van kristelijke levensbeschouwing, waar het lied des levens weerklinkt als een jubelende hymne aan blijvende schoonheid, aan duurzame goedheid, aan eeuwige waarheid.

Zij heeft gestaan in den dienst van dat drievoudig oorbeeld met den hartstocht van onvervaard idealisme. Zij kende geen middenweg, geen kronkelpaadjes langs donker struikgewas. Zij wilde de breede, open baan, langs wijde velden, onder glorieuze zonnestralen! En waar de koele mensch met kalm verstand uitrekent en beredeneert, wikkend en wegend de practische mogelijkheden van zijn daad, daar durfde zij, stoutweg, met dwepende voortvarendheid.

Want een dweepster wàs zij, oordeelend met haar hart, veel meer dan met haar verstand. Zij heeft bemind, met dwependen hartstocht: de kunst en de liefdadigheid en God.

En 't is een zegen voor een volk in zijn schoot nog te vinden die oerkrachtige karakters, onafwendbaar aangetrokken naar hun doel; die durvende dweepers, geen onderscheid makend tusschen de opvatting van een plan en de realisatie ervan; die menschen van goeden wil, niet twijfelend, geen sekonde, aan de verwezentlijking van hun mooiste droomen. Wat zou Paulus geweest zijn, zonder het vuur van zijn idealisme? Nu heeft hij de wereld veroverd voor Christus! Wat zou Jeanne d'Arc hebben verricht, zonder het dwepen met haar hemelsche stemmen? Nu heeft zij haar vaderland gered en haar koning meteen! Wat zou Jacob van Artvelde tot stand hebben gebracht zonder zijn durverskarakter? Nu heeft hij van Gent de glorie bewerkt, en van Vlaanderen de kortstondige, maar triomfantelijke zelfstandigheid!

Laat kleine menschen peuteren aan het kortzichtig gedoe van te zorgvuldig uitrekenen; zij geraken nooit verder dan tot de evenwichtige balans van een nijverheidsmaatschappij. Maar gaat gij, vrij en vrank, de banen op waar uw bezieling u leidt! En laat ze mis-

prijzend schokschouderen, de futlooze realisten. Ook Christus werd beschimpt om de gekheid van zijn kruisdood. Maar de wereld ligt neergeknield voor den luister van Calvarie!

Weet het wel! Nooit zullen wij ons eigen maken tot hoogstaande persoonlijkheden, indien we niet in de practische uitwerking van ons leven overbrengen wat we eens, in de stille meditatie onzer ziel, hebben gedroomd als het mooiste ideaal te zijn voor heel ons streven.

Dàt heeft Constance Teichmann gedaan.

Zij droomde van schoonheid, en haar hart ging naar de kunst.

Zij droomde van goedheid, en haar wil ging naar de liefedaden.

Zij droomde van waarheid, en heel haar ziel ging naar God!

't Gebeurde alles met haast dolle geestdrift. Zoo hoog was haar vlucht, dat men den adel van haar leven wel eens verkeerd opvatte, dat haar inzichten wel eens verkeerd werden begrepen. 't Is moeilijk den arend te volgen in de diepten der hemelen. Het griefde haar fijngevoelig hart. Maar de kracht van haar idealisme bleef toch haar leven vervullen met blijdschap, en 't is een juichkreet dien wij hooren in haar dagboek, als ze uitroept tot Jezus, haren bruidegom: «Mijn weldbeminde, het doel mijns levens is bereikt, de droom mijns harten verwezenlijkt!»

Haar schoonheidsideaal heeft Constance Teichmann gediend met de passie van een kunstenaarstemperament. Het liedje van een vogel, de kleur van een bloem, de pracht van de bosschen, het groen van de weiden, 't vervulde alles haar met zalige verrukking. Heel de natuur was één lustwarande, waarin ze wandelen kon, uren lang, zielsblij om 't genot van duizend lieve geluiden, om de weelde van schaduw en licht. Ziet, als een kind, huppelend langs de wegen waar rozen bloeien en rozige jasmijnen, de handjes slierend over buigende halmen, zoo gaat Constance het leven langs en schatert haar jubelende vreugden uit bij 't wonderlijk vertoon der natuurlieftalligheden.

Als van zelf landt zij aan in de sferen van de menschelijke kunst. Ook daar schijnt de glans van de schoonheid der dingen; ook daar vindt haar hart de ontroering der mooiheidsaandoening. — Haar stem galmt, en 't lijken zangen van het paradijs. De muziek heeft haar betooverd, zoodat ze wordt, naar haar eigen getuigenis: «de Eoolsche harp die trilt bij ieder voorbijgaande wind». Overrompelend heeft de toonkunst haar gemerkt met het teeken der begenadigden: «Ik ben een arme artiste, en niets anders» zucht zij in haar dagboek. En voorwaar, die arme artiste gaat er op los met de furie van niet te weerhouden begeestering! En die arme artiste wordt de vertrouwelinge en de raadgeefster van de geniaalsten onzer toonkunstenaars: Peter Benoit en Edgar Tinel. En die arme artiste heeft den Franciskaanschen eenvoud van Assise's poverello als ze spreekt van : «mijn lieve vrienden, mijn broeders, de artisten!» En die arme artiste stelt zoo hooge eischen aan de kunst, dat zij muziek verwerpt, die slechts spreekt tot de zinnen, om alleen maar die muziek te huldigen die spreekt tot de ziel ! Idealisme kent geen compromissen. De muziek die zij bewondert moet een muziek zijn van den hemel, lijk die van Beethoven, al is het dan ook de muziek van een hemel, «veroverd door tranen, en door bloed, en door menschelijke smarten». Het middelmatige beroert haar niet, zij dweept met het sublieme!

Haar goedheidsideaal heeft Constance Teichman gediend met de offervaardigheid van een held.

Zij heeft eens in haar dagboek neergeschreven dit kleine, simpele zinnetje, waarin ligt opgesloten heel haar groote zucht naar liefdadigheid: «Was ik heel rijk, ik zou enkel goed willen doen».

Haar leven is daarvan geworden de prachtigste realisatie. Naar de zwaksten ging haar goeddoende liefde, naar de kleinsten. Zij ging ze opzoeken in vuile steegjes, in arme huizen, en borg ze dan in dat warm liefdenest dat ze met teedere zorgen had voorbereid, in dat kindergasthuis, waar ze, dag in dag uit haar lievelingen kwam koesteren met de minzaamheid van haar jonge meisjeshart. Wat al duizenden heeft ze daar op haar armen gedragen, gewiegd op haar

schoot, toegelachen in hun lijden, en bemind met een hartstocht zooals alléén moeders kunnen beminnen!

Naar de meest verlatenen ging haar toewijdingszucht. 't Was tijdens de verschrikkelijke choleraplaag van 't jaar 1866. Naar 't wijde fort van Liefkenshoek dreef haar heur verlangen, terwijl heel de stad beefde voor de dreigende ramp. Over de sombere Schelde hangt zwaar de stilte van de dood.Maar liefde is sterker dan de dood. En Constance ijlt naar de afzichtelijkheden van dat booze schip, waar de landverhuizers in opgesloten liggen, ver van alle menschelijke hulp; zij ijlt naar dat onzalig oord waar drie en vijftig dooden den vloer reeds bedekken met hun akelige lijken. En over den stervensnood van die honderden giet zij den balsem van haar troostende liefdewoorden. In den nacht van dit duistere lijden weet zij nog een straal te zenden van lenteheerlijkheid. Voor hen, die de maatschappij, als melaatschen, uit haar schoot heeft geschopt, brengt zij, de fijne, zij, de aristokratische, de liefkoozingen en den zoen van den barmhartigen Samaritaan!

Naar de slachtoffers van menschelijken hoogmoedswaanzin gaat haar heldenhart.

Als de Fransch - Duitsche oorlog woedt, dan vliegt zij naar Trier en Saarbruecken en Cambrai, waar de jeugd van Duitschland en Frankrijk aan 't uitbloeden is. O gij, vaders en moeders, die zelf ondervonden hebt wat het is, te weten dat een beminde zoon, ginds, in verre landen, uitgestrekt ligt op een lijdersbed, en vruchteloos smeekt om de zoete hand van moeder op zijn bloedende wonde; en gij, jongens van mijn éénig land, die gestaan hebt in den boozen strijd, en gevoeld hebt het schrijnend leed van uw stukgereten vleesch, en geweend hebt over de ellende van uw eenzaamlijdende ziel, gij zult begrijpen de grootheid en de zaligheid van dit gebaar: zachte meisjesoogen op de rauwe smart van soldatenmiseries!

Geen tranen van ouders of bloedverwanten kunnen Constance Teichmann weerhouden, als het geldt menscheljike droefheden te heelen. Nog eens: zij kent geen berekenen; zonder aarzelen vliegt zij naar de sublieme heldendaad, met den lach op 't gelaat van zingende martelaars!

Haar waarheidsideaal heeft Constance Teichmann gediend met den wellust van de hoogste liefdedrift. Naar de toppunten van de absolute Waarheid richtte zij al de krachten van haar ziel. Waar het menschelijk verstand duizelig wordt, schouwend in onpeilbare diepten, waar de grenzen van het redeneeren nog maar overlaten de goddelijke aanbiddingsacte, daar groeit en daar bloeit haar bovennatuurlijk geloof als de zonnigste bloem op ongenaakbare bergranden. Lijk Franciscus van Assise zingt zij daarhet hooglied van haar minnegloed, hààr hymne aan de zon, heel hoog boven alle aardsche vergankelijkheden, in 't volle licht der glanzende Godsmajesteit: «de Liefde heeft mijn hart gewond». Wanneer, daar beneden, andere meisjes, in schuchter verlangen naar wonder levensopenbaren, droomen van den verwachte die komen moet, dan heeft zij al de volle revelatie van den goddelijken overvloed der hemelsche liefde. Op haar twee en twintigste jaar staat het besluit vast: «ik heb daareven gemediteerd, al wandelend door de velden; ik heb besloten gansch aan u te zijn, mijn Jezus, geheel en gansch ; ziel en lichaam, voor den tijd en voor de eeuwigheid». En alles, alles in haar, tot haar laatsten levensstond, heeft meegezongen het wonder liefdelied, de jubelende hymne van haar triomfeerende maagdelijkheid. «Daar is maar een liefde», was het hoofdmotief van haar levenslied.

En die liefde was God. Ook hier weer het absolute van het idealisme. Buiten haar bruidegom was niets beminnenswaardig, buiten haar zielsverloofde geen bevalligheid, buiten haar Jezus niets, niets waar ze naar opzien kon in zalig verlangen, niets waar ze naar luisteren wilde in vreugdig ontroeren, niets wat ze te beminnen begeerde in de onverdeelde overgave van zichzelven.

Hoort ze bazuinen in haar ziel de stemmen van haar goddelijke extaze : «Ik vraag aan God dat hij me beware van alle blijdschap buiten Hem. Ik heb besloten mijn verstand te wijden aan de kennis van mijn Jezus, heel mijn hart aan zijn liefde, heel mijn wezen aan zijn dienst».

De kunst wilde ze gebruiken voor Hem alléén, die haar hart had bekoord; de muziek was haar een voor-

smaak van engelenkoren zingend voor het aanschijn van haar zielsbeminde; en naar Hem wilde zij voeren al de kunstenaars met wie zij in aanraking kwam. 't Is misschien de eenige groote smart geweest van haar leven, te denken dat haar Peter Benoit stilaan afdwaalde van haar lieven, goddelijken Meester.

Haar liefdadigheid was maar een vorm van haar liefde tot Jezus. Want in al die kleinen, in al die lijdenden zag zij steeds het verrukkelijk beeld van den Heiland. Als zij draagt de kleine kindjes van haar kindergasthuis en ze zoent met haar zuivere lippen, dan meent ze 't kindeke Jezus te kussen in zielsvervoering. Als ze de zieken verzorgt en de gekwetsten opbeurt, dan meent ze Magdalena te zijn aan den voet van 't kruis en den lijdenden Zaligmaker bij te staan in zijn droeve stervensuur.

Zoo is dan heel het leven van Constance Teichmann geweest de triomf dier ééne liefde.

Als de Christoffel uit een modern tooneelspel, staat zij ook in glorievol licht, dragend de kinderen van haar schoonheidsliefde, dragend de wonderen van haar goedheidsdrift, dragend haar geest en haar hart en haar ziel... en zij, die gestaan heeft, levenslang, in den dienst van de hoogste macht, zij ook juicht, met Christoffel:

> Ik ga met hen
> de hoogte der stralende bergen op.
> Ik draag alle smart en alle geluk
> want ik heb alle macht in God gevonden.

Ziet! Nu komt de lange stoet van die haar begroeten met dankenden eerbied en zegenend lied.

Ziet, de kunstenaars, met harpen en trommels, begeesterd haar danken voor de wereld van schoonheid die zij schiep. Ziet, de kleinen met witte bloemen bewuiven haar zachte gelaat dat moederlijk teer hun zwakheid kwam sterken. Ziet, de besmetten, met groenende palmen toejuichen haar handen waarmee ze streelend hun lijden verzachtte. Ziet, de verminkten met roode rozen heel hààr omkransen die 't bloed van hun wonden kwam stelpen, en stillen het leed van hun ziel.

Ziet, wij allen, wij groeten haar die bracht aan de wereld, wat aan de wereld nu nog het meest ont-

breekt. Want zij bracht schoonheid, wijl alles verdort in leelijkheid van aardsch genieten. Zij bracht goedheid, wijl alles vergaat in volkerenhaat en boos egoïsme. Zij bracht de waarheid van goddelijke liefde wijl alles verduistert in twijfelend zoeken!

En 't is een heerlijkheid in 't rumoer van ons moderne leven, dat zoo gemakkelijk juicht om oorlogsglories, en geldmagnaten, en lichamelijke krachtprestaties, 't is een heerlijkheid te huldigen hier, in een fiere apotheose : de stille heldin van vredige zielegrootheid.

Volk van Antwerpen, volk van het kunstminnend Antwerpen, volk van het katholieke Antwerpen,houdt de gedachtenis van Constance Teichmann in eer; — want: zij was uw goede engel, de boodschapster en de brengster van de hoogste idealen.

POEME MISSALE

door JAN HAMMENECKER.

CONFITEOR.

Confiteor...... en hoofd en rug
gaan zeer gewillig buigen:
confiteor: niet stijf en stug,
en 't steiger niet: deemoedig riet:
zoo 't hoofd en romp gebogen
en 't wegen van mijn oogen,
confiteor, getuigen.

Confiteor... O! Vingeren, steekt
uw toppen naar beneden,
dat, als Abussos openbreekt,
als ik gestort in 't ijle word,
ik niet te leelijk stuike,
maar sierlijk onderduike
naar de orde van mijn leden.

Ik val, en voele dat ik ga
gelijk een steen naaronder:
Abussos gaapt: van alzoodra
Gij breken laat den brozen draad
van mijn bestaan, dat aan is;
doch **hic et nunc** gedaan is,
behalve door het wonder,

waardoor Ge mij bewaart, o God,
die mij niet wilt verdelgen,
al ben ik, voor U, God, een spot:
een spuwtje, dat verloren spat,
een zwampje nauw geboren
en dood reeds en verloren
in 's Levens stâge zwelgen.

---

(1) «Confiteor», «Eleison» en «Gloria» verschenen in het Januarinummer; «Oblatio vini» in het Februarinummer van «Dietsche Warande en Belfort» (1924); «Oblatio Panis» in het Februarinummer, 1922), van «Vrouwenleven».

Confiteor, o God, ik zwalk
in o! wat nacht, en 'k giere
gelijk een onbestuurde tjalk,
een dolend wrak, dat tolt en holt
verstootling aller stranden......
'k Zal zwalken... nooit meer landen,
tenzij me wie? bestiere!......

ELEISON.

«Pakt!» kwaakt de knaap: hij ging te verre waden:
zoo diep niet wist dat hij het was.........
«Nog verder door!» was hij geraden:
en: lekker koel was 't in den plas.
Nu wordt hij paars geklemd: dat is verzinken!
hij roept benauwd 't benauwlijk «Pakt!»
Ei! Moeder!... Mag Uw Hans verdrinken?
Het knaapje scheeloogt, zwelgt en kwakt:

Ik ben die knaap! Hier! Hier! Iets... dat ik grijpe.
ELEISON! Christus! Uw Hand
't Verwurgerd Niet begint te knijpen:
Weg! 'k weer het weg met vuist en tand!......
ELEISON, die Petrus hebt gegrepen,
ELEISON!........... o Duizeling!
o Ziet! Daar schiet een licht — en — strepen:
geen zon verschoot met zulken zwing.
«Wie zijt gij, Licht? Zon?»
Zoon van God den Vader,
Telg van het eeuwige Vandaag! —
«ELEISON: Woord! Kom niet nader,
noch waar ik lig, U veel te laag!
ELEISON, Heer Christus, laat me zinken!»......
Hij licht mij naar omhoog! en... 'k sta
druipnat van zijn Genâ te blinken
en in den gloed van 't
'T GLORIA:
in excelsis Deo!

Blij teeken ik den Gloria-boog,
en 'k jubel om dit Gloria!
dat ik, harop! ten hemelen sla,
alsof ter keel me vlam ontvloog!
Ik eisch het: jubelt, Allerhoogsten,
die rijp staat in 't alomme Ruim.

Het licht is uw zeer edel kruim,
uw gouden licht, Excelsa, Starrenoogsten!
Ik zie, mij dunkt, den Landman gaan:
Jehovah door Zijn starrenlanden:
de starren buigen zwaar-gelaân:
hun aren schieten vuur: (hun graan!),
waar Jahwe reuzelt met Zijn handen!
EXCELSA: Gloria dien Boer!
En: zingen! die de seizen slaat,
Gods engelen, gij, die voer bij voer
van zonnenoogst en glorie laadt!
U glorie, ja, U, Starrenzaaier!
van elken engel-starrenmaaier,
U roem! om Uwe glorieschuren
vol gloed en oogst van zonnevuren!

* * *

«o God, ik ben Uw armste stakker!
En toch: ik ben zoo stout te droomen,
dat ik zal mogen!... mogen komen,
en zeer veel gouden aren lezen
op Uw nooit af te lezen akker,
en, waar Gij rust, zal ik niet vreezen......
o Ruth bij Booz!...
Doch Gloria!
niet meer om licht en zonnen
bij schepping U gewonnen,
neen; doch: om 't ongeschapen Licht,
dat eeuwig voor Uw Aangezicht
geblonken heeft, o Jehovah!
om Licht-uit-Licht, om God uit God,
om 't Woord-kristaal, waarin gij spraakt:
glashelder uitspraakt, wat U maakt
dien, wie Gij zijt: de Zijner: God!
U roem ik, U, zeer oude in jaren,
om de eeuwige jeugd van Uwen Zoon;
om deze Zon, die nooit begon,
en, Vader, om Uw eeuwig staren
op Hèm: Uw beeld oneindig schoon!

Wat is een hemel zonnen, Heer,
voor die Zich kent in zulk een beeld,
voor wien Zijn eigen Wijsheid speelt,

voor wie van eeuwig heeft geteeld
zoo groot een Zoon: zoo groot een Eer!

* * *

Wat is gewicht, wat is getal:
wat is de Schepping, voor wie 't al
van eeuwig zag in Zijnen Zoon?
Uw glorie is deze dan: Uw Zoon!
Dien hebt Gij lief oneindig, Heer!
Dien geeft één-zelfde Liefde U weer!
o, Goddelijke slag en maat,
die van- en nààr elkander gaat:
Uw beider Liefde is God, Derde Persoon,
en even groot, en goddelijk als Gij,
o Vader, en Gij Zoon! Dat maakt me blij;
want dat is schoon, dat is aanbiddelijk schoon!

En ik bid aan Uw Liefde, en 't Lied,
dat Zij, de onzaggelijke, giet
in Uwen schoot zoo rijkelijk, dat
geen eeuwigheid het ooit bevat!

En! Muggen zijn we, en muggegonzen
is aller klokken samenbonzen
bij wat geschiedt
Daarboven
in de Loven
van 't eeuwig Pinksterfeest,
dat Gij beleeft, Drievuldigheid!
o Vader, Zoon en Heilige Geest.

* * *

Ik ga niet weg van dees beschouwen:
ik schei niet van dit Gloria,
tenzij Gij komt, Drievuldigheid:
tenzij Gij komt, en in me blomt,
o Blom, die bloeit uw eigen bloei
van één Natuur in drie Personen,
en, bloeiend dus, in ons komt wonen,

o Blom, die wit zijt in den Vader
en gouden in den Zoon,
en vuurrood in den Geest,

o Blom, die zijt te gader
eenvoudig-enkele Blomme en driemaal schoon
in wit, goud, rood, en nergens meest!
Dat allerwege Uw glorie groei'!

DOCTRINA.

DE SCHEPPING.

Een gouden Hand uit blanke mouw
wijst.
Schouw!
Uit niet, in top voltooid, daar rijst
een glorieuze Bouw.
Dat wijzen was
der eeuwige Macht, die tijd en ruimte schiep,
en al wat is te voorschijn riep.

DE EERSTE ZONDE.

Een vrouwe schooner dan het vlas,
wiens gouden hart zoo diep,
wiens kroon zoo teederblauw is, —
een vrouwe rust in schâuw en gras,
dat nog vol dauw is,
en met haar vingeren fijn
bevoelt ze 't glad satijn
eens appeltjes: hoe kan 't zoo blozen?
Zij beet erin, de booze, en schaterlachte:
zij wist zich boos, boos, dat doende!
En nu geen Adam haar verachtte,
neen, haar meewarig zoende,
zoo deden zij te samen dubbel kwaad,
zooals, o proza, ja, dat bij de menschen gaat.
Zij waren ons natuur, zij waren wij!
Of zijt gij schooner soms dan zij,
die schooner dan het edel vlas,
zoo steil van stengel, zoo teerblauw,
zoo 't gouden hart vol ochtenddauw,
of zijn wij soms veel sterker dan
wiens naam is Adam, dat is Man!

HET DOOPSEL.

Geen eerste menschen loof ik,
maar het heilig Water;

'k Loof 't Water, dat van uit den Niet
liturgisch liep,
liturgisch, daar de Heer het schiep
en tot een hoogere zending riep
dan schoon te zijn door ijl geklater
en geschater.
Het was voor God reeds toen
't onmisbaar Doopgerief.

Dies loof ik 't Water, en 't is me lief:
het moet noodzakelijk op hoofden plassen
en zielen wassen.
Daarom is 't Water luid van sprake:
omdat het heeft tot oppertake
te dienen, waar gij wordt geboren,
die God tot zoons heeft uitverkoren!

o Doopselwater goddelijk edel,
wanneer gij vloeit ten kinderschedel
bij 't murmelen der symphonie
eens namen opgelost in drie!

En 'k loof U, Water, U gewijde,
dat kwaamt geloopen uit de Zijde
van Hem, die zoo geleden heeft,
dat menigeen t bestreden heeft
als veel te wreed om waar te zijn.

Gods lijden leek hun (1) bloot een schijn,
doch, gij die zijt natuur en waarheid,
gij vloeit in echte waterklaarheid,
en geeft aldus getuigenis
dat God ook Zoon des menschen is.

Er liep toen ook uit 's Heeren Zijde bloed.
Ik zal dat bloed hoog loven boven 't Water:
Het is Uw Bloed, Uw Bloed, o Jesu zoet,
doch nu niet, Heer! Uw Bloed! Ik loof het later.

---

(1) Bedoeld worden de Doceten, ketters, die doolden o. m. nopens de wezenlijkheid van de Menschwording en van het Lijden en Sterven O. H. J. CH.
S. Paulus en Joannes hebben ze reeds bestreden.

CREDO.

en zing nu 't Credo, dat ik als een ros
als mijn gevleugeld ros, mijn Pegasos
bestijge'dat het mij gezwind ten hooge rukke.

Op, Pegasos! Op, Credo!... Donker strekt
het ijdel ruim, waardoor gij snuivend nekt,
terwijl ik U met fellen hiel de flanken drukke.

Mijn weten is de nacht, waardoor gij streeft:
maar zie: 't is licht wat U den kop omgeeft,
en licht, alwaar gij zwaait met Uw twee groote vler-
[ken.

Ge voert me fluks door alle kreitsen heen,
Gij stopt, en hinnikt fier en blaast tevreên,
als ge Uw vier hoeven plant ten vloer der hemelkerke,

alwaar wij staan verbijsterd door het Licht,
dat ik van aangezicht tot aangezicht
in eeuwigheid — niet treuren, Credo! — zal bestaren!

Omlaag gelijk een bliksemschicht... Het kind
ter Kribbe! — Credo, ja! Dat kind bemint! —
Gij rent te vierklauw op den Liefdeberg Kalvaren,

en rijdt mijn trots te pletter tegen 't Kruis!...
Gij steigert! Hop! 't Is Paschen, en 't gebruis
der Halleluia's klimt: en uit is 't Passierouwen

Nog draaft gij rond de Kerk, het Heiligdom,
waarin gestadig door als lampe glom
de vurige Tong van God den Geest, den Trouwe!...

Nu, Credo, kom en rust na zulken rit
ter koelte en schaûw en waar de Meester zit
om ons na zulken tocht te voeden en te laven.

Dat, ja, dat doet Gij, God, in elke Mis:
Gij schenkt aan die gelooft Uw lafenis
en spijze lekkerst na 't vermoeiendst Credodraven!

OBLATIO PANIS.

Ik beur op gouden schotel wittebrood
gebakken uit het fijnste tarwedons:
dat is een kostelijke waar voor ons:
't is Brood: waar brood gebreekt, heerscht honger-
[nood.

Wee hem, die dit: het noodig brood, veracht,
of wie niet buigt voor dit: het edelst graan
uit al de soorten, die te velde staan:
de tarwe: botermalsche kloekte en kracht.

Die tarwebrood mocht eten, staat vàst, kloek,
en wordt gewaar, dat hij niet anders kan
dan gaan, aldoor uw dag, gelijk een man,
in sterkte en licht, en 'k zeg het, goed als koek.

Aanvaard dan, Vader, 't brood, dat ik u bied,
als 't beste, dat het kroost van Adam heeft;
als 't beste dat uw vaderhand ons geeft:
want geeft gij niet, o God, ik hebbe niet.

Ik offer u dit brood, het komt u toe. —
en 'k bied u mèt die tarwe tevens aan
zooveel als met haar leven was begaan,
en zie! zij kreeg een halve wereld moe.

Ik offer u den akker, die ze droeg:
het was de zwaarste grond, die bronzig glom:
een schubbig schild, en elke schil lag krom
en bultig boos op driesten hengst en ploeg.

Ik offer U den stap en 't schoon gebaar
van hem die 't zaad den akker toevertrouwt,
zijn hoop naar U met wien hij rustig bouwt:
hij werpt het zaaigoed: Gij schenkt halm en aar.

Aanvaard de zonnestralen: thaumaturgen
bij wie de dood geen tarwe mag verwurgen; —
aanvaard den regen, die van uit den kwispel
der wolken druipt in stil devoot gelispel.

Aanvaard den mist die boven avondland
en droomend groen zijn tentezeil uitspant,
aanvaard den dauw, die, 's vroegen ochtends, op
het prilste priempje steekt den fijnsten drop.

Aanvaard den lach der sterren, die bij nacht
den tarwelanden zijn een stille wacht:
mij dunkt dat overal waar tarwe groeit,
meer klaarheid uit den hoogen hemel vloeit.

Aanvaard den zomernacht, waarin de slag
der kwakkel klakt!... En dan, den schoonen dag,
de leeuwerk, die van uit het nuchtere veld
met gansch de ziel der tarwe naar U snelt.

Aanvaard het werk van boerenknechts en -meiden,
van al die graan of meel of brood bereiden,
aanvaard ook mij, die deze spijs U wijde
met wat ik deed, met wat ik leed en lijde.

Ik offer reeds hetgeen hier straks zal zijn:
Nog zal dit tarwebrood bestaan in schijn:
doch 't zal als broodzelfstandigheid verkeeren
waarachtig, wezenlijk in 't Vleesch des Heeren.

o Brood, ik had het vroeger moeten zeggen:
— doch mij weerhield ik weet niet welke vrees! —
wat ik hier straks ten Lijndoek neer zal leggen,
zult gij niet zijn. o Brood, maar Jesus' Vleesch!

OBLATIO VINI.

En hier is Wijn: loof ik hem niet,
Gij looft hem, Gij, die rijpen liet
de bessen, die te pronken hangen
met zooveel zon en zomer in,
dat hier in 't vonkelend vocht ervan
ik nog den luister speuren kan
van 's Zomers gouden keel en kin,
van 's Zomers ovenlaai ten wangen,
van 's Zomers oogen toovergloed.

Er zingt een Zomer in mijn Bloed!

U zij die Wijn en 't gene erin
bleef tintlen, Heer! uw zonneschijn,
Uw zon, die, wijngeworden, nog
verwarmen wil eens ziel en zin!

Ik offer ook het milde zog
der Aarde, die met 't allerbeste
uit hare borst den wingerd leschte.

Ik offer U den Herfst, en 't zwieren
der ranken om het hoofd diens fieren,
die — ('t Is zijn dood, en zijn victorie!) —
het land bekroont met druivenglorie!

Ik offer U bij voorbaat 't Heilig Bloed:
dat offer is alvast U welkom! — Lacht
de landman blijde al loerend naar de pracht
van eigen wijn en wasdom en gewin,
voorwaar, o Wijnstokplanter, Gij niet min,
als daar omhoog uw Zoon zijn intrêe doet
met Wijn uit Uw Plantsoen: zijn goddelijk Bloed.

Aanvaard ook 't leekje water dat verging
in wijn als bij natuurvermengeling:
aanvaard medeen het menschelijk geslacht.

Aanvaard den Mensch uw Zoon, en ons, die zijn
in Hem met Hem, als 't water in den Wijn.
Aanvaard me: 'k weet het, 't loont de moeite niet:
ik vrees dat Gij met toornende oogen ziet
naar mij, doch, God, zie, bid ik U, naar mij niet.
Zie Jesus: ik ben boos, doch Hij niet, Hij niet!

PRAEFATIO.

Ik ben, dien zag ik eens, hij vloog,
een vlinder, alover een vloed
zeer breed in het hoogst van de tij:
zijn vleugelen lepelden blij.

Ik zweef, en het water is hoog, —
Waar haalde die vlinder zijn moed?
zeer breed lag de stroom, — en ik zweef
zoo stout als die vlinder eens dreef.

Praefatie, gij zijt mijn rivier. —
Hoe mooi dat die vlinder niet viel,
niet viel, maar genoot van zijn vlucht
zoo tusschen den vloed en de lucht.

Praefatie, 'k bewonder Uw zwier:
hoe vlindert, hoe vlindert mijn ziel,
gelijk toen die vlinder, die sloeg
dat 't wit van zijn vleugelen loech!

Hoe vol is Uw vloed, en hoe wijd
de hemel, die spiegelt daarin:
hoe blauw en hoe diep, en hoe wit
de wollige wolk erin zit.

Ik ben als die vlinder, en glijd
alover uw heerlijken zin,
waarboven ik sidderend waar
en diep — diepen hemel ontwaar.

Praefatie, 'k beweeg en ik blijf
in God, den almachtigen God,
den eeuwigen Vader, die leeft,
en adem en harte mij geeft.

Hem loven dat is mijn bedrijf
en, 'k word het gewaar, mijn genot,
Hem loven bij nacht en bij noen
gestadig zoo 't engelen doen.

Wie zingt er, wie zingt er in mij:
niet ik, die niet weet wat ik doe
tenware genieten een lot
dat duizelen doet van genot.

Per Christum, ... o Vader, 't is Hij:
zijn Canticum zijt gij niet moe...
en ik ben zoo blijde om den klank
van dezen U waardigen dank.

Ik wiegel, ik wiegel op 't lied
van Jesus, bewusteloos schier.
Dat lied is een lied als een vloed,
het lied van zijn goddelijk Bloed.

Ik zag eens een vlinder: hij liet
zich neer op de schoone rivier;
zijn vleugelen staken omhoog
alsof daar een zeilscheepje toog.

Ik ben als die vlinder die viel,
dat bootje dat zeilde en ik zonk
in Jesus, den zingenden stroom,
en ik taste noch boorden noch boêm.

Ik hoor niet, ik voel hoe mijn ziel
in Jesus, in 't grootsche geronk
der zingende Liefde gestort
euphonisch doordrongen wordt.

En ik voel het Trisagion. Oh!
Kantere Jesu, zingt Gij dat zoo,
zoo vol dat het vult en vervult
't heelal met zijn heerlijke galmen,
en rijklijk den zetel des Vaders omhult
met Vader gevallige walmen.

CANON.

Ben ik nu... gelijk de profeet
Jonas, van wien het heet,
dat hij zong, zong, toen hem was
de zee rondom, de ronkende plas;
dat hij zong in die warme spelonk:
dien veilgen visch: wat hem schonk
lust om een loflied **cantate** te neuren

Eilaas! Duren bleef niet dat wonder gebeuren:
de visch gulpte Jonas op 't glinsterend droge;
hij stond en hij rilde, de man, en ten hooge
verhief hij krampachtig vingers en handen...
Niniven! klapten zijn tanden.

Ik beur zoo mijn handen ten hooge,
onthutst gelijk die profeet,
die dubbende stond, en de lippen zich beet:
«Was 't wonder uit? Hoe was 't al geschied?»

Zong ik daar ook in den ICHTUS (1) niet
Ik zong; — of, zong Ichthus, in me, zijn lied?
Ai, weet ik, hoe 't ging? Doch ik was,
dat weet ik, verzwolgen in Ichthus daar pas:
in Jesus, in Wien 't welzalig is,
in Christus, Gezalfde, en als zalve me zoet,
in Theou, Gods, Uis, Zoon, Wiens bloed
me redde: Sôtêr: Ichthus: Goddelijke Visch!

Christus eis aei (1) staat er geschreven;
doch, wee mij! 'k Ben niet gebleven
eeuwig in 's Visschen eeuwige weelde.
Hoe werd ik, eilaas! ik, die kweelde
tijd-onbedacht, uit die weelde gedreven?

Jammerde Jonas, toen 't wonder voorbij was,
wat zal ik doen, die zoo blij was
in Ichthus? — o Laat ik mijn handen opsteken,
mijn Jonas' ellende ten teeken!
En Jesu! kom me terug op het smeeken,
het smeeken van deze mijn handen,
die trillen zooals langs de landen
de popels, die 'k staan weet heinde en ver...
Kom me terug, kom me terug, o Heer!

Oho! Mijn handen wegen me zwaar!
Is zoo vermoeiend 't orantengebaar,
't wèl sierlijk heffen-der-handen?... Voorwaar!
handen hangen
graag naar omlaag!
En krieuwelt daarin een verlangen
om te doen als de mollen, het blinde ras,
dat wroet en voort onder 't lichtminnende vlas.
Handen wroeten en voren graag, al stieten
ze in den grond hun kneukelen stuk...
— Hopen zij te vinden in den grond het Geluk?
Eilaas, dat vinden handen niet zoo laag:
vulsel misschien voor mond en maag,
doch 't Geluk, och, och, dat vinden ze niet, en
dies gaan ons handen ook bijwijlen naar omhoog;
doch 't Geluk is wuft lijk een vogel, en vloog

(1) Voor uitleg zie: Guido Gezelle; Rijmsnoer: woorden, namen en zaken.

nog nooit in opgestoken menschenhanden
Wee ook mijn handen; die slechts wanden
wat vliegende kaf
van geluk, niet hèt Geluk! - Laat af, handen, laat af!
Doch: Neen! En heil mij! En sursum, mijn handen!
Niet: dees handen, deze louter en alleen de mijne;
maar dees Handen wijleneer
door de Wijding, meer de Zijne:
Jesus' Handen geworden dan de mijne,
Jesus' Handen in dees handen houd ik sursum!
Ten hooge! Mijn handen: Zijn Handen!
Ten hooge! Want Hij mag, Ons Heer
Jesus-Christus mag Zijn Handen
wel degelijk naar 't Geluk omhooghouden.
Want Zijn Handen voeren ieder haar Wonde
Wonde geworden zijn dees Handen:
Wonden! Met randen, die branden,
heerlijke ronde roode Wonden.
Dees Handen zijn twee stortende schotelen Bloed,
goed, schoon, rood Bloed;
twee schotelen aanbiddelijk, theandrisch Bloed.
Sursum! In mijn handen mag ik Jesus' Handen,
ik — priester triomfantelijk omhoog houen...
en hopen op 't Geluk met gewettigd betrouwen.
Ik heb **macht**! Meer macht dan Mozes.
o Mozes, die, boven op den berg neergeknield,
zijn handen al smeekende verheven hield!...
Zege voor Josuë, die streed in het dal:
Amalec deinsde.
Zonken echter Mozes' handen:: Eheu! Geschal!
Zegegeschal uit Amalecs rangen!
Toen schepte moede Mozes nieuwen moed:
hooger stak hij zijn handen in de lucht,
tot het zonnelicht zonk en het krijgsgerucht,
tot opbruisten Josuë's zegezangen!
En ja, dapper hadden zij gestreden,
Josuë's benden in 't bloedige dal, daar, beneden,
toch wees de Veldheer Mozes' handen
dààrboven ivoorbleek op 't avondopaal der lucht ge-
[schreven:
die handen hebben den doorslag gegeven,
zoo sprak hij, looft Mozes' triomfantelijke handen!
Ik heb macht! Meer macht dan Mozes!

Heiliger zijn deze verheven Handen,
en 'k beur ze van hooger op dan hij;
daar mijn berg Kalvaren is,
en er geen hoogte gevaren is
boven een berg, waarover Gij,
Jesus, Uw bloed hebt laten leken!
Is dat niet heerlijk hier zijn handen op te steken?
Zie! 't Gebaar van Moeder-Aarde lijkt één smeeken,
als blijkt uit haar bergen, die reiken
als handen van oranten omhoog.
Dat gebaar van der Aarde volmaken,
het door de wolken, tot in den hemel, tot voor het oog
des almachtigen Vaders opvoeren: dat is mijn ge-
[baar!
Want Jesus' Handen, die verheven staken
op Golgotha, rijzen hier
even goddelijk almachtig en smeekende almachtig
en fier, fier, [grootsch.
mag ik en met 't volste betrouwen
Jesus' Handen in de mijne naar omhoog houden.
Hij zelf was op Kalvaren derf en doodsch;
maar Zijn Handen bleven rood van Zijn Bloed,
bleven schalen met glinsterend bloed,
dat Hij gaf, dat Hij gaf en... nog immer blijft geven:
Zijn Bloed: àl Zijn Bloed en Zijn doodbloedend Le-
[ven.
Zoo smeekt Jesus almachtig. Wie smeekt er zoo goed
als Hij, die God was, en Zijn Bloed gaf: Zijn Bloed!
het zoo gevend alevel dat nimmer een mensch
zal meer doen dan Jesus de menschelijkste Mensch:
God smeekte zich dood: is er verdere grens?
Want houdt Hij Zijn Handen verheven
't is niet louter gebaar: het is géven
Zijn Leven, Zijn zeer lieve Leven.
Hem ook ja was 't leven lief!

't Leven, dat eerste, dat noodigst gerief!
Ja, 't was Hem (zijt des gewis)
lief... om de klanken, lief om de kleuren,
lief ook om spijze en om lafenis,
en om den rythmus van hart en van ader,
en om het voelen, het denken, het willen,
en om 't eenvoudige zijn, om het stille

bestaan en beklijven in 't grillig rondom-gebeuren.
Lief is ons 't leven: ook Hèm is het zoet,
Hij geeft het nochtans aan den Vader,
Hij giet het uit beide Zijn Handen:
milde fonteinen van kostelijk Bloed...
Oho, dat menschelijk leven!
En dat het zoo zoet is, zoo zoet is! Om 't even:
Hij geeft het geheel in Zijn wegvloeiend Bloed.
Hij gaf het maar éens op Kalvaren,
doch 't altaar is 't eeuwig Kalvaren,
en 't zelfde bleef Jesus' gemoed:
nu nog: op deze doorluchtige Stonde
verheft Hij Zijn Handen en Wonden:
Zijn Handen en Wonden til ik omhoog!

En ik tril!... Wat is 't in mijn handen?
Mijn handen, mijn handen verbranden,
en toch kilt het leven eruit.

God, wordt me de gave des smeekens
bij middel van wondeteekens
geprent in de huid?

Dat mag ik, o God, niet gedoogen:
ik wil in mijn handen geen logen —
teekens van heiligheid!

Wel wou ik: dat ik méér lede:
'k verlang dat, en niet zonder rede:
geen priester is hij: die niet lijdt.

'k Ben ledig aan echte genuchten,
— hoe vreemd — als ik 't lijden zie vluchten:
ai! 't vlucht niet, ik vlucht het, ik vlucht!

Doch vlucht ik de goddelijke smarte,
al dadelijk zal 't hongerig harte
kraaien en krijschen naar lijdensgenucht.

't Hosanna'et zoolang als ik lijde
dan vier ik mijn hoogste getijde;
dan wandel ik rond in mijn Rijk!

Nooit, Heer, heb ik voller genoten,
dan toen ik verdroeg onverdroten
te lijden, o Lijder, aan U wat gelijk.

Heb dank om dees hemelsche stonden,
waarop ik mijn handen als wonden,
als brandende wonden gevoel.

Heb dank om het koortsige rillen,
waar schouders en rug bij verkillen:
onderwijl is mijn hart in gejoel!

Heb dank om het plotsche verbleeken
van lippen, die zullen spreken
HOC EST... HIC EST... en verder voort...

Heb dank om mijn deinzende rede:
zij steekt vlug het zwaard in de scheede
en valt bij den slag van het woord:

het woord, dat omhoog komt gerezen
uit 't diepst van mijn priesterlijk wezen,
doch 't Uw is, meer dan het mijn.

Heb dank om het eendelijk kraken,
't losspringen aan ankers en haken,
't invallen van gansch mijn «zijn».

Niniven, hoogheftig van wallen,
gij zijt niet zoo tragisch gevallen
als 't wezentje, dat ik me noem.

mijn stadje; ach! mijn puin nu, waar raven
geen brijzel meer zullen ontgraven,
noch bijen ombrommen een bloem!

Doch goed is 't bij wat hier gebeurde:
ik sprak, en mijn spreken beurde
Jesus op kruis en Kalvaren weer.

'k Vernieuwde dat ijslijk Begeven,,
dat kraken en barsten van 't Leven:
Hèt Leven, dat zijt Gij toch, Heer!

Hier ligt in puinen dat Leven!
Wat is er nog overgebleven
van Jesus dan ach! wat hier ligt

zoo pover en zoo bescheiden:
hier 't Lichaam. daar 't Bloed, allebeide
zoo zonder een sprankeltje licht,

zoo zonder een sprankeltje glorie!
Kalvaren gelijkt een victorie
bij deze vol-strekte vernedering!

Gedaanten van bakte verbergen
het Lichaam, dat blank eens ten berge
vernederd, doch tevens, verheven hing.

Gedaanten van wijn overtiegen
het Bloed, dat geen druppel moest liegen,
maar Bloed mocht zijn en Liefde klaar!

Ai mij! Al lig ik verzwolgen
in gansche vernedering, volgen
kan ik den Heer niet tot daar!

* * *

Twee grondeloosheden zijn er:
(hoe diep allebei, hoe diep!)
de één de Uwe, allerdiepste Verdwijner,
is de Nacht, waarin ik U riep!...

De andere is die van Uw Vader,
is zijn ondoorgrondelijk Licht!...
Verdoolde Zoon, Doorwader
van 't bo'emlooze Donker, richt:

Richt, uit Uw afgrond van Duister,
in-eens Uw Gestalte zich op:
zich op naar den afgrond van Luister,
en hoor ik niet Uw klop:

Uw vranken klop op de deuren
der Stad van 't oneindige Licht?...
Wat gaat er, o Samson, gebeuren,
als straks het Gloriegewicht

Der hemelen, op U gevallen,
zal wegen met al het gewicht
der eindeloos-hooge hallen
van Jahwe's Gloriesticht?!...

Doch zie: niets ducht mijn Donkere!
Hij schrijdt, Hij, de Blinde, de Nacht:
neen, geenerlei starren omflonkeren
zijn zwart-abussale pracht.

En Hij roept! Hij durft te roepen:
«Uw Licht zij mijn, Heer God!...
»Klinkt luid, waar ik treê, gouden stoepen;
»slaat open, Poorten van 't Slot:

»van 't lichtvolle Slot, waar Gij, Vader!
» — Ik weet het, als ben ik de Nacht; —
»mijn stem en mijn stappen nader — en
»hoort, en stralende naar me wacht:

»Doe open, Vader, doe open!
»Hier ben ik: ik, Uw verdoolde Zoon.
»Ik kom in Uw Glorie me doopen:
»Uw afgrondig Licht zij mijn loon:

»Omdat ik mij verdelgen
»U, Vader, ter eere, liet,
»en wilde vernêeringen zwelgen,
»alsof ik verdronk in het Niet!»

Hij gaat, en Zijn Wonden schallen,
bazuinen ertoe bekwaam
om 't bolwerk in te doen vallen
Jericho's, Hemel bij naam!

En ik zie Die Nacht was zich hullen
in Thabor-sche Zon-en-Sneeuw;
en ik hoor Hem den hemel vervullen
met den luidstgalmenden zegeschreeuw:

PATER NOSTER.

«o Vader, Abba, Vader,
»IK . HEB . UW . WIL . GEDAAN!
»Gemalen in diens gerader,
»ben ik te-niet gegaan.

»o Vader, Abba, Vader,
»IK HEILIG DUS UW NAAM:
»Dies treed ik U juichende nader,
»die kijkt uit Uw Liefde-raam; ...

»En mij wenkt, ... en U reikt naar de bloemen,
»MIJN bloemen, Mijn Wonden zoo schoon:
»Hier zijn ze: 'k durf ze te roemen:
»schoon zijn ze en ze zijn van uw Zoon!»

En Vader en Zoon genaken
elkaar en de Nacht is Licht;
en de goddelijke Duif doet haar take
uitvlerkend het Zege-bericht:

Dat Vader en Zoon, éen in Glorie
en Liefde, vieren 't ontzaglijk Getij
voor Jesus' hooge Victorie,
de Drie drievoudig - eenvoudig blij!

En de Zoon bij Zijn Vader gezeten
mag vragen nu wat hem belieft:
Wat vraagt Hij? 't Is goed dat te weten.
Het brood, dat ons dagelijks gerieft!

Is 't Geluk dan wat tarwe, wat rogge,
iets dat toch den honger maar snoert
van 't lijf, dat de dood als een logge
massa flus naar het kerkhof voert.

't Geluk of niet: het ontberen
kan niemand, hij zij nog zoo groot,
en dan: God wil ons generen
met ander en beter Brood!

Dat Brood, dat «'t Geluk», Hij geeft het:
Zijn Lichaam, dit Lichaam: dit hier:
hier ligt het: mijn Heil: hier leeft het!
Gij, Jesus! Ik twijfel geen zier.

En hier is zijn Bloed! Ik geloove:
ja, hier in den kelk is zijn Bloed,
zijn goddelijk Bloed, dat Hierboven
de heerlijkste take doet:

te zijn van 't Lam-dat-bloedde
tot den alderlaatsten drop.
o Lammetje, zijt Gij niet moede,
en geeft Gij dat «Geven» niet op?

Neen, neen toch, het is nog niet moede:
het wil nog niet moede zijn:
de Vader zal 't zien, dat het bloedde,
zal eeuwig zien den bloedigen schijn

der Wonden gelijk op Kalvaren:
steeds offert het Lam zich daar-hoog
tot zoen voor de schuldenaren,
die gruwelen in 's Vaders oog.

En wijl het zich offert, zoo mogen
we gaan den gang, dien het ging:
uit den nacht naar het licht!... 'k wil het **pogen!**
'k ga rammelen aan 's hemels klink!

Ik wil!... Nu, wie gaat ermede? —
Ik ga, na Jesus, op.
Wat toef ik nog hierbeneden:
ik sta voor de poorten en klop!

Doe open, Vader, doe open!
Ik vraag het niet als een loon;
maar moet ik niet heilig hopen
door Jesus, mijn broeder, Uw Zoon!

Ik klop... Waarom mag ik niet binnen?
Heb ik zooveel misdaan?
Ik kàn U niet harder beminnen.
o Laat ik niet langer hier staan.

Ik wil bij mijn Broeder! Doe open!
Ik heb Hem zoo dikwijls gezeid,
dat Hij me niet mocht ontloopen,
noch ik Hem: mijn eenige zaligheid.

Wat is een stam zonder wortel.
wàt van-den-struik-af de roos,
wàt zonder liefde de tortel,
wàt een priester Jesu-loos?

En ik ben dat alles, o Vader,
gemis ik Uw levenden Zoon.
Laat binnen me, dat ik Hem nader,
en stuike voor 't Lam op zijn troon!...

COMMUNIO.

Ik wacht, en mijn wachten ontketent
een angstigen storm in mijn ziel.
Ik weet niet, wat dit beteekent;
maar 't is of ik viel, of ik viel

Uit een krakende schip gesmeten...
Of ben ik: dat schip-aan-'t-vergaan?
En spoelt me door reten en spleten
een machtige oceaan?

Of word ik als Jonas bedolven
in eens levenden visschen beluik,
en rust ik met om me de golven
als een eindelooze gloriehuik!

Cantate!... o wondere dingen
gaan om in mijn schreiend gemoed.
Cantate!... Van wien is dat zingen
zoo warm als mijn zingende bloed!

Van Jezus, mijn Alles!... o Volken,
cantate, verkondigt den sprong
van mijn hart in Zijn liefdekolken,
daar God in zijn wezen me zwong!

SINT FRANCISCUS ALS KRIJGSMAN (1)

Uit het Engels van G. K. Chesterton,

door **WIES MOENS**

Er was een oorlog uitgebroken tusschen Assisi en Perugia. Op onze dagen zegt men gewoonweg, spottenderwijze,dat dergelike oorlogen niet zo dikwels uitbraken, wijl zij toch bijna ononderbroken aan de gang waren tussen de vrije steden in Italië, tijdens de Middeleeuwen. Het mag volstaan hier te verklaren dat, zo een van deze middeleeuwse oorlogen werkelik zonder ophouden zijn gang was gegaan gedurende een volle eeuw, de oorlogsvoerenden er mogelik wel toe zouden gekomen zijn, binnen een lange tijdspanne, zoveel mensen te slachten als wij er tans kapotmaken in den loop van één jaar, in een van onze moderne wetenschappelike oorlogen tussen onze grote moderne industriële keizerrijken. Maar van de burgers ener middeleeuwse republiek werd alléén gevraagd dat zij hun leven zouden laten voor de dingen waarmede zij dag in dag uit hadden geleefd, de huizen die zij bewoonden, de heiligdommen die zij vereerden en de heersers en voorname personen die zij kenden; en voor hen bestond het zoveel weidser vooruitzicht niet: te worden opgeroepen tot de dood, om wille van de jongste maren betreffend ver-afgelegen kolonieën, die door een anonieme pers worden ruchtbaar gemaakt. En zo wij dan ook al uit onze eigen ervaring afleiden dat de oorlog steeds de beschaving lam legde, toch moeten wij tenminste toegeven, dat uit deze oorlogvoerenden steden kreupelen over de wereld wandelden wier namen luiden: Dante en Michel-Angelo,Ariosto en Titiaan, Leonardo en Columbus, om niet te gewagen van Catharina van Siena en de held van dit verhaal.

---

(1) Een fragment uit het derde hoofdstuk van G. K. Chesterton's jongste boek «St-Francis of Assisi, waarvan de geautorizeerde vertaling door W. Moens in Augustus e.k. verschijnt bij de Firma Cultura, Gildestraat, 5, Gent.

Wijl wij al dat lokaal patriotisme, deze wildemans-drukte uitde donkere tijden bejammeren,moet het wel een eigenaardig feit lijken dat omstreeks de drie vierden van de grootste mannen die ooit hebben geleefd in zulke kleine stadjes gewonnen en geboren werden, en meer dan eens in deze oorlogsjes betrokken waren. Het staat nog te bezien welke produkten onze grote steden ten laatste zullen opleveren; maar een teken dat wees op iets van dat slag, kwam sinds hun uitbreiding nog niet tot ons; en meer dan ééns zweeft mij zo een droombeeld uit mijn jeugdjaren voor de geest: dat al deze dingen pas zullen geschieden wanneer Clapham door hoge stadswallen wordt omgeven, en in het midden van de nacht de alarmklok aan het stormen gaat die de burgers van Wimbledon naar de wapens doet grijpen.

In elk geval, in Assisi werd de stormklok geluid en de burgers vlogen in 't harnas, en onder ze was Frans, de zoon van de lakenkoopman. Hij reeds uit met een groepje lanseniers om slag te leveren, en in zo een kleine veldslag, of op een van die ritten of wat dan ook, werd hij met zijn kornuiten gevangen genomen. Het lijkt mij waarschijnlik dat er verraad of lafheid in het spel was geweest,die deze nederlaag hadden mogelijk gemaakt; want er wordt ons verteld dat er onder de krijgsgevangenen iemand was met wie zijn gevangen kameraden volstrekt weigerden enige omgang te hebben, zelfs in de kerker; en in zulke omstandigheden gebeurt iets dergeliks meestal omdat aan één enkele de militaire blaam wegens het mislukken wordt aangewreven. Hoe dan ook, werd door iemand dit kleine kurieuze feit, waarvan de waarde veeleer negatief dan positief mag lijken, opgetekend. Wij vernemen dat Franciscus onder zijn gevangen wapenbroeders omging met al de hoofsheid en de kameraadschappelikheid die hem in het bloed zaten. — «Vrij en vrolig van gemoed», zoals iemand over hem zei, en bereid zijn gezellen en ook zichzelf een riem onder het hart te steken.

En telkens hij de mysterieuze uitgestotene, de verrader of de lafaard of hoe hij dan ook genoemd werd, ontmoette, behandelde hij hem gewoonweg lijk al de andere, zonder daarbij koelheid of zelfs medelijden

aan den dag te leggen. Maar met dezelfde ongeveinsde vrolikheid en warme kameraadschap. Doch zo daar iemand in deze kerker aanwezig was geweest, begaafd met een tweede gezicht voor de zin en de bedoeling van geestelike zaken, dan zou deze tot het besef gekomen zijn dat hij zich bevond in de tegenwoordigheid van iets gans nieuws, en blijkbaar bijna anarchisties van karakter, een diepe vloed die zijn weg zocht naar de on-gekartografieerde zeeën van de caritas. Want in deze zin was er werkelik iets waaraan het Franciscus van Assisi ontbrak, iets waarvoor hij blind bleef, dat het hem gegeven mocht zijn betere en schonere dingen te aanschouwen. Al deze grenzen van de welvoeglikheid in omgang en manieren, al deze palen en perken in het sociale leven, waardoor het domein van het betamelike netjes wordt afgescheiden van het domein van het onbetamelike, al deze sociale scrupules en konventionele wijzen van doen die in een gewoon mens normaal en zelfs nobel kunnen zijn, al deze dingen die als de bindstof waren die meer dan één gemeenschap van mensen, bij wie het fatsoen opgeld deed, aan mekaar hield, vermochten in het geheel niet deze man in zijn vaart te stuiten. Hij hield van de lui op zijn manier; hij schijnt van iedereen te hebben gehouden, maar vooral van dezen voor wie iedereen hem zijn genegenheid euvel duidde. Ja, in die nauwe kerker ging reeds iets groots en universeels om; en zulk een ziener zou in staat geweest zijn, in de duisternis van het gevang, het rode aureool van de caritas caritatum waar te nemen, die gloort om het hoofd van één heilige onder de heilige en van één mens onder de mensen. Hij zou ook reeds voor het eerst in een fluister dat woord hebben kunnen vernemen dat klonk als een benediksie en later de vorm aannam van een godslastering: «Hij luistert naar dezen die God zelf geen oor verleent».

Maar al kan zulk een ziener deze ware glans der dingen hebben aanschouwd, toch is het zeer twijfelachtig of Franciscus zelf daar wel iets van opmerkte. Hij had gehandeld van uit een onbewuste breedheid van levensinzicht of om de fijne middeleeuwse uitdrukking te gebruiken : van uit een onbewuste «largesse» binnen in zich, iets wat dan ook een zeer

bandeloos ding zou geweest zijn, zo het niet veel dieper zat vastgeankerd in een goddelike wet; maar het is twijfelachtig of hij toen reeds iets afwist van deze goddelike wet. Het is klaar dat hij op dat ogenblik er geenszins aan dacht de militaire loopbaan vaarwel te zeggen, nog veel minder zich in een klooster terug te trekken.

Trouwens er bestaat hoegenaamd niet de minste tegenstripdigheid,zoals pacifisten en heethoofden zich wél inbeelden, tussen de daad: de mensen lief te hebben en de daad: ze te bevechten, indien wij tegen ze vechten in een open strijd en voor een goede zaak. Maar het wil mij voorkomen dat zelfs, afgezien van deze beschouwing, de geest van de jonge man positief uitging naar een militaire morele tucht. Rond deze tijd bezocht hem het eerste onheil in zijn leven; een kwaal waarvan hij nog dikwels in zijn leven te lijden zou hebben en die hem op zijn lange loopbaan in vele dingen tot een belemmering was. De ziekte maakte hem ernstiger; maar een mens gaat daarbij onderstellen dat zij alleen maar van hem een ernstiger soldaat zou hebben gemaakt,of althans iemand die ernstiger over 't soldateleven ging denken.Terwijl hij aan het opknappen was gebeurde er iets dat een veel grootser betekenis had dan de kleine veten en oorlogjes tussen de Italiaanse steden, en dat voor hem een weg openlei vol avonturen, en eerzuchtige ideeën. Op de kroon van Sicilië, toentertijd een belangrijk brandpunt van strijd en onenigheid, werd rechtens aanspraak gemaakt door een zekere Gauthier de Brienne; en de zaak van de Paus die Gauthier geroepen werd te dienen deed hij een aantal jonge mannen uit Assisi de vlam van de geestdrift opslaan, en Frans, die een van de hunnen was, stelde voor: Apulië binnen te rukken om de graaf te steunen; zijn franse naam zal daar wellicht wel voor een deel toe meegeholpen hebben. Want men mag niet vergeten dat, alhoewel de wereld van toen in zekere zin een wereldje was van kleine dingen, het een wereldje van kleine dingen was die met grote dingen in verband stonden. Het internationalisme was sterker in deze landen met al hun petieterige republiekjes dan in de grote, homogene, ondoordringbare naties van nu. De

wettelike macht van de magistraten van Assisi, kon weliswaar niet verder hebben gereikt dan een boogscheut buiten de stadswallen. Maar hun sympathieën konden zeer goed de Noormannen hebben begeleid op hun tocht door Sicilië, of bemoeid zijn geweest met het paleis der Troubadours te Toulouse; hun sympathie vergezelde de keizer die werd gekroond in Duitsland in een woud, of de grote Paus die stierf in ballingschap te Palermo. En bovenal moeten wij er de aandacht op vestigen dat in een tijd, toen de belangen vrijwel religieuze belangen waren, deze door het feit zelf universeel moesten zijn. Niets kan meer universeel zijn dan het universum. En daar zijn een aantal dingen, in verband met de religieuze toestanden op dat tijdstip van de geschiedenis, waarmede vele mensen van onze tijd, zeer natuurlik trouwens, niet klaar komen. Bij voorbeeld: de mensen van onze tijd denken, natuurlik, over een volk dat zo ver reeds van ons afligt als over een oud volk, en zelfs als over een primitief volk. Het staat ons vaag voor, dat al deze dingen gebeuren in de eerste jaren van de kerk. De Kerk was toen al heel wat meer dan duizend jaar oud. Dat wil zeggen: dat de Kerk toen ouder was dan Frankrijk nu is, en niet een gering beetje ouder dan het huidige Engeland.

En zij zag er toen oud uit ; bijna zo oud als zij er nu uitziet ; wellicht ouder dan zij er nu uitziet. De Kerk zag er uit lijk Karel de Grote met zijn lange witte baard, die reeds meer dan honderd maal oorlog gevoerd had tegen de heidenen, en van wie de legende verhaalt dat hij door een engel werd opgeroepen om nogmaals uit te rukken en slag te leveren, alhoewel hij twee eeuwen oud was. De Kerk had haar eerste duizend jaar achter de rug, en was al het hoekje om, naar het jaar tweeduizend toe van haar bestaan. Zij had de donkere tijden doorworsteld, toen zij niets anders had kunnen doen dan: strijden zonder versagen tegen de barbaren en hardnekkig het Credo herhalen. En nog steeds werd na de zege of de verlossing, het Credo gepredikt en herpredikt, maar wij mogen natuurlik onderstellen dat zo iets op de duur wel een eentonige bezigheid moest worden. De Kerk zag er toen zo oud uit als nu; en meer dan een dacht toen,

zooals nu, dat zi̧ stervende was. Om de waarheid te zeggen: de orthodoxie was niet dood maar zij kon best ziek geweest zijn; en gewis dachten vele mensen dat zij ziek was. De minnezangers uit de Provençaalse beweging waren reeds begonnen zich te wenden en te plooien naar smaak en gewoonten uit het Oosten en naar de paradoks van het pessimisme, die de Europeanen telkens als iets fris beginnen aan te voelen, wanneer het er bar gaat uitzien met hun eigen gezondheid.

De jeugdige vrijmoedigheid waarmede de eerste kristenen zich bewogen, leek toen, evenals nu, voorbijgegaan als een voorhistories gouden tijdperk. Rome stak nog steeds geestelik boven al de rest uit: de Kerk was wezenlik ouder en wijzer dan de wereld maar kon er ook meer afgeleefd hebben uitgezien.

Daar was iets dat meer vervuld was van avontuur, en een machtiger aantrekkingskracht uitoefende, in de metaphysiese dwaasheden die uit Azië kwamen overwaaien. Dromen verzamelden zich over het Zuid, lijk donkere wolken die straks zouden losknallen in een donderstorm van banvloeken en burgerkrijg. Alleen, het licht lag breed over de vlakte rondom Rome; maar het was een bleek licht over een platte vlakte zonder verhevenheid en daar was geen beroering in de strakke lucht en het stilzwijgen dat sinds onheuglike tijden hing over de heilige stad.

Op het hoogste verdiep en het donker huis te Assisi, lag Francesco Bernardone te slapen en droomde van wapenen. Een visioen verscheen hem in de duisternis , een stralend visioen van zwaarden naar het model van de kruisvormige zwaarden der kruisvaarders, van speren en schilden en helmen die in een hoge wapenzaal waren opgehangen en alle het heilige teken droegen. Toen hij wakker werd gehoorzaamde hij aan het droomgezicht, als op de wekstem van een bazuin die hem riep naar het slagveld, en stormde beneden om zijn paard te zadelen en zich te omgorden met zijn wapenen. Zijn grote vreugd bestond in het deelnemen aan al de exercitieën van de ridderschap; en ongetwijfeld was hij een tip-top ruiter en vechtersbaas, wat hij trouwens in tornooien en te velde heeft bewezen. Ongetwijfeld zou hij ten allen

tijde aan een kristelike ridderschap de voorkeur hebben gegeven; maar het is duidelik genoeg dat zijn hart ook hongerde naar de glorie, alhoewel glorie altijd voor hem hetzelfde zou betekend hebben als eer. Over zijn hoofd zweefde het visioen van de lauwerkrans die Caesar voor al de latijnen heeft achtergelaten. Toen hij uitreed naar de oorlog helmde door de brede poort in de dikke ringmuur om Assisi zijn laatste juichkreet: «Als een machtig prins zal ik terugkeren».

Toen hij een eind ver was gereden overviel de kwaal hem opnieuw en sloeg hem terneer. Het lijkt meer dan waarschijnlik, gezien zijn onstuimig temperament, dat hij was uitgereden reeds voor hij daartoe in staat was; en het schijnt dat, terwijl hij zich aldus voor de tweede maal in zijn levensloop gestuit zag, in het donker der desolatie een ander droomgezicht zich aan hem openbaarde, en een stem tot hem sprak in dezer voege: «Gij hebt de betekenis van het visioen verkeerd begrepen, keer terug naar uw eigen stad». En Franciscus strompelde, ziek als hij was, de weg weer op naar Assisi: een trieste, ontgochelde, en zeker ook wel, bespottelike figuur, wie niets anders te doen stond dan af te wachten wat er nu verder gebeuren zou. Het was de eerste maal dat hij neerdaalde in een donker ravijn, genoemd het dal der vernedering, dat hem rotsachtig en verlaten toescheen maar waarin hij later vele bloemen zou leren plukken.

Doch hij was niet alleen ontgocheld en vernederd maar ook zeer bekommerd en verward. Hij geloofde nog steeds vast dat zijn twee dromen iets te betekenen hadden; en hij kon het maar niet bolwerken in zijn hoofd wat dan wel hun bediedenis mocht zijn. Terwijl hij aldus liep te zwerven,al broedend in zichzelf lijk een maanzieke sukkelaar, door de straten van Assisi, en de velden buiten de wallen, kwam hij iets tegen op zijn weg dat men niet altijd aldus heeft voorgesteld alsof het met de dromen iets te maken had, maar dat voor mij lijkt te zijn de ware bekroning van deze visioenen. Het was op een rit, die de verstrooide jonge man maakte langs een of andere weg buiten de stad, blijkbaar in het open veld: hij

zag een man langs de baan komen aanstappen naar hem toe, en hield de teugels in, want hij zag dat de man een leproos was.

En op dat oogenblik zelf wist hij dat een beroep werd gedaan op zijn dapperheid, niet op de wijze waarop de wereld iemand sommeert, maar zoals dat wel zou doen iemand die al de geheimenissen kent van het hart van een mens. Wat hij op hem zag toekomen was niet de banier, het was niet het sperenheir van Perugia, waarvoor het nooit bij hem opgekomen was terug te wijken; en niet de legers die streden om de kroon van Sicilië,over dewelke hij steeds dacht lijk een dapper man denkt, over een alledaags gevaar. — Frans Bernardone zag zijn eigen vrees hem tegemoet treden langs de baan; de vrees die komt van binnen uit en niet van buiten af; al stond zij daar wit en vreselik om zien voor hem in de zon. Deze énige keer in zijn leven moet zijn hart in hem hebben stilgestaan. Toen sprong hij van zijn paard, niet wetend of hij stilstond of liep, en ijlde naar de melaatse toe en sloot hem in zijn armen.

Het was de aanvang van een lange loopbaan als verzorger van vele leprozen die hij velerlei diensten bewees; deze man hier schonk hij al het geld dat hij bij zich droeg, steeg toen weer te paard en reed weg.

Wij weten niet hoe ver hij reed,noch welk besef hij had van de dingen die hem omringden; maar er wordt verteld dat, wanneer hij zich omkeerde, hij geen man meer langs de baan kon ontwaren.

Een arabische lezing uit de 14de eeuw van de geschiedenis der Zeven Slapers,

met een woord vooraf over den oorsprong en het verbreiden van het verhaal,

door **E. P. LOOS.**

Deze bijdrage streeft geen wetenschappelijk doel na, maar is een eenvoudige en onvolledige uiteenzetting van het essentieelste dat over de geschiedenis der Zeven Slapers geschreven werd.

Werden hoofdzakelijk daartoe geraadpleegd:

Acta Sanctorum Julii, tomus VI p. 375 sq., Antverpiœ 1729, apud Jacobum Dumoulin;

Rubens Duval, La littérature syriaque, 5e édition, pp. 193, 194 et 388, Paris, V. Lecoffre (J. Gabalda), 1907;

Bernard Heller, Eléments parallèles et origine de la légende des Sept Dormants (Revue des Etudes Juives, t. XLIX, 1904, pp. 190-218);

J. De Goeje, De Legende der Zevenslapers van Efeze(Verslagen en Mededeelingen der Kon. Academie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeeling Letterkunde, 4e reeks, deel 4, 1900 (pp. 9-33).

Voor de door mij bezorgde vertaling van het verhaal van Ed-Damiri, heb ik den tekst gevolgd die opgenomen is in de bloemlezing «Madzjani el'Adabi», 2e deel, blz. 236 en volgende, Drukkerij der PP. Jezuieten te Beiroet, 1896.

Onder de meest bekende en alom verspreide verhalen neemt voorzeker dat der Zeven slapers een der eerste plaatsen in.

Zoowel in 't Westen immers als in 't Oosten, waar zij ontstond, werd deze geschiedenis in allerlei talen te boek gesteld.

Ook hier te lande waren in vroeger eeuwen de Zeven Slapers geen onbekenden, zooals o. m. blijkt uit het stichten te Leuven in de 15de eeuw, van het gods-

huis de Zeven Slapers, dat in Brabants aloude hoofdstad tot aan de Fransche Revolutie is blijven bestaan.

* * *

In hoofdtrekken kan het verhaal volgenderwijze worden saamgevat:

Ten tijde der vervolgingen, vluchten eenige jonge Christenen, die kloekmoedig weigerden aan de goden te offeren, in een spelonk, en werd deze op 's Keizers bevel toegemetseld opdat zij daarin zouden omkomen. Een paar eeuwen later werd de spelonk bij toeval weder open gemaakt, en de jongelingen, wier lichamen heel dien tijd van ontbinding waren vrijgebleven, werden door Gods toedoen terug in het leven geroepen, doch stierven kort daarna voor goed, na eerst getuigenis afgelegd te hebben van de opstanding der dooden.

* * *

Het oudste verhaal van het wonder der Zeven Slapers bezitten wij in de Syrische kroniek van pseudo-Dionysius van Tellmahre.

Dit verhaal dagteekent uit het allerlaatste der 5de eeuw.

Ongeveer uit denzelfden tijd, circa 500 n. Chr., hebben wij nog twee vrij uiteenloopende redacties van een Syrische metrische homilie van Jacob, bisschop van Saroeg (1), † 521.

In nauw verband met deze Syrische homilie staan de talrijke Westersche en Christelijk - Oostersche bewerkingen, met name die van Gregorius van Tours uit de 2de helft der 6de eeuw; van den Belgischen kroniekschrijver Sigebertus van Gembloers († 1112); van Vincentius van Beauvais († 1264), den vertrouweling van Lodewijk IX den Heilige; van Jacobus a Voragine (1230 - 1298), den beroemden schrijver der Gulden Legende; van Photius, patriarch van Constantinopel en stichter der groote Kerkscheuring (820 - 891); van den Byzantijnschen hofmeier Simeon Metaphrastes (10de eeuw) en van meer anderen.

---

(1) Stad in Mesopotamië, ten Oosten van den Euphraat en ten Zuiden van Edessa (het huidige Orfa).

Ook in de Arabische letterkunde is het verhaal der Zeven Slapers een geliefkoosd thema.

De Koran, het heilige boek der Moslims, heeft het immers opgenomen in de 18e Soerah, het zoogenaamde hoofdstuk van de spelonk.

Verder vindt men het bij Korancomentatoren, geschiedschrijvers en geographen.

Een Arabisch schrijver uit de 14de eeuw, Kemal-Eddin Mohammed ben Moesa **Ed-Damiri** (1344, gestorven te Caïro 1405), heeft zelfs een talrijke verzameling van allerlei overleveringen omtrent de Zeven Slapers achtergelaten. De hierna vertaalde tekst is van dezen schrijver.

Met uitzondering van het verhaal dat volgens de Goeje ten onrechte toegekend wordt aan Mohammed ibn Ishaq, den schrijver van het leven van Mohammed, en dat in nauw verband staat met de kroniek van pseudo-Dionysius van Tellmahre, alsook met de homilie van Jacob van Saroeg, wijken de Arabische berichten in de bizonderheden nogal sterk af van de christelijke verhalen, nl. wat betreft het getal der Slapers en de plaats waar het wonder zich voordeed.

Terwijl bij pseudo-Dionysius en Jacob van Saroeg, in de andere teksten dus, het getal der Slapers acht bedraagt, vindt men er slechts zeven bij de Grieksche en Latijnsche schrijvers, en over 't algemeen in de christelijke letterkunde. De Syriërs vieren er slechts Zeven in hunnen kerkdienst.

« In de Arabische berichten, zegt de Göeje, is het verschil veel grooter. In den Koran 18 vs 21 lezen wij: «Eenigen zeggen : er waren drie en de vierde was hun hond; radende naar het verborgene; weer anderen: er waren zeven en de achtste was hun hond. Spreek mijn Heer weet hun aantal, slechts weinigen kennen het». Bij sommige Arabische schrijvers negen en zelfs een en twintig personen. »

Wat de plaats betreft, vervolgt de geleerde Oriëntalist, «alle christelijke verhalen noemen Efeze. In de arabische berichten handhaaft zich steeds de meening dat het Absus (Ebsus) of Afsus der legende Arabissos is, in Kataonia of Zuidelijk - Kappadocië, thans nog slechts een dorp, dat echter den ouden naam als Jarpuz bewaard heeft. Vroeger was het een

gewichtige garnizoensplaats aan de grens tusschen Noordelijk Syrië en het land der Rûm (2). Arabissos komt bij de Arabische schrijvers wel onder den vollen naam voor, maar gewoonlijk in den verkorten vorm Absus of Afsus.»

Jacob van Saroeg noemt in zijn homilie geen namen. Gregorius van Tours noemt de Zeven Slapers Maximianus, Malchus, Martinianus, Dionysius, Joannes, Serapion en Constantinus, en zoo luiden ook de namen in de Acta Sanctorum, 27n dag van Juli.

Photius zijnerzijds noemt de Maximilianus, Jamblichus, Martinus, Dionysius, Exacustodianus, Antoninus en Joannes.

Een verschil van grooter belang evenwel bestaat tusschen het verhaal van Jacob van Saroeg aan den eenen, en dat van Gregorius van Tours, Photius e. a. aan den anderen kant.

Terwijl bij den Syrischen bisschop geen sprake is van een door het wonder te bestrijden ketterij, verhaalt Gregorius van Tours als volgt de omstandigheden in welke het zich voordeed:

« Na verloop van vele jaren, toen de Kerk vrede was verleend en de Christen Theodosius den Keizerstroon beklommen had, brak de onreine ketterij der Sadduceeërs los, die de verrijzenis der dooden loochenen. »

En wat verder: — «Maar deze (Keizer Theodosius nl.) gekomen zijnde, aanbad hen (de Zeven Slapers), diep ter aarde gebogen, en zij wisselden met den vorst het volgende gesprek: «Er is, roemrijke Keizer, een ketterij ontstaan, die 't Christenvolk van Gods belofte tracht af te leiden door te zeggen dat de dooden niet zullen verrijzen. En opdat gij zoudet weten dat wij allen, volgens den apostel Paulus,voor den rechterstoel Christi zullen verschijnen, daarom heeft God ons doen opstaan en u dit zeggen: Pas op, dat gij niet verleid en uit Gods rijk gesloten wordt».

Hier zal het wellicht niet overbodig zijn te zeggen, dat naar Gregorius' eigen woorden, hij zijn verhaal der «Passio» of martelie, aan een Syrischen schrijver ontleend heeft. Ook Photius, wiens verhaal behou-

(2) De Rûm = Grieksche Christenen, cfr. de Roemi der Algerijnen.

dens de namen ten volle met dat van Gregorius overeenkomt, zegt uitdrukkelijk dat ten tijde dat het wonder voorviel, het geloof aan de opstanding der dooden, door Theodorus, bisschop van Ægina, bestreden werd.

Opmerkenswaardig is het intusschen dat volgens Jacob van Saroeg, Photius en vele andere schrijvers, het wonder 372 jaren na de martelie onder Keizer Decius, en wel volgens de meesten in het 38e jaar van Theodosius' regeering voorgevallen is.

Nu, Decius regeerde van 249 tot 251; Theodosius de Groote bleef op den Keizerstroon van 378 tot 395, dus geen acht en dertig jaren, zoodat men wel moet aannemen dat bedoeld wordt Theodosius II, die Keizer was van 408 tot 450, dus 42 jaar lang.

Tusschen Decius († 251) en 446, het 38e jaar van de regeering van Theodosius II,is er slechts een tijdsverloop van 195 jaren.

Dergelijke anachronismen komen echter meer in verhalen uit de middeleeuwen voor.

* * *

Aangaande de geloofwaardigheid van de geschiedenis der Zeven Slapers, besluiten de Acta Sanctorum als volgt: «Niemand verwacht van ons, zegt de schrijver P. Gulielmus Cuperus, het beslechten van dezen redetwist tusschen zoo beroemde en geleerde mannen, daar van weerszijden zulke gewichtige redenen worden aangebracht dat wij aan geen van beide partijen de zege zouden durven toekennen, zoolang niet van elders klare bewijzen toekomen welke dit twijfelachtig geding zullen vereffenen... Wat ook de waarheid omtrent deze geheele geschiedenis moge zijn, toch zeggen wij om te besluiten: een zoo algemeen aangenomen overlevering, door zoo vele schrijvers geboekt, in zoovele verschillende talen bezongen, moet niet lichtzinnig zonder zonneklare getuigenissen of heel zekere bewijsredenen worden geloochend. »

Welke is nu de houding der niet - katholieke wetenschap tegenover het wonder der Zeven Slapers?

Om ons daarvan een denkbeeld te vormen, zal het volstaan hier de meeningen aan te halen van twee geleerden, van welke de eene, Bernard Heller, een meer

radicale, de andere, J. de Goeje, een meer gematigde oplossing aankleven.

B. Heller (Eléments parallèles et origine de la légende des Sept Dormants) is van gevoelen dat Bijbel en rabbinisme het hunne hebben bijgedragen om deze schepping van de godsdienstige verbeelding in het leven te roepen. Het thema van den eeuwen langen slaap is evenzeer verspreid over het Oosten als over de landen der klassieke Oudheid. De schrijver der legende, in hare definitieve redactie, heeft naar Bijbelsche gegevens gewerkt en zijn verhaal met trekken versierd die men ook in de Joodsche folklore terugvindt.

« La légende des Sept Dormants, zegt ten slotte B. Heller, représente une tradition aggadique (1) submergée dans le flot des temps, reparaissant dans la légende chétienne et développée par l'Islam. »

De beroemde Hollandsche Oriœntalist, J. de Goeje, besluit zijnerzijds, als volgt, zijn reeds meermalen aangehaalde verhandeling «De Legende der Zevenslapers van Efeze»:

« Wij zijn dus gewettigd als vaststaande aan te nemen dat in een bergspelonk in de nabijheid van Arabissos eenige welbewaarde lijken werden gevonden. Uit het feit dat de legende in alle vormen vasthoudt dat de herleving onder Theodosius en wel meestal in 't 38e jaar van Theodosius II gebeurde, mogen wij misschien besluiten dat de ontdekking der grot toen heeft plaats gehad. Een vast bestanddeel van de legende is het oude munstuk dat 3 eeuwen of nauwkeuriger 372 jaar geleden geslagen was. De komst van den herder die de grot gevonden had, in de stad, met het bericht dat daar lijken lagen als van pas ontslapenen, en met een bij hen gevonden oude munt, is, zonder dat men een **pia fraus** heeft te onderstellen, voldoende grondslag voor de vorming der legende, die naarmate zij zich verder verbreidde, vasten vorm aan-

(1) Door het woord «agada» wordt in de Joodsche letterkunde bedoeld, al wat, buiten de Wet en hare toepassing, tot het gebied der vrije wetenschap behoort, en de sage, de geschiedenis, de zedenleer, het wetenschappelijk onderzoek enz. in zich sluit, voor zoover de stof ervan in eenig verband kan gebracht worden met de Schrift of dezer toepassing.

nam en reeds spoedig als een bewijs voor de lichamelijke opstanding der dooden werd gebruikt.

» Het komt mij waarschijnlijk voor, dat dit eerst op Syrischen bodem is geschied en dat wij van die oude Syrische legende nog overblijfselen hebben in den Koran en de commentaren op den Koran. Toen de legende bij de Grieken was gekomen en Afsus - Arabissos tot Efeze geworden was, ontstonden de met vele bizonderheden uitgewerkte verhalen, die daarna weder in 't Syrisch werden vertaald en die wij o.a. uit de homilie van Jacob van Sarug... kennen. »

* * *

Nu laten wij in Nederlandsche vertaling het verhaal volgen van den Arabischen schrijver Ed-Damiri, en verzoeken den goedgunstigen lezer zich niet te laten afschrikken door den breedsprakigen en ietwat eentonigen Oosterschen verhaaltrant.

Het mag immers verwondering baren dat nog in te 14e eeuw, in spijt van den Koran en de commentatoren op den Koran, een mohammedaansche geleerde werd gevonden, die het wonder der Zeven Slapers nagenoeg op dezelfde wijze verhaalde als de christelijke hagiographen uit het Oosten en het Westen.

Blijkbaar was hij in hunne verhalen getroffen door het getuigenis op zoo wonderbare wijze afgelegd tot staving van het geloofspunt der Verrijzenis der dooden.

GESCHIEDENIS
van de gezellen van de grot
door
Mohammed ben Moesa Ed-Damiri.

Over de Romeinen heerschte een Koning, Diqjanoes (1) geheeten, en deze was een afgodist en offerde aan de valsche goden.

En hij bezocht de dorpen en vlekken der Romeinen, en liet er geen enkelen geloovige zonder hem aan te sporen om de afgoden te aanbidden.

(1) D. i. Decius (249-251 n. Chr.).

Op zekeren dag bezocht hij de stad der gezellen van de grot, namelijk Afasoes..

In deze stad waren enkele aanhangers overgebleven van de leer van Jezus, zoon van Maria, welke den waren God aanbidden.

En de geloovigen ontvloden de plaats. Toen nu de vorst in de stad aangekomen was, koos hij onder de inwoners een troep ongeloovigen uit, om de geloovigen in hun wijkplaatsen na te zetten. En wie in 's Konings handen viel, kreeg te kiezen tusschen den dood en het aanbidden der afgoden.

Onder hen waren er die toestemden, en anderen die weigerden en gedood werden. Dezer lijken werden dan op hooger bevel boven op den stadsmuur opgehangen alsook boven elke poort.

En het gebeurde dat zeven jongelingen, zoons van legerhoofden en van de voornaamsten des volks, op zekeren dag uitgingen om die hunner broederen die gemarteld werden, te gaan zien.

En God opende hunne oogen. Want terwijl ze naar een man stonden te kijken die ter dood werd gebracht, daalden naar dezen de engelen uit den hemel af en klommen op met zijn geest.

En de jongelingen geloofden en riepen God ootmoediglijk in de volgende bewoordingen aan: Onze Heer is de Heer des hemels en der aarde. Neen, wij zullen buiten Hem geen god aanroepen, want dan zouden wij een afschuwelijke leugen zeggen. O mijn God! maak voor uwe geloovige dienaren deze goddeloosheid duidelijk, en verwijder beproeving en verdriet van hen die in U gelooven.

En terwijl zij in dezen gemoedstoestand verkeerden, zie, daar achterhaalde hen de troep, juist toen zij in hun bidplaats getreden waren. Men vond er hen met het gezicht op de aarde in aanbidding liggende, en zij weenden en riepen God (Hij zij hooggeprezen!) met ootmoed aan.

Toen de Koning dit nopens hen vernam, zeide hij hun: Wat heeft u verhinderd onze goden te aanbidden? Kiest dan: ofwel zult gij aan onze goden offeren, ofwel laat ik u ter dood brengen.

Maxalmina echter, die de oudste hunner was, zeide: In waarheid, wij belijden een God wiens groot-

heid hemel en aarde vervult. Buiten Hem zullen wij geen god aanroepen. Wat de valsche goden en dezer aanbidding betreft, wij zullen hen nooit aanbidden. Doe verder wat u goeddunkt.

Toen Maxalmina dit gezegd had, liet de vorst de jongelingen van hun kleederen berooven (zij waren gekleed als de voorname lieden hunner stad), en hij sprak: Doet gij nog wat gij gedaan hebt, zoo trek ik mij uwer niet meer aan, breek met u en voltrek wat ik u aan straffen toegezegd heb. En breng ik dit niet spoedig ten uitvoer, zoo is het enkel omdat ik u jong en minderjarig zie. Ik wil u dan ook niet laten ombrengen vooraleer ik u een uitstel verleend heb om u te beraden en tot uw zinnen terug te keeren.

Daarna werden zij op zijn bevel uit zijn tegenwoordigheid verwijderd, en Diqjanoes vertrok naar een andere stad om de een of andere zaak.

Toen de jongelingen vernamen dat hij hunne stad verlaten had, besloten zij na onderlinge beraadslaging dat elk hunner een som gelds uit zijns vaders huis zou nemen om er aalmoezen mee uit te deelen, dat zij zich van reisvoorraad zouden voorzien met wat hun overbleef, en zich zouden begeven naar een spelonk, dicht bij de stad, om er zich in op te houden en God te dienen (Hij zij hooggeprezen!).

En als Diqjanoes terugkwam, zouden zij zich bij gaan aangeven, en hij zou hen behandelen naar goeddunken.

Zoodra de nacht hen verborg, gingen zij naar den berg en overhandigden het geld aan een hunner, Tamlicha (Jamblichos) geheeten. — Deze kocht voor hen voedsel in de stad, en hij was een der schoonsten en der flinksten van hen. En als hij naar de stad ging, droeg hij de kleedij der armen; hij kocht er hun mondvoorraad en trachtte er nieuws voor hen in te winnen. Zoo leefden zij een tijd.

Daarna berichtte hij hun dat de Koning dringend naar hen vroeg. Op zekeren dag dat zij aldus bij zonsondergang samen aan 't kouten en studeeren waren, zie, daar belette God hen te hooren in de spelonk. Want de Koning hield zich met hun zaak bezig, en de duivel blies hem in dat hij bevel zou geven de spelonk dicht te metselen, zoodat zij moesten omko-

men van honger en dorst. En God deed hen den slaapdood sterven.

Toen besloten twee rechtgeloovige mannen die in 's Konings paleis woonden, den stand der jongelingen, hun namen en hunne afstamming, op een looden tafel neer te schrijven. En zij legden de tafel in een koperen kist en plaatsten deze in het metselwerk.

En de jongelingen sliepen drie honderd jaar en negen daarbij, en de Koning betreurde hen.

Mohammed ibn Ishaq zegt (omtrent het verder verloop der zaak):

Daarna heerschte over het volk dier streek een rechtschapen man, Tawadoesioes (Theodosius) geheeten. En de menschen verdeelden zich in partijen tijdens zijn regeering: de eenen geloofden in den waren God en wisten dat het Laatste Oordeel waarachtig is, terwijl de anderen dit loochenden.

En de Koning ondervond een hevige smart toen hij zag dat de aanhangers der leugen in getal toenamen, en het overwicht kregen op de aanhangers der waarheid, en zeiden: Daar is geen leven buiten het leven hier op aarde. De zielen alleen worden opgewekt tot het leven, niet de lichamen.

De Barmhartige en Meedoogende besloot toen de jonge grotbewoners te doen verschijnen en hunne zaak aan de menschen te openbaren, en hen tot een teeken te maken door hetwelk men zou weten dat het Laatste oordeel komen zal en daaromtrent geen twijfel bestaat.

God blies daarom een man van dien berg in den geest aldaar een schaapskooi te bouwen. En de man huurde twee arbeiders, en dezen begonnen de steenen van de opening der grot weg te nemen en er den schaapstal mee te bouwen, totdat wat zich voor de spelonk bevond, opgeruimd was.

En toen de ingang voor hen openstond, gedoogde God, de Machtige, de Groote en de Heerscher, die de dooden levend maakt, dat de jongelingen zouden opstaan.

En zij zetten zich vroolijk overeind, met verblijd gezicht en in goeden luim. De eene groette den andere, juist alsof zij wakker waren geworden op het ei-

genste uur dat zij gewoon waren des morgens te ontwaken, na den nacht te hebben doorgebracht.

Daarna stonden zij op om te bidden, en zij baden zooals zij gewoon waren te doen. En niets was er te bespeuren, noch in hun gelaat, noch in hun uiterlijken vorm, noch in hun kleur, waarvan men walgt.

Het was alsof slechts hun gedaante aanwezig was geweest toen zij sliepen.

En zij dachten dat hun koning Diqjanoes, de dwingeland, naar hen zocht.

En toen zij hun gebed gedaan hadden, zei hun Maxalmina: O broeders, weet dat God u ontmoet is; weest dus niet ongeloovig na geloofd te hebben, als Hij u morgen roept!

Daarna zei hij aan Tamlicha: Ga naar de stad, en luister naar wat de menschen zeggen omtrent onze zaak; betoon u hoffelijk, spreek niemand over ons, koop voedsel en breng het ons, want de honger heeft ons overvallen.

En Tamlicha trok de kleederen aan waarmee hij zich vermomde, nam van hun geldvoorraad een muntstuk met den stempel van Diqjanoes en ging uit.

Toen hij door de opening der spelonk trad, zag hij dat de steenen voor de opening weggenomen waren. Hij verwonderde zich even daarover, vervolgde echter zijn weg en trok het zich niet verder aan.

Zoo kwam hij, zich verbergend, aan de stadspoort, doch week toen af van den weg uit vrees dat een der inwoners hem zou zien en herkennen, en hem brengen voor Diqjanoes, den tiran. Want hij wist niet dat Diqjanoes en zijn volk sedert drie honderd jaren verscheiden waren.

Toen Tamlicha de stadspoort zag, hief hij 't hoofd op en ontwaarde op de tinne der poort een teeken dat eigen is aan het geloovige volk. Hij was verbaasd over wat hij zag, en af en toe richtte hij steelsgewijs zijne blikken op het teeken. — En hoe hij ook naar rechts en naar links keek, hij zag niemand door wien hij kon ingelicht worden.

Hij verliet ook deze poort, ging naar een andere der stadspoorten over, en zag er hetzelfde. En het begon hem toe te schijnen dat de stad niet die was welke hij kende, vooral daar hij tal van nieuwerwetsche

menschen zag die hij vroeger niet gekend had. Nu begon hij heen en weer te loopen, over de menschen en over zich zelven verwonderd, en het scheen hem toe dat hij niet meer wist wat hij deed.

Daarna keerde hij terug naar de poort vanwaar hij gekomen was, en beeldde zich allerlei in. Hoe gaarne zou ik achter de waarheid komen ; sprak hij eindelijk. Verborgen niet gisteravond de geloovigen dit teeken en hielden zij er zich niet mede schuil? Vandaag echter wordt het tentoon gesteld! Of droom ik soms ? Hij zag echter wel dat hij niet in slaap was.

Daarop nam hij zijn kleed, legde het op zijn hoofd, en trad in de stad. Hij liep er rond op de markten, en hoorde er tal van menschen van God spreken, alsook van Jezus, zoon van Maria. Dit deed zijn verwondering stijgen, en hij dacht dat hij als 't ware niet wel bij 't hoofd was.

Hij ging met den rug leunen tegen een muur van de stad, en sprak tot zich zelven: Ik weet niet wat dit is. Gisteravond toch was er op de oppervlakte der aarde geen mensch die van Jezus, zoon van Maria, sprak, of hij werd om het leven gebracht. En vanmorgen hoor ik alle menschen gewagen van de macht van Jezus, zoon van Maria, zonder eenige vrees. Misschien is dit de stad niet die ik ken. Ik hoor wel wat haar inwoners zeggen, en toch ken ik er niemand van. Anders ken ik geen stad die onze stad naderbij komt.

Hij stond nu daar als iemand die de kluts kwijt is en niet weet in welke richting hij zou gaan.

Op dit oogenblik ging hem een jongeling uit de stad juist langs. Hei daar! jonge man, riep hij dezen toe, hoe is de naam van deze stad? Ephesus, klonk het antwoord. Wellicht, zei Tamlicha in zich zelven, heeft waanzin of kommer mij van mijn verstand beroofd.

Hij kwam echter weer tot bezinning en zei: Haast ik me niet de stad te verlaten vooraleer men mij beetheeft, dan zal het er lief met mij uitzien.

Hij naderde daarop de verkoopers van levensmiddelen, haalde het muntstuk te voorschijn dat hij bij zich had, gaf het een hunner en zei: Dienaar Gods, verkoop mij voedsel voor dit geldstuk. — De man nam het aan, keek naar den stempel en den beelde-

naar en stond verbaasd. Hij wierp het geldstuk naar een zijner gezellen en deze bekeek het. Nu vingen zij aan het naar elkander te werpen, van den eene naar den andere, en Zij waren eveneens verwonderd. Daarop gingen zij aan 't beraadslagen en een hunner zei: Stellig heeft deze man een schat gevonden die sedert jaar en dag in de aarde bedolven lag.

Toen Tamlicha zag dat zij over hem beraadslaagden, overviel hem groote schrik en verdriet.

Hij begon te beven en dacht dat zij hem hadden doorzien en herkend, en er slechts op uit waren om hem voor hun koning Diqjanoes te brengen.

Intusschen kwamen andere menschen naar hem toe, en zochten eveneens te weten wat er met hem gaande was.

Door een hevigen schrik bevangen, zei hij hen : Voldoet aan mijn verzoek, en gij krijgt mijn geldstuk; ofwel houdt uw eetwaren, en dan kan ik ze missen.

Maar zij zeiden hem: Wie zijt gij, jonge man, en welke is uw stand? Gij hebt voorzeker een schat gevonden die van het voorgeslacht voortkomt, en gij zoudt hem ons willen verborgen houden. Toe, kom met ons mee en maak er ons deelachtig van, opdat voor u lichter worde wat gij gevonden hebt. Want doet ge 't niet, zoo brengen wij u voor den Koning, en leveren u aan hem over opdat hij u zou laten dooden.

Bij het hooren dezer woorden, sprak hij tot zich zelven: Mijn zaak is heelemaal bedorven. Bestaat er nog eenige uitkomst?

De anderen hernamen: Jongen, gij kunt wat gij gevonden hebt niet verborgen houden,en geloof maar niet bij u zelven dat wij het zullen geheim houden voor u.

Nu wist Tamlicha niet meer wat hij hun zou zeggen, en hij was zoo verschrikt dat hij hun geen antwoord gaf.

Toen zij zagen dat hij niet meer sprak, trokken zij zijn kleed uit en deden het om zijn hals. Daarna leidden zij hem geboeid langs de straten der stad, totdat alle inwoners met zijn geval bekend waren en er algemeen gezegd werd: Er is een man gepakt die

een schat bij zich had. — En het volk van de stad, klein en groot, liep te hoop rondom hem. Zij kwamen hem bekijken en zeiden: Deze jongeling hoort in de stad niet thuis, wij hebben hem er nooit gezien en wij kennen hem niet.

Niettegenstaande Tamlicha dit alles hoorde, wist hij niet wat hij zou zeggen, zoozeer vervulde de rondom hem saamgeschoolde menigte hem met schrik.

En al had hij gezegd dat hij tot de inwoners der stad behoorde, zij hadden er toch geen geloof aan gehecht. Hijzelf geloofde zonder eenigen twijfel dat zijn vader en zijn broers in de stad waren, en dat hij door zijn stand tot de voornaamste lieden der stede gerekend werd. Zijn vader en zijn broers zouden, naar hij dacht, tot hem komen zoodra zij van hem zouden hooren. Eveneens geloofde hij vast dat hij gisteravond velen van de lieden der stad kende en dat hij er vandaag niemand meer van kende.

En terwijl hij daar stond als iemand wiens hoofd in de war is, en wachtte naar wie van zijn maagschap komen zou, ofwel zijn vader ofwel een van zijn broers om hem uit de handen te halen, zie! daar voerden zij hem weg en gingen met hem naar de twee hoofden der stad die het bestuur in handen hadden. Dezen waren beiden rechtschapen mannen, en heetten, de eene Armoes, de andere Istafoes.

Nu dacht Tamlicha dat hij naar Diqjanoes, den dwingeland, werd gebracht, hun koning voor wien zij gevlucht waren.

Onderweg wendde hij zich naar rechts en links, en de menschen begonnen met hem te spotten gelijk men met een zinnelooze spot en met eenen die de kluts kwijt is.

Tamlicha ging aan 't weenen, hief het hoofd ten hemel op en sprak: o mijn God, God der hemelen en God der aarde, stort heden geduld over mij uit, en doe in mij een geest van U dringen met welken Gij mij zult versterken bij dien tiran. En al weenende zei hij tot zich zelven: Er is scheiding gekomen tusschen mij en mijn broederen. Ach! gave God dat ze wisten wat mij overkomen is en waarheen ik gebracht word! Want wisten zij het, zeker zouden zij tot mij komen, en wij zouden gezamenlijk voor dien

dwingeland verschijnen. En voorzeker (zoo waren wij immers overeengekomen) zouden wij het eens zijn om God niet te verloochenen, noch om de valsche goden te aanbidden naast en buiten God (wat is Hij groot en machtig!). Er is scheiding gekomen tusschen mij en mijn broederen: ik heb hen niet gezien en zij hebben mij niet gezien. En toch waren wij overeengekomen niet te scheiden noch in leven noch in dood, nimmer of nooit. Hoe gaarne zou ik willen weten wat hij van zins is met mij te doen, of hij mij zal dooden of niet.

Nu was men met hem aangekomen bij de twee rechtschapen mannen Armoes en Istafoes.

En toen Tamlicha zag dat hij niet voor Diqjanoes zou verschijnen, kwam hij weer tot zich zelven en hield op met weenen. Armoes en Istafoes namen het geldstuk aan, bezagen het en waren er over verwonderd. Een van beiden vroeg hem: Waar is de schat dien gij gevonden hebt, jonge man? Want dit geldstuk getuigt tegen u dat gij een schat gevonden hebt.

Tamlicha antwoordde: Ik heb geen schat gevonden; dit geldstuk is er een van mijn vaderen, en de beeldenaar is die van deze stad alsook de stempel. En toch weet ik niet wat ik u zeggen zal.

Een van hen beiden vroeg: Wie zijt gij?

En Tamlicha antwoordde: Voor zooverre ik daarover kan oordeelen, dacht ik tot de bevolking dezer stad te behooren.

Zij vroegen hem: Wie is uw vader en wien kent gij hier?

Hij gaf hun den naam van zijn vader op, doch zij vonden niemand die hem noch zijn vader kende.

Een van hen beiden zei: Ge zijt een leugenachtig man die geen waarheid spreekt.

Tamlicha wist hem niets te antwoorden, maar liet het hoofd zakken naar den grond.

Een van hen die rond hem stonden, zei : Deze mensch is zinneloos. — Neen, zei een ander, hij is niet gek, maar hij doet zich opzettelijk als gek voor, om u te ontsnappen.

Een van beiden vroeg, en hij zag hem tevens met een straffen blik aan: Meent gij soms dat wij u zullen laten gaan en dat wij gelooven dat dit geld van uw

vader komt? Naar den beeldenaar en den stempel van dit geldstuk is het meer dan drie honderd jaar oud. En gij, ge zijt een jonge knaap. Meent gij dat gij ons zult beliegen en bespotten, daar ons haar toch al begint te grijzen, zooals gij ziet? Rondom u staan de hoofden der stad, degenen die er met het gezag bekleed zijn en er de schatkist in handen hebben. En wij hebben noch dirhem noch dinar (1) met dezen stempel. Ik geloof waarlijk, dat ik bevel zal geven u te slaan en hard te straffen. Daarom zal ik u in boeien leggen totdat gij bekentenis aflegt omtrent den schat dien gij gevonden hebt.

Daarop zei hem Tamlicha: Geeft mij bescheid omtrent wat ik u zal vragen, en doet gij dat, dan zal ik openhartig zeggen wat ik weet.

En zij antwoordden: Vraag, wij zullen u niets verbergen.

Wat doet thans koning Diqjanoes? vroeg hij.

Daar is, zoo luidde het antwoord, naar ons weten, thans geen koning op de oppervlakte der aarde die Diqjanoes heet, en daar is er geen geweest buiten een koning die sedert onheuglijke tijden overleden is... Sedert hem zijn talrijke eeuwen verzwonden.

— Bij God! sprak toen Tamlicha, geen mensch zal gelooven wat ik nu zeggen ga. Wij waren jongelingen uit het gevolg des konings, en deze wilde ons tegen heug en meug dwingen de afgoden te aanbidden en aan de valsche goden te offeren. Gisteravond zijn wij voor hem gevlucht en hebben ons daarna ter ruste begeven. En toen wij wakker geworden zijn, ben ik uitgegaan om voor mijn gezellen mondbehoeften te koopen en nieuws in te winnen.

En nu sta ik hier, zooals gij ziet! Gaat met mij mee naar de spelonk van den berg Manhaloes, en ik zal u mijne gezellen doen zien:

Toen Tamlicha uitgesproken had, zeiden Armoes en Istafoes: O volk, misschien is dit een wonderteeken dat God (wat is Hij groot en machtig!) voor u verricht heeft door tusschenkomst van dezen jongen

(1) Twee Arabische muntsoorten, respectievelijk van het Grieksch drachma en het Latijn denarius. De dirhem was een zilveren, de dinar een gouden munt.

man. Laten wij dan met hem meegaan, opdat hij ons zijn gezellen doe zien, gelijk hij het voorgesteld heeft.

En Armoes en Istafoes gingen met hem mede, en met hen ging ook mede het volk der stad, groot en klein, om de gezellen van de grot te zien.

Nu, toen dezen zagen dat Tamlicha met hun voedsel en hun drank over den tijd uitbleef op welken hij gewoonlijk terug was, dachten zij dat hij aangehouden en gevoerd was naar hun koning Diqjanoes, voor wien zij gevlucht waren.

En terwijl zij in deze meening en vrees verkeerden, hoorden zij plotseling de stemmen en het verward gerucht der paarden van hen die tot hen opklommen.

Zij dachten dat het trawanten van den tiran Diqjanoes waren, die deze uitgezonden had om hen mee te voeren.

Bij het hooren van het gerucht,stonden zij recht om te bidden. Zij groetten elkander en zeiden: Laten wij naar onzen broeder Tamlicha gaan, want hij is thans in de handen van den dwingeland Diqjanoes en wacht op het oogenblik dat wij tot hem zullen komen.

En terwijl zij dit zeiden (zij waren in het midden der spelonk gezeten en hadden bijgevolg slechts Armoes en diens gezellen gezien, alsmede een hoop menschen die op den drempel der grot stonden), liep Tamlicha de menigte voorbij en trad op zijn gezellen toe, en hij weende. En toen zij hem zagen weenen, weenden zij met hem mee. Daarna vroegen zij hem hoe het hem gegaan was, en hij vertelde hun zijn geval en gaf bescheid op hunne vraag. En zij begrepen toen dat zij geslapen hadden met Gods toelating (Hij zij hooggeprezen!) gedurende heel dien tijd. Alsook dat zij slechts gewekt waren om een teeken te zijn voor de menschen en een bewijs voor de verrijzenis, opdat de menschen zouden weten dat het Laatste Oordeel buiten allen twijfel komen zal.

Nu trad Armoes in Tamlicha's voetstappen binnen, en hij zag een koperen kist met een zilveren zegel verzegeld. Hij bleef staan aan den ingang der grot, riep eenige van de voornaamsten der stad en opende de kist in hun bijzijn. En zij vonden er twee looden tafelen in, waarop het volgende geschreven stond :

«Maxalmina, Tamlicha, Martoekoesj, Nawalis, Sanijoes, Batnijoes en Kasjfoetat (1) waren jongelingen die gevlucht waren voor hun koning Diqjanoes, den dwingeland, uit vrees dat hij hen van hun geloof zou afbrengen, en die in deze spelonk getreden waren... Toen hun schuilplaats bekend was geworden, heeft Diqjanoes bevel gegeven deze spelonk toe te metselen met hen er in. Wij hebben hun stand en hun wedervaren enkel neergeschreven tot onderrichting van het nageslacht, bijaldien het hun geheim zou komen te ontdekken.»

Het lezen dezer oorkonde verwekte hun verwondering, en zij loofden God almachtig die hun in deze jongelingen een teeken had gegeven ter bevestiging van de Verrijzenis.

Daarna verhieven zij hun stemmen God ten lof en prijs, en traden naderbij.

De jongelingen waren gezeten in het midden der spelonk: hun aangezichten waren blinkend en hunne kleeren niet versleten.

Armoes en zijn gezellen wierpen zich ter aarde neder, God (Hij zij hooggeprezen!) aanbiddende en lovende dat Hij hun een wonder zijner wonderen had laten zien. Toen knoopten zij een gesprek met de jongelingen aan, en deze vertelden hun wat zij van hun koning Diqjanoes hadden te lijden gehad.

Daarop zonden Armoes en zijn gezellen een renbode naar hun vromen koning Tawadoesioes om dezen te zeggen: Maak spoed, wellicht ziet gij nog een wonder der wonderen Gods, dat Hij verricht heeft als een aanwijzing voor uw koninklijk gezag, en als een teeken voor de wereld, opdat het een licht zij en een helderheid en een bevestiging van de Verrijzenis. — Haast u dan naar de jongelingen over te komen, die God heeft doen verrijzen, nadat Hij ze voor meer dan driehonderd jaren had laten verscheiden.

Toen deze tijding den Koning toekwam, stond hij op van zijnen zetel en zijn kommer verliet hem. En hij sprak: Ik loof God, den Heer der werelden, den Heer van hemel en aarde.

Ik aanbid u en prijs u: Gij zijt edelmoedig jegens

(1) Gregorius van Tours noemt ze: Maximianus, Malchus, Martinianus, Dionysius, Johannes, Serapion en Constantinus.

mij geweest, en hebt u mijner uit barmhartigheid ontfermd; Gij hebt het licht niet gedoofd dat Gij voor onze vaderen ontstoken hadt.

De vorst liet het nieuws afkondigen, het volk reed naar hem toe, begaf zich met hem op weg, en men klom op naar de grot. Toen de jongelingen Tawadoesioes zagen, waren zij om zijnentwil verheugd en zij wierpen zich op hun aanschijn ter aarde neder.

De vorst bleef voor hen staan en omhelsde hen al weenende daar zij voor hem op den grond gezeten waren, God lovende en prijzende.

En zij zeiden hem: Wij bevelen U Gode aan, en sturen u deze groeten toe: God beware u en make uw regeering duurzaam! Wij wenschen u Gods hulp toe tegen alle kwaad zoo van duivel als van mensh!

En terwijl de koning daar stond, keerden zij naar hunne rustplaatsen terug, sliepen in, en God liet hunne geesten verscheiden.

De Koning rees op, lei zijn kleederen over hen, en liet elk hunner in een gouden kist leggen.

Maar toen het avond was en hij sliep, kwamen zij tot hem in zijn slaap en zeiden: Wij zijn in waarheid noch van goud noch van zilver geschapen maar wel van aarde, en tot aarde zullen wij worden. Laat ons dan, zooals wij waren in de spelonk, op den grond, totdat God ons zal doen opstaan.

De koning liet toen een kist van plataanhout maken en zij werden er in geleged.

En God, toen men van hen weggegaan was, verborg hen door het inboezemen van een geheimzinnigen schrik, zoodat niemand nog tot hen kon geraken.

En de Koning gaf bevel, over den ingang der spelonk een kerk (1) te bouwen om er in te bidden, en stelde hun ter eere een groot feest in.

Antwerpen, 5 Februari 1924.

(1) In den Arabischen tekst (mazdzjid» d. i. bidplaats. Het woord moskee is er van afgeleid.

GEDICHTEN

door HUBERT BUYLE, pr. (1)

SEPTUAGESIMA.

Weer liggen geestelijke landen
met paarse weemoed overtooid.
Naar glans-verloren einder-randen
ons smalle zandweg neerwaarts glooït...

Hebt Gij de kransen opgeborgen :
wit-gouden alleluya-lied ?
Er schreit een kind zoo droef dees morgen :
Geen zon aan heimelijk verschiet.

Hebt gij dees brekend hart verlaten
daar 't rilt om douloureuse kramp ?
O God! wat kan mijn klagen baten :
Gedoofd uw witte vrede-lamp!

Daar rijst Uw stem : laas! geen verblijden,
geen lichtfusee in onze nacht
O dondrend Woord der eerste tijden,
O uit Uw lusthof eerste klacht!...

Zie toch! Waar zal ons smart belanden ?
Zend neer de star van Uw beleid.
Zoo treurig liggen al de landen
van purpere verlatenheid....

(1) Uit een te verschijnen bundel: Poëmata.

SEXAGESIMA.

Noë, vir justus....

O witte steppe van vergetelheid
waar wast geen boom, waar geurde nooit een roos...
Wij roepen naar de hand van Uw beleid,
Ons hart : kristallen vaas zoo broos...

Zoo vaarde er een op grauwen oceaan,
kliefde er de vloed een boeg van vroom gebed :
Uw liefde had zijn huis van ijdlen waan :
(o mooiste kind...) en dood gered.

Zie toe! waar ook ons droeve dooltocht wendt
Laat neer Uw peis : zoo sierlijk zwenkt een duif
naar blijde hok... we hebben ze herkend :
van Uw olijftak zacht gewuif...

Ach! slaap niet in! waar wij zoo treurig gaan
in eindloosheid van lichtverloren dag
wees er de gids voor eeuwge karavaan,
een hooge baak Uw heilge vlag!

Over de wereld van ons hart — aan 't grauw
van verre horizonnen wijkt de grond —
God! reik Uw hand, en glorieus her-bouw
de gouden Boog van Uw Verbond!

HET LEVEN VAN HERMAN COENE

door Ernest Claes.

(Vervolg).

III.

Sepke is alleen thuis dezen morgen. Moeder en vader zijn met de andere knechten en meiden al vroeg naar het broek achter de Donkelbeek; het laatste hooi moet daar afgemaaid en droog gemaakt worden.

Sepke zit in de huiskamer, eet langzaam zijn boterham op, en kijkt met een verslapen blik voor zich uit. De haren boven zijn voorhoofd steken nog in vochtige punten omhoog van het wasschen. De woonkamer van Sander's huisje heeft twee ramen, met kleine ruitjes en witte gordijnen, en de wit gekalkte muren en zoldering zijn helder van het frissche licht. Sepke zit op de bank onder een der ramen, zijn ellebogen op de tafel, en hij ziet vlak op den uitgedoofden haard waar een zwart keteltje vergeten te wachten staat. De zon zit schuins op den voorgevel van het huis, en boven het witte gordijn schiet ze, door het raam, een streep gouden licht tegen den muur en over de schapraai, waarop de glazen stolp van het Lieve-vrouwe-beeldje schittert als een vlam. Het ziet er in dat eigen huisje van Sander en Fiele heel vroolijk en zindelijk uit.

De levensgeest is bij Sepke nog ietwat versuft van het lange slapen. Zijn hoofd is voos, hij hapt werktuigelijk in zijn boterham zonder iets te denken. Als hij zijn bloote voeten op den plaveivloer laat zakken, doet het hem koel aan, dwars door het lijf, hij trekt zijn teenen in en wordt een beetje meer wakker. De rondazende vliegen zijn de eerste levende wezens waarop zijne aandacht valt.

Binnen en buiten het huis is het stil. Sepke laat zijn gedachten op die stilte drijven naar al wat hij vandaag te doen heeft. Niets buitengewoons. Gisteren heeft hij den godganschen dag achter in den tuin

moeten zitten om de musschen uit de erwten te jagen. Eerst vond hij het plezierig de zotte musschen plots te doen opschrikken, er met steenen en aardklonten naar te gooien; tegen den middag had hij er al genoeg van, en in den nanoen schonk hij de vogeltjes ruime gelegenheid om in de erwten kermis te houden. Gisteren avond heeft vader hem bij 't slapen gaan gezegd: «Sep, morgen op de erwten passen,niet waar?» En Sepke heeft zonder eenig enthusiasme ja geantwoord, en is ingeslapen met de overtuiging dat die morgen en de dag waar hij nu voor zit zonder eenige beteekenis zullen zijn voor zijn bestaan.

Een stap, een schaduw langs het raam, en vader komt binnen. Sander doet soms wel heel streng tegen Sepke, uit noodzakelijkheid des middels, maar hij houdt toch veel van hem.

— Dag Sep! Nu eerst wakker?

— Dag va, antwoordt Sepke, — verslapen.

— Goed op de erwten passen, hé jong?

— Ja va.

Sander stapt in het geitenstalletje en komt weer buiten met een zeis. Naast den gevel van de schuur slaat hij zijn haarijzer in den grond, en aldra zit hij, met de blinkende zeis onder zijn opgetrokken knieën en met gebogen kop, te tinken op gelijke maat, met telkens een korten metaalhelderen klank.

Sander heeft zijn pijp in de huiskamer op tafel gelegd,bijna vlak voor Sepke's neus. Rooken onder het haren, dat gaat niet. Sepke kijkt nu naar die pijp. Ze is nog niet leeg geraakt, hij neemt ze in de hand en blaast in het holletje van den steel, zoodat er een grijs dampwolkje met wat stuivige asch uit opvliegt. Dan steekt hij den steel eventjes tusschen zijn lippen en doet een trekje. Dadelijk spuwt hij op den grond, met een vies gezicht, en wrijft zijn tong eens over de mouw van zijn jasje. Het pikt zoo in de keel. Hoe lang zal 't nog duren eer hij kan smoren! Monne kan al smoren, uit een klein steenen pijpke dat hij van Lauwerijns gekregen heeft. Monne heeft het hem al dikwijls willen «leeren», maar 't is bij Sepke altijd even pikkerig op zijn tong. Misschien zal hij 't nooit kunnen! Hij bekijkt vaders pijp eens goed langs alle kanten, blaast nog eens door het steeltje zonder er

met de lippen aan te raken, en daarna eens in den pijpekop zelf, en de lossche asch vliegt hem in de oogen. En daar hij voelt dat de pijp nog heet is steekt hij ze opeens in een tas die daar nog half vol koffie op de tafel is blijven staan. Een korte sisss van het het nat dat het vuur raakt, en Sepke veegt de pijp af en legt ze weer op dezelfde plaats.

Buiten klinkt opeens: «Bèè-hè-hè! Bèè-hè-hè!»

Sepke komt in de open deur staan. De uchtendzon zit boven het zwaar hellende dak van het hoevegebouw. De musschen en vinken kwetteren in de hagen en op de boomen. In de kruinen van de notelaars en van den appelboom voor Sanders huis spelen en vlimmeren de zonnestralen, en in de schaduw zoemen vliegen en bijen haastig van her naar der. De lucht is lauw warm, al is het nog vroeg, doortrokken van de zerpe geuren die opstijgen uit de stallingen en vaalten.

Over het hof ligt de goede rust van den zomeruchtend, die niet gestoord wordt door het tinken van Sander's stalen hamer op de zeis, het meurelen van het kalfje dat alleen is achtergebleven in den stal,het pieperen van het vogelvolk in de boomen en struiken. De zon staat als een blijde lach schuins aan den hemel en de daken blinken van het schoone licht. Al zijn daar op het hof nu alleen Sander en Sepke, en de hennen die pootescharrelen langs de schuren, toch is 't er niet verlaten, omdat alles er leeft van het werk der dagen en den glans van het licht. Max ligt tegen de haag voor zijn hok, vlak in de zon, de vier pooten stijf uitgestoken, en 't is alleen zijn oor dat nu en dan eens heen en weer flapt.

Onder den appelboom, daar bij de haag, staat Belle, de geit, met een lang touw aan een paaltje gebonden. Ze bijt met profijtige rukjes drie of vier grasprietels af, zoo verzekerd of ze die in haar eigen eerst telde, en knabbelt ze dan met op- en neerslaan van haar slanken kop ernstig en deftig tusschen haar mummeltanden.

Als Seppe in de deur verschijnt staat hij vlak in het scherpe zonnelicht, en hij niest een paar keeren dat zijn kop er van naarvoren stuikt en zijn oogen er van zweemen.

— Ha Belle! zegt Sepke op een toon van oude kameraadschap. Belle houdt haar kop even schuins, nadenkelijk als een oude jufvrouw, en doet: «Bèè-hèhè!» als wou ze op die manier zeggen: «Dag Sep!» — Dan kijkt Belle een anderen kant uit, alsof ze geen verdere stoornis verlangt, bijt nog een paar keeren in de korte grassprietels, en opeens wipt ze omhoog, staat een oogenblik op de achterpooten, en met scheeven kop bokt ze in 't ijle voor zich, alsof daar een ingebeelde andere geit haar uitdaagt.

— Zotte Belle! lacht Sepke, wacht!... En hij stapt onder den appelboom tot vlak voor de geit die schuw wegtrekt tot aan 't eind van haar touw, zet opeens zijn kop tegen Belles' harden schedel, en daar beginnen Belle en Sepke te stooten. Nu wijkt de een, dan de andere. Bij Belle is het heilige ernst, alsof de eer van heel het geitengeslacht van den uitslag afhangt. Ze blikt met haar schuwe amandeloogen schuins weg naast Sepke's kop en schoort zich straf op haar dunne pooten. Sepke kijkt op den grond onder het geweld doen en lacht giechelend met het zotte pootengescharrel van Belle.

Het tinken van de zeis houdt een oogenblik op, en Sander zit lachend het gekke gedoe aan te zien.

Belle schiet opeens met een ruk terzij. Dat heeft ze van vroegere stootpartijen met Sepke geleerd, en ditmaal is het Sep die op den grond tuimelt. Belle slaat drie vier keer met den kop, wat haar eigen geitenmanier van lachen is. Sep gaat weer op den dorpel zitten kijken en uithijgen. De geit doet voort aan 't gras alsof er niets geweest is, stelt zich dan plots heelemaal rechtop en bijt een blad van een laag hangenden tak.

Miers komt uit de keuken over het hof gedribbeld, niet wetend hoe dien saaien voornoen door te krijgen, en legt zich naast Sepke op den grond. Beiden kijken ze nu naar Belle, die voortgaat zich op te rekken en de blaren van den appelboom te happen. Miers trekt de huid boven zijn oogen in een dreigenden rimpel, hij vindt blijkbaar voor zijn hondenfatsoen die zonderlinge houding van Belle, met haar neerhangenden uier, al te ergerend, en dat Belle daardoor hare rechten te buiten gaat. Hij woeft een paar keeren

binnensmonds, en daar hij vaststelt dat Sepke de onbehoorlijke Belle maar laat begaan, schiet hij opeens keffend op de geit toe, die dadelijk haar evenwicht hervat en met scheeven kop zich te weer stelt tegen den aanvallenden Miers. Deze houdt zich op afstand, maar keft des te heviger Belle aan. Sepke heeft er een dolle pret in. Hij komt bij den boom staan en wil Miers tot bij de geit lokken, wat geen van beide vijanden vertrouwt.

— Sakkerrrr!... klinkt het daar opeens woedend van uit de huiskamer, en Sepke ziet door de openstaande deur vader zijn pijp over de tafel gooien en proestend en spuwend over den haard staan. Sander heeft zijn pijp, die Sepke zoo even in de koffie heeft gedoopt, weer in den mond gestoken, heeft een stevigen trek gedaan, en al 't natte tabaksapsel is hem in de keel geschoten. Hij springt naarbuiten om Sepke voor die veraderlijke streek bij zijn ooren te pakken, maar Sepke is reeds vliegensvlug weggerend, verder den tuin in, — waar hij nu de musschen uit de erwten gaat jagen.

Hij blijft daar verscholen zitten tot hij vader met zijn zeis op den schouder door de weiden ziet wegtrekken. Dan komt hij traag terug. De groententuin is van 't neerhof afgescheiden door een haag, met midden in een houten hek. Een tweede haag, die recht op de andere komt vlak naast het poortje, scheidt den «bloemenhof», die tot tegen den gevel van het hoevehuis reikt, van het neerhof af. Als Sepke boven op het hek zit kan hij in den bloementuin zien. Daar mag hij nooit komen, en dat is ongeveer het eenige verbod dat door Sepke niet wordt overtreden. Het is immers het eigen tuintje van de pachteres, en Sepke zou nooit iets willen doen dat zij niet goed vindt. De «bloemenhof» is voor hem iets als een stuk rijkmansgedoe, dat aan een heilgendag doet denken en dat eigenlijk niet bij het overige van de hoeve behoort. — Het staat vol mooie bloemen en hooge lage struiken, die de hoevevrouw met eigen hand verzorgt. Er naar kijken van op het hek komt hem al zeer bedenkelijk voor, maar dat is hem toch niet verboden.

Terwijl Sepke daar zit gaan zijn oogen over den achtergevel van het hoevehuis, waarover een struik

blauwe-regen zijn lange slingertakken uitbreidt, naar de twee ramen die uitzien op het tuintje, en door het eerste raam, dat breed openstaat, ziet Sepke de pachteres zitten, druk bezig het «nieuwe kindje» in te bunselen. Sepke zit er stom van geslagen, hij roert geen lid meer, en al de aandacht van zijn twee oogen staat op het raam.Een schok vaart over zijn rug nu de pachteres ineens opkijkt en zijn vlaskop boven de haag ziet uitsteken. Ze moet er om glimlachen, en dat stelt Sepke gerust. En waarachtig! ze wenkt hem met de hand naar haar toe te komen. Sepke kan het bijna niet gelooven, denkt dat hij verkeerd gezien heeft. Zijn hart klopt er van, en de pachteres moet door het raam even roepen: «Kom maar eens naar het kindje kijken, Sepke!»

Met één sprong is hij op den grond, in één draf loopt hij het achterhuis binnen, aarzelt een oogenblik voor de drie treden die naar de kamer leiden waar de pachteres zit, stoot langzaam de deur open en plaatst zich aan den ingang met den rug tegen den muur...

Hij hijgt er van.

— Dag Sepke, zegt de hoevevrouw vriendelijk zonder op te kijken van haar werk. Sepke denkt niet dat hij iets te antwoorden heeft, hij is te zeer getroffen van daar voor den eersten keer op die kamer van de pachteres te zijn en door hetgeen hij onder zijn oogen ziet. Hij werpt slechts een vluchtigen blik door de kamer, over het groote bed, de kasten, de prenten aan den muur, en dan staan zijn oogen onafgewend op wat de hoevevrouw doende is. Zij zit op een laag stoeltje, en naast haar staat op een tafel een kom water met een spons er in. Zij is juist bezig het kindje te wikkelen in een groote wollen doek die rond de voetjes omgeslagen wordt.

— Kom maar wat dichter bij, Sepke, zegt ze.

Schoorvoetend komt Sepke vooruit en gaat vlak voor de pachteres op den vloer zitten, zijn beenen onder zijn lijf geplooid. Hij kijkt vol spanning naar de handen der pachteres, naar het roode gezichtje van het kindje, dat zijn kleine handjes op en neer beweegt en met een tevreden stemmetje zegt: «dè-dè-dè...»

De hoevevrouw kijkt eens glimlachend naar Sep en vraagt:

— Is 't geen schoon kindje, Sepke?

En daar Sepke het van dit standpunt uit niet heeft aangekegen knikt hij eenvoudig eens met zijn kop, denkend dat het zoo past. Dan vraagt hij opeens:

— 't Is toch een jongen, hé pachtès? Want nu hij het zoo vlak voor zich ziet vindt hij dat er hoegenaamd niets jongensachtig aan is.

— Zeker Sepke. — En hij knikt weer eens om zijn gerusstelling daarover uit te drukken.

— Hoe heet het ook weer? Want Sep is 't waarachtig vergeten.

— Maantje!

— Ho ja!...

En daar hij aan den ondersten kant van 't kindje niets anders ziet dan een dik pak doeken vorscht hij verder:

— Heeft het al voetjes?

— Ja zeker, Sepke, wil 'k ze eens laten zien?

De speld wordt even losgemaakt, de doek opengeplooid, en Sepke zit dom weg te kijken op de twee roode kromme beentjes met de petieterige voetjes die op en neer werken, en hij loert eens naar zijn eigen zwarten die onder zijn knie ligt en trekt dien wat verder achteruit.

—Mag ik er ens aankomen, pachtès?

— Zeker Sepke.

Hij legt zijn vinger op een van de kleine voetjes, het voelt zoo zijïg en warm aan dat hij dadelijk zijn hand terugtrekt en een diepen zucht loost.

Sepke zucht, hij weet niet om wat. Dat nieuwe kindje is nu iemand op de hoeve die kleiner is dan hij. Hij kan niet goed de gedachte in zich opnemen dat er iemand nog minder kan zijn dan hij zelf is, en een onduidelijk gevoelen rijst in hem op over de beteekenis daarvan in zijn bestaan. Hij vindt het anders wel plezierig. Jammer echter dat het nieuwe jongetje nog zoo onnoozel klein is. Op dat punt valt het hem een beetje tegen.

— Het duurt zeker nog lang eer dat het kan spelen?

— O ja, Sepke, het moet nog eerst leeren loopen.

Sep knikt begrijpend. Hij moet even in zijn haar krabben, en neemt dan zijn eigen grooten teen tusschen zijn vingers.

Het kindje is nu heelemaal aangekleed. De pachteres houdt het recht op haar schoot, en het kijkt Sepke met zijn blauwe oogjes vlak in 't gezicht. Sepke trekt zijn snuit in een plooi die een glimlach moet beteekenen en zegt: «Ta-da Maantje!» omdat hij niet anders weet wat houding aan te nemen tegenover die kinderoogen.

Maantje klauwt met de handjes naar hem en doet weer eens: «dè-dè-dè!» Sepke steekt een hand uit en Maantje grijpt één vinger vast en wil dien recht in zijn natte mondje steken, om op die manier beter kennis te maken met Sep. En Sep lacht nu van harte.

— Het kent u al, ziet ge 't?

Sepke knikte van ja, alsof hij dat ook heel natuurlijk vindt. Nu legt de pachteres het kindje in de wieg die terzij onder het andere raam staat, en trekt de witte gordijnen er overheen. Maantje moet nu slapen. Sepke blijft op den grond zitten en kijkt nadenkend toe.

— Pachtès, hoeveel kost dat wel zoo'n nieuw jongske.

— Ha Sepke, — duizend frank!

Hij zet groote oogen op. Weer zucht hij, trekt eens zenuwachtig aan zijn teen. kijkt ens door het raam, krabt in zijn haar. Opeens staat hij recht.

— Dag pachtès.

— Dag Sepke, en zult ge niet te hard roepen op het hof als 't kindje slaapt?

Daaraan heeft Duvelke nooit gedacht als hij aan 't schreeuwen was tegen Miers, of Belle, of de musschen. Hij schudt krachtig zijn kop, en er ligt in zijn oogen een diepe ernst, Een verzoek van de hoevevrouw is voor hem reeds een heilig gebod, en nu komt er dat kindje nog bij... Opeens vraagt hij:

— Mag ik nog ens terug komen zien, pachtès?

— Zeker, Sepke, antwoordt de vrouw, ge moet van tijd tot tijd maar eens komen kijken.

— Mag ik misschien morgen al komen?

— Zeker.

— Mag ik misschien iederen dag komen, pachtès ?

— Iederen dag, Sepke.
— Dag pachtès!
— Dag Sepke.

En nu schiet Duvelke weer in een draf het hof over, ziet niet eens naar Miers, Belle, de kippen, recht de woonkamer binnen, een stoel tegen de schapraai,daar boven op, en met altijd denzelfden nadenkenden rimpel over zijn voorhoofd grijpt Sepke zijn kartonnen spaarpot.

De zilveren halve-frank van peter Lauwerijns, drie vijf-cent stukken, twee vijf-centiem stukken,een cent, twee half-centjes, — Sepke telt op het blad van de schapraai zijn schat na. Zijn spaarpot heeft opeens voor hem eene hoogere beteekenis gekregen dan hij tot nu toe had. Hoeveel is dat nu wel alles samen? Die witte halve-frank is zeker op zijn eigen reeds iets zeer bijzonders. Als 't allemaal opeenligt is 't een heel stapeltje. En rammelt hij er mee in zijn spaarpot maakt het werkelijk een geluid van veel geld... Sepke zucht, een zucht die vervliegt naar den cent die elken zondag na de hoogmis in 't dorp wordt versnoept... Een heele som, ja, en hij telt nog eens... Maar duizend frank zal het toch nog wel niet zijn...

Moeder verschijnt opeens in de deur. Ze komt wat vroeger naar huis om de pachteres te helpen bij het eten klaar maken voor het hoevevolk. Ze ziet Sepke op den stoel voor het schapraai staan en vraagt:

— Goed op de erwten gepast, Sepke?
— Ja moe... Zeg, moe?
— Wel?...
— Hoeveel centen heb ik al in mijn spaarpot?

Fiele komt even naast hem staan, schuift met den vinger de geldstukjes een voor een over het blad en telt: «... veertig, vijf-en-veertig, zes-en-veertig, — zeven-en-veertig centen, Sepke.

— Ik moet zeker nog lang sparen om duizend frank te hebben, hé moe?

— Ja Sep, nog een heelen tijd, en nooit geen bollen meer koopen zondags... En wat gaat ge doen met die duizend frank?

— Een nieuw kindje gelijk de pachtès, zegt Sepke heel ernstig.

Fiele bekijkt hem een oogenblik glimlachend. Sep-

ke begint dadelijk van Maantje te vertellen en van zijn eigen voornemens, en hij dribbelt moeder achterna in 't geitenhok, over het hof, naar het hoevehuis, en kan maar niet zwijgen van 't nieuwe kindje dat hij koopen gaat.

Den heelen dag zit Sep er mee in zijn kop, beraamt honderden dingen, staat voor honderden onoplosbare moeilijkheden, zucht van tijd tot tijd, spreekt er over met Miers en Belle.

En wanneer hij 's avonds voor het slapen gaan als naar gewoonte nog even op vaders knie komt zitten, wordt er niet eens gedacht aan het verhaal van Sterke Jan of van de Tooverheks die daar ver in de Donkelbosschen in een hol woont, neen, Sepke vertelt ditmaal zelf, en 't is al van het jongetje dat hij binnen kort bezitten zal, en wat hij er zal mee doen, en wat hij er zal tegen zeggen, en hoe hij 't zal vasthouden, en aankleeden, en... als Fiele hem naar bed brengt roept hij vader nog eens na:

— Zult ge zeker een Onze-Vader lezen dat ik gauw duizend frank heb, va?

— Ja Sep, wees er maar gerust in, hoor.

— En gij ook, peteroome?

— Zeker, Duvelke, ik lees er wel vijf, belooft Lauwerijns die elken avond bij Sander komt zitten.

— En krijg ik zondag twee centen, peteroome?

— Vast en zeker.

— Zeg, peteroome.

— Wel?

— Ik geloof niet dat ik pastoor word en ook geen rooverskapitein.

— Wat dan?

— Ik word... ik word moeder, geloof ik.

— Toe vent, zegt Fiele ongeduldig van op de voutekamer, gauw naar bed nu!

En Sepke slaapt dien avond in met zijn kop vol geldverlangens en zijn hart vol moedervreugde.

VI.

En nu is er iets veranderd op de Donkelhoeve, een heel klein deelltje van 't velerhande bedrijf dat er de dagen door roert en ruischt in den stagen gang van 't

groote zomergetij. Het is Sepke maar, die veranderd is, Duvelke, en dat is zeker niet heel veel.

Duvelke is opeens stiller geworden. Wanneer hij op het hof speelt denkt hij voortdurend aan het nieuwe kindje van de pachteres, dat misschien slaapt en dat hij niet mag wakker maken. Hij kan soms toornig toeschieten op Belle, wanneer deze zoo oudewijfachtig staat te blaten om in den stal te mogen.

— Stil Belle, kijft Sepke dan gedempt met een dreigend gebaar, ge moet het kindje wakker maken zeker!... En met een bezorgden blik kijkt hij naar het venster in den gevel boven den bloementuin, of vandaar niet een verdacht kindergekrijt hoorbaar wordt. Als Miers staat te keffen naar de katten, de musschen, de geit, voorspelt Sepke de vreeselijkste baldadigheden aan Miers' persoon zoo hij niet aanstonds zijn lawaaierigen snoet toehoudt. Met Miers schijnt daardoor de vriendschap een klein beetje koeler geworden, Sepke sjouwt er niet zooveel meer mede, en Miers staat daar in zijn eentje soms over te peinzen en moet daartoe de huid boven zijn oogen in diepzinnige rimpels trekken. En wil Miers Sepke volgen wanneer deze op sommige oogenblikken met kalmen stap naar de keuken trekt, dan wordt hij telkens zoo brutaal afgesnauwd, dat hij het niet waagt nader te treden. Zelfs aan de musschen, die soms zoo heftig zitten te spektakelen in den kruin van de notenboomen, heeft Sepke een onverbiddelijken oorlog verklaard,en nooit heeft hij met zooveel dienstvaardigheid 't musschenvolk uit de erwten verdreven als hij ze nu van 't hof jaagt.

Maar Belle blaat, en Miers keft, en de musschen kwieteren, en Sepke schudt het hoofd over de hopelooze domheid van het dierenvolk. Wanneer hij aan Miers iets wil vertellen van hetgeen hij weet over Maantje Coene, het kindje, dan zit Miers wel één enkel oogenblik met gespannen blikken op hem te kijken, tracht vruchteloos zijn flapooren te spitsen,maar het duurt slechts eventjes. Al dadelijk toont Miers door zijn manier van doen, dat het verhaal hem niet interesseert, of dat het veel minder is dan hij verwacht had, en hij gaapt dat Sepke tot diep in zijn roode keel kan zien, of hij snapt naar een vlieg, of

hij loopt ineens weg, zonder dat daartoe eenige reden bestaat. Met Belle gaat het iets beter, die houdt haar kop bij Sepke's mededelingen wat opzij, steekt haar één oor aandachtig vooruit, alsof ze 't op die manier beter begrijpen zal, kijkt met haar groote amandeloogen naar Sepke, bedaardelijk, tot ze weer een paar grassprietels moet afhappen, en al knabbelend herhaaldelijk knikt, als wou ze zeggen: «Ja, ja, Sep, het zal wel zoo zijn».

Sepke is stiller geworden. Dat hebben ze allemaal op de hoeve al gemerkt, behalve de boer, die voor het bestaan van Sepke nooit eenige aandacht heeft gehad. Door het keukenraam staat Mien hem gade te slaan en dan schudt ze bedenkelijk haar oude hoofd.

— Sepke, vraagt Mien, waarom zingt ge niet meer van Jan Vingerhoed?

Sepke kijkt haar even aan, draait ietwat verlegen met zijn handen en zegt dan weigerlijk:

— 'k Heb al mijn liedjes vergeten, Mien.

Doka en Line, de stalmeiden, beweren dat er eindelijk wat verstand aan 't komen is in het dwaze hoofd van Sepke, en vinden dat veel rustiger. Monne stelt geen belang meer in Sepke en Lauwerijns zegt dat Duvelke te veel prakkezeert.

Sepke is stiller geworden, maar niemand weet, wat er in Sepke eigenlijk omgaat, en aan niemand spreekt hij er over.

Iederen morgen van zoodra vader naar zijn werk gaat, en moeder in huis of bij 't ander hoevevolk nog doende is, zit Sepke op het tuinhek, en zijn oogen onafgebroken op het raam onder den blauwe-regentak. Als dat raam opengaat, of als de pachteres het gordijn wegschijft en op hem knikt, dan weet Sepke dat hij komen mag, en een oogenblik later zit hij in de groote slaapkamer met al zijn aandacht te kijken op Coene. Het kindje is dan elken keer al gewasschen,en Sepke volgt met ingetogen blikken al de bewegingen van de hoevevrouw bij het aankleeden.

Hij moet soms wachten op het hekje, dat zijn beenen er zeer van doen. Hij is er soms veel te vroeg, of wel slaapt het kindje langer, of is er een andere reden. Dan wordt Sepke zenuwachtig, vreest dat de

pachteres hem vergeten heeft, en hij fluit en hoest om te doen hooren dat hij daar is.

Aan geen mensch zou Sepke vertellen waarom hij daar iederen morgen op het hek zit, wat hij bij de pachteres gaat doen.

— Sepke, houdt het kind eens vast, zegt de pachteres op een morgen, en zonder meer legt zij het ingebunselde kind in zijn armen, terwijl hij als altijd op den vloer voor haar zit. Zij gaat daarop de keuken in om wat te halen.

Sep zijn hart davert van vreemde ontroering. Hij wordt bleek en rood van de spanning die hij aan zijn armen geeft, en Sep is voorzeker nooit de kluts kwijt geweest als op dit oogenblik.

Hij durft zijn uitgespreiden linkerarm niet bewegen, al jeukt het hem haar opeens zoo erg aan zijn been. Het is hem zoo zonderling alleen in die stille kamer, hij hoort buiten duidelijk een musch kwetteren in den notenboom, en 't is precies of hij dat voor den eersten keer van zijn leven hoort. Hij kijkt eens even naar het kleine Maantje met een verlegen blik, alsof het een groot mensch is dien hij daar in zijn arm houdt, en hij hoopt dat de pachteres maar dadelijk weer terug zal komen.

Het kindje doet opeens «hu-hu-hu!» en Sep vindt het zoo kurieus dat hij er mee lachen moet. Hij knikt op Maantje, met vriendelijke oogen, en Maantje lacht ook en draait zijn kopje van links naar rechts.

— Dag, Maantje, zegt Sepke heel zachtjes.

— Hu-hu-hu! antwoordt Maantje en Sepke hoort duidelijk dat hij wil zeggen: «Dag Sepke!»

— Me klein lief schubbeke, gaat Sep voort, en zijt gij blij dat ik u pak?

— Hu-hu! en die «Jaja» van Maantje maakt Sepke's hart gloeiend warm.

Sepke zou wel een zoentje willen drukken op dat zachte wangetje maar dat riskeert hij toch niet, uit vrees dat het misschien niet mag nu de pachteres er niet is, of dat iemand het zien zou en ook omdat hij niet weet hoe of Maantje zulke familiariteit zou opnemen. Zijn rechterarm kan hij vrij bewegen, hij streelt met zijn vinger dan maar een lichtjes over de wangen van Maantje, deze krijgt den vinger te pak-

ken, trekt en trekt, — recht in 't kleine mondje. Sep rukt zijn hand beduusd te rug, Maantje schrikt er van, een oogenblik kijken de oogjes verdwaasd op naar Sep, dan trekt het mondje open in een langen plooi, en Maantje begint vreeselijk te huilen.

Arme Sep! Nu geraakt hij waarachtig heelemaal zijn kop kwijt, het zweet breekt hem uit, met angstige oogen staart hij naar de deur, hij tracht iets te zeggen tegen den kleinen huiler, maar het blijft hem half in de keel zitten en het doet Maantje nog erger te keer gaan. Ten einde raad klauwt hij recht, legt het kindje voorzichtig op den vloer met het hoofdje op een doek, en in twee sprongen is hij de kamer uit, de keukengang door, en buiten. Sepke weet heel goed, dat hij nooit in zijn leven een zoo benauwelijk uur gekend heeft.

Als de pachteres een oogenblik later terug komt, vindt ze Maantje op den vloer liggen, en Maantje lacht en stoot met de beentjes in de bunsel, en doet van «Dè-dè-dè!» En hij alleen weet, dat dit zeggen wil: «Waar is die Sep dan toch heen?»

Wanneer Sepke 's anderdaags terugkomt, is zijn geweten hoegenaam niet gerust, en het eerste wat hij aan de pachteres vraagt is:

— Schreeuwt het nog?... en de hoevevrouw lacht, wanneer hij met een verlegen gezicht het gebeurde van gisteren vertelt. Sepke past er nu wel op zijn vinger buiten het bereik te houden van Maantje's mondje.

Elken dag leeren Sep en Maantje elkander beter kennen, worden ze vertrouwelijker, verlangen ze meer naar elkaar. Van zoodra Maantje zijn grooten speelkameraad in het oog krijgt begint hij te kraaien en durft Sepken een stap van hem weg gaan, dan schreit hij. Als hij op moeders schoot ligt, praat hij met Sepke, altijd maar door. En Sep verstaat dat heel goed, hij antwoordt soms in gewone woorden, meest toch in de taal zelf van Maantje, en zoo houden zij lange conversaties terwijl de pachteres zwijgend voortdoet. Sepke zoekt op alle manieren zijn klein vriendje plezier te doen. Hij brengt een bloem mee voor Maantje,die ze met bewondering bekijkt en betast en in zijn mondje wil steken. Krijgt hij van moe-

der of van Mien, wanneer deze voor winkelwaar naar het dorp zijn geweest, een suikerbol of een koekje, dan worden die bewaard voor Maantje, hoe graag Sep ze ook zelf lust. Maantje mag het niet dadelijk opeten, zegt de pachteres, en daarom legt zij het weg voor 's avonds als het kindje slapen gaat. Sepke zou ook Belle wel eens willen toonen aan Maantje, was ze maar niet zoo groot en stooterig van manieren. Op een morgen komt hij met Miers binnen gesjouwd... Miers had het daar erg benauwd, meende voorzeker, dat hem het een of ander verraderlijk onheil te wachten stond, en 't was er ook te mooi en te stil voor Miers zijn gewoonte. Hij grauwde opeens dreigend naar Maantje, die voor hem een absolute vreemde was, en sprong dan haastig de deur uit. De grootste pret voor Maantje is, als Sepke zijn gezicht in alle mogelijke en onmogelijke plooien trekt. Dat lukt echter niet altijd, het gebeurt wel eens dat Sep's snuitenvertooning Maantje schrik aanjaagt en dat hij begint te schreien. Dan kijkt Sepke erg bedrukt.

En de stille hoevevrouw zit met een gelukkigen glimlach naar de twee kinderen te kijken. En in het diepste van haar moederhart hoopt zij, dat de zoon van Sander, de hoeveknecht, zijn leven lang de vriend moge blijven van haar kind, de zoon van Peter Coene, den heereboer.

Zij hoopt het, en zij weet niet waarom...

DERDE HOOFDSTUK.

I.

Peter Coene, de heereboer van de Donkelhoeve gebiedt.

Zijn wil en zijn heerschappij staan boven zijn volk. Zij kennen den zekeren gang van den arbeid, zooals hij verdeeld komt over de opvolgende seizoenen. Maar zij weten tevens dat de arbeid zoo door hem is geregeld als de vaste wet van het Donkelland, dat er maar een wil, een meester is op de groote hoeve.

Peter Coene, de heereboer, gebiedt.

Geen van zijn volk heeft ooit van hem een barsch vertoon van dwaze woorden gehoord. De stampvaste wrok dien hij in zijn granieten kop draagt, ligt buiten de wereld van het hoevevolk. Dat geeft hem de stugge inzichzelfgekeerdheid die iedereen ver van hem afhoudt. Dat is zijn taak alleen. Uit de eenzelvigheid waarin hij denkt en leeft ziet hij op zijn omgeving, daardoor staat hij ongenaakbaar en boven hen. Hij zegt alles eenmaal, hoog van zich af, als iemand die zeker weet dat het met eenmaal genoeg is, en dat het zal gedaan worden. Het is de eenige wil. Wie dat niet ziet blijft geen uur aan den arbeid op de Donkelhoeve, waar het eten goed is en de daghuur schoon. Peter Coene prijst niets, geeft geen oordeel. Wat gedaan moet worden buiten de geregeldheid van den iederdagschen arbeid, beveelt of toont hij kort en duidelijk, zoodat het geweten is, zoodat geen verkeerde weg mogelijk is. Hij is de koningsboer. Hij is de eerste kracht van waar al de andere krachten uitgaan.

Hij staat als een eenheid, op zich zelf, die geen ander noodig heeft. Vast als een eik te midden van het veld, diep in den grond. Gaat hij over zijn landen, gaat hij door zijn huis, dan is hij er van bewust dat het alles daar is om hem, door hem, door de Coene's van geslacht tot geslacht. Hij alleen telt. Een zelfstandige krachtmensch, die niet buiten zich leeft,die niemand raad vraagt, die doet. Hij staat mannelijk op zijn erf, als de gevels van zijn schuren en zijn huis. En hij is zoo zeker van zijn land en zijn huis als van zich zelf; het is een geheel in hem, en dat is bij al de Coene's zoo geweest.

Peter Coene, de heereboer, gebiedt.

Hij ploegt de eerste voor van de nieuwe bezaaiing, en voor de anderen stapt hij de bedden op en af en zaait het eerste graan.

Ontijdigheid van seizoen en weer,van hagelslag en vroege vorst, in stal en schuren, laat hij langs zich gaan, zonder te treden uit zijn eendere harde gelijkmatigheid. Hij is de verstandige heerboer.

Als kind was hij 'n eigenzinnige, eenzelvige knaap geweest. Of hij ooit zachte, kinderlijke teerheid in zich gedragen heeft, of hij die teerheid van zijn vader

of zijn moeder ooit ontvangen heeft, dat herinnert hij zich niet, en hij heeft daaraan ook nooit gedacht. — Zijn moeder heeft hij gekend als de bedrijvige, nooit rustende pachteres, vol drukte en beslag van de dagelijksche dingen met meiden en knechten. Misschien heeft hij als kind aan die zachtheid geen behoefte gehad. Hij is alleen opgegroeid op de groote hoeve, tegenover het zware labeur der landen, het rusteloos zwoegen in de zomermaanden en de sombere stilheid van den winter. De kleur der dagen heeft hij niet anders gekend. Voor kindertaal was er geen plaats in de omgeving van Bathazar en Geert Coene en in dit huis, en zoo werd hij de eenzelvige knaap, zonder speelgenooten, zonder behoefte daaraan. Wat hij deed, deed hij alleen, met een koppige doorzettingskracht... Hij maakte eens een dijk in de Donkelbeek met aarde en graszoden... Het water spoelde telkens den zwakken weerstand weg. Tienmaal opnieuw begon hij, tienmaal opnieuw brak het water het dammetje door,tot hij woedend op het water begon te stampen,en in dolle kinderrazernij, over de weide rollend in het gras beet. Toen hij opkeek stond de oude Coene, zijn grootvader, naast hem, en zag hem zwijgend aan met zijn koude hardblauwe oogen. Hij was ineens kalm geworden tegenover den vreemden blik van zijn grootvader die niets zegde, en wegging over de weide. Hij was zeven jaar toen Balthazar Coene stierf.

Geert Coene was een gesloten man, zooals hij zelf is. Zij droegen iets in zich. Als kind reeds voelde hij in hem den meester, den eenigen wil op de Donkelhoeve, maar dan den vader. Geert Coene was de hoeve zelf, en zijn zoon leerde van het gezag, hij had het in zijn bloed, het bloed van de Coene's. Hij was toen reeds tegenover het hoevevolk: de toekomstige boer.

Toen hij tien jaar oud was werd hij naar de landbouwschool gezonden, waarin nu zijn eigen zoon, Fons, zijn laatste jaar doorbrengt. Geen herinnering is hem bijgebleven van die school, van leeraars of medeleerlingen. Hij is er op zijn eigen gebleven, eenzaam, in zich zelf gekeerd. Ze zijn nooit in hem gedrongen, hij was geen van den grooten hoop. Ze beschouwden hem wel eens als een stuggen geniepigaard. Dat was hij niet. Hij was Peter Coene. Wat er

te leeren viel heeft hij geleerd, met verstandigen kop en taaie wilskracht, met een scherpen blik voor alles wat het onderwijs hem practisch bood, en tijdens de vacantiedagen onderzocht hij wat het werk op de hoeve daarbij winnen kon. Toen hij vijftien jaar was bleef hij thuis, en den dag na zijn thuiskomst stond hij met zijn vader op het land, en nam hij in het groote boerenbedrijf zijn plaats in. Maar achter zijn vader. Een Coene duldde geen tweede naast zich,zelfs als die tweede zijn eigen zoon was, zelfs al boerde Geert Coene naar oud gebruik en geplogenheid. Peter Coene onderwierp zich aan die ijzeren wet, zonder morren, daar hij wist dat het zoo zijn moest en zijn tijd eens komen zou, al zag hij dan ook veel dat hij later anders en beter zou doen.

Een oogenblik uit zijn kinderjaren heeft zich met geweld in zijn heugenis geprent. Toen zijn moeder op haar sterfbed lag, in hetzelfde bed op de kamer die uitziet op het bloementuintje, zat hij aan het voeteneinde van het bed, wachtend. Zijn vader zat vlak voor hem. En als zijn moeder haar laatsten adem had uitgeblazen, zag hij over de wangen van zijn vader twee tranen rollen. Toen is Peter Coene tot in het diepste gebeent geschokt geweest. Het was hem of het onmogelijke gebeurde. Met den slag schoot er iets op van het betere in hem, dat met de kracht van een vuist in den grond van zijn ziel lag neergedrukt. Op dit oogenblik wist hij plots dat hij een moeder gehad had, die nu dood was, en van dit oogenblik af was er in hem een stille maar vaste genegenheid voor zijn vader gegroeid, eene genegenheid die in de verste hoeken van zijn gemoed lag besloten.

En hij dacht aan dien traan, aan dat eenige oogenblik van zwakheid van Geert Coene, toen hij op een Winternacht aan zijn sterfbed zat. De lamp wierp een rood weifelend licht in de kamer, en buiten huilde de wind. Geert Coene leefde zijn laatste uur, en hij fluisterde: «Roep niemand». Zijn hand lag boven op de dekens, en Peter Coene nam opeens die hand van zijn vader in de zijne, en de oude trok ze niet terug. Dat is de eenige keer geweest dat die genegenheid in hem tot uiting is gekomen.

En hij heeft later aan die tranen van Geert Coene

gedacht, toen hij op een Zondag, in het rustige Heideloo voor het meisje stond dat hij gekozen had voor vrouw. Hij had haar met haar vader enkele malen ontmoet in een kleine provinciestad, en telkens was er in hem iets kalm geworden bij haar blik. Schuw had hij voor haar gestaan, en voor den eersten keer van zijn leven had hij, Peter Coene van de Donkelhoeve, zich klein gevoeld. Want hij wist dat die vrouw boven hem stond, boven hem en zijn trots, boven zijn kracht en de Donkelhoeve. Daarom had hij haar gekozen. En in zwijgzame vereering heeft hij haar van dien dag af in zijn hart gedragen, zonder uiterlijk vertoon. Alleen zij wist het. De stille vrouw is op de Donkeldhoeve gekomen, heeft hare plaats ingenomen en de taak vervuld die voor haar stond... Maar zij is de stille vrouw gebleven.

Was er iets in haar leven onvervuld gebleven? Was er iets van geheim gedragen verlangens in de diepte van haar ziel verborgen? Geen mensch weet wat de hoevevrouw in zich zelve omdraagt, wanneer zij peinzend staart over het groene land van de Hille naar de kalme einders. Niemand weet wat zij denkt wanneer zij zit naast de wieg van haar kind, en hare oogen verloren blikken naar de beelden van haar ziel. Nooit heeft zij er over gesproken. Blijmoedig heeft zij haar werk gedaan op de groote Donkelhoeve met de schuinsche daken en de sterke gevels.

Toen zijn vader begraven werd heeft Peter Coene op het kerkhof gestaan, en hij luisterde stommelings hoe de aardklonten neervielen op Geert Coene's doodskist, zonder dat een spier van zijn gezicht vertrok. Het sneeuwde en de aarde was wit. Toen hij thuis kwam heeft hij het beheer van de hoeve op zich genomen al was hij nog zoo jong, als iets dat van zelf sprak. En op de groote Donkelhoeve, met de schuinsche daken en de sterke gevels, ging alles zijn ouden gang. Toch voelde het hoevevolk dat er een nieuwe Coene gekomen was, die hooger boven hen stond dan de andere. Het boerenbedrijf was beter ingericht, op meer modernen voet. Peter Coene was de eerste van de heele streek die landbouwmachines aankocht, die zijn land labeurde op oordeelkundige wijze, die zijn stallen en zijn schuren verbouwde, zijn land het dub-

bel deed opbrengen van vroeger. Van al wat er over het boerenbedrijf nieuw werd gevonden was hij op de hoogte, en hij haalde er zijn nut uit. Al de boeren in de rijke vallei van de Hille erkenden hem als den verstandigste en den eerste onder hen. En het volk had eerbied voor den heereboer van de Donkelhoeve.

Op een avond, acht dagen voor zijn dood, had zijn vader hem bij zich geroepen. Een beroerte had Geert Coene neergeveld. Hij wist dat het zijn einde was. En toen vertelde zijn vader hem van Balthazar Coene, den oude, die als een dief was weggejaagd van het Wazinghuis, en van den eed dien hij gezworen had voor hem en zijn zonen. Geert Coene's magere vingers waren krampachtig in de dekens geklemd toen hij het vertelde, en hij kreunde als van felle pijn... En Peter Coene had daar naast het bed gezeten als vernietigd, tegenover dat eene dat zijn vader en zijn grootvader in hun sterke hart hadden verborgen gedragen, en dat ze nu beiden op hem overbrachten. Het was of opeens zijn oogen opengingen voor een groote werkelijkheid en of er tegelijkertijd op zijn hart en op zijn schouders een bovenmenschelijk gewicht werd gelegd. Hij duizelde. Stom had hij zijn vader aangekeken, en hij had geen woord gesproken... Al het bloed was hem naar het hoofd geschoten en hij beefde lichtelik toen hij de kleine lamp van de tafel nam, en door het slapende huis was geslopen, bang dat men hem zien zou, tot in de kamer met de zwarte kast, de vierkante tafel, de hooge muurklok. En voor het beeld van Balthazar Coene, den oude, had hij het licht hoog opgehouden, met brandende oogen had hij gestaard op het harde magere gezicht, met den bitteren trek om den vast gesloten mond, met de scherpe oogen onder de zware wenkbrauwen. Toen las hij voor het eerst in die trekken de smart en den wrok er ingegrift als met stalen lijnen. En het was of de oude Balthazar, in het schelle licht dat de lamp op zijn aangezicht wierp, plots herleefde, en hem aankeek als iemand die altijd bij hem was geweest en bij hem zou zijn, alsof Peter Coene, zijn kleinzoon, herkende.

Hij had de gewaarwording of zijn hart zich had omgekeerd in zijn binnenste. Op dien eenen stond was er iets in hem gebroken, met bruut geweld, en

terzelfdertijd was in hem geboren geworden een nieuwe kracht, de wrok van de Coene's.

Dien nacht heeft Peter Coene met brandende oogen op zijn bed gelegen, het gezicht omhoog gekeerd naar de donkerte, en hij zag aldoor het scherpe smartelijke gelaat van den ouden Balthazar,hij hoorde dat kreunen van zijn vader en hij luisterde naar de zware winden die loeiden boven de schuinsche daken van de Donkelhoeve. En toen hij 's morgens opstond lag er langs beide kanten van zijn vierkante kin en rechtop over zijn voorhoofd, die staalharde rimpel.

Met het beheer van de Donkelhoeve erfde hij de smart en de schande van de Coene's, en hij zou de taak voleinden die zij hadden op zich genomen : de van Berckelaers weg van de Wazing, en het landgoed de eigendom van de Donkelhoeve.

Op geregelde tijdstippen had hij mijnheer Alex van Berckelaer op de hoeve zien verschijnen en met zijn vader zien verdwijnen in de oude kamer. Wat zij er deden wist hij niet bepaald, en Geert Coene sprak er met niemand over, al zag hij wel dat na een korter of langer tijdsverloop de aankoop volgde van een nieuw stuk grond van de Wazingheeren. Nu wist hij het. Uit de donkere kast in de oude kamer, waar geen herinneringen waarden aan zachte dingen, had hij al de papieren te voorschijn gehaald,en daarin las hij de geschiedenis van de Donkelhoeve, van zijn grootvader en zijn vader, van het gezwegen doel dat hen dreef in hun wrochten en streven. Tusschen twee oude, verkleurde bladen karton, met een grijs lint saamgebonden, waren de akten en stukken bewaard, en bovenaan lag de koopakte van het perceel grond waarop nu de hoeve stond gebouwd. Wat er niet in stond, maar wat Peter Coene raden kon wanneer hij zijn blik opsloeg naar de twee gezichten aan den muur, dat was de onverzettelijke koppigheid waarmede Balthazar Coene en zijn zoon Geert gewroet en geslaafd hadden op het land, dat de vader van Alex van Berckelaer hem had verkocht, ja, waarom verkocht?... Hoe was de oude daartoe kunnen geraken? Was het wroeging bij den heer van het Wazinghuis? Was toen de ondergang van het rijke landgoed reeds begonnen? Enkele jaren later volgde de tweede koop, een deel

van het weiland langs de Hillebeek. De geldleeningen aan Alex van Berckelaer volgden elkander op en bij iedere leening was bepaald dat, indien na vier jaar de som met den interest niet was terugbetaald, de boer van de Donkelhoeve een stuk grond zou kunnen koopen van dezelfde waarde. Peter Coene zag het daar voor zijn oogen: het begin. Hij bleef langer op het papier staren, en weer ging zijn blik opwaarts, met eerbied, naar het magere gezicht dat uit zijn donkere kader grimlachend scheen te loeren naar de papieren op de tafel. Blad voor blad werden de geleende sommen grooter, en keer voor keer breidde de eigendom van de Donkelhoeve zich uit.

Peter Coene las het alles, van het eerste tot het laatste, deze geschiedenis van zijn familie, waarvan het geheim hem was overgemaakt door zijn stervenden vader .Zijn blikken schoven van regel tot regel, en stonden telkens een poosje stil bij de handteekening, alsof die meer intenser tot hem zegde dan het andere. Op den binnenkant van het eerste kartonblad stond geschreven met onzekere hand: B a l t h a s a r C o e n e, met den datum van zijn geboorte en den datum van zijn eersten grondaankoop. Daaronder de naam en de geboortedag van zijn zoon Geert. Anders niet. Dat was het eenige dat voor den oude had geteld. De dag en het jaar van zijn verscheiden waren door Geert Coene er naast geschreven, en van Geert Coene's hand was ook de naam van zijn vader Peter, onder de zijne. En toen had Peter Coene hetzelfde gedaan. Hij schreef den doodendag van zijn vader op het karton, en onzer zijn eigen naam schreef hij: A l f o n s C o e n e, met diens geboortedag.

Zijn zoon zou eenmaal hetzelfde doen.

En nergens was een woord of een teeken dat wees op den diepen ondergrond. Dat gaven de Coene's maar aan ekander over op hun sterfbed.

De voldoening en de trots deden zijn hart zwellen, en hij voelde te gelijkertijd de smaad die den ouden Coene was aangedaan als iets persoonlijks aan hem zelf geschied. Als een immer versche zweepslag voelde hij dat striemen over zijn trotschen kop. Zijn bestaan had een nieuwe wending en een vastere lijn gekregen, en zijn weg lag voor hem als een onverbiddelijk noodlot. Het stond geschreven.

Daar was op dit uur een koude hand op zijn hart gelegd, daar was een ijzige wind door zijn ziel gevaren. Hij had langen tijd stil gezeten in de kamer, zijn kin op zijn vuist gesteund, en zoo had hij peinzend voor zich geblikt. De geest en de wil van de Coene's was over hem gekomen, maar sterker dan in zijn vader en zijn grootvader, omdat hij sterker was dan zij. Zijn leven werd ruimer, omdat er een doel was was bijgevoegd dat er meer beteekenis aan gaf. Zoo dacht hij. En wat Bathazar Coene was begonnen,wat Geert Coene had voortgezet, dat zou hij voltrekken.

Dan had hij de papieren weer samengebonden en opgeborgen. Zijn oog was even gevallen op de oude muurklok, die een voor een al de minuten had geteld die in deze kamer waren voorbij geslopen. Die had alles meegemaakt,en tusschenin stil gemompeld in haar sombere kast dat de tijd wel komen zou... Van uit het raam had hij toen over het land geblikt.

Peter Coene had gehunkerd naar de komst van den heer van de Wazing. En telkens dat deze de hoeve bezocht, of schreef van ergens waar hij met zijne vrouw verbleef, was er een nieuw blad tusschen de twee verkleurde kartons gelegd. Hij had niet zooveel geduld als zijn twee voorgangers op de Donkelhoeve. omdat hij het einde voor zich zag. Hij ging er met rasscher schreden naartoe, maakte zijn voorwaarden voor den lichtzinnigen Alex van Berckelaer steeds gemakkelijker, en deel voor deel werd al de grond tusschen Donkel en Hille, de beemden daarachter, de landerijen aan den overkant van den steenweg, het eigendom van den heereboer der Donkelhoeve.

Totdat nu eindelijk het beukenbosch er was bijgevoegd, en de Wazing zelf met huis en tuin hem zou toebehooren een jaar na den dood van Alex van Berckelaer.

II.

Het is in 't korten van de dagen, en de grauwe avond weeft in de beemden grijze nevelslierten over grachten en voren. De aardappelen zijn binnen gehaald en het droge kruid brandt alhier aldaar op de kale velden. De rook doomt traagzaam op en kruipt

laag over den grond. Langs de avondlijke landen zijn de lichten roode seinvuren tegen de zwarte einders.

Het land rond de Donkelhoeve en aan gene zijde van den straatweg komt bloot, in bronzige aardstroken waar de zomervruchten hebben gestaan, en alleen het rapenloof geeft nog een groen-gele tint op enkele plaatsen. Lauwerijns en Sander ploegen den vasten grond om. In den boomgaard zijn de laatste peren en appelen geplukt, en Monne en Sep hebben met lange sparren in de notenboomen geroefeld tot er geen een nootje meer opstond. Er komen dagen van regen en wind en killigheid en dan jagen in wilde warrelvlucht de stervende blaren van de takken, het beukenbosch rond de Wazing wordt doorzichtiger met den dag, en de Donkelbosschen daarachter trekken een somberder lijn tegen de beklemde horizonten. Wel komen er nog dagen van zon en matige warmte, maar het licht is wijfel en onmachtig, als zieke verschijnselen van den sterken zomer. Iederen dag wielt de zon in lageren boog door de lucht en ijler zakt zij telken avond achter de heuvelen. De zwaluwen zijn naar verre morgenlanden.

Want de kracht van het schoone seizoen ligt voor goed gebroken en alles gaat in eenderlijke vaart naar den Winter. De maan rijst groot boven de eindernevels.

Notaris Dutry zit in zijn leeren leuningstoel achter zijn schrijftafel te denken.

Het is een kamer met vele oude dingen. De schilderijen en de portretten, de zware gordijnen aan het hooge raam, de bronzen klok en de kandelaars op den schoorsteen, de breede stevige stoelen, het staat er voorzeker allemaal sedert vele jaren, en het gaat mede en samen met de stille bewoners van het deftige notarishuis.

Het is het private cabinet van notaris Dutry. Hier komen de menschen bij hem die over meer dan over koopakten en contracten moeten spreken. Hier is notaris Dutry dikwijlder de vaderlijke vriend en de wijze raadgever dan de openbare ambtenaar.

Het is een koude dag in den laten herfst. Het regent daar buiten en de wilde windvlagen kletsen de

natte droppels tegen de ruiten. Door het raam ziet men op een verlaten straat van het provinciestadje. Maar hier binnen is het goed. Door de micaplaatjes van den vulkachel, het eenige moderne meubelstuk in de kamer, glimmen de roode vuurkooltjes.

Achter de bruine deur tegenover den schoorsteen hoort men nu en dan een dof gemompel van stemmen. Daar is het kantoor waar de drie klerken aan den arbeid zijn.

Notaris Dutry heeft den brief van Luc van Berckelaer gelezen, en hij denkt er over na. Dan ligt hij acterover in zijn stoel, laat de ellebogen rusten op de armleuningen, vouwt de vingers overeen, en iets als een tevreden glimlach trekt over zijn gezicht. — Het ligt voorzeker niet in de gewoonten van notaris Dutry luidop zijne gedachten te uiten, dat zou wel kwalijk passen bij zijn ambt, maar ditmaal zegt hij toch, voor zich heen knikkend: «Dat doet me genoegen, beste jongen, dat doet me genoegen». En weer neemt hij den brief ter hand.

« ... maar tusschen de regels van uw brief kon ik
» raden wat mijn arme vader er door geleden heeft,
» en hoe pijnlijk moet hem in zijn laatste uren de ge-
» dachte niet geweest zijn dat de Wazing na zijn dood
» in andere handen zou overgaan.

» En nu kom ik u, in antwoord op uw hartelijken
» brief, een nieuwsje mededeelen dat u wel eenigszins
» verrassen zal. Want het zou waarlijk maar van mij
» kunnen afhangen dat het landgoed mijn eigendom
» blijft.

» Gij weet dat vader en de heer Verneuil elkander
» destijds hier in de hoofdstad gekend hebben. In hoe
» verre hunne betrekkingen vriendschappelijk waren
» weet ik niet, de heer Verneuil heeft mij daar weinig
» over gezegd en mijn vader evenmin. In ieder geval,
» ik ben door den heer Verneuil van den eersten dag
» af op de minzaamste wijze bejegend geworden en
» in zijn private woning werd ik telkens ontvangen
» als een oude familiekennis.

» Hij had waarschijnlijk opgemerkt dat ik in de
» laatste dagen wat neerslachtig was, — uw brief had
» in mij ook zeer droeve herinneringen opgewekt —
» en hij vroeg er mij gisteren naar op het oogenblik

» dat wij samen het kantoor verlieten. Wel, notaris
» Dutry, het deed mij goed het te kunnen zeggen. Ik
» liet hem toen ook uw brief lezen. In den namiddag
» deed hij mij roepen, en zonder meer zegt hij: —
» Hoor eens, Luc,ge leent van mij die veertig duizend
» frank die binnen het jaar na uws vaders dood moe-
» ten betaald worden... Aangenomen?» Ik stond zoo
» verbluft dat ik niet wist wat antwoorden. — Wij
» regelen dat later wel, ging hij voort, uit piëteit
» voor de nagedachtenis van uw vader moet ge in ie-
» der geval dat landhuis zien te behouden...

» Ik had daar veel kunnen op zeggen, en dadelijk,
» maar ik merkte aan zijn blik dat hij er niet langer
» wenschte over te spreken. Tusschen ons was dit nog
» al kiesch.

» Want daar komt dit nog bij. Ik moet er u geen
» geheim van maken, dat ik zooveel als verloofd ben
» met de eenige dochter van den heer Verneuil. Toen
» wij met elkaar kennis maakten wist ik hoegenaamd
» niet dat ik zoo doodarm zou zijn na mijn vaders
» dood. De heer Verneuil weet dat nu zelf ook door
» het lezen van uw brief. En hij wilde mij door zijn
» vriendelijk aanbod doen verstaan dat noch bij hem
» noch bij jufvrouw Verneuil daardoor iets in hunne
» verhouding tegenover mij veranderd was. Maar dat
» maakt natuurlijk de zaak voor mij nog veel kiescher
» en moeilijker. Daaraan dacht de heer Verneuil toen
» hij mij dat voorstel deed, ik voelde dat heel sterk.
» Hij reikte mij opeens de hand en zegde: — Slaap
» er een nacht over en schrijf eens aan den heer Du-
» try...

» Dus, waarde heer notaris, ik heb er over geslapen,
» en ik schrijf er nu over aan u. Gij begrijpt dat ik
» van den heer Verneuil geen geschenk kan aanvaar-
» den. Noem me nu niet trotsch of dwaas, dat kan
» eenvoudig niet, het zou mij in mijn eigen oogen... »

Hier legt notaris Dutry den brief van Luc van Berckelaer weer voor zich neer, dezelfde glimlach komt nogmaals in zijn oogen, en hij zegt luidop: «Aannemen, beste jongen, aannemen».

De deur, links van zijn lessenaar, wordt zachtjes geopend, en Cecyle, zijn jongste dochter, komt binnen.

— Een kop koffie hier brengen, vader?

— Ja, Ceeske, ja zeker, kind.

De blijde klank in zijn stem doet het meisje opkijken.

— Ge ziet er vandaag zoo opgeruimd uit, vadertje?...

— Het is ook een gelukkige dag voor me, Ceeske, een heel gelukkige dag... en het weer is ook zoo mooi.

Een heldere lach klinkt door de ernstige kamer bij die laatste bemerking.

— Maar, beste vadertje, het weer!... Het regent dat het giet!

Notaris Durty kijkt naar het raam, hij hoort den regen tegen de ruiten kletsen, en hij schijnt daarover zeer verbaasd, alsof het absoluut anders is dat het eigenlijk zou moeten zijn.

— Ja, ziet ge, Ceeske, glimlacht hij verstrooid, aan dien regen had ik niet gedacht... Maar, 't is toch een goede dag voor me, kind, enne... ik zal maar in de huiskamer een kop koffie komen drinken.

Maar eerst schrijft notaris Dutry nog een telegram aan Luc van Berckelaer: «Kom morgen tot hier!», dat een van de klerken wegbrengt, en dan wrijft hij zich even tevreden in de handen, en trekt naar de huiskamer.

(Wordt voortgezet).

BOEKBESPREKING

Dr Th. Goossens «Franciscus Sonnius en de Pamfletten», bijdragen tot zijne biographie door Dr Th. Goossens (G. Mosmans, zoon, 's Hertogenbosch, 1917 (233-88 — VII).

Bij het doorloopen der lijst van de gebruikte bronnen komt het wonder voor dat het Belgisch Rijksarchief niet vermeld wordt. A priori zou men kunnen zeggen dat er over Sonnius, rector der Universiteit te Leuven, die bisschop van den Bosch en later van Antwerpen is geworden, heel wat moest te vinden zijn in ons rijksarchief.

Dat Dr Goossens bij zijne opzoekingen Brussel ter zijde liet liggen hing van zijn vrijen wil niet af. De datum van zijn boek zegt genoeg: een Nederlander kon in 1917 zijn wetenschappelijke studiën in België niet naar beliefte doorvoeren; wat hadde misschien anders een zoeker als Dr Goossens aan Son-

nius-materiaal niet gevonden! Toch hadden we dan deze meesterlijke monographie nooit gekregen en ware de eerste gedachte, — het opmaken van eene wetenschappelijke biographie —, onmiddellijk ten uitvoer gebracht.

Bij 't onderwerp dat Dr Goossens thans behandelt: **Franciscus Sonnius en de pamfletten**, deed de noodzakelijkheid onze archieven te onderzoeken zich minder gevoelen; éénmaal slechts op blz. 22, waar het gaat om 't bepalen van een datum, moest schrijver tot gissingen zijn toevlucht nemen als 't openslaan van een register, te Brussel bewaard, die moeilijkheid kan oplossen.

Laten wij hopen dat Dr Goossens, niettegenstaande zijn zware en drukke bezigheden als leider der Roomsch - Katholieke leergangen te 's Bosch, den tijd zal weten te vinden om zijn oorspronkelijk plan door te voeren; want deze doctorale thesis doet reikhalzend uitzien naar het verdere werk van dezen historicus, die den instinctieven speurzin, de taaie werkkracht, den kritischen en synthetischen geest van den echten geleerde in hooge mate bezit. Dr Goossens weet zijn onderwerp, schijnbaar zoo bescheiden en beperkt van uitzicht, zoodanig in zijn historisch kader te plaatsen dat een groot brok der XVIe eeuw, met hare godsdienstige beroerten, levend voor ons komt te staan. Het Leuvensch midden, brandpunt van contra-reformatie, de inrichting der nieuwe Bisdommen en de aanstelling der nieuwe titularissen in de Nederlanden, evenals de inquisitie en de godsdienstprocessen worden aan de quaestie der pamfletten vastgeknoopt; en Dr Goossens, zonder maar een oogenblik zijn doel uit het oog te verliezen, weet deze vraagstukken soms langs een nieuwe zijde te belichten. Laat ik maar b.v. noemen het oordeel dat schrijver velt over de nieuw benoemde bisschoppen; volgens sommige protestanten waren het allemaal nulliteiten, volgens sommige katholieke apologisten allemaal sommiteiten. Dr Goossens bewijst dat de waarheid in 't midden ligt. Een stuk uit Het Vaticaansch Archief — **de informatie van 1566 over de Nederlandsche bisschoppen** — ook als bijdrage gepubliceerd, waarin sommige bisschoppen geloofd, anderen gelaakt worden (b. v. episcopum Harlemensis epicurum potius agit quam episcopum) wordt door Dr Goossens op grond van feiten in 't gelijk gesteld.

Doch komen wij thans tot het onderwerp zelf Sonnius, volgens zijn waren naam Van de Velde, was te Son, bij Eindhoven, in 1506 geboren; hij werd dokter te Leuven in 1539, en in 1543 tot rector der Hoogeschool verheven. Toen reeds trad hij op als inquisiteur. Later heeft hij in Nederland vele inquisitietochten ondernomen. Tweemaal nam hij deel aan 't Concilie van Trente; in 1552 vertegenwoordigde hij met twee collega's de Universiteit op het twistgesprek te Worms; in 1558 werd hij door Philips II met de taak belast de invoering der nieuwe bisdommen in Rome te bepleiten en wordt hij dan zelf ten jare 1562 als een der nieuwe bisschoppen aangesteld in den Bosch. In 1570 werd Hij als eerste bisschop benoemd te Antwerpen, waar hij in 1576 overleed.

Zoo'n man moest natuurlijk bij de ketters of kettersgezin-

den in geen geur van heiligheid staan. En men mag er zich dan ook aan verwachten dat in dien tijd, toen schendblad en schotschrift en spotblad kwistig gebruikt werden, de figuur van Sonnius niet zeer gespaard zou blijven.

Dr Goossens heeft dan ook al de pamfletten, die eenigszins met Sonnius in betrekking staan, opgespoord, om daaruit het figuur van dien grooten contra-reformist des te beter te leeren kennen; niet dat aan al wat pamfletten inhouden geloof moet worden geschonken maar het zijn toch stukken die voor het vorschend oog van een historicus niet van alle belang ontbloot zijn. «... De pamfletten, zegt schrijver, kunnen ons een beeld geven van het wrijven en drijven waardoor getracht werd den tegenstander te verlammen, zij kunnen ons een weerklank zijn van wat in 't geheim gefluisterd werd... zoo kunnen zij vaak ons medehelpen oplossen het raadsel waarom het leven van sommige personen niet die vruchten heeft opgeleverd welke men er billijker wijze van zou verwachten.»

Dr Goossens onderzocht de verschillende pamfletten volgens chronologische orde. Zoo in hoofdstuk I gaat het in 't bizonder over twee pamfletten: **Apotheosis Ruardi Tapper** (1559) en **Colloquia obscurorum virorum** (1560) waarin Tapper, de Hoofdinquisiteur, de bizonderste persoon is, en Sonnius terloops op 't tooneel wordt geschoven; Sonnius verschijnt hier ook als inquiisteur doch, in tegenstelling met Tapper, als een tamelijk zachtmoedige kerel, wat lui van aard en zeer belust op een bisschopszetel. Kapittel II laat ons kennis maken met een nieuw pamflet dat Dr Goossens als bij toeval onder de handen kreeg en zeer zeldzaam blijkt te zijn (slechts enkele exemplaren er van zijn in Duitsche bilbiotheken bewaard); hij heeft dan ook de goede gedachte gehad het stuk: **Francisci Sonnii adversus vovos Episcopos Querela, Eorundem defensio, (1567)** — zoo luidt de verkorte titel van het pamflet — in zijn geheel onder de bijlagen over te drukken.

Hier is Sonnius zelf de hoofpersonnage, hij heeft de zaak der nieuwe bisschoppen bewerkt; hij is dan ook de hoofdschuldige van de ellende, welke, volgens de ketters en kettersgezinden, met en door de nieuwe bsischoppen over 't land is gekomen. — De pamflettist schetst ons Sonnius af, naar Leuven gevlucht voor de beeldstormers, en aldaar voor de Leuvensche theologen eene aanklacht uitbrengend tegen zijne medebisschoppen. De pamflettist heeft dus de gelegenheid klaar om de bisschoppen eens duchtig over den hekel te halen en te beschimpen. Edoch de bisschoppen dienen Sonnius van antwoord, en Nicolaas de Castro zet het hem dan terdege betaald; zoo heeft dus de pamflettist de kans om al zijn gal tegen Sonnius uit te spuwen: **grenzelooze heerschzucht, onuitstaanbare trots, onverzadigbare gouddorst,** met die drie trekken staat Sonnius karakter gelijnd.

In het volgende hoofdstuk heeft Dr Goossens een en ander mede te deelen over Marnix en zijn Bienkorf, daar bij de eerste uitgave er van eene opdracht aan Sonnius toegevoegd werd, al komt in 't werk zelf Sonnius' persoon niet ter sprake. Waarschijnlijk heeft Marnix, toen zijn Biënkorf

reeds ter perse lag, een boekje van Sonnius onder handen gekregen, waarin deze laatste eene «Korte belijdenis» der Calvinisten te lijve ging; wanneer op lateren datum eene omwerking van Biënkorf verscheen, viel het voorwoord weg en werd aldus eens te meer bewezen dat er geen hecht verband lag tusschen 't werk en zijn voorwoord.

In kapittel IV gaat het over 't pamflet in 1570 verschenen onder titel **«Totius Beligicae Urbium, ablatiarum, collegiorum divisio»**.

Dit behelst de eerste redactie van de oprichtingsbulle der nieuwe bisdommen, met bij elke paragraaf de persoonlijke opmerkingen van den pamflettist — 't was er dezen laatste vooral om te doen Sonnius uit Antwerpen — verzamelplaats der ketters — verwijderd te houden; en daarom wordt Sonnius nog eens afgeteekend als de ongeluksbrouwer van al het kwaad dat over de Nederlanden was neergekomen. Volgt nu in Kapittel V en VI een betoog waarvan al de onderdeelen zoo nauw in elkander vast gesloten zitten dat het op den lezer werkelijk passioneerend inwerkt. Het gaat er om te weten wie het vaderschap, en met het vaderschap,de eer en de schande dezer geesteskinderen voor zich mag opeischen. In dit gedeelte komen dan ook de vaardigheid, de kunde en wetenschap van Dr Goossens tot volle ontplooiing.

Ziehier de methode door Dr Goossens gevolgd: eerst worden de vier pamfletten naast mekaar gelegd om te onderzoeken of ze een gemenschappelijken auteur hebben. Bibliographische argumenten bewijzen dat ze in dezelfde drukkerij ter perse gingen; toch kan men daaruit niet tot een zelfden schrijver concludeeren. Doch er zijn pilologische argumenten: overeenkomst van taalparticulariteiten, woorden en zegswijzen, ontleeningen aan oude schrijvers — bizonder aan Vergilius, overeenkomst in stijl, eenzelfde rythmus en opzettelijk gezochte alliteratie; en deze argumenten leggen ten overvloede getuigenis af van het feit dat de vier stukken uit eene en dezelfde pen voortvloeiden. Dit wordt nog bevestigd hierdoor dat de grondgedachten der pamfletten parallel loopen. Van eenige tegenspraak in de vier spotschriften is nergens een spoor te vinden. Wie de schrijver dan is? Dr Goossens noemt Henricus Geldorpius, te Geldorp in 1522 geboren, in 1541 student te Leuven, maar die omwille van zijn gedachten in botsing kwam met de orthodoxen, conflict dat eindelijk op een banvonnis uitliep.

Dr Goossens onderzocht de geschriften welke men met zekerheid aan Geldorpius kan toeschrijven, en dan stelt hij eene vergelijking in tusschen de 4 pamfletten eenerzijds en de zekere authentieke werken van Geldorpius anderzijds. Weerom worden dezelfde taalargumenten van Hooger aangevoerd en bij iedere vergelijking wordt het duidelijker dat Geldorpius de auteur der pamfletten is; ook worden de paleographische argumenten van groote waarde bijgehaald tot staving van bovengemeld besluit. Waarlijk eene magistrale bewijsvoering waarvoor iedereen zich gewonnen moet geven.

Toch blijft er eene opwerping. Blok zegt, dat Geldorpius in een zelfverdediging van 1563 «formeel ontkent brochures ge-

schreven te hebben», doch Dr Goossens, steunende op de ontleding dier zelfverdediging, bewijst dat Geldorpius niet «ontkent» maar de brochures niet «erkent» — wat een heel verschil maakt en ten slotte aan de hand van historische en psychologische argumenten, doet hij op onwederlegbare wijze in Geldorpius den schrijve rder pamfletten terugvinden.
Geldorpius den schrijver der pamfletten terugvinden.
vervolging, en hij heeft zich met de pamfletten op hem willen wreken.

Verschillende bijlagen, waarvan ik er terloops een paar heb aangestipt, en een goed opgesteld register van persoonsnamen verhoogen nog de wetenschappelijke waarde van dit boek.

Sedert 1917 is er in de «Biographie nationale de Belgique» (± 23 1er fax. 1921-23) enee levensbeschrijving van Sonnius door C. De Schrevel verschenen; doch Sonnius, een der meest verdienstelijke mannen der contra-reformatie, verdient op een nog verhevener voetstuk geplaatst , en ik durf verhopen dat Dr Goossens zijn eerste plan nog niet heeft opgegeven, en dat wij van zijne hand in zijn heerlijk Nederlandsch, een volledige monographie over Sonnius, dezen prachtzoon der Nederlanden, mogen verwachten. Dr JOZ. CALBRECHT.

C. ASTAES. «Herinneringen». Prijs 5 fr. Uitgeverij Excelsior. Brugge.

Als maar eerst goed is vastgesteld dat we niet bedoelen de letterkundige waarde van dit boek, kunnen we volmondig getuigen dat deze bundel novellen er zijn mag. Astaes heeft reeds meer geschreven. Zijn «Volksvertellingen» en «Uit Moeder's Jeugd» gingen zijn «Herinneringen» vooraf. — Goede volksboeken, die van C. Astaes. De schrijver weet zeer boeiend te vertellen in een taal die steeds onsmaakvol en vaak totaal onsmakelijk is. Hij kan ook raak een type karakteriseeren. Hij moet een mensch zijn die gedurig in aanraking is met de helden van zijn verhalen. Maar ziehier hoe hij soms onmogelijk is in de opname van zijn tooneelen: «aan den ingang, onder den hoek van 't grauwe zeil, stond een klein tafelken, met bierglazen en een paar groote kitten gedekt, en daarnaast [na dat alles ziet hij eindelijk (nota van mij)] een jonge meid gereed om eenieder bij 't eerste woord te bedienen.» Dergelijke en krasser trekken vindt men er in overvloed. Als ontspanningslektuur voor den gewonen lezer die het met de literatuur niet zoo heel nauw neemt blijft het een aan te bevelen boek en de verdienste van den schrijver is niet gering: in volksboekerijen blijkt hij veel gelezen. Met in acht neming van den ernstig moraliseerenden invloed dien hij uitoefent is dit feit verheugend. G. W.

CYRIEL VERSCHAEVE. «Jacob van Artevelde». — Prijs 6 fr. «De Schoonheid in het Evangelie». Prijs 1.50 fr. — Beide bij Uitgeverij «Excelsior», St-Trudostraat, 21, Brugge.

Met deze twee werken zet de uitgeverij «Excelsior» haar keurige heruitgave van Verschaeve's werk voort. Wij zullen hier niet herhalen de uitgebreidere kritiek die in dit tijdschrift

zelf bij 't eerste verschijnen van dit stuk Verschaeve's «Jacob van Artevelde» begroet heeft. De weinige jaren sedert dien verloopen hebben het werk recht laten wedervaren: een heruitgave was noodig geworden. «De Schoonheid in het Evangelie», dat van lateren datum is, beleeft reeds zijn derden druk.

De boeken zijn hun lagen prijs overwaard. Technisch zijn ze heel goed verzorgd en de origineele clichés op omslag geven iets neiuws aan hun voorkomen.

G. v. M.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

Ter eerste of nadere kennismaking met verscheidene beste literatoren vond ik deze maand in een en ander nummer der tijdschriften vrij belangrijke karakteristieken.

Over **Hilaire Belloc** een bijdrage van A. D. Cook in **BOEKENSCHOUW.**

De naam van dezen beroemden journalist is lang en onafscheidelijk verbonden geweest met dien van Chesterton, zoo zelfs dat men er één naam van maakte: Chesterbelloc, hetgeen hen maakte tot een soort van siameesche tweelingen. — Dit medewerkerschap berust op een legende zooals legende is dat Belloc Chesterton tot het katholicisme leidde. De twee verschillen enorm van mekaar.

« Belloc's humor is hard, soms bitter, die van G. K. C. daarentegen speelsch, geestig, vlot. De eene heeft een diepen eerbied voor feiten en détails, hij beschouwt het raderwerk van het leven wetenschappelijk, hij bespiedt het leven als door een microscoop, terwijl de andere weinig ontzag voor feiten toont en het leven ziet meer met het oog van een dichter dan van een geleerde en alles opneemt bij de bliksemflitsen van zijn intuïtie. »

Belloc werd geboren te St-Cloud in 1870. Zijne moeder was een Engelsche en keerde na vader's dood, met hem naar Engeland terug. Belloc is van militair ras. Een der voorvaderen van moeder vocht als officier te Fontenay, vier ooms van zijn vader waren generaals onder Napoleon. Als leerling van de Birmingham Oratory onderging hij den invloed van Kardinaal Neurman. Hij voldeed aan zijn militieplichten in Frankrijk en kwam terug om in Oxford schitterende studies te maken. Hilaire Belloc is levendig, satirisch, dominator van natuur. Hij begon met kinderboeken: dwaze invallen bij even dwaze platen die echter dolgraag gelezen werden. Gaf vervolgens monographieën van Danton en Robespierre en zijn beste ironische roman «Emanuel Burden». Studies bundelde hij onder titel : «On Nothing», «On Anything», «On», Romans : «Mr Clutterbuch's election», «A change in the Cabinet», «The Mercy of Allah», enz.. Hij zetelde vier jaar lang als afgevaardigde van Salford in het Parlement, maar het politiek geknoei walgde hem en woedend verliet hij de landsvergadering. In «Land and Water» voerde hij over den oorlog de machtigste pen die

journalist ooit voerde. Als dichter schreef hij eenige dingen die zullen blijven. Als reisbeschrijver in «The Path to Rome» en «Este Perpetua» is hij onovertroffen.

« Als geschiedschrijver, essayïst en journalist bekleedt hij wellicht den hoogsten rang onder zijn tijdgenooten. Toch voelt men dat hij als mensch nog grooter is, dan alles wat hij verricht heeft.

Hilaire Belloc staat vooraan in de rijen der Engelsche Katholieken, die het volle recht hebben trotsch te zijn op zulk een medestrijder. »

Na dezen Engelschen literator, over den Ier **Patrick Mac Gill** een korte schets, geteekend L. B. in **BIBLIOTHEEK-GIDS.** P. M. Gill werd geboren te Donegal (Ierland) in 1891, deed dorpschool, werd boer, aardappelrooier, grondwerker aan waterleidingswerken en spoorbanen, wordt op zijn 20ste jaar journalist te Londen en werkt daarna aan afschrijven en in 't modern Engelsch overbrengen van tiende-eeuwsche handschriften. In 1912 verschijnt zijn bundel «Songs of a Navy» die verbazing en bewondering wekt.

« Hij wijdt zijn verzen aan het houweel en aan de spade; en laat mij dadelijk zeggen, dat hij de eerste dichter is, die meedoogenloos het volle epos van den arbeid zingt.

» Er zijn allerlei stemmingen in deze poëzie — bittere, oproerige stemmingen; booze stemmingen; donkere stemmingen van haat en minachting; stemmingen van wilden humor, die doen denken aan gelach, aan de hel; zoete stemmingen vol verlangen, zwaar door de zielesmart van den Kelt. Daar is bijtend realisme — het realisme, dat u doorsnijdt als een zwaard. Daar is ook het romantisch visioen van den man, die het wonder en de pracht van het leven ziet... »

Het citaat is van Mr J. Douglas in «The Star».

Volgde een verhaal «De Rattenkuil», vertaald door Jo Arenberg (Uitgeverij «Ontwikkeling» te Amsterdam). De rattenkuil is te Glasgow een slaapstee voor vrouwen en het boek is het ellendeleven-verhaal van Norah Ryan, de vrouw die de «groote zonde» begaat en «het gevoel van moederschap hooger stelde dan de wetten der maatschappij».

De tweede roman «Maureen» verscheen einde 1920 als feuilleton in de «Nieuwe Rotterdamsche Courant», vertaald door A. Moresco.

« Weer de ontroerende schildering van het leven der armen in Ierland. Schrijnende ellende gekleurd met fantastischen humor. Wondere Iersche tegenstellingen die ons ook treffen in het werk van James Stephens en J. M. Synge (The Aran Islands) in sommige bladzijden van G. Moore en G. Egerton (The Weel of God). »

« Patrick Mac Gill schildert zijn eenvoudig volk met donkere kracht. Een volk met geloof en bijgeloof, met hoedanigheden en gebreken... Maar humor ontbreekt niet, warme, milde humor waaruit zijn liefde en aanhankelijkheid spreekt.

Patrick Mac Gill is een stem uit de onderste lagen van het Iersche volk. »

Van Patrick Mac Gill weg naar **Ilse von Stack** voert ons

Hein Hoeben in **POGEN**. Ilse von Stach is van oud-duitschen adel en werd geboren 1879 te Borken in Westfalen. Goethe en Droste Hülshoff waren haar geliefdste leiders bij de vorming van haar talent. Zij groeide op in eenzaamheid en kende een jeugd van alle geestelijke ellende en twijfel tot zij God en Rome vond en vrede in een gelukkigen echt met den kunsthistoricus Prof. Martin Wachernagel. Zij is een overtuigde en rijk begaafde expressioniste.Haar tooneelwerken «Der Heilige Nepomuk» en de christelijke tragedie «Genesius» zijn lyrisch fijn en vol stemming maar missen «de heftige intensiteit van gevoel en de gespierde karakterbeelding welke het integreerend bestanddeel uitmaken van de dramatiek.»

Sterker is zij in hare romans «Die Sendlinge van Voghera», «Haus Elderfing» en «Weh dem der keine Heimat hat» en in de lyrische werkjes «Missa Poëtica» en «Requiem». Als scheppende kunstenaresse is Ilse von Stack onvermoeid en wettigt rijke toekomstbeloften. Te vaak is zij abstract en niet te volgen, onbezonken vaag en onvoldoende zelfkritisch.

De taal waarin Hein Hoeben dit over Ilse von Stack aan den man brengt doet denken aan een mislukte duitsche vertaling.

Van Duitschland nu naar Frankrijk met als gids Gust L. Van Roosbroeck die van uit New York University in **VLAAMSCHE ARBEID** schrijft over «Een vergeten voorlooper van het modernisme: **Della Rocca de Vergalo**, Amerikaan van afkomst». Over hem kunnen we heel kort zijn daar hij minder als scheppend kunstenaar en eigenlijk maar omdat hij zoo goed als de allereerste het vrijvers invoerde en verdedigde in een «Poétique nouvelle» herdacht kan worden. Zijn hervormingen: de hoofdletter weglaten aan 't begin van 't vers, aanvaarden van opeenvolgend aantal mannelijke en vrouwelijke rijmen, verwerpen der «inversion», «non seulement dans la phrase mais aussi dans la pensée», een theorie over de eeuwige kwestie der klanklooze e; en ten slotte vond hij uit de «Estrofa Nicarina» verzen van negen, elf of meer lettergrepen met een losse verplaatsbare cesuur. Die cesuur was zijn roem. Hij heette ze «la cesure vergaliana». In den tijd der fransche symbolisten waren die hervormingen al heel wat!

En nu naar Holland.

Over C. S. **Adama van Scheltema** een bijdrage van Bernard Verhoeven in het 15 Juni - nummer van **BOEKENSCHOUW**. Gelijktijdig schier geschreven met mijn «in memoriam» over Scheltema stemt het stukje met het mijne nagenoeg geheel overeen. Tot mijn vreugde, ik beken het rechtzinnig! Slechts dit citaatje uit «De keerende kudde» moet men mij nog vergeven; ik vind het zoo mooi.

> « En ik ging menigen weg
> Van macht en bezit en zoo velerlei schoonheid,
> Gestreeld door zoo menige vreugde,
> En zoo menig, menig geluk —
> En toch nimmer tevreden,
> Want zij maakt mij zoo eindeloos moe
> En zoo langzaam ellendig,

Die vreeslijke vraag:
«Waartoe —? Waartoe —?» »

Nu moet ik nog even op twee van reeds genoemde tijdschriften terugkomen. Vooreerst op **POGEN.** — Het nummer opent op een gedicht van Karel van den Oever.

AANVAL.

Ochtend.
O jij, vrouw,
je staat tegen mijn oogbal op
als water tegen de dijk.
Zijt gij het uitgedaagd mes
van gene drinkebroer
langs het rietpad?
Kom nu, rooie boei in de Schelde
— roze teen van Neptuin —
(hij slaapt langs het riet)
dat ik aan jou denke tegen haar.

Ik hoop nu niet fanatiek of niet willend begrijpen tegenover gelijk welke richting te staan. Maar laat nu de zes eerste regels van dit vers «passeeren». Dan echter: van den Oever ziet een boei op de Schelde drijven. Dat is voor hem de roode teen van Neptuin die op 't water drijft terwijl Neptuin «slaapt langs het riet». Het verlangen van Karel van den Oever is nu aan dien teen te denken tegen die vrouw. Laten anderen de litteraire schoonheid van die regels ontdekken. Ik kan ze niet vinden. En de schoonheid van dat verlangen: te denken aan een boei in de Schelde om van die vrouw af te zijn? Natuurlijk denkt van den Oever aan wat hij wil als hij bekoord wordt, maar dat kan niet verhinderen dat men tegen bekoordheid andere gedachten mooier zal vinden, ander verlangen natuurlijker, vooral voor een christen mensch!

Mooi is daarentegen het vers van Wies Moens: «Het huis op den heuvel». Hier voel je wat! De abdij op den heuvel (het stuk is opgedragen) ontroert de dichter. Het oude beeld van de wereldzee stormend rondom het oude huis van 't klooster wordt nieuw en geweldig onder de jacht van zijn ontroering. Dat is poëzie, ten minste, gezond, frisch, nieuw! Geef ons dat, en wij zullen enthousiast bewonderen!

VLAAMSCHE ARBEID bevat een flinke novelle van Fritz Francken «De Rit». Victor Brunclair is door zijn gedrang heen. Het volkje uit de nachtbar brengt hij zoowaar terecht! Een van hen komt in het gekkenhuis terecht en een ander in een klooster! Alles zooals hij voorspeld had : «mystiek of waanzin». Voorloopig weten wij echter nog verschil tusschen die twee wereld-afzonderende huizen. — Paul van Ostaeyen bespreekt uitvoerig «Hollandse dichters of zichtbare wegen van de genitief». Ik zal mij later eens wagen aan een bezadigd doordringen in wat Paul van Ostaeyen wil. Laat mij hem eerst nog wat «zien doen».

DE NIEUWE GIDS. — J. A. Simons Mees zet haar drama uit den Hugenotentijd «Geloof» voort, op de geschiedenis en haar historische personagen geweld plegend omwille van haar opzet. Niet gelukkiger is W. Kloos met het vervolg van zijn

«Binnengedachten». In het Juninummer komt hij al aan zijn 42ste sonnet. Eigenaardig: in datzelfde nummer halen drie der voornaamste nog levende tachtigers herinneringen aan hun jeugd op. Kloos in genoemde sonnetten, L. Van Deyssel in «Uit mijn gedenkschriften», en H. Swarth in «Schemeringen». De eerste en de laatste, nu oud en grijs, hebben nog de innerlijke rust, de uiteindelijke levensvree niet gevonden.

In de kritiek van Kloos over Wouter Hulstyns' «Het boek der Doorschijningen», nog in datzelfde nummer, vindt men hiervan, naar mijn bescheiden oordeel, de verklaring. Nooit eens buiten zichzelf kunnen treden, nooit eens zichzelf vergeten, nooit eens de waarheid,, de schoonheid elders en hooger zoeken, het verstarde exclusivistisch subjectivisme en ego-centrisme, versperren deze artisten den weg naar levensberusting, laat staan levensgeluk.

In het Mei-nummer schreef André De Ridder over Julien Benda. In Juninummer Frans Erens over Goethe's Werther.

Ongerekend het vervolg van Scharten Antink's «Leven van Francesco Campana» brengt DE GIDS ditmaal weinig vermeldenswaards voor dit overzicht. Tenzij een vlotte novelle «Kodakplaten» van Johan de Meester en een gedicht van J. Worumeus Buning dat zoo begint:

> « Hebt ge gezien met uw eigen oogen
> de heilige golven van die zee,
> gelegen achter de regenbogen
> en zonder stranden of vaste rêe.
> En als gij waart op dat duister water
> zwervende, zwevende, onbekend,
> zeg mij dan hoe gij nu en later
> die weg doorheen in den nacht herkent.
> Want van alle rust in droom en leven
> heb ik geen vreugde te wachten meer... »

In DE STEM schrijft Streuvels over kinderlectuur onder motto van Tagore: «Children's books should be such as can partly be understood by them and partly not». Maar hoe Streuvels dat kan verklaren, uitleggen, bewijzen, zoo doorleefd, zoo echt, en in een taal om erin te bijten! Verzen van Urbain Van de Voorde «Het nooit gezien gezicht».

DE BEIAARD komt deze week minder in aanmerking: het nummer is geheel gewijd aan een enkwest over de moderne hollandsche jeugd.

Een jubelnummer van VROUWENLEVEN is gewijd aan Jufvr. Constance Teichmann ter gelegenheid van haar eeuwfeest dat zoo pas door Antwerpen heerlijk werd gevierd. De bijdragen van Jufvrouw M. E. Belpaire, de nicht en levensbeschrijfster der heldin-heilige en die van Dr Nuyens en Nic Winkeler vormen een luisterlijke hulde aan «klein Vrouwke» zooals A. Snieders de eerste Jufvr. Constance genoemd heeft. Ontroerend schoon zijn de huldeverzen van Cyriel Verschaeve, Hilda Ram en Nic. Winkeler. Een nummer dat op duizenden exemplaren moest verspreid worden. Het is steeds verkrijgbaar bij het beheer van D. W. en B. Beggaerdenstraat, 19.

ONS LEVEN. — Het uitvoerig, volledig verslag van het IX Groot - Nederlandsch studentencongres gehouden te Leuven 12-13-13 April '24. Een congres dat datum maakt in de studentenbeweging door de degelijkheid der voordrachten en de incidenten waartoe waalsche heethoofderij in dat congres aanleiding gezocht heeft.

Voor liefhebbers van anecdotische literatuur over groote schrijvers een bizonder interessante bijdrage in **BOEKENSCHOUW** van 15 Mei. Het is een uittreksel uit het dagboek van niemand minder dan Lady Shelley en over haar ontmoetingen met Walter Scott. Plezierig maar niet opbeurend de kleine kantjes van groote mannen gezien in kamerrok en pantoffel!

Aan te stippen in **ONS GELOOF** een bizonder klaar en documentarisch-gedrongen studie van P. J. Van Mierlo Sr S. J. over de meeste belasterde aller Pausen Alexander VI. Zij valt ietwat buiten het kader van dit letterkundig overzicht maar ik laat de gelegenheid niet voorbijgaan om de lezing van Mei en Juninummer warm aan te bevelen.

BOEKENGIDS, het tijdschrift dat aan bibliofielen en bibliothekarissen niet genoeg kan worden aanbevolen opent op een studie met portret, door E. H. Van Hoeck, over Louisa Duykers, de flinke romanschrijfster van «Hoogere Vlucht», «Lena», «Rosa», «Stormen», «Gehuwd Leven», enz..

« Ze heeft den Vlaamschen roman verplaatst in die wereld waar geestesverwarring en zedelijk misbegrip schering en inslag van 't leven zijn; ook in dat wereldje waar katholicisme een zondagsche pronkmantel is dien te dragen nu eenmaal een gewoonte «comme il faut« blijkt, en midden daarin heeft ze hare zuiver-katholieke beginselen kordaat doorgedreven. En wij, katholieke bibliothecarissen en lezers, wij voelen het als een groote fierheid en christen vreugde aan, dat onze katholieke overtuiging de grondslag is van haar werk, dat een katholiciseerende en apostolische geest er ons uit toewaait.

» Omdat ze hare werken de hooge zending oplegt mede te arbeiden aan de geestelijke en zedelijke gezondmaking, aan de algeheele opvoeding van ons Vlaamsche volk, is het ons een plicht deze, hare groote levenstaak ten volle te waardeeren en met dankbaar gemoed haar literair œuvre te doen kennen en te verspreiden. »

G. W.

ALEKSIS KIVI.

De nota onderaan het artikel over den grondlegger der Finsche literatuur, in ons vorig nummer, is bij vergissing weggevallen. Wij vermeldden erin dat dit artikel speciaal voor Dietsche Warande en Belfort geschreven werd door F. V. Lehtonen, een der vooraanstaande Finsche letterkundigen.

IN MEMORIAM.

PAUL BUSCHMANN

Een gevoelig verlies heeft de kunstwereld getroffen : Paul Buschmann werd in den bloei der jaren aan zijne familie, zijne talrijke vrienden, zijne geboortestad ontrukt. Anderen zullen zijne verdiensten, de beteekenis zijner loopbaan in 't licht stellen. In de Dietsche Warande hebben wij een anderen plicht te vervullen — plicht van erkentelijkheid tegenover den naam dien hij draagt. Jaren lang was ons tijdschrift met dien naam verbonden. Wijlen Paul Buschmann, de vader van den overledene, wijdde zijne gewetensvolle zorgen aan den bloei onzer onderneming. 't Was hij, die voor ons tijdschrift de schilderachtige plaat, met de drie torens, teeekende, die door Jörgensen's Klokke Roeland de wereld is rond gegaan. Haast als een familierouw treft ons het vroeg heengaan van den talentvollen Paul Buschmann II. Wij bieden aan de werkelijke familie de uitdrukking onzer innigste deelneming.

DE NAMEN VOOR DE "VROUW„ IN ONZE TALEN

door hoogleeraar A. CARNOY.

Bacon beschouwde de woorden als **vestigia rationis** «sporen van het verstand».Hij dacht dat het de plicht der wijzen was de ware beteekenis van de woorden te ontdekken die door het **vulgus** gewijzigd en verdraaid werd.

Op die wijze vatten wij onze taak niet op; wel als philologen en taalkundigen. Wij nemen. 't is waar, gereedelijk aan dat de woorden wel degelijk **vestigia rationis** zijn maar van de **ratio** der gewone menschen die ze niet bedorven maar geschapen heeft. Zij dragen den stempel van de volkspsychologie, zij leeren ons wat de «man in the street», de arbeider of de boer over de zaken denkt die hij te noemen heeft. Vele woorden, echter, zooals wij ze in de talen vinden, zijn voor degene die ze dagelijks gebruiken loutere etiketten die de zaak suggereeren op dezelfde wijze ongeveer als een zeker merk een product aanduidt.

Maar die kleurlooze benamingen, bruikbaar als zij zijn, geven den spreker geene algeheele voldoening.

Dagelijks hoort men nieuwe woorden of uitdrukkingen ontstaan die dezelfde gedachten op pittiger, prettiger, schilderachtiger wijze weergeven.

De Vlaamsche soldaten aan den IJzer, b.v., zeiden in plaats van ballon: **koffiezakken, zwijnzuigers, varkens.** Een periscoop was voor hen een **brievenbus,** — hunne maskers waren **muilbanden, verrekijkers, varkensnuiters**, enz. De woorden **periscoop, telescoop, automobiel** en dergelijke zijn wel is waar ook beschrijvend voor alwie het Grieksch verstaat, omdat men ze bewust en willens ineens uit bestanddeelen van die rechtstreeks iets anders dan de gedachten waarvoor wij ze gebruiken. Zij roepen in ons verstand een symbool op waaronder en waardoor wij het eigenlijk bedoeld begrip bereiken.

Nu, dit kunnen wij niet zeggen van **man, vrouw, hond, boom, paard** en zoovele andere heeld gebruike-

lijke woorden die rechtstreeks, zonder eenig «diasymbool» de welbekende begrippen beteekenen.

Maar, terwijl zulke woorden in onze talen heel talrijk zijn, ziet men ze nergens ontstaan. Zij behooren, bij uitstek, tot het overgeërfde gedeelte van onzen woordenschat.

Daar de menschelijke psychologie overal ongeveer dezelfde is, mag men als eene waarschijnlijke en redelijke hypothese aannemen dat die ondoorzichtbare woorden eerst zoo geworden zijn nadat men hunne samenstelling en hunnen oorsprong vergeten had. De pogingen van de moderne taalkundigen hebben die veronderstelling bekrachtigd waarvoor de menschen instinctmatig gewonnen waren, daar zij in alle tijden naar de «etymologie» van de woorden gezocht hebben.

Wat vroeger een spel van het vernuft, een werk van schranderheid was, is nu eene wetenschappelijke navorsching geworden, die methodisch ondernomen wordt en zich binnen bepaalde kringen beweegt. Er zijn nu nog en er zullen altijd twijfelachtige etymologiën zijn die als loutere hypothesen moeten worden beschouwd, maar wij zijn nu ten minste in staat uit te maken of eene woordverklaring zeker, waarschijnlijk, mogelijk of onmogelijk is.

Dank zij die vervolmaking van onze documentatie, kunnen wij in vele gevallen woorden ontleden die tot nu toe als een onverdeelbaar en onverklaarbaar iets konden doorgaan.

Het is nu aldus mogelijk geworden een onderzoek in te stellen niet alleen naar het verleden van afzonderlijke woorden maar een gezamenlijke studie te maken van geheele beteekenisgroepen. Onder opzicht van psychologie kon men daardoor veel leeren over de mentaliteit van onze voorouders en hunne verhouding tegenover zekere gebieden.

Als voorbeeld van dergelijke monographie zullen wij hier eventjes de voornaamste woorden bestudeeren die door onze voorouoders, de Indogermanen en door hunne afstammelingen gebruikt geweest zijn om de «vrouw» te beteekenen.

Eerst van al heeft men heel oude benamingen waarvoor geene etymologie te vinden is, maar die

somtijds tot vreemde beteekenisveranderingen aanleiding gegeven hebben.

Het meest algemeen woord was **gwnâ** in hetwelke de Indogermanen de **g** heel diep in de keel uitspraken, met eene kleine beweging van de lippen er bij waaruit in verschillende talen een **w** of een **u** ontstaan is (gelabialiseerde achtergehemelte- medeklinker):

Oud - Indisch: **gnâ**;
Grieksch: **gynê**;
Engelsch: **queen**.

Het gebeurt gemakkelijk dat een gevoelsschakeering zulke oude woorden aantast. Er is dus geen wonder dat het in het Grieksch alleen, om zoo te zeggen, de beteekenis van «vrouw» heeft, zonder meer. (Daaruit hebben wij **gynaecologie** gevormd.)

Meestal is de beteekenis edel geworden. Zoo, in den Rig-Veda, het oeroud hymnenboek van de Indiërs, wordt **gnâ** gebruikt van de godinnen of van de hemelsche vrouwen, o. a. van degene die verpersoonlijken het water in de wolken ingesloten welk Indra of andere onweersgoden met hun donderwapen vrijwaren.

In het Gotisch is **qinô** wel is waar nog eene «vrouw», maar het afgeleide woord **qêns** is eene «echtgenoote». Dit is de beteekenis ook in 't oud-Saksisch. In 't Middelnederlandsch is **quêne** eene «vrouw op leeftijd», een begrip dat op gunstig en ongunstige wijze opgevat worden kan. Het Engelsch **queen** en het Nederlandsch **kween** hebben zich daarom ook wel in tegenovergestelde richtingen ontwikkeld.

Wij kunnen zelfs niet gissen wat het woord **gwnâ** oorspronkelijk wilde zeggen. Er zijn, nogthans, andere namen van de vrouw waarvoor men eene verklaring ten minste als hypothesis voorstellen kan.

Het oudste onder hen is waarschijnlijk **ser**, dat in het Grieksch **oar** «gade» voortleeft. Het ligt ook wel ietwat verborgen in de vrouwelijke vormen van «drie» en «vier» in het oud-Indisch: **tisras**, **catasras** nevens de mannelijke getallen: **trayas**, **catwâras**. De ingelaschte klanken **-sr-** kunnen nauwelijks iets anders geweest zijn dan dat oud woord **ser**, dat zeker eens een paar uitmaakte met **ner** «man» (gr. **anêr**,

skr. nr.). Ons woord **zuster,** zoo zoet voor ónze ooren als het begrip zelf, is hoogst waarschijnlijk ook uit **ser** en een ander woord samengesteld dat «eigen» beteekende: **swe-ser** en **swe-sor.** dat was dus «de vrouw van zijne eigene familie». — In nl. **zuster,** duitsch: **Schwester,** is een t binnengeslopen dat geen deel van den stam uitmaakte. Het is een welbekend phonetisch verschijnsel: als een s en een r in kontakt zijn, ontwikkelt zich dikwijls daartusschen een t of een **d:**
skr. (1) **sravas** «rivier», ier. (2) **srvaim:** nl. **stroom;**
lat. **consuere** «naaien»: fr. **coudre;**
fr.: **sirop, casserole:** nl. **stroop, kastrol.**

Het is dus niet onmogelijk dat het oud-indisch woord: **strî** «vrouw» ook in samenhang met **ser** te brengen is..

Wat de oorspronkelijke beteekenis van **ser** betreft, is het waarschijnlijk dat zij degene geweest is van den stam van lat. **sero** «voegen, aaneenknoopen». Het zinspeelt dus op den band die den man aan zijne vrouw verbindt.

De **ser** is dus eigenlijk de **bedgenoot,** — zooals de Grieksche alochos (d. w. z. degene die in hetzelfde bed of léchos slaapt).

De vrouw is echter niet alleen eene echtgenoot maar ook wel eene moeder. De stam **dhê** «zoogen» is dus de basis geweest van vele benamingen die ons meer bekend zijn,als gr. **thêlys** en lat. **femina.** In dit laatste woord is **dh** tot f veranderd geweest, wat in 't Latijn regelmatig is. Het woordeneinde **-mina** is oorspronkelijk een verleden deelwoord van 't passivum; **femina** is dus de moeder voor zooveer zij aan haar kind de borst geeft. Het kind zelf was **filius** of **filia,** woorden uit denzelfden stam afgeleid, die dus «zuigeling» eenmaal beteekend hebben.

In de oogen van den man, is de vrouw de «sexe faible». Het is dus maar te natuurlijk dat er woorden zijn die op zwakte zinspelen.

mulier, bijvoorbeeld.de normale naam van de vrouw in 't Latijn is met **mollis** «zwak» verwant. De beteekenis werd reeds door de Romeinen niet meer gevoeld. Het is dus daarom niet dat het woord in het

---

(1) skr. : sanskrit : oud-indisch.
(2) ier : oud-iersch.

Fransch voor **femme** (= **femina**) plaats maakte. Het leeft trouwens voort, èn in 't Italiaansch (**moglie**) en in 't Spaansch (**mujer**). Het is nogal interessant te konstateeren dat dit woord, onder zijn Spaanschen vorm nu in 't Fransch teruggekomen is, als **moukère**, eene gemeene uitdrukking voor «vrouw», in de platte taal van Parijs.

Misschien is het Nederlandsch woord: **wijf** evenzoo oneerbiedig geweest als **mulier**. Men vindt inderdaad geen anderen stam waarmee het verwant zou kunnen zijn, als dien van **weifelen**.

Er is veel minder hatelijkheid in het gebruik van kinderwoorden zooals **nunna**, dat bij de Romeinen voor oude vrouwmenschen in gebruik was, zoodat in het Italiaansch **nonna**, eene «grootmoeder» is, in 't Sardisch, eene «meter». In 't Fransch is eene **nonne** eene «kloosterzuster».

Andere bakerwoorden van 't Latijn waren **anna** en **amma**.

Het eerste werd gebruikt voor de godin: **Anna Perenna** en in een nauwelijks gewijzigden vorm in lat. **anus** «oude vrouw».

..**amma** werd voor voedsters en minnen gezegd maar ook wel voor moeders, zoodat in het oud-Roemeensch **îma** eene «mamma» was.

Meer interessant is het dat het verkleinwoord van **amma**: **amita**, de benaming van de **avuncula** «moei» geworden is. Daarom zei men in 't oud Fransch **ante**, dat in het Engelsch woord **aunt** voortleeft. In onze dagen zegt men: **tante**.

Die eigenaardige vorm is misschien voor **t'ante**, d. w. z. **ta ante** met bijvoeging van het bezittelijk naamwoord, zooals men in 't Fransch: **une matante** dikwijls zegt. Andere denken dat men hier alleen te doen heeft met een verdubbeling naar den smaak van de kinderen.Op de zelfde manier als **amita** een verkleinwoord is van **amma**, is nl. **moei** een verkorting van **moeder**.

Het Waalsch : **coumère** (= fr. **commère** «meter»), zooals het Vlaamsche **meke**, zijn misschien wel oorspronkelijk uit eerbied gebruikt geweest maar gauw zijn zij vriendelijk of ironisch geworden.

Terwijl aldus eenerzijds eene strekking overal be-

staat om de vrouw in de **taal** ietwat oneerbiedig te behandelen (dysphemisme), zijn anderzijds de gevallen niet zeldzaam waarin men uit eerbied of ijdelheid benamingen gebruikt die eigenlijk alleen tot de huismeesteres behooren.

Het Latijnsch **domina** «meesteres», b. v. is in 't Italiaansch eene **donna**, d. w. z. eene vrouw in 't algemeen. Hetzelfde woord is in 't Fransch eene **dame** en men weet hoe de demokratie het verschil tusschen eene **dame** en eene **femme** heeft doen verflauwen. In America spreekt men op dezelfde manier van **salesladies, washladies, colored ladies,** zoodat in zekere nog meer demokratische staten, b. v. in Californië, uit reactie, eene strekking bestaat om **woman** overal in plaats van **lady** te gebruiken, zelfs voor personen die in de meest aristokratische kringen als echte **ladies** zouden erkend worden.

Het woord **lady** dat aldus in onze dagen aan waardigheid aan 't verliezen is, heeft een nederig begin gehad, voor dat het eene eerbenaming werd. De **lady** is eigenlijk de **hlaefdige,** d. w. z. de persoon die het brood voor het huisgezin kneedt (eng. **loaf** (brood) + nl. **deeg**) of, in andere woorden de «huisvrouw», de «meesteres».

Het ander woord van de Engelschen : **woman** is eenvoudig weg eene verkorting van **wifeman** «vrouwmensch».

Indien de ijdelheid op den titel van **dame** of **lady** vele vrouwen doet aanspraak maken, die zeker tot de categoriën niet behooren waarop men eigenlijk door die woorden wijst, noopt zij even zoovele personen namen aan te nemen, die voor de jeugd bestemd zijn. Wie zal, b. v. kunnen zeggen wanneer eene ongehuwde dame ophoudt, bij de Angelsaksers, eene **girl** te zijn, en, in Frankrijk, eene **jeune fille.**

Het is spijtig dat wij voor het woord **girl** geene etymologie kennen, alhoewel het ook wel in Duitsche dialecten bestaat (nedrd. **gör** «kind», zwits. **gurili**»,maar het heeft toch oorspronkelijk betrekking met een «jong meisje».

Dit brengt ons daartoe iets over de namen van de jonge vrouwen te zeggen. De **maagd,** zooals got. **ma-**

gaths, had vroeger een mannelijken tegenhanger : got. **magu** «jonkman».

De oorsprong is onklaar. Men denkt aan eene verwantschap met den stam van gr. **makros** «lang» en van lat. **macer** «mager». De slanke gestalte van het jonge meisje zou in dat geval de rede van dien naam geweest zijn die dezelfde is als degene van de Macedoniërs (Makedones).

In de maagd ziet men ook een versch uitgeschoten takje, een knop. De Engelschen spreken dus van een **bud**. In dezelfde manier, denkt men, hadden de Romeinen eene maagd: **virgo** genoemd, omdat zij voor een twijg **virga** zeiden (Walde, Et. W. bl. 841).

De Grieken gebruikten **parthenos**, wat waarschijnlijk veeleer op de fraaie ronding van de lichamelijke gestalte van het meisje wijst dat huwbaar wordt. — (Boisacq, Dict. Et. bl. 747).

Bij de Romeinen trof men ook **puella**, een verkleinwoord van **puer** «kind». Hoe dikwijls zeggen wij ook niet in onze dagen: **kind, child, enfant** aan een meisje dat de kindsheid geheel en al voorbij is.

Een ander woord van dezelfde familie: **pullis**, wordt gebruikt van de jongen van verschillende vogelen en dieren. Zijn verkleinwoord **pullicella** werd in het fr.: **pucelle**. De benaming is aan 't sterven, maar het bargoensch van onzen tijd heeft het doen herleven in de weinig beleefde uitdrukking: **poule**. De Waalsche dialecten kenden al lang: **pouillon** «kieken» voor een meisje. Men weet dat in America een **chicken** «kieken» eene onbedachtzame lichtzinnige jonge dame is. Het zijn minachtende uitdrukkingen van het «zoosemisch» soort.

Door «zoosemië» verstaat men trouwens het gebruik van dierennamen om de menschen en hunne karakters te beteekenen. Zijn wij niet gewoon over menschen te hooren spreken die **leeuwen, vossen, katten, zwijnen, krabben**, zijn?

De Duitsche soldaten vonden er plezier in de namen van de mannen door die van de dieren te vervangen. Zij spraken van **Frontsau, Frontschwein, Frontachse, Gefechtsesel, Etappensau, Federnfuchs, Küchenhammel, Gulaschhengst**, enz.

Het parallelisme tusschen **chicken** en **pulla**, **virgo**

en bud, ante en **moei,** enz. toont hoe de menschelijke geest door de eeuwen heen voor dezelfde noodzakelijkheid geplaatst om gedachten door zinnebeelden uit te drukken, ongeveer op dezelfde manier te werk gegaan is.

In 't onderhavig geval heeft de metaphoor weinig materiaal geleverd **(virgo - bud).** Men heeft de vrouwen genoemd met op eenige harer merken te wijzen **(episemie): maagd, partheos, mulier, femina** of men is benamingen gaan halen die eerbied of gemis aan eerbied voor het ander geslacht verraden. Het is inderdaad al te klaar dat al de namen van de vrouw zonder uitzonderingen haar door den man zijn gegeven geweest. De Indogermaansche talen getuigen van eene beschaving waarin de man wel degelijk de meester was (gr. **posis** «man» = skr. **pati** «meester») en degene die aan de ontwikkeling van de taal de richting gaf. Nergens ontdekt men in de talen van onze groep overblijfsels 't zij van matriarchaat, 't zij van het bestaan van eene vrouwentaal zooals er bij vele minder beschaafde volkeren te vinden zijn.

Die alleenheerschappij van den man is ook in de taalgeslachten te vinden: het mannelijk is overal het normale, het vrouwelijke is een soort van ontpersoonlijking, van generalisatie, het is het ras tegenover het individu, zoodat het vrouwelijk geslacht èn voor de vrouw èn voor de algemeene, afgetrokken begrippen in gebruik is.

Dit wijst op een toestand van beschaving die in het midden of in het oosten van Europa nog grootendeels voórtleeft. In het westen was in den ouden tijd de vrouw veel meer in aanzien. Talrijke sporen van het matriarchaat waren er in de oudheid nog te vinden. Dit is nochtans van geen invloed op de talen geweest die ons uit meer oostelijke streken zijn toegekomen.

BELIJDENIS

door GERARD WALSCHAP.

I.

Heer, alles wat Gij mij liet aandoen door uw tuig, de menschen, en door uw dienaars, de duivelen, is mij ten goede geworden.

Gisteren was het een donkerblauwe avond waarin ik lang gewerkt heb tot het nachtte en ik moe was. Heer, Gij weet hoe moe. Ik doofde mijn licht en stond aan het raam. Ik zag de rustige benedictie van uw weidschen nacht hangen over de dwaze stad die maar niet stil kan worden (alsof onder de rust van uwe nachten haar geweten nog maar pijnlijkst knaagt). En ik dacht hoe soeverein van vrede die nacht wel staan moest over 't stille dorpke waar mijn gelieven wonen. Vooral dacht ik, Heer, hoe die nacht wel zijn moest nog veel verder, waar zij toen rustte en sliep die ik zeer liefheb.

Het was of ik sinds lang niet meer gebeden had, niet meer gesproken met U. Nu waart Gij opeens mij nabij in de sereenheid van uw koele nachten en het peiselijk licht dat vloeit uit uw goudene sterren. Alsof ik weer, gelijk in dagen van afzondering, voelbaar uw milde handen kon drukken, werd mijn hart opeens van alle weelde warm, en ik leunde moe, met schouder en hoofd, tegen de raamkozijnen, alsof ik aanleunde tegen uw schouder en kon fluisteren aan uw oor veel innigs uit mijn ziel dat ik zelden kan zeggen: mijn eenzaamheid, Heer, en veel snikkend verlangen. Gij zult nog weten dat ik toen vroeg dien nacht zacht te maken en vol zoete vertroosting voor mijn gelieven hier en ginder in het lieve landeke, Vlaanderen, en voor de geliefde gansch bizonder.

Toen stond ik rustiger tegen het raamkozijn. De stad werd niet stil. Rilde rees op de lucht 't zwartkanten silhouet der kathedraal. In verveling, maar met deernis, bleven de straatlantarens waken, omdat anders de stad met haar slecht geweten te bang zou worden.

Ik heb u bedankt voor de rust die in mij was en

omdat Gij mijn avondlange eenzaamheden verlucht met intieme verblijdenissen. Ik heb u nogmaals beloofd wat ik U dikwijls toezeg, vooral als ik moe ben, dat ik me wil afsloven voor U en voor haar.

Dat alles werd in mij zoo'n onnoemelijke vreugde dat ik met veel licht in mijn oogen opzag naar uw blinkende sterren en het was mij of ik schouwde U in 't gelaat. Wees mij gedankt voor zulke oogenblikken als ik voel dat ik uw kind ben. Gij zijt de goede, barmhartige vader,die niet wilt dat ik verloren ga en destijds geteld hebt al de hartstochtelijke pijnen, de verlatenheid en de taaie duldenis van mijn verdriet.

* * *

Het zijn jaren geweest van onnoemlijke droefenis, waaruit Gij mijn duistere doolage geleid hebt naar het warme gevoel van uw goedheid en de tintelingen van dit machtig geluk.

Hoe vielen de dagen mij smartelijk toen ik ze droeg als dwangkamisolen. Zij vielen over mij waar ik oprees in den morgen en slechts de slaap, als het donker en heel laat was, bracht mij bedwelming van 't zoet vergeten.

Gij liet intusschen toe dat uw tuig, de menschen, geslepen list uitspeelden tegen mij. Ik heb in de waagnis argeloos verloren wat ik bij wijlen nu nog voel, in mijn ziel die schreit naar hooger, als een smartelijk gemis.

Gij hebt deernis gehad met mijn ziel toen zij neersloeg als een geschoten arend in het verwoeste stoppelveld der wereld.

Ruth heeft dien stervenden arend gevonden... Op uw ingeving was het gewis dat zij hem teederlijk ver heeft gedragen, langs wegen van deernis en dagen lang.

Gij en ik zullen goed zijn voor haar.

* * *

Heer, na zooveel zwerven in uw armen herbeland, laat mij niet lang meer gedenken hoe gruwzaam gesnerpt heeft uw vuurproef, maar laat mij,grondeloos verblijd, hergenieten hoe mijn arme ziel is tot rust gekomen onder uw vaderlijken kus.

Ik heb den wrok ver af gehouden die mijn bloedende stigmata kon ontsteken. Zie, hoe blij ik nu word

omdat ik alles vergeven heb zooals Gij mij, ik weet het. Daar is geen geluk, Heer, als dat der vergiffenis.

Als de vertwijfeling aansloop, dat verraderlijk beest, ben ik er woest op afgeloopen. Gevochten heb ik ermee. Want ik wilde standvastig richten op U het stuur des levens, al kraakte het want en vloog het te brijzel. Ik wilde vergaan, verdwijnen — oh, dikwijls verlangde ik den dood! — maar met den doodsangst van mijn brekende oogen in de uwe en met mijn gelaat naar het Oosten van uw betrouwbaar licht.

Gij hebt niet willen dulden dat aan mij de duivelen hun uiterste kwaad voltrokken.

Ik weet den dag niet meer te noemen toen Gij mijn oogen opendet op de glorieuse bediedenis van het leed en ik zal nooit kunnen uitzeggen hoe goed Gij toen voor mij geworden zijt. Toen hebt Gij mij gezonden, over wegen die Gij alleen kent, iemand die ook onnoemelijk goed is.

Terwijl ik tegen het raamkozijn sta te overdenken uwe attenties en de schoone intrigen van uw goedheid, kan ik mijn hart niet meer meester blijven. Alles kropt mij in de keel.

* * *

Hoort toe: nu wil ik te Zijner Eer van op de herbebouwde levensburchten klaroenen steken! Hoogmoedige niet, stoutmoedige wel!... Ja! En Thebaansche trompetten van geestdrift.

Eens wil ik Hem jonge kohorten drillen tegen het verblijdend gebeuren: Hij laat trompetten het enthousiast uur van zijn strijd. Ik wil zijn leger zien opmarcheeren, geducht. Heft zijn banieren nog hooger: rillend van felle lusten staan wij errond.

Zegen mijn werk, Heer.

Ik ben de eenzaat van veel avonden, veel droomen en werk; ik ben de kracht die, nog wankel, tot den levensdroom zich verdoken bereidt.

Geef mij, gij, uw lieve hand. Door Hem tot mekaar gekomen zal door heel Vlaanderen onze tocht trekken een witte streep geluk naar Hem toe. Langs den weg zal in de zon de oogst van wat wij zaaiden liggen te gloeien. Ergens in een juweelig hoekje zal ons werk sterk gebouwd staan.

VAN SINTE ODRADA

door ERNEST VAN DER HALLEN.

Odor Dei.

(Fragment.)

Een wonder man is wel m'n vriend, de Dood. Hij is goed en lieftallig voor de menschen: allen wil hij ze één voor één bezoeken. Eén voor één. Bij sommigen komt hij als ze pas den eersten kus van 't leven voelden; anderen bezoekt hij in 't midden van hun spel, in de volle vreugde van den jubelenden zomermorgen, en nog anderen als m'n andere vriend, de ouderdom of de engel der ziekte reeds lang bij den mensch inwoont, en hem doet sidderen bij elke aanraking van haar bevende, vochtige hand.

Ja, m'n vriend de Dood is 'n wonder man. Hij is goed voor de menschen, en toch hebben ze schrik van z'n bezoek. Als hij komt gaat hij zwijgend naast het bed zitten, en telt, en telt. Zijn het maanden of uren of seconden? Aan welk getal zal hij eindigen en het hoofd opheffen! Hij telt en hij telt en hij zwijgt, en hij heft het hoofd niet op. Tot hij opeens rechtstaat, en nederbuigt over het bed van den mensch en vlug een kus legt op het voorhoofd, en dan zwijgend heengaat. Geloof me, dat is niet zoo vreeselijk als gij het wel meent. Hij wil de menschen gelukkig zien, de Dood, want hij weet hoe ze treuren en klagen en den strijd om het leven vervloeken. Hij weet ook van zijn stille, vredige hoven waar kruisen staan in het bleeke sterrelicht, en de rust van blanke vizioenen waar de menschen leven in volmaakt geluk; doch hij weet, dat hij alleen de brug is naar die zalige paleizen, en dat alleen de kus van zijn lippen de deuren van die eeuwigheid openen kan.

Die hem zagen, vertellen ons hoe de kleur van z'n mantel deze is van den vrede; hoe zijn glimlach goed is als de maneschijn op onze handen, en hoe zacht de aanraking van zijn vingeren. Een zeis heeft hij niet, evenmin een kwaadaardige inborst. Geloof ze niet die u daarvan vertellen. Ik weet wel beter.

Waar hij komt, de Dood, wordt de mensch, die het bezoek reeds ontving van mijn vriend de Ouderdom, angstig en ongerust; hij hoort zijn stap en het ruischen van zijn witten mantel. Als de Dood dan binnenkomt richt hij zich op en z'n oogen verglazen als hij m'n Vriend ziet... En wij, die hem niet zien, zijn bezorgd om den mensch, en weten niet dat de Dood binnenkwam. En dan begint de strijd tusschen de mensch en de Dood: de strijd tusschen de liefde tot het voorbije leven, en de angst voor m'n vriend; de strijd tusschen de afschuw voor den Dood en de liefde voor den mensch. Want de eene is onwetend, en kent alleen wat voorbij is; de andere weet enkel het lichten van de regionen waartoe hij de poort kan ontsluiten. En stil en gestadig gaat de strijd tusschen de mensch en de Dood. En de liefde stijgt en de afschuw klimt en de mensch strijdt om het leven en de Dood strijdt om de Liefde, tot de laatste in het allerlaatste oogenblik vooroverbuigt en den stillen zoen der liefde drukt op het voorhoofd van den mensch.

En dat is wel de overwinning van m'n vriend, de Dood: zoodra de bleeke kus voor den mensch de eeuwige Paleizen heeft ontsloten, valt meteen de strijd weg en het afgrijnzen en de bangheid voor het onbekende, — en een groote, witte vrede komt stil over het lichaam van den mensch, dat ook wit wordt, en stil, en roerloos.

Dàt is het werk van m'n vriend, de Dood.

En zoo was hij ook gekomen tot vrouwe Columba, dien goud-laaienden zomermiddag: zij had haar armen over de borst gevouwen, en met een langen zucht den bleeken kus ontvangen. Dan waren haar oogen toegegaan, haar edel-langlijnend lichaam was uitgerokken, en wit geworden met een lichtblauwe tint van albast. Haar gezicht was ingevallen langs beide zijden van den neus, en heel haar lichaam was gaan rieken als naar heel oude waskaarsen.

En als de Dood dat gezien heeft is hij weggegaan.

Dan zijn er anderen gekomen: de aalmoezenier van het Slot en de Heer van Scheps, haar adelijke echtgenoot, ridders, graven en baroenen van de nabije kasteelen; arme wroeters uit de hei en slaven van den machtigen graaf, die bang en schuw even de

Vrouwe, de edele weldoenster in hun miserie, die ze altijd als 'n heilige hadden aanzien, kwamen groeten en haar lichaam besprenkelen met gewijd water.

Zoo was het een dag lang 'n stoet van vrienden, edele en arme, en de menschen kwamen stil in de stille zaal, en gingen droomend weg, en in elk van hen was iets van den vrede en de rust die m'n vriend de Dood gebracht had.

En er kwam een donkere avond over de wereld en een nieuwe dag rilde over de koninklijke hei, en den langen nacht en den langen dag lag roerloos en wit het lijk van de Vrouwe van Scheps in de vredigheid van de stille zaal alleen.

En dan werd vrouwe Columba begraven.

Meer kan ik niet vertellen van deze Vrouwe: één voor één heeft m'n vriend de Dood den vredekus gegeven aan allen die haar ooit zagen of geschreven hebben van haar: eeuwen zijn sedert voorbijgeslenterd. De koninklijke hei is sindsdien meer dan tienmaal honderd malen van purper tot bruin en van bruin tot purper geworden: kasteelen zijn weggezonken en kasteelen zijn opgerezen, en tienmaal honderdduizend malen is de Dood sinsdien weergekomen naar de landen van Taxandrië, en tienmaal honderd duizend maal heeft hij den vredekus gegeven aan den mensch die moegestreden was.

Ik weet echter wel beters en schooners van iemand die nog leefde toen: het verhaal van de mooie, kleine Odrada, Vrouwe Columba's dochter.

En wat ik daarvan weet wil ik u wel verhalen: ik hoorde het uit den mond van m'n vriend den priester, en uit het wondere boek dat vertelt van lang voorbije tijden.

In de hooge zaal van het kasteel van Scheps brandde knakkend het houtvuur onder de wijde schouw. De sombere zaal met haar eiken muren en haar kleine smalle en diepe vensters was halfdonker. Daarbuiten schoof de stilte geruischloos door de gangen vol verwachting om wat gebeuren ging. De peinzende portretten van gemijterde abten en geharnaste ridders en baroenen keken donker naar het vuur dat vlamde en knakte, precies of er zat 'n duivel in die grinnikend

het vuur aanblies en gedurig takjes brak en in de vlammen wierp. Rond de donkere tafel stonden de stoelen te wachten en te zwijgen, en één enkel glasruitje in 'n venster klepperde zachtjes en onophoudelijk. Ja, heel de zaal was in verwachting om wat gebeuren ging dezen nanoen, en één witgekapte abdis, boven den zetel rechtover de deur, vertelde fluisterend met één hand uitgestoken wat ze had hooren vertellen dien morgen door de dienders die de zaal hadden klaargemaakt. Roerloos luisterden daarrond de andere prelaten en abdissen en geharnaste ridderen.

Odrada, de kleine mooie Odrada, het allerliefste gravenkind en de koningin van het donkere kasteel van Scheps; Odrada, het zonneke in de wijde slotgangen en de leeuwerik in het ruischende park, de lieve Vrouwe der slaven van den Heer graaf van Scheps en de engelbewaarder van de zieke heibewoners uit den omtrek; de mooie, lieve kleine Odrada was ten huwelijk gevraagd door een ridder van een nabije kasteel, en vandaag zou in de groote zaal plechtig de verloving plaats hebben — zoo de mooie kleine Odrada toestemde.

Dat vertelde de witgekapte abdis, boven den zetel, fluisterend, met één uitgestoken hand. Een stoel kraakte eventjes; het vuur knakte luider, en de baroenen en gemijterde abten kregen den krop in de keel als ze dàt treurige nieuws hoorden, en vielen roerloos in diepe gepeinzen over hun sombere eenzaamheid en hoe treurig het nu wel worden zou als de mooie, kleine Odrada weg zou zijn uit het oude kasteel van Scheps.

Ja, daar kregen de oude peinzende portretten den krop van in de keel, en een rimpelige roodgemantelde kardinaal vond dat de mooie kleine Odrada wel een allerliefste abdijzuster zou zijn, in wit-wit kleed en blanke kap, waarop een reusachtig kwaad-uitziende gebaarde graaf vond dat de genadige Jonkvrouw wel beter zou huwen met een dapper en nobel ridder, dan als de laatste spruit van een glorieus geslacht in een klooster begraven te worden. Juist begon een zalvende kapelaan-stem hierop te antwoorden, als plots de deur opengaat en gansch de stoet binnenschuift.

Daar is de strenge graaf Hugo, de genadige heer van Scheps en de verdere landen binnen Taxandrië; de abt van de abdij van Sint-Truiden, en deze der abdij van Onze Lieve Vrouw ten Woude; de slotkapelaan en de mooie kleine Odrada, licht en lief in haar witzijden kleedje met purperen zoom; bij haar de abdis van de nabije abdij van Millegem, en daarachter een gansch gevolg van jonkers en dienende knapen en edelvrouwen. Ook de jonge ridder Otto is onder hen; hij is jong en fier als een grieksche god, en schoon is zijn hoofd van mannelijkheid en durf. Hij is het die de mooie edele Odrada tot vrouw begeert: zijn oogen gaan geen oogenblik van haar af, en hij voelt in zich de begeerte grooter worden, haar gansch de zijne te noemen. Het dwarrelt in zijn kop en van gansch de menigte ziet hij enkel Odrada. En hoe langer hij haar ziet, hoe meer hij zich voelt groeien in overmoed en trots. Odrada zal nu wel spoedig de zijne worden, en hij zal de rijkste ridder zijn binnen de landen van Taxandrië; de naburige ridders,zijn vrienden, zullen hem benijden om zijn bruid, en heel zijn leven zal een zang van liefde en van glorie worden.

Zoo droomt de jonge ridder Otto van zijn toekomstig geluk dat voor hem open klaart als zonbeschenen verten. En de strenge graaf Hugo, heer van Scheps, en de prelaten en de abdis en de almoezenier en de edelknapen en de vrouwen gaan zitten, en de stilte valt meteen in de hooge, donkere zaal.

Graaf Hugo staat dan recht... Hij is niet gewend, veel woorden te spreken: ook nu zal hij kort zijn. En met weinige woorden zegt hij het doel van deze vergadering: dat de jonge dappere graaf Otto hem verzoekt zijn dochter te mogen huwen, en aldus de glorie der beide familiën hoog te houden. Hij wil hierover de meening kennen zijner vrienden, en verlangt dat zijn dochter en den jongen ridder zich schikken naar hun besluit.

Beide abten spreken over het huwelijk en zijn vele plichten, en over den band tusschen den man en de vrouw en de liefde die hen beiden bindt. De hofkapelaan bevestigt dat alles met een instemmend hoofdknikken en bedeesd waagt de bleeke abdis een enkel woordje over den maagdelijken staat. Doch ziet, daar

staat de mooie kleine Odrada recht — zie hoe jong ze nog is: bijna een kind —. Zij is schoon als een jonge koningin, en haar oogen en heur haren zijn bruin als de koninklijke hei bij winter.

«Heer vader, zegt ze, en haar stem is vast als deze van een man; ik zal niet huwen, met graaf Otto evenmin als met een andere: ik begeer maagd te blijven en de bruid van Christus alleen.»

Zoo sprak de kleine mooie Odrada. Zie, ware de grond plots opengescheurd onder hem, of de muren van de zaal ingestort, dan zou graaf Hugo niet meer verbaasd geweest zijn dan toen zijn dochter dat zegde. Beide prelaten schudden afkeurend het hoofd, en de abdisse glimlachte blij-gelukkig.

Dan hebben de beide abten wijze woorden gezegd over de jonge jaren van de kleine Odrada; over den roem en het geluk van een mooi huwelijk en over den rijken verloofde; doch almaardoor schudde de mooie kleine Odrada het hoofd. En nadat graaf Hugo lang gepeinsd had met een zoekend handbewegen in z'n baard, en de edele abdisse, graaf Hugo's nobele zuster, vrome woorden had gesproken over mogelijke ingeving Gods en de zuiverheid die Gode welgevallig was,werd er daar besloten dat de mooie kleine Odrada niet zou ten huwelijk gedwongen worden,maar vrij in zuiverheid blijven leven thuis, tot nadere kenteekens duidelijk den wil van God over haar zouden doen kennen.

Hoe nu de edele jonge graaf Otto dat besluit aanhoorde, weet ik niet; over hem schrijft de kronijk overigens weinig woorden doch meer, helaas, schrijft de kronijk over het lijden dat nu begon voor de mooie kleine Odrada.

Er was feest in het slot van Scheps. Dagen te voren waren de zangers en minnestreels en vedelaars gekomen van over de Maas en de boorden van de Rijn; dagen lang waren de heerlijke stoeten van graven en baroenen over de heide getrokken, en dagen lang was reeds rust der donkere, eeuwig-ruischende dennebosschen gebroken door het klinken der jachthorens, het gebas van de honden en het rennen van het opgejaagde wild.

Ja, dat was een groot festijn in het slot van Scheps. De edele graaf Hugo, burggraaf door de genade van den heiligen Keizer Carolus van Aken, vierde dien dag zijn nieuwe bruiloft met de niet minder edele gravin Aldegundis. Ze was evenals de graaf van koninklijken bloede, en er gingen sagen over het land over haar wondere schoonheid en haar rijkdom.

Een buitengewone keus had graaf Hugo gedaan. Dat zegde zijn fiere houding, zijn schitterende oogen, zijn hart dat klopte als bij een twintigjarige knaap; dat zegden de genoodigden en de vele edelvrouwen en jonkers en eereknapen; dat zongen de minnestreels en de zangers; en wie daaraan twijfelen durfde moest maar even de genadige gravin Aldegunde zien om er van overtuigd te zijn.

Doch in de lage huizen der slaven van den machtigen graaf, en in de hutten van de kolenbranders in de donkere, eeuwig-ruischende dennenbosschen werden zonderlinge verhalen gefluisterd over de harteloosheid en de hoovaardij en trotschheid van de gravin, hun nieuwe meesteresse.

Zie, ik weet het niet: nooit hebben mijn oogen haar gezien. Eén voor één heeft m'n vriend de Dood den vredekus gegeven aan allen die haar gekend hebben. Wijze en geloofwaardige mannen hebben over haar geschreven, en hun geschriften zijn verloren gegaan. Ook zij heeft den vredekus gekregen van de Dood. God zal haar ziel genadig zijn.

Maar nu nog leven wondere vertellingen over haar bij de armen in de Kempische hutten en in de donkere, eeuwig-ruischende dennenbosschen.Er wordt verhaald dat zij de kleine, mooie Odrada haatte om haar schoonheid en haar goedheid; dat zij haar deed werken als een slavinne in de stallen bij de koeien tot haar kleederen gansch met mest bedekt waren en haar vingers vol blaren door den mestvork; dat zij het kleine mooie gravinnenkind dwong door den sneeuw te waden en onder plassenden regen haar koets te volgen als ze uitreed door de koninklijke hei; dat ze haar deed verblijven bij de meiden in de keuken en de ruwe vloekende veeknechten. Eens, toen de mooie kleine Odrada te spinnen zat in de torenkamer, deed de gravin den heerd dooven, en sloot haar op

bij haar spinnewiel en een gansche vracht wol. En wanneer ze den avond van den volgenden dag de deur openmaakte zat de mooie kleine Odrada nog altijd te spinnen, de handen gezwollen van kou, de vingeren vol sneden van de woldraden, en half dood van honger.

Maar waarom langer vertellen van de edele gravinne Aldegundis? Ook zij heeft den vredekus gekregen van m'n vriend de Dood. God zal haar ziel genadig zijn.

En wij menschen, haar gedachtenis barmhartig.

Maar één vertelling leeft nog over haar bij de arme slaven in de Kempische hutten en bij de eenvoudigen die wonen in den vrede van de eeuwig-ruischende dennenbosschen. Die kan ik u wel vertellen.

Ik weet niet, gij die dit leest, of ge ooit de heide zaagt. Daar is de rust van wijde horizonnen zonder golving of heuvelruggen : het koninklijke purper brandt daar als een gloeiende plaat, en zoover menschenoogen dragen is het een dans van malve kleuren.

Dat is het land van kasteelen en abdijen en kerktorens en kloosters; het land van donkere, koele dennenbosschen waar de stilte goed is en de wind eeuwig ruischt door de kruinen der dennen; het land van de arme, lage dorpen die schaarsch gezaaid liggen in die eenzaamheid; het land van vredige menschen met kloeke lichamen en oogen die altijd ver uitstaren als bij dezen die hun leven sleten op zee. Daar is het goed te leven voor de moegepijnde ziel. Klokkegelui gaat elken dag van horizon tot horizon, en ontelbaar zijn ze die in de wijde abdijen met de oogen van hun lichaam het onzichtbare gezien hebben, en in hun sterfelijk vleesch de huiveringen van het onzichtbare mochten voelen.

Zie, als ik u iets goeds mocht toewenschen, dan zou het wel een klein huisje zijn in die hei, aan den rand van de donkere, eeuwig-ruischende dennebosschen. — Een huisje met een wingerd en een lagen witte muur waarachter lelies bloeien en een merelaar z'n verblijf houdt; een huisje met een raam westwaarts, waar ge 's avonds de zon ziet dalen en wegzinken in de pur-

pere heidesprei, waardoor 's avonds de maan schijnt en blauw-wit licht op uw handen legt. Een huisje waar Vrede woont en Stilte een uwer kamers betrekt; waar Liefde uw vriend en Armoe uw dischgenoot is.

Zoo'n huisje wenschte ik wel voor u en voor mij, om daar in vrede te kunnen sterven. En zulke huisjes waren er ook in de hei, en in elk huisje woonde Vrede en Stilte en Liefde en Armoe. Maar die huisjes waren niet voor de rijken; daar woonden alleen de armen en de eenvoudigen; de wroeters op de hei en de slaven van den Heer graaf Hugo van Scheps.

Deze woonde in zijn heerlijk kasteel, met de mooie, kleine Odrada, zijn kind.

Groot en grijs lag het slot midden de violette hei. Elken dag die over de wereld lichtte stond het te gloeien in een davering van zonnelicht, dat de lage grijze muren heetstookte; en 's avonds, als de schaduwen lengden over de hei, en de stilte vochtig over de wereld viel, werd het slot goudpurper, schrep aflijnend op het oranjeroode westen.

Dan kwamen de witte nevels opslieren uit de Nethe, tot het kasteel te dampen stond in den mist, terwijl het riet naast den dijk lang en eenig zong in den avond.

Zoo dikwijls was de zon er over gegaan, dat de schaliën van het dak en den lagen zwaren toren iets behouden hadden van de zonnekleuren, en de muren wat van het purper van den avond. Het kasteel leek één geworden met de hei. Die strekte haar koninklijke kleur uit naar al de einders, alleen wat opglooiend naar den Nethedijk waar 's avonds de zon wegdook, en alles nog één opperste moment in vlammen zette.

Zoo was het adelijk kasteel van graaf Hugo van Scheps; en daar gebeurde ook wat ik verhalen ga van de mooie kleine Odrada, graaf Hugo's kind. Het is als een sprookje dat de oude vrouwen vertellen onder de schouw bij stormachtige winteravonden, waar het groote menschen nadenken doet en de kleine kinders groote oogen openzetten en wondere fantaziën droomen, 's avonds als ze alleen zijn in het donker.

En kleine brokjes daarvan wilde ik hier ook wel vertellen, om u te doen nadenken en wondere fantasiën

droomen, 's avonds als ge alleen zijt; alleen met uzelf.

Nu, hoor dan.

Er ging een klokkegedans over de hei. Al van 's morgens in d'eerste vroegte. Ze buitelden dooreen zoo licht en vlug dat ge ze niet onderscheiden kost; ze wiegden op den wind, dreven wat kalmer over de dennekoppen, speelden dan weer los dooreen en huppelden verder en verder over de wijde purpere hei.

Van alle kanten kwamen ze bijeen; de groote van de abdij van Milleghem en de mindere van de kerken en kasteelen en kloosters van uren in den ronde. Daar was het fijnklinkend klokske van Baelen; dat van de curia van Scheps; de grootere van de abdij der Zeven Kruisjes en van Onze Lieve Vrouw ten Woude, en vele andere nog. Elk zong z'n eigen klokkelied, fijn en licht of zwaarder en gonzend. Gansch de heide trilde van klokkegedans en daverend zonnelicht.

En door de heide trokken de nederigen en de eenvoudigen en de armen westwaarts naar de mooie kerk van Onze Lieve Vrouw te Milleghem. Wie zou er ook niet gaan; 't was feest; hoor de klokken, zie de hei, voel de zon, voel uw eigen hart. Weet dat het half Oogst is en vandaag plechtig de Lieve Vrouw zal vereerd worden te Milleghem,met veel gezang van prelaten en priesters, met geflikker van gouden koorgewaden en brandende waskaarsen, met veel gedrang van biddende en boete-doende pelgrims.

En door de heide trekken de armen en de eenvoudigen; en de stoeten van de edelen en de rijken blinken in de zon, en daarover dansen de wiegende klokken hun feestelijken dans.

Maar nu, luister.

In het kasteel van Scheps waren graaf Hugo en de edele vrouwe Aldegundis klaar voor den tocht. Op het binnenplein stonden hun beide ravenzwarte paarden gezadeld, en ook deze van de hofjonkers en edelvrouwen die meereden naar Milleghem toe.

En wanneer de edele graaf buitenkwam en de mooie vrouwe Aldegundis in het zadel hielp, kwam de kleine Odrada buiten. Kijk, ze had geen fluweelen mantel aan of geen zijden kleed; geen fijne roze sandalen en

geen malve kousen met gele weerschijnsels. Niets dan een armoedig overkleed zonder hermelijn of kant ; blootshoofds was ze, met de weelde van haar bruine haren los om haar madonna-hoofdje. Haar fijne roze voeten staken in lompe meiden-sandalen.

Gij schudt het hoofd, ongeloovig? — Luister:

Want Odrada, de mooie kleine lieve Odrada ging naar haar vader toe.

— «En mag ik niet meerijden naar Milleghem, vaderke? Mag ik niet mee naar de kerk van Ons Lieve Vrouwe? Toe, laat me meegaan! Ik zal te voet achteraan loopen. Toe, vaderke!»

Ja, dat zegde de kleine mooie Odrada.

De heer Graaf keek streng een moment. Odrada was zonder zijn toelating buiten gekomen. En vooral was hij niet bizonder geneigd iets toe te staan zonder goedkeuring van z'n vrouw.

— «Toe, bad Odrada, laat me mee gaan, vadertje!»

En ja, graaf Hugo keek minder kwaad als hij z'n kind zoo zag, met haar mooie groote bruine oogen en haar smeekend gezichtje. — Hij bedacht opeens dat Odrada z i j n kind was, en dat van z'n overleden eerste vrouw, dat het verkeerd was van hem zoo zijn dochter te behandelen, terwijl ze veeleer verdiende geëerd te worden als de eenige afstammelinge van z'n huis, en op 'n prachtig paard naast hem naar het kerkfeest te rijden. En duidelijk zag hij in hoezeer hij misdeed met z'n vrouw vrij te laten zijn kind te mishandelen, en hoe laf het van hem was dat zwijgend te laten gebeuren.

Ja,dat bedacht de edele graaf Hugo; en hij was bijna zinnens z'n kind op te heffen en het een kus op 't voorhoofd te geven, toen z'n vrouw zich plots omkeerde op haar ravenzwarte hakkenei, en kwaad uitschoot:

— «Hoe, met uw vuile lompen en uw boersche meidenmanieren! Durft ge vragen met ons mee te rijden naar Milleghem? Ze zouden wel denken dat ge een schooister zijt!»

En grinnikend reed ze de zware poort onderdoor, en wat verder draaide ze zich nog eens om:

«Als ge mee ter beevaart wilt rijden, haal dan een rijdier in 't Peerdenbosch!»

Graaf Hugo dierf geen woord meer spreken. Zwijgend boog hij zich, drukte vlug een kus op het voorhoofd van de mooie, kleine Odrada, en reed dan door zonder te durven omzien.

En langzaam reed de stoet van den heer graaf Hugo van Scheps de poort uit ter bedevaart naar Onze Lieve Vrouw van Milleghem.

Een moment wist Odrada niet wat ze denken moest. Haar vader had haar een zoen gegeven! Dat was niet meer gebeurd sedert haar moeder, vrouwe Columba, gestorven was, nu meer dan drie jaar geleden. Haar vader had haar gekust! Dat haar stiefmoeder haar grof behandelde en haar had uitgelachen om haar verzoek, was ze al vergeten. Blij en licht huppelde ze terug den trap op naar het kasteel, toen ze ineens peinzend bleef stilstaan.

— «Als ge mee wilt rijden, haal dan een rijdier in het Paardenbosch!» had men haar gezegd.

Een momentje dacht ze na. — Het Peerdenbosch was niet verre; het lag vlak achter het kasteel. Daar kweekte graaf Hugo al de peerden die hij in tijd van oorlog noodig had; de dieren liepen daar rond als in een wildernis zonder dat men hen ooit kwam storen; ze waren zoo wild en zoo woest geworden dat bijna niemand binnen de afsluiting dierf gaan.

Aan dat laatste dacht Odrada echter niet. Alleen dat ze mocht meerijden als ze een peerd uit het bosch ging halen.

Vlug wipte ze naar heur kamerke, en deed haar mooiste kleeren aan, — sinds de dood van haar moeder had zij ze niet meer gedragen; — ze gespte haar malve zijden sandalen aan en knoopte een zilveren gordel om haar midden.Haar weelderige bruine haren streek ze vlug glad; dan nog het gouden kruisje, dat ze nog van haar moeder kreeg, om den hals geschoven, en ze stond klaar.

Zoo was ze als een seraf uit den hemel. Er was een zachtheid over haar en iets zoo onzeggelijk zuiver en goed dat het was als ge haar zaagt of een engel raakte u aan.

Zoo spoedde ze zich naar het Peerdenbosch.

JACOB ISRAEL DE HAAN VERMOORD

door GERARD WALSCHAP.

Militia est vita hominis super terram.

We kunnen dit wel keeren en wenden, 't wel anders willen of wenschen; we kunnen 't verscheidenlijk belichten, nu van dezen, dan van genen gezichtshoek uit, het zal met niet te achten verschil van uitdrukking, steeds dezelfde pijnlijke waarheid blijven. Pijnen en strijd, twijfel en weifeling, vallen, opstaan, hervallen, weemoed en woest verdriet, wroeging en schrijnend berouw, zullen, van alles wat de dieper levende ziel beroert, de menschelijkste levenontroeringen blijven. Menschelijkst in dezen zin dat zij gemeenlijk de vertrouwdste ballast zijn welke de homo viator van uit het dal den berg heeft op te sleuren; en ook in dien anderen zin (een gevolg van den eersten) dat zij gemeenlijk door den mensch best worden begrepen.

Zoo waar als liegt wie zichzelf zondeloos bekent, liegt hij die den levensstrijd (het woord is gemeenplaats geworden) beweert niet te hebben moeten strijden.

Daar ligt hoegenaamd geen Schopenhauersch pessimisme in deze vaststelling van aan den lijve gevoelde waarheid. Die eeuwige, steeds zich vernieuwende levenstragiek heeft het overgroote deel der heilige schriftuur geinspireerd. Het is een eigen karaktertrek van het christendom, in, onder al de andere de heerlijkste, liturgische hymnen en smeekzangen aangrijpend uitgezongen, het diep gevoel te dragen van die tragiek en den stillen weemoed erom. Men zou daarbij historisch kunnen nagaan hoe de grootste zielen zich hierin geestelijk met den christen verwanten. Let nu alleen op de groote dichters. Hoe die toch allen,door strijd en droefenis heen,gingen den weg van loutering om te bereiken, of nooit te bereiken (vaak kwestie van jaren) de eindelijke haven: Vrede.

Een leven dat uitgaat van de erkenning der geestelijke waarden en dus vastheit de zekerheid van deze twee polen: het korte heden en het eeuwige morgen,

ofwel: het neerwillende vleesch en de opwillende geest of nog: het gemakkelijke kwaad en het moeilijke goed, kort: een waarachtig menschenwaardig leven ontsnapt daaraan niet. Het heeft mij dan ook nooit verwonderd dat dit bewustzijn, in vlammender naturen dan onze koude noordsche, philosophieën als het Boedhisme en het Brahmanisme en wat dies meer heeft voortgebracht, waardoor de levensweemoed wordt op de spits gedreven en het materieele leven martelingen opgelegd.

De Ahasveruslegende behoeft geen historischen grondslag: zonder dezen was haar ontstaan even onvermijdelijk: zij is het natuurtrouwste symbool der eeuwig zich hervattende menschendoolage naar berusting.

Nu kunnen we in de stemming staan om de tragische literaire figuur, wier naam dit in memoriam betitelt, zoo goed met ons gevoel te begrijpen als met ons verstand.

Dr Jacob Israël De Haan, van joodsche afkomst, was,nu zijn volk zich vooraanstaand in de Nederlandsche Letteren begint te uiten, de dichter die de dolersnatuur van het ras gewis het zuiverst bewaarde, verwant naar den weemoed met Israëls den schilder, naar de joodsche zelfbewustheid met Da Costa den dichter, naar het geheel der karakteristiek met elk diep levend mensch.

Dàt is hij voor alles geweest : een diep levend mensch, de menschelijkste mensch. Want synoniem van menschelijk is: tragisch en tragisch is dat leven van Jacob Israël bij uitstek geweest. Zijn vreeselijke dood, waar makend andermaal het spreekwoord: «Zoo 't leven zoo 't sterven», is geworden een bloedige kroon rond zijn driemaal doorschoten hoofd, nadat heel zijn leven het smart-doorschoten hart gebloed had.

Hij werd niet stuurloos in het tumult geworpen van het leven. Het was niet bij gebrek aan houvast, niet bij gemis aan wat duurzaams, dat hij vaak hopeloos om zich heeft gegrepen, terwijl hij meegerukt werd in de wervelingen van God alleen weet wat tempeesten.

Zijn familie was een vroom joodsche waar streng

werd geleefd naar 't geloof der patriarchen en profeten,waar joodsche zede en joodsch gebruik in eere gebleven waren en werden beoefend, waar godsdienstige overtuiging en praktijken waren gebleven een integreerend deel van het familieleven, iets dat verinnigde en wijding gaf. En wijding ligt daar over dat houvaste ras dat wel terdege naar Christus' profetie verstrooid zwerft over de wereld,maar naar diezelfde voorspelling ook zichzelf blijft, verstokt in de aloude blindheid. Afgezonderd leeft het. Het heeft zich met alle volk vermengd, zich in alle rijken geankerd, in alle nijver- en bedrijvigheid zich opgedrongen, maar nooit zijn drempelen voor ander ras geruimd. Hun huis in Holland, Duitschland, Engeland is hun Palestina, hun eigen land. Eeuwen lang nu hebben zij vreemden eruit gehouden. Het moet wel een vreeselijke vloek zijn die rust op hen. Want zoo onverwoestbaar in zijn trotsch zich vereenzamende volkskracht als het na zooveel eeuwen nu nog blijkt,bevestigt dit volk evident dat het vast niet in zichzelf de kiem van ontbinding droeg toen het op dool ging, uiteengedreven kudde. Het leeft nog aaneengesloten binnenshuis in een intimiteit als 't gemoedelijkste volk er geen kent, met het heimwee van 't hebreeuwsche lied en reminiscentie aan zijn kokend-geweldige geschiedenis.

Het is zijn zuster zelf, Cary van Bruggen, die vurigst van al heeft beschreven de teederheid, de intimiteit, de afzonderingsinnigheid van het joodsche familieleven, waarin Jacob Israël de Haan zou gevormd worden tot een zuiver, sterk geloovend Israëliet. — (Men leze Carry van Bruggen's «Het huisje aan den sloot» en «Avontuurtjes».)

Men moet nu de houvastigheid van dat joodsch karakter en den indruk van joodschgeloovig familieleven op een kinderziel kennen om de draagwijdte te kunnen meten van het feit : dat de jonge De Haan banden en boei breekt en zijn geloof afzweert.

Dit zal wel zijn eerste strijd zijn geweest en in zijn hart een eerste nooit meer genezende wonde. Dan zal hij wel vaak hebben teruggedacht aan het eenvoudige, zacht van geluk glanzende binnenhuisje van

Zaandam (1), aan den joodschen ritus en tempeldienst, den Thora en de diepe innigheid van den Sabbath, heel dat gevulde doorgeurde godsdienstleven. Dichtte hij later niet over den Sabbath:

> « Hoe wonderschoon waart gij, zoo vroom en heilig,
> in de bloeiende jaren van mijn jeugd
> geen dag die meer ons gaf aan vrome vreugd
> aan blijde wijding, ongestoord en veilig.
>
> Wel schandelijk heb ik Uw schoon geschonden
> uw heil gehoond, uwe wijding gesmaad
> en nog, hoe keert gij, wonder zonder haat,
> en heelt met liefde mijne felle wonden.
>
> Velen zijn zij, met wie ik lachend deelde
> de dagen en de nachten van mijn jeugd
> als wijn, die schuimt schonk ik mijn vreugden heen.
>
> En nu daar ik jeugd en schoonheid verspeelde
> Wien is het, dien mijn donker lot nog heugt?
> Geen der velen, maar U, sabbath alleen. »

Ons betaamt het niet Gods maatstaven te willen kennen noch zijn oordeel vooruit te loopen. Dat echter de mensch die geestelijk verdoold en op een dwaalspoor geraakt waarvan wij de schuldigheid niet kennen, het kwade bedrijft als gerechtigheid en het goede verafschuwt konsekwent met eigen misvormde overtuiging, lijkt alvast minder schuldig dan de zwakheid van wie in den geest Jezus' beter deel erkent en metterdaad het verloochent.

Jacob Israël de Haan, als hij alles overboord had geworpen, heeft een liederlijk leven geleid. Maar dat, bewust, gewild, met overtuiging. Bewust geeft hij zich over aan de koortsen van hartstocht en de grilligheid van die «moderne onrust die alle verschieten wil overrompelen».

«Maar Jacob Israël was een eerlijk zondaar, vroom van nature en een dichter. In zijn losbandigheid was geen kleinheid, geen geniepigheid. Hij was een oprecht en eerlijk zondaar, geen gepleisterd graf. Alle huichelarij was hem vreemd... Zijn oprechtheid die geen uitvluchten zocht, deed hem oopenlijk zijn kwaad

---

(1) Jacob Israël de Haan werd geboren te Smilde (1881) maar zijn jeugd bracht hij grootendeels door te Zaandam.

erkennen, terwijl zijn vrienden angstig hun goeden naam poogden te redden... Hij spaarde zichzelf minder nog dan anderen... Zijn goeden naam, zijn positie onder de menschen, zijn fatsoen, om dat alles bekommerde hij zich niet. Hij heeft het ook alles verlooren, royaal in den wind gegooid, fatsoen en naam en positie.» (Fred. Van Eeden. De Maasbode, 12 Juli.)

Zoo is de treurige Sturm und Drang geweest van den jongen onderwijzer, socialistisch medewerker aan «Het Volk», en later anarchist, Sturm und Drang waarin ook zijn werk niet bloeiend kon worden, maar vloekte woest, zinnelijk, literair minderwaardig. Zijn schetsen uit het leven en den strijd der arbeiders, zijn boeken uit die periode, wulpsch en zwoel, tegelijk met de brochure waarin hij zich trachtte te verdedigen, mogen om hun artistieke wansmakelijkheid zoowel als om de moreele verderfelijkheid vergeten blijven.

Of hij dat leven zelf maar had kunnen vergeten zooals wij het werk!

Maar toen, een dag, volgde het vreeselijk ontwaken, de lusteloosheid en de weerzin, toen de honger van zijn ziel naar hooger weer te roepen begon, gaapte achter hem afgrondelijk het verleden, herinnering knaagde, wroeging reet hem vaneen.

Een zwakker dan hij ware daaraan weer ten ondergegaan. Hij echter groeit nu.

Die uit zwakheid valt staat zelden weer op of, opgestaan, hervalt te dieper. Wie uit overtuiging zondigt bewaart de heerschappij van den wil. Hij zondigt omdat hij wil zondigen, hij zal ook opstaan als hij het wil. Omdat hij nog k a n willen zal hij ook k u n n e n opstaan. In hem ligt de innerlijke gezagsorde van geest en vleesch niet verstoord. In hem is het vleesch niet bandeloos tegen den geest opgestaan: het heeft den verblinden geest slechts gehoorzaamd; wordt die geest weer ziende, het vleesch, hoe weiger ook en onwillig, zal hem volgen.

Maar die kracht om op te staan, bewijs van een ethisch gestaalde ziel, bergt dan weer een ander motief dat dan ook de overheerschende mineurtoon wordt van het zielelied: berouw en wroeging. Het

ethisch gevoel dat hem vanuit moerassen weer de bergen opjaagt kan niet hard en doof blijven voor de roepstem der herinnering die hem vervolgt. Het ethisch reactievermogen reageert even sterk op goed en kwaad, even sterk op wat eens was en wat nu is.

« Er is een allernauwste betrekking tusschen ons ethisch leven en het dichterlijk woord. Het dichterschap is een aangebooren gave. Wie deeze gave voedt met diepgaande oprechtheid zal haar zien ontwikkelen en ontluiken. Wie haar kunstmatig tracht te verfraaijen, die zal de vingers al schrijvende voelen verlammen en het heerlijke Godsgeschenk — het schoone woord — zien verslappen en afdalen tot uiterlijk fraaye klink-klank, tot leedig en hol gerijmel.

Jacob Israël, mat en verward aanvangend, maar met een geweldig ethisch innerlijk leeven, oprechtheid en vroomheid, geeft in zijn rijper leevensjaren een zoo rijke poëtische schat, dat hem een waereldsche roem verzeekerd is, die hij nooit zocht.

Al wat hij maakte, tijdens en na de periode die ik zijn bekeering noem, heeft die diepe oorspronkelijkheid en echtheid, die eenvoudig schijnt te spreeken en toch doordringend machtig werkt.

Jacob Israël is een groot dichter geworden. »

(Fred. Van Eeeden, ibid.)

Dat is Jacob Israël geworden in de gespannenheid en de felle worstelingen der schrijnende evolutie, een groot dichter omdat hij zoo menschelijk is, zoo hartstochtelijk sterk 's levens militia doorstreed.

Dichter zijn is eerst mensch zijn. Groot is een dichter naarmate hij diep en echt menschelijk is en diep menschelijk zich uit.

Nu zijn er twee soorten groote dichters: de eenen zijn groot omdat zij menschelijk, de anderen omdat zij groot-menschelijk zijn. Groot-menschelijk zal ik nu nooit een ander noemen dan wie kent, bezit en beleeft de Waarheid die maar enkel en één is. Dwaling, wroeging, strijd zijn menschelijk ; grootmenschelijk is alleen de rust der zekerheid, het geluk om het bezit der Waarheid.

Jacob Israël de Haan is een groot dichter der wroeging geworden.

« Zie: de zon lacht. Gods hartenhemel lacht.
De wolken lachen witte en blauwe pracht.
Wreed, dat ik, een rustloos gedreven Man,
Niet anders dan wroegend genieten kan. »

Strijdhaftig als was zijn geweldige, naar Waarheid hongerige en dorstige ziel stelde hij voor ons het probleem wiens oplossing zijn vrienden vooral gespannen afwachtten: of zijn terugtocht van zoo diep en zoo verre, heel den afstand zou afleggen van Duister naar Licht, of hij bereiken zou niet een maar *de* Waarheid. Helaas hij is niet verder teruggekomen dan hij in zijn jeugd geweest was. Het lied van zijn verrijzenis werd «Het *Joodsche* Lied».

Toen heeft het Lied van den Profeet gesproken,
Jesaja, milder dan van één Profeet,
Wiens woedend Woord over 't Volk is gebroken,
Maar ook: die zoo minnend troost in het leed.

Zijn Woord heeft zich diep in mijn hart verborgen,
Door donkere dalen ben ik gegaan.
't Leek al vergeten, ziet, en dezen morgen
Heb ik als Gods Woord zijn woord weer verstaan.

En ik herdenk: Wat was toen mijn verlangen?
Dichter, als hij, van het Joodsch volk te zijn.
Te vieren in een overmaat van zangen
Hun Dagen van vreugd, hun Dagen van pijn.

God heeft zijn Taal aan den Profeet gegeven,
Die gelijk water de dorstenden drenkt,
Gaf hij mij niet in het wanhopig leven
Het Joodsche Lied, dat mijn hart krachten schenkt?

O, Lied, laat af van mijn lusten. Wees heilig,
Wees heilig, heilig, als van den Profeet
Wiens woorden dezen dag mijn hart weer veilig
Als kind bij Moeder, herdenkend beleed.

Lied, dat zoo vaak mijn verlangen vervulde,
Met u keer ik tot Gods belijdend leven,
Als wolken vaagt Hij weg al onze schulden
Vrees niet. Wat wij dreven, God heeft vergeven.

Ik dank U, God, dat van al mijn verlangen
Alleen dit tot vervulling is gegaan,
Dat zij, die jong zijn, in mijn hartezangen
Het leed en den strijd van ons Volk verstaan.

Voert niet eenmaal een knaap, die met zijn Vader
Langs vrome wegen ten gebede gaat,
Mijn lied tot de Liefde van ons Volk nader,
Als hij, gelijk ik, den Profeet verstaat?

Er is geen tijd. Ook mijn lied is verbonden
Door 't eeuwig lied aan 't Lied van den Profeet,
Zijn woord geeselde zonden als mijn zonden,
Zijn liefde troostte leed gelijk mijn leed.

Er is geen tijd: wat ons hart houdt gescheiden
Ons is ééne Leer, één Liefde en één Recht,
Dichters van het Joodsche Volk zijn we beiden,
Hij heerschend meester, ik gegeeseld knecht.

Er is geen tijd: Het Joodsche lied is eeuwig;
Elk volk heeft zijn vreugd en zijn klacht gehoord,
Vanwaar de bergen breken braak en sneeuwig,
Tot waar de zee schuimt langs een bloeiend boord.

Gelijk de wolken vagen weg uw zonden,
Elk hart is Gods Hart in een ééuwig leven,
Tel niet van hoofd tot schenkel al uw wonden:
Keer tot Hem weder. Hij heeft u vergeven.

Zijn Joodsche geestdrift was voor het Zionisme ontvlamd.

Als het Westen zich moe verscheurd was en moegeteisterd, zouden de diplomaten ook de landkaart van het Oosten herteekenen en de Joden kregen mede hun kans. Zooals in al de verschopte volkeren vlamde herop in hen het oude heimwee naar huis, nationaal bewustzijn. Het Zionisme was geen utopie meer. Palestina wenkte de Joden. In de geestdrift ging de dichter van «Het Joodsche Lied» mee op. Hij immigreerde naar het oude vaderland:

Zijn vertrek vertelt Fred. van Eeden:

« Ik sla mijn dagboek-bladen op, uit Januari 1919, den tijd dat hij ons verliet. «Afscheid van Joop! Hij was blij met het vers van mij. Er waren veel menschen bij hem en er werden tranen vergooten. Ik had het ook te kwaad. Mijn trouw vriendje!! Hij was zeer druk en spraakzaam. Aan 't station stonden de Zionisten en zongen hem het Hatikwa-lied toe. Het was mooi en ontroerde mij...»

Ging nu de geestelijke doolaard ter rust? Geen van ons die 't gelooven kon. Het nationalistisch joden - ideaal, hoe verheven het ook kan geweest zijn, zou nooit de zalf en medicijn worden voor wonden als deze levensgeslagene droeg. Gewis, daar is geen nationale geschiedenis wier aardsche lijnen met de eeuwige ineenvloeien gelijk die der Joden, geen cultus des vaderlands die zich zoo met Jehova's eeredienst ver-

wantte. Van al de nationalistische heroplevingen — de vlaamsche incluis — is er geene die zoo apert haar godsdienstig karakter bewaarde.

Er blijft echter vooreerst dit: Jacob Israëls verdoling had niet den Jahwe van den Sinai doen toornen, maar bloedig in het hart gestoken den Christus van Calvarie; zoolang hij niet tot voor het Kruis, dat hij niet wou erkennen, zijn vriend Van Eeden volgde om in berouw zich voor de borst te slaan, zou de rust die Gods gevoelde vergiffenis schenkt tot hem niet ingaan. Hij stond op om aan te kloppen aan de in onbruik geraakte Ark des Verbonds en de tabernakelen van zooveel kerken in Nederland en Palestina ging hij blind voorbij. Daar was overigens een te groot aandeel van verlangen naar de uien van Egypte,daar was nog te veel menschelijks en vergankelijks in het Zionistisch ideaal om den zoeker, wien het zoo vreeselijk ernst was, langdurig te voldoen. In de twee bundels «Het joodsche lied» zien wij met de vernieuwde geestdrift dan ook niet den vrede gewonnen; het geluk blijft zoover af! Nog voor kort verschenen de «Kwatrijnen» waar nog benauwender somberheid doorheen hijgt:

« De kwatrijnen van Jacob Israël de Haan zijn beangstigend van felheid, de gebroken ademstooten van een hopeloos-verscheurde ziel. Die koortsige stem wil maar niet zwijgen, huivert uit een bodemlooze stilte omhoog en verstomt plotseling, staat weer op in bevende, razende, snikkende klanken, en ijlt, ijlt onwerstaanbaar voort. Dat er bloed aan de moderne ziel kleeft: ge voelt het hier, uw vingers zijn vochtig. Van af zijn uittocht naar Palestina, omspannen deze kwatrijnen de Haan's Palestijnsche jaren. Ze omvatten een tragiek en een nederlaag.

Ingenomen door een godsdienstig ideaal, zich tuchtigend met boete en offer, onderneemt de dichter den pelgrimstocht naar het Heilige Land. Maar iets onafscheidelijks neemt hij mee: een zinnelijke natuur, een bezoedelde herinnering en de onuitroeibare wroeging. Rusteloos duurt het tweegevecht in de diepte. Met vaste stem verdoemt hij op zijn heenreis Londen, want hij vervloekt het vleesch van zijn eigen vleesch. De bekoring van Napels vindt hem zwakker, maar hij weerstaat. Het witte silhouet van zijn geestelijk verlangen, de schim van Jeruzalem, staat beheerschend op den horizon van zijn gedachten. De rosse gloed van de zinnen kan die zuiverheid niet besmetten. Maar wat droom en verlangen was, wordt werkelijkheid: dus een verzwakking, een verontreiniging. Het oogenblik komt, dat de dichter moet zeggen:

« Mijn droom van Jeruzalem is voorbij. »

Dat is het gunstig keerpunt voor de nooit vernietigde, altijd waakzame zinnen. Hun tegenwicht verkruimelt. De ziel, die in de hoop op de toekomst boven haar kracht kon stijgen, verliest haar houvast.

Ik ken geen modern dichtwerk, waarin de wankeling, de ontzettende worsteling tusschen ziel en zinnen, met zoo'n schokkende oprechtheid zich openbaart. Altijd door roffelen de verzen hun nerveuzen koortsklop. Zelden is er de kalmte van de overwinning. Steeds haast de verbeten woede, de verbeten wanhoop van het gevecht. De triomf van de ziel is vaak niet meer dan de onzekere wapenstilstand, verontrust door de angst voor het gevaar: de donkere wroegende boete, die de kiem van het bederf als een kanker in zich voelt smeulen. »

(Bern. Verhoeven. De N. E.)

Hier was andermaal de loutering die ontreddert aan het werk in Jacob Israël's doorstormde ziel; — hier werd andermaal een mijlpaal geheit waar dit geestelijk-dolende leven ging zwenken. Want Jacob Israël was er de man niet naar om stil het hoofd erbij neer te leggen als desillusie 't schoon droomland kwam schenden en de oogsten versloeg. Hij zou heropgestaan zijn, hij hadde den tocht hervat. Waar naartoe? Frederik van Eeden hoopte eens met hem biddend tot het kruis te naderen.

Maar zie, uit Jerusalem komen vreemde berichten:

« Menigmaal heeft men van Zionistische zijde in het openbaar en tegenover ons persoonlijk er over geklaagd, dat De Haan het Zionisme tegenwerkte.. Men weet, dat zijn colleges aan de Rechtschool te Jeruzalem werden geboycot, zoodat hij die reeds sedert langen tijd niet kon geven. Hoe veel Joden te Jeruzalem tegenover hem stonden hebben wij, behalve van hemzelven, vernomen uit het boek dat prof. Obbink schreef na zijn reis door Palestina. Over de Agoeda, de orthodox-Joodsche partij, waartoe De Haan behoorde, sprekende, zegt prof. Obbink daar: «Of de Agoeda zich altijd behoorlijk gedraagt, kan ik niet oordeelen, maar wel weet ik dat deze kleine groep het zwaar te verantwoorden heeft. Toen ik met den heer De Haan door Jeruzalem's straten liep en zag hoe de ons tegenkomende Joden op den grond spuwden, als ze den heer De Haan in het oog kregen, zei ik: dat doen ze niet uit respekt voor u! waarop de heer De Haan antwoordde: neen, dat doen ze uit respekt voor u,want als ik alleen ben, spuwen ze in mijn gezicht!»

Intusschen houdt de Zionist Sokolow een feestrede te Amsterdam en verklaart over de Nederlandsche

Joden in Palestina dat zij van hoog gehalte zijn op één uitzondering na. Daarmee wordt ongetwijfeld De Haan bedoeld, die van overtuigd Zionist een vurig pleitbezorger is geworden van de Orthodoxe Palestijnsche Joden, die zich verzetten tegen een Zionistische heerschappij. Kort daarna wordt hij gewaarschuwd dat moordplannen tegen hem worden gesmeed. Een zijner laatste feuilletons in het Handelsblad wijdt hij aan de gevoelens die hem bezielden toen de dag waarop de aanslag zou plaats hebben, voorbij was zonder dat iets was gebeurd.

Maar op een avond dat hij in de plaatselijke synagoog het avondgebed had bijgewoond, begeeft hij zich naar den directeur van het ziekenhuis, Dr Valack. De binnenplaats overstekende wordt hij plotseling door drie kogels in de hersenen getroffen. Zoo goed als oogenblikkelijk gaf Jacob Israel den geest.

Toen schreide om hem zijn vriend Frederik van Eeden en gaf woord aan onzen wensch: «Arme Jacob Israël! misschien schijnt u nog eindeloos ver de afstand tusschen u en Gods vergeeving, eindeloos ver als de afstand tusschen de sterren! Maar waar zoo gebeeden wordt voor u en door u daar is ook redding in 't duizelend verschiet».

ONTSTAAN EN EERSTE JAREN VAN DEN BELG. BOERENBOND

door Prof. E. VLIEBERGH.

Binnen kort viert de Belgische Boerenbond zijn 35-jarig bestaan. Tijdens den oorlog bestond de Boerenbond 25 jaar, maar toen was het geen tijd om te feesten; er werd met de viering 10 jaar gewacht.

Niet één van de beide stichters van den B. Boerenbond heeft daaromtrent zijne herinneringen uitgegeven. Aan een hunner medewerkers van het tweede uur weze het toegelaten eenige bijzonderheden mede te deelen, ten grooten dele uit hun mond opgevangen en seffens neergepend, ofwel zelf beleefd.

* * *

Onder den Boerenbond is te verstaan een zedelijk geheel van maatschappelijke inrichtingen, met allerlei vormen, die tot doel hebben in zedelijk en stoffelijk opzicht den landbouwersstand vooruit te helpen. Door vrienden en tegenstrevers wordt algemeen erkend dat de Belg. Boerenbond een der machtigste katholieke instellingen is van het land. Het kan dus van belang zijn iets over zijn onstaan te vernemen.

* * *

Seffens na heur optreden had de liberale regeering uit de verkiezingen van 1878 gesproten, een geweldpolitiek gevoerd die diep het land geschokt had. Deze schok was gevoeld tot in de minste onzer gemeenten naar aanleiding der schoolwet van 1879, volgens het krachtig woord van Malou de ongelukswet geheeten.

In 1883 werd de «Nationale Bond voor het herstel der grieven» gesticht. Deze bond was werkzaam heel het land door en had voor doel alle katholieke krachten te vereenigen in den strijd tegen die politiek van het liberaal ministerie. De verkiezingen van 1884 waren voor de katholieken een echte triomf en hadden niet enkel de katholieken opgezweept maar ook een deel burgers meegetrokken tot dan toe onverschillig voor onze politieke twisten of toehoorend aan den ge-

matigden vleugel der liberale partij. De uitslag der verkiezingen heeft men genoemd een «algemeene verlichting». Het volgend jaar, in 1895, werd te Leuven de algemeene vergadering gehouden van den «Nationalen Bond» en er werd besloten, vermits men nu de overwinning had behaald,niet alleen meer op politiek terrein werkzaam te blijven, maar ook op sociaal gebied.Men besloot er een kongres te houden voor sociale werken. Het kwam bijeen te Luik in 1886. Liberale en socialistische bladen hebben dikwijls beweerd dat het kongres te Luik eerst beslist werd als gevolg van het oproer dat zoo erg onze nijverheidsstreek van het Henegouwsche teisterde. Dat er niets van aan is blijkt uit het hierboven gemelde: tot het houden van het kongres te Luik werd besloten in 1885; het voormeld oproer had maar plaats in 1886.

Het eerste kongres te Luik, onder voorzitterschap van Z. D. H. Mgr. Doutreloux, bisschop te Luik, had zeer grooten bijval. Alle Belgische provinciën waren er sterk vertegenwoordigd en daar waren ook vele vreemdelingen. Een heel stel wenschen werd er voorgebracht en men mag zeggen dat dit kongres de oorsprong is van het sociaal karakter sindsdien bij de katholieke politiek.

In 1878 had M. Helleputte te Leuven de Gilde van Ambachten en Neringen gesticht. Men vroeg hem hierover verslag te maken op het kongres van 1886. Hij deed het op de zitting van 28 September 1886. Tijdens de bespreking verdedigde hij de gildelijke of corporatieve gedachte, de beroepsorganisatie en hij kwam uit voor de meening dat de katholieken, voorstanders van de sociale werking, aan die gildelijke of cooperatieve organisatie moeten houden.

Op ditzelfde kongres te Luik in 1886 werd er verslag gemaakt over de landbouwsyndikaten door Baron Ernest van Caloen die de aandacht vestigde op de Rhijnsche en Westfaalsche Boerenbonden, over dewelke meer inlichtingen aan de vergadering gegeven werden door den aanwezigen graaf von Loë. Baron van Caloen vestigde ook de aandacht op het tot stand komen te Brugge van den Eigenaars- en Landbouwersbond van het arrondissement Brugge, ingericht naar het voorbeeld van de Rhijnsche en Westfaalsche

bonden, waarvan nochtans de gansche inrichting niet overgenomen werd.

Het volgende jaar, in 1887, had te Luik een tweede kongres plaats. Verscheidene sprekers kwamen er weer op ten voordeele der gildelijke of corporatieve gedachte, maar een groote inrichting voor de landbouwers was nog niet tot stand gekomen.

Naar aanleiding der landbouwcrisis waren er in den loop der jaren 1880 op verscheidene plaatsen landbouwerssyndikaten opgericht voor aankoop en verkoop aan de leden van kunstmeststoffen en veevoeder en meer dan eens hadden vrienden zich tot M. Helleputte gericht om op ons platteland dergelijke syndikaten in te richten. Deze was daarop echter niet ingegaan; de syndikaten waren te uitsluitend stoffelijk, de werking moest ruimer opgevat worden. — Er moest iets tot stand komen dat niet alleen de stoffelijke, doch ook de zedelijke en godsdienstige belangen der buitenlieden behartigde. Alleen de gildelijke inrichting, meende hij, kon hier iets degelijks tot stand doen komen.

Hij zocht ten andere de medewerking van een priester, ook met deze denkbeelden bezield, die de nooden van de landbouwbevolking kende en over een zekeren tijd beschikte. De Voorzienigheid zou zoo een priester aanwijzen die, in 't klein, deze denkbeelden reeds had bewerkstelligd.

* * *

E. H. Mellaerts was pastoor op de nieuwe parochie van St. Alfons-Goor onder Heyst-op-den-Berg. In het begin van 1887 had hij er een boerengilde opgericht. Ik schrijf eenige artikels over uit de «Keure van den kristen gildebond der landbouwers van St. Alfons-Goor: keure ten deele, zeker wat de belofte betreft, ingegeven door de keure der Gilde van Ambachten en Neringen te Leuven).

Art. 1. — De kristene landbouwers-gildebond is, naar den geest der gilden onzer voorvaderen,een godsdienstige broederschap en tevens een genootschap tot stoffelijk nut door de landbouwhuisgezinnen van St-Alfons-Goor onder elkander gevormd.

Art. 2. — De gilde kiest voor patroon en beschermer den H. Isidorus, landbouwer.

Art. 5. — De gilde heeft drij soorten van leden:

a) de landbouwers (peerdsboeren en handwerkers), de smeden en wagenmakers met hunne zonen, knechten en werklieden die 16 jaar oud geworden zijn;

b) de burgers die geen der gemelde bedrijven uitoefenen en nochtans den gildebond wenschen bij te treden en te ondersteunen;

c) die onder de 16 jaar zijn en de Zondagsschool bijwonen. (De zondagsschool was voor de leden onder de 16 jaar verplichtend.)

Art. 6. — Voorwaarden. Aanneming der leden.

Om lid te zijn van den gildebond moet men aan de volgende voorwaarden voldoen:

1) door twee leden aan den hoofdraad voorgesteld worden;

2) door den hoofdraad met de twee derden der stemmen als kandidaat en minstens drie maanden later voor goed als lid worden aangenomen. De leden van het genootschap van den H. Vincentius à Paulo en der Derde Orde worden onmiddellijk op hun verlangen aanveerd;

3) de maandelijksche vergadering in de kerk bijwonen. Deze voorwaarde is niet voor de leden onder de 16 jaar, die in de Zondagsschool moeten tegenwoordig zijn;

4) eene maandelijksche toelage van tien centiemen in de gildekas storten;

5) op den dag zijner plechtige toelating de volgende belofte doen:

« Ik .... beloof dat ik zal wezen een goed en eerlijk lid van den gildebond der landbouwers van St-Alfons-Goor, dat ik zijn reglement zal getrouw zijn, dat ik altijd eerlijk en rechtvaardig zal zijn in mijnen handel,dat ik den vooruitgang van den landbouw zal behertigen, dat ik den katholieken godsdienst zal voorstaan, dat ik als kristen mijne plichten zal kwijten jegens mijne kinderen, dienstboden en werklieden (jegens mijne ouders en meesters), dat ik aan de wettige overheid zal gehoorzamen, en dat ik nooit deel zal maken van een genootschap strijdig met deze mijne belofte. »

De huisgezinnen waar noch vader is, noch zoon boven de 16 jaar, maken deel van den gildebond op voor-

waarde dat er eene dochter weze boven de 16 jaar, die lid is van de Congregatie van O. L. Vrouw of als er geene dochter is boven de 16 jaar, dat de moeder deel make van de vergadering der Derde Orde.

Indien een zoon boven de 16 jaar deel maakt van de gilde zonder dat de vader er lid van is, hoort zijn huisgezin aan den gildebond toe.

Art. 13. — Afdeelingen.

De stoffelijke inrichtingen reeds bestaande of nog tot stand te brengen, worden in afdeelingen verdeeld als volgt:

Eerste afdeeling : Landbouwonderricht, zondagsschool voor volwassenen, schoolspaarkas, spaarkas voor het volk, leen- en borggilde.

Tweede afdeeling : Aankoop van de eerste noodzakelijkheden voor den landbouw en voor het stoffelijk leven, gildeprofijt, verkoop.

Derde afdeeling : Gildekas.

Art. 21. — Gildeprofijt.

Het gildeprofijt bestaat in den afslag in vorig artikel vermeld. Het wordt berekend en uitgedeeld bij middel van het gildeboekje.

Een lid dat op zijn boekje aankoopen zou laten aanteekenen, gedaan voor een huisgezin niet toehoorende aan den gildebond, zal in de gildekas eene boete storten van vijf frank en kan uit den bond gesloten worden.

E. H. Mellaerts was op het denkbeeld dier inrichting gekomen door het lezen van den «Rheinischer Bauer» en ook van den «Westfälischer Bauer», op welke twee tijdschriften hij geabonneerd was. Hij was ingenomen met de inrichting der oude gilden; dit is immers ook in de standregels van de gilde te Goor te zien. Met de leering van Pesch liep hij hoog op. De hof van de pastorij te Goor was groot en daarnevens had de pastoor nog eenige perceelen grond gehuurd om proefnemingen met scheikundige meststoffen te doen. Voor de boerengilde gesticht werd, had E. H. Mellaerts lessen gegeven te Goor over scheikundige meststoffen. Er bestond op de parochie een genootschap van St-Vincentius à Paulo. De pastoor koos er zeven man uit het bestuur en met die zeven werd de gilde gesticht. Te Mechelen, in het aartsbis-

dom, was men er niet te veel voor; dit samengaan van geestelijk en stoffelijk belang was nieuw; men keurde de inrichting echter niet af.

Op het katholiek kongres te Mechelen (September 1891) was er een verslag door den zaakvoerder der boerengilde van Goor (verslag door E. H. Mellaerts geschreven) voorgedragen. Deze zei er ook zelf eenige woorden en was gelukkig er een wensch te hooren stemmen, het inrichten van dergelijke gilden aanbevelend. Toen de pauselijke wereldbrief «Rerum Novarum» (Mei 1891) verscheen, waren alle katholieken voor die inrichting gewonnen.

* * *

In 1888 kwam E. H. Mellaerts als rustend priester naar Leuven. Hij dacht natuurlijk nog aan die instelling te Goor en zou voor die gedachte eenige invloedrijke menschen hebben willen winnen. Die gelegenheid kreeg hij op 't onverwachts. Te Brussel verscheen toen het Vlaamsche blad «Het Land». In 1888-89 kwamen hierin briefwisselingen over landbouwsyndikaten en de twee schrijvers van die brieven waren het niet eens. Om belangstelling voor de zaak te winnen, schreef E. H. Mellaerts eenige artikelen geteekend Georgiphiel, om uiteen te doen hoe te Goor gehandeld werd. (Zie nummers van 16 November 1888, 25 October, 9, 27 en 30 December 1889.) Na zijn tweede of derde artikel kreeg hij een brief vanwege het bestuur van het blad, waarin hem geschreven werd dat een hoogleeraar vroeg om den echten naam van Georgiphiel te kennen. E. H. Mellaerts dacht dat het een hoogleeraar der universiteit te Brussel gold, en antwoordde dat zijn naam kon bekend gemaakt worden, indien de opstelraad meende met eén rechtschapen man te doen te hebben. Die naar «Het Land» geschreven had was niemand anders dan M. Helleputte, die werkelijk niet kon vermoeden dat Georgiphiel te Leuven woonde, enkele minuten van hem af. Zoo kwamen die twee samen; M. Helleputte bracht nog zijn schoonbroer bij, M. Schollaert, lid der kamer van Volksvertegenwoordigers, verkozen voor het arrondissement Leuven. Deze drie zouden den Boerenbond tot stand brengen.

* * *

Tot de stichting van den Belg. Boerenbond werd overgegaan op een vergadering gehouden den 20 Juli 1890 te Leuven (1). Benevens E. H. Mellaerts, M. Helleputte en M. Schollaert, waren daar aanwezig nogal vele Limburgers met Mgr. Keesen aan 't hoofd, ook eenige personen uit de provincie Antwerpen en uit Brabant. Op deze vergadering spraken E. H. Mellaerts, M. Helleputte en M. Schollaert, en E. H. Keesen.

Naar aanleiding van deze vergadering werd een rondgaand schrijven verspreid geteekend «Voor het voorbereidend Komiteit»: «Joris Helleputte, hoogleeraar, volksvertegenwoordiger voor Maeseik», «Frans Schollaert, advokaat, volksvertegenwoordiger, te Leuven», «J. Ferd. Mellaerts, priester, schrijver van den Boerenbond, te Leuven, Goudbloemstraat, 21.»

Uit dit rondgaand schrijven : «Aan den Boerenstand», gedagteekend van 1 Augustus 1890, nemen wij hier een deel over:

« WAT WIL DE BOERENBOND?

»Uit de artikelen 1, 4 en 22 der grondkeure blijkt, dat doel en middelen van den Boerenbond betrekking hebben:

»1) Tot het boerendrijf; dat is, tot al wat de stoffelijke aangelegenheden der boerderij aangaat.

»Het landbouwonderricht, het gezamenlijk aankoopen van meststoffen, veevoedsel, zaaigraan en sommig landbouwgereedschap ; het inrichten van plaatselijke spaar-leenkassen, onderlinge veeverzekeringen, melkerijgenootschappen en andere economische instellingen zullen hier aangewend worden. Het bijleggen in der minne van geschillen en strijdigheden, alsmede kostelooze raadgevingen in gerechtszaken komen hier ook te stade.

»2) Tot de staathuishoudelijke wetgeving, in zoo verre deze invloed heeft op den landbouw en den grondeigendom.

(1) Men denke niet dat de B. Boerenbond enkel eene bloote navolging is; er is hier in den B. Boerenbond veel meer centralisatie, de verschillende inrichtingen hangen veel meer aan mekaar en voor de godsdienstige en zedelijke belangen der leden wordt veel meer gezorgd dan elders, nl. in Duitschland.

»De landbouw in ons land betaalt 40 millioen lasten,, en de landelijke eigendom alleen is voor omtrent anderhalf milliard gehypothekeerd, hetgeen, kosten erin begrepen, tegen 5 p.h. gerekend, nog eene jaarlijksche belasting uitmaakt van 75 millioen, bijna de helft van de zuivere opbrengst van den grond. (Ann. parlem. séance 6 mars 1890).

Daarbij de landbouw, de levenskracht des lands, bezigt ongeveer 1.880.000 personen, al de andere nijverheden te zamen slechts 953.000. Niemand kan derhalve den boerenbond van onbehoorlijke aanmatiging beschuldigen, als hij met voorzichtigheid van den Staat beschermtol, wetten tegen den woeker, afwering van overtollige en ongelijke belasting, grondkredietwezen overeenkomstig met de natuur van den grondeigendom, en andere wetsbepalingen ten gunste van den landbouw verlangt. Hij wil daarmede geenszins inbreuk maken op de rechten van andere standen, maar hij vraagt, dat ook den boerenstand het recht wedervare dat hem toekomt.

»3) Eindelijk tot de herstelling van den Boerenstand als stand, als gilde of corporatie van landbouwers en grondeigenaars vereenigd en op de grondbeginselen van het christendom gevestigd.

»De natuurlijke orde door de Voorzienigheid gewild bestaat in een samenleving ingericht volgens de beroepstanden. De Fransche Omwenteling heeft de laatste banden, die de oude beroepstanden en gilden vereenigden, met guillotien en stroomen bloeds verbroken, om elkeen afzonderlijk, ikzuchtig den strijd om het bestaan te laten strijden, en weldra viel de voortbrengende arbeid, 't zij landbouw of alle ander handwerk, onder toedoen van een liefdelooze concurrentie, als slachtoffer van het spekuleerend groot kapitaal. De maatschappij voelt dat zij ziek is onder den invloed van die valsche beginselen, die onze moderne beschaving doordringen, en daarom begint de arbeidende klas der steden en nijverheidsgemeenten zich weer in werkmanskringen, werkmanshuizen en gilden te vereenigen, om door allerlei instellingen malkander te ondersteunen en van den Staat het recht en de bescherming te vragen die hun toekomen. — Wij ook, om dit zelfde doel voor den boerenstand te beko-

men, wij willen de landbouwers en grondeigenaars, kleine en groote, in Boerengilde, in eenen machtigen Boerenbond vereenigen.

»Doch wil de Boerenbond gedijen en duurzame vruchten afwerpen, dan moet hij geplant zijn op den grond van het christendom. Goddank! wij zeggen het met fierheid, de Vlaamsche boeren geven aan de andere standen het voorbeeld van christelijke eenvoudigheid, regeltucht en zeden, van getrouwheid aan kerkelijke en burgerlijke overheid; van rechtveerdigheid in handel en wandel. Maar dit moet zoo blijven. En daarom moet onze boerenbond, die den boerenstand, als stand wil vereenigen, een christelijk karakter dragen in zijne leden, in zijn bestuur en in zijn doel. Ten anderen de boerenbond steunt op de onderlinge verbintenis malkanders intresten te handhaven, en op de wederzijdsche behulpzaamheid door de macht der vereeniging; hij heeft voor leuze: «ieder voor allen, allen voor ieder». Hoe zou dit, zelfs in louter stoffelijke belangen, mogelijk zijn zonder zelfopoffering, onbaatzuchtigheid, naastenliefde, rechtveerdigheid ? En waar die deugden vinden buiten het christendom? — Met de ongodsdienstigheid komen weldra eigenbaat, ikzucht, wantrouw en onrechtveerdigheid in hert en handel en doen de machtigste vereenigingen, gelijk wij het zoo dikwijls te zien krijgen, ellendiglijk in duigen vallen. »

De eerste werking was in het arrondissement Leuven en in de Noorderhelft der provincie Limburg. M. Helleputte was immers volksvertegenwoordiger van Maaseik; natuurlijk was hij veel in die streek; hij had, wat de werking van den Boerenbond betreft, zijn hoofdkwartier in 't college te Peer, waar toen de tegenwoordige deken van Tongeren, Z. E. H. Theunissen, leeraar was. In Limburg verscheen het weekblad «De Kempen». E. H. Theunissen schreef hierin verscheidene artikelen over organisatie van den boerenstand, en te Peer werd de eerste gilde van den Boerenbond gesticht, 1 Augustus 1890.

De Boerenbond werd gesticht ongeveer op denzelfden tijd als de Vlaamsche Landsbond en de Volksbond. In 't begin werd er meermalen gesproken over

een zekere verstandhouding tusschen de drie instellingen, maar er is hiervan niets gekomen.

* * *

Toen de Boerenbond gesticht werd, begon men voornamelijk bij de kleinere boeren veel te spreken over scheikundige meststoffen en handelsveevoeder. Het was dus aangewezen dat de Boerenbond hiervoor propaganda zou maken, en aanstonds den gezamenlijken aankoop stichten.

Bij het inrichten van den Boerenbond deed E. H. Mellaerts de zaken van de aankoopafdeeling ; deze was alleen middelaar tusschen de gilden en de leveraars die een dubbel van de faktuur naar den Boerenbond zonden. Alzoo verstaat men dat er geen geld noodig was bij de stichting.

Uit een brief geschreven door E. H. Mellaerts, den 13 September 1892 en ons welwillend medegedeeld, nemen wij volgenden zin over: «De Boerenbond gaat goed vooruit, hij telt reeds 66 boerengilden; eer het Nieuwjaar is, zal «De Boer» op merkelijk meer dan 3.000 exemplaren moeten getrokken worden. Er zijn mij tegenwoordig bestellingen toegekomen voor meer dan 50 wagons van 10.000 kg. metaalslakken, zonder een tiental wagons kaïniet. Ook heeft Orban (een nijveraar van Luik) ons groote voordeelen gedaan.»

Men is op het denkbeeld gekomen zelf te malen, naar aanleiding van een proces. Men kende den betrokken handelaar van naam, en wilde met hem niet handelen. Men kocht lijnmeel van een Brusselaar, — maar na eenige keeren daarvan gekocht te hebben, bleek het dat dit lijnmeel vervalscht was, en dat het feitelijk van bedoelden handelaar kwam. Deze zond het naar Brussel. Daar werd een nieuwe vrachtbrief opgesteld en van Brussel ging het naar zijn bestemming. Er werd op aangedrongen dat de Boerenbond zelf malen zou. Men was er immers van overtuigd dat de koeken die in ons land binnenkomen onvervalscht zijn, zoodat de vervalsching hier, bij het malen, gebeuren moest. De Boerenbond had 15.000 frank bijeengezameld en ten langen laatste werd er beslist die 15.000 fr. in de weegschaal te leggen, en werd te Antwerpen een kleine molen gehuurd. Weldra echter werd die molen te klein; en moest er naar een groo-

teren uitgezien worden; — dan kwam de vraag: op wiens naam die te bouwen molen zou gezet Tot dit oogenblik immers had de aankoopafdeeling geen wettelijk bestaan, en zoo is men op het denkbeeld gekomen van het stichten eener naamlooze vennootschap, waar men gemak en stevigheid in vond meer dan in een samenwerkende vennootschap.

* * *

Toen hij nog pastoor op het Goor was, had E. H. Mellaerst de noodzakelijkheid ingezien van eene instelling van landbouwkrediet. Hij had zich bezig gehouden met de meeningen vooruitgezet door Pater Ludovic de Besse, en voornamelijk met de inrichtingen te Eegem tot stand gebracht door E. H. Van den Driessche. Als onderpastoor te Isegem had E. H. Van den Driesche daar de spaarkas helpen inrichten, die zulke uitbreiding nam dat ze hulpkantoor werd van de Algemeene Spaar- en Lijfrentkas. Hij stichtte er ook een leen- en borggilde. E. H. Van den Driessche werd daarna onderpastoor te Eegem, waar hij ook een leen- en borggilde tot stand bracht. Hij was voorstander van het klein kosteloos krediet. E. H. Mellaerts kon met de meeningen van E.H. Van den Driessche niet meegaan; in zijn Duitsche boeken en in Duitsche bladen vond hij inlichtingen over de Raiffeisenkassen; het werk van L. Durand «Le Crédit agricole en France et à l'étranger» lichtte in over hetgene er bestond in Frankrijk. Durand was ook voorstander van het Raiffeisenstelsel en E.H. Mellaerts kwam eveneens tot het besluit dat dit het beste was. Velen hier twijfelden of het beginsel der onbeperkte verantwoordelijkheid in ons land niet zou afschrikken; over de inrichting der Raiffeisenkassen als samenwerkende vennootschap, volgens onze Belgische wet, was E. H. Mellaerts in onderhandeling met M. Schollaert en Prof. Nijssens. Hij had E. H. Van den Driessche tot zijne meeningen kunnen overhalen en deze wilde de eerste Raiffeisenkas in ons land te Varssenaere, op het dorp waar hij pastoor was, stichten. — Hij werd echter verplaatst als pastoor naar Oostkerke, waar hij een Raiffeisenkas tot stand bracht,maar het was niet de eerste in België.

Door toedoen van E. H. Mellaerts en M. Schollaert,

ter plaatse geholpen door M. L. Smeyers, was te Rillaer, in de omstreken van Aerschot, een spaar- en leenkas naar Raiffeisen's stelsel tot stand gekomen, die hare werking begon den 4 December 1892. De spaar- en leenkas,met hoofdeljike en onbeperkte verantwoordelijkheid der leden, kon er tot stand komen, spijts de vrees bij de meer gegoeden voor die verantwoordelijkheid, ten grooten deele omdat te Rillaer veel huurvee bestond. Vele kleine menschen waren er geen eigenaars van hun koeien, deze hoorden toe aan bijzonderen van 't dorp of van nabijliggende dorpen, en werden tegen woekerachtige prijzen bij nietbetaalvermogende kleine boeren uitbesteld.

De stichters der spaar- en leenkassen in den Boerenbond waren ermee bekommerd of deze nieuw ingerichte instelling altijd over genoegzame geldmiddelen zou beschikken om de heur gevraagde ontleeningen te kunnen toestaan. Ten andere, het niet-uitgeleende geld van de spaar- en leenkas moest kunnen belegd worden, vermits de spaar- en leenkas zelf hiervoor intrest betaalde. E. H. Mellaerts kwam hieromtrent in onderhandeling met den toenmaligen bestuurder der Algemeene Spaar- en Lijfrentkas, M. Mahillon. Op aanraden van M. Schollaert begon E. H. Mellaerts een reeks artikelen over landbouwkrediet en Raiffeisenkassen in «De Boer», artikelen die later gebundeld werden.

De standregelen van de plaatselijke kas had E. H. Mellaerts naar M. Mahillon gezonden, die aan den bestuursraad onderwierp of aan zulke instelling geld mocht gegeven worden.

Er was eenigszins tegenkanting vanwege een lid van den bestuursraad en vanwege den advokaat van de Spaarkas aan wien advies gevraagd werd. Maar intusschentijd werd te Rillaer de kas gesticht; E. H. Mellaerts vroeg aan de Spaarkas of een kredietopening haar kon toegestaan worden, wanneer nevens de schuldbekentenis van de kas, M. Helleputte en M. Schollaert zouden meeteekenen. Daarop werd aan de kas te Rillaer 15.000 fr. krediet geopend.

* * *

Verzekering tegen brand is algemeen onder de boeren, ook de kleinere, verspreid. Het is natuurlijk dat

bij het stichten van den Boerenbond er aan gedacht werd. Een verdrag aangaan voor het bekomen van een verminderd tarief bij een stevige Belgische brandverzekeringsmaatschappij was niet mogelijk, — daarom werd zoo een verdrag gemaakt met een welbekende Engelsche brandverzekeringsmaatschappij, de «Norwich Union». Drie voordeelen werden hierdoor voor de leden bekomen: in het tarief zijn verscheidene gevaarklassen voorzien, b. v. gansch gebouwd in steen en gedekt met pannen; gedekt met stroo; gebouwd in hout en leem; enz. Een merkelijke vermindering werd op die tarieven bekomen; gemiddeld was die vermindering meer dan 30 p.h.

De Belgische brandverzekeringsmaatschappijen maken gewoonlijk polissen voor tien jaar ; volgens overeenkomst waren de leden van den Boerenbond bij de «Norwich Union» slechts voor één jaar gebonden. Nog een ander voordeel was in die overeenkomst bedongen voor de leden van den B. Boerenbond : volgens de polissen van de Belgische brandverzekeringsmaatschappijen is een geteisterde, wiens gebouw afbrandt, verplicht het te herbouwen op dezelfde plaats waar het afgebrand gebouw stond; dit was niet het geval voor de geteisterde leden van den B. Boerenbond; zij konden herbouwen waar 't hun beliefde. Daarenboven is aan te merken dat de geteisterde leden natuurlijk in den B. Boerenbond den besten advokaat vonden voor het verdedigen hunner belangen.

* * *

Reeds bij het stichten van den Boerenbond werd de dienst der advokaten ingericht, maar sindsdien werd hij fel uitgebreid. M. Schollaert, onderdeken van den Boerenbond, later Minister en voorzitter der Kamer van Volksvertegenwoordigers, was de eerste raadsman van de leden van den Boerenbond in rechterlijk opzicht, met, als hulp, den tegenwoordigen vrederechter van Heyst-op-den-Berg, M. J. Verbist. De leden van den Boerenbond mochten en mogen thans nog, kosteloos, den rechterlijken raad van den Boerenbond inwinnen, 't zij persoonlijk, 't zij per brief.

Uitgezonderd geheel in het begin, toen E. H. Mellaerts zelf het hoofd was van de Aan- en Verkoopvennootschap, was een landbouwingenieur aan 't

hoofd hiervan, doch zelfs in de eerste tijden waren landbouwingenieurs aan den Boerenbond verbonden. Hun kon om technischen raad gevraagd worden, en dat dit ook gedaan werd blijkt uit antwoorden op gestelde vragen, die, wanneer ze algemeen waren, in het tijdschrift van den Boerenbond, «De Boer», verschenen.

* * *

Wonder is het, dat de B. Boerenbond zonder één cent vreemd kapitaal tot stand kwam. Toen in 1901 de Aan- en Verkoopvennootschap tot naamlooze vennootschap omgezet werd, werden maatregelen getroffen om aan kapitalisten zoo weinig mogelijk geld uit te geven, en nu nog is 294 fr. alles wat jaarlijks uit den Boerenbond gaat.

Evenals vele groote zaken is de B. Boerenbond gansch in 't klein begonnen; hij ging echter mee met zijn tijd, en groeide steeds aan om de machtige inrichting te worden die wij heden kennen.

EEN BOEK OVER EDGAR TINEL (1)

door LAMBRECHT LAMBRECHTS.

Door Paul Tinel werd het eerste deel van een Fransch levensverhaal geschreven, over zijn vader, Edgar Tinel, den doorluchtigen zanger van «Franciscus». Het draagt voor titel: «Edgar Tinel, le récit de sa vie et l'exégèse de ses œuvres», en verscheen bij Lombaerts, Peterselistraat, 3, Brussel. (Prijs : 16 frank.) Het is in Vlaanderen het boek van den dag; het wordt veel gekocht, veel geprezen, door sommigen nochtans met een zeker voorbehoud. Het beslaat meer dan 300 bladzijden en handelt omstandig over de volgende punten: de huiselijke haard te Sinay in het Waasland; de studies en lauweren van den pianist; verhouding van Tinel tot de beruchte Lady Weldon te Londen; zijn verloving met een Franschschrijvende dichteres uit Vlaanderen; «Klokke Roeland» en zijn prijs van Rome; de rol van Constance Teichmann in zijn leven; de Pater De Smet-cantate; over Pol de Mont, den dichter-librettist van «Kollebloemen»; over de tooneelmuziek van Tinel voor «Polyeucte» van Corneille; zijn optreden als bestuurder van de Mechelsche organistenschool; ziekte, genezing en «Te Deum» ; een reis naar Lourdes ; over drie bundels : «Geestelijke Gezangen», «Maria - liederen», «Adventliederen»; opstel van den meester over het Wagnerisme.

---

(1) De grootste Vlaamsche toondichter van gewijde muziek. Was de zoon van een armen dorpsonderwijzer en werd later directeur van het Kon. Conservatorium te Brussel. Schreef een beroemd geworden oratorium, «Francsicus», dat voor den oorlog reeds duizend en ééne uitvoering had beleefd! Gaf twee lyrische drama's van godsdienstigen aard, die niet insloegen. «Godelieve» en «Katharina». Onderteekende een machtig «Te Deum», een prachtige mis ter eere van O. L. V. te Lourdes; een grootsche orgelsonate ; een puike klaviersonate voor vier handen; een jongelingscantate, «Klokke Roeland», die overal in Vlaanderen op het repertorium is gebleven; een reeks één- en meerstemmige liederen, waaronder «Doodenverloving», «Tis noch niet laet», enz. enz.

Bezitten de Duitschers en de Franschen een lange reeks boeiende biographieën over hun groote toondichters, wij, Vlamingen en Hollanders, verkeeren niet in dat geval, en zien nog altijd reikhalzend uit naar een omstandig levensrelaas van onzen grooten Benoit. Over Tinel hebben we nu een schat van kostbare nota's, ja, in zoo ruime mate als wij het maar kunnen verlangen. Al wie belang stelt in het leven van den bezielden meester, al wie een paar liederen van hem zingt, dient kennis te maken met dit mooie boek. Bij het lezen worden we niet enkel op verscheidene plaatsen ontroerd, soms tot weenens toe, stilaan zien wij het beeld van den waren Tinel voor onze oogen rijzen, slank en bleek, zenuwachtig en ziek, wilskrachtig, koppig, vroom, wroetlustig, wat moeial en dweepziek bijwijlen, — heelemaal gelijk hij rolde en bolde. Tinel was iemand, — was een prachtmensch! Wij leeren hem kennen als een schepper met edele idealen in den kop, als een artist die juichend en biddend opging in het schoone, die letterlijk verteerde in zijn brand voor de hooge, fiere, heilige kunst.Daarbij, een man die wist wat hij wou, en die bewees dat hij karakter bezat.Hij was ook 'n overtuigde Vlaming, die geen enkel van zijn groote werken op Franschen tekst heeft getoondicht. Sa, hij was zelfs een verdienstelijk Fransch letterkundige — wat een ingewikkeld verschijnsel! — niet zonder overeenkomst met Berlioz en Bloy. Met de Vlaamsche pen was hij, eilaas, geen held; verre van daar! Nog onhandiger ging hij er mee om dan Peter Benoit! Dat merken wij vooral aan zijn studie over Wagner, die best ware weggebleven. Trouwens, ongaarne hooren wij een man, die schipbreuk geleden heeft op het tooneel,namelijk met «Godelieve» en «Katharina», te velde trekken tegen een genie, wiens lyrische drama's tot het hoogste behooren, wat de tooneelmuziek aan de wereld heeft geschonken, — aangenomen, dat zij eenige vlekken aanbieden.

Deze bemerking vormt een overgang tot het tweede deel van mijn opstel: de critiek van het boek. Het verhaal van Paul Tinel geeft veel, ontzaglijk veel, — op gevaar af alle synthesis uit het oog te verliezen, — maar het onthoudt ons van wat men in Duitsch-

land als hoofdzaak voor een dergelijken arbeid beschouwt: de geleidelijke groei van den artist.

Op wat al vragen blijft hij ons het antwoord schuldig!

Welke waren de groote muziekgewrochten, die indruk hebben gemaakt op Tinel, en waarom? Hield hij van Beethoven's laatste kwartetten ? Onderschreef het credo van César Franck ? Dweepte hij met de Oudnederlandsche volksliederen, vooral met onze roerend schoone geestelijke liederen uit de XVe en de XVIe eeuw? Knielde hij voor Palestrina? Had hij een grenzeloozen eerbied voor de Gregoriaansche muziek? Hoe onthaalde hij de nieuwe technische veroveringen van het moderne orkest?... Een antwoord op deze en dergelijke vragen, zie, dat hadde de kern van de ware biographie moeten vormen; dat hadde hem in zijn tijd en zijn midden geplaatst; dat hadde duidelijker zijn verband met het verleden en de toekomst getoond. Nu weten wij slechts dat Tinel dweepte met Schumann, — stellig te veel, — en later met Brahms, — ook te veel! Wij zien nog dat hij schrap stond tegenover Wagner, dien hij als heidensch en zedeloos in de strekking van zijn werken meende te moeten veroordeelen, hoewel wij den schrijver van «Parsifal» heden ten dage «un candidat au christianisme» hooren noemen... Maar ei, dat is te weinig; dat zegt ons niet waar Tinel zijn stijl gehaald heeft; dat laat ons de artistieke vorming van zijn psyché niet meevoelen, niet meeleven.

Als van zelf moeten wij hier een ander punt aanraken: is een zoon wel geroepen om te schrijven over zijn vader? Door den band sta ik wantrouwig tegenover dergelijke pogingen, al is mij een schoon boek over Weber bekend, onderteekend door zijn zoon. Het spreekt van zelf, dat, in de oogen van een dankbaar bewonderenden jongen,al wat in betrekking staat met zijn doorluchtigen vader, belangrijk heet, zelfs de onbeduidendste en kinderachtigste dingen, en dat er geen spraak kan zijn van eerlijk-onafhankelijke kritiek; elke bladzij, onderteekend door den meester, lijkt den jongen schrijver bewonderenswaardig, is

(1)Deze ontbreken niet teenemaal in het besproken boek. — (L. L.)

hem heilig. De zoon, is dus rechter en partij te gelijk. Daarom zou alleen een streng objectief verhaal geduld kunnen worden, doorzaaid met aanhalingen van allen aard, ook rijk aan ongunstige beoordelingen (1) door 's mans vijanden, — en Tinel had veel vijanden, niet waar?

De vraag: «Waarom werd het boek niet in 't Nederlandsch geschreven?» Zichtbaar wil Paul Tinel,die waarschijnlijk nog veel slechter over de baan kan met het Nederlandsch dan zijn vader, bewonderaars voor den zanger van «Franciscus» kweeken in Wallonië en Frankrijk. Hier is hij in zijn recht. Of hij daarin slagen zal, dàt is een andere vraag.

Ik stel mij voor, dat hij geredeneerd heeft als volgt. «De toon, dien mijn vader in zijn muziekwerken aangeslagen heeft, is, voor het achterlijke Vlaanderen, wat streng, wat verheven. Vandaar dat zij niet uitgevoerd worden, de kleine noch de groote; niet genoeg althans. Slechts in Duitschland kwam «Franciscus»in de meeste muzieksteden geregeld aan de beurt, een bijval die sedert den oorlog niet meer bestaat. Op Engeland en Amerika valt niet veel te rekenen... Ik ga eens kloppen op andere deuren. Misschien is daar wel belangstelling te vinden.» Ja,... misschien... Ik vrees echter dat Tinel's gewijde muziek geen krachtig lokaas voor België's industrieele zuidergouwen en voor het anticlericale Frankrijk zal zijn.

Wat Vlaanderen en Holland betreft, ziehier mijn wensch, en daarmee wil ik besluiten. Na de voltooiing van het tweede boekdeel, dat ik met ongeduld verwacht, moet dadelijk door een Vlaamsch musicus, die over een flinke pen beschikt, een synthetisch, handig en aantrekkelijk boek uit het zware materiaal van Paul Tinel gesnoeid worden — en dat wensch ik dan, zoo benoorden als bezuiden den Moerdijk, te zien dringen in alle huisgezinnen, waar de vereering van Sinte-Cecilia geen ijdel woord is.

GEDICHTEN

door HUBERT BUYLE pr. (1)

ZOMERAVOND-MEDITATIE.

De zomeravond : kalm en vroom misterie
in kleine tuin. Hebt gij geluisterd, kind?
Straks zal Gods gouden vogel kwinkeleeren :
Uw hart zingt meê dat zijn geluk hervindt.

Een tros van rozen bloeit aan open venster
van heilge liefde o geheim symbool...
Elk droomt en zwijgt, aanschouwt de bloem, en
[wenscht er
de vroegste star voor ziel op verren dool...

Weer sterft een dag! Waar bleef ons vreugde
[dralen?...
O wisheid van verloren uren : witte zand
door moede vingren glijdt. (De roode stralen
van doode zon heel lauw over uw hand...)

De zomeravond, waar we mediteeren
in kleine tuin. Hebt gij geluisterd, kind?
Van vreemde lied o kalm en vroom misterie
waar ook uw hart zijn jong geluk hervindt...

(1) Uit een te verschijnen bundel : « Poëmata ».

SNEEUW-LANDSCHAP.

L'homme ne sait à quel rang se mettre. Il est visiblement égaré et tombé de son vrai lieu sans le pouvoir retrouver. Il le cherche partout avec inquiétude....

Pascal.

I.

De schoone dageraad van witte oneindigheden
gaat wassen aan verloren kim :
eerste genade-sneeuw o! grenzenloos verleden
met ongerepte vreugde-glim...

En heel de wereld tooit een zilverreine deken
van fraai geluk dees winterdag!
Straks rijst een zon geluidloos aan Gods
[hemelstreken :
bloeit aan Uw lip een lieve lach.

O effen heerlijkheid van eeuwge horizonnen :
geen meet dees glinstrend paradijs!
Hebt gij zoo schoon mirakel als een troost verzonnen
voor ons, op smarten-rijke reis?

We weten 't wel : de sierlijkheid van Uw genade
heeft over ons gesneeuwd! Het bleek
een morgen puur als nooit een menschenkind kon
[raden
een plein waar alle schaûw ontweek.

Polairen weelde-feest van eindelooze landen...
(We staan voor 't venster : droomen aan
een gracie-vol geheim heel wit... ons oogen branden
waar ieder wischt een zouten traan...)

Genade-sneeuw der eerste dagen : o verleden
met ongerepte vreugde-glim!
Toen wies een dageraad van witte oneindigheden
aan eeuwig droef-verloren kim...

II.

En weer voor 't venster... Waar Uw velden rustig
[glooien
ontspringt een beek, brak reeds het ijs.
Hebt gij 't gezien? Uw hyacinte heemlen dooien,
Adieu! uw sneeuwen paradijs...

Smelt weg Uw feërieke glans van landertjen,
gedoofd van goddelijk juweel
miljoenen-rijk facetten-spel.... Wie zou niet
[schreien...
wien stokt de stem niet in de keel?

Memoriaal van eerste schoonheid: angstig keeren
ons oogen, reeds aan leed ontwend
naar sneeuwen landschap dat verging...
[O! vreemd begeeren
naar licht in sombre dagen-end!

Genade-paradijs van witte heerlijkheden,
landouw gezegend met Uw rust
(Sprak iemand van het feest der donker
[wereldsteden?
Ontstak er een de lamp van lust?)

Neen! eeuwig rijst ons klacht in troosteloos
[betrachten
en eeuwig schroeit ons oog een smart...
Zal dàn een lente ontluiken na dees winternachten?
Heeft niet vergeefs een ziel gemard? —
We staan voor 't venster... hyacinte heemlen
[dooien...
verloren sneeuw: de landen zwart...
Alléén Uw gouden zon kan weer met bloesems
[tooien
de koude tuinen van ons hart....

CANTUS IN HONOREM SANCTÆ CŒCILIÆ V, ET M. (1)

O! teere patrones! hoe zilvren klinkt dees dag
de ritme van uw mooie naam.
Ik vouw, wen wijding perelt van uw reine lach
mijn priester-handen saâm.

Melodieuse kind o! zangster in den nacht
voor vreemd misterie : gouden glans
door stille kamers waar uw hart een Ander wacht
en noodt tot heilger dans...

Wie zingt er d'eerste stroof O! bloesemende bruid
van 't lied dat — blauwe licht-fusee —
ontbrandt aan diepre grond en slaagt zijn
[vlammen uit
tot gouden hemelzee?

Een goddelijke vogel wiegt op lentetak
in onbetreden woud : geen stoord'
er ooit de lichte vreê ; geen die de toovring brak,
geen sloeg het eindakkoord...

Cecilia! 'k zie wel uw oogen, kalm en puur
bleekblauwe korenbloempjes in de Mei,
van uw gelaat de sierlijkheid, en 'k weet dees uur
zoo gracie-lijk voor mij...

Berusting van uw vingeren : onaangeraakt
lijk leeljen langs een tuinpad, fijn
als maagdelijk gebed... (Een sneeuwen Engel
[waakt
op eenzaam avondplein.)

Uw kuische lijf bewaart een haren kleed : en tooit
U rijker in uw gulden huis
dan men patricisch meisje door veel straten ooit
U zag met zijden rokgeruisch...

---

(1) Uit een te verschijnen bundel: Poemata.

Uw hart! o stemmig orgel waar Gods schoone hand
't Sereene Lied heeft begeleid :
Præludium van hooger vreugd uit hemelsch land :
Muziek van eeuwigheid.

Toen viel het glimmend zwaard : driedubbel
[bleef de wond
aan zuivre hals wijd bloeien lijk
kers-roode rozen... fluisterend sloot dees pure
[mond :
De ziel trad zingend in Gods rijk.

O! teere Patrones : zoo zilvren klinkt vandaag
de ritme van uw mooie naam
Cecilia... en 'k vouw gelukkig en blij-traag
mijn priesterhanden saâm...

HET LEVEN VAN HERMAN COENE

door ERNEST CLAES.

(Vervolg).

III.

Peter Coene staat in den boomgaard voor het hoevehuis en hij blikt naar het land overzijds den weg waar hij Lauwerijns achter den ploeg ziet stappen. Het is een late Octoberdag. De zon koestert zwak den natten grond, die lauw vochtig doomt, het laatste loover van de fruitboomen in den boomgaard heeft een geel-gouden kleur,en geruischloos vallen een voor een de doode blaren op het gras. De lucht is doortrokken van zware grondgeuren.

Peter Coene is in den voornoen over het land gestapt om naar het werk te zien. Aan zijn zware schoenen kleeft de bruine aarde van het versche akkerland. Hij heeft voor de wintervoren gestaan die Lauwerijns' ploeg door den grond snijdt, hij heeft gekeken naar het beeten- en rapenveld waar Sander en Monne, met nog een dagwerker, doende zijn, en is gekomen zoo tot aan den rand van het beukenbosch, zijn bosch nu, achter het verlaten Wazinghuis.

Met telkens nieuwe voldoening stapt Peter Coene tusschen die gladde stammen, onder de hooggetakte kruinen. Het werzeren van de blaren onder zijn voet is hem een aangenaam geluid, en dan peist hij wat of hij doen zal, de boomen verkoopen of het bosch behouden zooals het nu is.

En dan herinnert Peter Coene zich iedermaal hoe menigen keer hij aan den gevel van zijn huis gestaan heeft en naar dat beukenbosch heeft gekeken, met het steenvaste begeeren er eens heer en meester van te zijn. Het bosch stond daar even hooghartig en trotsch als de heeren van de Wazing zelf, de recht opzuilende stammen en de breede kruinen blikten grootsch neer over de lage weilanden en akkers van de Donkelhoeve. Zoo zagen het de oogen van Peter

Coene. En dan had hij elken keer moeten denken aan het bitter genot waarmede hij later die trotsche boomen zou doen neervellen.

Nu zou hij dat kunnen doen. Het is zijn eigendom.

Vijf en veertig jaar is het geleden dat hij als jonge knaap eens door dit bosch was geloopen, ondanks het strenge verbod van zijn vader. Geert Coene had het gezien, en hij had hem geslagen. Hij was sedertdien nooit meer onder de schaduw van die boomen getreden. En, zooals Geert Coene, zoo zou hij zijn zoon, Fons, gestraft hebben, had hij dezen in het bosch moeten zien toen het nog niet van hem was.

Nu, nu kunnen ze der allemaal gaan, zijn hoevevolk, zijn knechten en zijn meiden. Hij kan het hun niet bevelen, maar het zou hem genoegen doen hen daar te zien, hun stemmen er te hooren. Want nu is het zijn eigendom.

En nu komen zij er niet. Het hoevevolk mijdt die plaats. Het is, zoolang het hun heugt, verboden geweest er een voet te zetten,omdat het iets was van de stage vijandigheid tegen de Donkelhoeve, omdat het toebehoorde aan de heeren van de Wazing.En om redenen die zij weten diep te liggen in het hart van Peter Coene.

Aan dat alles heeft de boer dezen morgen weer gedacht terwijl hij de blaren onder zijn voet hoorde kreuzelen. En, zooals hij telkens doet op die tocht, hij is gegaan tot aan de tuingracht, die van aan den steenweg rond het Wazinghuis heenbuigt, en uitloopt in de Donkel vlak nabij het Berkediep. Van daar is zijn blik over den verheesterden tuin van het landhuis gegleden, hij heeft er de blaren over de tuinpaden en de verwilderde bloembedden zien neerdwarrelen, en heeft den hoogen achtergevel met de gesloten blinden aangekeken. De wilde wingerd en de blauwe regen beginnen hun groen te verliezen. Het is een uitgestorven woning, met iets hopeloos en triestigs over zich. Daar zat een woudduif roerloos te denken op den hoek van den gevel, en boven het huis dreven twee kraaien door de lucht naar ongekende verten... De oude Pover, met zijn dochter Zelia, woonden nog altijd in dat kleine tuinhuisje. Daar slierde een trage

rook uit den schoorsteen, en hij zag Pover of Zelia met langzamen stap door den voortuin gaan.

En als Peter Coene daar voor die tuingracht het hooge Wazinghuis staat aan te kijken, jaagt hem telkens de gedachte door het hoofd: daar komt geen nieuwe van Berckelaer meer wonen, en binnen enkele maanden is dit voor goed het mijne. Hij kent de weken en de maanden die hem nog scheiden van den dag waarop hij het landhuis zal binnentreden als de eigenaar, waarop hij niet meer zal aarzelen over het houten brugje te stappen dat, over de gracht, den tuin met het beukenbosch verbindt. Dan is het van hèm! En geen spoor zal er blijven van de van Berckelaers, al moest hij het statige huis afbreken tot tegen den grond, al moest hij zelf zijn ploeg drijven door dien tuin. — Balthazar Coene, Geert Coene, dan zal eindelijk alles vergeten zijn. Dan kan die bittere trek verdwijnen om den mond van den oude in de donkere kamer, en de starre glans uit de oogen van Geert Coene. Dan zal de schande zijn uitgewischt.

Nog enkele maanden.

Peter Coene staat in den boomgaard voor het hoevehuis en hij blikt naar het land overzijds den straatweg waar hij Lauwerijns achter zijn paard ziet stappen.

Hij staat met de beenen ver opengeschoord, de handen in de broekzakken, den mond vast gesloten. Zooals hij staat wanneer hij peist aan de hoeve, aan zijn vader en grootvader, aan zijn ouden wrok.

Daar komt van het dorp herwaarts een man over den steenweg, een slank opgeschoten man, die vlak voor zich uitkijkt en zijn grijzen mantel over den arm draagt. Wanneer hij langs den boomgaard van de Donkelhoeve stapt blikt hij niet naar links.

Peter Coene weet dat het Luc van Berckelaer is.

Die gaat voorzeker een der laatste keeren het Wazinghuis bezoeken, voor het weghalen of verkoopen van meubelen, of... Eender waarvoor. De Wazing is nog zijn huis. Terwijl hij hem nablikt denkt Peter Coene: dezelfde hooghartige van Berckelaer.

De stroeve trek om zijn mond wordt harder. Peter Coene grimlacht.

IV.

Een der laatste dagen van November ontvangt de boer van de Donkelhoeve van notaris Dutry een brief, waarin deze hem laat weten «dat de heer Luc van Berckelaer, zoon van wijlen Alex van Berckelaer, in zijne handen de som van veertig duizend frank heeft gestort, welke som, krachtens de onderhandsche akte tusschen wijlen Alex van Berckelaer en Peter Coene, aan dezen laatste binnen het jaar na het overlijden van den vorigen eigenaar van het Wazinghuis moet worden uitbetaald, door zijn erfgenaam om in het bezit te blijven van het landhuis. Met bovendien drie duizend frank, plus de interesten hiervan, bedrag van de eerste jaarrente, uitgekeerd aan Alex van Berckelaer. Dat bijgevolg aan alle verplichtingen der onderhandsche akte is voldaan en het landhuis «De Wazing» het eigendom blijft van den heer Luc van Berckelaer... Dat de som van veertigduizend drie honderd en zestig frank ter beschikking ligt van Peter Coene ten kantore van notaris Dutry...»

Peter Coene leest den brief slechts eenmaal, hij begrijpt het volkomen. Al zijn bloed jaagt hem opeens naar het hoofd. De brief beeft even lichtelijk tusschen zijn vingers, hij moet de letters van dichtbij bekijken... Daar is een zin die hem als een felle vuistslag tegen zijn hoofd hamert: « ... het landhuis het eigendom blijft van den heer Luc van Berckelaer... »

Plots ziet hij weer dien slanken jongen man, die rechtdoor over den steenweg stapte zonder naar de hoeve te kijken, en dien hij grimlachend had nagestaard...

Zoo zit hij een oogenblik onbeweeglijk, in de oude kamer, met de handen voor zich op de tafel. De hangklok in haar sombere kast achter hem tikt langzaam den tijd. Hij hoort dat tikken opeens alsof het binnen in zijn kop gebeurde. De klok, die een halve eeuw lang daar tegen dienzelfden muur staat, die heeft neergekeken op al de Coene's wanneer ze denkend zaten aan die zelfde tafel waar Peter Coene nu zit, die een deel is van hun ziel, de oude klok fluistert door de stilte.

« Peter Coene, wanneer zal dan eindelijk alles vergeten zijn van de oude schande?... »

« Peter Coene, wat is er van den wrok van uw huis, van den oude die als dief werd weggejaagd van de Wazing?... »

« Peter Coene, zie den harden glans in de oogen van Geert Coene, uw vader, zie den bitteren trek om den mond van Balthazar Coene, den oude... »

Met een ruk staat hij recht, en met de handen op het tafelblad leunend staart hij door het raam. Hij denkt niet aan zich zelf, niet aan dien brief, niet aan notaris Dutry, hij denkt aan niets... Hij twijfelt aan hij weet niet wat. En daar beeft iets aan het oude hoevehuis, hij voelt dat zeer duidelijk. Het is of er een balk op zijn schouders weegt.

Peter Coene zit in het private cabinet van notaris Dutry. Hij zit daar met al zijn boerentrots en zelfbeheersching, en luistert. De notaris herhaalt nog eens, met zakelijke stem, wat hij den heereboer reeds geschreven heeft, dat de bepaalde som is betaald en dat het Wazinghuis aan den zoon van Alex van Berckelaer blijft toebehooren. En notaris Dutry doet een korte beweging naar de hooge brandkast naast zijn lessenaar, als om te zeggen: daar ligt het geld. Peter Coene doet alsof hij die beweging niet merkt.

— Waar heeft de zoon van Alex van Berckelaer het geld gehaald? vraagt hij.

— Dat zijn onze zaken niet, Peter Coene, antwoordt de notaris met een glimlach. Ik heb wel hooren vertellen dat de heer Luc van Berckelaer misschien in het huwelijk zou treden met de eenige dochter van den bankier bij wien hij werkzaam is sedert eenige jaren.

De boer van de Donkelhoeve kijkt een oogenblik voor zich naar het raam. In de stilte die plots invalt hooren ze beiden de gedempte stemmen van de klerken in de andere plaats.

— Weet de jonge van Berckelaer dat het goed die som niet waard is?...

— Ja, dat weet hij heel zeker, ik heb het hem zelf gezegd. Maar hij heeft mij geantwoord dat het voor hem nog veel meer waard is, ... zooals het toch ook voor u die som wel waard moest zijn, Peter Coene,

voegt de notaris er weer met een goedig glimlachje bij.

— En... wat is hij voornemens met het landhuis te doen?

Uit de stem en uit den blik weet notaris Dutry dat hier heel de oude vijandschap van Donkelhoeve en Wazinghuis tusschen hem en den heereboer staat... Maar hij antwoordt op bedaarden toon:

— Waarschijnlijk zal hij het dadelijk na zijn huwelijk komen bewonen, Peter Coene, maar zeker weet ik dat niet.

Met een kort woord verlaat hij de kamer. Zonder te groeten stapt hij door het kantoor waar de klerken hem verwonderd nablikken, en komt op de straat.

En nu vallen de eerste sneeuwvlokken van den vroegen winter. Ze jagen schuins naar beneden op den kouden wind, en de straat ligt grauw en verlaten.

Het is donker wanneer Peter Coene weer over den steenweg stapt naar de hoeve. De grond is wak en morsig van de gesmolten sneeuw, daar waait een scherpe wind van over de landen en beemden. Zonder sterren hangt de zwarte lucht over de aarde, als voor eeuwig gesloten.

Aan den weg die door den boomgaard naar het hoevehuis leidt, staat hij stil. Hij doet het onwillekeurig, opeens, zonder reden of zonder doel. Zijn blik staat strak op de donkere massa van de Donkelhoeve waarvan de lijnen vagelijk zichtbaar zijn in de laatste grauwe klaarte. Daar is nergens eenig licht, nergens eenig geluid, en huiverend is de koude stilte die er over hangt.

De wind ruttelt in de naakte kruinen boven zijn hoofd.

Peter Coene blikt naar zijn huis, en daar komt in hem een geweldige weerspanningheid tegen de macht die hem beletten wil zijn werk te voltooien. Z i j n werk! die hoeve daar met al de gronden er omheen, naar Noord en Zuid en Oost en West. In den donker meet zijn blik het van end tot end, het land tusschen Donkel en Hille, als een onzichtbare straal die er van uit zijn diepste wezen over gaat. En hij heeft nooit geweten dat hem daar iets in den weg stond.

Zijn vuist omklemt de kruk van zijn eiken wan-

delstok, en één oogenblik vereenzelvigt zich met dien harden druk de storm in zijn binnenste. Hij ademt diep, zoodat zijn borst er van uitzet als een verlichting. En dan stapt hij opnieuw den weg op, den boomgaard langs. Daar is een geweld in hem dat hem voortdrijft. Zijn zware stap klinkt dof op de houten brug van de Donkel, het water daar onder kabbelfluistert angstig tegen de peilers, — links ligt de tuin. En Peter Coene staat weer stil, voor het Wazinghuis.

En nu hij het oude vierkante huis der van Berckelaers daar vlak voor zich weet, nu zijn oogen de donkere lijnen zoeken van het hooge dak en de gevels, nu voelt Peter Coene van op de plaats waar hij staat dat de macht van dit huis sterker geweest is dan hij gemeend had. Nu weet Peter Coene hoe geweldig zijn wrok is geweest al die dagen dat het als een onverwoestbare zekerheid in hem vergroeide dat hij er zou binnentreden als de heer en de meester. Nu weet Peter Coene dat, omdat hij altijd zijn blik heeft gericht op den eindelijken dag waarop het gebeuren moest. De opperste daad van zijn leven, en van zijn arbeid en zijn strijd, en van den harden trots van de Donkelboeren. In zijn merg en zijn beenderen had hij het overgeërfd uit het bloed van Geert Coene en Balthazar Coene. Hij had hun leven in rechte lijn voortgezet, naar het einddoel waarop hun laatste blik was gericht voor ze stierven, en hij, Peter Coene, had gemeend dat te zullen bereiken. Telkens als in de oude kamer van de Donkelhoeve zijn blik gevallen was op hun beeld, was het als een iedermaal herhaalde plechtige eed.

De wind klaagt in de bladerlooze boomkruinen van den Wazingtuin, en, op dit eene oogenblik, in de bitterheid van zijn onmacht, kreunt Peter Coene de namen van zijn vader en zijn grootvader. Hij hoort zelf zijn heesche fluisterstem. — Is het hun bijstand dien hij vraagt als iemand die bidt? Is dat eene oogenblik hem te machtig, en vraagt hij het hun, hij die hier staat voor de drie Coene's, de drie sterke boeren van de Donkelhoeve.

Want met de jaren is de wrok zoo diep geworteld in al hun vezels, en is hij wranger gegroeid naar de

vergelding. Drie geslachten lang is de schande aan Balthazar Coene hun bijgebleven, even sterk en striemend als op het eerste uur, elken dag van dien langen tijd. Omdat het huis daar altijd stond als de levende, de sarrende herinnering, met de deur langs waar de oude eens was weggejaagd. De verpersoonlijking van wat ze wilden vergelden.

Het heeft al het ander in hen gedood.

En nu, Peter Coene, wachten nog, wachten.

En hij kreunt de namen van zijn vader en zijn grootvader, en opeens steekt hij de gebalde vuist uit naar de donkere gevels daar voor hem. In de stilte en de duisternis heeft Peter Coene het klare bewustzijn dat hij de taak niet zal ten einde brengen... dat hij enkel een schakel geweest is zooals zijn vader was, dat er na hem nog andere Coene's komen moesten...

Achter hem ligt het donkere land, ligt daar verder de zwarte hoeve.

Achter hem staat, rechtop, de zwijgende Toekomst.

V.

Het is Winter geworden, 's nachts staat de ronde maan hoog boven de koude aarde.

En als de Winter komt in het land van de Hille, dan ligt heel de streek er hard en vast toegeslagen als een oud boek gesloten met koperen sloten. Over het kale vlak van de Donkelbeemden en over de ruggende heuvels giert de wind uit het Noorden. Langs den hoogen straatweg, langs grachten en voren staan de olmen en popels als schamele bedelaars te rillen.

Rond de Donkelhoeve en ver en wijd is het leven verkild en verstorven. Het heeft zich weggedoken onder de schuinsche daken van huis en stal, en wat daar opklinkt van stemmen en geruchten schijnt versmoord te komen van onder de doffe beslotenheid die over de landen weegt. Door de ijle winterlucht gaat eendelijk diep het zware zoeven van de treinen, en het scherpe fluiten schrilt hoog op de strakke lucht. Van uit het dorp beiert soms de vreedzame klank der klokken. Tegen de dichte einders ligt de vaste lijn der Donkelbosschen.

Als de Winter komt in het land van de Hille!...

... Sluit de deuren nu dicht, Peter Coene, sluit nu al de deuren dicht en schuif er den grendel voor! Hoort gij den baarlijken Winter die grijnst en knarst met scherpe wolventanden, in en over het huis, — hoort ge het? Door de schoorsteen loeit de diepe stem en de zoevende jacht der winterwinden, ze huilen over de daken, ze klagen de doffe smart van gebannen geesten,en rood en angstig slaan de vlammen op in den haard. Van ginder verre over de hooge landen komen ze aangedraafd door den nacht, ze stormen op met al hun ongebreidelde woede tegen gevels en schuren, en rukken en schokken en daveren. Hoort ge ze, de felle stormherauten van den koning uit het witte Noorden?... O de winterwinden! de winden!

... Sluit nu al de deuren dicht, Peter Coene, en schuif er den grendel voor! Want de sterren gieren als wreede tijgeroogen over den rand der zwarte heuvelkammen, als vaste sinjalen van end tot end den hemel langs voor wie zou moeten gaan zijn nachtelijke tochten. Want het land ligt kaal gebeten en het rilt onder den aldoodenden asem van den wreeden winterkoning. Huiverend staan nu de boomen, en 't is derelijk kreunen dat ze doen, en 't is klagen van de zwiepende krakende takken. De sneeuw is gekomen, en het zijn nu de witte spooknachten, de nachten klaar van sterren en sneeuw voor 't warende spokenvolk. Nu is de Noorderkoning over het land gevaren, en beken en grachten en 't ondergeschoten beemdenvlak, het ligt hard en vast voor zijn geweldigen stap. O de witte nachten! de spooknachten!

... Sluit nu al de deuren dicht, Peter Coene, en schuif er den grendel voor! Zie me die vervaarlijke maan in den vroegen avond, zoo koud en zoo wit als een heksenkop. Zie me die dreigende randen aan de benauwelijke einders, en wat van daar uit al niet komen kan! Zie me die wolken die lijken vastgeklonken als wereldrotsen en groeien toch zienderoog, en van waarachter zullen dagen de brieschende rossen van den Noorderkoning! Sluit de deuren van huis en stalling, van schuren en wagenkot. Het moet warm zijn waar de koeien staan met de kleine kalveren, dat ze niet moemen van angst als in den nacht de wind over de daken giert. Liggen de schelften dicht, Lau-

werijns, zijn de wanden van 't zwijnenkot bezet met schoven en vlagen! Staat de plank voor het hok van Max, dat er de wind niet binnenjaagt, en steekt het schuifje voor het hoenderhok! Want daar is vaar en vreeze bij menschen en dieren voor wat in de nachten gebeuren kan. Want de meedoogenlooze Noorderkoning blaast door alle gaten en spleten zijn ijzigen doodenasem.

Sluit de deuren dicht, Peter Coene!...

Van aan den gevel der Donkelhoeve ziet men ommetom de witte wereld, één effen vlakte van sneeuw die alle bulten en zinkingen heeft gelijk getrokken, met de zwarte lijnen der koude boomen, met de donkere streep van de bosschen aan den westkant. Een maanlandschap is nu de witte streek, en het leven is er nergens meer, tenware de eenzame kraai hoog op de luchten in haar vaart naar het onbekende.

Het dorpje ligt ginder vergaan in winterrust, alsof er geen mensch meer woonde en geen geluid of geroep meer mogelijk was. Alhier aldaar staat een hooger dak afgehoekt tegen de lucht. De korte dagen zijn grauw en gesloten, met nu en dan een klaardere lucht en bijtender kou. Glanst een armelijke straal van de zwakke winterzon over het witte land, dan tinselt de sneeuw van lichtende schilfers. Onder de zuivere klaarte van de maan, in de vale glansen die zijn als schaduwen van dwalende zielen, is het sneeuwvlak als een stille doodenwade.

Als de Winter komt in het land van de Hille.

... Het is de vooravond van nieuwjaarsdag en naar oud en schoon gebruik zit al het volk van Peter Coene rond den breeden haard van de hoevekeuken, en bidt.

De oude Mien bidt voor, in het groote kerkboek dat zij van zich afhoudt om het licht der lamp vol op de letters te laten vallen. Zij bidt aandachtiglijk, met eendere stem en toon zonder klimming of daling, ineens door, de heilige woorden van de Vijf Blijde Mysteriën, van den Engel die boodschap bracht aan de vrome Maagd Maria,en van Maria's moedergang naar

Elisabeth, van de geboorte van onzen Heere Jezus Christus, en hoe ze Hem ter opdracht boden in Jeru-salem's tempel, en van de verlorenis van het Heilig Kindeke en van zijn wedervinding. Vroom en vreed-zaam ruischen de wijdelijke woorden door de stilte, met hun verre geheimnis en oude eerbiedigheid, met telkens het wederkeerende: «Wees gegroet, Maria vol van gratie», en den zwaarderen inval van al de stem-men: «Heilige Marie, Moeder Gods, bid voor ons».

De zware kap van den schoorsteen nijgt bescher-mend uit over het haardvuur, en gaapt hol neer naar de kamer. Sander zit daar op een stoel in den haard-hoek, en naast hem Sepke op een zitblok, Sepke, die voor dezen keer is mogen meekomen. En Lauwerijns, de paardenknecht is daar, de ellebogen op de knieën, den mageren kop vooruitgestoken,vlak voor het vuur. En Monne de koewachter, op den voorraad brandhout in den anderen hoek. Doka en Liene, de stalmeiden, een weinig achteruitgeschoven, naast Mien. De stille hoevevrouw zit naast de tafel, het licht valt van on-der de lampekap rozig op hare gevouwen handen. Zij luistert naar de mysteriewoorden en haar vrome blik is vol gedachten. Naast haar zit Fons, de zoon, die thuis is met verlof.

Aan den anderen kant van de tafel, het verst weg van het vuur, zit de boer, als op zijn eigen. Zijn elle-boog rust op de tafel. Zijn hoofd op de rechte schou-ders is in de schaduw van het lichtscherm en men hoort zijn stem niet als ze bidden: «Heilige Maria, Moeder Gods...» Zijn blik staat vast op den muur voor hem, op de grillige schaduwen en lijnen die de roode haardvlammen daar tooveren, op de verre din-gen die hij ziet.

De vlammentongen schieten recht op, slikken zich zelf weg, of tasten geeriglijk schuins en scheef naar een ongeziene prooi. Het vuur ruischt zachtjes. Soms knapt er een lichte knal en schiet er een vonk naar links of rechts, of sist er een vochter takje in de heete bakering, of valt er een brandend spaandertje zijlings weg. Al de oogen volgen het. Als Monne er een klomp hout bijlegt slaan de vlammen op, ge-schrokken, en over de muren en tegen de zoldering van het groote keukenhuis schuiven en dansen de

stompe schaduwen van de koppen en de schouders. De gezichten zijn rood geklaard en zacht geteekend. En aldoor suizen de stille vlammen als een geheimzinnig medeprevelen in de peiselijke woorden van Mien:

«De Engel zeide: wees gegroet, gij vol van genade...»

Vreemd ernstig staan de gezichten, met een strakke plooi over het voorhoofd. Hunne blikken schijnen gekeerd naar de inwendige diepte van hun wezen, de stemmen van Lauwerijns en Sander geven den grondtoon op den lichteren klank van Doka en Liene's gebed. Het is of zij zich inspannen om de wel gekende woorden van Mien te volgen en te begrijpen, of hun gedachten alsaan ver willen wegdwalen van het vroom gebed.

«Elisabeth zeide: wat geluk geschiedt mij...»

Want ze luisteren naar de zware winden die boven hun hoofden huilen en loeien door de holte van de breede schouw. Zij weten hoe ze nu varen boven de daken, door de wijdsche eenzaamheid van den nacht, de eenbaarlijke winden, in de eindelooze hemelruimten, onder de blanke maan en de duizenden vonkelsterren. Zij kennen de matelooze angsten in de luchten, en hoe vervaarlijk de spoken nu sluipen al over den witten winternacht. Ernstig staan daarom al de ruwe gezichten, om te peizen, te peizen, op de Heilige Blijde Mysteriën...

«Maria gaat langs moeilijke wegen......»

... en in hun simpele geesten vermengen zich de stemmen van de loeiende stormen in de ongemeten hemeldiepten met de beelden van Jesus en Maria en Elisabeth, zoo wijd van hen af, in den ruimteloozen tijd. Vreemd is het al, en wonderbaarlijk ver, en zij voelen zich hier eenzaam en klein zitten voor het roode haardvuur, in de hoeve van Peter Coene, te midden van het verlaten winterland. Daarbuiten is de witte sneeuwnacht van de jaarkeering, en de macht van de hoogere, geheimzinnige dingen is nu over hen. Zeer nabij voelen ze de wereld van heksen en spoken, van dwalende lichten en kwade hand, van weerwolven en teruggekomen zielen. De nacht staat rond de hoeve, en zij weten zich zonder verweer tegen de oer-

krachten der wilde natuur. Als de winden schokken tegen de muren van het huis, en dieper zoeven, en de gebinten van de hoeve kreunen onder den geweldigen stoot, dan gaan de gezichten even op naar de gapende holte van den schoorsteen, waarin de grijze rook heimelijk opkruilt en verdwijnt onder de kap, alsof van daar opeens het Vreeselijke dat in den nacht dreigt komen moet. En wanneer op den zolder iets lichtelijk kraakt, spant zich hun gehoor naar het ongewoon gerucht. Dan drukt Sepke zich elken keer vaster aan tegen Sander's knie, en Monne, de koewachter blikt zonder het hoofd te roeren naar de gezichten van de anderen, of daar ook iets merkbaar is van het angstige, en over zijn sproetengezicht trekt een schaduw. Monne zit op de houtblokken in den haardhoek. Niet gemakkelijk is het zitten daar, en het is zoo vlak op het vuur dat zijn been er van gloeit. Maar weggaan kan Monne nu niet...

«De Engelen hebben gezongen: Glorie zij aan God in den hooge...»

In den rooden gloed van den haard zijn hun de trekken van de anderen als van onbekenden die ze nooit hebben aangekeken. Hunne telkens neervallende stemmen hebben een oneigen geluid van het wonderlijke dat zij hooren van Jesus en Maria. Achter hen is de groote kamer donker en stil, de biddende stemmen vallen daar hol in de angstige hoeken, en versterven. De rustelooze vlammen suizen. Tegen de wanden is het spel van licht en schaduw, en in den kleinen spiegel naast de deur plakt een roode glans.

Alleen zit Peter Coene, de heereboer van de Donkelhoeve. Want hij hoort niet het loeien van de stormwinden, noch het suizen van de vlammen, noch het zuchten van de gebinten. Hij ziet niet de Herders en de Koningen die gaan door heilige nachten, noch het vreemde van de strakke gezichten. Peter Coene zit gesloten in zich zelf, denkt aan ouden wrok en bitterheid, aan Balthazar Coene en Geert Coene, en aan de dingen die komen moeten. De vreedzame stemmen ruischen langs hem voorbij.

«Simeon zeide: Heer laat nu uw dienaar gaan...»

En toen is de stille hoevevrouw opgestaan. Daar is niemand die het hoofd omwendt om haar aan te zien.

Maar ieder weet dat zij opstaat voor het kindje, en al biddende gaan ieders gedachten met haar mede. Heel zachtjes schuift haar stoel, is haar stap naar de deur van de slaapkamer.

Bij het licht van het kleine lampje heeft zij zich gebogen over de wieg en gekeken naar het kleine hoofdje, het blozende gezichtje van het slapende kind. Zij heeft gezien hoe rustig de armtjes lagen geplooid en hoe kalm de adem ging van het even geopend mondje.

Als ze weer binnentreedt is er een rustiger en vromer geluid in de ruischende bidstemmen. Ze peizen, en peizen, aan de vreemde Mysteriën van den kleinen Jesus.

«En Maria bewaarde in haar hart al die woorden...»

VI.

O mijn land van de Hille, hoe zal ik de wondere woorden vinden om uit te spreken hoe schoon gij zijt!

Mijn land van de Hille, gij zijt in mij het middenpunt en de horizont van al mijn denken, zonder dat ik het weet. Onbewust draag ik uw licht en uw lucht, uw glans en uw zon, op de naakte wanden van mijn ziel, zooals een kind niet weet dat het de zon van zijn moeders liefde op zijn aangezicht draagt. Ik kan me niet ontdoen van u, gij kunt niet scheiden van mij, waar ik ga of rust, waar ik droom of waak, met de goede en de kwaade daad, — altijd komt ge tot mij terug, ongevraagd, ineens, gelijk gedachten die uit de bodemlooze diepten van ons wezen oprijzen en ongeregeld onze stappen leiden door de uren der dagen, gelijk de zonde die trouw altijd naast ons gaat. En zoek ik naar den zin van het leven, zoek ik altijd naar ik weet niet welken weg, of waar die heen moet leiden, ik weet dat de weg zal uitgaan van u, mijn Hilleland.

Daar zijn woorden die door hun eenig geluid een oneindigheid van beelden en waarheden in mij wakker roepen. Dat is de klank van uw naam.

Mijn land van de Hille, met één blik zie ik u gansch. Met uw hooge blauwe lucht over de landen en weiden

gebogen, met uw klare beken en uw blij wuivende boomen, met uw ronde heuvelkring en uw zachte dal. Daar is geen geluid over u dat ik niet ken, daar is geen vogel die onbekende wijzen zingt, geen mensch die niet groet met vreedzaam kennelijk woord. De bloemen zijn er nooit veranderd, en de geuren zijn van klaverblom en ruischend koren. De winden die varen over uw beemden, ik voel ze om mijn hoofd.

En hebt ge de nachten gezien in het land van de Hille, de groote, eenzame nachten van zijn Winter en zijn Zomer?.........

Van op den hoogen heuvelrand, aan den uitersten zoom van de Donkelbosschen, ziet ge 't land in al zijn seizoenen en lichtschakeeringen, in de uitgestrekte blankheid van het effen sneeuwland, in de voorjaarsstormen en onder de Maartsche wolken die als opgejaagde schaduwen voortschuiven over de vlakte, in de levende glorie van de lente, in de hittesiddering van den zomer, en als 't broek in 't najaar blank onder water ligt geschoten. Daar beneden is de zilveren lijn van de Hillebeek. Ze kronkelt zoo grillig en zoo speelsch van end tot end door de vallei in sierlijke bochten, zwenkt ginder even links, schiet weer haastig terug en schikt zich niet naar maat of lijn.

Heel het land ziet ge voor u opengespreid als een doek waar de beelden van uw jeugd staan geteekend. Daar is geen plekje, geen boom, geen vogel die ge niet kent, het behoort alles tot u. Het glanst in uw blijde oogen, het vult uw ziel met een geluk dat niets anders u schenken zal.

Langs alle zijden, langs Noord en Oost, langs Zuid en West, rijzen de heuvelen in een onafgebroken lijn klimmend en dalend als een schaduw tegen de blauwe einderlucht, alsof ze geteekend staan met heel zachten vinger. Al den noord- en westkant uit zijn de heuvelen bedekt met bosschen, uren en uren ver het land in. Zuidwaarts glijdt de grond in gelijke glooiing naar de lage vallei, en daar is 't alles labeurgrond. Oost- en westwaarts is een diepe gleuf in de heuvelkam, waar de Hille in en uit de vallei schiet. Het dorp ligt links, tusschen hooge olmenboomen, omringd van weiland

en velden. De kleine Donkel daar rechts komt eerst traag gekropen van uit de moerassen en in felle haast jaagt ze verder door het land, onder de houten brug aan den steenweg, langs het hooge beukenbosch, en dwars door de weiden naar de Hille toe.

VIERDE HOOFDSTUK.

I.

Al de grond tusschen Donkel en Hille is van den heereboer. Als een koning heerscht hij over de streek. Van op den kleinen berm waarop de hoeve rust blikt hij ver en wijd over de beemden en over de akkers... Het is zijn land...

Aan deze zijde liggen enkel de zware hoeve van Peter Coene, en het witte Wazinghuis.

En als de Lente komt in het land van de Hille!...

Op een avond stonden de menschen voor hun deur. Zij keken naar de lucht en hun lippen ontsloten zich. Toen zei iemand met een zachten klank in zijn stem: «Het is een wondere avond!»

Daar was een zwarte merel tjink-tjink-tjink uit een struik gevlogen, daar schoten in de haag twee musschen achter mekaar, daar sloop een roodrosse kater over de vorst van het dak.

't En was de merel niet noch en was 't de kater die den mensch zeggen deed : het is een wondere avond. In hun mond was de smaak van versch brood, in hun oogen een verre weerglans, in hun hart de vreemde gewaarwording van verbeid geluk, en weer herinnerden de menschen zich niet meer of zij dat vroeger gekend hadden.

Boven de Donkelbosschen bleef de hemel dien avond langer rood, het rood van een rijpe vrucht.

Daar kwam een nauw voelbaar windeke, dat nieuw was als een schoon geluid; toen ademden de menschen diep en keerden het hoofd om naar den kant van waar het aanwoei. Het kwam van over de velden met den reuk van veien grond. Op den kerktoren klepte de

klok, helder alsof de toren dichterbij gekomen was, en ze moesten opeens ver terugdenken toen ze 't nog zoo zuiver schoon gehoord hadden. Alle klanken waren van zilver hoog en klaar, als de stemmen van heel jonge meisjes.

Achter hen kraakten lichtelijk de voegen van de oude huizen.

Nu blikten zij over den vlakken horizont en stelden vast dat het voorjaar gekomen was. Iemand zei dat het gras groener groeide. Zij luisterden met open mond en hoorden de nieuwe geluiden: het riezelen van verborgen waterdroppen, het murmelend suizen van grachten en voren die vertelden van wat ze bepeisden in de lange wintermaanden. Kinderen begonnen een lied te zingen.

Boven den oosterheuvelkam rees de maan recht omhoog als wou ze dien nacht in het midden van den hemel komen staan.

Dat was op een avond dat de menschen voor hun deur stonden en er iemand zei: Het is een wondere avond.

Dat was het eerste stille uur van de Lente.

Het is over vele jaren dat ik terugblik, en hoe oud zijn de dagen nu geworden.

Alleen de avonden zijn mij trouw gebleven, als hart en geest tot rust zijn gekomen, als ik mij kan ontdoen van al het denken en zorgen der dagen, zoo gelijk ik bij het binnentreden mijn mantel weghang tegen de deur. Wanneer alles stil is in en rondom het huis. Komt er een vreemd gerucht, dan vergaat het tegen den buitenkant van mijn ziel, en ik luister niet. Deze uren zijn de gierig bewaarde rijkdom.

Hoe lang staat die oude lamp avond na avond voor me. Ze is mijn goede vertrouweling gebleven, ingetogen en vol rust wanneer zij ziet dat door mijn verloren blik mijn ander wezen aan 't zoeken is. Het blozende licht is als een tastbare streeling over mijn bleeke handen, en het vloeit ineen met ieder woord dat vreemd neerkomt op het zuivere blad. Daar is hier niemand, en moederlijk is de stilte. De oude lamp is het hart van dezen avond.

In de schaduw langs de wanden zijn al de geliefde boeken die ik gelezen heb. Ook die blijven bij me. Ik hoor ze in de stille uren soms fluisteren tot elkander, ieder zijn eigen gedachten, al de woorden die ze bevatten en de schoone verhalen en de wijze leeringen, ik hoor het ruizelen als van bladzijden die zachtjes worden omgekeerd.

Het is over vele jaren dat ik terugblik, naar de dagen waarvan alleen de herinnering als een eeuwige jeugd gebleven is.

En nu zie ik u weer, heel heel verre, mijn Maantje Coene, mijn zachte kindje, mijn blonde jongetje. Ik zie uw eerste stappen in en om het oude hoevehuis, ik zie u gaan en keeren door de weiden en langs de akkers, over alle paadjes en wegen in het zonnige land van de Hille. Mijn blonde jongetje, het is mij opeens of er een kinderhandje over mijn heete voorhoofd streelt, en nu ligt er een glimlach in mijn moede oogen.

Hoe oud zijn de dagen geworden.

II.

De wieg met de bruine kap staat nog altijd onder hetzelfde raam. Maantje Coene slaapt nog.

Het licht is zacht op de witte wanden van de kamer. Het groote bed staat verlaten in den versten hoek, de twee donkere kasten zijn vol geheimenis. — Buiten op het neerhof tokkeguikt een hen die van den nest komt, en een koe blaat drie keeren van uit de wijde beemden.

Maantje Coene slaapt nog. Zijn mondje is even geopend, en een klein rozig tongepuntje ligt op de twee witte tandjes tegen het roode onderlipje. Zijn rechterarmtje ligt naast zijn hoofdje. Hij heeft in zijn slaap aan zijn bol moeten krabben, en het handje is blijven liggen. Het andere handje rust op zijn borst. Hij heeft een pootje van onder de lakens uitgewoeld, en die blinkt daar nu boven op, mollig en warm. Zoo slaapt Maantje. Zijn ronde gezichtje bloost van de warmte, kleine zweetdroppeltjes parelen op zijn voorhoofd, als een lauwe wasem die er over dauwt, en de haartjes zijn aan den rand donker nat.

De geloken oogleden zijn blauw doorschijnend, de adertjes langs de slapen lijken zijden draadjes,en het kleine mondje, even geopend, is als een pas ontluikend roosje. Hij ademt zachtjes, het handje dat op zijn hart rust kan men even op en neer zien gaan. Het is een wezentje van volkomen rust en vrede.

Maantje slaapt nog, al staat de zon reeds een heel eind in den hemel geschoten.De kippen kokkeren over het hof, en de koe blaat in de verre beemden. Daar is voor hem nog geen mate van uur of dag, en men kan het Maantje wel aanzien, wat een genot hij heeft van zijn slaap. Maar nu komt de stoornis...

Op den rand van de wiegekap zit een zwarte vlieg, met blinkende vliesvleugeltjes. Ze kijkt van boven naar beneden op het gezicht van Maantje, en zit te dubben. Dan wriemelt ze haar voorste pootjes langs haar kop, loopt even over den rand van de wieg, blijft weer stil, peist — en nu zweeft ze over 't rustend gezichtje, en... zet zich neder op het ronde wipneusje. Al de zenuwen van 't neusje trekken zich samen onder de krieuwelige pootjes, en Maantje trekt zoo'n gek snuitje, dat zelfs de vlieg er pret schijnt in te vinden. Want ze plaatst zich, na even te zijn opgevlogen, voor den tweeden keer op het neusje, loopt even er onder door, en krieuwelt met één poot over het roode lipje. De jeuking is zoo erg, dat het rustend handje opeens in beweging komt en over neusje en lip duchtig begint te wrijven. De vlieg schijnt het nu onveilig te vinden, ofwel komt ze op andere gedachten, en ze zweeft van de wieg weg, verder de kamer in.

Weer ligt Maantje stil. Maar iets van zijn schoone rust is gestoord. 't Is net of over het voorhoofdje een heel klein onmerkbaar wolkje is gedreven. 't Is niet meer zoo gelijkmatig kalm. Hij draait even het kopje naar rechts, hij loost een diepen zucht, — en heel langzaam gaan de blauw doorschijnende oogleden met de fijne haartjes open, als een luikje dat vanzelf opengaat...

Zijn blikken blijven roerloos staan, zooals ze waren achter de gesloten oogschelen, in den overgang van de onbewustheid van zijn slaap naar de ontwaking. Hij kijkt zonder te zien en niets aan hem roert er... 't Is een oogenblik van stille verbazing over het licht

dat in de kamer is, over alles, van niet begrijpen zijn daarzijn... Dan is er buiten opeens een geluid dat zijn gehoor treft, hij draait het hoofdje even naar links, — is volop wakker, en plots leeft alles aan hem.

Het eerste ding waarop Maantje's aandacht elken morgen valt, is het kanten gordijntje, dat over de wiegekap wordt gehangen, maar dat ten gevolge van Maantje's woelen en draaien, telkens maar half meer op zijn plaats is. Met den vollen greep van zijn twee handjes pakt Maantje het gordijntje nu vast, trekt het over zijn gezichtje, kijkt door de gaatjes de kamer in, en zegt triomfantelijk: «Tètè!» Dan vraagt het heel wat werk om 't gordijntje weer weg te krijgen. Soms komt er een eindje van in zijn mond terecht, de lippen beginnen te zuigen, en zoo valt hij wel eens opnieuw in slaap.

Dezen morgen heeft Maantje echter genoeg geslapen. Het gordijntje is op den grond gevallen. Maantje merkt het aan zijn leege handjes, die hij opeens bekijkt. Dat doet hem aan iets denken... wip, het duimpje van zijn rechterhand gaat den mond in, en hij ligt een oogenblik met tevreden oogjes stil te kijken. De beentjes zijn nu alle twee bloot gewoeld, en een van de pootjes gaat opeens langzaam de hoogte in, zoo van zijn eigen, zonder dat hij er iets voor doet. Maantje krijgt het in 't oog, laat het duimpje schieten en kijkt met spanning naar dat vreemde ding,dat daar zoo vlak voor hem op rijst. Hij herinnert zich vagelijk het daar vroeger al gezien te hebben, maar nog altijd begrijpt hij niet van waar het komen mag. Hij steekt zijn twee handjes er naar uit, maar 't beentje valt terug op de lakens bij de inspanning van Maantje's arm. Nog eens geprobeerd, nog eens, hij krucht er van, en eindelijk heeft hij het voetje te pakken gekregen, hij houdt het zoo stevig vast, dat zijn gezichtje er rood van wordt, trekt en haalt het naar zich toe tot hij het vlak voor zijn oogen heeft en 't wondere ding goed bekijken kan, en daar heeft het kleine teentje de plaats ingenomen van het duimpje.

Buiten kraait de haan. Maantje hoort het, laat het voetje los, met de handjes aan den rand van de wieg

richt hij zich wat op, zijn bolletje komt onder de kap uit en hij kijkt naar het raam. «Hu!» zegt hij opeens naar den haan, die nog eens kraait. Dan gaat zijn blik over de kamer, blijft staan op het groote bed, hij duwt zich nog wat hooger op, rekt even zijn halsje en roept vragend: «Tè-tè?... Tè-tè?» Daar niemand echter op zijn vraag antwoordt, laat hij zich terugavllen, kijkt een beetje ongelukkig, en wrijft even zijn neusje in 't kussen. Maantje heeft iets noodig, hij weet nog niet wat, maar hij zoekt er naar. Zijn duimpje steekt weer in zijn mond.

Opeens staan zijn oogen strak op den muur gericht, op het schilderijtje dat daar hangt, en waarop twee blanke zwanen, op 'n vijver drijvende,zijn voorgesteld. Elken dag ontdekt hij dit wonder opnieuw, en elken dag ligt hij bot-verbaasd er een oogenblik stil op te staren. Naar gelang hij beter ziet wat het is begrijpt hij er minder van... Het tongetje ligt roerloos tegen het duimpje. Maantje Coene denkt, denkt met veel inspanning en zoekt in zijn hoofdje.

«Hu! hu! hu!...» Nu weet hij het, nu vindt hij eenigszins het verband. Daar kakelt een hen op het hof «Tok-tok-tok!» en daar op den muur dat is ook de tok-tok-tok... «Hu! hu!» zegt Maantje, en van pure blijdschap over de ontdekking, wipt hij beenen en armen en 't heele lijfje een paar keeren naar voor en naar achter en... nieuwe verbazing! De kamer, en al de dingen die er in zijn, 't gaat allemaal op en af, naar omhoog en naar omlaag, nog eens..., nog... eens... Zelfs de muur doet mee, het bed, en de tok-tok op het schilderijtje. Maantje kijkt met groote oogen, stil van verwondering. De schommeldeining van de wieg houdt op. En daar het kwam met dat wippen, probeert hij het nog eens, met de twee beentjes in de lucht nu, die naar voor en naar achter zwaaien, — en de gekke kamer en al de dingen beginnen weer te bewegen! — Wat zijn er toch een hoop wondere zaken.

— Tè-tè-tè?

Nu wordt Maantje weer gewaar dat hij iets noodig heeft, dat er iets is, dat eigenlijk zou moeten komen zonder meer. Hij peist er niet lang over, maar alle dingen zijn door den dag heen geregeld, alles moet

komen op zijn tijd, zooals elken dag, of anders voelt hij de afwezigheid ervan als een grooten nood, onbewust... Hij luistert een oogenblik.

— Tè-tè-tè-tè?

Dat het moeder is, ja, dat is natuurlijk. Maantje's denken wordt klaarder.

— Tè-tè-tè-tèèè!... Ja, waar blijft ze nu? Is dat nu niet vreeselijk verdrietig ...

... Daar is de vlieg weer. Ze heeft tegen den muur van verre Maantje's doen afgeloerd, als een oude nieuwsgierige vlieg die zij is, heeft al zijn vreemde bewegingen gadegeslagen, en hem blijkbaar ongevaarlijk gevonden voor hare veiligheid. Zij wil nu weer eens beproeven... En daar zit ze met een wip op het opgestoken vuistje van Maantje, de bolle oogen strak gespannen voor mogelijk gevaar. Maantje's blik staat stil op de vlieg, hij ligt er paf van, roerloos, begrijpt niet wat die daar doen komt, of wat het is. Zijn oogen worden groot van nieuwsgierigheid, het rozig tongetje krult lichtjes over zijn lipje. De vlieg heeft hem plots als verlamd, behalve het tongetje... Maar ze wil opeens krieuwelen, en de vingertjes doen een beweging... weg, ze is voort, ineens. En Maantje voelt weer binnen in zich dat andere, dat hij zoo noodig heeft... En uit alle krachten nu:

— Tètè!...

Zijn roep wordt afgebroken door 't opengaan van de deur, door moeder die in de kamer treedt met de heerlijke flesch in de hand. Nu weet Maantje dat het dàt was: het fleschje en moeder, nu leeft opeens alles aan hem, hij slaat met de beenen, met de armen en kraait naar moeder al de wondere klanken en woorden waartoe hij in staat is, hij weet niet wat hij allemaal doen zou om aan zijn vreugde lucht te geven.

— Is ons kindje wakker, ja?... Heeft ons kindje honger?...

O, die zachte, goede stem van moeder. En nu ze naast de ooghoekjes de twee traantjes ziet blinken, die daar blijven hangen zijn, zegt ze meelijdend:

— En heeft ons kindje moeten huilen!...

Haar gezicht is over de wieg gebogen, — en Maantje zegt met blijde overtuiging: «Ta-ta-ta!» en de handjes en de voetjes grijpen naar de flesch. En nu

hij ze te pakken krijgt, en ze tusschen zijn twee handjes geklemd op zijn borstje ligt, en nu hij de lekkere melk in zijn mondje, in zijn keeltje voelt, — nu ligt Maantje daar zoo zalig te genieten met gelukkig-tevreden oogjes op moeder gericht, en knort stilletjes in zijn eigen als een klein diertje dat verzadigd wordt, nu liggen de twee pootjes rustig op de deken, en enkel het mondje werkt dapper...

Moeder heeft de gordijnen weggeschoven, het raam in den verderen hoek opengezet, en twee groote vlekken zon brengen de kamer vol glans. Zij spreekt ondertusschen met Maantje, dat moet er zoo bij zijn, zonder dat Maantje zich in zijn bezigheid laat storen, al hoort en verstaat hij alles wat zij zegt.

Moeder doet het een en 't ander werk aan 't groote bed en aan de kasten, gaat dan voor 't open raam staan en kijkt peizend op de bloemen en planten in den tuin. Elken morgen doet zij dat, elken morgen staat zij daar met dien blik op de bloemen, op de verte, een blik, die ver afwezig is van de hoeve... Maar Maantje hoort opeens niets meer, hij laat de flesch eventjes los en vraagt:

— Hu-hu?...

— Ja, mijn kindje, moeder is nog hier, hoor!

Zij herneemt haar werk en Maantje is gerustgesteld. Als de flesch bijna ledig is, en zijn honger bijna gestild, denkt hij aan iets. Zijn lipjes werken niet meer tegen het gummi speentje, en in het eene mondhoekje hangt een witte druppel melk. Maantje peist, en opeens vraagt hij:

— Tè-tè-tè?...

En moeder verstaat dat heel goed en antwoordt:

— Ja, zeker, en 't is warm buiten, en ons ventje mag in zijn stoeltje onder de boomen zitten.

Maantje herbegint met tevreden oogjes te zuigen, hij weet reeds dat hij de flesch eventjes moet oplichten als 't niet meer komt, en als ze eindelijk leeg is, dan is hij heelemaal verzadigd, dan is er geen enkel deeltje van zijn klein lijfje en in zijn klein zieltje, dat niet voldaan is. En dan houdt hij met de twee handjes de flesch voor zich, en begint te praten, zachtjes voor zijn eigen te frazelen tegen de flesch... Lief fleschje!... Mooi fleschje! Lekker fleschje. Ai-ti-toe-

ta-ta-toe... Kindje braaf!... Fleschje braaf!... Ti-toe-ta-taa!...

Die laatste «taaa!» klonk zoo onverwacht hoog en hard dat Maantje denkt dat het van iemand anders komt en hij dom-beduusd in 't ijle boven zich kijkt. Hij zou er wel willen van huilen... Maar moeder is gelukkig daar.

Nu gaat de vrouw eventjes weg, en komt dadelijk weer terug met een groote kom water. Maantje wordt uit de wieg genomen, en dan begint er voor hem eene reeks dingen, die hij gedeeltelijk prettig en gedeeltelijk onplezierig vindt. Prettig is het zeker op moeders schoot te zitten en immer aan te praten met haar, over alles, over de kamer, het zonnetje aan 't raam, de wieg, de tok-tok die daarbuiten kakelt, en woef-woef die blaft, of anders zoo maar praten over niets, tè-tè-tè en hu-hu, heerlijk ja. En prettig is het met de bloote voetjes en armpjes te spartelen, niets geen kleertjes aan te hebben, en dan kijkt hij zelf met een onbedaarlijke lach-blijheid naar de twee roode pootjes. En prettig is het ook met de handjes in de kom te plassen, en als het dan klats! klats! doet en 't water opspringt,dan lacht Maantje dat zijn asem er van stil staat en zijn gezichtje rood wordt en dan kraait hij zoo hoog dat Miers het daarbuiten hoort. Minder prettig is reeds de natte spons over zijn buikje en zijn schoudertjes, veel minder prettig op zijn buikje te moeten liggen op moeders schoot, en dan weet hij niet wat zeggen en ligt daar domweg naar den vloer te kijken, en zuigt aan zijn duimpje. Heelemaal onplezierig vindt hij het oogenblik dat de natte spons over zijn snoetje, zijn oogen, zijn neusje gaat, als 't lauwe water over zijn bolletje druipt zoodat de blonde vlashaartjes sluik en donker neerhangen. Dan steekt hij zijn twee kleine vuistjes omhoog om de spons te weren, om in de oogjes te wrijven, en hij zou willen heel hard huilen als moeder maar eens eventjes wou ophouden om hem daartoe den tijd te gunnen. Dan zegt Maantje met een traanstemmetje: «Nai-nai-nai!» en 't klinkt heelemaal anders dan «tè-tè-tè».

Moeder antwoordt met vriendelijke woordjes, zegt hoe mooi het kopje wordt, en 't gezichtje, en de hand-

jes, en dat troost Maantje dan toch weer een klein beetje in zijn groot verdriet. Kwam dan die akelige handdoek maar niet, waaronder zijn hoofdje verdwijnt en waar zijn bolletje en gezichtje mee gewreven worden! Want dan voelt Maantje zich heelemaal rampzalig, dan is er geen zonnetje meer, geen pret, dan is er alleen nog «nai-nai-nai». De handdoek is dan ook vreeselijk «tout-tou», en telkens als Maantje dien ziet kijkt hij er naar met boozen blik.Kopje wasschen is ook tou-tou en de haan daarbuiten ook. Maar nu hij weer met een blinkend blozende gezichtje onder den handdoek te voorschijn komt, en dadelijk moeders lief gezicht tegen het zijne voelt, nu is alles weer «tè-tè», nu is het zonnetje daar opnieuw in de kamer, en de roode lipjes lachen, en de twee blinkende traantjes in de ooghoekjes, die zijn daar volstrekt niet meer noodig. Alle «tou-tou» is nu weg. En dan komt nog piepe-de-piep bij het aantrekken van het hemdje en de andere kleertjes, en wordt er nog veel verteld door moeder aan Maantje en door Maantje aan Moeder, en eindelijk is de heele vertooning afgeloopen... Moeder neemt haar zoontje op den arm en stapt er mede de keuken in. Daar moet er aan Mien «da-da» gezegd worden, en de oude Mien is zoo blij net of ze Maantje in geen jaar meer gezien heeft, en met haar dikken vinger moet ze dan tegen zijn wangetje duwen, en zijn handje vasthouden, en in haar goede oogen ligt een glans, die 't kleine kindje overstraalt als een zon. Lang ,heel lang geleden heeft de oude Mien, die weduwe is, ook een kindje gehad, maar 't is jong gestorven, «precies zoo'n jongetje» heeft ze al zoo dikwijls aan de hoevevrouw moeten vertellen, en dan worden haar goede oogen iederen keer nog wat vochtig. 't Is of Maantje diep in zijn klein hartje daar iets van weet, want tegen niemand is hij zoo lief als tegen Mien.

De kat zit bij den uitgedoofden haard dicht ineengedrongen te slapen. Maantje zegt «da-da» tegen de poes, maar ze hoort het niet en hij vindt dit maar 'n zonderlinge houding. Dan neemt moeder het lage kinderstoeltje, en ook tegen het stoeltje, en buiten tegen de boomen, tegen het zonnetje, tegen alles, wordt «da-da» geroepen.

Het licht bloost over het stille neerhof, over de muren en daken van de stallingen en schuren. De gulden stralen lachen dwars doorheen het bladerwelfsel van de hooge notelaars, zachte schaduwstrepen en zonnevlekken glijden over den grond. 't Zijn de dagen dat de Lente Zomer wordt.

Maantje zit nu in zijn laag stoeltje in 't lommer, niet ver van de keuken. Hij heeft moeder even nagekeken die, na veel vriendelijke woordjes, na een blik links en rechts of er nergens gevaar kon zijn van losloopend veulen of kalf, weer het huis is binnengaan om haar werk voort te doen. Door de openstaande deur praat Mien nu met hem, want 't gebeurt wel eens dat Maantje het niet gezellig vindt in zijn stoeltje daar neergezet te worden, en dat hij begint te huilen. Maar neen, vandaag heeft Maantje erg goed zinnetje, hij heeft moeder met een rustig gezichtje nagekeken en hij luistert haast onverschillig naar Mien's stem. In de eene hand houdt Maantje een korstje brood, waaraan hij een paar keeren onbewust knabbelt, in de andere hond houdt hij een klein gummipoppetje.

Als hij er op duwt of ermede slaat op den rand van zijn stoeltje, dan doet het «futt» door 't kleine fluitje op den rug, en daarom heet het in Maantje's taal «fufu». Fufu is hem erg dierbaar, voor zoover Maantje reeds weet is het altijd bij hem geweest, elken dag in zijn handje of ergens dichtbij op den grond. 's Avonds gaat het poppetje mee naar de wieg en het ligt vast tegen Maantje's wangetje gedrukt, of boven op de dekentjes, of in zijn handje, en 's morgens moet moeder het opzoeken diep in den rand van de wieg. Met fufu kan Maantje slaan en gooien, zonder dat er iets aan mankeert, en dat kunt ge met sommige andere dingen heelemaal niet. En toen het zoo erg «nai-nai» was in Maantjes mondje, voor dat die twee kleine ondertantjes er waren, toen was het poppetje vaak de beste helper en de grootste vriend, want als fufu's kop in zijn mondje stak en als hij daar altijd maar op beet, dan was het dadelijk niet meer zoo erg nai-nai! Zoete lieve fufu! Terwijl hij aan zijn korstje knabelt kijkt Maantje met een teeder oog naar het poppetje, hij is tevreden het daar bij zich te hebben, en hij zegt «tè-tè»! (Wordt voorgezet).

VARIA

Er wordt zooveel geklaagd over gemis aan vlaamsche opera's. Lambrecht Lambrechts heeft met hulp van Karel Candael een nog niet volledige lijst opgemaakt van grootere en kleinere tooneelwerken onzer componisten. De lijst citeert zes en vijftig inheemsche componisten en bestaat uit meer dan honderddertig werken. Zie Muziekwarande 1 Augustus 1924.

* * *

De jaarlijksche vlaamsche paedagogische week met op haar programma het vervolg der studiën van verleden jaar over het aankomende meisje, zal nu plaats hebben van 18 tot 23 Augustus in de lokalen der katholieke Sociale school, Clovislaan, 79, Brussel.

* * *

Het eerste tooneelwerk van Frans Debleke en Gerard Walschap, «Flir», werd geprimeerd door den Staat en werd door het Tooneelverbond der Katholieke Arbeiders voor de eerste maal opgevoerd op 11 Augustus in de Kon. Vlaamsche Opera, als gemeentefeest der Stad Antwerpen. Het stadsbestuur vergunde een ruime toelage. De schrijvers gaven sindsdien «Dies Irae» ,eenakter, «Lente», spel in drie bedrijven, «Wrakken», spel in drie bedrijven, en beginnen het tweede jaar van hun samenwerking met «Zomer», vervolg op «Lente», en tweede stuk eener tetralogie: «Levens' vier Seizoenen».

* * *

Door een Zeeuwsch-vlaamsch komiteit worden gelden ingezameld voor de oprichting van een monument aan den geschied- en taalkundige J. H. Van Daele.

* * *

Arnold Geulinckx, de beroemde Antwerpsche wijsgeer, die einde Januari 1624 het licht zag, werd door pater Salsmans herdacht in de «Verslagen en mededeelingen der Kon. Vl. Akademie» (Jan. '24). «A. Guelinckx, schrijft hij, was een krachtige geest, een oorspronkelijk denker, een goed wijsgeer, hoewel toch niet van de grootste. Het zou niet passen dat zijn naam heelemaal vergeten werd door onze vlaamsche intellectueelen.»

* * *

Einde Augustus was het vijf en twintig jaar geleden dat Em. Hiel te Schaerbeek overleed. Een komiteit werd gevormd om den dichter, bij deze gelegenheid, te herdenken.

* * *

Dr Jules Persyn heeft zijn grootsch werk over Schaepman hervat en zal met het derde deel over eenige maanden klaar komen.

* * *

Hoe Monseigneur De Roo's prachtig boek over Paus Alexander VI ontstond in Amerika:

Den tijd, dien hij op zijne ambtelijke bezigheden wist uit te sparen, wijdde hij aan geschiedkundige studiën. Omringd van Protestanten, merkte hij op hoe de nagedachtenis van Paus Alexander hinderend werkte op zijn ministerie; hij gevoelde de noodzakelijkheid om over dien Opperpriester de waarheid te achterhalen, en, zoo het mogelijk bleek, zijne eer eenigszins te herstellen, al was het maar door het verhaal van eenige prijsbare feiten. Zoo rijpte bij hem langzamerhand het plan om bouwstoffen te vergaderen voor eene volledige geschiedenis van dien beruchten Paus. Hij kwam over naar Europa, arbeidde gedurende drie jaren, met toestemming van Kardinaal Hergenröther, in het Vatikaansch Geheim - Archief, vertoefde ook eenigen tijd te Weenen, te München en te Parijs om er in de stadsarchieven de noodige opzoekingen te doen,en keerde daarna terug naar Amerika. Het volvoeren van zijn plan heeft ongeveer dertig jaren in beslag genomen.

En hoe het boek in België uitgegeven werd:

Na den oorlog was hij klaar met zijn apologie, doch daar de drukkosten in de Vereenigde Staten zoo hoog oploopen,verkoos hij het zijn werk in zijn vaderland ter pers te leggen. Hij kwam dan over naar België en vestigde zich in het Amerikaansch College te Leuven. Pas had hij de laatste drukproef van het Ve en laatste deel nagezien, of hij werd teruggeroepen naar Amerika. Den 11en Juni scheepte hij wederom in te Antwerpen. (J. v. M. Ons Geloof.)

* * *

«Onze Boeren». — Volgende Lente zal de 100e verjaardag van Aug. Snieders worden herdacht. Dietsche Warande en Belfort wil haar deel bijdragen om dezen verdienstelijken christen-vlaamschen kunstenaar te huldigen naar verdienste. Volgend nummer zal een eerste bijdrage bevatten over zijn werk, eene bronnenstudie over Snieders' «Onze Boeren» door Dr J. Grietens.

* * *

Te Parijs werd de honderdste verjaardag gevierd van Alex. Dumas, zoon, geboren te Parijs 27 Juli 1824. Hij was de natuurlijke zoon van Dumas, vader, en een Luiksche naaister Marie Catherine Lebay en werd slechts erkend toen hij acht jaar oud was. Op zijn zestiende was hij het lyceum door en leefde van toen af met vader, even zorgeloos en onbesuisd. Zijn eerste roem oogstte hij met «La Dame aux Camélias». Zijn beste romans: «L'affaire Clémenceau» en «Diane de Lys». Zijn zeer speciaal talent voor het tooneel openbaarde hij in «Le demimonde», «Le fis naturel» en «Denise» vooral. Vader was een en al inbeelding, de zoon opmerking; vader geniaal, de zoon diep en sterk talent.

* * *

Door enkele vrienden, w. o. Mej. Belpaire, E. P. Thans, Prof. Scharpé, werd de oprichting overwogen van een gedenksteen op het graf van het beminnelijk «pastoorke» van Loxbergen.

In ons eerstvolgend nummer geven we een eerste artikel van Mej. Belpaire, geput uit de belangrijke correspondentie tusschen haar en den overledene.

* * *

De Nederlandsche Vacantieleergangen hebben plaats te Leuven van 1 tot 4 September e.k. Inschrijven bij E. H. J. Van Herck, St-Pieterscollege, Leuven.

* * *

«Het keersken in de lanteern», zoo luidt de titel van een bundel verhalen die F. Timmermans ter perse heeft.

* * *

De held Frans Anneessens werd Zaterdag 2 Augustus en volgende dagen herdacht en gevierd in de brusselsche wijk van het Oud-Koornhuis. Een Te Deum na plechtige mis, bezoeken aan de gevangeniscel en het standbeeld van den martelaar. Koning, Kardinaal en Stad lieten zich op de feestelijkheden vertegenwoordigen.

* * *

Mej. M. E. Belpaire werd tot commandeur in de Kroonorde bevorderd. Een waardige erkenning van hare hooge gaven en verdiensten.

* * *

Van Mej. L. Duykers zal eerstdaags bij de N. V. Leesboek een nieuwe roman verschijnen die voor titel draagt: «Haar man».

* * *

E. H. Dr T. Van Tichelen heeft den voorbereidenden arbeid van zijn «Judas de Macchabeër» onderbroken, om eene vertaling te geven van de Vier Evangeliën. Deze vertaling, — de eerste die rechtstreeks uit het Grieksch in het vlaamsch werd gemaakt, — zal in het najaar gereed zijn.

* * *

Van Aug. Van Cauwelaert verschijnt in het najaar een bundeltje «Liederen voor Maria» en een vertaling van Paul Keller's: Der Sohn der Hagar». Voor enkele weken verscheen van zijne hand eene vertaling van P. Dörfler's: «Stumme Sünde».

* * *

Joz. Muls arbeidt aan een studie over «Pieter Breughel». Ze zal verschijnen in de reeks «Eigen Schoon» onder leiding van Dr M. Cordemans.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

De voornaamste bijdragen van «DE BEIAARD», Julinummer„ zijn ongetwijfeld de poëtische. Vooreerst de «drie vreedes-sonnetten» van Frederik Van Eeeden, een trits van zwaardragende, grootsch golvende gedichten.

« In een hoogtij van haat vergaan de zielen,
tot eindlijk, door verstikkend gas omwolkt,
heel 't waereldrijk verwoest is en ontvolkt. »

Waarna volgt een andere trits gedichten, getiteld «Maria's kindje», door Aug. Van Cauwelaert. Uit het eerste, misschien wel het beste, deze prachtige aanhef:

« Zoolang nog kindjes aangezicht
in het schrijn der moeder versluierd ligt
en slaapt onder haar hart als onder
den scherm van een boom; zoolang 't zelfde bloed
met eenzelfden slag de moeder voedt
en het teeder wassende wonder;
Zoolang ge uw verlangen en droom onvervuld
moet dragen in heerlijk ongeduld,
kent uw dag geen schaduw van zorgen.
Uw vrouw is weer als een kind dat wacht
en schreit van geluk en denkt: met den nacht
misschien... of den keerenden morgen... »

Denzelfden lof kan men het Juni-Julinummer van «VLAAMSCHE ARBEID» niet toezwaaien. Hier zijn het de prozabijdragen nam. die waarde geven aan de aflevering. «De opvoeding en het leven der Atheensche vrouw», door Dr Wilhelmina Kosten en «De Tsjechen en de wereldoorlog» door Dr G. Schamelhout, zijn de twee brokken die dit nummer interessant maken. Want wie durft nu de zuiverheid verdedigen van de volgende poëtische visie, onderteekend door Victor J. Brunclair:

« over alle horizonnen is rosareveil
een hooglied als fuseeënfontein naar de hemelboog. »

Of wie neemt het op voor de «poëtische ontroering» in het gedicht «Boksmatch» door Frank van den Wyngaert. Het begint inderdaad zoo:

« Oh mijn manager Goedester!
Gij waart eerst en vooral een prakties man!
Gij waart een monument van schranderheid!
Mijn goede engel!
Mijn voorzienigheid! »

Volgt de beschrijving van des dichters boksmatch met Fatum, de neger. Lezer is nieuwsgierig hoe de match is afgeloopen? Ziehier dan: de dichter is in den derden round gevallen, waarschijnlijk knock-out want hij

« plofte in een holle leegte weg »

en

« Ontzettend zwart en hoog begluurt me onverpoosd een ondoordringbaar neger: Fatum, wereldkampioen! »

Verder: de heer Victor Brunclair heeft «terloops en even getornd aan de vogue die de school Moens tot op nu in de literaire bent had verworven». De heer Van den Oever is daartegen kalm opgestoven in «Pogen». De heer Brunclair komt daartegen in dit nummer nog eens op. De heer Van den Oever zal daar waarschijnlijk nog op terugkomen. Waarop de heer Brunclair... enz.

«BIBLIOTHEEKGIDS» geeft, van de hand van G. M. een karakteristiek van den ijslandschen geleerde en literator Sigurdur Nordal.

« Hij werd in 1886 op de plaats Eyjolfstad in het Vatnsdal in het noorden van Ysland geboren, kreeg tot zijn dertiende jaar geen onderwijs buitenshuis maar las en leerde wat hij zelf wilde. Toen nam hij een jaar les in het latijn bij een ouden predikant, den vader van Einar Kvaran en kwam, veertien jaar oud, op het gymnasium te Reykjavik, dat hij in zes jaar afliep. Daarop werd hij student in Kopenhagen, studeerde Noorsche filologie en wierp zich tegelijkertijd op buitenlandsche dichtkunst en filosofie, werd in 1912 magister conferens, ongeveer gelijkstaande met ons doctorandus, en promoveerde in 1914 op een proefschrift over de sage van Olaf den Heilige, dat door professor Finnur Jonsson, de groote autoriteit op dat gebied, een werk van beteekenis genoemd werd. Een groot staatsstipendium stelde hem in de gelegenheid ook na de promotie zijn studiën in Kopenhagen, Berlijn en Oxford voort te zetten, tot hij in 1918 benoemd werd tot professoor in de Yslandsche filologie aan de universiteit van Reykjavik, welke hij dit jaar verlaten zal voor die van Christiania, waar hij in 1923 benoemd werd. »

In «BOEKENSCHOUW» schrijft de heer Sylvain De Rouck over «Ernest Claes, een vlaamsche volksverteller». Ik heb dit stuk met zooveel te meer belangstelling gelezen daar de schrijver zoo maar klakkeloos een heele passus overneemt uit mijn wat langere recensie over werk van Edw. Vermeulen in het Aprilnummer van D. W. en B. zelf. In 't begin van de alinea is hij zoo «fair» mijn zinnen wat dooreen te werpen, zoodat hij met mijn woorden, wat ik zegde, ietwat anders zegt; om dan den laatsten zin ten slotte maar letterlijk over te nemen: «Immers, niet alleen het werk dat een cultuur verhoogt is van hoog cultureel belang, maar ook — en waarlijk in geen geringere mate — het werk dat cultuur brengt». Het doet genoegen te bemerken dat «Boekenschouw» D. W. en B. in zijn plaats laat denken, maar in het vervolg weze S. D. R. zoo hoffelijk te zeggen waar hij te leen is gegaan. Hij weze met een lieven glimlach verwittigd dat het niet geraden is literaire unfairnes te begaan tegenover iemand die ambtshalve een overzicht van tijdschriften maakt. Je kunt nooit weten waar die zijn interesantigheden gaat opsnuffelen... Sylvain De Rouck! En u komt er vrij roemloos van af... Sylvain De

Rouck wil bepaald D. W .en B. niet vermelden. «Voor den moment werkt hij (Claes) ijverig aan «Het Leven van Herman Coene», dat broksgewijs verschijnt in «De Beiaard». Sylvain De Rouck weet dus niets af van wat D. W. en B. uit dat werk publiceert? Maar genoeg... Er ware anders nog wel een woordeke te wisselen over het «ontzaglijke» van Ernest Claes' literaire tekorten. Wij vinden die niet zoo ontzaglijk als S. D. R. maar nog eens: het is genoeg. Want ik zou graag nog een wat lang citaat geven van A. D. Cook die in 't zelfde nummer heel wat raker over John Galsworthy schrijft:

« Hij heeft den eerbied van den jurist voor feiten en détails, hij zoekt de waarheid en niets dan de waarheid en dit geeft aan zijn boeken zekere dorheid, maar ook klaarheid van omtrek. Hij schildert zijn personen niet alleen, maar vertelt ons alles van hun leven, hun families, hun vrienden, hun smaak in kleeding en meubels; hij heeft oog voor de kleinste bijzonderheden; inventariseert hun deugden en ondeugden met eene nauwkeurigheid, die den lezer onder den indruk brengt van hun volkomen realiteit. Hij spaart hem niets in zijn beschrijvingen; en deze bijzonderheden dienen om de karakters van zijn personen en de scherpte van hun conflicten beter te doen uitkomen.

Galsworthy vermijdt overgevoeligheid en toch is hij vol medelijden voor de armen en verstootenen en grijnslacht over de oude, welgestelde families, die zich in de beste kringen bewegen en aan hun geld alleen de schoonheid van hun vrouwen, huizen en meubels danken. Toch weet hij bij den strijd tusschen de belangen van een rijken parvenu en een verarmden patricier de juiste balans van recht en onrecht zoodanig op te houden, dat wij moeilijk kunnen zeggen wie van de twee het meest onze sympathie verdient.

Hij neemt het leven heel ernstig. Hij schrijft om zijn denkbeelden ingang te doen vinden, waardoor zijn boeken meestal een tendenz vertoonen, die lang niet altijd in overeenstemming is met godsdienst en moraal. Hij bestrijdt de wreedheid van het engelsch gevangensisysteem en wat hij de tyrannie noemt der huwelijkswetten, de huichelarij van den godsdienst en der zedenleer, de ijdelheid van den rijkdom, de dwaasheid van het onderscheid der klassen, enz.

Men ziet dus, dat het gevaarlijke onderwerpen zijn, die hij behandelt en dat voorzichtigheid en rijpheid van oordeel bij den lezer gevorderd worden.

Galsworthy's meest gelezen werken zijn «Forsyte sage», drie romans,die de geschiedenis der familie Forsyte gedurende eenige geslachten beschrijven. «The dark Flower», zwoel en sensueel het recht der liefde bepleitend tegen alle hinderpalen; «The Freelands», «Faternity» en de drama's «Strife» en «Skin Game».

In «WIL EN WEG» waagt zich Nico Van Suchtelen aan metaphysica,rubriek spookhuizen.Het is verbazend tot wat wouldbe wetenschappelijke «conclusies» en redeneeringen een Nico Van Suchtelen, die toch niet een eerste de beste is, zich verstouten kan wegens gemis aan wat eenvoudige gezond-ver-

standsphilosophie, vooral bij gemis aan een ernstige geloofsovertuiging.

«POGEN» begint met een bijdrage van Wies Moens die enthousiast te spreken is over Laethem-aan-Leie, het heilig Mekka der vlaamsche schilders dat *daarbij* in geen geschiedenis der Van Nu en Straksersliteratuur onvernoemd kan blijven. Hij heeft er het landschap zoo eenig schoon gevonden en zoo'n goede groep van Vlaamsche artisten: G. De Smet, F. Van den Berghe, Minne, Servaes, en anderen.

Volgt een suggestief vers van Frans Delbeke.

Laat mij den lezer zelf laten proeven het eerste gedicht: «Geluk»:

« Omdat de lucht weer blauw is en schalmeien al de lenteboden
En joelt in mij waanzinnige vreugde door U bemind te zijn
(Ik heb U lief - Gij hebt mij lief)
Omdat ik storm-gehavend, eindelijk
U heb bereikt
Veilige ligplaats, heer Jesu,
— Oh dronken overmoed, oh zatte weelde:
Niets dat me nog van U kan rukken —
Omdat mijn leven is festijn van dag aan dag
En uur aan uur, en Gij de Gastheer
(Vandaag was voller weer dan gisteren aan smartelijke vreugd
[en vreugdiger smart)
Omdat nu alles — alles —
Uitdijt in mij, en juicht, en juicht,
Ben 'k door de straten wild gaan loopen,
De menschen: jagend — jachtend
En spottend mij beziende,
Mij, die te zingen liep van u:

JESU. »

Alvast toch veel frisscher dan de niet-willende-ophouden vervolgen der «Binnengedachten», al zijn die ook van Willem Kloos, in «DE NIEUWE GIDS».

't Laatste sonnet der Julireeks begint met de kostelijke vraag die de sonnetist zich al veel vroeger had moeten stellen: «Ben ik een dichter?» Het antwoord dat kort moet klinken «Geweest», geeft Kloos maar niet. Van Deyssels' «Jonge liefde en oude bergen» vervolgen ook nog immer. En eindelijk komt hier het tweede deel voor de pinnen van Felix Timmermans' «Pieter Breughel». Hier heeft het Pallieter weer getroffen! Allemaal over «dikke sauzen, vette brokken, kriekenspijs, rijstpap, Onzelievenheerken, rostbiffen en worst»... — Heerlijk!

«HET GETIJ». Een paar verzen die er goed door kunnen, van Groenevelt, De Hon, Theunisz. Martin Pernijs doet aan «portretten». Maar zeer interessant. Hoor maar 't begin, hoe persoonlijk en raak : «Gefortuneerd, licht van tred, haar en stem,.weerstandsloos als een lief meisje, droomerig gelijk een verlaten vijver, komt de immer piepjonge Erik Wijnmalen u voor als een vleeschgeworden, zacht kindertandenborsteltje, even gebogen aan het uiteinde, blond van schier doorschijnen-

dè celluloïd-incarnatie en veerkrachtig van kuif en wimper. — Hij is goed.» Enz....

Alsof«TOONEELGIDS» onze verwittigingen ter harte had genomen, komt het ons deze maand verrassen en verheugen met een zeer flink nummer dat veel van de vorige met een slag goedmaakt. Een merkwaardige studie van Th. De Ronde over «De Shakespeare-kwestie (met groot portret) zet het nummer in. Na een klare en zaakrijke kritische biographie van zijn held,besluit steller:«De grootschheid van die dertig en eenige spelen dient niet gezocht te worden in menschelijke kennis, zoals ze uit de boeken kan opgediend worden : men mag zeggen dat die geleerdheid Shakespeare zijn leven lang vreemd gebleven is. Het vuur van het genie vindt zijn voedsel in zijn eigen binnenste.» Hierop volgen twee echt lezenswaardige besprekingen, de eene van Godelaine over Dirk Coster's «Torenspel» en ed andere van denzelfden De Ronde over Lootens' boek «Shakespeare et la religion».

Het zoo flinke «ONS GELOOF» brengt deze maand een studie van E. H. Elebaers over Frederik van Eeden's «Uit Jezus' oopenbaar leven». Kijk, het mooie slot der bijdrage, is mede mooi om dit maandelijksch overzicht te sluiten: «In wat Van Eeden ons geeft raken wij zoo'n teer-heilige zaken aan van zijn persoonlijkheid en van die van den Heiland, dat, boven het aesthetisch genot van schoone literatuur, wij voelen den zaligen luister van menschelijken triomf in goddelijk bezitten. En dàt moet deze bekeerde een aanmoediging zijn en een nietgeringe troost. Ook katholieken bewonderen hem en zijn laatste werk, al is het niet onvoorwaardelijk. Voor andersdenkenden kan dit boek de roepstem zijn. Voor hen overigens heeft Van Eeden het geschreven. Want hij weet dat «in alle eeuwen miljoenen zielen Hem zouden zoeken». Hij was één dier miljoenen en vond den vrede. 't Vuur van het apostolaat brandt in hem. Immer heeft hij meegedeeld aan anderen van wat hij, hoogmoedige, dacht te bezitten aan gelukbrengende, zelfverworven wetenschap. 't Was ijdel op 't zand gebouwd! Nu wil hij van wat hij, nederig, van God heeft ontvangen, zaaien over de wereld het goede zaad...

Literatuur zoo ge wilt, maar een literatuur die verraadt een schoone, edele ziel. Anders schrijft men geen bladzijden als deze waarmee dit boek sluit:

«Met een innigen wensch voor aller vreede en geluk geef dit zielsgeschenk den menschen.

Dat er voor veelen een druppel van zaligheid mooge vallen uit deeze bron.

Jezus zelve heeft haar tot leeven geroepen.
Jezus zelve zal haar blijven vullen.
Het leeven geeft telkenmale in nieuwen vorm Zijn oovergroote liefde.»

En voor dat zielsgeschenk geven wij onze beste gebeden! »

G. W.

BOEKBESPREKING

Alb. Plasschaert: Korte geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst, van af de Haagsche school tot op den tegenwoordigen tijd. — Uitg. Mij voor goede en goedkoope lektuur. A'Dam.

Alb. Plasschaert heeft een tweeden druk laten verschijnen van zijn overzicht der 19e eeuwsche hollandsche schilderkunst. Het is haast een heel nieuw werk geworden. Plasschaert blijft weliswaar de fijnproever, de genietende, ik zou zeggen, impressionistische criticus, zonder de schilderkunst te zien in het groot verband met de geestelijke en sociale stroomingen, maar hij is niettemin een van de scherpste kenners in zake schilderkunst, die op dit oogenblik de pen voeren in Noord- of Zuid-Nederland. Hij weet de essentieele dingen te zeggen met zeer persoonlijke rake, vaste zinnen.

Dit zou met treffende citaten uit zijn werk te illustreeren zijn.

Het boek getuigt van een sterk en ruim aanvoelingsvermogen. «De kritikus van dezen tijd moet velerlei soort werk kunnen ondervinden. Hij moet gevoelig zijn voor het hevige, dadelijk na 't ontstaan weergegeven, vol dus van de vaart der ontroering, boven-al bekorend door 't leven en het levendige; hij moet het innige kunnen ervaren, waar de geduldige geest lang wijlde bij vorm en materie der dingen; hij moet zich gemeenzaam gevoelen met de statigheid van het geconstrueerde schilderij, tot overwegingen, der bouwkunst eveneens eigen, vertoont, en waaruit al het noodelooze of 't alleen-behaagzieke is verworpen. Hij moet in alles zijn volk eeren en niet overschatten; hij moet een punt van uitgang hebben, zonder zich door theorie te laten verkillen; of door marmer te laten vermeesteren.

De basis mijner waardeering is de erkenning die «architektonische» uiting, waarin alles zich schikte tot onbreekbaar, statig, levend geheel. Maar ik zal niet eenzijdig wezen, want mijn hert is verrukt over het innige; en om het levende; ik sta daar nooit verbeten of afwijzend tegenover, integendeel».

Plasschaert vangt aan met de «Schilders van de Haagsche school» (Weissenbruch, J. Bosboom, J. Israels, De Marissen, enz.). Volgen : «De Haagsche Amsterdammers» (o. a. Breitner, Bauer). «De Amsterdammers van Allebé», «De psychologische realisten» (Toorop, Thorn Prikker, W. Van Konijnenburg); «Intermezzo» (V. van Gogh); «Overgangen» «Is. Israels»; en korte hoofdstukjes over de tegenwoordigen, de wordenden, wandschilders en graphici.

Volgt op deze inleidende studie een lijst van Hollandsche schilders der 19e eeuw met biographische en raak-kenschetsende noteeringen over hun werk; met een serie reproducties.

Het is een boek waar vele handen gretig gebruik zullen van maken. V.

* * *

Vijf Kinderboekjes: Klein Duimpje. — Van de zeven witte Geitjes. — De gelaarsde kat. — De schoone slaapster. — Roodkapje. — Per deeltje 1 fr., per serie 4.50 fr. Uitgave: De Vl. Boekenhalle, Leuven.

Vijf leuke verhaaltjes met mooie, gekleurde platen. Wie kleine kinderen heeft wachte niet tot St-Niklaas of Kerstmis om ze te koopen. Een probaat middel om de kindertjes uren aaneen stil te houden. V.

* * *

Mijn roode kloosters, door P. Martial Lekeux, minderbroeder, vertaald door P. Athanaas Buttiens. — Prijs 6 fr. J. De Meester en Zonen, uitgevers. Wetteren.

Dit boek werd genoemd: «het schoonste onder de schoone na-oorlogsche boeken». Pas drie jaar verschenen, beleefde de Fransche tekst al bij de honderd uitgaven. Een oorlogsboek nog wel! Een heele oorlogsliteratuur verscheen en werd vergeten: hier is het de eene uitgaaf op de andere.

Voor ons Vlamingen, mocht dit heerlijk boek niet onbekend blijven. Pater Lekeux, tijdens den oorlog artillerie-kommandant, waardeert onze dappere jongens; hij, die het grootste deel van den oorlog doorbracht op enkele meters van den vijand, heeft het lijden en strijden der Vlaamsche soldaten van dichtbij gezien. Een Vlaamsche vertaling van Pater Martiaals oorlogsboek mocht er dus wel zijn.

Vele Vlaamsche menschen hebbe nwellicht al hooren spreken van den «monnik - kommandant van Oud - Stuyvekenskerke». Deze Pater, gewezen artillerie-officier, verwisselt, bij het uitbreken van den oorlog, de bruine pij met de ontwende uniform. Aan het front wordt hij observatie officier en waagt zich op de gevaarlijkste stellingen. In zijn boek vertelt hij van zijn wedervaren daarginder, en laat hij ons meeleven met de helden, meestal Vlaamsche soldaten, die hij daar heeft gekend, wier lijden hij heeft meegevoeld.

«Dat is eindelijk een boek dat geheel voldoet over de ontzaglijke tragedie van den oorlog», schreef in «Belfort» M. E. Belpaire. In «Mes Cloîtres», leeft een pater-soldaat: een soldaat, een strijder, die realistisch opneemt het daverend oorlogsleven met zijn bloedige afzichtelijkheid; een pater, een mysticus, die ook de hoogere beteekenis vat van dien geweldigen oorlog en luid jubelend of zacht fluisterend zijn monnikziel laat spreken. En zeker heeft dit oorlogsverhaal grootelijks zijn buitengewoon succes te danken aan de ineenweving van die twee levens tot een harmonisch geheel. Vandaar ook de titel van de vertaling: «Mijn Roode Kloosters»: een visie van bloed en vuur, doch ook in die woelige, gruwelijke omgeving innige kloostervrede.

* * *

Eucharistie en Bibliografie.

De jonge, frissche rubriek BOEKENNIEUWS van het Tijdschrift voor R. K Ouders en Opvoeders heeft niettegenstaande zijn nog kort bestaan reeds burgerrecht verkregen en geeft bij iedere gelegenheid blijk van zijn ondernemingsdurf en energie.

Ter gelegenheid van het Eucharistisch Congres gaf het een in de Nederlandsche, Fransche, Duitsche en Engelsche taal, bibliografisch overzicht, bevattend alle Eucharistische werken alsmede het voornaamste in andere talen en in andere landen gepubliceerd, vanaf 1900 tot op onze dagen, beknopt en zakelijk besproken door ervaren deskundigen.

Niet alleen als geestelijke voorbereiding voor het Eucharistisch Congres heeft het zijn actueele waarde, maar tevens als legger en verzamelwerk zal het van onvergelijkelijk gemak zijn voor Priesters en Leeken, die het grootste geheim van ons Geloof waardig willen behandelen in toespraken of studiën.

De prijs, 70 cent per aflevering (compleet in twee afleveringen: 13 en 15) is zoo laag, dat ieder zich dit hoogst belangrijk werk van blijvende waarde kan aanschaffen.

* * *

Dante's opgang. Sonetten door Ed. Brom. (Uitg. Van Munster, Amsterdam.)

Na lang zwijgen, ziehier de katholieke dichter Ed. Brom die weer levensvol aan 't zingen gaat. Hij heeft het aangedurfd in een reeks sonnetten Dante's opgang te bezingen, den groei van Dante's zich louterende liefde voor Beatrice in welke liefde zijn dichterschap.ontlook («Vita nuova») en gansch gezuiverd, haast vergoddelijkt, bloeit in de «divina Comedia».

Het tweede deel van het bundeltje bevat losse sonnetten.

Van veel dat dezer dagen van de groep en de jaren waartoe Brom behoorde nog verschijnt, is deze bundel sonetten het beste. De nu meer dan zestig-jarige dichter behoort tot de weinige uitverkorenen voor wie het woord nooit dichterschap werd, noch dichterschap worden. Hem is de kunst gebleven een werkelijke levensfactor waarin hij zich zelf gedurig te vernieuwen had en die dan weer op zijn beurt steeds vernieuwend in hem leeft. Weldoend is dan ook het gevoel van het eenvoudig gebleven kinderlijke hart van Ed. Brom dat, zelfs tot een vleugje romantiek toe, kan opwieken of warm worden en dat nog heel de rei der hooge verzuchtingen over de levensschoonheid van zijn held kan doorleven. Hij is de puike modeldichter waarin de rust en berusting van den hoogsten Dante zich weerspiegelen als door geestelijke verwantschap, want dit is een boek, indien niet van een zeer groot dichter, dan wel — en dat is meer — van een zeer mooi mensch.

G. v. M.

* * *

C. Astaes. VERTELLINGEN uit het volk gehoord en voor het volk geschreven. — 3e druk - 1923. — Drukkerij-uitgevere «Excelsior», Brugge, St-Trudostraat, 21.

De derde uitgave van dit boekje, geschreven «tot genoegen en ontspannende bezigheid van ons Vlaamsche Volk — voor 't eenvoudige volk van te lande, dat nog iets bewaard heeft van de oude voorvaderlijke gewoonten, en nog niet verslaafd is aan 't dagelijksch geloop naar kinema en tingel-tangel» toont wel aan dat het zijn weg gevonden heeft en door de lezers, waarvoor het ook bestemd was, gretig wordt verslonden. Ook de folklorist zal er zijn gading in vinden. Indien C. Astaes, die den verhaaltrant heelemaal weg heeft, de vertellingen, die hij uit den mond van het volk opteekent, langer in zich wil omdragen tot ze groeien tot een geheel met een eigen visie daarop en daarom, zoo zal hij, met meer soberheid, gemakkelijk een sport hooger klimmen op de literaire kunstladder.

J. S.

* * *

R. P. EUSEBE CLOP: «Saint-Bonaventure» (1221 — 1274). — Collection «Les Saints», 3.50 fr.

De H. Bonaventura was een mystieke heilige .Opvolger van den H. Franciscus, werd hij de vriend va nden H. Thomas van Aquinen, en tevens zijn mededinger en zijn collega aan de Sorbonne, te Parijs.

... «Thomas et Bonaventure, sont des noms qu'on ne peut séparer; ... les deux se complètent... Ce sont deux génies dont le treizième siècle a raison d'être fier; ils sont la gloire de deux Ordres illustres, qui depuis sept cents ans militent côte à côte... L'école didactique a eu sa plus complète expression dans Thomas d'Aquin; l'école contemplative en Bonaventure; celui-là est l'Aristote, celui-ci le Platon du moyen-âge...» Zoowel als de H. Thomas, had de H. Bonaventura al de wetenschap van zijn tjid in zich opgenomen. Maar tevens had hij eene vurige ziel, gansch verlicht door de liefde Gods.

Godgeleerde, hoog opgaande in de mystiek, dichter, toonkunstenaar, begaafd met de heerlijkste welsprekendheid voortvloend uit zijn vurige ziel, was Bonaventura ook een man van de daad. Hij oefende een grooten invloed uit op zijn tijd; eenvoudige kloosterling, werd hij beurtelings leeraar aan de Sorbonne, Minister-generaal van zijn Orde, bisschop en eindelijk Cardinaal, vereerd met de volste gunst van Paus Gregorius X. Op 't einde van zijn leven wijdde hij al zijne krachten om de Oostersche Kerken met Rome te verzoenen; hij was de ziel van het IIe Concilie van Lyon, waar die zoo belangrijke kwestie aan de dagorde kwam, maar stierf aan eene onbekende kwaal, voor het einde der werkzaamheden. Hij had eene reuzentaak gedurende zijn leven afgelegd.

T. D.

ZES EN TWINTIG JAAR VLAAMSCHE VRIENDSCHAP

door M. E. BELPAIRE.

EEN DICHTER UIT DE KEMPEN: AUGUST CUPPENS.

I.

De Kempische leeuwerik. — De eerste banden en het eerste bezoek. — Eigen Leven. — Dietsche Warande en Belfort. — Moeke's Dood.

Gisteren 24 Mei zijn we, zooals iederen Zaterdag der Meimaand, naar onze geliefde Kempen getogen, naar de grot van Lourdes in 't stille Gooreind. Daar waait de wind zoo frisch, lacht zoo feestelijk het wuivende groen; hier en daar gefluit van een schaarsche aristokratische nachtegaal, maar onophoudend is het een gezinder, een blij getierelier van leeuwerikskens in de lucht.

Haast ieder oogenblik van deze vrome bedevaart was mij de gedachtenis bij van den pas verloren vriend. Op 1en Mei is hem de blijde Maagd komen halen, die hij zoo trouw gediend had hier beneden: August Cuppens, de gulle en ronde, de eenvoudige en vroolijke.

Vooral het tierelieren der leeuwerikskens riep me 't dichterlijke pastoorke voor den geest, en ik dacht bij me zelf: «Was Gezelle de nachtegaal van Vlaanderen, Cuppens was zijn blijde leeuwerik».

't Was hij immers die me 't lied leerde van den franken vogel:

Onze lieve Heerke!
Onze lieve Heerke!
Geef mij een koorke,
Geef mij een koorke,
Om in den hemel te geraken,
Om in den hemel te geraken,
'k Zal nooit meer vloeken!
'k Zal nooit meer vloeken!
Sakker, sakker, sakker!

Of het pastoorke van Loxbergen langs dat «koorken» in den Hemel is geraakt? Heel zijn leven is een blijde zang geweest, een stijgen in de reine, blauwe lucht van geloof en poëzij, en zoo hij wel eens «sakkerde»,zooals de leeuwerik in het naar beneden zakken, dan was het enkel tegen al wat onecht of onnatuurlijk was.

Een kind van te lande, een jongen uit de Kempen, een echte priester Gods en een Vlaming uit één stuk, dat is August Cuppens geweest.

Men verweet hem weleens zijne «leegheid», zooals Verriest dat betitelde. — Ging Hugo zelf niet wat mank aan dat zelfde euvel? — En inderdaad, de dichter heeft meer **geleefd dan geschreven.** Hij had niet genoeg aan al de krachten zijner ziel, aan al zijne zinsvermogens, om de schoonheid, de blijheid van Gods schepping uit te zingen. Er is iets tragisch in de schielijke dood van dezen blijmoedige die beweerde dat hij na vier honderd jaar nog niet verzadigd zou zijn van het aardsche. Hij genoot het in de volle ongereptheid eener ziel die het kwaad alleen door den biechtstoel kende en den beet der zonde nooit scheen gevoeld te hebben. — Het is de roem van ons Vlaamsche land te kunnen wijzen op dergelijke scharen geloovige, eenvoudige, gezonde priesters, vrome zonen van de Kerk, trouwe kinderen van den grond.

Maar allen hebben niet bij de priesterwijding de dichterwijding ontvangen. August Cuppens wel. Hij was een echte zoon van het droomerige Limburg,zoo zoet gevooisd in Benoit's «Het is er zoo stil in de heide...»

Het land van onmetelijke vlakten, sluimerende vennen, rille boomkens, biddende, schamele wijfkens. — Heel de poëzie der Kempen huist in Cuppens' verzen.

Eene studie over den ontslapen vriend, over zijn dichterstalent is hier niet bedoeld. Enkel wil ik aan de hand der talrijke brieven die ik van hem bezit, de jaren dezer vriendschap oproepen, die niet onvruchtbaar bleven voor onzen Vlaamschen strijd. — Want ik stel vast dat deze losse en «leegaard», deze natuurgenieter en kunstsmaker zooals ik er geen fijneren heb gekend, onder de plannenbouwers en ontwerpers stond van al de vlaamsche ondernemingen gedurende een kwaart eeuw. Hij gaf de gedachte,den

impuls, die dan door anderen werd uitgevoerd. Hoe zoet was het te denken dat, ginder, in de stille pastorij van 't Hageland, iemand was met wien men alles gemeens had: gevoelens, instinct, haat, liefde, smaak en genot!

Nu is het verder — of is het naderbij — dat men hem moet zoeken. Maar nog is de band onafgebroken, en zoeter wordt het de bevriende taal uit het verleden te hooren klinken.

In 't begin der jaren 90 waren wij, Hilda Ram en ik, werkzaam aan ons «Wonderland». — 't Was om «Wonderland» uit te geven dat ik Hilda Ram opgezocht had, die ik maar vluchtig had ontmoet. Daaruit groeide eene stevige vriendschap, en mijn eerste inwijding in het Vlaamsche leven. Ik meen dat zij het was die mij het eerst sprak van twee Limburgsche jonge priesters: Lenaerts en Cuppens, die 't «Daghet uit den Oosten» uitgaven. Het bladje kende ik, omdat tante Constance, steeds welwillend voor alle Vlaamsche uiting, er op geabonneerd was.

Hilda moet aan Lenaerts geschreven hebben en waarschijnlijk zond zij hem een harer werken. In elk geval, zond ik Cuppens mijne «Herfstrozen», in 1897 verschenen en voor dewelke hij bedankt in zijn eersten brief van 25 Januari 1898.

Zoo ontstond die drukke briefwisseling die zulke groote plaats in ons beider leven zou innemen. Van den aanvang af voelde Hilda zich meer aangetrokken tot Lenaerts, ik tot Cuppens, wien ik dan ook verschuldigd ben het vlot schrijven van brieven in het Vlaamsch — want hij was mijn eerste Vlaamsche correspondent, zooals Hilda mij het Vlaamsch spreken leerde.

«Uit al uw werk meen ik te leeren dat wij fel overeenkomen van zienswijze», schrijft Cuppens in dien eersten brief, vooraleer het tot een persoonlijke kennis was gekomen. En zoo was het inderdaad. «Sinds ik U beter leer kennen, komt er nieuwe moed in mijn hert. Wij zullen, als 't God gelieft, eens tegeneen op dichten en schrijven dat het kraakt!»

Om te beginnen moest hij reeds meehelpen voor «Wonderland», en Limburgsche legenden uit 't «Daghet» overschrijven.

De punten van overenekomst tusschen ons werden

druk besproken: «Een waar geluk was het mij te zien dat gij ook zoo'n vurige bewonderaarster van Haydn, dit groot onsterfelijk kind, zijt.» — Dat had hij geleerd uit mijn «Christen Ideaal», eerst samen met «Herfstrozen» uitgegeven. In dien bundel ook had hij den naam van Edouard Huberti gezien en daarop gereageerd. Zijn tweede brief, van 30 Januari, meldt daarop:

> «Ik moet U toch nog eens gauw schrijven, beste Mejuffrouw, omdat mijn hert niet gerust en is, sedert uw lesten brief. Om der rechtzinnigheidswille moet ik u zeggen dat ik Huberti's werken niet met eigene oogen gezien heb. 't Is mijn vriend Karel Theunissen, een Limburgsche schilder, die hier woont, te Luik, die mij met bewondering van hem gesproken heeft, namelijk van een landschap van hem, dat in 't Museum van Antwerpen moet hangen. Ik geloof dat Theunissen veel weg heeft van uwen afgestorven vriend.»

In volle sympathie waren we dus reeds voor we eigenlijke kennis maakten. Hoe kon het ook anders? Limburg en West-Vlaanderen zijn de meest innig-Vlaamsche gouwen van ons land — West-Vlaanderen, de streek van de zee; Limburg, de droomerige streek van de heide: twee onmetelijkheden. — Onder de hoede van Gezelle hadden de twee Limburgsche priesters hunne werking ingesteld en, tot het einde toe zou Cuppens met zijn meester dweepen, hem een «heilige» noemen, zijne poëzie voor elke andere stellen. Van den Westvlaamschen nachtegaal had het blijde Limburgsche leeuwrikske geleerd het op prijs stellen, het verdiepen van de eigen zeden, de eigen taal, het vergroeid zijn met den eigen grond.

Heel Cuppens' poëzie is Limburgsch. — Lees zijn «Weg door de heide»:

> Bezijden, van weerskanten, ligt het heidevlak te bloeien,
> — een zee van purperrood gebloemte! — oneindig ook, en stil
> ja, plechtig stil, met weinig meer beweging op dan 't stoeien
> van 't honingvolkske en geen gerucht als heimlijk biegetril...

Of zijn «Kempisch Wijfke»:

> Doodarm, versleten Kempisch Wijfke,
> gij woont, ginds, op de rosse hei,
> in uw armzalig leemen hutje
> gedekt met halm, gevloerd met klei;
>
> wie heeft er uw verrimpeld wezen
> sinds vijftig jaren nog bedacht,

uw knokkelhand een druk gegeven,
uw eenzaamheid een groet gebracht?
... ...
Ach! kunt gij wel den Heere danken
terwijl gij door de bosschen trekt,
bedolven onder zwaren houtlast,
daarmee gij zuchtend heimwaarts nekt?

En, zooals Cuppens de dichter der Limburgsche heide was, zoo was zijn vriend, Karel Theunissen, de schilder dezer bloeiende schoonheid.

Een tweede Huberti, zegt Cuppens, is dat wel waar?... Gelijk Huberti geniet hij de innigheid der Kempische natuur, ondergaat de bekoring der eindelooze vlakte, van den streelenden wind, het sluimerende ven; maar het temperament is verschillend. Theunissen is meer Limburger, een zoon uit den buiten,een rustiger gemoed. Hij kent de subtiele melancholie niet die Huberti plaagde en vervolgde zijn leven lang. Geen volbloed Vlaming is Huberti ; het Brusselsch stadsleven walgt hem wel, maar niettemin ondergaat hij ervan den invloed. Daaruit ademen zijne doeken die innige weemoed die de ziel zoo diep aandoet. Neen, Theunissens kunst zal mij den verloren vriend niet terug schenken, hoe zeer ik zijn schildersgaven waardeer. Het is de schoonheid van Gods zielenschepping dat geen twee gemoederen dezelfde zijn.

Verschillend, en toch samenvoelend, dat is de groote vreugd der vriendschap. Dat schonk mij die van Cuppens, nog vooraleer ik hem had ontmoet.

Vooralsnu kende hij nog niet mijn diepen ondergrond van Westvlaamschheid en achtte mij louter Antwerpenaarster. Hij schreef dan ook:

Tusschen Antwerpen en de Kempen,bijzonder de onze, Lenaerts dezijne en de mijne,bestaat er sinds altijd een geheime trek, dunkt mij ;wijlieden uit Klein Vrankrijk zijn de leste Antwerpenaars van hert en geest ten Oosten van 't land uit. Onze taal en al komt overeen en daar loopt, langs Beeringen, mijn geboortedorp, eene oude baan op Antwerpen, daar, in den ouden tijd, de groote wagens met koopwaren over henentrokken naar de heerlijke havenstad. Onze Demer en onze beken behooren bij de Scheldekom, en zij zijn de verste voedsters van uwen koninklijken stroom...

Gij begrijpt wel dat eens naar Antwerpen komen aangenomen is. Ik ben er ooit maar eens geweest in mijn leven, en ik kende er toen niemand heel bijzonder, zoodat ik alleen de

hoofdkerk, de Scheldehaven en den Dierentuin afgezien heb, en 't Museum of de Museums niet en heb kunnen vinden, want ik loop niet geren met een commissionnaris langs mij door een stad. Zoo, wanneer het immers mogelijk zal zijn, kom ik eens, alleen om Huberti's kleur- en klankmuziek op te drinken bij u, en dan zal 't een kermis zijn, — ten minste voor mij. Want gij zult U bedrogen vinden in het klein nietig Kempensch boerke dat ik ben; een vernepen manneke dat rookt als een fabriekschouw en, horresco!... ook al snuift als een oû kwezel uit Vlaanderen! Gij zegt veel te veel goed van mijn verzen. Wat ze wel zijn, dat is oprecht. Maar ik ben altijd zoo lijdzamig en zoo zorgeloos geweest dat ik tien jaar van mijn leven voor de poëzij verloren gespeeld heb! Op de zeven jaren die ik te Verviers doorgebracht heb als onderpastoorke en heb ik geen twee honderd verzen gedicht. Ik was toen verward in de politiek, en indien gij bevriend zijt met sommige hoofden der katholieke partij te Antwerpen, spreek hen maar nooit over mij, want ik weet dat ik als een socialist bekend sta bij velen, maar zij dolen. Mijn bisschop heeft mij uit Verviers moeten wegjagen, zoo had ik daar sommige rijken tegen, alhoewel hij het tegen wil en dank deed. Toen heeft hij mij hier gelukkig gemaakt, en sedert ik dit rustig leven met mijne pekens en mekens en zusterkens geleid heb, is de poëzij weer stillekens aan verrezen...

Acht lange bladzijden schrijft de nog onbekende vriend aldus, den 2en Februari 1899, hoewel hij voor zijn jaarlijksch examen stond. Maar poëzie had voor hem meer bekoring, dan de «Beletselen van 't Huwelijk», zooals hij zelf bekent.

Niet dat hij zijn priesterplichten verzuimde, of klein achtte:

Een gebeêken van tijd tot tijd a. u. b. opdat ik mijn zware priesterplicht zoo min slecht mogelijk volbrenge! Ik heb God alreeds bedankt omdat Hij mij die gunst verleend heeft van U te leeren kennen. Dit zijn van die tegenskomsten en die gebeurtenissen in iemands leven die ik altijd gehouden heb als eene heel bijzondere liefderijke tusschenkomst van de Voorzienigheid Ons Vaders. Wij kunstenaars staan zoo verlaten en zoo eenig op die wijde koude wereld, dat wij malkander van doen hebben, om den moed op te houden en om wat kunstenaarstroost te genieten... Ja, en 't is toch wonderlijk, dat wij nu maar tegeneenop praten en dweepen en malkanderen nog nooit gehoord of gezien hebben! Maar de goede God beschikt dat zoo, en ik hoop dat wij mogen zoete vruchten plukken op den boom onzer versche vriendschap, die nochtans, hoop ik, zoo diep-geplant en zoo vast-geworteld staat dat noch leven noch dood hem nooit meer zal kunnen omverre noch ontworteld krijgen. Moge hij vooral heerlijk blijven bloeien voor en in de gelukzalige eeuwigheid!... Wij zullen malkander steunen in de poging om ons dietsch christen volk op te beuren en te veredelen door de christene kunst, onder den zegen onzer

landsheiligen! Gij hebt beiden al goed uwen man gestaan; nu moeten wij jonge luierikken ook eens beginnen met vruchten voort te brengen... Mijn beste dichten liggen nog te sluimeren in mijn hert. Bidt ze er maar eens uit... Nu gij mij zoo aanmoedigt zal ik wel verplicht zijn om door werken, al heb heb ik altijd liever andermans poëzij genoten als er zelf gemaakt...

Zeer goed schetst Cuppens zich zelf in dezen brief, met zijne losse blijheid, zijn vreugde om andermans kunst, zijn «leegheid» en zijn toch zoo diepen ondergrond van geloof en plichtgetrouwheid.

Een kunstenaar en fijnproever is hij steeds geweest in de eerste plaats:

Mijn groote liefhebberij, dat zijn de heiligen der 13e eeuw, — schrijft hij in een anderen brief; — ik meen altijd dat ik 5 eeuwen te laat geboren ben en voel mij in onzen hedendaagschen kouden, baatzuchtigen en ongeloovigen wereld niet op mijn gemak; neen, ik lijd veel en moet mij troosten in de visioenen van de middeleeuwsche heiligheid. Als ik de rijve van Sinte Ursula van Memling, waar ik kleine lichtprenten van meegebracht heb uit Brugge, wat kan beluren, dan herleef ik!...

En over de sprookjes van «Wonderland»:

Ik heb wat gepeuterd aan die vertelsels en 't meeste moeten bewonderen de Kleine Meermin! 't Is zoo teeder en zoo broos, dit vertelselken, als een haardun perlemoeren schaaltje... 't Is wonderschoon; men zou haast betreuren dat er geen meerminnen zijn die men de onsterfelijkheid kan geven!...

Arm Meerminneke van Audersen, waarvoor hij Hilda en ik, zoo zeer verketterd werden bij zijn verschijnen!

Laat voorts de kwezelaars of farizeeuwen maar zeggen : kosten zij de kunst dooden, zij zouden 't lang gedaan hebben. Gelukkiglijk dat de Kerk, zoo gij zoo wel zegt, eene bron is van poëzij. Onze kerkfeesten moesten eens voor goed bedicht worden...

In dien tijd reeds liep hij dus met het plan in zijn hoofd dat hij later zou bewerkstelligen, wanneer hij met Louis De Vocht zijn «Jaarkrans» zou uitgeven.

Al die brieven, vol zoete innigheid en sparkelenden levenslust, zijn geschreven in de stille kluis van zijn Cornillon - eenzaamheid. Te Verviers, als onderpastoor, had Cuppens zich een zware ziekte op den hals gehaald door zijn onverpoosd zwoegen ten bate der volksmenschen. Hij had zich geworpen in de democra-

tische beweging, waarvan de edele bisschop van Luik, Mgr Doutreloux, Pothier en Kurth, de bezielers waren. Een typhuskoorts was het gevolg der te groote inspanning en vermoeienis. De eenige zuster der zes gebroeders Cuppens, Mieke, snelde aan zijne sponde en ontrukte hem aan den dood. Zij werd bijgestaan door eene groote vriendin van den jongen priester, de overste der Zusters van St-Vincentius à Paulo, te Verviers, eene hooge ziel die de toewijding van den onverdroten onderpastoor had leeren waardeeren. — Cuppens noemde ze «Mama», had eene vereering voor deze vrouw van adelijke afkomst, die Christus diende in zijn lijdende ledematen, en dichtte later op haar zijn «Roozeke van overzee».

Nu had hij een rustiger strand bereikt, bij zijn pekens en mekens, in het huis der bedrijvige Zusterkens der Armen, maar een stuk van zijn hart — en van zijne bewondering — bleef toch bij de dochters van Vincentius die hij te Verviers gekend had, en ontmoet in de arme huisgezinnen..

Karel Theunissen was een groot doek beginnen te schilderen, bij Cuppens: een zangherhaling bij de pekens onder de leiding van een der Zusterkens: «Theunissen is hier een groot doek aan 't schilderen: de herhaling der pekens voor den kapellenzang, onder den maatslag eener zuster. Maar onze kwezelachtige zusterkens hebben niet gewild dat hij ze er op zet; toen ben ik naar Verviers gegaan om raad» — naar «Mama», zuster de Fernelmont, ongetwijfeld — «en eene van St-Vincentius (die ik toch liever zie) zal hunne plaats innemen!» — Dit schijnt toch niet doorgegaan te zijn, want op den langen duur heb ik zelf nog voor die dirigeerende non moeten poseeren. — «'t Zal iets heerlijks worden, zoo vol vrede en liefdeglans en zoo prachtige pekenskoppen!»

Nogmaals, wat in kleur op Theunissens doek verscheen, wist Cuppens in zijn verzen te leggen. Zoo zijn «Rustende pekens in 't Lenteweer».

Mijmerend zitten zij op lange, bruine banken
neveneen, de pekens, in een dichte rij;
boven hunne witte hoofden slingeren ranken,
jonge wingerdkrinkels, glimmend groen en blij.

Mijmerend zitten zij, de pekens, en zij staren
voor hen henen met een waterigen blik,

schuins omhooggericht, ter blauwe lucht, waar paren zwaluwen schieten met een vroolijk schril gekwik...

Dit stuk is echter van den 12en Juli 1898. Had het ook in 't hart van den dichter gesluimerd van de klare lentedagen af, toen de schilder aan 't borstelen was.

Want de lente was in aantocht.

Op Asschewoensdag pent Cuppens weer een van zijn lange vertrouwlijke brieven:

Hebt gij nooit onze Daghetvertelsels gelezen ?... Die van de eerste jaren komen bijna allen van Beeringen, mijn lief geboortedorpke, en zij werden nagezien en verbeterd door Meester Gezelle zelf, die ons aan den gang geholpen heeft. Zij zijn meer nationaal natuurlijk als die van Andersen al hoe schoon de Deensche ook zijn... Zij zouden misschien in een vijfde of zesde Wonderland hun plaats vinden! Wij zullen daar eens over klappen, op dien gewenschten dag als wij eens zullen te zamen zijn...

Want nog ging dit alles uit de verte, wisselen van gedachten en verzen. Bij dien brief is een stuk gevoegd: «Verzet».

VERZET.

Een enkel zonnestraalke
dat door de wolken blinkt,
een enkele blijde vinkslag
die uit de linde klinkt,

de geur van één wild roosken
dat op het haagske bloeit,
't gewip van eenen vlinder
die door mijn hofke stoeit,

een rimpelken op 't water,
een lachske van een kind,
rijk achternoenverzet, voor
een mensch die God bemint!

En de dichter heeft er bij gevoegd: «Trekt dit invulletje, dat ik in 1886 dichtte op een Meimorgen, niet op uw «Herdenken» ?»

In den vorigen brief had hij mijne «Hersftrozen» beantwoord door zijn fijne «Ei! mijn zoete najaarsrozen», later door E. H. Verhelst op muziek gesteld.

Daar tusschenin plannen — later tot rijpheid gekomen — bij voorbeeld, om een Vlaamsch tijdschrift te stichten. Het eerste nummer van «Dietsche Warande en Belfort» is van 1 Januari 1900. Dichters, droo-

mers... en leegaards hebben soms wel een vruchtbaar leven.

In Maart 1898 stelde Dr Schaepman de jaarlijksche Thomasviering in, te Leuven, met zijn prachtig drieluik : St-Thomas van Aquino. Den grooten doctor mocht men nooit alleen op reis laten gaan — dat vond hij onpleizierig. Daarom vergezelde ik hem de twee eerste dagen; langs Mechelen om, den Dijnsdag 8en Maart, waar wij in 't Klein Seminarie door Dr Caeymaex ontvangen werden. Den Woensdag ging ik weer mee; maar den Donderdag niet, zoodat ik de prachtigste der voordrachten, met den lof van 't Officie van 't Allerheiligste Sacrament miste.

Van dit alles is er spraak in de Cuppensche briefwisseling, hoewel de leerling van Gezelle niet sympathiek stond tegenover den geleerde van Over - Moerdijk:

> Dr Schaepman hebben wij in den Zomer ook hier gehad; hij heeft zelfs tot onze Vlamingen gesproken, op Sint Alfons. Welke redenaar! en wat breede gedachten heeft die hollander in zijn breeden kop zitten. Ik houd anders nog veel meer van Gezelle, die voor mij de grootste dichter is, dien wij na Vondel gehad hebben, en een heilige...

Over Schaepman weer in zijn volgenden brief:

> Gij zijt zoo'n groote vriendin van den Doctor. Gij moest hem eens wijsmaken dat de Hollanders wel wat meer konden doen voor hunne Vl. katholieke letterkundige broeders! 't Is schandig hoe zij ons misprijzen! Wij, goedzakkige Belgen, hebben nooit zoo gedaan... Onze taal is nochtans ten minste zoo goed als de hunne... Wij hadden ze wel wat verleerd,maar daarom gaan wij ze bij 't volk terugleeren. 't Volk is de groote bewaarder der eigene taal...

Cuppens is altijd zich zelf gebleven, altijd vriend van 't volk en dicht bij 't volk; wars van alle aanstellerij, stijfheid, na-aping, en daarom vijand van het geaffecteerd Hollandsch gedoe. Maar het Hollandsch-zijn is bij onze Noorderburen geen affectatie, en daarom ging ik met pastoor Cuppens niet mee, wanneer hij den grooten vriend van zooveel jaren, niet zoo hoog plaatste als ik gewoon was.

Eene andere vriendschap vind ik vermeld in die brieven van zoo veel jaren geleden: den 22 Februari was ik Virginie Loveling te Gent gaan bezoeken. Eenige brieven werden tusschen ons gewisseld, en ik

moet er eenen aan Cuppens medegedeeld hebben,want hij stuurt hem terug met de woorden:

Och arme! och arme! wat is die nog verre! Haar brief sloeg mij koud op mijn hert, en hoe dikker ik hem herlees, hoe meer ik gevoel dat zij nog zoo verre is! Of zou ze haar willen weren tegen U en 't harnas aantrekken van onberoerd te schijnen? God geve 't! Arme, hoogmoedige ziel, zij schijnt niet te weten wat liefde is. Ik zal mijn mekens eens voor goed aan 't bidden zetten: zulke hoeveerdige zielen moeten overwonnen worden door 't gebed der kleinen; zoo is Gods wonderbare schikking,dunkt mij. Zij is niet eenvoudig, niet «simplex»! Wat wil zij toch tateren van «abstracte macht, die men zich niet kan voorstellen!» Kan zij zich hare eigene ziel voorstellen! Nu... daar zijn ook woorden in die hoop geven: zoo over haar gebed — hooveerdig wel, maar toch iets! — en die «verzuchting naar iets boven ons». Och arm, och arm! wat zijn wij dan toch gelukkig tegen die beklagensweerdige door de protestanten opgehemelde vrijdenkster...

Koud en liefdeloos was het zeker niet rond hem. In zijn kluis, boven het woelige Luik, wist hij eene heele wereld artisten te lokken. Theunissen was zijn groot doek, de pekensherhaling, aan 't schilderen:

Ik heb hier onder een jonge muzikant zitten die Beethovent dat het dondert op de piano en boven Theunissen aan 't schilderen. Tempelke der kunst! maar met dit alles en doe ik niets...

Was het «niets doen» van de anderen aan 't werk te zetten, hun levensmoed en levensvreugd genoeg te schenken om vruchtbaarheid te geven?

Eindelijk was het Paschen — 10 April — en Cups zonnig hart kon zich uitstorten:

... Och! hoe blij ik gisteren was toen ik 't «Alleluia» kon aanheffen dat het dreunde door 't capelleken! 't Spijt mij maar dat er te min gezongen wordt; ik moet alles zoo droog afdoen, (in de arme nonnenkapel) zonder zang, maar den «Exultet» van de keerswijding, die kunnen zij mij niet doen overslaan en daar haal ik mijn hert ieder jaar in op met tranen van blijdschap in de stem. Och! wat zou er veel moeten verbeterd worden in onzen kerkzang! Zingen ze te Antwerpen ook nog altijd opera-muziek in de kerk? Wij zijn over veertien dagen twee keeren achtereen, ik en Theunissen, naar de «Mattheuspassion» van Bach gaan luisteren, dat ze ten deele uitgevoerd hebben. Och! wat zou ik gewild hebben dat gij er bij geweest waart! Ik kan u niet uitdrukken hoe ons dit verheven muziek, zoo grootsch en zoo eenvoudig, verrukt heeft. Wij hebben de heele week sommige volzinnen geneuried en als ik er aan dacht, dan sprong ik op van verrukking. Maar één ding is er toch aan te kort! Ik zou willen roepen hebben

aan al die schoone en fijne zangers en zangeressen: «Houdt uwen Paschen nu, en zijt logiek!»

De week volgende op deze Paaschweek, zouden we, Hilda en ik, «naar 't Camp» gaan, «om de twee vieze pastoorkens eens van nabij te leeren kennen». Maar op Paaschdijnsdag schrijft hij nog 'nen langen brief:

Zie, ge doet mij denken, met uw evangelie van de discipelen van Emmaüs, aan mijnen braven Peteroomen zaliger, die daar toch ook zulke bijzonder voorliefde voor had! 't Was een zeer eenvoudig man, de oude postmeester van Beeringen,maar die zulke diepe liefde had voor al dat de Liturgie aanging, dat hij somtijds ging kijven bij den Deken als er iets aan mispeuterd werd in de kerk. En hij sprak mij op Paaschmaandag van die twee «mannen», en dan loeg hij zoo geheimzinnig, als hij zei «dat zij Hem niet en kenden...» Ja, mogen wij hem vinden en in ons midden houden, altijd, als de derde man in den vriendschapsband en die tusschen de twee moet ingaan, als de voornaamste!... Ach, Mieke, als gij wist hoe erbarmelijk armzalig de Liturgie onderwezen wordt in de Seminaries, dan zoudt gij niet verwonderd zijn dat zooveel priesters ze maar voor «nen last» houden. Maar 't betert, stillekens aan, en 't zal wel eens moeten veranderen. 't Is een schande dat het leeken moeten zijn die nu werken om den eerbied voor die kerkplechtigheden uit den Hemel gevallen, meesterstukken van Poëzij, terug in te voeren... Ware ik maar wat sterker! Ik zou dichten in verzen en in proza, voor onze kerkplechtigheden!...

— Altijd zijn gedachte van den «Jaarkrans», die hij toch, hoe onvolledig ook, afwerkte.

't Is toch zoo'n vreeselijk weêr buiten; God geve dat de wind hem uit- èn doodblaze tegen deze blijde week, dat wij malkanderen zullen ontmoeten in de stille Kempen. 't Zal U wellicht zeer opvallen, die eenvoudigheid! Maar zoo leert gij u weêral in alles schikken om de andere menschen blij te maken... Ziet maar dat ge U niet te stijf houdt, gij groote juffrouwen van Antwerpen, want ik en Coob zijn maar bloode Kempensche jongens en wij en hebben geen manieren van saluutjes te maken. Thuis hebben ze die nog minder. Gij zoudt ons zoo verbavereeren dat wij niet zouden durven onzen mond opentrekken...

— Niet zonder eenigen schrik schijnt hij de blijde samenkomst te gemoet te zien, maar dat zou niet lang duren:

Hilda hoopt maar dat ik U voor haar zal nemen en haar voor U. Wij zullen 't afwachten, maar ik geloof niet dat gij mij zult bedodden... Ik zou zoo geren eens ondervinden of wij dan toch juist den zelfden smaak hebben in alles, want als ik uwe brieven lees dan dunkt mij dat ik ze zelf geschreven heb, dat het de synthesis is van mijn gedachten en gevoelens...

Dat was de laatste brief voor de persoonljike kennismaking. Een dichterlijk geschenk was er bij gegevoegd, zijn schoon Goêweek - gedicht:

> Violetten, vroegste gave en
> zoetste van de lentedagen...

En daarop volgde die blijde ontmoeting, in 't Camp van Beverloo, den Dijnsdag 19 April. Daags te voren waren wij uit Antwerpen vertrokken en naar Hamont, in 't Ursulinnenklooster, bij een vriendin van Hilda Ram, gaan vernachten. De vrede der Kempen lag reeds op ons gemoed, wanneer wij in 't Camp afstapten, waar de twee jonge priesters ons verbeidend waren. Aanstonds moesten wij naar Lenaerts huis gaan; Cup had zijn fluit meegebracht; er werd gemusiceerd; hij zong dat het galmde, het Geuzenlied: «Merck toch hoe sterck...» en geluid en gekout vervulde 't vertrek. Denzelfden avond nog gingen wij naar Beeringen, bij Cups ouders, logeeren, en genoten daar ook van de stille eenvoudigheid van menschen en streek. Den ganschen Woensdag bleven wij in die gezellige omgeving — een bad van rust voor stedelingen! — en den Donderdag gingen wij te voet naar Heppen den trein nemen om naar Antwerpen te rijden. Cuppens vergezelde ons.

Daar mijne moeder reeds bejaard was en er tegen opzag vreemdelingen te ontvangen, werd de nieuwe gast op de vriendelijkste wijze opgenomen door M. en Mevr. Duykers, zelf Limburgers uit de omgeving van Maestricht.

Maar bij ons kwam hij wel op bezoek, en om te musiceeren. Men zong Vaders «Vaderland», Huberti's «Ave Maria». Cup haalde zijn hart op en vertrok vol blijdschap.

De vriendschap was voor goed bezegeld.

Ei! ei! wat hebben we toch blijde stonden beleefd dees dagen, — schrijft hij in zijn eersten brief, — en hoe zal ik er God over bedanken! Zingt het «geuzenlied» u nog altijd in 't hoofd? en «Komt, ontrolt den Leeuwenstandaard»!

Zie, dat was nu eens een tooneeltje om te beschrijven en dat uwen Papa zaliger moet zijn hemelsch geluk vergroot hebben van 't te zien... Van 't bezoek in 't Museum zal mij mijn leven lang bijblijven de kop van Rembrandt en... uw Huberti! Die was 'nen dichter! En zijn Ave Maria!...

Nog in den tweeden brief — van 29 April — galmt de vreugde na:

Ik heb vandaag nog met zulk genoegen ons zoet bijeenzijn herdacht, verleden vrijdag, t'uwent, in dat luchtig en vroolijk huis, waar O. L. Heer zoo goed in 't midden van allen woont en waar alles den vrede der zielen uitwasemt. Wat heb ik er al droomen gedroomd, in die al te korte stonden en wat zal het toch in den Hemel schoon zijn, als er geen kwestie meer zal zijn van scheiden noch veranderen!... Mij docht dat wij die dagen gelukkiger waren als de discipelen van Emmaüs en dat wij wel gevoelden dat Hij in ons midden was! Ja, duizend en duizend maal dank moeten wij Hem, moet ik Hem omdat ik U heb leeren kennen en liefhebben. Hij heeft dat zeker zoo gewild, want die heele kennismaking schijnt mij zoo wonderlijk dat ik ze niet kan doorpeild geraken...

Kort na Cup's vertrek was ik zelf naar den Rijn vertrokken, waar een mijner neven te Hohenhonnef ziek lag. 't Was daar dat deze brieven, zoo vol blijdschap en geestdrift mij bereikten. De nieuwe vriend smeekte mij, over Luik, naar huis te keeren, om hem onderwege in zijn «kluis» op te zoeken.

't Is hier ook zoo schoon nu, al witte bloesem dat er te zien is... Met hier twee dagen te blijven hangen ware 't figuur gemaakt (van Theunissens leidende non, waarvoor ik moest poseeren) en wij zouden Haydn spelen etc. etc. weeral te schoon om waar te zijn. Maar ik begin alles te gelooven sinds ik U in 't Camp en bij Moeke gezien heb!...

Kon ik zulke lokkende uitnoodiging in den wind slaan? Dat ware wreedheid geweest voor de zonnige natuur die nu zomerhoogtij vierde.

Wilt God mij gelukkig laten, zooveel te beter! Ik ben lui in den Zomer, te zeer uitgelaten door de vreugd die 't natuurschoon mij geeft...

En het nieuws van mijn bezoek ging den roes nog verhoogen:

Ik ben zoo vreugdedronken door 't nieuws van uwe komst dat ik niet goed meer en weet wat ik dooreenrammel. Ja, ja, wij zullen wel werken, mannen en vrouwen, jong en oud! Gij moest generaal geworden zijn, want gij kunt van die strijdkreten uitbazuinen die U zouden doen in 't harnas vliegen tegen Pruis en Franschman te gelijk!...

Kort was echter het oponthoud te Luik: van den Vrijdag 13 Mei tot den Zaterdag. Maar wij wisten de uren te vullen met praten, zingen, dweepen, en ik

kende de landkaart nu en zou terugkomen. Het was er daar zoo zalig vreedzaam, in die stille kluis, hoog boven het bedrijvige Luik. Ik kan er mij den vriend nog beter voorstellen dan later in zijn landelijk pastorijken van Loxbergen. Onze zielen genoten zaligen vrede, in lange gesprekken vol innigheid.

O ja! Deo gratias! — schrijft hij na dit kort bezoek. — Ik weet niet wat doen noch zeggen om God te bedanken voor alles wat Hij ons — mij — deze leste tijden gegeven heeft. Laat ons Hem maar meer en vaster en trouwer dienen en beminnen en ons geluk trachten te betalen met de andere menschen goed te doen en naar Hem te leiden!... Een stukske Paradijs, zegt gij, ja, dat was het...

Maar bij dweepen was het er niet gebleven. Veel plannen hadden wij in dien Paradijsvree gesmeed voor 't heropbeuren van ons Vlaamsche volk. Daar zinspeelde Cup op in een volgenden brief (25 Mei):

Wat voor landdag wilt gij houden met M. Helleputte? Ik versta 't niet goed. Toch weer geen groote vergadering van schreeuwers, zeker? Dat ben ik zoo beu als kou pap...

Dat was geenszins mijne bedoeling. Wel integendeel een zeer beperkte kring vurige geesten die als de «ziel» zouden worden van de Vlaamsche beweging. En inderdaad, nog hetzelfde jaar, kwam de zaak tot stand en werd onze bloeiende kring «Eigen Leven», waarvan Emiel Vliebergh kort daarop de leidende ziel werd.

Over dit plan is er herhaaldelijk spraak in Cups brieven.

Over dien Landdag van U en M. Helleputte zou ik U mijn gedacht eens willen uiteendoen, maar dit gaat al beter mondelings. Voor mij zouden de twee hoofdpunten moeten zijn van al die landdagen, het heropbeuren van het echt Vlaamsch-Katholiek leven, bij alle Vlaamschgezinden en de ernstige vooruitgang van de Vlaamsche letterkunde, de loutering van den smaak en het te keer gaan van den hollandschen invloed — in slechten zin. Wij zullen daar nog wel wat ruzie over krijgen. De schaduw van uwen Dr — hoe zeer ik hem bewonder en vereer en bemin en hoogacht en al dat gij wilt — zou wel te zeer kunnen schaden. Naar mijn zin moeten op zulken landdag geen politieke schreeuwers en «flaminganten» zijn, maar alleen Vlamingen en werkers. De beste uit elke gouw, bijzonderlijk de West-Vlamingen. Wil ik er U eens eenige opnoemen, die ik ken als goede: Gezelle, Verriest, Craeynest, Dr Lauwers, Depla, Frank Lateur, etc. etc. etc. Eug. de Lepeleer, K. de Gheldere, Janssens, etc. etc. Bols, Muyldermans, Daems,

enz., dan de Limburgers: ons gildeken, wij zijn met 20. Zie dat is mijn droom, al die mannen in eenen band aaneen leggen en er eene groote werkersgilde van maken die Davidsfons, Vl. Academie, enz. zou — laten wat ze zijn, brave, oude pruiken!... Verschooning voor dat kettersch woord!... Komt daar toch eens over klappen, want daar zit iets groots in uw voornemen. Gij zijt onze generaal en de Heer geeft U altijd het eerste straalke van de morgenzon...

Op die gegevens van Cup werd werkelijk voortgegaan en de meeste der door hem opgesomde namen vormden de eerste kern van «Eigen Leven». Gewoonlijk smeedde hij de plannen, de anderen werkten ze uit.

Hilda was eenige dagen bij hem gaan doorbrengen en hij had ook bezoek van een nichtje van hem:

'k Heb vandaag voor den eersten keer «nonkel pastoor» hooren zeggen door een klein lief nichtje van twee jaar, mijn broer Josephs oudste kindje, een recht engelkopke dat Theunissen mij morgen op een paneeltje gaat zetten. 't Heeft mij zoo ontroerd alle die vreugden weer overhoop te krijgen. Deo Gratias... Hilda is de processie van de Cathedraal gaan zien, zij vond ze zoo wild! Die Walen dienen O. L. H. al spelende; 't is zoo'n aardig volk, maar toch ook door Hem geschapen!...

Met artisten omgaan, van den zomer genieten, dat ging hem beter dan in 't gareel te staan. Gelukskind, voor de vreugde geboren, ademde en verspreidde hij zonneschijn. Zijn open en gul gemoed sloot ook het Waalsche volksleven niet uit en kleinzielig was hij allerminst.

Door een luimigen brief werd ik uitgenoodigd mijn «korps te vervoegen,op 't fort Cornillon-berg,waar de Kempensche landweer vergaderd» was,om «eene voorlanddaagsche vergadering» te houden. Dit kon eerst geschieden op 19 Juni, na Hilda's vertrek, maar ik bleef dan ook te Luik tot den 23en, genoot er al de vreugden, vriendschap en kunst,smaakte zalige godsdiensttroost in 't stil kapelleken der Zusterkens, poseerde voor Theunissens schilderij, ging met Cup het atelier bezichtigen waar Maréchal zijne prachtige en soms spookachtige etsen schiep. Het was een vruchtbare tijd van droomen en plannensmeden.

Den 23en vertrokken wij samen naar Leuven,waar wij Hilda en Tia Duykers vonden, en in de Vlierbeeksche abdij, waar Mr Helleputte alsdan woonde, werd eene voorloopige vergadering gehouden, met Kanun-

nik Muyldermans, en beraadslaagd over het nieuwe plan.

Dit kwam voor goed tot stand, twee maanden later, den 23en Oogst,te Antwerpen en de eerste leden van de gilde waren: Cuppens natuurlijk, prof. Scharpé, Helleputte, Alf. Janssens van St-Niklaas, E. H. Lauwers en Drijvers van Antwerpen, Kan. Muyldermans. Ik noem ze in de orde van mijn notaboekje.

Kort daarop moest weer eene Vlaamsche — en Cupsche! — viering volgen: de Boerenkrijg-feesten te Hasselt. Ditmaal werden wij op 't vriendelijke Lummen onthaald, waar Benedictus Cuppens kapelaan was. Lummen, land van wijdsche gezichteinders en weelderig groen. Ik ben er nooit meer geweest sindsdien, maar nog staan mij die grootsche lijnen voor den geest. Wij genoten er de gastvrijheid van den vriendelijken pastoor — een hoofsch man, met mild en ruim gebaar. Hadde onze vriendschap eene bezegeling van noode gehad, dan had ze die gevonden in dat hernieuwd Vlaamsch onthaal en in de prachtige Hasseltsche feesten. Verschillende mijner neven, toekomstige priesters, genoten dit alles met het Antwerpsch vrouwelijke trio.

Maar 't jaar zou niet omgaan zonder eene andere bezegeling: die der smart. Op 5 December ontsliep het goede Moeke plots te Beeringen. Onder den tas brieven ligt nog het droevige telegram: «Moeder dezen nacht gestorven. Bidt. August Cuppens.»

Uit al die brieven moet ik nu nog halen wat de feiten kan toelichten of Cuppens' gestalte in scherper reliëf stellen.

En eerst over de Leuvensche vergadering:

Luik, 28e Juni '98.

Ei! wat koud nat weer, dezen morgen! Wat gaat er toch van ons, menschen, geworden, als dat zoo blijft duren! Maar 't is toch eens goed om binnen te blijven en te werken; ik zal vandaag eens aan onzen program gaan. Ik ben vrijdag en zaterdag bijkans goed geweest om te sterven van eene zware koorts,die mij die twee dagen te bed gehouden heeft.Van meêgaan naar mama kon geen sprake zijn, 'k hadde er de dood wel aan gehaald. Mieke vond mama ook te bed: zij was drij trappen over gevallen en met het hoofd, in een duister gangsken, tegen eenen muur geschoten. Hare cornet heeft ze bewaard voor schedelbraak... Miekes leste dagen zijn maar droevig geweest, — wij hadden ook wel wat veel geluk gehad en dan komt er altijd zoo iets achter. Ik heb dat vandoen om

wat werkelijkheid te doorleven; anders ging ik door 't leven als door een droom en door eene gewaande wereld. Mieke kwam zaterdag avond thuis van Verviers met een leelijk, vernepen, verkraatseld manneke bij haar, zoo'n slag van Auwelenkoning. En met den grootsten ijver van de wereld zei ze tegen Marie: «Dien mensch moet gij t'eten en te slapen geven en morgen vroeg naar Longdoz brengen». Ik dacht dat het eenen was dien mama haar opgeladen had; maar neen, 't kwam eindelijk uit dat het ventje een russisch joodje was van 27 jaar die uit Tilsitt naar Parijs moest, naa reene nicht; in Duitschland verloren gereden was, van de baan af, en die nu 2 mark te kort had om zijne reis voort te zetten tot Parijs. Toen ik 't ventje zag, zei ik dadelijk tegen Mieke, om hare geestdrift wat te koelen: «'t is een jood». Zij zou mij wel geslagen hebben omdat ik haren beschermeling voor een jood dorst nemen. Eindelijk met vragen — hij sprak duitsch — kwam het toch uit dat hij Silbermann hiet en een Jood was. Gij ziet, zoo jood als men maar zijn kan, tot den naam toe. Hij dorst mij niet bezien als ik hem toesprak en zat daar te beven gelijk eenen die ze gaan 't vel afdoen. Wat wondere tegenkomsten in 't leven! Wij hebben hem zeer wel onthaald en wie weet, doet hem dit liefderijk onthaal bij een christen priester geen goeden indruk voor zijn leven. Ik zie anders niemand nooder als Joden...

Hoe meer ik nadenk op onze bijeenkomst hoe minder ze mij bevalt. Mij blijft de indruk bij alsof wij daar, ons gedrijen of gevieren met een gedacht zaten dat geen een der anderen recht goed begreep noch zal begrijpen. Want mijns dunkens zijn er van die gedachten of eerder gevoelens of nog beter inzichten — intuities — die onmeedeelbaar zijn, 't en zij aan zekere zielen die men alleen zou moeten vinden. Deze in-zichten zijn als ontwijd wanneer zij voor 't verstand der onverschilligen komen, en die houden ze gewoonlijk voor droomerij en overdrevenheden. Voor mij zijn zij de ziel, de «spiritus», die 't Leven inblaast. Onze bond zou niets mogen zijn als een echte, vaste, innige vriendenbond, zonder eenig officieel caracter. Die er deel van maken zouden alleen zijn bestaan kennen, maar alleman zou moeten voelen dat er iets leeft dat leven geeft, en moed, en geestdrift. Nu, wij kunnen, door middel van het aaneen te kleuteren... machien, misschien onze mannen leeren kennen, toetsen. Als ze allemaal zullen in de wan onzer ondervinding gewand zijn, dan blijven er vast eenige zeldzame eenheden over, maar die zullen onze hulplieden zijn. Laat ons dus maar probeeren en gaat het ons niet, wij vliegen er vandoor met onze vrije ziel, en roeien naar andere luchtkringen. Ik zal mijn opstel maken in den vorm eens briefs... Maar gij moet zien dat gij 't verbetert...

Uit dit alles blijkt hoe zeer het plan der onderneming het zijne was; doch dichter, droomer en idealist zoo hij was, miste hij de noodige lijdzaamheid en aanhouding om het tot rijpheid te laten gedijen.

Ik zal aan Maréchal meedeelen wat gij mij doet zeggen. Dien moeten wij zeker naar onzen kant lokken, 't is al eenen gevonden, wij moeten hem aan ons complotje vastkluisteren, al is hij een Waal en al weet hij 't niet. Mijn gedacht is dat hier alle slag van menschen moet bijzijn, niet alleen letterkundigen, professors, enz., maar ook anderen en bijzonder kunstenaarszielen. Al dat kan meêhelpen om ons Vl. Volk te verheffen, te verfijnen, te veredelen, tot het christelijk ideaal te brengen, moeten wij opzoeken, ieder zijn deel en aanmoedigen, ondersteunen, waardeeren, zonder onderscheid van «opinie» of belijdenis. Spiritus ubi vult, spirat. God heeft zijn gaven niet rondgedeeld naar den maatstaf der menschelijke «coteriekens en partijkens». Onze ziel zal nu vast wel genoegzaam geridderd zijn om geen gevaar te loopen van ons geloof te verzwakken. Ei mij! De apostelen hadden wel met de heidenen alleen te doen...

Ik zal nog lang genieten van den overschot der zoetheid uwer tegenwoordigheid en van Hilda's. Ik ben nu weer gesterkt om te werken, een vlammeken brandt nu weer in mijn ziel, dat al verlicht en verwarmt. Wat doet zoo een zusterlijk bezoek goed! En ik weet zoo wel dat Hij er tusschen en in ons midden is. Ik en heb nooit vriendschapsbanden zoo gerust, zoo geestdriftig aangeknoopt. Gij hebt aan Mieke gevraagd of ik ook getrouw bleef aan mijn vrienden. Ja. Aan echte gelijk gij zijt. Maar ik heb lang te vergeefs er naar gezocht, altijd bedrogen geweest of daaromtrent altijd. U ken ik nu genoeg, en gij moogt op mij rekenen; al dat ik geven kan en mag, dat hebt gij voor altijd... Gij weet nog niet hoe diep ik leef en hoe alles roert en waagt in mijne ziel als zij begint te zinderen. Daarom moet ik van tijd tot tijd wat luieren, anders ware ik versleten voor den tijd...

Theunissen heeft hem gisteren leelijk verveeld. Hij wou dien muur met het Christusbeeld schilderen uit de hoogte. Te gelijker tijd speelde den heelen namiddag een draaiorgel. Een stomme, geblakerde grijs-bruine muur en draaioorgel-muziek — dat is het treffendste symbool der doodelijke verveling voor ons getweeën. Ook kosten wij 't niet uithouden en zijn te gelijk gaan wandelen, de weiden in, naar Bois de Breux. Wij kwamen vol honger en vermoeid thuis, maar vroolijk en uitgerust. Toen vond ik uwen lieven brief met het portret en nu is Cupken weer op zijn stukken...

Dat hij een trouwe vriend kon zijn, dat hebben 26 jaren bewezen.

Bijna al de volgende brieven spreken van «Eigen Leven». Ik moet te Mechelen geweest zijn, om Kan. Muyldermans daarover te onderhouden, want Cup schrijft den 6en Juli:

Ik ben den ganschen achternoen met U te Mechelen geweest en heb dezen morgen in de Mis ook al gebeden opdat er alle goed zou uit voorts komen. Ik ben toch zeer nieuwsgierig tegen morgen of overmorgen... Hij begrijpt dus onzen «gildegeest al. Des te beter...

Den volgenden Donderdag:

Ben zeer blij over uw nieuws over den Kanunnik. 't Zal wel gaan! Zijn gedacht is 't mijne, het komt hier op uit dat wij Vlamingen moeten zijn, vermits God ons Vlamingen heeft geschapen. Dat is de echte, de grondreden van den Vl. strijd... En M. Drijvers, hebt gij hem leeren kennen?...

Dan is er weer spraak van E. H. Verdoodt, alsdan onderpastoor te Antwerpen, die ook van de erste «gildenaars» was. En, spottenderwijze, heet het later:

'k Zou u eens willen zien zitten, al die pastoors geleidende door een oogslagsken!...

Intusschen was men nog in 't onzekere, waar de eerste vergadering te houden.In 't Camp van Beverlo? Maar «Coob» was er niet scheutig op. Te Hasselt, onder de feesten van den Boerenkrijg? Dat ried Cup af.

Gij zult blij zijn, als gij 's avonds uit al dat laweit kunt vluchten naar 't stille, droomend, prachtig Lummen, — waar wij uitgenoodigd waren, — waar zoo'n schoone kerk is, een Godspaleis in 't midden der arme Kempen, en zoo 'n vriendelijke pastoor en een piano en een harmonium en schoone hovingen en bosschen en verdoken weegskens en een oud kluiske gelijk dat van Lenneke Mare...

Zoo luidt een brief van 11 Oogst.

«Lenneke Mare» had «het» gedicht van Cuppens moeten zijn, maar ondanks al ons aandringen en bidden, bleef het er bij 't inleidingstuk, dat in het album prijkt dat mij aangeboden werd in 1902, na mijne benoeming tot ridder in de Leopoldsorde. Daar dit gedicht nooit gedrukt werd, steeds wachtend op voortzetting, laat ik het hier volgen:

HET CELLEKE VAN LENNEKE MARE.

't Celleken in 't kleine kluisken
is de maagd schier even lief,
't is nochtans maar eng en armlijk
en zoo schamel een gerief!

't Heeft een drietal spitsboog-raamkens:
't eene kijkt naar 't Oosten uit,
't andere Westwaarts, en het derde
is eene ingemetste ruit.

Daar zij 't choorken der kapelle
kan doorzien, en 't pinkend licht
dat er, dag en nacht, heer Jesus'
tegenwoordigheid bericht.

Langs dit ruitje slaat zij geren
door den dag of 's avonds laat
eenen langen blik die altijd
naar het tabernakel gaat.

Door het raamken aan den Oostkant
brengt de zon haar morgengroet,
zij verrast Maria zelden
hoe ze ook, 's zomers, haar al spoedt.

't Raamken aan de Westerzijde
gaat soms open door den dag
voor een guitig knapen kopken
dat, met vriendelijken lach,

haar begroet, zijn tongsken roert en
weet te maren aan de maagd
hoe «ons moeken» voor dees brooden
haar een klein gebeêken vraagt.

Of «dat zij dees wassen keersen
zelf ten autaar zetten moet
tegen morgen, als de priester
hier de vroege misse doet».

Of het is een bloode meiske
dat haar «versche bloemen» geeft
— steekt een «handsvol door de tralies —
die het zelf geplokken heeft».

't Is Gods willeman of pelgrim
die voorbijkomt en de maagd,
biddend, eene bete voedsel
of een dronk «schoon water» vraagt.

En, hoe arm zij zelve al weze,
geeft zij altijd, zeer beleefd,
met den minzaam «Godevolen!»
't geene zij te geven heeft.

Zelden wordt nochtans de stilte
van Maria's kluis gestoord,
zelden klinkt voor 't kleine raamke
kinderstem of menschlijk woord.

O! de stilte is haar behagen!
Immers, stilte geeft de stem
van den Heer tot iemands herte
meer verneembaarheid en klem.

En zoo zit zij, gansche dagen,
ingetogen, stil, alleen,
werkend, biddend en beschouwend
in haar stille kluiske kleen.

Niets en hoort ge er dan somwijlen.
't aardig knippen en 't gekriep
van de schaar, alsof ze, klagend,
door het fijne lijnwaad liep!

door het hagelwitte linnen
daar Maria 't kuisch gewaad
uit verveerdigt, dat den priester
kleedt als hij ten autaar gaat,

daar zij schoone missedweilkens,
kerkelinnen allerhand'
uit te snijden weet, te naaien
met een vaste en vlugge hand.

't Waar' gewis een schoon aanschouwen
kon men 't reine maagdelijn,
in dit helderwitte kluisken,
aan heur werk zien bezig zijn,

en bespieden, hoe Maria,
nugger naait of scheurt en snijdt
aan het mooi stuk Vlaandersch lijnwaad
dat haar om de leden glijdt,

en, als verschgevallen sneeuwdons
haar in reine witheid kleedt,
haar omvloeit langs alle kanten
met zijn vouwen wijd en heed.

Ei! 't is alles witheid, blankheid,
reinheid, wat ge in 't kluiske ziet:
wit het linnen, wit de wanden,
witheid heeft hier vol gebied!

Wit is 't huifke van de maged ,
wit haar voorhoofd, dat nog meest
glanst van blankheid, 't is de zetel
immers van den reinen geest!

En op al die helderheden
speelt het maagdlijk morgenlicht...
Is dat voor haar broeders, de engelen,
nu geen zoet en lief gezicht?

Want, ja, zij alleen aanschouwen 't
en bewonderen het mêe,
de engelen, die elk verzuchten
opdoen, elke reine beê

van 't onschuldig maagdenherte
dat van God en Hemel droomt
en van anders niets!... terwijlen
't nugger handje naait en zoomt...

De blankheid van die verzen heeft mij steeds getroffen. Een dichter bij Gods genade was Cuppens.

Heeft hij zijn gave verwaarloosd met enkel zijn leven tot gedicht te versnoepen?

In den zelfden brief van 11 Oogst leekt een geheim uit dat hij maar moeilijk tot dan had kunnen inhouden: hij was mijn portret in vers aan 't maken. Dat was het «Maagdebeeld», dat opgenomen werd in zijn «Verzekens». «Doe nu een act van vernedering eer gij 't volgende blad leest», schampt hij op 't einde van zijn brief. Alsof er iets meer «vernederends» was dan opgezet te worden!

Maar hij meende het zoo goed, en nimmer, sindsdien, werd mij fijner en roerender hulde gebracht.

Zoo ging het jaar ten einde, dat den vriend zulk een zwaren slag moest toebrengen, maar volgens de genadige schikking der Voorzienigheid was hij dat geheel onbewust.

Door de brieven zie ik dat wij, reeds vanaf 1898, zochten te dringen in 't Belfort, het te verbeteren. Dit zou eindigen met de versmelting van Dietsche Warande en Belfort, om aldus met een groot tijdschrift Vlaanderen te begiftigen.

De brieven toonen mij ook dat eene tweede vergadering van «Eigen Leven» gehouden werd. te Antwerpen, den 24en October. Cuppens had er de dagorde van opgesteld:

1) Standregelen.

2) Voorstel van Scharpé wegens het bekendmaken der levende kath. schrijvers bij middel van eene jaarlijksche bloemlezing, door 't Davidsfonds uitgegeven. Zeer belangrijk, prachtig voorstel, dat wij moeten doorhalen. Zoo zullen wij propaganda maken «sans bourse déliée» — dat niet slechter is.

3) 't Stichten eener hulpkas voor jonge beginnelingen schrijvers - toonkundigen - andere kunstenaars om ze op onzen kant te hebben.

4) Verfrissching van 't Belfort of misschien van 't Daghet in den Oosten dat wij kunnen vergrooten en dat wij gansch meester zijn. (Brief van 9 October 1898).

Tot hiertoe komt heel de bezieling dus van Cuppens. Ook den 21en October schrijft hij:

Beste Mieke en booze Dwingeland!

't Zal goed gaan, geloof ik, maandag.

Jan Bols kan niet komen, maar hij is met ons, hert en ziel.

Mercelis, Delaere hebben geschreven dat zij komen; van de andere geen antwoord gekregen; zij zullen er dus ook wel zijn.

Amaat Joos heeft aan den Kan. geschreven dat hij meedeed of eerder M. Janssens heeft het hem laten weten.
Ik verwacht Scharpé vandaag en daar onze generaal zijn troepen verlaat voor de madammekens, zullen wij onder ons getweeën maar allerlei muiterijen begaan...

Die brief is interessant, omdat hij al de eerste figuren onzer vereeniging opgeeft: Cyriel Delaere, de fijne Westvlaming, die niet eens zijn weg in Antwerpen kende! Hoe velen sindsdien gevallen? Met hoevelen blijven we nog?

Na de vergadering ook, verslag, in een brief van den 27en October. Mijn notaboekje geeft daarover niets; waarschijnlijk uit pijnlijke beslommering, want Cup schrijft:

Ik ben blij dat het beter gaat met uwe Mama. Ik zag wel dat gij niet en waart zooals gewoonlijk... Ik ben ook tevreden over de vergadering... Doch eene nieuwe vergadering met Kerstmis schijnt me doodnoodig. De gilde mag niet onder den indruk blijven van M. Drijvers' eerder ontmoedigende beschouwingen. Dat scheen mij, met Dr Laporta's tegenwerking, zoo juist den ouden brabandschen sceptieken geest: klagen, vreezen en daarom niets doen en de werkers ontmoedigen (1). Ik zeg het u rechtuit gelijk ik 't meen, want ik ken dat liedje van ouds. De gilde moet met enthousiasme bezield zijn, en met straffe schokken werken, klinkt het niet dan botst het. 't Is beter dat wij wat verder springen als de stok lang is dan niet te springen! Wij moeten voorpost blijven, geen achterwacht worden. Met dat zeggen van Laporta «'t gestichte eerbiedigen», komt men niet verre, 't blijft altijd de oude slenter... Wij moeten de ridders der Vl. zaak zijn...

Met den «kouden brabandschen sceptieken geest» kon Cuppens niet goed om.

Hij had het meer met de Westvlamingen, waarvan hij getuigde: «Na Limburg houd ik 't meeste van Westvlaanderen; mij dunkt altijd dat daar de bron van ons eigen leven borrelt».

Met Kerstmis zouden andere bezwaren hem bezig houden dan onze gilde. De slag dien hij voor mij scheen te vreezen, was op hem gevallen: zijn goed Moeke was overleden, haast schielijk.

Gevoelige slag! voor priesters in 't bijzonder, want

(1) Men hoeft deze haastig neergepende zinnen niet zoo heel letterlijk op te nemen. E. H. Drijvers en Dr Laporta waren prachtvlamingen, die ondanks hun... sceptieken brabandschen geest, hun heele leven ten dienste hebben gesteld voor Vlaanderen, om Vlaanderen te winnen voor Christus.

het onmisbaar vrouwenelement in 't leven van den man, kunnen zij slechts vinden in volle mate bij hunne moeder.

Och ja, mijn goed dierbaar Mieke, — schrijft de beroofde uit «Beeringen, Sint-Ambrosiusdag, '98», — wat zou ik beter doen als tusschen mijne gebeden en tranen in U wat mededeelen van mijne smart? Gods Alderheiligste Hand Die op ons drukt, zij gezegend en duizendmaal gebenedijd! Hij heeft ons eene heilige ontnomen nu zij haar zwaar ambt vervuld had; zij zou niet meer hoeven te leven hebben als om haar te laten vertroetelen van hare kinderkens, maar de goede God, in zijne Wijsheid en Liefde, heeft beter gevonden haar zelf te beloonen en onze mannelijke jaren te overschaduwen met hare vleugels. Zij kan nu beter voortwerken aan ons tijdelijk welzijn en aan ons eeuwig geluk. O neen, wij hebben niet gemord, wij hebben Deo Gratias geroepen omdat zij zulke zachte, heilige dood heeft mogen hebben. Zij kon niet tegen lang lijden en daarom heeft Hij het haar gespaard. Maar ons arm Vake, och arme! och arme! Maar die ook, dien voorbeeldigen christen, geeft de Heer zienelijk troostwaters te drinken, die hem zoo versterken dat het wonder is om zien. Hij verdrukt zijn lijden zooveel mogelijk om zijne lieve kinderen te troosten. Ik beleef hier het schoonste, hoogste voorbeeld in christelijk geduld, dat wel weent en bloedige tranen stort omdat de natuur er toe dwingt, maar waardoor gedurig dat heerlijk lied in hoop in 't hert bovenzingt. Gisteren avond toen mijn goede broeder Karel den rozenkrans voorbad met de bijzondere gebeden achter de litanie van O. L. Vrouw, sprak hij met kalme stem, met heldhaftigen moed het woord, gelijk gewoonlijk, «een paternoster om God te bedanken voor al zijne weldaden!» Ach! en wij baden hem zoo hartelijk, want zulke dood is een weldaad. Sedert jaren, ja, meer als tien jaar, sprak Moeder van hare dood als van eens naar Luik gaan, zei Mieke. Zij was er zoo vertrouwelijk mee als met een vriend. Zij was gansch onthecht reeds lang van alles en deed niets meer als bidden, bidden. De Missie heeft zij gevolgd met eenen godvruchtigen ijver en hare generale biecht gesproken om haar voor te bereiden. Zij zei tegen Mieke: «nu ben ik gereed, lief kind, ik heb gedaan als of ik ging vertrekken». Sedert dien tijd was zij zoo lustig als ooit en bloeide gelijk een frissche roos. Tot een half uur voor haar overlijden heeft zij gelachen en in blijdschap geleefd! Zij ging rond half tien slapen met Vader... «Ach, Toon, ik ga sterven, roept de wichten», zei ze toen met reutelende stem... Zij bezag hen nog eens met een langen oogslag en de glimlach van liefde op de lippen. Op vijf minuten was zij bij O. L. Heer... Zij ligt op haar sterfbed als een beeld van vrede, een zoete glimlach op de lippen en om de oogen die trek van liefde, van vriendelijkheid die haar eigen was en die maakte dat alleman haar niet anders dan «Moeke» hiet. Heel Beeringen is in rouw, als of elkeen een deel van zijne liefde verloren hadde, zij beweenen in haar ook «hun» moeke! Zij was een zeldzaam voorbeeld van vlaamsche, christene, wijze en voorzichtige huismoeder...

Nu ik dien brief overschrijf na Cuppen's dood treft het mij hoe zeer zijn scheiden op dat zijner moeder gelijkt. Hij moest zoowat in dezelfde jaren geweest zijn. Schielijk ook werd hij ontrukt — hij ook kon niet tegen «lang lijden» — en de zelfde vroolijkheid en godsvrucht kenmerkten zijn laatste stonden. Van hem ook vertrouwen wij, wat hij over zijne moeder schreef: «Wij kunnen ons moeder niet voorstellen dan glimlachend en stralend van geluk. Iets zegt ons dat zij gelukzalig is... Lieve zuster in Jesu, het is onuitsprekelijk welken hemelschen troost wij allen krijgen van God...»

Die bittere en toch zoo zoete beproeving bracht ons nog veel dichter bijeen, zooals zijn laatste brief van dit jaar getuigt: 31 December 1898:

Zoo dit is de eerste maal, mijn Mieke, dat ik U zalig nieuwjaar kan wenschen! Jaar '98! Jaar van meer verblijden en ook meer lijden dan ik vroeger in vele jaren beleefd heb, ik dank God over u uit de diepste gronden van mijn kinderlijk hert, gij zijt het schoonste van mijn leven geweest al eindigt gij in den rouw! Deo gratias! Over die groote gaven van U te leeren kennen hebben, soro mea en nu, meer dan ooit, niet waar, mater mea! want ik en heb geen andere meer als die mij wilt aannemen! Zij is in den hemel, in God verslonden, zoo hoop ik vastelijk, en al ben ik onzeggelijk verheugd over dat gedacht en dat gevoelen, ik ben ook onzeggelijk bedroefd omdat ik haar moet missen. Ik heb dezen morgen mijn hert uitgeput om Vake, Mieke en mijn lieve broers zoo zeer te troosten als 't mij mogelijk was, want ik lijd nog 't meest van hun lijden. Want die opgewondenheid der liefde blijft niet duren en dan komen zoo sombere, domme dagen, als die droefheid beknelt als lood!

Och arme! dat Vake en dat Mieke, die edele, fijne herten en och! ze zijn 't allemaal, van den kleinsten tot den grootsten. Ik kan er mij maar niet aan gewennen aan dat gedacht dat zij dood en begraven is!... Ik wil dit jaar beginnen met moed en blijde hoop en mijne kracht zoeken in 't zalig, sterkend en troostend werk. Gij, die de groote slagen gekend hebt als onscheidbare gezellen, gij zijt sterk en alles te boven, mijn Mieke. Bidt voor uw Cupke opdat hij den zwakken kant zijner natuur overwinne en ook gerake tot die hemelsche helderheid, serenitas der volledige Christenen. Dan, in alles en voor alles en met alles God! en alles voor Hem en voor Hem alleen, dit jaar en al de volgende!...

Ja, en moeten wij God nu niet uitterherte bedanken omdat hij 't geschikt heeft dat wij dit verloopen jaar malkander troffen, niet «in passant», lijk zooveel anderen, maar voor altijd en voor eeuwig. Welke zegen! En zou men dan kunnen

bedroefd blijven!... Alle geluk en alle zegen-dale op u neder! en op al de zielen daar gij voor instaat!...

Uw Cupke.

Zoo eindigde dat eerste jaar van zoet-innige Vlaamsche vriendschap.

Zondag, 6 Juli 1924.

DE BETEEKENIS VAN HET INTERNATIONAAL EUCHARISTISCH CONGRES VOOR NEDERLAND

door L. J. M. FEBER.

Zooals iedere actieve verdediging in den aanval, vindt de emancipatie der Nederlandsche katholieken haar natuurlijk vervolg, straks haar voltooiing, in de bekeeringsbeweging, in het cultureel herstel onzer volksgemeenschap in den geest van het katholicisme.

De cultureele wederopbouw van Nederland — er zijn anders stamverwante Zuiderbroeders genoeg, die midden in hun harden strijd ons, noorderlingen, een zekeren schat van wetenschap en schoone kunsten en volksontwikkeling en vooral niet te vergeten cerebrale bewustheid benijden, als maakte dàt een cultuur uit. Maar wij, katholieken, weten beter. Wij hebben de ineenstorting van het wrak gebouw der moderne westersche beschaving niet noodig gehad om in te zien, dat veelheid van kennis de wijsheid nog niet is, verscheidenheid en fijnheid van gevoelsleven nog geen cultuur. Cultuur is de ordening en het ongeschokt bestier des levens van uit de bewuste gemeenschap met God, tot in zijn uiterste peripherie, tot in al zijn werkzaamheid, in zijn groote allure zoowel als in zijne kleine daden, die daarin hun wijding hun grootheid vinden. En het is deze cultuur, die in dezen tijd verloren ging, nadat vooral twijfel en hebzucht het menschelijk streven hebben geslagen uit zijn instelling op het eeuwige en volstrekte.

Deze roeping van wederopbouw, indien een oogenblik bewust bepeinsd, stemt niet minder tot deemoed als dat ze het hart onzer katholieke gemeenschap in zijn beste oogenblikken doet kloppen van moedigen trots. Het geven is zaliger dan het nemen, maar wat men zelf niet ontvangen heeft, kan men den evenmensch niet geven. De bekeering van Nederland is streng genomen niet anders denkbaar dan als het overloopen van roomsche levensvolheid uit de eigen gemeenschap, als het uitwaaien van den geest onder

den hoogdruk van het eigen roomsche leven van individu en collectiviteit.

De genade is onnaspeurlijk in hare werking; achter de zichtbaarheid gaat de groote verweving eeuwig haar gang. Wie zal zeggen, hoeveel katholieken bij de gedachte alleen aan deze mystieke vereeniging der gansche wereld,uit lauwheid en onbewustheid opeens terug omhoog werden geheven naar den weg, de waarheid en het leven? Maar deze geschiedenis van het Eucharistisch Congres zal immer ongeschreven blijven, totdat wij haar eenmaal zullen zien opgeteekend, hierna, in de werking van het Woord.

Maar wie vraagt naar de beteekenis van dit congres voor Nederland, denke het eerst aan de verdieping en verheffing van katholiek leven, dat te eeniger tijd in de daad der bekeering, in het groot herstel zich over het Nederlandsche volk ontladen zal.

Overmoedig van emancipatie, driftig van bewegen, behalve gespannen van idealisme ook overspannen van actie, door zijn staatkundige machtspositie niet alleen sterk maar ook topzwaar, is het katholieke Nederland niet vrij van den waan, dat men met actie en organisatie en verkiezingsveldtochten de wereld kan zetten naar katholieke hand, haar terug kan voeren in den lijn van het katholieke beginsel. Onze wakkere mannen-broeders vergeten bij tijden, of schijnen te vergeten, dat behalve het persoonlijke, ook het openbare roomsche leven niet wordt geboren in de vergaderzaal maar voor de trappen van het Altaar, in den invloedssfeer van het Tabernakel.

De kracht door katholiek Nederland naar buiten toe, vooral op politiek terrein, ontwikkeld, dreigt het grootste gevaar te worden voor zijn algeheele herleving. Met onze beweging zijn wij onze bezieling, met onze organisatie onzen groei, met onze actie naar buiten onze verdieping en bewustwording ver vooruit. De omstandigheden, de eisch van met alle geweld, desnoods boven zijn krachten verdediging te voeren ter beveiliging van het geestelijk erfgoed der vaderen, van het eigen erf, mogen deze disharmonie in onze beweging verklaren, desnoods verontschuldigen — zij is er niet minder gevaarlijk om.

Zoodat het na onze krachtsontwikkeling naar buiten toe meer dan hoog tijd wordt, het breed uitge-

bouwd organisme van ons katholiek openbaar leven vol te doen loopen van den eenigen geest, die de menschelijke werkzaamheid blijvend vermag te bezielen en te onderhouden. Waarbij dan valt te bedenken, dat gemeenschap en organisatie wel de persoonlijke krachten verdubbelen, maar niet vermogen te scheppen uit niets.

Zoodat het voor de toekomst, voor de doorvoering van het roomsch réveil tot een algemeene wedergeboorte en verheffing van ons volk, thans vooral noodig is, het katholiek individu te doordrenken van den genadestroom der Kerk. Het Eucharistisch Congres voerde katholiek Nederland onmiddellijk tot de Bron van alle kracht, tot de Bezieling van alle menschelijke werkzaamheid.

* * *

Protestantsch van karakter is de Nederlandsche natie al lang niet meer. Het is nu eenmaal de tragiek van de Hervorming, dat zij tegen haar bedoeling in alle vervorming van later heeft voorbereid. Met den mensch buiten de tucht der Kerk te stellen, verbrak zij alle geestelijke gemeenschap. Met haar leer van de autonomie, die onmiddellijk op Gods Woord zou steunen, droeg zij het beginsel van ontbinding, zoowel van het individu als van de gemeenschap, in de menschheid uit. Bij al de standvastigheid, waarmee het zich met ons samen in antithese tegenover het moderne heidendom stelt, kan het Nederlandsch protestantisme niet ontkomen aan het verwijt, van het geestelijk vaderschap van de tegenpartij middellijk op zijn geweten te hebben.

Hoe dit zij, het protestantsch karakter der Nederlandsche natie is een inbeelding, een waan, zooals alle uitingen van het geestesleven dier natie zoo duidelijk mogelijk bewijzen. Maar Nederlanders, die in den fellen ouden trant van Datheen en zijn kornuiten aan het protesteeren slaan,zoo gauw Rome hen de oogen uitsteekt — en dat doet het op ieder gebied, waar het zich vertoont — zijn er meer dan genoeg. Het voorgevoel alleen al van een Eucharistisch Congres, waarvan de internationale veelheid onweerstaanbaar van de wereldeenheid der Kerk zou getuigen, verwekte bij deze mannen-broeders een geweld, dat van alles behalve van zelfvertrouwen en krachtsbewust-

heid getuigde. De toon waarin de verstrooide, verloopen schare tegen het Congres werd te velde geroepen, was evenmin op christelijke liefde als op heiligen haat gestemd. Het liever Turksch dan Paapsch bleek nog altijd het leidmotief dezer negatieve geesten; en dat in een tijd, dat de Turk in velerlei dreigende gestalte voor de poorten van de Christelijke veste staat!

Het zou echter geen bewijs van eucharistisch leven zijn, het zou vloeken tegen het Teeken, waarin dit Congres van hoogste gemeenschap werd gevierd, wanneer wij dit protesteerend gescheld met geweld van strijdbare polemiek poogden te overtroeven. Aan de vervulling van het Woord brengen wij de wereld met triomfen van ons protesteerend woord weinig nader. Onze repliek moet de daad wezen, ons eigen eucharistische leven, wat vooral een bestaan van offerende liefde beduidt. Alle polemieken en de knapste apologie helpen de tegenpartij niet overtuigen, wanneer de roomsche praktijk niet als een levend bewijs sluit op de leer.

Daarom moge al de innerlijke en de uiterlijke gebondenheid en eenheid van dit eenig fenomeen van internationalisme een enkele zoekende ziel getroffen hebben, het ware onjuist en bovendien bepaald onwaardig, een Eucharistisch Congres als het Amsterdamsche in de eerste plaats op te vatten als een demonstratie tegenover de buitenwereld. Zijn apostolische werking wendt zich vooral naar binnen toe, naar het eigen roomsche leven.

Om die reden is het grondwettelijk processieverbod niet als een dissonnant in dit harmonisch samenzijn gevoeld. Wat zou katholiek Nederland met processievrijheid hebben aangevangen? Het Allerheiligste uitdragen in 't gewoel, in de bonte bedwongenheid, niet minder in het verscheurd tumult van zijn wereldstad? Zeker niet; geen sterveling, die dat op zijn verantwoording had durven nemen. Zoolang het roomsche leven niet overloopt van volheid, zoolang onze processies niet op zijn minst een eerbiedig zwijgen zouden ontmoeten, afgedwongen door daden van roomsche cultuur en wederopbouw van ons nationale leven, zoolang is het beter maar geen processie te houden in het openbaar. Waar de intocht der room-

sche gedachte in het moderne leven ternauwernood is ingezet, daar zijn wij meer aangewezen op den nachtelijken Sitllen Omgang, op den inkeer, die ons sterk moet maken voor den strijd in de hitte des daags. Van den anderen kant — wanneer eenmaal die gedachte macht heeft gekregen over een dàn herboren moderne wereld, dan komt de vrijheid van processie als vanzelf, haast zoo automatisch als de verdere ontvouwing van staatkundige macht den cultureelen groei zal volgen.

Zoo is het Amsterdamsche Congres voor het katholieke Nederland het teeken van zijn wedergeboorte geweest; wij leggen onze dierbaarste wensch niet eigendunkelijk in het beleid van Rome in, wanneer wij ons over de viering der Heilige Eucharistie in onze hoofdstad verheugen als over een erkenning, dat Nederland uit de verstrooiing terugkeert tot de geslotenheid der kudde. In een tijd van verspletenheid, te midden van zooveel moreele verwoesting, terwijl heel de wereld wacht op het bevrijdende woord, dat haar hereenigen zal, is het ook wel onze roomsche trots geweest, om onze eenheid in alle glorie te laten getuigen, te laten spreken in de samenstemming van zoo veeltalig gebed rondom het een en eenig Middelpunt. Maar in ons bewustzijn verstomt alle gevoel van trots bij de gedachte aan onze heilige en grootmachtige, doch zoo bitter zware roeping — de herovering van den Nederlandschen geest door het mild geweld der waarheid.

Driftig van actie, massaal van organisatie, bij alle verdeeldheid op punten van minder beteekenis gesloten als staatkundig front, moge katholiek Nederland, voor het Allerheiligste neergezonken met de lijders en strijders aller landen samen, hebben bedacht:

dat niet aan macht en geweld, niet aan massa en getal, maar aan den geest de herovering der wereld is voorbehouden; dat geen sterveling wordt geslagen tot kampioen van Christus' orde, dan wie daartoe is gewijd in de goddelijke gemeenschap van Christus' offer.

Het Eucharistisch Congres te Amsterdam heeft geholpen het katholiek réveil, dat boven deze lage landen zich verheft, te voeren in de bedding der Genade, zonder welke alle menschelijk pogen machteloos is.

O. L. VROUW DER VISSCHEN

door FELIX TIMMERMANS.

Vettigen Min, de visscher met zijn vermiljoen gezicht en zijn witten stoppelbaard, had het zilveren O. L. Vrouwenbeeld gestolen uit het blauw glazen kappelleken der Begijnhofstraat.

Och, 't was zoo rap gegaan; 't lag in zijn armen zonder dat hij 't zelf wist, alsof het er in gesprongen was.

Zoo als alle dagen als hij met zijn netten naar de Nethe ging, bad hij voor het beeld drie weesgegroetjes om een goede vischvangst te hebben.

En terwijl hij nu weer te bidden stond in den avondschemer, zag hij de glazen deur wat open staan. Alvast had het nonneken, dat het beeld moest verzorgen met versche bloemen, de deur vergeten terug op slot te doen.

Vettigen Min zag onder het bidden met zijn wimperlooze oogskens eens sluw rechts en links. Er was geen levende ziel in de straat, niets dan een wit mager hondeken dat zoekend in de goot liep. En Vettigen Min zijn gedachten werden doorbliksemd met al dit zilver, dat zoo maar om te nemen was. Dan zou hij nooit meer moeten werken, en kost hij alle dagen vleesch eten.

«Gebenedijd zijt gij boven alle vrouwen» en wip! Vettige Min wipte naar omhoog, en ach, 't was rapper gedaan dan hij dacht, 't beeld zat onder zijnen naar visch riekenden frak.

Hij meende er eerst mee naar huis te gaan, maar 't wijf en de jong zouden het rap over hun tong laten vallen, en hij ging dan maar naar zijn schuitje naar de Nethe.

Hij had medeen al groot spijt over hetgene hij gedaan had en stotterde onderwegen: «Dief! Dief! moest ik daarvoor zoo oud geworden zijn!»

Hij kreeg nog goesting het beeld weerom te dragen. Maar men moest hem eens betrappen als hij het terug in 't kappelleke zette? Al zou hij ook zeggen dat hij het op de vest gevonden had, ze zouden hem

niet gelooven, ze zouden hem uitpersen met vragen, en voor twee jaar kost hij dan in 't gevang gaan zitten.

Maar hij moest van 't beeld afgeraken, daar was lezen noch bidden voor!

Hij wou het ievers in 't veld gaan verloren leggen, ze zouden het wel vinden, en dan was alles weer in zijn vouwen. En hij was reeds op weg het te doen, als hij plots bleef stil staan en zei: «Maar nooit of van mijn leven niet! Ziet ge dat diegene die het vindt, het in een potteken smelt, en het in Antwerpen voor groot geld gaat verkoopen! Dan zou ik het gestolen hebben voor een ander zijn profijt! Maar nooit of van mijn leven niet!»

En hij keerde met het zilveren beeld weerom, naar de Nethe, waarboven de maan opkwam.

Hij stapte in zijn rottend schuitje, vaarde wat de Nethe op, achter het begijnhof, en liet daar het beeld, aan de twaalf fezelende populieren, juist bij den derden populier, in het water zinken.

«Later zal ik het wel eens boven halen, en dan zijn we rijk», zei hij, als verlicht en verzuiverd van vrees, nu hij het beeld niet meer zag of voelde.

Dat er uit halen was voor hem iet van niets.

Vettige Min kon geen streke zwemmen, maar wat hij kon, dat was onder het water doorwandelen, van den eenen oever naar den anderen. Dat had hij dikwijls genoeg gedaan, vroeger, als hij nog geen schuitje had, en naar het fort ging visschen. Om dan bij de weerkomst geenen omweg langs de brug te maken, stapte hij eenvoudig het water in, wandelde er onder door, en kwam er op den anderen oever weer uit nog gemakkelijker dan dat hij door een mistlucht ging.

En met nieuwen moed begon Vettigen Min daar ter plaatse te visschen. Hij liet het net omlaag rollen, en wachtte terwijl hij naar de maan zag.

En hij trok op. Maar God van de zee! Wat was me dat! Vettige Min trok en sleurde aan het net, en kreeg het maar niet boven, alsof er een heel kanon in lag.

Het schuitje kapte er van naar voren.

«Mijn netten! Mijn netten!» riep hij, en uit vrees zijn netten te verliezen, krampte hij al zijn krachten samen, alle spieren spanden rond, de trillende beenderen, de aderen barstten haast, zijn dunne buik

trok er van in knobbels, en hij trok, trok maar; 't ging, en daar glilnsterde in de maneschijn een gespannen net, toptig vol spertelende, kletsende visch!

Vettige Min riep van blijdschap, en rilde op zijn beenen, en hij schepte al die visch in zijn schuitje, zoo vol, dat er wel twintig kilos van den hoop terug in 't water slibberden.

«Droom ik nu of word ik zot?» lachte Vettige Min.

Dwaas van geluk, en zwelgend nog naar meer, en meer nog om zich-zelf te overtuigen, liet hij het net weer in 't water vallen, trok seffens weer op, en weer een net vol van allerhande visch! En geen kleine garnaal, weet ge, maar primus van visch, palingen lijk slangen, snoeken dik als dijen en karpers die een boer van zijn paard kunnen slaan!

Maar er was geen plaats meer in het schuitje en hij was verplicht het net terug te laten zakken.

«Dat moeten ze t'huis komen zien!»

En hij bond het schuitje aan den populier vast, schepte als bewijs een eemer vol visch, en liep naar huis, waar hij uitgelaten op de deur bonkte.

Zijn vrouw en kinderen lagen al te bed. En hij riep tot de vrouw die door 't venster kwam zien: «Rap! rap! ne stootwagen! 'k Heb een volle schuit visch! Nog nooit gebeurd! In eenen trek een volle schuit!... Paling nen arm dik, snoek en baars en bot! om mee in een expositie te staan! Zie, zie! Rap ne stootwagen. Er is nog visch! De Nethe heft er van op!»

Seffens waren zijn anders luie zonen nu rap klaar, en veel volk uit het straatje door het lawijd wakker gemaakt, liep mee naar de Nethe; en late menschen die van een vergadering en uit de herbergen kwamen liepen achter de ratelende stootkar.

En daar zagen ze het! een volle schuit visch, schoonen visch.

En Vettigen Min, door zijn zonen geholpen, trok nog drie netten toptig vol omhoog, tot de stootkar overliep.

«En morgen komen we terug», riep Vettige Min. «Nu morgen seffens de visch verkocht. We maken er geld van lijk slijk! Nu kunnen we een nieuw bed koopen en een nieuw keukenkasken! We kunnen kunsten over 't gat doen, over de visch lijk over een hooiopper!»

... ...

Den anderen dag na de voordeelige verkoop van den visch, was heel het huishouden zoo zat als sneppen, en gingen ze dansend achter een harmonicaspeler de stamineekens af.

En met de schemering blaasde de gazetverkooper op zijn hooren en riep: «Leest de Lantaren van Antwerpen! De wonderbare vischvangst in de Nethe! en den grrrooten diefstal van de zilveren Lievevrouw!»

In de gazet stond te lezen dat de Heer Verschaeren, bijgenaamd Vettige Min, wonende Ooievaarshalsstraatje, Nr 3, 300 kgr. model-visch had gevangen in de wateren der Nethe. En over de verdwijning der zilveren O. L. Vrouw wist het blad te melden dat men op het spoor der daders was.

Andere visschers die gewoonlijk verder op de Nethe lagen, en gisteren geen dikkoppeken gevangen hadden, probeerden vandaag ook eens bij de twaalf populieren en bij elken trek een vol net!

Het nieuws van het vischwonder liep gelijk een rap water in ale huizen. Heel het stadje ging naar de Nethe zien. 't Volk stroomde uit rijke en arme menschenstraten, de dijken zagen zwart van 't volk. 't Was overal een mild geschep van visch uit het water der Nethe, langsheen de twaalf populieren, en diegenen die geen emmer of een ander schepmiddel bij hadden, vongen den visch zoo maar in hunnen hoed of hun klak.

Het eigenaardigste van 't geval was, dat eens voorbij de populieren er nog geen gram visch te vangen was.

Mottige min die het vernomen had dat anderen op zijn plaats nu aan 't visschen waren, kwam met zijn zatte familie afgesakkerd, en wou elken visscher weg jagen, maar hij wierd vierkantig uitgelachen... Het water was van elkendeen. En iedereen, zelfs de allerrijksten, deden een schep, en er wierd dien avond en die nacht en den morgen daarop, zoovele visch gevangen, dat heel de stad geurde naar gebraden, gekookte en gestoofde visch. En als Vettige Min met zijn volle stootwagen aan de deuren kwam leuren, zei men afwerend: «Och ventje, w'hebben maar naar de twaalf populieren te gaan, en dan hebben w'een volle kuip.»

Hij verkocht voor geen vijf centen, en kost de

schoone vangst op de vuilnishoopen der Kesselsche poort gaan schudden.

's Anderdaags las men in de gazetten, nu ook in de fransche van Brussel, over de wonderbare visch-vangst, en dat er noch te Rupelmonde, noch te Duffel, noch in eender welk water van negen uren in den ronde, een vinger visch te vangen was. Al de visch wierd aangezogen en bijeengekoekt aan de twaalf populieren.

En den dag daarop, toen was 't Zondag, goten de treinen het volk uit lijk de mieren, al de lijnvisschers van uit Limburg, tot van aan de zee, kwamen zien en probeeren. Journalisten, letterkundigen, schilders, fotograven, tot van buitenlandsche geillustreerde bladen kwamen opschrijven, noteeren, schetsen en fotografeeren, zelfs was er een Filmer, en veel is niet genoeg.

En 's maandags zag Dries Andijvel, de torenwachter, tegen den avond, van op den toren, over heel de lengte van de Nethe naar twee horizonnen, overal schuitjes en schepen, naar de populieren komen gezeild, geroeid en gestoomd, want ja, daar waren zelfs kleine stoombooten bij, die een zwarten smoor over het land wolkten. Uit alle streken kwamen ze... uit Temsche, Mechelen, Turnhout, enz. — De gesabelde veusters moesten er tusschen komen, en ieder op toer laten visschen.

De Gemeenteraad wierd bij hoogdringendheid bijeengeroepen, en er wierd een taks van 10 frank op elk ophaal gesteld. De liberalen stemden tegen, omdat die de stadskas gaarne hol zagen, om daar met de nakende kiezing mee te schermen.

De visschneovervloed bleef duren. En nu kwam men al met karren en wagens van Antwerpen. Wisselagenten, en een bankier en andere notabelen staken hunne neuzen bijeen, en weer wierd de Gemeenteraad bijeengeroepen, en er wierd daar overeen gekomen om onder de stedelijke bescherming en medewerking een N. V. op te richten tot het uitbaten van den visch van het Nethewater der twaalf populieren.

De liberalen waren razend, want nu was de stadskast ineens gevuld, en verviel het sterkste argument voor de kiezing.

De menschen van het stadje waren den visch moe

gegeten, maar langs de vijf stadspoorten reden er aanhoudend volle karren en wagens naar andere gemeenten.

Vettige Min zat heelder dagen thuis in een hoeksken te duizeneeren. Och had hij maar van die vischvangst aan niemand iets gezegd, had hij maar zoo hard tot zijn vrouw dien avond niet geroepen, dan waren ze nu zoo rijk als de zee diep is. Nu was alles naar de vaantjes.

En plots richtte hij zich op: «En als ik wil is 't met dit visschen uit! dan vangen ze nog geenen spiering meer!»

«Hoe?» vroeg het wijf, dat barsch was om de armoede.

Maar hij zei niets en hij zonk terug in zijn hoeksken en snikte achter zijn vingeren.

«Gij zijt zot», zei het wijf.

Ja, Vettige Min was stillekens aan gaan begrijpen waarom er daar zooveel visch gevangen wierd? Er knabbelde een muis aan zijn geweten, die hij er niet kost afslagen.

Lijk in 't begin van den diefstal stond hij nu nog voor dezelfde vrees. Als hij het beeld aanwees zou hij verdacht worden, en 't kot ging hij in.

Het beeld er uit halen en het ievers anders leggen waar men het vinden kon, was iets van niets, maar dag en nacht was de plaats vol van visschers en vrachtvoerders en ander volk!

En jaloersch dat al dien schoonen visch hem geen soldatenknop opbracht, en uit berouw om den diefstal, bad hij heelder uren, opdat men het zilveren Lievevrouwken toch maar zou vinden! Zelfs geen mensch dacht er op dat het daar zou kunnen liggen.

Heel de wereld sprak van de wonderbare vischvangst.

Het Nethewater wierd in de Laboratoria onderzocht of er geen bezondere bestanddeelen in te ontdekken waren, geleerden schreven er over in de bladen en hielden voordrachten met lichtbeelden.

Een dagblad van Brussel, deed op zijn kosten een duikelaar komen om te zien of er niets bijzonders in het water lag dat de visch aanzoog. Als Vettige Min dat hoorde danste hij door het huis van blijdschap. Nu zou het gevonden worden. En dan was alles weer goed.

Maar toen de duikelaar den ijzeren ballon op zijn kop deed vijzen, terwijl de Nethedijken van menschen krioelden, kwamen de gesabelde veusters hem dat verbieden. De N. V. in wording tot uitbating van den Nethewatervisch, vermoedde wel dat er het een of 't ander ding in de Nethe lag, voedsel, dachten ze, dat visschen gaarne aten, en moest dit gevonden worden dan was heel de geschiedenis en de winst er aan verbonden om zeep, en daar de N. V. onder bescherming en medewerking van 't Gemeentebestuur stond, gaf deze het bevel om niet te duikelen.

«Ik voel het», zei Vettige Min, triestig tot zich zelven, «dat is iets wat ik zal moeten doen. Ik heb het er in gelegd, ik moet het er uithalen, maar 'k doe het niet».

De wonderbare vischvangst met zijn bezoek van vreemdelingen, was het best voor de drie hotels, en voor de herbergen tegenover de gele spoorstatie, en voor de vlaaikens van Sooke van der Mussche. Maar de vischverkoopers kloegen, sloten hun deur en zagen uit om een anderen stiel te leeren.

De 's Vrijdagsche vischmijn wierd tijdelijk gesloten.

Maar ook las men haast dagelijks over den diefstal van hetzilveren O. L. Vrouwebeeld. Nu dacht men het gevonden te hebben te Parijs, dan weer wierd er verteld dat voorttrekkende bohemers met dansende beren, gesmolten zilver hadden verkocht; later kwam er weer een bericht uit Londen dat eindigde met: «bij 't drukkendezer regels denkt men den dader in de handen der politie te hebben».

Vettige Min vermagerde.

De Gemeenteraad, terwijl de liberalen uit protest afwezig bleven, hield maar vergadering op vergadering om de N. Vennootschap rap in werking te doen treden.

En de vrome Pastoor van 't Begijnhof nam een laatste hulp om het beeld te vinden. Men zou negen dagen achter elkaar drie keer een processie rond het begijnhof doen.

Het was een schoone processie, waar al de processies der andere wijken met hunne oude vlaggen, heiligenbeelden en standaarden aan mee deden.

Al de kloosterlingen der stad gingen er mee in, al

de draag - Lievevrouwen uit de kerken en kapellen wierden in den stoet gedragen, en elk vroom mensch die mee in de processie ging, droeg op raad van de Pastoor, de Lievevrouw van zijn huis in zijn armen.

Het was ontroerend te zien, die stoet van honderden Lievevrouwen, die naar hun verloren zuster zochten.

De processie was zoo lang dat het begin het einde raakte. Ze deed telkens drie rondens rond het Begijnhof, en telkens kwamen ze naar de twaalf populieren waar maar aanhoudend gevischt wierd door honderd schuitjes uit andere steden voor 10 frank voor elke ophaal, door de veusters te ontvangen. 't Woelde er van wagens die leeg kwamen en vol wegreden. Maar een dezer dagen zou het contract met de N. V. geteekend worden, en dan zou dat alles geregelder gaan, men sprak van een spoorweg, kranen en kaaien.

Vettige Min ging mee in de processie en droeg het pleisteren beeldje van O. L. Vrouw, en bad dat zij maar niet hij, het zilveren beeld zouden vinden. En telkens hij voorbij de twaalf populieren kwam kreeg hij een brandende pijn in zijn hart.

Maar hij dierf niets zeggen, er zelfs niet op zinspelen uit vrees voor het gevang.

Acht dagen ging de processie zoo al zonder baat, en op die enkele dagen was Vettige Min voorover gegroeid en haast drie keer zoo oud geworden.

Den negenden dag wierd het contract met de N.V. onderteekend en s' avonds zou het daarvoor een groot banket zijn in gastvrije «De Dolfijn».

Na den noen ging weer de juweeligen kring der processie drie keer rond het Begijnhof, en bij den derden keer stond het geweten van Vettige Min in een zotte vlam. Hij kon niet voort als hij aan de twaalf populieren gekomen was.

Zijn bloed was lood. Hij klemde zijn mond toe uit vrees voor zijn woorden, maar zijn lippen wierden opengeperst. Met zijn bruine hand wees hij naar den derde populier en riep: «Ginder! ginder! ginder!... In het water zie ik ze!» Hij liet het plaasteren O. L. Vrouwenbeeldeken vallen, stapte den dijk af, en wandelde het water in.

't Was plots een gespannen stilte, duizend gerokken halzen, open monden en verbaasde oogen... En

daar dook langzaam de zilveren Lievevrouw boven 't water, dan de handen van Vettige Min, dan zijn vermiljoen gezicht en dan hij heelemaal.

Een luid gejuich kraakte los, heel de velden schalmen.

Men trok hem den dijk op. Maar Vettige Min bleef liggen voor drie kwaart dood.

De pastoor kwam bij, ontving het zilveren beeld en kuste het, en hij gaf het voort aan den koster om Vettige Min zijn biecht te hooren.

En terwijl het volk golfde naar den koster om het beeld te zien, die het met zijn zakdoek op het kruis gebonden had, en het zoo in de hoogte stak, als een zilveren vlam; terwijl de massa knielde, sprak Vetti-Min, in den arm van den pastoor gelegen, zijn biecht, en vertelde zijnen diefstal en zijn berouw.

De pastoor vergaf hem zijne zonden, en brak een stukske van de glorierijke hostie uit de remonstrantie, en gaf het hem te nutten.

Toen stierf Vettige Min, wiens daad voor eeuwig ongekend bleef door het geheim der biecht.

En zie! terwijl men daar rond de weergevonden O. L. Vrouw in massa bad, terwijl hier Vettige Min wierd weggedragen met een zakdoek over zijn hoofd, trokken de visschers hunne netten omhoog, en daar was niets in, niets, nog geen vischken van deze schrijfpen groot.

... ...

O. L. Vrouw wierd zegepralend door de straten gedragen. En als het volk het beeld gezien had, liep het naar de twaalf populieren om de visschers ledige netten zien op te heffen. Er was niets meer te zien, en dat wouën ze juist eens zien.

En 's avonds ging de liberale harmonie spottend voor den «Dolfijn», waarbinnen door de N. Vennootschapleden met lange tanden wierd gegeten, ring aaneen het liedje spelen van:

« Alle visschen zwemmen
behalve die gebakken zijn. »

... ...

's Anderdaags verscheen in het Staatsblad het nutteloos contract van de «Naamlooze Vennootschap tot uitbating van den twaalfpopulierennethewatervisch».

EEN HEILIGENFIGUUR: Dr EDWARD POPPE

door OD. JACOBS, pr.

Weinigen wellicht in Vlaanderen hebben deze laatste jaren zoo'n verregaanden invloed op de zielen uitgeoefend als de E. H. Poppe, de nederige priester, die zich zelf beschouwde als de minste onder zijn medebroeders, en die niets anders verlangde te zijn dan een klein werktuig in de handen van den grooten Meester.

Van natuur uit was de E. H. Poppe met rijke talenten begaafd. Hij bezat een helder-klaar verstand, een rusteloos-zoekenden en toch kalmen geest, daarbij een open oog voor het schoone: van huize uit had hij aanleg voor muziek en letterkunde en nog meer voor teeken- en schilderkunst. Doch al deze natuurlijke hoedanigheden telde hij voor heel weinig in zijn priesterlijk werk en alhoewel hij nooit naliet ze te gebruiken waar het pas gaf, ja zelfs er mee te woekeren zooals weinigen hem dat nadoen, toch wist hij, dat de groote werkkrachten van den priester zijn: het gebed, het offer, het nederig vertrouwen.

Ik leerde den E. H. Poppe kennen op het Groot-Seminarie te Mechelen in Januari 1915. Toen reeds had zijne gezondheid een geweldige kreuk gekregen. Hij had namelijk als brankardier bij het Belgisch leger den aftocht uit Namen meegemaakt, en was, door een zonneslag getroffen, op den weg blijven liggen. Twee vrienden, die hem vonden te midden van achtergelaten wagens en allerhande oorlogstuig droegen hem in der haast een bijgelegen klooster binnen,waar ze hem aan de zorgen van brave zusters toevertrouwden.

De volgende maanden werd er verder over hem niets meer vernomen. Te Temsche, zijn geboortedorp, waar zijn Moeder verbleef met nog vijf andere kinderen (twee dochters hadden reeds den familiekring tegen de kloosterwoon geruild), wisten de menschen

stilletjes tegen mekaar te zeggen, dat Wardje Poppe gesneuveld was.

Onverwacht als die van een doode was dan ook zijn terugkeer te Temsche op den vooravond van het feest van O. L. V. Onbevlekt - Ontvangen 1914. Elk was verwonderd den doodgewaande terug te zien in levenden lijve, ofschoon niet volledig hersteld.

Zooals ik hooger zegde, landde de E. H. Poppe een maand later aan in het Seminarie te Mechelen (dat van Gent bleef voorloopig gesloten). Hij vertoefde er tot Paschen van hetzelfde jaar. Over 't algemeen ging hij onopgemerkt voorbij. Alleen onder de lesuren trok hij nu en dan de aandacht door de gevatheid zijner antwoorden en het soliede zijner redeneering. Voor het overige leefde hij eenigszins afgetrokken, — al bleek hij zeer gezellig waar hij met vrienden viel — altijd minzaam en opgeruimd; en als we onder den speeltijd aan zijn kamertje gingen aankloppen, hoorden we hem doorgaans heel gezapig en innig een of ander geestelijk liedje zingen.

Zijn beste vrienden weten hoe hij toen reeds tot zijn goede Hemelmoeder die kinderlijk - eenvoudige liefde in het hart droeg, die in zijn later Priesterleven uitgroeien zou tot dien heerlijken Maria - cultus, waardoor heel zijn spiritualiteit een eigen tint en vooral een diepe innigheid en onweerstaanbare aantrekkingskracht krijgen zou.

Al mocht hij toen reeds doorgaan als een der bestbegaafden en meest-godvruchtige seminaristen, toch heeft niemand toen, zelfs zijn beste vrienden niet, eenig vermoeden gehad van de uitzonderlijke rol, die hij later in de zielenwereld spelen moest.

Naar achteraf echter is gebleken, moet hij toen reeds vaag bewust zijn geweest van zijn roeping tot heiliging der priesters — naar zijn eigen overtuiging later, het hoofdpunt op zijn levensprogram.

Op aanraden van zijn geestelijke Overheid beproefde hij gedurende de Paaschvacantie 1915 de grens over te steken om het leger te vervoegen en zijn dienst als brankardier te hervatten. Zijn gezondheidstoestand immers was nu bevredigend.

Als petroolleurder verkleed wist hij de draadversperring te genaken ergens tusschen Moerbeke en De Klinge. Hier echter kreeg hij een harde noot te kra-

ken. Eerst werd hij gedwongen zich gedurende een nacht en een dag in bange afwachting schuil te houden. Den tweeden nacht werd hij door het zoeklicht der Duitschers bestraald op het oogenblik dat hij tot de borst in het water een vijver doorwaadde. — Hij werd aangehouden en opgeleid naar het wachthuis, waar hij in zijn nat pak werd vastgezet tot den volgenden voormiddag. Door een snulachtige houding wist hij gedaan te krijgen dat de Duitschers hem loslieten tegen een geldboete van eenige marken.

Het lang vertoef in het water, de natte kleederen, de doorstane zenuwspanning der laatste dagen, hadden aan zijne gezondheid een tweeden deuk gegeven, die nooit meer uitgroeien zou.

Over Lokeren dan, waar hij eenige dagen ziek lag, kwam hij terug op 't Seminarie te Gent, dat ondertusschen was geopend, en hervatte zijn theologische studiën, die hij nu verder ongestoord voltrekken kon.

Hij werd priester gewijd den 1 Mei 1916, en enkele weken later aangesteld tot onderpastoor op Ste-Coleta te Gent, een stadskwartier van kleine burgerluitjes en werkmenschen, en van in 't wild opgroeiende kinderen, zooals het in smalle stadsbuurten doorgaans het geval is.

Hier nu begint voor het oog der buitenwereld dat ware heiligenleven, dat weldra over heel Vlaanderen schitteren zal als het licht op den kandelaar, als de stad op den berg.

Wondere zaken zouden er kunnen gezegd over het priesterlijk leven en over het apostolaat van den E. H. Poppe op Ste-Coleta, over zijn geest van gebed, versterving, van geloof en vooral over zijn liefde tot God en de menschen.

Al de menschelijke ellenden van die arme stakkers daar had hij willen wegbergen in zijn priesterlijk hart. In de mate van hun miserie steeg ook zijn medelijdende liefde. Ook hij kende die sublieme dwaasheid, waartoe de «Caritas» een edelmoedig hart opvoeren kan: de nood was groot en de tijden waren slecht : 't waren de laatste, de nijpende oorlogsjaren. Alles wat de jonge priester bezat ging weldra naar de meest-behoeftigen: zijn geld, zijn eten, zijn bed zelfs, en toen dat alles weggegeven was aarzelde hij niet zijn viool— en hij hield zoozeer van vioolmuziek — en

zijn zakuurwerk naar den Berg van Barmhartigheid te brengen, om een arme vrouw, wier man in 't gevang zat, uit den nood te helpen.

Doch meer nog dan de armen en zieken en andere lijdenden beminde de E. H. Poppe de kinderen, de ellendigsten vooral. Hier voelde hij in hem wakker worden een tweede roeping, de roeping tot 't apostolaat bij de kleintjes. Hier begon hij heel nederig en met veel tegenkantingen en beproevingen, zijn eerste werk van kindervorming, zijn catechistenwerk, dat te Gent en in andere volkrijke steden sedertdien zulke prachtige uitslagen opleverde.

Tot aan zijn dood zal de E. H. Poppe de apostel blijven van de kleintjes. Wat hij hoofdzakelijk beoogde door zijn Catechistenwerk bij het volkskind, de aanpassing namelijk van de geestelijke ascece aan het kinderleven, zal hij later in breederen kring weten na te streven door het heerlijk werk, dat we den E. K. heeten, en dat grootendeels aan hem zijn organisatie en bezieling te danken heeft.

Niet altijd echter, dat begrijpt men licht,, was de horizont rooskleurig op Ste-Coleta. Zware, droevige dagen heeft de E. H. Poppe daar doorgebracht. Zijn grootsche plannen schenen soms zoo almachtig te mislukken. Och, wie onzer deed niet in 't leven, in minder of meerdere mate, de pijnlijke ervaring op van een brute werkelijkheid, die harteloos onze schoonste verwachtingen en edelste strevingen den nekslag toebracht?

«Als alles lijden is, als al ons werk te niet gaat, dan is het Jezus' werk», zoo troostte de jonge onderpastoor zijn bedrukte ziel, waar ze gestempeld werd met het zegel van het Christi-kruis. Veel geven ons te denken deze luttele woorden, die hij zich eens in bittere teleurstelling ontvallen liet: «Niemand hier op Ste-Coleta lijdt zooals ik, niemand bidt zooals ik, niemand werkt zooals ik, en toch ben ik de ellendigste van allen.»

Zijn geknakte gezondheid was natuurlijk niet bestand tegen zulk een zware taak; zijn krachten begaven hem. Hij kon niet verder meer. In Ooctober 1918 kregen eenige goedmeenende vrienden gedaan, dat hij tot bestuurder werd benoemd aan het klooster te Moerzeke — een rustkuur — waar hij met zijn po-

broken en uitgeput, met een lichaam dat plooide onder den last van geleden ontbering en overspannen krachtsontwikkeling, maar met een ziel die vast als een magneetnaald boven alle menschelijk gedoe en alledaagsche wederwaardigheden naar de pool zocht van Gods wil en Gods liefde.

Zijn vrienden hadden gehoopt dat hij te Moerzeke spoedig zijn verloren gezondheid zou terugvinden. — Hun hoop moest, helaas! weldra in bittere teleurstelling verloopen. Den 11 Mei 1919 wierp een eerste hartcrisis den afgetobden priester plat te bed neder. Het herstel volgde langzaam en nog voelde hij de naweeën van den eersten slag toen hem een tweede crisis op Sinxendag (8 Juni 1919) op de boorden van het graf voerde. Weer trad een trage moeizame beterschap in, gevolgd door een derde crisis, en zoo wordt voortaan zijn leven een aaneenschakeling van vallen en herstellen, van weer vallen en weer genezen. Doorgaans ligt hij nu te bed. Had hij zich niet aangeboden aan God als een lijdensoffer voor zijn apostolaat?

Doch zie, nu hij daar ligt, onmachtig en omvergeslagen, tot niets meer dienstig in de oogen der menschen tenzij tot last en kommer voor zijn omgeving, nu ook slaat het uur door God aangeteekend tot verwezenlijking zijner grootsche plannen.

In de gedwongen werkloosheid van ziekte en onvermogen, in het licht van lijden en dood, in de beschouwing van gebed en genade, leert de E. H. Poppe beter de nooden tasten van onze eeuw en de redmiddelen inzien voor de kwalen van onzen tijd, en waar de ziekte hem een oogenblik loslaat, grijpt hij, rechtzittend in zijn bed met een schrijfplankje op de knieën, naar zijn pen, die rustelooze pen, die voortaan licht en bezieling zal brengen overal waar zijn kranke stem niet kan gehoord. Het «Eucharistisch Catechistenboek», «Geestelijke leiding voor kinderen», «Bij den Kindervriend», allerhande traktjes en vlugschriften, honderde artikels in de verschillende Vlaamsche- en zelfs Fransche bladen, worden grootendeels, zooniet geheel, op dat ziekbed geschreven. Van op zijn ziekbed richt en organiseert hij den E. K., werkt hij mee aan de oprichting of instandhouding van verscheidene andere

apostolaatwerken. Naar dat verloren dorpje, — dat Moerzeke heet, — komt men weldra uit alle hoeken des lands, ja zelfs van over de grenzen, als naar een heilige bedevaartplaats. En niemand gaat vandaar weg zonder te hebben gevonden wat hij zocht: zooals geen andere immers bezat de E. H. Poppe de gave van raad, waarvoor hij als door bovennatuurlijke intuitie een uitweg vond voor de meest ingewikkelde kwestiën; zooals geen andere ook bezat hij de gave van vertroosting, die hem steeds een woord van zalving ingaf voor de meest pijnlijke zielewonden.

Een stout waagstuk van bovennatuurlijk geloof scheen het, toen Zijn Eminentie Kard. Mercier, in overleg met Mgr Seghers, dezen jongen zieken priester tot geestelijk bestuurder aanstelde bij de C I B I te Leopoldsburg. En 't scheen dat de Hemel onmiddellijk dat geloof en dien bovennatuurlijken durf beloonen wilde.De gezondheid van den pas-aangestelden leider verbeterde zoodanig, dat hij werkelijk gedurende 15 maanden onafgebroken den last heeft kunnen dragen van zijn zware bediening.

Een onbegrijpelijke werkzaamheid heeft de E. H. Poppe te Leopoldsburg aan den dag gelegd. Nergens ook voelde hij zich beter in zijn rol: Was hij hier niet te midden van zijn brankardiers, seminaristen en kloosterlingen, de Prieterschap van morgen? — Het werd hem nu duidelijk hoe dat apostolaat de bekroning was van al zijn werk, van heel zijn leven. Kort was helaas zijne zending te Beverloo, te kort misschien voor onze menschelijke berekeningen. Zooals overal elders echter dient ook boven deze phase van zijn priesterlijken arbeid deze kenspreuk geschreven: «Kort maar krachtig, zacht maar onweerstaanbaar».

Met Kerstmis 1923 was hij naar Moerzeke afgereisd om eenige dagen in den familiekring door te brengen. Een week later, op Nieuwjaarsdag sloeg een nieuwe hartecrisis hem onverbiddelijk neer. Een andere volgde op Lichtmis, en een derde, den 6en Maart, bracht hem de zekerheid dat zijn loopbaan was afgelegd. «Het oude paard wordt afgedankt», zei hij dan schertsend, 'k ga naar den Hemel». Nochtans, tegen zijn verwachting in, herstelde hij een laatste maal, en reeds maakte hij nieuwe plannen voor een terugkeer bij zijn geliefde Cibisten, toen hem de doode-

lijke slag trof. Den 10en Juni te 6 3/4 uur in den morgen, terwijl hij na het opstaan zich aankleedde om het H. Misoffer op te dragen, werd hij onverwacht door een nieuwe crisis neergebliksemd. Nog een lach op de Eerw. Zuster, die hem verzorgde, en op de familieleden die angstig kwamen toegesneld, nog een lange liefdeblik op het beeld van het H. Hart op de schouwplaat, en zijn priesterziel zong het «Introibo ad altare Dei» van haar eeuwige Mis in den hemel.

Als een Jobsmare schoot het bericht van zijn dood over heel het land en duizenden vrienden en geestelijke kinderen voelden bij die tijding als een wilde slag op het hart, maar zochten tevens met betraande oogen naar den Hemel waar ze hem nu als een beschermer en voorspreker wisten bij den Heer.

Zes dagen lang bleef zijn lijk tentoongesteld. Onafgebroken kwamen vrienden, kennissen en geloovigen het heilig overschot groeten, en lieten een paternoster, een prentje of iets dergelijks aanraken.

Vele bladen en tijdschriften wijdden een artikel aan zijn nagedachtenis en roemden om strijd zijn heiligheid en deugd. Dagelijks komt men bidden op zijn graf, en duizenden aanroepen hem als een heilige. Reeds hoorde ik van wondere gunsten die op zijn voorbede zouden zijn bekomen.

Zal het den Heer behagen zijn dienaar te verheerlijken met hem op de altaren te verheffen? We willen ons niet wagen aan twijfelachtige voorspellingen en wachten nederig af wat de inzichten der eeuwig-wijze Voorzienigheid zijn.

Ondertusschen echter is het ons een plicht te zorgen dat het grootsche werk dat door den E. H. Poppe is in 't leven geroepen, niet wegkwijne, maar dat het voorts gedije in denzelfden geest van bovennatuurlijk geloof, van nederigen eenvoud en van kinderlijk vertrouwen.

Brussel, Oogst 1924.

KAREL VERLAT

door J. HALLEZ.

Het portret van Verlat door De Jans is verre te verkiezen boven het portret dat Lamorinière ons liet van zijnen vriend, want het geeft ons een kijk op het karakter en temperament; het is het beeld van een kortgestuikten, bruingetinten man, reeds op jaren, het hoofd is met korten ruk opgesnokt, mond en diepliggende oogen spreken van onverwoestbare vastberadenheid; men voelt te staan voor een man met sobere behoeften, verbazende werkkracht en blakenden strijderslust; hier is niets van het air bon-papa van Wappers, en de fatterige houding van Navez. Verlat was inderdaad hartstochtelijk; in zijn «Causeries» (uitgegeven bij Forst, 1883) is hij niet bij machte zijn gedachten bij te houden; ze doen wilde sprongen; zijn ongedurigheid drijft hem van 't eene naar 't andere. Hij was hartstochtelijk in alles: in haat en in genegenheid, in de stoutheid waarmede hij de gewaagste ondernemingen aanpakte, in de beslistheid waarmede hij een faktuur over boord wierp om met gansche ziel in eene nieuwe werkwijze op te gaan; in zijne voorliefde om menschen of dieren tegen elkander op te jagen met ongebreidelde drift in strijd op leven of dood.

Verlat wist zich dramatisch aangelegd. In een brief aan den gemeenteraad van Antwerpen legde hij uit waarom hij zoo mordicus hield aan de voorgestelde tafereelen voor de versiering van het stadhuis (het neerhalen van Alva's standbeeld, de intrede van Keizer Karel, de Fransche Furie): «In de keus dezer roemrijke gebeurtenissen, die behooren tot de monumentale, openbare, vaderlandsche kunst, en die vooral geschikt zijn om in den geest der Antwerpenaars een rechtmatigen trots te doen ontvlammen, heb ik getracht het gemoed des volks te roeren door eene krachtige dramatische ineenzetting, en een anderen toon aan te slaan dan de heeren N. De Keyser en H. Leys in hunne schoone schilderingen, die eerder den stempel van een stiller vreedzamer gemoed dragen.

En alhoewel de geschiedenis van Antwerpen rijk weze in merkwaardige gebeurtenissen, heb ik bij voorkeur sterk en stevig bewogen toestanden gekozen, als zijnde meer in overeenstemming met den aard mijner kunst.»

Dat hartstochtelijke miek hem velen vijandig, vees hem vast in eigen opvattingen, liet hem nooit komen tot rijpe bezinking, joeg hem tot zijn ongeluk van 't een doek naar 't andere, naar alle vakken en kunstuitingen; maar 't was ook grootendeels aan dien hartstocht dat hij zijn invloed dankte op leerlingen en op volk, want hartstocht is een vlam en een vorm van macht.

Verlat heeft geleefd voor de kunst; kunst was hem alles, al 't overige gleed over een oliejakker van onverschilligheid; en dat opsluiten in den ivoren toren heeft geschaad aan zijn genre en godsdienstige stukken geschilderd met brio maar zonder ziel. Van financies had hij geen benul, geld was slijk der aarde; hij was vrijgevig, royaal, van eene mildheid zonder perken en van een dienstvaardigheid zonder weerga; in dien gepantserden strijder met het bitsige woord woonde er een gouden hart. Dujardin, geloof ik, vertelt hoe Verlat eens met 500 fr. op zak naar huis stapte, verkoopprijs van een tableau, goedkoop versjacherd om wille van den broode; onderwege ontmoet hij een armen duivel van schilder wien de drukkelijkheid en de nood uit het gelaat waren te snijden: geen vijf minuten later waren de bankbriefjes in den zak van den collega opgeborgen. Zelf vrijgevig, veronderstelde hij bij vrienden en kennissen dezelfde heilige onverschilligheid voor den mammon; Max Rooses zegt dat heel kostelijk : eene erkende schuld was voor hem hetzelfde als eene betaalde schuld. Maar we kunnen dan ook vermoeden dat Mammon zich vroeg of laat zou wreken aan dien kunstenaar, die soms 't geld door de vensters wegsmeet en zoo onbedachtzaam schulden afteekende in den zoeten waan dat ze daarmede ook waren afgelegd.

* * *

Leeren wij uit zijn «Causeries» welke principen hij er op nahield voor de schilderkunst, en welke vorming hij noodig achtte voor de jonge kunstenaars.

Eerst en vooral moeten ze leeren teekenen; we hebben legioenen schilders, waar wie zou een «Punch» kunnen illustreeren?; teekenen was steeds de roem der Antwerpsche Academie: «La figure humaine et la beauté corporelle seront toujours l'idéal de l'art plastique et ce qu'il y a de plus difficile à rendre». «Sur 100 jeunes gens ayant le sentiment de la couleur, il n'est pas rare de n'en trouver aucun ayant celui du dessein. Les tempéraments de coloristes poussent abondamment chez nous; mais les dessinateurs sont clair-semés; formons-en donc». (1) — Hij zelf bracht het zoover dat hij op het einde van zijn loopbaan de figuren niet meer moest aanleggen.

Traditie is er noodig; hoe doordravend ook van karakter, in kunst wil Verlat volstrekt blijven bij 't voorbeeld der oudere meesters, en aansluiten bij hen: met welgevallen haalt hij het woord aan van Meissonnier : «Heeren uit België, we zullen u de vlaamsche kunst leeren hoogschatten». En waarom toch altijd gekeken naar Frankrijk, naar Bastien Lepage; waarom niet opgezien naar Rembrandt en Hals, naar Rubens en Jordaens? Wappers, de Keyser en hun tijdgenooten hebben den draad weer opgeraapt der vaderlandsche kunst, wilden niet weten van de fransche revolutionnaire nieuwigheden, hebben den eersten stormloop der fransche school gebroken, de jongeren moeten den tweeden aanval afslaan. — «Comme ses prédécesseurs, il (De Keyser) se tint strictement à la tradition d'un enseignement affranchi des influences de la mode et dont les principes doivent rester éternellement vrais». Over impressionisme met zijn slappe teekeningen en zijn kladden verf is hij niet te spreken; maar dat impressionnisme is nu dood (in 1883); nu gaan we l'art photographique krijgen, juicht hij, en dat brengt scherpe en juiste teekening mede. En die juichende prophetie over een art photographique is recht teekenend voor de kunst van Verlat die er heel zijn leven naar gestreefd heeft

---

(1) Verlat, die lange jaren te Parijs verbleef, drukte zich uit in het Fransch voor briefwisseling en officieele stukken; in gewonen omgang, was vlaamsch zijn taal en het gebeurde wel eens, zegt Rooses, dat hij bij den officieelen Franschen brief een vlaamsch schrijven schoof waarin hij gemoedelijk uitlegde wat hij begeerde.

de werkelijkheid zoo raak en scherp mogelijk weer te geven.

En nu we het algemeen karakter van Verlat leerden kennen, gaan we aan de hand van Max Rooses zijn levensloop na.

* * *

Michiel Karel Verlat, werd geboren te Antwerpen den 24 November 1924; zijn vader was zeepzieder; zijn moeder, eene begaafde vrouw die hem de eerste lessen gaf in het teekenen; in 1836 werd er bij Tessaro, op de Schoenmarkt, een steendruk voor het raam uitgestald, met het opschrift: «werk van een kunstenaar van 12 jaar»; de jonge Verlat had er naar modellen van Horace Vernet de inneming van Constantine afgebeeld. Zoo kwam dan Verlat, die aan studie den brui gaf, in 1838, als 14 jarige knaap, met den roem van een wonderkind in het Vleeschhuis aan in het atelier van N. De Keyser. Stobbaerts en De Braekeleer waren niet goed te spreken over het onderwijs van dezen schilder die zoo vele jaren den staf zwaaide over de Antwerpsche Akademie; Verlat in zijn «Causeries» denkt met pieteit terug aan zijn eersten leermeester: hij was hoegenaamd niet streng; maar zelf onvermoeibare werker eischte hij vlijt en werkzaamheid van de leerlingen; van al de vrije ateliers is het waarschijnlijk dat van De Keyser geweest waar de meest uiteenloopende kunstenaars zijn uit voortgekomen; Swerts en Guffens hebben zich op muurschildering toegelegd, Hamman verkoos het historisch vak ; Lies, het protret en de genre stukken; **hij, Verlat, hield het met de apenstukken.**

Wij staan in de jaren dat Madou en De Braekeleer hun reeks kluchtige tafereelen ophangen langs de muren der musea; en de apenstukken van Verlat zullen wel dezelfde bedoeling hebben nagestreefd: den toeschouwer laten uitblazen om ze met nieuwgevulde traanklieren te brengen voor de eindelooze reeks heldentafereelen van de toenmalige schilderschool. Dat waren studies die hem bortelden uit het gemoed; maar Verlat, die in de vingers een gedurige drang voelde jeuken, wilde zich ook wagen aan de zoogenaamde groote schilderkunst, en in het atelier van De Keyser zal hij wel bijzonder hebben nagekeken hoe men een

historisich tafereel ineensteekt; tegen compositie heeft Verlat steeds met eerbiedig ontzag opgekeken.

In 1847 dingt hij mede naar den prijs van Rome; in de loge zijnde brak hij den arm ; hij kon zijn doek wel afwerken, maar schoot nevens den eersten prijs; als onderwerp was de Judas' kus aangegeven; in '49 schildert hij ditzelfde thema voor de St-Germanus' kerk van Thienen, geboortestad van zijn vader. In '50 schenkt een rijke bloedverwant hem de noodige fondsen om gedurende vier jaren op studiereis te gaan, en Verlat neemt zijn vlucht naar Parijs waar hij met kleine tusschenpoos, 18 jaar lang verblijven gaat. Hij volgt er eerst de lessen op van Ary Scheffer, in diens atelier, en later gaat hij ter schole bij H. Flandrin in de Académie des Beaux-Arts. — Die keus, beter dan de uitdrukkelijkste getuigenis, leert ons dat Verlat zich geen rekenschap gaf over eigen karakter, en dat niemand zijnen weg kruiste, of ten minste dat niemand voldoenden invloed bezat om hem op de eigene baan te houden: hij, de dramatisch onderlegde, de realist, de geboren dierenschilder, gaat er zich op toeleggen om tafereelen ineen te steken, sober van gegevens, diep intens van gevoelen, en waarin lijn en kleur worden uitgepuurd tot het ideale. — Zijn Pieta uit de St-Andries' kerk met de klassieke moeizaam-bereikte samenstelling, en de fletsche tonen geven ons een gedacht van het doel waarhenen Verlat streefde (het doek dateert van 1850); vorm en kleur zijn zoo voornaam dat ze er nietszeggend bij worden.

Courbet was ondertusschen onder invloed der spaansche meesters den weg opgegaan van het realisme; hij wilde het volk schilderen, in het schoone van zijn alledaagsch leven, en zijn palet verwierp de triomfante,schetterende kleuren om de school te huldigen van het grijze. Met zijn licht ontvlambaar gemoed ging Verlat geestdriftig de nieuwe banen op; het jaar '57 zag zijn vrachtrijder «le coup de collier» in de tentoonstelling van Parijs. Verlat had er machtig hooge verwachtingen op gesteld; het werd een bittere ontgoocheling; in den Figaro werd het doek onbarmhartig afgetakeld, en uithangbord geheeten voor een ondernemer van verhuizingen; het kwam terug naar zijn atelier, werd aangekocht in '83 en ge-

schonken aan het Museum van Antwerpen. De furia van den dierenschilder dwingt zekere bewondering af; maar het valt aanstonds op hoe Verlat voor uitbeelding en voor kleur geen rekening hield met eigen temperament, met te groote geestdrift in 't zog van Courbet heeft gevaren zonder zich af te vragen waar die strooming hem bracht.

De fransche titel — « coup de collier » — geeft beter onderwerp der schilderij op; de paarden immers, die in opperste poging aanleggen, dwingen de aandacht af en laten niet meer los; de voerman met kletsende zweep en heffende lijf wordt enkel meegerukt met het paardengeweld. We hebben hier niet de poëzie van het gewone leven, de schoonheid schuilend in 't alledaagsch gedoen: het is een episch losbrekende storm tegen een hinderpaal, even dramatisch als de storm tegen de wallen eener stad. En die twee heldenpaarden, hoe hun spieren tot kwasten uitpuilen, kunnen heel het tooneel niet vullen; het kader is te groot; geen enkel alleenstaande wezen kan zulke oppervlakte met voldoende leven volgolven, met voldoende geluid volklinken. De grijze kleur is ten andere voor zulk reuzenwerk te fijn,te mat, te doodsch. En holten zijn er vele in het doek; wijzen we maar enkel op dien halven vierkanten meter groene verf zonder schakeering in het voorste beschot der kar. Zelfs men mag zich afvragen of dat nog wel schilderwerk is. Als men de hoofdpersonen zoo doet uitspringen tegen de ijdele lucht, als men struikgewas en bijkomstigheden en voorgrond zoo schematisch behandelt, wordt het dan niet eerder beeldhouwwerk? En in zijn geestdrift heeft Verlat er niet op gelet dat het voorste paard, met die houding der pooten, onvermijdelijk en oogenblikkelijk gaat struikelen.

Na die mislukte poging keerde Verlat beslist den rug naar de school van het grijze; ze bleef als zuurdeesem hem op de maag liggen; in '83 is de wrevel nog niet gestild: «Courbet was groote kunstenaar... maar hij bracht niets nieuws aan, en 't zal Courbet niet zijn die hem de groote Spanjaarden doet vergeten».Hij kwam dan in '87 een jaar te Antwerpen wonen, om de bittere pil te verduwen; in 1859 zit hij weder te Parijs ; zijn gewone tonique : het dieren-

schilderen hielp er hem bovenop; vele en van zijn beste dierenstukken werden dan geborsteld.

Eenige godsdienstige tafereelen dagteekenen ook uit die jaren, onder meer de Mater Dolorosa der Verlat-tentoonstelling: een Zaligmaker, rustige schoone menschenbloem, Maria met verwrongen onderlip,star van smart, armen rond het hoofd gestrengeld en eenigszins onbeholpen aanleunend tegen den stam van het kruis: menschelijke smart, moedersmart zonder meer. Geen zier godsdienstig gevoelen. Vormenschoonheid, warme klank der kleuren schijnen het nagestreefde doel. En de bruine saus, waarover Verlat het zoo gaarne had, en waarop naar hij beweerde onze oude meesters hun kleuren uitstreken om gloed te geven aan hun werken in den blauwen damp van wierook en uitwasemingen onzer kerken, doet de kleurenkorst van het doek reeds kraken.

Waarlijk, Parijs heeft niets aan Verlat geleerd.

* * *

In 1869 werd Karel Verlat naar Weimar geroepen om er een schildersatelier te openen; de oude hertoglijke stad, prat op haar artistiek verleden, hield er aan erkende vlaamsche kunstenaars aan de Akademie te hechten om de leerlingen in te wijden in het koloriet onzer meesters: Verlat volgde Pauwels op en na hem kwamen Linnig, dan Struys. Het laatste jaar van zijn verblijf werd hij dienstdoende bestuurder der Akademie.Hoewel het stijve der hertogelijke hofhouding op hem woog,voelde Verlat zich toch gelukkig in de stille stad, en in de hoogachting die hem omringde.

In de tentoonstelling hingen drie werken uit de jaren ('69-'74) de fabel van vos en ooievaar, tijdige hulp, de moeder van den Messias. Werk verzorgd tot in de puntjes, met iets van de praal van een prinselijk hof,rijke stoffering,rijke stevige kleuren, smijdig ineensmeltend als gegoten. Schitterend omhulsel, voornaam, koud, arm aan zieleleven. Voorwaar, daar was Verlat opweg een soort orator didacticus te worden, een hofschilder.

Tijdige hulp: een meisje, onder den sprong van een wolf ligt verbauwereerd, nog half onbewust van 't gevaar, ten gronde; kousen en kleed en bijkomstig-

heden in hun nette verzorgdheid, tooien een roodkapken dat in hertoglijke zalen mag verschijnen. Maar het is den schilder daar niet om te doen, wel om den strijd tusschen toebijtenden hond en wolf, om den lust van hun verstreuvelde pelsen.

De Moeder van den Messias is overbekend,en dankt zijne bekendheid aan dat overschoone Jesus-kindje slapend neerliggend op den schoot zijner Moeder, een wolk van een kind, dat met den kil matten glans van gezondheid de moeders om zijn bloemerigheid de tranen in de oogen doet krijgen; het Cadum-bébé is er maar een verre naneef van.

O. L. Vrouw ziet uit de toekomst het beeld rijzen van den Man van Smarten; met bitteren mond, met somberen blik waarin iets flitst van opstand, staart ze de verte in: maagd, moeder van God, medehelpster aan 't werk der Zaligmaking, ze verloor al haar parels en eeretitels; ze staat voor een grieksch noodlot maar zal zich weren en haar kind verdedigen. En rond haar staan de vier evangelisten (een nagalm van Dürer; St-Jan komt bekend voor als een vlaamsche jonge schilder ontmoet ergens aan den draai eener straat) als tamelijk onverschillige getuigen. Wat zijn de vier evangelisten uit den drijluik van Rubens (De Graflegging) dan reuzen van diep godsdienstige en diep gevoelde kunst.

Uit zijn eigen was Verlat nog al sceptisch, met een dun laagje godsdiensterigheid; 't protestantsch midden brengt hem nu tot een protestantsch credo: Jezus, Maria, schoonste der menschen, punctum.

* * *

Gelukkig kreeg Verlat het gedacht naar het Oosten af te reizen om beter de bijbelsche tafereelen naar waarheid weder te geven; hij vertrok in Augustus 1875, verbleef eerst zes maanden in Cairo, van dan af tot in 1877 in het Land, meestal te Jeruzalem. Zijn «Causeries» hebben een bladzijde vol begeestering over 't zonneland, daar kan men nu eens plein-airisme beoefenen, niet hier waar men negen maanden met frak en regenscherm moet loopen: — «Quoique chaude, la lumière orientale n'est pas jaune; sa vive clarté la rend blanche-argentine. Déjà au mois de mai, tout est brûlé par l'intense ardeur du so-

leil; une poussière blanchâtre couvre la campagne; plus de végétation fraîche, l'herbe est desséchée, les roches sont comme calcinées, et le soleil presqu'au zénith ne projette plus que des ombres très raccourcies, imperceptiblement colorées par le bleu d'un ciel toujours sans nuages pendant huit mois de l'année. Partout règne une lumière éblouissante qui dessine sur le sable les moindres détails d'ombres du modèle. J'ai expérimenté même que la flamme d'une bougie plantée dans le sable portait ombre et qu'en fixant sur une toile les couleurs: bleu clair, jaune clair, vert et rose tendres. éclairées en plein soleil, on ne les distinguait pas entr'elles... Dans ce pays immobile par son aspect général, où rien n'est changé depuis deux mille ans, il y a comme un souffle de grandeur qui vous pénètre et vous reporte en pensée aux époques de l'Ancien et du Nouveau Testament. L'Arabe y a conservé dans ses allures, dans ses gestes, une noblesse tout à fait biblique. Rien de plus saisissant à voir que son galbe pittoresque; ses belles formes en font un modèle des plus plastiques. On est émerveillée des beaux types arabes qu'on y trouve dans toute leur pureté primitive, des têtes et des membres nus dont les luisants donnent la coloration vibrante du métal. Nulle part la carnation humaine combinée avec la nuance des vêtements n'est plus colorée. Tout l'entourage de la figure lumineux c. à d. le fond étant clair, les chairs colorées donnent la valeur contraire de l'effet produit dans nos climats, où les fonds étant foncés, la figure ressort en clair.»

Een Oosten dus dat regelrecht staat tegen lucht en belichting der lage landen aan de zee; maar dit zonnelicht quia geweldig, en die typen quia geweldig en plastisch grootsch moesten zijn naar het hart van Verlat. En in de schroeiende zon trok hij met onvermoeibaren ijver aan het werk; na drie jaar mocht hij met 49 doeken naar huis afvaren.

Verlat had steeds een zekere neiging tot hardheid van kleur; in 't Oosten drijft hij die neiging tot het uiterste; uit de lucht is alle vochtigheid weggeslorpt, de grond is versteend, de personen hebben vleezen lijk leder, of gelijk hij zegt, lijk staal met metalen glans, geen spieren vertoonen nog spel, ze werden als uitgebrand aan de oppervlakte der huid ; het werden

dikhuidigen. En de kleuren liggen brutaal naast elkander, er is nu geen kwestie meer van polijsten, hij smeert ze over het doek met het schildersmes of kletst ze er op neer met vollen borstel! Het is waarlijk een verrassing den schilder van Weimar zulken tuimelaar te zien maken en voor faktuur en voor onderwerp; en wie zou durven beweren dat Verlat niet met glans het krachtstuk heeft volbracht?

Staan we niet stil bij het schoone portret van het Oostersche meisje noch bij de andere portretten en landelijke tafereelen; Verlat vertrok naar 't H. Land om godsdienstige stukken af te borstelen en zal zich in zulke tafereelen best hebben uitgesproken. — In eene graflegging waagt hij zich nog eens aan een onderwerp van ingetogen stemming; het is eene omzetting in nieuwen stijl van vroegere doeken; in het dood - uitgestrekte lichaam van den Zaligmaker (het is opvallend hoe Verlat Kristus ook in zijn Oostersche stukken uitbeeldt als een blanke Europeaan) ligt er zeker iets onzeggelijks rustigs, en eene belofte van verrijzenis; zoo hangt een zekere wijding over het doek; de omstaanders echter zijn niets voelende, bijna onverschillige toeschouwers; en buiten het koloriet valt er geen kentering, geen zwenking op; innerlijk is het de Verlat der Mater Dolorosa.

Maar waar hij, gelijk in «Vox Populi» den krater van het oostersch fanatisme kan laten laaien en lava spuwen, daar viert hij hoogtij; wat een baaierd van wild woeste gebaren, wat sabbath van haat; de oude fielt van een Bararbas met den bouwvalligen mond, de loensche oogen, den afschuwelijken rictus en die in triomf wordt weggedragen is het exemplaar van een lichamelijk en zedelijk vervallen menschheid; ginder op den achtergrond staat het ideaal, de blanke Kristus, in het halfduister van een mist; Pilatus verdwijnt achter de wegschuivende gordijn: «surtout, pas d'histoires». Het is een duidelijk opzet van Verlat den Zaligmaker in het halve duister te houden, het geldt hier immers de uitbeelding van den keus van 't volk; het doek echter lijdt aan gebrekkige eenheid; er zijn twee tafereelen boven elkaar geschoven, verschillend van kleur, van lucht, licht, en stemming, en

de opgestoken vuisten van het joodsche rapalje verbinden maar kwalijk die twee deelen.

Zijn «Vox Dei» mist die felle dramatiek, die virtuositeit; 't is een lastig ineengestoken doek, maar geen werk van Verlat geeft ons zoo'n goeden kijk op zijn opvattingen en bedoelingen in godsdienstige schilderstukken. Van uit het middenpaneel treedt de Zaligmaker, scherp afgeteekend tegen schril-blauwe lucht, met verwelkomend en zegenend gebaar toe op de ongelukkigen, op de zwakken en op de ellendigen wien Hij de goede boodschap kwam brengen: ouderlingen die kwijnen in 't gevang, zwarte slaven en blanke slavinnen, zieken en armen. St-Pieter staat gedwee, met oogen die maar halfverstaan, naast zijnen Meester. Links van den Messias staat de geweldige boetpredikant der woestijn; Johannes de Dooper, de profeet met de harde woorden: «Addergebroed, wie leert er u de wrake Gods ontspringen » heft de handen op naar de vijanden van Kristus, die zijn woorden in den wind slaan, en zijn zending te niet doen: een half verbeeste Cesar; de inquisitie, twee dominicanen die in woede naar Kristus opkijken; het fanatismus: een jood die na Calvarië het paaschlam nog slacht.

Wat een logomachie! niet dat wij ons ergeren over de dominicanen; ze mogen er gerust staan tot blijvende herinnering aan den tijd dat al wat liberaal sprak of voelde de inquisitie uitspeelde als opperste troef; het was de dikke Bertha van alle discussie, als dat woord weerklonk met tremolo in de stem, dan werden alle stellingen omver geblazen en moesten de katholieken volgens de regels der kunst, dood zijn en kapot. Als men bedenkt dat Em. Verhaeren beweert zijn geloof te hebben verloren bij 't verschijnen van de schim van Inquisitie en Galilei; en dat in de gebroeders Karamazov Torkuemada den terug op aarde gekeerden Kristus zelfs in de boeien laat slaan en Hem naar den brandstapel wil sturen! Laten we Verlat gerust rammelen met dien blikken donder, en maken we een kruisken over die zijluiken al ware het maar om dien prachtigen gelen hoofddoek van den offerenden jood; maar 't zal toch iedereen opvallen hoe 't gevoelen de innerlijke drang, met zoo'n programma-schilderij, onder vijf of zes doofpotten dood-

gaat. Verlat hadde ten minste in den Zaligmaker het hoogste ideaal kunnen huldigen van naastenliefde van nederbuigend medelijden naar de geknakten; maar deze kunstenaar, zoo vrijgevig en goedhartig, wist nooit af te dalen tot de diepten van zijn gemoed; hij gaf geld om geen smarten te zien, maar ze doorvoelen heeft hij nooit gedaan, omdat hij waarschijnlijk nooit zelf groote smart kende. — In plaats van met gansch zijn hart te schilderen, schilderde hij met zijn hartstocht; 't wordt een politiek stuk en de politiek drukt er haar stempel op van gemaaktheid en perneuterigheid.

* * *

In 1877 riep het ministerie Verlat uit den Oosten om hem tot professor der Akademie aan te stellen; bij het gebeurlijk aftreden van De Keyser, zou hij dezen opvolgen als bestuurder. Maar bij het ontslag van De Keyser, had Verlat een schoon gebaar van edelmoedigheid: uit achting voor zijn oud-professor Geefs verzocht hij het ministerie dezen tot dienstdoenden bestuurder te benoemen; hij zelf kwam eerst in 1883 aan het hoofd der Akademie.

Antwerpen kocht van Verlat als welkom bij terugkeer, zijn pas voltooid stuk «De leeuw en de slang»; later werd 't geruild tegen de «Verdediging der kudde». Iedereen heeft dat meesterlijk doek in het muzeum van Antwerpen bewonderd: in de verschroeiende zandwoestijnen met lichte en eentonige heuvelkammen waar niets de aandacht afleidt, zijn de twee brute krachten opeengebotst: de overdweersgetuimelde leeuw ligt aan den grond gespijkerd, in machtelooze woede slaat hij de klauw in de ijdele lucht; in vlugge vaart, met flitsende kleine oogskens en breed uitsprietende dreigende horens, komen twee andere buffels recht op den toeschouwer aangestormd. 't Is de verrassend juiste, scherpe, photographische weergave van één oogenblik vol spanning; in een oogenblik is alles gebeurd: een sprong van den leeuw, een stoot van den buffel, en reeds is de beslissing gevallen. En welke zekerheid in den borstelslag; die met breede strepen de verf uitstrijkt, de vale huid van den leeuw dof doet glimmen, de huid der buffels sprokkig - schubbig aanlegt.

In dees tafereel viert de Verlat der groote doeken misschien wel zijn triomf; en was het Oosten voor den vlaamschen schilder geen school van koloriet, zij gaf hem toch gelegenheid de krachten die in hem schuilden te brengen tot volle ontplooiing. Van dan af is Verlat in zijne dierenstukken grootscher en kloeker van toon, ongemeen vast en sober.

Rond dien tijd kwamen de panorama's in de mode: Antwerpen bezat er op zeker oogenblik tot drie: de slag van Woerth, het zicht van Jeruzalem, en de slag van Waterloo; dit laatste van Verlat; het was 122 meters lang 10 meters breed; pleisteren soldaten en krijgstuig op voorgrond verhoogden nog den indruk derwerkelijkheid. Hoe liet de schilder zich verleiden tot dusdanige karwei? Was het uit zin voor het kolossale, of voor een zinsbegoochelend realisme, of was het om der wille van finantieele moeilijkheden? In '82 schilderde hij een tweede panorama voor Moscou; en de dood belette hem een derde af te maken, bestemd voor Chicago.

Die panorama's werden hem een bron van veel verdriet, en lieten hem nog dieper zinken in schulden. De reis naar het Oosten had hem 100.000 fr. gekost; de tentoonstelling van zijn werk uit het H. Land in de verschillende steden: Weimar, Antwerpen, Parijs, Londen, Brussel, liet hem een even groot deficit: het panorama voor Moscou werd niet uitbetaald en kostte hem met verzending 150.000 fr. Dien put vermocht hij niet meer te vullen, hoe hij zich ook in die drukke jaren op allerlei gebied bewoog: portretten, jachten, decoratieve paneelen voor plafonds, en hoe gemakkelijk zijn gewrochten ook aftrok vonden; zijn vrienden vermochten het niet hem te redden, en zijne combinaties vielen steeds uit tegen verwachting. De schuldeischers werden al dreigender en dreigender; en op 't einde werden zijn werk, zijn herinneringen en aangekochte oude tableaux aangeslaan. En 't is misschien wel dan dat hij dit prachtige maar bittere doek schilderde waar een lui moddervet zwijn zich te goed doet terwijl de werkezel met de trouwe en treurige oogen, zich mag gelukkig achten een beetje te happen in een armzalig bladje loof.

Het bestuur der Akademie zou een tweede bron worden van last en kommer.Tot hiertoe had de school

van Antwerpen geteerd op historische tafereelen; het landschap en het impressionisme overrompelden nu alles, en al waarschuwde Verlat er voor dat zulks maar een tij was die zou verloopen, dat teekenen steeds de hoofdzaak bleef, hij voelde toch dat er nieuw leven behoefde aangebracht. «Le mouvement artistique sérieux s'en va. Cette situation comparée à celle de Bruxelles, où la lutte est vive et animée aussi bien dans le camp des vieux que dans celui des jeunes, doit donner à réfléchir... Et cependant la population anversoise fait noblement son devoir. A la dernière exposition triennale on a fait pour 400.000 fr. d'achats». In zijn «Plan général des études à l'académie royale d'Anvers et des réformes à introduire dans les cours de dessin et de peinture» (1879) en in de commissie van hervorming ijverde hij voor de splitsing in stedelijke academie en hooger instituut; maar later bestreed hij hetzelfde voorstel met al de krachten zijner ziel. Hij had de draagwijdte ingezien der nieuwe schikkingen die de lessen van samenstelling en van uitdrukking onttrokken aan de Akademie, en overdroegen tot een onafhankelijk instituut ; de glorierijke akademie van Antwerpen met haar heerlijk verleden, tot over eenige jaren de eerste van het vasteland, 15 jaar geleden gehuldigd door het zelfportret van Ingres: «Ingres peint par lui pour la célèbre Académie d'Anvers 1864», werd door dezen maatregel verlaagd tot een plattelandsche instelling. Het was de triomf van Brussel en van de centralisatie-furie; en daar zou de strijdlustige Verlat zich nooit bij neerleggen; in gesprek, in geschrift trok hij hevig te velde; en toen hij bestuurder werd der Akademie liet hij zich in niets gelegen aan de nieuwe reglementen, en gaf les van samenstelling en uitdrukking in zijn klas van dierenschilderkunst. Maar dat koppig volhouden bracht hem in moeilijkheden met Instituut en met gemeentebestuur.

Met dit gemeentebestuur had hij nog een anderen strijd uit te vechten. Het stedelijk bestuur had aan Verlat opgedragen, tegen 100.000 fr. de trapzaal van het herstelde stadhuis te beschilderen ; er zouden twee kleinere stukken zijn elk van 4.70 m. op 3.30 m., en een groot stuk van 3.30 m. op 12.70 m. Verlat stelde voor als onderwerpen: het neerhalen van Alva's

standbeeld, de fransche furie, en de intrede van Keizer Karel op 23en September 1520. Met Keizer Karel had het Stadsbestuur geen vrede, het vroeg de voorstelling van het Landjuweel in 1561. Verlat wilde daar niet van hooren : het landjuweel is te burgerlijk, te eentonig, het is een half ernstige, half ploertige plechtigheid, niet geschikt voor de schilderkunst, het brengt geen afwisseling mede voor de typen. (En inderdaad, men ziet in hoe een landjuweel een doek van zoo'n oppervlakte zou vullen.) — Maar welke rijke ineenzetting liet de Intrede niet toe?... En dan hadt ge een ineensluitend geheel,want die drie tafereelen zouden leeren hoe het volk zijn goede vorsten eert, zich op zijn tyrannen wreekt, zijn meineedige vorsten straft. Met al die redenen klopte Verlat toch aan doovemans deur; Keizer Karel zou nu eenmaal niet komen op de muren der trapzaal. Verlat gaf dan eindelijk toe, schijnbaar, want hij bleef vastbesloten zijn gedacht door te drijven; hij stierf echter alvorens het tweede stuk, de fransche furie, was afgewerkt. In 1888 had hij het eerste stuk geëindigd, waarin een samengeschoolde menigte het neergehaalde beeld van Alva, dat den rechterarm nog dreigend de lucht insteekt, naar de Schelde sleurt. Die menschen bewegen met groote levendigheid; de handigheid in teekenen, het gemak en de welsprekendheid der uitdrukking zijn zeker opvallend; leven is er genoeg, maar het blijft bij een uiterlijke levendigheid; van volksoploop of volksgewoel is er niet veel te bespeuren, wel van volks-figuratie; rechts zijn de toeschouwers braafjes in twee rijen gezet, het gaat er allemaal netjes toe en vele dier toegeloopen volksvrouwen dragen hun gelapte en gescheurde kleeren met de bevalligheid van een spaansche.

Al die beslommeringen drukten op Verlat die op 't einde van zijn leven somber en achterdochtig werd en begon te gelooven aan vervolging.

Hij kreeg een beroerte in 't laatste jaar van zijn leven, fleurde nog wat op en stierf den 23 October 1890. Hij werd op stadskosten begraven.

* * *

Voor het volk zal de stille zielenadel van een De Braekeleer wel steeds een besloten boek blijven,

evenals zijn fijne kleurenharmonie; het voelt dramatiek en wordt gediend door Verlat. De menigte zag en ziet daarbij in Verlat de laatste afstammeling van een groote schilderschool die de wereld met den klank van haren naam vulde. Dat is wel de grondreden van de blijvende volksgunst voor dezen kunstenaar.

Echter de tijd, de onverbiddelijke rechter en schifter, zal veel van die overgroote doeken voor altijd den vergeethoek in duwen. De waarde van Verlat ligt niet in zijn historische stukken, meestal grootsprakerige en bontgekleurde declamaties; niet in zijn godsdienstige stukken, die ons niets zeggen om de eenvoudige reden dat Verlat, echte vertegenwoordiger van een enghartigen en hooghartigen geuzentijd, ons niets te zeggen had op dat gebied; niet in het landschap, waar hij weinig voor voelde, alhoewel in zijn dierenstukken sommige hoekjes van heide of moeras prachtig de warme broeilucht weergeven waarin het lage struikgewas opschiet. Van zijn portretten hing er een enkel in deze tentoonstelling: dat van den schilder Lies; Verlat moet met liefde dat bruingekleurd zwartgelokte spaansche type hebben geschilderd, met zijn brandend dweepende oogen en het romantische van zijn verschijning; maar zou Verlat wel het innerlijke leven hebben kunnen halen uit het figuur van een doorsnêe - mensch, de tragiek — vermits hij zoo gaarne tragisch doet — die uitspint onder den schijn van doodgewone levensomstandigheden?

De waarde van Verlat en zijne beteekenis ligt in zijn dierenstukken; Verlat begon met het schilderen van apenstukken, en eindigde als professor van dierenschilderkunst; welke verrassende sprongen hij ook make, als hij zich aan 't schilderen van dieren zet, valt hij als een ware kat steeds op de pooten; en deze tentoonstelling heeft eens te meer en op afdoende wijze bewezen dat daarin zijn kracht ligt.

Hij had de dieren lief, vond behagen in hun rijken bonten pels met schijn en wederschijn, in hun vale glimmende huid, in het ruig streuvelende haar van hond en wolf; en die worden geschilderd nu eens, schitterend, dan fijn getint, dan weer stevig, maar steeds gespierd, verzorgd, con amore. En met bewonderenswaardige grootheid geeft hij in eenige rake

zetten en trekken het eigenaardige weer van elke dierensoort, hun wel en wee, hun schalksche streken.

Het meest bekend zijn zijn apenstukken. Hier zit er een met ineengedrongen romp te smullen aan een schel meloen, die op een halve maan geel verft op den grauwen achtergrond; met glitterig - schichtige oogen zit hij als te luisteren naar de malsche beten hoe ze achterkeel kittelen en dan zacht glijden naar de maag; daar met gewichtige rimpels in hun oudemannekens-gezicht, met gedempte stemmen, met een zekere geheimzinnigheid als stonden ze voor een nieuw ontdekt Amerika, steken ze met wijduitslaanden elleboog heel professoraal duim en wijsvinger op, sluitend als een sylogismus ; en zij luisterden naar hun eigen wijsheid, «ils s'écoutent parler» terwijl ze consult houden over een zieke kat, die het spel maar half betrouwt, maar toch onder den indruk is van zooveel voorname geleerdheid; of ze doen gewichtig aan schilderkunst en het voorhoofd groeit van 't geweldig peinzen, en anderen komen het werk bekeuren en houden de kin in den palm der hand met het gebaar van een pensoroso.

Al zijn spot, zijnen humor steekt hij in dees kleedjen. De slag van Sadowa met zijn politieke gevolgen wordt een groote aap die een kleineren de noten van tusschen de tanden haalt, en schraapzuchtig toeziet of er niets anders te ratten valt; de eeuwige kwestie van den turkschen ouden man wordt het sterfbed van een oude aap, wien de waterpijp uit den mond glipt; andere staan de stervende bij, maar loeren bijzonder op den laatsten snik ; Rusland met twee pistolen in den gordel, houdt den pols in de hand, en onkel Sam steekt voorzichtig het hoofd door het weggeschoven gordijn, of het uur van het testament nog niet sloeg. De opkomende stippelkunst moet het ook ontgelden, en bij het verschijnen in den «Figaro» van de ongenadige kritiek op den vrachtrijder lucht Verlat zijne verontwaardiging in een aap die het afkrapsel van zijnen baard afvaagt aan een nummer van het blad.

Verlat die geen hoogen dunk had over zijn medemenschen; schijnheiligen, zelfzuchtigen, die eigene onbenulligheid willen opdringen onder den bonten mantel van wetenschap en deugd, zal Vondels vers

over de wereld en een schouwtooneel wel hebben verdraaid tot een apentooneel; bij 't volk, en bij hem inzonderheid, is er in heel den rijken schat onzer scheldwoorden geen enkel met zoo'n wijdvertakte en uiteenloopende gamme van gevoelen als het scheldwoord: gij 'n aap!

Niettegenstaande het voorbijgaande der omstandigheden waaraan die kleine doeken hun ontstaan danken, behouden ze toch hun waarde, omdat ze met zoo'n brio, zoo'n spontane meesterschap werden geschilderd; dan moet de schilder niet zoeken naar gamme noch samenstelling; ze duikelen op en staan met een vreef en een streek gekiekt met hoot en poot, met kleur en geur.

Met evenveel genoegen ziet hij naar spel en doening van andere dieren; hij was een felle liefhebber van jagen, en in zijn tochten heeft hij met scherpe oogen gekeken naar hun pluimage en hun leven; naar jonge fazanten, die in een rossigen duinengrond aan 't spelen waren en nu hun vlerken openslaan voor den hond die aanrukt; windhazen die met bamisweder,als de zompen en de heide zonder glans liggen onder 't flauwe zonnelicht, en de verscheidene kleuren uit elkander worden gehouden, met heeten mond, en één spier, één uitgerekte drift het vlugpootig konijn nazetten. Hier ligt de vos op loer in een sober gehouden duinenlandschap; elders, in een schoon sous-bois, mistig van opstijgende neschheid, springt hij toe, — men ziet in den buigenden rug den schok nog doordaveren van den sprong, maar hij houdt slechts eenige pluimen onder den poot wijl de eendvogels met krijschenden langgerekten nek wegvliegen; en weer elders houdt de vos gastmaal: «compère le renard se mit un jour en frais, et retint à dîner commère la cigogne»; beteuterd kijkt de ooievaar langs zijn langen bek op de telloor waaruit de vos de laatste overblijfsels oplikt wijl hij grinnikend loenscht naar den toeschouwer; zijn gele pels slaat in warm akkoord met het rood - bruine tafelkleed en den oud - lederen stoel, en op den achtergrond strekt een mat - fluweelen landschap zijn rijkdom uit en zijn vrede (hier hebben we weer den voornamen Verlat uit het tijdperk van Weimar). En zijn Canteclaars, hoe ze zich, heer en meester over de deemoedige kippen, rechten

op hun sporen, met den rijk schitterenden dosch van een sultan van Turkije; de veren karbonkelen in de zon, de oogen sparkelen vuur, de borst zwelt tot berstens toe van overmoed; hij blaakt, hij gloeit van fierheid, zijn gekraai gaat alle hanen en hemel en aarde uitdagen; de wereld is hem te klein, hij doet de zonne rijzen.

Verlat was een geboren dierenschilder; in eenige trekken toovert zijn penseel het beeld vast en schitterend voor oogen; dierenstukken van gewoon formaat (en die kleinere doeken waarin hij het leven betrapt zijn vaak van heel wat beter gehalte dan de groote dierenstukken met hun opdringerige dramatiek) vroegen hem niet meer dan 2 à 3 dagen werk, en Verlat werkte 5 uren daags. Veel dier kleine tafereeltjes zijn onafgewerkt, enkel schetsen, maar bekoren. omdat ze zoo spontaan uit de mouw werden geschud.

Slechts een enkelen keer (vos die aansluipt naar haan en hennen) is het doek gelikt, te zoetsappig; de andere keeren staan de kleuren vrank en forsch naast elkaar, b. v. in den aap-tandarts, ongemeen kloek en sober van kleur en zijn laatste dierentafereelen als Kat en Hond zijn ongemeen grootsch geschilderd.

Hier bleef hij steeds een echte ras-schilder, een zoon van 't blonde en frissche Noorden, hier vond hij tot den laatsten oogenblik de bron voor zijn hechtste kunst. En al ware het maar te dien titel, is Verlat zeker eene eereplaats op te houden in de rei der 19de eeuwsche vlaamsche schilders.

A. J. HALLEZ.

* * *

Lijst van de bijzonderste werken van Verlat:

1843. Pepijn de Korte doodt eenen leeuw die in het strijdperk vecht met eenen stier.
45. Carloman op de everzwijnsjacht.
Tintoretto geeft teekenles aan zijne dochter.
46. Moeder en kind met papegaai.
Merrie met veulen in de weide.
Kat hare prooi beloerend.
48. Wolven elkander eene prooi betwistend.
1850. Nood Gods. (St-Andrieskerk).
49. St-Bernardshond.
Kristus door Judas verraden, voor St-Germanuskerk te Tienen geschilderd.

51. Romulus en Remus met de wolvin.
52. Geeraard Dou in Rembrandts atelier.
    Twee wolven om een dood paard vechtend.
54. Godfried van Bouillon loopt storm tegen Jeruzalem (museum van Brussel).
57. Val van Kristus onder het kruis (St-Andrieskerk).
    De vrachtrijder (museum Antwerpen).
    De koning van het hoenderhok (museum Antwerpne).
58. Schapershond de kudde verdedigend tegen arend.
61. De wolf! (Koninklijke Galerij). Een jonge knaap snelt zijne zuster ter hulp, anagevallen door wolf, verdedigd door schapershond.
64. O. L. Vrouw met het kind (aangekocht door keizerin Eugenie).
66. Pieta.
    De twee windhazen.
    Portret van Lies (museum Antwerpen).
    Mater Dolorosa.
67. Madonna.
    Macht gaat boven recht.
69. Hond met twee fazanten.
71. Wolven om een reebok vechtend.
72. Tijdige hulp.
73. Moeder van den Messius.
    Vos en ooievaar.
76. Vlucht naar Egypte.
    Vox populi (museum Antwerpen).
77. Christus in het graf gelegd.
    Vox Dei (museum Antwerpen).
78. Verdediging der kudde (museum Antwerpen).
79. De tandarts.
    Morann.
80. Genadige vorst.
82. Panorama van San Stefano.
85. Vechtende arenden.
    Kat en hond.
1886. Hond die fazanten opjaagt.
88. Neerhalen van Alva's beeld.

HET LEVEN VAN HERMAN COENE

door ERNEST CLAES.

(Vervolg.)

Het hof ligt nu verlaten, een rust lijk op een zondag.

Doorglansde lommer van de kruinen der hooge notenboomen, van onder het groenglanzinge bladerwelfsel ziet men de blauwige schitterheete zonneruimte hoog en ver openliggen over velden en weiden, een wereld van vloeiend fonkellicht.

Daar is een groote wachtende rust.

Het hoevevolk is naar het land. De koestal staat open, in de schemering tegen den versten muur vlekt het witte lijf van een kalf. De geruchten in het stallinghuis, de stemmen van moeder of Mien zijn nu opeens ver-ver weg...

Zit daar nu heel alleen, op het groote neerhof, het kleine kindje in zijn laag stoeltje?

Het kindje kijkt opeens zoekend om zich... voelt dat er vreemde dingen gaan gebeuren...

Plots!... Een oogenblik!... Een zucht van vleugels die ge hoort en niet ziet... De stilte is voelbaar... En nu heeft opeens de ziel der dingen zich omgekeerd als iemand die, wakend en bewust, wegglijdt in een droom... Daar gaat een scherm op en het is een andere wereld.

— Hé! — van waar is het eerste teeken gekomen?

Door de kruinen der notenboomen vaart opeens een geheimzinnig, zalvig windje, als een warme adem, en alle blaartjes trillen, en over den grond spelen levendig de lichtere en donkere toovervlinders.Uit de struiken daar links schiet meteen de merelaar op het hof neer, met een dubbel fluitslag zoo klinkend als een duidelijk woord en zoo helder of hij recht uit de zon in zijn gorgel was gevallen. De merelaar denkt dat hij heel alleen op het hof is. In drie wippen is hij bij de rups waarop hij al een tijdje te loeren zat, vlak ach-

ter Maantje's stoeltje, en is er mee weg. De musch, die haar nest onder de hooge dakpan heeft, bijna vlak tegen den schoorsteen, heeft het gehoord. Ze fladdert tot op den laagsten tak van een notenboom, roept van daar drie keeren heel hard: «Tjielp! tsjielp! tsjielp!» op Maantje, en daalt dan neer vlak voor het stoeltje, pikt twee kruimeltjes op van het knabbelkorstje, en blijft dan preutsch ronddjibbelen. De musch denkt dat zij heel alleen is. Het kalfje in den stal heeft zijn dikken kop omgekeerd zoo ver het bindtouw rond zijn nek het toelaat, kijkt door de lichte staldeur goedig dom naar het neerhof, en zegt: «meuh!» Het klinkt heel verlaten door de groote leege stal. Dan is daar opeens de vink, die van uit het hooge groen roept : «pfink! pfink! — pfink! pfink!», als het pinken met den nagel op 'n dunne snaar,roept hij dat hij beneden niets te verrichten heeft. En het zwijntje loert van uit zijn verre hok, met één van zijn bleeke oogen door een spleet tusschen twee planken, en knort: «uh! uh!» door zijn twee ronde neusgaten. Achter de schuur staat Belle met een touw aan een paaltje gebonden. Belle hoort het allemaal, staat even nadenkend stil, knabbelt aan het grasssprietje dat terzij van haar mummelmond uitsteekt, en knikt drie keeren peiselijk.

Ook de haan heeft het teeken van den merelaar en de musch gehoord. De haan staat daar ginder, naast de haag, tusschen zijn hennen,den trotschen kop hoog boven hen uit. Hij is van den mesthoop achter den stalgevel moeten weggaan omdat ze daar doende waren. Met een van zijn zwarte pareloogen heeft hij al lang gezien, hij, dat er niemand meer was op het hof, en dat het kindje daar weer is. Maar als een waardige veel wetende haan haast hij zich niet, wacht kalm zijn tijd, en houdt zich voort zeer ijverig bezig met zijn hennen, die niets zien, niets weten zonder hem, en met hun bekken naar den grond maar zoeken, gedienstig en onderworpen zooals het aan hennen past. De zotte merel en de petieterige floddermusch zijn hem te min, behooren niet eens tot het hof, zijn hier aangewaaid god-weet van waar... Hij is de koning van al wat veeren draagt. Zijn kam met de zeven tanden is wijn-rood, als een straal van de zon er opvalt

is hij van vloeiend karmijn. Rechtop staat zijn kam, als een ridderlijke helm,in gelijke lijn met den hoornharden bek. Als de trotsche sieraden van zijn kloeke mannelijkheid hangen de twee zakkige lellen, met de felle kleur van roode braambessen, losjes neer tegen de zachte halspluimen vol violette glansen, en ze wibbelen lobbig bij iedere beweging van zijn kop. Koninklijke lellen zijn dat! De mooi dalende lijn van zijn rug eindigt in den hoogen staartgoog van vier eendere pluimen, vol malve tinten, die het windje zachtjes heen en weer streelt.

«Hôôôôôk... tok-tok... Daar is het weer!» zegt hij dan opeens tot de hennen, luidop, en die steken allen den kop omhoog zooals ze daar staan, met scheeve pooten, en antwoorden: «ghok... ghok... ja, daar is het weer», zonder dat ze weten wat ze zeggen, want de hennen zijn aartsdom. Allemaal hadden ze dien morgen reeds haar ei gelegd, en de haan had zijn dagelijksch druk werk gehad om aan 't overdadig kakellawaai een eind te maken, en nu zaten er in de schuur nog enkel twee te broeien, waaraan de haan nu en dan met fierheid denkt.

En dan wandelt hij, met bedachtzame rechte stappen, zonder eenige haastigheid, en met een schoonen schok in zijn hals zoodat daar telkens de kleine ringpluimpjes over elkaar op en neer schuiven, in de richting van het kindje. De hennen pikkeren al volgend weer in den grond, en als er een wat te ver vooruit loopt scharrelt hij met een voor een zijn lange gespierde pooten drie nerveuse schrappen in den grond, en kokkert als een toornige hanenvloek, en dadelijk komt er meer regelmaat bij de gehoorzame kippen.

Op een paar stappen van het kleine kindje houdt de haan met zijn kippenbende stil, hij kijkt eens naar links en naar rechts, met korte schokken van zijn pezigen hals, stelt met voldoening vast dat de flodderige musch een weinig terzij is gewipt, en dan begint hij zenuwachtig met zijn scherpe nagels tooverlijnen over den grond te trekken, kris en kras dooreen, zoodat zijn kippen er schichtig behekst van worden. — «Hôôôôh-to-tok... — hier ben ik», zegt hij dan opeens nijdig terwijl hij zijne koninklijke lellen schudt, want het kindje heeft nog door geen enkel geluid of

teeken laten verstaan dat het belang stelt in haan's aanwezigheid.

Het kindje met zijn gummipoppetje in de linker- en het korstje in de rechterhand, kijkt een oogenblik benieuwd toe. De «tok-tok»'s die zoo ronddribbelen over het hok vindt hij erg prettig, maar de haan, die is «tou-tou», die is niet lief. Op een keer heeft de haan op een uitdaging van de musch en de vink en nog ander vreemd gespuis, de stoutheid gehad het korstje brood uit kindje's rechterhand te pikken; ze hadden allemaal versteld gestaan van zooveel durf en waren dadelijk vol vreeze vertrokken...

De haan weet dat natuurlijk niet meer, hij heeft enkel een zekeren twijfel in zich over «wat» het kindje eigenlijk zou zijn. Het kindje weet het ook niet meer, het heeft slechts een vage herinnering aan het gebeurde, die zich uit in de overtuiging dat de haan erg «tou-tou» is. De haan is, of doet niet lief, dat is een feit, en daarvoor is hij de haan.

Maantje kijkt kalm toe. Een kip krijgt van den heer en meester en pik in den rug, omdat ze domweg staat te gapen naar een boom, zooals kippen dat doen.

Maantje slaat met het poppetje op den rand van het stoeltje en zegt luidop: «Tou-tou!»

De haan steekt zijn mageren kop omhoog, met een ruk, staat een oogenblik pal, peist. Daar was het dus weer, het geluid van het kindje, dat den haan telkens meent te verstaan, dat hem twijfelen doet of het een mensch is of niet. Aan vele uiterlijke dingen zoudt ge zeggen dat het kindje bij de menschen hoort, aan andere dingen weer niet, zoo als het geluid geeft, zoo als 't daar altijd stil op dezelfde plaats blijft zitten... de haan weet niet, twijfelt, peist...

Peist, luidop voor zijn eigen zegt hij: «Hôôôôk-tok-tok... misschien wel 'n mensch!» En de hennen steken den kop omhoog, zooals ze daar staan en kokkeren gedwee na «ghok-ghok-ghok... 'n mensch!» De haan hoort dit, en om zijn dom hennenvolk geen gelijk te geven knort hij: «Hôôôk-tok... misschien geen mensch!» — «Geen mensch... ghok-ghok...» herhalen de hennen.

Het witte kalfje in den stal heeft zijn dikken kop omgekeerd, zoo ver het bindtouw rond zijn nek het

toelaat, kijkt door de lichte staldeur goedig-dom naar het neerhof, en zegt: «meuh». Het klinkt heel verlaten door de groote leege stal. Het zwijntje loert van uit zijn verre hok met één van zijn bleeke oogen door een spleet tusschen twee planken, en knort: «uh! uh!» door zijn twee ronde neusgaten. Maar de haan hecht hoegenaamd geen beteekenis aan het oordeel van die twee, hij kent ze als wezens van een minderwaardig geslacht, die niet vrij mogen rondloopen op het hof, omdat ze geen manieren kennen. Daarvoor is hij de haan.

Vier duiven klepperen neer van 't dak, fladderen een oogenblik boven den grond, zoodat het stof opvliegt en zetten zich in de nabijheid der hennen. Een kubber maakt dadelijk een zoo dikke krop dat zijn borstveeren er van kruiven, en zegt : rrroehoe!... rrroehoe!...»

Het kindje ziet de hennen naar de duiven loopen en roept hen vriendelijk toe: «tok-tok-tè-tè!» En dat dat doet den haan weer zijn pezigen nek omhoog steken... Ja, dien klank kent hij nu ook wel, en luidop van zijn eigen-zegt hij trotsch: «Hôôôôk-tok-tok... misschien is 't wel iets als een haan!» Daarop echter begint de musch, die een beetje verder was blijven rondtrippelen, zoo zot te lachen, dat de haan op zijn stijve beenen naar haar toeloopt, den toornigen kop vooruit. De kam en de lellen zijn als roode vlammen, al de pluimen van zijn hals staan wil verstruifd. Maar de musch zit al op een tak te dansen, lacht nog gekker met den haan, omdat hij niet aan ze kan en niet eens naar omhoog kan kijken, en schreeuwt het door al de kruinen en over de daken, wat die verwaande haan daareven hardop gepeinsd heeft.

Het rustige doen rond het kindje is daarmede verbroken. De hennen worden zenuwachtig, en een dikke kip, die niet uit den weg ging, krijgt van den haan een duchtigen prik met den snavel, juist tusschen de vleugels waar hij weet dat zij er niet tegen kan, zoodat er drie pluimpjes uit haar rug vallen en zij kakelguikend wegloopt.

Nu zit daar de vink op een lagen tak, en ze pikt naar een vlieg en pikt er naast, en rukt meteen een bladje af. Want het was nog een zeer jong vinkje. Het

blaadje tureluurt verschrikt naar beneden en het valt — juist op Maantje's armpje. Maantje bekijkt het bladje heel gewoon, daar komen zoovele dingen over hem die hij niet weet van waar ze komen. Hij steekt het bladje in zijn mondje, knabbelt er op, maar 't is zuur, 't is «aa-aa» en met een nat lipje en een half traantje in zijn oog pruust hij het weg.

De slapende poes naast den haard is wakker geworden van 't ijdel gekakel der hennen. Ze boogt haar rug hoog op, rekt dan heur voorpooten, met al de scherpe nagels er uit, alsof ze 'n grooten sprong gaat doen, en wandelt rustig de keuken uit en het hof op. Het kindje ziet de kat komen. «Tè-tè» groet het, en de poes strijkt haar fluweelige zij tegen het stoeltje, met den staart recht omhoog, en het kindje laat zijn handje hangen, zoodat de poes er over streelt, en het kindje kraait van pret. «Aai-aai! lief poesje!» en het buigt zijn kopje schuins naar den grond om het poesje te aaien. De haan staat nu wat afgeweken, kijkt gefnoken,afgunstig, peist minachtend luidop: «Hôôk-tok-tok... 't zal wel 'n mensch zijn» en leidt zijn kokkerend hennenvolk naar den open stal toe. Zooals de musch voor den haan moest wijken, moet deze plaats maken voor de poes. De kubber is met zijn drie duivinnen opgevlogen, naar het veld toe.

Het klepperen van hun vleugels heeft Miers, die achter den gevel van Sander's huis in de zon te dutten lag, zijn kop doen opsteken. Hij ziet het kindje zitten, ziet de poes haar fleemerige gemeenzaamheid uithalen, en in een scheut, met zijn vier pooten te gelijk vliegt hij grollend over het neerhof, en de poes heeft nog juist den tijd om op den hoogen dorpel van 't keukenraam te springen, vanwaar ze met gekromden rug, gereede klauwen, vlammende oogen en trillende snorharen den gehaten keffer toeblaast... Miers laat het niet verder komen. Hij weet ten andere dat de poes meer schrik heeft van hem, dan hij van haar.

Het kindje kijkt toe, weet dat het nu eenmaal zoo is, knabbelt even aan zijn korstje.

Miers heeft de kat verjaagd, — komt voor het stoeltje staan en kijkt een poosje met hartelijke oogen naar het kindje, terwijl hij zijn staart heen en weer beweegt om zijn vriendelijke bedoelingen uit te

drukken. Miers is meer van het kindje dan de haan of de musch, leeft in engere intimiteit,weet een boel van het kindje dat de anderen niet weten, zooals de wieg, de keuken, slapen... Daarom mag Miers zich ook meer vrijheden veroorlooven. Hij zet zijn voorpooten op den rand van het stoeltje, wippelt zijn gekke staart met nog meer overtuiging, maar houdt toch den kop wat achteruitgetrokken,wegens de mogelijke ontmoetingen van zijn flapooren en het handje. Het kindje vindt het prettig, Miers is «Woe-woe», is een gekende vriend van alle dagen.

Het kinderhandje met het vochtige korstje wordt uitgestrekt om te streelen. Maar de reuk van 't brood werkt op de zenuwen van Miers, die altijd honger heeft. Om zijn kouden natten neus beeft een zenuwachtige trilling, de huid rond zijn oogen trekt wat lager, iets schuws komt over hem. Het korstje is in zijn bereik, maar hij durft niet, hij weet dat hij niet mag, en met bange oogen likt Miers twee drie keeren met zijn warme tong aan het korstje. Dan keert hij zich af, moet even zijn tong laten hangen en hijgen, van louter zenuwachtigheid. Nijdig snapt hij naar 'n vlieg, grollend schiet hij nog eens naar de vluchtende kat, die de gelegenheid waarneemt om van het raam af te wippen en in de keuken te verdwijnen. Miers gaat daarna naast het stoeltje met zijn buik op den grond liggen en kijkt over het hof.

Het kindje houdt van Miers. Als het zijn handje zoo ver mogelijk over het stoeltje laat hangen, raken de vingers Mier's pels, en het zegt «aai-aai!... tè-tè!» Miers vindt het goed, zonder te gebaren dat hij buitengewoon belang hecht aan dit streelen. Even toch keert hij zijn kop om en likt een paar keeren aan 't streelend handje, wat het kindje doet kraaien van pret. Maar nu reiken opeens de vingertjes tot aan Miers zijn staart, klemmen zich daar krampachtig rond, trekken dat het klein gezichtje er rood van wordt, en Miers rukt haastig terzij, blikt even verontwaardigd, dreigend, zijn tanden komen bloot en diep in zijn keel grolt hij iets. Maar bijten, dat mag absoluut niet, dat weet Miers. En twijfelend of hij misschien met het grollen al te ver is gegaan, likt hij verlegen een paar keeren over het kleine handje dat

hem nog zoo even pijnlijk aan de staart trok, en hij kijkt nu trouwhartig naar kindje's gezicht, wibbelt zijn staart heen en weer, als wou hij zeggen, de goede Miers: «Ge ziet toch wel dat ik er niks van meende!» Dan legt hij zich een stap van het stoeltje af met den buik op den koelen grond. Miers zal van daar niet weggaan. Hij weet dat zijn plaats bij het kindje is wanneer het alleen op het hof zit, blootgesteld aan gevaren als daar zijn: de haan, de kat. Dat die zich nu maar niet verstouten... En Miers kijkt heldhaftig naar links en naar rechts en grolt in zijn eigen iets dreigends.

De haan staat in den leegen koestal in het mest te scharrelen en kijft op zijn kakelig kippenvolk. De musch roept nijdig van op den notenboom: «Tjielp! tsielp! tsjielp!»

Het kalfje in den stal heeft zijn dikken kop omgekeerd zoover het bindtouw rond zijn nek het toelaat, kijkt door de lichte staldeur goedig dom naar het neerhof, en zegt: «meuh!» Het klinkt heel verlaten door den grooten leege stal. En het zwijntje loert van uit zijn verder hok met één van zijn bleeke oogen door een spleet tusschen twee planken, en knort: «uh! uh!» En Belle de geit knabbelt, en knikt peiselijk.

Het kindje op zijn lage stoeltje verstaat de taal van den haan en de kippen, van de musch en de duiven, van het zwijntje en het kalfje, van Miers en de poes. Maar niemand weet dat. Het kindje weet wat ze tot elkaar zeggen, kent elk's bijzondere manier van doen, en wie «tè-tè» is, en wie «tou-tou». Het luistert er kalm naar, en is niet verwonderd over wat de goede dieren zeggen; het bantwoordt aan zijn innerlijk begrip, er is een gelijkheid van begrijpen, en daarom is het hart van het kindje zoo rustig.

Plots!... Een oogenblik!... Een zucht van vleugels die ge hoort en niet ziet... Weer is de stilte voelbaar. En de ziel der dingen op het hof heeft zich weer omgekeerd als iemand die wakend droomt en opeens weer klaar bewust wordt... Het scherm gaat op en het is de gewone wereld.

Van waar is het teeken gekomen?...

Miers steekt zijn kop omhoog, tracht zijn flapooren recht te krijgen, kijkt gespannen naar de schuur, en woeft. De haan in den stal trekt verder weg, en het kalfje legt zich op het stroo. De geruchten in keuken en stallinghuis worden opeens wakker, opeens weer helder. Het kindje kijkt zoekend om zich, en voelt dat er iets komende is...

Tusschen de schuur en het huisje van Sander verschijnt Sepke.

V.

Al vroeg heeft Monne dien morgen de koeien naar de beemden gedreven, achter de Donkelbeek, en Sepke is mogen meegaan. In den laten voornoen wordt het te warm voor de beesten, en dan gaan ze liggen herkauwen in de open weistalling, of in de schaduw van de elzenkanten.

Sepke mag niet iederen ochtend mee. — Daarvoor moet hij eerst daags te voren met Monne goeden vriend spelen, en hem niets in den weg hebben gelegd. Het hangt ook af van Monne's humeur. Daar zijn keeren dat hij Sep volstrekt niet achter zich wil, en andere keeren dat hij zelf hem 's morgens komt roepen, als Sep ternauwernood uit zijn bed is. Met een boterham in de hand loopt hij dan mee. Dan zijn er ook weer dagen dat hij niet meemag van moeder, ofwel dat hij het niet betrouwt vanwege een verraderlijke zinspeling van Monne in verband met verdrinken of vastbinden aan den staart van een koe.

Des te meer geniet Septe van de keeren dat hij wel mee mag, en dit gebeurde tamelijk dikwijls deze vacantie. Sep is nu al zeven jaar, en hij helpt mede de koeien bewaken, dat ze niet in 't weiland grazen waar nog moet gemaaid worden voor het winterhooi: Monne kan dan lui in 't gras blijven liggen.

Het is zoo heerlijk frisch, onder de eerste warmte der uchtendzon barrevoets door het bedauwde gras te loopen, als de witte en paarse klaverbloemen tusschen de teenen blijven stroppen, als de leeuwerken al juichend de lucht in gieren, als de schrijvers en meezen, de wietekken en rietmusschen in hun eersten morgen-

ijver doende zijn rond hun nesten, zoodat ze gemakkelijk te vinden zijn. De sprinkhanen en hommels kruipen onder het gras uit, zetten zich nuchter op de hoogste stengels, en kijken over de wereld.

Sepke leert van Monne iederen keer vele dingen.

— Monne, zie die wietek daar eens neervallen, zou die daar niet houden

— 't Is geene wietek, wijst Monne hem met een zekere minachting te recht, 't is een rietmusch, 'n wietek valt zoo niet op zijn nest.

Sep kijkt daarop naar de plaats waar het vogeltje gevallen is met een gezicht alsof het de rietmusch is die zich vergist heeft, en niet hij.

— Hij vliegt anders juistekens gelijk een wietek, he Monne?

Op zulke domheid geeft Monne geen antwoord.

— Zijn dat geen ganzen, Monne?

— Neen, dat zijn eenden.

Sep staat de eenden lang na te kijken.

— Monne.

— Wel?

— Kunt gij al op uwen kop staan?

— Wat zou 'k dat niet kunnen!... Een uur lang als ge wilt, ik ben eens op mijn kop door heel 't broek gespoepet. Kunt ge dat nog niet?...

— Neen, — ik geloof toch niet dat ik het al kan.

Sepke zet zijn kop op den grond, houdt met de twee handen stevig het gras vast geklemd, loert onderwijl tusschen zijn beenen door naar Monne, of die hem geen streek zal spelen, en probeert. Hij hoept zijn achterwerk en zijn beenen met korte schokjes op, de beenen gaan omhoog, slaan over zooals bij een dood gewone buiteling, nog eens geprobeerd, nog eens, — 't gaat niet! Dat achterwerk van Sepke blijft die wanhopige neiging behouden hem zijn evenwicht te doen verliezen bij het kop staan, en daar is maar niets aan te doen. Met een zucht zit Sep op het gras en kijkt naar zijn voeten. Monne beziet hem precies of Sep een jong kalf is.

— Wil ik u eens leeren brood-in-den-oven-schieten? vraagt Monne.

— Ja zeker!

— Kom dan herres!

Monne legt zich lang uit op zijn rug, zijn armen uitgestrekt achter zijn hoofd, zijn handen breed open.

— Ga nu op mijn handen staan.

Sepke zet op iedere hand een blooten voet... Dan steekt Monne zijn twee beenen recht omhoog.

— Leg u met uw borst op mijn voeten nu, zegt Monne.

Sep doet het, en hangt met heel zijn lijf over Monne. — En roef!!! Met een ruk schieten de twee beenen van Monne naar voren, zijn handen duwen hard, en Sepke vliegt vijf stappen verder met zijn snuit in 't gras.

— Dat is nu brood-in-den-over-schieten, verklaart de valsche Monne.

Sep gelooft dat heel graag. Maar hij zou het toch geen tweeden keer willen probeeren. Hij wrijft ongelukkig aan zijn neus en kin, en ware 't niet voor Monne's aanwezigheid, hij huilde een beetje.

Zoo leert Sep van Monne vele dingen. Daar zijn zaken die hij dikwijls moet afkijken, waarover hij altijd opnieuw verklaring moet vragen die hij telkens weer moet probeeren, maar daar zijn er ook bij die hij van den eersten keer kent, en waarover Sep geen tweede maal uitleg verlangt.

Op een vast oogenblik — als die trein ginder van achter de Donkelbosschen uitschiet — trekt Sep er van door, en laat hij Monne alleen bij de koeien... Niets kan hem dan nog tegenhouden, zelfs niet het vischjes vangen in de Donkelbeek. Sepke zet het op een loopke, recht naar het huis. Het is of hij opeens in zijn binnenste een geheimzinnige stem verneemt die hem roept, van ginder op de hoeve.

Het kindje.

Tusschen de schuur en de woning van Sander verschijnt Sepke op het hof, hijgend van 't loopen. Soms komt hij te vroeg, vandaag is hij te laat, maar dat ligt niet aan hem, hij komt altijd op het juiste uur dat de pachteres heeft aangegeven: als de trein voorbijrijdt.

Van zoodra hij het kindje ziet zitten roept Sep:

— Maantje-e-e... hier ben ik!

Mier komt blij keffend op hem toegeschoten, —

springt tegen hem op, en loopt dan terug naar zijn vorige plaats. Maantje heeft zijn hoofdje omgekeerd, zoo ver hij kan, wipt van blijdschap omhoog in zijn stoeltje en zegt: «hu-hu-hu-tè-tè!»

— Dag Maantje, dag mijn klein pieperke... en Sepke herhaalt al de namen, die hij door de anderen aan Maantje hoort geven en die hij er zelf bij vindt. Hij zit op de knieën vlak voor het stoeltje. Maantje gooit zijn zabberig korstje weg, dat Miers in twee happen tot zijn eigendom maakt. En dan begint tusschen beiden de dagelijksche samenspraak.

— Tè-tè-ta?...» Waar zijt ge zoolang geweest ? vraagt Maantje.

— «Ta-tie-te-toe! verontschuldigt zich Sep.

— Tè-tè... antwoordt Maantje met een nat lipje, en met ziet dat hij het ernstig meent.

Sep heeft uit het broek twee mooie gele lischbloemen meegebracht. Hij geeft die in 't kleine handje, en Maantje's mondje vertrekt zich tot een klein tootje, en zijn oogen worden groot van bewondering. Het ander handje grijpt de gele bloemkelken, trekt ze er af en de oogen kijken verbaasd naar wat hij nu in 't handje houdt. — Dan gaan de bloemkelken naar het mondje, maar Sep belet het bijtijds.

— Ti-tee-ta-toe-ta-toe-te-ta! zegt Sep weer, en dat schijnt iets zeer grappigs te beduiden, want Maantje licht zijn twee tandjes bloot en zegt: «hu-hu-hu!»

In de achterdeur van het huis verschijnt de oude Mien. Door het open raam hoort zij die samenspraak van Sep en 't kindje en ze komt eens kijken, terwijl ze een bruine teil afdroogt. Sep ziet haar niet, hij zit met zijn rug naar dien kant gekeerd. Maantje ziet haar wel, maar hij zegt er niets over.

Sep heeft Miers bij zich getrokken en probeert dezes flapooren 't binnenste buiten te keeren, wat aan Miers het uitzicht geeft van iemand die in den oppersten graad van wanhoop en ellende verkeert. Pijn doet het echter niet en Miers schudt enkel een paar keeren zijn ooren los. Het maakt hem echter zenuwachtig, dat gefrummel aan zijn kop. En als Sepke daarna probeert zijn twee voorpooten aaneen te binden, zet hij grollend zijn tanden tegen Sep's bloot been en springt weg.

Wat is er opeens met Maantje?... Hij kijkt verdrietig een anderen kant uit, als zocht hij iemand, loost een diepen zucht, grinst wat weeïg, en plots komt er een rimpel dwars door het ronde kinnetje, het natte onderlipje trekt in een lang lijntje, en daar gaat hij aan 't huilen.

— Hou Maantje... was is 't, me klein manneke... niet schreien...

Sep spreekt met zijn liefste stem, streelt Maantje's handje. Miers komt er kwispelstaartend bij staan en blikt met oogen vol machteloos medelijden. «Kijk 'ne keer, Maantje!»... en Sep bukt zich heel diep, steekt dan zijn kop tusschen zijn beenen door en loert zoo naar het kindje. Maantje is verbaasd over die plotselinge veranderde voorstelling van Sep, kijkt met twee dikke tranen op de wangetjes naar zijn rug, niet begrijpend, en zijn blikken dalen zoo neer tot bij Sep's gezicht. Het moet zich een beetje oprichten om over het stoelrandje naar beneden te kijken. en zegt dan: «da-da!» Miers begint verwoed te blaffen, die onderste-boven positie van Sep maakt hem altijd helsch, 't is voldoende om zijn beste hondenhumeur te bederven, het hoort zoo heelemaal niet bij een hondenverbeelding. Kwaad springt hij achteruit, en onder het stoeltje door loenscht hij met bange toornige blikken naar dat vreemde omgekeerde gezicht.

Sep staat weer recht. En om Maantje te beletten nog aan verdrietige dingen te denken,kittelt hij eerst de kleine bloote beentjes, en laat dan aan zijn haar trekken, waarbij hij zulke scheeve gekke snuiten maakt dat Maantje het uitkraait van plezier, en met twee handjes tegelijk aan den stevigen haarborstel rukt. En juist probeert Sep zijn neus in de richting van zijn linkeroor te krijgen, met de oogen toe, als hij plots achter zich iets meent te hooren...

Sepke is al dikwijls erg geschrokken. Dien keer dat hij onverwacht achterover in de Donkelbeek sloeg, den keer dat hij plots van den boomtak viel. Dat is niets vergeleken bij nu.

De boer staat achter hem.

Peter Coene staat daar, met de handen in de broekzakken, rechtop en kijkt naar Sep en Maantje. Hij staat er misschien reeds een poosje, heeft zeker al

Sep's leelijke snuiten gezien, en iets als een grimlach speelt in zijn harde blauwe oogen. Sep is rats den adem afgesneden, hij wrijft met de handen over zijn buik, kijkt dom verbaasd... De boer steekt opeens zijn twee vingers in zijn vestzakje, en zonder een woord te spreken geeft hij Sep een cent.

Dat breekt de betoovering. Sep slikt iets door zijn keel, vergeet dank te zeggen, en met den cent vast in zijn hand geklemd rent hij er van door zoo rap hij kan, achter de schuur, de weide in, en daar hij moeder ziet aangestapt komen, die naar huis keert voor 't noeneten, roept hij haar toe. «Moe!... 'ne cent... van den boer!» Hij laat den cent van verre reeds zien, en bekijkt hem dat zelf aan de twee kanten, en vindt het waarachtig een heel andere cent dan die welke hij tot nog toe gezien heeft.

Op het verlaten neerhof zit Maantje in zijn stoeltje en nu Sepke weggeloopen is blikt hij op. De boer staat daar nog, rechtop, met de handen in zijn zakken, en hij ziet neer op het kleine kindje. De boer is heel groot en het kindje is heel klein.

Peter Coene en Maantje Coene, de vader en het kind, blikken elkander een poosje vlak in de oogen, onbeweeglijk, het kind met zijn natuurlijke onbevangenheid, de vader zooals men in de kinderoogen blikt die nog niet weten, nog niet raden, nog niet te vreezen zijn. En Peter Coene is er zich van bewust, dat hij nog nooit dat kleine kindje bijzonder heeft aangekeken, dat hij er onverschillig tegenover staat, dat terwille van dit kind later misschien het goed zal verdeeld geraken... Peter Coene blikt neder in de kleine blauwe kijkers, alsof hij wil dringen in de ziel van het kind, met een kouden vreemde blik. Hij vindt het zelf zonderling, dat hij dit doet.

Maar Maantje, het kindje, weet.

Hij voelt dat dit wezen daar niet vreemd voor hem is, dat hij het voortdurend ziet met al de anderen, en dat het nooit wat tegen hem zegt...

Zijn blik dringt ook in het oog van zijn vader, heel diep, en zoekt, en vindt niet. Het kan nog niet spreken of loopen, het kindje, maar andere machten, voor

geen uiterlijke waarneming vatbaar, liggen reeds in het kleine zieltje. Daar is iets in het kindje, niet zijn oog, niet zijn geest, dat oordeelt. Daar is iets in het kindje, niet zijn hart, niet zijn gevoel, dat als op een dun wassen plaatje de indrukken opneemt, misschien voor later. Het is in het kindje, maar het weet het niet. Wie zal zeggen of het beeld van dit oogenblik niet zal blijven door heel het leven, mede op den onbewusten weg, dien het leven volgt, zonder dat het kind zich zal herinneren?...

Peter Coene stapt verder over het hof.

Het kindje weet.

Daar valt opeens een plotse angst op Maantje. Het «vreemde» is daar weer. Zijn gezichtje vertrekt in een jammerlijken huilplooi, hij steekt de armpjes uit naar de keuken en huilt bang en hard. 't Is of een benauwelijke droom over zijn zieltje gekomen is, en als moeder hem uit zijn stoeltje neemt, en hem sust en streelt in haar arm, dan drukt hij zijn klein hoofdje zoo dicht, zoo heel dicht aan het warme moederhart.

... ...

'n Avond, kindje!

Het kindje zit in zijn witte nachtkleedje op den arm van moeder, die gereed staat voor de deur van de slaapkamer. Zijn oogjes blinken in 't lampelicht van warme tevredenheid.

'n Avond, Maantje.

Het kindje heeft aan Mien, aan Doka, het spiegeltje, de stoelen, de tafel, aan alles da-da! gezegd en de drie vrouwen kijken het nu na, met een lach op hun wezen, en knikken goeden nacht. En het kindje zegt «da-da» nog eens aan alle drie, met een snakje van zijn tongetje, en het groet met het handje. Het vriendelijkst wel op oude Mien, die lang geleden ook zoo'n kindje heeft gehad.

'n Avond, kindje.

In de huiskamer daarnaast zit Peter Coene, de boer, achterover geleund op zijn stoel. Hij rookt kalm zijn pijp, en denkt. Hoort hij niet den avondgroet?... Hij keert het hoofd niet om, en het kindje kijkt niet naar hem.

En nu ligt het weer warm toegedekt in het wiegje, met het witte laken tot tegen zijn neusje, en de stille hoevevrouw heeft een langen zoen gedrukt op de zachte haartjes.

Daar, op de tafel staat het lampje. Het kindje kijkt strak met zijn heldere oogjes in het roode vlammetje. het lieve vlammetje, en het ziet daarachter duidelijk moeders gezicht. Het is heel stil. «Da-da!» zegt het kindje nog eens, en het klinkt zoo klaar op in de stilte, dat het kindje zelf er van schrikt. Maar moeders gezicht is daar, naast het lampje. Het zwijgt eenige oogenblikken, kijkt met groote wakkere oogen naar het lichtje en naar moeders gezicht.

Even gaan de oogleden zachtjes, weigerlijk toe, dan weer open, weer toe, open... ja, moeders gezicht is daar altijd nog, altijd... Oogjes toe-toe... open... — Moeders gezicht is een groote lichte heerlijkheid in den rozen glans van het lampje, wel verder weg nu, maar zoo groot als een zon, en goed als die welligheid die 't kindje in zich voelt... oogjes toe, open... Moeders gezicht in den glans van het lampelichtje... oogjes toe... toe... toe... Moeder...!

Het handje heeft fu-fu losgelaten onder de dekens. De dunne oogleden zijn gesloten en het adempje van 't kindje gaat zachtjes op en neer, op en neer, nog altijd als een bloemetje, dat ademt.

Het witte gordijntje wordt over de wieg gehangen.

Nacht, kindje.

Is de kamer nu stil en is daar alleen het kleine slapende kindje? Zijn er nu onzichtbare wezens in de kamer, die staan over de wieg, die doen, ik weet niet wat, over de wieg van het slapende kindje? Het verdere raam staat op 'n kiertje, in den donker beweegt eventjes het gordijn, als een hand die er zachtjes over streelt. Staat er niemand voor de donkere ramen te luisteren? En is de wereld nu niet oneindig?

In het huis is het zeer stil geworden.

En in den maanblanken zomernacht zingen daarbuiten de sterren.

(Wordt vervolgd.)

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

«DE STEM» publiceert een eerste bedrijf van «Gemeenschap», tooneelspel in drie bedrijven, door Nine Van Der Schaaf. Tot hiertoe een revolutionair stuk; maar laat ons eerst het vervolg afwachten. Dirk Coster schrijft over het Openluchtspel van Groningen en Martien Burssens publiceert «kleine Liederen uit de Lentewind» die persoonlijk zijn en zeer bevallen.

Daartegen moeten het afleggen de verzen van Keuls in DE GIDS en voorzeker het gedicht «Nu het nacht is» van Frits Tingen. Ronsard wordt herdacht door S. Braak. «De Franschen zullen bij hunne hulde niet vergeten dat voor hen de hoofdweg der beschaving niet loopt over Florence, maar regelrecht door Ronsard's Oden en Sonnetten en het humanistische Parijs van zijn tijd. Wij, Nederlanders, zullen Ronsard's poëzie nog eens ter hand nemen, ware het slechts om de herinnering levendig te houden dat niet alleen Frankrijk's maar ook onze geestelijke adeldomsbrieven liggen in de Oudheid». P. N. Van Eyck schrijft een lange studie over den dichter J. H. Leopold, een van pas na de Nieuwe-Gids-periode.

DE NIEUWE GIDS. «Briseis Vrijheid», een liefdeshistorie tijdens den trojaanschen oorlog tusschen Achilles en de dochter van den koning van Lyrnessos, verwerkt in een bedrijf door Ys. Vissel. Kloos geeft zijn een en zestigste binnengedacht. Of er nog ooit genade komt voor die hopeloos lange reeks?... Opmerkenswaard tusschen al die andere gedichten is de sobere, gebeeldhouwde, zwaar bewogen poëzie die Willem De Merode aan Haarlem wijdt. In een kritiek op Pieter Van der Meer's boek «De Branding» is Willem Kloos over dezen Katholiek maar niet te spreken. Over zich zelf wel, natuurlijk. Bladzijden lang. Objectief is daarentegen de studie van Jan Zeldenthuis op een werk van Will Vesper over Ulrich von Hutten.

Ik kan bezwaarlijk genieten proza als dat van Joh. Alberts in HET GETIJ.
Hij kon beter dien brief aan zijn vrouw n i e t naar de redactie van een tijdschrift maar naar haar zelf sturen en over de waarde van het sexueele in z i j n huwelijksleven met z i j n vrouw afhandelen. Eigenaardig de kortademigheid van die nieuwe Getijheeren. Het gaat er alles zoo vlug, staat zoo gespannen, zenuwachtig, (de gedachten en de zinnen), dat men er onrustig bij wordt.

POGEN. — Met intermezzo's van enkele gedichten brengt Pogen deze maand interessante bijdragen, de eerste over «Zielkunde en schoonheidsleer», welke studie de derde is van de reeks Aesthetica door Pater Oswald O. F. M. Aan klaarheid kon het artikel met een duidelijker indeeling wel wat win-

nen. Overigens is het zeer merkwaardig. Toch moet Pater Oswald zich alweer een zet laten ontsnappen: «Muziek is juist door de afwezigheid van BEGRIPPEN en plastische beelden iets onstoffelijkers dan de andere kunsten». Hoe is 't mogelijk dat een philosoof zoo iets loslaat! Bevattelijker is de studie van Paul de Mont «Antikritiek op de poëzie van de jongeren». Zooals elke jongeren-gezinde begint hij met de totale uitroeiing van de vorige geslachten nl. van 1830 tot 1910.Van 1830 tot 1850, zegt hij, hebben «Willems en de andere intellektueelen de heldenmoed gehad hun artistiek streven te verlagen tot het peil van hun publiek», heeft «zich letterlijk artistiek gezelfmoord voor de gemeenschap». Een beetje verder rekent hij met de rest aldus af: «Van 1850 tot 1910 — een halve eeuw — hebben ze niets anders bijgeleerd dan orthograaf». Als hij dan allen terloops in de pan gehakt heeft (eerst zegt hij nog dat er hier «een breedere intellektueele horizon» noodig is!) wijst hij op «de nieuwe orientering in onze kunst» en om die te leeren kennen bepaalt hij zich bij het werk van Wies Moens. Hij kenschetst dat werk der jongeren als een «poging de poëzie uit de dingen te halen daar waar de ouderen zich vergenoegden met ze er op te leggen». Dit als bepaling van zijn wezen.Zijn doel: gemeenschapskunst. Lossere vorm om beter te kunnen doordringen tot hun evennaasten.

Op een toon, te nijdig en vinnig om het geschrevene betrouwbaar te maken, schrijft Karel Van den Oever over «Het Urbaansch sonnet of de heroplevende sonnetten-industrie in Vlaanderen». Arm sonnet toch, hoe verderfelijk geworden sinds Van Den Oever er geen meer schrijft!

In het Septembernummer van DE BEIAARD een sterke brok uit een dramatische trilogie door Kees Meekel.Hier wordt gegeven een fragment «wordt voortgezet» uit «Ahasverus», het tweede deel. Herinnert het niet een beetje aan Van De Velde's «zonderlinge gast» en «Christoffel» wat de taal betreft? Met belangstelling zien we uit naar het vervolg. Verder verhaalt Stijn Streuvels onder den titel «Het lied van den weemoed» hoe hij voor de eerste malen als kind weemoed en verdriet heeft aangevoeld.

Een psychologisch diep doordachte studie van Pater Thielemans S. J. over «Innerlijke storm- en drangperiode bij het studeerende jonge meisje» in VROUWENLEVEN. — Warm ter lezing aanbevolen.

Volgt een bijdrage van Jan De Schuyter over Edward Vereycken, den verdienstelijken Antwerpschen beeldhouwer die «op weg is niet alleen om onder de belgische beeldhouwers een eerste-rangsplaats in te nemen, maar zelfs om de luisterschittering van België's kunst in den vreemde te doen stijgen.»

TOONEELGIDS gaat deze maand weer wat minder zwaar geladen; zoo heel tintelend van leven ziet het er niet uit als men in den beginne gedroomd had. Nu de veranderingen met dezen nieuwen jaargang ingezet maken wat polsen en tasten noodzakelijk.

BOEKENGIDS biedt een fraai door Jos. geteekend portret van Cyriel Verschaeve, die in het inleidend artikel door Dirk Vansina gehuldigd wordt. Het nummer, weer, als altijd, rijk gevuld, bevat ook een «Alphabetische lijst der schrijversnamen» en een «Alphabetische trefwoordenlijst of Zaakregister», beide zeer nuttig voor den 1en Jaargang.

WIL EN WEG, geeft in 15 Augustusnummer het slot van Herman Hana's studie over postzegels. Eenig in haar genre is deze studie voorzeker en bizonder fijn en geestig weet die Hana artistiek en esthetisch te schrijven over dit men zou zeggen banaal stukje papier.

Waar BOEKENSCHOUW den onbetaalbaren vlaming Sylvain De Rouck heeft opgevischt mag Joost weten. Het is gewoon verbijsterend met wat een gek compilatieartikeltje, met wat een ontmoedigende stijlloosheid deze essayist nu in het Augustusnummer Stijn Streuvels voorstelt. Bombast om op de vlucht te slaan; gedachtenloosheid om flauw te vallen. Beleedigend voor Streuvels. Schooljongenswerk van zeer middelmatig gehalte. Wie neemt die dingen op? Wij zijn angstig benieuwd te zien welke groote Vlamingen Sylvain De Rouck in Holland nog huldigen zal.

Dezelfde schitterende stijltalenten ontplooit dezelfde Sylvain De Rouck in het TIJDSCHRIFT VAN R. K. OUDERS EN OPVOEDERS, waar hij het heeft over «Oudergezag en Kinderliefde». Hoor hoe steller zegt dat de moderne moeder haar huishouden verwaarloost: «De zorg voor haar geslacht (sic!) laadt ze op den hals van het dienstmeisje of de gouvernante».

REVUE DES JEUNES. Een flinke studie van P. A. Meunier over «Un critique: M. Victor Giraud» den schrijver der monographie over Taine, van «Maîtres de l'Heure» (verzameling van acht litteraire studiën) van «Albert de Mun«, «Maurice Barrès». Hij is volgens Bourget «le seul aujourd'hui qui puisse traiter comme il convient le genre du portrait littéraire inventé par Sainte-Beuve». In 1917 schreef hij reeds een «Histoire de la grande guerre», die natuurlijk reeds nu geclasseerd is, maar toch hooge gaven en talenten verraadt. Zijn beste werk «Vie héroique de Pascal» vergelijkt schrijver stoutweg met Sainte Beuve's Port Royal.

STIMMEN DER ZEIT. Een boeiende studie, eigenlijk meer gedeeltelijk résumé van een boek, over den Indischen «mystieker», feitelijk een bedriegelijk fumist, Sadhu Sundar Singh. Daarna een lange bijdrage over Solowjew, met Tolstoi en Dostoievsky een der drie reuzen die het moderne geestesleven heeft voortgebracht «Will man jedem einen Symbol geben, so ist Tolstoi der Mensch,der seine Sphäre bis zu seinem Lebensende sorgsam absuriegeln wusste gegen Supranaturalismus jeglicher Art. Dostoievsky aber ist der Dämon, der alle Schrecken aller Geheimnisse zu entschleiern sucht. Und Solowjew? Er war ein Engel».

G. W.

VARIA

CHARLES PEGUY. — Begin September was het tien jaar geleden, dat Charles Péguy sneuvelde bij den inzet van den slag aan de Marne.

Pieter van der Meer herdacht den dichter in het weekblad «Opgang». — Hij schrijft onder meer:

« Péguy schakelt zijn wezen, zijn geest en zijn werk weer in de traditie in. Hij kiest partij voor zijn voorouders tegen zijn ouders, evenals Psichari.

Voor hem was dat niet zoo heel moeilijk. Van boeren-afkomst uit de Beauce, het Fransche boerengewest, dat zich uitstrekt in onafzienbare, wijdglooiende akkers rond Chartres, rond de kathedraal van Chartres, — mijn kathedraal, zegt Péguy, — heeft hij altijd den diepen, zuiveren en ietwat stroeven eenvoud van een man-van-den-buiten gehouden. Hij redeneert niet, hij zit niet pijnlijk te peinzen en zich suf te denken; hij wroet niet in zichzelf. Hij luistert maar naar de oude stem van zijn geslacht, van zijn voorouders, van heel zijn volk. Er is iets middeleeuwsch in hem, zoowel in zijn aard als in zijn werk. «Het woord van God», zegt hij ergens, «is heel eenvoudig; altijd heeft Hij tot ons gesproken, direct en voluit, heel letterlijk». »

* * *

LOD. VAN DEYSSEL is den 22 September 60 jaar geworden. — C. J. M. Feber wijdde hem in «De Maasbode» een prachtig artikel, waaruit we volgende beschouwingen citeeren:

Nu vooral de katholieke jongeren met de vuisten op hun schrijftafels slaan of profetisch de handen heffen ten hemel onder zware beloften, dat zij een kunst gaan scheppen, waarin 's levens innerlijkste werkelijkheid in schoonheid zal openstralen — nu past het meer dan ooit om in eerbied hem te gedenken, die in dit kleine land den grooten stijlvorm schiep, het eerst na eeuwen het dadelijke woord deed klinken, de taal bezielde tot een levend organisme, de eigen ziel rechtstreeks stortte in den rythmischen volzin. Wanneer zijn scheldpartijen vergeten zullen zijn en zijn naturalisme vergaan voor de macht van den geest, die dan weer waaien zal, wanneer de literatuur die zijn jeugd in zoo'n laaienden gloed van lyriek zette, door geen sterveling meer zal worden gelezen, dan nog zal hij voortleven door de kracht van doorstormende rythmen, door de pracht en praal van zijn beelden, door zijn overweldigende directheid, door het hevig aangrijpende en diep insnijdende van zijn fanatisch beweren.

... ...

Van Deyssel is, samen met de grootst aangelegde geesten van tachtig, behalve de bevrijder van het woord, de emancipator van het artistiek besef van zijn volk geweest. De wereldgroote landeigene schoonheid, die hij met profetischen hartstocht opzwoer over ons vlakke land, heeft hij niet ge-

schapen. Maar hij is de geweldige geweest, die de wereldstroomingen der schoone kunsten binnenvoerde in het geestelijk leven der natie, die den Nederlandschen geest bevrijdde uit de verstikkende mufheid van het provincialisme. Het was zijn cosmopolitische visie op de literatuur, die hem de geringheid der vaderlandsche letteren van dien tijd in al hun schamele voosheid openbaarde en hem wild maakte van verlangen naar een eigen nationale grootheid van cultuur, die stand zou houden voor 't aanschijn der wereld, te midden van de groote verheffingen des geestes. Het was vanuit dit wereldburgerschap, waarin hij elementen van Nederlandschen eigenaard schitterend handhaafde, dat hij den invloed van Multatuli overwon, en voor eens en voor goed, afrekende met den waan der burgerlijke zielen van dien tijd, als zou onze natie in den schrijver der «Ideeën» een denker en stylist van den eersten rang bezitten.

* * *

HET EUCHARISTISCH CONGRES. — Dr G. Brom wijdde in het laatste Beiaardnummer, nabeschouwingen aan het Eucharistisch Congres te Amsterdam. Hij meent een waardig protest te mogen uiten over de uitsluiting der kunsten op dit congres. — Hij schrijft o. m.:

Maar de hoofdreden tot een even bescheiden als besliste klacht is eigenlijk, dat initiatieven van onverdachte Katholieken werden miskend, dat een eenige gelegenheid voor ontwikkeling van onze intellectueele vermogens voorbijging en vooral dat aan het Allerheiligste de eer onthouden werd, die midden in een heidensche beschaving de gewijde wetenschap en de gewijde kunst geroepen is overvloedig te geven. We eerbiedigen de uiterste volgzaamheid van de Amsterdamsche tegenover de Parijsche heeren, al begrijpen we hun motieven niet, en hopen dat in ruil voor onze verdraagzaamheid ons een tikje leedvermaak gegund wordt over de les, die de kardinaallegaat zulke rigoristen heeft willen geven. Er mocht geen tentoonstelling van kerkelijke kunst gehouden worden, ofschoon de Eucharistie wel iets met de bouw en de sier van het altaar te maken heeft, en het Sint-Bernulfusgilde trok zijn plannen gewillig terug, terwijl een handelsman voor reclame van zijn huis een eigen tentoonstelling inrichtte. Die tentoonstelling, gehouden buiten en tegen de wil van de heeren, is met een bezoek van Z. Em. kardinaal Van Rossum vereerd. Holland was weer Roomscher geweest dan de Paus.

* * *

A. BRUECKNER. — Te Weenen werd begin September het eeuwfeest gevierd van den beroemden componist Anton Brueckner.

* * *

De bekende Duitsche Katholieke geleerde, PATER HEINRICH PESCH S. J., heeft den 17den dezer zijn 70sten verjaardag gevierd.

Pater Pesch werd in 1854 te Keulen geboren, ging in 1872 naar de universiteit te Bonn en studeerde daar theologie.

Toen deze faculteit gesloten werd, wijdde hij zich aan de rechtsstudiën.

Reeds had hij zich voor het examen van referendaris aangemeld, toen hij het besluit nam in de Sçciëteit van Jesus te treden.

Hij was eenige jaren verbonden aan de redactie van «Stimmen aus Maria Laach».

Zijn groote wetenschappelijke prestatie is zijn voor de christelijke nationaal-economie zoo belangrijk vijfdeelig werk «Lehrbuch der Nationaloekonomie», waarin een rijkdom van gedachten is weggelegd.

Om dit hoofdwerk van den schrijver groepeert zich een heele reeks andere werken op economisch gebied.

In 1923 werd hem door de faculteit der staatswetenschappen van de universiteit te Keulen het eere-doctoraat verleend.

Thans werkt de groote geleerde aan de nieuwe uitgave van het 2e en 3e deel zijner «Nationaloekonomie». Het 4e en 5e deel wordt door een jongeren orde-broeder bewerkt.

* * *

ONZE EEUW. — Redactie en uitgevers van het Maandschrift «Onze eeuw» hebben besloten de uitgaven van dit tijdschrift met den ingang van 1925 te staken.

* * *

DE H. MIS. — Uit een artikel van den uitstekenden Hollandschen critikus, Dirk Coster, in het laatste nummer van zijn tijdschrift «De Stem», volgend citaat:

«Alle de schonste dingen des levens bestaan door hun herhaling, de mysticus herhaalt en stamelt steeds dezelfde dingen tot zijn God, de minnaar wordt nooit moede het volgende te zeggen tot de vrouw die hij liefheeft, het zielsgelukkig huwelijk is een eindelooze herhaling van gebaren, maar voor de ziel die het beleeft een grenzeloos - rijke schakeering, een geschiedenis die overvuld van rijkdom is. Het is ten slotte alleen de Katholieke Kerk, die met het drama van de Mis het geheim en de schoonheid der rhythmische herhaling tot op dezen tijd heeft weten te bewaren .Eeuw na eeuw en dag na dag heeft zich dit eendere drama herhaald, maar in duizendvoudige nuanceering werd het door de waarachtig geloovigen beleefd en mede-geleefd, en des te dieper en te persoonlijker beleefd, naarmate de mensch diep was en persoonlijk die het inzichzelf onderging.»

* * *

Te Berlijn overleed F. Busoni die wellicht de grootste pianist der laatste 25 jaren was. Hij was, behalve virtuoos ,o k 'n gevierd componist,en al heeft hij niet zoo heel veel geschreven,een knap prozaschrijver van eenige paedagogische en polemische werken waaronder voornamelijk «Ontwerp van een nieuwe Esthetiek der Toonkunst», en «De eenheid in de muziek».

* * *

Volgens de «Telegraaf» zullen in December a.s. te Moskou vier duizend van de kostbaarste kunstvoortbrengselen uit het

beroemde Hermitage - museum te Petrograd geveild worden, te zamen met vele schilderstukken, die uit andere Russische musea bijeen zijn verzameld.

* * *

René Veremans werkt druk aan een zangspel «Beatrijs», op tekst van Juul Gondry. In het stille Bornhem, aan de boorden van de heerlijke Schelde, trok hij zich terug... We hopen, dat onze Vlaamsche operaschat met een sierlijk juweel moge vermeerderd worden door het eerste tooneelwerk van Veremans.

* * *

Te Brussel is de bekende Franschschrijvende Vlaming Pierre Broodcorens overleden. Zijn meest bekende werk «Le Sang rouge des Flamands». Evenals Verhaeren, Eeckhoud en anderen zag Broodcorens alleen den ruwen kant van de Vlaamsche volksziel, welken hij dan nog aandikte.

* * *

De lijst van vlaamsche opera's waarover wij in onze Varia van vorige maand gewaagden, werd nog aangevuld met vijf en vijftig werken. Zij telt er dus nu meer dan honderd tachtig.

* * *

E. H. Dr Th. Van Tichelen vertaalt niet alleen de Vier Evangeliën maar heel het Nieuw Testament. Dergelijke vertaling werd in het Nederlandsch reeds door protestanten maar nog niet door katholieken geleverd.

* * *

Het Fransch Ministerie van Financiën publiceert in zijn Buletin de Statistique, de brute ontvangsten der verschillende zalen te Parijs, tijdens het jaar 1923. We geven hieronder de tabel. Het is werkelijk de moeite waard.

Gesubsidieerde schouwburgen	fr.	32.633.653.—
Schouwburgen		87.563.740.—
Cinémas		85.428.746.—
Music-halls en concerten		75.991.294.—
Cirques et skatings		8.507.288.—
Bals en dancings		9.657.029.—
Musea		1.552.225.—
Totaal:	fr.	301.333.975.—

* * *

Volgens berekening worden 36 pct van de boeken na besprekingen in kranten verkocht. In de tweede plaats komt de bedrijvigheid van den uitgever, waardoor 24 pct. van de hand gaan. Twintig pct. van de verkoopen worden op naam van de aanbeveling geplaatst; 12 pct. doordat men een vorig boek van den schrijver kende. Verder worden 4 pct. op rekening van studie gezet, door lezingen 2 pct., door vriendschap met den schrijver 1 pct. en door den mooien band 1 pct.

* * *

MGS. CASIMIRI. — In de Nieuwe Gids van Juli heeft Dr J. C. Hol een bijdrage over Kerkzangers uit Rome, onder

welken titel hij schrijft over Mgr. Casimiri en zijne schare.

Hij vergelijkt den Romeinschen kapelmeester met Willem Mengelberg en spreekt dan den wensch uit dat Mgr. Casimiri nog den stap moge doen die hem van den Hollandschen orchest - dirigent scheidt, door, even universeel als deze, belangstelling te toonen voor alles wat op zijn gebied de aandacht waard is; niet alleen uit vroeger eeuwen, maar ook uit onzen tijd. — Hij schrijft o. m.:

En Casimiri is Italiaan, door en door. Hij is door dezelfde stralende zon gestoofd die ook Palestrina bescheen, zijn bloed wordt door denzelfden wijn der Albaneesche hellingen aangevuurd. Nu laat hij Palestrina's wijzen met Italiaanschen gloed weerklinken en niemand kan met billijkheid beweren dat dit niet Palestrina's bedoeling was.

Casimiri's wedergave is met één woord: vurig. En daar iedere Italiaan nu eenmaal vol houding en gebaren zit, wordt deze vurigheid van zelf dramatisch.

... ...

Ik heb het voorrecht gehad monsignore Casimiri gedurende een repetitie met zijn zangers aan het werk te zien. De wijze waarop hij hun eerst het algemeen karakter eener compositie verklaart, dan met spontane mededeelingsgave gesteund op fijn doorgronden der bijzonderheden, hen alles uit een toonstuk laat halen wat er in zit, doen ons onwillekeurig uitroepen: die man is de Mengelberg der Roomsche kerkmuziek. — Met overtuigend gebaar van hoogste soepelheid dat op de oude cheironomie berust teekent en schildert hij in voortdurend afwisselende beweging het zangstuk in de ruimte. Den zangers is het onmogelijk hem niet met liefde te volgen, den hoorders moeilijk hem hun bijval te ontzeggen. Ook al zijn zij niet altijd zeker, of hier en daar niet te ver wordt gegaan, de contrasten wat scherp naast elkander worden gezet. Maar hoe subtiel zijn ook sommige bedoelingen, als het pianissimo: et flagellis subditum (Stabat Mater), hetgeen ontzag en schaamtegevoel nauwelijks wagen uit te spreken, en het teerjongvrouwelijk begin van Josquin's Ave Maria, waaraan men een welgevallen en een direkte deelneming kreeg zooals het bij werken van dezen strengen meester niet mogelijk werd geacht.

Om het door Casimiri tot stand gebrachte ten volle te waardeeren, moet men bedenken dat deze oude muziek geheel zonder eenige voordracht - teekens tot ons is gekomen.

Nu wij Casimiri met Mengelberg hebben vergeleken, zij het geoorloofd ook den wensch uit te spreken, dat de Italiaansche kerk - kapelmeester nog een stap moge doen die hem van den Hollandschen orkest - dirigent scheidt, door, even universeel als deze, belangstelling te toonen voor alles wat op zijn gebied de aandacht waard is; niet alleen uit vroeger eeuwen, maar ook uit onzen tijd...

* * *

G. GEZELLE HERDACHT. — Den 24-25 Augustus werd Guido Gezelle te Brugge herdacht; want den 27en November zullen er 25 jaren verloopen zijn sedert het afsterven van den

dichter. Op het programma o. a. een bezoek aan Gezelle's praalgraf, eene letterkundige zitting en een Gezelle-tentoonstelling.

* * *

JOSEPH CONRAD †. De Engelsche novellist Joseph Conrad, oud - zeekapitein en schrijver van avontuurlijke reisverhalen, is overleden.

* * *

Te Brussel is overleden de heer VICTOR MAHILLON, de hoofddirecteur van het museum van speeltuigen van het Brusselsch conservatorium.

* * *

«ORPHEUS IN DE DESSA» IN HET ITALIAANSCH. — De beide Juli - afleveringen van het tijdschrift «La Nuova Antologia» bevatten een voortreffelijke vertaling der novelle van Augusta de Wit: «Orpheus in de Dessa». De Javaansche schets, bij ons beroemd, is hiermede ook in Italië bekend geworden. In 1913 is in ditzelfde tijdschrift de vertaling van Frederik van Eeden's «Kleine Johannes» uitgekomen, sedert ook in boekvorm verschenen; doch deze vertolking van «Orpheus in de Dessa» staat veel hooger. Aan wie zij te danken is, wordt niet aangegeven.

* * *

EEN FRANSCHMAN OVER FRED. VAN EEDEN. — In het Juli - nummer van «Le Correspondant» verscheen een uitvoerig artikel over Van Eeden, door Paul Verschaeve, professor aan de Katholieke Universiteit te Rijssel. Schrijver gaf ook een prachtige vertaling van enkele verzen.

* * *

MAX ELSKAMP verwierf den driejaarlijkschen prijs van fransche letterkunde met zijn verzenbundel: Sous les tentes de l'Exode.

* * *

M. D. LOGEMAN - VAN DER WILLIGEN keerde terug van hare jaarlijksche reis naar het Noorden; ditmaal naar Finland en Denemarken. In een volgend nummer brengt de Waranda een interessante bijdrage over deze tocht.

* * *

JOH. JORGENSEN is terug uit Denemarken. Vooraleer de verdere reis naar Italië te ondernemen, verblijft hij weer een tijdje in het groote gastvrije huis, op de Antwerpsche Markgravelei, 168.

BOEKBESPREKING

G. NOEL - ARMFIELD, General Phonetics for Missionaries and Students of Languages. 2nd Ed. revised. Cambridge, Heffer and Sons,. 1919. XII, 146 pp. 5 sh.

Het zal bij sommige der lezers van dit tijdschrift wel eenige verwondering verwekken dat hier een boek wordt besproken, behoorende tot een wetenschap, die totnogtoe door vele intellectueelen wordt beschouwd als zeer speciaal; voor de meesten heeft de moderne phonetica nog iets geheimzinnigs dat haar verleend wordt door de physische en physiologische bijzonderheden, waarvan een elementaire kwestie voor den phoneticus onontbeerlijk is. Dit is een der noodlottige gevolgen van de overdreven specialiseering, waardoor tusschen de zoogenaamde literarisch-hisotrische vakken (waarbij dan ook taalstudie begrepen wordt) en de natuurwetenschappelijke vakken een luchtdicht beschot werd opgetrokken. Toch kunnen we met voldoening vaststellen dat hiertegen een heelzame reactie begint te werken: meer en meer wordt nu van de eene, dan van de andere zijde het hoofd over de schutting gestoken en een kijkje bij den buur genomen; de wetenschap heeft van deze verruiming van den gezichteinder den grootsten baat ondervonden (1). Het is dus zeer jammer dat degenen, die talen bestudeeren, hetzij met het oog op wetenschappelijk onderzoek, hetzij met zuiver practische doeleinden, nog zoo weinig voelen voor phonetica. Dit is nog in hoogere mate het geval waar het de studie geldt van talen, die in klankvoorraad en in klankrythme totaal verschillen van hetgeen we in de ons beter bekende Westeuropeesche taalgroepen gewoon zijn te hooren. Op de studie van zulke moeilijke tongvallen moeten zich vooral onze missionarissen toeleggen, en daarom heeft de schrijver van dit werkje ook in de eerste plaats aan hen gedacht. (2)

De eerste helft bevat, zooals de meeste handboeken over phonetica, twee duidelijk afgeteekende deelen: de behandeling van de afzonderlijke (Engelsche) klanken (Ch. I-VIII) en die der klankverbindingen (Ch. IX-XI). Deze eerste elf hfst. vormen dus een algemeen gedeelte en behoeven geen uitvoerige bespreking, het volsta er op te wijzen dat de uiteenzetting niets aan duidelijkheid te wenschen overlaat.

---

(1) Een treffend voorbeeld hiervan is het mooie boek van Van Ginniken, Gelaat, gebaar en klankevpressie (Nederlandsche Kunst. II) Leiden. 1919.

(2) Ondertusschen heeft ook een Vlaamsch missionaris een degelijk phonetisch handboek gepubliceerd, vooral met het oog op de studie van het Chineesch: P. Mullie, «Notions élémentaires de phonétique et alphabet général». Changhai, La Presse Orientale, 1922 .(Verkrijgbaar in den Standaard-boekhandel).

In hfst. XII-XIV komen de eerste werkelijke moeilijkheden voor: betoning, volle en zwakke vormen, aspiratie en juiste bepaling van de rol der stembanden bij klinkers en medeklinkers (gedeeltelijke of geheel stemlooze klinkers en gedeeltelijk stemlooze medeklinkers). Deze bespreking moet als overgan gdienen tot het tweed gedeelte (Hfst. XV-XX) waar de lezer wordt bekend gemaakt met de moeilijkheden, die hij zal aantreffen bij de studie van vreemde talen. Vooral te loven is hier de wel overwogen gradatie in de behandeling der phonetische verschijnselen: Easier Non-English consonants; The Principal Non-English Vowels; More Difficult Non-English Consonants; Inverse Sounds, Clicks, Whispered Sounds and Consonants with Glottal Closure; Inverted and Mixed Vowels; Signiifcant Word Intonaiion. — Uit deze opsomming zal ieder studeerende, die reeds eenige phonetische kennis bezit, kunnen opmaken hoe rijk de inhoud is: dit brengt natuurlijk mee dat de behandeling van sommige vreemde klanken (clicks, en dgd.) voor den beginneling wel eens al te bondig wordt en slechts moeilijk zal kunnen gevolgd worden; voor den missionaris die alreeds eenige practische kennis bezit van de buiten-Europeesche taal, waarop hij zich moet toeleggen, zal deze moeilijkheid uit den aard der zaak veel kleiner zijn: met voldoening zal hij de physiologische verklaring lezen van menig vrschijnsel, dat hij met veel moeite door nabootsing heeft moeten leeren. De laatste blz. bevatten practische wenken o.a. voor het opteekenen (zgn. romaniseeren) van ongeschreven dialecten en talen, oefeningen en enkele laboratoriumopnamen.

L. GROOTAERS.

* * *

P. DOERFLER. — Stomme Zonde, uit het Duitsch vertaald door A. Van Cauwelaert. Ing. 6.— fr. Geb. 7.— fr. Uitgeverij: Het Vlaamsche Land.

Ziehier een mooi boek. Geen roman voor wie onder dat nochtans zoo elastiek woord alleen wil rangschikken : verhaal van hoofdzakelijk uiterlijk gebeuren. Uiterlijk gebeuren is er hier geen, maar hoegenaamd geen. De schaper heeft een zonde bedreven,'n groote zonde, maar welke zonde dat geweest is wordt niet eens gezegd. Hij worstelt met zich zelven om de bekentenis ervan. Hij moet zijn zonde kunnen zeggen, zijn hart kunnen ontlasten. Hij sterft zonder biecht; met de «stomme zonde» ploft hij de eeuwigheid in. «En in den strijd om de bekentenis brak het vermolmde hout des schapers».

Het is een boeiend boek zooals ik er maar weinige ken, een verhaal dat u als bij de keel grijpt en dat ge in steeds geprangder benauwdheid tot het einde, den allerlaatsten regel der laatste bladzij, moet lezen.

«Een hymne aan de biecht» werd dit werk door den criticus genoemd. Dat is het inderdaad en als men bij sterk werk van tendenz kan spreken (daar is immers de tendenz vereenzelvigd met de artisticiteit van het oeuvre) is dat wel de tendenz van «stomme zonde».

Daarbij is de vertaling uiterst gelukkig.

G. v. M.

Luis Coloma. Kleine Pilatus, uit het Spaansch vertaald, door Jos. Simons. N. V. Leeslust. Prijs 4.50 fr.

Al zooveel aanbeveling als voorgaande vertaling verdient deze overzetting van Jozef Simons. De keuze van Simons is ook al even prijzenswaardig als die van A. Van Cauwelaert.

Er wordt ten onzent weinig uit het Spaansch vertaald. Zonder de vertalers van Calderon's tooneel, waaronder voornamelijk E. H. Prims, te willen te na spreken. Van de weinige Spanjaarden die voor den uitsluitend vlaamsch lezende vernederlandscht genietbaar werden gemaakt is de Jezuietgeworden officier, Luis Coloma, ongetwijfeld de meest bevoorrechte. Zoowat heel zijn werk is vertaald.

Dat verdient deze verteller bij Gods genade dan ook dubbel en dwars.

«Kleine Pilatus», een van zijn beste werken, is gekend. Wat de uitgeverij Leeslust in mooien band en typographisch keurig bezorgt is een tweede druk.

Wat vertaalkunst betreft mag Simons zeker bij Van Cauwelaert nog op school gaan. — Hij had het ook lastiger: Spansch vertaalt oneindig veel moeilijker dan het zoo aanverwante Duitsch.

G. v. M.

* * *

«Onder de menschen», door Jan de Schuyter. — Uitgeverij Opdebeek, Antwerpen.

Oorspronkelijk werk. Daarmee wordt bedoeld: geen vertaling. De verduidelijking is van belang daar oorspronkelijkheid van stijl en zegging nu eenmaal geen deugd of hoedanigheid is die Jan De Schuyter in hooge, laat staan voldoende, mate bezit .Dit is ook wat meest op dit boek valt aan te wijzen: dat het zoo bravekes goed is, zoo gewoon goed. Van Jan De Schuyter die wel eens voor de planken werkte aan kluchten en blijspelen moest men niet veel meer verwachten.

Men zou het echter betreuren aan het leven, of(om het duidelijker te zeggen),aan den verkoop van dezen bundel novellen te schaden. «Onder de menschen» is een boek dat gerust onder de menschen mag komen en wie bij Jan De Schuyter met geen al te koppige literaire eischen aankomt zal bij hem blijven en genoeglijk luisteren, tot hij zijn laatste stemmig verhaal van «Het eeuwige lied» uit heeft.

G. v. M.

* * *

J. Van den Vondel: Lucifer. Uitg. Mij van goede en goedkoope lectuur. A'dam.

Dit is de vijfde druk. Maar er volgen er nog meer. De uitgave is handig en goedkoop; in- en uitwendig verzorgd. Vondel's treurspel werd ingeleid en toegelicht door L. Simons.

V.

TERUG NAAR DE EENHEID

door **M. E. BELPAIRE.**

De oorlog heeft veel in de war gestuurd, veel verwoest, maar ook veel tot stand gebracht. Onder meer, op godsdienstig gebied, is Rome veel meer als eenheidscentrum in reliëf gekomen en het oog der vroeger afgescheurde landen keert zich met iederen dag meer naar de Moeder aller Kerken.

Van oudsher opende Engeland de baan. De heugelijke Oxford - beweging, onder impuls van den grooten Newman, gaf den eersten schok, waarvan de laatste uitwerksels, op verre na, nog niet uitgeput zijn. Wonder is het, die werking van één geest na te gaan, vast te stellen de macht der gedachte in de wereld.

Maanden, jaren, ja eeuwen ligt soms het levenszaad in den duisteren grond verborgen. Plots ontstaan scheuten, al de voorteekens van een bloeienden oogst. De sluimerende levenskiem der gedachte is vruchtbaar geworden; welig schiet zij op, daar vooral waar zij besproeid werd met martelarenbloed. Dat heeft niet ontbroken in dit England waar de wreedste folteringen de moedige op het vasteland gevormde priesters verwachtten, die zich terug spoedden naar 't eiland hunner geboorte om te beletten dat de vlam van 't geloof er geheel werd uitgedoofd.

Dit tijdperk, zoo roemrijk en zoo bloedig, van de Engelsche geschiedenis, werd prachtig in 't licht gesteld door Hugh Benson's romans.Wat Newman had gedaan voor den beperkten kring der denkers en geleerden, dat bracht Benson, aanschouwelijk aan den gewonen lezer in den meer populairen en toegankelijken vorm van historische of hedendaagsche romans.

Benson was echter geen Oxford-man; hij kreeg zijne hoogere opleiding in de zuster - universiteit : Cambridge; maar op godsdienstig gebied staat Oxford ontegensprekelijk aan de spits en heel de katholieke herleving is uit de Oxford - beweging gesproten. Benson knoopt zich dus regelrecht vast aan Newman. Uitgeput van krachten bezweek hij onder

de te geweldige aandoening van den oorlog! Haast ongelooflijk is het wat hij in de korte spanne tijds van tien jaar — 1904 - 1914 — presteerde. Roman volgde op roman; daarbij was hij ook befaamd als predikant en hield zich met allerlei werken bezig.

Bij zijne dood stond reeds de nog protestantsche Chesterton in de bres en verdedigde dapper de katholieke gedachte op alle gebied. Zijn schitterend talent, zijn nerveuze pen, 't oorspronkelijke tot het paradoxale toe zijner opvatting gaven hem toegang tot alle tijdschriften en bladen. Eene macht op zich zelf is zulk een schrijver, en de aanwinst voor de Katholieke Kerk van zijne jongst-geleden bekeering kan niet te hoog geschat worden.

Als eerste geschenk aan de weergevonden Moeder legt Chesterton op haren schoot een prachtwerk: «St-Francis of Assisi». Voor eens bij den genialen schrijver moesten de liefde voor het paradoxale en het soms bijtende van den stijl, wijken voor het treffende diepe der gedachte.

Men had kunnen vreezen dat de oorlog, met zijn sleep van naweeën en stoffelijke beslommeringen de geesten zouden afkeeren van geestelijk trachten. — Juist het tegenovergestelde valt te bemerken, en wie den toestand van 't oogenblik wil kennen, kan niet beter doen dan het boek te lezen van R. A. Knox: «A Spiritual Aeneid». Een volbloed Oxford-man is ditmaal de schrijver, en op pittige, oorspronkelijke wijze verhaalt hij hoe zijn terugkeer tot de Katholieke Kerk tot stand kwam. — Zoo Newman's «Loss and Gain» ons een kijk verleent in het Oxford van de XIXe eeuw, dan zien wij in dit nieuwe werk hoe de vruchtbare kiem door den grooten Engelschman neergelegd, nog immer voortwerkt en traag maar staag knaagt aan de wortels van de Established Church.

De in Mechelen gehouden besprekingen tusschen hooggeplaatste protestantsche en katholieke overheden, onder toezicht van Kardinaal Mercier, zijn een teeken te meer van den drang naar eenheid en waarheid die zich meester heeft gemaakt van de Engelsche natie.

Terwijl het Britsche eiland aldus, bijna eene eeuw lang, hoop gaf op eene katholieke hergeboorte,scheen Holland voor goed in gedommeld in calvinistischen

slaap. Geen roering, geen teeken van leven daar.Toen Dr Schaepman kwam, en onder den forsigen vuistslag van zijn «Credo, pugno», de zalig - ingedutten wakker schudde. Schaepman was niet, als Newman, een bekeerde. Hij kwam niet over, uit de rangen der tegenstrevers, om nevens vroegere vijanden te strijden. Volbloed katholiek, priester der H. Kerk, ultramontaan was hij, maar de katholieken van zijn tijd hadden zich als neergelegd voor de superioriteit der Hervorming. Bij zijne verschijning veranderde alles. — Dichter, redenaar, staatsman, hij wist op alle gebied nieuw leven in te blazen, zoodanig dat het Nederland van thans aan het hoofd staat in vele opzichten en katholieke landen tot voorbeeld zou kunnen dienen.

Niet minder dan drie katholieke ministers telde men tegelijk in de regeering. Zedewetten werden uitgesproken, de sociale actie bloeide en om de niet-katholieken te winnen wordt een vurige campagne gevoerd: sermonen, voordrachten, retraiten zelfs. Langs alle zijden wordt het uiteenbrokkelende calvinisme besprongen, komen de zielen naar de eenheid der waarheid terug. De bekeering van den grooten Fred. van Eeden is een der treffendste feiten van dien terugkeer,zooals de stichting eener Katholieke Universiteit ook teekenend is voor den ommekeer in den groei der katholieke gedachte.

En zie hooger het Noorden in, naar Scandinavië. Overbodig is het in 't Vlaamsch land te zeggen wie Joergensen is; overbodig vooral in dit tijdschrift. In 't allereerste nummer van Dietsche Warande en Belfort, nu bijna 25 jaar geleden — 15 Januari 1900 — verscheen de vertaling van Joergensen's «Levensleugen en Levenswaarheid», zijn laatste schrijven voor zijne bekeering.Sindsdien is zijn faam met ieder jaar gegroeid; niet alleen in zijn land, in alle landen van Europa. Eene wereldberoemdheid is hij, en in alle streken telt hij volgelingen.

Verbazend is de invloed door zijn schriften uitgeoefend. Doch zoo hij een wereldburger is, om zoo te zeggen, toch blijft zijn geest nog het meeste werkzaam in zijn eigen land. Daar ook is een geheele ommekeer geschied. Toen hij zich in 1896 bekeerde,stond heel het intellectueel leven van Denemarken in het teeken van Georg Brandes, den rationalist van Jood-

sche afkomst, en het vergde moed bij een jongen schrijver, als Joergensen toen was,om den strijd voor spiritualisme en ascese aan te binden tegen al de krachten van gezag en bevestigd talent. Toch zijn de kansen gekeerd en staat Joergensen nu aan de spits, wordt door zijn geest het intellectueel leven meer en meer overrompeld.

Ook in Scandinavië begint het te roeren, keeren de geesten zich naar het middenpunt der eenheid: Rome.

Onder de volgelingen van Joergensen is er een zeer interessante verschijning: Schindler. Peter Schindler, van huis uit protestant en geloovig protestant, studeerde de luthersche theologie te Kopenhagen om predikant te worden, toen de werken van Joergensen hem in handen vielen. Met dit gevolg dat hij zich bekeerde, te Rome ging studeeren en eindelijk een Roomsch - Katholiek priester werd.

De nieuwe bisschop van Kopenhagen, de Belgische premonstreit Mgr Brems, stelde hem verleden jaar aan 't hoofd eener missie: Langeland, een heel eiland dat hij bewerken zou. Doch dit is nog te klein voor de werkkracht van pastoor Schindler. Schrijver van talent, welsprekend redenaar, geducht polemist is hij vooral apostel: de liefde voor de zielen verteert zijne ziel. En daarbij heeft hij de gaaf de jeugd onweerstaanbaar aan te trekken. Vruchtbaar ongetwijfeld zal zijn apostolaat zijn, te meer dat hij uit zijn vroegere opvoeding, de beste betrekkingen heeft onderhouden met zelfs hooggeplaatste luthersche overheden. Onlangs had te Lund, in Zweden, eene vergadering van 800 predikanten plaats, die zich vooral bezig hielden met het dreigend gevaar van katholieke zijde. De zelfde dagen vergaderden de 29 luthersche bisschoppen van Scandinavië en bespraken hetzelfde onderwerp, doelend vooral op Peter Schindler's tracten en werkzaamheid. Toen de vergadering was afgeloopen riep de bisschop van Aalberg den katholieken pastoor telefonisch om zich zeer ernstig met hem te onderhouden. Ook aartsbisschop Söderblom van Upsala, primaat van Zweden, verlangde pastoor Schindler's tegenwoordigheid op eene voordracht door hem gegeven en waar hij de hereeniging der kerken besprak.

Alles laat dus verhopen dat zelfs in het ver afgelegen Noorden de geesten stilaan zuidwaarts, naar Rome, getrokken worden. De werking Gods ontsnapt aan het oog des menschen. Schijnbaar heeft de oorlog de wereld verwoest en uitgestorven gelaten; maar onder de griezelige rampen, de puinen, het bloed, — kiemt het leven voort en zal eens in weligen oogst uitbreken.

7 October 1924.

EXCUBIAE.

door Jan Hammenecker.

Dit is een wake voor Uw oogen....
Ik hou van oogen, Heer!
O! De Uw!... Ik hoop, dat ik zal mogen
er veel in lezen, dezen keer.

Uw oogen, Jesu, vóór Uw sterven!...
Daar drijven ze alle twee
'lijk straks — naar onder-gaande scherven
in welke diepste smartenzee!

Heb ik, Heer God, heb ik gesmeten
die Scherven in die zee?
Heb ik mijn gooikracht willen meten
keilend over de baren ermee!

Was ik 'n knaap, een achtelooze,
die zoo maar keilt en fluit... —
Was ik, o zonde, zulke booze
met oogen-werpende dwaze guit? —

Was ik — ik wist het niet! — zoo schuldig,
dat ik ze niet ontzag,
ik, die nochtans uw oogen huldig
als de eenige fakkels van mijn dag!

Uw oogen schooner dan der duive,
die lief ter zonne lonkt;
Uw oogen mild gelijk 'n druive,
waar sap en gulden vreugd in vonkt.

Het waren zulke zuivre zonnen
als maar UW oogen zijn:
Uw oogen, o! zoo puur geronnen
uit d'onbevlekte Maged fijn.

Zij waren diep van 't diepe staren
des Vaders in den Zoon
zij blikten vèr van 't vele varen
naar 's Vaders welbeminde woon.

Zij waren warm van 's Heiligen Geestes
U staâg doorlaaienden gloed.
o, De oogen van wiens ziel ter feest is
bij Min', den Geest, het hoogste Goed!

Zij waren oogen, 'k hou van oogen :
van Deze, de Uwe, meest :
daarin devoot te staren mogen
is mijn begeer altijd geweest ;

Of dat ze naar me zouden kijken
als naar den Jongeling :
hij zag er al Uw liefde in prijken,
maar... was niet arm, en dus... hij ging....

Hij ging — ik huiver! — ging waarhenen?...
Ik zou niet henen gaan,
zoolang uw oogen mij beschenen,
Zou 'k lachen... weenen — blijven staan!

ZES EN TWINTIG JAAR VLAAMSCHE VRIENDSCHAP

door M. E. BELPAIRE.

De Drijkoningen. — Naar Lourdes. Eén leidend tijschrift. — Priester Gods. — Over fransche literatuur. — Binnewiertz. — Naar Loxbergen.

II.

1899 was een ongemeen rijk jaar voor onze vriendschap. Door Cuppens drong de Vlaamsche geest, onder zijn bevoorrechten vorm van Limburgsche fijnheid, meer en meer mij in hart en denkwijze door. In zijn eersten brief van dit jaar — dd. «5/1/99» — staat dan ook iets over vriendschap.

« ... Wel, wel, Dictus (1) heeft het goed beschikt met zijn verdeeling van vriendschappen. Ik geloof dat zijn geest en strekking goed overeenkomt met Tia's (2). Laat «ons» dan maar te gelijk voortdweepen, onder ons tweeën. Wilt gij eens groot nieuws weten,'n droom,waarvoor gij eens heel hard moet bidden opdat hij waarheid worde.» (Hij had zoo dol-gaarne pastoor geworden te Heusden!) «Heusden, 3/4 uurs van Beeringen, het dichterlijkste dorp na of eerder nevens Lummen, dat ik ken. Thuis zou het een onzeggelijke blijdschap zijn als ik daar eens kwam. Daar is werk genoeg voor eenige jaren maar toch veel namiddagen vrij om te werken aan andere zaken, een caplaan en nonnekens! 't Ware een aardsch paradijs voor mij... Ik word het begraven op 't kerkhof «doodbeu», dat is toch geen werk voor een dichter... (3) Dat Heusden heeft mij altijd aangetrokken, een vreedzaam dorp vol brave, stille menschen, er zitten zelfs verschillige vrienden van ons huis en ons volk is er bemind. Dan, ik zou er veel goed kunnen stichten... Gij zoudt eens zien hoe ik daar beter zou dichten als hier, in die eigene natuur, in dat vreedzaam «Stilleben»... »

Zijn droom zou echter niet verwezenlijkt worden. Maar op het einde van het jaar, kwam hij terecht in het minder schilderachtige Loxbergen ; hij aardde er prachtig en stichtte onzeggelijk veel goeds... De

(1) Zijn broer, de tegenwoordige Pastoor van Loxbergen.
(2) Jufw. Duykers.
(3) En vooral voor eene zoo levenslustige natuur.

brief toont intusschen hoe het Waalsche midden hem begon tegen te steken, ondanks al zijn jovialiteit en zijn open natuur. Zelfs bij zijn biechtvader vond hij geen begrijpen:

« Gij ziet dat het oud Cupke aan 't herleven is.. Ik ben nog wel somtijds bedrukt en ween nog van tijd tot tijd, maar God sterkt mij toch zoo, en ik zoek mijnen troost in Moeke te bedichten. Maar dat gaat nog niet goed; het zal beter later gaan als het beeld wat ontdaan is van het rouwfloers dat er nu nog opligt. Ik ben zoo kwaad tegen mijnen pater - biechtvader, een dichter nochtans, ten minste hij meent het, die zulke lip trok, toen ik hem zei dat Moeke schielijk overleden was, een echte Jezuieten-lip, zonder een woord van hertelijken troost...
« God beware U, mijn Nieuw Moeke! »

Zijn echt «Moeke» bleef hij toch missen.
« Daar komen nog somtijds zoo bittere vlagen van droefheid als ik op mijn lief Moeke denk, »
zegt zijn volgende brief.
Die brief is van den 7en Januari en begint met schoone bepiegelingen over de Drie Koningen,die hem later zijn prachtig lied met De Vocht zouden ingeven:

« Ja, de Drij Koningen zijn ook altijd mijn beste vrienden geweest, mijn goed Mieke, en ik ben blij dat ge ze als onze patronen aanstelt: aangenomen!... Zij zijn altijd voor mij in 't Evangelie de uitdrukking geweest van het dichterlijkste uit onzen Heiligen Godsdienst, als iets heel bijzonders dat niemand en begrijpt als sommige bevoorrechte naturen. Vroeger waren zij veel meer bij 't Volk gevierd; de fransche en de enggeestige 18e-eeuwsche «auteurs spirituels» hebben hun wezen verduisterd onder hunne al te gezochte en weinig poëtische uitleggingen en toepassingen. Zij zijn de zoekers van 't Ideaal geweest en zij hebben zelfs den gemeenen trek met de groote dichters, als Homeer, dat zij onbekend gebleven zijn of daaromtrent, dat zij bijna in de geschiedenis staan als mythen, als enkele symbolen. Er zweeft iets geheimzinnigs over hen juist gelijk over de Kunst! Hunne daad was te verheven, te groot, te zot-ideaal, zelfs voor den grooten hoop der brave christenen. Zij waren ook zoo naief dat ze hun geheim gingen verklappen aan Herodes — dichters en kinderen betrouwen iedereen — maar God kwam er tusschen en belette zelf de gevolgen hunner kinderlijke eenvoudigheid. Dit geeft betrouwen tegen... mannen als R'... Ik heb die heilige Dichters ook altijd zoo bemind omdat ze de synthesis zijn van de heidensche voorwereld daar onze voorouders toe behoorden. Hebt gij nooit gelezen — Gezelle heeft daa rzoo schoon over geschreven in den tijd — van die Joel- of Blij-dagen die onze germaansche

voorvaders omtrent Kerstdag vierden. Zij meenden dat Balder, de Licht God, degene die moest sterven voor het heil der wereld, dan onder de menschen verscheen en verbleef. Hoe diep toch en hoe schoon! Zij waren die «Westerlingen die als zonen zouden aanzitten in 't Rijk Gods». De Kerk heeft eenvoudig de Joeldagen hoeven te vervangen door de Kerstdagen: 't was natuurlijk aangeduid door de heidenen zelf. »

In die eerste jaren onzer vriendschap dacht ik nog Cuppens, in letterkundig opzicht, tot vruchtbaren arbeid te kunnen brengen en het doet me glimlachen te merken wat een heiligen schrik hij van me had. Dat duurde echter niet lang!

« Och! mijn goed Mieke, geef mij nu toch de absolutie nog maar eens voor al de verlorene dagen sinds anderhalve maand, »

staat er in een brief van Januari. Maar hij was niet aan werk vast te binden; hij was de echte artist, vlinderachtig, smekkend aan iedere bloem die zich voordeed, genietend van 't leven en voor anderen het leven smaakvol en genietend makend. Zoo had hij van zijn broeder Dictus, een duchtige vogelenvanger, een nachtegaal gekregen, die zijne vreugde uitmaakte. — Maar...

« ... toen ik Woensdag avond thuis kwam was mijn nachtegaaltje, een niets daar ik aan hield met een dichterspassie, mijn troostzangertje tegen de Lente, door die valsche kat geklauwd geweest en gestorven! Ik zou bloed geweend hebben, en ook bloed vergoten!... »

Steeds bleef hij zich zelf getrouw, in de fijnheid zijner dichternatuur, de warme gulheid van zijn gemoed, een kunstoordeel zooals ik geen ander ken... ook in zijne onverbeterlijke luiheid!

Nog een staaltje van zijnen aard en van zijn fijnen smaak. Er is spraak van een fransch boek dat hij vertalen zou voor ik weet niet meer wie:

« 't Is maar flauw en 't staat mij niet aan. C'est médiocre en dat kan ik niet verdragen, ik ben te fier om mijn vlaamsch aan zoo iets te besteden... »

want op en top was hij Vlaamsch en vlaamschge-

zind, hoewel hij alle schoonheid kon genieten en smaken — hij vraagt naar werken van Victor Hugo en andere fransche schrijvers, naar Engelsche boeken. Naar alle richtingen stond zijn geest open, onbekrompen en ontvankelijk.

Niet meer dan Gezelle paste hij in een raam: hij was vrij en onafhankelijk als een echte Vlaamsche jongen, en had ook de Vlaamsche getrouwheid, in vriendschap, in vaderlandsliefde, in geloof. Zoo edel in den grond zijn zulke naturen, bij al hun zonnig tintelen in al het bekoorlijke wat aardsche schoonheid biedt.

Hij werd mij soms als veranderlijk afgeschilderd. Nooit heb ik zulks ondervonden, en onze vriendschap duurde jaren. Zoo was het met al zijne vriendschappen: Gezelle, Pottier. Van dezen laatste hield hij heel veel. Hij was met zijne democratische gedachten bezield. Gezelle was hem de vereerde meester tot wien hij opzag als tot eenen heilige. Menigmaal heeft hij mij gezegd dat hij in den echten zin van het woord een onzer heiligen was.

« Ja, gij zoudt wel 'nen dooden doen dansen!» begint een brief van 3/2/99... «Ik en weet niet wat er op mij gevallen is, eene muf- en verdofdheid des herten, die mij zoo doet lijden. Ik geloof dat het de matheid is van te veel overspanning, dees twee leste maanden... Denk aan al die droeve gedachten over Moeke's verdwijnen die u onwillens komen tergen en die de munt der kinderliefde zijn... »

Den volgenden dag...

« ... Wat gij zegt over de onervarenheid der jonge priesters, heb ik zoo dikwijls ondervonden en betreurd. Men leert hun waarlijk niets in 't Seminarie... M. Pottier doet in die zaak veel goed, hier. Natuurlijk zal Mechelen nog wel wat erger achteruit staan... »

Het «Mechelsche» bleef zijn fijne Limburgsche inborst tegensteken.

Conventie en stijfheid kon hij eenvoudig niet verdragen; maar diep godvruchtig en geloovig was deze priester Gods, en wat ik steeds bij hem bewonderen moest, was zijne ootmoedigheid. Hij was niets laatdunkend, maar echt eenvoudig:

« 't Ergste is weer maar dat O. L. H. mij zoo bederft, mij nietig en ondeugend Cupken! »

Dat waren van zijn spreuken.

Ook eens over Moeke:

« Ik teer op al de zoete gedenkenissen die ze mij nagelaten heeft en die ik verbruik als zielebrood. »

In een brief van Maart — den 14en — is er reeds spraak van een plan dat de volgende maand ten uitvoer kwam:

« Ja, en uwen voorstel voor Lourdes. Ik bedank U van herte dat gij hier in ook weer aan mij gedacht hebt. De bedevaart lacht mij zeker toe, bijzonderlijk in 3e klasse, — zoo Hilda schrijft. Maar ik ben toch nog niet besloten om Ja te zeggen. Eerstens 't komt mij niet genoeg beevaartachtig voor : wij zullen te veel plezier hebben met ons vieren en 't zal eerder een speelreisje zijn, hoe hard de treinbanken ook zullen vallen. Tweedens, 't is in 't begin van Mei en dan ben ik zoo geren hier bij mijn Pekens en Nonnekens om hen over O. L. Vrouw te preken... ik zou even goed hier kunnen bidden... tot uwe intenties... al uwe geuzenvolk... enz. ... »

Maar in den volgenden brief was het al veranderd:

« Top! Ik ga mee naar Lourdes. Alles wel bedacht, vind ik toch het meer uit gemak- en eigenzoekigheid is, als ik niet mee wilde gaan. Ik zou U nog wel een dertigtal redens tegen kunnen opgeven maar tegen die allemaal in klinkt deze groote: O. L. Vrouw gaan bidden op de plaats die zij uitverkoren heeft, aan de Hooge Bergen, aan 't uiteinde van Frankrijk en met het uitzicht op Spanje, 't land der H. Theresia, wier werken ik al zoo lang aan 't lezen, aan 't bewonderen ben en voor dewelke mijne liefde dagelijks groeit. Want er zit zooveel innige teederheid onder de Spaansche, trotsche korst van die allergrootste heilige. En dan gaan wij toch ook eens de bergen in en op, nietwaar, en wij gaan daar gelijk bidden? Och! och! wat een vreugde als ik aan die reis denk. Wel, laat ons dan O. L. Heer eens goed bedanken alle vier voor al het buitengewoon goede en schoone en zoete dat Hij ons in een jaar tijds toegeworpen heeft als stroomen van gratie... »

Die reis naar Lourdes, onder ons gevieren, is een zonnig pleksken in 't verleden; doch daarover verder.

Eerst moest er nog een vergadering belegd van «Eigen Leven»; en dat ging nooit zonder schrijven en tegenschrijven. Eindelijk werd de 11 April gekozen. — Uit een brief van den 27 Maart:

« Ik schreef dezen namiddag de bijeenroepingen. Dagvaart 1) de oude voorstel voor 't Davidsfonds; 2) het Congres, waar

wij eens leelijk moeten op doen en die officieelen tonen dat er nog andere Dietschers bestaan als zij, de hollanders, pedanten en protestanten. Ik zal daar zooveel ruiten inslaan als gij wilt, maar wij moeten volks achter ons hebben om ons te beschermen. Geen geuzen meer meester gelaten! nergens! »

En verder:

« Ook «Dichters van onzen Tijd» ontvangen. Mieke, 't is veel, veel minder als ik verwachtte van die felle school na '80! Veel geknutsel en gezochtheid en betrachting om «precieus» te zijn, geen natuurlijk noch diep gevoel. «Protestantsch» koud en niet hoog. Hélène Swarth alleen staat mij aan... »

Reizen met Cuppens was een bijzonder genot.

Maar daarvoor moest men met de goddelijke gaaf van den humor bedeeld zijn en zijne fratsen niet tragiek opnemen, wat soms wel gebeurde van Hilda's zijde, en aanleiding gaf tot krakeel. Nu, wij waren nog niet weg.

De brief — van 8 April — steekt al vol deugenieterijen:

« Zal ik nog weerdig zijn uwe drij vertoornde (twee, want Tia zal toch niet kwaad zijn, hoop ik) wezens aan de statie te ontmoeten? »

Hij kwam af voor de vergadering.

« Ik weet het niet, maar hoop in alle geval Scharpéken bij mij te hebben om mij te beschermen... Scharpé heeft een gansch nieuw project voor het boekenverspreiden, met het Duimpjesblad. Ik geloof dat dit veel beter zal gaan als met het beschimmeld Davidsfonds. M. Janssens kan niet naar de gilde komen... Gij ziet hoe moeilijk het is veel volk bijeen te krijgen... »

Toch waren wij met velen, zoo ik mijn notaboekje van dit jaar moet gelooven, want daar staat:: «Vergadering in St-Jan-B. Kan. Muyldermans, Cup, Delaere, Craeynest, twee juffr. Theunissen, Scharpé, Laporta, Lauwers, Dryvers, Brants, Verdoodt». E. H. Verheyen was er natuurlijk bij, vermits wij op zijne kamer vergaderden. — «Akkoord met Delille, Duimpjesuitgave.» — Dat was een der eerste vruchten onzer vereeniging. Ook onze poging om binnen te dringen in de redactie van Siffers Belfort, die eindigde met overname van het tijdschrift.

Reeds den volgenden dag — 12 April — ging ik

met Cup en Scharpé naar Gent, waar wij de zaak met Siffer en pastoor Claeys bespraken; en van daar naar Maldeghem, naar Victor Delille. Dat alles wel gelukte bewijst Cup's volgenden brief:

« Enwel, zullen wij God genoeg kunnen bedanken voor al den steun dien Hij ons ellendig pogen verleent, voor al de zoetigheden die hij onze herten gunt?... »

Nu konden we onzen tocht naar Lourdes ondernemen. Ik geloof dat we een eenigszins mal figuur moeten gemaakt hebben: drie jufvrouwen met een jongen priester, die er niet zeer steedsch uitzag. Hilda alleen redde de zaak met een flonkerende blouse!

Genoot Cup ten volle van de troostende indrukken der stede, toch bleef hij Vlaming genoeg om met een kritisch oog al het minderwaardige op te nemen, om te kibbelen met Hilda — ik zie ze nog alle twee op den weg naar Gavarnie, hij onder eenen paraplu die hem belette iets van het natuurschoon te bemerken! Arme Hilda! Hadden wij geweten dat zij toen reeds de ziekte droeg die eenige maanden later eene operatie noodzakelijk maakte en ze eindelijk ten grave sleepte!

Cuppens was uitgeput terug te huis gekeerd.

« Ik ben doodvermoeid en ziek thuisgekomen van die prachtige reis en mijne lippen zijn één brand... Dat is begonnen, dien nacht in den trein... »

Hij had altijd van die schrikkelijke kwalen! die Hilda, och arme! deden opspringen, zij die wist wat lijden was. Doch hij kende zich zelf ook en in zijn volgenden brief staat het al:

« Ik ben zulk kortig duivelke! »

Zooals het meer gebeurt, genoot hij meer van de reis door herdenken dan op 't oogenblik zelf:

« Ik zal nog zeer lang genieten van die schoone reis en hare zoetheden, geestelijke en andere, en voel mij nu weer zoo vernieuwd en verjongd en vaster besloten om te werken. »

De Duimpjesuitgave moest hem daartoe gelegenheid geven, want een keurraad werd door «Eigen Le-

ven» ingesteld om gepaste boeken aan 't Vlaamsche volk te bezorgen.

Cup en Scharpé vooral fungeerden als rechters, en in zijn eersten brief reeds uit Cup zich misprijzend over een manuscript van Léonce du Catillon.

In zijn volgenden brief — van 19 Mei — op «papier ministre» geschreven, — zooveel heeft hij te vertellen — is er spraak van de overname van Het Belfort en Dietsche Warande.

« Als besturder zou Scharpé den jongen advokaat Vliebergh nemen, die een uitstekend verstand is en een overtuigde werker met breê gedachten. »

Dat is de eerste melding van Em. Vliebergh die inderdaad, als werker, Cup heelemaal de loef zou afsteken. Intusschen herken ik mijn Cup niet in dien brief, waarin hij loopt en briescht als een bezetene. Ook klaagt hij erg van vermoeienis!

In een volgenden brief is het al:

« Ik voorzie dat ik binnen een paar jaar grijs haar zal krijgen van al die zorg en 't werk; nu, als 't maar wijs haar is, dan zal 't zoo erg niet zijn. »

Heeft hij ooit grijs haar gekregen? Dan toch niet geestelijk gesproken, want zijn hart bleef altijd even jong. En als hij voor zwoegen en slaven niet in de wieg gelegd was, toch ging van hem eene kracht uit om anderen in 't harnas te jagen. Dat bewijst weer die brief — van den 2en Sinxendag 1899. — Er is nog eens spraak van het toekomstig tijdschrift; sommigen waren voorstanders van 't Belfort, anderen van de Dietsche Warande:

« 't Schoonste ware, mijns inziens, de twee: Belfort en Dietsche Warande zamensmelten en dan vooruit met één groot en machtig tijdschrift. »

Dit gebeurde in Januari 1900. Zoo was het nog eens de dweepende dichter die de prachtige oplossing vond.

Bij al zijn fijnen smaak, zijn artistieke gaven, de kernachtige Vlaamsche overtuiging, ja, het spotzieke in hem, was Cuppens toch in de eerste plaats de diep-vrome priester:

« 2de dag in het Octaaf van 't All. Sacrament, '99.

Mijn goed Mieke, wij hebben gisteren ons processieken gehouden bij een heerlijk weer, onder Gods blauwe, glanzende hemeltent, zonnelicht en jong groen aan de lindeboomen. Hoe schoon in zijne eenvoudigheid! M. President had mij het puik zijner seminaristen - jongens gezonden en het is allemaal zoo goed, eenvoudig afgeloopen, met dien heerlijken kerkzang alleen: Pange Lingua! Ik heb het H. Sacrament van zoo nabij gesproken voor alle mijne geliefden en de uwe — eene rij die al langer en langer wordt! — en, op raad van Faber, maar eenvoudig weg elk op zijne beurt hunnen «onzen vader en wees-gegroet» gegeven. Daar zit toch alles in, in die twee standaard - gebeden. En 't was wonder hoe ze mij allemaal bijvielen, tot B. toe, och arme! Uwe ellenden met de kwezelaars zullen dit goed toch voortgebracht hebben dat ik nog meer en liever en met vaster betrouwen bid voor uwe sukkelaars, die, zoo natuurlijk als water dat voortvloeit, de mijne geworden zijn. Wat zoete dag heb ik gehad en heb Hem zoo kortbij met tranen in de oogen gesproken, ook en bijzonderlijk voor U! — Ja, en daé prachtig gebed van den Paus! »

Aan 't H. Hart dat nog alle eerste Vrijdagen in onze kerken wordt opgedragen.

« Is dat nu niet gemaakt om ons fier te maken dat wij zoo instemmen met Jesus' Stadhouder? »

Omdat wij baden voor de bekeering van iedereen.

« Wij zullen 't blijven bidden, nietwaar, ook na 't vredejaar, den jubilé die gaat komen! Dat zal 'n jaar van Barmhartigheid zijn! 't Is onzeggelijk hoeveel kwaad jonge geestelijken doen uit een slag van «zelus amarus» die de geestdrift der jeugd met de noodzakelijke ontgoochelingen die hun de erste ondervindingen op het geestelijk veld geven, verwekken. — Zij kennen geen compassie en verbitteren zoovele menschen door al te hevig en onbezonnen optreden... Ik trek mij voortaan niets meer aan van den zeg der menschen als ik 't goed voorheb en voor God bevind dat ik in de waarheid ben en met zuivere inzichten handel. Een vroeger vriend, ... een kortzichtige sukkelaar, is thuis te Beeringen wel eens komen aanbrengen dat ik mij niet meer ophield dan met socialisten (hij had den armen Maréchal hier eens ontmoet). Gij kunt gelooven dat ik er hartelijk mee gelachen heb... Laat ons dus maar zonder omzien doorgaan, beste Mieke, en ons zelfs niet meer bedroeven over den tegenstand der kwezelaars!... Ik ben nog altijd half in de Pyreneeën en heb heimwee naar die groote schoone zee! Wat hebt gij mij goed gedaan met mij daarheen te brengen! »

Zijn volgende lange brief gaat nog over dezelfde onderwerpen:

« Maandag in de Octaaf Corpi X. '99.

... Ik heb gisteren na den middag mijnen pater C. aan de

hand gehad, den zelfden van verleden jaar. Een brave man, maar een levende penitentie voor mij. Nu, 't mag allemaal geen zoetigheid zijn en niemand en geeft meer uit dan O. L. Heer hem gegeven heeft. Hij buldert om de ruiten te doen springen voor onze pekens die er geen woord van verstaan, maar wie weet of de H. Geest hen toch niet op Zijne wijze toespreekt terwijl zij daar gedwongen zitten te dutten gedurende die vreeselijke sermoonen. Och! wat doet het mij genoegen dat gij ook zoo diep mee deelt aan al die Sacramentenvreugden.Ik was donderdag naar de Cathedraal ter hoogmis gegaan, een schoone eenvoudige Mis van mijn vriend Marwet. Weinig volk eilaas! maar toch goed biddend volk en die ernstige muziek door die bebloemde beuken. Gij kunt niet gelooven hoe ik me vermei aan die oude Sint Paulus-kerk van Luik: daar is nog iets blijven inhangen van 't oude Luik, de stad van 't H. Sacrament, zoo iets diep-eenvoudigs en ik zou haast zeggen gemeenzaams met Jesu-Hostie. Zoo is het ook in die parochieprocessies die trekken van 's morgens 7-8 uur tot 1 uur door al die ellendige straatjes van St-Nicolaas. Maar geen huiske of 't heeft zijne keerskens, zijn Crucifix en zijne O. L. Vrouw, soms oude, wassen, naïeve beeldjes. O. L. Heer moet toch met bermhertigheid en met eene lachende toegevendheid neerzien op dat levendig maar zoo weinig verheven geloof der arme Walen... Watte, gij spreekt al van biographie, Mieke, alsof gij van zin waart binnen 't kort te verhuizen naar den Hemel. Gij weet immers dat gij ten minste 90 jaar zult worden en ons allemaal zult moeten zien begraven...

... Ik ben aan 't lezen «l'Art d'être Grand-Père» van Victor Hugo! Och, hij beminde die kinderen, maar zoo aardig en heidensch in den grond, al spreekt hij wel van «teintes d'aube», «sourires d'ange» en «yeux bleus» zijner Jeanne. Wat ellendige mensch toch, zoo hoog geschapen en zoo ellendig klein door zijnen bitteren hoogmoed en wraakzuchtigheid tegen de Kerk. En die leelijke, domme blasphemies tegen O .L. Vrouw Onbevlekt ontvangen die hij zoo barbaarsch tusschen die teederheid van 't onschuldig kind vlecht. Hij had geen hert, geen hert! hoe zeer hij wil gebaren er een te hebben. Ik meende dat dit toch een schoon zuiver boekske van hem was, maar neen, 't is een monsterachtige mengeling van «Paradise lost» en helsche gruwelijkheden, juist als de ziel van een apostaat gelijk hij, zoo begaafd moest zijn... arme dolers, arme zondaars, arme beklagelijke menschkens die niet gelooven, niet hopen of niet beminnen!... »

Zijn volgende brief heeft weer eene beoordeeling van een Franschen schrijver.

Hij stond op den uitkijk om alle litteraire indrukken op te vangen, maar bleef daarbij de stoere Vl. jongen, diep christelijk en vol gezond verstand:

« Ik ben Jules Lemaître's «Nos Contemporains» aan 't lezen. Een doorfijne kenner, toch nog fransch - edelmoedig en in den grond christen spijts zijn scepticisme, 't leert mij veel

over den toestand der geesten, die ik altijd zoo vermoed heb... Somtijds heeft hij eenen innigen afschrik van sommige zieldoodende theorieën maar zijn scepticisme belet hem vranker door te spreken... Arme fransche schrijvers, dichters, kunstenaars. Allemaal bijkans heiden! en ongelukkig van het te zijn en bijna in de onmogelijkheid tot het geloof terug te keeren zonder groote mirakels die hunnen spottenden hoogmoed verbrijzelen!... » (1)

Hoe spijtig dat een zoo fijne geest, zoo veelzijdig ontwikkeld, met een kunstsmaak zooals ik er weinig kende, niet meer gegeven heeft in onze letterkunde. Zouden zijne brieven niet het beste zijn wat hij als criticus presteerde — Zijn dichtersvadsigheid stond hem in den weg, welzeker, maar ook misschien zijn gemis aan ambitie: hij was de nederigheid in persoon. En daardoor ook stond hij zoo hoog als mensch en als priester.

Toch in dien tijd heeft hij gewerkt, zooveel het gedurig vriendenverkeer het toeliet, want het was een défilé bij hem: «Paters, Pastoors uit Limburg, Pottier, Broux, Janssens (zijn vriend Alphonse Janssens, van St-Niklaas), Bischoff, Theunissen en zijn vrouw (de zuster van Hilda Ram)...» De Duimpjesuitgaaf bezorgde hem veel last en kommer. Bovendien had hij 't werk van Eigen Leven op de schouders:

Een ander maal:

« Ja, zorg voor de convocaties... Ik heb dezen morgen eene schoone, lange studie ontvangen, in voordruk, van M. Craeynest over Reinheid van Taal. Elk lid der gilde moet het ontvangen en bestudeeren voor de vergadering. »

Een ander maal:

« ... Ik heb nog geen nieuws van onze mannen ontvangen als van J. Bols die belooft, na de conferentie der pastoors, te komen en van C. Delaere die mij vroeg wanneer het nu was... Ik hoop dat O. L. Heer deze vergadering zal zegenen gelijk de leste te Antwerpen. — Wel, Mieken lief, 't is nu omtrent een jaar 'leen dat wij begost zijn, geloof ik? Zijt gij tevreden: gilde gesticht — Wet gedrukt (ik heb ze bij Delille doen drukken ...) Duimpjes in onze handen en misschien een groot en schoon tijdschrift, een fier orgaan voor verstandige en gezonde Katholieke Vlamingen, op te bouwen... »

(1) Zoo even is in de «Nouvelles Religieuses» eene studie van P. Janvier verschenen over «La religion de Jules Lemaître», waarin gesproken wordt over zijn «vie intérieure».

Die brief is van 24 Juni. «St-Jan de Dooper '99» — en de vergadering te Leuven had plaats juist eene maand later — 24 Juli — doch intusschen was er iets zeer gevoeligs voorgevallen: Hilda Rams eerste operatie — 20 Juli — en daags na de vergadering — 25 Juli — werd mijn gestel door ontroering en overwerk zoozeer geschokt dat ik eerst na jaren mijne volledige gezondheid herwon.

Doch tusschen de twee datums: 24 Juni — 24 Juli was er nog plaats voor menige interessante beoordeeling. Wij waren in discussie over de heidensche en christene klassieken. — Uit een brief van 7 Juli:

« Om u te plagen — weet ge wel dat Jules Lemaitre bewijst — hij houdt nochtans veel van Virgile — dat het schoon «Sunt lacrymae rerum« alsook de andere fameuze en mystieke verzen gaar niet in dien zin door hem gedicht of gepeinsd werden als ze gewoonlijk vertoond worden. Hadde ik den tijd, ik schreef u 't heel passage uit, — maar zou dan nog wel meer mee krijgen om uwe schoone illusies te hebben durven aandoen! Vivat de klassieken — Leven de zoete, geniet- en verstaanbare en met ons meevoelende christen groote dichters!!! Mij dunkt dat er al zooveel heidensch bloed in de wereld van dezen tijd, kookt en spat, dat het een schande is. Ik heb dezen tijd veel gelezen voor al de neo-heidenen als: Lecomte de l'Isle, Sully Prud'homme, de Hérédia, enz. Die kerels weten zoo fijn den heiden te spelen als Horatius — foei! na 19 eeuwen waarheid! Als ik u eens goed kan tusschenkrijgen, maken wij daar eens een epische ruzie over! Les Trophées van Hérédia — is zoo prachtige vorm als een heidensch dichter denken mag, maar 't is even herteloos koud en ijdel als hun werk. Voilà! »

Wat ik hem antwoordde weet ik niet meer, maar het was gemakkelijk te wedervoeren dat men bij de klassieken niet het «heidensche» bewondert, maar het eeuwig - menschelijke. — Hij plaagde toch zoo geerne! Dat zal er wel tusschen geweest zijn. Maar welk een graad van ontwikkeling bij den eenvoudigen priester en Vlaamschen buitenjongen.

De plagerij gaat voort in den volgenden brief:

« 9 Juli. Martelaars van Gorcum '99.

Arme Cup! Omdat hij duizend menschen in hem voelt leven en eens, bij ongeval, zijn eigen klein persoontje eronder verliest, moest hij nu vergiffenis vragen op zijn bloote knieën. Sancta Tiake! Sta mij bij, en wat ben ik slim geweest u tusschen de verpletterende M. O. en mijn arm lijfke te stellen!

En waarom durft Vic het uitproesten omdat ik zeg dat Jules Lemaître een bewonderaar van Virgile is? Zie, dat is 'ne man, die Jules Lemaître: hij heeft de gave van wit en zwart even fel te beminnen; die moet plezier hebben in zijn leven! Ik ben nu — horresco — Brunetière aan 't lezen, om mijn arm verdwaald hoofd weer wat recht te krijgen: hij doet mij den zelfden indruk als mijn arme Veuillot op U. Meent gij dat ik daarover beschaamd zal zijn dat gij mijn kaartje met mijne twee bekentenissen (over de latijnsche klassieken en Veuillot) later uithaalt? Ik ben toch oprecht: velen bewonderen de klassieken die er minder van verstaan hebben misschien als ik. Toen ik in poësis was, kon ik een heel gevoegelijk latijnsch versje aaneenflansen: o dulce ver, revertere jamjam! en ik heb zelfs eens de eerste plaats gewonnen in latijnsche verzen voor een waal die ik zijn prijskampstukje gemaakt had — hij wist zooveel van spondeën en dactylen als een M. O. van kwaad zijn! Ja, Eschyle, daar moogt ge mij goed van zeggen, zooveel als gij wilt, die heeft mijne jeugd verblijd: in het Duitsch! want grieksch en heb ik och arme! nooit verstaan: «ce fut toujours du grec pour moi!» Kom, laat ons nu vrede maken. Nu ben ik Taine's «Anglais contemporains» aan 't lezen en daar krijgt uwe lieve Dickens weer mee dat het erbarmelijk is. Maar ik moet zeggen dat ik dezen keer ook kwaad ben op dien leelijken Taine die van genieën een machien maakt en daar de veer gaat in zoeken gelijk in een uurwerk... »

Plagen was zijn leven; maar soms vreesde hij te ver te gaan... Zoo eindigt zijn laatste brief:

« Dat is nu eens een brief om bij warm weer te lezen: om in slaap te vallen. Nu, als ge mij toch geen twee dagen kunt gerust laten, daar hebt gij hem dan! Neen, maar Mieke, ge kunt mij niet te veel plagen, hoor, 't is om te lachen gezegd en gij zult nooit kunnen gelooven hoe veel uw Cupke van u houdt en in u zijn nieuw Moeke bemint.

Dat was de laatste brief voor de ineenstorting van Hildas' operatie en mijn eigen bezwijking.

Hoe zeer Cups plaaggeest in de vorige brieven te boven gekomen was, hoe luider nu zijn hart sprak:

« Och! Spaar u toch!... Als gij ons kwaamt te ontvallen door ziekte, ja, spreek dan van onrijpe vruchten! 't Zijn nauwlijks bloesems en zoo teêr, zoo teêr. Alles hangt aan u vast, naast God... » z

Zoo ging het in iedere brief, even afgewisseld wat uiting betreft als de vroeger medegedeelde zoo fijne beoordeelingen, want hart en geest waren bij hem op ééne hoogte.

Die zomer was buitengewoon warm.
Het veld lag te branden en de menschen vielen ziek.

« Vrijdag, vooravond van O. L. V. ter Sneeuw '99.

Och, Mieke! dat O. L. Vrouw eens wou doen sneeuwen, morgen, en die ellendige hitte wat verzachten! Ik kan niet meer gapen en ben half gebroken van naar 't kerkhof te loopen den heelen dag. — Het kerkhof van Robermont, te Luik, staat nog hooger dan Cornillon, op welken berg het klooster der Zusterkens der Armen gebouwd is. — En hoe maakt gij het nu? Genezen? Weer sterk en gezond? Komen uwe uitvoerende machten en krachten terug? Och ja, nie waar, gij kunt immers niet lang ziek zijn. En onze arme Hilda? Hoe maakt het die? Gaat de genezing ook goed vooruit? Zie, dat ik toch zoo weinig weet! Scharpéke heeft mij Drijvers' brief doorgestuurd en ik heb hem terug gezonden met mijn antwoord... Ik houd meer van recht door zee varen, met een grondgedacht: een schoon en degelijk tijdschrift opkrijgen — dan gaat al de rest van zelf... Ik heb een schoon artikel van Binnewiertz gezonden gekregen over Verzekens in »De Katholiek». 't Is nog het beste dat er over gemaakt werd. »

Over Binnewierts, in zijn volgende brief:

« Zend u Binewiertz... Die is eerlijk en vrank, ik ga hem schrijven. 't Is misschien de lang gewenschte en gezochte Hollander met wien wij ons zouden kunnen verstaan om onze werking tot het katholiek Holland door te zetten... »

Het lang betrachte doel! Binnewiertz werkte wezenlijk een of twee keeren mee. Van hem ook ligt onder mijne papieren een uitgebreide correspondentie.

Tot hiertoe was Cup — met Scharpé — de voornaamste doordrijver voor het tijdschrift dat komen zou:

« Wij passen opeen als twee schalen van een paternosterkoker, »

zegt hij in denzelfden brief.

Zijn volgende begint weer met die speelsche teederheid die hem eigen was:

« Luik, 31 Oogst '99.

Mijn Mieke-Moeke, — hoe geren noem ik u zoo! — heb ik u toch zoo erg weer bedroefd met mijn jongensstreken! Gij vergeeft het mij toch, niet waar? Alle moeders worden van hunne kinderen geplaagd, tot mijne klokken, daar de jonge kiekskens zoo maar ongegeneerd gaan op zitten, die zij in de lellen pikken en zooveel plagen als kwâ kiekejongens al kunnen! Is die kinderplagerij ook geen vorm van de liefde?

Wat had hij zooal wreed misdaan? Misschien mij toegetakeld voor mijne gebrekkige taal, wat meer gebeurde. — Uit zijn vorigen brief:

« Ik ben altijd kwaad dat zoo schoone gedachten zoo onvolledig aangekleed zijn in uw vlaamsch — dat dikwerf geen vlaamsch en is. »

Over het tijdschrift geraakt hij nooit uitgeklapt:
« Voor het Tijdschrift moet een flinke prospectus opgesteld worden, onderteekend door de Nieuwe-Gidsers van Eigen Leven, en die moet voornamelijk aan de 1400 priesters gezonden worden, die op 't Vl. Volk ingeschreven waren. Intusschentijd heb ik aan Binnewiertz geschreven... en misschien verkregen dat hij, met Poelhekke, ook mêe doe; zoo geraken wij misschien aan 'n ingang in Holland, bijzonde Hollandsch-Limburg en N. Brabant... En dan tegen Nieuwjaar, volle gas! zoo als mijn Brusselaar zei! Gij zult er iets van zien leven dat het stroomt en brandt!... »

« Vrijdag Vooravond Ste-Clara '99.

Gij zoudt nooit raden wat ik dezen achternoen uitgezet heb. Vier grooteb laz. papier-ministre beschreven,onder hoofding: un poëte flamand en prose ! over Stijn Streuvels' Lenteleven, voor Durendal Die Stijn Streuvels ligt mij op het hert, ik heb te veel bewondering voor zijn gaven om hem te laten schieten; lees dit kaartje van mijne perel uit Leuven (1)...

's Anderendaags:

« Zie, lieve M. O. 't Is enkel uit plicht en eerbiedige onderdanigheid dat wij u vandaag nog schrijven, want wij zijn zoo goed als doodgeloopen voor uw tijdschrift... De lijst van medewerkers die M. Vliebergh mij opgezegd heeft is prachtig! Gij zult er van verstomd staan!»
Als mijn artikel over Stijn af is, krijgt gij het te verbeteren, en Tiake, twe franskiljons ! Ge zult nog al wat lachen of kwaad worden over mijn fransch... Gij zijt schoone hooveerdige flierefluiters! Mij aanspannen zeker, en dan laten aansukkelen met allerlei klommelaars. Ik schiet mij voor den kop na 't eerste jaar, als 't zoo moet gaan! — Er is hier spraak van Duimpjes. — Tiake,hoe heeft uw zoete hand zulke leelijke dingen kunnen op 't papier stellen als ik daar thuis krijg... Ik weet dat gij in den grond compassie met mij hadt en die wreede M. O. (2) alleen gehoorzaamd omdat zij ziek is.Nu ernstig worden! Heb ik dat gezegd? Dan moet toch eerst de leste zingvogel gestorven zijn op 't leste groen takje... Dag Mieke-Moeke en dag mijn braaf, doorbraaf Tiake. Quand retournerons-nous dans les Pyrenées? »

(1) Vliebergh, meen ik.
(2) Moeder-Overste; een spotnaam dien hij me gaf.

Vliebergh had er dus reeds zijne hand in en Cuppens onder stoom gezet. Toch had deze dapper tot hiertoe gewerkt.

Dit jaar had het Nederlandsch Congres plaats te Gent en wij zouden er als «Eigen Leveners» figuur maken, meende Cup. Brief van 19en Oogst:

« Ik zal dus de mannen van Eigen Leven niet kunnen bijeenroepen. Wilt gij ons braaf Tiake vragen het te doen per kaartje. 't Beste ware er op te zetten: «M. Eigen Leven zal een korte vergadering houden te Gent, onder het Congres... Dagvaart: Ons Tijdschrift. — Wij zullen met Vliebergh en De Quidt en den Kanunnik naar Siffer gaan... »

De eerste keer dat die geliefde naam van S. De Quidt in de briefwisseling verschijnt ! Verder verhaalt Cuppens hoe hij gevaren is, te Hasselt, onder zijne Limburgsche vrienden, die het misschien met leede oogen aanzagen dat hij zoo onder den invloed der Antwerpsche jufvrouwen kwam. — In elk geval weerde hij zich in dien tijd als een echt duivelken:

« Ik heb toch 6 abonnementen gewonnen op D. W. 1900. »

En de plaaggeest was er niet uit:

« Gij zoudt ons zeker geren laten schieten en bij O. L. Heer ons gaan uitlachen om al ons gemartel, maar dat zal niet waar zijn, hoor. Ik vraag hem dat hij U... in 't vagevuur zette zoo lang als wij leven om u te straffen zoo uwe sukkelaars maar goedsmoeds te willen verlaten... »

Van een optreden op 't congres kwam niet veel te rechte, maar wel hadden wij pret die dagen, te Gent! Dr Schaepman was ook uit Antwerpen meegekomen en met hem was het altijd een lachpartij. Op de Preekheerenlei, bij mijne zuster, hadden wij een aangenaam diner, waarop Emiel De Graeve ook aanwezig was, en, tusschen de zittingen van 't congres in, vergaderden wij, voornamelijk met de Westvlamingen: Delaere, De Quidt, Vliebergh.

In Augustus was Cuppens te Antwerpen geweest; den 1en September was hij daar weer. Den 4en vierde hij den droevigen feestdag zijner Moeder. Daar 't mij voornamelijk te doen is om dit echt Vlaamsch gemoed in al de fijnheid zijner schakeering te laten kennen, schrijf ik weer dien brief over:

« **Maandag, Ste-Rosalie, Moekes feestdag.**

Och! wat klinkt mij dat Mieke Moeke troostelijk zoet op dezen dag! Hoe God bedankt omdat ik toch zoo weinig verweesd geworden ben door 't heengaan van ons heilig Moeke lief! Maar vandaag komt de droefheid toch weer op; ik gedenk al de vroegere kindervreugd van dien dag, als wij allemaal bijeenkwamen rond onze Koningin en zooveel liefde toonen mochten! Verleden jaar werd die droeve, leste feest gevierd, die als een voorsmaak der latere bitterheid moest dienen, toen Mieke dat zwart kleed gekocht had en maar gedurig weende en zei: «mij dunkt al maar dat dit moet dienen voor eenen rouw!» Hoe wonderlijk zijn Gods wegen: sinds dien dag drukte ons allen een voorgevoelen van die groote verandering, en toen zij kwam, klonk het «fiat» als reeds lang gewacht hebbende op onze lippen! Maar welken troost hebben wij niet genoten, ook en bezonderlijk van U, mijn Mieke-Moeke! Zie! ik ben sedert mijne terugkomst van die schoone reis (zijn bezoek in Antwerpen) zoo weemoedig gestemd. De weerslag van al 't genoten geluk, dat bekroond werd Vrijdag namiddag door die onvergetelijke wederzijdsche hertsuitstorting en door dat zamengevoelen. Ja, ik had te veel menschelijk opzicht nog om mijne tranen niet te bedwingen, als ik uw allerdiepste hertezangen las, die tot den Hoogen Bruidegom vliegen, maar 't kostte mij toch moeite en... ik weende van binnen. Och, Mieke, dat is uwen weg, uw zang! Laat u toch zoo dikwijls mogelijk uit en wees niet bang voor maat of rijm: vrij, vrij, als de Liefde zelve, moet gij u uitzingen! 't Doet zoo veel goed aan de zielen die u kunnen vatten. En daar is niets hoogers als gezang dat van God komt en tot God klimt, uit de diepte der begenadigde en verheerlijkte ziel,door de Liefde en de Reinheid beglansd en ontstoken. »

Er is hier spraak van de «Liefdeliederen» in mijne «H. Elizabeth van Hongarije», die wij samen gelezen hadden.

« ... Vergeet niet den Dr (Schaepman) de belofte te doen afleggen van ons een artikel te geven in 't eerste Nummer. Ik heb zijne inleiding met veel genot gelezen onderwege en fel gelachen met zijn «dépeçage» van een sonnet van Hélène Swartte. En hier en daar zoo afgronden met een schitterende lichtstraal in!... »

« O. L. Vrouw Geboorte '99.

... Heel blij dat gij met dien lustigen Dr meegaat en met dien goeden Joseph (Mantion), dat zal u goed doen en gij zult daar goede zaken kunnen doen voor ons tijdschrift. Ik heb aan Binnewiertz een langen brief geschreven en mijn beste portret gestuurd. Ik heb u ook volledig ingeleid bij hem... zoodat hij zijn hert wel zal uitspreken tegen u... »

Binnewiertz gingen wij inderdaad opzoeken in zijn armoedig parochieken te Beeklaan, maar van Waran-

de - zaken in Holland kwam niet veel te rechte. Doch aan den anderen kant, wat kostbare herinneringen van den Dokter, die ons, Joseph en mij, overal rondleidde: in de Tweede Kamer, in 't Seminarie te Rysenburg, waar wij zijne met boeken volgepropte kamer zagen, naar Jutfaas, bij zijn grooten vriend, Mgr Van Heukelum.

Voor de afreis echter nog dezen brief van Cuppens die hem toont, altijd in de weer, altijd geestdriftig:

« 20/9/'99.

Mijn Mieke-Moeke, Deo gratias! Deo gratias! Lees dezen brief van onzen Binnewiertz! Was die niet voorbereid om den onzen te worden! Goed bewaren, zulle, en eerlijk teruggeven. En ik die altijd zoo op de Holanders gedjanterd heb,ik zal ze nog moeten beminnen! Als het immers zijn kan, dan ga ik overmorgen, Vrijdag, naar Antwerpen... Ik ga Van Dyck nog eens zien... (' Waren de Van Dyck-feesten (1599-1899) en de prachtige tentoonstelling zijner werken was open. Voor de kinderen van Charles I ging de Dokter zijn hoed afnemen, telkens hij de zaal binnentrad.) «Den toog van Theunissens vriend, den Hollander van Welie en Hilda halen. Daar ik nu toch volop aan 't volk ontvangen gewoon ben en er geene hoop meer bestaat om aan 't werk te vallen voor October, ga ik beproeven of ik ze kan meê krijgen die goede arme Hilda... Met M. De Graeve is het op zijn beste gegaan. Ik leer het best mijn mannen kennen als ik ze in huis heb en ze op hun gemak gekregen heb. Hij was zeer tevreden over zijn bezoek en ik over hem. Daar zit heel veel in dien jongen en 't is een allerfijnste natuur. Edel karakter!... Ik ben wat dronken over alles, voornamelijk over dien prachtigen Binnewiertz... »

Met Binnewiertz bleef hij dweepen, en met vermoedelijke medehulp, aan Hollandsche zijde, voor het Tijdschrift. Hij was nu weer in Vlaamsche en Hollandsche lezing verdiept:

« Vooravond van Ste-Theresia '99.

... Proficiat Tiake! dat is iemand die zich niet laat ontmoedigen door de kibbelingen van dien aap van een Cup. (Over haar eersten roman.) Of zij talent heeft! Aan wien zegt gij dat? 't Is juist omdat ik er zoo diep van overtuigd ben dat ik zoo onbermhertig streng ben voor haar. Zij moet een groote schrijfster worden, eene katholieke Virginie Loveling! die eene machtige schrijfster is, misschien wel een genie. Ik kan haren «Dure Eed» niet genoeg bewonderen voor de gezondheid die er in zit!... Ik heb Eline Vere uit... 't Is toch een heel fijne analyst, die Couperus. Nu, een vleier der rijke dametjes is hij ook, een slimmerik, dunkt mij, die de menschen weet te

verlokken met ze over hun eigen te spreken. Dat hebben ze altijd zoo geren. Maar daar is mij toch wat ziekelijkheid en névrose in die afgeleefde wereld. Aï mij! Vivat onze Kempische boerkens nog! En vivat de boeren van Transvaal, voor wie ik alle dagen bid al zijn 't protestanten opdat ze toch dien crapuleuzen engelsman vernietigen! Ik leef in een periode van schieten en moorden, als ik geen priester was en 10 jaar jonger ging ik in Transvaal vechten... »

Van een pacifist had Cuppens niets. — Daarom stroomde het bloed hem te warm door de aderen. En zoo als hij voor 't recht der boeren in 't harnas sprong, zoo zou hij het ook later doen toen zijn eigen land laf werd aangerand.

« Zij spreken weer van mij later pastoor te Heusden te maken, »

meldt hij in denzelfden brief. Daar zou niets van terechte komen, maar nog het zelfde jaar zijne benoeming te Loxbergen.

Hoe hij naar den buiten trachtte:

« Luik, 19/10/'99.

Ik ben terug van eergisteren avond, en heb nu maar even den moed om naar de pen te pakken; als ik van huis kom ben ik altijd een dag of twee als geradbraakt en overstelpt van weemoed. Gij, mijn Mieke, die nooit lang uit den huize zijt geweest, zult dat wel niet begrijpen. Dan staat mij de stad zoodanig tegen en ik ben zoo ongelukkig dat ik er nadien moet meê lachen. Als ik hei, bosschen en weiden gezien heb en daarin mijn eigen volk en ik moet er dan weer uit, dan is 't of ik gebannen was! Men spreekt weer van Heusden... maar het zal toch niet gelukken: de graaf de Theux is daar burgemeester en de bisschop zal geen vertrouwen stellen in mijne vreedzaamheid met de edellie. Ik moet mijne democratische perten wel hard uitboeten... Wij waren eens te zamen met Vake, Mieke, Karel, Scharpéke en Hilda naar Heusden gewandeld, maandag, en mijn hert kwam toch zoo vol als ik die prachtige streek doorwandelde. — Hoe rein, hoe dichterlijk schoon, hoe ruim van licht en lucht, wat stil, schoon dorpke! En ik heb mij daar eenige stonden in verdroomd als in een aardsch paradijs... Scharpé floreerde prachtig. Die gast is geboren om in 't wilde te zijn... Wij waren Dinsdag 's morgens te zamen met Dictus en hem gaan leeuwerikken vangen in het groote Schuelens broek. Och, hoe plezierig! Ook al een valk gevangen in 't net en 26 leeuwerikken... »

En nu, voor 't einde van 't jaar, twee groote gebeurtenissen, maar die voor Cuppens ineensmolten : zijne benoeming te Loxbergen (25 Nov.) (1) — en

(1) Hij zou dus van 't jaar zijn zilveren jubilé gevierd hebben.

Gezelle's dood (27 November).

Op een postkaartje met postdatum: 25 Nov.

« M.-M., ik ben pastoor benoemd dezen morgen te Loxbergen, een dorp van 800 zielen op een goed uur gaans van Lummen en 3 van Beeringen, en in 't oud Klein-Vrankrijk... »

Tweede kaartje, postdatum uit Luik 29 November:

« Een juweeltje van een kerk, gansch nieuw en goed voorzien — een schoon, gemoedelijk huis — een paradijs van een hof en brave menschen... Alle goê werken wel gesticht en hoeven maar onderhouden te worden. — Later meer.

Uw verheugd: Cupke. »

« Loxbergen, 10/12/'99.

Zijn vreugde zou hij enkel veel later in een langen brief uitjubelen en in den roes van zijn geluk ging de diepe droefheid over het zwaar verlies van Gezelle's afsterven als verloren.

En nochtans, hoe beminde, hoe vereerde hij hem! Meer en meer moeten, in mijn gedacht, die twee namen: Cuppens met Gezelle, vereenigd worden. Gezelle is de machtige boom — «de oude boom» — die vast inVlaanderens bodem geplant, al het kleine gewas overlommert en beschaduwt. Steeds zal zijn beteekenis groeien voor 't algeheel van 't Vlaamsche leven, en enkel de komende geslachten zullen ten volle waardeeren hoe hij onder ons was als een nieuwe Ruysbroeck, een tweede poverello van 't mystieke Westvlaanderen.

Het blijft mij een leemte in mijn leven dat ik den zoetgevooisden dichter, den heiligen man van Vlaanderen niet aanschouwde, zijn kennis niet maakte, gelijk Edgar Tinel die in April 1884 opzettelijk daartoe naar Kortrijk toog. Door kapelaan Pieter Busschaert, met wien wij, tante Constance, Tinel en ik, zoo intiem verkeerden te Blankenberghe,had ik toch genoeg over Gezelle gehoord. Doch in die jaren waren geest en hart bij mij geheel ingenomen door ééne opslorpende gedachte, en zag ik de gelegenheid voorbij.

In 1899 was de toestand gansch anders, en het is mij levendig bijgebleven hoe op Zondag 26 November ik pastor Hugo Verriest ontmoette op de kamer van E. H. Verheyen, op St-Jan Berchmans-college. — Hij vertelde ons van alles over de «Blauwvoeterie», met dien sprankelenden humor die hem eigen was, over

zijn meester Gezelle, die zieltogende lag, en zei onder andere, al monkelende, sprekende van de zusters van 't Engelsch klooster: «Hij maakt al die nonnekens zot!...» — Wat natuurlijk enkel beteekende dat zij dweepten met zijne vroomheid en heilig-zijn.

Op den morgen van dien dag was mij 't nieuws van Cuppens' benoeming toegekomen, en den Maandag 27 November blies de groote lyrieker van Vlaanderen zijn laatsten adem uit. Herhaalde malen had hij dien dag gepreveld: «Ik hoorde zoo geern de veugeltjes schuifelen!» Hij ook had «geschuifeld», zijn God ter eere, den wondersten zang van liefde en aanbidding, den heiligen Franciscus gelijk die, in al het geschapene, een reden vond om ten hemel op te stijgen.

Gezelle's zang is zoo warm, zoo fulp, zoo afgewisseld als de weelderige zang onzer nachtegalen in het Lentedonker. Verstomd was nu de welluidende keel, en ongelukkig zou het blij leeuwerikske uit Limburg enkel van tijd tot tijd tierelieren, nu voor goed wortel schietend in zijn geliefd Loxbergen. Daar moeten wij hem nu volgen:

Den Vrijdag 8 December werd hij ingehuldigd.

Den volgenden Zondag schrijft hij zijn eersten brief uit zijne landelijke pastorij:

« Zoo, zoo, dat is het respekt dat M.O. heeft voor den pastoor van Loxbergen, Rijnrode, Houtzen, Klein-Vrankrijk en Blechom! Mij een leeg stuk papier durven sturen met een kopken in! Gij zult dezen morgen met een beschaamde neus gestaan hebben toen gij mijn kaartje kreegt: het eerste en eenigste dat ik den tijd vond of beter stal om te schrijven sedert ik hier aangeland ben met pak en zak, te weten, verleden Woensdag, bij een helsch modderweer. Och, ben ik hier ingespannen! Vrijdag O. L. Vr. Onbevlekt Ontvangen twee missen gedaan, voor de Congregatie der jongens gepreekt, 80 biechten gehoord en 's avonds moeten gaan 3 pinten diestersch bier drinken bij de gildebroers van St-Ambrosius. Gisteren naar Haelen moeten gaan assisteeren, biechten en weer bier drinken in de gilde van Rijnrode. Vandaag 2 keeren gepreekt «in vriendschap en vrede» over den schoonen brief van Sint-Paulus, den epistel van den dag, catechismus gedaan, St-Vincentius à Paulo bijgewoond, lof, kruisweg en Congregatie voor mijne 90 congreganisten — de vrouwen zijn toch altijd boven om hunnen pastoor te drijven — mijn eersten Loxbergschen christen bijgemaakt, bij den burgemeester de Marck, den aartsvijand van mijn voorganger in vrede en vriendschap gedineerd, mijn brevier gebeden, mijn bezoek gedaan en nu ben

ik eindelijk aan 't schrijven. Och, mijn Mieke-Moeke, wat ben ik hier gelukkig! Die eenvoudige, kinderlijke, reine boerenzielen verrukken mij; zij kijken mij de woorden uit den mond en den glimlach van 't wezen. Den heelen dag door staan zij aan de bel. Moet M. Pastoor geen hooi hebben voor zijn schaap, geen rapen of selderij, geene peeën of witte koolen? Wordt M. Pastoor het al gewend? Wanneer zal M. Pastoor onze kapel van O. L. Vrouw van Lourdes, van St-Rochus, van 't H. Hert komen bezoeken, hier zijn de sleutels! enz. enz. — Twee congregaties, jongens en meisjes apaart, 3e orde met 90 leden, apostolaat des gebeds met 80, een stuk of tien andere broederschappen, boerengilde met 150 leden, veeverzekering, raffeisenkas, brandverzekering, och, waar zal ik 't einde vinden van al mijne maatschappelijke en godvruchtige genootschappen... Mijn kerkske, M. M., ook, zoo liefelijk en net, zoo stil en eenvoudig, gothique primaire met kleine zijraamkens, drij witte autaars in gekapt beeldwerk, nogal goed... Mijn huis? Groot en luchtig, vriendelijk als alle oude woningen, gezellig en innig: gij zult er u zoo thuis bevinden. Wij hoeven maar 10 stappen te zetten om in de sacristij en voor O. L. Heer te zijn, ik ga er heenen langs den hof. Deze hof zal iets prachtigs zijn in de lente: al fruitboomen, bloemen, sieraadboomen en hagen dat men wenschen kan, een aardsch paradijs, ik zal midden in 't groen zitten van alle kanten. De zon komt op voor mijne slaapkamer, kom, 't is een droom verwezenlijkt dien ik meende enkel een dichterdroom te zijn! Als gij komt moet gij reizen van Diest tot Haelen; van de statie juist een klein half uur, schoone weg, door de ruime, prachtige velden, met een windmolen op den berg voor u en prachtige heuvelkling bezijden... »

Is dat niet levende poëzij? En had die mensch niet gelijk zijn poëzie te beleven in innig zielsgeluk en nauw gemeenschap met de natuur? Want zoo bleef het al die jaren door. Geen ontgoocheling kwam den «dichtersdroom» stooren. Voor 't geluk zijn eenige wezens geschapen en zij genieten het in het tijdelijke, vooraleer naar 't eeuwige te verhuizen. Toch breekt hier een korte weemoedsnood door:

« Gezelle! Dood! Een zwaar verlies! Hij kan niet meer vervangen worden. Zijne schoone ziel hadde ons nog 2, 3 boeken vol heerlijke poôzij kunnen schenken, maar God heeft het niet gewild: euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Dni tui. Zijne begrafenis, waar ik op was nevens Scharpé, was een koninklijke triomftocht. In de grijze lucht zweefde er iets hemelsch, iets reins, iets grootsch dat iedereen gevoelde en dat wilde zeggen: hij is zalig, de groote Dichter ziet reeds de oorbron van alle schoonheid. Ik zal van mijn leven zulke blijgrootsche begrafenis niet meer bijwonen. Maar zijne dood trof mij diep; ik beminde hem als een kind zijn vader en had eene gansch bijzondere plaats over in mijn hert voor dien genialen en heiligen man. Ware 't niet geweest van al die tegenstrijdige gedachten en gebeurtenissen dier dage, ik ware

wel ziek geweest van droefheid. Als ik mij het lijden voorstelde dat mij te wachten stond, het ergste, was het altijd het afsterven van Vake, Moeke en Gezelle en nu u Mieke en allen. Wat heerlijk woord, dat wij zouden kunnen zetten op de D. Warande «in simplicitate et veritate». 't Is zijn leste geweest en het besluit zijn leven. Och! mogen wij ook zoo leven en sterven. Moekes jaargetijde is in zoetheid afgeloopen, zonder hertverscheuring; hare profetie «ge zijt juist zoo'n pastoorke van Loxbergen» deed haar onder ons zijn in de blijdschap dier benoeming in het land waar ik altijd naar verlangd had, in 't oud Frankenland, het getrouwste en eenvoudigste, het land waar mijn voorvaders van gekomen zijn. En dan dat liefelijk beeld van ons lief Moeke dat ik den dag mijner benoeming meegebracht had, hing daar zoo sprekend-levend boven ons dat het waarlijk geen droeve, maar een troostelijke dag geweest is. Wij waren alle zeven bijeen rond Vake die heel gezond en opgeruimd is... Hoe staat u de teekening van Maréchal? Mij behaagde zij, alsook Theunissen. Die was bedroefd over mijn vertrek, onze pekens ook, maar ik had geen tijd om veel mee te lijden, het ging allemaal zoo bliksemsnel. Gij zult wel zien aan dezen brief dat ik nog niet op mijne stukken ben... Maar alles gaat Goddank goed onder Gods zegen die mij voelbaar helpt... Och, wat schoon werk, voor zulke zielen arbeiden!... Ik had nooit vermoed dat het zoo zoet was, anders hadde ik al langer er naar getracht... Ik geloof dat ik nu eerst recht op mijne plaats ben; en uw Cupke verliezen en zult gij niet! »

Neen, voorzeker en was hij niet verloren, hoewel hij in de eerste plaats een dorpsherder was en bleef, en een ideale dorpsherder.

« Kou ja, lijd ik genoeg», luidt het in zijn volgenden brief (van den 22 Dec.) Kerk noch sacristij is verwarmd en mijn voeten bevriezen aan den autaar en in den biechtstoel. Ik heb ze heel vol winterblaren, maar men moet zich dat gewennen. Arme menschen komen er met den hoop... ik zit overlast met werk, 't is om gek te worden, maar ik doe het allemaal zoo blijmoedig, mij dunkt dat ik een ander Cupke geworden ben, O. L. Heer komt mij zoo te gemoet, Deo gratias! Deo gratias! Gisteren bij mijne pekens geweest, zij weenden allemaal van vreugde en vroegen dat ik toch zou terugkomen... Ben ook bij Mama geweest te Verviers. Zij was zoo blij dat zij alles vernam... Zie, ik schreef u op den draf... Nu moet gij maar tevreden zijn gelijk het valt... Dag mijn allerbeste Mieke-Moeke! Een blijde, blijde Kerstdag, zoo warm als zomerzon in 't hert! »

En om 't jaar te sluiten:

« Loxbergen, 29/12/'99.

Och! mijn Mieke-Moeke, wat zal ik u al schrijven en zeggen? Mijn hart is toch zoo vol blijdschap en gejubel na dit eerste Kerstmisfeest in mijn Loxbergen! 400 communies gehad, jong en oud, ziek en gezond! Mijne parochianen bederven mij zoodanig dat ik er bang voor word! Hoe zal ik al die genegenheid dier eenvoudige, goede zielen, kunnen beantwoorden en verdienen. Waar ik kom, gaan al de wezens open in

bloei van blijdschap en liefde. Gij kunt daar in lezen en mee spelen gelijk gij wilt! Vivat de Boeren, de Boeren!! Daar zit onze macht voor God en Kerk en Maatschappij, dat is ruw goud en ruwe diamant, maar van 't zekerste goud en van den schoonsten diamant. O. L. Heer zegent die arme lieden, die zooveel moeten ontberen van hetgeen de hedendaagsche vooruitgang meebrengt met eene overvloedigheid van eigene geneuchten en innerlijke blijdschap, die voor de armen van geest en de eenvoudigen van hert alleen gemaakt en bestemd zijn. Ik heb een verkoudheid opgedaan die mij doet hoesten en bassen om mijn borst te scheuren en mij 's nachts belet te slapen, maar dit belet niet dat mijn hert gedurig juicht en jubelt en dat ik «Deo gratias» roep den heelen dag. Ik was het lui leventje te Luik te schoon gewoon en nu leert mij O. L. Heer weer een boerke worden die wat tegen weer en wind en vorst en nat kunne en zoo zit ik daarmee vast om mijn lijf eens wat op te schudden... Eergisteren zijn onze Scharpé en Vliebergh door een slecht weer, modder en slijk van onder tot boven, aangekomen. Die goede, doorbeste en brave jongens toch! «'t Moet hier wel een schoon land zijn in den zomer, maar nu!...» loegen zij mij tegen door de tralies van mijn poortje. Maar groote sloffen aangespeeld allebei... Wat wij een plezier gehad hebben!... Och gij, university - extensionsche juffrouwen, gij weet niet meer wat het is, bijeen zijn op den boer, in een dorpspastorij en vlaamsche broeders ondereen! Gij zult mij veel moeilijker naar Antwerpen krijgen voortaan, zulle! 't Is hier te zoet en te goed! Ik zie alle dagen de zon opkomen door mijne yauts voor de deur, een roode bal van licht en leven, mijn heel huis verguldende. Ik kan niet aan 't einde van mijn geluk geteld komen, 't is gelijk op St-Niklaas, ieder stuk is een nieuwe blijdschap en verrast al meer en meer. Wat zal het dan in de Lente zijn en in den Zomer!... Och! en ik heb mogen zien wat ik in mijn Kempisch Wijfke gedroomd had en meende nooit meer te mogen zien! En honderd kinderkopkens voor 't kribbeken verdrongen en hunne oogen uitkijkende op O. L. Vrouw, op St-Joseph, op 't Kindeken, op de herderkens, op den geschilderden os en den geverwden ezel. En boven in 't Stalleken had ik vijf zes venetiaansche lanteerens opgehangen die hun veelkleurig zoet licht afzonden door het halfduister kribbeke. Zij waren verrukt van bewondering; die menschen zien dat met geheel andere oogen, het is hun of 't nog voor hen gebeurde. 's Zondags, daags voor Kerstmis, in de eerste Mis had ik al moeten uitscheiden van preeken, omdat ik niet meer voortkon van 't weenen als ik sprak over Kerstmis, feestdag der Armen. Maar zij hadden er genoeg van gehoord en hunne harten stemden mee. Aan den autaar, op Kerstdag, gedurende de 3 Missen, heb ik maar moeten weenen van blijdschap. Och! wat zal het nog in den Hemel zijn!... »

Dat was niet de stemming van 't begin: van zijn boeren bleef hij houden tot het einde toe.

26 September 1924.

LIEDEREN VOOR MARIA.

door Aug. van Cauwelaert.

I.

MARIA MOEDER.

Een huisjen in de schemering en
een moeder die haar kindje voedt....
Wie weet van al deze aardsche dingen
geluk zoo zuiver en zoo zoet?

Zoo zat Maria daar gebogen
en Jesus zoogend in de schauw,
en streelde met haar hand en oogen
het kindje dat maar drinken wou.

Zij voelde — en 't jonge hart ontroerde —
hoe 't straalke naar zijn lippen liep,
en keek maar hoe dat mondje roerde
en telkens dronk totdat het sliep.

Dit is in elk rijk moederleven
de tijd waar liefst herinring toeft:
als ze uit haarzelf alleen mag geven
al wat haar hulploos kind behoeft.

Zoo vaak en ongeduldig keken
Maria's oogen naar de zon,
telkens het uur haast was verstreken:
of 't kindje nog niet komen kon?

En telkenmaal ze 't lieflijk dreinen
mocht stillen, werd het onvermoed
een nieuwe vreugd. 't Was of de kleine
dronk aan de bron zelf van haar bloed.

't Was wonder hoe haar hart verwijdde,
't was of ze heel de wereld droeg,
en de armen om elk kindje breidde
dat om wat lauwe laafnis vroeg.

Maar heel Gods blijde, bloeiende aarde
was niet zoo mooi en niet zoo groot,
als dit geluk, uit - haar - gebaarde,
dit kindje drinkend op haar schoot.

II.

MARIA ZOEKT HAAR KINDJE.

Zou Jezus de « Goede Herder » zijn en zouden
wij Jezus lammeren zijn en schapen al,
had Hij niet gezocht en gedwaald door velden en
[wouden,
tot Hij 't lammeke vond dat blaatte om den warmen
[stal ?

En zou Maria « Moeder » zijn en weten
het leed van het moederschap en zijn zorgen, had
niet de angst opeens haar rustige blijdschap gereten,
en had ze niet zoekend gerend door Davids stad ?

Is er een moeder die nimmer toen de avond daalde
eens schreiend riep op een kind dat geen antwoord
[zond ?
Het water is donker en diep en daareven dwaalde
een sombere man door het dorp die te staren stond.

En luider en angstiger roept ze : waar zit ge
[verdoken ?
Maar 't is of haar hart al een doode kindje beschreit.
...Zoo zochten Maria en Jozef, beiden gebroken
van raadlooze smart en folterend zelfverwijt.

Doch Maria begreep het niet : liep niet zooeven
haar kindje nog lachend en pratend aan haar zij ?
Zij bevroedde niet hoe dit al was voorgeschreven
opdat aldus Gods Zoon verheerlijkt zij.

De stad was zoo druk en vreemd. Maria schreidde
en smeekte of niemand haar, arme, raden mocht ?
Maar geen die wist ; ze gingen verder en zeiden :
Ginds was een moeder die haar kindje zocht.

Zij tuurde achter donkere deuren ; zij riep en rende
door straat en steeg, over markt en plein, tot ze
[kwam
voor de Poort, waar de baan begon naar het
[onbekende...
dan wendde Ze om, en droever, hervatte den tocht
[naar het Lam.

Soms hoorde Ze in de verte een kindje schreien
en ijlde erheen... Maar Hij was het niet... Dan riep
Ze weer, maar hoord' hoe langs de huizenrijen
telkens zijn lieve naam verloren liep.

Zoo doolde en zocht Maria en Jozef mede ;
tot haar hart opeens den weg door het duister vond,
en Ze niets meer hoorde of zag, maar vlood de treden
des Tempels op en... weer voor Jezus stond. (1)

---

(1) Uit een eerlang te verschijnen bundel : Liederen voor Maria.

BEDENKINGEN NAAR AANLEIDING DER ST. THOMASVIERING

door J. BITTREMIEUX, Hoogleeraar.

Met ongewonen luister is de plechtige herdenking van den verjaardag van St-Thomas' heiligverklaring verloopen. Met gouden letters blijft dit jubileumsjaar in de annalen der tijden opgeteekend; het is een mijlpaal in de geschiedenis der wijsbegeerte en der godgeleerdheid. In alle hoeken der wereld werd St-Thomas' lof verkondigd. Universiteiten, seminariën en kloosterorden hebben gewedijverd om, in plechtige academische zittingen, den Engelachtigen leeraar hulde te brengen. Alle katholieke tijdschriften, en een groot aantal niet-katholieke, hebben hem studiën en artikelen gewijd. Het opsommen alleen dier artikelen, en der werken en monografiën over St-Thomas' leer en leven door de St-Thomasviering verwekt,ware zoo lang, dat het een omvangrijke bibliografie zou vormen. Ook in dit tijdschrift werd, door de bevoegde pen van P. Martin, O. P., den grooten Kerkleeraar hulde gebracht. De St-Thomasviering, met al die eerbetoogingen aan den Doctor Angelicus door de heele katholieke, d. i. de algemeene Kerk ingericht, is een dier grootsche gebeurtenissen die zelden voorkomen, wier belang niet genoeg geschat kan worden. Zij verdient dat we er nog een oogenblik bij verwijlen en er enkele beschouwingen aan vastknoopen.

Allergrootst is het belang dier gebeuretnis voor de katholieke wijsbegeerte en theologie, en daardoor zelf ook voor de katholieke Kerk; dit belang voor de Kerk is gelegen op apologetisch gebied.Op de denkende wereld heeft de S. Thomashulde den diepsten indruk gemaakt. Lijk een schitterende zon staat St-Thomas thans hoog voor aller blikken en zijn stralen trekken aller aandacht. Tot voor korte jaren was hij een onbekende of een miskende. Met minachting haalde men de schouders op voor die verouderde leering. — Thans, thans gaan de blikken, zelfs van de niet-katholieken, op naar hem, als naar een man van de grootste beteekenis voor de geschiedenis der men-

schelijke gedachte. En juist dat is een feit van het allergrootste belang. Men maakt nader kennis met de leering van den katholieken Wijsgeer, en daar die leeringe een christel. en katholieke leering is, moet die kennismaking noodzakelijk nader brengen tot de katholieke Kerk,de draagster der Waarheid. Wijzen we kort op enkele teekenen. Niemand minder dan Harnack heeft het groot belang der St-Thomasstudie ingezien en de protestanten er toe aangezet om met den grooten Wijsgeer rekening te houden en zijn leer nader te kennen. Verder zal ongetwijfeld de leerstoel over katholieke «Weltanschauung», onlangs in alle Universiteiten van Duitschland ingericht, er toe bijdragen om de leering van St-Thomas te verspreiden. Te Londen werd, aan de Staatsuniversiteit, een leerstoel gesticht over thomisme, waarvan P. Mac Nabb O. P., de eerste titularis is. Dit alles is rijk aan beloften, en zal, voor de verspreiding van de thomistische beginselen in kringen waar deze nog niet waren doorgebroken, de schoonste vruchten dragen. Hier mogen we ook denken aan den invloed die over het protestantsche Holland zal uitgaan uit de pas gestichte katholieke Universiteit van Nijmegen, waar thomisten van naam, onder dewelke wij de bij ons genoeg bekende professoren P. Kors, P. de Langen-Wendels, P. Molkenboer vernoemen, hun thomistische wetenschap zaaien en uitstrooien. Kortom, verscheidene teekenen zijn er, en we hebben ze niet allen opgesomd, die laten voorzien hoe het thomisme ook bij de niet-katholieken meer ingang zal vinden en meer en meer zal gewaardeerd worden.

Ook onder de katholieken staat voortaan de thomistische leer hoog, als een wapperende banier, die allen onder haar plooien moet scharen. Wel beteekent zulks geenszins dat St-Thomas alleen, met uitsluiting aller anderen, door de Kerk werd voorgesteld. Ook andere wijsgeeren en theologen hebben eigenschappen en gaven, die we niet hoog genoeg kunnen waardeeren. Ook bij anderen dan S. Thomas kunnen schatten worden uitgediept, die de katholieke leer verrijken; ook bij anderen kunnen wapenen worden aangetroffen, om de moderne dwalingen te bestrijden. Doch een feit staat vast, klaar en duidelijk: de raad der Pauzen wijst ons den weg bij voorkeur naar Sint

Thomas; hun wekroep klinkt: Ite ad Thomam — Terug naar S. Thomas! Zooals Pharao zijn onderdanen naar Joseph, zijn onderkoning, verzond, bij wien zij het voedsel des lichaams zouden vinden, zoo toont ons de Kerk den weg naar S. Thomas, dat wij van hem het voedsel der waarheid zouden ontvangen.

Waarom die voorkeur ? Waarom die voorliefde?... Had St-Thomas dan wel de gave van onfeilbaarheid? Moet dan zijn «Summa Theologica» op denzelfden rang worden gesteld als de H. Schrift? Voorzeker niet. Doch hierin zal wel de reden dier voorkeur moeten gezocht worden: omdat S. Thomas' philosophische en theologische leer, in haar geheel genomen, de diepste en rijkste synthesis daarstelt der ware levensbeschouwing, omdat zij den hechtsten en redelijksten grondslag biedt waarop de godsdienstwaarheid berust,omdat zij den overvloedigsten voorraad bevat van wapenen, waarmede de waarheid het krachtigst kan verdedigd en de dwaalleer aller tijden en ook onzer dagen 't grondigst kan weerlegd worden.Eeuwig en onveranderlijk is de waarheid; de grondprinciepen der rede staan boven de wisselvalligheden der tijden.Voor St-Thomas en na hem werd nimmer een zoo heerlijke, zoo logische, zoo aaneengesloten synthesis opgebouwd als deze die de groote Doctor aan de Kerk heeft nagelaten.In nauw verband staan rede en Openbaring: wie een van beide verminkt of schendt, verminkt of schendt de andere. Wanneer derhalve de Kerk S. Thomas aanprijst, verdedigt zij ten slotte het christendom en de waarheid;en daarom is de St-Thomasverheerlijking van het hoogst apologetisch belang. Door en met S. Thomas, verdedigt de Kerk het waar geloof, en meteen de rechten der menschelijke rede.

Zulks doet geen afbreuk aan de verdiensten van andere kerkleeraren ; ook anderen worden terecht hooggeprezen, en dienden beter bekend. Ook zij hebben groote diensten aan de Kerk en de wetenschap bewezen; misschien hebben zij, op één of ander punt, meer nog dan S. Thomas, het geloof gediend. Ook bij anderen treffen wij aan sommige grondprinciepen,die niet enkel aan St Thomas hebben toebehoord, waarmede wij de moderne dwalingen zegepralend kunnen verpletteren. Ook anderen hebben hun eigen, niet ge-

noeg te bewonderen gaven en hoedanigheden. Veelkleurig is de tunica der Kerk,en ook anderen hebben, met en nevens S. Thomas, nieuwe kleuren aangebracht of de reeds bestaande met nieuwen luister verrijkt en versierd. Doch dit is bij S. Thomas het merkwaardige, dat nergens misschien zulke hechte, zulke beredeneerde, zulke vaste synthesis, als deze die hij opbouwde, kan aangetroffen worden.

Iets wonderbaars is er gelegen in het feit dat de Kerk, wanneer zij de rechten handhaaft van het geloof, ook tevens de rechten der menschelijke rede beschermt. En ook dit is een opzicht, onder hetwelk wij de S. Thomasviering kunnen beschouwen: want, met en door S. Thomas, worden de rechten én van geloof én van rede het best verdedigd. De groote verdedigster der menschelijke rede is de Kerk, die, de waarheid des geloofs in eere houdend, ook de waarde der menschelijke rede hoog stelt, en, de waarde der menschelijke rede onder hare hoede nemend, tevens de waarheid des geloofs beschermt. Een paar voorbeelden mogen volstaan.De Traditionalisten hielden staande dat de zekerheid enkel door de Openbaring kan worden verkregen: het was een aanslag tegen de rede en een aanslag tevens tegen de geloofswaarheid. De Kerk heeft, door haar veroordeeling van het Traditionalisme,én de waarde der rede én de waarheid des geloofs hoog gehouden. De Modernisten hebben beweerd, dat de rede Gods bestaan niet kan bewijzen of over Gods eigenschappen eenig begrip verwerven : aanslag tegen de rede en aanslag tegen het geloof. Met het Modernisme te veroordeelen, heeft de Kerk de macht der rede erkend om, bij middel van het oorzakelijkheidsbeginsel, van het zichtbare dezer wereld op te stijgen naar het onzichtbare van Hem die de wereld heeft geschapen; Zij heeft tevens de geloofswaarheid gediend.

Geen verwijt werd meer naar het hoofd der Kerk geslingerd dan dat zij tegenover de rede in onverzoenbare veete en vijandschap staat, dan dat een onoverbrugbare afgrond Openbaring en rede van elkaar gescheiden houdt. De noodzakelijke botsing tusschen rede en geloof was en is nog steeds het geliefkoosde thema, het herhaalde leitmotief aller aanvallen tegen de Kerk. Nochtans is niets verder van de waarheid

En hier kan de Kerk zegevierend wijzen op haar grooten geleerde, op S. Thomas, in wien, als in een levend voorbeeld, menschelijke en goddelijke kennis, tot een heerlijk geheel versmolten, hun hoogsten graad van volmaaktheid hebben bereikt.

En waarom zou zulk prachtig samengaan van geloof en wetenschap onmogelijk zijn? Van God immers, de opperste oorbeeldige oorzaak, stamt alle waarheid: van Hem komt zij ons toegestraald, hetzij in het licht der Openbaring,hetzij in het licht der rede. Beide lichten zijn ontsproten aan dezelfde waarheidszon: God zelf. Schaepman heeft de wetenschap bezongen:

«Een Kind des Hemels is de Wetenschap, geboren
In d'oceaan van licht,
Waar 't heerlijk loflied golft der negen Englenkoren
Voor 's Heeren aangezicht.» (1)

Waarheid is 't wat de Openbaring ons leert, waarheid is wat de rede kent. Waarheid nu kan onmogelijk met waarheid strijden. Valschheid alleen is met waarheid niet overeen te brengen.

Den heiligen Thomas komt de verdienste toe de ware verhouding tusschen geloof en rede bepaald te hebben; hij heeft het geloof als redelijk voorgesteld en op redelijke wijze verklaard; hij heeft aan de rede haar eigen rechten en haar eigen krachten erkend. Laat de rede haar eigen rol, laat haar haar eigen gebied, laat ze zich vrij, doch naar de juiste wetten der redeneering, die de levenswetten der rede zijn, ontplooien en uitleven: geen gevaar van botsing met het geloof. Laat insgelijks aan het geloof zijn eigen rol, zijn eigen gebied : geen gevaar van botsing met de rede. Tusschen beide zal opbloeien de heerlijkste harmonie, het volmaakste akkoord, zoodat de rede zich verheugen zal over de kostbare aanwinst van waarheid, als een prachtgeschenk haar door de Openbaring gebracht, en dat het geloof met dankbaarheid in ontvangst zal nemen de diensten, haar door de wijsbegeerte, haar «ancilla», bewezen. Dit harmonisch samenstreven dier twee lichtbundels: geloof en rede, straalt nergens zoo klaar uit als bij den heiligen Thomas.

(1) De Eeuw en haar Koning.

Te verwonderen is het dus niet, het treffend verschijnsel, in de geschiedenis der wijsbegeerte waargenomen.Met recht en reden immers heeft men er op gewezen dat, in de eeuwen sedert S. Thomas, elke afbreuk met de thomistische leer, elke afdwaling van het spoor ons door S. Thomas voorgeteekend, tevens een afbreuk en een afdwaling is geweest met en van de echte wijsbegeerte; men heeft aangetoond hoe de wijsbegeerte steeds een hoogeren bloei heeft beleefd, wanneer S. Thomas en de Scholastiek in eer werden gehouden. En is het ook niet opvallend hoe de heropbloei der wijsbegeerte, dien wij op onze dagen mogen begroeten, samenvalt met den terugkeer tot S. Thomas en de Scholastiek?

Het is daarom niet zonder reden, dat de Kerk, de zuil der waarheid, met angstvallige zorg waakt over de waarheid. Zij waakt vooreerst voor de ongereptheid der geopenbaarde waarheid, wier bewaring haar door haar goddelijken Stichter werd toevertrouwd; zij is ook bezorgd voor de waarheid van het menschelijk weten, in zoover deze met de geopenbaarde waarheid in verband staat. De geringste dwaling in den beginne heeft de noodlottigste dwalingen voor gevolg. Beschouw één voor één al de moderne heterodoxe philosophische stelsels, en het zal in het oog springen hoe zij allen, daardoor juist dat zij voor de menschelijke rede reeds dwaling bevatten, ook voor de geloofswaarheid zoo verderfelijk zijn. — Daarom wijst de Kerk op S. Thomas' leer als op een afweeren redmiddel tegen al die dwalingen, en terecht: want die leer eerbiedigt de rechten én van geloof én van rede, zij huldigt de waarheid boven alles en in alles.

Waar b. v. zal men sterker verweer vinden tegen het huidige agnosticisme dan bij St-Thomas? Deze dwaalleer,omdat zij dwaalt over het oorzakelijkheidsbeginsel en over het voorwerp van ons kennen, voert vanzelf tot de conclusie : dat wij onmachtig zijn om over God, zijn bestaan, zijn natuur en eigenschappen, ware en zekere kennis te hebben. Nergens zal men, beter dan bij S. Thomas, aan de rede haar ware krachten toegekend zien, bij S. Thomas, zeggen wij, die door zijn leer over de analogie der begrippen,den waren weg heeft aangewezen, langs welken wij, tus-

schen de klippen heen van niet-wetendheid en anthropomorphisme, tot de ware en zekere kennis over God kunnen opvaren.

Tegenover materialisme, pantheisme, monisme, positivisme, enz. staat de leer van S. Thomas als een sterke burcht, vanwaar tegen al die dwalingen de zegepralende uitval moet gedaan worden. Al die stelsels zijn valsch van louter natuurlijk standpunt uit; met de waarheid, van louter natuurljik standpunt uit, te verdedigen, kunnen wij, met S. Thomas, ook de geloofswaarheid verdedigen.

Onovertrefbare bladzijden heeft de heilige Leeraar geschreven over de ziel, over het bestaan van God, over dezes verscheiden-zijn van en verheven-zijn boven al het geschapene, over zijn betrekkingen met de wereld, enz.

Alle dwaling heeft haar terugslag op het geloof en op de zedenleer. Beschouw b.v. de moderne criteriologische dwaalleeringen. Toen Descartes, nadat men de scholastieke wijsbegeerte had opgegeven, zijn stelsel van den methodischen twijfel had ingevoerd, waarbij alle zekerheid, zelfs deze over de eerste beginselen der rede, over boord werd geworpen, om enkel in en uit ons zelf de zekerheid te verklaren, had hij het zaad geworpen dat bij Kant tot louter subjectivisme zou opschieten, dat later gedijen zou tot het uiterste idealisme van Croce en Benedetti, waar niets objectiefs nog zou plaats kunnen vinden. Met zijn louter subjectivisme, zijn loutere vormen à priori, had Kant logisch alle verband vertreden tusschen de zedenleer en God: de grondslag om dit verband te vrijwaren kan men vinden bij S. Thomas, die meer en beter dan gelijk wie de zedenleer als een echte, een ware wetenschap heeft behandeld.

Alle moderne dwaalleeringen hebben derhalve in S. Thomas hun geduchten tegenstrever: bij hem vinden wij die eeuwige beginselen, sterk als de rots, waaruit de weerlegging wordt getrokken. We wijzen nog terloops op het modernisme, naar het woord van Pius X den vergaarbak aller ketterijen, dat door de thomistische princiepen wordt te niet gedaan. Wie P. de Groot's «Denkers van onzen tijd» heeft gelezen, zal instemmen met der Pauzen raadgeving: terug naar S. Thomas, terug, namelijk, om de wapenen te halen

waarmede de moderne dwalingen moeten verslagen worden. En daarom is de terugkeer naar S. Thomas van zoo groot apologetisch belang op onze dagen.

Willen we naar S. Thomas terug, dan moeten we hem meer en beter leeren kennen. Wie kennis maakt met zijn werken, zal het zich voorwaar niet beklagen; hem wacht een heerlijke belooning: vorming der rede, kennis der waarheid, genot en voldoening voor het verstand. De feestreden en -schriften ter gelegenheid der S. Thomasviering hebben de pracht beschreven der synthesis door S. Thomas opgebouwd. Deze is als een grootsch gebouw, waarvan de grondslag op de aarde is en de torenspits in den hemel. Heel de schepping, met al haar verscheidenheden en schakeeringen, vinden we er beschouwd, en, in al haar deelen zoowel als in haar geheel, ontleed en teruggebracht tot en verbonden met de Godheid. God is het middenpunt van S. Thomas' wijsbegeerte; in den grooten kring der wezens gaan alle stralen naar hetzelfde centrum, naar God. God, en al het overige door, met en voor God: dat is de Waarheid.

Veel werd er verder geschreven over de schoonheid van S. Thomas gebouw: verscheidenheid door de opperste éénheid verbonden. Eenheid en verscheidenheid: dat is schoonheid. Waar is de eenheid gelegen die aan S. Thomas' synthesis die schoonheid brengt? In de jongste Thomas-literatuur, hebben sommigen dit eenheidsbeginsel aangewezen in de «Godsgedachte», die, bij den heiligen Kerkleeraar, alles voegt en alles bindt.Anderen hebben gemeend dit beginsel aan te treffen in de theorie van «het zakelijk onderscheid tusschen wezenis en zijn»; anderen nog hebben de kerngedachte van St-Thomas' stelsel gelegd in zijn «philosophie van het wezen»; bij een enkelen zelfs lazen wij de «philosophie van het worden».

Ons dunkt dat de diepste grond dier wonderbare en vruchtbare eenheid van S. Thomas' synthesis hierin moet aangewezen dat S. Thomas' wijsbegeerte «de wijsbegeerte is van het wezen». Het wezen, dat is, voor den Engelachtigen Kerkleeraar, het voorwerp van het verstand. De kennis van het wezen trekken wij uit de stoffelijke dingen, doch uit de stoffelijke dingen kennen wij niet enkel het stoffelijk wezen, maar ook het wezen. En daarom beschouwt S. Tho-

mas het wezen. In deze beschouwing nu ontwaart zijn arendsblik eerst het **eindige**, het **saamgestelde**, het **voortgebrachte** wezen, en deze beschouwing voert hem omhoog naar het **oneindige**, het **enkelvoudige**, het **onveroorzaakte** wezen, God. Want zonder het **oneindig** Wezen, Eerste Oorzaak, «bron en springaêr aller dingen», ware het bestaan van het eindige, het beperkte wezen ongerijmdheid. Hier staan we reeds voor het eerste dualisme in de scholastieke leer van S. Thomas: het dualisme van Opperwezen en medegedeeld wezen, van Schepper en schepsel.

St-Thomas zal nu verder die kerngedachte van zijn synthesis doorschouwen: het wezen zal hij navorschen, met metaphysische scherpte zal hij het ontleden en bloot leggen. Hier komt thans te voorschijn de door hem aan Aristoteles ontleende theorie **der mogendheid en der daad** (potentia et actus). God, het eerste, het onveroorzaakte wezen, is het noodzakelijk Wezen, en derhalve het Wezen dat is uit zichzelf, wiens natuur is het zijn, in andere woorden: God is het Zijnzelf. Zulk wezen is loutere, zuivere, onvermengde Daad.

Daarentegen is alle ander wezen niet meer het zuivere Zijn; het is niet meer een zuivere daad; het is beperkt en samengesteld. Die samengesteldheid is noodzakelijk een vereenigd-zijn van mogendheid en daad; uit zulk vereenigd-zijn vloeit de beperktheid. Derhalve is God alleen een zuivere Daad, daar alle andere wezen, in de lijn van het wezen, vermengd is met mogendheid, en saamgesteld uit mogendheid en daad. Alldus zijn we, met S. Thomas als gids, gekomen tot een tweede dualisme: het dualisme in 't geschapen, 't eindig, 't medegedeeld wezen, dualisme van mogendheid en daad.

Dit vereenigd-zijn van mogendheid en daad, oorsprong en bron van samenstelling, van beperktheid en menigvuldigheid, moet gelden in de orde van het zijn, van de wezenis, van de substantie en de toevalligheid, van de werkdadigheid.

En hier komt op de allereerste plaats de eeuwige, de universeele theorie van **het zakelijk onderscheid tusschen wezenis en zijn** (essentia et esse). De wezenis of essentie is een mogendheid, het zijn is een daad, in die mogendheid ontvangen; de mogendheid

nu is waarlijk van de daad verscheiden. Die samenstelling van wezenis en zijn is een algemeene wet van het geschapene; bij God alleen, omdat Hij is het Zijnzelf, is het zijn de wezenis zelf. Die leer, zegden wij, komt bij S. Thomas op de allereerste plaats. Het saamgesteld-zijn immers uit wezenis en zijn is de noodzakelijke grond waarop alle ander saamgesteld-zijn gebouwd is. In de orde der daden is «het zijn» de laatste en de opperste daad, die niet verder als mogendheid tot een andere daad kan geordend zijn. Moest derhalve het zijn zakelijk met de wezenis vereenzelvigd zijn, dan ware 't geschapen wezen essentieel een zuiver zijn, een zuivere daad; daar nu verder zulke zuivere daad noodzakelijk enkelvoudig is, ware geen saamgesteld-zijn in de wezenis zelf meer mogelijk. Noodzakelijk ook zou alle saamgesteld-zijn van zelfstandigheid met toevalligheid, van natuur met vermogen, van vermogen met werkdadigheid vervallen. Het reëel onderscheid tusschen wezenis en zijn is, in S. Thomas' wezensleer, de hechte en eenige grondslag waarop berust die rijke verscheidenheid van wezens, die de schepping bevolken: van geesten, van menschen, van louter-zinnelijke, van stoffelijke wezens; het is de noodzakelijke vereischte tot de menigvuldigheid der wezens, naar geslacht, soort en eenlingschap. Het is de diepe metaphysische uitleg van het wondere bestaan der wezens, met hun krachten en dadigheden, met hun kennen, hun begeeren en streven.

Derhalve is het princiep van het reëel verschil tusschen wezenis en zijn een der eenheidbrengende princiepen in het grootsche gebouw zijner leer; toch is het daarom het opperste princiep niet, daar het zelf herleid wordt tot een hooger princiep: het onderscheid tusschen mogendheid en daad. En dit laatste princiep is zelf een uitvloeisel van de leer over het wezen: daar het toegepast wordt op het geschapen wezen, waarboven staat, oneindig verheven en zulks krachtens zijn natuur zelf, het ongeschapen wezen, onbeperkt, noodzakelijk, allervolkomenst, het Zijnzelf: God. De metaphysische beschouwing van het wezen voert tot God, als tot het middenpunt, waar alle andere, buitengoddelijke wezens, hun oorsprong

hebben. Echte metaphysica, zonder God als grondslag en middenpunt, is niet bestaanbaar.

Eenmaal aanvaard het saamgesteld-zijn uit mogendheid en daad van alle geschapen wezen, zal de Kerkleeraar natuurlijk ook **het worden** erkennen ; doch daaruit mag niet worden besloten dat het opperste princiep zijner synthesis hierin ligt dat deze de wijsbegeerte van het worden is. In meer dan een beteekenis kan van worden spraak zijn.

Alles wat door een oorzaak het bestaan heeft ontvangen, is geworden. Verondersteld, wat niet het geval is, dat de wereld van eeuwigheid geschapen ware, dan nog ware de wereld geworden. Wanneer een vermogen tot werking overgaat, dan is die werking, die voorheen niet was doch nu is, geworden. Wanneer een lichamelijk wezen, onder inwerking van buitenstaande oorzaken en onder drang van in hem liggende krachten, zijn vorm verliest en een nieuw lichaam ontstaat, zooals in de verbinding van chemische stoffen, dan is dit nieuw lichaam geworden. Al die wordingen nu vloeien uit het samengesteld-zijn van mogendheid en daad; al wat saamgesteld is, en derhalve al het geschapene, is daarom geworden. Doch dit worden zelf kan niet beschouwd worden als het opperste princiep van S. Thomas' leer: het stelt een hooger princiep voorop. Omdat alles uit mogendheid bestaat en daad, is alles geworden: God alleen, als zuivere Daad, is onveranderlijk en ongeworden en «door Hem alles geworden».

De beschouwing van «het wezen», met zijn daarbij aansluitende theorieën over het onderscheid tusschen mogendheid en daad, en tusschen wezenis en zijn in het geschapene, daar is de diepe wortel der eenheid in S. Thomas' wereldbeschouwing; daar is het princiep dat wonderbare eenheid brengt, eenheid die schoonheid baart. En wonderbaar ook zijn de toepassingen er van, door St-Thomas gemaakt op alle gebied der wijsbegeerte en der godgeleerdheid: in de metaphysica, de theodicee, de denkleer, de zedenleer en de godgeleerdheid (1).

---

(1) Vgl. FRANC. OLGIATI. L'anima di S. Tommaso. Saggio filosofico intorno alla concezione tomista. (Publicazioni della Università cattolica del Sacro Cuore. Ser. 1, Scienze filosof., t. 1. fasc. 1). Milano, Soc. ed. «Vita e Pensiero».

Uit die eenheid van St. Thomas wereldbeschouwing teweeggebraacht door zijn wijsbegeerte van het wezen, vloeit dan verder als vanzelf de eenheid der levensbeschouwing. Uit God is de mensch, naar God moet hij terug. Door zijn vrije handelingen moet hij streven naar God, die zijn einddoel is omdat Hij zijn oorsprong was. Daarin is gelegen de terugkeer tot God, terugkeer door den mensch zelf te bewerken, met behulp der natuurlijke en bovennatuurlijke krachten en vermogens, van God ontvangen. Van daar die bewonderenswaardige, vaak te onbekende zedenleer, die bij St-Thomas, een echte wetenschap is in den vollen zin des woords.

Talrijke en schoone bladzijden werden, naar aanleiding der S. Thomasviering, geschreven over de uitmuntende hoedanigheden van S. Thomas' methode en leertrant. Wel kunnen wij bij anderen misschien sommige hoedanigheden bewonderen, die we bij S. Thomas niet aantreffen. Elke vogel zingt zooals hij gebekt is; elke schrijver heeft z'n eigen stijl en trant, naar zijn geaardheid van geest en hart, en ook, dit mogen we niet over het hoofd zien, naar het doel dat hij zich voorstelt. En waar S. Thomas voor doel heeft door de zuivere redeneering de waarheid te zoeken en te doen kennen, moet er hem geen verwijt van gemaakt worden, dat hij eerst en vooral het voorgestelde doel nastreeft, en dan ook dien toon aanslaat, die methode aanwendt die bij dit doel aangepast zijn. En dit ook heeft zijn eigen schoonheid: want alles is er geordend en gericht tot één doel, en leidt er naar heen; doch zulke schoonheid kan slechts genoten worden door het begrijpend verstand. Heeft men ingezien wat S. Thomas bewijzen wil, waar hij heen wil, heeft men klaar begrepen zijn argumenten, zijn uiteenzetting, zijn oplossing der opwerpingen, dan zal men ook in S. Thomas' meest abstracte bespiegelingen schoonheid ontwaren: want orde steekt er in, en orde is schoonheid.

Een enkel woord over S. Thomas' methode: wat meest opvallend is, is zijn eenvoud en klaarheid en zakelijkheid. Het vraagstuk wordt gesteld, de redenen tegen de ware oplossing worden opgesomd; kort en bondig, doch volledig, wordt het antwoord gegeven, en korter en bondiger nog, worden de opwer-

pingen weerlegd. Op die wijze worden al de onderdeelen van een vraagstuk behandeld. Stap voor stap wordt voortgeschreden tot het heele vraagstuk zijn volle belichting heeft gekregen en die heldere waarheid werd verworven, die den geest verzadigt en bevredigt.

Nog straalt diezelfde eenvoud ons tegen in de nederigheid en objectiviteit, die wij op elke bladzijde bewonderen. De meeningen der tegenstrevers worden met eerbied aangehaald, en, zooals ze zijn, aangegeven. Wat als zeker beschouwd wordt, wordt zeker geheeten, wat slechts waarschijnlijk is, wordt waarschijnlijk genoemd. Alle overdrijving blijft weg. — Geen hartstocht valt er te bespeuren, tenzij de kalme en serene hartstocht der waarheidsliefde. Het eigen «ik» komt nimmer op den voorgrond: de rede alleen is aan 't woord, en toont den weg naar de waarheid. Daarin is misschien wel een der redenen gelegen waarom wij, na zooveel eeuwen, nog steeds met dezelfde belangstelling die quaestiones en articuli doorlezen. S. Thomas' geschriften hebben den toets der tijden doorstaan; hun waarde is blijvend; zij staan boven de vergankelijkheid en de veranderlijkheid der grillige mode.

Die eenvoud brengt zakelijkheid teweeg. Geen nutteloos gepraat, geen overbodige zinnen. De grond der zaak wordt blootgelegd; «hoc unum est necessarium»; al het andere is overtollige ballast en moet dus wegblijven. Ook is het opmerkenswaardig hoe S. Thomas' antwoorden en oplossingen zich steeds aansluiten bij princiepen van 't gezond verstand. Zijn wijsbegeerte is gebouwd op de rede; zij is een voortzetting, een uitwerking van 't gezond menschenverstand. Door verscheidene voorbeelden, waar we hier niet kunnen op ingaan, kon zulks aangetoond worden.

Die eenvoud is verder bron van klaarheid. Eenvoudig wordt alles gezegd, en daarom schijnt ook wat gezegd wordt eenvoudig, doch, bij nader toezicht, is het diep. Diepte is niet te verwarren met grootsprakerij of duisterheid. Klaarheid schaadt de diepte niet. Het waar genie ziet ver en klaar; omdat het ver en klaar ziet, kan het zijn gedachten klaar en eenvoudig voorstellen. Zoo gaat het bij S. Thomas. Hij houdt meer van het juiste woord, dat een helder en bepaald

begrip kan uitdrukken, dan van beeldspraak, die wel sierlijkheid kan bijzetten doch slechts bij benadering het begrip beschrijft.

Doch die diepten te doorpeilen en van die heerlijkheid te genieten is niet voor eenieder weggelegd. Hem alleen wacht die belooning, die met S. Thomas innig vertrouwd wil worden, die langen en gestadigen omgang met hem wil hebben. Het volstaat niet in de Summa's zoowat te vlinderen en te liefhebberen om ze te begrijpen en te smaken; het is niet genoeg er hier en daar, vluchtig en oppervlakkig, een of ander artikel uit te hebben gelezen, om te kunnen meespreken over Scholastiek en thomisme. Wil men al den rijkdom er uit halen die er in besloten ligt, dan moet men, met orde, met aandacht en overweging, de heele Summa doorwerken; men moet er zijn levensboek van maken. De eerbiedwaardige boeken der vroegere eeuwen behandelt men niet zooals vele moderne uitgaven; men mag zich niet tevreden houden met een weinig van dit en een weinig van dat, om ten slotte op niets of daaromtrent niets uit te komen. Hier geldt het «multum sed non multa». Wel hem die van de Summa zijn levensgezel maakt, die ze door regelmatige, gedurige studie doorgrondt. We mogen gerust verzekeren dat hij in die rijke mijn dagelijks nieuwe schatten zal vinden, die hij bij vroegere lezing nog niet ontwaard had. En dat is het echte teeken der diepte. Mgr Legendre, deken der theologische faculteit in de katholieke Universiteit van Angers, getuigt dat hij, sinds meer dan vijftig jaar, geen dag heeft laten voorbijgaan, zonder een artikel uit de Summa te lezen (1). Wie alzoo te werk gaat, zal vorming krijgen en mogen meêspreken. Vaste beginselen zal hij bezitten, die een hechten grondslag zullen daarstellen voor ware en juiste redeneering.

Men meene niet dat dit aanhoudend doorgronden van S. Thomas' werken zonder nut zou zijn voor ons,daar wij in andere tijden leven,met andere vraagstukken, andere behoeften en noodwendigheden.Wel veranderen de tijden, wel dagen nieuwe vraagstukken op, doch de grondbeginselen, waaruit de oplossing moet ge-

(1) Cfr **PEGUES, O. P. De l'enseignement de la «Somme Théologique» dans les Grands Séminaires. Rev.** thom. nouv. sér. t. 7, 1924, bl. 398.

trokken, zijn eeuwig en voor alle tijden dezelfde. En dit is merkwaardig bij S. Thomas, dat hij, over zooveel zaken, die vaste en onwrikbare grondbeginselen gesteld heeft, waarnaar alle tijden noodzakelijk moeten heenblikken. Nemen we als voorbeeld het sociaal vraagstuk, een der neteligste onzer dagen. Men leze de studie van Prof. Janssen over S. Thomas' arbeidsleer, en men zal verwonderd staan hoe de principepen, die dit vraagstuk beheerschen, op diepgaande wijze door S. Thomas vastgesteld en verklaard werden (2). P. Cordovani O. P., professor aan de katholieke Universiteit te Milaan, wijst ons op de tot heden toe niet genoeg nagevorschte wijsheid der Scholastiek op economisch gebied. Hij herinnert er aan dat Mgr von Ketteler, de groote baanbreker van het sociaal katholicisme onzer dagen, reeds in 1848 aantoonde hoe wij, katholieken, ter weerlegging der hedendaagsche dwalingen over het eigendomsrecht, over de plichten van het kapitalisme en de rechten der werklieden, ter school moeten gaan bij S. Thomas om de ware principepen te vinden, die de rede,zonder het geloof,vruchteloos poogt te ontdekken (3). Een ander voorbeeld weze hier nog aangehaald: in Westvlaanderen is E. H. Lauwers een der eerste werkers geweest op sociaal gebied. Zijn opstellen over het maatschappelijk vraagstuk verschenen eerst in «De Nieuwe Tijd» van Rousselare en werden naderhand in boekvorm uitgegeven. Welnu, het is misschien niet genoeg geweten dat Lauwers een trouw en aanhoudend lezer was der Summa, en dat hij daaruit de grondbeginselen geput heeft, die hij met zoo groote bevoegdheid in zijn opstellen heeft voorgehouden. Het is ook bekend dat Mgr Pottier de oplossing der hedendaagsche sociale moeilijkheden ging zoeken in de leer van den heiligen Thomas. Wie ten slotte een laatste bewijs verlangt van het actueel nut der Thomasstudie, leze de merkwaardige rede van Mgr Deploige, te Rome gehouden

---

(2) In: Ephem. theol. Lov. t. 1, 1924, bl. 355-368.

(1) **L'attualità di S. Tommaso.** (Pubblicazioni della Università cattolica del S. Cuore. Ser. 1, Scienze filosof., t. 3, fasc. 1, bl. 32.) Milano, soc. ed. «Vita e Pensiero».

op 21 November 1923 over «S. Thomas en het huisgezin» (1).

Voor hen die diepere en meer persoonlijke studiën in S. Thomas wenschen aan te gaan, wezen hier nog enkele wenken voorgehouden over de methode die zij te volgen hebben.

Men bestudeere de commentatoren van S. Thomas' werken, doch men ga op de eerste plaats die werken zelf te rade. Het is natuurlijk nuttig tot het begrijpen van S. Thomas te kennen al wat de Thomasverklaarders over zijn leer hebben gezegd; doch het ware verkeerd zich uitsluitend met dergelijke kennis tevreden te stellen. Het is toch immer mogelijk dat commentatoren eigen persoonlijke meeningen aan den Kerkleeraar toeschrijven, om ze onder dezes gezag ingang te doen vinden. Het is derhalve volstrekt noodig S. Thomas zelf ter hand te nemen. Zoo was zij gansch onjuist,de methode van hem die het argument van S. Thomas «ex motu» voor het Godsbestaan wilde weerleggen, en mij bekennen moest dat hij dit argument nooit in S. Thomas zelf, doch enkel bij een paar dezes verklaarders had nagegaan. Men moet, wil men objectief te werk gaan, naar S. Thomas zelf terug.

Willen wij tot de gewenschte eenheid geraken in de wijsbegeerte en daardoor ook in de theologie, aldus kardinaal Billot: «je crois pouvoir dire que ce ne sera qu'à la condition que nous ne nous attachions ni les uns ni les autres, aux commentateurs, quelqu'ils soient, plus qu'à S. Thomas lui-même, que nous allions chercher sa pensée, selon les recommandations instantes et réitérées de Léon XIII, in ipsis fontibus, et soumettions enfin les interprétations divergentes au contrôle des écrits originaux» (1). En wanneer we S. Thomas' gedachte objectief willen vaststellen in ipsis fontibus, dan mogen we niet verwaarloozen de algemeene wet,die we bij de studie van andere schrijvers getrouw onderhouden: we moeten naar de chronologische orde zijner werken die gedachte zoeken op

(2) **Academia Romana S. Thomae Aquinatis. Acta hebdomadae thomisticae Romae celebratae 19-25 Novembris 1923 in laudem S. Thomae Aquinatis.** Romae, Via «Arco della Pace» 5, 1924, bl. 107.130.

(2) **Acta hebdomadae thomisticae**, enz., bl. 27-28.

te sporen. De Summa is van zoo groot gezag, dat het gevaar bestaat ons soms met dit werk alleen te vergenoegen. De leer der Summa kan zoo klaar zijn, dat we ze met volle zekerheid uit dit werk alleen kunnen halen, doch het is niet uitgesloten dat de vergelijkende studie der vorige werken : de commentaren over de Sententiën, de quaestiones disputatae, enz. op sommige leerpunten der Summa een nieuw licht kome werpen en tot nieuwe interpretaties leiden. Door meer dan één voorbeeld, dat we kortheidshalve weglaten, zouden we deze bewering kunnen staven.

Eindelijk late men niet na het vergelijken van S. Thomas' leerpunten met de wijsbegeerte en de theologie der voorgangers, der tijdgenooten en der onmiddellijke opvolgers van S. Thomas. Ook van die methode is veel licht te verwachten voor de kennis der ware thomistische gedachte. Een enkel voorbeeld kome die bewering verduidelijken. Ofschoon het leerstuk van het zakelijk onderscheid tusschen wezenis en zijn zoo klaar door S. Thomas uitgesproken is dat er eigenlijk geen twijfel over bestaan kon, toch beriepen zich tot op onze dagen de bekampers dier leer op S. Thomas' gezag en uitspraken om dit leerstuk te verwerpen. Thans heeft Mgr Grabmann, met behulp van onuitgegeven schriften, hetzij van discipelen van St-Thomas hetzij van tegenstrevers van kort na zijn dood, op afdoende wijze uitgemaakt dat dit leerpunt vast en zeker tot de thomistische wijsbegeerte behoort (1). Op dit gebied der historische navorsching en uitgave van teksten ligt nog een onmetelijk veld voor ons braak, dat pas, door stoere werkers, zooals Mgr Grabmann, Mgr Pelzer, P. Ehrle, P. Mandonnet, P. Martin en anderen ontgonnen werd.

Van den heropbloei der thomistische wijsbegeerte en theologie mag, voor die wetenschappen zelf, voor de maatschappij en voor de Kerk, een rijke oogst in de toekomst verwacht worden.Het zaad werd geworpen, het ontkiemde; we zagen reeds de plant wassen en bloeien, en geel zien reeds de velden van den komenden oogst. Daarom nog ten slotte een huldewoord aan de zaaiers, de voorloopers dier hergeboorte, aan

(1) Doctrina S. Thomae de distinctione reali inter essentiam et esse ex documentis ineditis saeculi XIII illustratur. In: Acta hebdomadae thomisticae etc., bl. 131-190.

de taaie werkers, die, met noesten vlijt, dikwijls onbekend of miskend, op de akkers hebben gearbeid.

Daarin heeft haar aandeel eerst en vooral de gansche Predikheeren-orde, die, getrouw aan haar eeuwenoude overlevering, wanneer schier overal de studie der Scholastiek vergaan was en in ongenade gevallen,, de Summa in al haar studiehuizen in eer heeft gehouden, en ze als handboek gebruikt bij het onderwijs der philosophie, der moraal en der dogmatiek. Hulde dient ook gebracht aan Leo XIII, en zijn opvolgers, die met zienersblik de toekomst hebben doorpeild, en, van op de St Pietersrots, aan de Kerk den weg hebben gewezen naar St-Thomas, als naar den redder uit de moderne gedachten-anarchie.

Enkele namen dienen hier nog met eer vermeld. In Italië moeten als voorloopers van het neo-thomisme gehuldigd eerstens kan. Buzzetti (geb. in 1777), professor in het Seminarie van Piacenza, die zijn liefde voor het thomisme had afgedeeld van een nog onbekenden Spaanschen Jezuiet, naar Italië overgekomen, toen de Orde in 1761 uit zijn land verbannen werd. Reeds voor 1825 waren Buzzetti's leergangen in handschrift verspreid. Onder zijn leerlingen telde hij de twee gebroeders Sordi, die later in 't Gezelschap Jesu traden en aldaar het thomisme voortplantten. Bij hun werking sloot zich aan deze van Tapparelli en Liberatore. Onder den invloed van Serafino Sordi stond kard. Giuseppe Pecci, en waarschijnlijk ook de Napelsche kanunnik Gaetano Sanseverino (1). Van dezen laatste zijn bekend eerstens zijn: **I principali sistemi della filosofia sul criterio,** en daarbij zijn : **Philosophia christiana cum antiqua et nova comparata**. Van Liberatore's werken wezen hier vermeld: **Della conoscenza intellettuale**, en **Dell'Uomo.** Nog enkele namen, hier te vermelden, zijn deze van Satolli en Lorenzelli, van Zigliara en Signoriello en Talamo, van de professoren aan de Gregoriaansche Universiteit Remer en de Maria, Billot en Mattiussi en ande-

(1) Deze bijzonderheden nemen wij over uit MASNOVO, **Il neo-tomismo in Italia dopo il 1870.** — Riv. di Filisof. Neo-Scol. t. 16, 1924, bl. 97-108. Vlg verder van denzelfden schrijver: **Il neo-tomismo in Italia** (Pubblicazioni della Università cattolica del Sacro Cuore. Ser. 1, Scienze filosof., t. 1, fasc. 5.) Milano, Soc. ed. «Vita e Pensiero».

ren. Ook de geleerde en taaie werkers, de Minderbroeders van Quaracchi moeten hier begroet, om de ontzaglijke diensten door hen aan de Scholastiek bewezen, door hun wetenschappelijke en kritische uitgaven van tekstmateriaal en studiën van en over scholastieke wijsgeeren en theologen.

Duitschland heeft zijn deel bijgebracht door mannen als Kleutgen, wiens standaardwerken: **Die Philosophie der Vorzeit** en: **Die Theologie der Vorzeit** in verscheidene talen werden overgezet, en, in lateren tijd, als Hertling, Baeumker, Ehrle, Diekamp en Grabmann. In Oostenrijk was Mgr von Schaetzler een der eerste verspreiders van het thomisme. — In Frankrijk hebben medegewerkt en werken nog mede Garrigou - Lagrange, Hugon, Pègues en Maritain. In België was kard. Mercier een der baanbrekers (1) en nevens en met hem Dewulf, en zooveel anderen, te lang om te vermelden.

Intusschen wordt voort flink gearbeid door een heele schaar jongeren en versch aangekomenen. De thomistische princiepen worden op de jongste uitkomsten der wetenschappen aangepast. Universiteiten verspreiden de leer van S. Thomas in alle landen. Tijdschriften in alle talen maken haar meer en meer bekend. De uitgaven van S. Thomas' werken volgen in snel tempo elkaar op; ze worden, geheel of ten deele, in de moderne talen overgezet, om aldus in ruimere kringen ingang te vinden (2).

Dit alles is de dageraad eener heerlijke toekomst.

---

(1) Cfr **ED. HUGON, O. P. Les services rendus à la cause thomiste par son Em. le Card. Mercier.** — **Rev. thom. nouv.** sér. t. 7, 1924, bl. 333-339.

(2) Ook een vlaamsche vertaling uit de Summa theologica is, naar gezegd werd, in voorbereiding, door een groep Paters Dominikanen.

TRISTAN EN ISOLDE

(Fragment).

door **STIJN STREUVELS.**

Uit een eerstdaags te verschijnen bewerking der Tristansage naar het oorspronkelijk volksboek dat ten jare 1484 te Augsbourg verscheen.

12. — Hoe Tristan de bruid werven ging.

Zij voeren weg, en eene volle maand zagen zij niets anders dan lucht en water. Toen beval heere Tristan den stuurman dat hij Ierland vermijden zou, want zij wisten allen zeer goed, wie van Kornewalsche landen daar aankwame, dat die sterven moest. «Nu moeten wij wel door alle landen reizen, waar men met kiel of peerd heenkomen kan, eene vrouw zoeken zonder te weten waar wij die vinden zullen. God gave dat wij den dag beleven waarop wij haar vinden.» Terwijl zij zoo spraken, hieven de baren sich voor een groot onweder en wierpen de kiel denzelfden nacht, met geweld tegen Ierland, bij den burg waar heere Tristan te voren genezen wierd. En toen de dag aanbrak, zag heere Tristan dat zij in Ierland waren. Hij schrok zeer en zegde zijne reisgezellen dat hij hier ter plaats voortijds genezen geworden was; «en zonder twijfel moeten wij hier allen sterven, ofwel met groote listigheid zien weg te geraken. Daarom zwijgt allen stil en laat mij alleen spreken, opdat ik ons moge verlossen.» Hoort nu hoe het hen aanstonds verging. Toen de koning ontwaakte en zag dat een kiel zoo dicht bij den burg aanlag, besprak hij met zijnen maarschalk, dat deze er heengaan zou en hun allen onthoofden. Deze echter dorst niet nalaten het bevel uit te voeren, weder het hem lief was of leed. Toen hij bij het schip aankwam, liet hij de gasten allen aan wal komen en zegde hun dat zij sterven moesten. Heere Tristan bood groote schatten aan en smeekte voor hun leven; schonk den maarschalk een gouden schotel; bad hem genadiglijk den koning zijne rede over te brengen en dat hij hem onderwijle het leven

laten zou. De maarschalk was een vrome, getrouwe man en beloofde hun dit te doen. Hierop sprak Tristan: «Ik bid u den koning mijne vaart en mijnen naam bekend te maken: ik heet Tantris en heb twaalf gezellen bij mij, die zijn kooplieden van Engeland. Hebben vernomen wat groote honger er in dit koninkrijk heerscht, daarop verkochten wij al onze have om eetwaren aan te koopen; daarmede laadden wij twaalf kielen in de verwachting daardoor allen rijk te worden. Daar ontmoetten ons lieden op zee, die wij haastig najoegen, deze zegden ons: indien wij hier aanlandden hadden wij gewis het leven verbeurd. Als wij dat hoorden begonnen wij overhoop te klagen en niet zonder reden, om des wille der groote schade die wij aan have en goed ondergaan zouden, indien wij niet binnen voeren; volbrachten wij echter de vaart, dat wij dan leven en goed al te zamen verliezen moesten. Hierop pleegden wij raad en wierpen 't lot onder ons: degene op wie het viel, deze zou binnenvaren en onderzoeken of het zoo gesteld was gelijk men ons gezegd had. Aldus viel het lot op mij arme, en ben aldus op genade hier aangeland; zoo zijn mijne gezellen nog op zee. Liefste heer, dit alles bid ik u den koning mede te deelen, en dat hij mij 't leven late, ik breng hem eetwaren al te zamen gelijk ik gezegd heb.» De maarschalk meende dat die rede alzoo was en bracht ze terstond den koning over.

13. — Hoe Tristan den draak versloeg.

Alzoo lag het beproefde heir tot na den middag en zij spraken onder elkaar: als men hen nog 't leven liete, dan moesten zij toch in Ierland gevangen blijven; en wikten den toestand heen en weer. Onderwijl kwam een man daar gegaan, gerocht met hen in gesprek en vertelde heere Tristan dat een draak in 't koninkrijk was, die somwijlen aan lieden en aan vee veel verwoesting toebracht. Nu had de koning beloofd, wie den draak versloeg, dien wilde hij zijne dochter geven. Toen Tristan dit vernomen had, aarzelde hij niet langer, maar wapende zich naar behooren en reed op 't gevaar in, want hij was bovenal een koene en onversaagde held. Toen hij er heen draafde, zag hij vijf mannen haastig vluchten, onder hen was

een de anderen ver vooruit. Tristan ijlde dezen te gemoet, greep hem bij de haren vast en vroeg hem waarom hij zoo gejaagd vluchtte. Die man smeekte overluid om godswil dat hij hem loslaten zou, — en sprak: «Och lieve heer, de draak komt aangestormd en wil mij 't leven benemen, daarom laat mij los dat mijn leven gespaard moge blijven.» Heer Tristan vroeg langs welken kant de draak was; hij wilde hem tegenkomen en, indien 't geluk meesloeg, dat hij hem dooden mocht. Deze deed hem de gelegenheid uiteen: toen eerst liet Tristan hem gaan en wenschte hem heil in de vlucht. Hij zelf keerde zich tegen den draak, bleef verscholen achter een barm, en wachtte daar tot het ondier voorbij kwam. Terstond stiet Tristan zijn speer er op in stukken, en eer de schacht geheel brak, had hij zijn zweerd in de hand en hieuw met volle kracht zoolang op den draak tot hij, met groot geweld en manhaftigheid de zege behaalde. De draak echter had het peerd onder hem verbrand en Tristan moest te voet vechten. Nadat hij den draak verslagen had, sneed hij er de tong uit en droeg ze met zich mede. Nu had hem de draak echter zulk vuur uitgespuwd, dat het harnas schier aan zijn lijf gesmolten was; toen ontwaarde hij een moeras, stapte er in en wilde zich afkoelen, opdat hij in zijn wapenrusting niet verbranden zou. Toen Tristan er in kwam, sloeg heel het harnas koolzwart uit, de halsberg alleen uitgezonderd, die was van goud. Toen hij dit zag, ging hij een weinig verder, daar ontwaarde hij eene heldere bron, waarin hij zich gauw afkoelde en ging dan bij de bron liggen rusten; niet zonder reden, want de gruwelijke draak had hem hard omgegedreven, afgemat en zwaar gewond. En daar lag hij zoo goed als buiten kennis.

14. — Van 's Koning drossaards bedrog.

Nu laten wij heere Tristan eene wijle rusten en vertellen van den voortvluchtigen lafaard die heere Tristan te voren ontmoet had. Dat waren 's konings drossaard en zijne vier dienaren. Daar zij vernamen dat de draak verslagen was, reden zij er op af en sneden het doode monster den kop over; en de drossaard bad zijne dienaren hem in de onwaarheid bij

te staan en te zeggen: dat hij den draak verslagen had, hij zou hen echter daarna bevorderen en rijk maken; hij deed zulks hierom opdat de koning hem zijne dochter geven zou. Ook hadde hij zich met zulke onbeschroomdheid aangesteld dat hij alleen den draak wilde te keer gaan, alhoewel zijne lafheid genoeg geweten en openbaar gekend was. Daarom oordeelde hij het noodig dat hij getuigen medebracht, want hij wist wel dat zijne eigene woorden alleen niet veel geloof zouden vinden. Hiermede kwam hij bij den koning en herinnerde hem aan zijne belofte en dat hij hem zijne dochter geven zou, dewijl hij den draak verslagen had. De koning kwam zulks echter niet gelegen voor dat hij zijne dochter aan een drossaard zoude afstaan; ook kende hij te voren zulke manhaftigheid niet bij hem. Daarom wedersprak hij het en zegde hem openlijk: dat hij zulks van hem niet geloofde, en dat een ander den draak verslagen had, hij niet. Zulke rede bracht den drossaard in toorn, en zegde dat hij alleen den draak met eigen hand verslagen had, en hij zulks genoegzaam bewijzen zou met vier mannen die 't gezien hadden; men moest ook van hem niet meenen dat hij zich dingen toeschrijven wilde die hij niet gedaan had; hij hoopte ook dat men hem niet weigeren zou de jonkvrouw te geven. Met zulke en dergelijke woorden overreedde hij den koning tot hij 't geloofde, toch zegde hij: «Ik wil er mijn dochter eerst over spreken.» En ging daarop tot haar, zegde haar hoe de drossaard haar gewonnen en den draak manmoedig verslagen had. De jongvrouw, met naam de schoone Isolde, schrok, geloofde het verhaal niet en sprak: «Heer en mijn vader, waar haalde hij nu zulken manmoed vandaan, hij die toch altijd een lafaard is geweest ? geloof het niet. Ik weet dat hij den draak niet verslagen heeft. Ik vrees echter dat de lafhartige booswicht dezen vermoord heeft waar hij hem ergens in onmacht heeft vinden liggen.» Zulks zegde zij wel naar waarheid; want hij en zijne dienaren, zochten vlijtig naar den held en waar zij hem hadden kunnen vinden, zouden zij hem gedood hebben.Toen zij echter niets vonden, meende de drossaard al zijn nood overwonnen te hebben: daarom was hij zoo stout in zijn spreken tegen den koning en wilde van geen andere afspraak

hooren, dan dat men hem de schoone Isolde geven zou. Als zij echter met haren vader aldus gesproken had, antwoordde hij en sprak haar in dezer voege aan: «Nu mag het niet langer uitgesteld worden u aan hem te geven. Ik heb al zoo heilig beloofd, wie den draag versloeg, die zou u als vrouw bekomen, en alhoewel gij u daartegen verzet, moet het toch gebeuren. Hij wil het ook redelijk bewijzen met vier mannen, dat hij u veroverd heeft.» Hierop antwoordde zij en sprak: «Zoo zeg hem dan dat hij tot morgen wachte. Toch weet ik dat hij niet gestreden heeft zooals hij zegt: geluk voere mij toe dengene die mij veroverd heeft.» Daarmede ging de koning van haar weg. De drossaard drong nog eens bij den heer aan en beweerde dat hem zijne vreugd te lang onthouden wierd. Toen zegde hem de koning, dat hij geduld oefenen moest tot den volgenden morgen. Dies werd de drossaard zeer verheugd en meende zelfs reeds koning te zijn.

15. — Hoe Isolde heere Tristan liggen vindt.

Verneemt nu met welke listen vrouwe Isolde den held achterhaalde en ontdekte die haar veroverd had. In hare bediening was er een kamerknecht met name Peronis, dien zij wel vertrouwde, dezen vroeg zij aanstonds drie peerden voor te brengen. En 's morgens eer het daagde, reed zij zelf met Peronis en eene harer jonkvrouwen, Brangene met name, en kwamen juist op 's heeren Tristans hoefslag. Daar de vrouwe dit bemerkte, vroeg zij dat men hem ijverig naspeuren zoude, en sprak: «Dit peerd is niet van dit land oorkomstig. Ach God, waar is de held dien het hier heeft gebracht? Maar de moordenaars hebben hem gedood. Zoekt nu zijn graf, hij zal hier ergens in de nabijheid begraven liggen.» Toen zij deze woorden sprak, kwamen zij waar de doode draak lag en het verbrande peerd en het verschroeide schild; dit alles was zoozeer verzengd en verschoeperd, dat zij noch kleur noch wapen zien noch onderscheiden konden. De vrouwe begon met hevig gekerm om het kostbaar lijk van den manmoedigen held te klagen en smeekte voortdurend dat men rondzoeken zou of men hem niet, al ware hij dood, ontwaren mocht, — en wie

hem vond, dien wilde zij honderd mark goud geven. Die twee gingen des te neerstiger aan 't zoeken. Daar zag Brangene van ver den helm blinken, ijlde haastig naar de vrouwe toe en zegde den held gevonden te hebben. Daar reden zij met groote vaart en kwamen waar hij lag bij de bronne, krank en uitgeput, heel buiten kennis. De schoone Isolde ontgespte zijn helm en nam hem dien van het hoofd. Heere Tristan hoorde wel dat vrouwen bij hem waren, opende de oogen en sprak: «Wie ontneemt mij den helm?» De vrouwe wierd buitenmate verheugd daar zij hem hoorde spreken en antwoordde gauw: «Hebt geene zorg, ge bekomt hem spoedig terug, want ik zelf wil hem u bewaren.» Alzoo brachten zij den halfdooden man met hen in den duik naar de stad. De vrouwe nam zelfs helm en zweerd, Brangene den gouden halsberg en het ander tuig.

16. — Isolde heelt en herkent Tristan.

Nadat zij hem gansch uitgekleed hadden bereidden zij hem een bad. De vrouwen brachten zalven die de wonden genezen moesten; zij zalfde, verbond en baadde hem zoodat hij geheel tot krachten kwam. En terwijl Tristan alzoo in het bad lag en de vrouwe voor hem over en weer ging, dacht hij aan het haar dat hij medegebracht had, en dat zij de vrouw wezen moest die hij zocht, — dit vreemde toeval bracht hem onbedaarlijk aan 't lachen. Dies werd de schoone Isolde gewaar en dacht: «Waarom lacht deze? Ik weet toch niets dat ik gedaan hab. Ten ware dat ik zijn zweerd had moeten schoonvegen, voorwaar, dat verdient hij wel.» En nam daarop het zweerd en wilde het schoonmaken. Toen bemerkte zij eene schaard in het zweerd, waardoor haar alle vreugd verging. Zij legde het zweerd van zich weg en bracht het stuk hetwelk in de schaard behoorde en dat zij te voren had opgeborgen. Als zij nu zag dat het er juist in paste, begon zij terstond den held te verachten en te haten, en sprak: «Gij zijt Tristan en hebt den draak verslagen; maar wat kan u zulks baten? Gij komt nimmer levend van hier ,en er bestaat geen twijfel: gij moet mijn oom met den dood vergelden; ik wil u zelf niet onaangeklaagd laten, want gij hebt mij den

liefsten man, die geene jonkvrouw, noch een vrouwelijk wezen ooit gehad heeft, aan mijnen allerliefsten oom verslagen.» Maar de koene held, heere Tristan sprak, dat hij daarvan onschuldig was. Isolde echter gaf hem daarvan zulk klaarlijk bescheid, dat hij niet loochenen kon, maar sprak: «Ik versloeg hem, dat was mij nood, want hij sloeg mij naar mijn leven; mij dwong de nood er toe, dat ik mij verdedigen moest. Ik hoop dat ik dies niet ontgelden zal om mijn levensnood geweerd te hebben.» Zij zegde hem kort, dat hij lijf en leven laten moest, daar hielp geen smeeken voor, en zij wilde het haren vader bekend maken. Hierop sprak heere Tristan: «Het is toch geen gebruik dat men lijf en leven laten moet, waar de een den ander in kampstrijd bestaat?» Zij zegde: «Gij moet echter dit gebruik leeren.» Hij sprak: «Moet ik het leeren, dan is 't me te vroeg, en doe ik het ook ongeern: en smeek u om aller vrouwen en uw eigen eerens wille, dat gij mij onaangemeld van hier wegkomen laat. Bedenk dat het uwen hoogen naam en eere schaden zou,omdat gij mij in vriendschap en goede behandeling in uw huis, tot mijne ramp gevoerd en gebracht hebt. Hoe betaamt het een vrouwelijke persoon een zoo onverdienden moord te doen plegen? Inzonderheid in zulke maat en vorm, zooals gij mij hier gebracht hebt en ik om uwentwil zulke moeite en vlijt aanwendde om u en uw land en lieden van zulken nood te verlossen, waarvoor uw vader u als prijs had uitgeloofd. Zou ik dan daarom sterven, omdat ik mij, om uwentwil in zulken grooten angst begeven heb: dat ware voorzeker een ongelijke omkeer, waarvan men de weerga nooit gehoord heeft. Daardoor wierde uwen hoogen prijs ook gansch te niete gedaan, dat gij onder den schijn van goede, vriendelijke handelwijze, zulken verborgen moord dragen zoudt. Ach lieve vrouwe, spaar uw eigen eere beter dan gij mij toezegt.» Zij sprak: «Ik heb dit alles reeds vroeger bedacht, dat het mij geen eere bijbrengen zal, doch het leed om mijnen lieven oom dwingt mij er toe dat ik dit alles weggedrongen heb.» Als zij nu echter van verdriet schreien wilde en geweldig weende, kwam Brangene, hare trouwe jonkvrouw, in de deur te staan. Deze schrok zeer en vroeg wat er gebeurde daar de vrouwe zoo hartelijk weende. Het

werd haar met weenende oogen gezegd, en dat hij sterven moest. «Ei,» sprak Brangene, «dat ware een ongehoord ding, indien gij dezen van 't leven wildet berooven die u zoo ridderlijk en manhaftig als een held veroverd heeft. Hoe zou 't betamen dat gij hem tot zijne dood in vriendschap hierheen hebt gebracht. Ach, welke groote oneer zoude u daarmede overkomen. En niet alleen de beleediging, dan staat u daarboven nog te wachten: dat gij uws vaders schoteldrager tot man nemen moet. Ei, wat eene schoone eere u dat zijn zou, als men in de landen zeggen moest, uws vaders schoteldrager heeft u met list en bedrog uwen vader afgepraat! Dan is heere Tristan toch van edele afkomst, en zulk een waardige held, zoodat hem geen gelijken mag. En, of hij al uwe vrienden verslagen hadde, dan nog zoudt gij hem eerder moeten nemen dan den lafaard, die van geringe lieden geboren is, van wien gij geene goede daad noch waardigheid te verwachten hebt.» Door zulke woorden werd Isolde bewogen, en keerde haren toorn van hem af, en beval kleederen te brengen. En als hij aangekleed was, toen werd hij in hare oogen zoo bevallig, dat alle klacht die zij te voren geuit had, vergeten werd. Want het gebeurt meer dat vrouwelijk gemoed door schoone gestalt en hoofsche gebaren, van toorn in goedheid en zachtaardigheid veranderd wordt. Alzoo gebeurde 't bij vrouwe Isolde ook. Zij omhelsde heere Tristan vriendelijk en kuste hem liefelijk op zijnen mond. Zij vergat alle vijandschap en haat, en zegde hem eeuwigen vrede en vriendschap toe. Zij beloofde hem ook vrede en vrijgeleide bij haren vader te verwerven. Toen zij hem dit beloofd had ging zij tot haren vader en zegde hem wat zij vernomen had: wie hij was die hen allen uit den nood geholpen en den draak verslagen had, en sprak: «Vader, uw lafaard roerde den draak niet aan, voordat een ander hem gedood had.» Antwoordde de koning: «Hebt gij hem dan ontdekt? Nu zal deze toch bewijzen dat hij den draak gedood heeft.» Daarop zegde Isolde en sprak aldus: «Waar zijn degenen toch waarmede hij het getuigen wil ? Het zijn wellicht zijne dienaren: dan valt er niet op te steunen, want zij moeten zeggen wat hij wil en hem bevalt. Wilt gij het aan hen overlaten, dan kunnen wij wel bedrogen

worden. Ik weet echter stellig dat hij den draak niet gedood heeft.» De koning sprak: «Wat weet gij? Nu praat gij juist alsof gij dezen gezien hadt die het zou gedaan hebben. Ik blijf er echter bij: hadde de drossaard het niet gedaan, dan zou hij er zich niet voor uitgeven en geen getuigen aangeven. Of die getuigen echter zijne dienaren zijn, of wie ook, is mij niet bekend. Maar weet gij wie ons uit den nood van den draak verlost heeft, doe hem dan voor mij brengen.» Hierop antwoordde de schoone Isolde: «Dit wil ik gaarne doen. Maar voor alle dingen eisch ik dat de held vrede en vrijgeleide bekome voor alles wat hij u heeft aangedaan.» Toen sprak de koning: «Vrede en vrijgeleide zal hij hebben, en wat hij mij voor leed heeft aangedaan, dat zij nu en in der eeuwigheid vergeven.» Daar de vrouwe dit hoorde,sprak zij tot haren vader: «Zoo, bevestig dan de verzoening op den vrede, omhels mij in des helden plaats.» Dat deed de koning en sprak: «Met dezen kus is vergeten en vergeven alles wat deze mij verschuldigd is.» En als de vrede nu gegeven en bevestigd was, sprak Isolde met haren vader en zegde: «De drossaard hebt gij toegezegd voor morgen, zoo ontbied al uwe mannen tegen dien tijd, ik zal u den held voorbrengen, om den drossaard op een vermetelen strijd te schaden, waarin gij zelf zien en hooren zult, dat de bedrieger den draak niet bestaan noch gedood heeft, ook niet heeft durven toezien hoe hij aan zijn eind gekomen is.» Nu had de koning in land en koninkrijk alle vorsten, graven, ridders en knechten doen nooden, dat zij het feest bijwonen zouden. Desgelijks had de drossaard ook aan al zijne goede vrienden en bekenden geschreven en ontboden, dat zij ook komen zouden, en hem in koninkljike waardigheid en in zijne groote eer aanschouwen, en hem daartoe bijstaan; want hij dacht niet anders dan dat de koning hem zijne dochter schenken zou. Middelerwijl was heere Tristan nog in een kemenade verscholen ; hij had groot verlangen naar zijne gezellen die hij in het schip treurig en bedroefd gelaten had, en beriep Peronis, 's vrouwen kamerheer, smeekte dezen in het schip te gaan tot zijne dienaren en hem Kurwenal te brengen. Dit werd uitgevoerd gelijk het hem bevolen was, en de boodschap gebracht. Wanneer zij hoorden dat hun

heer nog in leven was,wierden zij verheugd en Kurwenal ging met Peronis tot zijnen heer. Als hij bij hem kwam, sprak Tristan hem zeer vriendelijk toe en hiet hem weer naar het schip te gaan en de anderen te zeggen dat zij tegen morgen allen hunne beste kleederen zouden aantrekken en ten hove komen, daar op eene bank gaan zitten en met niemand spreken noch opstaan zouden, zoolang tot zij hem zelf zagen komen; want hij hoopte dat de zaak, waarvoor zij uitgetogen waren, volbracht zoude worden. Daarop ging Kurwenal weder naar het schip en zegde aan de heeren en gezellen al zijns heeren wil en gebod. Dezen wierden dan innerlijk verheugd en loofden God den almachtige dat ze hun heer levend en gezond zien zouden. Des morgens schikten zij zich op met de allerprachtigste kleederen en kleinoodiën, zoo kostbaar en sierlijk, dat 't gelijke in Ierland te voren nooit gezien werd. Inzonderheid 't geen tot heere Tristans persoon behoorde, dat alles was veel kostelijker dan al het ander. Maar wat zal ik zeggen van de gewaden en kostelijke sieraden of kleinoodiën, of ook alles in 't bijzonder opsommen: men weet wel, dat aan koninklijke hoven sieraden en kostbaarheden zijn geheel moeilijk te noemen, en die ons ongelooflijk voorkomen. Hen ontbrak het aan niets van al, 't geen zij noodig hadden of begeeren konden. Des morgens kwamen zij allen ten hove, om huns meesters bevel uit te voeren, en zaten allen zwijgend op eene bank, en gaven geen acht op degenen die weg of weder gingen, en stonden niet op; gaven aan niemand antwoord hoezeer men hen ook ondervroeg. De koning bemerkte dit en begeerde te weten wie die heerlijke en prachtige krijgsmannen waren; maar niemand wist het hem te zeggen. Nu was het tijd dat de drossaard zijn manmoedig feit bewijzen zou, door de vier mannen, gelijk hij afgesproken had.

17. — Hoe Isolde den drossaard beschaamt.

Toen zond de koning heimelijk naar zijne dochter, dat zij den held, die haar veroverd had, met haar voorbrengen zou. Wanneer de boodschap Isolde gewierd, nam zij heere Tristan bij de hand en bracht hem voor haren vader. En als hij in de zaal trad,

sprongen zijne dienaren allen met groote vreugde recht en groetten hunnen heer, stelden zich aan zijne zijde en gaven daardoor te kennen dat zij bereid waren hem te dienen, ook met hem te leven en te sterven. Toen de koning dit zag, vroeg hij Isolde wie de held was. Zij sprak: «Gij zult hem eerst omhelzen.» Terstond werd zijns dochters bevel volbracht: hij kuste den held en bevestigde daarmede den vrede en vrijgeleide gelijk hij ze te voren gegeven had in heere Tristans afwezigheid; deze werd dus andermaal gegeven voor hem en al de zijnen, die hij met zich had meegebracht. Toen dit geschiedde, sprak vrouwe Isolde: «Ik weet dat 't geen gij belooft en toezegt, dat gij dit vast en onverbroken houdt; dus wil ik ook zeggen wie de held is. Hij heeft u den liefsten en koensten man verslagen in mijnen oom.» Daar de koning dit hoorde, werd hij eensdeels bedroefd en sprak: «God weet, heere Tristan, ware die daad niet verzoend, gij kwaamt ongehoond en onbeschimpt nimmermeer van hier. Maar wat mij van leed door u geschied is, dat heb ik alles vergeten en vergeven. Gij zult ook goeden, vasten vrede bekomen.» Hierop zegde Isolde en sprak, dat zulks recht en billijk was, want Tristan bleek zulk een waardige held te zijn, dat hij met reden geprezen worden moest. Dat hij echter haren oom verslagen had, dat was tegen zijn dank geschied, hij kon ook anders zijns ooms land en de schatting, noch zijn leven van de dood bevrijden.» Aangezien het echter alzoo toegegaan is, heeft hij er leedwezen over gekregen, en heeft hij zich om dieswille weggetrokken en is over zee gevaren, of hij zich verdienstelijk tegenover u maken kon, opdat gij zijn vriend worden zoudt. En hij heeft zich uit liefde tot u in 't gevaar begeven en den draak verslagen, waardoor wij, en allen in het gansche land met ons verheugd zijn.» Toen zij die woorden voleindigd had, stond de drossaard recht en sprak heere Tristan aan : waarom hij zich uitgaf voor iets wat hij niet had volbracht; het was eene groote onbetamelijkheid van hem dat hij zich de zaak aantrok. En hij vorderde daarop van den koning, dat deze hem zijne dochter schenken zoude, gelijk hij 't beloofd had. Heere Tristan wilde echter ook niet langer zijn recht verzwijgen en sprak tot den koning eensdeels

in gramschap: «Heer. hij spreekt onrecht, dat wil ik bewijzen, dat hij zelfs den draak niet waagde te bezien, noch hoe noch waar ik dien versloeg. Is hij echter zoo manhaftig zooals hij 't beweert, dat hij mij alleen te bestaan waagt, zoo trede hij tegen mij in een kampstrijd. Daar zult gij allen zien dat zijn beweren en ook zijn getuigen valsch en onwaarachtig is. Daarenboven bewijs ik dit met de tong, die ik den draak uit den muil gesneden heb.» Die rede scheen hun allen voldoende, zij bracht den drossaard echter op zijn ongemak, en zijne blijdschap was gauw verdwenen. Toch verlangde hij zich met zijne vrienden te onderhouden, want hij dacht wel dat het hem beter was den strijd te laten dan dat hij vechten zou. Daar was een onder zijn vrienden die sprak: «Vecht gij, dan kan het wel gebeuren dat gij het leven verliest, want Tristan is een sterke degen en vooral een koene, vermetele held, gelijk hij op menige plaats in fellen kamp gewikkeld was en dikwijls getoond heeft. Daarom raad ik u ter trouwe, hebt gij den draak niet verslagen, zoo laat dan dit vechten met hem. Want, bestaat gij hem met onrecht, dat zal u berouwen. Alzoo moet gij toch de schande lijden, weder gij kampt of niet. Daarom is 't eerder te raden dat gij den kamp beter laten zoudt en er 't leven behouden afbrengt, dan dat gij beide, leven en schande al teenegader verliest.» Sprak de drossaard: «Ik wil niet vechten met Tristan,want hij is een sterke man.» Met deze woorden ging hij voor den koning en bekende tegenover al het volk. dat hij den draak niet verslagen had; heer Tristan was de rechte veroveraar en zou ook billijk 's konings dochter bekomen. Als hij nu alzoo openlijk zijn eigen bedriegerij bekend en beleden had, sprak de koning. «Zulks had gij beter te voren gedaan, eer gij u zelf tot zulken grooten spot en schande maaktet.» Den drossaard berouwde het dat hij die dingen ooit verzonnen had; ieder een werd hem dan ook slecht gezind en ongunstig. Hij werd bespot en veracht en alle menschen onwaardig, alsook ontslagen van alle eer en achting. De schande en de oneer waarin hij zich zelf begeven had, deed hem nu eerst gedenken: hij verachtte zich zelf en schaamde zich zoozeer dat hij daarom uit het land wegvluchtte en nimmermeer terugkeerde. Het

is ook niet bekend waar hij kwam, of hoe het hem vergaan is. Maar heere Tristan herinnerde den koning aan zijne belofte, daar had de schoone Isolde ook niets tegen.

18. — Van den minnedrank.

Heere Tristan sprak: «Heer koning, hoor nu op welke wijze ik uwe dochter nemen wil: Ik wil ze nemen voor mijnen oom, aan hem zult gij ze afstaan. Daar is zij beter besteed en voorzien dan met mij, want ik ben nog te jong van jaren en het behoort mij nog niet eene vrouw te nemen; inzonderheid dewijl ik weet dat uwe dochter eenen machtigeren en waardigeren man dan ik ben, wel waard is.» Hem antwoordde de koning en sprak: Dit wil ik gaarne doen, dewijl het u lief is en gij het geerne ziet. Want u bekommert het wellicht dat gij haar leed hebt berokkend aan haren oom, of dat zij u zulks aanrekenen zou, dat gij dan niet zoo goed met elkander leven zoudt als billijk ware en zijn moet. Indien het echter uw wil is, zal ik ze met genoegen uwen oom geven. — «Ja, heer, dat weet God, dat ik ze niemand beter gunne noch gunnen wil dan mijnen heer en oom.» Daarmede wierd het huwelijk bevestigd en de jonkvrouw hem afgestaan, dat hij haar zijn oom brengen zou. De koning voorzag zijne dochter met zulke groote have en rijkdom dat het onzeglijk is; met alles wat eene koningin toebehoort en wat zij hebben geprezen wierde. Ook bereidde zij eenen drank, die wel met reden de rampzalige drank genoemd wordt, en vertrouwde dien toe aan een harer allerliefste jonkvrouwen, met name Brangene, opdat zij dezen drank bewaren zou, dat niemand er aan kwame, noch daarvan drinken zou, dan alleen koning Marke en de schoone Isolde,toen zij den eersten nacht bijeenkomen zouden. Zij moesten den drank ook geheel uitdrinken, dat hij soms niemand gewierde, tenzij huns getweeën alleen. Dies bad zij met stiptheid te volbrengen, want zij had wel vrees, moest hij ander lieden ten deele vallen, dat er dan weinig goeds zou uit voortkomen. De drank was op die wijze gebrouwen: gelijk welke twee er van dronken, zij moesten elkaar liefhebben, en zoo lief dat de een zonder den ander niet bestaan

of leven kon. Zij konden ook geen dag zijn of zij moesten elkander zien. Als het echter zoo geviel, dat de een den ander niet zag, enkel maar één dag, dan wierden zij beiden krank en zoolang ongezond, tot zij weder elkander zien konden. Zulks geschiedde door kracht en werking van den rampzaligen drank, die met zulke meesterschap gebrouwen en gestookt was, dat de kracht der groote, sterke liefde alzoo aangehecht werd, dat zich niemand daaraan onttrekken noch bemeesteren mocht in de vier jaren. Na het verstrijken van dezen termijn, dan kon den een den ander wel laten, voor 't geen den drank betrof. — Wat werkt echter het natuurlijk vuur der liefde in zulken langen tijd niet uit! Ik laat mij gedenken, waar de menschen alzoo vriendelijk in alle liefelijke handeling zoolang bij en met elkander wonen, dat het vuur der liefde alsdan zoo groot en sterk wordt, dat het daarna heel slecht te blusschen en te delgen zij. Alzoo mag het ook gezegd worden van die twee lieve menschen. Daar nu de liefde door de kracht des dranks, na de verloopene vier jaren ophield, daar was de natuurlijke vlam der liefde zoo hoog en breed hartstochtelijk in huns getweeën ontbrand, met zulke felle kracht, dat het hen onmogelijk was, die uit te dooven, en moesten dus hunne levensdagen branden in de vlammen der sterke en onuitsprekelijke groote liefde.

NAAR EEN R. K. INTERNATIONALE VAN DEN ARBEID

door J. COLSEN.

«Om iets te bereiken, moet men als van den duivel bezeten zijn. — Pour faire quelque chose, il faut avoir le diable au corps.»

Het was Alex. de Toqueville, meen ik, die zulks beweerde en herhaalde en bleef herhalen.

't Schijnt wel dat Alex. de Toqueville eenigszins herleeft in sommige onzer hedendaagsche sociale werkers, die zijn machtspreuk ongeveer aldus hebben gewijzigd: «om tot iets te geraken, moet men tot een R. K. Internationale van den Arbeid komen en daarom moet men als van den duivel bezeten zijn.»

En Goddank. Ze zijn ook werkelijk als van den duivel bezeten. Zonder helsche beeldspraak: flinke, stoere, niet te ontmoedigen, blijde voormannen zijn het, die den kouter door den harden bodem trekken, met taaien, vasten wil, met opoffering en toewijding, ... met liefde.

Ja, met liefde, want het zijn in-Roomsche mannen met een helderen kijk op de werkelijkheid.

Idealisten en realisten tevens.

Idealisten, die, omdat ze katholieken zijn, zich verplicht achten het Godsrijk op aarde te helpen bevestigen en uitbreiden; die het heerlijke «Onze Vader» niet kunnen bidden als een ijdele, als een ledige formule.

Realisten, die durven zien wat is.

Het bedroevende, maar niet te loochenen feit dat in onze Westersche beschaving het katholicisme meer en meer op den achtergrond geraakt.

Renaissance en Hervorming hebben de «Chrestienté» aan stukken geslagen. De zoo forsch ingezette contrareformatie — de Katholieke Hervorming — heeft de zgn. Philosophie der 18e eeuw niet kunnen kerstenen. En wat men de moderne wereld placht te noemen, zij doet als de groote bengel, die zijn heilige

moeder ontgroeid is, en hiervan het bewijs wil leveren door haar met steenen te werpen.

Niet dat het goddelijk element in de Kerk verzwakt zou zijn: noch de leer, noch het gezag, noch de wet zijn verflauwd of verbleekt, en geen enkel genademiddel heeft iets van zijn kracht verloren.

Niet dat het fiere ras der Belijders, der Maagden, der Martelaren, in één woord der Heiligen, zou zijn uitgestorven.

Christus leeft in zijne Kerk, om nooit te sterven. En tot het einde der wereld is er voor den mensch geen heil buiten Hem.

Maar in werkelijkheid is de moderne wereld, onze wereld, van het katholicisme vervreemd. In werkelijkheid zijn wij katholieken, als katholieken, en als groep, grootendeels teruggedrongen uit het grootsche beweeg, dat de huidige menschheid beroert.

De éénheid, de R. K. harmonie der Middeleeuwen schijnt voor altijd gebroken. Het beschaafde Heidendom, dat reeds zooveel «avondlanden» heeft gemaakt, doet onmenschelijke pogingen om te heerschen, om alleen te heerschen. 't Is alsof het werkelijk, in letterlijken zin, van den duivel is bezeten.

Zoo is de toestand. Zoo durven zij hem zien.

En dan, die groote schare, voor Wie O. L. Heer van zoo'n innig medelijden getuigde, de groote massa arbeiders — product der moderne industrie — wat een verkeerde ideeën, wat een kromme verhoudingen hebben ze van het leven dat Jezus Christus is, vervreemd en verwijderd!

Ook dat feit, vooral dat feit, zien de besten onzer sociale werkers zeer scherp.

En, wat nog beter is, dat voelen ze diep, als een schrijnende wond in hun fijngevoelige ziel.

Die nederige, schamele lievelingskinderen van ons aller Heiland, zij moeten, zij zullen gered!

Het «Instaurare omnia in Xto» van Paulus, door Pius X zoo schitterend onderstreept, onze voormannen hebben het in hun fiere vaandel geschreven, met de bedoeling speciaal de arbeiders tot den Christus te brengen.

Een reuzentaak!

Een onmogelijkheid, zeggen kleingeloovigen.

Een heerlijk, een ontroerend werk voor wie gelooft en vertrouwt en lief heeft.

Het blijft de glorie der Katholieke Kerk, dat ze in haar schoot, onder haar kinderen, zelfs in de droevigste tijdperken van haar bestaan, steeds de spankracht vindt ter genezing en vernieuwing.

* * *

In de laatste maanden van het jaar O. H. 1922, nam Henri Hermans, de voorzitter der Federatie van R. K. Werkliedenbonden in Nederland, het initiatief tot eene internationale conferentie van vertegenwoordigers der katholieke arbeiders-organisateis aller landen.

Hoe verteederend, hoe vertrouwvol klinkt de oproep:

« De wereldorde neigt ten ondergang. In vele Eu-
» ropeesche Staten is het economische en politieke le-
» ven geschokt tot in zijne grondvesten. Overal eene
» mentaliteit, een zedelijke verwording, die verergert
» met den dag.

» De volkeren snakken naar redding, naar hartelijk
» samenwerken, naar verzoenende liefde. Een kordaat
» «terug naar Christus» kan hun angstig verlangen
» bevredigen.

» Helaas! waar zijn de elementen van verzoening
» volgens den geest van Onzen Heer Jezus Christus?
» De vijanden van ons geloof gaan hand aan hand om
» hun onzalig werk te volvoeren, terwijl de dienaren
» van Christus, de leden Zijner Kerk, gescheiden blij-
» ven, als waren ze elkander vreemd, ondanks de
» roepstem van den opperpriester en Vader aller Ka-
» tholieken, die met aandrang broederliefde predikt.

» Daarom moesten wij, die de katholieke arbei-
» dersbeweging in verschillende landen vertegen-
» woordigen, de Katholieke arbeiders der gansche
» wereld tot elkander trachten te brengen.

» Onze tegenstanders hebben het beproefd van de
arbeiders eene internationale macht te maken: wan-
» orde en verwarring zijn de wrange vruchten van
» hun pogen.

» Mogen wij geen beter resultaat verhopen, als
» wij, geleid door ons geloof en met de liefde van
» Christus bezield, de Katholieke arbeiders vereeni-

» gen als broeders, om in de economische en sociale
» verhoudingen tusschen arbeiders van alle naties,de
» levenbrengende beginselen te doen heerschen van
» het Christendom? Dat zou een ernstige slag zijn,
» den rampzaligen invloed der goddelooze Internatio-
» nale toegebracht. Welk een voorbeeld ook voor de
» wereld, de orde te zien herleven op den wortel van
» het Christendom!

» Met die hoop bezield, noodigen de Katholieke ar-
» beidersvertegenwoordigers van Nederland hunne
» collegas uit andere landen tot eene Internationale
» Conferentie op 6 en 7 Januari 1923 te Konstanz aan
» de Bodensee. »

Men zou er confereeren, zoo luidde het voorstel der uitnoodiging, over wezen, noodzakelijkheid, doel en programma der Standsorganisatie, en eventueel over het stichten eener Katholieke Arbeidersinternationale.

Hoe breed ook opgezet, betrekkelijk bescheiden was het resultaat dezer eerste ontmoeting: alleen België, Duitschland, Nederland, Oostenrijk en Zwitserland waren officieel te Konstanz vertegenwoordigd.

Maar er was ten minste begonnen, het goede zaad was gestrooid, en het is den ingewijden niet ontgaan van welke vèrstrekkende beteekenis het te Konstanz onderteekende communiqué kan worden voor de toekomst.

Het moge hier volgen in extenso:

I. — De huidige wereld bevindt zich in een toestand van innerlijk en uiterlijk verval. Socialisme en kapitalisme vertoonen reeds de kiem der ontbinding. Alleen de onbewimpelde terugkeer naar de beginselen van het Christendom kan de hechte grondslag zijn eener nieuwe orde.

II. — De arbeidersklasse, meer dan wie ook, is het slachtoffer der maatschappelijke verwarring. Ondragelijke toestanden hebben den arbeiders het bewustzijn bijgebracht dat er wanorde heerscht in de samenleving.

De arbeiders hebben oog voor stoffelijke goederen op de eerste plaats. In het algemeen voelen ze weinig voor een levensbeschouwing, die steunt op bovennatuurlijke, goedsdienstige en zedelijke beginselen. Het gevolg dezer materialistische levensopvatting, is de

verdeeling der maatschappijen in klassen die elkander bekampen.

III. — Om dien ellendigen toestand te helen, moet het katholicisme middelen gebruiken, in overeenstemming met de tegenwoordige sociale verhoudingen.

Om zich te doen kennen en te doen gelden, moet het rekening houden met de werkelijke behoeften en krachten der in werkelijkheid bestaande standen. Dit geschiedt voornamelijk door het oprichten van katholieke Standsorganisaties, welke ten doel hebben de maatschappij van de ware levensbeginselen opnieuw te doordringen. Het is een feit dat de verschillende standen tegenstrijdige belangen hebben, en toch is er mogelijkheid de bestaande moeilijkheden op te lossen, wanneer wederkeerig de rechten en plichten van elken stand worden erkend en geëerbiedigd. Maar om dat te bereiken, moet de christelijke naastenliefde tot volle ontplooiing komen in het sociale leven.

In die Standsorganisaties op katholieken grondslag worden de leden zoo gevormd, dat ze de christelijke beginselen op alle levensterreinen met overtuiging verdedigen en toepassen, en daardoor het christendom zoowel in 't openbaar als in het private leven ten volle tot uiting brengen.

IV. De voorbereidende Conferentie van Konstanz, gezien den tegenwoordigen toestand, meent dat het dringend noodzakelijk is in alle landen katholieke Standsorganisaties te stichten en tot bloei te brengen. Zij meent zich speciaal verplicht een theoretisch en praktisch, maar bovenal actueel programma uit te stippelen eener katholieke arbeids - internationale, en dat programma te verdedigen op een Internationaal Congres van Katholieke arbeiders.

* * *

In Augustus 1923 — onze mannen zijn immers als van den duivel bezeten! — zou te Würzburg het Internationale Congres worden gehouden.De bezetting van de Ruhr, met haar nasleep van politieke en psychologische verwikkelingen, deed het voorloopig bureau afzien van dit besluit.

Maar uitstel is geen afstel.

En ideeën zaaien en verdedigen kan men overal

ten allen tijde en op allerlei wijze.

Zijn ideeën toetsen aan die van een ander is ze trouwens verhelderen en verdiepen; ze onderwerpen aan het oordeel van den Vader der Christenen is voorzichtig, voorbeeldig en kiesch.

Dies werd er contact gezocht en gevonden met sociale voormannen in verschillende landen, om in den geest van Konstanz voort te bouwen.

Dies togen in de Meimaand 1923 een drietal onzer leiders naar Rome, om Zijne Heiligheid Pius XI in een particuliere audientie eene nota aan te bieden over 't goede recht der katholieke Standsorganisaties.

In die nota wordt de draagwijdte en de beteekenis van het streven naar Standsorganisatie, zoo duidelijk, zoo scherp omlijnd, dat we meenen het stuk in zijn geheel hier vertaald te moeten weergeven:

« Willen we den wensch van Paus Pius X z. g.
» «Instaurae omnia in Christo» volledig vervullen,
» dan moeten we noodzakelijkerwijze kunnen reke-
» nen op de actie der leeken. Deze moeten in hun ei-
» gen sociaal milieu en in hun eigen klasse, den ka-
» tholieken geest brengen, welke de hedendaagsche
» burgerlijke en economische instellingen moet ker-
» stenen. Katholieke-sociale actie, wier beginselen en
» leidende regelen alleen door de Kerk en door de
» Kerkelijke overheid kunnen worden vastgesteld, —
» moet worden gevoerd op burgerlijk terrein door be-
» voegde leeken.

» Voor dat doel, moet de katholieke actie zich spe-
» cializeeren naar de bestaande werkelijkheden der
» huidige maatschappij. De leden dezer maatschap-
» pij zijn gegroepeerd, niet alleen volgens hun kun-
» ne of leeftijd, maar ook volgens hun verschil van
» cultuur, die feitelijk overeenkomt met het verschil
» der standen waartoe ze behooren.

» In de moderne samenleving oefent de arbeiders-
» stand een belangrijken invloed uit en draagt groote
» verantwoording, die een speciale vorming eischen
» voor katholieke sociale actie.

» Daarom meenen wij, dat katholieke Standorga-
» nisaties, zooals die in verschillende landen bestaan,
» aanbeveling en aanmoediging verdienen. Ze zijn een
» blijvende band voor hen, die door hun positie in
» aanmerking komen om de katholieke beginselen te

» verdedigen in de wereld van de nijverheid en den
» handel, van den gesalarieerden arbeid en in de po-
» litieke en sociale lichamen.

» Daarbij prangt de dringende noodzakelijkheid om
» in elken stand een keurkorps te vormen, door mid-
» del van retraites, studiekringen, apologetische cur-
» sussen, etc., voor arbeiders, landbouwers en intel-
» lectueelen.

» Zijne Heiligheid Benedictus XV had deze bewe-
» ging reeds met sympathie overwogen en goedge-
» keurd, speciaal voor den arbeidersstand.

» Elke organisatie, welke zich ten doel stelt het
» Christianisme te verdedigen en te beschermen in
» het sociale leven zal onvoldoende blijven, zonder de-
» ze fundamenteele organisatie, die in de verschillen-
» de standen persoonlijkheden vormt, bekwaam en
» bevoegd voor hun taak en tegelijkertijd volbloed
» katholiek. »

— Zijne Heiligheid Pius XI heeft onze pelgrims — wie denkt hier niet aan beroemde bedevaarten uit de jaren 1903? — met welwillendheid, met liefde ontvangen. Zijn zegen rust op het werk en op de zorgen onzer leiders. Wij varen op veilig en zeker compas, want geviseerd door onze bisschoppen, geviseerd door onzen Vader den Paus van Rome.

En nu, voorwaarts! zoo denken en zeggen onze pelgrims.

Ondanks alle strubbelingen en moeilijkheden van internationale politiek,ondanks allerlei gevoeligheden en teere vraagstukken, ons idee niet opgegeven, ons ideaal niet verlaten!

Konstanz was een bescheiden succes, maar een succes.

Laten we Konstanz herhalen op breeder schaal, en meerdere landen zien te winnen voor de idée der Standsorganisatie.

Trouwens,de gedachtenwisseling met vooraanstaande leiders uit verschillende landen had voldoende doen uitkomen hoe noodig het is tot eenzelfde opvatting en éénzelfde programma te geraken voor eene katholieke arbeidersorganisatie. In één woord, het bleek uit alles, dat men het volkomen eens is onder katholieke sociologen over het «wat», maar niet over het «hoe», en dat over dit laatste te praten valt.

Hoe haastig en gehaast sommige practici ook mogen zijn, het blijft een gebiedende eisch geen breede beweging op touw te zetten voor dat de allernoodzakelijkste theoretische problemen zijn opgelost. Om eensgezind te handelen moet men eensgezind denken.

Het was dan ook zeer juist gezien door de leden van het voorloopig bureau, nogmaals een studiecongres te beleggen.

Kalm, waardig en vastberaden klinkt de uitnoodiging tot de bijeenkomst, die plaats had te Antwerpen op 19, 20 en 21 Juli van dit jaar:

« Vertegenwoordigers der Katholieke Arbeiders-
» bonden van verschillende landen zijn 6 en 7 Janua-
» ri 1923 te Konstanz samen gekomen om middelen
» te beramen tegen de voortwoekerende onverschil-
» ligheid in zake godsdienst, onder de arbeidersmas-
» sa.

» Alleen de terugkeer naar de beginselen en den
» geest van het Christendom in economische en so-
» ciale instellingen kan vernieuwing brengen ter ver-
» heffing der volkeren.

» Laten de Katholieke Arbeidersbonden van alle
» landen dat edelmoedige en vruchtbare idee naar vo-
» ren brengen.

» Zijn de tijdsomstandigheden niet gunstig om een
» Internationaal Congres bijeen te roepen, dat hierin
» uitspraak zal doen, de studie en de gedachtenwis-
» seling omtrent het vraagstuk van de herkerste-
» ning der arbeiders, door middel eener gezamenlijke
» actie der Katholieke arbeidersbonden in alle indus-
» trielanden der wereld, schijnt vele katholieke lei-
» ders een acuut, een actueel, een levensbelang.

» God alleen weet welke later de vruchten zullen
» zijn van ons pogen en van onzen goeden wil. »

Als werkprogram werd voorgesteld:

I. — Onderzoek naar het godsdienstig peil der arbeidersklasse over de gansche wereld.

II. — De roeping der katholieken in de huidige maatschappij. Het gewicht der Katholieke Standsorganisaties.

III. — De door katholieken in te nemen stelling tegenover eene kapitalistisch- of socialistisch - ingerichte samenleving.

IV. — De plicht der katholieken in het openbaar

leven. Hun taak in wet- en raadgevende lichamen, om de sociale wetgeving te bevorderen en de arbeidersklasse te verheffen.

V. — Sociale werken in de Katholieke Standsorganisatie der Werklieden.

VI. — De katholieken en het Internationaal Bureau van den Arbeid.

VII. — Te treffen maatregelen met het oog op een Internationaal Bureau ter bevordering van Katholieke Standsorganisatie van arbeiders.

Een werkprogram, zoo rijk, dat het niet gansch kon worden afgewerkt en enkele ondergeschikte rapporten moesten vervallen.

Maar vruchtbare, troostvolle, veel - belovende dagen waren 19, 20 en 21 Juli te Antwerpen, èn om het aantal vertegenwoordigende landen, èn om de overeenstemming in de voornaamste punten èn om de langzame maar zekere wording eener sterke, hechte Katholieke Internationale van den Arbeid.

Waren vertegenwoordigd : België, Duitschland, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Nederland, Spanje, Tsjecho - Slovakije en Zwitserland.

Engeland en Amerika ontbraken te zeer om te gewagen van een echte Internationale in engeren zin; toch is Antwerpen een aanmerkelijke vooruitgang op Konstanz.

Wat betreft de punten waarover de verschillende afgevaardigden tot absolute eensgezindheid kwamen, ze zijn in de volgende conclusies met algemeene stemmen vastgesteld:

I. — Het is van belang in elk land een zelfstandige arbeidersorganisatie te hebben, die moet trachten de katholieke moraal te doen doordringen op elk gebied harer actie.

Deze organisatie moet elke actie bevorderen, die ten doel heeft de zedelijke, geestelijke en economische verheffing van den arbeiderstand; zij moet in dezen geest haar invloed doen gelden op het openbare leven des lands.

II. — a) Tot bevordering der godsdienstige, economische en maatschappelijke belangen van den arbeidersstand, is het begrijpelijk en gerechtvaardigd dat de katholieke arbeiders een rechtmatigen invloed op het openbaar leven trachten te verkrijgen, en hunne

katholieke standsorganisatie er naar streeft,hen voor deze taak op te voeden.

b) Het is noodzakelijk, dat de Katholieke arbeiders in de politieke partijen, die krachtens hare beginselen, aanspraak kunnen maken op hunne stemmen,zich vertegenwoordigd zien door mannen die metterdaad hun vertrouwen genieten.

III. — a) Er wordt opgericht een permanent Bureau, waarin zijn vertegenwoordigd de katholieke Standsorganisaties of gelijksoortige vereenigingen van België, Frankrijk, Duitschland, Nederland, Zwitserland, Italië, Amerika en Engeland.

b) Van dit Bureau zijn respect. voorzitter en secretaris H. Hermans (Nederland) en Dr. L. Colens (België). Adres van het Bureau: Kunstherlevingslaan, 14, Brussel.

c) Doel van het Bureau is: 1) propaganda te maken voor de idee der Katholieke Standsorganisatie, en 2) internationale conferenties en congressen van katholieke algemeene Werkliedenvereenigingen voor te bereiden.

d) Ieder jaar zal een Conferentie of Congres gehouden worden.

IV. — Het streven moet zijn ook invloed uit te oefenen in het Internationaal Arbeidersbureau te Genève, zoodat daar rekening worde gehouden met de katholieke overtuiging.

Het is ondoenlijk in het korte bestek van een tijdschriftartikel, het gansche verloop der Conferentie op den voet te volgen. Enkele, meer markante momenten toelichten, en, vooral, het zachte, maar zekere toekomstgloren aanduiden en doen liefhebben, is trouwens van meer belang.

Markante momenten — het subjectieve gluurt hier natuurlijk door alle mogelijke spleten — markante momenten waren er te beleven in overvloed. Maar geen als de openingszitting.

Was het de intimiteit der eenvoudig-voorname Belpaire - stichting — ons vergaderhuis; — de zalige, rustige idee van zich uitsluitend onder broeders te weten; de koesterende glimlach van den heiligen organisator St-Vincentius à Paulo, die ons op zijn feestdag onbewust ontroerde; was het de schoonheidsweel-

de der toekomstvisioenen die ieder congressist onwillekeurig oproept; was het misschien dat alles te zamen?... er heerschte een stemming dien schoonen namiddag van 19 Juli 1924 in de Bomstraat te Antwerpen, als op een intiem familiefeest, waar men zich te goed doet aan elkanders tegenwoordigheid.

Een kort en zakelijk begroetingswoord... en aan 't werk.

Men zou dus eerst, onbevangen en eerlijk, het godsdienstig peil vaststellen der katholieke arbeiders over de gansche wereld. Even zoo goed had men kunnen zeggen dat onze dierbare moeder de H. Kerk in haar sterk - gehavende plunje te kijk zou worden gezet door de beste harer zonen uit alle landen.

Treurnis, diepe treurnis overstelpt ons als Frankrijk komt getuigen dat in zijn geographie zwarte plekken komen van 25, 30 en 50 % ongedoopten; dat de overgroote massa arbeiders praktische materialisten zijn,dat men de Kerk verouderd meent, dat er een crisis van vertrouwen woedt, dat de zwakkelingen tot de Kerk komen om te worden beschermd, terwijl de sterkeren naar het Socialisme gaan, dat ze DE arbeiderswereld noemen.

Wie onzer wist dat Engeland, ondanks zijn meer dan tien duizend bekeerlingen per jaar, toch gestadig achteruit gaat wat betreft het percentage katholieken? Van 1/18 zijn de katholieken gedaald tot 1/19 der bevolking. Londen telt 227.000 katholieken; daarvan gaan er 73.000 naar de H. Mis. En wie niet gaan vooral: de arme, misleide arbeiders.

Duitschland met zijn verbrokkelend protestantisme, zijn ontzaglijke menigte socialisten en communisten, zijn politieke verwarring en verdeeldheid,kan ten minste nog bogen op een flinke kern katholieke arbeiders. Maar het kraakt en scheurt aan alle kanten, en wee het katholicisme in Duitschland, als men geen doortastende maatregelen treft.

Evenzoo in Nederland, waar de katholieken, na langen, hardnekkigen strijd, zich hebben vrijgevochten uit de verdrukking, doch dat ook, nu meer en meer de groot-industrie er bloeien gaat,zijn katholieke arbeiders nauwelijks terughoudt uit de klauwen van het socialisme.

't Was om te schreien toen de afgevaardigde van Tsjecho - Slovakije vertelde van den millioenenafval

in zijn land. Dat honderdduizenden van stakkerds, — door eeuwen van Christendom geadeld, bij het verfoeilijke Communisme belanden, het is hemeltergend droef.

Luxemburg met zijn 95 p.h. katholieken en 50 p.h. industrie-arbeiders lijdt sedert de staking van 1921 groote verliezen op organsatiegebied. Maar treurig - welsprekend zijn toch wel voor dat katholieke land, de cijfers van 11.000 socialisten - georganiseerden tegen 3500 katholieken.

In het katholieke Spanje staan de industrie-arbeiders in het algemeen onverschillig of vijandig tegenover de Kerk. De anti - clericale pers, het gebrek aan katholiek onderwijs, het socialisme dat welig tiert in Madrid en Barcelona, richten met den dag nieuwe verwoestingen aan.

In Italië dan! Het land van Mussolini, wat zelfs sommige verdwaasde katholieken benijden, een volbloed Italiaan, die zijn temperament geweld aandoet om objectief te blijven, kwam ons volmondig bekennen: Italië denkt en voelt niet katholiek, — onze arbeiders zijn socialisten en het Fascisme is anti-katholiek.

Maar 't allerdroevigste rapport was dat van België.

Arm Belgenland! Arm heldenvolk!...

Het betoog van Dr Colens schroeit en brandt mij nu nog in de ziel. Zijn noodkreet blijft nog lang nagalmen.

België — ziedaar ongeveer de opzet — is een uitgelezen observatieterrein om de ontkerstening der arbeiderswereld te bestudeeren — België heeft geen gemengde bevolking wat betreft de godsdienst. België is katholiek in zijn privaat en openbaar leven.

België kan roemen op zijn bisschoppen, zijn talrijke, hoogstaande seculiere en reguliere priesters.

Katholieke werken, ze bestaan in elke parochie.

Katholieke scholen, er is voor gezorgd en gezwoegd zooals nergens.

Het middelbaar onderwijs is voor drie kwart katholiek. Leuven gaat groot, en terecht, op zijn katholieke hoogeschool.

Dertig jaar lang is België gezegend geweest met

een katholieke regeering, katholieke meerderheid en katholiek program.

En toch! tachtig procent der volwassen Belgische arbeiders komen niet meer in de kerk, kennen geen bovennatuurlijk leven meer, zijn beschaafde heidenen die hun armoede aan geestelijke en godsdienstige waarden zelfs niet meer voelen.

En nergens in den lande is verbetering te bespeuren. Overal gaat men achteruit op godsdienstig gebied. De Kerk staat buiten het volksleven, trekt niet, wekt geen vertrouwen.

Hoe dat komt? — Omdat de arbeiders geen sociale vereenigingen hebben gevonden bij de katholieken, om hun rechtmatige belangen te verdedigen, zijn ze elders gegaan, nl. bij de Socialisten en daar lijdt hun geloof immer schipbreuk.

Niets, absoluut niets heeft geholpen. Men moet in België katholieke, sociale vereenigingen hebben.

Zoo sprak een man van de practijk.

Waarom was gansch België niet daar om het te hooren?...

Markante momenten!

Dat niemand terugschrikt om aan te pakken; maar integendeel zich aangordt voor den strijd, na zulk een stortbad van ontgoocheling.

Op wereldlijk terrein zijn we verslagen, maar we zien het ten minste in, en we weten zelfs waarom.

Onze methodes waren ofwel verouderd ofwel onvoldoende, wij moeten ons meer gaan aanpassen; een fabriekschristianisme vinden; het Evangelie, dat van alle tijden is, opnieuw vertalen in moderne taal; de natuurlijk - gegroeide standen erkennen en in hun kader treden; liefhebben, altijd opnieuw en nieuwe vormen scheppen der onvergankelijke naastenliefde.

Wij moeten den virus van het egoisme, die de gansche maatschappij doorziekt, terugdringen, door het vormen van kern - gezonde katholieken, die nieuw en gezond leven wekken, te midden hunner kranke broeders.

Met die ideeën — de ondergrond der Standsorganisatie — ging de gansche vergadering enthousiast accoord.

En dat stemt hoopvol voor de toekomst.

Markant mag misschien ook heeten het wijze wachten van Henri Hermans met een Internationale van den Arbeid. Als er iemand is, die er naar snakt, dan hij. En toch is hij het geweest die voorstelde een permanent Bureau te stichten. Te wachten dus, totdat nog meer verdieping zij bereikt, totdat Amerika en Engeland mobiel zijn gemaakt.

« Het verband van een permanent Bureau, is niet
» zoo sterk als dat van eene organisatie, schreef Her-
» mans in de Volkskrant, maar ongetwijfeld prakti-
» scher. Eene organisatie zou meer binden, maar
» daarom juist minder kunnen uitvoeren. Hier is
» meer vrijheid van beweging behouden zonder ini-
» tiatief en actie te schaden. Het gevolg zal zijn, dat
» voor geen enkel land bezwaar bestaat, om mede te
» werken, en de geregelde samenkomsten zullen de
» principieele eenheid, die er ook is, ook meer en
» meer grondslag doen zijn van practisch werken. »

Het is de taal van een aanvoerder, die zeker is van de overwinning, op voorwaarde dat hij het juiste moment van ingrijpen weet te kiezen.

«God alleen weet, welke later de vruchten zullen zijn van onzen arbeid en van onzen goeden wil», zoo werden we aangemoedigd in de uitnoodiging voor de Antwerpsche conferentie.

Niemand zal het betwisten.

Maar naar menschelijke berekeningen, als alle teekenen niet bedriegen, komen we weldra in alle landen tot de overtuiging dat R. K. Standenorganisaties met alle kracht moeten worden bevorderd. En dan behoeven we geen R. K. Internationale van den arbeid meer te stichten, dan komt ze van zelf.

Intusschen onze eerbiedige hulde aan de stoere voormannen, die als van den duivel zijn bezeten.

VARIA

Verschenen. — Een monographie over Fr. Smetana, door Zdenik Nejedly. «Smetana was een begenadigde, één der grootsten onder de grooten, bijna een evenknie van Chopin en veel van zijn werk zal waarschijnlijk eeuwig blijven leven».

* * *

Het oordeel van Henri Bordeaux over de toekomst van den roman:

« Ik geloof slechts aan den roman der analyse. Hij behoort tot de groote Fransche traditie, de traditie der moralisten, die gaat van Montaigne en den H. Franciscus van Sales naar André Gide en Marcel Proust.

Wat is ook eigenlijk een romanschrijver?

Hij is de historicus van het leven van zijn tijd. Een romancier, dien men niet zou raadplegen als men de geschiedenis schrijft van den tijd, waarin hij leefde, moet al een zeer minderwaardig talent zijn geweest.

De Fransche kunst is heel logisch, soms al te. Het leven is het zoo weinig, zoo grillig vooral. Een persoon kan uit vele persoonlijkheden bestaan, die als in lagen boven elkaar liggen; wij zagen dat bij Dostojewski, wij vinden het terug bij Marcel Proust, in de manier waarop hij het leven benadert. Zelfs zijn ruige stijl past misschien bij de subtiliteiten van ontleding.

Bordeaux noemt vele schrijvers, die de menschen en toestanden van het oogenblik juist weergeven, onder anderen Carco.

Hij vindt het jammer dat de dichters in onzen tijd ontbreken en betreurt den vroegen dood van Péguy. Deze zou de smarten van den oorlog en zijn edele schoonheid (?) hebben uitgebeeld, zooals niemand dat kon.

Er is veel talent bij de jonge prozaschrijvers, besloot hij, maar zij kennen niet altijd genoeg het métier. Hun werk is meestal niet af en er ontbreekt de volmaaktheid aan, die er den duur van moet waarborgen.

* * *

De toondichter A. Verhoeven werkt aan een Snieders - cantate.

* * *

In het letterkundig blad van de N. R. Ct. (20 Sept.) een artikel van André Jolles, waaruit wij overnemen: «Er zijn twee soorten van epigonen: de een onderwerpt zich in zijn zwakte onvoorwaardelijk aan den overgeleverden vorm en gaat er in onder; de andere zoekt in roekeloos dilettantisme den lastig geworden vorm te vernielen. Het is daarentegen het kenmerk van een groot kunstenaar, dat hij den vorm zoowel handelend als lijdend tegemoet treedt, dat hij zich tegelijkertijd door hem laat beheerschen en hem beheerscht. Alleen daardoor kan in de kunst uit het oude de vernieuwing groeien,

maar alleen daardoor is iedere vernieuwing aan het oude gebonden.»

* * *

Er verschijnt een nieuw tijdschrift: «De Gemeenschap», maandschrift voor katholieke jongeren onder redactie van Jan Engelman, Maas en H. Kuitenbrouwer, met Albert Kuyle (L. Kuitenbrouwer) als secretaris der redactie. Vele binnen- en buitenlandsche medewerkers worden genoemd : Feber, W. Nieuwenhuis, Henr. Bruning, prof. Roels, Knuvelder, Gerard Bruning, Wies Moens, Karel van den Oever, Papini, Maritain, enz. enz.

* * *

En nu we toch met nieuwe tijdschriften bezig zijn:

De Wereldbilbiotheek heeft «Spel en Dans», geillustreerd maandblad voor tooneel, opera, dans en film, gelanceerd, onder redactie van Simon Koster, B. van den Ligtenhorst, Meyer en F. M. Huebner. Het nieuwe blad stelt zich tot taak een schakel te vormen tusschen het publiek en de tooneel-, opera-, dans- en film-kunst in haar beste uitingen en zal tevens een voortzetting zijn van «Het Masker» welks medewerkersstaf hiervoor aanmerkelijk is uitgebreid, terwijl ook de omvang en het illustratief gedeelte belangrijk zijn vergroot. Men zou nu meenen, dat «Het Masker» verdwijnt. Doch dit is ook al niet het geval. Het wordt gereorganiseerd en zal opnieuw verschijnen.

* * *

Mgr Heylen, de beminde bisschop van Namen, werd luisterrijk gevierd ter gelegenheid van zijn zilveren jublieum als bisschop.

* * *

Vier moderne tooneelprestaties van de laatste maand: Marieken van Nijmegen door het Vlaamse volkstoneel, St-Mauritius van Gheon, door den studentenkring van Borgerhout, De Zonderlinge Gast van A. Van de Velde door De gulden Palm te Leuven, Doktor Faust bij gelegenheid der Nederlandsche vacantieleergangen.

* * *

Uit de voorrede van de bloemlezing «Nieuwe Geluiden» door Dirk Coster, gebundeld en ingeleid, deze merkwaardige regelen:

De jong - Katholieke groep is een der verrassingen van het vorig jaar geweest. — Zij kan wellicht voor alles gezien worden als een poging van het Zuidergedeelte van ons land, van de Katholiege Zuiderprovincies, die tot nog toe feitelijk buiten onze litteraire cultuur gebleven waren, om zich te laten gelden in het woord. Gelijk deze provincies reeds een overgang vormen tot Vlaanderen, zoo vormt ook deze jonge poëzie als 't ware een overgang van de Hollandsche tot de Vlaamsche poëzie. Vorm en inhoud van dit jonge Katholieke streven wordt geheel door de Vlaamsche jongeren beheerscht, en de invloed van Wies Moens werkte aanvankelijk als een obsessie. Men kan het streven van deze groep als volgt samenvatten: zij trachten, na een rudiment van Katholieke dichtkunst dat in

niets wezenlijks van die der late Nieuwe Gids verschilde, voor alles de zuivere Katholiciteit te hervinden, de Katholiciteit als gedachte, als dogma tot in zijn diepten doorleefd, en de Katholiciteit als atmosfeer. Het is daarom begrijpelijk, dat ook zij, in navolging der Vlamingen, begonnen zijn om met een roekelooze geestdrift de oude vormen der dichtkunst te verwerpen: deze vormen behoorden bij de Renaissancecistische cultuur die zij ontwijken wilden om zooveel mogelijk in de eerste tijden van het Christendom hun beslissende voorbeelden te vinden. — Er is aanvankelijk een schromelijk misbruik van het vrije vers gemaakt, stroomen van stormpelend-lyrisch proza zijn in het nieuwe tijdschrift «Roeping» ontketend. Ook het program der overspanning, der mystische overspanning met name, heeft zich alreeds wreedaardig uitgewerkt. De herinnering aan de Middeleeuwsche extatici, het Duitsche voorbeeld, waren even zoovele gevaren voor de waarachtigheid van dit jonge streven. Maar de in dezen bundel aangehaalde verzen zijn zeker het bewijs, dat hier een veelbelovende kern aanwezig is, iets dat inderdaad, essentieel anders is dan de bedachtzame Roomsche dichterlijkheid der laatste 30 jaren, — iets dat zich wezenlijk aansluit bij de perioden, waarin de Roomsche kultuur zich grooter en omvattender heeft kunnen openbaren.

* * *

De katholieke actie in Holland doet vooruitgang. Eene veroveringsactie wordt gepoogd op de niet-geloovigen en protestanten door het inrichten van regelmatige cursussen van godsdienst die aanleiding gaven tot de retretten voor nietgeloovigen die van drie tot zes dagen soms, duren.

Bij het einde van elke voordracht staat het de toehoorders vrij opwerpingen te maken.

Pater van Ginneken is de apostel van deze beweging: door het inrichten dezer cursussen zegde hij, heb ik enkel aan de vraag beantwoord die mij allenthenen toekwam: «Pater, leg ons uw geloofsmeeningen uit. Wij leggen geen belofte af katholiek te worden, maar wij willen uwen godsdienst leeren kennen.»

Een protestantsch dominé geeft volgende indrukken weer, na het volgen eener retraite:

1) meer eerbied voor de roomsch-katholieke godsdienst;
2) dagen van diepe godsvrucht;
3) «een» voelen met den predikant en de eenige katholieke deelnemers die tegenwoordig waren.

— «Indien wij, zegt P. Van Ginneken, er niet steeds in gelukken persoonlijke bekeeringen te bekomen, hoop ik hierdoor in onze samenleving een stroom te doen ontstaan die het percentage der van ons verwijderde massa brengen zal van 180 op 160; van 160 op 100; van 100 op 40, en zoo voort».

* * *

De groote Poolsche romancier Henrik Sienkiewickz werd dezer dagen luisterrijk als een koning begraven.

* * *

Hans Thoma, de 86-jarige Duitsche schilder, is te Karlsruhe, waar hij vele jaren directeur was van de Kunsthalle, overleden.

Hij was een van de belangrijkste figuren in de duitsche schilderkunst; een practische natuur, die liefst verwijlde in godsdienstige atmosfeer of sprookjesland.

Een wonder dat deze begaafde artist ook aan literatuur gedaan heeft. Eenigen tijd geleden is er nog een bundeltje van hem verschenen.

* * *

Timmermans «Pallieter» is te New-York verschenen in de vertaling van Mevrouw C. B. Bodde - Hodgkinson. Willem van Loon heeft er een voorrede voor geschreven, Anton Pieck heeft het geillustreerd, Harperrand Brothers hebben het uitgegeven.

In de New-York Herald Tribune van 12 October heeft J. W. Krutsch onder den titel «The All - Thirsty» een lange beschouwing aan het werk gewijd.

* * *

André van Hasselt. — Op 27 November was het vijftig jaar geleden, dat A. Van Hasselt te Brussel stierf. Hij kan worden beschouwd als de grondlegger van de vernieuwing der Fransche poëzie in België.

Over hem schreef Karel van de Woestijne in het letterkundig bijblad van de N. R. Ct. Zaterdag 15 November ll.: — «Zeker kende die Fransch - Belgische literatuur andere voorloopers: den geestigen Prince de Ligne, den fijn - bespiegelenden Octave Pirmez, den machtigen Charles de Coster met zijn sterk - nationale eigenschappen. Maar het is ongetwijfeld André van Hasselt die, door den geest die hem bezielt en beheerscht, moet beschouwd worden als de dichter die in België eene vernieuwde poëzie inluidde, of althans voorbereidde. Volbloed romanticus, bevriend met Victor Hugo en Alexandre Dumas, die hem beiden hoogschatten, is hij het uitgangspunt van eene beweging, die nooit heeft opgehouden, tot bij de jongste generatie en bij uitsluiting van deze, te staan in het teeken van het wereld-romantisme.

... ...

Niet dat ik hem een groot dichter zou vinden. Hij rijst niet boven de middelmatige romantici uit; is daarenboven zeer ongelijk en niet zelden slordig. Maar hij is toch iets meer dan een platte navolger der Fransche romantiek, meer zelfs dan een tijdfiguur.

Hij is namelijk, en in de eerste plaats, een baanbreker, dien men in dit land onbewust en als bij nature wel navolgen moest, omdat hij, bleeke personaliteit weliswaar, zoo door en door het type was van wat een Fransch - Belgische dichter zijn kan, ook opgenomen in eene wereldstrooming.

* * *

Wladyslaw Reymont. — Nobelprijs voor letterkunde. — De heer Jean Paul de kaczkowski, consul van Polen te Rotterdam (die onder het pseudoniem Jean d'Ardeschah de werken van

van Reymont in het Duitsch heeft vertaald) deelde over hem het volgende mede aan de N. R. C.:

Na Henryk Sienkiewicz, den auteur van de beroemde Poolsche trilogie uit Polen's strijd met Kozakken en Tartaren en van den roman «Quo Vadis», is Wladyslaw Reymont is de schrijver van het boerenleven in Polen. Zelf uit den boerenstand — in zijn jeugd heeft hij de ganzen zijns vaders gehoed — is Reymont een grondig kenner van het dorpsleven.

Zijn roman in vier deelen: «De Boeren» schildert het bestaan van het Poolsche dorp, zooals dit voor den wereldoorlog was,met *meesterlijke* kunst. Richard Dehmel,de bekende Duitsche dichter, schreef over dezen cyclus de volgende treffende karakteristiek: «Eine hinreissende Liebe zu Land und Volk beschwingt jede kleinste Begebenheit, eine begeisterte Liebe, die überall in der Landschaft die grosse Natur, im Volkstum die Menschheit und Gottheit wahrnimt.»

Het werk van den in 1868 geboren schrijver is in de jaren 1904-1909 in het Poolsch verschenen. Tot de Europeesche bekendheid van het geweldige epos, dat in het kader der vier jaargetijden het Poolsche boerenleven schetst, heeft het eerst de Duitsche vertaling bijgedragen. Behalve «De Boeren» heeft Reymont een vrij groot aantal andere werken geschreven, die te zamen ruim twintig deelen vormen. Vooral zijn nog belangwekkend: «Lodz» (Das gelobte Land), een industrieele roman in twee deelen uit het Poolsche industriegebied der stad Lodz; een theosophische roman «De Vampier»; eenige bundels kostelijke boerennovellen, psychologische en fantastische vertellingen; het martelaarsboek van het Poolsche boerenvolk onder de Russische overheersching: «In het land van Cholm»; zijn prachtig gekleurde romancyclus van Polen's ondergang, bestaande uit de romans «De laatste Poolsche Rijksdag», «Nil desperandum» en «Opstanding».

Van de bovengenoemde werken zijn vele in Duitsche vertaling verschenen: «Die Bauern» bij Eugen Diedericks te Jena, «Lodz» bij Georg Müller te München, «Wampir» bij Albert Langen te München, «Der Letzte Polnische Reichstag» bij G. Müller te München, «Im Chelmer Land» bij Otto Dreyer te Berlijn, «Bauernnovellen» bij Georg Müller te München. In het Fransch en het Engelsch zijn «De Boeren» en talrijke novellen verschenen. Ook in het Russisch Tsjechisch en Slovenisch is Reymont vertaald.

Onlangs heeft Reymont een aangrijpend dierenepos gepubliceerd, waarin een hond de hoofdfiguur is en thans verschijnt in de Poolsche pers zijn roman uit het leven der Polen in Noord - Amerika.

Reymont heeft het erg moeilijk gehad, voor hij «er was». Hij heeft als winkelbediende, als spoorwegarbeider, als lid van een reizend tooneelgezelschap, als beambte bij de spoorwegen zijn geluk beproefd en zelfs in een klooster een tijd lang een toevlucht gevonden. Hij schreef dikwijls onder de ongunstigste omstandigheden.Een zijner mooiste boerennovellen «Tomek Barau» heeft hij geschreven in een baanwachtershuisje bij fel vriezend weer. In dekens gehuld zat hij in het ijs-

koude vertrekje, waarvan de kleine peroleumlamp het eenige lichtpunt was, ook in figuurlijken zin; al schrijvend moest hij telkens zijn inktpot er boven houden om te voorkomen dat de vloeistof bevroor. Aan een spoorwegongeluk, waarvan hij met vele reizigers de dupe was, dankte hij de middelen, die hem in staat stelden, zijn levenswerk «De Boeren» te scheppen.

Langzaam heeft hij zijne plaats veroverd. Thans woont hij op een eigen, prachtig landgoed bij Posen: een verrukkelijk kasteeltje, omgeven door oude lindenlanen en te midden van heerlijke vlierstruiken. In opdracht van de regeering van Polen is hij naar Amerika geweest, om aanraking te zoeken met de millioenen landgenooten, die daar wonen. Aan het geestelijke en artistieke leven van zijn vaderland neemt hij een belangrijk aandeel.

Zijn kasteeltje en zijn landgoed zullen eenmaal, zoo heeft hij het beschreven, eigendom van den Poolschen staat worden met de bestemming aan Poolsche kunstenaars die 't niet gemmakkelijk hebben, een kosteloos verblijf te schenken, opdat zij daar een tijd lang kunnen werken.

* * *

Nobelprijzen. — Sinds de stichting van de Nobel - prijs is hij voor de letterkunde toegewezen: in 1901 aan Sully Prudhomme, 1902 Th. Mommsen, 1903 Björnstjerne Björnson, 1904 Frédéric Mistral en José Eschegaray, 1905 H. Sienkiewicz, 1906 Giosué Garducci, 1907 Rudyard Kipling, 1908 Rudolf Eucken, 1909 Selma Lagerlöf, 1910 Paul Heyse, 1911 Maurice Maeterlinck, 1912 Gerhart Hauptmann, 1913 sir Rabindranath Tagore, 1914 (niet toegekend), 1915 Romain Rolland, 1916 Werner von Heidenstam, 1917 Karl Gjellerup en Henrik Pontoppidan, 1918 (niet toegekend), 1919 Karl Spitteler, 1920 Knut Hamsun, 1921 Anatole France, 1922 Jacinto Benavente, 1923 Butler Yeats.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

De studie welke de flinke en geleerde bestuurder der Wereld - bibliotheek in brochure uitgaf, is in «DE GIDS» dezer maand als frontbijdrage opgenomen. Zij heet «Nederland, België en Vlaanderen». In De Maasbode werd hem echter duidelijk gemaakt wat we daarover als katholieke Vlamingen hebben te denken. Drie sonnetten van Urbain Van de Voorde bereiken nauwelijks het peil van diens vorige verzen. Ook die dichter schijnt zijn Stum und Drang door te zijn. Er is verder te vermelden een studie over «Het Fascisme en het nieuwe Italië» door Carel Boak.

«DE NIEUWE GIDS» opent op een portret van den zestigjarigen Van Deyssel en jubileumartikel ad hoc van Kloos, voornamelijk met betrekking tot de gedenkschriften. Johannes Reddingius recenseert de twee verzenbundeltjes van Alice Nahon. Eigenaardig dat over deze uitzonderlijke dichteres, wier tragisch leven en werk toch doorzichtig zijn, doorgaans niets dan banaliteiten worden verkocht. Het zes en zestigste binnengedacht van Kloos Wilhelmus is verschenen! Nog meer dichters die men niet meer jong heet, geven na hem teeken van leven: Helene Swarth met drie fransche «Rêves d'antan» en Pol de Mont met drie vlaamsche nog onbeduidender gedichten. Wat verder ontmoet ik nog iemand «de chez nous»: Lambrecht Lambrechts doceert er over Schumann's «Zwei Grenadiere».

Op een paar plaatsen staat «HET GETIJ» zoo hoog dat het mijn begripspeil te boven gaat. Wat ik er echter wél van begrijp gaat mij dan weer niet boven 't vreeselijk ordinaire. Dit is een tijdschrift dat geen lijn heeft, niet leeft van iets.

Een merkwaardig tooneelstuk van Heijermans (wij lazen reeds met groote belangstelling de twee eerste bedrijven) verschijnt in «GROOT NEDERLAND». Waarover na volledige verschijning meer. Frans Coenen plaats er een zeer mooie studie over Strindberg. Ook een flinke brok proza «Damespensioen». Van de vier genoemde tijdschriften is «Groot Nederland» gewis het interessantste.

Wat dat betreft, interessantigheid, heeft zelfs Brom's BEIAARD bijgewonnen sinds er Kees Meekel's «Ahasverus» in verschijnt, al volgt daarna een kalmer bijdrage over de summa opusculorum van den H. Thomas, van Aquino door Fr. Kruitwagen O. F. M.

Ook «BOEKENSCHOUW» komt in die lijn van het zeer interessante, en wel voornamelijk met een bespreking-résumé van «Humor in die algemeen en sij uiting in die Afrikaansche letterkunde» door F. E. J. Malherbe. Waarna bespreking van een boek «Une heure avec...» door Frederic Lefevre. Interviews van acht en twintig letterkundigen waaronder voornamelijk Henri Bordeaux, Alphonse de Chateaubriant, Jean Cocteau, Roland Dorgélès, Georges Goyau en Jean Mauriac on-

derscheiden zich door de belangrijkheid hunner verklaringen. Het spijt ons niet in bizonderheden te kunnen treden.

Als «WIL EN WEG» wat brengt van Herman Hana, bezorgt het keer op keer noch min noch meer zoowat het vlotste, geestigste proza dat ergens verschijnt. Die man is uniek. Het is een genot als een voortdurende glimlach Hana te lezen. Hier heeft hij het nu weer over sierkunst en verstaat daardoor tatoueering. Wat verder over «De ontwikkelingsgang der Beeldhouwkunst». Wordt verder aanbevolen de cursus van L. Simons over «Het drama der XIXe en XXe eeuw». Als roman gaat er nog immer Dicken's «Londen en Parijs» voort.

Het «VLAAMSCHE ARBEID» nummer dezer maand zou zelfs heelmaal niet in aanmerking komen indien daar niet waren een zwak onuitgegeven gedicht van Prosper van Langendonck en de impressie die Jozef Muls meegebracht heeft van de Brugsche Gezelle - herdenking.

«POGEN» daarentegen, dat anders door de gedichten merkwaardig was, verdient de eervolste vermelding voor het proza dezer maand. De schets die Wies Moens in zijn frisch proza van Pieter Van der Meer de Walcheren ontwerpt is van de beste die wij van dezen schitterenden prozaist te lezen kregen. Toch zal de virtuoos op zijn hoede moeten zijn eens dat de routine van het gouden woord hem eigen is geworden. Ik snap b.v. al niet de logiek der beelden in dezen zin: «Weten wij tans, aan den koepel van de tijd boven ons werk, Van Der Meerês naam branden als een vriendlike, waakzame lamp, slechts wanneer wij overstroomen van de olie die haar vult, kan iets duurzaams en geluk-aanbrengends door ons te bloeien aanvangen op aarde.» Hoe zit dat eigenlijk met die olie die uit een lamp overloopt en iets doet bloeien? Is dat, in plaats van nieuwe frischheid, niet een angstige overloop naar de oudste rhetoriek? — Daarbij te vermelden twee degelijke studies, eene over «Architectuur», de andere over «Eigendomsplicht», door Pater Van Winckel; waarna weer zeer actueel boeit het oordeel van Pol en Paul de Mont en van Herman Teirlinck over «Marieken van Nymegen», de opvoering die zoowat het artistiek feit van dit jaar is geweest.

«TOONEELGIDS» mag deze maand niet ongelezen blijven, zij het dan maar om de eerste bijdrage over het parijsche tooneelleven door Paul van Sonsbeeck. En de rubriek «kritiek» is ditmaal aktueel breeder uitgewerkt dan anders en rijk geillustreerd.

In het flinke «VLAAMSCH OPVOEDKUNDIG TIJDSCHRIFT» wordt de grootmeester der katholieke paedagogiek in Amerika, Mgr. J. L. Spalding gehuldigd door Dr Fr. De Hovre. — Een merkwaardige bijdrage van den gehuldigde-zelf over bezieling in de opvoeding typeert raak zijn opvattingen.

«VROUWENLEVEN» geeft aan Zuster Jozefa na Pater Thielemans het woord over de vorming van het gevoel bij het jong meisje. Opvallend hoe veel minder fijn en taktvol hier de vrouw-kloosterlinge dan de man-priester is. Ik kan mij niet

ontdoen van den indruk of Zuster Jozefa wil nu bepaald hebden dat wij haar intelektueele waarde ook niet onderschatten. Zij wil bepaald toonen dat zij wijsgeerig onderlegd en in alle geval zoo maar niet de eerste de beste is. Het is spijtig. De waarde van 't werk als beinvloedende kracht verhoogt er niet door! Hierop volgt een teeder gedicht van M. A. Theunissen en een relaas over «een rustoord voor onderwijzeressen op het eiland Funen» (Denemarken) door Mevr. D. Logeman - Van De Willigen.

Om te sluiten met «ONS GELOOF» worden vermeld als belangrijk de hoofdbijdragen «Om de navolging Christi beter te verstaan», door Kan. Mahieu en over «Liturgische processies in de Middeleeuwen» door E. H. de Corswarem. »Ons Geloof» blijft steeds even levendig en frisch...

G. W.

BOEKBESPREKING

Emile Henriot: «Aricie Brun ou Les Vertus Bourgeoigeoises». — Plon-Nourrit et Cie. Paris. — 7.50 fr.

Een zeer mooie roman, die door iedereen mag gelezen worden.

Misschien is hij hier en daar iets of wat langdradig; maar boeiend is hij zeker, en origineel juist door zijn groote eenvoudigheid. Het boek vertelt ons de geschiedenis van de familie Brun, die, van den nederigen stand stilaan tot de hoogere stijgt. Gedurende heel de 19e eeuw zien wij hare leden leven, werken, wroeten, rijk worden of integendeel, ten gronde gaan.

Eene figuur echter komt hoog boven al de anderen uit, als een zuiver licht op een halfdonkeren achtergrond. Het is die van Aricie Brun, het meisje, diep teleurgesteld door hare eerste liefde, maar wier hart door de smart niet verdord werd. Ze zal niet meer trouwen,en aanvaardt met liefderijke toewijding hare dikwijls zware, ondankbare taak van jonge dochter. Hoe meer de tijd voorbij gaat, hoe meer hare jaren vorderen, hoe meer zij ook de goede engel van heel de familie wordt. Bij haar komen ze allen om raad en steun, omdat ze voelen dat zij zich heelemaal geeft zonder iets terug te vragen. Aricie Brun is geene heilige, geene buitengewone vrouw, maar ze is bij uitstek een wezen van goedheid en zelfvergeten, en bezit die groote, eenvoudige deugd, waarvan Stendhal zegde: «Moi, j'honore du nom de vertu l'habitude de faire des actions pénibles et utiles aux autres...»

T. D.

* * *

Nikolaus Lenau: Gedichte, herausgegeben und eingeleitet von H. Bisschoff. Stuttgart, Strecker und Shröder. 1924. XX + 235 p.

Herfst... Lenau's getijde! Immers, wie heeft beter dan hij de stem van den regen begrepen — die Stimme des Regens —, de stem der stilte — die Stimme des Schweigens. Het is op een stillen herfstdag dat ge 't werk van dezen grooten, ongelukkigen dichter lezen moet. Misschien komt u zijn schaduw te gemoet over de weemoedige verlatenheid van het Kempisch landschap.

Ik weet wel: de literaire mode van heden voelt niet veel voor den dichter van de Schilflieder.

Hij is te droefgeestig en vooral: zijne droefgeestigheid is van eene vermoeiende eentonigheid. Waarin ze overigens gelijk heeft... De verzen van Lenau hebben den cadans van herfstregen en zij gelijken elkander zooals lauwe, blonde droppen in een parklaan voor het opweer opsteekt.

In de wanhopige ziel van onzen dichter broeide steeds onweer; en er flitsten bliksems uit, verblindend-echt.

In Duitschlands dichterwoud lijkt Goethe de onnavolgbare ko-

ninklijke nachtegaal; Heine heeft iets in zijn vers van de rijke en verscheiden melodie der spreeuw; Eichendorff heeft de diepe en rustige zachtheid van den wielewaal, op een stillen lenteavond; Lenau is die kleine nachtelijke uil, dien de toscaansche boeren «chiu» heeten, en wiens geroep in het hart een zoo vreemd en aangrijpend gevoel wekt van de nietigheid aller dingen om ons heen.

Want zoo is het lied van dezen grooten magyaarschen dichter. Heel zijn werk is niets anders dan de naar eigen wijs herhaalde kreet der Heilige van Sienna: tutto passa, zonder dat hij, eilaas, begrijpen mocht, dat daarboven dat andere ligt wat zij geheeten heeft: durabili vita, het eeuwig leven.

JOH. JOERGENSEN.

* * *

Sermons de J. Tauler et autres écrits mystiques I Le Codex Vindobonensis 2744, par A. Corin. Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liége.

Reeds in 1841 trok Hoffmann von Fallersleben de aandacht op twee Weensche manuscripten van Tauler in zijn «Altdeutsche Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien». F. Vetter in zijn werk: «Die Predigten Taulers aus der Engelb. und der Freib. Handschrift sowie aus Schmidts Abschriften der ehemaligen Straszburger Handschriften» gaf een nieuwe uitgave der sermoonen van den straatsburger mysticus en wees er nogmaals op dat de critici het wetenschappelijk werk zouden bevorderen door de oudste uitgaven te verzamelen; volgens Ph. Strauch in «Zeitschrift für Deutsche Philologie» bevatte de uitgave van Leipzig nl. «een goeden tekst». Ziedaar een heel werkplan opgegeven waaraan de heer A. Corin, chargé de cours aan de Luiksche Universiteit zijn jonge merkwaardige krachten heeft gewijd. Het was een nog niet begonnen werk. Vetter zelf immers had enkel de Baalsche uitgave van 1521 geraadpleegd en dit nog enkel voor de duisterste passagen van den tekst.

Corin bezorgt ons dus hier een dubbeluitgave der beide onuitgegeven manuscripten met de varianten die hij vond in de oudste uitgaven en den tekst van Vetter.

Voor de oudste uitgaven gebruikt hij die van Leipzich (1498) en van Keulen (1543). Daar de eerste, de editio princeps, in geen enkele belgische bibliotheek te vinden bleek heeft hij zich in vervanging van deze, gehouden aan de editie van Augsburg (1508) die algemeen beschouwd wordt als een eenvoudige omzetting der eerste in Beiersch dialekt.

Bizonder merkwaardig en klaar is de inleidende studie van het materiaal dat de jonge geleerde verwerkte. De tekstuitgave is met de grootste zorg geschied volgens de laatste regelen der wetenschap en laat aan duidelijkheid en ernst niets te wenschen over.

V. d. B.

* * *

«Ariadne», een symbolisch spel in 4 bedrijven door Jos. Vandervelden. Uitgeverij Vink Pz. Alkmaar.

Ariadne is lang geen proeve van een beginneling. Jos. Vandervelden is schrijver van drie Fransche tooneelwerken onder hoofdtitel «Les Nocturnes» en een «miracle en trois actes» genoemd «Psyche». In het Nederlandsch schreef hij «Smidje Smêe», folkloristisch volksspel in vier bedrijven; «Het schip voor de zon», symbolisch spel in drie bedrijven en verder drie tooneelwerken onder titel «Flambouwen».

Ariadne is dus geen eersteling.

Wie niets afweet van Vandervelden's vorig werk zou dadelijk denken van wel. Zijn taal is mooi,met altijd aan de schittering erin van ergens een prachtzin. Als tooneeltaal moet ze opgeschroefd, onnatuurlijk, bombastisch lijken. Ik houd mijn hart vast bij de gedachte alleen dat een beroepsacteur zoo'n proza te debiteeren krijgt. Van sterken, logischen of psychologischen bouw weinig te merken. Wat dan? Ariadne is een zeer mooie literaire brok proza.

Het stuk is opgedragen «aan allen die vielen slachtoffer van het geweld». De symboliek is dus duidelijk als men weet dat Ariadne met de hulp van Theseus een einde maakt aan de dwingelandij van het stiergedrocht, den Minotaur, die te Creta in den doolhof opgesloten was en weet dat Vandervelden door Ariadne de liefde en door Theseus Christus wil symboliseeren terwijl hij Creta noemt de wereld waar het geweld regeert.

G. v. M.

* * *

Zeven oude volksliedjes, woord en toon in de kempen opgeteekend door J. Simons, klavierbegeleiding door Arthur Verhoeven. Uitg. Gudrun, Brussel. — Prijs 7.— fr.

De verzameling dezer oude volkskunst is vanwege den verzamelaar een daad van roerende pieteit tegenover de oude, naieve, volkskunst der vlaamsche Kempen. Woorden en melodie zijn zoo natuurecht, zoo raak opgeteekend dat men hier wezenlijk mag spreken van «nog warm uit den mond». Hetzelfde kan ik niet getuigen voor de klavierbegeleiding van Arthur Verhoeven. Hoe knap ook en ernstig pogend om den volkseenvoud te benaderen, draagt zij den stempel van factuur en zal al eens eer het liedje hinderen dan het begeleiden.

R. T.

* * *

Beknopte Staathuishoudkunde door Floris Prims. Uitg. Geloofsverdediging, Antwerpen. Prijs 7.50 fr.

Het eerste volledig handboek over het vak, nieuw ingedeeld. Ziedaar al een eerste reden om de verschijning van dit werk met een schallend hoerah te begroeten.

Gelijk de 5 enorme boekdeelen van Pesch het Standaardwerk zijn voor ingewijden, vaklui, zoo is dit werk van den vlaamschen wroeter Floris Prims het standaardwerk voor de

in te wijden sociologen-in-spe. Als zoodanig werd het ook door Prims bedoeld en is het handboek niet alleen het eerste door zijn volledigheid maar — en dit is geen mindere verdienste — een innoveerend werk wat betreft de indeeling. Toch heeft het dan ook weer — waarom de kleine gebreken niet zien als die dienen om de groote hoedanigheden te doen uitkomen — als zoodanig zijn tekort. Het wil ons voorkomen dat het verbazend compilatie- en synthetiseerend vermogen van schrijver van den beginneling eischt wat men van hem misschien niet verwachten kan. Het handboek is een wonder van helderheid maar voelbaar is het dat erin verwerkt ligt heel het ontzaglijk wetenschappelijk materiaal van Pesch. Zoodat voornamelijk weesgeerig en sociologisch geschoolden dit gedrongen résumé,voor beginnelingen lastig verteerbaar,van nutte zal wezen.

Naast het wijsgeerig sociologisch werk van Beysens, de handboeken van Aengenent, het werk van Bus en enkele anderen mogen we nu met deze Beknopte Staathuishoudkunde roemen op een reeds benijdbare literatuur over sociologie.

W. S.

* * *

Goede opnamen met kleine filmkamera's, door W. H. Idzerda. Uitg. Mij voor goede en goedkoope lectuur. A'dam.

Ik ken geen beteren gids voor amateur - fotografen dan W. H. Idzerda. Hier is weer een zeer praktisch handboekje van hem; al wat ge weten moet voor fijne artistieke opnamen met de filmkamera. Eenvoudig, zakelijk en volledig.

Het werkje is met 132 illustraties versierd.

C. V.

* * *

Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog 1588-1598 door Dr R. Truin. Uitg. Nyhoff, 's Gravenhage. 8e druk.

Het feit dat wederom een nieuwe druk van het bekende meesterwerk van R. Fruin noodzakelijk was, bewijst voldoende dat het nog steeds in hooge mate gewaardeerd en gelezen wordt. Van deze gelegenheid heeft de uitgever gebruik gemaakt het uiterlijk meer aan de tegenwoordige eischen te doen beantwoorden. Een achtsten druk bespreekt men niet uitvoerig meer. Zijn naam is gemaakt! Wij doen niet anders dan ons aansluiten bij 't gunstig onthaal destijds in dit tijdschrift over Dr Fruin's werk verschenen en het boek warm aanbevelen.

M. A.

* * *

Dierenvreugd en Leed, II, door L. Dorsman en J. Van der Klei. Uitg. Wolters. — Prijs 0.80 gd.

In dit deeltje wordt verteld van wolven en beren, van arenden en egeltjes, van muizen en uilen, van spinnen en forellen en ander europeesche dieren meer. «In dit boek, aldus de

schrijver, is het dier geen samenstel van beenderen en spieren. Hier is 't leven zelf, met z'n lust en z'n leed, z'n overwinnen en z'n falen, z'n begeerte en z'n teleurstelling; een deel van z'n omgeving, een deel van de rijke schepping, met een onafwijsbaar recht op eerbiediging.»

't Boek is geillustreerd en keurig uitgegeven.

V.

* * *

In het Wonderland: 2e deeltje, door J. Cohen en Wytze Keuning. — Uitg. Wolters. Prijs 0.75 gl.

Schrijvers voeren den jongen lezer naar verschillende landschappen van Nederland; naar den zandgrond van de Veluwe; naar het laagveen van Friesland, naar de slooten van de Betuwe ,naar het vette zeeklei der Zuid-Holandsche eilanden, naar de heide van Drenthe en de andere gronden van Zuid-Limburg. En zij vertellen over land en planten en dieren zoo dat het iets levends wordt voor het oog en het hart van het kind.

Ook dit werkje is leerrijk geillustreerd.

V.

* * *

Langs bloemenpaden, 1e en 2e deeltje. Door T. Van den Blink en J. Eigenhuys. Uitg. Wolters. Per deeltje 0.60 fl.

Haast te mooi voor schoolboekjes... indien er voor het onderwijs onser kinderen iets te goed en te mooi en te degelijk kon zijn. Indien die trotsche gulden nu maar even naar beneden wou dalen... Deze versjes en verhaaltjes zijn bestemd voor het tweede leerjaar. Zij behelzen tal van gekleurde en zwarte plaatjes van C. Jetses.

C.

* * *

WOLTERS' UITGAVEN:

De volgende uitgaven en herdrukken dezer model-uitgeverij bevelen wij warm aan:

1) **Breckx en Goemans.** Eerste fransche Lessen IV, fr. 5.—.
2) **Besançon en Stuik.** Vers le baccalaureat, vocabulaire du lycéen, geb. 2.75 gld., gen. 2.40 gld.
3) **R. L. Stevenson.** Treasure Island, bewerkt door A. G. Van Kranendonck, geb. 2.10 gld., gen. 1.90 gld.
4) **Jan Ligthart.** In Zweden (volksuitgave) 1.50 gld.
5) **Noyons en Klases.** — Nieuwe schrijfcursus voor de lagere school.
   Voorbeeldenboekje voor het 4e jaar, 0.30 gld.
   Oefencahier voor het 4e jaar: 0.15 gld.
6) **B. J. Douwes.** — Moderne Paedagogiek, glb. 2.25 gld., geh. 1.70 gld.
7) **Esmoreit.** Abelspel uit de XIVe eeuw, uitgegeven door G. Kaakebeen en R. Verdeyen, 0.80 gld.
8) **Breckx en Goemans.** Woordenlijst II, 1.— fr.

9) **Ahn en Moret.** Mots et tournures difficiles à l'usage des lycées classiques et modernes, 1.25 gld.
10) **Hameetman en Weber.** Leerboek der duitsche Handelscorrespondentie, II, geb. 1.55 gld., gen. 1.30 gld.
11) **Hameetman en Weber.** Hulpboek bij het leerboek der Duitsche handelscorr., II, geb. 1.55 gld., gen. 1.30 gld.
12) **Dorsman en Van Der Klei.** — Dierenvreugd en Leed. — Eerste deeltje. Nederlandsche dieren, geill., 0.80 gld.
13) **Noyons en Klasens.** — Nieuwe schrijfcursus voor de lagere school, 3 boekjes elk aan 0.20 gld.
    2 Oefencahier 0.15 gld.
    Voorbeeldenboekje 0.30 gld.

* * *

ELIE MAIRE. «Saint-Norbert», (1082 - 1134). — Victor Lecoffre. Paris. 3.50 fr.

Dit boek is eene nieuwe aanwinst voor de: Collection «Les Saints», en is van de beste die in die interessante reeks reeds verschenen zijn.

De schrijver, leeraar in het Lycée Stanislas, te Parijs, heeft er zijne lessen over een bepaald tijdperk der godsdienstige geschiedenis in samengevat. Met vaste hand heeft hij het heerlijk figuur van den groote heilige geteekend. Wij voelen hem gedurende zijne wereldsche, bijna losbandige jeugd, zijne schielijke bekeering, zijn stijgen naar altijd grootere heiligheid. Geen oogenblik verslapt de belangstelling, 't zij hij al zwervend door de helft van Europa, zijn echte roeping zoekt, 't zij hij 't Orde van Prémonstreit sticht, 't zij hij de ketterij van Tankelinus te Antwerpen uitroeit, of gedurende zijne verheffing tot aartsbisschop van Magdeburg de priesters schuldig aan simonie of levend in onkuischheid bekeerd.

Gelijk zijn vriend de H. Bernardus en voor hem St-Franciscus en St-Dominicus,was de H.Norbertus 'n groote ordestichter, en nu nog, na acht eeuwen, trots alle wederwaardigheden, is zijn werk nog bloeiend.

T. D.

* * *

«Uit het Sprookjesland», bloemlezing uit de beste sprookjes verzameld door Dr F. Hoffman. — Illustraties van Rolf Winkler. — Uitg. W. J. Thieme, te Zutphen.

Een schat voor de jeugd; de beste sprookjes en verhalen uit den rijken oogst van Grimm, Andersen, Asbjörnsön, Hauff e. a. Alles netjes, keurig en kinderlijk verteld. Een zware bundel waar de kindertjes een heelen winter mee zoet te houden zijn; en waar ze elken winter terug naar verlangen zullen.

Het boek bevat twaalf gekleurde platen en zeer vele zwarte afbeeldingen van Rolf Winter, die herinneren aan den goeden, poëtisch - romantischen tijd van Ludwig Richter .

C. V. A.

GEDICHTEN

I.

Weer schreit in diepste ziel ons «in memoriam»
aan feërie van jeugd... We reiken naar 't misterie
van jaren, die we — o wrange vreugd — nog steeds
[begeeren...
Weer laait aan moedloos oog een nooit-gebluschte
[vlam...

Weer ligt de lente...: weide waar de gele brem
van onze droomen bloeit aan d'einder van verlangen!
Aan groen bosschage rijzen bloesemende zangen:
een tuil waar toovert lichtend vuur van vreemde stem.

Vertelt er een... o lied dat jonge hart bekoort...
Om ons blijft schoone nacht veloeren mantel vouwen.
Moet wel een daagraad nog aan verste vlakten blau-
[wen?
Van U spreekt immers geen. Geen luistert naar Uw
[woord.

We blijven stom voor U en 't dorre vlies verdooft
voor Uwen Roep! Daar sterft de nacht, ontluikt breed-
[open
de stralen-waaier van Uw zon... Waarheen geslopen
nu 't eerste bloempje reeds Uw teere handen looft?...

Laat zwijgen voor ons hart het fascineerend lied.
Laat aan ons moede mond de bittre geur van lusten.
Laat in de plooien van Uw warme kleed berusten
ons glansverloren oog dat naar den Redder ziet.

Genees ons, Lieve Heer! ontbind ons lamme tong.
Open ons oor voor 't eeuwig klagen van Uw lippen...
De grootste vreugd zal zingend aan ons hart ontglip-
[pen
of ergens een fontein in 't koele bosch ontsprong...

HUBERT BUYLE.

II.

GEBED VAN EEN KIND.

Laat me dees avond, Heer, voor U een engel zijn
van Fra Angelico... Laat me in de toovring rijzen
van Uw muziek naar grens-verloren paradijzen
op hemelsche kadans van gouden tambourijn...

Van Uw genade, ziet Ge Heer, de geurge krans
sneeuwwitte bloempjes op mijn donkre meisjesharen?
Wie bleef zoo rein de weelde van zijn jeugd bewaren
en doofde er niet Uw lamp met stille vrede-glans?

Ach! laat Uw kind dat haar geen sombre winter
[schaad',
leid me naar Uw Kasteel langs eeuwge zomer-lanen...
Er reikte nooit, bepereld met zoo blije tranen
naar 't zingen van Uw zoen een zuiverder gelaat...

HUBERT BUYLE.

DE TOONEELRENAISSANCE IN VLAANDEREN

door **JAN BOON.**

PRELUDIUM.

Wij waanden ons voor den oorlog rijk toen, zoo ongeveer 50 jaar na elders, het realistisch tooneel zijn intrede deed in Vlaanderen. En ik herinner me met pleizier al dat geestdriftig proza gewijd aan de zgz. «realistische» stukken van De Tière en Scheltjens. En met nog meer pleizier denk ik er aan hoe vreeselijk romantisch we nu die stukken toch vinden. De vooroorlogsche tijd ligt ontzettend ver van ons af! Een oogenblik hebben we gedacht dat Vlaanderen's kultureel ongeduld zich het felst op het gebied der poëzie zou uitleven — denk aan dien overmoedigen ruk, gedurende den oorlog en even daarna, met Paul van Ostayen, Marnix Gysen, A. W. Grauls, Wies Moens, e. a. — en op een ander oogenblik dachten we dat het op 't gebied der plastische kunsten zou wezen. Maar op geen van beide gebieden hebben we dien fellen drang, die collectieve heropkomst, beleefd die ons tooneel nu ineens weer maakt — zooals het was ten tijde van Vlaanderen's schoonste suprematie — tot de kultuurkroon van ons volk-vol-woelige-krachten.

Eerst kregen we tooneelauteurs die een stuk konden schrijven. En we waren blij, want sedert lange jaren zaten we daar bekommerd mêe: «We kunnen geen tooneelstuk meer schrijven», en we waren jaloersch geworden op Heijermans. Ernst W. Schmidt kwam, en Gaston Martens, en Willem Putman, enz. Maar spoedig leken we weer onvoldaan. De geest, de eigen Vlaamsche geest in dit werk,en de eigen Vlaamsche bouw,die waren er nog niet.Klassiek konstrueerde intusschen, droomen als sterren, gewelven als ten hemel golvende oceanen, lijnen statig en lang, koud als gloeiende sfeer, Cyriel Verschaeve zijn breede spelen uit. Maar de bouw,de nieuwe bouw, daar haak-

ten we naar. We hadden deel aan het architecturaal verlangen, aan de nieuwe stijlbehoefte — o, stijl is veel meer dan vorm — der menschheid die met hare ellenden uit het roode hol van den oorlog kwam gekropen.De agiele danser, de speler met het grinnikend lustig klein ivoren aapje,Herman Teirlinck, verscheen op het podium. «De Vertraagde Film» en «Ik Dien». Het was een oud geslacht dat bewees hoe jong Vlaanderen nog kon worden. Wij zullen Herman Teirlinck bevechten en hem dankbaar zijn. Hij is een speler met blokjesdoos geweest. Oude geverfde blokjes, en daarmee heeft ie een nieuw uitzicht voor ons oog gezet.

En hij heeft ons tooneel vol literatuur gepropt. Maar het is goed geweest dat hij verschenen is want Teirlinck heeft de verstarring van onzen tooneelvorm kapot gedanst, de stijfheid gebogen. Wij zullen hem daar dankbaar voor zijn, en toch nooit vergeten dat hij onze edelste katholieke sproke, Beatrijs, zoo echt schromelijk heeft ontadeld.

Is de tijd van Teirlinck voorbij? Wij rijden snel in Vlaanderen. «De man zonderlijf» zal op onze vraag spoedig antwoord brengen. (1)

Zie, daar ontstond, van de katakomben der geesten uit, een katholiek renouveau in onze letteren. Teeken van den tijd, ja, maar allereerst: het eerste teeken van den zegen der loutering door miseries en door worstelingen.

Enkelen zijn er die in tooneelwerk van dit renouveau der geesten (renouveau is zoo'n slecht woord, het is veeleer: het wegnemen van het katholieke licht van onder de korenmaat, het weer stellen van onze kunst onder de schijnwerpers van het bovenzinnelijke) reeds getuigenis gaven: Frans Delbeke, Gerard Walschap, Dirk van Sina, en Anton Van de Velde.

De twee eersten «beperkten» tot daar hun warme schoone zending: de katholieke geest weer in onze spelen, het katholieke oog weer gericht op de menschelijke conflicten. De derde bleek een Vlaamsche Griek naar aard en zin, de vierde liet dadelijk los dit

(1) «De man zonder lijf» werd intusschen te Brussel opgevoerd.

geweld van Vlaamsche fantasie, dat ons gemaakt heeft tot het volk van den feestelijken geest en het weelderige oog. Er was wel weinig katholieks te bespeuren aan «De gekke Gast», maar de toon was heerlijk-bitter, de verbeelding die van een modernen Vlaming.

In «Christoffel» huwde de ontzettende fantazie het bijtendste aller sarcasmen en de katholiekste aller wijdingen. Onze tijd van angstig speuren had deze moderne Christoffel-legende weer noodig.

Ja, het werd een merkwaardige vooravond in Vlaanderen. Want zie, daar was niet alleen het werk voor het tooneel, daar was de beweging op het tooneel. Na de doodende bezettingsjaren was gebleken hoe het katholieke liefhebbers-tooneel weelderiger opbloeide dan ooit. Er is wellicht geen land ter wereld waar het katholiek dilettantentooneel zoo levendig is als in Vlaanderen, waar het zoo'n ruim deel inneemt van het kleurige volksleven. Schoolmeester, schoenmaker, herbergier, student, boerenzoon, arbeider, doen aan tooneel. Geen drie dorpen in Vlaanderen zonder één of meer tooneelvereenigingen, geen arbeidersvereeniging zonder tooneelafdeeling, geen college of patronaat zonder tooneelgroep. Een statistiek die zou omvatten alle kringen, zou inderdaad verbazing wekken.

Het tooneel, hoe laag het peil ervan ook geruimen tijd is gebleven, is na den oorlog bij ons meer dan ooit de belangrijkste uiting geweest van het populaire leven.

Dr de Gruyter's Vlaamsche Volkstooneel deed honger ontstaan naar een beter-artistiek repertorium. — Voor de verhooging van het peil van het tooneelleven in Vlaanderen deed hij veel, en hij leerde de Vlamingen ook weer spelen. Het Ghéon-offensief dat uitging van Lokeren — een eervolle vermelding voor Prosper Thuysbaert! — vond zooveel ingang tot het gemoed van het Vlaamsche volk : met hunnen alouden zin voor geloovig spel genoten onze menschen van die heiligen op het tooneel, heiligen die praten en doen als lui van overal. Lokeren zette ook een poging tot vernieuwing van de tooneeltechniek in, en incidenteel viel deze samen met de inleiding van Ghéon's werken.

Het «Verbond voor Katholiek Tooneel» van Gent. en Herman Van Overbeke, gingen met jongen over-

moed nog een paar mijlen verder: zij werkten aan de verruiming van de scène doopten zelfs zekere ensceneering als expressionnistisch, en traden beslist en krachtig vooruit met gansch uitgesproken katholiek werk.

En er ontstond over Vlaanderen een Ghéon - beweging en een ijveren om zekeren decorrommel naar den duivel te wenschen,en de handen grepen naar katholiek werk. De mentaliteit was reeds grondig gewijzigd en dat was allereerst noodzakelijk geweest. «Tooneelgids» ging mêe met zijn tijd, de «Algemeene Tooneelboekerij» zette bescheiden hare heilzame werking voort, Wies Moens zorgde er voor dat we markant buitenlandsch tooneel vertaald kregen, en er waren zelfs menschen die er zekeren nacht van droomden dat er in Vlaanderen misschien wel ergens een moderne katholieke schouwburg kon verrijzen?

Vooravond. Preludium.

De hand der Voorzienigheid gleed over Vlaanderen. Dr De Gruyter gaf zijn «Vlaamsche Volkstooneel» over in katholieke handen. Op 23 September te Antwerpen, op 25 September te Brussel, werd het nieuwe «Vlaamsche Volkstooneel», na enkele maanden van hardnekkigen voor-arbeid, ingeleid tot het volk.

Een triomf als deze avonden had Vlaanderen nog niet beleefd.

HET VLAAMSCHE VOLKSTOONEEL.

« Jezus werd in een stal geboren!

» Zoo zal het wel voor alle eeuwen ten allen tijden zijn, dat al wat uit diepe drang en hartstochtelijk verlangen tot doelbewuste verheven roeping zich verheft in droeve staat armzalig zal verschijnen. Zoo ook op tooneelgebied. »

Aldus Dop Bles in den aanvang van zijn indrukken over de première van «Het Vlaamsche Volkstooneel in «Vrede St-Willebrords» te Antwerpen. — En hij vervollgt nog:

« Het zullen nimmer de Koninklijke Schouwburgen of officieele theaters zijn, waar de bezielde droom, het diepe geloof in de heilige roeping van het tooneel in nieuwe taal zullen uitbreken, in nieuwe vormen zich openbaren. Hier zoomin als elders. — Want elk waarachtig gebeuren, al het openbarende en inspiree-

rend nieuwe is steeds in verlaten schuwe buurten,ver van de valsche klatering van officieel goud en mondaine schittering ontstaan. Zij, die hijgend nederzaten, ten doode vermoeid van 't «afloopen» van kunstbeschermers en hoogst aangeslagenen in de filantropie, zij konden nimmer meer geven, dan te geven was door geld. Er dient iets van Gods adem over de wateren van stroomend verlangen te zweven om geestelijke waarden te winnen. Want tooneel eischt bovenal geloof, geloof in zijn roeping; geloof in het leven in zijn eeuwige onveranderlijkheid, zoowel als in zijn tijdelijk aspect. Want tooneel is het leven, geheven in het stralend licht van religieus belijden of doorgloeid van de lichtende idee. Gelijk aan de machtige opgaande liefde, waarmede een moeder haar kind zal heffen boven zichzelve uit, dient het tooneel het leven te omvatten en te heffen boven de oppervlakte van de gemeene gedachte uit. »

Maar deze, zijn slotzin, vinden we wel het belangrijkst:

« Met mij zochten velen naar straat en zaal en vroegen vaak tevergeefs. Dit al moest wel vertrouwen geven. »

Ook te Brussel was het zooiets: de Pletinckxstraat, een vroeger rommelige feestzaal voor arbeidersvereenigingen die men met last en geestdrift tot een kleinen schouwburg met blijde, ongewone kleur en met een modern, maar klein tooneel had herschapen. Vierhonderd plaatsen op smalle harde zetels. — In geen schouwburg ontplofte ooit geestdriftiger applaus. Al de toeschouwers kregen het besef alsof dien avond iets was geboren dat al onze kultuurmogelijkheden op onoverzienbare wijze verruimde. Een nieuw gouden tooneeltijdperk was in Vlaanderen ingeluid. Het katholieke Vlaamsche Volkstooneel schonk ons nieuw tooneel met eigen gedaante, eigen styleering, en met als inhoud: zuiveren, gedisciplineerden godsdienstigen geest. Daar waren aan de leiding menschen die ons schenen als met lenige verbeelding en stijlvolle droomen vervulde tooneelarchitecten. En dit tooneel werd modern omdat het katholiek was. Dit was het allerblijdste wat in Vlaanderen sedert tientallen van jaren werd beleefd.

Uit Antwerpen en Brussel is de triomfante tocht

over het land gegaan. En de schamele menschen hebben zoo goed genoten als de filologen — die een aparte klas van menschen zijn — en als die allen die zich intellectueelen van Vlaanderen heeten.

De poort van Vlaanderen's nieuwen katholieken tooneeltijd is opengeslagen.

MARIEKEN VAN NIJMEGEN.

Dit rijkste en christelijkste tooneelmonument der Vlaamsche middeleeuwen, het schoonste aller Mariaspelen der Europeesche tooneelliteratuur, was door het vernieuwde Vlaamsche Volkstooneel gekozen als programmastuk. Dubbel als programmastuk : naar den inhoud, om de gloeiende kleur der katholieke symboliek van deze volksverbeelding; naar de vertolking, om de moderne rythmus en de moderne fantasie waarmede de nieuwe regie van het Vlaamsche Volkstooneel dit oude mysteriespel heeft uitgebouwd en gebracht tot onzen twintigeeuwschen Vlaamschen geest. Want dit is ontegensprekelijk: met Vlaamsche hartstochtelijkheid werd gespeeld, en met Vlaamsche verbeelding werd getooverd voor onze oogen.

En nog verder strekt de beteekenis van dit programmastuk: er werd gesproken van heraanknooping met een schitterende,tijden lang echter verloren gegane, traditie. En inderdaad, wij moesten tot voor de zestiende eeuw om daar de groote Vlaamsche tooneeltraditie terug te vinden, waarmede aaneenknooping zou mogelijk wezen. En vooral was dit de tijd der Marialegenden en Mariaspelen: de Sproke van Beatrijs, de Theophilus,Van enen Maelre,Van den Gehangene (die wonderlijk herinnert aan «Guibour», het oude door Yvette Guibert weer gemonteerde Fransche Mariaspel), Masscheroen, en altijd komt daarop het spel of de sproke neer:

Die met trouwen
Dient onser vrouwen
Si loent 't hem wale

zooals de dichter van «Beatrijs», de heerlijke onbekende, het zong.

* * *

«Marieken van Nijmegen» is heel een beeld van de vijftiende eeuw, zooals Breugel's schilderkunst er een is van de zestiende eeuw.

Rijst in dat woord dat de kweene, de moeye van

Marieken lost, wanneer zij zichzelve verdoet uit politiek leed, «want si metten ionghen hertoge pertyde ende vermoorde namaels haar selven doen si hoorde, dat dye oude hertoghe uter ghevanckenissen verlost was» niet 'n oordeelvelling over heel 't hertogen- en statengedoe, over heel de politieke verscheuring die ook heel 't volk vaneentrekt «alsdat (het) bat scheen dul oft een verwoede duyvelinne te sine dan een kerstene mensch»? «Paertiscap verdoempt menighe siele» krijt zij uit. En aanstonds is daar de vette volkslach die uit duivel's mond davert: «Wat dwaser menschen, dat si om princen oft heeren / oft uut partiscap hem selven verdoen! / Partie ende nidicheit baet der hellen menich millioen.»

En ook de geestigheid van den tijd in de verzuchting van deze moeye: «Moechdi hier na noch hertoghe wesen». Vol groteske motieven is dit mysteriespel. naast de rankheid van den bouw, de heerlijkheid van den geest die er door straalt. Juist als de kathedralen van denzelfden tijd versierd werden met koppen van duivels, monsters en draken. De moeye is het eerste groteske motief. Moenen,de duivel, het tweede, enormer dan het eerste. De uitteekening van die duivel in het spel is wellicht onovertroffen in de wereldliteratuur. Al wat verschillende eeuwen lang het volk den helschen «viant» heeft toegedicht aan eigenschappen, inzichten, kwalen en konsten, vinden we in Moenen terug. Hij is eenig en grandioos als duivel-incarnatie. Duizend monden uit het volk hebben den naamloozen dichter verteld van den duivel, en alle deze vertelsels tesamen leven hier op in de incarnatie van Moenen. Een meesterlijk folklorist zou hier maar voor 't rapen hebben.

We hooren den Proloog ons verzekeren dat «die viant altijt sijn stricken ende netten spreit», en de duivel vertelt ons zelf dat hij maar één oog heeft, die is of zij uit ware gezworen, en de geesten hebben de macht niet, wat zij verloren hebben weer te volmaken, daarop hebben zij alle rechtsmacht verloren. Altijd is aan den duivel, volgens de middeleeuwen, eenig gebrek, 't zij aan 't hoofd, aan handen, of aan voeten. En daaraan zal Marieken hem straks herkennen.

Maar de middeleeuwsche duivel verschijnt altijd onder de meest aantrekkelijke gedaante, en hier bij-

Dramatisch hebben wij ook zooveel te leeren van den meester van dit spel. Zoo ziet de man uit het volk dit alles. Zoo heeft de dichter het op het tooneel geworpen. Hij ziet de oogenblikken die van belang zijn Hij laat die oogenblikken aaneennaaien door de proloog. Zoo doet, vier eeuwen later, de kino. En wat een schitterende proportie in den bouw dier tooneelen zwellend naar de Taveerne toe, dan culmineerend in het spel van Masscheroen van waaruit de lijnen neergaan naar berouw en stilte, en als een hoogrustig point d'orgue loopt het spel uit wanneer de ringen van penitentie zijn afgevallen. Marieken spreekt tot het volk:

> O mensche, vol gebreken ende vol sonden,
> hier aen moechdi nemen exempele,
> ende ter eeren deser weerdicheit sonder gronden,
> den almoghenden God eeuwighen lof vermonden.

Werkelijk een point d'orgue. Want het leven van Marieken is niet voltrokken. En de naprologhe vertelt ons enkel genoeg om onze verbeelding voort te laten werken. Maar dramatisch was het ten einde. Hieraan herkent men nog eens den meester, die dit spel, geschapen in het volk, heeft gedicht.

Het verjongde «Vlaamsche Volkstooneel» heeft door «Marieken van Nijmegen» als programmastuk te kiezen, heerlijk gekozen. Voor vriend en vijand is de zin dezer keuze klaar geweest en oprecht.

Veel grandioser dan in den anderen, mannelijken Faust, is het verlossingsmotief. Want tenslotte is heel dit stuk: verlossing door Maria,en in onzen tijd waarin de thesis van Maria's middelaarschap zoo volledig heeft gezegevierd, is het wel goed op die beteekenis nadruk te leggen.

Die verlossing door Maria lag eigenlijk in het spel van Masscheroen of Maskeroen, dat voor «Marieken van Nijmegen» populair was geworden. Daarin pleitte Masscheroen, als procureur van Satan, bij God zelf tegen den mensch. Eigenaardig dit rechtsgeding, heelemaal samengesteld naar de laat-veertiendeeuwsche processen. Ook hier is de volksverbeelding rond den duivel uitzonderlijk grillig. De duivel eigent zich hier zelf het recht toe om God's rechterarm loodzwaar op het zondige menschdom te doen neervallen, zelf wil hij recht hebben op den mensch. De taal is zoo kleurig, zoo krachtig en plat, de tooneeltjes zoo boeiend uitgewerkt,dat men wel eens heeft gegist of de onbekende dichter van het Rechtsgeding van Masscheroen ook niet de dichter van Marieken van Nijmegen zou zijn... Maar wij gissen veeleer dat deze laatste onbekende het spel van Masscheroen doodeenvoudig heeft overgenomen omdat het populair was en inderdaad op de Markt van Nijmegen werd vertoond als wagenspel — zooals bij voorbeeld Shakespeare heel wat kleine spelen van zijn onmiddellijke voorgangers in verschillende zijner werken heeft opgenomen. Trouwens slechts een bondig gedeelte van het spel van Masscheroen komt voor in «Marieken van Nijmegen». Maar ongemeen behendig en tooneelmatig werd het daarin gelegd. Het centrale van het spel: Mariekens' inkeer door de tusschenkomst van Maria die zij altijd heeft geëerd, laat de dichter gebeuren door dat wagenspel — een mysteriespel in het mysteriespel. Daaruit groeit de verlossing.

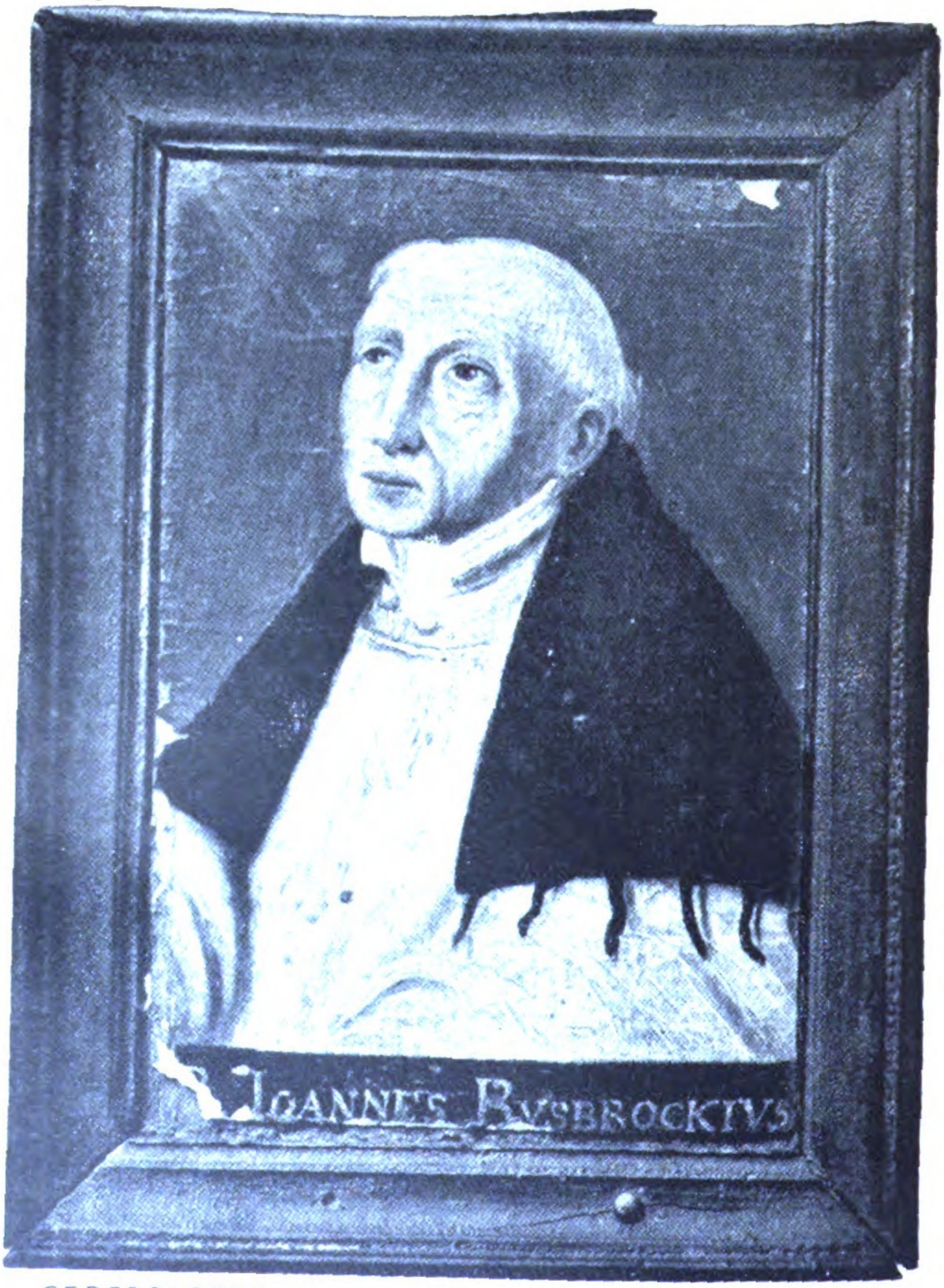
En nu moeten we nogeens aan Breugel herinneren. Breugel is een beetje van de mode geworden, en er zijn menschen die hem overal zien. Maar hier: de kleur van dat spel, en de figuren. Terecht zijn er geweest die in de moeye Dulle Griete hebben zien oprijzen, in die woedende verbeelding de imaginatieve reuzenkracht van het volk dat eens Breugel zou baren.

Dramatisch hebben wij ook zooveel te leeren van den meester van dit spel. Zoo ziet de man uit het volk dit alles. Zoo heeft de dichter het op het tooneel geworpen. Hij ziet de oogenblikken die van belang zijn Hij laat die oogenblikken aaneennaaien door de proloog. Zoo doet, vier eeuwen later, de kino. En wat een schitterende proportie in den bouw dier tooneelen zwellend naar de Taveerne toe, dan culmineerend in het spel van Masscheroen van waaruit de lijnen neergaan naar berouw en stilte, en als een hoogrustig point d'orgue loopt het spel uit wanneer de ringen van penitentie zijn afgevallen. Marieken spreekt tot het volk:

> O mensche, vol gebreken ende vol sonden,
> hier aen moechdi nemen exempele,
> ende ter eeren deser weerdicheit sonder gronden,
> den almoghenden God eeuwighen lof vermonden.

Werkelijk een point d'orgue. Want het leven van Marieken is niet voltrokken. En de naprologhe vertelt ons enkel genoeg om onze verbeelding voort te laten werken. Maar dramatisch was het ten einde. Hieraan herkent men nog eens den meester, die dit spel, geschapen in het volk, heeft gedicht.

Het verjongde «Vlaamsche Volkstooneel» heeft door «Marieken van Nijmegen» als programmastuk te kiezen, heerlijk gekozen. Voor vriend en vijand is de zin dezer keuze klaar geweest en oprecht.

GEDEPONEERD.

Naar het oude schilderijtje door Z. E. H. N. BERNARD.
afgestaan aan het Ruusbroecgenootschap, te Leuven,
Schapenstraat, 145. — *Eigendom : L. S.*

HET WEERGEVONDEN RUUSBROEC-PORTRET EN DE RUUSBROEC-VEREERING

door Dr L. REYPENS S. J.

In het Januarinummer 1923 van dit Tijdschrift (1), waar ik de geestelijke physionomie van Ruusbroec teekende, moest ik het betreuren, dat we nog zoo weinig met zekerheid wisten over de gelaatstrekken van onzen grooten mysticus. En die spijt zullen wel allen gevoeld hebben, die onder den indruk kwamen der éénige synthese van sublieme verheffing des geestes en murwe menschelijkheid, die den hoogsten der schouwers tevens tot de meest beminnelijke figuur maakt onzer geestelijke geschiedenis. Want niet alleen voor zijne medebroeders en tijdgenooten was Ruusbroec de «Goede Prior» van Groenendael; hij is en blijft voor ons allen, in de volste beteekenis van het woord, de «Geestelijke Vader» der Nederlanden, aan wien het vergoddelijkte leven onzer zielen, met zijn hoog en zijn laag, met zijn strijd van binnen en zijn pogende doorbreken naar buiten, met zijn heropbloei van heden en zijn bedreigd-zijn in de toekomst; aan wien dat opperste belang van ons allen als christen volk, en van ons elk als christen Vlaming op het zekerst blijft toevertrouwd.

Maar voor hoe weinigen nog onder ons is Ruusbroec de toch zoo aangewezen Patroon van hun geestelijk leven, en hoeveel minder nog is hij in breeden kring, bij het volk, naar behooren bekend en vereerd! Daargelaten enkele bevoorrechte plaatsen, als de parochie Ruisbroek en het Engelsch klooster te Brugge, mag er van een eigenlijke devotie tot den Gelukzalig immers nog maar weinig spraak zijn.

December is daar met Ruusbroec-feest als een gouden chrysantglorie aan den ingang van het nieuwe li-

(1) Blz. 1-10. **De geestelijke Physionomie van Ruusbroec.** Lezing gehouden in de Zuid - Nederlandsche Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis.

turgische jaar. Maar hoe eenzaam en weinig opgemerkt moet ze nog bloeien, en wat is de lucht er om heen nog al te veel een Decemberlucht!

Waar toch vinden we, op het Ruusbroec-feest, of op den Zondag die er aan voorafgaat, de volgestroomde kerk en kathedraal met, op een kleurwolk van chrysanten, het Godschouwende beeld van den Ziener als een triomf voor de oogen, terwijl uit de praal der liturgische Geheimen, op zijn voorspraak, meer goud van gena ons in de ziel gloort, en heel ons pogen als volk in voller bloei komt te staan van vergoddelijking? Waar vinden we op 2 December de groote kanselrede over onzen Godsvriend bij uitstek, in welke gehoorzaal de feestlezing over den verhevenste onzer geesten, om niet te gewagen van den permanenten leer-Dante, en die ons het peil aangeeft van wat een bewust volk zich tot plicht rekent tegenover zijnen grooten.

We zijn nog ver van dat alles, en Ruusbroec is nog lang niet voor 't land al wat hij verdiende en behoorde te zijn. Maar het is toch oog verblijdend, in onze bladen en tijdschriften (2) te mogen vaststellen, dat er in de laatste jaren heel wat pogingen werden gedaan om den verheven mystieker niet alleen door enkelen, in het studievertrek en in het godsdienstig of literaire vakblad, te laten bewonderen en genieten, maar den Gelukzaligen «Goeden Prior» ook aan meerderen onder de massa bekend te maken, en langs den weg der sympathie die hij zoo gemakkelijk kan wekken, meer liefde en vereering voor hem te winnen.

---

(2) Met de ruimere bekendmaking van Ruusbroek heeft de thans overleden Oud-Pastoor van Ruisbroeck, de E. H. De Bie in een interessante brochuur zich het eerst verdienstelijk gemaakt. Verleden jaar, ter gelegenheid van het Ruusbroec - feest, heeft de heer **Boon** in «Ons Volk Ontwaakt» een artikel met afbeeldingen geplaatst. **Jan Bergen**, op zijn beurt, gaf een brochuur over den mystieker, met goed gekozen brokjes uit zijn geschriften uit : **Ruysbroec de Wonderbare**, Veritas, Antwerpen. In zijn **Bibliographie** noemt hij het werk van E. H. M. De Bie niet. Dit laatste draagt tot titel: **Modeste De Bie**, de dienaar Gods Joannes Van Ruysbroeck, Brussel, Willems-Van den Borre, 1907.

Een tweede, gedeeltelijk omgewerkte druk, verscheen in 1908 bij Demesmaeker - Van den Broeck, te Halle, onder den titel: De Gelukzalige Joannes van Ruysbroeck.

Hoezeer ware echter dit piëteitvol streven bevorderd geweest, hadden we veel vroeger een treffende beeltenis van den grooten Gods- en menschenvriend bezeten, en hadden onze kunstenaars in hun zoo verdienstelijke pogingen om in die behoefte te voorzien, zich minder aan twijfelachtige afbeeldingen dan aan de tweede werkelijkheid van een waarschijnlijk echt portret kunnen inspireeren (3).

Het zal dan ook een der groote vreugden mijner Ruusbroec-studie blijven,dat is het oude schilderijtje heb mogen terugvinden dat ons zoo goed als zeker Ruusbroec's gelaatstrekken bewaarde. Hoe sprekend de afbeelding is kan de lezer aan bijgaande reproductie ondervinden, en we mogen er ons dan ook over verheugen,dat voortaan aan de Ruusbroec-vereering een machtige factor is toegevoegd (4).

In de laatste aflevering der «Leuvensche Bijdragen» (5) heb ik de bizonderheden der terugvondst meegedeeld, en op de waarde gewezen die het schild.-

---

(3) De mooie buste van **J. Van den Broeck,** nog niet zoo lang geleden uitgevoerd en in den handel gebracht, zal er niet weinig toe bijgedragen hebben Ruusbroec in menig huisgezin een eereplaats te geven. **Van Den Broeck** heeft zich duidelijk geïnspireerd aan de reproductie van de penteekeneng door Baron van **Herckenrode,** penteekening die op het weergevonden schilderijtje terug gaat, maar wier uitvoering ver beneden de taak is gebleken.

(4) Als tweede nog ontbrekende factor wijs ik op de verspreiding der relikwieën die Mgr Evrard, Pastor-Deken van Brussel zoo gelukkig was twijfelloos terug te vinden, en die, meen ik, overvloedig genoeg zijn om andere kerken in het land het voorrecht te laten genieten een splinter van het gelukzalig gebeente te bezitten en aldus de nog al te geringe vereering voor Ruusbroec niet weinig te bevorderen. Ik vrees dat het terugvinden dier echte relikwieën te weinig bekend is, en verwijs daarom naar het **Bulletin paroissial des** SS. **Michel et Gudule,** 1913, in de nummers van 5, 12 en 19 Januari, telkens op de 4e bladz. **De Vreese,** wiens Ruusbroec-artikel in de **Biographie Nationale** dateert van 1910, kon de terugvondst natuurlijk nog niet vermelden.

(5) Deel XVI, aflevering 3/4 van 1924, blz. 139-149. In de derde noot op blz. 140 zeg ik dat **De Vreese** zich niet rechtstreeks uit over de echtheid der gelaatstrekken op de miniatuur uit het Brusselsch Handschrift. Hij doet het echter wel in een latere bijdrage over Ruusbroec in de **Biographie Nationale** 20e deel, kol. 587, waar hij schrijft: «Nous ne possédons pas d'iconographie absolument authentique de notre célèbre compatriote. Il se peut que la miniature du manuscrit A soit plus ou moins un portrait.» Dit was zeer voorzichtig gesproken.

rijtje heeft tegenover de andere Ruusbroec-afbeeldingen. Daargelaten deze die teruggaan op de gebrekkige penteekening van Baron van Herckenrode, zijn ze minder rechtstreeks opgevat als portret dan als illustratie van een levensbizonderheid die ons door Pomerius werd overgeleverd, hoe namelijk Ruusbroec in de open natuur zijn zieningen opteekende, en eens, in verrukking opgetogen, onder een vurigen boom werd teruggevonden (6). Het schilderijtje integendeel, en de totnogtoe onbekende gravure naar Van Diepenbeek die ik onlangs ontdekte, hebben vooral ten doel de gelaatstrekken weer te geven, en verdienen hierom alleen reeds veel meer de aandacht. Daar komt bij, dat de oude miniatuur, waarop de andere afbeeldingen, wat de voorstelling betreft, kunnen nagemaakt zijn, zwak van uitvoering moet heeten, en voor de vaststelling der ware physionomie weinig houvast biedt, gelijk ik in de «Leuvensche Bijdragen» uiteenzette. Het is waar dat het weergevonden schilderijtje, naar de techniek te oordeelen, niet veel voor 1550 kan vervaardigd zijn, en dus heel wat jonger is dan de miniatuur die van uit het eerste kwart der XVe, en misschien nog uit 't laatste kwart der XVIe eeuw stamt. Maar alles wijst er op dat de afbeeldig der XVIe eeuw een kopij is, in reeds lossere toets, van een veel ouder miniatuur. — Tot hiertoe hebben we daarvoor als grond de nog heel middeleeuwsche opvatting van het portret, en, bijkomend, de geringe afmeting. Want het is wel vreemd dat men in de tweede helft der XVIe eeuw een blijkbaar verzorgde afbeelding door een knappe hand op die grootte laat uitvoeren (64 × 93 mm.) zoo men niet in alles de getrouwe kopij verlangde te bezitten van een ouder stuk, dat zoo het nog bij leven van Ruusbroec werd vervaardigd, bijna zeker op perkament was geschilderd, en in de jaren 1550, na twee eeuwen, wel al de kans had gehad in zorgelijken staat te geraken. De hoop bestaat echter

---

(6) **De Vita et Miraculis Fratris Johannis Ruusbroec devoti et primi prioris Viridisvallis**, Capitulum XIV, en XV, uitgegeven in het IVe deel der Analecta Bollandiana, blz. 293; of blz. 31 der aparte uitgave: **De Origine Monasterii Viridisvallis una cum vitis B. Joannis Rusbrochii primi Prioris hujus Monasterii et aliquot coaetaneorum ejus, Opusculum Henrici Pomerii nunc primum editum opera Hagiographorum Bollandianorum, Bruxelles, Société Belge de Librairie, 1885.**

dat, bij verder opsporing, ook een afdoend bewijs kon gevonden worden voor het vroeger bestaan van een gelijktijdig portret, en wel langs den weg der kleedij die Ruusbroec op het schilderijtje draagt (7).

In afwachting mogen wij met alle vertropwen het weergevonden portretje als de waarschijnlijk echte, en zeer zeker als de beste afbeelding van den goeden Prior beschouwen, en er ons over verheugen de geestelijke physionomie van Ruusbroec zoo treffend te vinden belichaamd.

* * *

Het portret is vol wijding. Ruusbroec ontvangt de inpsiratie, die onder het symbool van enkele stralen uit den rechter bovenhoek subtiel naar beneden priemt, en hem het hoofd doet oprichten. Hij schijnt in vol koornornaat te zijn voorgesteld: den zwarten koorpels met eenige spaarzame franjes over de schouders en boven het laag uitgesneden superplie dat aan den hals, de twee bovenkleedren laat zien. Want het kunnen wel bovenkleeren zijn. — Het eerste is dan de koorrok, waarschijnlijk om het grovere linnen ietwat donkerder gekleurd dan het spierwitte superplie. Het tweede, zichtbaar aan den uitstekenden,

(7) P. Taeymans meent dat het weergevonden portretje een kopij is met weglating van zekere deelen (zie mijn artikel in de Leuv. Bijdr., bl. 144-145). Het dunkt hem dat Ruusbroec oorspronkelijk werd voorgesteld voor een tafel gezeten, met de linkerhand op den zetelarm rustend, terwijl de rechter zich in zegenend, of liever schrijvend gebaar verhief. Misschien heeft het model Ruusbroec ook in de open natuur zittend en schrijvend voorgesteld. Dan zou de oude miniatuur uit het Brusselsche Handschrift ons het oorspronkelijke kader bewaard hebben, maar ook hiervan, even als van het gelaat zelf, een weinig behendige kopij leveren. De kopij van 1550 zou dan het kader hebben weggelaten om de afbeelding als portret te behandelen. Maar ik geloof dat het veel waarschijnlijker is, dat het voorbeeld dezer laatste kopij reeds als spotprent was behandeld. Ook is de richting van het hoofd op de Brusselsche miniatuur en op het weergevonden schilderijtje omgekeerd.

Het is de vorm van het op de borst opengaande bovenkleed, met de eigenaardige twee groote knoopen bovenaan aan weerszij, die kenmerkend kan zijn voor de vaststelling van den ouderdom van het kostuum. Ik vond echter, tot nog toe, geen genoegzame punten van vergelijking voor de XIVe en XVe eeuw.

even ombuigenden kraag, is dan de toog die ook helder wit is (8).

Uit den bruinigen achtergrond die als een stemmige sfeer van afscheiding en contemplatie licht-donker zich uitbreidt, en door de symbolische stralen alleen bescheiden wordt doorzift, heft de rijpe vleeschkleur van den zestigjarigen zienerskop als een volgroeide vrucht zich uit, en «lost zich op, smelt als van zelf weg, gelijk P. Taeymans het uitdrukt, in de uitdrukking van een in God verteerde ziel» (9). Ja, zonder twijfel, het zeer typisch hoofd, sterk geïndividualiseerd... staat verre boven het Renaissance-cliché van geïnspireerde figuren (10), en we hebben met een oorspronkelijk kunstenaar en dan later met een begrijpend kopiïst te doen die het, gelijk de Vlaamsche primitieven, nog heelemaal verstonden de zielewaarden uit een gelaat te lezen en de hoogste geestesverheffing in de meest werkelijke trekken op het doek te brengen.

Maar wat éénig hoofd zij ook voor zich hadden!... Het is wel lastig zich een wezen te denken dat zoo één en al, zonder de minste inspanning of verwondering, door het lange leven zelf, als natuurlijk contemplatief is geworden. Het is of die klare spiegels van oogen, wijd-open onder de hooggehevene wenkbrauwen, nooit iets anders gezien hebben dan het goddelijke Licht. Bij hun vaste, kalme staring herinneren wij ons het woord van den grooten Godsvriend, «dat het hem niet lastiger was zijn geest tot God te verheffen dan zijn hand aan het hoofd te brengen» (11). De Godsgenieting opent hem dan ook heel even den mond en door de jaren heen heeft zij er te samen met de onthechting aan weerskanten, onuitwischbaar, de groote plooi omheen gelegd, die het wezen zou kenmerken.

En toch wat een goedige eenvoud in dat vergoddelijkt gelaat, wat een totale zelfvergeting in dat alleen

---

(8) het erste kleed met de knoopen is waarschijnlijk de toog. Maar denkelijk uit wol. Dan zou de omslaande kraag wel eer linnen zijn en tot de onderkleeding behooren.

(9) T. a. p., blz. 144.

(10) Ibid.

(11) Pomerius, t. a. p., Cap. XX, blz. 298, 36 der aparte uitgaaf.

opgaan in het Hooge! We begrijpen zoo goed bij den aanblik van dit portret wat de Karthuizer Geeraert van Herne, die hem in levenden lijve mocht zien,over hem zegt : «Daer waren veel religioesheden af te schriven: van sinen ripen ende bliden aensiene: van sinen goedertieren ende oetmoedighen spreken: van sinen geesteliken uutwendighen wesen ende van sinen religiosen hebben in sinen habite ende in al sine doene» (12).

Het is of deze woorden voor het weergevonden portret zijn geschreven. Ook wij mogen voortaan, gelijk Broeder Geeraert,onder de bekoring komen van Ruusbroec's uiterlijk, en in de meditatie voor zijn beeltenis met 'n grooter vereering van den «goeden Prior» ook de grootere liefde winnen voor het vergoddelijkt leven waarvan hij het zoo lichtende voorbeeld is,maar waarvan hij nog zoo veel meer dan hij het nog is behoort te worden: de goedertieren Patroon (13).

Dr L. Reypens, S. J.

---

(12) **Die Prologhe van her Gerardus**, door **De Vreese** uitgegeven in dit Tijdschrift, 1895, II, blz. 12.

(13) Er zijn mij thans 9 oude en 17 nieuwere afbeeldingen van Ruusbroec bekend. Van twee dezer nieuwere ken ik de huidige verblijfplaats nog niet, namelijk van het schilderij dat **Charles Doudelot** naar de penteekening van **Baron van Herckenrode** maakte; en van die penteekening zelf die toebehoord heeft aan de thans overleden Oud-Pastoor van Ruisbroec, E.H. Mod. De Bie. Met het oog op de rijk-geïllustreerde monographie over Ruusbroec's iconographie die ik van plan ben uit te geven, zouden die lezers mij ten zeerste verplichten, die omtrent die twee nummers nadere inlichtingen konden geven of op Ruusbroec - afbeeldingen wijzen die mij onbekend bleven.

VAN SINTE ODRADA (1)

door **ERNEST VAN DER HALLEN.**

(VERVOLG.)

Het wijde woud trilde en gonsde van allerhande leven. Zoover oogen droegen was het één leven van duizend groene tinten, en de diepten schemerden vol geheimzinnigheid. Zware, bruingroene beuken met hun takken tot tegen den grond leken bergen van bronsgoud; blauwe dennen en lichte berken, wilde kastanjelaars en keersrechte olmen, breede goudgroene platanen en sterkriekende lindenboomen stonden roerloos, hun takken ineengegroeid, en hun stammen bedekt met klimop en wilde wingerd. Daaronder was de schemer zacht en vochtig: duizende wilde planten met sterkriekende bladeren schoten wild dooreen, en daarin gonsde het zonder ophouden van veel onzichtbaar leven.

Zoodra Odrada het oude roestige hekken opengemaakt had en de wildernis van het Peerdenbosch binnenkwam, leek het of de stilte viel plots over het woud. De boomen bleven stil en de struiken hielden hunnen adem in. Een enkele wilde houtduif kloeg zachtjes heel verre, en dan was het de stilte.

Een oogenblik stond Odrada roerloos. 't Was den eersten keer van haar leven dat ze in het Peerdenbosch kwam, en zeker zou ze er nooit alleen in durven komen. — Daar liepen graaf Hugo's peerden met honderden in het wilde rond — niemand wist hoeveel er juist waren —, en enkel als het oorlog werd en graaf Hugo ten strijde trok, werden een deel peerden uit het bosch gehaald en tam gemaakt. Voorts waren de dieren in de wildernis zoo woest geworden dat niemand er ooit binnen dierf gaan, dan met veel dappere gewapende mannen.

En ja, lang duurde het niet of daar begon de grond te beven onder het gestamp van vele peerdenhoeven. Takken kraakten en jonge boomen hoorde men bre-

(1) Zie D. W. en B., nummer Aug.-Sept.

ken, en daar zwenkte plots een heele troep peerden van achter het dichte struikgewas, snuivend, met fladderende manen en wijdopen neusgaten, steigerend om elkaar voor te geraken.

De kleine, mooie Odrada schrikte geen oogenblik. De paarden kwamen recht op haar af. Vlug nam ze het gouden kruisje dat aan haar halsketting hing, en zegende van verre de woeste dieren. Plots staakten deze hun rennen ; ze schudden hun manen, en aarzelend, met gebogen koppen, kwamen ze langzaam naar Odrada toe. Zoet bestraffend stak ze haar kleinen vinger omhoog en bekeef de peerden om hun woestheid, en het vernielen van de boomen van het woud, en hun bloeddorstigheid als er een mensch in 't bosch kwam. Nederig en alsof ze berouw daarover voelden bogen de peerden hun koppen nog dieper, en schenen te beven voor Odrada's bestraffenden vinger. En eindelijk: «Wie van u gaat er met mij mee ter bedevaart naar Onze Lieve Vrouw te Milleghem?» vroeg ze, en ze overkeek den troep voor haar. En zie, daar kwam er een uit heel den hoop naar voor, en knielde deemoedig voor kleine mooie Odrada neer. 't Was een prachtig beest, hoog en geweldig, spierwit met zwarten staart. Over z'n huid liepen rillingen van ingehouden kracht,en fijne blauwe aderkens beefden hier en daar over het geweldige lijf waar het bloed rood schemerde onder de witte huid.

Als Odrada dat zag, glimlachte ze blij-gelukkig; licht en vlug wipte ze op den hoogen breeden peerdenrug en streelde voorzichtig zijn dikke manen. — Eventjes keerde zij zich om naar de andere die nog steeds te wachten stonden: «Gij, mijn lieve dieren, gaat terug naar het bosch, en past wel op dat gij niet meer zoo wild en woest te werk gaat. En vooral, doe geen kwaad meer aan de menschen. En ze klapte eventjes in de handen, en weg stoven al de peerden, terug naar de diepten van het woud. Dan klopte de kleine mooie Odrada eventjes haar peerd op den breeden hals; het fiere beest sprong recht, en in een vroolijken, lichten galop reed Odrada licht en los op den dansenden wiegenden peerdenrug naar Milleghem toe.

Ja, verder vertelt de kronijk niet over deze reis naar Milleghem. Wat nu volgt weet ik uit het oude

getijdenboek, en uit het verhaal van mijn vriend, den priester. En zie, ik wilde wel dat gij, die dit leest het ook mocht hooren uit den mond van mijn vriend, in de rustige kamer op het vredige Begijnhof, waar de geest is van vele oude sagen en heiligen legenden, en de kleine, mooie Odrada op haar wit peerd geschilderd hangt. Want als mijn vriend zoover gekomen is met zijn verhaal staat hij recht: zijn oogen schitteren en zijn hand wijst met edel gebaar naar de lichte gestalte van mooie kleine Odrada, die hij in den geest voor zich ziet, galoppeerend op haar wit paard over de wijde purpere hei naar Milleghem toe. Want weet : Odrada is de patronesse en thans nog de schutsengel van zijn geboortedorp,waar ook hij 't eerste levenslicht zag, ginder verre in de koninklijke hei, aan den rand der eeuwig-ruischende dennenbosschen, waar de Nethe vloeit en het riet zingt in den avond.

... ...

Over de hei ging het klokkegedans. Met duizenden gingen de pelgrims naar de kerk van Milleghem, en de stoeten der rijken trokken over de hei, en overal was de vreugde van gouden zon en jubelende Alleluja-gezang.

Wie zou er ook niet gaan? 't Is feest te Milleghem: vandaag zal plechtig de Lieve Vrouw vereerd worden met gezang van prelaten en pelgrims, met brandende waskaarsen en geflikker van koorgewaden, met veel gedrang van biddende menschen.

En zie, toen gebeurde het wonder. Toen de pelgrims met honderden binnen de kerk stroomden en machtig het eerste «Alleluja!» onder de gewelven dreunde; toen de nobele graaf Hugo met zijn vrouwe Aldegunde van hun hooge peerden stegen voor de deur van de kerk, en al de nederigen en de slaven van den heer graaf eerbiedig voor hem plaats ruimden, — toen ging er plots een geroep tusschen het volk; alle koppen keerden naar de hei — en ginder verre kwam Odrada, de kleine mooie Odrada te peerd over de heide draven, een bloeienden lindentak in de hand, een engel gelijk,wit in haar witte kleed op haar spierwit hoog peerd. Zoo reed Odrada over de purpere hei als een seraf, en wie het zag voelde iets onzeggelijks in zich, zooals hij die wonderlijke en groote dingen heeft gezien.

Verder moet ik u niet verhalen: de kronijk zwijgt van wat toen gebeurde, en wat ik verder nog daarvan weet hoorde ik uit den mond van mijn vriend, den Priester : — hoe de mooie Odrada afsteeg voor de kerk, met lieve woorden haar peerd dankte voor de vlugge reis,en het alleen terugzond naar het Peerdenbosch; hoe de edele graaf Hugo en zijn vrouwe Aldegunde en hun dienders en hun gevolg en gansch de massa volks op de knieën viel voor Odrada, en hoe de heer graaf, haar vader, en de nobele vrouwe geweend hebben bij het zien van dat wonder, en hun kind om vergeving gesmeekt hebben. Ja, waarom zou ik dat allemaal nog verder vertellen? Eeuwen zijn sedert voorbijgeslenterd; allen die het zagen hebben den vredekus ontvangen van m'n vriend de Dood; menschen gelooven niet meer aan 't wondere van voorbije tijden, en wonderen als dit gebeuren niet meer bij ons, menschenkinderen van dezen tijd. Doch zie, wondere fantaziën leven nog over de kleine, mooie Odrada, bij de armen in de Kempische hutten en bij de nederigen in de schamele huizen langs de wegen. Daar vertelt men hoe Odrada, voor ze de kerk binnenging den lindentak waarmee ze haar peerd had aangespoord tot vluggeren rit, in den grond stak, en hoe daar seffens een groote linde uit dien tak opschoot, met hooge breede kruin, en zijn taaie wortels diep in den grond gevezen. En nog, hoe de kleine, mooie Odrada, toen ze in de kerk zat te bidden, ineens een grooten dorst voelde. En die dorst werd weldra zoo hevig dat ze er gansch ziek van werd. Mijn vriend, de priester, vertelt me hoe deze dorst van het lichaam een weerslag was van den dorst der ziel naar God. En zie, toen Odrada buiten kwam zocht ze vergeefsch naar water, en al die met haar waren, konden nergens een bron of een waterput ontdekken. Odrada's dorst werd nog heviger en ze was op het punt te bezwijken door den gloed van het felle vuur dat haar verteerde.

Ja, en toen gebeurde het derde wonder. Vlak voor haar werd het dorre heizand vochtig, en opeens spoot een dun waterstraalke uit den grond op, dat breeder en hooger groeide tot een fontein van kristalklaar water. En Odrada en haar ouders en hun gevolg en gansch de massa volks, — allen vielen op hun knieën om dit derde wonder van den Heer voor Zijn kleine dienaresse, Odrada.

Zoo is de legende van de kleine, mooie Odrada, zooals ik ze hoorde bij mijn vriend, den Priester, in de stemmige kamer van het Begijnhof.

Maar hoor nu verder naar het verhaal van Odrada's leven, lijk de kronijk het vertelt. Toen de edele graaf Hugo en zijn vrouwe Aldegunde terug reden naar het kasteel van Scheps,overdachten ze de groote wonderen van den hemel die ze dezen dag gezien hadden, en hoe het nu klaar gebleken was dat hun kind bijzonderlijk door God uitverkoren en beschermd werd, en meteen voelden ze een groot berouw over hun handelwijze jegens Odrada. En ineens zagen ze allebei in hoe grootelijks ze misdaan hadden met hun kind te mishandelen. En graaf Hugo zoowel als gravine Aldegunde hebben vanaf dezen dag hun kind vereerd als een heilige. Odrada mocht van nu af God vrijelijk dienen en goede werken doen zooveel ze wilde; zij kreeg geld en goederen die ze aan de armen en aan de slaven van haar vader uitdeelde. En nu werd alles goed en blij en schoon, en het leven een geestelijk genot voor kleine mooie Odrada.

Maar nog eindigt hier het verhaal niet van de kronijk, noch het bovenmenschelijke is het leven van Odrada. Het is allemaal zoo zacht en zoo teer als een avondsprookje, en de menschenziel die het begrijpt schroomt deze schoonheid uit voorbije eeuwen aan te raken om haar niet te bezoedelen door ongewijd gedacht, evenals onze ruwe menschenvingeren de gele verdorde bladeren niet beroeren durven, die we vinden in oude boeken, waar ze gedoken werden door bevende handen en bestreeld door trillende lippen van menschenkinderen, lang voor wij er waren. Het is teer en zacht als een zachte ballade uit vroegere dagen, die weet van ridders en jonkvrouwen en sterven, en eeuwige, eeuwige liefde, — en vaag en onbepaald als de gepeinzen van de oude vrouw, 's avonds, als ze bij lampelicht terugdenkt aan de dingen van haar jeugd.

En gij die dit leest, zoo ge wel glimlacht om dit kinderlijk verhaal, en ongeloovig blijft en het hoofd schudt, ik bid u, doe dit niet. Doe dit niet,evenmin als ge glimlachen zoudt en 't hoofd schudden om 't verhaal van een oude vrouw, 's avonds, als ze bij lampe-

licht terugdenkt aan de dingen van haar jeugd en vertelt van lang voorbije tijden.

In den oranjerooden avond kwam mijn vriend de Dood over de oneindige purpere hei gevaren. Maanden geleden reeds was m'n andere vriend, de engel der Ziekte, over de hei naar het kasteel van Scheps gekomen. Zonder dralen was hij het slot binnen gegaan en den trap opgeklommen naar de kleine witte kamer waar Odrada sliep: hij had zijn warme vochtige hand op haar wit voorhoofd gelegd, en even z'n adem over haar laten gaan. Toen was hij zwijgend naast het bed gaan zitten van kleine mooie Odrada. En sinds week de Ziekte niet van haar.

Iederen dag was het sedert dien een stoet geweest van armen en heibewoners, van slaven uit de hutten en kolenbranders uit de eeuwig-ruischende dennenbosschen; van bedelaars en doolers, Odrada's vrienden, die kwamen vernemen naar hun zieke beschermster en weldoenster. En als Odrada dit hoorde lachte ze blij-gelukkig,en ze zond een dienaresse met veel vriendelijke woorden en geld en kleeren naar haar vrienden, en ze liet hen verzoeken te bidden voor haar en voor haar ouders.

En nu, dezen oranjerooden avond, ging m'n vriend de Dood eveneens over de oneindige purpere hei naar het slot van den heer graaf Hugo. Veel werk had m'n vriend dezen dag reeds gedaan: in de rust van de donkere, eeuwig - ruischende dennenbosschen was hij de hutten der armen en der kolenbranders binnen getreden: hier had Hij een schamel kindje uit de handen van moeder genomen en met eerbied den vredezoen gegeven; daar had Hij 'n moegestreden felgepijnde vrouw de hand tot eeuwige hulp gereikt; verder had Hij een doler langs de baan den stillen kus der liefde op den mond gelegd. Menige abdij was hij binnengegaan, en menige witte cel was Hij ingetreden om daar zijn grootsche priesterwerk als offeraar te doen. En allen, één voor één, waren deze menschen hun oogen toegegaan; met diepen zucht hadden ze den witten zoen ontvangen, en één voor één waren ze wit geworden als witte hosties, en schoon als verschgeplukte veldbloemen.

En nu, dezen oranjerooden avond ging m'n vriend

de Dood over de koninklijke hei naar het kasteel van Scheps.

Kinderen en zij die nog onnoozel waren wisten dat m'n vriend in aantocht was: ze voelden zijn bijzijn en 's avonds zagen zij z'n witte gestalte glijden over de purpere hei, naar 't kasteel toe waar kleine mooie Odrada te bed lag, met naast haar de engel der Ziekte.

En toen m'n Vriend bij haar kwam zette hij zich zwijgend naast het bed. Geruischloos ging de engel der Ziekte toen heen.

Ik weet niet of gij die deze regelen leest, ooit wel een mensch zaagt sterven. Weet: geen gebeuren in het schamele menschenleven is zoo ontzettend, en tevens zoo schoon en blij. Het is het moegepijnde lichaam dat met de beangstigde ziel den strijd aangaat tegen de onzichtbare Dood. — Want pijn doet elke scheiding, en grooter pijn nog de strijd die een breken is van harmonie. Want de mensch voelt hoe de ziel die met duizenden draden aan het lichaam gebonden is,en samen met het lichaam, met duizend andere draden aan het leven, — langzaam losgerukt wordt. En dan begint het vreeselijke: m'n vriend buigt zich over den mensch. En één draad breekt: het groote Werk is reeds begonnen: het is reeds te laat. En sterker nog dan vroeger hecht het lichaam zich aan de ziel. En een tweede draad breekt, en nog een, en nog een; deze van de liefde tot broeders en zusters en ouders en kinderen — evenveel draden —; en het genot van rijke zomeravonden en stille sterrenachten — twee draden—; en dan de liefde tot het ongewijde vleesch — ai, wie zal deze draden tellen — en de draden van den onvolbrachten arbeid, en de illuzies van de jeugd, en de begeerte veel, ach hoe ontzettend veel kwaads goed te maken; en dan het besef van ongedane boete, en de zorg voor begonnen arbeid, en de eerzucht, en de eigenliefde, en de hoovaardigheid, en hoeveel andere draden nog. En één voor één breken deze duizende draden, en één voor één breken de begeerten van de moegepijnde ziel en de begeerten van het ongetemde lichaam.

En zie, dan buigt m'n vriend zich dieper over den mensch. Dan begint het gruwelijke van de eindelooze

donkere diepte waarin de mensch schijnt weg te zinken als in een bodemlooze afgrond.

En dat is wel het meest verschrikkelijke: dat geen macht blijkt te bestaan die dit wegzinken kan tegenhouden, en geen handen uitgestrekt zijn tot steun. En hoe dieper de mensch zinkt, hoe grooter het afgrijnzen wordt en hoe dieper de angst en hoe zekerder het besef dat reddeloos alles verloren is. — Eén heftige krachtsinspanning nog beproeft de ziel, waarin al de verschrikking en het afgrijnzen en de ontzetting en al wat de mensch bezit aan liefde en haat opwoelen in een sublieme allerhoogste krachtsinspanning. Het is een vastklauwen aan het leven, één opperste poging van het lichaam om de reeds vluchtige ziel vaster te houden. Nog één draad breekt, en nog één, en dan...

Maar reeds heeft m'n vriend de Dood z'n eindeloos diepe en zachte oogen gelegd in deze van den mensch, en met eindelooze liefde en erbarmen den stillen, bleeken zoen gelegd op den mond van den stervende. En zie, op dit ogenblik breekt de allerlaatste draad — het woeste verlangen naar het Leven — en ziel en lichaam, die elkaar zoo vast omstrengeld hielden keeren zich van elkaar met volledige overgave en wederzijdsche liefde, en het opperste offer is volbracht. En de harmonie is hersteld en heen is de haat en weg elk menschelijk verlangen, en over den mensch is de vrede en de schoonheid die mijn vriend, de Dood in zich draagt voor elke moegepijnde en moegestreden menschenziel.

Zie, zoo was niet het sterven van kleine mooie Odrada. Los was haar lichaam van elk ijdel begeeren en lang reeds wachtte zij op het bezoek van m'n vriend de Dood. En gelukkig was zij als ze den engel der Ziekte, den bode van m'n Vriend ontving in haar vleesch en zijn adem voelde over zich. En nu, dezen oranjerooden avond wist Zij de Dood in aantocht vanuit de donkere vredige dennenbosschen over de koninklijke hei. Langzaam brak ze zelf met witte dunne handen de vele draden die haar bonden aan het leven. En toen m'n zachte Vriend bij haar kwam strekte ze blij-gelukkig de armen naar Hem uit, en zalig en glimlachend ontving ze den witten vredekus van m'n vriend, de Dood.

Ziet ge, als ik denk aan het oogenblik dat m'n

Vriend ook mij den vredekus zal geven, — zal het zijn binst het laaien van een heeten Zomernoen, of in den vrede van den heiligen avond of het jubelen van den gouden morgen? ik weet het niet, — doch één verlangen heb ik wel: dat ik met eigen handen blij-gelukkig den laatsten draad zou breken, en glimlachend den kus ontvangen van m'n stillen Vriend — evenals kleine mooie Odrada.

Doch luister nog verder naar het wondere gebeuren na het sterven van deze Maget: want voor ze den kus ontving van de Dood had ze gebeden dat men haar lichaam zoude leggen in een uitgeholden wilg, en deze op een wagen stellen met twee ossen bespannen; die zouden dan haar lichaam brengen waar ze begeerde begraven te worden.

Zoo dan, dien morgen werd haar waswit lichaam in den uitgeholden wilgetronk gelegd. Duizenden die haar vroeger gekend hadden en voor wie ze een weldoenster en een engel van den hemel was geweest stonden daarrond.

Eerbiedig legde haar vader een allerlaatsten kus op haar witte voorhoofd, en toen...

Neen, nog ging het toen niet voorwaarts. Want zie, juist toen kwam een man naar voor — het was een der slaven van den heer graaf Hugo, die z'n vrouw sedert lang verloor, en alleen de miserie van vele kleine kinderen droeg — en voor de arme kist, van kleine Odrada lei hij getuigenis af van zijn dankbaarheid. «Ze was een bewaarengel voor mijn vrouw, ze was een moeder voor mijn kinderen, ze was de Voorzienigheid van mijn huis. Ze was een heilige.»

En na hem kwam een kolenbrander. Zijn hand was als een stuk boomschorsch, zijn aangezicht had de kleur van zijn houtskolen, en in zijn schamele kleeren waren de reuken van de donkere eeuwigruischende dennenbosschen. «Ons heeft ze elken dag voedsel gebracht, toen de sneeuw vier maanden lang het woud toedekte. Ze was een heilige», zegde hij, en hij trok een splinter van de ruwe wilgenhouten kist en kuste dien eerbiedig.

En dan kwam een oude vrouw naar voor. — «Mij kwam ze elken dag bezoeken, en vuur ontsteken in mijn schamelen haard. Haar dank ik dat ik niet doodging van kou. Ze was een heilige».

En weer na haar kwam een vierde, dien ze kleeren had gegeven door haar zelf geweven. En nog anderen na hem kwamen naar voor, en legden getuigenis af van wat kleine mooie Odrada voor hen had gedaan... Al die daar rond stonden luisterden ingetogen en stil naar die woorden, en telkens iemand gesproken had kwam er een andere, en allen brachten ze een kleine bloem bij voor de kroon die kleine mooie Odrada op dezen stond koninginne kroonde in den hemel.

Zie, als ik zal dood zijn weet ik dat ik zou willen mijn best gedaan hebben om mijn broeders en zusters in Christus goed te doen; om de schamelen te kleeden, de hongerigen te spijzigen en de doolers langs de straat een goed woord te geven. Doch heel zeker weet ik ook dat wat ik gedaan zal hebben geen honderdste zal zijn van wat die simpele lieden daar getuigden van mooie, kleine Odrada. En nog zekerder weet ik dat mijn schamele lichaam niet door menschen zal gevolgd zijn die mij zegenen en heilig heeten, als dezen deden voor hun doode weldoenster.

En toen al die woorden gesproken waren en allen rond de kist geschaard stonden, trokken de ossen den wagen vooruit, zonder dat iemand hun bevolen had — en allen die daar waren volgden het lijk van kleine mooie Odrada.

Ja, vanzelf gingen de ossen vooruit, en zie, ze stapten de groote baan op naar de koninklijke hei. Ze stapten immer door en verlieten het grondgebied van den heer van Scheps. Uren lang stapten de ossen vooruit met hun kostelijke vracht; ze gingen verder dan een van de armen en heibewoners die het lijk volgden ooit geweest was — en eindelijk stonden ze stil toen de avond viel, in een klein dorpke, ver in Gelderland, waar het land heel anders was dan in hun stille hei, en waar de bewoners verwonderd keken naar de ossen met hun vreemde vracht en de vele menschen die haar vergezelden. En nog meer waren ze verwonderd toen de klokken van de kerk in hun dorp vanzelf begonnen te luiden. En toen ze hoorden wat er gaande was en wie daar in den uitgeholden wilgentronk lag, hebben deze menschen met groote blijdschap het lichaam van kleine, mooie Odrada in hun midden welkom geheeten...

Ja, hier eindigt het verhaal van kleine, mooie Odrada, zooals ik het las in de oude kronijk en mijn vriend de priester het mij verhaalde. Het is als een wondersprookje dat oude vrouwen vertellen onder den heerd bij schemeruur, waar het de kinderen droomen doet, en oude menschen stil maakt, en veel schoons en goeds doet wakker worden in hun ziel.

Zie, al dezen die haar zagen of ooit vertellen hoorden door hen die haar kenden, hebben eeuwen reeds den vredekus gekregen van mijn stillen Vriend; de koninklijke hei is sindsdien meer dan tienmaal honderd malen van bruin tot purper en van purper tot bruin geworden. Kasteelen zijn opgerezen en kasteelen zijn weggezonken, en tienmaal honderd duizend malen is mijn Vriend sindsdien weergekomen naar de landen van Taxandrie, en tienmaal honderd duizend malen heeft hij den vredekus gegeven aan den mensch die moegestreden was.

Slechts één van al dezen die in die tijden leefden is thans nog niet dood: kleine mooie Odrada, het kind der purpere hei, de heilige der simpele lieden die wonen langs de zandige wegen en in de donkere eeuwigruischende dennenbosschen.

Hoe stil is het hier!

Door het venster trilt de zon. Boven mijn hoofd wiegen de hooge olmenkoppen en gansch de lucht davert van licht en zonneklanken.

En in deze roerlooze stilte bid ik langzaam de gewijde woorden in het oude officieboek voor mij.

Heer, verhoor Uw volk dat U smeekt, steunend op de voorspraak van de heilige Odrada. Geef dat wij ons mogen verblijden in een vredig leven op aarde, en in Uwe hulp voor de toekomende eeuwigheid. Amen.

... ...

Boven mijn hoofd trilt de zon in de hooge wuivende olmenkoppen... En overal rondom is de wijde - wijde stilte.

Lier, 20-9-24.

DE METAMORPHOSEN VAN DEN MODERNEN ECONOMISCHEN MENSCH

door Dr MISSIAEN O. C.

Het is twijfelloos verleidelijk in den strijd te staan en er zijn krachten te meten om een ideaal. Doch het heeft ook zijne Heerlijkheid de ontwikkeling van den menschenstrijd na te gaan, als toeschouwer den weg te verkennen en de middelen aan te wijzen die de strijdende schaar naar zekere triomfen leiden moet. Om dezen weg ter zege en den weg tot vrede en welvaart aan te wijzen of ten minste den hedendaagschen mensch een bepaalden leiddraad te midden der sociale en economische verwarring in de hand te leggen, zoo blijkt het noodzakelijk, met zijne psychologie, ook het midden te kennen, waarin hij zich beweegt ten einde hem met klaar bewustzijn te stellen voor de eischen der hedendaagsche wereld.

Men kan zich afvragen, wat is de hedendaagsche economische mensch? Is het de amsterdamsche jood die na enkele jaren een karretje vodden voor zich te hebben gestuwd, groothandelaar in ijzer en staal is geworden Is het de graankoopman of de vlashandelaar die door rekenen en speculeeren een Cresus is geworden? Is het de beursman die door zijne actiën de heerschappij over eene menigte vennootschappen uitoefent? Is het de zeepbaron die gewetenloos door alle middelen zijn geldzak heeft gevuld! Ligt daarin het weten van den economischen mensch ? Is de mensch ten slotte niet dezelfde in alle tijden, een egoist, een hartelooze geldzoeker? Niet dezen nochtans kunnen wij als type aanstellen, zulke haaiennaturen zijn voorbeelden of van afstervende of vervallen menschheid. Wel is het eigenbelang de grondtoon van 's menschen levenszang, doch dit eigenbelang verkrijgt verschillende schakeeringen, ondergaat verscheidene metamorphoses naar gelang de godsdienstige, sociale en economische invloeden, die het mid-

den vervullen waarin hij leeft, en mede de motieven zijner handelingen bepalen.

Met een woord de welvaartstreving die ieder mensch tot economisch handelen aanzet, wordt gekenmerkt door de levensopvatting die hem individueel en sociologisch beweegt en beinvloedt. Daaruit volgt, dat wij in den loop der tijden economische menschentypen zien op den voorgrond treden, die als vertegenwoordigers van hunne kultuurperiode mogen doorgaan.

* * *

De metamorphose van den economischen mensch kunnen wij het beste begrijpen, wanneer wij hem opvolgen van uit de middeleeuwen, door de moderne tijden heen, tot in het leven onzer dagen.

In de middeleeuwen was het economische leven op corporatieven grondslag ingericht. De economische vrijheid was er aan banden gelegd, zoodanig dat er, buiten het gilde, weinig kans bestond een economisch beroep aan te gaan. Zoo was men verplicht, om een ambacht uit te oefenen lid te worden van het gilde. Het gilde beherscht de productie, regelt de verhoudingen tusschen meester, gezel en leerling, bepaalt de prijzen en houdt het toezicht over het handelsleven.

De handelszaken moeten ter markt worden afgespeeld. Men mag geen handel drijven buiten de stadspoort. Het stapelrecht dwingt de handel naar de stad te verhuizen. De prijsbepaling geschiedt door den Stadsraad. Het gilde omvatte niet enkel het economische, doch ook het sociale, het godsdienstige en het politieke leven van den ambachtsman. Doordrongen van eene christene levenovertuiging is het economisch voor hem geen einddoel. Men werkte niet met koortsachtige inspanning aller krachten, maar men arbeidde om een deftig levensbestaan en voor de strenge regeling van het productieleven voelde men zich beschermd tegen ellende of verlies van broodwinning. Die regeling is er dan ook mogelijk omdat het marktgebied beperkt is en de indeeling der bevolking in dorpen en steden vrij van verarming en onverwachte opeenhoopgingen. Niet enkel door de strenge regeling van het economische leven, maar ook door het christen geloof worden economische driften in toom ge-

houden en is er voor snelle en groote winsten, voor uitbuiting en woekerpraktijken weinig of geen gelegenheid. De economische mensch der middeleeuwen is doordrongen van gemeenschapszin.Dit gevoel wordt in hem bewaard en gesterkt door het gilde.

In het gilde zelf bestaat eene betrekkelijke economische gelijkheid, daar ieder van dezelfde productie- en afzetmogelijkheden geniet. Bijzonder kenmerkend is het godsdienstig gevoel dat den economischen mensch der middeleeuwen kenmerkt. Arbeid en leven zijn er middels van Godsverheerlijking. In zijne economische werkzaamheid ziet de ambachtsman der middeleeuwen een middel tot stichting van het rijk Gods onder de menschen. Het aardsche wordt niet geschat om zich zelf, het wordt alleen beschouwd als een proeftijd voor het hemelsche leven. Daarom is zijn economische daad een bestanddeel der christene ethiek.

Arbeid en vlijt zijn een eer, maar ook een plicht tegenover God. De arbeid is het middel dat hem met het dagelijksch brood, ook het eeuwig geluk moet verdienen. Dit was het arbeidsbeginsel dat het werk vreugdig maakte, heilzaam en vredebrengend. — Zoo werd de spaarzaamheid er niet eerst aanzien als middel van kapitaal accumulatie, maar als middel van bevrijding tegen onvoorzienen nood en ellende. De christene ideologie, alhoewel niet de eenige oorzaak van de organisatie van dit economisch leven, kan wel beschouwd worden als de hoofdoorzaak van den vorm en den geest der economische kultuur der middeleeuwen, die niet alleen vrede bracht en verzekerd levensbestaan, maar ook kunststukken voortbracht, welke nog heden door onze modernen worden geroemd en als welsprekende documenten blijven van de verheven kultuur der middeleeuwsche tijden. Alle tijden hebben hunne schaduwzijden, doch twijfelloos heeft het bloeitijdperk der middeleeuwen een socialen toestand gekend, die misschien uiterlijk niet zoo schitterde als onze moderne kultuur, maar waar meer economische gelijkheid en beter regeling van het productieleven den menschen meer vrede en ware welvaart schonk, omdat men het geluk stelde in de ware wijsheid des levens. Het leven van den middeleeuwschen economischen mensch was meestal vol rust, solidari-

teit, waardigheid en regeling. Zijne handeling was vrij van koortachtige gejaagdheid. Zoo als de hedendaagsche speculant, zat hij niet hijgend en springend gereed, om een winstgelegenheid uit te buiten, en geldzakken weg te kapen. Hij besteedde niet al zijn kracht aan het stoffelijke, maar bewaarde tijd en inspanning voor de ontwikkeling van zijn zieleleven, voor de accumulatie van onstoffelijke kapitalen. Zijne economische daad vervulde maar gedeeltelijk zijn leven. De regelingen van het productieleven beschouwt hij, niet als eene verdrukking, maar als een uitvloeisel van christen solidariteit die haren grondslag vindt in God. Zijn economisch leven is een middel voor eigen volmaking en Gods verheerlijking.

* * *

Zoo lang de christen gedachte heerschte, leefde de middeleeuwsche mensch te midden eener georganiseerde economie. In de 18e eeuw en gedurende de 19e eeuw worden de banden der solidariteit, der collectieve vrijheid gebroken, om vrijen teugel te laten aan de levenskracht van den modernen economischen mensch. De oorzaken der vernietiging van de middeleeuwsche organisatie der Volkshuishouding zijn van ideologischen en van stoffelijken aard.

Reeds van in de 13e eeuw melden zich nieuwe krachten die de christen - godsdienstige wereldopvatting zullen ondermijnen en stilaan de overheerschende macht der christen gedachte in het openbaar leven zullen verdringen. Deze kankerprocessus bereikt zijn kwaadaardigste stadium met de fransche Revolutie. Dit was het tijdperk der rationalisten, die het individualisme verspreidden en tegenover het sociaal - organische der middeleeuwen een sociaal - philosophisch atavisme stelden in naam van vrijheid en gelijkheid, dat de maatschappij zou uiteenrukken en de jacht op rijkdom en genot zou openen. Dit was de triomftocht van het liberalisme, gewapend met de leeken centraliseerende staatsidee en het bedrieglijke slagwoord der vrijheid. — De christen solidaristische economische mensch moet wijken voor den vrijen autonomen **homo oeconomicus.**

Niet enkel de gedachte, ook de feiten hebben bijgedragen om de levensvormen der middeleeuwsche economie te vernietigen. De banden der lokale produktie

worden gebroken door het uitzetten van het machtgebied, dat samengaat met het opduiken van den modernen Staat. De landbouw breekt met het beginsel der verbruiksproduktie. Het fabriekstelsel ontstaat. De handel vooral worstelt zich uit de netten der corporatieve verordeningen. De machiene werpt duizenden goedkoopere waren op de markt, wijl de arbeidsverdeeling de hoeveelheid der warenmassa helpt verhoogen. Hand in hand met deze omwenteling ontwikkelt het geldverkeer. Het krediet neemt productieve vormen aan en wordt een machtige factor in het moderne economische leven. De stedelijke markt verliest aan beteekenis. De vervoermiddelen vermenigvuldigen. Dampkracht en electricetit die de 19de en 20ste eeuw voortstuwen en verlichten worden de groote beweegkrachten van het technisch - economisch leven. Het grootbedrijf wordt het kenmerk der moderne Volkshuishouding.

Door het grootbedrijf wordt het ambacht meer en meer verdrongen. In het worstelperk der vrije en losse concurrentie gaan de zwakkeren ten onder. — De vroegere meesters der gilden worden in het proletariaat verdrongen, het arbeidsvolk schaart zich gedwongen rond de bezitte der technische- en geldkapitalen en worden de afhankelijken van het machtig patronaat, van de sterke, vrije economische personen.

In een dergelijk ongebonden vrijheidsstelsel, moeten noodzakelijk de machtigen zegevieren!

Het ingewikkelde van het moderne economisch leven, het wisselvallige en het moeilijk berekenbare van vele factoren, het ondoorzichtelijke der markverhoudingen, dat alles eischt van den modernen mensch, eene reeks hoedanigheden en eene inspanning van krachten, waarmede niet ieder persoon is toegerust. Daarom zijn de overwinnaars in den economischen strijd noodzakelijk sterke persoonlijkheden, die mede het schitterend gebouw onzer Volkshuishouding hebben helpen opbouwen. Eerlijk moeten wij erkennen, dat die persoonlijkheden op stoffelijk gebied de maatschappij groote voordeelen hebben bezorgd. — Vroeger waren zulke personen uitzonderingsmenschen, niet enkel omdat de middeleeuwsche mensch terecht al zijne krachten aan het economische niet wijdde, maar ook omdat ook de voorwaarden tot der-

gelijke krachtsontplooiing niet aanwezig waren. De moderne economische menschentype is koener, harteloozer, krachtiger, komt in het algemeen met meer gevolg vooruit, omdat hij van het economische het einddoel maakt zijns levens. Gewapens met volharding, ijzeren vlijt en spaarzaamheid, niet immer met plichtsgevoel, waakt hij met trots over de ontwikkeling van zijn bedrijf. Wat hij wint, dient om het te vergrooten en zijne economische onafhankelijkheid te versterken,Vijandig zelf tegenover rechtmatige eischen van den arbeid, kroonhalst hij te midden zijner werklieden, als een harde autocraat. Zijn God is de geldbeugel. Daarom blijft hij onverschillig om den ondergang van den afgesloofden en verslagen concurrent. Den arbeid schuwen ze zelf niet. In de 18e en 19e eeuw zien wij beurtelings die sterke economische persoonlijkheden optreden als staatslieden,zeeroovers en scheepvaarders, in elk geval als mannen van de daad, die groote fortuinen verzamelen, waarvan hunne kinderen, al te vaák, in vadsigheid zullen leven.

De moderne economische menschentype is dus eene sterke persoonlijkheid, die al zijne krachten wijdt aan het kapitaal.

De godsdienstige grondslag van het middeleeuwsche leven is hem vreemd geworden. Hij vervreemdt zich meer en meer van den God der christenen om het leven van zuiver stoffelijk standpunt uit te beschouwen. Dit is het kenteeken der klassieke economisten. Hoe verder wij de 19de eeuw ingaan hoe sterker het kapitalisme door het materialisme wordt gedragen. Men wilde alleen alle verantwoordelijkheid voor zijne economische daden opeischen. Dit leidde tot het stoffelijk egoisme. Wat door de middeleeuwen werd aanbeden werd verafschuwd, om de knie te buigen voor het altaar der vergulde hebzucht. Men bekommert zich om den evenmensch alleen in zooverre hij voor eigen welzijn dient. Tegenover ondergeschikten heerscht hooghartige houding. De vrijheid van het arbeidsverdrag wordt eene rampzalige klucht.De vrijpheid beteekent weelde, rijkdom voor den machtige, armoede en knechting voor den zwakke. — Zoo wordt het kenmerk van den vrijen modernen economischen mensch: Door bandelooze daad alles voor zich zelf!

* * *

In de hedendaagsche Volkshuishouding zien wij stilaan den langdurigen tegenstand tegen den modernen **homo oeconomicus** groeien onder den invloed van nieuwe feiten en gedachten.

Die tegenstand werd geboren uit den nood der feiten door het liberalisme veroorzaakt en waarvan de wereldoorlog de noodlottigste uitdrukking is gebleken. Sociale en internationale wantoestanden hebben de noodzakelijkheid van het solidarisme opgeroepen en zoo allen niet uitgaan van de christen - sociale gedachte toch komen de meeste sociologen en economisten terug tot de katholieke corporatieve gedachte der middeleeuwen.

Nog viert het liberalisme hoogtij in zekere middens, nog leven hier en daar overblijfselen van een verleden tijdperk; nog zien wij de stuiptrekkingen van zekere vrijgezinde economische menschen, die, trots alles, om wille van den geldbeugel, vasthouden aan versleten en goddelooze beginselen en zelf soms in naam van vaderlandsliefde en vernist christendom de duur gekochte rechten van het arbeidsvolk zouden willen opheffen of verbeurd verklaren. Dergelijke menschentypen kunnen niet meer gelijk gelden als personen der toekomst. De organisatie groeit rondom ons. Kartellen en Trusts, syndicaten en cooperatieven omvatten het leven van arbeid en kapitaal. Het einde van het rijk der moderne economische individueele vrijheid is nakend. De moderne **homo oeconomicus** begint te zieltogen. Wel is het een taaie zieke, zooals de Turk van Constantinopel, omdat het eigenbelang met het wezen van den mensch vereenzelvigd gemakkelijk de grenzen van het egoisme benadert; doch overal zien wij de verschijnselen eener sociale mentaliteit, die zich uit in het gevoel eener algemeene vrije organisatie die zich uitbreidt op het gebied van landbouw, handel en nijverheid. Arbeidgevers en arbeidnemers zijn vrij in syndicaten vereenigd, strevend naar verstandhouding. Want ieder gevoelt dat Verstandhouding noodzakelijk is om de organisatie te bevestigen. Doch daarom moet niet enkel de organisatie uitgebreider worden, maar ze moet ingericht worden en gesteund zijn door ware leiders, die de gemeenzame belangen van arbeid en kapitaal begrij-

pen en kunen overschouwen. Zoowel in de patroons- als in de arbeiderssyndicaten missen wij te zeer sociale en onderlegde leiders, die weten dat boven hen economische het onmiddellijke voordeel en algemeene sociale nationale belangen zijn, die niet mogen worden uit het oog verloren en den grondslag worden moeten der bedrijfsorganisatie, der wederzijdsche samenwerking en verstandhouding van arbeid en kapitaal.

Want het georganiseerd kapitaal tegenover den georganiseerden arbeid, kunnen onafhankelijk tegenover elkander staan, zonder een noodlottigen strijd te ontketenen. De sociale, zoowel als de internationale oorlog moet kost wat kost vermeden worden om de vrede tusschen klassen en volkeren te bereiken. En hier, zoowel op nationaal als op internationaal gebied zullen de algemeene sociale en internationale belangen alleen de eenheid en de vrede bewerken, zoo eene christene ideologie van liefde en rechtvaardigheid de volkeren en de standen doordringt.

Op sociaal - economisch gebied wordt die samenwerking verkregen door den nieuwen economischen mensch, die het sociale met het individueele weet te vereenigen. Wel zijn er jammerlijk bij patroons en arbeiders nog vele menschen te vinden, die niettegenstaande hunne organisatie hun solidariteitsgevoel tot kastenegoisme laten uitgroeien. — Dit kasten- of klassenegoisme brengt den patroon tot halsstarrig weigeren met de arbeidersorganisaties te onderhandelen, wijl de arbeider al te vaak elke toegeving van den patroon met misprijzen bejegend of zijne dagtaak saboteert.

Want jammerlijk heeft de kapitalistische geest ook het arbeidsvolk doordrongen en is de middeleeuwsche meester en ambachtsman, uit zijne organisatie gerucht, vervallen in het stoffelijk egoisme zijner nieuwe meesters. Hij heeft al te zeer de krachten en vrije tijd die hij vroeger besteedde aan de ontwikkeling van zijn hooger leven, verkwist in zinnelijk genot en zielsdoodende vermaken. Arbeider en patroon werden de ellende den absolute vrijheid prijsgegeven en voelden de noodzakelijkheid het economische leven op nieuwe banen te sturen.

Er zijn dan ook kenteekenen van kentering, die ons optimistisich stemmen voor de toekomst en ons droo-

men doen van een nieuwe organisatie der maatschappij, volgens de corporatieve gedachte der middeleeuwen, aangepast aan onze hedendaagsche toestanden.

Er is wel een zekere waarheid in de gedachte van Lombart, dat de kapitalistische geest het kapitalisme zelf in zekere mate ten onder brengt, niet alleen door den tegenstand die het verwekt, maar door eigen verval, door weelde en door geestesverzwakkenden rijkdom. De grondslag, waar het kapitalisme is op gebouwd, die zijn egoisme, geld- en genotzucht, drage in zich den ondergang van het kapitalisme zelf.

Zoo dit individueel egoisme op de vereeniging overgaat, dan worden de gevolgen onoverzienbaar. Dan ontbrandt een strijd van georganiseerd egoisme, dat rampzalig inwerkt op den vooruitgang en de welvaart der menschheid.

Daarom, mag het zuiver economisch motief dat den vrijen mensch der 18de en 19de eeuw bezielde, niet meer de beweegkracht zijn van den collectief handelenden mensch der hedendaagsche volkshuishouding.

De gesterkte krachtenontplooing door de organisatie mag niet als doe den rijkdom dienen, maar moet geleid worden door een ideaal van hoogere welvaart.

Dit hooger ideaal wordt vooral verkregen door de ontwikkeling der christen - sociale deugden in het familieleven. Het familieleven kwijnt in hoeveelheid en hoedanigheid. En daarom achten wij het, met Le Play, hoogst noodzakelijk de solidariteit te steunen en in het hart der opkomende geslachten aan te kweeken door eene christelijke opveoding die moet aanvangen op den schoot der christene moeder.

De vrije moderne individueele of de hedendaagsche vrij gebonden mensch, immers, moet vervangen worden door den socialen, economischen mensch. Deze moet in zich dragen de christene levensovertuiging der middeleeuwen. Zijn levensdoeleinde mag niet beperkt zijn tot het aardsche, zelfs niet enkel tot het gemeenschappelijke. Handel economisch ten bate der gemeenschap,moet in hem aangevuld worden door het levsnsmotief der gilden: **«Door den arbeid voor God!»** De christene levensbeschouwing moet de ideologie worden van den nieuwen economischen mensch. Dan wordt niet enkel het individualisme in den liberalen mensch verdrongen. Maar dan wordt in den heden-

dagschen vrij gebonden mensch de christen solidariteit, door den nood der feiten, die als een eisch der tijden alles wordt opgedrongen, een vaste basis die de bedrijfsorganisatie zal doen groeien tot eene inrichting, waarop arbeid en kapitaal sterk en duurzaam zullen vereenigd zijn, omdat die Vereeniging alsdan niet steunen zal op den mensch, maar op de onvergankelijke Godheid.

Zoo gaat de metamorphose van den economischen mensch, van het algemeen essentieel welvaartsleven, voor zich zelf om God en om den evenmensch, tot het zelfstandig egoistisch individueele, om terug te keeren tot het sociaal - individueele in de richting van het heroplevend christen solidarisme. Zoo werd de economische daad in de middeleeuwen gesteld om God, in de moderne opduikende lijn der door God gewilde wereldorde. Zoo draait de omtrek van het economisch leven van den mensch in afwijkenden of naderenden kringloop van het scheppende middenpunt der wereld, van God.

* * *

De economische ontwikkeling langs den weg van het privaat en het sociaal individualisme, die reikt van af den val der gilden tot op onze dagen, is eene schittering geweest van het triomfeerend kapitaal, die veler oogen de stoffelijke en zedelijke ellende heeft onttrokken. De klassenstrijd en de Wereldoorlog hebben nochtans vele gemoederen verontrust en velen doen inzien, dat de nationalistische ideologie de volkeren naar den afgrond richt, en de redding alleen te vinden is in de christene metaphysiek.

Niet allen zullen die levensgedachte christen noemen, doch onbewust komen velen tot de erkenning, dat ten slotte de sociale evangeliegedachte de beste waarborg blijft voor de welvaart der volkeren.

Alle sociale scheppingen moeten in overeenstemming blijven met de natuur van den mensch en de eischen dezer natuur worden ons vooral door Christus aangewezen, Hij de geniale en goddellijke vertegenwoordiger van het mensch-zijn. Het is immers uit het christen metaphysieke in den mensch, dat de ware kultuur al hare edelste veroveringen put en dat ook de organisatie - gedachte in de maatschappij groeien moet en bevestigd. Het groote vraagstuk der samen-

werking van kapitaal en arbeid moet op dit beginsel gegrond wezen. En zoo arbeid en kapitaal door dit christen sociaal ciment worden verbonden,dan zal het sociaal - economisch gebouw sterk staan als de belforten en kathedralen der middeleeuwen.

Ten tijde van het gildewezen stond op het wapen der zes koopmansgilden van Parijs een Hercules die vruchteloos poogde een zesdubbel lichttorenbundel te breken. Onder dit wapen prijkte deze leuze : **Vincit concordia fratrum.** De broederband geeft den vrede!...

Dit schoone woord blijft immer waar. Het recht, helaas, wordt al te vaak met voeten getreden, de belangen der menschen zijn in strijd. Velen denken dat dezen die recht eischen opstandelingen zijn, en zien niet in dat zij zelf de stokers zijn van den socialen brand en de zaaiers van wind en storm. Doch zoo men Christus volgen wil in waarheid en in liefde, zoo men niet leeft om baat en eer, om macht en zelfvoldoening zou arm en rijk zich met den nieuwen mensch omkleeden en niet halsstarrig en koppig,nutteloos en dwaas blijven op eigen standpunt staan, zoo zij met Christus door het leven gaan die enkel zocht de eer zijns Vaders en de verlossing van het volk, dan zullen de betrekkingen tusschen patroon en arbeider door vrede worden beheerscht, dan zullen de sociale stormen vallen, want de zegepraal der Volkswelvaart wordt steeds behaald door het heerlijk verbond van Rechtvaardigheid en Broederlijkheid!

HET LEVEN VAN HERMAN COENE

door ERNEST CLAES.

(Vervolg).

VIJFDE HOOFDSTUK.

I.

En de tijd gaat zijn onverstoorbaren gang dwars door de dagen en de maanden, geruischloos als de stappen van iemand die lang begraven is, en het wordt winter en zomer, en het zijn weer andere bloemen en andere vogels.

En wat waren al niet uw gepeinzen, Peter Coene met den diepen wrok in uw hart, toen ge in den loop van die dagen telkens met meer zekerheid wist dat gij zelf nooit den voet zoudt zetten in het oude landhuis van de Wazing, dat er nog andere geslachten van Coene's zouden moeten komen om het werk te voltrekken van den ouden Balthazar, van Geert Coene, en van u zelf.

Wat waren al niet uw gepeinzen, Peter Coene met den diepen wrok in uw hart, toen gij in die dagen telkens weer den nieuwen heer van de Wazing langs uw huis zaagt gaan, zoo trotsch en zoo hooghartig, een van Berckelaer. Hij blikte nooit naar de Donkelhoeve en hij groette nooit iemand van uw volk. Hij ging rechtdoor naar het landhuis. En wanneer hij daar vroeger naast zijn ouden vader gezeten was, dan spraken zij nooit over het Wazinghuis en de Donkelhoeve, nooit werd dan uw naam genoemd, Peter Coene. De zoon liet het voor den vader, en de vader voor den zoon. Maar als ze zaten op de tuinbank langs het grasplein, waar een zwarte merel vertrouwelijk heen en weer wipte, met het tuinhuisje van Pover aan den anderen kant, als zij zwijgend opblikten naar de verre kruinen der populieren, elk in eigen gedachten, de vader in het verleden, de zoon in de toekomst, dan dacht die zoon aan u…

Als hij, vroeger, langs het brugje over de tuin-

gracht het beukenbosch inwandelde, en als hij van aan de uiterste boomenrij over de beemden en landerijen staarde, over heel het vlakke land tusschen Donkel en Hille, dan dacht hij aan u. Al wat daar onder zijn blikken zich uitspreidde, uw eigendom, had eens behoord aan zijnhuis. En nu wist hij hoe dat alles het uw was geworden, hoe de Donkelboeren enkel hadden gebouwd uit haat tegen zijn geslacht. En terwijl hij met een harden glans in zijn oogen naar de schuinsche daken van de Donkelhoeve keek, ging zijn hart open voor een groot en sterk verlangen. Het is dezelfde hooghartige jonge man, Peter Coene, die nu staat tusschen het heerehuis en de Donkelhoeve, tegenover u, en Balthazar en Geert Coene.

En wat waren al niet uw gepeinzen, Peter Coene, toen gij in de eerste lentedagen op den weg voor uw huis de stemmen hebt gehoord van al het vreemde werkvolk dat optrok naar het Wazinghuis! Toen is die rimpel om uw mondhoeken wel dieper geworden.

Peter Coene, gij hebt gebouwd op den haat. En wie bouwt op den haat die zal tegenover zich de liefde zien verrijzen. Met Geert Coene, uw vader, en met Balthazar Coene, den oude, hebt gij drie geslachten lang geteerd op uw wrok, er uw kracht op gesteund als op een granieten ondergrond. Maar de dingen van het leven zijn zoo dat alles wentelt en keert en van zijn oorsprong weggaat, dat de wegen die wij gaan in de verte vernauwen, dat daar langs de eeuwige bloemen staan geplant van het goede, en iedere heldere dag naar een deemstering schrijdt. Het is gelukkig voor u, Peter Coene, dat gij ziet groeien naast u uw oudsten zoon, met de breede schouders en den trotschen boerenkop van de Coene's,omdat uw bittere hoop er in leven kan.Maar veel meer is het voor u dat de stille hoevevrouw naast u staat, ongemerkt, en het kind, dat niet meetelt omdat het de heereboer niet zijn zal.

Over uw landen en over uw beemden ziet gij niet de wondere lijnen van het leven.

Die veel vaster de toekomst teekenen dan gij het in uw harden kop en in uw wortelwrok doen kunt.

En waarlangs gij gaan zult, Peter Coene, gij en al de Coene's, en uw land en uw huis.

De hagen hadden het de eerste vernomen van het lage gras tegen den grond: dat er nieuw leven gekomen was aan hun wortels en dat de goede aarde weer kracht en werking had. De tengerste grasscheutjes onderaan, fluisterden het over aan de hoogere halmpjes, zij haalden het met hun fijnste wortelhaartjes uit de wondere kracht van de moederaarde, waarvan zij de geheime roerselen der ontwaking tastten. En zoo hebben de hagen gezien en gehoord de nog diep verborgen groenende grasscheutjes, en met één slag hebben zij al hun gesloten knopjes laten gaan, ze blootgegeven aan 't lauwere windje en aan die eerste stralen van de middagzon, en daar kwam op een dag een nauw merkbare tint van allerteerste groenigheid, als een adem door de dorre haag. En de nieuwe dagen gingen open als zalen vol licht, en aan den voet van de haag stak een jonge netel zijn kop omhoog, en de paardeblom naast den molshoop begon zijn tandige blaren uit te spannen. Dapper werkte de hagedoren om vooraan te blijven, de kernoeliestruik en de oleander wrochtten mee, de zon vond er haar plezier in, en daar opeens wisten he top een morgen al de boomen en planten van den tuin rond het oude Wazinghuis, van de kleinste plantjes tot de hooge popels, daar ging een aarzelzachte siddering door de ranke twijgen, als een blauwendige doom van de zonnelucht die er was blijven nahangen. Ze werkten met jongen overmoed het sap door hun wortels en stam en takken, nacht en dag, ze suisden al maar door, de goede simpele boomen, van het genot der lichtere dagen, en de lindeboom stond het eerst met iets als zijig groene blaartjes. Ze kenden daar rond het Wazinghuis de stilte die nooit gestoord werd, de effen gevels met de gesloten rechte ramen, die als doode zielen op hen neerkeken. Het huis was dood, zoo lang dood, alleen zij, de boomen, leefden telkens weer met nieuwe kracht.

Dan kwam op een morgen dat vreemde gerucht, en in hun verbazing stonden al de boomen een oogenblik stil en luisterden. Binnen in het oude huis had een slag geklonken. In het zoo lang gesloten vierkant van het oude huis begon het te roezen van kloppen, hameren en slaan, van schuiven en schuren en bonzen, het heele huis was vol onbekende stemmen. Al de ra-

men stonden medeen open, en schuw verwonderd keken de hooge boomen in de diepe schemerige kamers. Het huis trilde en daverde. Zijn ziel was ontwaakt.

Vreemde stemmen overal, in huis en lochting gingen en keerden ze van de straat en over de wegels. De lindeboom had tegen zijn stam een doffen stomp van een wagen gevoeld en in zijn teere schors gaapte een witte wonde. Gras en kleine struiken lagen bij plaatsen vertrappeld en verdaan.

De goede simpele boomen wachtten, roerloos, en deden in stilte voort aan hun twijgen en blaren.

De hooge gevels werden wit van onder tot boven en glinsterden in de lentezon, de ramen en deuren blonken nieuw, de rosse roestkleur van de leuning aan terras en tuintrap was weg, en de paden werden ook schoon gemaakt van gras en onkruid.

Toen merkten de hooge boomen wat al nieuwe dingen in het huis werden gebracht. In de diepe kamers zagen ze tegen de muren andere kasten en meubels. Het oude huis was binnen, van op de zolders tot in de kelders al zoo nieuw als buiten. En overal, in al de plaatsen onder en boven bemerkten de goede boomen de jonge vrouw, wier stem zoo helder klonk door alle gangen, die beredderde en aanwees en in orde bracht, die met de hand van een fee overal de ziel van de dingen wakker riep. En waar zij geweest was bleef als een naglans zweven van hare aanwezigheid. Het was wel van haar dat de blijheid uitging die met al dat nieuwe was gekomen. En aan den zuidkant zagen de kastanjelaars, onder de takken van den blauwe-regen door, hoe ze in de groote kamer met de strenge portretten wel eerbied had voor de oude dingen van het huis, waaraan niemand raken mocht. Daar liet de jonge vrouw alles zooals het hing en stond, het werd enkel opgefrischt en schoon gemaakt, en voor het beeld van de mooie witte vrouw, tusschen de twee ramen naar den tuin toe, bleef zij elken keer even staan, en blikte op naar het beeld, naar den glimlachenden mond en de zachte oogen. De kastanjelaars hadden het gezien, zij fluisterden het in hun jonge blaren naar al de andere boomen, en de goede simpele boomen meenden zich te herinneren...

Peter Coene, dat ge niet kunt hooren wat de oude

boomen rond het Wazinghuis elkander vertellen in deze jonge lente, van den nieuwen heer van het landhuis der van Berckelaers, van de jonge vrouw aan zijn zijde.

II.

De oude Pover staat voor de deur van zijn tuinhuisje. Hij heeft weer zijn tuinmansschort aan, die zoo lange jaren niet meer diende, hij heeft zijn lederen taschje met nagels en tuinscheer links op zijn heup hangen, hij heeft een busseltje wissen in de hand, en zoo staat de oude Pover daar stil, kijkt even voor zich en denkt blijkbaar aan dingen waar hij niet over heen kan. Hij keert zich een paar maal om naar de deur, om er aan Zelia wat over te zeggen of te vragen,maar bedenkt bijtijds dat hij reeds herhaaldelijk hetzelfde heeft gezegd of gevraagd, dat het nutteloos is... En als hij dan toch een stap naar het huis doet en begint: «Zelia...» dan herinnert hij zich opeens weer dat Zelia niet daar is, dat hij haar heeft zien weggaan om voor de geiten gras te snijden ergens langs de tuingracht. Zoo schudt dan Pover weer maar eens zijn grijzen kop, en mompelt een onverstaanbaar woord en kan er niet overheen.

Sedert eenige weken leeft de oude Pover in een geluk, dat hij voor zijn late dagen niet meer heeft durven verhopen, in een roes van geluk, zoodanig dat zijn gezicht er heelemaal verjongd uitziet, en er in zijn goede oogen een glans ligt,dat hij opeens veel rechter en flinker schijnt. Want neen, dat had toch Pover nooit kunnen droomen dat hij in zijn oude dagen het leven van eertijds nog zou zien terugkeeren op de Wazing. Hij had er in zichzelf stilaan vrede mee genomen, dat het uit was met de heeren van Berckelaer, dat mijnheer Luc van Berckelaer — z i j n kleine Luc van vroeger! — na zijn vaders dood wel in de stad zou blijven, en het Wazinghuis met tuin en al dan ook wel het eigendom zou worden van Peter Coene, den heereboer. Pover had zich daar weemoedig bij neergelegd, en wachtte gelaten in zijn tuinhuisje tot de dood hem halen zou.

Iederen dag wandelde hij een poosje op en af langs

de paden van den grooten tuin, die er meer en meer verwilderd begon uit te zien, stond hier een oogenblik stil, trok daar een takje af, en hardop mompelde hij dan onverstaanbare dingen. Het werd den ouden Pover ook stilaan onverschillig wat er zou geworden van den tuin dien hij zoo lange jaren had verzorgd.

En dan was daar ineens op dien maartschen morgen mijnheer Luc in het tuinhuisje binnengtreden, juist toen Pover op het punt stond zijn wandelingetje door den hof te doen. Mijnheer Luc had hem vriendelijk goeden dag gezegd en hem de hand geschud.

— Pover, had mijnheer Luc al lachend gevraagd, weet ge 't nog toen ik u mocht helpen in den tuin?

— Of ik dat nog weet, mijnheer Luc, had de oude Pover geantwoord met een glans in zijn oogen bij de goede herinnering, of ik dat nog weet! Ik zou nog al de bloemen kunnen aanwijzen die ik voor u geplant heb, toen ge nog maar zoo hoog waart... En Pover hield zijn hand op de hoogte van het tafelblad.

— Maar ge hebt me ook dikwijls waterscheuten en doode struiken doen planten, Pover, weet ge 't nog? En mijnheer Luc lachte zoo hartelijk en klopte daarbij ouden Pover op den schouder, zoodat hij tot in 't diepst van zijn gemoed geroerd was, en zijn goede oogen aanschouwden zijn jongen meester met zooveel genegenheid of 't zijn eigen zoon ware geweest. Voor zijn blikken rezen de beelden op van de vroegere jaren, en hij zei opeens, zooals hij toen zoo menigen keer gezegd had: «Wel, wel! mijn kleine Luc toch.» Zelia keek een beetje schuw over die gemeenzaamheid, maar mijnheer van Berckelaer lachte integendeel nog hartelijker.

— En wil ik u nu eens wat zeggen, Pover, zei hij opeens, terwijl hij plaats nam op den stoel naast de tafel, wij komen dit voorjaar nog terug op de Wazing wonen, voor goed.

Oude Pover was toen zoo bedutst geweest, dat hij een poosje roerloos had staan kijken, zonder te weten wat zeggen. Dan vroeg hij met trage wijfelende stem, alsof hij niet heel zeker was goed verstaan te hebben:

— Komt gij op de Wazing wonen, mijnheer Luc? Is dat zeker waar?... Blijft gij dan niet in de stad wonen?

Pover had wel reeds gehoord dat de nieuwe me-

vrouw van Berckelaer, die met mijnheer Luc het landhuis eens was komen bezoeken nog voor hun huwelijk, zeer rijk was, en hij had de stille hoop gekoesterd, dat hij daardoor misschien voor zijn overige levensdagen in zijn tuinhuisje zou kunnen blijven. — Maar het had hem bovendien nog gesterkt in de meening dat het jonge paar zich wel voor altijd in de stad zou vestigen. En nu kwam hij daar opeens te hooren, dat mijnheer Luc «voor goed...» Neen, oude Pover kon het niet gelooven, — kon het niet gelooven. Hij schudde zijn hoofd als wilde hij een droevige gedachte van zich afweren. Zelia stond even twijfelig te kijken naar het haardvuur.

Dan begon mijnheer Luc te vertellen dat de jonge mevrouw van Berckelaer zelve verlangde op het Wazinghuis te leven, dat hij misschien slechts een paar dagen in de week in de stad moest wezen, dat alles reeds geregeld was en dat binnen kort de vreemde werklieden zouden aankomen om alles op te frisschen, te schilderen en te herstellen... Pover zat te luisteren met zijn handen vlak-uit op zijn knieën, met open mond, bijna zooals hij gewoon is Zondags te luisteren naar het sermoen van den pastoor. En naar gelang mijnheer Luc verteld had was het voor Pover klaarder geworden, dat de goede oude tijd toch wel ging weerkeeren.

Dan was er over Pover zijn hart zoo'n onzeggelijk geluk gestroomd dat hij een oogenblik als verlegen was met zichzelf, dat hij niet wist hoe hij zich houden moest, niet wist naar waar hij zou kijken of wat met zijn handen te doen. Hij had zenuwachtig zijn zwart pijpje gevuld om iets vast te houden, en zijn vingers beefden zoodanig dat hij het lucifertje maar niet vlak voor de tabak kon houden en hij tegen Zelia opeens bijna kwaad zei: «Mijn tabak is weer veel te vochtig!» Hij had dadelijk willen opstaan nu, en door den tuin wandelen.

— Over enkele weken zijn we dus weer in 't oude huis, Pover... enne... gij zorgt voor den tuin, niet?

Toen moest oude Pover waarachtig geweld op zichzelven doen om mijnheer Luc — zijn kleine Luc — niet aan zijn hart te drukken. Hij legde zijn pijpje terug op de vensterbank, frommelde zenuwachtig met de vingers langs de tafelrand, en 't was hem pre-

cies of er een snik opwelde in zijn keel... En dat Zelia ook juist buiten gegaan was, zoodat hij niets zeggen kon...

— Ja zeker, mijnheer Luc, zeker, è... ik zal...

— Ge neemt er maar een tuinknecht bij als 't noodig is, en ik help u later, natuurlijk, ook, lijk vroeger, maar dezen keer doet ge me geen waterscheuten meer planten, he Pover?

Lachend had hij hem dan weer de hand gedrukt, en was vertrokken, de deur achter zich toetrekkend,zonder dat de oude man er aan dacht met hem mede te gaan tot aan den straatweg. Neen, Pover vergat op dit oogenblik alles. Hij bleef verwezen naast de tafel staan blikoogen,krabde eens in zijn grijze haren, bezag een voor een de muren van de kamer of daar niet ergens wat wonderbaars in huis gebeurd was, dan den stoel waarop zooeven de heer van Berckelaer gezeten was, — maar toen hij de emmers van Zelia hoorde rammelen en deze binnentrad met een tevreden: «Wie had dat gepeinsd, hé vader?» door de kamer stapte, werd alles weer daghelder en zeker. Pover antwoordde niets op zijn dochter. Hij trad ineens op de bruine kleerkast toe, aan den versten muur van de kamer, en begon in den hoek, tusschen muur en kast, met aandacht iets te zoeken onder het oude elkedaagsche kleergoed dat daar aan een paar nagels hing.

— Zoekt ge iets, vader? vroeg Zelia verwonderd.

— Wel, had hij geantwoord op een toon dien hij vruchteloos trachtte ontevreden te maken om zijn innerlijke blijdschap te verbergen, wel, waar hangt nu toch mijn tuinschort weer?

— Uw tuinschort, seezesmarante! — Zelia zette groote oogen. Deed haar vader nu niet of hij die tuinschort daar een uur geleden had weggehangen, terwijl hij ze toch sedert jaren niet meer gebruikt had. Uw tuinschort!...

— Wel ja, mijn tuinschort! Nu klonk oude Povers stem bijna kwaad. Wat anders dan mijn tuinschort! Of denkt ge misschien dat ik den tuin zal laten liggen zooals hij daar nu ligt, als over een maand mijnheer Luc met zijn jonge mevrouw hier komt? Denkt ge dat misschien, Zelia? Ja,daar klonk iets komisch-kwaads in zijn stem. Dat was zoo oude Povers manier om zijn tevredenheid te laten blijken, hij voelde in zich de

blijheid van een kind, en hij zou verlegen geweest zijn tegenover Zelia als hij aan die blijheid niet met een schijnbare knorrigheid kon lucht geven. En Zelia wist dat wel.

— Gij hebt natuurlijk mijnheer Luc niet hooren zeggen dat de tuin moest in orde zijn, Zelia, en daar is heel wat te doen, heel wat te kappen en te verplanten, en 't wordt zoo stilaan meer dan tijd...

Zelia bekeek haar vader met verbazing. 't Was heel lang geleden dat hij nog zoo opgewekt gesproken had, dat hij belangstelling voor iets toonde. En zij raadde zoo halvelings in haar eenvoudigen geest dat haar vader, gedurende de vele stille jaren, dat hij in zich zelf gekeerd daar met haar in het tuinhuisje leefde, had zitten hopen op een dag als deze... Zij liep dadelijk naar hare kamer de blauwe netgeplooide tuinschort halen, en Pover draaide het lint los, dat er omheen was gerold, hing het over zijn schouder, en bond het andere lint op zijn rug vast. Dat kon hij nog wel. Het blauw was wat verschoten, er stond voor een groote lap op, en de plooien van 't lange liggen stonden er zoo sterk in, dat de schort hard en stijf langs hem neerhing. 't Was al zoo lang geleden.

En zonder verder wat te zeggen, alsof het zijn gewoon iederdaags werk was waaraan hij begon, zonder een blik op Zelia, die naar hem te kijken stond alsof zij haar vader nog nooit met die schort aan gezien had, stapte Pover het hokje in, naast de kamer, waar al het vroegere tuingerief bijeen stond, en van 't muurrek nam hij zijn lederen tuintasch,waarin het tuinmes en de schaar, het okuleermesje en de tuin zaag staken met een klosje touw, en hij hing het over zijn schouder.

Oude Pover is toen den tuin ingestapt. Voor de eerste plant die hij ontmoette is hij blijven stilstaan, heeft er een paar wilde scheutjes afgeknipt, en is dan weer verder gegaan... Zijn hand beefde, het kwam hem voor dat hij nog nooit in zijn leven zoo blij was geweest, of alles opeens een ander uitzicht had gekregen, of hij een plaats herkende die hij lang geleden nog gezien had.

Dat was gebeurd op dien morgen in het begin van Maart. En zoodra het goede weer een beetje vaster in de lucht zat, is Broos gekomen, die daar ginder te-

gen de Donkelbosschen, waar in 't voorjaar de gele bremstruiken schitteren, in een klein huisje woont. Broos zou de tuinknecht zijn, Pover's helper, en met hun twee zijn ze aan 't werk gegaan, aan 't spitten en spaden, en hebben geknipt en gesnoeid, geplant en verplant, gegraven en gemest, zoodat de oude hof stilaan een andere gedaante kreeg. En onder 't werk vertelde Pover aan Broos de geschiedenis van iederen boom en iedere plant, van alles wat hij had zien komen en gaan, en groeien en bloeien. En wanneer hij soms over Peter Coene sprak, dan moest Pover telkens even stilstaan, en bijna plechtig verzekeren : «Dat zal nooit goed eindigen, Broos, dat zal den boer van de Donkelhoeve geen geluk aanbrengen.

De vreemde werklieden zijn dan gekomen. Die hebben rond het huis veel vernield van de kleine planten en 't gras, op andere tijden zou Pover zich daarover erg kwaad hebben gemaakt, maar nu was er te veel zonnigheid in zijn gemoed om zich te kunnen ergeren. Elke dag was als een nieuwe Zondag voor hem. En toen op een schoonen dag van eind April mijnheer en mevrouw van Berckelaer op de Wazing zijn aangekomen, stond oude Pover aan het tuinhek langs de straat, en met een gelukkigen lach op zijn goede oude gezicht heette hij hun welkom.

Maar dezen morgen staat oude Pover daar voor zijn tuinhuisje, met zijn tuinschort aan en een busseltje wissen in de hand, en hij is in gedachten verdiept, schudt telkens weer het hoofd, en wil iederen keer iets zeggen aan Zelia, die langs de tuingracht gras is gaan snijden voor de geiten. Daar is blijkbaar iets waar hij niet overheen kan. Zoooveel is er al gebeurd dat Pover verwonderd heeft. Broos, voor wien binnen kort door mijnheer van Berckelaer een huisje wordt gebouwd daar verder, langs de groote baan,en die dan voor goed op de Wazing komt, en dat groote boerenpaard naast het lichtere rijtuigpaard, en Marten, de nieuwe paardenknecht, die uit het dorp is en dien Pover nooit gezien had, en... Daar is bijna elken dag iets nieuws of vernieuwd op het Wazinghuis, en Pover moet soms bijna bedrukt eens naar zijn oude boomen kijken, of die nog altijd wel dezelfde zijn.

Sedert dezen morgen is Pover echter heelemaal beduusd. Hij weet wel, dat mijnheer Luc het Heideveld gekocht heeft, mijnheer Luc heeft het hem zelf gezegd, maar Pover heeft dat heel natuurlijk gevonden. Mijnheer Luc heeft het voorzeker gekocht omdat het vlak naast de Wazing gelegen is, omdat het nu eenmaal te koop was, voor de jacht. Het Heideveld is dat oneindig stuk barre grond dat begint aan de tuingracht al den noordkant van het landgoed, en zich hectaren ver uitstrekt langsheen de groote baan, tot waar aan den anderen kant de Donkelbosschen het afsluiten. Heide en kale grond, waarop enkel wild gewas, bremstruiken, braamdorens, ijzergers en een mager berkje hier en daar armelijk tieren, met een paar moerasachtige plekken vol biezen en lisch en valeriaan. Alleen langs de tuingracht is een strook van malsch groen, waar Zelia nu gras zit te snijden voor hare twee geiten. Voor wat anders kon mijnheer Luc het gebruiken dan voor de jacht? Want wild is er altijd wel, de stroopers van daar achter de Donkelbosschen kennen het goed, en de eigenaar, die in de hoofdstad woonde is er zijn leven lang geen vijf keeren komen naar kijken. Nu is die eigenaar onlangs gestorven en zoo heeft mijnheer Luc van Berckelaer het kunnen koopen.

Ja, dat wist oude Pover allemaal wel. En zonderling, zonder meer, heeft hij het gevonden dat zijn meester daar acht dagen lang met dien vreemden heer dien hij ergens van een landbouwschool heeft laten komen het Heideveld van end tot end heeft afgeloopen. Broos is moeten meegaan, en had hier en daar, nu diep dan ondiep, een schop grond uit te steken, waarvan die mijnheer een handvol meenam. De moerasachtige plekken werden onderzocht, het gras, dat er groeide, het magere boomrijs, en allerhande metingen werden gedaan, waarvan Broos niets begreep... Zonderling, had Pover aan Zelia maar eens gezegd, met een goedigen glimlach voor dat onschuldig vermaak van mijnheer van Berckelaer.

Wat hem nu vandaag echter uit zijn kalme evenwichtigheid heeft gerukt, dat is het nieuws dat Broos hem dezen morgen heeft verteld. Broos moest met de drie daglooners die hij gisteren in het dorp heeft gehuurd, vandaag reeds op het Heideveld gaan ar-

beiden. Zij moeten een deel van den barren grond schoonmaken, ontdoen van 't wilde gewas, van heiplanten, steenen en wortels. Dat heeft mijnheer Luc dezen morgen zelf bevolen en hij heeft er bij gevoegd: «Broos, we maken van dat schrale Heideveld nog eens vruchtbaren akkergrond. De landbouwingenieur heeft gezegd, dat het mogelijk is, dat er enkel water en een goede bemesting noodig zijn... We beginnen vandaag nog, Broos!»

Oude Pover staat daarover te dubben, en hij wrijft met de hand over zijn voorhoofd. Zooiets had hij nooit verwacht. Daar is een kleine ongerustheid in hem gekomen. Hij denkt aan vroeger jaren. Zou de werkelijkheid van deze maanden niet opeens, plotselings verdwijnen? Wat kent zoo'n vreemde mijnheer van het Heideveld, dat daar naar menschenheugenis nooit anders dan kaal en verlaten heeft gelegen zooals nu! Is het geen gril van mijnheer Luc, heeft hij zich niet wat laten wijsmaken door dien geleerden vreemdeling...

Zoo gaat oude Pover achter het huisje om door den tuin, langs het hofpad komt hij aan de koele, diepe tuingracht, en hij ziet aan de andere zijde over het Heideveld. Het ligt daar zoo wild en armtierig onder de blauwe lucht, bietjes en insecten zoemen er over heen, een kraai vaart laag naar de bosschen toe. Rustig en effen ligt het te blakeren in de zon, bruin bronzig van kleur, en hier en daar blinkt er iets als een glasscherf. — De bosschen aan den rechterkant schijnen zich terug te trekken over de lichte heuvelkam, weg van 't magere land waar geen boomen groeien. Oude Pover staat voor het klare water van de tuingracht, en ziet naar Broos en de drie dagglooners,die rechts met hakken en schoffels doende zijn, en met den kruiwagen het haksel wegvoeren... Ook Zelia ziet hij naast haar zak, half gevuld met gras, staan turen naar dat nieuwe bedrijf.

En Pover keek en peisde. Moest het dan toch eens waar kunnen zijn! Mijnheer Luc was zooveel verstandiger dan hij, arme oude Pover...

En dag aan dag werkten Broos en zijn drie helpers. Het was een opwekkende arbeid, het was hun

of zij mede de proef gingen nemen in dien strijd tegen den dorren, weerbarstigen grond van het Heideveld, alsof zij de overwinning reeds voelden jeuken in hun handpalmen, terwijl zij hakten door het rauwe gewas. Zij zagen in hun verbeelding reeds dat toekomstige schoone akkerland, ze zagen er het graan en de andere vruchten, en als zij elkander aankeken was er in hun oogen de glans van een blij verwachten.

Met den dag werd 't voor hen zekerder, dat het zoo worden zou, en ze hadden reeds vergeten hoe ze ongeloovig naar Broos hadden geluisterd toen deze hen was komen vragen voor het werk. Zij zegden toen niets, maar dachten het hunne van die onderneming van mijnheer van Berckelaer. De gestelde arbeid van elken dag, het weten dat het niet zou opgegeven worden voor kosten of moeite, gaf hun vastheid in hun eenvoudig denken, en zij waren nu vol blijmoedig verlangen om zoo spoedig mogelijk den uitslag van hun arbeid te zien. Thuis en met de andere mannen van 't dorp spraken zij er over met een overlegde geheimzinnigheid in woord en gebaar, en fier dat zij daar mochten aan meedoen en 't allemaal wisten.

Dan stond op een morgen Marten met de ploeg op het gedeelte van den grond dat ze hadden schoon gemaakt van wortels en steenen. De ploeg sneed door de bruine aarde een diepe voor, en een oogenblik bleven ze aandachtig stilstaan, als voelden ze de plechtigheid van dit oogenblik, waarop de mensch zijn kalmen schoonen triomf herhaalt op de voedende moederaarde. Dan stapten twee man de versche ploegsnede na en gooiden ze vol mest, dat met heelder karrevrachten uit het dorp was aangevoerd.

Het water van de tuingracht, die gevoed werd door de Donkelbeek, werd door een smallen loop in de dweersche en terlangsche voren gelaten; en de arbeiders stonden er op te kijken als op iets heel wonderbaars, hoe de grond het vocht gulzig scheen op te nemen.

Het eerste stuk van het groote Heideveld was ingenomen. Het lag daar nu vreemd klein naast het andere, iets dat er afegescheiden was en niet meer scheen te hooren tot de wilde vlakte van al 't andere, met hooge bedden en rechte voren,met al de geheim-

zinnige macht in zich van toekomstige groeite en wasdom. Broos was trotsch alsof hij zelf dat alles had ontdekt en uitgedacht, en de oude Pover kon zijn oogen niet verzaden aan dat nieuwe veld, het begin van een anderen landeigendom van de Wazing. Dezen zomer nog begonnen ze aan een verder stuk. Een gedeelte van het Heideveld, rond de moerassige plaatsen, zou in weiland veranderd worden. Het was lager gelegen dan de grond rond het landhuis, en het water van de Donkelbeek kon zonder moeite naar daar afgevoerd en geregeld worden.

Luc van Berckelaer stond naast zijn vrouw op den oever van de tuingracht en schouwde met voldoening over zijn werk. Daar was een zuiver geluk in hem, het geluk dat de eenvoudigheid der dingen, dat de oeroorspronkelijkheid van arbeid en voleinden aanbrengt. Het was diezelfde goede vreugde van Broos en de arbeiders.

II.

Op de groote Donkelhoeve groeide Maantje Coene, het kind.

Daar was om zijn dagen geen jacht van nieuwen arbeid, het ging daar alles zijn gestadigen gang naar de oude regelen en vaste gewoonten van zomerwerk en oogst. De groote menschen, de boer en de knechten, gingen en deden buiten het leven van het kind.

Maantje Coene groeide. En zijn oogen zagen de dingen, de lijnen en de omtrekken van alles wat er onveranderd elken dag met hem bleef, en hij leerde de namen. Hij hoorde de klanken en de geluiden in het huis en buiten het huis, en hij leerde ze stamelen en nazeggen. Geleidelijk kwam alles nader tot Maantje, als klaarde het elken dag wat meer op uit den nevel van zijn zieltje. Zijn begrip ging er naar toe en volgde zonder inspanning het natuurlijk verband en verloop.

Maantje Coene groeide, en hij leerde binnen en buiten het huis de menschen. Moeder stond daar eerst als het uitgangspunt van alles, al wat nog onzeker, minder goed of onduidelijk voor hem was leidde zijn kleinen geest en zijn stap naar moeders hand. Hij liep door het keukenhuis, en daar was de oude Mien, die

altijd dadelijk haar aandacht voor hem bereid had, altijd even vriendelijk en zacht, met iets als van moeder. Hij liep het hof op, en daar waren Fiele en Sander, Doka en Liene, en Lauwerijns en Monne, en Maantje's oogen zochten er onmiddellijk naar Sepke. En allen riepen ze op 't kind met vriendelijk woord en knikten, en hij zei hun naam zoo goed en zoo kwaad het ging. Hij kende woef-woef, Miers, een van zijn oudste kennissen, en groote sterke Max, waar hij bang van was, zonder dat de goede Max daar eenige aanleiding toe gaf, en bèè-bèèe Belle de geit, en tok-tok den haan met al zijn hennen, den haan die altijd een soort vijandige houding aannam tegenover Maantje, omdat deze zoo boudweg op hem toeliep en nog maar zoo klein was.

Hij wist waar hij kijken moest om meu-meu, het kalfje, te zien in den stal, en de dikke koeien van waarachter Doka en Liene op hem riepen; waar hij piepen moest om de knorre-knorre zwijntjes te zien, die zoo rustig op hun eentje in hun hok zaten, met hun grijs oog onder hun oor doorloerend en met roode natte stompsnuit. Hij kende best van al de lieve konijntjes van Monne, met hun lage ooren en hun gekke wipstaartje, en als hij er voor te kijken zat kon hij schaterlachen van plezier. Alleen Belle, de geit, had hem al twee keeren verraderlijk in het gras doen tuimelen als Maantje zich aan niets verwachtte, en elken keer had het erg pijn gedaan en was hij huilend naar moeder geloopen.

Iederen dag ging hij in en om de hoeve op verkenning uit, en iederen dag ontmoette hij nieuwe dingen die hem dan een oogenblik deden stilstaan en denken. Dan vormde hij zelf dadelijk een naam voor het nieuwe ding, een nog niet gekenden naam, maar die voor hem de juiste beteekenis had en verband hield met een indruk van goed of kwaad, van vreemd of mooi, van bang of lief naar den aard van de kennismaking. Hij vroeg aan niemand, hij keek en peinsde zelf, totdat het in zijn begrip een vaste plaats vond en daar zijn werking volgde.

En te paard deed Maantje zijn ronde verder dan huis en hof, te paard op Sepke's rug. Dat was elken dag een nieuwe vreugde. Van zoodra hij Sepke zag, stak hij zijn armen uit en riep: «Ju-ju!» Als Sepke

dan heel laag neerhurkte en hij de armtjes om zijn hals had geslagen en de beentjes rond zijn rug klemde, dan keek hij triomfantelijk naar links en rechts. Hij schaterde van geluk als Sep aan 't springen en dansen ging over het hof. Van op dien hoogen rug zag Maantje voor het hoevehuis den steenweg, daar verder dan den boomgaard. Hij zag er menschen en karren voorbijtrekken en hij keek ze ver na. De boomgaard was de schoonste plaats voor hun spel. De boomen deden mee, stonden daar voor hen, en reikten hun takken hier en daar naar omlaag, naar hun handen. Van daar langs den huisgevel; ze zagen dan de weiden met de koeien, tot aan het beukenbosch, en door de boomen schemerden de witte muren van het verre vreemde huis, de Wazing. Links lagen de stallen en schuren, een lange bouw onder 't zware schuinsche dak. Dan langs den weidekant waar de wilde vlierstruiken groeien, rond den vierkanten mesthoop en den diepen aalput, waar de haan met zijn hennenbende den dag door te scharrelen stond en kwaad kokkerde als er iemand langs kwam. Het was daar koel en zeer stil, en ze konden er achter de dikke muren de paarden en koeien hooren, het doffe rinkelen van de kettingen aan de paardenkribben, het moemen van de koeien en het hotteren tegen de kuipen. Als het begon te schemerdonkeren was het daar een beetje naar, zoo ver weg van de gewone huisdingen. Liepen ze den muur langs, dan kwamen ze aan den achtergevel van Sander's huis, waartegen de perzikboom groeide en he traampje was van waar Fiele soms op hen riep. Op Sepke's rug draafde Maantje dan verder langs het hekje van den moestuin, achter de haag en tusschen de erwten en boonstaken. Dat was een echt verstopperplaatsje, en Maantje hield daar steviger Sep's schouders omklemd. Of wel schoot Sepke een eind de weiden in, en maakte daar buitelingen en sprongen om het kleine Maantje plezier te doen,maar deze trok altijd weer liever naar het hof, dicht bij het huis en bij moeder.

Maantje zag Peter Coene, zijn vader, langs zich gaan, door huis en hof.

En als Maantje zijn vader zag langs zich gaan, dan was het hem telkenmale of er iets, hij wist niet wat, hoog stil werd, in hem en buiten hem. Die stilte was

op de plaats waar zijn vader stond, en roerloos bleef hij dan wachten, en alle dingen bleven staan. In zijn oogjes was het vreemde zoo als hij keek op de wezens waarvan hij nog geen naam wist. Uit die stilte trad zijn vader op hem toe, als iemand die ziet in een visioen. Maantje vond niet, schuw, angstig. Van huis en hof wist hij dat het zijn vader was, het bekende, maar dat wekte geen zonnigheid zooals het andere, zooals moeder, en Mien, en Sepke. Het was iets gesloten, van hem afgekeerd, dat misschien later zou komen, hij peinsde. Uit die stilte ging zijn vader van hem weg, en de stilte ging met hem mee, om zijn hoofd en zijn schouders waar Maantje naar keek. En hij stond roerloos,en peinsde zijn klein gedachtjes,en vond niet.

Zoo groeide op de Donkelhoeve het kind.

IV.

En de tijd gaat zijn onverstoorbaren gang dwars door de dagen en maanden, geruischloos als het kloppen van een kinderhart, en het wordt herfst, winter en lente. Weer zijn het andere bloemen en andere vogels.

Als de geelgroene katjes lachen aan de wilgenstruiken, als de dennennaalden verschieten van kleur, in het bosch de grond bruin van dorre blaren is, en in de tuinen de paaschbloem uit den grond priemt.

Als over het land de zware reuken doomen van het versche mest, en een oude man zijn schapen drijft langs de wegen.

Als de ploeg door den vasten wintergrond snijdt en gebogen de boeren staan over het aardappelland, en de weiden geel en wit van de eerste bloemen. Als de perzikboomen bloeien vol rooden bloei en de eerste kerzelaars hun melkwitte bloempjes toonen, als de trage koeien met peiselijken stap naar de weide trekken, en de lijster tjuikt en lokt tegen den avond.

Het is de heilige week van Paschen.

Nu stapt uit het witte Wazinghuis, met voorzichtigen voet, de jonge mevrouw van Berckelaer. Op het terras staat zij even stil, leunt met de hand op de groene reeling, en blikt over den zonnigen tuin.

Over het mooie ovale gezichtje, met de schaduw der wenkbrauwen en de lange wimpers ligt een weemoedig waas. Op het blankmatte voorhoofd schijnt een lichte glans. De bleekere wangen met de teere vlekjes wijzen op haar zeer nabije moederschap. Zij heeft een lichten mantel over haar schouders geslagen, en zoo staat zij op het hooge terras, met de hand op de reeling geleund, en blikt in den blijen lentedag over den tuin.

Hare aarzelende gedachten doen haar stil staan. Den ganschen morgen, terwijl zij bezig was in hare kamer, heeft zij bij poozen hare handen laten rusten op stoel of kast, en peinzend voor zich geblikt. En nu zien weer hare oogen niet de hooge waaierkruinen van de populieren, noch de lijsters en merels op het grasveld, zij zien iets onbestemds, iets uit haar zelve, zij weet niet. Daar is nu weer het onstuimig kloppen van haar hart, dat hare vingers er van trillen, dat zij vreemd zoekend om zich blikt, naar dat iets dat van ergens dreigt. De onrust die spant in haar hoofd, die haar op den adem drukt, heeft hare stappen geleid. Niet denken, niet denken, zij weet het wel. Maar zij denkt niet, het komt van uit de lucht die haar omringt, van den tast harer handen, van elke beweging, alle voorwerpen zijn wezens met andere vreemde gezichten.

Daar zijn dingen die in haar roepen, die haar voortdrijven, en waarvan zij niet spreken kan, aan niemand. Daar zijn geheime roerselen en wonderbare vragen en verlangens in haar wakker geworden, met het kindje, dat zij onder het hart draagt. De menschen en de dingen staan soms in een vreemde verwijdering van haar af, de vergezichten van haar inwendig leven willen soms uitdeinen, uitdeinen tot in oneindige verschieten, dat zij haar handen moet drukken op haar duizelig hoofd, en de oogen sluiten met een gewaarwording of alles om haar verzinkt, of zij wankelend gaat over ijle luchten.

Daar zijn dagen dat zij zich zelf ziet staan, alleen met het kindje dat moet geboren worden, in een verblindend licht van wonder geluk. Dan zou zij willen juichen met het gezicht gekeerd naar de blauwe lucht. Dan hoort zij van ergens heel ver in de dagen een wondere stem, met de streeling van zachte handjes...

En daar zijn dagen, dat de wereld zwaar om haar toesluit, als een donkere beklemmende macht, die aandringt om haar ziel. O! de wilde angst van de slapelooze nachten dat ze met open oogen ligt te staren op de roode visioenen van haar koortsige droomen, als al de kleine geruchten kloppen op haar jagende slapen, en een gewicht groot als de wereld haar op de borst drukt, en zij de handen wil uitsteken in het duister, om zich vast te klampen aan iets dat zij niet weet, niet vindt, en dat zoo ver verwijderd blijft.

Zij leeft in deze dagen een leven buiten zich zelf, en zij ziet met heldere oogen haar eigen wezen soms voor haar staan, als een vreemde, die vragend haar doorpeilt.Zij kent de uren dat ze zweeft op droomen, dat er een extase van licht over haar glanst, een licht dat uitstraalt van hare ziel. Dan huiveren haar polsen van blij verwachten, haar kindje dat komen zal, zij hoort een verren roep als van iemand die in den nacht haar naam roept, en zij heeft soms duidelijk het gevoelen van het kindje naast zich te zien, het te dragen tegen haar hart, het aan te raken met hare vingers. De gewone geluiden van het huis kunnen haar doen opschrikken, ineens, van heel hoog valt zij terug in de werkelijkheid, en dan houdt zij een oogenblik de hand voor de oogen om zoo na te blikken het schoone beeld.

En nu zal zij gaan naar de vrouw van de Donkelhoeve.

Het is haar dezen morgen ineens in het hoofd gekomen dat zij daar gaan moest, als een groote noodwendigheid drong het haar, zij wist niet waarom. Zij stond voor de hooge linnenkast en blikte gedachtenloos. Toen hoorde ze door 't open raam een vogel zingen, en zij dacht aan de hoevevrouw, en dat ze vandaag naar haar zou toegaan.

Elken Zondag ziet ze haar in de kerk.

Toen zij dien keer, bij het uitgaan der mis, aan de kerkdeur elkander hebben aangekeken, heeft zij diep in de oogen gelezen van de hoevevrouw, en het was haar of zij die vrouw reeds lang kende, en in die oogen iets las dat haar eenderlijk eigen was.

En zij heeft telkens gezocht naar den kalmen blik,

bijna als een kind, en in hun groet was iederen keer een nader te gemoet komen. En noch de vrouw van Peter Coene, noch de vrouw van den heer van Berckelaer, dachten aan ouden wrok en vijandigheid. Aan de hoevevrouw, aan haar alleen had ze willen spreken van het kindje, en van de vele dingen die haar arm hoofd niet wist.

Dezen morgen, terwijl zij luisterde naar den zang van het kleine vogeltje, heeft zij opeens gevoeld dat zij gaan zou.

De bleeke hand met de slanke vingers houdt den mantel lichtjes op, en een straaltje van de zon flonkert in den diamant van den ring. Hé! hoe goed is die morgen. Opeens merkt zij dat als een blijde verrassing. Zij ademt diep de lucht in haar longen, voelt zich opgebeurd. Zij wist niet, dat de Lente al zoo ver gevorderd was, zij heeft er gisteren en de vorige dagen niet naar gekeken. De gele paaschbloemen op den groenen stengel overhellend, kijken op naar haar aangezicht met kinderlijken groet. Zij blikt ze eventjes aan en is verwonderd over de zachte kleur van de bloemen. Dan gaat ze verder, den gevel van het huis om, door het laantje naar den steenweg toe... Haar voet voelt den malschen weerstand van de aarde, hare blikken gaan, met een kalm gebaar van haar hoofd, over de jeugdgroene boomkruinen, en het geluk slaat in haar op, om wat zij doen gaat en om al wat verder komen moet. Het tuinhekje staat open en als zij op den steenweg womt, staat zij een poosje, omdaan van het volle zonlicht.

De zonnesprankeltjes zetten zich vast in de zijïge bruine haren als een gouden poeiering, en de losse haartjes,die uitsteken,blinken elk als een fijn gulden draadje. Zij wordt de tinteling van de zon gewaar op den rand van haar oor, en de matte bleekheid van voorhoofd en wangen schijnt opeens overstreeld met een rozig doorschijnenden glans, als een ragteer vool.

Zij voelt de zonnewarming over en door haar lichaam gaan, als de lichte aanraking van zijden stof. Den hoek van de tuinhaag voorbij, staat zij weer opeens in de blauwendige schaduw van de beuken, die daar een eindje ver hun kruinen over den weg komen uitbreiden. De koelere lucht doet een rilling gaan tusschen haar schouders, maar het zonnelicht blijft na-

glanzen op haar aangezicht. Een voor een ziet zij naar de felle ronde stammen, die bijna zwart oprijzen uit den grond.Langs de rechte tronken schieten schuinsch de stralen van de zon en teekenen tusschen de lommervlekken gouden schijven van grilligen vorm. Dan treedt zij weer uit de schaduw in het licht.

Zoo gaat de jonge mevrouw van Berckelaer haar blijden gang door de Lente en de zon.

Links en rechts ligt het land einder-ver open onder de reine lucht, de beemden aan deze zijde zijn lichtgroen, op de velden links staat het jonge koren in vruchtbaren groei. Uit den sterken grond komt een matige koelte over den weg gestegen, die zij voelt op haren mond. Hoe goed is alles. Ze zou wel willen loopen langs dien weg, in de warme zonnefroezeling, gelijk toen ze kind was, met de handen omhoog en zingend de wijs van een gekende melodie. Het kan nu niet, haar gang is zwaar en moede, en ze treedt voorzichtig, voet voor voet, over den aardeweg langs de grijze kasseilijn. Maar juichen doet nu haar gelukkig hart.

Daar ziet zij de hellende daken, grauwrood in de zon, van de Donkelhoeve te midden van 't groene land. Zij denkt nu weer aan wat zij daar zien en zeggen zal, het komt met vluchtige beelden door haar hoofd. De hoevevrouw zal eerst wel verwonderd haar aanblikken, maar vriendelijk zal ze zijn, met die goede kalme oogen, en ook blij dat zij gekomen is. Dat zij ook Peter Coene, den heereboer kan ontmoeten, komt niet eens in haar gedachten op.

Langs den weg door den boomgaard stapt zij naar het huis, als over een weg dien zij dikwijls gegaan is.

De groene deur in den voorgevel gaat langzaam open, en de hoevevrouw kijkt haar aan met iets als een verlegen maar blij onthalenden glimlach op haar wezen. De vrouw van Peter Coene weet, zonder te zoeken naar eenige vreemde reden, waarom de jonge mevrouw van Berckelaer tot haar komt. Om niets, de behoefte naar het bijzijn van de andere vrouw die moeder is, en het is haar of een groot geluk gebeurt. Zij ziet het witte gezichtje, de vriendelijke oogen en den zwaren gang, en dan treedt ze glimlachend op haar toe en neemt hare hand in de hare.

— Dat is zoo lief van u, mevrouw van Berckelaer, dat ge tot hier komt.

Zij houdt de slanke hand voorzichtig vast, alsof het een kind geweest ware, en leidt haar zoo binnen. Mevrouw van Berckelaer glimlacht naar de vriendelijke oogen, die moederlijk op haar neerzien. Het is ook juist zooals zij verwacht heeft dat het zijn zou, heelemaal zoo, de oogen, de klank van de stem, de woorden.

— Het weer is zoo mooi, pachteres, en het is nu zoo heerlijk eens buitenloopen.

En alles is geëvend. Het is hun beiden of zij elken dag met elkaar hebben gesproken, elkander sedert lang kennen en er nooit iets vreemds is geweest. Door den witten gang treden zij het huis binnen, links ligt de oude kamer met de portretten van de Coene's, rechts is de huiskamer, waar de pachteres met naaiwerk bezig was, toen zij door het raam mevrouw van Berckelaer zag naderen. Zij brengt haar tot bij den leuningstoel naast het raam, doet haar met een bezorgde teederheid neerzitten, en zij weet niet wat zij zeggen of doen zal van loutere tevredenheid.

— Zit ge goed zoo?... Nu haal ik eerst een glas melk.

Weer glimlacht de jonge mevrouw. Ze laat hare blikken door de kamer gaan, over de twee eiken kasten, waarop oud tinwerk dof glimt, over de tafel met de kleurige bloemvaas, den schoorsteen met het kruisbeeld, en aan den wand voor haar hangt een ingelijste prent, waarop zij alleen lezen kan «Diploma». Alles in de lichte kamer schijnt haar aan te blikken met een even hartelijk welkom.

De pachteres plaatst het glas melk op de breede vensterbank, en zet zich dan vlak voor haar op een stoel. De eene leest in de oogen van de andere de blijheid van dat onverwachte samenzijn.

En de jonge mevrouw weet dat de andere denkt aan haar toekomstig kindje. En, nu zij zoo dicht bij de hoevevrouw is, en haar oogen en haar aangezicht vlakbij ziet, nu weet zij ook beter waarom zij zich van eerst af tot haar voelde aangetrokken, en nu tot hier is gekomen. Tusschen haar en deze vrouw is er geen verwijdering, daar is iets in hun beiden, binnen het omhulsel van uiterlijkheid, dat hetzelfde is, een-

der van waarachtigheid en oorsprong, en dat nu versmelt door beider oogen in de onbewuste gewaarwording van innerlijk benaderen. Het is als twee zielen die elkaar herkennen. Uit het vormelijke, omdane van hare voornaamheid klaart het in mevrouw van Berckelaer op, dat zij niet zit tegenover de gewone boerevrouw, en zij is er zich tegelijk van bewust, dat zij dit wel verwacht had.

— Ik ben zoo innig blij dat ge tot hier gekomen zijt... Is het niet te koel in deze kamer?...

— Het is hier zoo rustig.

Meer zegt ze niet, maar hare oogen zijn als een innige danking op de hoevevrouw gericht, en zij zou hier lang willen zitten met haar hoofd achterover geleund, hare handen op de zetelarmen en hare blikken op het gezicht voor haar. Zij heeft geen behoefte aan wat ook.

Maar de hoevevrouw vraagt haar over haar leven in het Wazinghuis, met woorden van bezonken goedheid, en waarin mevrouw van Berckelaer voelt hoe haar gemoed weldadig ontroerd is. Zij vertelt van haar aankomst en haar leven in 't Wazinghuis, zonder eenige terughouding, als moest het de andere allemaal verheugen, en zij is er zelf van verwonderd hoe los en licht de woorden in haar komen... Als zij zegt dat zij heel binnenkort een kindje verwacht, komt uit de zuivere diepte van de blauwe oogen tegenover haar een zoo warme genegenheid, met de erkenning van iets, door beiden geweten, dat zij ervan getroffen is en haar hart van warme dankbaarheid klopt.

Dan vertelt de hoevevrouw van haar zelve, niet van het leven thans, maar van haar vader, die burgemeester en landbouwer was te Heideloo, het dorpje daar achter de Donkelbosschen, hoe zij lang in een meisjespensionaat is geweest, in de stad, en na den dood van haar moeder thuis was gebleven bij haar vader, en hoe gelukkig de jaren waren die zij daar heeft doorgebracht. Zij zwijgt opeens, en kijkt een oogenblik door het raam. Want de hoevevrouw denkt er aan, dat dit de eerste maal van haar leven is dat zij daarover met iemand spreekt. Toen zij vijf en twintig was trouwde ze met Peter Coene... En weer blikt ze zwijgend door het raam, naar haar leven dat soms als een raadsel voor haar staat, Peter Coene, de eenzelvige

trotsche koningsboer, die nooit tot haar binnenste is doorgedrongen, die nooit begrepen heeft de diepe verlangens die in een vrouwenziel besloten liggen... Peter Coene, die altijd toch naar haar heeft opgezien en haar hoog vereerd gedragen heeft in zijn stugge mannenhart. En zij denkt opeens aan die oude vijandigheid tusschen Peter Coene en het Wazinghuis, en hoe vreemd ver dit van haar en van de vrouw van Luc van Berckelaer verwijderd ligt.

Zonder overgang zegt zij dan de herinnering van de dagen, toen zij haar eerste kindje verwachtte. En nu zijn hare woorden als een troost en een steun... Hare stem is voor de jonge vrouw een sussende harmonie, waarvan al de kleine klanken streelend gaan over de snaren van haar ziel, en haar schijnen te baden in een weelde van licht en zacht bedaren. Het is of nu voor goed de angst zal geweken zijn. Want de hoevevrouw weet, dat zij dààr om gekomen is, om kracht en steun te vinden tegen den donkeren angst, die in de eenzame uren der verwachting als een schaduw over de ziel kruipt. En valt er een stilte tusschen hun woorden en zinnen, dan is die stilte goed en ook troostend, zonder vreemdheid, omdat in de kamer en in hun hart niets de blijde stemming afbreekt.

Zoo zitten ze naast het raam in de heldere kamer en buiten kwinkeleeren en doen de vogeltjes, en zoemen de bijen in de bloeiende boomen.

In het keukenhuis klinkt opeens een kinderstemmetje.

— Moe...

En op eender lichten toon antwoordt del hoevevrouw:

— Maantje... kom maar eens gauw hier...

In de deur verschijnt het kind; het blijft plots staan tegenover de vreemde daar naast moe, en steekt zijn vingertje in zijn mond. Met schuwe oogen kijkt het op, en zijn blonde kopje is een oogenblik onbeweeglijk.

— Kom maar bij me, ventje, lacht de pachteres hem vriendelijk tegen, en Maantje gaat omheen de tafel, komt naast moeder staan, en legt zijn hoofdje op haar schoot, terwijl zijn oogen strak gevestigd blijven op de vreemde mevrouw. Deze buigt het hoofd naar hem toe, en glimlacht zoo aanhalend vriendelijk,

dat de schuwheid uit Maantje's oogen wegluwt, en als zij de hand naar hem uitsteekt, reikt Maantje dadelijk zijn rechterhandje, waarvan het vingertje nog nat is, naar de mevrouw; met het andere handje houdt hij moeders schort sterk vast. En als mevrouw van Berckelaer het warme kinderhandje in de hare voelt, en in de blauwe oogjes schouwt, komt er bijna een traan van geluk in haar oogen.

— Hij is nu drie jaar, zegt de pachteres, terwijl ze genegen opziet naar de jonge mevrouw.

— Komt ge niets eens bij me, Maantje?

Zij trekt het kindje lieflokkend naar zich toe, en Maantje laat zich meegaan, staat naast haar, en terwijl de bleeke vingers over zijn haren en wangen streelen, glimlacht hij opeens in de vriendelijke oogen die over hem zijn gebogen. Want Maantje voelt zich heelemaal gerust,hij vindt de vreemde vrouw zoo wonder, iets van moeder is er aan haar, en nu het gezicht met de lieve oogen zoo dicht bij hem is kust hij met zijn roode lipjes de bleeke wang.

En dan opeens legt hij zijn blondlokkig kopje tegen haar schoot, en ziet zoo naar moeder...

En de jonge vrouw, en de moeder van Maantje, blikken dan elkander in de oogen, en zij denken beide eenderlijk aan het kindje dat moet geboren worden...

Door den boomgaard zijn ze met traagzamen stap tot aan den steenweg gewandeld, en Maantje ging in hun midden.

Zoo is de jonge mevrouw van Berckelaer van de hoevevrouw en het kind weggegaan, door de zon en de lente. Toen zij zich nog eens omkeerde wuifde zij met de witte hand, en het kind bleef haar nastaren, met stille peinzensvolle oogen, en het is een beeld dat zich lang heeft vastgeprent in zijn heugenis.

De hoevevrouw ziet het voorjaar in den boomgaard en over den weg, en haar is het of iets vreemd schoons is geschied.

Van op het veld heeft Peter Coene hen gezien, hij heeft ook de jonge mevrouw van het Wazinghuis nageblikt, haar zorgzamen moedergang.

Toen hij haar daar straks in de richting van de Donkelhoeve zag stappen, heeft hij den slag van zijn bloed door zijn hart voelen schokken. Want deze was

de schuld van alles, de oorbaak dat zijn geweldige boerentrots in hem beet als een wonde.

En zij was in zijn huis gekomen.

Peter Coene wist dat op de Wazing een kindje werd verwacht... een van Berckelaer. Voor zijn bittere oogen zag hij de toekomst.

Daar is over het bezoek van de jonge mevrouw van Berckelaer geen woord gesproken.

En toen zij stierf was het kindje drie dagen oud. De wilde kastanjelaars strooiden blanke bloesemblaadjes over de wegen van den tuin.

Sepke draafde met Maantje door de weiden, langs het Berkediep, den breeden kuil, aan den rand van het bosch.

En van achter het hout zagen zij dien voornoen een zwarten wagen, die uit de stad was gekomen, op den steenweg te voorschijn rijden, een hooge sombere wagen met blinkend zilveren kruis, en zilveren lantaarns en omhangen met zwarte gewaden... De paarden stapten als met lange mantels aan, en op hun koppen stak een zwarte pluim. Daarachter gingen eenige vreemde menschen.

Sepke en Maantje stonden roerloos toe te kijken. In hun oogen lag een stilte, en Maantje stak zijn handje in die van Sep, om zekerder te zijn. Sep zag van de Donkelhoeve de pachteres, Mien, en zijn eigen moeder in hun zondagsche kleeren naar den steenweg toegaan en zich aansluiten bij de menschen achter den lijkwagen. Toen zei Sep op fluisterenden toon tegen Maantje:

— Het is die mooie mevrouw van de Wazing die ze begraven, Maantje, maar de engeltjes hebben haar eerst nog een kindje gebracht voor zij stierf, heeft moe gezegd.

Klein Maantje zag op naar Sep met een door-ernstig gezichtje en droge lippen. Zijne oogen waren bleek. In zijn hartje kwam een groote weemoed.

ANATOLE FRANCE †

door **G. W. Herman Heyermans** †.

Op zijn buitengoed te Touraine stervende, lag hij eendelijke lagen lang den dood aan te staren met denzelfden cynischen blik waarmede hij het leven had bezien. Toen werd dat cynisme, gedurende zijn leven een vlinderend spel, gruwzaam en tragisch, als de dood reeds zijn masker boetseerde uit het nog levende vleesch van zijn gelaat en als zijn oogen stonden op breken.

Hij ligt roerloos te bed, lichamelijk verzwakt uitermate, maar den geest ongebroken. Hij heeft korte oogenblikken van helderheid afgebroken door langdurige sluimering, en telkens hij ontwaakt neemt hij zijn gedachtengang weer op waar hij dien eindigde. Hij heeft zich vertrouwd gemaakt met de idee van het vertrek voor altijd. Zijn heengaan staat vast. Hij voelt dat hij al onderweg is en soms zucht hij: het duurt wel lang! Tot den laatsten oogenblik behoudt hij de kracht van zijn glimlach. Zijn gezicht neemt van uur tot uur af. Dan zegt hij: Ik zie er afschuwelijk uit, kijk niet naar me... Want het jaagt hem schrik aan, het maakt hem droef, dat hij leelijk wordt. Dat was zijn eenige groote bekommernis.

* * *

Met hem stierf wat met hem begonnen was: een liberalisme dat zich in de Letteren vertolkte door dilettantisme des levens. Waar aan wereld en leven ontbraken het zijn, het objectieve, de waarheid, werden wereld en leven niets dan een vlucht van verschijnselen en de eeuwen der geschiedenis zijn spoorloos weggeploft in een vat der Danaïden, in het ledige, het gapende Niet. Voor de kosmische epiek van werelds allerhande jammer, zoo groot gezien door Strindberg, door Dostoiewsky, was de lafheid van zijn Voltairaansch liberalistisch geestje te petieterig min. Hij vond al dat voorbijglijden, dat bonte warrelen, dat kleurig krioelen wel kurieus genoeg om het ga te slaan gedurende het voorbijglijdend momentje van het eigen leven. Het heeft hem ontbroken aan den eerbied en den ernst tegenover het waarachtig leven. Waardoor hij ook de liefde gemist heeft en naar den baaierd der menschelijke worsteling, boven het dreigement der eeuwige verdoemenis, onder de gouden belofte van den hemel die enkel door de geweldigen zal worden veroverd, zitten kijken met een laffen glimlach als naar een schouwspel, wel interessant. Hij heeft nooit geleefd in de wereld van het reëele.

Het zal hem moeilijk vergeven worden, hem den Brotteau des Flettis uit zijn «Les Dieux ont soif», dat hij in al de vormen van het menschelijk streven en betrachten, in republiek en in koningschap, in leven en dood, niets anders heeft gezien dan wat hansworstenfratsen van dat armzaligste dier aller

dieren: de mensch. Aan zichzelf heeft hij trouwens het einde volvoerd van alle sceptisch dilettantisme, het nihilisme nl. van gedachte en daad, waarin al wat groot is en eerbaar, gedwongen wordt zich zelf te verminken en te verloochenen om mee te huppelen in den luguberen dans van zijn glimlachend fantasietje.

« Rien n'échappe à cette humeur qui jette le soupçon sur tout ce qui ne consent pas de s'égaler à sa misère. Le sceptique vieillissant y fait de son impuissance une limite infranchissable; il défend d'aller au delà comme si la certitude et la joie d'autrui lui étaient insupportables.» (Henri Massis.)

Eens stelde hij in een gezelschap zijn kleinzoon voor met deze woorden: «Mon petit-fils, réactionnaire... naturellement» en hij is er zich toen niet van bewust geweest zelf de houding aan te geven die de generatie van direct na hem tegenover zijn figuur heeft aangenomen. Met een klein verschil. Dat het geslacht door hetwelk hij nog bij leven afgezworen werd, eerstens, zoo kort op hem volgde dat het niet kleinkind maar nog kind was van het zijne. Ten tweede dat dit geslacht protest aanteekent tegen elke verwantschap met hem en dat het zichzelf aan hem durft voorstellen met het kordaat en beknopte: «réactionnaire... naturellement». Grijsaard is hij kinderloos gestorven.

In dien zin was zijn onverstoord en kommerloos sterven geen vergissing, want ongeveer niets liet hij na...

De indruk door zijn verscheiden gemaakt had ook niet de diepte die zijn vroegere bewonderaars zouden verwacht hebben. Toen Victor Hugo na langdurigen doodstrijd eindelijk stierf was er nationale rouw. Bij Zola was er ten minste nog een opvlamming van strijdvuur. Van Anatole France heeft men afscheid genomen met een algemeenen dank voor zijn kunstenaarsschap in het hanteeren der taal. Nimmer bleek zoo duidelijk dat deze laatste der Voltairianen zijn tijd lang overleefd had.

Réactionnaire, naturellement!

* * *

Is dit ons afscheid van hem? Hij was dan toch, alles te zamen genomen, een groot woordkunstenaar. Heeft hij niet glanzende schoonheid voortgebracht, hij die alles onbelangrijk en nul dacht buiten het mooie spel met geciseleerde woorden van adaequaatheid van een precieus-rijke taal aan het bekwame, sierlijke spelletje van gedachten die zich aan geen object onderschikken en maar zoeken 't bevallig gebaar?

Wij katholieke Vlamingen mogen het niet langer meer over ons hart krijgen iemand zoo'n hulde te brengen. Ons mag het woord op zich zelf niets meer zijn; het mag ons maar heilig en waardig worden als drager van een hoogere schoonheid, boodschapper van het reddend, zaligend idee, tolk van het gevoel dat beter maakt. Het woord-om-zichzelf te huldigen moet ons gruwel zijn.

Positief en bewust staan wij met klare negatie tegenover deze France-hulde.

Het woord heeft hij misbruikt om te negeeren en te spotten. Het is hem daarbij geworden een instrument van den eenigen haat die deze levenslaffe sceptieker gevoed heeft: haat tegen de ons dierbare Heilige Roomsche Kerk.

Wij danken hem niet voor zijn gebruik van het woord, wij verwijten hem het misbruik, de ontheiliging.

Récationnaires, naturellement!

* * *

Men heeft bewonderd zijn stoicijnschen moed in het aanzien van den dood. Die moed was lafheid.

Wij hebben eerbied voor elke dwaling. Met treurende bewondering zien wij aan den moed van alle verdoolden die te goeder trouw volharden en den durf van hun overtuiging vooruitdragen waar zij tegentreden de onhelzing der voor eeuwig beslissende dood. Maar het totale scepticisme van Anatole is een mensch-onwaardige lafheid. De eeuwige levensproblemen dringen zich op aan ieder mensch. Scepticisme is de lafheid die den moed niet heeft zich de moeite te geven van het zoeken naar een oplossing, den durf niet heeft van de kordate keuze. Het is de verloochening van zichzelf, verloochening uit lafheid van de eigen menschelijkheid.

Zoon van den parijschen boekhandelaar, ex-bibliothecaris der Bibliothèque nationale, schrijver van zooveel boeken, één boek heeft hij niet durven schrijven: het boek van een eigen kleurbekennend leven. Dat alleen had hij kunnen meenemen terwijl wij de zijne hierbeneden intusschen definitief klasseeren! En één boek heeft hij niet durven lezen, het boek waarvan het Lam van den Apocalyps de zeven zegelen verbreekt om recht te spreken, ook over hem.

Voor die groote werkelijkheid en onverbiddelijke rechtspraak zal zijn sceptieke glimlach zijn verstorven...

GERARD WALSCHAP.

* * *

HERMAN HEIJERMANS.

Een man die geworsteld heeft doorheen harde dagen en jaren en kop-hoog gehouden tot hij stierf.

Zoon van een publicist, was hij door vader den weg gewezen maar niet voorbereid; hij mocht van zich zelf getuigen het hard te hebben gehad. In een klein land als het onze kunnen wij het ons bezwaarlijk anders voorstellen van een publicist die er als zoodanig komen wil.

Hij echter, Heijermans, heeft het verder gebracht dan de eigen landsgrens. Uitgeweken naar Berlijn is hij daar een tijdlang populair geweest als geen ander ingezeten der wereldstad, heeft heel Duitschland zien grabbelen en grijpen naar zijn schetsen in een berlijnsch blad, die hij intusschen ook als reeks in Holland voortzette en die we beter kennen door de 15 bundels Falklandjes. Toen het zeshonderdste Falklandje verscheen is hij enthousiast gevierd geworden.

« Begin van de volgende maand zou hij zestig jaar geworden zijn en vrienden waren bezig hem een feest te bereiden om hem bij deze gelegenheid meteen te ontlasten van de drukkende zorgen, die zijn ziekbed nog eens zoo zwaar hebben gemaakt.

Het stond wel vast dat hij er niet meer bovenop zou komen en er werd zelfs gefluisterd, dat hij zijn verjaardag niet meer halen zou.

Die vrees was maar al te gegrond.

De vrienden en bewonderaars moeten de voldoening missen den zieken Heijermans nog wat troost te brengen op zijn zorgelijken ouden dag; het jubelfeest dat zij zich hebben voorgesteld, moest een gedachtenisviering worden.

Heijermans junior was de schrijversnaam van den overledene, want zijn vader, ook een Herman, was eveneens publicist, vooral bekend als raadsverslaggever van de N. R. Ct

Heijermans' beschrijvend talent, vooral van doen en denken der kleine burgerij, ook zijn humor en sociaal medegevoel, zijn minder bezwaarlijk te waardeeren in de oneindige reeks van kleine rake schetsen, welke hij onder het pseudoniem Samuel Falkland jaar-in jaar-uit is blijven schrijven, al zijn er ook onder de Fallkandjes die voorbehoud verdienen.

Van groote beteekenis is Heijermans als tooneelschrijver,hij is zeker het zuiverst dramatisch talent dat de literatuur na '80 in Holland heeft opgeleverd. Bij zijn debuut is dat echter niet gebleken: zijn Dora Kremer (1893) viel als een baksteen. Wat er verder voor vermakelijks met dezen eersteling gebeurd is heeft hij geestig beschreven in den bundel Kleine Vertelsels.

Vijf jaar later maakte Chetto, onder een Russisch - klinkend pseudoniem uitgekomen, grooten opgang en de carrière van Heijermans als tooneelschrijver was gemaakt.

Van zijn stukken hebben vooral Op Hoop van Zegen, Schakels, De meid, De Opgaande Zon, Allerzielen lang repertoire gehouden.

Heijermans was de schepper in ons land van het sociale drama. Zelf socialist, putte hij zijn stof uit den maatschappelijken strijd zijner dagen. Dit heeft hem het nadeel gebracht, dat toen de toestanden zich wijzigden, zijn werk in weerwil van het groot dramatisch talent er aan besteed, snel verouderde.

Van den gevoelskant tot het socialisme gekomen, was Heijermans ook een felle anti-clericaal. Door het brilletje van een aantal traditioneele vooroordeelen, zag hij de Kerk als een in het duister wroetend genootschap, steeds op allerlei boosaardigheden uit. Allerzielen was een smadelijk stuk en het heeft den Katholieken veel ergernis gegeven. Heijermans' naieve beschouwing van Kerk en Christendom is hem zijn heele leven bijgebleven.

Toch heeft zijn talent zich wel verdiept in den loop der jaren. Fragmenten uit Dageraad en de figuur van Jasper uit Eva Bonheur zijn daar om te bewijzen. Soms bedierf hij met grolligheden zijn fijneren opzet.

Heijermans had een groote liefde voor het kind: zijn tooneelspel Uitkomst getuigt er voor en zijn laatst verschenen werk was Droomkoninkje, een aandoenlijk verhaal van een gebrekkig knaapje in een arm gezin. »

(«De Maasbode».)

* * *

Frederik Van Eeden in dezelfde «Maasbode»:

« Ik vroeg Heijermans of hij er om lachen zou als ik voor hem bad. Toen werd weer de zware, steevige hand uitgestooken en de mijne geschud met expressie van groote dankbaarheid. Hij dankte mij, met alle kracht die nog in hem was, voor de belofte, dat ik voor hem zou bidden.

Ik was zielsgelukkig. Vooral ook door de waarneeming, dat Heijermans' vrouw zich zeker niet zou verzetten, ja stellig instemming zou betuigen, als ik bad voor de ziel van haren man.

Het was een heerlijk gesprek, zoo vreedig als zulke gesprekken zijn, bij naderenden dood, bij moedige menschen met klaar inzicht van hun toestand en vertrouwen op God. En ik had de schoone illuzie, dat ik misschien hem redden kon voor het geloof.

De tijd was om, ik moest heengaan. Maar ik beloofde stellig terug te koomen en ik was vol groote blijdschap. Wij spraken oover zijn jubilée en hij herhaalde twee malen: «dat haal ik niet meer!» — Hij sprak het zonder angst of vrees, rustig en gelaten.

Ik voldeed aan mijn belofte en bad voor hem en zijn heil zoo innig als maar moogelijk was, en ik ging van hem weg met een gevoel van groote dankbaarheid, en in een toestand van zeegen, die dagen aanhield.

Woensdag zou ik hem weerzien, en ik verheugde mij zeer op dien dag. Wie weet of ik hem nog niet verder zou brengen, — of ik niet nog grooter zegen voor hem bereiken kon.

Maar het mocht niet zijn, Woensdag zal ik zijn lijk ten grave brengen. Hij had nog eenige weeken kunnen leeven, als er geen complicaties kwamen.Maar er zijn cimplicaties gekoomen, en God heeft den goeden, moedigen strijder tot zich genoomen.

Nu bid ik voor zijn ziel en ik zou willen smeeken tot mijn geloofsgenooten, doe het ook om mijnentwil, ik kon het werk niet voltooijen. Maar een mensch met zooveel goedhartigheid, zooveel oprechtheid en zooveel moed, zou die niet genade vinden in Gods oogen, al werd het hoogste Licht hem op aarde nog onthouden? »

VARIA

De groote primaat van Ierland, Z. Em. Kardinaal Lague, een der grootste figuren van het hedendaagsche Ierland, is kortelings overleden.

* * *

In Oostenrijk is een groote figuur heengegaan. — Mgr dr Ignaz Seipel, pronotarius apostolicus, oud-hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de universiteit te Weenen, de feitelijke leider der Christelijke - sociale partij en sinds twee jaar bondskanselier van Oostenrijk, heeft zijn laatstgenoemd ambt neergelegd. Seipel leeft weliswaar nog, doch gaat toch heen als slachtoffer van zijn plicht. Moeilijk is het een edeler voorbeeld van plichtbetrachting aan te wijzen dan dezen man, die zich zelf geheel opofferde voor zijn land en volk en daarbij een toonbeeld is gebleken van onbaatzuchtigheid, omdat hij de kracht voor zijn harden, gestadigen, veelzijdigen arbeid putte uit den rijkdom van zijn priesterlijke en kloosterlijke deugd.

* * *

De groote schrijfster Augusta De Witt wordt bij gelegenheid van haar zestigsten verjaardag gevierd. — Top Naeff schrijft in N. R. Ct.:

« De vraag: waar men, sedert de socialisatie van den roem, een kunstenaar meer mede eert, met van hem te zwijgen, of met van hem te spreken? wordt beklemmender met den dag. En de persoonlijkheid van Augusta De Witt maakt ons dan nog dubbel beducht... Want deze voorname vrouw, die stil en stoer haar litterairen weg ging, die in haar fraai proza ons den afstand voorschreef, en nimmer begeerig scheen naar eenig blijk van bewonderende verteedering, is tegelijkertijd de moeder van dat allerteederst boekje, van het innig gedicht-in-proza, dat we op den 26sten November e.k. wel in goud zouden willen beslaan, zoo lief als het ons bleef.

Wat weten wij van elkaar? Niet meer dan wat Si-Bengkok's smachtende fluittoon ons verhaalde... Wat verbindt ons, wat beklijft? Het woord van den stervenden «Orpheus in de Dessa», die de buffels stal van den rijken gelukzoeker, en al der wereld nood en schuld richtte in zijn laatsten zucht: «Ik ben een al-te-arm mensch».

Och, en dan doet het misschien toch goed in dit leven, waar ieder zich op zijn wijze wel iets-te-arm voelt, een dag openlijk «jarig» te zijn. Om desnoods tegen wil en dank nog eens te hooren hoe in veler hart het beeld van dien gehurkten Javaan als een Boeddha bleef bewaard, om te weten hoeveel warme genegenheid dit zeldzaam mysterie van menschenliefde en schoonheidsontroering wekte voor de schrijfster, die wij om haar overigen arbeid vooral eerbied en bewondering toedragen. »

* * *

Onder den titel «Tolstoj over Tolstoj» heeft het Tolstoj-mu-

seum te Moskou een door N. N. Goesjer bewerkte bloemlezing uit de nagelaten papieren van Tolstop het licht zien.

Het boekje vangt aan met een tot nu toe niet gepubliceerd hoofdstuk van de Kreuzer - sonate, bevattende bespiegelingen van Pozlnyef over jalouzie. Het manuscript van dit hoofdstuk vertoont de kantteekening, in Tolstoj's handschrift, — «overslaan». In Tolstoj's manuscripten komt deze kantteekening veelvuldig voor; het schijnt dat de schrijver er moeilijk toe kon besluiten, om gedeelten van een geschrift die hij om literaire of andere reden niet wenschte te publiceeren, te vernietigen. Dit fragment uit de Kreuzer-sonate wordt gevolgd door een reeks tot nog toe eveneens onuitgegeven brieven van Tolstoj aan verschillende personen, handelende over onderwerpen als: het huwelijk, de geslachtelijke liefde, het gezinsleven, enz.

Van het verdere materiaal, dat het boekje bevat, mogen vermeld worden, de volgende bijdragen: «Woorden van L. N. Tolstoj», weergegeven door Sofja A. Stachowietsj (voornamelijk fragmenten uit gesprekken over kunst en litteratuur), — herinneringen van T. L. Soechotina - Tolstaja (een dochter van den schrijver) onder den titel «Hoe ik met vader een huiselijke kwestie oploste» ,artikelen van A. W. Starkof (lid der Oekrainische academie van wetenschappen) en N. N. Apostolof respectievelijk over «Tolstoj en de Wetenschap» en «Tolstoj en Dickens» en ten slotte «Herinneringen aan de laatste dagen van L. N. Tolstoj», geschreven door zijn geneesheer A. P. Semjonofski.

* * *

De kunstschilder Prof. Emil Franz Adam is 81 jaar oud te Munchen overleden. Zoon van den dierschilder Benno Adam en afstammeling van den paardenschilder Albrecht Adam, had ook hij de dieren, paarden vooral, en de jacht gekozen tot zijn speciaal gebied. Doch ook portretten heeft hij geschilderd, waarin hij zich onder leiding van zijn oom Franz Adam had geoefend. Uit Duitschland, Frankrijk, Engelaand en bovenal uit Oostenrijk - Hongarije kreeg hij steeds vele opdrachten.

* * *

De «Prawda» meldt, dat het volkscommissariaat van onderwijs besloten heeft, den uitvoer van Russische belletristische werken naar het buitenland te vergemakkelijken, o. m. door het uitschakelen van het tot nog toe gebruikelijk advies van de commissie voor wetenschappen.

* * *

De Hongaarsche bisschop Fraknoi, de stichter van het Historisch Instituut te Rome, die zelf als historicus een beroemden naam, is, volgens een bericht uit Boedapest, op hoogen leeftijd overleden.

* * *

Er heeft zich te Grave een comité gevormd om op den tweeden Kerstdag den volksdichter G. W. Lovendaal, die dan 80 jaren oud wordt, te huldigen.

In een artikel in «Symphonie» wijst de heer P. J. Wierts op den grooten invloed dien Lovendaal op de ontwikkeling van den volkszang heeft gehad.

* * *

Een eeuwfeest in de Fransche letteren: in 1224 is Jean seigneur de Joinville, een der bekendste kroniekschrijvers in de Middeleeuwen, bij Wassy (Haute - Marne) geboren.

In het Heilige Land, op den kruistocht van 1248, geraakte hij met Koning Lodewijk IX in vertrouwelijken omgang. — Toen hij zich sinds 1254 op zijn landgoed in Champagne had teruggetrokken, kwam hij veel ten hove. Doch eerst op 80-jarigen leeftijd zette hij zich aan het schrijven van de mémoires, waarin de geschiedenis van Saint Louis en de kruistochten is vastgelegd; blijkbaar op verzoek van Jeanne van Navarre, de echtgenoote van Philips IV. Aan haar zoon, den lateren Lodewijk X, heeft Joinville in October 1309 zijn «Vie de Saint Louis» opgedragen.

Vijf en negentig jaar oud is hij in 1319 gestorven.

* * *

Naar wij vernemen zal de redactie van «De Beiaard» worden uitgebreid met Dr Ernest Claes, te Brussel, en Willem Nieuwenhuis, te Amsterdam.

* * *

Het licht in het voornemen van de schrijfster Annie Salomons,in het huwelijk getreden met Mijnheer Van Wageningen, zich metterwoon in Indië te vestigen. Zij blijft echter mede-redactrice van het tijdschrift «Leven en Werken».

* * *

Francis Jammes heeft een werk voltooid, een komischen roman van avonturen dezen keer. «Les Robinsons Basques» zal in den loop van December verschijnen.

* * *

Mevrouw Frances Burnett, de schrijfster van «De kleine Lord» is te New-York in den ouderdom van 74 jaar overleden.

Tot kort voor haar dood is ze blijven schrijven. Pas twee maanden geleden had zij nog een nieuwe roman voltooid.

Zij hield dol veel van kinderen. Men weet dat haar zoontje Vivian als model diende voor Little Lord Fauntleroy.

* * *

Zijn thans aan de R. K. Universiteit te Nijmegen ingeschreven 253 studenten, waarvan 117 eerste jaars, 15 seculiere en 20 reguliere Geestelijken en 63 vrouwelijke studenten (waarvan 12 Zusters).

* * *

De firma Scheltens en Giltay te Amsterdam heeft uitgegeven:

van het Amsterdamsch Epos De Jordaan I den twaalfden druk, 18e duizendtal;

van het Amsterdamsch Epos De Jordaan, II, Van Nes en Zeedijk, den tienden druk, 16e duizendtal.

beide in stijlrijken, stemmigen band, van twee tinten, grijs met goud.

Jan Sluyters heeft voor Querido's epos een affiche gemaakt in wit-zwart met drie kleuren er bij, rood, geel en blauw. Drie koppen komen daaruit naar voren.

* * *

Ook Herman Gorter wordt als zestigjarige gevierd.

Het is goed beschouwd, toch niet een uitsluitend feestelijk geval, deze zestigste verjaardag van Herman Gorter.

Want de dichter,na zijn eerste jeugd spoedig over zijn scheppingskracht heen, is wel erg vereenzaamd komen te staan, afgesneden van alles en allen, van het volle, rijke leven.

En dat juist hij, dich zich voor zichzelf bij uitstek een sociaal dichterschap droomde, die meende de zingende profeet van een nieuwen tijd te zijn, leider van onafzienbare scharen, aanvoerder van het strijdend proletariaat,de bloem der menschheid van zijn poëtische verbeelding.

Hij heeft hard gewerkt en gijverd, geschreven, gesproken en geageerd. Hij heeft zijn zeer schoon en zeer zuiver dichterschap opgeofferd, of het een beuzeling was.

En wat heeft hij gewonnen?

Hij ervoer de eene teleurstelling op de andere, hij verloor aan invloed slag op slag, hij werd lid van steeds kleiner en kleiner partijen. Door zijn nauwste geestverwanten is hij weggehoond en verdreven uit de gelederen der strijdbare communisten. «Gorter mist, door zijn eigen aanleg of schuld de gemeenschap met de menschen en de meeningen en is daardoor overgeleverd aan de zieke overprikkeling van het uiterste geloof aan eigen waarde», heeft de partijgenoot W. L. Brusse eens geschreven. «De eenheid van het internationale proletariaat is het uithangbord, maar de erkenning van het onsterfelijk werk van Gorter (in tien deeltjes) het doel», heeft een ander partijgenoot, Dr Knuttel, opgemerkt.

Zoo stond hij bij het ouder worden geheel alleen, als dichter al land dood, als partijman door zijn geestverwanten verlaten, in het beschavingsleven van zijn land een nauwelijks nog opgemerkte figuur.

En we hooren het den vijf jaar ouderen Toorop zeggen : «Vrienden - artiesten van mijn leeftijd zijn al meer uitgebrand dan ik. Als je een kracht wilt blijven, moet een kracht je voeden. Anders gaat de kunstenaar zich afvragen: «Waarvoor dient dat alles? — Zelf in Henriette Roland Holst begint de bron te ebben. Het politiek communisme kan die niet vullen, ook om de kleine mensch - eigenschappen : onvrede onder elkaar......»

(N. R. Ct.)

* * *

L. J. M. Feber, lid der hollandsche tweede kamer, is toegetreden tot onze redactie in vervanging van wijlen Professoor De Groot.

* * *

Te Oude-God is overleden de heer Ad. De Ceuleneer, oudprofessor der Gentsche Universiteit en lid der Kon. Vlaamsche Academie. Over dezen verdienstelijken Vlaming zal Prof. Vercoullie in het Februari-nummer een artikel geven.

* * *

Van Herman Heijermans zijn de volgende vertalingen verschenen:

In het Duitsch: Ahasver, — Allerseelen, — Die Augen oder Jobs Wundersame Erlebnisse, — Berliner Skizzenbuch, — Diamantstadt, — Erlösung, — Ausgewählte Falklandskizzen (28),

— Das siebente Gebot, — Ghetto, — Der Tanzer, — Die Hoffnung auf Segen, — Interieurs. — Ein Judenstreich, — Kettinglieder, — Ora et Labora, — Sabbath, — Schande, — Schauspiele: 1. Seltsame Jagd, Das Mädelen, — 2. Der grosse Flug, Erlösung, — 3. Die neue Sonne, Der Brandstifter. — Geflügelte Taten, — Trinette, — Vier und zwanzig Stunden in der Irrenanstalt, — Wasserratten.

In het Fransch: La Bonne Espérance.

In het Engelsch: The Ghetto, The good Hope.

Heijermans' tooneelwerk werd vertoond te Parijs, Londen, Berlijn, Hamburg, Moskou, Boedapest, Weenen, Wilna, Sint-Petersburg, Belgrado, Stockholm.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN

DE GIDS geeft het tiende vervolg van «Op dood spoor» door Rein Van Zanten. Een psychologische, nerveuze ontleding op een duizendste milimeter na juist. Een vrouw die de echtsontrouw van haar man (zij bemint hem niet noch hij haar) beschrijft, zooals haar oogen die zien, haar psyche die actief ondergaat. Twee gedichten van A. Roland Holst zijn zwak, de verzen van Marsman nog zwakker, benevens... onzindelijk.

«Kassian» heet een novelel, ook weer over over het eeuwige «haartje in de boter» der liefde (alsof ander boeiend verhaal niet denkbaar ware) die nu in DE NIEUWE GIDS verschijnt. Zoo'n ontspanninkje mocht anders wel na wat voorafgaat in het nummer. Want de heer Kloos Willem heeft daar nl, niet alleen binnengedachten (horribile dictu!) maar ook drie gedichten aan Van Deyssel ter wereld gebracht. Uit het derde dezer drie de volgende «vaerzen» over een decoratie:

« en schoon jaagt
mijn geest naar eer nooit, maar naar Waarheid, toch behaagt
mij stellig voor de wereld deze tooi die gleed nu
uit verre streken in mijn knoopsgat... »

Verderop heeft diezelfde lieve heer nog een kritiek geschreven over «De horizon blinkt» van J. Eigenhuis, waarin (in de kritiek) gezegd wordt dat Eigenhuis' boek goed is maar Kloos zelf nog beter, enz. enz....

Het derde bedrijf van Heijermans' «Van ouds De Morgenster» verscheen in GROOT - NEDERLAND, met De Stem het interessantste niet-katholieke tijdschrift voor Letterkunde Weemoedig doet het onderschrift aan, «begonnen in Bloemendaal 1919, beëindigd in Zandvoort 1923» nu deze maand de groote schrijver ontsliep. Dit stuk is hem waardig en meesterlijk, maar zal zijn roem niet verhoogen. De sonnetten van Urbain Van de Voorde kan ik hier niet mooi vinden. Enkele suggestieve «korte vertellingen» van Aart Van der Leeuw verdienen opgemerkt te worden evenzeer als het vervolg van Coenen's prachtige studie over Strindberg. Als een verheugenis stip ik aan eenige «oude liedjes» van Hel Swarth, waaronder een paar zeer mooie:

« Zoet naar rozen geurt de rozelooze laan. »

Een tijdschrift dat wij niet uit het oog mogen verliezen is DE STEM. In het November-nummer geeft het nu het derde bedrijf van het tooneelspel «Gemeenschap» door Nine Van der Schaaf. Van Just Havelaar, den zoo knappen essayist, twee studies, de eene over Odilon Redon met twee reproducties,zeer suggestief, en de andere over Mahatma Gandhi, den Indischen held, die wel eens heilig wordt genoemd. — Gelijk die laatste studie naar aanleiding van Romain Rollands' boek over Gandhi, schrijft de redacteur Dirk Coster naar aanleiding van J. P.

Zoomers - Vermeer's jongste werken een ongemeen lovende kritiek.

Een prachtig gedicht, de «Vogelverschrikker» door Martien Beversluis, heeft fel getroffen ondanks een zekere langdradigheid en vaagheid waar de dichter het beeld met zichzelf identificeert. — Hier volgt de laatste strofe:

« Dan rijst in de verte dat beeld op den top van den akker,
met dorstende armen gestrekt en mijn leven wordt wakker...
en ik voel mij als danst' ik dien nacht op de plek waar hij
[staat,
en mijn armen gaan zwerven...
en ik dans tusschen scherven
mijn wanhoop en haat. »

Aan het slot doet Urbain Van de Voorde aan analyse van het fel - riekende verzenboek van Slauerhoff «Archipel». — Niet gezond dat boek.

In DE BEIAARD het vervolg van Kees Meekel's Ahasverus' trilogie en van Marie Koenen's Koninkje. Uit de bespreking van Chesterton's Franciscus, al staat ze in kleine letter, licht ik toch een passage van Brom die mij opmerkenswaard voorkomt:

« Er zijn schrijvers, die door hun bekering eerst op volle kracht komen, en daaronder hoort een Claudel; er zijn er, die na hun bekering erg tegenvallen, en daaronder viel een afgeleefde Coppée, terwijl een tussengroep iets verliest en iets wint zooals Bourget.Sommigen gingen tijdelijk in de abjectiviteit onder, wat Huysmans' geval bij «La Cathédrale» is geweest, toen hij aan zakelike gegevens van symboliek en liturgie zonder meer genoeg meende te hebben voor het scheppen van schoonheid. Een Chesterton vertoont eerder het omgekeerde, nu zijn bewegelike geest, die zo vlot en vrij om de Kerk heen vloog, boven op de toren staat te wuiven. De avonturier is deze post voorlopig niet gewend en lijkt voor duidelike seinen nog wat onbezadigd. »

Verzen van B. Verhoeven en J. J. Ten Berge S. J., benevens een ongewoon zaakrijke bijdrage over Gezelle - litteratuur dienen hierbij nog met aanbeveling vermeld.

Dezelfde Herman Hana, de man die zoo prettig kan schrijven, kout nu weer over sierkunst en over den ontwikkelingsgang der beeldhouwkunst in WIL EN WEG. L. Simons heeft het nog over het drama der 19e en 20e eeuw.

Een Moens - onwaardig gedicht van Moens dient als liminarium voor het laatste nummer van POGEN. Twee studies die alleszins degelijk zijn, over kunst en theorie van Pater Oswald en over kerkenbouw door de beide architekten Kropholler en Van Moorsel. Waarna een eerste bedrijf van de komedie «De Spelbreker» door Paul de Mont. Zeer gelukkig van dialoog en taal (over opzet of bouw kunnen we voorlopig niet oordeelen). De schrijver wil blijkbaar wat zeggen en niet alleen heeft hij den durf daarvoor een lange tirade te maken maar geeft zich soms zelfs de moeite niet de brok in schakelen, zoodat ze hoovaardig apart, gewild en gevoeld ingeschoven daar staat. Aan veel vernieuwing doet het eerste bedrijf

niet, als men door vernieuwing vorm verstaat. Benieuwd te zien of De Mont zijn apostolieken durf aan waardige zaak zal spannen. Karel van den Oever bezingt in twee gedichten de wind en de regen.

VLAAMSCHE ARBEID moet ik deze maand eervol vermelden. Een novelle van Felix Timmermans «Het Verbeternishuis» niet van het beste anders, van Timmermans, wordt gevolgd door een fragment uit het boek «Tot de Genade», door Edg. Gevaert. Vreemd. De bedoeling zal weeral zeer goed zijn. Dat proza is niet klaar, het is alleen vreemd en krijgt daardoor een zekere bekoorlijkheid. In alle geval staat op de eerste bladzijde een afschuwelijkheid. Maar bepaald moet Gevaert daar bedoelen de stem van den duivel te hooren. Verderop vermildert het stuk.

In VROUWENLEVEN de verrassing van een litteraire studie die zeker in een literair tijdschrift niet misplaatst zou wezen, en die studie nog wel over Selma Lagerlöf. Om een voorbeeld te geven van vlotheid deze beginregels die eens wat anders zijn dan het eeuwige, onuitstaanbare «Hij werd geboren den...» :

« Iedereen zal begrijpen, dat 't een zware en veelbewogen dag was op 't oude landgoed Marbacha, den 20en November 1858. Een kindje was er dien avond geboren, en dat is 'n gebeurtenis, die altijd drukte meebrengt, zelfs in 'n huis, waar men gewoon is, 't leven eenvoudig op te nemen en niet meer herrie te maken over een zaak, dan ze wel waard is. »

De zoo onfrisch geworden BOEKENSCHOUW komt deze maand aandragen met een lange studie over Vondels epos «Constantijn». De schrijver J. F. M. Sterck brengt weinig nieuws over dit verdwenen epos aan het licht maar de vooruitzettingen van Thym en Van Lennep staaft hij met nieuwe argumenten. Waarna een bespreking over de trilogie van Compton Mackenzie, «Mark Linderdale» als beeld van de huidige toestanden in de Anglikaansche kerk.

Van Dr Th. De Ronde, die nog voor een paar maanden zoo flink over Shakespeare'schreef, verschijnt deze maand in TOONEELGIDS een nog knapper gestelde studie over onzen blijspeldichter Pieter Langendijk dien hij in de eerste alinea reeds zeer geestig situeert als volgt:

« De eerste onvergeeflijke dwaasheid van Pieter Langendijk was dat hij geboren werd den 25en Juli 1683. Waar hij door mond van een zijner personages, een dichter. klaagt:

«Ik heb gezien dat ik wel twintig jaaren te laat
in de waereld ben gekoomen...»

blijft hij bescheidenlijk een heel eind onder de waarheid. Honderd jaar vroeger geboren, ware hij een welkome gast geweest in den Muiderkring en hadde hij wellicht Breero ter zij gestreefd; twee honderd jaar later ware hij heel zeker de blijspeldichter geworden waarop we in deze lage landen aan de zee nog steeds wachten om onze akelige schijndeftigheid te laten ontdooien en om ons geestig te leeren zijn. Want onze literatuur, en vooral onze tooneelliteratuur is hopeloos arm aan geestigheid. »

G. W.

BOEKBESPREKING

E. P. Schrijvers - redemptorist. De goddelijke vriend, gedachten voor een geestelijke afzondering, vertaald door L. Debast, Redemptorist. St-Alphonsiusdrukkerij, Esschen.

Een vertaling die op zichzelf wel geen stuk literatuur is — noch schrijver noch vertaler bekommerden zich trouwens om de literatuur — maar dan toch al die groote verdienste bezit: vlaamsch te zijn. «Het oude gewaad is afgelegd.»

Ik wensch dit mooi boek dat het veel lezers vinde. De ascese door den erkenden en gevierden pater Schrijvers voorgehouden, is er geene van vrees of ruwheid die ons, moderne menschjes, overigens op de vlucht zou drijven. Naar het voorbeeld van zijn zachtmoedigen ordestichter, Alphonsus van Liguori, wijst Pater Schrijvers den begaanbaarderen weg die langs vertrouwen en eenvoud in liefde voert naar den goddelijken meester. Dit doet hij op een wijze die zoo natuurlijk en simpel woord vindt als zij vastheid en betrouwbaarheid van leerstelling biedt.

M. A.

* * *

Aug. De Nolf, redemptorist, Wereldkoningin, O. L. Vr. van Altijddurenden bijstand. St-Alphonsus - drukkerij. Esschen.

«Zorg dat de Moeder van Altijddurenden Bijstand overal gekend en geëerd worde». Pater De Nolf heeft naast zijn vele sermoonen en missietochten ook met een geschiedkundige pen die opdracht willen uitvoeren. Bijster geschiedkundig is die vulgariseerende pen echter niet en daar schrijver zich ook tot intellektueelen bedoelt te richten, mag er wel op gewezen worden dat zijn gewoonte van volksch te sermoonen hem tot heel wat bombast, literaire vulgariteiten en onbehhelijkheden heeft in staat gesteld. Beter geschikt voor de minder ontwikkelde devote menschen.

M. A.

* * *

Onze Lieve Vrouw van Afflighem, door E. H. Gabriel Willems, Benediktijn der abdij van Afflighem. Dewit, uitgever, Koningstraat, 53, Brussel.

« Weldoende lezing, op onze dagen van onverzadigde leeslust, — helaas! in zot bedwelmende boekjes op alle hoeken aangeboden, zonder de minst innige weerde zoo gretig gezocht! — een kleine opwekking tot Maria's eeredienst, en een niet te misprijzen bijdrage tot de plaatselijke geschiedenis, durven wij Ued. Achtbare Lezer, aanbieden, naar de jongste eischen verzorgd, ten Uwent vrachtvrij gestuurd aan den geringen prijs van 5 franken per exemplaar op onze Postchecks 22153 te storten. »

Ziedaar in een enkelen zin van Dom Gabriel zelf, zijn be-

doeling en hoe Zijn Eerw. overweg kan met het Nederlandsch.

Het werkje is een herziene en vermeerderde uitgave van het geschiedkundig verhaal van O. L. Vrouw van Afflighem. Tegelijk met de geschiedkundige opgaven van Afflighem geeft schrijver aanduidingen voor de gegrondheid der vereering van O. L. Vrouw van Afflighem in 9 andere localiteiten en betreurt het bij gebrek aan gegevens dit niet te kunnen doen voor de overige soortgelijke bidplaatsen.

M. A.

* * *

Excelsior, een boek voor studenten, door E. P. Ballings, S. J. Retraitenhuis, Alken, fr. 5.—.

Wij bezitten eenige boeken-voor-de-jeugd die men ons benijden mag. Het werk van den Jezuiet Pater Ballings, neemt onder die boeken een allereerste plaats in. Zoowel zijn «Wilskracht» en «Roeping» als dit «Excelsior» zijn in hun genre eenig. Van gebreken is geen spraak, tenzij van mikroskopisch geringe.

Ballings is, én voor de leer én voor de wijze van voorstelling en voor den stijl veruit de meerdere van Pater Callewaert; met de grootste vreugde stellen wij dan ook vast wat een bescheiden opgave op den omslag vermeld: «Exelsior», is in zijn 8e tot 11e duizendste exemplaar door dezen herdruk van de pers gekomen. Dit bewaarheidt de recensie hier in dit tijdschrift bij de eerste uitgave verschenen.

M. A.

* * *

Lanseloet de Danemark, Willy Koninckx. — Prijs: 5.— fr.

Een vertaling van de oude moraliteit «Lanseloet van Denemarken», een der drie abele spelen in het Dietsch die als de eerste der wereldliteratuur bekend staan.

De vertaling is vlot geschied en met het noodig respect voor de oude eenvoudigheid. Den vlaamsch - onkundige zal zij genietbaar zijn, voor ons mist zij te veel van het sap en den geest van het dietsch.

M. A.

* * *

De katholieke missie in wezen en ontwikkeling, door de leden van «St-Franciscus Xaverius», te Hoeven, met een voorwoord door Dr Alph. Mulders. Uitgeverij Excelsior. Brugge. — Prijs: 10.50 fr.

Het verlangen werd uitgesproken door Kard. Van Rossum dat alle geestelijken een degelijke opleiding in de missiologie zouden ontvangen. Vooreerst was noodig,wilde men de wensch verwezenlijken, een degelijk handboek. De groot - seminaristen van het seminarie te Hoeven hebben het op zich genomen zelf hun handboek op te maken. Hun prijsbaar initiatief biedt in dit werk zijn schoone resultaten. Het noodig handboek bestaat.

Na een korte inleiding van het begrip missie, handelt het boek over de grondslagen der missie en den missieplicht, het voorwerp der missie (missioneeren is bekeeren tot het christendom) het missiedoel en de missiemiddelen. Dit theoretisch gedeelte staat in klare trekken, verantwoord door heilige tek-

sten, geschetst. Het tweede deel van het werk is van geschiedkundigen aard en verhandelt het missiewerk in den loop der eeuwen en over heel de wereld.

In Nederland hebben de missievereenigingen der groot seminariën als vrijwel de machtige factoren bijgedragen tot de bloeiende missieactie die daar ontplooid wordt. Wij kunnen niet hetzelfde getuigen van onze seminariën. Een vrome wensch uit den harte: moge dit mooie boek bijdragen om velen in Vlaanderen en allereerst de vlaamsche groot-seminaristen te winnen voor een beweging die zoo overeenstemt met den geest van het apostolieke katholicisme en het verlangen van den H. Stoel.

G. V. M.

* * *

Openbare boekerij St-Michiel. Cataloog II, Amerikalei, 165/1. Antwerpen. — Prijs 3 fr.

Het tweede deel van den cataloog der Openbare St-Michielsboekerij is verschenen. 't Is een boek van virca 170 blz. en bevat o. m. de levensschets met portret van G. Gezelle, T. Van Tichelen, Giovanni Papini, Pat. Callewaert, Dr Schaepman, K. Van den Oever, A. Van Cauwelaert, H. Thans, F. Timmermans, Marie Koenen, Joz. Muls, Cyr. Verschaeve, J. Van den Vondel, J. Hammenecker, J. Persyn, Al. Walgrave, R. H. Benson, Ed. Vermeulen, Joh. Jörgensen, R. Vermandere, A. Snieders, Fr. Crols, J. Grietens, F. Duykers, Stijn Streuvels, Arie Sanden, Joz. Arras, Fr. Verschoren, Joz. Simons.

E. H. Baers haalt alle eer van zijn werk. 't Is een model voor alle volksbibliotheken.

V.—

SCHOOLUITGAVEN:

Dierenvreugd en Leed. II, door E. Dorsman en J. Van der Klei. Uitg. Wolters. — Prijs 0.80 gl.

In dit deeltje wordt verteld van wolven en beren, van arenden en egeltjes, van muizen en uilen, van spinnen en forellen en andere europeesche dieren meer. «In dit boek, aldus de schrijver, is het dier geen samenstel van beenderen en spieren. Hier is 't het leven zelf, met z'n lust en z'n leed, z'n overwinnen en z'n falen, z'n begeerte en z'n teleurstelling; een deel van z'n omgeving, een deel van de rijke schepping, met een onafwijsbaar recht op eerbiediging».

't Boek is geillustreerd en keurig uitgegeven.

V.

* * *

In het Wonderland, 2e deeltje, door J. Cohen en Wytze Keuning. Uitg. Wolters. — Prijs: 0.75 gld.

Schrijvers voeren den jongen lezer naar verschillende landschappen van Nederland; naar den zandgrond van de Veluwe; naar het laagveen van Friesland; naar de slooten van de Betuwe; naar de vette zeeklei der Zuid - Hollandsche eilanden; naar de heide van Drenthe en de andere gronden van Zuid-Limburg. En zij vertellen over land en planten en dieren zoo dat het iets levends wordt voor het oog en het hart van het kind.

Ook dit werkje is leerrijk geillustreerd.

V.

* * *

Langs bloemenpaden, 1e en 2e deeltje, door J. Van den Blink en J. Eigenhuys. Uitg. Wolters. — Per deeltje 0.60 fl.

Haast te mooi voor schoolboekjes... indien er voor het onderwijs onzer kinderen iets te goed en te mooi en te degelijk kon zijn. Indien die trotsche gulden nu maar even naar beneden wou dalen... Deze versjes en verhaaltjes zijn bestemd voor het tweede leerjaar. Ze behelzen tal van gekleurde en zwarte plaatsjes van C. Jetzes.

C.

KINDERLECTUUR:

Duimpje's verdere lotgevallen, door Anton Van de Velde. — Met kleurprentjes van Felix Timmermans. Uitg. N. V. Leeslust, Antwerpen. — Prijs 8.— fr.

In literair opzicht had dit verhaaltje mooier kunnen worden; het had kunnen zijn: Duimpje op zoek naar zijn broeders; of: Duimpje op zoek naar het geluk. Het eene en het andere komt er in voor; maar de lijn, de band ontbreekt. Er is een tweede bezwaar tegen dit kinderverhaal; daar is iets artificieels, onvlaamsch en evenzeer onhollandsch in toon en atal.

De kindertjes die 't verhaal lezen zullen deze bezwaren echter niet voelen en zich verkneukelen aan de verdere lotgevallen van Klein Duimpje. Ik vertel u niet welke, ander is het nieuws er al ǎf...

V.

* * *

Wonderland, 3e reeks door Jufw. Belpaire en Hilda Ram; — 7e Reeks, door Juf. Belpaire en L. Duykers. — Derde druk. — Uitg. N. V. Leeslust. Prijs per deel: 4.50 fr.

Een schat van eenvoudige verhalen met leuke platen van F. Timmermans. Van het beste uit Grimm, Andersen, Hauff en Asbjornsön, bladzijden uit de Fioretti van St-Franciscus en vrome verhaaltjes en legenden door M. Belpaire, H. Ram en L. Duykers. Aanbevolen aan al wie kinderjes of neefjes of nichtjes heeft.

V.

* * *

Vertellingen uit Limburg, door A. Cuppens, met vijftig penteekeningen van G. J. Wallaert. — Uitg. Ceysens, Hasselt.

Van Hans Onversaagd, van Bert Bart, van de geit die de wereld hoorde kraken, van Flaes en zijn broers enz. Vertellingen zoo oud als de straat; maar echt en eigen en onverouderd. Cuppens teekende ze op zooals ze warm uit den mond kwamen van zijn Limburgsch volk. Vooraan het verhaal van Ste-Odrada, die ter beevaart reed, dat hij een tweede maal zong op rijm en maat in «Verzekens».

A.

* * *

J. Joh. Schaake: Het poppenboekje. — Handleiding voor het zelfvervaardigen en zelf vertoonen van een pop-

penspel. — Uitg. Mij voor Goede en Goedkoope Lectuur. A'dam.

Een interessant werkje. Tal van schetsteekeningen en fotos van poppen, o. m. van het bekende Muenchener marionetten-theater van Paul Brann, illustreeren het werkje en geven technische toelichting.

C.

AANBEVOLEN SCHOOL - UITGAVEN DER UITGEVERIJ WOLTERS:

Exercices, adaptés au précis de Grammaire Française à l'usage des Flamands, par L. Goemans, 1re partie, 7.00 fr.

Functies, deel II. Grondbeginselen der differentiaal- en integraalrekening, door Dr J. Droste, 1.50 gld.

Algebra voor onderwijzersopleiding en hoofd-akte, studie door C. A. Van Beek en W. H. E. Van Heek, 1.70 gl., geb. 1.90 gld.

Mr W. P. J. Pompe. — Beveiligingsmaatregelen naast straffen (Dekker en Van de Vegt, Utrecht, 1921).

Een akademisch proefschrift.

Dit weze niet gezegd als minder-schatting, want het bezorgde aan schrijver, aan de rechtskundige fakulteit der Utrechtsche Universiteit, den doctorstitel cum laude; bovendien werd schrijver tot leeraar in het strafrecht benoemd aan de nieuwe katholieke Universiteit te Nijmegen.

Bij ons, en in de meeste landen, kent men in het strafrecht enkel de vrijheidsstraffen d.i. gevangenisstraf ,en geldboeten. Vele hedendaagsche strafrechtschrijvers denken dit onvoldoende, en wenschen naast de straffen ook beveiligingsmaatregelen,, m. a. w. maatregelen tegen de misdrijfplegers te treffen om ze te verbeteren en terzelfdertijd hen te verhinderen nog kwaad te begaan. In de Angelsaksische landen is deze meening reeds ten deele praktijk geworden ,elders blijft het nog veelal bij ontwerpen.

Wat de jeugd betreft heeft men, ook bij ons, van eigenlijke straffen afgezien, en gaat men meer over tot verbetering.

Schrijver is voorstander, en met reden, van beveiligingsmaatregelen.

Spijtig dat hij met te veel Nederlandsche en Duitsche geleerden gemeen heeft, er een moeilijken stijl op na te houden, want dit moet gezegd: in Duitsche en Noord-Nederlandsche wetenschappelijke werken vindt men doorgaans veel meer stof dan in Fransche, maar de klaarheid is er ook doorgaans zoek.

Waarom ook zooveel Fransche woorden?

E. Vl.

Th. Storm: Der Schimmelreiter. Herausgegeben von C. Brouwer und G. Ras. — Wolters, Den Haag en Groningen. — Prijs 1.10 fl., geb. 1.30.

Een fantastisch, forsch verhaal, met als achtergrond het slesswig-holsteinsche landschap, de noordzee, den dijk, de moerassen en de vlakke heide.

De Schimmelreiter is Storms' laatste novelle, en het is wellicht zijn beste. De figuur van Harike Haien is van een geweldige grootschheid.

* * *

Little Snowdrop, door C. Van Straaten. Uitg. J. B. Wolters, Groningen, Den Haag. Prijs 0.50 gl.

Een zeer mooi verhaal dat speciaal voor de R. K. scholen werd bewerkt. Tegenover de moeilijke woorden staat de vertaling aangegeven. Een schat van een boekje voor de katholieke scholen.

INHOUDSTAFEL VAN JAARGANG 1923.

BIJDRAGEN.

BOEKENNIEUWS.

INHOUDSTAFEL VAN JAARGANG 1924.

BIJDRAGEN.

BOEKBESPREKINGEN.

WOLTERS' UITGAVEN.